

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Kodesh

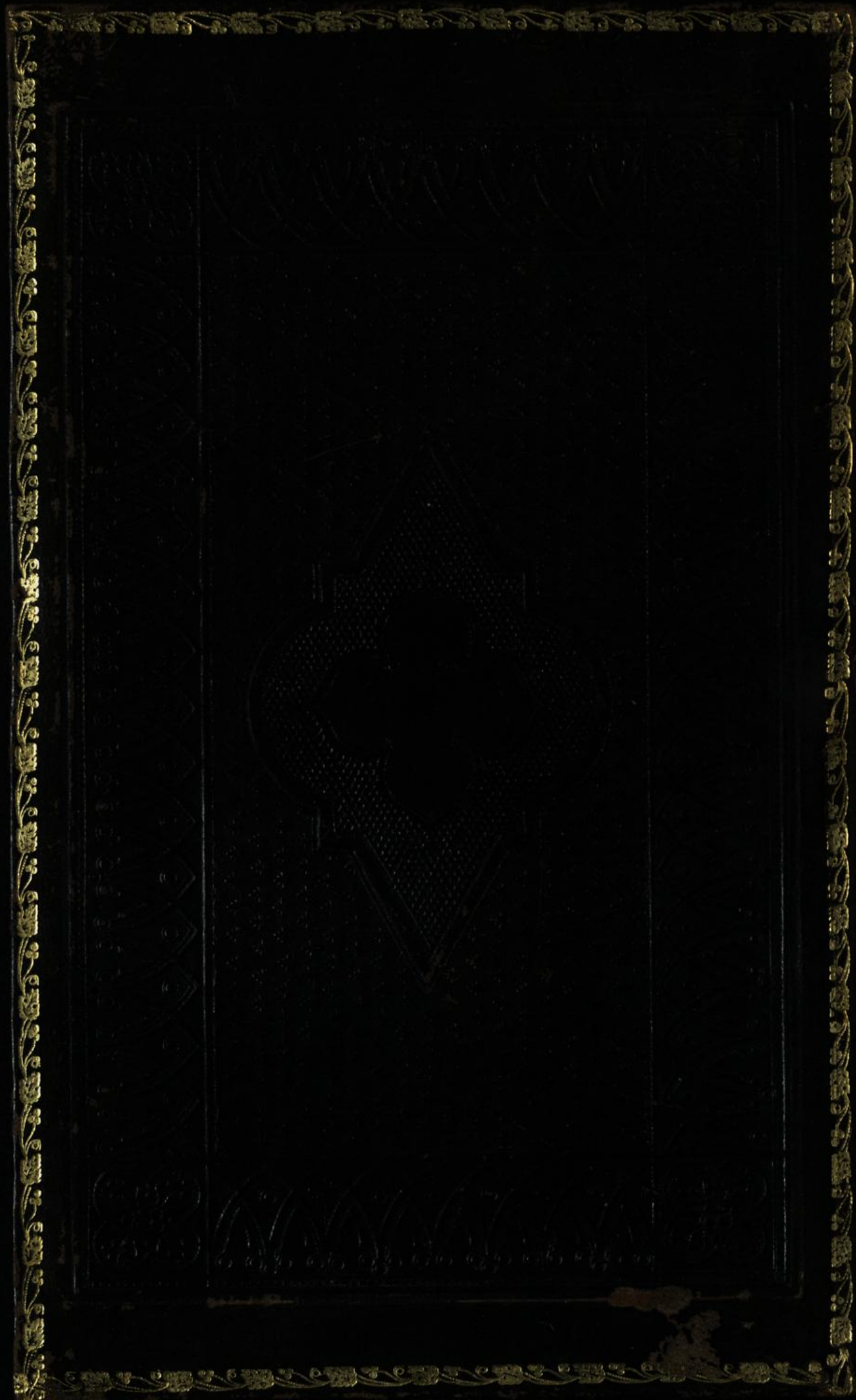
‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

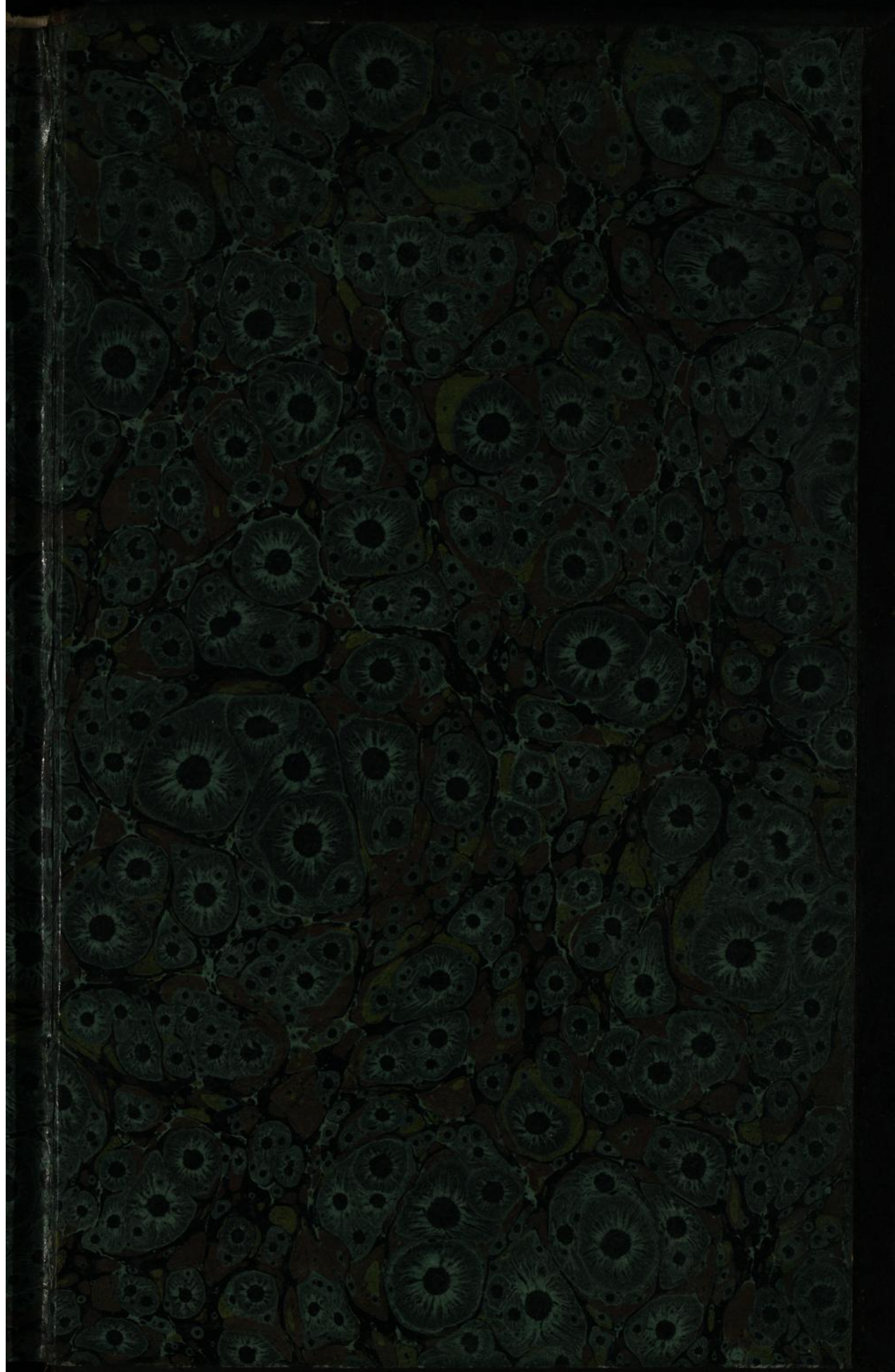
Sefer Divre ha-yamim 1

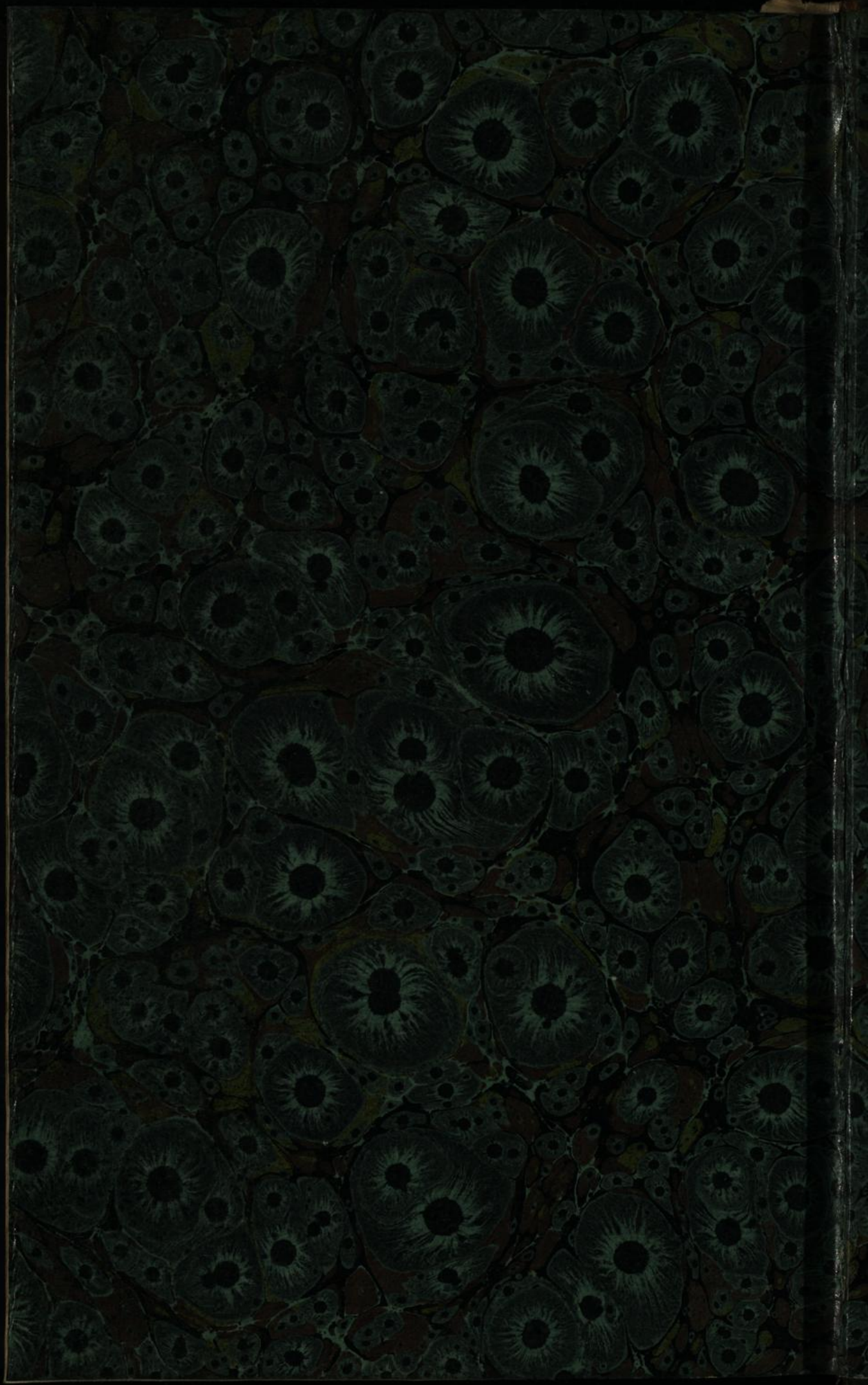
Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

[urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9234](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9234)

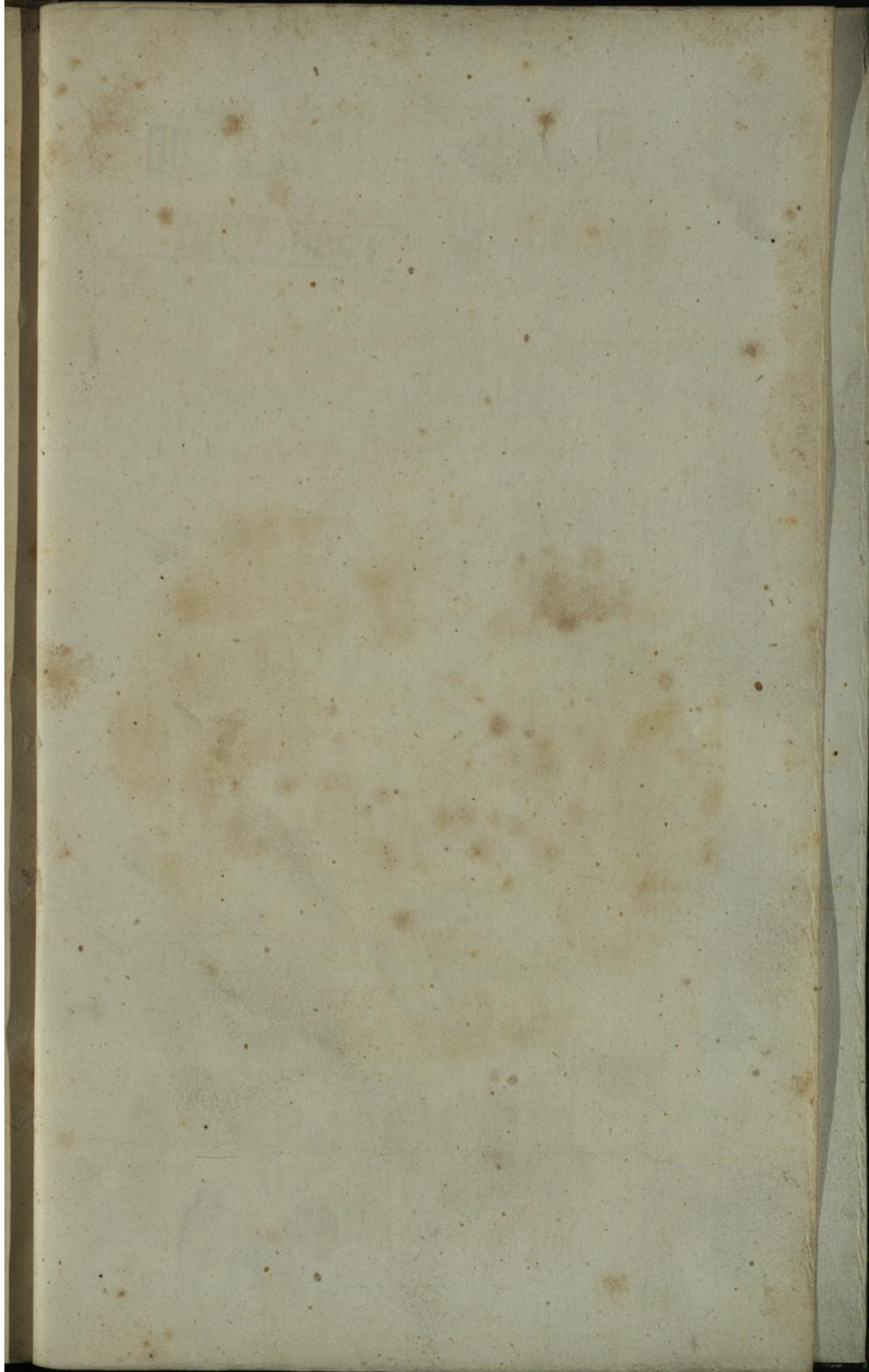

1411 14 25A
19 Bde 400 —

Bibliothèque
J. B. JOSEPH LUD
LIT C* IV/1
N° 1736

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

ממחברים שונים

אבני נזר מתנוססות כהדר התבנית וביקר התכנית

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא.

חוק ונתחוקה בער עמנו (ד"ס א', י"ט י"ג).

Prag 1836.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

שֶׁנֶהְיָה

עַם

הַיְיִשִּׁים וְהַכְּתֻבִּים

וְהַיְיִשִּׁים וְהַכְּתֻבִּים

וְהַיְיִשִּׁים וְהַכְּתֻבִּים וְהַיְיִשִּׁים וְהַכְּתֻבִּים

וְהַיְיִשִּׁים וְהַכְּתֻבִּים

וְהַיְיִשִּׁים וְהַכְּתֻבִּים

וְהַיְיִשִּׁים וְהַכְּתֻבִּים

Prag 1836

Verlag und Druck des H. J. Kohnen

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

1592

ספר

דברי הימים א

מתורגם מחדש ומבואר

מאת

יוסף ווייסע.

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקה ובאור כל מלות בלע"ז

מאת המרפוס משה הלוי לנדא.

שנת ת"קצ"ו ולפ"ק.

DIVRE HAJAMIM I.

פראג

דרוק אונר פערלאאנ דעם משה הלוי לנדא.

אזכרת תודה ומנחת אהבה

לכבוד

אלופי וידידי הנכבד החכם המפואר המדקדק

מו"ה **וואלף מאיר** נ"י

לא לך מורה לשון המבקר בפרך!
את בכור בני פיוס אובילה למנה;
פן תביאהו במשפט וחודע נאמנה
"רפה ידים העלם וכושל בפרך."

גם בידך סופר מהיר יקר הערך!
את ראשית אוני בל אתן מתנה;
כוכבי נשף יחשכו וחפרה לבנה
בצאת שמש מאיר להאיר לנו דרך!

אך אחת אהב נאמן! פארי וישעי!
אני רעד הצעיר אבוא לאהלה
בידך אפקיד פריי אחביאהו בצלה.

ואם ראשיתי מצער, אולי בכורי פשעי —
אבי! יבחן נא במשפט ועדקה
כי לא ביד מורה יד החלמיד חזקה.

מ א ת

מכבודך כבן את אביו ואהבך לנצח

ה מ ח ב ר.

הקדמה לספר דברי הימים

אמר יוסף בלאאמ' הרבני החכם מו"ה יצחק שמואל איש קרעמז'ור גרו
יאיר, אחרי השתחויתי נוכח האדון ה' צבאות בתודה ובתהלה על רוב חסדיו,
ואחרי שטחתי כפי אליו להיות בחומכי נפשי ואור לנתיבתי:

בקרוא נקראתי להניח את ספר הזכרונות דברי הימים לפני ילדי ישורון בניהור מפורש
וזים שכל ובהעתקה גרמנית כיד ה' הטובה עלי, ואם הספר הזה הוא הקשה והנכון בכל
ספרי הקדש מפאת חמרו^(א), ומפאת זכותו^(ב), ומאז ומקדם אין איש שם על לב להגיש חשבו
ולהפין אור על מעלומותיו^(ג), בכל זאת שמתי מבטתי על צור שחקים המאזני חיל, ואשא
ידי (אם אמנם נסחד ורעדה) לכתוב עלי ספר את אשר ראיתי עיני ותנן נפשי בתכונת הספר
הזה

(א) קושי החומר תראה ממה שנתקשו רז"ל רק בחלק קטן ממנו והוא ספר היחס מפרשה חי עד ט', והם
ספרו לנו (פסחים ס"ב ע"ב) דחת ר' שמלאי לקמיה דר"י וחיל ניתני לי מר ספר יוחסין (פירש"י מחגי
ד דברי הימים) וכאשר שאל ממנו לשונות בשלשה חדשים כעם בו מאד וא"ל ומה ברוריה דתנייז חלת
מזה שמעתה ביומא וכו' ואש"ה לא ינחה ידי חובתה (לא יכלה לשנותה כפירש"י) בחלת שנין וכו' ומר
זוטרה הפליג עוד (שם סוף ע"ב) ואמר בין חלל לחלל (דכ"ח ח' ל"ה, ופי' מ"ד) טעמו חרבע מזה גמלי
דררש ע"כ, וינח לנו מזה חיד נכובים הם עניני הספר הזה גם לפני שיתחילו סתירותיו לספר שמואל
ומלכים, כי ספר היחס אשר בו, אינו ספר יוחסין הדרוך בשלימותו, כ"א מורכב מחלקים נפרדים אשר
נמלחו מן הספר הגדול הזה, ואמנם העדרו הסב בלכול רב בדברי קדמונינו, ד"מ חמרו ביומא (ט"ז ע"א)
שמונה עשר כהנים שמעו בכית ראשון וכן הוא בס"ע ובספרי וביוסף קאסופון, אך הריב"ז גרס שם שמונה
כהנים ובפירש"י לד"ה (כ' ל"ו) הביא בשם ויקרא רבה מדויק כי שנים עשר כהנים שמעו בב"ר, ועוד
הרבה כ"כ אשר נתחבטו בהם חז"ל עד שאמרו מיוס שגגו ספר יוחסין שש כהן של חכמי ובהם מחור עינים.

(ב) כמו שיבאר להלן בדברי מתכונת הלשון וסגולתו בספר הזה.

(ג) ז"ל התבררנאל בהקדמתו לספר שמואל, לא מלחתי בדרוש הזה (ר"ל בהכרל ספר שמואל וד"ה) דבר
קטן או גדול מטוב ועד רע לחז"ל, לא לראשונים בעלי התלמוד ולא לאחרונים המחברים והמפרשים אין גם
חדר התעורר על הספק כלל, ולא אחד בהם המליך דרך לתזכרו; והנה יספ' ה' יגון על מכלולי בשחין
חתנו בדרך הלז פירוש לדברי הימים, זולתי דברים מועטים לרד"ק ז"ל והם בטלים במיעוטם ולא העמיק
לחקור בזה כלל וגם הספר ההוא ד"ה בלתי נהוג חלל היהודים במדקתהם, את חטאי אני מזכיר היום כי
לא קראתי בו מימי ולא חשתי בעניניו ע"כ; גם הרד"ק בהקדמתו לש"י ד"ה חמרו: הספר הזה לא הרגילו
ללמדו ולא רחיתו לאחד מן המפרשים שהשתדלו בפירושו, חלל שמלחתי הנה בגרונות פירושים בזה הספר
לא ידעתי מחבריהם, ורחיתי כי הולכים דרך הדרש ברוב ע"ל, ומהם קאחרון גם פירש"י שלשנינו, ועד
היום הזה לא נודע לי פירוש מספיק לאחד החכמים על ספר זה, כי מכלל יופי לכן הוא קינור רד"ק,
ופירוש חנן יחיאל (כפי מה שראיתי בניבוליוטקה הקסרית פה פראג) לא יכול כ"א שחיס שלשה יריעות, וגם
חלל קלחם בדרוש. גם נכוננו העמים המעמיקים לסתרי תנ"ך לא שמו את הספר הזה למטרת חקירה פרטית,
ורק על כללו עברו החכמים אייבהארן (אשר העתיק החכם המדקק מהר"ל בן זאב את דברו והאית עליה
כמה נוספות) יאהן, בערטהאלר, דע וועטשע ודומיהם. שש זה מחדש ינח ספר אחד (דיא קראניק
נאך איהרעם געשיטליכען קאראקטער אונד איהרער גלייבווירדיגקייט גיטא געפרייט, בערלין
1823.) וטוב היה לו שלא ינח, כי מחברו (האבס גראמבערג) מלא את ספרו בחרפות וגדוף על דברי
הימים ועל סופרים; אך לא זה הדרך יטבון חור הנקורת הנחמנה, ולא זה חורח נכון אשר לדיקים ילכו
בו חוכמי חמז ויודעי סיבה, כ"א כל עמלם וחפלים לייסד את המקובל ולחקרו, ולא להשיב את הדרי
לאחר מותו ולאמר כי מרמות ותוך תחת לשונו, ובניהורי תמלא תשובות נכוחות להשגותיו, וכן להשגות
החכמים דע וועטשע (נדבות למכאז ס"ה ח"ה) וגעזעניוס (קורות ספר ולשון עברית § י"ב) אשר לא
חת ולא שחיס התגוללו על ספרנו. שוב ראיתי אחרי השלמת מחברתי, כי הניף החכם מאווערס מעיר באן
חת ידו וכבס על קדקוד המגדף בשוט לשון, וכבס בדברים מחשבותיו עלות נקנה אחד, ובמקומות אשר
דעותיו שונות ירח הקורה הנעים ויששש. גם חכם עמנו הדרון צונץ מבערלין השיב לדבר בספרו הנכבד
שילח מחדש (דיא באטטעסדיענשטליכען פאָרטראַגע דער יודען) על חדות מחבר ד"ה וזמנו (וגם לא הוא
כי הכינון מאווערס הנזכר מתעלם ממנו כלל וכלל) ובדברי על שועל הספר חף חני אבחר בדרכיו, כמו
שתראה כמה שינוי.

ה ק ר מ ה

הזה על פי כולו מכל לדדי הנחיתה, ואחרי הודיעי זאת לא אעבורה על פרט הכתובים לדרוך
בכור סיגיהם ולהסיר בדילי הספקות אשר ירבו בהם בחול הים ויגדלו למעלה ראש.

בראשונה נושא מלין מעטין על שם הספר הזה. הנה כבר נודע לנו מספר מלכים בסוף
חיי מלכי ישראל ויהודה, כי שם דברי הימים הוא תואר אל ספרי הזכרונות אשר רשמו בו
סופרי הדור את קורות הממלכה לימים ולשנים (עפ"ע עזריה, חנניאל), והיה מדי יום ביומו
או מדי שנה בשנה בבוא חליפות ותמורות שונות במקרה המלך או בדברים המתיחסים למלוכתו,
אז נכתבו זכרון בספר דברי הימים, כלומר עניני הימים וקורותיהם [כי דבר אינו תואר
לדבור פה בלבד, כ"א הוא שם כולל לענין מן הענינים (causa) ומזה בסוף חיי המלכים
ויתר דברי פלוני וגו', וכן וזה דבר השמטה, דברי הזמנות וזעקתם וכי"צ]. אך ככל זה אין
לחשוב כי דברי הימים שלפנינו הוא אותו דברי הימים למלכי ישראל ויהודה הנזכר בס' מלכים
בסוף חיי כל מלך באמרו ויתר דברי פלוני הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל
או למלכי יהודה, וזה מכמה טעמים: א גם בספרנו הוא אומר לרוב ויתר דברי מלך פלוני
הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה, ודומק-הוא לומר כי ספר מלכי ישראל ויהודה
נפרד הוא מספר דברי הימים למלכי ישראל ויהודה, ראש בחיי אסא ואמליה ויותם ויחזקיהו
ויאשיהו ויהויקים (דה"ב ט"ז י"א, כ"ה כ"ו, כ"ז ז', כ"ח כ"ו, ל"ב ל"ג, ל"ה כ"ז, ל"ו ח')
וכן הזכיר ספר מלכי ישראל בחיי יהושפט (שם כ' ל"ד) ודברי מלכי ישראל בחיי מנשה (שם
ל"ג י"ח). ב גם במלכים הוא אומר אלל מלכי ישראל ויתר דבריו הלא הם כתובים על ספר
ד"ה למלכי ישראל, ומזה אין זכר בספרנו. ואינו נראה לחלק כי שני דברי הימים היו אחד
למלכי ישראל ואחד למלכי יהודה, כי בספרנו הוא אומר תמיד בסוף חיי מלכי יהודה הנם
כתובים על ספר המלכים ליהודה וישראל, ומה ענין ישראל לסיפור מלכי יהודה אשר הם
לבדם מטרת ספרנו, אם לא שנאמר כי ספר אחד היה כולל דברי המלכים ליהודה וישראל,
והסופרים הנאמנים אשר בירושלים הציגו אלה לעומת אלה כנראה ברור בספר מלכים ממה
שחשב מנין שנות האחד במלכותו ע"פ שנות מלכות השני. ג מלאנו שהוא אומר לפעמים בס'
מלכים כי יתר דברי המלך כתובים על ספר ד"ה, ובספרנו לא הוסיף דבר על הכתוב במלכים
ולפעמים עוד גרע ממנו (ד"מ בחיי מנשה ובחיי יהויקים). ד הלשון בדברי הימים שונתו
בימי המלכים היה בלי ספק נקי וטהור, כי אז פרחה שפת קודש ותהי לשון מדברת, אך ספר
ד"ה שלפנינו, גם לשונו גם ספורו יעידו כי מאוחר הוא בזמן הרבה מאד, ומליו ירומון
היותו יליד העת האחרון. זאת ועוד מופתים אחרים אשר יבואו אי"ה להלן יתנו עידיהן, כי
ספר ד"ה שלפנינו אינו רק העתק קלה מספר ד"ה הגדול שהזכרתי, ואם אמנם כי ספר
מלכים נעתק מן הספר ההוא לתכלית סיפור קורות מלכי ישראל זה לעומת זה, הנה סופר
ד"ה שלפנינו עשה העתק חדש מן הספר הגדול, לתכליתו המיוחד ולמטרתו אשר הציב לו ע"פ
הזמן והמקום והדור אשר בו עשה ספרו כאשר יבואר אי"ה בחקירתי על פועל הספר ועל תכליתו.

והנה בלשוננו נקראו דברי הימים בשם קרחניק, והוא משם היוני קרחניס המורה על זמן,
ובהעתקת שנים הזקנים נקרא שם פרחני פרחניס שיעורו דברים נותרים, והורו
בזה על הדברים אשר השאירו הסופרים הקודמים ולא הזכירו (כמו בתורה ויהושע נפרט בשמואל
ומלכים) וספרנו הוליש ממגלות נוספות וקדמוניות ומספר ד"ה הגדול, וכתבם לתכליתו עלי
ספר לזכרון. ואחרי ההלעה הקטנה הזאת, נתלקה לנו את חקירותינו על אודות הספר הזה
לארבעה ראשים, והם ארבעה אבות האלה אשר עליהם נשאל במחקרי השכל, ר"ל האומר
והנורה והפועל והתכלית, ומהם תחתיה גם חקירה עיונית, על זמן חיבור הספר, על
מקורו ומעיונותיהם וכי"צ.

חומר הספר כפי מה שהוא לפנינו יפרד והיה לשני חלקים: החלק הראשון כולל בפ"ע שתי מחלקות פרטיות, האחת היא אותו החלק הנקרא בלשון חז"ל יחס של ד"הי (ב"ב ט"ו ע"א), והשנית היא ספור חיי דוד מיום הגיעו למלכות כל ישראל עד אשר המליך את בנו בחייו ואסף אל עמיו; והחלק השני הוא סיפור מלכות יהודה מימי שלמה (אשר נסוף ימיו כבר הסלה המריבה לזמון בין יהודה ובין ישראל כמסופר בס' מלכים) עד לדקיהו אשר בימיו נחרב הבית וישראל הלך בגולה. וע"פי ההבדל הזה ראוי הוא לחלק ספרנו לשלושה חלקים (ובן עשה האברבנאל ז"ל בהקדמת שמואל ואחריו חייב־החרן ומעתיקו בן זאב ובן הכנס יפהו וכו"ב), ולחקור על חומר כל אחד מהם בפרטות.

א החלק הראשון מפרשה א — ט, הוא ספר היוחסין, וערכו יקר מאד, כי יפיץ אור על שלשת כל דורות קדם, והוא מורכב בקלמו מיחסים אשר באו כבר בתורה וביהושע ובשמואל ובמלכים, ובקלמו מלוחות היחס אשר היו עד עת חיבורו רק בגנזי המקדש או בזכרון משרתיו ולא נודעו בכתבי הקודש, וזמן חיבור הפרשיות משונה מאד כמו שתראה בפרטיהן.

פרשה א תחל בלדס הראשון ותמשך עד יעקב ועשו, ובדברנו מזה האחרון יזכיר גם מלכי אדום, והכל לקוח מספר בראשית. פרשה ב תחל ביעקב ותמשך ביהודה ותולדותיו, וזולת ראשיתה חדשה היא בפסוקיה. פרשה ג תחל בדוד המלך ותמשך עד שבעה דורות לזרובבל בן שאלתיאל פחת הגולה בימי כורש, ראשיתה לקוח מספר ש"ב פרשה ה' אך סופה מאוחר הוא בחיבורו עד מאד כמו שינאר עוד. פרשה ד תשוב ליחס בני יהודה עוד הפעם ותוסף להם בני שמעון שבנייהם, וגם לפרשה הזאת אין זכר בס"הק זולתי ערי בני שמעון בפסוק כ"ח נזכרו בשנייהם שונים ביהושע ראש פרשה י"ט. בפרשה ה יחס בקלרה שנט ראובן וגד וחמי מנשה ויודיענו חדשנו מהגלותם ע"י מלך אשור, והפרשה הזאת כתובה גלי ספק אחר הגלות כנראה מפסוק כ"ב; גם יספר בסוף הפרשה יחס הנהגים עד יהולדק בן שריה אשר הלך עם גלות נבוכדנצר, ובקלמ מקראות גדולות (והוא עפ"י העתקת ע' וקנים) נמשך סוף הפרשה הזאת אל שאמריה מפני שהיא כוללת ג"כ יחס בני לוי, אך שלא במשפט, כי סוף הפרשה חובר לכל הפחות בגלות כנל כנראה מסופה שבה יחס יהולדק בן שריה, אך פרשה ו' חונרה בימי דוד ובה יודיענו בפרטות גדול יחס הימן ואסף ואיתן ראשי המזוררים בימי דוד המלך, ויחס שלשת החכמים האלה היקרים בעיניו נעשה בימיו, וראיה לזה כי מנה בפסוק ל"ה עוד הפעם יחס בני אהרן עד לדוק ואחיעזר שהם הנהגים בימי דוד ולא יותר; ואח"כ יעתיק את ערי המגרשים כפי מה שהם ביהושע רק בשנייהם מעטים כמוכא בניאור. בפרשה ז' יספר בקלרה גלי סדר נכון ולפעמים בקושי המובן את יחסי שאר השבטים, רק ביחס בני יוסף יאריך מעט. בפרשה ח' יודיענו באריכות קלת (מפני שאול) את יחס בני בנימין (אף כי הודיע כבר יחסיהם בפרשה הקודמת ו' — י"א). ובפרשה ט' יזכיר יושבי ירושלים אשר שבו אחרי גלות בבל אל בתיהם, בפרט בני לוי (הפרשה הזאת באה גם בנחמ' י"א בשנייהם רבים וזמן חיבורה כמו סוף פרשה ג', מאוחר הוא לזמן עזרא כנראה מפסוק י"ו וי"ח וכמו שינאר עוד להלן) ובן סדר עבודתם באריכות קלת, ואז (מפסוק ל"ה עד סופה) בא בלי יחס ובלי המשך כלל, חלק גדול מיחס בני בנימין הנזכרים למעלה (ח' כ"ט — ל"ח) וכנראה נסמך הכפל הזה מדמיון פסוק ל"ד בפרשה ט' אל פסוק כ"ח בפרשה ח' (אלה ראשי האבות לחלדוכם ראשים אלה ישבו בירושלים) ע"ש. והנה אם גם תכלית החלק הזה הוא רק ליחס כללי של שבטי ישראל ושל עריהם (והם על שם צוניהם יקראו פה כמה פעמים בניו

ה ק ר מ ה

והוא אביהם) ולא זולת, ככל זאת באו גם בו ענינים שונים אשר יפילו אור על מעשה שנות קדמוניות, ומלבד מה שהוסיף ענינים קטנים ע"פ ספורי שאר ס"הק [כמו שנמרוד: הוא החל להיות גבור בארץ (א' י' מבראשית י' ח'), ובפלג: בימיו נפלגה הארץ (א' י"ט מבראשית י' כ"ה), ואלל הדד: המכה את מדין בשדה מואב (א' מ"ו מבראשית ל"ו ל"ה), וכי היה ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתו (ב' ד' מבראשית ל"ח ז'), וכי היו ליאיר עשירים ושלש עיר בארץ הגלעד (שופטים י' ד' ושם נאמר שלשים עיין חילופי השבטות) וכדומה], עוד באו דברים שונים חדשים ויקרים בחלק הזה, כמו מולדות חיי יענן איש בכר (ד' ט' וי') וכנראה הוא אבי העיר יעבץ מושב משפחת סופרים (ב' נ"ה) שהיא לדעת רש"י אבץ נחלת יששכר (יהושע י"ט כ'), ומעשה איש יהודי אשר לקח בת פרעה לאשה (ד' י"ח) ומלאכת מחשבת בימי קדם בבית עבודת הבוץ (שם כ"א) ודברים עתיקים ממה שנעלו אנשי יהודה במואב וישבו שם במלאכת המלך להיות יולדים ויושבי נטעים וגדרה (שם כ"ב וב"ג), ומסע בני שמעון בימי יחזקיהו מלך יהודה לארץ רחבת ידים שמה וטובה, אשר ישבו בה מן בני חם לפנים והורישו את יושביה ויחרימום, ומהם הלכו להר שעיר והבו במספר חמש מאות איש את כל שארית הפליטה לעמלק (שם ל"ט — מ"ג), ובהחילו יחס ראובן יודיענו במאמר מוסגר (ה' א' — ב') כי בחלל ראובן את ילועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף ומשפט הנגיד ליהודה, אבל לא לוקח ממנו משפטו לנא ראשונה בספרי היחס (והדבר הזה לא ידענו עד עתה מכל ס"הק בבירור, כ"א דרך רמז למדוהו מברכת יעקב בראשית מ"ט ד'), וכן דברים רבים ונכבדים במושבות ראובן וגד וחצי מנשה ומה שעשו מלחמה בימי שאול עם ההגרים ויטור ונפיש ונודב (עם לא ידענו איזה הוא) וישבו תחתיהם עד הגילה אשר גלו בתעבותיהם לחלח ומכור ע"י מלך אשור (ה' א' — ב') והרג אנשי גת בבני אפרים אשר ירדו לקחת את מקניהם ואפרים אבותם התחבבל ימים רבים (ז' כ"א וב"ב) ונת אפרים שארה בנתה את בית חורון העליון והתחתון ואת און שארה (שם כ"ד), וכן יספר כי גלו יושבי גבע בנימן אל מנחת (ח' ו') וכי הנריחו ראשי האבות ליושבי חילון את אנשי גת (שם י"ג) וכן סדר השוערים ושומרי הסף ורוקחי המרקחת ושאר עובדי עבודת הקודש בזמן בית שני (ט' א' — ל"ד), ומכל זה תבין כי גם חלק היחסים לא ארץ מלמה היא לפני קורא משביל, וגם בו התערבו ספורים שונים חדשים ונעימים כפי אשר זכרם בותנם. ודע קורא נחמד! כי משפט אחד לסופר ד"הי ולשאר סופרי הדורות בארץ קדם, ידוהם לא אסורות בחקי המערכה והסדר, ולשעמים יערובו במתנותיהם גם דברים היוצאי חוץ מכוונתם, למען תת מרגוע ועונג להם ולקוראיהם.

וחנה לא יתעלם מעין המנקר, כי זולת הדברים אשר ילאו מס"הק הקודמים ועוד מעטים דוגמתם, רוב לשון הפרשיות האלה מאוחרת היא מאד, ובאו בהם רשומים המעידים כי לא נלקטו והיו לאחדים עד זמן רב אחרי הגולה, ראה יחס זרנבל בסוף פרשה ג', וכן יחס הלויים בראש פרשה ט' לעומת פרשה י"א בנחמיה.

ב החלק השני מפרשה י — כ"ט, הוא סיפור מלכות דוד על כל ישראל, ובאו בו דברים השונים אות בזאת עם ספר שמואל, אך גם תוספת וגרעון לרוב. פרשה י' תודיענו מלחמת שאול האחרונה עם סלשמים אשר בה מת עם שלש בניו כפי מה שהיא מסופרת בסוף ספר שמואל א', והענין הזה הוא כמו מקור הנפתח לבית דוד, למען תודיע כי לא במרד ולא ברצח הגיע בית דוד למלוכה, כ"א בית שאול נחטף מת במלחמה ואת דוד נחרו להם כל ישראל והלון ואסיה, וחכלית זה יראה לך ברור ממה שהוסיף בסוף הפרשה שני כתובים על ספר שמואל, וימת שאול במעלו אשר מעל בה' וגו' באוב לדרוש ולא דרש בה' וימיתו ויסב את המלוכה לדוד בן ישי (גם הלשון יעיד כי תוספת זה מאוחר, ד"מ כי בא שני פעמים פעל

דרש ביחס הני"ח כמו להלן (ד"ה ע"ז י"ב) מה שאינו נהוג בשאר ס"ה ק"ק על המעט), אך אחרי המבוא הזה השמיט את כל קורות דוד במלכו על יהודה בזכרון בעת מלכות איש בושח בן שאול על שאר השננים (ע"ב א' ד') כי לא חיי דוד בן ישי יסופרו בד"ה כ"א חיי דוד מולך ישראל וזרעו אחריו (במ"ש כבר האברנאל ז"ל בהקדמת שמואל), ולזה יתחיל מיד. בפרשה יא נספור ע"כ פרשה ה' והוא נבוא כל ישראל אל דוד מנרונה וידברו על לבו דברים טובי' ונקומים וימשחוהו למלך על ישראל (והלשון שזה נמעט אות נאות בשמואל וד"ה י"ה ק"ק כי הוסיף סופרנו בסוף פסוק ג' בדבר ה' ביד שמואל אם לחזק מלכות בית דוד, ואם להודיע אל קורא ספרו ז"ל ש' שמואל כי כבר נמשך דוד ע"י שמואל הנביא ע"פ ה' ונועד מאתו למלך ישראל, אך חלק זה השמיט שנות חיי דוד ומליכתו הנאמרים בשמואל שם פסוק ד' וה' והשאר מקום לזה בסוף ימי מלכותו (ד"ה א' כ"ט כ"ז) כמו שנאמרו גם כמ"א (ב' י"א) באחרית מלכותו, ושלא מן הסדריה' להזכיר עתה כי מלך בחברון על יהודה שבע שנים אחרי שהשמיט זה נכוונה כמ"ש), ויספר כי עלה דוד על ירושלים ולכד מזודת ליון (בהשמט העורים והפסמים הנזכרים בענין זה בשמואל שם ויבטלו את הקורא לקושי הבנתם) אך עתה יוסיף סופר ד"ה מספר גבורי דוד בשם מלכותו (אשר חפס קלתם באו בסוף ספר ע"כ בפרשה כ"ג אך לא נמנו שם בשלמותם כי חסרו הנזכרים פה מפסוק מ"ב — מ"ז). בפרשה יב זכיר מספר גבוריו טרם הגיעו למלכותו ולכא' אנשי חיל אשר היו בחומתי נפשו בעת נרתו ואשר באו עתה בלכד שלם מנרונה להמליך את דוד, הכל להראות כי בעצת כל שבטי ישראל ובכרון הקב"ה הוקם דוד לגייד ולמושל על ישראל. ואחרי ההפסק הזה ישוב לספר ע"כ פרשה ה' ו' ויודיענו בפרשה יג מפסוק ה' (כי מפסוק א' עד ד' הודיע דברי דוד אל הנגידים לקנן ישראל והבהנים והלויים בערי מגרשיהם להעלות את ארון ה' והלשון מאוחר הוא בזה כרוב חושפותיו) עד סוף הפרשה וכן בהפסקות שונות עד פרשה ע"ז פסוק ג' את הדברים המסופרים שם בשמואל, וגם פה יסוף הלשון בשני הספרים, רק שגם הסיפור באופן מסורס, כי שם מספר בתחלה (אחרי לכידת המלודה) כי שלח חירם מלך לור מלאכי שלום ואמת, ואז יודיענו בני דוד הנולדים לו בירושלים ומלחמת פלשתים ואחרי כן ישמיענו העלות הארון בעגלה מקרית יערים אל בית עובד אדום והעלותו שנית משם לעיר דוד; ובד"ה יתחיל פרשה י"ג בהעלאת הארון מקרית יערים אל בית עובד אדום, ואז יספר משלות מלאכי חירם ושמות בני דוד ומלחמת פלשתים. בפרשה יד ובפרשה ט"ו (אחרי ההפסק מפסוק א' עד כ"ד ליחס הלויים המסוררים ולמערכתם) מפסוק כ"ה עד סוף הפרשה יודיענו העלות הארון שנית (והסירוס הזה נכון הוא יותר בסדר הסיפורי, ובלי ספק מיד בהמשכו זכר דוד להעלות את הארון, ובקרב שנתו ע"י פרץ עזא בבית עובד אדום באו מלאכי לור ונלחמו מלחמת פלשתים, ואחרי זה הועלה הארון שנית) והתוספות כלם לתפארת המקדש והלויים הם, וכן השמיט ענינים שונים לתפארת בית דוד כמו היות דוד מפוזר ומכבדו ובן דברי השנינה והנזו אשר נדברו בין מיכל ובין דוד בעת ההיא, וזכרו בסוף פרשה ו' כש"ב (ויתר השנינים הקטנים פה ובשאר הכרזיות יבואו בנלאור) ועתה יפסיק עוד הפעם וישמיענו בפרשה ט"ז ד' — מ"ג שיר אסף והמשוררים ע"פי דוד ומזמור הראשון לפני הארון שהוא מורכב משני מזמורי תהלים (ק"ה ול"ו) ואחרי כן מחלקות המשוררים קלתם לפני המשכן בגבעון וקלתם לפני הארון בעיר דוד. בפרשה י"ז זכיר נבואת נתן לדוד על אודות בנין הבית, ותפלת דוד לפני ה' בשניים קטנים ממה שגאו בש"כ פרשה ז' (ה"מ השמיט בפסוק י"ג אשר בהעוהו והבחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם הנאמרים בש"כ ז' י"ג, כי לא תהי' תפארת בית דוד בזה, וכן פסוק כ"ג שם הקשה מאד להבין, הומר בד"ה לתמונה יותר נכונה ואסודרה

ה ק ר מ ה

בפסוק כ"א, אך לעומת זה באו גם דברים קשים בפסוק ה' וט'). בפרשה י"ח יודיע כלום דוד על פלגשים ומואב וארם ואדום ושאר עמים ואת שללם הקדיש לה' כמו בש"ב פרשה מ' (חולתי השינויים הקטנים במנהג, עוד הוסיף סופרנו אחרי הודיעו רוב שלל הנחשת כמו שם פסוק מ' בה עשה שלמה את ים הנחשת ואת העמודים וגו' ונראה כי פרשת ס' שמואל ונחשו בזמן דוד, ולא היה יכול להוסיף עוד בה עשה שלמה וגו', אך סופרנו אשר העתיק הדברים משם השית עליהם נוספות כאלה). בפרשה י"ט יספר מלחמת בני עמון כמו בש"ב פרשה י' (כי פרשה ט' שם המספרת בחסד דוד עם מפיצת ענין פרטי הוא בחיי דוד ואין לו מקום בד"הי הכוללים רק עניינים הנוגעים לכלל האומה או המלוכה, מלבד כי שנתו זה מביא לידי גותו אח"כ). בפרשה כ' יוסיף עוד יואב לעלות על רבת בני עמון כמו בש"א י"א א', אך אחרי זה ישמיע כל סיפור בת שבע הנמשך בשמואל שם עד פרשה י"ב פסוק כ"ט, וילמיד מיד לכידת רבת ע"י דוד ועונש בני עמון כמו שהוא שם בסוף הפרשה, אך עתה ישמיע עיד הפעם מפרשה י"ג בש"ב כל סיפורי הפחיתות והמרד והרעה במעשה אמונו ואכזריות ושבע בן בכרי והגבעונים עד אלמלע פרשה כ"א ואז יוסיף מפרשה ה"ה עד סופה לקוטים קטנים ממלחמת דוד וגבוריו (רק מעשה י"ש'י בנוב הנזכר שם ט"ו — י"ז לא יזכיר מפני שיסופר בו כי חלש דוד ויעף עד עזר לו אחישי). בפרשה בא יספר חטא דוד במנין העם כמו שהוא בש"ב פרשה כ"ד אך פה הוא בהפלת הענין בהרבות דברים נסיים ונפלאים ובהגשמת הרוחני בכל מה שאפשר (ולפעמים גם בכלול הכוונה קצת ד"ס בפסוק כ'). ומפה עד סוף דה"א, ספרנו נבד לבדו ומדשות ישמיע אשר לא באו בשאר ס"הק. בפרשה כב יאריך סופרנו בהנחות דוד לבנין המקדש, ומדבריו לשלמה בנו ולשרי העם בענין זה, ובתוך זה באה גם נבואה חדשה לדוד (כ"ב ח' — י'). מפרשה כג — כז ירחיב למעניינו במחלקות הכהנים והלוים, בפרט המזרחי אשר יבילו כל פרשה כ"ה, ואף כי החמיל בראש פרשה כ"ג בהמלכת שלמה על ישראל כאשר היה המלך דוד זקן ושבע ימים, הנה כאשר המשיך הספור בפסוק ג' ויאסוף את כל שרי ישראל והכהנים והלוים, לא יכול להתאפק מלהזכיר מחלקות בני לוי כפי אשר חלקם דוד בעבודה ובשער ובשיר, ובמו כן יודיענו בסוף הענין בפרשה כ"ג גם מחלקות לבא ישראל ושרי המלך במשמרות עבודתם על רכושו ושאר עניניו. בפרשה כח יקצור את החוט הנפסק מראש פרשה כ"ג ויודיענו דברי דוד אל כל ישראל בהמליכו את בנו ובחונם גם דברי נבואת הקנ"ה על שלמה והוא כפל ענין במלות שונות ממה שזכר כבר בפרשה כ"ב בדברי המלך אל שלמה, רק שהרחיב פה מאמריו בחכמה ובהשכל מאוד, ובדברים נעימים לנפש וערבים למשמע אוזן. גם תבנית כל עניני המקדש מסר המלך לשלמה (ופה נזכרו בפזרי זהב אשר לא בא זכר מהם עד בית שני) וכן תבנית המדרכה (כנוי מאוחר לשני הכרובים) וכדומה, והכל צבת ע"פי מה שקבל ברוח את תבנית המלאכות בפקודת ה'. בפרשה כט באו עוד נדבות המלך והשרים ושמתם הגדולה, וברנת דוד היקרה והמושכלת בענינה מאוד, ובה ינעוץ סוף מלכות דוד לראשית מלכות בנו וישראלים ס' דה"א באמרו (פסוק כ"ט) כי דברי המלך דוד הנם בחובים על דברי שמואל הרוואה ונתן הנביא וגד החזה.

ג החלק השלישי דה"ב א' — ל"ו כולל מלכות שלמה אשר בראשית ימיו עוד חיו כל בני ישראל באחזה וריעות עד אשר חלק לבס בסוף ימיו ומיד בראשית מלכות בנו רחבעם התפרדו והיו לשתי מחנות, והספור הזה ימשך עד גלות לדקיהו לבבל. אך לא נספר מלכים ספר שלפניו, כי שם יליג שתי הממלכות זו לעומת זו וימנה שנות המלוכה למלך האחד אחד עפ"י השני ד"מ בשמונה שנה למלך פלוני על ישראל מלך פלוני על יהודה או להיפך, ובנראה יתן עוד יתרון רב למערכת ספור מלכי ישראל בשלימות והרצבה, אכן בספרנו נהפך הוא

הוא, כי רק קורות חיי יהודה לבדם יספר ולא יזכיר מלכי ישראל רק בסדר הספור ההכרחי פעמים מספר (א). וגם פה ישמיע כל הספורים הנוגעים לפרטות המלך, ואף אם לתפארתו ולהודו הם, (כמו בחיי שלמה בד"ה לעומת ס' מלכים), ורק הספורים הכוללים הנוגעים לכל האומה, בפרט אם יסובכו עם עבודת המקדש, אותם יודיע מפורש ואם שכל בפרטות גדול. פרשה א תתחיל בספור פרשה ג' פסוק ד' בספר מ"א (כי הפרשיות הקודמות במלכים באו קלתם כבר בסוף דה"א כמו לוואת דוד ומותו ושנות מלוכתו, וקלתם ענינים פרטיים ובלתי נכבדים המה כמו לנת דוד בימי שיבתו וקשר אדוניה ודומה) ותזכיר בשינוי לשון ובסגנון מאוחר את מראה האלקים לשלמה בגבעון (אך נשמעו מלות בחלום הלילה וכן וייקץ והנה חלום). אך אחרי זה (פסוק י"ד — י"ז) יעזוב את סדר ס' מלכים א' בפרשה ג' ויוסיף לפני סיפור בנין המקדש עוד ארבעה כתובים לתפארת מרכבות שלמה ומסחריו שהם כמעט אות באות מסוף פרשה י' במלכים. בפרשה ב' יודיע מספר עושי המלאכה במקדש ובתב שלמה לחירם עם חשבתו, והענין נאמר גם במ"א ה' ט"ז — ל"ב, אך פה יסופר בסירוס ובלשון מאוחר מאוד ובנפל הענינים. בפרשה ג' — ד בא בנין המקדש ומעשה כליו בלשון מאוחר ומשונה מפרשה ה' ופרשה ו' במ"א ורק מעשה הים (פרשה ד' ב' — ה') וסכים כל הכלים (שס' י"ב — ט"ז) היא שזה מלה במלה עם ס' מלכים (ו' כ"ג — כ"ו, מ' — מ"ה) אך השמיט מתוך האמלע את מעשה המכוונות הנזכרים שם באריכות (כ"ז — ל"ב) ואף אפשר שיהיה זה בלא כוונה, אולי מפני קושי המובן במעשה המכוונות ומפני הסודות עפ"י דמיונם למראה יחזקאל; וחלף השמיטה הזאת יודיענו סופרנו חדשות במעשה מסמרות ומסקלם חמשים זהב (ג' ט') ומזנת נחשת (ד' א') ועשר מנורות ועשרה שלחנות (שס' ז' וט') וחלר הנהנים והעזרה הגדולה (שס' ט') אך בכל זה לא יזכיר חדושי אלה בסכים השגנון (שס' י"ב — ט"ז) כ"א יסוהו מלה במלה עם ספר מלכים, ויזכיר המכוונות בכתובי אף שהשמיט מעשה'הם. וזולת זה הוסיף בו ענינים אשר יעידו על איחור כתיבתם כמו שהזכיר בבנין הבית (ג' א') אמות במדה הראשונה (כ"ל לא במדה שאנו מודדים היום) וכן מלות זרות צעצועים (שס' י') כרמיל ובוק (שס' י"ד) צפח (שס' ט"ו) פתים (ד' ה') (הרבו מאד בת) וְעָרְהָ (שס' ט') והרכבת חדש וישן כזה תתן עדותה כי לא כתב סופר ד"הי את הדברים עפ"י דעתו, כ"א קבלם נעמיר גורנה לתועלת בני דורו ולקט שכלים מספרי חיים וספרי מתים הפתוחים לפניו, פעם נטה אחרי הקדמונים ופעם אחר האחרונים, ואף אם נראה חילוף או שינוי ביניהם, לא ערב את לבו לשנות הנוסח כ"א העתיק דברים נכתנס. בפרשה ה' — ו יסופר חנוכת הבית כמו במ"א מסוף פרשה ז' עד פרשה ט', והסכמת שניהם היא כמעט מלה במלה, רק שיפסיק (ה' י"א) בד"הי אמלע פסוק י' במלכים ח', ויוסיף עד סוף פסוק י"ג מאמר גדול וחדש לתפארת המקדש והלויים המסוררים, וכן יפסיק (ו' י"ב) ספור הענין במ"א ח' כ"ב ויוסיף מעשה הביור למעמד שלמה ומדת ארכו ורחבו וקומתו, וזולת ההפסקות האלה יתאימו שני הספרים, כי מיד אחרי התוספות יקצור את החוט הנפסק וישוב לקדמתו כמשפט, גם בסוף חפלת שלמה (ו' ל"ט) ישמיט כמה פסוקים ממלכים (ח' נ' — נ"ג) וכן נעדרה ברכת שלמה (שס' כ"ד — ס"א) אך ישלים הקשרון הזה ע"י שני

א) והחברננאל בהקדמת ס' שמואל הפליג קלת ואמר שלא נמצא בו זכר שום מלך ממלכי ישראל. אך מלבד מה שזכר פה אחד שנות מלך יהודה עפ"י מלך ישראל (י"ג ח') בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלוך חניה על יהודה (ומזה התעלם גם החכם אייכנרן החומר שלל בד ענין כזה כלל כס' ד"הי) עוד בא זכרון מלכי ישראל ברב חו כמעט איזהו פעמים, עיין מלחמת חבים וירבעם בפרשה הנזכרת בפרט פסוק כי ומריכת חסד ובעשה בפרשה ט"ז, וחברת יחושט וחחחב בפרשה י"ח ומחלת יהורם בן אחחב בפרשה כ"ב ומלחמת חמניה ויחושט בפרשה כ"ה (וגם פה פסוק ב"ה הוא מונח שנות מלכי יהודה עפ"י שנות מלך ישראל) וכן נדקת חנני ישראל. וחסדס הנפלא עם שנוייהם מאנשי יהודה בפרשה כ"ט וכדומה.

ה ק ר מ ה

פני כתובים ממזמורי תהלים (קל"ב ח' וט') בשינוי לשון קלת, וע"י נס חדש בירידת האש
(דה"ב ז' א'—ד') גם פסוק ו' יוסיף לתפארת הבהנים והמשוררים וכן יזכיר בפסוק ז' מזבח
הנחשת אשר עשה שלמה (כמו שסיפר ענין חדש זה בראש פרשה ד') תחת שנאמר במלכים
אשר לפני ה'. אך זולת זה יסכים בכל עם מ' מ"א (ח' ס"ג—ס"ו) במספר הזבחים וחובות
המזבח ומשלוח העם, וכן במחזה שדי לשלמה שנית בגבעון (שס ט' א'—ט'). בפרשה ח—ט
יספר כל עניני ספר מלכים (ט' י' עד סוף פרשה י') רק לא יזכיר הערים אשר נתן שלמה
לחורם ומאה ועשרים הכנר אשר נתן חורם לשלמה וכן מוהר פרעה לבתו אשת שלמה (מ"א
ט' י"א—ט"ז) ויודיענו חלף זה כי נתן חורם ערים לשלמה והוא הוסיב שם ב"י (דה"ב ח' ב')
גם יוסיף דברים לתפארת המקדש (שס י"א) ובהגיונו לעולות וזבחים אז תתפעם רוחו במשפטו
לספר ממחלקות הבהנים והלויים במשמלותם להלל ולשרת וכו' (שס י"ב—ט"ז) ואח"כ ישוב לספר
מלכים א' ט' כ"ו ויודיע מספר שלמה באילות ועליון גבר ומסע מלכת שבא ושאר עושר שלמה
(רק בפסוק י"ב וכ"א באו שינויים בלשון ויבוארו להלן בזורת הספר) גם יודיע בסוף הענין
(ט' כ"ה—כ"ח) כמה דברים לפאר שלמה אשר נזכרו כבר למעלה סוף פרשה א' וקלתם (כ"ו
פסוק כ"ו) לקוחים מענין הקודש במ"א ראש פרשה ה', ועתה יעבור על פרשה י"א במלכים
המספרת בגנות שלמה ובנחשת אחיה, ויודיע רק את מותו לבד, אבל יראום הספרים אשר
בהם באו דברי שלמה ביתר ביאור (ט' כ"ט). בפרשה י' תתחיל מלכות יהודה בהגדלה משאר
השנתיים, וספור זה נמשך עד סוף הספר בפרשה ל"ו, וכל הפרשיות האלה מורכבים מספורי
מ' מלכים ומחוספות עליהם, הראשונים ישמיענו על הרוב מלה במלה את המסופר בספר
מלכים, ורק איזהו פעמים ימלאו חילופים לתכליתו (דה"ב ט"ו י"ט לעומת מ"א ט"ו ט"ז,
דה"ב כ"ב ט' לעומת מ"ב ט' כ"ז, דה"ב כ"ג פרשה כ"ג לעומת מ"ב פרשה י"א, דה"ב כ"ד י"ד
לעומת מ"ב י"ב י"ד בפרס בחיי יואש ואחז ויהויקים), אך האחרונים כ"ל
התוספות, הם דברים יקרים ונכבדים אשר נקבלו באו בספר הזה מהיותו ד"ה למלכי יהודה
ביחוד, בפרט יוסיף אמרים רבים לתפארת המקדש ומשרתיו כמו במלכות אחיה (פרשה י"ג)
ובמלכות יהושפט (פרשה י"ז) ושם יסופר כי סנבו הלויים בעם ולמדוהו את תורת ה', וכן
עונש עוהו במעלו (פרשה כ"ו) ותקוני יחזקיהו לתפארת הקודש (פרשה כ"ט עד ל"ב) ותשובת
מנשה (סוף פרשה ל"ג) ורבים עוד, כלם בשפה חדשה ומאופקת, ולעומת התוספות האלה
תמלא גם השמטות בדברים המתנגדים לתכליתו [פסוק כ' במ"א פרשה י"ב הוסר מתוך
הסיפור (דה"ב י' י"ט—י"א א') אף כי ההסכמה לפניו ולאחריו גדולה היא מאוד בין שני
הספרים, והטעם מפני שהוא לקלין בית המלך ועוד כ"כ].

ואחרי מכלול המחזה הזה אשר הראית ידך קורא! (אם לא היה עליך לטורח לקראו על
פני כולו) נשימה נא על פיהו גם עין בוחן על הספרים אשר היו לפני סופר ד"ה ועל
המעיוות אשר מהם שאב כפי דבריו, כי מי זה איש משכיל מבין לאשורו לא יפן עורף אל
מוכיאי עלילות דברים על סופר ד"ה? באמנם בי בדא את כל הנוספות מלבנו ולא היה לפניו
כ"א ספר שמואל ומלכים לבד, אשר ברכותו ירחיב וברכותו יקצר דבריהם? מי האיש היודע
קורות ספרי קדם וסופריהם בכלל, ובפרט תום ויושר המושכים בשנט סופר אלל אחיו בני
ישראל, ולא ידע כי אין מרמה ואין כחש ח"ו בזמן ההוא, וכי הדורות ההם שמרו כל אות
וכל תנועה כבצת עין באמת ובלב חמים? ובמקום אשר האמת עד לעלמו, כל שאר העדים
ללא יועיל המה. אך הנה נשכילה ונחקירה על קילור תוכן הספר באשר הוא לעינונו, ונראה

כי לפעמים ישו הספורים אות נאות עם ס' מלכים ושמאל, ולפעמים הלשון מתוקן בהם ולפעמים אין ביניהם דמיון כלל עד שהם כסותרים זה את זה (בפרט בחיי אסא ואחזיה ויואז ואחז ויחזקיה) וגם את זאת תביט עינינו כי קלת העיניים הנוספים לא יתפארו בשפה ברורה, שמש לשון עברית השוקעת במלחם זורחת והכרת פניהם תענה גם כי ילידי העת האחרון המה, אך קלתם לא יתרחקו בלשונם כל כך מסגנון הלשון בספרי קודש הקודמים. ומזה נשפוט כי זולת ס' שמאל ומלכים (אשר הם העמודים והיסודות לד"ה) עוד שני ספרים היו נפתחים לפני הסופר, האחד שזה בזמן חיבורו לזמן הממלכות אשר מהם יספר, וממנו היו תוספותיו נקיי הלשון, והשני חובר בזמן הסמוך לכתיבת ס' ד"ה וממנו היו תוספותיו המאוחרים בסגנון לשונם. אנסה נא לחזק את השערת זאת במופתים מתוך הספר.

I. המקור האחד הקודם בזמן חיבורו, והוא ספר דברי הימים למלכי ישראל ויהודה אשר ממנו שאב כותב ס' מלכים כמו שנראה ממה שיזכירו בסוף ימי כל מלך ומלך, ובפי סופרנו ינוגה בשם דברי מלכי ישראל או ספר מלכי ישראל ויהודה כנוצר למעלה, וקראו סופרנו בן להנדילומן ד"ה שלפנינו. גם לא הקפידו אף בפרטות גדול על שמות הספרים וקראו ע"י תכניהם ותכליתם ואחדות שני הספרים האלה תתאמת לך בפרטות בסוף חיי יהושפט בשני הספרים (מ"א כ"ב מ"ו, וד"ה ב' כ' ל"ד) ודע כי מראש מלכות דוד עד זמן האחרון לכתיבתו הקודש הי' ספר דברי הימים נהוג תמיד ובו נכתבו כל עניני האלומה גם יחסים וספורים ולפעמים גם דברי נביאים ואשר ענינים יקרי הערך במקומם ובזמנם כמו שהי' זה אצל מזכירי ונבל ופרס ואשר ממלכות גדולות מקדם (ונקונטנטינאל הוא עד היום הזה עפי"מ שכתב הזנפס וזייהאון) בימי דוד כבר נאמר (ד"ה א' כ"ז ד') ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דוד, וכן בא עוד בנחמיה (י"ב כ"ג) בני לוי ראשי האבות כתובים על ספר דברי הימים ועד ימיו חסד בן אלישיב, ואלישיב הוא הדור השלישי ליהושע כה"ג (שס י') וא"כ יוחנן לכל הפחות הדור הרביעי לו, ויותר נראה עוד היותו הדור החמישי כי נאמר (שס כ"ג) הלויים בימי אלישיב יודע ויוחנן וידוע, ומה שנאמר בן אלישיב שעורו בן בנו כמו מפיכושא בן שאול (ש"ב י"ט כ"ה) זרנבל בן שאלתיאל שהוא בן פדיה בן שאלתיאל (ד"ה א' ג' י"ט) וכדומה, ועכ"פ תראה כי נמשך מנהג כתיבת ד"ה לקורות הממלכה וליחס העם מימות דוד עד ארבעה או חמשה דורות אחרי העלות הגולה בשנת אחת לכורש על פי זרנבל ויהושע הכהן הגדול.

ולספר זה שהוא דברי הימים הגדול יש ליחס גם שאר החיבורים אשר נזכרו בענין זה במלכים וד"ה, כי חלקי דברי הימים חוברו עפ"י נביאי הדור וכתבו אותם בתום לבנם ונזקקו כפי צמ' ד"ה הגדול^א ונקראו החלקים האלה על שם כותביהם בשם דברי שמאל הנביא, דברי נתן הרוח, דברי גד החוזה (ד"ה א' כ"ט כ"ט) דברי שמעיה הנביא ועדו החוזה (ד"ה ב' י"ב ט"ו), דברי יהוא בן חנני, אשר הועלה על ספר המלכים (שס כ' ל"ד), ולפעמים נקראו על שם המלכים אשר נכתב שם חייהם לזכרון כמו דברי שלמה (מ"א י"א מ"א) דברי עזיהו אשר כתב ישעיהו הנביא (שס כ"ז). והנה ס' שמאל ומלכים אשר גם הם נכתבו עפ"י הספר הגדול הזה אשר הי' רחב ידיים ורב הספור מקטון ועד גדול, נשתנו הרבה ע"י רבוי הכתיבה והטלטול עד זמן ד"ה, עד שנעשו בהם הרבה חילופים בקרי וכתיב, אך סופרנו אשר השווה את הספר הארוך לעומת ס' שמאל ומלכים, מלבד תוספותיו ותיקוניו הרבים להקל על הקורא כמו שיבואר בלורת הספר תיקן גם את חילופי הקרי והכתיב בספרו ד"מ (ש"ב כ"ג כ')

כתיב

^א כמו שהסכים לזה גם יוספון לרומיים הקרוב בזמן ובמקום לחיבור הספרים האלה, עיין בדברי ריבומיו נגד חיש מלחמתו אש"ן בראש חלק הראשון.

ה ק ד מ ה

בתיב חי וקרי חיל, (מ"א ט' י"ח) בתיב חמר וקרי חדרר, (שס י"ב ג') בתיב ויבאו וקרי ויבא, (מ"ב ט"ז ו') בתיב וארומים וקרי וארומים והרנה בדומה אשר הם מתוקנים בספרנו גם בנתיב.

II. המקור השני אשר נפתח לפני סופרנו היה מדרש ספר המלכים (דה"ב כ"ד כ"ז) ובעדות שמו בן חוכן עניניו, והוא נבואות ומליכות קדושי הדור אשר דרשו את ה' וימלא להם, וכן יורה שמו על עניני מחקר ועיון אשר לא יסתפקו בספור הסתמי לבד, כ"א ידרשו ויבקרו את קורות הזמן ושינויי העתים עפ"י שלשלת הסנות בד בבד אשר ה' יקשרנו וע"פי סולם המובן ארצה אשר ה' נבט עליו להשגיח על העולים והיורדים בו ולהלץ על בניו ועל פועל ידיהם. וגם אם נאזנו ספורים רבים בלי ספק, הנה לא היו על לב הספור הפשוט, כ"א באופן מוסרי ונבואי, וכמו נד"הי הארוך בן אף חלקי הספר הזה ונקראו על שם כותביהם כמו נבואת אחיה השלוני, חוזה יעדו החזה (דה"ב ט' כ"ט), מדרש הנוביא עדו (שס י"ג כ"ב), חוזה ישיעיהו בן אמון הנביא (שס ל"ב ל"ב) [ומה שנאמר אחריו על ספר מלני יהודה אין הכוונה שנכתב חוזה ישיעיהו על ס' המלכים כי לא ראי זה כראי זה, אך הוא חסר וי"ו כמו שמש ירח עמד זבולה ושיעורו ועל ספר וכו' ובהעמקה היוונית לשנעים הזקנים תראה שהיה לפניו נוסח ועל כמו שפירשתי], דברי חווי (שס ל"ה י"ט). — אך המדרש הזה לא נכתב עלי ספר בזמן אחד עם דברי הימים הגדול, ועב"פ לא היה לפני סופר ד"הי שלפניו בתמונתו העלמית כ"א נרשם בזמן האחרון ע"פי השמועה והקבלה, כי מלבד שמו המאוחר מדרש אשר אין דמיון לו רק בלשון חז"ל והוראתו על הפירושים היוצאים מדרך הפשוט, גם סגנון הלשון המתדמה בכל דברי הנביאים ותוכחות המלכים נד"הי, כמו בדברי עזריה לאסא (דה"ב ט"ו א'—ח') ודברי יהוא הנביא ליהושפט (שס י"ב ג') ודברי עודד לישראל (שס כ"ח ט'—י"א) וכן תוכחות אביה המלך (שס י"ג ה'—י"ב) ומוסר אסא ויהושפט וחזקיה (שס י"ד י"א, כ' ו'—י"ב, ל"ב ז' ח') לחזק ולחמץ את לב העם כולם בתמונה שזה עד להפליא ובלשון משונה ומאוחר מאוד, אלה יתנו עדיהן כי מידי הזמן האחרון ומתולדותיו היה המדרש הזה. ואם תשאל איך נתנו הסופרים הקדושים בזמן האחרון דברים כפי הנביאים הקדמונים אשר לא ילאו מפיהם? הנה בלי ספק נודעו להם כללי דבריהם עפ"י קבלת דור ודור, רק שכתבו את מקשבותיהם בפרט בלשון הנהוג בזמן ההוא, וכ"כ הרד"ק (דה"א כ"ב ח') על מה שאמר דוד ויחי דבר ה' אלי לאמור וכו' זה לא מלאנו שאמר לו השם אבל דוד אמר בן בלכו וכו' עיי"ש. וראה נא, איך נאמנו דברי אלה בענין שני המעונות, ר"ל ספר ד"הי הגדול והמדרש, כי דה"ב (ל"ה י"ח וי"ט) נאמר: ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלקיו וגו' הנה על דברי מלכי ישראל (והוא ד"הי הגדול כמ"ש למעלה) ותפלתו והעתר לו וכל חטאתו וגו' הים על דברי חווי (והוא בספר המדרש כמו שהזכרתי) ע"כ הרי לעיניך, כי שני ספרים היו לפניו, ותפלת מנשה נאמרה בשניהם, רק שנחברה יותר בספר המדרש עם כל הענינים השייכים לה כי שם המקום המוכר לזה. ואחרי הודיעי כל זאת ילא באור משפטנו בדברים שונים אשר יתקפה בהם כל קורא משביל: א כי לפעמים הלשון מתוקן ומבורר יותר בד"הי מלשון ס' שמואל ומלכים באותו ענין (כמו שתראה להלן בצורת הספר) ולפעמים ישית סופרנו נוספות על הספרים האלה והם מלאים בתכלולים ובשפה בלתי צורה ואין נקי, והטעם פשוט עפ"י מ"ש, כי החקונים הם ע"פי דברי הימים הגדול, והתוספות על פי ספר המדרש המקוצר בעת האחרונה, ובו תפס סופרנו צורה יתירה יען כי דברי נבואותיו ונפלאותיו והפלטותיו כולן מתאימות עם מגמת ספרו ומטרת מחברתו ביתר שאת ועוז, כמו שיבאר לך עוד היטב בדברי על תכלית הספר. ב נכפלו כמה ענינים בספרנו ד"מ דה"א א' כ"ד ישנה יחס בני שם ולאלי

ה ק ד מ ה

ו

ולא־אֵין עד פֿלג אָף שׁוֹכְרוֹ מִקְדָּשׁ, וְכֵן בִּפְרָשָׁה ב' וד' תּוֹלְדוֹת יְהוּדָה וְתּוֹלְדוֹת הַכְּהֹנִים (סוף
ה' ו' ל"ה — ל"ח) וְתּוֹלְדוֹת בְּנֵימִין שְׁלֹשָׁה פַּעֲמִים (פַּעַם ז' ו' — י"א וְשֵׁנִי פַּעֲמִים בְּשׁוּי מֶלֶךְ
בְּמֶלֶךְ בִּפְרָשָׁה ח' וְסוּף ט') מִסְפַּר הַפְּרָשִׁים וְהַמּוֹן הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וְהַסּוּסִים אֲשֶׁר לְשֹׁמֵר (ד' כ"ב
א' י"ד — י"ז וְשֵׁנִי ט' כ"ה כ"ז וְכ"ח) וּמִסְפַּר אֵיז שָׁבַל וְחֹלֶב בָּהֶר עִם מִנְחָהֶם (שֵׁס כ' א'
ו'י"ז) וְשׁוֹת חַיִּי יוֹתֵם וַיִּמֵּי מְלוֹכָתוֹ (שֵׁס כ"ז א' וְח') וְעַפְמ"ש טַעַם הַכֶּסֶף הַזֶּה כִּי שֹׁמֵר הַסּוּסִים
אֶת לְשׁוֹנוֹ מִלְּשׁוֹת נֹסֵחַ הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִפְנֵיו, כ"א הַעֲתִיק הַדְּבָרִים ע"פ הַסֵּפֶר הָאֶחָד, וְגַם
ע"פ הַשֵּׁנִי (וְאִילֵּי טַעַם כֹּזֵה יִבְאֵר גַּם כֶּפֶל הָעֵינָיִם בִּיהוֹשֻׁעַ ט"ו ט"ו — כ' לַעֲוֹת סִפְרֵי שׁוּפְטִים
א' י"א — ט"ו; וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ כ"ד כ"ט — ל"א לַעֲוֹת שׁוּפְטִים ב' ו' — ט'; וְשֵׁנִי ד' — ה'
לַעֲוֹת מ"א ב' י"ח), וְכֵן יִבְאֵר לָךְ מֵה שֶׁהַזִּכִּיר בַּסֵּנוֹס בְּלִי הַמִּקְדָּשׁ (ד' כ"ב ד' י"ב — ט"ז) מַעֲשֵׂה
הַמְּבוֹנוֹת אָף שֶׁלֹּא הַזִּכִּיר מִלְּאֲחֵתָם לַמַּעֲלָה, וְלַעֲוֹת זֶה הַשְּׁמִיט בִּזְמַנּוֹת וְהַמְּסֻמָּה וְהַמְּבוֹנוֹת
וְהַשְּׁמִיט וְהַעֲוָה, אָף כִּי הוֹדִיעַ מִלְּאֲחֵתָם מִקְדָּשׁ; כִּי הַסֵּנוֹס נִעְתָּק מִלֵּךְ בְּמֶלֶךְ מִסֵּנוֹס מ'
מ"א (ו' מ' — מ"ה) וְשֵׁס נֹכַח מִקְדָּשׁ פֶּרֶט מַעֲשֵׂה הַמְּבוֹנוֹת, וְנִשְׁמַע מַעֲשֵׂה הַמְּסֻמָּה וְכֹז' אֲשֶׁר
הוֹסִיף בְּד' הֵי מַחֲדָּשׁ כִּפִּי מֵה שְׁמֵלֶךְ בַּסֵּפֶר הָאֶחָד הַפְּתִיחַ לִפְנֵיו. ג גַּם בְּמִקְוֹת אֲשֶׁר יִרְאֶה
סוֹפְרָנוּ כְּסוּתָר אֶת דְּבָרֵי ס' מַלְכִּים אוֹ גַּם כְּסוּתָר אֶת דְּבָרֵי עֲלָמוֹ נִזְכָּר לַמַּעֲלָה, יִבְאֵר לָנוּ
מֵאִין יִבְאֵר הַחֲלוּפִים הָאֵלֶּה, וְלִישׁוֹנֵם עֵיין צִיּוֹר הַבְּתוּבִים. ד מֵאִמֵּר עַד הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיָ בַּסֵּפֶר
אֲחֵרֵי הַסִּפּוּרִים (ד' א' ד' מ"א וּמ"ג, ה' כ"ו, י"ג י"א, ד' כ"ב ה' ט', י' י"ט, כ"א י') וְאִין
לֹו כּוֹנֵה וְעֵיין כָּלֵל אֵם הִיָּה נִכְתָּב אַחֵר הַגְּלוּת, ד"מ בְּחֻבֵּת בֵּית שְׁלֹמֹה (ד' כ"ב ה' ט') וְאִירִיבֹו
הַכְּדִים וַיְהִי שֵׁס עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאִין יִלְדֵּק זֶה אַחֵר חוֹרֵבֵן בֵּית רֹאשׁוֹן זִמָּן רַב, וְכֵן וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל
בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה (שֵׁס י' י"ט) אִין לֹו מוֹכֵן בְּעִתִּים רַבּוֹת כֹּזֵה אַחֵרֵי גְלוּת יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה?
אִין אֵם נֹאמֵר כִּי סוֹפְרָנוּ הַעֲתִיק הַדְּבָרִים בְּחֻבֵּס בַּסֵּפֶר הַדְּוֹרֹת שְׁלִפְנִיֹו בְּלִי שִׁנּוּי אִז יִתְחַוּרוּ
הַדְּבָרִים וְאִין בְּהֵם עוֹלָמָה וְעַקֵּשׁ וּלְפַעֲמִים הַשְּׁמִיט מֵאִמֵּר עַד הַיּוֹם הַזֶּה אָף שֶׁנֹּאמֵר בְּמַלְכִּים
(מ"א י' י"ב לַעֲוֹת ד' כ"ב ט' י"א) וְהַטַּעַם פְּשׁוּט כִּי לֹא נֹאמֵר גַּם בַּסֵּפֶר אֲשֶׁר לִפְנֵיו (י').

אִין חֲכָמִים יִשְׁאֲלוּ אִין יִתְכַּן בְּהַשְׁגַּחַת הַסִּפּוּרִים עַל כָּל אֹת וְנִקְוָה מִיָּמֵי קֶדֶם, כִּי לֹא
שִׁמְרוּ אֶת ד' הֵי הַגְּדוֹל וּמִדְרָשׁ הַמַּלְכִּים לְדוֹר אַחֲרֹון וְאִין זָכַר מֵהֶם כּוֹס הַזֶּה (י') עַל זֶה שְׁתִּים
אֲשִׁיבָה, רִאשׁוֹנָה לֹא נִכְתְּבוּ הַסִּפּוּרִים הָאֵלֶּה בְּהַעֲתִיקוֹת רַבּוֹת לַתּוֹעֵלֶת הָעַם כְּאֶשֶׁר ס"ה, כ"א
נִמְלָאוּ יְחִידִים בְּגוֹיֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָיוּ לְמִקְוֹר נֹאמֵן לַעֲוֹרֵא וּלְדוֹרוֹתָיו (עֵיין מ"ס סוֹפְרִים פ"ו ה"ד)
וְכָל מַשְׁכִּיל יֵבִין כִּי מִכְּמָה טַעַמִּים לֹא נִתְּנוּ שׁוּמְרֵי הַמִּקְדָּשׁ רִשׁוֹת לַהַעֲתִיקָה לְזִרִּים, ע"כ עַל
נִקְלָה נִאֲבָדוּ בְּעִלְטוֹל הַגְּלוּת וְהַחֲרָבָה, וְשִׁנִּית כִּי גַם קֶלֶת הַסִּפּוּרִים אֲשֶׁר נִמְלָאוּ חוּץ לַעֲוָה לֹא
הָיוּ שׁוֹבִיִּם אֲלֵל הָעַם כְּאֶשֶׁר ס"ה הַקְּמָוִיִּים אֲלֵלֵם, אֵם מִכָּד שֶׁלֹּא נִתְּפַרְסְמוּ לְהוֹיֹתָם
בְּחֻבֵּס בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּבִשְׁפַע אֱלֹקֵי, וְאֵם מִכָּד סִבָּה אַחֲרָה, וְעַכ"פ לֹא הַשְּׁמִיטוּ עֲלֵיהֶם
וְנִאֲבָדוּ בְּגִלּוֹת הַחֵל הַזֶּה, וְזֶה לָךְ לֹאֹת כִּי גַם סִפְרִים הַחֲלוּפִים כְּמוֹ מַעֲשֵׂה טוֹבִיָּה וְהַיְּהוּדִית
וְחֻכְמַת שְׁלֹמֹה וְכֵן סִירָא וּמַגִּלַּת בְּרוּךְ וְשׁוֹשֶׁנֶה וְהַשְּׁמִיטָה וְכֵן נִכְתְּבוּ בְּעִיקָרָם בְּלִי סִפְק בל"ה
וְעַל חֲסִרֹון קְדוּשָׁתָם נִאֲבָדוּ כּוֹלֵם וְאִין לָנוּ מֵהֶם רַק הַעֲתִיקָה יוֹנִית, עַד אֲשֶׁר קָמוּ שְׁנֵי חֲכָמִים
יְקָרִים מִכֵּי עֲמָנוּ בְּדוֹר הַחֲדָשׁ וְהַעֲתִיקוּם מִשְׁפַּת נֹכַח לַעֲבָרִית (ר"י פֶּרַעֲנֶקֶץ וְהַר"מ פֶּלַעֲנֶקֶץ).

(א) כָּל זֶה לְהַדְרִיק סִפְרָנוּ, חָלַל בְּעִיקָר הַמִּחְמֵר עַד הַיּוֹם הַזֶּה [אֲשֶׁר כָּבַד הָיָה גַם לִחְנֹן נֶגֶף בְּדְבָרֵי
הַתּוֹרָה (דְּבָרִים ג' י"ד) וְעַכ"פ כֹּזֵה הַקְּרִמַּת חֲבֵרָנָהל ז"ל לִס' יְהוֹשֻׁעַ, וְכַלְכָּלָה הִיָּקָרָה לַסֵּפֶר זֶה מִיּוֹדֵי יְקָר
הָעֵרֶךְ מִהַר"ו"מ נ"י אֲשֶׁר הֵנִיחַ הַדְּבָרִים בַּסִּפְק נִרְאֶה לִי כִּי לֹא יִתְכַּן הָיָה הוֹרָחָתוֹ כִּפְשׁוּטוֹ עַל הַיּוֹם כֹּזֵה שֶׁהַכּוֹתֵב
חֵי נֹו, כִּי רַבִּי הַמְּקוֹמוֹת שֶׁכָּסָם מֵאִמֵּר זֶה נִתְּמָרוּ בְּלִשׁוֹן עִבְרִי, אֲשֶׁר חָיִן זִוּגוֹ עוֹלָה יָפָה עִם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה, וְ"מ בַּסֵּפֶר דְּבָרִים הַנִּזְכָּר וַיִּקְרָא חוֹתֵם עַל שְׁמוֹ חוֹת יֹאחִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה, הֵיָה רִחּוּי לִחְמֵר וַיִּקְרָא
חוֹתֵם גּוֹי וְכֵן יִקְרָאוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וְכֵן בַּסֵּפֶר (ד' כ"ב ל"ה כ"ה) וַיִּתְּמָרוּ כָּל הַסִּפְרִים וְהַשְּׁמִיט נִקְוֹתֵיהֶם
עַל יִשְׁחִיבוּ עַד הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֵק עַל יִשְׂרָאֵל, וְאֵם נִתְּמָרוּ הַקְּנוֹת הָאֵלֶּה מִזְמָן מוֹת יִשְׁחִיבוּ עַד הַיּוֹם
שֶׁהַכּוֹתֵב חֵי נֹו, מֵה בִּלְע כִּי יוֹסִיף ח"כ וַיִּתְּנוּם לְחֵק עַל יִשְׂרָאֵל, ח"ך הַעֲתִיקָה לְדַעְתִּי כִּי חָיִן הוֹרָחַת עַד
הַיּוֹם הַזֶּה כִּפְשׁוּטוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי הַכּוֹתֵב ח', כ"א הוּא מֵאִמֵּר סִתְמִי לְהוֹרֹת עַל חֲמִידוֹת הָעֵינִין, וְקָרֹב
לָזֶה מֵאִמֵּר כִּרְפָמִי (toujours) וְהוּא מֵאִמֵּר קְדוּמִים אֲשֶׁר הַחֲחֹק בְּפִי הָעַם לְסִמָּן כֹּזֵה הַהַחֲמָדָה כְּדוּק גְּדוֹל.
(ב) עֵיין בַּסֵּפֶר בְּרַעֲמָבֶעֶר הַנִּזְכָּר ל"ד כ"ה — ל"ג.

הקדמה

הצורה

צורת ספרנו תשונה מזורת אשר ס"הק בכמה ענינים, א. בסגנון הלשון ודרך נבדל ומיוחד בסגולת מלותיו אשר התהוו בזמן האחרון. ב. במה שיתחלפו וישתנו הספורים הכוללים ממה שנאו בס' שמואל ומלכים. ג. במה שיתחלף המספר והקצבון. ד. במה שיתחלפו שמות הפרטיים לעומת אשר הספורים.

א. בסגנון הלשון.

החכמים החדשים כמו דע וועטטע, געזעניוס, ואחריהם גרענאבערג לא נוסו להשמיע פתנם: כי לא ידע כותב ס' ד"הי היטב את הלשון הקדושה ומלא את ספרו בבלבולים שונים. ומה נאמר אם גם הראב"ע בפ' תלוה (כ"ה כ"ט) אמר בפירושו ויש שבוש בדברי הימים אמנם על הדברים הפרטים כאלה קום קרא בנאור הנחובים כי שם המקום להשיב תשובה שלמה על השגותיהם, ואם יאמר איש כי לשונו מאוחר וניכר תמיד בסגנון משונה ונבדל בהוסיפו אמרים על ס' מלכים וכדומה, הגם אין זה קלון ולא חרפה כי יספר איש הענינים המקיבלים לו (בכתב או בעל פה) בשפת אומתו הנהוגה בימיו. אליגה נא, עשך, קורא נעים! בראשונה דרך כלל רק איזהו כתובים מספרנו ומספריקודש האחרים זה לעומת זה, למען חראה אם לא לספרנו היתרון בקלות המליכה וסדר השלין וביאור האמרים להקל ההננה על הקורא.

ש"א ל"א ג' המורים אנשים בקשת	ד"ה"א י' ג' המורים בקשת
ש"ב ר' ז' על השל	י"ג י' על אשר שלח ידו על הארון
ה' כ"א וישאם דוד (מענין והמשאח	י"ד י"ב וישרפו באש
החלה לעלות עיין ע"ז מ"ד ע"א)	
ש"ס י"ח וכ"ב וינטעו בעמק רפאים	ש"ס ח' ויפזעו בעמק רפאים (וכן בפסוק
	י"ג רק שנאמר שם דְּיָצַק לַבַּד כִּי
	נמשך על פסוק ח', ונטעות חשב החכם
	חייכהרן את זה לחסרון)
ז' ז' אחד שבטי ישראל אשר לויתי	י"ז ז' אחד שופטי ישראל אשר לויתי
לרעות את עמי את ישראל	לרעות את עמי.
ש"ס ט"ו וחסדי לא יסור ממנו כאשר	ש"ס י"ג וחסדי לא יסיר מעמו כאשר
הסירות מעם שחול אשר הסירותי מלפניך	הסירותי מאשר היה לפניך
סוף ק' ובניהו בן יהוידע והכנתי והפלתי	סוף י"ח ובניהו בן יהוידע על הכנתי
	והפלתי (כת"י בשמואל ממנוק על
	קשתי וקלעי)
ש"ס נהנים א')	ש"ס הראשונים ליד המלך

א) כהן הוא תואר אל הנבחר והמופרש למשמרת כבוד ופאר בין למלך מלכי המלכים ובין למלך ב"ד ונזהר בד' בשמואל ובני דוד כהנים כלומר שרי המטה, וכן ברחש מלכות שלמה (מ"ח די ב') וחלה השמים אשר לו עזריהו בן דודק הכהן הכונה משנה המלך העומד לימינו, כי הכהנים לחל עליון נזכרו בפסוק ר' ולדוד וביתר כהנים (ואולי היה עזריהו הכהן הזה, סבה לחותו פסוק המטונה בד"ה"ה ה' ל"ו ע"ש) וכן פירש היחירי כהן לדוד (ש"ב כ' כ"ו) אתה כהן לעולם (תהלים ק"י די) כלומר אתה משרתי וממלא רגוני על הדומה, ודומה לזה הוראת קהאן חלל רוב גויי המזרח מאז ועד עתה. אכן להרחיק הטעות במלת כהנים המורה בשטט על כהני הקדש, אמר סופרנו תמורתה הראשונים ליד המלך, ע"ד שם (השחר ח' י"ד) והקרוב אליו וגו' שרי פרס ומדי רוחי פני המלך היושבים ראשונה במלכות. ומה תראה כי החכמי דע וועטטע וגעזעניוס שרו במחקר המלה הזאת מאורא מישור והתגוללו חנם על סופר דברי הימים.

הקדמה

ז

ש"כ י' ב' וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו אל אביו	ש"כ י' ב' וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו אל אביו
— כ"ג כ' איש חי	— כ"ג כ' איש חי
— שס כ"ד אלמנן בן דודו בית לחם	— שס כ"ד אלמנן בן דודו בית לחם
— מ"א ז' מ' בירות	— מ"א ז' מ' בירות
— ח' ט"ז מן היום אשר הולאתי את עמי וגו'	— ח' ט"ז מן היום אשר הולאתי את עמי וגו'
לא נמתי בעיר וגו' ואנמר בדוד.	לא נמתי בעיר וגו' ואנמר בדוד.
— שס ל' ואתה תשמע אל מקום שנתך	— שס ל' ואתה תשמע אל מקום שנתך
— ט' א' ואת כל חשק שלמה אשר חפץ	— ט' א' ואת כל חשק שלמה אשר חפץ
לעשות (וחמר הנשוא הצליח)	לעשות (וחמר הנשוא הצליח)
— שס ח' והבית הזה יהיה עליין, כל	— שס ח' והבית הזה יהיה עליין, כל
עונד עליו וגו'	עונד עליו וגו'
— י' ה' ועולתו (עני פעמים נפסוק)	— י' ה' ועולתו (עני פעמים נפסוק)
— שס י' ובשמים ה' קָדָה מאוד	— שס י' ובשמים ה' קָדָה מאוד
— שס כ"ד וכל הארץ (וזה גוזל)	— שס כ"ד וכל הארץ (וזה גוזל)
— שס כ"ו ויניחם בערי הרכב (קשה להנין)	— שס כ"ו ויניחם בערי הרכב (קשה להנין)
— י"ב ב' ויָשֶׁב ירנעם במלרים	— י"ב ב' ויָשֶׁב ירנעם במלרים
— שס ז' ועניחם (קשה הכנה)	— שס ז' ועניחם (קשה הכנה)
— שס ח' אשר העמדים לפניו	— שס ח' אשר העמדים לפניו
— שס כ"ד וישנו ללכת כדבר ה'	— שס כ"ד וישנו ללכת כדבר ה'
— ט"ו כ"א וישב בחרצה	— ט"ו כ"א וישב בחרצה
— שס כ"ב השמיע את כל יהודה אין נק	— שס כ"ב השמיע את כל יהודה אין נק
— כ"ט ויחן ארני ביד המלך (כננול שקר)	— כ"ט ויחן ארני ביד המלך (כננול שקר)
— שס כ"ד אי זה ענר דומ' ה'	— שס כ"ד אי זה ענר דומ' ה'
— מ"ב י' י"ג אחי אחיזה	— מ"ב י' י"ג אחי אחיזה
— י"א י"ג את קול הרצין העם	— י"א י"ג את קול הרצין העם
— י"ד י"ג בשער אפרים עד וגו'	— י"ד י"ג בשער אפרים עד וגו'
— כ"א ח' להניד	— כ"א ח' להניד
— שס שס נחתי לאבוחם	— שס שס נחתי לאבוחם
— שס י"ט בגן ביתו בגן עזה	— שס י"ט בגן ביתו בגן עזה
— כ"כ ט"ז אשר קרא מלך יהודה (ונלמנו)	— כ"כ ט"ז אשר קרא מלך יהודה (ונלמנו)
— בזה גם חז"ל)	— בזה גם חז"ל)
— כ"ג ל"ג ויאסרהו ממלוק	— כ"ג ל"ג ויאסרהו ממלוק

א) וכן בא בד"ה י"ח ח' רַבָּה תחת הַרְבֵּה בש"כ ח' ח' , אך בש"כ י"ב ל' ובד"ה ח' כ' ב' שניהם שוין במלת הרבה, וכבר בא דוגמתו בתורה (בראשית ט"ו ח') ובתהלים (ק"ל ז').

ב) חס נאחז בכלל שנתן החכם ריב"ש בנ"ה לשנת תקש"ח כי חילופי מלכים ודק"י הסתכנו לרוב ע"י ראשי התיבות (עיין בביאור הפרטי דה"פ י"ג ב') י"ל כי היה לפני הכותב ויש' בח' (וישב בתורה) והוא קרא וישבת וכוונתו על השבת המלכה ולזה הוסיף לביאור את מלאכתו.

ה ק ר מ ה

כמו כן בשמות הערים והמדינות און ותקן הרבה לתועלת קוראיו ד"מ :

יהושע י"ט ו' שרוחן (?)
 ע"כ ו' ב' מבעלי יהודה (גם השם גם יחס
 המ"ס זר)
 — י"ח א' מחג האמה (תואר קדומים למנל
 העיר גת)
 מ"כ י"ד י"ג ב יח עמש

דה"כ כ"ה כ"א בית שמש אשר ליהודה (להבדילו
 מן בית שמש בנחלת נפתלי ואשר כנזכר יהושע י"ט)
 וזולת זה עוד רבים ד"מ במלחמת ארם ועמון (ע"כ פרשה י') נאמר בפסוק ח' ויערכו מלחמה
 פתח השער, ובפסוק י"ד ויבואו העיר, ואנחנו לא נדע איה השער ואיה העיר? אכן באותו
 ענין דה"א (פרשה י"ט) נאמר בפסוק ז' ויבואו ויחנו לפני מידבא ועל זה יכוון היטב בפסוק
 ט' ויערכו מלחמה פתח העיר ח' ובפסוק ט"ו ויבואו העירה. וכמה ערים וארצות שינה
 בשמותם עפ"י הזמן ההוא ד"מ ארם נהרים (דה"א י"ט ל') שהוא ידוע לכל, תמור ארם
 בית רחוב (ע"כ י"ו) על שם קרית הארץ רחוב או רחובות; אֶבֶל מים (דה"כ ט"ז ד')
 כלומר אבל הסמוכה למי מרום ושוכנת במולא הירדן כמו בית מעכה שנתה כנראה במפות
 א"י, ובמ"א (ט"ו כ') אֶבֶל בית מעכה שמה, הבוונה אבל הסמוך לבית מעכה ובמ"ש, ועיין
 עוד מדינות בדברים באלה בתיאורי אבל העיר הרמור (דה"כ ח' ד') גמזו (דה"כ כ"ח י"ח)
 משומרון ועד בית חורון (שם כ"ה י"ג) וכי"ב.

ואחרי הדמיונות האלה, אשר עליהם יוסיף לו עוד כל הקורא בעין פקוחה, הננו רואים
 כי אין נכונה בפי דוברי עמק ובזו על ספר ד"הי לאמור כי מלא פני ספרו במעות כל יוכל
 לתקין ומסרן אשר לא ימנה; נדברה נא גם על סגנון הלשון בפרט.
 לכל יש זמן ילדות וזמן גבורה וזמן זקנה. לאדם ולבהמה וללין האדמה, ליצרי האדם
 ולמעציו ולכל חכמה ומזמה, וכן גם בלשונות בני האדם אשר מארץ החיים נגזרו ואת שמותן
 כל נשא על שפתיו, גם להן נמלא עתות כאלה, עת הנוערים בזות החרטה לה בזהר
 נעוריה ובמשחק שעשועי עלומיה, עת ההכרים כלאה השמש בגבורתה ובכמה, ועת הערב
 בנות הכללים ותפירה החמה כי פניה לא היו לה עוד כמירמי קדם, וכל משגיח על הליכות
 לשון יון ואדום ימלא זה נשימה עין על שלש המועדים האלה בל"הק ונראה כי משפט אחד
 לה עם האדם בשלש עתותיו עלי ארץ; בראשית מליאותה וילדותה לא תפשיט את המקרה
 והתואר מן הנושא ולא תתבוננהו בהפרדו מן העלם (חבסטרקטט) כ"א כל מקרה אחז
 הוא בנושא (אין קהנקרעטט) לעיני החושים בו ידבק ולא יזח מן העלם כי עוד לא נעמה
 כלשון את זרועה להבדיל, וזה במנהג לעיני אדם אשר עוד לא התרחב גבול שכלם להפשיט
 את המקרים מנושאייהם ולהעמיד לנגד עיניהם דבר המופשט מן העלם כאחד בני החיים (ג'
 ומזה הענין אמרו דברה חורה כלשון בני אדם, כי כל משגיח על ספורי התורה ימלא כי

א) וזה ענין פתח השער בשמות רק שכלשון מבורר יותר באמרו פתח העיר וכן תקן בפסוק ט"ו
 העירה כיחס שאליו חתם שנאמר שם ויבואו העיר, וחולי נחלק שם עיר עם שער עש"י דמיון יו"ד וש"י
 בכח עברי הנושן ובסירוס, ועוד ידובר מזה.

ב) חל ימנה לך להוליה עלי עלילות, וחל נא תחשוב קורא נעים! כי סרה חדר חיו בזה על מעלת
 לשון קודש ועל תפארתו כמו שחשבו גם קלח חכמים ממה שכתבתי בענין זה במקום אחר (המעמר לס'
 בראשית ח' ב' בענין פ"ח רשע כלשון ישמעאל) כי חלילה לי מחלקי לחשוב היות השפה הקדושה אשר בה
 הופיע חל משארן לשון עלגים נעדרת השלימות; אכן באשר היא תפארת החומן והיא תהלתו חס ידיו רב לו
 להשפיל את כל מחשבותיו ודבריו למדרגת הילד הרך בלשנו ובמעלליו ובאשכנתו חותו לא יקטן בעיניו ולא
 יגרע ערכו חס ירד חליו וידבר עמו בשפה אחת ובדברים אחדים; וזה מחשבות הילד משולכות עמו לדבק בו

ירבו בהם המושגים המוחשיים, ושמות הפעולה מופשטים מפועליהם אך מעטים המה. אך כאשר תגדל הלשון ותתרחב בלשון מדבריה, אז תרבה מושגים ומונחים תחליף בה להפשיט כל מקרה מן האיש אשר הוא דבק בו, תבנה אותו בשם מיוחד ותפיש בו נשמת חיים, ובזמן זה נכתבו רוב חלקי הנביאים הספוריים והמלכיים (גם אסתר חובר בלשון המושלם הזה ע"י סופר מהיר בשפת הקדמונים אם גם לא היה בזמנם, ואף ס' ש"ה נראה שהוא מענין זה) וחז"ל אצרו על זמן הלז גדול כהן של נביאין שמדמין לורה ליוצרה. אפס גם לשפת קודש נקרכי ימי זקונים ושנות און ספן בחטאות מדבריה, חיי הלשון ילכו הלך וחסור לעינינו, כח עלמיה ידל ויתקרר ולא יחס להם גם בילדי נכרים אשר מכנס יסחדו בעדס (כמו ארמית וסורית ולפעמים גם ערבית) וכמעשה בני האדם אשר ישו עלילות איש שינה למעשי הילד, כן השפה בזקנותה ערומה כיום הולדה, תתנון כל מקרה וכל פעולה רק בהדבקס בעלס והיא נועה יותר אל המושגים מאל המושכלים, אך גם עדי הילדות וקלות לשונה הנעימה הוסר ממנה אחרי בלותה, כי כל אומר וכל מלה מקשה הוא ובכבדות תנהגהו, ואס לפעמים תזכיר הושבחות ותפשיט המקרים מן העלמים אז הוא באופן זר מאוד (ד"מ תמור שמות המקרה המתארים היטב את הענין המופשט לעצמו יבוא לרוב בספרים האחרונים רק דרך המקור כמו שיוצא זה להלן בפרטות) וכל ספוריה המחדשים ישאו על מלכס את חותמת העת האחרונה. בזמן השלישי הזה לשפה הקדושה, אשר שמו בו גם בנות השיר והגנואה שבה אל בית אביה ננעוריה, בעת הזאת נכתב הספר דברי הימים, ומעתה לא יפלא בעינינו אס בספורים המיוחדים אשר לו שינה זרקה כס (כי הדברים הנאמרים גם בספר שמואל ומלכים הם מחוקקים ומנוררים יותר בספרנו עפ"י ספר דברי הימים הגדול כמו שהזכרתי למעלה) ויאבד מאוד לספר את עניניו באופן מוחש ומתקבל לעין ולאוזן ולהרבות ההפלגה במעשים נפלאים ובנסים אשר יעירו השתוממות וימשכו לבב (ראה ד"מ פרשת המגפה דה"א כ"א לעומת ש"ב כ"ד ובנין המקדש וחוננתו דה"ב ג' — ז' לעומת מ"א ו' — ט') וכן בתערובות מלות זרות אשר היו לעת ההיא כפי העס כמו שתראה בסמוך. ועתה אלקטה שכלים בפרטי הסגולות בלשון ובמליצה אשר בהם יפרר סופרנו (ועל הרוב גם ספר עזרא ונחמיה עמו) משאר ספרי הקודש הקודמים לו בזמן.

I. הניקוד כל הרואה על תמונת המלות בספרנו יראה כי מדרבו לכתוב אותן במלואותן אף כי בשאר ס"הק הם חסרים על הרוב כמו דויד גדולה (דה"א י"ז ט') תחת גדולה בס' שמואל, מוריגים (שס כ"א ג') ת' מרגים בשמואל, חידות (דה"ב ט' א') ת' חידות בספר מלכים וכדומה. ואף במקום שהעמיד הדגש אחרי התנועה לא התאפק מלהניח גם את הנח כמו גולדו (דה"א ג' ה' ושס ב' ח') אלקגשים (דה"ב ט' י' וי"א) חויגיים (שס שס כ"א) ; כמו כן נראה כי יבוא רכוי הזכרים בשני יודין לודיים (דה"א א' י"א) ת' לודים במורה, פלשתיים (שס י"ד י"ד) ת' פלשחים (ש"ב ה' י"ז), כשריים (דה"ב ל"ו י"ז) ת' כשרים (מ"ב כ"ה ה') ; ונפלא הוא בעינינו לראות כי רוב חילופי הקרי והכתיב בשאר הספרים מתוקנים הם בספרנו גם בכתיב כמו שהזכרתי כבר למעלה, ובענין המלא והחסר נהפוך הוא כי ישלטו חילופי הקרי והכתיב בספרנו ובספרים האחרים כמו במורה בשמואל ומלכים על מקומס יבואו בשלוס, אמנס הטעס בזה, מפני שנכתב ס' ד"הי בזמן האחרון אשר לא ידעו בני העס לקרוא יהודית על נכון מפני שלא היתה לשון עברית על שפתימו והתעורר כבר נחמיה (אשר קרוב

ולחנין כל לקח טוב מפיו לטוב לו כל הימים ; כמו כן אות היה על חסד הכורח ית"ש ועל חכמתו הגדול לבלי חבלית, כי נתחו לנו את תורתו הקדושה היו דברי קדשו בשפת עלומי' ואמרים מתחיימי' עס הילדים אשר גדלו עתה תחת שבתו ומשענתו. למען יפעלו בלב בחייו אשר עוד עמדו במלכ הילדות בעת ההיא משחת חיי נפשות (מלכד קולר רוח ועבודת קש אשר אסרו את רוחם בנחשמים) ואמנס זולת תורתו והתגלותו, מה נהיה כיום הזה זולתי ילדים ?

ה ק ר מ ה

לזמנו נשלם הספר שלפנינו כמו שיצור להלן בפועל הספר) ואמר ובניהם חצי מדבר אשדודים ואינם מכירים לדבר יהודים (י"ג כ"ד) וגם הנקודות לא באו במגלת הספר הקטום ונעדרו סמני הקריאה (כמו שהוא ברוב הספרים ביום הזה) על כן הוכרחו להקל ההבנה על העם ולכתוב המלות במלואותן ובשלימותן למען ירון קורא בו ולא ילך עקלקלות, וזה לך לאות שהעמיד וי' סימן הסולם גם אחרי תולדתו שהוא קמץ חטף ל'שאל לו (דה"א י"ח י') אָוִיּוֹת (ד"ה ב' ח' י"ח) [ושניהם במסרון וי' בספור אותו הענין בשמואל ומלכים], קִוְּנִיָּהוּ (שם ל"א י"ב) קִוְּנִיָּה (שם ל"ד כ"ב), וכן הוסיף אל"ף לסימן קמץ גדול ד"מ ראמות (דה"א ו' ס"ה) ת' דמות (יהושע כ"א ל"ח) וכדומה, ומה יראה כל משכיל אמת הדברים שנכתבו. וגם האחרונים השתמשו בדרך זה לשמן את הקמץ חטף ולהבדילו משאר תנועות בכתב בלתי נקוד ד"מ פירש"י (דה"ב ל"ב א') לְבָנָם כמו לבוקעם (ר"ל לְבָקָעַם) כמו על מִקְרָם בנסף. (עמוס ב' ו') כמו מוכרם (ר"ל מִקְרָם) וכו'. גם בעל ס' חסידים כתב בסימן תתפ"ב וז"ל הנותן סדור תפלות יכתוב אוהיוח מלאים כי כותבים מלאים למי שאינו בקי כגון בשרונה לכתוב וטהר לִבְנוֹ לְעִבְדֶּךָ באמת יכתוב וטהר ליבנו לעובדך באמת, לננו מלא, לעובדך מלא, לשנת קודשך וכו' עיי"ש, וכן העיר הרב החכם רפ"פ בתולדות הקליר (הערה ט' אחרי שהזכיר ס' חסידים הנ"ל) על מה שנא בנוסחאות ישנות של פיוט אנטיקה אָוִיּוֹת בהמליכי. ואם ימלא אחת או שתיים בזאת בשאר ס' הק, ד"מ קִוְּנִיָּה ארץ (דברים ל"ב י"ג) מִיִּדְּיָה בור (תהלים ל' ד') הַבְּנִיִּים (יחזקאל כ"ז ט"ו) אז יחדי הוא בדרך מקרה או מזמן האחרון, אך אם תוסיף להשגיח תראה כי לא עשו כן רק במלות שהטעות נוח בהם אך במקום שחשבו כי יזנה המקרא את ארמו בקריאה הנכונה ע"י הרגל המלה או ע"י חבור הענין לא הקפיד על זה, והיה להפך כי החסיר את המלאים בשאר הספרים, ד"מ ביום הַשְּׁלִישִׁי (דה"ב י' י"ב) ת' השלישי (מ"א י"ב י"ב) הִלֵּא אמרתי אליך (דה"ב י"ח י"ז) ת' הִלֵּא (מ"ב כ"ב י"ח), הַסֹּבֵב (דה"ב כ"א ט') ת' הַסֹּבֵב (מ"ב ח' כ"א); וכן מֵאֲחֹ (דה"ב י"ח ו') ת' מֵאֲחֹ (מ"ב כ"ב ז') כי אם גם נקד בספרנו מֵאֲחֹ עפ"י ס' מלכים, בכל זאת הקורא מֵאֲחֹ עפ"י הנתיב לא הפסיד, ולהפך יותר נכון יהיה, כי אין אח כה יחס הפעול כ"א יחס החיבור וכמו עס. וזאת זה יתכן גם שנכתבו פה הדברים מלאים בראשונה לפני הניקוד, ואחרי הניקוד נעדרו מאחר שאין לורך להם. גם בזאת תראה יגיע סופרנו להקל ההבנה כי יסיר ממלותיו כל נקודים יוכחי הכלל אשר בשאר הספרים ד"מ בשמות בור (דה"א י"א י"ז) ת' באר (ש"ב כ"ג ט"ו), הַבְּנִיִּים (דה"א כ' א') ת' הַבְּנִיִּים (ש"ב י"א א'), ובפועלים מֵבִיא (דה"א י"א ב') ת' מֵבִיא (ש"ב ה' ב'), וְיִבֹּא (דה"ב י' י"ב) ת' וְיִבֹּא (מ"ב י"ב י"ב) והרבה כדומה.

ממנהגים ארמיים תמלא בספרנו, כי יעמיד אל"ף בסוף המלות תמור ה"א (כי האל"ף בסוף השמות סימן הידיעה הוא בארמית) וסבחה ורעמא (דה"א ח' ט') ת' וסבחה ורעמא (בראשית י' ז'); שלמא (דה"א ב' י"א) ת' שלמה (רות ד' ב'); עכסא (דה"א ב' מ"ט) ת' עכסא (יהושע ט"ו ט"ז), ובשמות הכלליים מִקְרָא (דה"ב ח' ט"ו) ת' מִקְרָא (מ"א י' כ"ח); כסא (דה"ב ט' י"ח) ת' כסה (מ"א י' י"ט) [כי המלה בלי ספק מגמיל"ה אף שהיא על הרוב באל"ף]. אך אם היה הספר שהעתיק ממנו נוסח וקדום לס' שמואל ומלכים (כמו דברי הימים הגדול) אז נמלא גם ההיפך, ר"ל כי תקן מנהג הארמי כמשפט העברי, ד"מ מיכה (דה"א ח' ל"ד) ת' מיכא (ש"ב ט' י"ב); ירושה (דה"ב כ"ו א') ת' ירושא (מ"ב ט"ו ל"ג). כמו כן תמלא מנהג ארמי בראש המלות ובאמצעיתם, בראש יקשה המבטא בהעמידו

ה"א ת' אל"ף ד"מ ה"י (דה"א י"ג י"ב) ת' א"י (ש"ב ו' ט') [ודוגמתו בדניאל (י' י"ז) וחיד
 יוכל ענב אדוני וגו'] ובשמות הפרטיים הררי (דה"א י"א ל"ה) ת' אררי (ש"ב כ"ג ל"ג),
 הדורם (דה"ב י' י"ח) ת' אדרם (מ"א י"ב ח'), עיין בחילופי ש"הפ להלן; ובאמצע המלות
 יוסיף אות נו"ן או רי"ש (ע"ד שינוא בארמית כונשרא לתרגום כישור, גרמיר ת' גומד,
 בורסא ת' כסא) כמו פלגאסר (דה"א ה' ו' ודה"ב כ"ח כ' ובחסרון אל"ף דה"א ה' כ"ו) ת'
 פלגאסר (מ"ג ט"ו כ"ט), מקדבל (דה"א ט"ו כ"ז) שיעורו מקבל, דרמשק בכל הספר ת'
 דמשק, ועד"ז באסתר שרביט ת' שבט וכי"ב. ולפעמים יוסיף גם באמצע אות דל"ת (שהוא
 אות השימוש בארמית) ד"מ דרדע (דה"א ב' ו') ת' דרע (מ"א ה' י"א); דרמר (דה"ב ח'
 ד') ת' חמר (מ"א ט' י"ח כתיב) וכן יאמר בארמית אונא או אודנא על און. והוספות
 באלה ימצאו לפעמים גם בעברית הנקיה ד"מ שרעשי (תהלים כ"ד י"ט) שיעורו ישעשי,
 חסדי ה' כי לא חסנו (אינה ג' ח') שיעורו חמו, עפ"ד ת' עמי ובדומה, כי אין ספק
 שהתעורבו כמה דברים מארמית כל"הק מאז ומקדם, ע"י שהיו אבותינו בארס נהרים, רק
 שלא נמצאו ברכוי כל כך כמו בזמן האחרון ע"י הגלות. וזהו תמלא תשובה נלחם אל פליאת
 חכמים רבים במה שנאו בתורה כמה מלות ארמיות (עיין געזעניוס קורות לשון עברית §. 8)
 ואין להוכיח מזה מאומה נגד קדמות ספר התורה.

עוד ראוי להזכיר בענין הניקוד, כי יחליף כמה פעמים בסוף המלה, הכנוי הנראה לכנוי
 כגון ד"מ אָיִהוּ (דה"א כ"ו י' ודה"ב ג' א') ת' אָיִי; פִּיהוּ (דה"א ט"ז י"ב) ת' פִּיו (תהלים
 ק"ה ה'); ונטעחיהו (דה"א י"ז ט') ת' ונטעחיו (ש"ב ז' י') וכי"ב, וכנראה הוא יותר
 מושימות הלשון.

II. תמונת השמות. ממעט הסופר היא, נפרט בחלקי הספר אשר נתחדשו על
 ארס הספרים, להעמיד שמות עבריים על משקל ארמי, דרך משל בשוא צראש חתיבה
 ספִּר (דה"ב ב' ט"ז) פִּתָּב (שם שם י') יָבִי (שם ד' י"ז) ת' מִיָּבָה (מ"א ז' מ"ו), מִנָּה (שם
 ל"א ד') שאינו מלוי זולת זה רק במזמורי תהלים (אשר רבים מהם מאוחרים בזמן בידוע), וכן
 יָבִי (דה"א ו' י"ג) לִדָּק ת' יָבִי; וכן ארס משקלים בלתי נהוגים, ד"מ מִלְּבָה בכל הספר
 ת' מִלְּבָה, יִילֹב (דה"ב כ"ג ז') ת' עֹלָם (מ"ב כ"א ז'), וכן שמות בתי"ו ופזח למשקל,
 חלמיר (דה"א כ"ה ח') חִתָּבוּ (דה"ב כ"א) ת' חִתָּבָה (מ"א ח' ל') ע"ד העניה (עזרא ט' ה')
 חכריר (אסתר ח' ט"ו) כולם יקרים בס"הק; וכן יבואו שמות ארמיים כמו חִתָּבָה (דה"א ט'
 ל"א) גִּדָּו (שם כ"א כ"ז) למער המרב, צִרְבָּה (דה"ב ב' ט"ו) מן צִרְבָּה (במשקל פִּעַל העברי,
 אף כי ארמית היא בלי ספק ואין עוד דוגמתה בס"הק); וכן גִּנְבָּה (דה"א י' י"ב) רִפְסָדוּת
 (דה"ב ב' ט"ו) גִּנּוּךְ (דה"א כ"ח י"א) כרמיל (דה"ב ב' ו' וכו'), בּוּץ (דה"א ד' כ"א, ט"ו כ"ז,
 דה"ב ה' י"ב וי"ג) והוא תואר לשא ונקרא בלשון חז"ל בשוף מס' ע"ז. בשם בצבוק (ביסוס)
 ולא נמצא זולתי באסתר וביחזקאל המאוחר, וכן הזכיר מטבעות אדרבנים (דה"א כ"ט ז')
 אשר לא נמצאו רק בעזרא (ח' כ"ז) ובשנוי לשון דרבמונים (שם ב' ס"ט, נחמיה ז' ע' — ע"ב)
 והם מטבעות של זהב אשר הטבעו בארץ פרס (דמירוקאס) ונקראו לדעת חכמים על שם דריוש
 היסטאפי"ס, אך יש להסתפק בזה כי כבר נזכר המטבע הזה במלכות בורש מלך פרס (עזרא
 ב' ס"ט) וכן אמרו חז"ל (שקלים פ"ב מ"ד) כשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים
 דרבמונות, ואולי נקרא המטבע על שם דריוש אשר הקודם לכורש; ובאמת לא נודע לנו מופת
 ברור בספרי קדם כי נקראו דרבמונים (דמירוקאס) על שם דריוש (אשר אין הדמיון גדול כ"כ
 בן שני השמות דרבמן או אדרבון ובין דריוש), ואולי שרס דרך ונקראו דרבון או דרבמן
 (כמו)

ה ק ד מ ה

(כמו ארגמן שזרעו ארג) ע"ד שאמרו בשקלים (פ"ב מ"א) מלטרסין שקלים לדרכות מפי משאוי הדרך ובלכתם לדרכיהם החליפו את כספם במטבע דרכין שהיה של זהב ומשקלו שני סלעים (ועיין מרפא לשון להרב מהרמ"ל במס' ב"ב קס"ה ע"ב) וכן הוד מלכות (דה"א כ"ט כ"ה) אין לו רע רק בדניאל (י"א כ' וב"א) ומורה על מובן וחיפשטטט בלשוננו, טהרת הקדש (דה"ב ל' י"ט ודה"א כ"ג כ"ח בשינוי מעט) אינו נמלא רק בלשון המזנה חולין שנעשו על טהרת הקודש וכדומה, ש"לח (דה"ב כ"ג י', ל"ב ה') על כלי מלחמה אינו מלוי רק על המעט בעזרא ואיוב ודומיהם. ולפעמים תמלא ב"הי מלות ארמיות, אף כי נמלאו בוגס בכוזיהם העבריים, ד"מ ממונים (דה"א ט' כ"ט) תחת פקידים (דה"ב ל"א י"ג), צ"ח (דה"ב ג' ט"ו) מן צפחא הארמית ת' ב"ח"ח (שם ד' י"ב), צ"ח"ח (שם שם ט') שהוא תרגום חלר נישעיה א' י"ב ת' חצר (שם שם שם), צ"ח"ח עזים (שם כ"ח כ"א) שהוא שם הארמי לשעירים (שם י"א ט"ו), פלגות (שם ל"ה ה') שם הארמי אל מחלקות (שם שם ד'), וכן יאמר בכל הספר לחם המערכת שהוא שם חדש אל לחם הפנים, אף שהזכיר גם זה האחרון פעם אחד (דה"ב ד' י"ט), וטעם הדבר כמ"ל למעלה, כי העתיק סופרנו את הדברים כאשר היו כתובים לשנוי בספרים הנושנים או החדשים, ואולי נזון גם להנדל דק בין שני השמות ד"מ צ"ח י"ל שהוא שם כולל לשני הכותרות יחד, פלגות שם מיוחד למחלקות העם להנדלים מן מחלקות הכהנים הסמוכים שם, וכן הנדיל בהפך בספר עזרא (ו' י"ח) ואמר כהניא בפלגתהון ולויא במחלקתהון, עורה שם מיוחד לחזק ישראל להנדילה מן חצר הכהנים הסמוכה וכדומה. והנה שם צ"ח (הנוצר ז' פעמים כמ"ב פרשה י"ב וכן בפרשה כ"ב וביחזקאל כ"ז ע"ו) מקורו בארמית נידוע מן צ"ח"ח ואין זכר לו זולת זה בס"הק, וככל זאת נשמע בספרנו באותו ענין של ס' מלכים, אבל הפעל צ"ח"ח אשר לא נמלא רק בלשון המזנה נאמר פה (דה"ב ל"ד י'), והטעם לדבר זה יתכן, מפני שאבד השם צ"ח"ח ממנהג הלשון בעת כתיבת ד"הי, וחלף זה התחזק הפעל ברוך בשפת העם ונמשך גם עד זמן המזנה. וכן יאמר כבר לחם (דה"א ט"ז ג') ת' חלת לחם (ש"ב ו' ט') הנלתי נהוג בזמן ההוא. —

הרבים יצאו לפעמים בא"לף או יו"ד נוסף לפני סימן הכנוי ד"מ ה"ג"ח"א (דה"א ה' י'—כ') ת' הגרים (תהלים פ"ג ז') כי היסוד ה"ג"ח"א (דה"א י"א ל"ח וב"א ל"א), ב"ח"ח"ח (דה"ב י"ז וב"א ד' ת') בירנות כי היסוד בלי ספק ב"ח"ח [נגזר מן בירה כמו ג"ח"ח] (דה"א ז' כ"ח) ת' ג"ח"ח (יהושע ט"ז ט') ולא ב"ח"ח"ח כמסקל זר כד"ק. ותמונה זאת היא במנהג לשון חז"ל ד"מ מן פרדס פרדסאות (ניטין פ"ח ע"א), בפניות וגודגניות (עירובין כ"ח ע"א) וכי"כ, ולזה בא גם מן מנהג מניות (נחמיה י"ב מ"ז) או מנאות המורה להנהנים (שם שם מ"ד), ויש שיבואו שמות ברבוי, או בסמיכות רבוי, לרבוי, אף שאינם נהוגים באופן זה בשאר ס"הק, ד"מ מן מספר מ"ח"ח (דה"א י"ב כ"ג) גבור החילים (ז' ה') — מ', ד' פעמים ועוד הפעם י"א ב"ו) שערי מחנות ה' (דה"ב ל"א ב') עמי הארצות (שם י"ג י"ט) וכדומה. אך יש גם שיתקן תמונת הרבוי הנאה באופן זר בשאר ס"הק ד"מ אריות (דה"ב ט' י"ט) ת' אריות (מ"א י' כ'), וטעם מנהג הסוף כזה אין לו ביאור כ"א על הדרך שכתבתי.

הסמיכות הוא לפעמים באופן זר, ד"מ יסמך התואר אל המתואר אף כי משפטו בנפרד, אנשי החרים (דה"ב ט' י"ד) שיעורו אנשים חתרים, מליצי שרי בבל (שם ל"ב ל"א) שיעורו מליצים שהם שרי בבל, ודוגמת זה בית הגדול (ירמ' כ"ב י"ג); וכן יסמך העכס אל שני שמות יחד, אל המקרה ואל הקנין, ד"מ בלי קדש האלהים (דה"א כ"ב י"ט), אוהל מועד האלהים (דה"ב א' ג'), בלי חגדת בית ה' (שם ל"ו י') ע"ד הר קדש אלהי (דניאל ט' כ'). גם סמיכות

ה ק ד מ ה

מחומשת גבורי חיל מלאכת עבודת בית האלהים (דה"א ט' י"ג) אין לו רע בם"הק, ורק רבוע מלאכה חזרת נגע זרעת בגד הלמור (ויקרא י"ג נ"ט) נושאי ארון הנרות ארון כל הארון (יהושע נ' י"א), כמעשה שפת כוס פרח שושנה (מ"א ז' כ"ו ודה"ב ד' ה').

III. המונח הפעלים. ראשית כל דבר תמלא בהשגחתך על תמונת הפעלים כי באו בו כמה פעלים חדשים לאלאי העת האחרונה ד"מ כרבל (דה"א ט"ו כ"ז) פִּדְק (דה"ב ל"ד י') החיחש (דה"א ו' א') וכי"ב, וכן יבואו בנינים בלתי נהוגים בשאר ס"הק בפרט ההפעיל בהוראת פעל חוזר, לה"ב י"ד (דה"ב כ"ה י"ט) שעורו להתכבד, החזיק (שם כ"ו ח') שעורו החזק, ודוגמת זה מרעיד (עזרא י' ט'). אך המעיין האמתי יראה בזה את עמל הסופר ויגיעו להקל הכנת ספרו על העם, או להשיג תכלית ספרו ביתר שאת, ולזה יחליף פעלים רבים בפעלים אחרים שהם מוחים יותר להבין, אף באותן הספורים אשר הוא מסכים עמהם מלה במלה, וכל זה בלי ספק רק לעזר הקורא ולנהגהו בלי כנדות אל מטרותיו ואל תוכן דבריו, ד"מ וישטמו (דה"א י"ד ח' וי"ג) ת' וינטשו (ש"ב ה' י"ח וכ"ב), אז תצא במלחמה (דה"א י"ד ט"ו) ת' אז תחרץ (ש"ב ה' כ"ד), מרקד ומשחק (דה"א ט"ו כ"ט) ת' מפוז ומכרכר (ש"ב ו' ט"ו), ותמורה זאת גם לכבוד בית דוד היא, ספרו את ישראל (דה"א כ"א ב') ת' פקדו את העם (ש"ב כ"ד ב'), שלש אני נוטח עליך (ד"ה"א כ"א י') ת' נוטל עליך (ש"ב כ"ד י"ב), ונחשחים (דה"ב ז' כ') ת' והכרחים (מ"א ט' ז'), ותהפוך ותלך לארצה (דה"ב ט' י"ב) ת' וחפץ וחלך לארצה (מ"א י' י"ג), זהב טהור (דה"ב ט' י"ז) ת' זהב מופז (מ"א י' י"ח), ויִסְבּוּ עליו (דה"ב י"ח ל"א) ת' ויסורו עליו (מ"א כ"א ל"ב), ועוד הרבה כאלה אשר קצר המצע מלהרחיב בהם הדיבור, וקורא משכיל יבין כי בכל אחד מהם נעשה השינוי לתכלית מן התכליות, אם להקל ההבנה או לחזק ולהחליש את מובן המלה כפי תכליתו. אך אות הוא על זמן מאוחר כי לא יקפיד להבדיל בין פעלי התנועה עלה, ירד, הלך, שוב, ד"מ להעלות (דה"ב ה' ב'), אף כי ירידה היא ע"פ מלכ המקום, וכן וירדו (דה"א י"א ט') אף כי ממטה למעלה היא, וישובו (דה"ב י"ט ח') אף כי הליבה סתמית היא וכענין ישובו ראשים לשאלה (תהלים ט' י"ח).

דרך העבר יבוא בספר זה לפעמים גם על אופן מאוחר מאד, והוא בציבור פעל היה עם זמן הבינוני, ד"מ ויהיו שלשה ימים בוזים (דה"ב כ' כ"ה), כי אמו היחה יועצחו להרשיע וגו' כי המה היו לו יועצים (שם כ"ב ד'), וע"פ סיפור זה יסומן גם בלשונות המערכ העבר הנשלים זמן רב (וענקסט פֶּעֶרְגְּמַנְגֶּעֶנְט לייט); ודרך כלל תראה כי פעל היה ומרעהו יש ימעטו בם"הק הראשונים, ובאשר יתאחרו הספרים בזמנם כן ירבה וכן יפרוץ בהם הפעל הזה כאשר יראה כל משכיל. דרך הבינוני אהוב מאד בעיניו, ויבוא על הרוב אף במקום שהיה המנהג בספרים הקדמונים להעמיד העבר או העתיד ד"מ ויועץ אל העם ויעמד משוררים לה' ומהללים להדרת קדש בלאת לפני החלון ואומרים הודו וגו' (דה"ב ב' כ"א) ורבים עוד. וכן ישמש הבינוני חמור המקור ושם המקרה, עזרו איש נדעהו למשחית (דה"ב כ' כ"ג), למישחית לו (שם כ"ב ד') שיעורו לשחת או להשחית (ודוגמתו דניאל י' ח' והודי נהפך עלי למשחית), הממלכה והמתחנשא לכל לראש (דה"א כ"ט י"א) שיעורו הממלכה והמתחנשא, ולפעמים גם ברבים ומללתיים למשמיעים (שם ט"ז מ"ב) הכוונה להשמיע כענין שבא בעזרא (ב' ס"ב) אלה נקשו כתבם המתיחשים שיעורו להתייחס. דרך העתיד הוא על הרוב כמשפטו, רק שגאו לפעמים נקודות זרות כמו וַיִּתְּלָקֶם (דה"א כ"ג ו') או וַיִּתְּלָקֶם (שם כ"ד ג') ומלאתי להם ריע וַאֲפָעֲרָם (זכרי' ז' י"ד) עיין בביאור. דרך המקור הוא אחת מסגולות המיוחדות בספרים האחרים, ויבוא על הרוב חמור שם מקרה קמושט ד"מ על הודות והלל לה' (דה"א כ"ה

ה ק ד ט ה

ג') שיעורו על התורה והתהלה לה', ולכל העולות לה' (שם כ"ג ל"א) שיעורו ולכל קרב העולות, וכן כלי שרת והעלות (דה"ב כ"ד י"ד) הכוונה כלי שרת וכלי הקרבה בהעלות הקרבנות [לא כמו שנחקקו המפרשים לבארו מענין ע"ל] ורבים כאלה (עיין ד"מ דה"ז ה' כ' ודה"ב ו' מ"א, ל"א י"ט, ל"ג י"ט, ל"ה ט"ז) ולפעמים יבוא המקור חמור דרך החלטה ונעחד להם (דה"א ה' כ') שיעורו נעחד להם, והעלות עולה חס (שם כ"א כ"ד) שיעורו ואעלה עולה חס, ולזה יש רעים גם בשאר ס"הק. להורות אשר בספרנו יחשבו גם הפעלים בה"א המטורף לפני העבר ד"מ ההקד"ש (דה"א כ"ו כ"ח) הנמצאו (שם כ"ט י"ז) ההכין (דה"ב כ"ט ל"ו) וכן פתחו (דה"ב א' ד') שיעורו בההכין, אך דוגמתו גם ההלכו (יהושע י' כ"ד) השקה (רות ב' ו' וד' ג') [כי הנגינה מלעיל וזה אינו במנהג הנינוגים].

ומאכנת סופרנו להקל הכנות הספרותיות הסיפור, ישמיע גם כל העניינים שהם רק לפאר המלה, כמו ה"א ונו"ן נוסף לפני פעלי העתיד, וכן מלת בא ובפל המקור לפני הפעל ד"מ:

ת' ואכריחה (ש"ב ז' ט')	ת' ואכריח (דה"א י"ז ח')
ת' השרה (מ"א ט"ו י"ט)	ת' השר (דה"ב ט"ז ג')
ת' מידה (שם כ"ב ט')	ת' מיד (שם י"ח ח')
ת' יאמן נא (שם ח' כ"ו)	ת' יאמן (שם ו' י"ז)
ת' הנה נא וגו' (שם כ"ב י"ג)	ת' הנה וגו' (שם י"ח י"ב)
ת' ידעון (שם ח' ל"ח)	ת' ידעו (שם ו' כ"ט)
ת' הלהמון (שם י"ב כ"ד)	ת' הלהמו (שם י"א ד')
ת' תעשון (מ"ב י"א ה')	ת' תעשו (שם כ"ג ד')
ת' בנה בניתי (מ"א ח' י"ג)	ת' בנתי (שם ו' ב')
ת' חבה הכית (מ"ב י"ד י')	ת' חבתי (שם כ"ה י"ט)

ואם המלך תמלא לפעמים ההפך מזה, כבר הודעתך הטעם כי העתיק לפעמים מספר ד"הי הקודם בזמן ולא רצה לשנות.

גם סגולה זאת מיוחדת לו כי ישמיע לפעמים פעלי העזר ונווי הגוף, ד"מ הוא בשלשה הגזורים (דה"א י"א י"ב) שיעורו הוא היה, עמכם בדבר משפט (דה"ב י"ט ו') ש' והוא עמכם, ואתה בתליים רעים (שם כ"א ט"ו) ש' ואתה חתיה בתליים, וכן דה"ב ל"ה כ"א ול"ו י"ט; וכן ישמיע פעל שלח ופעל עשה ד"מ ויבא חלקיה ואשר המלך (שם ל"ד כ"ב) הכוונה אשר שלח [דוגמתו ואת הרעה אשר הדד (מ"א י"א כ"ה) ש' אשר עשה הדד], ולא להשחית לכלה (שם י"ב י"ב) ש' ולא עשה להשחית וכי"ב. גם נווי הפעול ישמיע ויסמוך על הקודם וגם חומה (שם י"ד ו') ש' ונסב אותה חומה וכדומה, אך דוגמת זה תמלא גם בשאר הספרים וישליכו הרבים (מ"ב י' כ"ה) ש' וישליכו אותם, וישם לו (ש"א ח' י"א) ש' ושם אותם לו וכי"ב.

IV. חסונה המלות. ראשית כל דבר תראה כי מאהננו להקל מקרא ספרו ולדבר מפורש ושם שכל יעמיד את אותיות השימוש אשר יחסרו בשאר הספרים ע"י מנהג הלשון ד"מ ויבאו חצירה (דה"א י"ט ט"ו) וילך רחנעם שבמה (דה"ב י' א') ת' שנאמר באותו ענין בשמואל ונמלכים רק העיר, שבם, בלא ה"א נסיף תמור למ"ד היחס; ויבאו ענדי דוד אל ארץ בני עמון (דה"א י"ט ב') ויעל מלך ישראל וגו' אל רמות גלעד (דה"ב י"ח כ"ח); בבית האלהים (שם ד' י"א) בבית יער הלנון (שם ט' ט"ו) ויהי אתם בבית האלהים (שם כ"ב י"ב) בכל העניינים האלה נחסרו קימני היחס בשמואל ומלכים. גם במלות אלו — על המתחלפים בס"הק,

הקדמה

יא

יתקן הסופר את הלשון באופן היותר מכון, ותכבד המלחמה על שאל (ד"א י' ג') ת' אל שאל (ש"א כ"ג ג'), על עגלה חדשה (ד"א י"ג ז') ת' אל עגלה (ש"א ו' ג'), אל עיר דוד (ד"א י"ג ג') ת' על עיר דוד (ש"א ו' י'), האעלה על פלגשים (ד"א י"ד י') ת' אל פלגשים (ש"א ה' י"ט), נפולים על ההרים (ד"א כ"ט ט"ז) ת' אל ההרים (מ"א כ"ב י"ז) ובי"ב.

ואלה הם סגולות פרטיות במלות ההמשך.

I. אשר, יבוא לפעמים ללא לורך כלל ד"מ ומן בני ישראל אשר לא נתן שלמה לעבדים (ד"א ח' ט'), כי המכים אשר הכוהו (ש"א כ"ב ו') ובמלכים יחסר כמשפט [ושבעים זקנים תרגמו ביוונית כאילו כתוב מן המכים תמור כי ואז בא אשר על נכון], אך גם השמיטו במקום שבו שם ללא לורך, העומדים לפניו (ד"א כ"ב י' ח') ת' אשר העומדים לפניו (מ"א י"ב ח'), וכן השמיט אותו (בסיפורים החדשים) במקום שהיה ראוי לבוא ד"מ אל הכינותי לו (ד"א ט"ו י"ב) שיעורו אל (המקום) אשר הכינותי לו, מן השלל הביאו (ד"א כ"ט י"א) ש"מן השלל אשר הביאו, עם לבנם שלם אליו (ש"א ט"ז ט') ש' עם (האנשים) אשר לבנם שלם אליו, ה' הטוב יכפר בעד כל לבנו הכין (ש"א ל' י"ח — י"ט) ש' בעד כל (איש) אשר לבנו הכין [והראש"ע סוף ס' נחות נתקשה הרבה בפסוק זה ואליו כוון הרד"ק בפירושו עיי"ש] וכ"ב, וזה עפ"י מנהג הלשון לכלול מאמרים ומשפטים שלמים עם פעליהם ועם מלות השימוש שלהם כאילו הם שם אחד ד"מ אדיריכל חפצי בהם (תהלים ט"ז ג') שנסמך אדירי אל מאמר כל חפצי בהם כאילו הוא שם מיוחד לעצמו, וכן יחסנו בספרנו הכינותי לו, השלל הביאו, לבנם שלם, לבנו הכין לשמות ותוארים בפ"ע ועליהם מוסבות מלות היחס אליהן וכו'.

2. הוי"ו, יבוא לביאור הקודם ולא לסימן החיבור לבד ד"מ והם על השפחה ולנקר לנקר (ד"א ט' כ"ז), משרתים ולהזכיר ולהודות (ש"א ט"ז ט'), ואגיד לך ובית יונה לך ה' (ש"א י"ז ז') אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך ולעשות ככל אשר לויתך (ד"א כ"ב ז' י"ז) החל שיר ה' וחללות ועל ידי כלי דוד מלך ישראל (ש"א כ"ט כ"ז) והדומים, ודוגמתו בש"א (כ"ח ג') ובמ"ב (ח' י') עיין רלב"ג שם.

3. כי, יבוא בספרנו כמה פעמים לא לטעם ולא לתנאי כ"א לסימן החיבור סחמי ולהמשך הקודם לבד עיין בזה ברה"א (י"ב כ"ב) ובה"ב (ו' י"ג, ז' ט', י"ב י"ג, כ"ה ד' וכ"ב) בפרט אם יוסיף באמלע הענין דבר מה על ס' מלכים או יחברו ע"י מלת כי, ד"מ כי עשה שלמה כויר וגו' (ד"א כ"ב ו' י"ג) נוסף על לשון ס' מ"א (ח' כ"ב), כי בן ארבעים ואחת שנה רחנעם וגו' (ד"א כ"ב י"ב י"ב) הוסיף על הענין בלי המשך כלל מפני שלא הזכיר זה בראש מלכות רחנעם כמו במ"א (י"ד כ"א). גם התוספת הידוע לתפארת האשוריים מן ויהי בנחת הכהנים מן הקודם (ד"א כ"ב ה' י"א) עד והבית מלך עון (ז"ס ש"א י"ג) מתחיל במלת כי כל הכהנים ונוסף על מ"א (ז' י').

4. הלמ"ד היא אחת האותיות העומדת בכל פנה בד"ה ובעצמם ותשתמש לכל מיני היחס והקישור, גם לא יקרה על ספרנו להזכירו במאמר אחד כמה פעמים ד"מ היו לחיל לרוב לרכב ולפרשים להרבה מאוד (ד"א כ"ב ט"ז ח') ללא חלקי אמת וללא כהן מורה וללא תורה (ש"א ט"ו ג') לחלי לאין מרפא (ש"א כ"א י"ח) ויפיל מבושים לזין להם מחיה (ש"א י"ד י"ב) ותמור יחס הפעול ויגלס לראובני ולגדי וגו' (ד"א כ"ב ה' כ"ו) כמנהג הארמי, ותמור יחס שמעון ויבא שלמה לבמה (ד"א כ"ב א' י"ג) שיעורו מן הבמה, וגם ללא לורך כלל כמו למקטון ועד גדול למחיש ועד חשה (ש"א ט"ו י"ג). ונפלא הוא שאין זה רק בסיפורים המיוחדים בד"ה, ויהי להפך בפרשיות השוים בענינם לשמואל ומלכים, כי ישמיט ספרנו הלמ"ד הנוסף בהם ד"מ מאיש ועד

ה ק ד מ ה

יעד אשה (דה"א ט"ז ג') ת' למאיש ועד אשה (ש"ב ו' י"ט), מן היום (דה"א י"ז ה') ת' למיום (ש"ב ז' ו'), מגדול ועד קטן (דה"ב ל"ד ל') ת' למקטון ועד גדול (מ"ב כ"ג ב') וכו'. והטעם מנאר ממ"ש למעלה, כי עיני ס' שמואל ומלכים תקן והטיב עפ"י ד"הי האריך המחבר בשפה ברורה, והדברים החדשים בספרו שאב ממעיונות המדרש שהזכיר, וזה לא חובר בצלימותו עד הימים האחרונים.

5. מן - נפלא הוא לראות שימוש היסס הזה בד"הי על אופן הנהוג כעת הזאח בשפת כרפת ואיטאלי"א (de, di) ר"ל לסמן כל סך כלתי מסוים ע"י סימן החלקי (טהיילונגסמאר-טיקען) ד"מ ויבחר מכל בחור מישראל (דה"א י"ט י') ולא פירש מה בחר? — אך שיעורו כאלו אמר ויבחר לו מספר מה מנאורי ישראל, מן חס היושבים שם לפניו (שם ד' מ') מאל-לנכת על מלאכת בית ה' (שם כ"ג ד') ויפרון מכל בניו (דה"ב י"א כ"ג) ועמהם מחעזוגים (שם כ' א') ועוד בדה"א ט' ל"ב, כ"ו ח', ובדה"ב י"ט ח', ל"ו ז' וכו'. — אף זאת ממנהג לשון סוריא היא, להעמיד אותיות ת' מלות השימוש ולחברם יחד באופן שיקשה על המבוא ד"מ לבראשונה (דה"א ט"ו י"ג) מהשמים (דה"ב ז' א') להגדוד (שם כ"ה י') וכן ה"ז ת' אשר לפני פעלי העבר ההקדיש, ההכין כחור אלל הפעלים, מלפני (דה"א י"ט ח') ת' משני (ש"ב י' ח'), להעם הזה (דה"ב י' ז') ת' לעם הזה (מ"א י"ב ז') וכו'. וזה כמנהג לשון חז"ל להכפיל כמה אותיות השימוש בראש המלה כמו דמדאורייתא בטל גיטא (גיטין ל"ג ע"א) אמר אביי לכרמר (שם נ"ט ע"ב) ורבים עוד.

אכן אין זה ב"א בספור הפשוט, אך במאמרים המליכיים נהפוך הוא, כי תפארת המליכה הקודמת (ר"ל ב"ק הקודמי) לקבר נכמו' השיר ולהרבות עי"ז איכות, ולזה ימעטו בה מלות השימוש עד מאוד כי הם ירחיבו המליכה באיכות, אך בספרנו מלה נזכרו על ערבים וכל תכליתו להקל ההבנה ולהועיל לקוראיו בלשון טוב להשכיל, ולזה יעמיד במליכותיו כל מלות השימוש על מכונס, וכל זה יתאמת לך פעמים רבות בהשוותך פרשה נ"ט בתהלים לעומת רעותה בדה"א (ט"ז כ"ב — ל"ג) עיי"ש בניאור הכתובים, וכן בשאר המליכות מן היום (דה"א י"ז ה') ת' למיום (ש"ב ז' ו'), מן אחרי הכאן (דה"א י"ז ז') ת' מאחר הכאן (ש"ב ז' ח') וכדומה. עוד זה תמצא בהשגחתך על מלות השימוש, כי הזמן האחרון הרך והחליש את סימני השימוש ואינם חזקים ומדויקים כלפנים ד"מ יש עמך מלחמות, בזעף עמו על זאת (דה"ב ט"ז ט') וכן הנה אין למלת עם ההוראת ההתנגדות כמו למלת על הנהוגה תמור זה בשאר ס"הק, וכן וילא לפניהם (דה"א י"ד ח') אינו חזק ודי באר לסמן את תנועת ההולך לקראת האויב, ומאמר זה תקון מאוחר הוא, כי בש"ב (ה' י"ז) נאמר תמורתו וירד אל המצודה מה שאין לו מוכן כלל בהמשך הענין.

V. בחבור המאמרים. מלבד מה שהזכרתי כבר את מיני החיבור אלל השמות והפעלים והמלות עוד אעירך קורא נעים! בקלרה על אופני קישור הנודעים רק מלשון האחרון במשנת חז"ל ד"מ חן — חן להורות על שוי שני דברים בענין אחד (דה"ב ז' י"ג) ובי מי אני (דה"א כ"ט י"ד) ח"ך (שם י"ג י"ב) גם למבראשונה (שם ט"ו י"ג) הרבננו לד"ק למה בראשונה והוא סימן הטעם (אינדעקס) אשר לא נודע לנו רק מספרי החוקרים אשר לנו, בפרט בהעמקית אכן תנון. ודוגמת זה בא בעזרא (ב' נ"ט) להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם, וכל אם זולת ה"א השאלה לפניו מה שאינו נהוג רק בלשון המשנה.

והלשונות המיוחדים בסגולת ספרנו הם: א. התייחס להורות על סדר התולדות והיוחסין בא עשרה פעמים בדה"א וחמשה פעמים בדה"ב, אך זולת זה לא נמצא רק בעזרא (ב' ס"ב, ח' א')

א' וג') ובנחמיה (ז' ה' ומ"ד). והאחרונים הרחיבו הוראת יחס גם לשאר הדברים אשר יקשרו יחד ויכתובנו זה מזה בדרכי אב ותולדה. ב. החחק להורות על המתעורר בנחו ויבנה את הענינים המתנגדים נגדו מלד טנעו או מטנע זילתו, ומאמר זה נמלא שנים עשר פעמים בספרנו, אך יקר הוא מאוד בס"הק האחרים, בפרט ביתם עם להורות על העזר והתשועה לאחרים (דה"א י"א י' ודוגמתו רק בדניאל י' כ"א) או ביתם לפני (דה"ב י"ג ז' וח'). ג. להשחית תואר מיוחד בספרנו להפלת ענין רע ד"מ גבה לבו להשחית (דה"ב כ"ו ט"ז) וכל כלי מזמדיה להשחית (שם ל"ו י"ט) או היו לו יועלים וגו' למשחית לו (שם כ"ג ג') עזרו איש ברעהו למשחית (שם כ' כ"ג) ועוד בא השחית פעמים רבות זולת זה בדה"ב להורות על הריגה ובריתם באופן כלתי נהוג בשאר ס"הק ד"מ וישחיתו את כל שרי העם (שם כ"ד כ"ג) ובדומה. ד. המון ישמש בספרנו לכל רבוי יותר מן השנהג ד"מ המין נשים (דה"ב י"א כ"ד) ההמון הזה אשר הכינונו (דה"א כ"ט ט"ז) והנותר את החמין (דה"ב ל"א י') ובפרטות על לבא מלחמה (י"ג ח', י"ד י"א, כ' ב' וי"ב וט"ו וכ"ד, ל"ב ז'). ה. הכהן הראש או הראש תואר נהוג לכהן הגדול מה שאין כן בס' מלכים (זולתי בפרשת הגלות כ"ה י"ח נאמר שם שריה הכהן הראש) וגם זולת זה בא תואר ראש בספרנו לכל מזגית ושר ומנהיג ונמלא בדה"א קרוב לשבעים פעם. ו. מאמרים רגילים על לשון סופרנו: הבן לב לדרוש ה' (דה"ב י"ב ג', כ' ל"ג, כ"ז ו', ל' י"ט) או פתח הבן לב (דה"א כ"ט י"א) וגם זה אינו נמלא רק בכתבי קדש המאמרים (ד"מ תהלים ע"ח ח' ואיוצ י"א י"ג). ויחי קצף או בואח קצף על—להורות על הרעה אשר חמלא את המלך ועמו בחרון ה' על פשעים (דה"א כ"ז כ"ד ודה"ב י"ט ב' וי', כ' ל"ג, ב"ד י"ח, כ"ט ח', ל"ב כ"ה וכ"ו). אם חדרשוהו ירש לבם ואם חעובוהו יעווב אחכם בלשון נופל על לשון מזוי כולו או מקלתו בדה"א (כ"ח ט' ובדה"ב י"ב ה', ט"ו ד' וט"ו, כ"ד כ') וכענין זה האמינו בה' אלהיכם וחאמנו (שם כ' כ' ודוגמתו ישע' ז' ט'). שובו אל ה' אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל הפליטה (שם ל' ו') הכל בלשון נע"ל. היה או נמצא דברים טובים להורות על מעשים ישרים (שם י"ב י"ב וי"ט ג'). גם מאמר ככתוב בחורח משה או על ידי דוד מלך ישראל נמלא בשפתיו פעמים רבות וינורר עוד להלן בתכלית הספר:

עוד ראוי להזכיר בסוף מאמר זה, כי היו שרי תהלים שגורים צעת ההיא צפי העם ורגילים מאוד [כמו שנראה בבר כמה כתובים בירמיה ועתקים פעם ופעמים מספר תהלים (י' י"ג ונ"א ט"ז מתהלים קל"ה ז', י' כ"ד מתהלים ע"ט ו' וכן מאמר הודו לה' כי טוב וגו' הנהוג רק בתהלים יזכיר בשנוי מעט בפרשה ל"ג פסוק י"א) ושירת יונה וחזקיק סגנון תהלים על מלותיה ומאמריה בידוע גם פרשה נ"ג בתהלים לקוחה היא בזמן האחרון מפרשה י"ד (בנראה מאיזהו מלות מאוקרות אשר בה ומשם אלהים ת' שם הרחמים, ע"פ מנהג הספרים האחרונים למעט בקריאת שם האפורש, או להשמיטו כלל וכלל כמו במגלת אסתר) גם עמוס (ו' ז') יפארו מאוד באזרו כדויד חשנו להם כלי שיר] ולזה בא חלקים רבים מהם בספרנו, ד"מ דה"א ט"ז מורכב מק"ה וכל' בתהלים; כי גרים אנתנו בארץ וגו' (דה"א כ"ט ט"ו) מורכב מתהלים (ל"ט י"ג וקמ"ד ד'); קומה ה' לנוחך וגו' (דה"ב סוף ו') הוא מתהלים (קל"ב ח' וט') רק כי קנה סופרנו את המלקוח בשנוי מעשה להחליף מלין מעטים ולכוון הדברים ביותר אל מלכ העם ולשונם צעת ההיא. אך יותר מכל אלה נראה שהיו שירי הלל (קי"ג—קי"ט) הנאמרים כיום הזה בחגים ובמועדים, נהוגים מאד צעת ההיא ונקראים בשם הנוכחי, הלל או הלל הגדול של דויד, כי עפ"י ילא כנונה ביאור כמה פסוקים קשים, ד"מ כי עמדו הללים בכלי שיר ובהלל דויד בידם (דה"ב ז' ו') שיעורו לדעתיה שהיו מגלות בידם אשר עליהם נכתב הלל

ה ק ד מ ה

הלל של דוד, וכן יסורש ומודיעים להלל (שם כ"ג י"ג), ועוד פסוקים רבים בד"ה ובעזרא מענין זה; והנה מאמר הודו לה' כי טוב כ"ל"ה הנאמר במזמורי תהלים (ק' — קל"ו) שלשים וחמשה פעמים כולו או מקצתו, לא נמלא רק בעזרא (ג' י"א) ובספרנו כמה פעמים, וסופרנו ימים מאמר זה לא אחת ולא שנים בפי הלויים המזמורים, אשר שזון לבו הסם וכל חפלו בס', ד"מ בחנכות הבית (דה"ב ה' י"ג) ויהי כחחד למחללים ולמזמורים וגו' ולהודות לה' ובהרים קול במללתיים ובכלי השיר ובהלל לה' כ"ל"ה וגו' ואזר דברי שלמה ישנה וישלש זה בראש כרשה ז' פסוק ג' ושתחו והודות לה' כי טוב כ"ל"ה ובפסוק ו' והלויים בכלי שיר ה' אשר עשה דויד המלך להודות לה' כ"ל"ה. ודוגמת זה עוד בדה"א (ט"ו ל"ד ומ"א) ובדה"ב (כ' כ"א) וכן הודות והלל יבוא פעמים אין ספורות בד"ה בתואר שמות המקרה [ד"מדותן הונא על הודות והלל לה' (דה"א כ"ה ג') וב"ב] ויתנו עדיהם כי נשואים היו על שפתי העם ונפיהם ירנו סלה.

ב. בחילופי הסיפורים.

שני הספרים אשר היו מעיני הישועה ומקור עזרה לסופר ד"ה, ר"ל דברי הימים האריך וסבר מדרש המלכים הם הסנו גם חילוף בתוכן הספורים, ד"מ בחיי יואש ואביו אחזיהו וכן בחיי יהויקים, גם בפסוקים נפרדים ימלא ענין מהופך, ד"מ ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשה כל ימיהם (מ"א ט"ו ב') ובדה"ב (ט"ו י"ט) ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא; בחיי יהושפט (מ"א כ"ב מ"ד) אך הנמות לא סרו עוד העם מזנחים ומקטרים בזמות, אך בדה"ב (י"ז ו') הסיר את הזמות ואת האזרים מיבודה, אך סתירות כאלה הם רק למראה עין ולא יבצר מאת כל איש חוקר לבארם היטב אם רק אהבת האמת והאמונה באמונה היא אחר, עיין מ"ש עליהם בביאור הכתובים כי פה קצר המלע; כמו כן אבאר שם שלשה עניינים נפלאים בפרשה ט', אשר מהם החליטו הכתמים הנוכחים בראש המאמר, כי כחב הסופר את ד"הי בכלל ובחסרון ידיעת ל"הק, והם בפסוק י"ב: מלבד אשר הביאה למלך שלמה ת' שנאמר במ"א (י' י"ג) מלבד אשר נתן לה ביד המלך שלמה; ובפסוק י"ד מלכי יִעֲרָב ת' מלכי הָעָרֵב (שם י"ד); ובפסוק כ"א אגיוח הילכוהו חרשיש ת' אני חרשיש (שם כ"ב). ואמה קורא נעים! חסלת לאשר אשפיר לי המקום לבאר בביאורי הפליאות והישושי בעניינים האלה, כי יראתי פן תעבור הקדמתי על גדותיה ואפיקה ואז תקצר נפך בעמל עינים וביגיעת בשר מבלתי יכולת לקרוא על פני בלה. רק באחת אובימה ואערכה לעיניך איך השגחה מקלקלת השורה ותעור עיני פקחים (וגם עיני חכם יודע מ"הק באיש געזעניוס) כי שלשת האנשים התגוללו גם יחד על סופר ד"הי באמרו (דה"ב ל"ד כ"ה) ותהך חמתי על המקום הזה ולא חכבה, ויתמהו איש אל רעהו בהראותם חסרון גדול בידיעת הלשון, כי בל ותהך תמור ונצחה (מ"ב כ"ב י"ז) ואיך יכוון ולא חכבה על ותהך שהוראתו על נזילת המים ולא על להנת האש? — יכמרו נא רחמינו גם על שפת עלנים בנבואת ירמיה (ז' כ') הנה אפיו וחמתי בנכת אל המקום הזה ובערה ולא חכבה, ונבואת נחיש (א' ו') חמתי בנכת באש! ומי לא ידע כי פעמים רבות ידמה הנביא ברעיונו את חרון ה' בנכרות אז ואת חמתי כמטר גפרית ולהנים אשר יתנפלו משמי מעל ויחלו על ראש מורדי אור ולא יכנו? — והמתרג' הארמי השביל להעתיק בדרך כללי ותהך חמתי וחל רוגוי. גם על זה עוררתיך כבר למעלה, כי לא שם הסופר הנאמן מסוה על פניו ולא הליט את ספרו באדרת קדם למען ישוה במעלת לשונו למעלת הנביאים הראשונים, כ"א יביע אומר בפי הספרים אשר לפניו ומלתם על לשו פהש בשפת קדומים ובתקון הלשון יותר מספר שמואל ומלכים, ופעם בשפה בלתי ברורה ובאותות

ובאותות הימים האחרונים, ולא יתעלם מאת כל נבון לב כי בהוסיפו עניינים על ס' שמואל ומלכים ויחברו יותר מדאי, אז הברת פניהם חענה בהם היותם ילידי הזמן האחרון (ד"ש דה"ב כ"ב ד' לעומת מ"ב ח' ב"ז) גם התפלות והמליצות אשר יוסיף יעידו בלשונם כי היו זמן רב רק קבלת פה לבד, ובהשגות הלשון נשחנו גם הם בפי מדבריהם (מפאת הלורה ולא מפאת החומר) עד שגרשמו בכתב ובמדרש סמוך לדור הסופר. עם כל זה אין להבטיח כי גם באלה האחרונים תחזוק הלשון לפעמים ותהי לה עדנה אחרי בלומה, בפרט דברי אניה אל העם (דה"ב י"ג ד' — ג') הם רבי הליכות וירדו מדרי נפש אם גם הזמן האחרון בתוב בלפורן שמיר על כל מלה ומלה, ובמה פרשיות אשר חקשה הבנתם בנביאים ראשונים מתוקנים פה בקלות הלשון והמליצה ובסדר הסיפור ד"מ ספור לכידת ליון מנולל הוא מאוד וקשה להבין בש"ב פרשה ה', אך סופרנו בדה"א פרשה י"א יסיר העורים והפסחים וכל דבריו נחמדים להשגיל בהמשך ובטוב טעם, וכן מליצת התורה בימי יאשיהו מפוארת בספרנו (דה"ב פרשה ל"ד) ע"י סדר נכון ומערכת הסיפור יותר ממ"ב (פרשה כ"ב). גם בזה נאווה לו היתרון, כי לא ירחיק חוט שזוריו ע"י אמרי אנשים המדברים ליצמם או לרעיהם, כ"א יודיע הענין בלשון נסתר ובדרך הסיפור המוחלט, ולפעמים (דה"ב כ"ד י"ז, ל"ג י' וי"ג) נראה עוד אותות ורשומים על דבורי אנשים אשר כתובים היו בתחלה וניתקו משקום חיבורם, וכן יאמר למנות את ישראל (דה"א כ"א א') ת' לאמור לך מנה את ישראל (ש"ב כ"ד א') וצ"ע דה"ב ל"ד ט' לעומת מ"ב כ"ב ד', ודה"ב ל"ה א' לעומת מ"ב כ"ג ב"א, ואם יביאנו ההכרח להזכיר דברי המדברים אז עכ"פ יקלר מאוד ודה"ב ל"ג ט"ז — י"ט), כמו בן ישמיט מאהבת הכיור בל עניינים קטני הערך וסוף לתכליתו ד"מ ת' ויקח יהודע הכהן ארון אחד ויקב חור בדלתו ויתן אותו אלל המזבח מימין וגו' (מ"ב י"ב י') יאמר בקיבור ויעשו ארון אחד ויתנוהו בשער בית ה' חולה (דה"ב כ"ד ח'). גם העניינים המליציים יסיר מן הספיר הפשוט, ד"מ ה"א ונו"ן נוסף בפעלים ומלת נא וכפל המקור בנוצר למעלה, וכן יאמר אני ח' אנכי המדייק יותר מדאי, ולא יבנה האומות בכנויי הנקבה כ"א בזברים ד"מ ויהיו מואב (דה"א י"ח ב') ת' ותחי מואב (ש"ב ח' ב'), ויבא ארס (דה"א י"ח ה') ת' וחבא ארס (ש"ב ח' ה'), ויהי ארס (דה"א י"ח ו') ת' ותחי ארס (ש"ב ח' ו') כל אלה להקל הסיפור הפשוט ולהבינו באר היטב.

ובענין חלופים וסחירות ופליאות וכפל העניינים אשר בחלק היוחסין בדה"א מפרשה א' עד ט' (ד"מ ב' כ"א — כ"ד, ל"א ול"ד; ד' י"ז וי"ח; ז' ו', י"ד — ט"ז, כ"א; ח' ו' וי"ב) הנה עמל רב עמלתי ושנה מעיני גולתי להפיץ אור עליהם במעט כמי כמו שתרצה בניאור הכתובים. אך דע כי אין ספק בעיני שהיה חלק היוחסין בתחלת חיבור ד"הי גדול מאוד בראשונה מאשר הוא כיום הזה, הלא אמרו חז"ל (קידושין ל' ע"א) ת"ר ה' אלפים שמונה מאות פ"ח (לג"ק מ"ח) הוו פסוקי תורה, יתר עליו מהלים שמונה, ספר ממנו דברי הימים שמונה ע"כ ומי חכם יודע פשר בזה? — הלא כל הספר שלפנינו אין לו כ"א חלק ושם מאות ונו"פסוקים? — אך העיקר במ"ש, כי חלק היוחסין בספרנו היה כולל בתחלה כל יחסי ישראל בשלימותם אין נגרע דבר, ומאשר לא העתיקו להם בני העם כ"א את החלק הספורי הנעים למשמע אוזן ועל היוחסין הקדומים לא השגיחו כ"ב, לזה היה החלק הזה עפ"י רוננו למשסה בטלול הגלות החיל הזה ובאורך הזמן. וזהו יבואר שאמרו בפסחים (ס"ב ע"ב) מיום שנגזר ספר יוחסין תשג כחן של חכמים וכו' וכל זאת שאל ר' שמלאי למעלה בענין לשונות לו ספר יוחסין, כי זה האחרון הוא שארית ס' יוחסין שלפנינו ב"הי אך לא היוחסין הארוך שנגזר, ואין צורך להוסיף פעל נגזר ממשמעותו ולפרשו נשתתב כד"ן.

הקדמה

ג. חלופי המספר והחשבון.

גם זה ענין אחד אשר צענורו התגוללו רבים מחכמי העמים על סופרנו כי החליף המספר במספרון ההשגחה או הגדילו צרכיו ההפלגה. אך על האחד נשיב כי גם במספר מלכים לא ימעטו סתירות החשבון ד"מ במ"ב א' י"ז מלך יהורם בן אחאב מלך ישראל בשנת שזים ליהורם בן יהושפט מלך יהודה, ושם ג' א' נאמר כי מלך בשנת שמונה עשרה ליהושפט ושוב נאמר שם ח' ט"ז בשנת שלש ליהורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה ובי"ב והאיש החפץ ביקר ס"הק ימצא בכלם מקום ישוב; ועל השני, ר"ל צרכיו ההפלגה, הנה נראה פעמים רבות כי ס' שמואל ומלכים יפליגו המספר ובספרנו ימעט מאוד או לא יזכר כלל, ד"מ ש"ב ו' א' יסופר כי אסף דוד עוד שלשים אלה בחור מישראל, ובאותו ענין בדה"א (י"ג ה') לא יודיע פרט המספר; בש"ב ו' י"ג יאמר כי כאשר לעדו נושאי הארון ששה לעדים ויזנחו שור ומריא, ובהד"א (ט"ו ב') נאמר רק כי צעזור אלקים את הלויים ויזנחו שבעה פרים ושבעה אלים; במ"א ט' י"ד נתן חירם לשלמה מאה ועשרים ככר זהב (!) ובדה"ב אין זכר מזה באותו ענין; במ"ב (י"ט ל"ה) הנה המלאך במחנה אשור מאה ישמנים וחמשה אלה, ובדה"ב (ל"ב כ"א) יסתו' הענין באמרו כי הנה כל גבור חיל במחנ' אשור. ועתה אליה נא לגד ענין גס חלופי המספר, בנ' מחלקות, במחלקה הראשונה חלופי היתרון ר"ל במקום שיוסיף ד"הי על שאר ספרים ובמחלקה השנייה חלופי החסרון ר"ל במקום אשר ימעט המספר לעומת ס' שמואל ומלכי.

א

דה"א י"ט י"ח ז' אלה רכב
סס נ"א ה' אלה אלפים ומאה אלה איש
סס סס כ"ה שש מאות שקלי זהב
דה"ב נ' ב' שלשת אלפים ושש מאות איש
סס ד' ה' שלשת אלפים בת
סס ח' י"ח ארבע מאות וחמשים ככר
סס כ"ב נ' מ"ב שנה במלכו

ב

דה"א צ' כ"ג עשרים ושלש עיר
סס י"א י"א שלש מאות חלל
סס כ"א י"ג שלש שנים רעב
דה"ב ח' י' חמשים ומאתים הרודים בעם
סס ט' כ"ה ארבעת אלפים אריות
סס ל"ו ט' שמונה שנה יויכין במלכו

וש"ב י' י"ח ז' מאות רכב
ושס כ"ד ט' שמונה מאות אלה איש.
ושס סס כ"ד חמשים שקל כסף
ומ"א ה' ל' שלשת אלפים ושלש מאות איש
ושס ז' כ"ו אלפים בת
ושס ט' כ"ח ארבע מאות ועשרים ככר
ומ"ב ח' כ"ו שנה במלכו

ושופטי' י' ד' שלשים עירים
וש"ב כ"ג ח' שמונה מאות חלל
ושס כ"ד י"ג שבע שנים רעב
ומ"א ט' כ"ג חמשים וחמש מאות הרודים בעם
ושס ה' ו' ארבעים אלה אריות
ומ"ב כ"ד ח' שמונה עשרה שנה יויכין במלכו

עין ראיה כל אלה לא חשגית עוד על דברי הנל ושוא, כי תאות סופרנו אך להפליג ולהרבות המספרים! אך נישב פרטי החלופים, ועל איזהו אופן שנתהוון, בזה אומרה לך מתחלה דרך כלל (זולתי היסודים הפרטיים על כל אחד ואחד בניאור הכתובים) כי דעת כמה חכמים דורשי קדמוניות שהשתמשו כבר בעת ההיא באותיות וסימנים תחת מלות המספר בשלימותם (ב) ואם האמת בפייהם אז על נקלה יבואר לנו אופן רוב החלופים, ד"מ חילוף ג'

(א) חכמים שונים פירו פיהם על חודות החילוף הזה, באמרם כי עפ"י נולד הכן לפני חביו מחארי שנאמר למעלה (כ"ח כ') כי מלך יורם חבי חחזיהו בשנת ל"ב וח' שנים מלך, ח"כ היה במותו בן ארבעים ובנו חחזיהו בן ארבעים ושנים? אך גם פה שגחה מקלקלת השורה, ואיך יתכן לחשוב כי עשה סופרנו כזאת מחבבת ההפלגה, מה הפלגה ומה פלא יש בזה אם המלך בן כ"ב או מ"ב שנה במלכו? הלא יותר נכון הוא לאמר כי נחלק בספרנו אות ב' לחות מ'; ובהעתקת ע' זקנים נמצא עוד כ"ב כמשפט.

(ב) ואם כמה ספקות יש בזה, ד"מ כי בא עשה ב' פעמים ת' עישר (ד"ה כ' ד"י"ד ומ"ב ז' מ"ג) אמות בכתיב ת' מאות בקרי (יחזקל מ"ב ט"ז) מאת הכסף (נחמ"י ה' י"ח) נעתק מע' הזקנים כחלון כחוב האת

עם ו' שנים, ג' מאות עסו' מאות אים, נ' עם כ' ככר, מ"ב עם כ"ב שנה, הכל בדמיון האותיות (א). ואם נוסף עוד לזה כי ידעו כבר בעת ההיא להשתמש בתשכון העשירות (דעלם: חזן. סיסטעם) אז יבואר חילוף ו' אלף עם ו' מאות רכז (700 — 7000) ד' אלפים עם מ' אף ארוות (4000—40,000) וקל הוא להשמע אחד הסימנים האלה ברבוי ההעתקות, כי מספרים וחשבוניות אין להם קשר הגיוני ומערכה פנימית אשר על ידם יוכל הסופר המשיביל משיגות וחילופים, ולו נדע נדירות את האופן בשימוש סימני המספר בעת ההיא, אז אולי נבאר לנו כל חלופי המספר גם יחד, עפ"י כתב העברי או האשורי.

אך זולת זה ראוי עוד להעיר על האוצר הגדול בהכנות דוד לנ"ה המק: זהב ככרים מאה אף וכסף אף אפים ככרים (ד"ה א"כ כ"נ י"ד) ועוד סגולת שלוש אפים ככרי זהב אופיר, ושבעת אלפים ככרהב מוקק (שם כ"ט ג') וזה אוצר נפלא אשר לא יאומן כי יסופר, ואין על עתה משלו! והכנס שיכעשנים יגע ועמל להמעיטו עפ"י תשכון העשירות, אמנם אין לורך לזה, עפ"י הדברים אשר אודיעך בהערה מתחת היריעה (ב). גם הורה מכס מפורסם (העערען) בספרו על העמים המפוארים

הכסף, המושא עליו (ד"ה כ"ד כ"ז) העתיקו כמו חמשה וכ"ב, וכל זה מורה שלא השתמשו בעת ההיא, תמיד בלוחות תחת מלות המספר, ככל זאת יתכן שהיה זה ע"ש הרוב.

(א) וזה יבוארנו דברי הירושלמי (הזכירוהו תוס' שבת נ"ה ע"ב) והוא שפט את ישראל ארבעים שנה מלמד שהיו פלשתיים ירחים ממנו כ' שנה לאחר מותו וכו', ובזאת נכתב בכל ספרי תנ"ך שלנו עשרים שנה (ז פט"ז ט"ז ל"ז), אך עשמיש קל הוא שנתחלף בנוסחאות הירושלמי כי עם מ'. וכן יובן שמו בקדושין (ל' סע"ח) ה' אלפים שמונה מאות שמונים ושמונה פסוקים לתורה כנזכר למעלה, ולפנינו הם רק ה"ח ש"מ ארבעים וחמשה חך חילוף פ"ח עם מ"ה חינו זר כ"ב, בפרט שמלחנו כבר כמה ספרים הגורסים מ"ח ואין לנו רק חילוף ה"ח וס"ח הקל מאד.

(ב) אם נחקור על שם בכר בעצמותו, אז נמצא הוראתו הכללית על דבר עגול ושלם מכל לדדיו, כמו בכר להם, בכר הירדן, ולזה נקרא המשקל או המנין הכולל בתוכו סך שלם מחלקים קטנים מחיברים בשם בכר, אך כמו ששתמש בלשוננו שם לעצמנו לומר לישראל (משם centum שהוראתו מאה) ומזה החלקים האלה ירכו ויגרעו בערכם ובמשקלם לפי מדינה ומדינה כמנהגה, כן ישתנה גודל הכבר בחלקיו כפי המקום והזמן, וכן הוא בשאר שמות המנין מנה, סלע, דינר וכדומה במבואר בנכורות (מ"ב) ובתוס' שם. והנה לפי החשבון הפשוט של הכבר (עיין רש"י ראש פקודי והוא מבכורות ה' ח') היה משקלו ששים מנה, והמנה כ"ה שקלים [ר"ל המנה של חול, כי מנה של קודש כפול היה וכולל חמישים שקלים ובימי יחזקאל הוסיפו עוד שמות והיה כולל ששים שקלים] או כ"ה סלעים [כי שקל וסלע אחד הוא כמפורש בשקלים פ"ח משנה ו' ורמב"ם בש"מ בכורות מ"ט ע"ב ובת"ח מחלית השקל פלגות סלע] והם קי' זווים (עיין כתובות י' ע"ח) לא וחשוב הרי הכבר של חול ו' אלף דינרי כסף, והנה דינר הכסף הוא ח' מ"ב דינרי הזהב (ולגירסת תוס' בכורות י' ע"ח אחד מעשרה) וכן הסכים ר"ת בשם המדרש (תוס' זבחים קט"ז ע"ב) דחמשים שקלי זהב הם שש מאות שקלי כסף, כי מה שאמרו בפ' הזהב (מ"ד ע"ב) דינר של כסף ח' מן כ"ה דינר של זהב כבר כתבו התוס' שם כי זה מחמת עובי דינר הזהב ולא מפני שווי ע"ש. ומעתה היו מאת חלק ככרי זהב של דוד (7200,000,000) וחלק אלפים ככרים כסף (6000,000,000) ויחדיו יותר מ"ג חלק מיל ל"אן דינרי כסף! חשוב דינר כסף ע"פ מהר"ם מירזבורק ז"ל שליש זהב קוראנו וחמלה כי לא יאומן מניחות חוצר נפלא כזה! אך לא תמיד היו הדינרין בערך זה, ובשעתיו בתוס' בכורות (מ"ט ע"ב) תראה כי קטנו הדינרין לשעמים כ"כ עד שפחתו משפט, ומי זה יגיד האותיות לחצור בלתי דינר מנה דוד? — אך זולת זה עוד תראה שני דרכים להקל מעליך משא החשבון הגדול: ראשונה, פכתוב חומר (יחזקאל מ"ב י"ב) עשרים שקלים, חמשה ועשרים שקלים, עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם ע"כ, והנה לדעת חז"ל כל חלק חוברו יחדו והיה המנה בימי יחזקאל בן ששים שקל, אך התוס' בכמה מקומות נתקשו כמה שלא כלל הכתוב יחד וחמשה ששים שקלים המנה וכו' ומלחתי ברש"ם (בבא בתרא ל' סע"ח) שק' בשמות הכתוב ד"ה לומר כי יש מקומות שהמנה ט"ו סלעים ויש כי סלעים ויש כ"ה, לכך נאמר שלשת המנים האלה המנה של קדש יהיה לכם ע"כ, הרי שלדעתו לכמה מיני מנים כוון הכתוב, ועוד נ"ל דחוק לפרש עשרה וחמשה בשפט כמו ט"ו כי אז היה ראוי חמשה עשרה, כ"ח פירושו עשרה שקל וחמשה שקל המנה וכו' ומאחר שיש לנו מנה בן חמשה שקל, ח"כ כבר בן ס' מנה כולל שלש מאות שקל או חלק ומחמשים דינרין וישאר רק חמישית מסך הגדול הנ"ל. גם יתכן להעמיד חשבון הכבר ע"פ מנה מדינה שהוא השמינית במנה נורי (עיין בבא קמא ל' ע"ב) כי הכבר הוא תמיד ששים מנה, ולפי רבות ערך המנים ירכה ערכו ולפי מעוט ערכם יגרע, דוגמת ליטרה במסחר ארצות שונות כיום הזה. וזאת שנית, התוס' במגילה

ה ק ר מ ה

אשר בארץ ח"א מ"א ל"ד ק"ד) ואחריו הנכון הגדול רָעוּעִנְחִילֹעֶר (ארץ קדש מ"ג ל"ד רס"ה כי אף שאר סופרי קדם הנאמנים יזכירו אולרות נמלאים ונאגבים מהאמין, וזה חות ומופת על היות בשנים קדמוניות מחלכ גדול לאולרות הזהב, ולכסף מולא רב בשפוני טמוני באדמה, ביתר שאת מלעת חיינו כיום הזה, ונתנו ההרים שפע רב והפיצו לאלאי מעיהם בקרב הארץ (ואולי מזה אמרם ז"ל במדרש זהב פרוים על שם שהוא פרה ורבה) אף כי כעת הזאת לא יוסיפו חת כחם לנו במקדם. גם יתכן כי אלויות ימים התחברו במסחר וקנין עם ארלות הזהב הטוב בחלי בדור המערבי, אם גם אנד הדרך הזה באבוד מסחר לור ולידון. וזה יש לתמוך גם דעת הרב החכם מהרמ"ל בביאורו לעבודת י"הב היות זהב פרוים (ד"ב ג' ו') ע"ש ארץ הזהב פער"ו בחשעריקט, ואף אם אלפים וחמש מאות שנה ויותר מהמה עברו מימות שלמה עד הגלות נגלות ארץ המדשה, אולי סומרי לור בחברת הישראלים ידעו דרך ונתיבה במים עזים ובלי אדיר לבוא שזה (וכבר החליטו כמה חוקרים במופתים נאמנים כי היושבים הראשונים בחשעריקט מכונען היו) ובשנבר הימים הכל נשח מאז נפל מסחרם לבור תחתית עד הגלות חשעריקט בסוף מאה ע"ו למנין הנוכרים. רק שיש להשתפק אם שם פער"ו נוסף כ"כ, כי עפ"י דברי הכומר השפרי חקאטט (נכסיו על תכונת הארץ המדשה ח"א פי"ג והזכירו ווייטענאווער בהעתק תנ"ך שלו) לא ידעו יושבי הארץ מן השם הזה, ורק הספרדים קראוהו כן לעצם מן העצמים, וכן נקראה בראשית ע"ש רוב עץ בראשית"ל (מראיתו בגלגל הנקראת ברמזוץ אלל הפורטגזי) אשר מלאו בנוחם שמה.

ואם ירבה עליך המון אנשי המלחמה (ד"ב י"ג ג', י"ד ז' מ', י"ז י"ד — י"ה, כ"ה ה') או מספר המרכבות (ד"ה א' י"ט ז' וד"ב א' י"ד) הנה אין ההשלמה בזה סגולה ד"הי לבדו, ואם תחלל לראות דה"א (י"ט ז') שנים ושלשים אלף רנב, אחר שלא היו לסיסרא כ"א תשע מאות ובכל זה לעקו בני ישראל מאד, וכן לפרעה רק שש מאות (שמות י"ד ז') ואלף להדדעור (ד"ה א' י"ט ד') ואלף ומאתים לשישק (ד"ב י"ב ג') ואיך יתכן מספר שנים ושלשים אלף רנב? הן מה תלעק על ד"הי לבד, הלא גם בשמואל א' (י"ג ה') יזכיר לפלגמים שלשים אלף רנב! ומה תקיש על השאר ותדע נאמנה כי משמע אחד לד"הי ולשאר ס"הק, וזמן שלעת בכולם שלמה יד.

אף אז זאת תמלא, כי יאהב הסופר את הדיוק והשלימות במספריו, ד"מ מנה ליהויכין עשרה ימים יותר (ד"ב ל"ז ט"ז) יבמלנים לא הזכיר רק את הזדשים, וכן יאמר בבירור ארבע מאות איש (שם י"ח ה') מ' בארבע מאות איש (מ"א כ"ב ו') וכדומה.

ד. חלופי שמות הפרטיים

החוקר בחלופי שמות הפרטיים אשר נד"הי לעומת אשר ס"הק ימלא היוחס

משלשה מינים ראשיים: חלופים בשווי המבטא, בשווי ההוראה, ובשווי התמונה.

בשווי המבטא והמולא נתחלפו השמות, מפאת מנהג האדם לבטא בשפתו פעם חזק ופעם

במילה (י"ז ע"ה) כתבו שקל המן יגשרת אלפים בכר כסף כי הם עולים חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו ח"ר אלף כשיגלו ממלרים ואמר שיתן לחשורוש כל פדיונם עכ"ל, ומעתה ע"פ החשבון הזה יש לך בכר כסף כן שלשים שקל (כי מה שנדחק שם בגזון נעל פ"י ז"ל לפרש שנתן פדיונם חמשים שקל כערך השורה בער כל איש ואיש חינו מכוון בל' התוס' שחמרו להדיח כי הם עולים חצי שקל לכל אחד וכו') והם ק"כ דיגריין, לא וחשוב שפ"ז אלף אלפים בכר כסף חינו כ"ח ק"כ מילליאן דיגריין כסף ומאת אלף בכרים זהב הם קמ"ד מילליאן ר"כ, וסך כזה חינו גדול מאד בערך המלחמות והשלל והמסחר ע"י חרם ותרום אשר היו עבדים לדוד ואבנו לחוף ימים, גם בערב רבו אולרות הזהב בעת ההיא מאד, כאשר הזכיר באפארט ואחריו קאלטעט בענין זה.

רצה ע"פ תכונת מדינתו ותכונת כלי דבורו, וגם לשמות כללים ולפעלים בזה החמורה ע"י כידוע לוהר וזוהר, סגור וסכר, וזייתר בשמות פרטיים שאין להם הוראה בכוונת בני אדם המזכירים אותם א), ומזה יביאר לך חילוף בזה שווע עם בת שבע (דה"א ג' ה') תא-ע וחרע (דה"א ח' ל"ו — ט' מ"א) חלב וחחס (שם ז' ל"ה) וכדומה, וכן אותיות החוטם כמו גרשע עם גרשן (שם ו' א') ששופן ת' ששופס (שם ח' ה'), או אותיות למנ"ר המתחלפים כמעט בכל לשונות המזרח והמערב, עבר ת' עבן (שם נ' ו') כרמי ת' כלבי (שם ד' ב') אחני ת' ואחרי (שם ו' כ"ו) בהשמעת היו"ד, ולפעמים השמיטו אותיות בראש או בסוף או באמצע להקל המנטא כמו חוקיה ת' יחוקיהו (שם ג' י"ג) וע"ר שהניח המרדכי בנימין כי קורין ללפורה פורה ולשמאל מואל, יחר ת' יחרא (שם ב' י"ז) בחול ובחואל (שם ד' ל' ויהושע י"ט ד') משל ת' משאל (שם כ"א ל' ודה"א ו' נ"ט), או שהוסיפו אותיות לפאר המלה כמו כלובי ת' כלב (שם נ' ט') משך ת' מש (שם א' ה') צופי ת' ציף (שם ו' י"א) ספי ת' סף (שם כ' ו' וס"ב כ"א י"ח) ומטעם זה נשתנו לפעמים גם התנועות כמו שָׁמַע עם שָׁמַע (דה"א ב' מ"ג ומ"ד). וכן תמלא סידור האותיות במנטא כמו חלגת ת' חגלת (דה"א ה' ו') אחימות ת' מחת (שם ו' י'). גם המנטא הארמי פעל שנויים רבים ד"מ שנוספו אותיות דנ"ר באמצע המלות כמו חדמור ת' חמר, פלנאסר ת' פלאסר, דרמשק ת' דמשק וכדומה כנזכר למעלה אצל השמות, וכן התחלף ש"י ע"פ מנטא הארמי (וכן היוני) אל א"י (שם ב' י"ג) ובלשון מ"ל א"י בן יהודה [ומזה יאמר היום אכלנו איצק ת' יצחק, איסרל ת' ישראל וכדומה] אך נגד זה תמלא גם שמות רבים מתוקנים על מחבנות הלשון הנקיה יותר משאר הספרים, ד"מ בשמות ערי שמעון (דה"א ד' כ"ח — ל"ב ויהושע י"ט ב' — ז') נאמר שם שְׁרוּתָן אשר לא ידענו מקומו, וגם שרשו זר, אך בספרנו בא תמורתו שְׁעָרָיִם עיר ידועה בנחלתם, וכן הוּמַר אֶלְהוּלָד בסמין אל לידעה מלשון ערבי לשם הוּלָד לנדו וכי"ב. מעשי ת' עמשי (דה"א ט' י"ב ונחמי"א י"ג) חסרה ת' חרס (דה"א ב' ד' כ"ב ומ"ב כ"ב י"ד) ועוד תקונים רבים כאלה אשר כפי הנואה הוליים הסופר מספרים עתיקים ונושנים אשר נשמרו מקדם ולא היו עלולים אל השינוי והתמורה בהעתקת רבות.

בשווי ההיראה, הנה אין ספק כי כל שמות הפרטיים נוסדו על הוראה עלמית, כמו שתמלא סבות כמה שמות בספר בראשית ושאר ס"הק (ולפעמים הוא מובן מעלמו כמו אצל הבל בן אדם) אך ע"י ההרגל להזכירם תמיד נשכחה הנחתם הראשונה, כמו שנקראו נשים בשם אֶבְרָהָם, אֶבְרָהָם, אֶבְרָהָם. ומזה תבין שנתלפו כמה שמות בס"הק ע"פ שווי הוראתם ד"מ צחר בן שמעון בשדר ויגש נקרא ורח בפנחס, ירבעל בשופטים נקרא ירבעם בש"כ (י"א כ"א) כי בעל יתואר גם בשם בשח כמ"ש שמתם מזנות לבשח נמות לקטר לבעל (ירמיה י"א ג') ומזה בספרנו אשבעל ת' איש בשח (דה"א ח' ל"ג) מריב בעל ת' משי בשח (שם שם ל"ד) כי שיעור מפיכוש משה בשח מענין אמרתי אשאיהם בשירת האזינו, ויורה על פירוד ומחלוקה כמו בלשון ערבי, ומעתה ענינו אחר עם מריב בעל וכדומה, ולפעמים יסיר את שמות הבעלים וימירם לשם הקנ"ה ד"מ אלידע (דה"א ג' ח') ת' בעל ידע (שם י"ד ז'). ומזה נתחלף איש חיל (שם י"א כ"ב) עם איש חי (ש"ב כ"ג כ') וכמ"ש ש"י איש בריא

א) עיין בשמות האנשים והנשים להגיון בית שמואל ז"ל ותמלא במנטא רוסית ואלק ת' פאלק, ורדימן ת' פרידמן וכדומה, וכן במנטא שלנו ליפמן ת' ליבמן היותר נכון במנטא רוסית ופולנית. וחילוף מנטא כזה הסב חקירה רחוקה בדבריו [ס] נאמרו: כי ווייביש הוא כנוי לילד שמתו אבותיו כלומר ווייביש, והחליפו קללה לזכרה לקראו למורה אורי שרגא כלומר חור כפול עבתי"ד; ובאמת ווייביש הוא מנטא רק מן פויביש שלנו והוראתו ידוע על הממור הגדול (פֶּה־בֶּה־בֶּה) וזה ענין אורי שרגא.

ה ק ד מ ה

בריא וריו אומרים עליו שהוא כולו חי, איש מדה (דה"א י"א כ"ג) מ' איש מראה (ש"ב כ"ג כ"א) כי אנשי מדות מראיהם נבדל מכל העם, עוריה מ' עויה (דה"א ג' י"ב) כי עין ועור אחד היא. ולפעמים נקרא איש בשאר ס"הק בשם יחסו ותוארו וכד"הי יכנהו בשמו הענמי ד"מ דניאל בן אביגיל (שס ג' א') נקרא בש"ב (ג' ג') בלאב והוא ע"ש שהיתה אמו אלמנת כלבי (ש"א כ"ה ג') ואל"ף בלאב נוספת ע"ד משאל, בחואל שהזכרתי בחילופי המצטא, גם בחילוף אחויהו ועוריהו (דה"ב כ"ב ו') יתכן שהיה האחרון שם תוארו, מלבד שאמרו חז"ל (גיטין ל"ד ע"ב) כי יתכן היות שני שמות לאיש כמו יוסף ויוזנן, לפורה וזרה ע"ש, והנה נהוג הוא מאז ועד עתה לקצר שם הקנ"ה בשמות האנשים (ד"מ מתניה, טהעףדקר, וכן ידידיה, טהעףדל, גהטטניעב, כולם שוים בהוראתם) רק שהסיבהו פעם לפנים פעם לאחר ומזה חילוף עמיאל ואליעם (דה"א ג' ה' ו"ש"ב י"א ג') יהואחו ואחויהו (דה"ב כ"ה כ"ג) יכניהו ויהויכין (דה"א ג' ט"ו) אליהו אליאב ואליאל (ש"א א' א' ודה"א ו' י"ב וי"ט) כי יהו"ה יל' תוארי הקנ"ה הם, עוריה מ' עוריאל (שס ה' מ' וירמיה ל"ו כ"ו) ולפעמים השמיטו את הנרת השם הנכבד, חילי לרוב קדושתו, עדו מ' עדיה (דה"א ו' ו' וכ"ו) זבד מ' יהוובד (דה"ב כ"ד כ"ו ומ"ב י"ב כ"ב).

ומשווי ההוראה יבואר לך ג"כ אם השמות השוים בעיקר הענין נתחלפו במספרם א, במשקלם ד"מ היחיד לרבים חלר סוסה (יהושע י"ט ה') ובדה"א (ד' ל"א) חלר סוסים, עשתרה (יהושע כ"א כ"ז) ובדה"א (ו' נ"ו) עשתרוח; או שינוי סימני המשקל כמו חילוף ה"א הנקנה ל"ס ש"מאדה עם ש"מאם (שס ח' ל"ב וט' ל"א) בפלס אָמְנָה אָמְנָה, בָּנָה בָּנָה, או לנ"ן נערן (דה"א ז' כ"ח) מ' נערה (יהושע ט"ז ז'), ארנן (דה"א כ"א ט"ו) מ' ארונה (ש"ב כ"ד ט"ז), צרחן (ש"א ז' מ"ו) מ' צרדה (דה"ב ו' י"ז), בפרט יתחלף סימן הנקנה להנרת ון מטעם שכתבתי בחילוף שלמה ושלמון (דה"א ב' י"א) ע"ש, איש מדה ואיש מדון (ש"ב כ"א כ' ודה"א כ' ו'), עלמח ועלמון (שס ו' מ"א ויהושע כ"א ח'), חמות וחמון (דה"א ו' ס"א ויהושע כ"א ל"ב) וכדומה, בפלס אָלָה אָלון.

ובשווי החמונה נתחלפו רדנים (דה"א א' ז') מ' רדנים (בראשית י' ה'), דיפת מ' דיפת (דה"א א' ה' ובראשית י' ג'), חמרן, הדר (דה"א א' מ"א נ') מ' חמרן, הדר (וישלת סוף הסדר), יעקן עלין (דה"א א' מ' ומ"ב) מ' ועקן עלון בס' וישלח, ובחילוף כפול וברי (דה"א ט' ט"ו) מ' זבדי (נחמיה י"א י"ז) והדומים אשר נתחלפו תמונותיהם הדומות ברובי ההעתיקות, וכן נראה מהעתיקות ע' זקנים כעמים רבות שהחליפו דל"ת שלפניו ברי"ש וב"ף בנו"ן וב"ב, גם בדברי חז"ל נמלא לפעמים חילוף מנוסחאות שלנו (ד"מ שנת נ"ה ע"ב), אך אין לורד לומר כי הש"ס חילק על נוסח תנ"ך שלנו (כמ"ס חוס' שס ד"ה מעבירים) כ"א העתיקות שונות מסופרים שונים הסבו החלופים האלה. וע"ע מ"ש הרד"ק. (דה"א א' ז') שהעתיקי דבריו בניאור הכתובים.

והנה לא נפלאה היא מאת הקורא המשכיל, כי לא תמיד היה הכתב האשורי שלפנינו, נהוג לבדו בישראל (עיין אריכות דברים יקרים על הענין הזה בהקדמת אור לנתיבה), ונבר אמר מר זוטרא (סנהדרין כ"א ע"ב) נתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ול"הק, חזו וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי, ביררו להן לישראל כתב אשורית ול"הק והניקו להדיעות כתב עברי ולשון ארמי, מאן הדיועות, אר"ס כותאי [הם אנשי כוח אשר הוציב מלך אשור בא"י וירשו את שומרון (מ"ב י"ז כ"ד) וע"ש זה נקראו כיום הזה שומרונים (זאחריטשנער) ותורת משה אשר בידם כחוקה בכתב השומרוני (יחזקאל ט"ז ט"ז), ראה אומותו]

ותיותיו בערכי לשון [לד 871] מאי כתב עבריה? אר"מ כתב לבונאה (א) וכו' ועוד אמרו
 שם על הכתב שלנו למה נקרא אשוריה? לפי שעלה עמהם מאשור [שם כולל למלכות בכל
 עד"ש בעזרא (ו' כ"ב) כי הסב לב מלכי אשור וגו'] ע"כ, אמנם בכל זאת לא חדל עוד הכתב
 העברי הקדום מהיות לו אורח ישראל, כי בימי שמעון בן מתתיהו בהן גדול חשמונאי הטניעו
 מטבעות של ירושלים ושקלי הקדש באותו כתב (משנת ק"ע לשטרות והלאה) כמו שהזכיר בעל
 מאור עינים ונמלאו גם בחדרי מלכים שונים כיום הזה; גם נמלא בכתבי הרמב"ן (הביאו
 העיקרים במאמר ג' פט"ו) כי מלא נענו בעלותו לארץ ישראל מטבע קדום של כסף שהי' ראש
 בו לנצח המן ומטה אהרן שהיה כתוב סביבו כתב שלק ידעו לקרותו עד שהראו אותו לכותים
 לפי שהוא כתב עברי הקדום שנאמר אלל הכותים וקראו הכתב ההוא וכו' עכ"ל, ואם אמנם
 ברובי הזמן ובהעתקות כתב השומרוני אשר השיגם ההפסד והבלבול, נמלאו כמה שינויים בין
 כתב העברי על המטבעות ובין כתב השומרוני על התורה שלהם (עיין במאור עינים) בכל זאת
 אין הכרח בזה לחלקם לשני מיני מכתב כדעת געועניוס (קורות ל"ע. § מ"ב) ודברי הרמב"ן
 הנ"ל עדות נאמנה המה. והנה תראה מזה כי אחד הגולה היו שני מיני הכתב והוגים אלל
 ישראל, בלי ספק האשורי לתשמיש קדושה וכבוד כמו שנכתבה בו התורה, והעברי לשימוש העם
 בכל עסקיהם ועניניהם ומטבעותיהם^ב), ומעתה אינו זר שנכתבו קלת ספרים ויוחסין בכתב
 האשורי (בפרט אותן המיועדים להשמר בגני העזרה), וקלתם בכתב העברי (בפרט אותן
 שנכתבו לחבלי בני העם ולמוסרם בכתב הנהוג אללם) ויוון לך עפ"י מה שנחלק כמה פעמים
 יו"ד ושי"ן ד"מ ע"ן תחת עין (דה"א ו' מ"ד ויהושע כ"א ט"ז) ואל ת' שאול (דה"א ו' ט'
 ונ"א) עיר ת' שער (שם י"ט ט' ונ"ב י' ח') או שנוסף שי"ן אלל היו"ד כמו ישיב תחת יוב
 (דה"א ז' א' ובראשית מ"ו י"ג) שושא ת' שיא (דה"א י"ח ט"ז ונ"ב כ' כ"ה), כל זה מפני
 דשיון יו"ד ושי"ן בכתב העברי, וכן שכר ת' שרר (דה"א י"א ל"ו ונ"ב כ"ג ל"ג) ברד תחת
 בכר (דה"א ז' כ' ובמדבר כ"ו ל"ה) בדמיון כ"ף ור"ש, חלד וחלב (דה"א י"א ל' ונ"ב כ"ג
 ל"ט) בדמיון ב"ת ודל"ת בכתב ההוא. ואם נמלא גם חליפות ותמורות באותיות אשר אין להם
 דשיון בשני מיני הכתב, ד"מ חוקק עם חלקה (דה"א ו' ס' ויהושע כ"א ל"א)^ג, נערי עם
 פערי (דה"א י"א ל"ז ונ"ב כ"ג ל"ה), על זה אשינך מלין כי לא יום אחד ולא יומים הרגיל
 את העם אל כתב האשורי, אכן בגלות ישראל מאדמתו ונפולות ישראל התערבו במסחר וקנין

(א) פירש"י אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות ע"כ, אך בשבת (קט"ו ע"ב) ד"ה כתב
 עברית, כתב אותיות גדולות הן ואין דומות לכתב אשורית חע"פ שכתב בל"הק חלל שכתב האותיות
 משונות ע"כ ור"ח פירש ע"ש מקום רישא ליבונאה, והרב החכם מהרמ"ל במע"ל פירש ע"פ מנהג הקדמונים
 לכתוב על חבן או לְבָנָה וזה ענין כתב לבונאה כלומר כתב נושן; ולדעתי מעינותיו נזיזים מן לבנון
 ונקרא כתב הכותים לבונאה לפי שהזיקו בכל חלק הלפניו של ח"י סביבות הלבנון, ושיעור כתב לבונאה כתב
 שוכני הלבנון, ועד"ז פירש רש"י גם כתב עברית כתב של עבר הנכר (שבת שם ע"ה).

(ב) וחל יפלא בעיניך שהשתמשו ב"י בעת ההיא בשני מיני מכתב, כי גם שר גויי קדם כמו מלכים ופרס
 ומדי היה להם כתב קודש וכתב חול (עיין קורות ל"ע לגעועניוס לד קמ"ח) וחמרו חז"ל בשבת שם, היו כתובים
 גיפטיה מדית עברית ועילמית יוונית חע"פ שלל ניתנו לקרות בהן מליין אותן וכו', והנה עילם ומדי
 נדרף הוא כנחמר בדניאל (ח' ב') ששן הכירה אשר בעילם המדינה וששן במדי הוא כידוע, ובכל זאת
 מנו חז"ל כתב מדית וכתב ועילמית, וטעם הענין יתכן כמ"ס וכוונתו במדית על כתב פרס ומדי הנושן
 (קילשריפט) ובעילמית על כתב ההדיוט (צענדרשריפט) ולעומת זה הזכירו עור גיפטיה (אגיפטיש)
 עברית (אמאריטאניש) ויוונית (אלטגרדיעביש) והסבירו כל כתבי קדומים אשר נולדו מתמונת הכתב
 הנוריי (פֶּהֶאָנִישֶׁשֶׁ שריפטקארטערע). גם יש לומר כי עילם רק שם מושאל לדרך מדי, ובעיקרו
 הוא רק חלק ממנו כנגד ונקרא Elymais וכאשר נבדל עילם משאר חלקי מדי בלשנו כנראה במגלה (י"ח ח')
 כן יתכן שנבדל גם מכתבו וזה שהזכירו בשבת כתב מדית וכתב עילמית.

(ג) חולי נקרא העיר חלקת חוקק ע"הנן (דברים ל"ג כ"ה) ולאחבת הקינור קרחוה פנע חלקת ושעם
 חוקק לנד, כמו שנקראה קרית בעל (היה קרית יערים) רק בעלה (דה"א י"ג ו').

ה ק ד מ ה

עם העם היושב בארץ שנים, אז הכתב העברי הפך את עינו אחת אחת וקבל שינויים שונים מכתב האשורי, וספרי הכתמה אשר העתיקו להם בני יהודה לקרוא בהם, נשתנו בכל שנה ושנה יותר עד שנעשה כלכל גדול אלל קוראי ספרי קדש הכתובים בתוארים מחוארים שונים (כמו שמאלא בחילוף ברד ובכר שחלף כ"ק ור"ש בעברי ור"ש ודל"ת באשורי, וכן שיא ושושא) וה הכרית את עורא לשונות את עלם הכתב המקובל שנו ניתנה תורה ולהעמיד את כתב האשורית לזק עולם. ותכלול אותיות שני הכתבים באופן שהוכרתי, היה גורם שכתב עורא במקומות המסופקים שתי הנוסחאות, האחת בשפריס הקידמים (כי גם את חלה חקן והעתיק, כמ"ש האברנאל בהקדמת ירמיה והלך אחר רוב ההעתקות כנראה בפ"ו ממס' סופרים), והשנית בד"ה, ולפעמים לא נדע לנאדם לנו כיום הזה, מפני שנעלם מאתנו אופן התערובות בעת ההיא, גם כתב האשורי קבל הרבה שינויים ברובי הזמן בארס בירושלמי פ"ק דמגילה תורת הראשונים לא היה להם לא ה"א פתוח ולא מ"ס סתום ובעין זה תמלא בפ"ג דמנחות, ולזה יש מן החלופים כיום הזה אשר יתעלמו מאתנו עד עמיד כהן לאורים ותומים.

ה פ ו ע ל

אחרי אשר בררנו כיד חלקינו הטובה עלינו את חומר הספר ואת לורתו, נכון הוא לזום גם עין על פועלו, על זמן חיבורו ועל מזנו בין שאר ס"ה ק. הראשונים בעוניי מחקר כמו חלה הם רבותינו ז"ל, ולא לנד מפני אמונת דבריהם חללונו בני ישראל, כ"א גם מפאת שהיו קרובים בזמן ובמקום אל חיבור כתבי הקודש, וגם חכמים גדולים בחוקרי העמים שחו דבריהם עטורות לראשם כמו היוונימוס הסופר (הנקרא נפי האברנאל גירוני"מו) בוקסטורף הוקן והלעיר, בקהרט ורבים עוד. ראית כל דבר איתא במס' ב"ב (ט"ו רע"א) עורא כתב ספרו ויחס של דברי הימים עד לו (א) מסייע ליה לרב דאמר ר"י ארר רב לא עלה עורא מכנל עד שיחס עלמו ועלה, ומאן אסקיה (פ"י מי השלימו) נחמיה בן חבליה עכ"ל. וכוונת דבריהם כן הוא לענ"ד, הנה יקשה עלינו ליחס חיבור ד"הי אל עורא, מאחר שזו בחלק היוחסין אנשים מאוחרים לזמן עורא, כי נמנו לכל הפחות שבעה דורות לורבנל בן שאלתיאל (דה"א ג' י"ט — כ"ד), ולזה אמרו חז"ל כי כתב יחס של ד"הי עד לו כלומר עד לעלמו ולזמנו אשר חי בארץ ולא יותר, או יפורש עד לו בפירש"י עד ליחס עצמו, כי עורא בן שריה הוא (עורא ז' א') ולד"ק בן בנו של שריה ע"ד זרבבל בן שאלתיאל שענינו בן בנו של שאלתיאל, ובד"ה סוף פרשה ה' נזכר יחס הכהנים עד שריה ובנו יהולדק, ועל זה יכוון היטב מה שאמרו מסייע ליה לרב דאמר לא עלה עורא עד שיחס עלמו, ועל זה הקשה מאן אסקיה, כלומר מי השלים את הספר וכתב בו את היוחסין המאוחרים לעורא כנ"ל, והשיבו נחמיה בן חבליה, כלומר נחמיה שהיה בזמנו אחרי עורא הוסיף את תוספת היוחסין בחייו ונזכר אמרו חז"ל בסנהדרין (כ"ג ע"ג) כל מילי דעורא נחמיה בן חבליה אמרינהו, פירש"י רוב דברים שנאמר עורא (ולא כלם כי מי זה יכתוב היות פרשה ז' וס' וט' בעורא ממנו,

(א) נתקפו המפרשים בפ"י עד לו, רש"י פירש עד ליחס עלמו, ור"ה פירש עד פסוק ולו אחים בני יושט (דה"ב כ"א ב') ומסייע לרב שיחס עלמו ועלה שכתב יחס עלמו לפני זה הפסוק, אך חין זכר מזה בד"הי וגם הול"ל עד ולו בוייו כמו שהקשו החסידים, וזה מחדש רדיתי במגלת ספר כתובה מירי החכם המזוהר מוכי יוסף פלעש נ"י כי פירש עד לו עד ל"ן פרשיות שבספר ד"הי, ולא עד בכלל כי ב' הכתובים המסיימים ד"הי הם התחלת ס' עורא אשר נחמיה בן חבליה כתבו (כי עורא עלמו לא החל עד פרשה ז' המתחלת ביהסו) וזה ג"כ הסיוע לרב שלל עלה מכנל עד שיחס עלמו, ר"ל שס' בפרשה ז' מתחיל היחס ונחמיה נאמר הוא עורא עלה מכנל ע"כ ודשח"ח, חכן רחוק הוא קצת לפיכך רדאי תיבות בלשון הפסוק על ש"ס, בפרט כי רק לדה"ב לבדו יש ל"ו פרשיות, ולדה"א יש עוד ס"ה פרשיות כנ"ל, הרי ס"ה פרשיות יחד, מבדל שלשון ליחס מסייע ליה חינו נמשך היטב על הקודם.

מאחרי שיספר בלשון מדבר בעדו) ע"כ, ועפ"י יש לומר כי מלות עד לו הנ"ל נמשכים על ספרו ועל יחס ד"הי באחד, ומסייע ליה הוא על הענין האחרון, ומאן אסקיה ר"ל מי השלים עזרא וד"הי, ועל זה השיבו נחמיה בן חכליה. ופירושו זה נ"ל ברור ממה שלא הזכירו שם שום מחבר לספר נחמיה כמו שאמרו משה כתב ספרו, עזרא כתב ספרו וכו', ומה נראה כי כללו ס' עזרא ונחמיה יחדו בשם הכללי עזרא (ובן עשו אחרים רוב חכמי ישראל וכו' העמים) ואמרו כי הדברים הקודמים בזמן כתב עזרא והמאחרים כתב נחמיה; ואין ספק כי גם שאר אנשי כנסת הגדולה בזמן נחמיה ובזמן שאחריו הוסיפו בהנה ובהנה מענינים המאחרים גם לנחמיה, כי נחמיה בימי אלישיב היה (נחמיה ג' א') ובכל זאת נמנו בספרו (שם י"ב י' י"א) ארבעה דורות לאלישיב. אך נקרא הספר על שם מיסדיו אשר כתבו רובי דבריו, ובן ייחסו סתם תקנות של אנשי כנ"הג לעזרא הסופר, מפני לדקתו ואומץ רוחו להניין לבנו ולבני חבריו לדרוש לאלקי ישראל ולחקור בענינים נאלה, אם אמנם כי לא הוא השלימם, ד"מ בתיבת התורה (אבות דר"נ פרק ל"ד) לעזרא תתחשב, אף כי בלי ספק לא אחד ולא שנים השלימו את הענין הנבד והנכבד הזה, ובן נראה ממה שאמרו במס' סופרים (פרק ו' הלכה ד') שלשה ספרים נמלאו בעזרה^(א) (כלומר בגזית המקדש כמבואר בחומר הספר) ספר מעונה, ספר זאטוטי, ספר היא^(ב) באחד מצאו כתוב מעין ובשנים מעונה (דברים ל"ג כ"ו) וקיימו שנים וביטלו אחד, באחד מצאו כתוב וישלח את זאטוטי כ"י ובשנים נערי כ"י (שמות כ"ד ה') וקיימו שנים וביטלו אחד, באחד כתוב י"א הוא ובשנים י"א היא, וקיימו שנים וביטלו אחד ע"כ, הרי כי רבים התעסקו בהגהת התורה בחקונה ולא עזרא לבדו, ובן בהגהת שאר ס"הק לא ידי איש יחידי שלטו בה, ובמה קרי ונתיב בא דבריהם ז"ל אשר לא ידענו מהם מאומה כיום הזה [ענין תוס' שנת נ"ה ע"כ ד"ה מענינים, ורש"י בתהלים (קמ"ד ב')] הרדד עמי תחתי תחתיו קרי, ור"ס בדניאל (י"א ט"ו) מבחרי כתב מבצרי קרי מבולרים גבוהי קומה וכו' ועוד רבים נאלה הנוכחים בהקדמת מקראות גדולות דפוס באזיליאה שנת שע"ח עי"ש] ויפול ההבדל לומר כי סופרים נאמנים אחרי עזרא נתנו יד להשלים את מלאכתו, ופעמים מעטים נחלקו בדעותיהם ובהעמקותיהם, ובכר כתב האפודי כפ"ו מספר דקדוק שלו (הובא בהקדמה הנ"ל) השלם ראש הסופרים עזרא הכהן הסופר נער חלנו ואם כל מאמלי כמו לתקן המעוות ובן עשו כל הסופרים הנאים אחריו וכו' ובמקומות אשר השיגם ההפסד והנבלול עשו הקרי והבתיב להיותו מסופק עכ"ל.

אך ספק אחר יתלב לכו מנגד בדברי חז"ל, הם אמרו עזרא כתב יחס של ד"הי ונחמיה השלימו, ולמה הקרישו מן החלק הספורי בד"הי הכולל חמשים וחמשה פרשיות ולא הודיעונו מי כותבם? — ועל זה שתי תשובות יש בדבר, אם שנאמר כי עזרא כתב ספרו וכו' לומר שכתב ס' עזרא וד"הי יחד [כי גם ד"הי נקרא כפי הקדמונים ס' עזרא כמו שתרצה ברש"י זנחים (נ"ה סע"ב ד"ה לפרכי) ובפירושו בדה"א (ג' י"א וה' ל"ו), ובן כוון הראש"ע (ויקרא כ' ב'.

(א) ובפירש"י לרש"י (ח' כ"ה) הכיח מאמר זה בשם מגלת ירושלמי וגרס מצא עזרא חמור במצאו בעזרה, והאחרון נראה עיקר כי על הראשון לא יכוון היטב מצאו ביטלו וכו' בלשון רבים. וחלוק דומה לזה תמצא בפ"ג דמ"ק בתלמוד שלנו (י"ה ע"ב) כי שם כתיב ספר עזרא אך לגרסת הירושלמי והרמב"ם בהלכות יטע והכרטיטורה והתו"ט ספר העזרה שמו, גם רש"י כתב חזי שמעתי עזרה כה"ה ופ"י ספר מוגה היה בעזרה שממנו היו מגידין כל ספרי גולה ע"כ ומה יבחרו דברי הרמב"ם בראש הלכות ס"ה הלכה כי שכתב והמלך מזה עליו לכתוב ס"ה אחת לעלמו וכו' ומגידין אותו מספר העזרה ע"כ, ועל זה החרון כתב הכ"מ לא ידעתי מנה ליה הך, ועפ"י רש"י במגלה דבריו נכונים כנ"ל, ואולי נקרא אותו ס"ה המוגה עפ"י שלשה ספרי העזרה ביחוד בשם ספר העזרה, וממנו לא היו ראויין לזעזע.

(ב) ובפירש"י לרש"י שהזכירתי גרס ספר האה"מ ח' ספר היא, ולא ידעתי לו שחר.

ה ק ר מ ה

ב' י"א) באמרו ויש להם כדמות ראיה בספר עזרא על ס' ד"הי לדעת כל המפרשים, אם
 חמס שאין לזה כמו שהבאתי שם במעמר עיי"ש] רק שחשנו את יחס של ד"הי לחלק
 לבדו, מפני שהוא ס' בפני עצמו בלי המשך אל שאר ספורי ד"הי ונלקט משארית ספר יוחסין
 הגדול שנגזר כמו שניררתי למעלה בחלופי הספורים, ועליו אמרו שזורא כתבו עד לו ונחמיה
 השלימו; אך יותר נכון הוא לומר כמ"ש למעלה, כי באמרו מאן אסקיה נחמיה בן חנניה,
 רצו לומר שנחמיה השלים את היחס וכן את שאר הספר, כמו רוב הדברים שבספר עזרא,
 והדעת הזאת מתקבלת על הלב מאוד, אם נשגיח על שווי הלשון שבין הפרשיות בעזרא
 המיוחדות לנחמיה (והם אותם אשר לא ידבר זהם עזרא בלשון מדבר בעדו) ובין הפרשיות
 בד"הי אשר נוספו על ס' שמואל ומלכים.

בראשית דבר ימצא המעיין דמיון גדול באריכות דבריהם אם לתפארת הלוים הוא
 (עזרא ו' ב', נחמיה ח' ז' — ט', י"ב כ"ז — ל') וביחוד לפאר בני אסף (עזרא ג' י'
 נחמיה י"א י"ז וי"ב מ"ו) מה שהוא אחד התכליות הפרטיות בד"הי כמו שיבאר להלן בתכלית
 הספר, וכן בסגנון הלשון שזה עזרא לד"הי בתסרון פעל המליאות היה לפני הדיבור
 [ד"מ כי מהאבל על מעל הגולה (עזרא י' ו') שיעורוכי היה מתאבל], בדדך המקור
 ת' ה' תואר והמקרה [לבד על כל החנדב (עזרא א' ו') עם העלות הגולה (שם שם
 י"א) וי"ב], בשימוש הלמ"ד ל כל מיני היחסים [ויקומו ראשי האבות והלוים
 לכל העיר אלקים את רוקו (שם שם ה') כל כלים לזבח ולכסף וגו' (שם שם י"א) וי"ב]
 כל אלה סגולות מיוחדות לד"הי הם כנזכר למעלה בסגנון הלשון.

בעניני הקרבות יאריך סופר ד"הי ויכפול וישלש ולא ילאה (ראה תוספותיו על ס' מלכים
 דה"כ מ' י"א — י"ג, כ"ג י"ח ל"א, כ"ט כ"א — ל"ה, ל' ט"ו כ"ב — כ"ד, ל"א ב' ג',
 ל"ה י"א — ט"ז) וכן יתחיל פרשה ג' בעזרא ויקס יהושע בן יהוידק ואחיו הנהנים ויבנו
 את מזבח אלקי ישראל להעלות עליו עולות ככתוב בתורת משה איש האלקים ויבנו את המזבח
 על מכוונתיו וגו' ויעלו עליו עולות לה' עולות לבוקר ולערב וגו' ועולות יום ביום במספר
 כמשפט דבר יום ביומו ואחרי כן עולת תמיד ולחדשים וגו' מיום אחד לחודש השביעי החלו
 להעלות עולות לה' וגו' — ומי לא יביר באריכות ובפל זה כי עזרא וד"הי אחים בני איש
 אחד המה? —

ומאחר כי קדמוני כנר חכמים אנשי שם בחפז הדמיונות אשר בלשון ס' עזרא וד"הי (א) לזה
 לא אערכה לעיניך רק כתובים מעטים לפני חלק הארמי בפרשה ג', ולאחריו בסוף פרשה
 ו' בעזרא עד התחלת פרשן מכתב ארתחשטא.

עזרא ג' ב' להעלות עליו עולות לה' ככתוב	דה"כ כ"ג י"ח להעלות עולות לה' ככתוב בתורת
בתורת משה איש האלקים	משה (וכן דה"א ט"ז מ' ורבים עוד)
— ג' מעמי הארצות	שם י"ג ט' בעמי הארצות (עיין למעלה
— — — — —	בסגנון השמות)
— — — — —	שם ל"א ג' לעולות לעולות הבוקר והערב
— — — — —	(ופעמים רבות עוד)
— ד' במספר כמשפט	דה"א כ"ג ל"א במספר כמשפט (ולא במספרם
	כמשפטם כדרך התורה).

א) עיין בספר חכם עמנו הנכבד והמפורסם מהר"ט לונץ (דוא גאטטעס דיענהטליכען פארטראגע
 etc. צווייטעס קאפ.) ובספר החכם מאווערס על ד"הי 2, §. ואם חמס שהלמתי רוב הקדמתי טרם
 בגיעו ספריהם לידי, ככל זאת אחרי רואי לא חבז מלתח להם משפט הנכונה בדבר הזה.

ה ק ד מ ה

יח

עזרא ג' ד' ככתוב

דה"ב ה' וי"ח ככתוב (מבלי שנאמר אחריו בתורת משה או ענין אחר כנהוג) ל"א ג' ולכל העלות עולות לה' ולשבתות ולחדשים ולמועדים (וכן דה"א כ"ג ל"א) דה"א כ"ט ה' מתנדב למלאות ידו לה' (ועוד שם בפרשה ג' פעמים)	שם	ה' ואחרי כן עולות חמיד ולחדשים ולכל מועדי ה'
דה"ב ז' א' מהשמים, (עיין למעלה בסגנון המלות)	שם	מתנדב נדבה לה' (ודוגמתו למעלה א' ו' וב"ס"ח)
דה"א כ"ג כ"ז מספר בני לוי מנן עשרים שנים ומעלה	שם	מ' מהשני ירושלים (בה"א אחר מ"ס השימוש)
שם שם ד' לנצח על מלאכת בית ה' (ורבים עוד) דה"ב ה' י"ב והלויים המשוררים לכלם לאסף וגו' מלובשים בן במללתיים וגו' ועמהם כהנים מחללים בחללות (וע"ע דה"א ט"ו ט"ז — כ"ד, ט"ז ה' ו', דה"ב ה' י"ג, ז' ו') כ"ט כ"ז על ידי דויד מלך ישראל (שיעורו בכלי שיריו וכן נדה"א כ"ה ב' ו' ודה"ב ז' ו', ח' י"ד, כ"ג י"ח, כ"ט כ"ה — כ"ז) ה' י"ג להלל ולהודות לה' וגו' ובהלל לה' כי טוב כי לעולם חסדו (ועוד רבים כנזכר בסוף סגנון הלשון למעלה)	שם	ויעמידו את הלויים מנן עשרים שנה ומעלה
שם ג' ח' חסד בית ה' (אין לו רע בס"הק ושיעורו כמו יסוד)	שם	לנצח על מלאכת בית ה' (וכן בפסוק ט')
שם כ' א' מהעמונים (ועוד רבים כנזכר אלל המלות)	שם	י' ויעמידו הכהנים מלובשי בחללות והלויים בני אסף במללתיים
דה"א ט"ו ט"ז להרים בשמחה קול — דה"ב כ"א מהללים — אומרים (עיין בסגנון הפעלים)	שם	על ידי דויד מלך ישראל
כ"ו ט"ו עד למרחוק	שם	י"א כהלל ובהודות לה' כי טוב כי ל—ולס חסדו וגו' כהלל לה'
ל"ה ה' לפלגות בית האבות וגו' וחלוקת בית אב ללוים, וע"ע שם י"ב אך זולת זה לא נמלא הכדל פלגות ומחלקות.	שם	על הוה"ב בית ה'
שם י"ב ככתוב בספר משה (וכן יוסיף חואר זה אלל רוב מעשה הקרבנות בד"הי)	שם	י"ב מהכהנים (עיין פסוק ח')
י' — י"ד והלויים על מחלקותם במזות המלך וישמעו הפסוק וגו' ואחר הבינו להם ולכהנים.	שם	בשמחה להרים קול
ט"ז י"ג ידרוש לה' אלקי ישראל (וחואר זה על יראת הקנ"ס נמלא יותר משלשים פעמים בד"הי)	שם	י"ג מבירים — מריעים (בצינוני שלא במשפט ס"הק)
	שם	עד למרחוק (בשילוש סימני היחס)
	שם	עזרא ו' י"ס והקישו כהניו בפלגתהון ולויא במחלקתהון
	שם	ככתוב ספר משה
	שם	כ' והלויים כאחד כלם טהורים וישמעו הפסוק לכל בני הגולה ולמחיהם הכהנים ולהם
	שם	כ"א לדרוש לה' אלקי ישראל

הקדמה

עזרא ו' כ"ב בשמחה כי שמחם ה'	ד"ה כ' כ"ז בשמחה כי שמחם ה' (וכן נהוג שמחה לרוב בד"ה על כל דבר הנעשה ברוך שלם)
— — — בית האלקים אלקי ישראל	ד"ה א' כ"ב ו' בית לה' אלקי ישראל (וכן יוסיף על הרוב אלקי ישראל לתואר המקדש)
— ז' ה' הנהן הראש	ד"ה ב' ל"א י' הנהן הראש (וזה סגולה מיוחדת לד"ה כי נזכר בסגנון הלשון)
— ו' הוא עזרא	ד"ה א' כ"ז הוא אברהם, וכן הוא המלך אחז (ד"ה כ"ב כ"ב) ובדומה בכנוי המיסד.
— — — בתורת משה אשר נתן ה' אלקי ישראל	שם ט"ז מ' בתורת ה' אשר כוה על ישראל ורבים עוד.
— ט' יסד המעלה מנבל (יסד על דבר שאינו לבנין)	ד"ה ב' ל"א הסלו הערמות ליסוד, וכן המעלה אין לו רע בקירוב הוראה זולתי בד"ה (י"ז י"ז)
— י' הכין לבנו לדרוש לה' אלקי ישראל	שם י"ב י"ד הכין לבנו לדרוש את ה', וכבר הזכרתי בסגנון הלשון כי מאמר זה מסגולו ד"ה הוא.

וכמו שתמצא גדול דמיון הלשון הזה בין עזרא וד"ה, כן תמצאהו גם בנחמיה בפרשיות הכתובות מידו, בפרט פרשה ח' וי"ב אין אח לכתוביהם זולתי בד"ה, הן בתכליתם לתפארת הלויים (ח' ז' — ט', י"ב כ"ז — ל' ומ"ה — מ"ז) והן בסגנון הלשון באהבתו להרבות היוחסין אצל כל איש בשמו ושם אביו, וברבוי תואר השמחה ד"מ וישמחו כי האלקים שמחם שמחה גדולה וגם הנשים והילדים שמחו ותשמע שמחת ירושלים עד מרחוק (י"ב מ"ג) וכבר אמרתי כי אין ספר אשר ירבה בו שם שמחה כמו ד"ה, בפרט שמחה גדולה המסולש בנחמיה (ח' י"ג וי"ח, י"ב מ"ג) אין אחזת מרעהו רק בדה"א (כ"ט ט' וכו') ובדה"ב (ל' כ"ו), וכן ייחס מחלקות הלויים לדוד ושלמה בנו (נחמיה י"ב מ"ה) בלשון הכתוב בדה"ב (ל"ה ד'), ויעמיד הלויים על שמרת הטהרה (נחמיה שם שם) כמו שהם בדה"א (כ"ג כ"ח) על טהרה לכל קודש, ועל שיר תהלה והודות לאלקים (נחמיה שם מ"ז) כמו בדה"א (כ"ה ג') על הודות זהלל לה', ועוד רבים כאלה.

אך בראש כל הראיות האלה על היות מחבר אחד לעזרא וד"ה, יבוא האות והמופת אשר הרגיש בו כבר החכם חייכה"ק בי שני הפסוקים בסוף ד"ה הם כמעט אות בראש ס' עזרא; ולא זה בלבד, כ"א גם שניהם קשים הם להבין אם לא לאחים יתשבו יחד, כי מה המאד יש להתחלת ס' עזרא ובשנת אחת לכורש אם לא נמצאנו מלך מחובר אל הקודש? ואיך יובן לבלות דבר ה' בפי ירמיה, אם לא נדע מקודם אימתי החחיל? וכן יקשה עלינו להבין סוף ד"ה יהי אלקיו עמו ויעל, אם לא פירש אן יעלה? אכן בחיבורם מתאימים המה, כי לעומת מה שנאמר (דה"ב ל"ו כ"א) למלאך דבר ה' בפי ירמיה וגו' הוא אומר בסוף הספר וכן בראש עזרא לבלות דבר ה' בפי ירמיה, ופעל ויעל בסוף ד"ה מבואר היטב באמרו בראש עזרא ויעל לירושלים וגו'. הנהך רואה כי שני הספרים אחים תאומים הם ולא יתפרדו, אחוים וקשורים בתקות חוט תכליתם מראש עד סוף, ומחברים חלקם לשני מחברות, האחת בוללת ספורי יהודה עד הגולה, והשנית בוללת ספורי אחרי העלות הגולה, ולמען יבין הקורא כי בקנה אחד הם עולים ומרועה אחד נתנו, לזה הפסיק הסופר את אמצע המאמר האחרון בכוונה, ועשה סוף ד"ה וראש עזרא דומים זה לזה אך באופן שלא יובן האחד אם אין ידו אחזת בעקב אחיו, ומזה יבין כל משכיל כי מדה אחת וקלב אחד לשניהם.

ועתה מבואר הוא כי עזרא הניח את יסודות שני הספרים האלה, ותקן ספר דברי הימים כפי צורך זמנו והכרח דורו בתבונה והשכל, פעם הרחיב ופעם קצר הכל למען יועיל וייתב לנפש מדרשו, ולמען יהיה קרוב לכל קוראיו בעת ההיא, מפאת הגיון הפנימי והסינוני, אכן לא היה הספר למיבור תם ושלם, עד אשר השלימוהו נחמיה ואנשי כנ"ה הנאים אחריו. ואם נחקירה על זמן חבור הספר על פי הדרך הזה, אז לא נוכל להאריך ימי משלימיו זמן רב אחרי עזרא, כי אין ספק כי תקן הסופר השלם הזה את רוב חלקי המלאכה, ואנשי כנ"הג התמימים והישרים לא הניחו מחברת נכדה כזאת זמן רב באופן בלתי מתוקן; כי על מה שהוביש החכם יצחק במבוא ס"הק, אשר נתאמר חיבור ד"הי מאוד ממה שהוא מונה נדבות המקדש בימי דוד ע"פי מטבע אדרבן הפרסי (דה"א כ"ט ז'), הנה על זה כבר אמרתי למעלה כי לא הטבעו המטבעות האלה בימי דריוש היסטאספ"ס כ"א בימי דריוש אחר הקודם לכורש, וכן אינו מבורר היות מטבע אדרבן או דרכמון (כשמו בעזרא) על שם דריוש, ואולי הוא מן דרך בוזר לעיל, או מן דרכמ"א היוונית; אך אם גם נודה להחכם יצחק היות אדרבן ע"ש דריוש היסטאספ"ס, מה יזיק לנו זה? הלא הוא הוא המלך אשר לדעת רוב המוקרים נשלם בימיו בנין הבית השני? —

וחנה היוחסין בד"הי נמשכים עד שבעה דורות לזרנבל (ד"הא סוף ג') (ולא עד תשעה דורות כדעת בעל מאור עינים) והיוחסין בנחמיה (י"ב י') גם הם נמשכים עד שש דורות (וע"פי כתוב כ"ב נראה עד שבעה דורות) ליהושע בן יהולדק אשר עלה עם הגולה בחברת זרנבל, והם האותות היותר מאוחרים בשני הספרים. ואם נסכים לחשבון הסופר חזיועביאוס כי עלה עזרא במאה שנה אחרי רשיון כורש מבבל, ונחמיה קרוב לעשרים שנה אחריו, אז יבואו שבעה הדורות האלה מימות יהושע וזרנבל עד נחמיה על נכון, אם נחשוב כל דור לעשרים שנה, וגם הכתוב (עזרא י' ו') וילך (עזרא) אל לשכת יהוחנן בן אלישיב (שהוא הדור הקדמי ליהושע כ"הג) על מקומו יבוא בשלוש ('). ומה שהכפיל הסופר תחלת פרשה ט' בדה"א גם בפרשה י"א בנחמיה, אולי השינויים הנמלאים בין שניהם זעיר שם וזעיר שם, הם העירו את לב הסופר לבתבו פעמים, אחרי שלא יכול לתת היתרון אל האחד או אל השני עפ"י רוב הספרים או ע"פי הקבלה, [ומטעם כזה הכפיל גם בד"הי עצמו יחס בני צנימן בשינוי לשון מעט (ד"הא סוף פרשה ח' וט')] ונראה קצת כי פרשה ט' בספרנו קודמת בחיבורה לפרשה י"א בנחמיה, ממה שנאמר (נחמיה י"ב כ"ג) בני לוי ראשי האבות כתובים על ספר דברי חיים, ואינו זר לחשוב כי כוון כזה על ס' ד"הי שלפנינו המונה מספר לראשי הלויים בפרשות גדול מפרשה כ"ה בדה"א עד סוף פרשה כ"ז, וכן בא זכרון ראשי אבות הבהנים בנחמיה (י"ב י"ב — כ"א) גם בדה"א פרשה כ"ד.

ואל חקירתי על פועל וזמן הספר, יתרועע עוד מחקר קטן על מצב ס' ד"הי בשאר ס"הק. חז"ל אמרו (ב"ב י"ד ע"ב) סדרן של כתובים רות וספר תהלים וכו' דניאל ומגילת אסתר עזרא וד"הי ע"כ (וברמב"ם פ"ז מהלכו' ס"ת נשמט בדפוס פיורדא עזרא אחרי מגילת אסתר) והמקום הזה אשר הכינו לו חז"ל יאה לו מפאת לשונו ותבניתו, ומה שזכרו עזרא תחלה ולא ד"הי שהוא החלק הראשון ממנו, אולי מפני שנאו לדעתם בדה"א סוף פרשה ג' יוחסין יותר מאוחרים מבספר עזרא, (האף שאין זה מוכרח בנידור כמ"ש למעלה) או מפני שחלקו את הספרים ע"פי ערכם צדוק הקודש. והנה אם חז"ל נתמחם חלקו את הספרים ע"פי זמנם וערכם

א) חל נח תחבל את מעשי ידי, קורא משכיל! אם תמלא בספר עזרא ונחמיה (המכונה מאד מפאת חשבון הזמן) דברים המתנגדי למרחית העין חל הסדר הזה כי לא יכולתי לברר פה את הענין הזה בשלימותו מקורו המנע, והם יהיה תלמים עמד אז במקום אחר חשיבה לשניך את הדרך הזה אשר אני הולך בו.

הקדמה

וערנס, נכל זאת אין לשפוט מזה אשר לא כדת העמידו שבעים הזקנים (ואחריהם כל המעמיקים הקדמונים בחכמי העמים) את הספר הזה אחרי ס' מלכים בהעתקה היוונית (וכן יתשוב גם יוסיפון את ס' ד"ה לספרי הנביאים^א) כמו שהזכיר חיייההארן במבוא שלו כי הם לא הליגו את הספרים ע"פי זמנם או ערנס, כ"א ע"פי תוכן ענינם, ויחלקום לחלק הספוריי ולחלק הנבואיי, באחד באו תורה ונביאים ראשונים וד"ה ועזרא ונחמיה ורות ואסתר, ובשני כל סלקי הנבואה והמליכה יחד.

התכלית

כחב האברנאל בהקדמת ס' שמואל על אודות ס' ד"ה: באשר ראה הסופר כי עשרת השנטיס בגלות אשר סמו תמו מן בלהות ולא נותר רק יהודה ובנימין עם הלויים והכהנים אשר שבו לירושלים ע"י כורש, וראה ג"ב שהמלכות ניתן לדוד ולזרעו עד עולם ואשר מלכי ישראל לא היו לפי הרצון האלקי, ולזה חשב למעלת דוד המלך לספר יחוסו ויחוס שבתו — ועניניו ומעשיו כלם המורים על שלמותו והשתלשלות המלכים מזרע דוד עד זרנבל שהיה נשיא עליהם בבית שני, ועשה שני ספרים, האחד הוא ס' ד"ה מאדס הראשון עד גלות ירושלים בימי לדקיה, והשני ס' עזרא לספר בו השנים מגלות בבל ויחוסם ונשיאות זרנבל ובנין בית שני וכל הקורות בימיו ובו עיין בדבריו.

אך אף אם אין להנחיש כי באו בספרנו גם תוספות וגם השמטות לתפארת בית דוד, ד"מ תוספות שני הכתובים בדה"א סוף י' ותוקף מלכות יהודה על שאר השנטיס בימי יחזקיהו ויאשיה בסוף דה"ב, וכן השמטות דברי השנייה בין מיכל ובין דוד בהעלות הארון (ש"ב סוף פרשה ו') והמלכת ירבעם על כל ישראל (מ"א י"ב ב') הנשמטת באמצע הענין בדה"ב (בין סוף פרשה י' וראש פרשה י"א) וכן לא יזכיר הריגת אחי אחזיהו (מ"ב י' י"ג) ואיתת יהויקים בארץ שביו (שס כ"ג ל"ד) אף כי דברים הנוגעים למלכי יהודה הם, וכן דומים הרבה לזה במבואר בתוכן הספר למעלה ויבוא עוד בביאור הכתובים, אכן נכל זאת אין להחליט בבירור כי השארת בית דוד הוא התכלית הפרטית והמיוחדת אשר בדה"ה בדעת רש"י ורד"ק ואברנאל, כי לו יהיה בדבריהם למה לא הזכיר הסופר חכמת שלמה הגדולה לכבוד ולתפארת בשלימותה כמו בספר מלכים? ומדוע ישמיע חדשות (דה"ב י"ב א') כי עזב רחבעם את תורת ה', וכי עשה הרע יען לא הכין לבו לדרוש את ה' (שס שס י"ד) ובמלכים לא נאמר רק ויעש יהודה הרע בעיני ה' (מ"א י"ד כ"ב)? ולמה יזכיר חטאי אסא (דה"ב סוף ט"ז) ורשעת יהורם להרוג את אחיו (שס כ"א ד') ונבלותיו של יואש (שס פרשה כ"ד) להרוג בני יהוידע אומנו ומטיבו וממליכו? ומדוע יזכיר גובה לב חזקיה אשר הביא קלף עליו ועל יהודה וירושלים (שס ל"ב כ"ה)? ולמה יפליג בחטא אומן בן מנשה (שס סוף ל"ג) ויזכיר הועבות יהויקים (שס ל"ו ח') וכי אשר אותו נבוכדנצר בנשחים (שס שס ו') וכן רשעת לדקיה (שס שס י"ב י"ג) ומנל אלה אין זכר בספר מלכים? —

אכן כל משכיל וחוקר יבין על נקלה, כי ראה עזרא הסופר וחבריו לעורר רוח גבורה ואומץ בלב העולים מארץ שבים, ולחדש רוח נכון ואהבת ארץ מולדת בקרב אנשי דורו, אשר בגסס ובמחשבותיהם פחדו זה זמן רב מאדמת אבותיהם, והאמצעי המכוון לתכלית זה היה חיבור דברי הימים וקורות העמים, אשר יעידו ויגידו תפארת האומה מאז ועד עתה בתמלת ה' עליה ובאהבתו אותה. אכן ספר שמואל ומלכים לא היו נאותים בשלימותם לתכלית ההוא.

כי

^א ורחימי כס' החכם צונץ שהזכירתי (לד י"ח) כי הוכיח בטוב טעם ודעת שאין צורך לזכר בדברי יוסיפון עייני

כי הם ספורים כוללים אשר השמיטו דברים רבים ומועילים לזמן האחרון, וכן נזכרו בהם עניינים מתנגדים למטרת הסופר במבואר למעלה, לכן עשה עזרא העתק חדש מן דברי הימים הגדול וגם משאר הספרים אשר עמדו לעומתו והגיהו לפניו מחשבי קדמוניות כנוצר למעלה בחומר הספר, ותקן וקצר והאריך כפי תכליתו המכוון שהוא חפארת האומה, ומאשר כי חפארת האומה בעת שהיא היתה תלויה בעבודת המקדש המפואר, והוא לבדו בעת שהיא לבי האומה וזכרון מחמדיה מימי קדם (כי פלעים רבים עוד לא עלתה ארובה למו באשר יראה כל קורא בעזרא ונחמיה) לזה היה פאר המקדש נקודת המטרה אשר ממנה ילא הסופר ואליה ישוב, וכמעט כל תוספותיו בחיי המלכים יודיעו רק עמלם וחפלים לתקן את בית ה' ולפארו (כמו קבוצ יהודה ונגימין וגרי אפרים ומנשה ושמעון לבגית ה' בימי אסא בפרשה ט"ו בדה"ב, וכן שלשה פרשיות שלמות בחיי יהושפט מ"ז ועד כ' ופרשה כ"ט בחיי חזקיה ופרשה ל"ד ול"ה בחיי יאשיהו ובדומה) וכן לא יחמול ולא יבשה על כבוד המלכים בחיי המקדש ויודיע לעיני השמש את פרי חטאתם וגמול רשעתם בחרון אף ה' על בוי מקדשו כמו במחלת אסא בזה הנביא (דה"ב סוף ט"ז) ובמעשה עזיהו (שם סוף כ"ו) בפרט אס שבו מחטאם כמו תשובת רחבעם (שם י"ב י"ג) ותשובת מנשה הנפלאה (שם ל"ג י"א — י"ט) אשר במלכים אין זכרון למו, ולתכלית זה ישנה וישלש את העלול העולות לה' לבוקר ולערב ולכל החשוב בחורח משה (דה"א ט"ז מ', כ"ג ל"א, דה"ב כ' י"ג, כ"ג י"ח, ל' ט"ז) ושאר עניני העבודה והמשמרות בחזרות ובנשבות לטהרת הקודש אשר אין דמיון לו בשאר ס"הק (דה"א ט' כ"ד — ל"ג, כ"ג כ"ז — ל"ב, דה"ב ב' ג', ה' י"ב וי"ב) וכן בחיי שלמה לא יזכיר באריכות רק את הדברים שהם לחפארת המקדש, אכן באלם יפליג מאוד כמו שתראה בדה"ב פרשה ג' וד' לעומת ס' מלכים באותו ענין.

ואם נשימה עין בזמן על תוספותיו בעניני המקדש, אז נראה כי כבוד הלויים ונפרטות המשוררים (אשר יגדל עוד ערך אהבתו להם אס מבני אסף המה) יקר בעיניו מאוד, שלשת ראשי הלויים המשוררים אסף הימן וידותן ימלאו ביחסייהם כל רוח פרה ו' ונ"ה בדה"א, וכן שם ט' י"ד — ל"ד, ט"ו ט"ז — כ"ג, ט"ז ה' ו', ודה"ב כ"ט י"ב — ט"ו יפרש יחס הלויים והמשוררים בפרטות גדול, ויפסיק באמצע הענין (המסופר גם בס' מלכים) לחפארתם באמרו (דה"ב ה' י"א) והלויים המשוררים לכלם לאסף להימן לידותן וגו' וכן יוסיף (שם ז' ו') כי עמדו הלויים בכלי שיר ה' אשר עשה דויד המלך (ופעמים רבות בד"ה ישנה וישלש לבדו הלויים כי כלי שיר וכל תקון העבודה על ידי דויד הם כמו שהזכרתי כבר למעלה בפועל הספר) ובדה"א (ט"ו ב') יוסיף כי הלויים גם נמר ה' לשאת את ארון האלקים ולשרתו עד עולם, ובדה"ב (ח' ט"ו) יפאר אמונת הלויים ותום לבם באמרו והלויים לכל דבר ולאו זרות כמו שהודיע כבר מקודם בדה"א פרשה ט' וכ"ו כי הפקדו באמונתם על האזרות, וזכיר זה עוד הפעם בדה"ב (ל"א י"ב — י"ד), ואמר כי הלויים הנדונים לשוערי הספים כבר יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם (דה"א ט' כ"ב), והלויים קודש המה (דה"ב כ"ג ו') ונקראו קדושים לה' (שם ל"ה ג') ויחזקיהו המלך ידבר על לב הלויים המשנילים שכל טוב לה' לאכול את המועד (שם ל' ב"ב). אך גם על כבוד הנהנים ירבה כבודם ויחפה על פשעיהם באהבתו, תמור וישאו הכהנים (מ"א ח' ג') נאמר וישאו הלויים (דה"ב ה' ד'), וכן תראה בדה"ב כ"ד ה' לעומת מ"ב י"ב ז' איך יבשה על חטא הלויים, ובדה"ב (כ"ט י"ב — ט"ז) יודיע כי בראשונה קמו הלויים מבני המשוררים ויאספו את אחיהם ויתקדשו ואחרי כן באו הכהנים. ושם (פסוק ל"ד) נאמר: רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקו אחיהם הלויים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים כי הלויים ישרי לב להתקדש מחכהנים ע"כ ושם ל"ז

ה ק ד מ ה

ל"ו י"ד נאמר: גם כל שרי הכהנים והעם הרבו למעול מעל ע"כ ומן הלויים לא יזכיר מאומה
 (הפך מה שנאמר ביחזקאל מ"ח י"א לכהנים המקדש מבני צדוק אשר שמרו משמרתו אשר לא
 חזו בתעויות בני ישראל כאשר חזו הלויים ע"כ) גם בתי יואש ייחס מעשה הקשר וגבורתו
 אל הלויים (פרשה כ"ג) משא"כ במלכים, וישפיל מעלת הכהנים כמה שהוא מיחס (פרשה כ"ד)
 את כל תקויו המקדש אל המלך לנדרו, ובמלכים כ' (פרשה י"ב) גם קבוצ הנסף בארון גם
 חזוק בדקי המקדש מיהוידע הכהן יסופר. ומשפחת המשוררים היא לפיכך תפארתו על כל,
 ופיו ימלא תרועה אם ישא על שפתיו את המללתיים ואת כל כנורות אשר בידי בני אסף לשמיע
 בקול תודה ד"מ אז נתן דוד בראש להודות לה' ביד אסף ואחיו (דה"א ט"ו ז') והמשוררים
 בכלי שיר ומודיעים להלל (דה"ב כ"ג י"ג) שלא נזכר כלל במלכים נאותו ענין, והאנשים עושים
 באמונה ועל-הם מפקדים יחת ועובדיה הלויים וגו' והלויים כל מבין בכלי שיר (שם ל"ד י"ב)
 והמשוררים בני אסף על מעמדם (שם ל"ה ט"ו) וכן העמיד יהושפט צעת המלחמה משוררים לה'
 ומהללי' בהדרת קידש ללאת לפני החלון (שם כ"ב א') וכן היתה חשונתם כנבלים ובננורו' ובחלוצות
 אל בית ה' (שם שם כ"ח) ושנועתם בנואם לנרית ה' בימי אסא גם היא היתה בתרועה
 ובחלוצות ובשופרות (שם ט"ו י"ד) וכדומה לרוב, היחכן ליחס כל זה אל המקרה? — בפרט
 כי סגולת אהבה זאת מורשה היא גם לספר עזרא ונחמיה ויעמידו הלויים לנגח על מלאכת בית
 ה' (עזרא ג' ח') והלויים בני אסף במללתיים להלל את ה' על ידי דוד מלך ישראל (שם שם
 י') והלויים באחד טהורים ושוחטים את הפסח לאחיהם הכהנים (שם ו' כ') [כמו שנזכר ענין
 זה בעשיית הפסח בימי יחזקיה (דה"ב ל' י"ז) ובימי יאשיהו (שם ל"ה י' — ט"ו) עיי"ש]
 ונחמיה וגו' בן אסף ראש ההחלה יהודה להשלה (נחמיה י"א י"ז) ובחזונות חומת ירושלים
 בקצו את הלויים מכל מקומותם לעשות חנוכה ושמחה ובתודות ובזיר מללתיים כנבלים ובננורות
 (שם י"ב כ"ז) כי בימי דוד ואסף מקדם ראשי המשוררים וגו' וכל ישראל נותנים מניית
 המשוררים והשוערים דבר יום ביומו (שם שם מ"ו — מ"ז) וכדומה. ואם נשאלה על השנה
 אשר הולידה והלמיתה אהבה גדולה כזאת בשני הספרים אל שנת הלויים ובפרט המשוררים?
 אז נשיב, כי מאז ומקדם היו הלויים מורי העם ומלמדיו בתורת ה' כמו ששלק האלך
 יהושפט אז הלויים ועמהם תורת ה' וישנו ביהודה וילמדו בעם (דה"ב י"ז ח' — ט')
 ובימי יחזקיהו הם המשיבילים שכל טוב לה' (שם ל' כ"ב) ונחמיה (ח' ז' וע') הם המבינים
 את העם (מלות מבין ומשכיל יולאים הם בשני הספרים כידוע וענינם מורים ומלמדים ענין
 דה"א ט"ו כ"ב וכו' ח' שנאמר מבין עם הלמד) גם בעזרא (ח' י"ח) נאמר ויביאו לנו ביד
 אלקינו הטובה עלינו איש שכל מצני מחלי בן לוי וגו'; ומעתה נכתוב עזרא את ספרו
 לתכלית לימוד העם, הרבה לפאר ולהדר בו את הלויים כרוב ערכם בשמחה ואומץ לנש בעבודת
 הקודש, ועי"ז נעשה קבוצ גם על מלמדיו גם על לומדיו, ובפרט השגיח על כבוד המשוררים
 אשר היו החכמים והתמימים בכלם, ממה שהתחזקו במעשה אבותיהם הימן אסף וידותון
 המשוררים והנביאים לה' (דה"א פרשה כ"ה). גם העירותי למעלה, כי נשלמו כמה חלקים
 מספר עזרא וד"הי בזמן שאחרי עזרא, ועפי"ז אינו זר הוא לשני כי המורים הלויים אשר
 בידם ניתן הספר הזה תקנו את הספר הזה ככל מיני השלימות (ואולי יד אחד בני אסף
 שלטה בו באחרונה) והוסיפו בו דברים יקרים ונכבדים לפאר את עובדי עבודת ה' בעיני העם,
 למען כל יספר להם מאומה בשמחם את משמרתו והי כל מחשורם על העם הלוקח תורה
 מפייהם (ביחוד תראה זה בסוף פרשה ל"א בדה"ב ובסוף פרשה י"ב בנחמיה) וכן הקשירו על
 בירור יאשיהם (עיין פרשה ו' וע' וע"ו וכ"ג וכ"ד וכ"ה וכ"ו כדה"א וכ"ט ול"א בדה"ב) כי שנטם
 מסתור בישראל ועל פני כל העם יכבד כי זרע קודש מלכותו.

והנה החכם ישיג כמה תכליות באמצעי אחד, וכמו כן ראה הסופר
 (זולת התכלית הראשי שהזכרתי) להשיג במחברתו עוד תכליות שונות.

א המוסר והיראה. פרעון המוסר ועבודת אלילים סביב שמו לארץ ישראל, ולכן הייתה מגמת הסופר וכל יצאו וחפלו בד"ה להרחיק כל הדברים אשר אולי ח"ו יפתו את העם ויפריעו חק המוסר, ולזה ישמיע מעשה אונן בתולדות יהודה (דה"א ב' ג') אף כי יורה אות באות עם ספורי התורה בענין הזה והטעם מפני שהיתה תועבת אונן פרוצה מאוד בעולם (ונקראה גם על ש"ו) וכן לא יזכיר בסוף הספר מעשה נבל ואזכיר בהריגת גדליה בן אחיקם; והשם קדש"ה) גם הוא נשמע בכל הספר, אף כי בא זכרו בספר מלכים פעמים רבות במי מלכי יהודה, כי בעת ההיא השחיתו הקדשים והתעבדו עלילותיהם בכל ארצות הסביבות, וגם בארץ היוונים מלאו משכן ומושב. בפרט יקלר וישמיע בעניני האלילים בכל אשר לאל ידו, תמור בית עשחרות (ש"א ל"א י') יאמר סתם בית אלהיהם (דה"א י' י'), תמור פסל האשרה (מ"ב כ"א ז') יאמר פסל הסמל (דה"ב ל"ג ז') שהוראחו רק על כורה סתמית ולא על אליל האשרה, תמור עוד העם מובחים ומקטרים בבמות (מ"א כ"ב מ"ד) יאמר עוד העם לא הבינו לבבם לאלהי אבותיהם וכי"כ, ומטעם זה ישמיע גם האריכות בזמית ע"ז ופרטיהם ומקומותיהם (מ"ב כ"ג א' — ב') ולא הזכיר כל אלה רק בקיצור מופלג (ד"ה כ"ד ג' — ז') (ג').

ב. כבוד הממלכה. כל ענין המקיל בנכוד האומה או בית המלך יורה הלאה (אם לא שיזכיר חטאות המלכים ועונשיהם להרבות כבוד המקדש כנ"ל) ד"מ כי היה דוד מפוז ומכרבר (ש"ב ו' ט"ז) כי לא תהיה תפארת המלך בזה לכרנר כאילות בחולות; ויערך דוד לקראת אדם (דה"א י"ט י"ז) ת' ויערך אדם לקראת דוד (ש"ב י' י"ז) כי הראשון יותר מכבוד האומה הוא; אשר לא כלום בני ישראל (דה"ב ח' ח') ת' אשר לא יכלו ב"י להכריחם (מ"א ט' כ"א), וכן יזכיר ערים אשר נתן חירם לשלמה (דה"ב ח' ב') ת' הערים אשר נתן שלמה לחירם (מ"א ט' י"א) כי זה יותר לכבוד האומה הוא; תחת שאמרו הזקנים אל רחבעם (מ"א י"ב ז'), אם היום תחיה עבד לעם הזה, נאמר בדה"ב (י' ז') אם תחיה לטוב לעם הזה; וכן לא ישפיל את מעלת המלך ויחזקוהו נגד ישעיה הנביא (דה"ב פרשה ל"ב) כמו בספר מלכים וישעיהו ובמחלתו (שם שם כ"ד) לא יזכיר את שם הנביא בענין המופת, תחת שיאריך במ"ב כל פרשה ב' ובישע' כל פרשה ל"ח בענין זה, וכן יסופר שם כי שלח המלך מלאכים אל ישעיה בתחנונים להתפלל בעד ישראל (מ"ב י"ט ב') אף בדה"ב (ל"ב ב') התפלל יחזקיה וישע' הנביא על זאת.

ג. האמונה והחקוה. ידוע הוא לכל קורא בספר עזרא ונחמיה כי היתה יהודה בעת ההיא במלכ עובי ומחסיר מאוד, אך בכל זאת התאמנו עזרא ומנציו להראות כי יד אלקינו על כל מבקשיו לטובה (עזרא ה' כ"ג) ומה יבואר לנו מה שהגדיל הסופר את כבוד הש"ת והרבה בעמון העם בישועתו ע"י ספורי נסים ונפלאות וענינים הנראים ביואלים חזן לדרך הטבע, כי ענין זה יקרב הדבר יותר אל מושי העם ויחזקוהו בקרב לבם; ד"מ יחם מטא דוד אל השטן

א קדש"ה הוא המשקיר עמנו לעין פלילי אשר יוריד כבוד גבר חרלה, ומשחיתים כולם נקראו חלל היווני בשם קינע"דען שהוא כמו כלבים בלשוננו (וזוה שםם להרפה כמו שנקראה כת פילוסופים בשם קינע"ק"ער מאת היוונים, יען לא בוא להפיק רעבון חושיהם לעיני השמש) ואולי מזה מלות התורה לא תביא חתן זונה ומחיר כלב בית ה', ע"פ מנהג תעתיקי קדש להפיק עמם לשני המינים לכבוד האלילים בחלוצותם ונקרא קדש"ה קדשה על שם שהתקדשו בזה לפי מחשבתם הנפסדת, ומה יוכן מרגום יונתן במי הקדשים (מ"ב כ"ג ז') הקדש טעוקא כלומר המקדשים האלילים, ואין ל"ל היות הטעם בזה מפני שיוה שורש קדש על דבר והיפוכו כדעת כל המפרשים, כי לפי מחשבת עושי התועבה קדושה חממית היא רק שנעשה קדש"ה ברבוי הזמן תואר כולל לכל המפקרת ח"ע, אף שלא לשם ע"ז.

ב ולא כמ"ש החכם צונץ (ספרו הנ"ל לד"ב ד') כי קילר בד"הי חלל ביעור האלילים מפני שלא היה ענין זה נכבד בעיניו כמו עניני המקדש.

ה ק ר מ ה

השמן (דה"א כ"א א') ויעמיד את מלאך ה' בין הארץ ובין השמים ומרבו שלופה נידו (שם שם ט"ז) וגם דויד נצת מפני חרב מלאך ה' (שם שם ל') ונגורן ארנן יעוהו ה' באש מן השמים (שם שם כ"ו) וכן ירגיש נוסתרות מעשה המרכבה (שם כ"ה י"ח) וישמיט כראש דה"כ מלות בחלום הלילה במראה האלקים לשלמה וכן נסופו וייקץ והנה חלום (אף שנכתבו באותו ענין במלכים) למען ישב לנבואה אמתית בלי ספק, ונחנכת הנית (שם ז' א') יודיע עוד הפעם כי ירדה אש מן השמים וכו', וליהורם יבוא מכתב מאליהו (שם כ"א י"ב) זמן רב אחרי העדר הנביא הזה, ושרי צנל נשלקים לחזקיהו על אודות המופת (שם ל"ב ל"א) ומזה נשמע כדעת חז"ל בסנהדרין שנראה הנס אף בצנל, מה שלא נזכר במלכים, כי שם (מ"ב כ' י"ב) רק על אודות מחלתו נאז. גם ספורים טבעיים ייתם באופן נסיי אל הקב"ה (עפ"י אמרם ז"ל אין אדם נוקף אצבעותיו וכו') ד"מ בהללית יושפט מכף ארם (מ"א כ"ב ל"ב ודה"כ י"ח ל"א) יוסף ארבע המלין וה' עזרו וישיחם ממנו, ובמלחמתו נחן ה' מארבים על בני עמון (שם כ' כ"ב), ולא שמע אמליהו כי פחאלקים היא (שם כ"ה כ') ונמית יאשיהו ישיס כפי מלך מזרים לאמור (שם ל"ה כ"א) ואלקים אמר לנהלני, מדל לך מאלקים אשר עמי ואל ישחיתך ע"כ, וכן יספר במחלת אסא כי לא דרש בחליו את ה' כי ברושאים (שם ט"ז י"ב) ומזה יבואר למה גדלה מחלתו לאין מרפא, ועי"ז יתחזק פטחון העם בהקב"ה ולא בזרוע בשר לבדו.

וכן התמו מחקרי רעיוני על ארבעת ראשי החקירה חומר טורה פועל ותכלית, בעזרת יואר כל חומר ופועל כל תכלית, ואתה קורא נעים! אם סוגעתך בדברי לבלי תכלית, כתר נא זעיר ועוד מעט ולדברי תמלא קץ ותכלית.

על אודות העתקתי הנרמית שמתו לנגד עיני דברי החכם המעתיק פירוש המשנה להרמב"ם ז"ל בסדר נשים, כי המעתיק מלשון ללשון יש לו להניין שתי הלשונות ודקדוקיהן וכן עיקר הענין, ובכל כפי עמלתי להשיג כוונת הסופר העברי כלשונו ובענינו במלות גרמניות מכוונות; ומהיות תעודת ספר זה לזעירי בני ישראל, לכן נסיתי לשמור המלות כפי יכולתי אם לא נשחתו עי"ז הנוונה וההמשך, והמלות אשר נזכרו אף בתורה תרגמתי לרוב עפ"י תרגום רמב"ם ז"ל, ואף אם לפי מחשבותי מלאתי מלה יותר מכוונת ומדויקת, בכ"ז לא שנית את תרגומי רק במקום ההכרח המוקלט, כי בטרם ידע הנער להנחין ולהבדיל הוראה דקה מן הדקה, לא טוב לו לפסוק על שני הסעיפים נמוכן המלה, כי החק הראשון בתינוך הילד הוא להשגיח על הכיורור ולשמור את נפשו מכל ספק ומבוכה בעינים הסובבים אותו, יהיו מאחזה אופן שיהיו. ומי יתן וישגיחו האומנים על הענין הנכבד הזה, כי עתה לא יהיה הדור הלעזר זולע ופוסק בכל מעשיו ועלול אל השינוי והתמורה בתכונות נפשו כאשר צעו"ה עיניו רואות במורת רוח ודאבון נפש ביום הזה. על העתקת שבעים הזקנים ביוונית לא יכולתי לסמוך הרבה, כי דבריהם עלו קמטונים (כמו שהעתיקו) ובניו ירכ המושא בסוף חיי אשא כאילו כתוב ובניו ירכ חמישה) והעתקה הארמית המיוחסת לר' יוסף סגי נהור ונדפסת באמסטרדם שנת שצ"ה לא השגתי רק על יום או יומים לקרוא בה, ובפי מה שראיתי בשלף, לשון יונתן בן עוזיאל נהוג בקרבה, ורק מעטים הם המקומות אשר דרך הדרוש נוהג בהם כמנהג הירושלמי; אפס ביחוסה לר' יוסף סגי נהור יש להסתפק, כי רש"י במגלה (י"ב ע"ב) מוחק מה שאמרו שם מהרגמין במגלה, ואמר לא גרסין, לפי שאין חרגום בכחובים ע"כ, והתוס' בשנת (קט"ו ע"א) אמרו שיש תרגום בכתובים, אבל נעשה בימי התלמים ולא ע"י ר' יוסף סגי נהור שהוא אמורא, ומ"ש כדמהרגם ר' יוסף פירשו שהיה בקי בתרגום עכ"ל, ונעין זה כתבו גם כמס' ב"ק (ג' ע"ב), ועכ"פ בין לרש"י בין לתוס' אין תרגום בכתובים מר' יוסף

יוסף סגי נהור. בהעמקת דברי הימים ב' סמכתי גם על תרגום גרמני החדש מאת הוצון דע—וועטטע, כי הכנס הזה ידיו רב לו להעתיק במשמרת המלות, אם גם זרו מחשבותיו בענין כלל הספר כמ"ש למעלה, כי עזב ארצות יושר, גבולות עולם הסיג ועל האמת המקובל הוסיף עלילות. ועתה אחלה את פניך, קורא נקי כפים ובר לבד! לחוס על בני ועל פועל ידי, אל נא תחרון משפט בחרב חרוץ הומדה וגם מורטה, ואל תאמר הנה והנה בהביטך על פני העמקתי, "הזה מלין יבחן? הלא מלה אחת טובה ממנה?" כי על דברתי! פעמים רבות לחנני הלוך והעיון לבחור במלה מיוחדת ולא באחרת, אם אמנם כי מקולר המלע לא יכולתי להעלות את מקורה תמיד בטעם ודעת, ולמשל אודיעך אחת או שתיים ומזה תדין על הנוחר. הפעל להעלות הוזכר בספרנו כמה פעמים אלל הארון (ד"מ דה"ב ה' ב') תרגמתי תמיד (פיהרען, הערויספיהרען) ולא (הערויספיהרען) בפשטות תרגום העלות, אך בכיונה עשיתי זה למען הראות כי לא יבדיל סופרנו בין פעל עלה וירד בהדל דק, כ"א ישחמזו שניהם על הליכה סתמית ועל תנועה ושינוי המקום בין ממטה למעלה ובין בהיפוכו (עיין בסגנון הפעלים) וכן תמלא גם בתורה (בראשית מ"ו כ"ט) ויעל לקראת אביו גושנה, ומיד אחריו בפגשו בו אמר אליו (שם שם ל"א) אעלה ואגידה לפרעה וכי"ב, ומזה תזין ענין נפלא אשר נתקשה בו חכם אחד (א) זה ימים לא בנירים: הנה מעמד מקדשו של שלמה היה כפי המקובל במקום אשר תראה שם כיום הזה בית אשטעע של אשחר, אך מלבד זה נמוך הוא ממקום עיר דויד היא ליון, ואיך יאמר הנחוב בד"ה להעלות את ארון ה' מעיר דויד ע"ב, ועפ"מ אין העללה בספרנו על ההולאה ממטה למעלה, כ"א על שינוי המקום בסתמות. ובראש חיי יותם (דה"ב כ"ז א') תרגמתי באופן משונה קלת לבאר בזה ענין נפלא עפ"י דברי חז"ל, אך טעם הדבר אינו מנואר במקומו כ"א בדה"א (ה' י"ז) ורבים כאלה.

ובענין ביאורי, הנה רבות עמלתי וטרחתי, ולא שלתי ולא נחתי, כי מעטים לפני סקלו המסלה אשר בה דרבתי; הרד"ק ז"ל קיטר פעמים רבות ולא שם על הספר הזה השגחה נאמנה כמו שהזכרתי בשם האברבנאל בראש הקדמתי, ופירש"י שלפניו מלא דברי דרוש (ואם יחנני ה' אז ארחיבה דברי בסוף הספר במאמר מיוחד על אודות הפירוש הזה) אכן אם הפירושים מעטים לפני, הן דברי חז"ל היו לי לעינים, ולא לבד מדברי ההלכה בעיני הקרננות וכדומה, כ"א גם מדרושים הולאתי לי פעמים רבות את פניני הפשוט [ראה ד"מ בענין ישבעם בן חבמוני (דה"א י"א י"א) ובענין רפפה (דה"ב ז' ג') וכדומה]. ואל נא יהיו המדרשים האלה קלים בעיניך, קורא לעיר! שמע נא דברי הרמב"ם בשנעים לראשון מספר המורה וז"ל הסתכל איך אלו הענינים המופלאים האמתיים אשר עליהם הגיע עיון המעולים שבפילוסופים מפוזרים במדרשו, כשיעין בהם האיש הכנס שאינו מודה על האמת ישחק מהם למה שיראם בפשוטיהם מההנדל באמתת המציאות וכו' עיי"ש ומר לי מר, אישי ישראל! אם תחזינה עיני רבים מדורשי התורה יאמרו בזה לכל מדרשי חז"ל באמנם: אך חשבים הם ואין נוגה למו. ונפשי עלי תאבל בני ליון היקרים! אם אבינה בננים ובנעירי ישורון ואניט כי יחשבו דברי הקדמונים ללא יועיל יען ענן וערפל סביבם ואין פותר אותם למו. אמרו לאחיכם, בני עמי! הטוב לכם כי תשתכנה אבני קודש אלה בראש כל חולות ורגלים ידונקו עלימו? ראו נא איך חכמי העמים, וביחוד בני גרמניא, מאז ועד עתה ענדו דברי חז"ל עטרות לראשם ויוקירום מפז, ואנחנו יורשי דבריהם ומחזיקים בביתם נשוא הכתם הטוב עד ירמסוהו ברגל כל

(א) הכנס האנגלי סאנראץ במסעיו בדרך סוריה שנת תקל"ד, נעתק לגרמנית בחדושי חויגסבורג תקל"ה פוסט תכ"ו—ת"ל.

ה ק ד מ ה

כל עובר עליו ובספרו בעפר? ואמה איש חכם! אשר ידך רב לך בפיך ובלבבך לבאר דברי חכמים וחדותם למה תעמוד מוגד ביום יתנבחו אחיך ולא תפית בקרב הלעירים אשר סביבותיך רשף האהבה לאומתם ושביני הנבדד בעד שארית קדמוניה? ואם ידך לא תלח להסיר כל כחם וכל חללה אשר נסו פני הספירים האלה לעינינו, הלא משך הזרע מליא חפנים, די והותר הוא לארץ רחבת ידיים; וכל עליך המלאכה לגמור! חנה לאחיך חלק ונחלה באחוזתך, ובמלצר זרעך אף הבנים העתידים יורעו את אדמתם, ויאלץ להם חומר אמת מאה שערים; אך הטוב לך כי תעשוק מאתנו את נחלת רוחך אשר נחק הנורא לנו הוא ולמולדתנו? מה בלע ברדתך אל שחת וכל חכמתך אתך? מה יושיעך ומה יושיענו זה אם המעט אשר חשבת וכתבת אתך לקברות יובל? — העת בשעטת לעדיה חלך הלך וטפוף וברגליה תרמוס כל מעשי שנות קדם וכל מחשבות אנשיהן, גם רוח חכמת החלמוד הולך הלך ומסור מיום אל יום, כמרחק הזמן למיום הוסדו ירחק גם לבב דורשיו מתכנייתו ומתכליתו, ואם עינינו כבדו מראות זו, הנה עיני דור הנא עוד תכהינה מעינינו, ומי זה ידע נימים הבאים דרך ונתיבה בים חלמוד הגדול אם אנחנו לא נחמזקה בעד עמנו להשגיח על תפארתו ולנטוע אהבת ערבו בלב בנים יולדו? — ובוה קנלי למלין, ואשא כפי לנורא העלילה, להאיר עיני הסולכים בחושך ואם לה, וסוכת שלומי על שני בתי ישראל יפרוש סלה, לא מריבה ולא מדון, את ברית החיות יפריעו בזדון, רוח עושים בקרבם עוד כל ידון, רק רוח דעת ויראת האדון, ובוה יתקעו בף ויתנו יד כלם, להתחזק באמונת לור ישראל גואלם, והיה מעשה הדקדק שלום ועבודת חלקי השמים השקט ונחת עד עולם.

אני יוסף אחיהם.

אזכרת אהבה ומנחת תודה

לכבוד אבותי האהובים

אאמ"ו הרבני החכם מו"ה יצחק שמואל איש קרעמזיר נ"ו
העומד לשרת בקודש בק"ק באסקאוויטץ במדינת מעהרן יע"א,

ואמי מורתי היקרה אשה משכלת אוהבת חום ויושר מרת מרים תחי'

מני ארץ מרחק, עלי כנף רגלים
אעופה הביתה, אנשקה ידי אבי,
בבורי פרי גני תשורה לך אביא
חקמתי היא העלחם לנמעי נעמנים.

יחיד ורף הייתי, צעיר בשנים
ותמע שורש צדקה בעמקי לבבי
ותורני היות אמת משענת יהבי
עלי ארחות תבל מלוא קוץ וברקנים.

ואת אם יקרה! נפש בנפשי דבוקה!
את משוש חיי, נצח בלבי חקוקה
קחי מדודאי בנה, בגנו החלו לצמוח.

מנחתי קטנה היא, אבות מחמדי עיני!
אך כחרו נא ועיר, עד ביתכם אל ישיבני
או בזרוע בנגכם את ספרו תשכחו שכוח.

דברי יחורכם אוהבכם נצח

המחבר.

THE HISTORY OF THE
LIFE OF
JAMES OGLETHORPE
BY
JAMES OGLETHORPE

OF THE
FUNDAMENTALS OF
THE
LIFE OF
JAMES OGLETHORPE
BY
JAMES OGLETHORPE

OF THE
FUNDAMENTALS OF
THE
LIFE OF
JAMES OGLETHORPE
BY
JAMES OGLETHORPE

OF THE
FUNDAMENTALS OF
THE
LIFE OF
JAMES OGLETHORPE
BY
JAMES OGLETHORPE

תרגום אשכנזי

דברי הימים א א

ויפת: (ה) בני יפת גמר ומגוג
ומדי ויון ותובל ומשך ותירס:
(ו) ובני גמר אשכנז ודיפת
ותוגרמה: (ז) ובני יון אלישה
ותרשישה כתיים ורודנים: (ח) בני

שם, הם אונד יפת. (ה) דיא
זאהנע דעם יפת ווארען: גמר,
מגג, מדי, יון, תובל, משך
אונד תירס. (ו) דיא זאהנע
דעם גומר ווארען: אשכנז
דיפת אונד תוגרמה. (ז) דיא
זאהנע דעם יון ווארען: אלישה
אונד תרשיש: כתיים אונד
רודנים: (ח) דיא זאהנע דעם

הם

הם

ר ש י

עיקר: (ו) אשכנז ודיפת (בדל"ת). ובחומש כתיב (בראשית י') ויפת שמתחילה היו רפין ולא
היו מתגברים עם ישראל ולסוף נתאלצו דושי וריעו: (ז) ובני יון אלישה. ומה שלא הזכיר
מגוג ומדי לפי שלא הזכיר אלא היחס אבל בני מגוג ובני מדי לא הזכיר לפי שלא ילאו מהם
ראשי אומות אלא כל אומותם נקראו על שם כתיים ורודנים: ורודנים. ולהלן (שם) הוא אומר
ורודנים כשישראל חוטאים הם באים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומרים בני
דודינו

ב א ו ר

מחזירים ומשפטים בתוארם, בהיותם בני איש אחד, ועפי"ז אין לורך למ"ש הראב"ע (עזרא
ב' ב') כי חסר הוי"ו בכתוב אדם שם אנוש. (ד) ויפת, לא בא וי"ו החיבור כ"א לפני יפת
ולא לפני חס, וכן בחורה שם חס ויפת (בראשית י"א) ובמקום אחר מלאנו ויהיו בני נח היולאים מן
התיבה שם חס ויפת (שם ע' י"ח) בוי"ו החיבור לפני כל השמות המחזירים, והענין לדעתי כן הוא:
בהתיחס השמות המחזירים איש א אחיו בתואר או בפעולה, יבוא לפני כל א' מהם ו' החיבור, כמנהג
כל לשונות קדם להרבות סימני הקישור מבלי תת יד לשום ספק או מבוכה, ד"מ ועבדו ואמרו ושורו
וממורו (רק אם יש הבדל עלמי בין השמות המחזירים או יפקדו לשני מחלקות ד"מ בפסוק)
אלישה ותרשיש, כתיים ורודנים, ומחזרו יחדיו כתיים ורודנים כי הם יושני שני איים סמוכים
יחד, וכן אלישה ותרשיש החמוקים מהם ושוכנים קרובים איש לאחיו. אך לפעמים לא יבוא
וי"ו החיבור רק לפני השם האחרון לבד והוא בשני פנים, אם בדרך המליצה והקריאה (כי
אז יחסר לפעמים וי"ו החיבור כלל וכלל ד"מ שמש ירח עמד זנולה) או בשמות פרטיים אשר
אין להם במאמר יחס עלמיי בתואר או בפעולה כמו ראובן שמעון לוי ויהודה, גרשון קהת
ומררי. ומזה יובן כי בא בכתוב הזכר (בראשית י"א) שם חס ויפת, מפני שלא באו כ"א
במספר סתמי לבד, אבל ויהיו בני נח היולאים מן התיבה שם חס ויפת (שם ע' י"ח) בוי"ו
החיבור לפני כלם, מפני התיחסם אל פעולת היליאה. כן מקרתי בענין וי"ו החיבור כאשר
הוא בעלם הנחת הלשון, ויתאמת ברוב ספרי הקדש. ואל יפלא בעיניך אם תמלא בשפר
דברי הימים ועזרא, וכן הנה והנה גם בשאר ס"הק, כי לא ישמר הכלל הזה תמיד, כי בזה
לא יפקד גדר ולא יפרע חק, ובהאריך ימי השפה ומלתה על לשון העם, יתערבו המושגים
הנרדפים וישתרגו גם נגד הזקנים אשר הושמו למו, אבל בכל זה השתות לא יתסבן, ומוסדות
עיקר הלשון לא יוסגו ממקומם. (ה) גמר, כל האומות הנזכרות בכתובים הנאים, מפורשות
היטב בביאור התורה לסדר נח. (ו) ובני גמר, לא הזכיר רק בני גמר ויון והניח מגוג ומדי
וכו' מבלי להזכיר תולדותם וכן בספר בראשית כדי לקצר, כי יחסם לא בא לעקר, ואולי
גומר ויון היו ראשי המשפחות אשר ילאו מיפת (רד"ק). ודיפת. בבראשית (י' ג') כתוב ודיפת,
ברי"ש, ומהעתקה היונית של שבעים הזקנים נראה כי גם בדברי הימים היה כתוב לפנייהם
ודיפת ברי"ש. והחילוף הזה קל הוא בדמיון האותיות. (ז) ותרשישה, בסדר נח כתוב ותרשיש,
(והה"א נוספה פה כאשר תעיד הנגינה) וכן מלאנו גבע וגבעה ואחרים דוגמתם. ורודנים בסדר נח
ורודנים בשני דלתי"ן וגם פה העתיקו השבעים בנ" המקומות בנוסח תורתנו, ומזה נראה כי
הגירסא הנאמנה מתורתנו הקדושה היתה במונה בראשונה גם בד"הי, וברוב העתים נשתנה
קלת

הם כוש ומצרים פוט וכנען:
(ט) ובני כוש סבא וחזיה וסבתא
ורעמא וסבתא ובני רעמא
שבא ודרן: (י) וכוש ילד את-
נמרוד הוא החל להיות גבור
בארץ: (יא) ומצרים ילד את-
לודיים ואת-ענמים ואת-להבים
ואת-נפתחים: (יב) ואת-פתרסים
ואת-כסלחים אשר יצאו משם
פלשתים ואת-כפתרים: (יג) וכנען
ילד את-צידון בכרו ואת-חת:
(יד) ואת-היבוסים ואת-האמורים ואת-

חם ווארען: כוש אונד מצרים
פוט אונד כנען. (ט) דיא זאָה-
נע דעם כוש ווארען: סבא,
חזילה, סבתא, רעמא אונד
סבתא. אונד דיא זאָהנע דעם
רעמא ווארען: שבא אונד דרן.
(י) כוש צייגטע דען נמרוד,
דיעזער פֿינג אן געוואלטיג צו
ווערדען אויף דער ערדע.
(יא) אונד מצרים צייגטע דיא
לודיים, דיא ענמים, דיא
להבים אונד דיא נפתחים.
(יב) דיא פתרוסים אונד דיא
כסלוחים, פֿאן וועלכען דיא
פלשתים אכשטאממען; ענד-
ליך דיא כפתורים. (יג) כנען
צייגטע דען צידון, דער זיין
ערסטגעבארנער וואר, אונד
חת: (יד) אונד דען יבוסים,

הגרש

ר ש י

דען

דודיו אתם בתחילה היו נראין כאוהבים נשעת הנאתן ולנסוף רודים בהם: (י) הוא החל להיות גבור בארץ. הוא החל לעשות מלחמות וגברו בארץ: (יא) ומצרים ילד את לודיים. בנ"ל אמר רבי אבא בר כהנא כל מונינא של מצרים אינה אלא בים אמר רבי יהושע בן קרחה בנ"ל לודים לודיים כתב בשני יודין לומר לך לודיים לודי ים ענמים ענמי ים להבים להבי ים נפתחים נפתחי ים: (יב) פתרוסים פתרוסי ים כסלוחים כסלוחי ים פלשתים פלשתי ים כפתורים כפתורי ים לפיכך כתוב בשני יודין לדרוש וכן כלם: (יג) וכנען ילד וגומר. י"א הם וכנען עמם הרי י"ב והיו דכתיב י"ג גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ג) כלומר גבולות ערים העמיד כנגד שני ישראל שגם הם י"ג כנגד שני ישראל הכיב גבולות עמים

דוגמות

ב א ו ר

קלת, ודעת אחרת יש בזה לרד"ק ו"ל ולפי שהל"ת והרי"ג קרובים בכתבן והרואים בספרי היחסים הקדמונים יש שהיו קוראים בדל"ת ויש ברי"ג, ונשארו השמות לפני בני האדם בדל"ת וברי"ג, ונכתב בספר בראשית באחת מהקריאות, ובספר הזה באחרת להודיע כי הכל שם אחד אם גם זה קורא בדל"ת וזה ברי"ג, וכן דגלתה ורכלתה רעואל ודעואל וכו'. ויש עוד התוספים נוסח שלפנינו לעיקר, ואומרים כי רדנים מורה על יושבי אי רוד"ס נשפת נגב לא"י אלישה, והיא הנקראת (Rhodus). (י) ילד, שיעורו הוליד, כי הזכר מוליד והנקבה יולדת, ולא מלאנו ילד על הזכר כ"א בדרך יוצא מן הכלל, עיין להלן (כ"ב מ"ח): גבור בארץ, בפירש"י שלפנינו כתוב הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ ע"כ, והוא גם דעת חכמי העמים, אבל בפירוש התורה כתב רש"י להמריד את כל העולם כלו נגד הקב"ה, עיין ברמב"ן שם שהמתיק דבריו: (יא) לודיים, כתוב בשני יודין עלפי מוסד הלשון, יו"ד אחת לסימן היחס, ויו"ד לסימן הרבוי, וכן בוי"ס, עבריים, ובסדר נח הוא ביו"ד אחת להקל המכתב וכמשפטו על פי הרוב בספרי ח"ך. ומו"ל מלאו בשני יודין האלה מקום לדרוש, עיין בפירוש

תרגום אשכנזי

דברי הימים א א

דען אמורי, דען גרגשי, (טו) דען חוי, דען ערקי, אונד דען סיני; (טז) דען ארורי, דען צמרי, אונד דען חמתי. (יז) דיא זאה: נע דעם שם ווארען: עילם, אישור, ארפכשד, לוד, ארם אונד עוץ, חול, גתר אונד משך. (יח) ארפכשד צייגטע דען שלה, אונד שלה צייגטע דען עבר. (יט) דעם עבר ווארען דען געבארען ציוויא זאהנע: דער נאמע דעם ערסטען ווארען פלג (טהיילער), דען אין די: נען טאנען טהיילטען זיך דיא

הגרגשי: (טו) ואת־החוי ואת־הערקי ואת־הסיני: (טז) ואת־הארורי ואת־הצמרי ואת־החמתי: (יז) בני־שם־עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומשך: (יח) וארפכשד ילד את־שלה ושלח ילד את־עבר: (יט) ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה

סגול כס"פ

הארץ

ר ש י

דיגמות אשר הלכת לבדנה (בראשית כ"א): (יט) כי בימיו נפלגה הארץ. נחלקו ונחמלעו ימיהם של בריות שמתחלה היו בני אדם חיים ט' מאות שנה ויותר ונחלו בימי ארפכשד ואילך לר' מאות

ב א ו ר

רש"י. (יז) ומשך, ובסדר נח כתוב ומש, ופה העתיקו השנעים גם בסדר נח כנוסח ד"ה ומשך, והוא נראה נכון, כעדות משך הבא לעומת חובל ביחזקאל (כ"ז י"ג, ל"ב כ"ו, ל"ח ב' וג', ל"ט א'), וכן כי גרתי משך (תהלים ק"ב ה'), ועד"ז מלאנו איש חיל (להלן י"א כ"ב) ובמקום אחר איש חי (שמואל ב' כ"ג כ'). וגם בימים האחרונים קברו את השמות וקראו לשמואל מואל ולמורה פורה (המרדכי בשם ר"ת בפ"ד דגיתין ס"א ע"ז). והנה מעוץ עד משך הם בני ארם, ומנאם כלם בכתוב אחד בין בני שם, ואינו זכר בספר הזה כי ימנה כל לאלאי איש יעדיו, ובני בנים הם אלו בנים, בהיות כל מגמתו לקצר למען הגיע אל תכליתו. (יט) בשלגה, נתבלבלו הלשונות ונחמלעו בכל העולם (רש"י בפ"י התורה) וכוונת הארץ, יושני הארץ, ופירש"י בספרנו נוטה מפשטות הכתוב. ועל פירש"י בתורה השיגו רבים, ואמרו כי לדעת ס"ע נתחלפו בסוף ימי פלג ולא במולדתו, והנה רש"י בעצמו מלמד דק שם ואומר כי קרא אביו ברוח נבואתו פלג על שם העתיד. ובאמת יש גם בפשטות הכתוב ספקות נאמנות נגד דעת האומר היות ההפלגה בסוף ימי פלג, כי בראשונה נראה שאין יסוד נכון לעיקר ראיה שלו ממה שנאמרו תולדות יקטן (אחיו הקטן של פלג) לפני ההפלגה, ומלבד כללם ז"ל שאין מוקדם ומאוחר בתורה, הנה אינו מדרך הכתוב להפסיק באמצע התולדות, כ"א גומר את הסדר במערכות מתאימות, ואז הולך ופורט כל מה שיש לפירוט בתוכו ביתר ביאור; ובספר פה, שילענו היות דור ההפלגה מזרע חם, [נעדות הכתוב אלל נמרוד נכל חם, וזהי ראשית ממלכתו בבל וגו', בארץ שנער (בראשית י' י') ושם היתה ההפלגה כאמרו: ויהי בנסעם מקדם, וישאלו בקעה בארץ שנער וגו' ויפן ה' אותם וגו' ויחללו לבנות העיר על בן קראו שמה בבל (שם י"א ב' וט')] וכן אמרו חז"ל שהיה נמרוד ראש המורדים לבנות העיר והמגדל [ובכל זאת יספר הכתוב כל תולדות חם אחרי נמרוד, ואחריו כל תולדות שם, בטרם יתחיל סיפור ההפלגה, וא"כ כל שכן שאין ראיה ממה שזכר יקטן קודם ההפלגה, לשבט מזה שהי' קודם לה גם בזמן. ולהיפך יש לדון דין. איך יש להחליט בהכרח, כי בסוף ימי פלג שהוא דור חמישי אל שם בן נח נעשתה ההפלגה, אם כבר היתה בראשית ממלכת נמרוד שהוא דור שלישי אל חם בן נח הקטן (עיין בראשית ט' כ"ד וסנהדרין ס"ט ע"ב)? — ולכן אין לזוז בפשטות הכתוב מפירוש רש"י בתורה, כי נקרא פלג ע"ש שנפלגו ונחפרדו האומות

דברי הימים א א

תרגום אשכנזי כו

ערכבו וזאָהנער; אונד דער נאָ-
מע וינעם ברודערס וואָר יקטן.
(כ) יקטן צייגט דען אַמורד, שלף
הצרות אונד ירח; (כא) אונד
הדורם אונד אוול אונד
דקלה; (כב) אונד עיבל אונד
אבימאל אונד שבא; (כג) אופיר,
חווילה אונד יובב, זעממטליך
זאָהנע דעם יקטן. (כד) שם,
ארפכשד, שלח, (כה) עבר,
פלג, רעו, (כו) שרוג, נחור,
חרה, (כז) אברם אָדער אברהם.
(כח) דיא זאָהנע דעם אברהם
וואָרען: יצחק אונד ישמעאל.
(כט) דיעס זינד איהרע גע-
שלעכטספֿאָלגען: נביות וואָר
דער ערסטע אָרענע דעם
ישמעאל, דאָן וואָר קדר,
אדבאל אונד מבשם; (ל) משמע
אונד דומה, משא חדר אונד
חימא; (לא) יטור, נפיש אונד
קדמה, דיעס זינד קינדער דעם
ישמעאל. (לב) דיא זאָהנע דער
קטורה, איינעם קעכס ווייבעס

הָאָרֶץ וְשֵׁם אֶחָיו יִקְטָן: (כ) וַיִּקְטָן
יֶלֶד אֶת־אֶלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁרָף
וְאֶת־חֲצִרְמוֹת וְאֶת־יֶרֶח:
(כא) וְאֶת־הַדּוֹרָם וְאֶת־אוּל וְאֶת־
דִּקְלָה: (כב) וְאֶת־עִיבֵל וְאֶת־
אֲבִימָאל וְאֶת־שְׁבָא: (כג) וְאֶת־
אֹפִיר וְאֶת־חֻוִּילָה וְאֶת־יּוֹבָב
כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יִקְטָן: (כד) שֵׁם
אֲרַפְכְּשָׁד שְׁלַח: (כה) עֶבֶר פִּלֵּג
רְעוּ: (כו) שְׁרוּג נַחוּר הָרָח:
(כז) אֲבָרָם הוּא אֲבָרָהָם: (כח) בְּנֵי
אֲבָרָהָם יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל: (כט) אֵלֶּה
תּוֹלְדֹתָם בְּכוֹר יִשְׁמָעֵאל נְבִיּוֹת
וְקָדָר וְאֲדָבְאֵל וּמִבְשָׁם: (ל) מִשְׁמַע
וְדוּמָה מִשָּׂא חֲדָד וְחִימָא:
(לא) יְטוֹר נִפִּישׁ וְקִדְמָה אֵלֶּה הֵם
בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל: (לב) וּבְנֵי קַטּוּרָה

פילגש

ר ש י

מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחלו למאתים האותן ארבע מאות: (כג) כל אלה בני יקטן.
שהיו מקטין עסקיו. נביא גדול היה עבר אשר שאל שאלת אחרים לא נתנו לידרש כי לא על פי
נביא נתן להם שמות: (כד) שם ארפכשד שלח. למעלה מנה בניו של שם ועתה התחיל שוב
פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל למלך שנפלה לו מרגלית וכו' כדלעיל: (כו) אברם
הוא אברהם. עבשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם הוא שנקרא אברהם: (לב) קטורה
פילגש

ב א ו ר

נימיו ונתבלבלו כלשונם, ומלאנו פלג גם ביחוד על כלבול הלשון: בלע ה' פלג לשינים
(תהלים נ"ה י'). (כב) עיבל, נח עובל, ובהעתקת השבטים בנוסח ד"ה, ורוב מילופי
הקרי והנחיצה הם צו"ו ויו"ד. (כו) הוא אברהם, הזכיר אברם ע"ד תולדות היחס, והוא
אברהם הידוע שהיה השם וגדל שמו (רד"ק) וכן הוא המלך אחז (דה"ב כ"ב כ"ג). (כט) בכור
ישמעאל, מונה הבתים נכבד בתחלה, לבוא אח"כ אל היקר בעיניו והנכבד מול מטרותיו, וכן
מונה

חרגום אשכנזי

דעם אברהם (ווימערן) פֿלגנען
 דע) דיא געבאר נעהמליך דען
 זמרן, יקשן, מרן אונד מרין,
 ישבק אונד שיח. דיא זאהנע
 דעם יקשן ווארען שבת אונד
 דרן. (לג) אונד דיא זאהנע דעם
 מרין ווארען: עיפה, עפר,
 חנוך, אכירע אונד אלדעה,
 זאממטליך זאהנע דער קטורה.
 (לד) אברהם צייגטע דען יצחק.
 דיא זאהנע דעם יצחק ווארען:
 עשו אונד ישראל. (לה) דיא
 זאהנע דעם עשו ווארען איפו,
 רעואל, יעיש, יעלם אונד קרח.
 (לו) דיא זעהנע דעם אליפו ווארען:
 רען חיסן אונד אומר, צפי אונד
 געחם, קנו, חמנע אונד עמלק:
 (לז) אונד דיא זאהנע דעם רעואל
 ווארען נחת, זרח, שמה אונד
 מזה. (לח) דיא זאהנע דעם
 שעיר ווארען לוטן, שובל,
 צבעון, ענה, דישון, אצר אונד
 דישן

דברי הימים א א

פֿילגש אברהם ילדה את-זמר
 ויקשן ומרין ומרין וישבק וישח
 ובני יקשן שבת ודרן: (לג) ובני
 מרין עיפה ועפר וחנוך ואכירע
 ואכירע כל-אלה בני קטורה:
 (לד) וילד אברהם את-יצחק בני
 יצחק עשו וישראל: (לה) בני עשו
 אליפו רעואל ויעיש ויעלם
 וקרח: (לו) בני אליפו חיסן ואומר
 צפי וגעתם קנו וחמנע ועמלק:
 (לז) בני רעואל נחת וזרח שמה
 ומזה: (לח) ובני שעיר לוטן ושובל
 וצבעון וענה ודישון ואצר ודישן:

ובני

ר ש י

פֿילגש אברהם. כל גנאי שיכול לספר בהם הוא מספר מאוס כבודו של יצחק שכולם היו בני
 פלגש אבל הוא היה עיקר וארון הבית: (לג) ובני מרין עיפה ועפר וגו'. חמשה ראשי חומות
 על כן העמידו חמשה מלכים לכל חומה מלכה דכתיב את חיוולת רקס ואת לור ואת חור וגו' חמשה
 מלכי מדין (במדבר ל"א): כל אלה בני קטורה. בזביל כבודו של אברהם: (לד) בני יצחק
 עשו וישראל. מפני כבודו של דוד אמר ישראל ולא יעקב: (לה) בני עשו אליפו. כדי לקבץ
 ולהשליכו

ב א ו ר

מונה בני עשו בראש. (לה) אלישו, חצר וי"ו בן אליפו ורעואל, וע"פ הכלל שהנזון
 (בפסוק ב') יהיה העגם מפני היותם בני שנים נאים כמפורש בסדר וישלח, ויעשו ויעלם
 וקרח בני אסליכמה חובנו יחדיו. (לו) צפי, בסדר וישלח צפו, וסליוף ידוע כמו עונל
 וציבל בפסוק ב"ב. וחמנע, פה נמוה תמונע בן בני אלישו, ובסדר וישלח הוא פלגש לאלישו
 אשר ילדה לו את עמלק? והנה לדעת רש"י היתה תמונע בתו ופלגשו של עשו ע"י זנות,
 ורמז"ן ז"ל הציג שם על זה וילא מן הלחץ אל הדחק, אך הנכון בזה דעת שחר טוב שהביא
 הרשב"ם, כי וחמנע, הנאמר בראש הכתוב בסדר וישלח, נמשך גם למצלה לבני אלישו
 (ידועתו להלן ד' ח' עי"ג) והיה הכן האזרון לאליפו תמונע שו, וכן שם פלגשו. (לח) שעיר,
 אינו מעולדות הקודם, רק ייחסו כשרעות, כצבור שהתחתן עם עשו, ובניו ירשו את הו
 שעיר

דברי הימים א א

חרגום אשכנזי כז

דִּישׁוֹן. (לט) אונד דיא זאָהנע
דעם לוטן וואָרען: חורי אינר
הומם. איינע שוועסטער דיעזעם
לוטן וואָר חמנע. (מ) דיא זאָהנע
דעם שובל וואָרען: עלין, מנחת
אונד עיבל, שפי אונד אונם.
אונד דיא זאָהנע דעם צבעון
וואָרען איה אונד ענה. (מא) דער
זאָהן דעם ענה וואָר דישון,
אונד דיא זעהנע דעם דישון וואָר
רען חמרן, אשכנז, יתרון אונד
כרן. (מב) דיא זאָהנע דעם אצור
וואָרען: בלהן, ועון (מג)
יעקו; אונד דיא זאָהנע דעם
דישון וואָרען עין אונד ארן.
(מד) פֿאַלגענדע זינד דיא קאָניג
גע וועלכע רעגירטען אים
לאַנדע אדום, בעפֿאַר איין
קעניג אין ישראל איינגע:
זעטצט וואָר: בלע זאָהן דעם

(לט) וּבְנֵי לוֹטָן חוּרִי וְהוּמָם וְאַחֻזָּה
לוֹטָן תַּמְנֵעַ: (מ) בְּנֵי שׁוּבֵל עֲלִין
וּמִנְחָת וְעִיבֵל שְׁפִי וְאוּנָם וּבְנֵי
צִבְעוֹן אִיָּה וְעֵנָה: (מא) בְּנֵי עֵנָה
דִּישׁוֹן וּבְנֵי דִישׁוֹן חֲמָרָן וְאַשְׁכְּנַז
וְיִתְרָן וְכָרָן: (מב) בְּנֵי-אֶצֹּר בְּלָהָן
וְעֵוֹן יַעֲקֹב בְּנֵי דִישׁוֹן עֵוִן וְאַרְן:
(מג) וְאַלְהָה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ
בְּאֶרֶץ אֲדוֹם לִפְנֵי מֶלֶךְ-מֶלֶךְ
לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלַע בֶּן-בְּעוֹר וְשֵׁם
עִירוֹ דְּנַהֲבָה: (מד) וַיָּמָת בְּלַע

וימלך

בעור, דער נאָמע זיינער געבורטס שטאָרט איז דנהבה. (מד) בלע שטאַרב, אונד אָן
ק״ו

ר ש י

ולשליכו והזכירו לכבוד ילחק: (מא) חמרן ואשכנז. ובחומש (בראשית ל"ו) כתיב חמדן בתחילה
היו חמודים ונחמדיו כלדיקים ולנסוף מכוערין נחמוי בן דרך החמור בתחילה חמוד ולסוף
נעשה מכוער והסוס מתחילה מכוער ולסוף יפה: (מב) ואלה המלכים. מפורש ב"ר חמר
רבי אינו קודם שלל עמד מלך מישראל נלך מלך באדום רבי יוסי בן חנינא אימר בשעה שזה
מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים חמר רבי יהושע
בן לוי זה העמיד ח' וזה העמיד ח' ושמעתי ובי לא היה לאדום אלא אלו ח' מלכים ולישראל
ח' והלא יותר היו יורס אחיה יואש וכו' אלא זה העמיד ח' מלכים פירוש בזמן שהמליכו אותן
ח' מלכים של אדום לא המליכו את מלכי ישראל כי קודם דוד היו וראשי בית אבותיו:

ב א ו ר

שעיר. (לט) והומם, בסדר וישלח ויהי'ם והשנעים העתיקו בנוסח התורה: (מ) עליון, בסדר
וישלח עליון, והשנעים נטו לנוסח התורה. איה. בסדר וישלח ואיה, ולרש"ם וסיעתו נחמר
פה בדה"ה ויעקב שמו ואיה כמו ופסי, ושחי, ולרש"י וראש"ע נוסף הוי"ו ועיקר שמו
איה, עיין מ"ש להלן ד' ט"ו. (מא) חמרן, נס' וישלח דמדן גדל"ח, והוא חילוף בדמיון התמונה ע"ד רדני'
ודדנים, רעואל ודעואל. והנה אני הבנים האלה נקרא פה על נכון ד'שון נחולס והוא בן
החמישי לשעיר (ולא בן ענה הנזכר מקודם) ובחילוף התנועות נקרא בספר בראשית דישון
נקמ"ן, דוגמת חירום וחי'ם, אבל אינו הכן השניעי לשעיר הנקרא דישון כי בניו מנזים
בפני עולם אחר כך. (מב) יעקו, בסדר וישלח ועקו, וכן פה בהעתקת השנעים והוא נכון
כי בספרנו יסר הוי"ו לחיבור. (מג) ואלה, כתב הוד"ק בהקדמה, סיפר ג"כ מלכי אדום
לפני שמלכו מהם לפני מלך מלך בני ישראל שמהם מלכים (ומלכיהם אחד עשר) וכל
מלכיהם

וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו יוֹבב בֶּן-זֶרַח
מִבְּצֶרֶה: (מ) וַיָּמָת יוֹבב וַיִּמְלֹךְ
תַּחֲתָיו חוֹשֶׁם מֵאֶרֶץ הַתִּימָנִי:
(מז) וַיָּמָת חוֹשֶׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו
הֲדַד בֶּן-בְּדַד הַמֶּכָּה אֶת-מֶדִין
בְּשָׂדֶה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עִיּוֹת:
(מז) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו
שִׁמְכָה מִמְּשָׁרְקָה: (מח) וַיָּמָת
שִׁמְכָה וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו שָׂאוּל
מִרְחֲבֹת הַנָּהָר: (מט) וַיָּמָת שָׂאוּל
וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו בָּעֵר חֲנָן בֶּן-
עֲכָבוֹר: (נ) וַיָּמָת בָּעֵל חֲנָן וַיִּמְלֹךְ
תַּחֲתָיו הֲדַד וְשֵׁם עִירוֹ פְּעִי וְשֵׁם
אִשְׁתּוֹ מְהִיטְבָּאֵל בֶּת-מִטְרָד בֶּת
מִי זָהָב: (נא) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּהְיוּ אֵלּוּ פִי

זינער שטעללע ווארד קעניג
יוכב זאהן דעם זרח אויס בצרה.
(מ) יוכב שטארב אן זינער
שטעללע ווארד קעניג: חושם
אויס דעם לאנד דער תימני:
(מז) חושם שטארב אן זינער
שטעללע ווארד קעניג הדר
זאהן דעם כדר, דער זענער
איבער מדין אים געפילדע
מואבים, דער נאמע זינער
געבורטסשטאדט איז עיית.
(מח) הדר שטארב, אן זינער
שטעללע ווארד קעניג שמלה
פאן משרקה. (מח) שמלה
שטארב אן זינער שטעללע
ווארד קעניג: שאול פאן
רחובות אים שטר אָמע:
(מט) שאול שטארב אן זינער
שטעללע ווארד קעניג: בעל
חנן זאהן דעם עכבור. (נ) בעל
חנן שטארב אן זינער שטעל-
לע ווארד קעניג הדר דער נא-
מען זינער געבורטסשטאדט
איז פעי, אונד דער נאמע
זינער פרויא וואר מְהִיטְבָּאֵל

איינע טאכטער מטרד'ס, טאכטער פאן מי זהב. (נא) אלס הדר שטארב, ווארען שטאמ-
פיר.

ב א ו ר

מלכיהם לא היו מלך בן מלך, אלא שהיו ממליכים עליהם אנשים ממקומות אחרים לפי
התגברות המקומות ההם עליהם, ומלכות בית דוד מלך בן מלך, וכל מה שקדמה מלכותם לא
עמדה לפני מלך ישראל הראשון והוא דוד כמו שאמר ויהי אדום לדוד עבדים נושאי מנחה
וכו'. (מו) עיית, הקרי עיית וכן נחוב במורה. (נ) הדר, ובסדר וישלח שמו הדר כרי"ש,
וכן פעי נקרא שם פעו, ושני מליכים אלה פרוצים לרוב בספרנו. מי זהב, אונקלס וירושלמי
תרגמו מלך דהנא, ולדעת רש"י ושאר מפרשים מורה שם זה על רוב עשרו והונו, לאמור
מה זהב נחשב אצלו? והוא מילקוט. אך תהיה סבת השם אזה שתהיה, הנה בעמדו לפניו
אינו כ"א שם פרטי, וכל המקורות בו ללא הועיל הם. בה מטרד, יש להסתפק אם מטרד
שם אזה והיא בת מי זהב, או מטרד ומי זהב שיהם אב ואם של מהיטבאל, והראשון עיקר.
(נא) וימת הדר, מאמר זה לא בא בסדר וישלח, ונראה כי בוצע ד"הי בא להודיענו בו,
כי היתה המלוכה באדום מלכות בחירה (וזהו הדין) בנחור להם נסיכי הארץ (המושלים איש
איש על מחוזו) מלך הגבוה מעל כלם והשופט את משפטם, (כמו שהיה לפנינו בגרמני"א),
ומפני הקנאה או סבה אחרת נחרו להם תמיד מלך מארץ אחרת; ועמה במות הדר, ולא
מלאו מלך אשר יאות להם, הניחו את ארלם בלי מלך, ומשלו כל אחד על מחוזו, וזה
אמרו: וימת הדר — ויהיו אלו פיאדום וגו'. והנה לא הזכיר אלו פיאדום כמו בסדר וישלח, כי
שם

דברי הימים א א כ

תרגום אשכנזי כח

פִּירְשָׁטֶען אִין אָדוּם: דער
שטאַממפֿירשט חֲמֻנֶע, דער
שטאַממפֿירשט עֲלֹהֶ, דער
שטאַממפֿירשט יִתְחָ. (ג) דער
שטאַממפֿירשט אֶהֱלִיבִמָה,
דער שטאַממפֿירשט אֱלֹהֶ,
דער שטאַממפֿירשט פִּינֶן.
(ג) דער שטאַממפֿירשט קֶנוּ,
דער שטאַממפֿירשט חִי מֶן,
דער שטאַממפֿירשט מִבְּצָר.
(ד) דער שטאַממפֿירשט
מִגְדִּיאֵל, אונד דער שטאַממ-
פֿירשט עִירָם. דיעס וואָרען דיא
שטאַממפֿירשטען אִין אָדוּם.
ב (ה) דיעזע וואָרען דיא זאַה-
נע דעס ישראָל: ראובֿן,
שמעון, לוי אונד יהודה;
יששכר אונד זבולון; (ג) דן,
יוסף אונד בנימין, נפתלי, גר
אונד אשר. (ג) דיא זאַהנע
דעס יהודה וואָרען: ער, אונן
אונד שלח. דיעזע דרייא וואָרע-
דען איהם געבאָרען פֿאַן דער

אָדוּם אֱלֹהֶ תִּמְנֶע אֱלֹהֶ עֲלֹהֶ
אֱלֹהֶ יִתְחָ: (ג) אֱלֹהֶ אֶהֱלִיבִמָה
אֱלֹהֶ אֱלֹהֶ פִּינֶן: (ג) אֱלֹהֶ
קֶנוּ אֱלֹהֶ תִּמְנֶע אֱלֹהֶ מִבְּצָר:
(ד) אֱלֹהֶ מִגְדִּיאֵל אֱלֹהֶ עִירָם
אֱלֹהֶ אֱלֹהֶ אָדוּם:

ב (ה) אֱלֹהֶ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֵאֻבֵן
שִׁמְעוֹן לֵוִי וְיְהוּדָה יִשְׁשַׁכָּר
זְבֻלֹן: (ג) דָּן יוֹסֵף וּבְנֵימִן נַפְתָּלִי
גַּד וְאֲשֵׁר: (ג) בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוּנָן
וְשִׁלָּה שְׁלוֹשָׁה נִוְלָד לָזִמְבֵּת שׁוּעַ
הַכְּנַעֲנִית וַיְהִי עֵר וּבְכֹר יְהוּדָה
רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּמְיָתָהּ: (ו) וְתַמָּר
עֲלֹהֶ קִרִי

טאַטער שׁוּע'ס, איינער כנענית. ער דער ערסטגעבאָרנע דעס יהודה וואָר מיט
פֿעלליג אִין דען אויגען דעס עוויגען אונד ער ליעס איהן שטערבען. (ד) המר ויינע שווי-
רַשׁ "י

ב (ג) רע צייני ה'. מפורש צב"ר שהיה חורש בגנות בא עליה שלא כדרכה: (ד) ותמר
כלתו

ב א ו ר

שפת יתר תהיה להזכירם בשמותם עוד הפעם; והם לא משלו על מחו ידוע, כ"א היו שרי
המדינה בכלל. עליה, הקרי עלוה צו"ו כמו שהוא בסדר וישלח:
ב (ב) דן יוסף, לא ידעתי להלדיק את חסרון הסדר בשמות הבנים האלה בספרנו, אם לא
ע"פ המנהג הכללי, כי אין סדר לו בשמות הפרטיים. אמנם במאוד מאוד נפלאותי
על החכם הגדול מיכאלע"ס בהערותיו להעתקת תנ"ך שלו, שכתב כי בא דן בפני עצמו,
מפני היותו בן יחיד לאמו בלהה, ובסוף הכתוב נזכרו נפתלי גר ואשר להיות שלשתם בני
זלפה שפחה לאה (??) (ג) שלשה נולדו, הראוי נולדו, כי רק בנוא הפעל לפני
השם אז אינו שומר לפעמים את המין והמספר כידוע מספרי המדקדקים, אך לא בן אם
יבוא הפעל אחר השם כמו בכתוב שלפנינו. והנכון כי בא שלשה נולדו, ע"ד בנות צערה
עלי שור (נראשית י"ט כ"ב) שהכוונה כל אחת מן הבנות לעדה, ובן כל אחד מן השלשה נולד.
ואולי יהיה פירוש שלשה בזה, שילוש של בנים, ע"ד שכתב רש"י בחזרה (שמות י' כ"ב)
שלשת ימים, שילוש של ימים (חיינע דרייהייט) והוא שם המקרה בה ראית זכר [כי הו' א']
במספרי האחדים סי' זכר הוא כידוע] ופי' הכתוב: שילוש בנים זה נולד לו וכו'. ויהי
ער, ומעשה אונן לא הזכיר, כי השפחה דרכו והסריע נגד המוסר, כאשר נהיה

כָּלְתּוּ יִלְדָּה לּוֹ אֶת־פָּרֶץ וְאֶת־
זֶרַח כִּלְבֵּי יְהוּדָה חֲמִשָּׁה: (ה) בְּנֵי
פָּרֶץ חֲצֵרוֹן וְחִמּוֹל: (ו) וּבְנֵי זֶרַח
זְמָרִי וְאִיתָן וְהִימָן וְכָלְכָל וְדָרַע
כָּלֶם חֲמִשָּׁה: (ז) וּבְנֵי כְרָמִי עֶכָר
עֹזָר יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מַעַל בַּחֲרָם:
(ח) וּבְנֵי אִיתָן עֲזָרִיָּה: (ט) וּבְנֵי

חצרון

באננטען גוטע. (ח) דער זאָהן דעם איתן וואָר: עזריה, (ט) אונד דיא זאָהנע דעם

חצרון

ר ש י

כָּלְתּוּ. תמיה אני היאך מזכיר גנות זקנתו של דוד: (ו) ואיתן והימן וכלכל ודרע.
כולם בימי דוד ובימי שלמה היו והיו חכמים ביותר ועל זה נאמר ויחכם מכל אדם (מלכים א'
ד') מאיתן האזרחי והימן כלכל ודרע בני משול לענין חכמת שלמה נופל לשון זה דרע אע"פ
שנקרא דוד דיעה בשביל חכמתו נחכס שלמה מכולם ומה שאמר האזרחי (במדבר כ"ו) מזרח
לא ובהרבה מקומות נכנסת האל"ף בתיבה ואינה נקראת ודוגמתו ואחותי (איוב י"ג) והאזניתי
(ישעיה י"ט) וכן והאספסוף (מדבר י"א) ופעמים נחסרת כמו ותמרו (שמואל ב' י"ט) ויבן הרמים
(לקמן ב' כ"ב) כמו הארמים ובפסיקתא דרש מכל אדם זה אדם ראשון איתן זה אברהם הימן
זה משה וכלכל זה יוסף ודרע זה דוד המדבר מחול שמחל להם מעשה עגל: (ז) ובני כרמי
עכר. ולמה אני קוראו עכר והלא עכן שמו (ומפורש) לפי שהוא עכר את ישראל שעבר על
החרם ונפלו על ידו ל"ו (אלף) איש והוא מה שפירשתי שכל מה שיכול לספר בגנות מספר (ואף
על פי כן) (ס"א ועל כן לא) ולא מלכות מהם: (ח) ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חשים
נראשית

ב א ו ר

שמו לחרפות ולמשל עד היום הזה, וגם אין לו ענין כלל ליחס בית דוד, כי בניס לא היו
לו, ותמר לא היתה אלמנתו בעלם, ב"א אלמנת אחיו הגדול. (ו) זמרי, ביהושע פרשה
ו"ו נאמר כמה פעמים ובדי, ונחלק מ"ס ובי"ת בשיווי המולד, ורי"ש ודל"ת בשיווי התמונה.
והשנעים העתיקו גם פה ובדי. ואיתן, ארבעה אלה נזכרו גם במלכים א' (ה' י"א) ושם
נוסף לאיתן תואר האזרחי (להודיע כי הוא משבט זרע) וכן במזמורי תהלים, מה שיהיה
בספרנו ללא כורך, אחרי שנאמר ביחס זרע; אל דרע נוסף שם דל"ת יתירה ונקרא דרע
(וכן נקראה העיר חמר נכחית חדמר (מ"א ט' י"ח) כי הדל"ת אות השימוש הוא בארמי,
ויבוא לפעמים נוסף שלא לכורך; ובסוף כלס נאמר שם בני מחול, אס על שם אביהם חו
ע"ש כלי שיר לדעת שלטי הגבורים. וחז"ל דרשו בשמות האלה דברי מוסר. והנה אין ספק
לדעתי, כי האנשים האלה אחד הם עם איתן והימן המזכירים להלן בפרשה ט'
ואף אס הם שם משבט לוי, אין זה סתירה כלל כמו שאנאר שם בפסוק י"ט: עכר, הוא
עכן וקוראו עכר לגנאי כי עכר ישראל (רד"ק) וכבר העיר החכם געזעניוס על חילוף אותיות למ"נר
נמעט בכל הלשונות, וכן יתחלק נבוכדנצר עם נבוכדנצר בחילוף רי"ש ונו"ן וכדומה: (ז) ובני כרמי,
הזכיר בני כרמי אף שלא הודיענו בתחלה מי הוליד את כרמי, וכן מנהג הספר פעמים
רבות אס מלך אהבת הקינור, או שהיה כחונ בן בספר היחס אשר לפניו, ראה דוגמתו
להלן ד' ב' והרבה עוד. וכן תמלא בתורה ללפחד בן חפר (במדבר כ"ו ל"ג) אע"פ שלא
נזכרה מקודם תולדתו מאניו. (ח) ובני איתן, כתב רש"י כמו ובני דן חשים ע"כ והוא

נכון

דברי הימים א ב

תרגום אשכנזי כמ

חצרון, דיא איהם געבארען
וואורדען, ווארען: ירחמאל,
רם אונד כלובי: (י) רם צייג
טע דען עמינדב, אונד עמינדב
צייגטע דען נחשון, דען פֿיר
סטען דער זאָהנע יהודה'ס.
(יא) נחשון צייגטע דען שלמא
אונד שלמא צייגטע דען בועז.
(יב) בועז צייגטע דען עובד,
אונד עובד צייגטע דען ישי.
א'שי

חצרון אשר נולד לו את ירחמאל
ואת רם ואת כלובי: (י) ורם
הוליד את עמינדב ועמינדב
הוליד את נחשון נשיא בני
יהודה: (יא) ונחשון הוליד את
שלמא ושלמא הוליד את בועז:
(יב) ובועז הוליד את עובד ועובד
הוליד

ר ש י

(בראשית מ"ג): (ט) ואח כלובי. זהו כלב כמו שמוכיח למטה וכלב בן חצרון ונספר (שמואל
א' כ"ה) כתיב והוא כלבי ותרגם מדבית כלב וכך תרגם כלבי מחזיק היה ומתפאר בעצמו שאין
מיוחס בכל שבת כמוהו כלומר אם שמואל (נחן לו מליכה) ועל בן נאמר מי דוד ומי בן ישי
היום רבו עבדים שהרי ילא מרות המואבים וירחמאל אחיו נשא נכרית כמ"ס למטה וזה כלובי
מתנשא ומחנאה (בכל) אשר נשאו לבו: (י) נחשון נשיא בני יהודה. לא נא לפרש אלא מפני
כבודו של דוד: (יא) ושלמא הוליד את בועז. נותנינו אמרו אבנן זה בועז ותימה יש היאך
יכול להיות והלא נחשון בשנה שנייה ליציאת מצרים מת ושלמון בנו מת נדר והוא היה מבאי
הארץ ובוועז בנו שהוא אבנן בכניסתו לארץ נולד ומיציאת מצרים עד יפתח היו שלש מאות שנה
וחנמים אמרו בשעה שנא בועז על רות והרתה מיד מת בועז ואבנן היה שופט לאחר מות
יפתח דכתיב (שופטים י"ב) וישפוט אחרייו את ישראל אבנן מבית לחם ועל זה אני תמיה שהרי
מלינו באברהם שהוא אמר לאחר שנלכד דמו וכו' ואמר הלנן מאה שנה יולד ואיך הוליד בועז
בן ג' מאות שנה וי"ל על בן אמר (רות ד') ויתן ה' לה הריון דוגמתו (ויראהו ה'): אבנן
אב

ב א ו ר

נכון, רק שהיה לו להעיר זאת כבר למעלה (א' מ"א) שנא ובני ענה דישון: (ט) נולד,
הראוי נולדו, רק שנאמר נולד על כל אחד ואחד כמו שביארתי למעלה בפסוק ג'. ומה שנא
ע"ד זרות יחס הפעול אחת חמור יחס הישר, עיין כלל גדול בזה להלן (דה"ב ל' כ"ז) כי שם
מקומו. כלובי, הוא כלב הנאמר להלן בפסוק י"ח, ויו"ד נוסף בשמות הפרטיים בסוכס
חמלא גם בשם עמשי, יהדי, אהלי ונדומה. ונהעתיקת השבטים נא גם נכתוב זה כלב
כמו להלן. (י) ורם, מונהו בתחלה אף שהוא הנן השני לחצרון, מפני כבוד בית דוד המוטב
מגזעו ונלך משרטיו, ואז (בפסוק י"ח) יזכיר את כלב הנן השלישי לחצרון, כי גם שמו נכבד
ומהולל בישראל (בפרט לדעת חז"ל האומרים שהוא כלב בן יפונה) ואחרי כן ישוב (בפסוק
כ"ה) אל הנן הבכור ירחמאל. (יא) ושלמא, בסוף ספר רות נאמר שלמה בנ"א, ופה נא
אל"ף בסוף במשקל ארמי, או בחילוף המולא, וכן נקראה עבסה בת כלב בספרנו עכסא.
ושלמון (ברות ד' כ"א) הוא שלמה הנזכר לפניו, כמו שהוכיח החכם רא"ו בהקדמתו לספר רות
בראיות ברורות, קחם נא משם. ואני אוסיף עוד בדרך כלל, כי ממונה הלשון הוא להחליף
ה"א הנקבה עם נו"ן, ד"מ בשמות הכללים אלה, אלו"ן; אלה, אלו"ן; שרפה, שרפון
וכדומה. וכן גבועה, גבועה; גבועה (יהושע ט"ז ז') וגבועה (להלן ז' כ"ח); ובת"ו הנקבה
עלמה (שם ו' מ"ה) ותמורתו עלמון (יהושע כ"א י"ח) ורבים דוגמת זה. וכן נמלא גם
בשמות זכרים שיחוסף נו"ן בסוף המלה חצרון היא חצור (יהושע ט"ז ז') כוש וכושן וכדומה,
ומזה

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ב

(יג) אישי צייגטע ווינען ערסט
געבארנען אליאב, צוויי טען
אבינרב, דריטען שמעא,
(יד) דען פיערטען נחנאל, דען
פינפטען ררי, (טו) דען זעכס-
טען אצם, אונד דען זיבעענ-
טען דויד; (טז) דערען שווע-
סטערן ווארען צרויה אונד
אביגיל. דיא זאהנע דער צרויה
ווארען: אבשי יואב אונד
עשהא אלוף דרייא: (יז) אביגיל
געבארדען עמשא, דער פא-
טער דעם עמשא וואר יחרדער
ישמעאליטע

הוליד את-ישי: (יג) ואישי הוליד
את-בכרו את-אליאב ואבינרב
השני ושמעא השלישי: (יד) נתנאל
הרביעי וררי החמישי: (טו) אצם
הששי דויד השבעי: (טז) ואחיותיהם
צרויה ואביגיל ובני צרויה אבשי
וינאל ועשהא שלשה: (יז) ואביגיל
ילדה את-עמשא ואבי עמשא

כצ"ל

יהר

ר ש י

אב לכל הנונים שהרי אשה בחורה שבה אללו ונלטון ולא נגע בה סא"א: (יג) ואישי הוליד
את בכורו. מלא אל"ף כלומר איש גבור חיל: (טו) דויד השביעי. מלא יו"ד מפני כבודו של
דוד ועתה מלא המרגלית לפיכך לא מנה השמיני אליהו: (טז) ואחיותיהם צרויה ואביגיל.
מפני

ב א ו ר

ומזה יבואר לך חילוף שלמה עם שלמון ברות ונספרנו *). (יג) ואישי, תמור וישי,
דוגמת חלאים תחת חליים: ושמעא, לרד"ק ורש"י הוא שמח (ש"א ט"ז ט') והנה שם
בשמואל (פסוק י' וכן י"ז י"ב) הוא מונה שבעת בנים מלבד דוד, וא"כ היו לישי שמונה
בנים, אך בספרנו יפקד מקום שמה הנזכר שם, אולי מפני מותו במלחמת פלשתים, כי
במלחמה הלך (ש"א י"ז י"ג — י"ד) וכן תאכל המרב. ועפ"י ילדק היות דוד השביעי בספרנו.
(טו) השביעי, לדעת רבינו יונה שהביא הרד"ק השביעי כמו השמיני (?) ולדעתו והיא גם
דעת ראב"ע מנה פה בני אשה אחת לישי, והיו לו עוד בנים מאשה אחרת, וכבר כתבתי
דעתי בזה בפסוק י"ג. גם ראוי להזכיר מדרש ז"ל שהביא הרד"ק, כי הבן השמיני לישי
בשמואל, הוא אליהוא מאחי דוד (דה"א כ"ז י"ח) רק שנאמר שם ודוד הוא הקטן ע"ש שהקטן
את עצמו, ויש לישב זאת גם בפשטות הכתוב, ולאמור כי היה אליהו גדול בקומתו מן דוד
ולא

(*) נודע הוא נאמנה לכל בתי שער הלשונות, כי מלבד הכנות והאחיות אשר לשפת קודש בין לשונות הקדש,
עוד אחות לנו קטנה, היא שפת חיתולית הנעימה, ונפלא הדמיון בינה ובין ל"הק אשר חין פה המקום
לבררו, רק את זאת רליתי להזכיר בהערה הזאת, כי בלשון הנזכרת נהוג חילוף סימן הנקבה (a) אל
הכרת (one) ועי"ז יסומן גודל הדבר וחזקו (Testa, Testone, Sala, Salone) והוא בעצמו חילוף ה"א
הנקבה למשקל ון המדובר שבה: ובאמת יודע לחוקר הלשון בשמות רבות כי ע"י החילוף הזה נוספת גם
הוראת החזק והחומץ, ד"מ אלה כמו אלוון וורו שניהם על העץ הנקרא (Quercus, אייב"ע) עיין רמב"ם
פ"ז דשביעית, ובכל זה תמלך כי תמיר יזכיר הכתוב שם אלוון חס ירלה להורות על עץ חזק וגדול, ד"מ
לכרת לו ארזים ויקח תרזה ואלון (ישע"י מ"ד י"ד) אלוונים מבטן (יחזקאל כ"ז ו') וחסון הוא באלונים
(עמוס ב' ט') וכדומה, ושם הדבר נוסד על טבע החילוף מנקבה לזכר ואין להחריך. ואין נשאל מה
שכתב הרד"ק ז"ל ואחריו שזר המדקדקים כי יבוא אישון בת עין מן איש ימורה סי' ון הנוסף על הקומוץ
כי יותר פשוט שנקרא אישון מן אישון חושך, בעבור חשכת שחור תחרו, נרדף עמו עשן בחילוף המונח,
ואין לזוז מן הגורם הפשוטה הזאת בעבור שגרה כי כל' ערב ויון מקרה בת עין נשם חיש קטן או ילד קטן

דברי הימים א ב

תרגום אשכנזי ל

ישמעאליטע. (יח) כלב דער זאָהן
דעם חצרון, צייגטע דיא עזובה
אשה, אונד דיא יריעות; פֿאַל-
גענדע זינד איהרע זאָהנע (דער
זעלטען נעהמיק) ישר,
שוֹבב, אונד ארדון: (יט) עזובה
(דיא ערטע פֿרוי דעם כלב)

יִתְרֵי שְׁמֵעָאֵלִי: (יח) וְכֻלֵּב בֶּן־
חֲצֹרֹן הוֹלִיד אֶת־עֻזָּבָה אִשָּׁה
וְאֶת־יְרִיעוֹת וְאֶלֶּה בְנֵיהֶ יִשָּׁר
וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן: (יט) וְתַמַּת עֻזָּבָה

ויקח

ר ש י

מפני כבודו של דוד שהיו בני אחות וגבורים ואנשי חיל ושרים כך מפורש: (יז) יתר הישמעאלי.
(ובשמואל ב' יז) כתיב הישראלים בארץ ישמעאל היה דר דוגמת בית עובד אדום הגמי (שם ב'
ו') וכן (מלכים א' ו') וישלח המלך ויקח את חירם מלור בן אשה אלמנה ואביו איש כורי:
(יח) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה. לפי שהיתה לו אשה שמה עזובה לכך כינה את
שם בתו עזובה אשה כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת מבאן שהיתה לו אשה שמה
עזובה

ב א ו ר

ולא נשים. (יז) יתר הישמעאלי, במקום אחר נקרא יתרא הישראלי (ש"ב י"ז כ"ה) והנה
יתר ויתרא כמו גבע וגבעה, תרשים ותרשישה, ובחורה יתר ויתרו. ובנין חילוף ישמעאלי
וישראל יעלו חכמים שונים ליטנו בחילוף האותיות, ואין לורד לזה, כי יתר חבון בעלה
מחשבת הרד"ק ז"ל שנקרא ישמעאלי ע"ש מגורתו בארץ ישמעאל, ולמען כל נחשבו שהוא מזרע
ישמעאל קראו הכתוב גם ישראלי; ואולי ירוח לנו המקום עוד, אם נשים עין שהזכיר הכתוב
ביתוד את אבי עמשה, מה שלא עשה בבני כרויה הקודמים לו, ומה נראה כי ענין פרטי
ומיוחד היה באיש הזה, ועל כן נשפט מזה, כי באמת היה אבי עמשה ישמעאלי אשר בא
אל אביגיל אחות דוד ונחגיג ונעשה ישראלי, ואין זה זר בימים ההם. וראיה נכונה ממ"ש
שם בשמואל: ועמשה בן איש, ושמו יתרא הישראלי, אשר בא אל אביגיל וגו' (עיין רש"י
להלן פסוק כ"א שכתב כי אשר בא מורה על ביאה שלא לשם אישות) הרי להדיא כי בא עליה
בהיותו נכרי, ובבואו תחת כנפי השכינה נהיתה לו לאשה: (יח) וכלב בן חצרון, למדרש
חז"ל הוא כלב בן יפונה ועפי"ז יהיה ההכרח לומר כי שלשה דורות הולידו בני ח' שנים (עיין
סנהדרין ס"ט ע"ב) והרד"ק נלחם נלחם בס והראה באותות ובמופתים שאין זה בסדר הזמן
ובפשטות הכתובים. אך מה כתיב כי איחל לחרוץ משפטי בזה? מי שמי לאיש שר ושופט
לאמר קום ריב את ההרים? — ובפרט כי איש אוהב הפשט אחז על גילי המדרש, ימלא
עוד לדברי חז"ל ראיות שונות, ד"מ שנקרא' בת כלב בן חצרון עכסה (פסוק מ"ט) וכן שם
בתו של כלב בן יפונה ביהושע ובשופטים, וכדומה (ואין פה המקום לבלות מקום חמן במשכונות
רבים אין חפץ בס לפשטות הכתוב) ונראה מפסוק נו"ן שגם הרד"ק ז"ל שם מדבריו.
אח עזובה אשה, לפירש"י היתה עזובה אשה בתו של חצרון, וזה ע"פ אמרם ז"ל ובי יס
אדם מוליד את נשיו וכו' ולרד"ק היתה אשתו ונא את במקום מן ע"ד בלתי את העיר
(שמות ט' כ"ט) ואשה במקום אשתו. ואולי ימעט הדבר מהיות זרות אם נרכיב שני הפירושים
יחד ונאמר, כי עזובה היא אשתו של חצרון כנראה מפסוק הנא, אך אישה ויריעות הם
שתי בנותיה, ובניה ישר וכו', או נאמר כי נוסף וי"ו ואח ויריעות בוי"ו של ואיה (בראשית
ל"ו כ"ד) ושיעור הכתוב כי הוליד עם עזובה אשתו את יריעות; כי דעת רד"ק שהיו עזובה
אשה ויריעות נשיו זרה ורחוקה מאוד, ואך יאמר הכתוב שהוליד עמהם, ולא יפרוט
ילדיהן, רק יאמר בשםם ואלה בניה ביחיד? — עוד דרך אחר מלאתי לשום העקיב
למשור בזה, והוא כי לא היו לכלב מאשתו הראשונה כ"א שתי בנות עזובה אשה ויריעות,
והראשונה לא נישאת או לא ילדה בנים (אולי נקראה ע"ז עזובה אשה) אך השנית ילדה את
ישר ושובב וארדון, ונקראו על שם אבי אביהן, אשר לא היו לו אז בנים זכרים. ואחר כן
מתה עזובה (אשת כלב, ולא עזובה אשה בתו) ונא אל בת מכיר וכו' וקלת ראיה לפיכך
זה

וַיִּקַּח-לוֹ כָּלֵב אֶת-אֶפְרַת וַתֵּלֶד
לוֹ אֶת-חֹר: (כ) וַחֹר הוֹלִיד אֶת-
אֹרִי וְאֹרִי הוֹלִיד אֶת-בְּצִלְאֵל:
(כא) וְאַחֵר בָּא חֲצֵרוֹן אֶל-בֵּת-
מְכִיר אָבִי גִלְעָד וְהוּא לִקְחָהּ
וְהוּא בֶן-שְׁשִׁים שָׁנָה וַתֵּלֶד לוֹ
אֶת-שָׁגוֹב: (כב) וּשָׁגוֹב הוֹלִיד אֶת-
יֵאִיר וַיְהִי-לוֹ עֶשְׂרִים וְשָׁלוֹשׁ

שטארב דא נאָהם זיך כלב דיא
אפרת, אונד דיעזע געבאָר
איהם דען חור; (כ) חור צייגטע
דען אורי, אונד אורי דען
בצלאל. (כא) חצרון וואָהנטע
הערנאך ביא, איינער טאָב.
טער דעם מכיר, דעם שטאָמם.
פאָטערס פאָן גלעד; נאָהם
זיא, אַלס ער שאָן איין
מאָן פאָן זעכציג יאָהרען וואָר,
אונד זיא געבאָר איהם דען
שגוב. (כב) שגוב צייגטע
דען יאיר, דיעזער האָט
טע דרייא, אונד צוואַנציג

ערים

ר ש י

עזובה: (יט) ותלד לו את חור: (כ) וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל. לא וחשוב
שכל אחד מהם היה פחות מן מ' שנים כשהולידו שהרי כלב היה בן מ' שנים במרגלים דבחי
(יהושע י"ד) בן מ' שנה לפני בלחם וגו' ואותה שעה כבר נולדו כולם שהרי הוקם המשכן
שעה בצלאל כלב היה בן מ' כשהוליד עזובה אשה ובן ט' כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה
אשתו לקח את אפרת והולידה את חור בשנה אחרת הרי בן י' שנים וחור בן מ' כשהוליד את אורי
ואורי בן מ' כשהוליד בצלאל הרי כ"ו שנים ונתיב (שמות ל"ו) ואח כל איש חכם לב ואלו איש פחות
מ"ג שנה הרי בצלאל בשעה שעה המשכן בן י"ג שנה הרי מ' שנה חסר אחת ומלא שכל א'
מהם היה פחות מן מ' כשהולידו ובן מפורש בפרק בן סורר ומורה ומדרש בן שש ושש הולידו:
(כא) ואחר בא חצרון אל בת מכיר. כל זה משום נבדודו של דוד שהרי חצרון בא אל בת מכיר
לקחה לפילגש שלא לשום אישות דוגמא כאשר בא אל בת שבע (חללים נ"א): והוא היה בן
ששים. הרי שני דברים לבת מכיר לגריעותא אחת שלא לקחה לשום אישות ואחת שחצרון היה

ב א ו ר

זה, שלא נמנו הנשים האלה במספר כל בני כלב (פסוק נ' ונ"א). (כא) בא חצרון, לקחה
לפילגש שלא לשום אישות, דוגמא כאשר בא אל בת שבע (תהלים נ"א ז') עב"ל רש"י, ועל
פי זה יובן כי לבד יאיר לעלמו את חוות יאיר במפורש בסוף סדר מלות, אחרי שגרגשו
לאחאי האשה הזאת מאת אחיהם הלעירים בני הגבירות מהסתפק נחלתם, וע"ע בפסוק הנא.
(כב) ויהי לו, כנראה מן החורה (במדבר ל"ב מ"א) היה יאיר משבט מנשה, והוא לקח
הערים בארץ גלעד וקראם על שמו, ובחב הרד"ק כל הסיפור ספר הנה ג"כ להודיע כי זה
הוא יאיר הנזכר בתורה, ובאן מיחס אותו אל שבט יהודה, ומ"ש בתורה בן מנשה ממשפחות
האם, כי האם הייתה בת מכיר בן מנשה, ולפי שלגד הערים בארץ הגלעד נשאר שם עם
שבט אמו והיו לו הערים ההם לנחלה עב"ל זה נכון ואמת, אך נמה שהוסיף עוד ורבותיו
אמרו כי אין זה יאיר הכתוב בתורה, אלא זה יאיר בן שגוב לקח אשה בארץ הגלעד וירשה,
ומירשת אשתו היו לו אלו עשרים ושלושה ערים ע"כ, הנה לענין דעתי אין הכרח לזה מדבריהם
כלל, ואם גם אמרו (נ"ב קי"ב ע"א) ובי מניין ליאיר מה שלא היה לשגוב, אלא מלמד
שנשא יאיר אשה ומתה וירשה, הנה מכל זה עוד לא מוכח לדעתם כמ"ש הרד"ק כי אין זה
יאיר הכתוב בתורה, ואדרבה ע"פ דבריהם יש לישב הסתירה בין שני הספרים באופן קל מאוד, הנה
חצרון בא אל בת מכיר שלא לשם אישות כמ"ש רש"י והוליד ממנה את שגוב, והנה ממנה הגימס
ההם היה לבנות את הננים כאלה באמור לו בן אשה זונה אחת ואין לך חלק בנחלת אביו
(זופטים י"א ז' אצל יפתח) אך שגוב היה חי בבית אביו חצרון אשר זקן מאוד ולא הכלימו
איש מפני נבדוד אביו; אפס בנו יאיר נגרש אח"כ מבני הגבירות כמנהגם, ולזה השבילו בני
מנשה למען לא יבוא זרע אחותם, ויתנו לו אחת מבנותיהם לאשה, ועמה גם חלק אחד

דברי הימים א ב

תרגום אשכנזי לא

ערים בארץ הגלעד: (כג) ויקח
גשור וארם את-חור יאיר
מאתם את-קנת ואת-בנותיה
ששים עיר כד-אלה בני מכיר
אבי-גלעד: (כד) ואתר מות-הצרון
בכלב אפרתה ואשת הצרון

אביה

ר ש י

שטעדטע אים לאנדע גלעד.
(כג) גשור אונד ארם ענטרים.
סען איהנען דיא דאָרפֿשאַפֿע
טען דעס יאיר, קנח אונד דיא
דאָזיגע העריגען אַרטער, זעב.
ציג שטאָדטע. אללע דיעזע
וואָרען קינדער דעס מכיר,
דעס פֿאַטערס פֿאַן גלעד.
(כד) נאָך דעם טאָדע דעס הצרון
צו כלב אפרתה (זיינע דאָמאָ-
ליגע פֿרויאַ דיעס אביה) גע-

זקן ומפוי כבד משפחות יהודה נתנה לו וכשהוליד יאיר נתנו לו בני מכיר כ"ג ערים ליקח אשה אחת מבנותיו: (כג) ויקח גשור וארם - גשור הוא גשורי והמעבתי לפי שהיו קרובים לארמים שהיו יושבים במזרח של ארץ ישראל וארם היו יושבים במזרח דמבי (ישעיה ט') ארם מקדם ופלשתים מאחור וכימי (שפות השופטים ג') כשחטאו ישראל מקדם ביד חויב ביד ארם ואז הלכו אלו ולקחום מהם וכשנא דוד החזיקן ולפי שהחזיקן בתנן כאן: (כד) בכלב אפרתה. על שם

ב א ו ר

מארכס אשר עוד לא נגרש האמורי כולו מחוכו, למען יורישנו ותקרא ארצו על שמו, וכן עשה וילכוד לו את חותותיו הנקראות בשמו חות יאיר. ומעתה יפה אמרו חז"ל יאיר נשא אשה ומתה וירשה, כי בימי חיה היו חות יאיר מאחזתה לבית אביה. והנה במסקנא שם אמרו שגורב נשא אשה ומתה בחיי מוריסיה ומתו מוריסיה וירשה יאיר, ועל פי זה ודאי אין מקום למה שזוין רד"ק בדברי חז"ל. והרמב"ן בפירוש התורה נראה כמחיש מזה: עשרים ושליש, באופטים (י' ד') נאמר כי שלשים עירים הם הנקראים חות יאיר, ויש לחלק כי עירים (שהם מחוזים) היו שלשים, אבל הערים (ערי חומה) רק עשרים ושלש היו בחוכם. (כג) גשור וארם, שנים קרובים לארץ הגלעד היו שניהם, ובחרון ה' על יושבי גלעד דרש את הסמוכי להם ויקחם לשבת אפי' ולמטה זעמו בהם, למען קח מידם את הערים האלה: קנח, הוא בן יאיר כמו שהוכיח רמב"ן בסדר מטות (ל"ב מ"ב), ונקראה העיר על שם הבונה אותה קנח כרוב הערים בפרשיו הללו. ולאחזיו בן חו' לכדו את ששים הערים האלה, ומה שלא הזכיר בתחלה שגולד מיאיר, הנה בן רשט הספר כמ"ג למעלה (ב' ז'). בני מכיר, לרד קמסר פה למ"ד השימוש וענינו לבני מכיר, ר"ל היו לאחזיה לבני מכיר ע"ד היו בן שאל (ש"ב ד' ב') תחת לבן שאל; ולדעתי בא הכתוב לבאר מלת מאחם הנזכרת בראש הכתוב בכנוי סתמי, ולא פירש לנו מי אלה אשר לקחו גשור וארם מאחם את חות יאיר ואת ששים ערי קנח, על זה הוא משיב: כל אלה בני מכיר אני גלעד. ונאמר בתחלה הכנוי (מאחם) וחס"כ השם (בני מכיר) דוגמת ותראו את הילד (שמות ב' ו'). והנה חז"ל למדו מכתוב זה בני בנים הרי הם בנים מפני שאמר כל אלה בני מכיר אני גלעד, וזה נכון עפ"מ"ש, ואין מקום למה ששאל עליהם הרד"ק, מהו כל אלה והוא לא זכר אלא שגוב? כי כל אלה מוסב על מאחם, והם בני מכיר. (כד) בכלב אפרתה, לפירש"י נקראה העיר כלב אפרתה על שם אשת כלב, וחז"ל חזרון מבאי הארץ ובא"י מת, ועל זה כתב הרד"ק היותו רחוק, כי עפ"י זיהיה חזרון (שהיה גם מיוכלי מלרים) יותר ממאתים וחמשים שנה, ופירש הוא ז"ל בעת שלקח כלב בן חו' את אפרתה אשתו, באותו העת מת חזרון ע"כ, ונראה שלדעתו שיעור בכלב אפרתה בזמן חתונת כלב עם אפרתה, ומה גדול הדחק בזה? — והעתקה היונית היא באילו כתוב באכלב אפרתה וכל זה אינו מספיק. אך יותר נכון ללכת ולשוב אל פירש"י היות כלב אפרתה שם מקום וגודל הזקנה של חזרון אינו מן הנמנעות המוחלטות, והרד"ק ז"ל בעלמא לא הקפיד על זקנה כזו וגדולה עוד מזה, כמו שפירש (להלן ה' ל"ו). אך חכם אחד העיר מחדש על פירש"י, למה לא נודע לנו עיר כלב אפרתה בא"י בשם זמן או מקום? — ועל זה נשיב, כי שם העיר אפרתה או בית

אֲבִיָּה וְתִלְד לוֹ אֶת־אֲשָׁחֹר אֲבִי
תִּקְוָע: (כה) וַיְהִי בְנֵי־יִרְחֻמָּאֵל
בְּכוֹר חֲצֵרוֹן הַבְּכוֹר וְרֵם וּבֹנָה
וְאֶרֶן וְאַצֵּם אֲחִיָּה: (כו) וַתְּהִי אִשָּׁה
אֲחֵרֶת לִירְחֻמָּאֵל וְשֵׁמָּה עֲטָרָה
הִיא אִם־אוֹנָם: (כז) וַיְהִי בְנֵי־רֵם
בְּכוֹר יִרְחֻמָּאֵל מֵעֵץ וַיְמִין וְעֶקֶר:
(כח) וַיְהִי בְנֵי־אוֹנָם שְׁמִי וִידֵע וּבְנֵי
שְׁמִי נָדָב וְאַבִּישׁוֹר: (כט) וְשֵׁם אִשָּׁת
אַבִּישׁוֹר אֲבִיחִיל וְתִלְד לוֹ אֶת־

באר איהם דיעוע נאך דען
אשחור, פאטער פאן תקוע.
(כה) דיא זאנהע דעם ירחמאל
דעם ערשטגעבארנען הצרון
ווארען רם דער ערסט
געבארנע, דאן בונה, אורן,
אונד איצם אחיה. (כו) ירחמאל
האטטע נאך איינע פרויא,
איהר נאמע וואר עטרה,
דיעוע וואר דיא מוטטער
דעם אונם. (כז) דיא זאנהע
דעם רם ערשטגעבארענען
ירחמאל'ס ווארען: מעץ
ימין אונד עקר. (כח) דיא זאנהע
נע דעם אונם ווארען שמי אונד
ידע, אונד דיא זאנהע דעם
שמי ווארען: נדב אונד

אבישור. (כט) דער נאמע דער פרויא דעם אבישור וואר אביחיל, דיעוע געבאר איהם
דען

ר ש י

(כלב) אשתו קראו את העיר (כלב) אפרתה: ותלד לו את אשחור אבני תקוע. לאחר מיתת
חצרון: אבני תקוע. שר של עיר תקיע שהיה של שנט יהודה: (כה) ויהיו בני ירחמאל בכור
חצרון. לפי שהפסיק במשפחתו של כלב ע"כ הולך לומר בכורו של ירחמאל: (כו) ותהי
אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה. לפי ששמו ישראלית היתה ובינמות יושלמי כתב שלקח
נכרית להעטרה כה יפה ושרית היתה: היא אם אינס. (שמעתי) אם כמו שקמתי אם בישראל

ב א ו ר

חס, ונמלאה הרבה נס"ק, כי כנר על מנשא העם לאמור כלב אפרחה ואמרו רק
אפרחה לנד, [יאפרח נראה שהיתה נכר כימי יעקב (בראשית מ"ח ז') רק שנקראה אס"כ
צית לחם במפורש סס, ועמה חלל אפרח אשת כלב נחמדש שמה] ודוגמתו קראו את קריח
בעל (יהושע ט"ו ס') גם נסם בעלה לנד (דה"א י"ג ו'). ואשח, לפי שאמר כי בא בעת
זקנותו על בת מכיר, הודיענו עתה כי אין זאת אשתו האחרונה, כי עוד אחרת לקח לו
והאירה אחריו במותו, והולידה לו (אם נחיו או לאחר מותו) את אשחור אבני תקוע.
ולמעמקת השנאים שהנאיתי, מוסב ותלד לו על אפרת אשת כלב, ואשחור הוא בן לכלב
ולאפרת, וקצת ראיה לזה ממה שנאמר (להלן ד' ד' ו') היות אשחור בן לכלב. (כה) ירחמאל,
שנ להזכיר יחס הכבוד (של רם) והוא ירחמאל (רד"ק), ודברתי מזה למעלה בפסוק יו"ד.
(כו) אחרת, עוד לא נשא הראשונה על שפתיו, והזכיר אחרת? — והנה חז"ל למדו מזה
שהיתה נכרית, בדמיון הכתוב בן אשה אחרת אמה (שופטים י"א ב'), והרד"ק כתב כי
נפשות הכתוב ישראלית היתה, אלא אמר אחרת אמה (שופטים י"א ב'), והרד"ק כתב כי
איה זכר אשה ראשונה? ואם דעתו כי מנה נכר הכתוב בנים לירחמאל בפסוק הקודם, הנה
עכ"פ כל זמן אשר לא הזכיר בפרטות שם אמה, לא ילדק לאמור אשה אחרת אם לא
כדעת חכמינו ז"ל שהיתה נכרית ויהיה אחרת תואר לנכרית ע"ד שקראו לאלישע יבן של
ר' מאיר אחר. והרד"ק הוסיף ואפי' נאמר שהיתה פלגש כמו בן אשה אחרת אמה (שופטים
י"א ב') חלל ישראלית היתה ע"כ, אך למה לנו להיתלב בחזק יד נגד מדרשי חז"ל, אם על
פיהם נתהלך במעשים נפשות הכתוב? — ועיין עוד בפירושי רש"י במה שדרשו מזה אל תאמין בנר
וכו'

דברי הימים א ב

תרגום אשכנזי לב

דען אחכו אונד דען מוליד.
(ל) דיא זאָהנע דעם גרב
וואָרען: סלד אונד אפּים;
סלד שטאַרב קינדערלאַז.
(לא) דער זאָהן דעם אפּים
וואָר ישיע; דער זאָהן דעם
ישיע וואָר שישן; אונד דער
זאָהן דעם שישן וואָר אחלי.
(לב) דיא זאָהנע דעם ידע
וואָרען: אחי, שמי, יחר אונד
יונתן, יחר שטאַרב קינדער-
לאַז. (לג) דיא זאָהנע דעם
יונתן וואָרען: פלח אונד
זוא דיעזע וואָרען דיא זאָה-
נע ירחמאל'ס: (לד) שישן
האַטטע קינדע זאָהנע זאָהנען
בלאָס טאָכטער; דיעזער שישן
האַטטע איינען מצרי שישן
קנעכט דעססען נאָמע וואָר

אחכּוּ וְאֶת־מוֹלִיד: (ל) וּבְנֵי גֵרֵב
סִלְד וְאֶפִּים וַיָּמָת סִלְד לֹא בָנִים:
(לא) וּבְנֵי אֶפִּים יִשָּׁע וּבְנֵי יִשָּׁע
שִׁשָּׁן וּבְנֵי שִׁשָּׁן אַחְלִי: (לב) וּבְנֵי
יִדֵּע אַחִי שְׁמִי יִתָּר וַיּוֹנָתָן וַיָּמָת
יִתָּר לֹא בָנִים: (לג) וּבְנֵי יוֹנָתָן פִּלְחַ
וְזוּא אֱלֹהֵה הָיוּ בְנֵי־יִרְחָמָאֵל:
(לד) וְלֹא־הָיָה לְשִׁשָּׁן בָּנִים כִּי אִם־
בָּנוֹת וּלְשִׁשָּׁן עֶבֶד מִצְרִי וְשְׁמוֹ
יִרְחָע: (לה) וַיִּתֵּן שִׁשָּׁן אֶת־בָּתּוֹ
לְיִרְחָע עֶבְדּוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ

אח

ירחע. (לה) שישן גאב זיינע טאָכטער זיינעם קנעכטע ירחע צור פֿרויא, דיעזע געבאָר איהם
ר ש"י

(שופטים ה') והיא היתה אם אונם שפל וחלש היה לשון אונן וכמו לא אכלתי באוני ממנו (דברי
כ') וכמו כמחלוננים (נמדבר י"ח). וילא ממנו שן שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר
בגנותו כלומר לא היו ראויין למלכות וילא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה
בן אחיקם (ירמיה מ"ח): (לד) ולא היה לשון בנים כ"א בנות. ומה שאמר למעלה ובני
שן אחלי מולה שפל היה ומת בלא בנים: (לה) ויתן שן את בתו לירחע עבדו לאשה. מכאן

ב א ו ר

וכו'. כי לדעתם ילא ממנה ישמעאל בן נתניה בן אלישמע אשר הרג את גדליה. (ל) לא
בנים. כתב הרד"ק כי חסר הב', והוא כמו בלא בנים ע"כ, אך ממה שבא גם בפסוק השני
אחרי זה מלה זאת, יותר נכון לאמר כי הוא שם מורכב כמו לז"חסיד (ההלים מ"ג ח') לז"ח
איש (איוב ל"ח כ') לז"עבות (ש"ב כ"ג ד') והם תוארים על חסרון הדבר ותרומם בלשוננו
(ויעבדו, העבדו, וחקקו, וחקקו) וכן במקומינו (קינדערו, וכו'). (לא) ובני שישן, בפסוק
ל"ד הוא אומר ולא היה לשון בנים כ"א בנות? ואמר רד"ק שם כי מת בלא בנים זכרים,
ורש"י כתב מולה היה ומת בלא בנים, וממה שכתב רש"י מולה היה (ולא ידענו מאין לזה)
היה נראה על פי שיטתו להשיר לחן הסתירה וגם הזרות באמרו ובני שן על אחלי לבדו
(ע"ד ובני דן חושים) וגאמר כי אחלי הוא תואר לאיש הנוטה בטבעו לחולי, ותכונת גופו
לא תנשר לו אורך ימים, והפת"ח בסוף עם יו"ד גראה אחריו הוא ע"ד שר"י אולי, או שכל
אחלי במקום אחלים כמו שר"י (שופטים ה') במקום שר"י וכדומה, וכמו שמלאנו אחלי
(ההלים קי"ט ה') מאורש חלה בהוראת חפלה ובפלה ארצה, בן יבוא גם בהוראת מחלה
ונגע ע"ד זה, ופירוש הכתוב, ובני שן היו נוטים לחולי ולחולשות ומתו מהר (אל יקבלו פניך
פאור, קורא נעים! למחקרי לשון כאלה אם ממרחק יבואו, ואם לפעמים אין אמת,
הלא תמיד תועלת נמלא בהם) כל זה בפירוש רש"י; ובאמת מלאנו עוד בפעם אחר,
שם פרטי אחלי (להלן י"א מ"א) והוא ע"ד שפא"י. יבא וכדומה. (לב) לא בנים, כמו בפסוק ל'.
(לד) ולא היה לשישן, ראה פסוק ל"א מ"ש שם. (לה) לירחע עבדו, מכאן אמרו בתך נגרה

דען עתי: (לו) עתי צייגטע
דען נתן, אונד נתן צייגטע
דען זכר; (לז) זכר צייגטע
דען אפלל אונד אפלל צייגטע
דען עובד; (לח) עובד צייגטע
דען יהוא אונד יהוא צייגטע
דען עזריה; (לט) עזריה צייגטע
דען חלץ אונד חלץ צייגטע
דען אלעשה; (מ) אלעשה צייגטע
דען ססמי אונד ססמי צייגטע
דען שלום; (מא) שלום צייגטע
דען יקמיה אונד יקמיה צייגטע
דען אלישמע. (מב) דיא זאָה.
נע דעס כלב, ברודערס פֿאָן
ירחמאל וואָרען מיטע ויין
ערשטגעבארנער, דאָז איזט
דער שטאַממפֿאַטער פֿאָן ויף
דאָן

אֶת־עֲתִי: (לו) וְעֲתִי הָלִיד אֶת־נָתָן
וְנָתָן הוֹלִיד אֶת־זָכָר: (לז) וְזָכָר
הוֹלִיד אֶת־אֶפְלָל וְאֶפְלָל הוֹלִיד
אֶת־עוֹבֵד: (לח) וְעוֹבֵד הָלִיד אֶת־
יְהוּא וְיְהוּא הָלִיד אֶת־עֲזַרְיָה:
(לט) וְעֲזַרְיָה הָלִיד אֶת־חֲלִץ וְחֲלִץ
הָלִיד אֶת־אֶלְעָשָׂה: (מ) וְאֶלְעָשָׂה
הָלִיד אֶת־סַסְמִי וְסַסְמִי הָלִיד
אֶת־שְׁלֹום: (מא) וְשְׁלֹום הוֹלִיד
אֶת־יִקְמִיָּה וְיִקְמִיָּה הָלִיד אֶת־
אֱלִישָׁמַע: (מב) וּבְנֵי כָלֵב אָחִי
יִרְחָמָאֵל מִיֵּשַׁע בְּכֹרוֹ הוּא אָבִי־

ויף

קמן ב"ק
ר ש י

אמרו בתך נגרה שחרר ענדך ותנהו לה ומכאן אמרו חכמים כינמות ירושלמית אל תאמן
בגר עד ע"ו דורות וט"ו דורות הם מן עתי המלכי עד ישמאל וי"א י"ו דורות עם ירמע
ומדרש רבותינו איפשר כן שהיה מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירמאל היה ולא מן
רם אלא שהעביר מזרעו למולך: (מב) ובני כלב אחי ירמאל. לפי שחס למעלה קצת משפחות
כלב והפסיק ביחס ירמאל לריק לומר כלב אחי ירמאל שלא תאמר כבר יחס כל משפחות
כלב לכך הולך לומר כלב אחי ירמאל שזה לא כלב אחר היה וכן דרך כל היחס אינו מיחס
בסדר אלא מיחס קצת משפחת פלוני ותופס משפחה אחרת ובניחס קצת משפחת זו מתחיל
ליחס משפחת ראשונה כנחמה ושוב האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה: הוא אחי זיף.
שר

ב א ו ר

שחרר ענדך (רש"י) ורד"ק ביאר זה הדורש מן שם ירמע, וירחע הוא עבד חרי כי ירח הוא
חרי בהיפך, ומזה למדו שעזאז בן חורין וכו' עי"ש, ולדעת י לא זכרו חז"ל על לחז בזה,
וכוונתם פשוטה כי מאחר שעבד אינו יכול לשאת בת חורין מזה נשמע ששחררו בטורם נתן לו
את בתו לאשה, ובאמת עוד כיום יודיעו אותנו סופרי המסעות ממנהגי בני קדם חזוני
בנים זכרים, לשחרר ענדם ולתת לו בתם - (מא) אלישמע, כבר כתבתי למעלה כי זה
האיש הוא לרבת חז"ל זקנו של ישמעאל בן נתניה בן אלישמע אשר הרג את גדליה. והנה בעדות
הכתוב (ירמיה מ"א ומלכים ב' כ"ה) היה ישמעאל מזרע המלוכה, ולהלדיק דעתם אמרו ז"ל
על שם שהעביר מזרעו למולך, ובפסוק הכתוב י"ל כי מלך אס ילד מזרע המלוכה.
(מב) ובני כלב, סיפר יחס ירמאל ובא להשלים יחס כלב מה שלא נכתב למעלה (רד"ק) ועיין
פירוש רש"י. מישע בכורו, לא היו הנזכרים למעלה (יח—יט) הראשונים, אלא הקדימים
אולי היו החשובים מבניו, וכן הבנים שהיו לו מן אפרת לכבוד גלגל (חש) ומשוב בבנין
המשכן) וזה שאמר למעלה ואלה בניה, כי כבר היו לו בנים אבל אלה היו לו מן עזובה

הנ"ל

זִיף וּבְנֵי מִרְשָׁה אָבִי חֲבֵרוֹן:
(מג) וּבְנֵי חֲבֵרוֹן קָרָה וְתַפָּה וְרָקַם
וְשָׁמַע: (מד) וְשָׁמַע הָלִיד אֶת־רַחֲם
אָבִי יִרְקָעָם וְרָקַם הוֹלִיד אֶת־
שָׁמִי: (מה) וּבֶן־שָׁמִי מַעֲזָן וּמַעֲזָן
אָבִי בֵּית־צוּר: (מו) וְעִיפָה פִּילֶגֶשׁ
כָּלֶב יָלְדָה אֶת־חֶרֶן וְאֶת־מוֹצָא
וְאֶת־גִּזּוֹ וְחֶרֶן הָלִיד אֶת־גִּזּוֹ:
(מז) וּבְנֵי יְהוּדֵי רָגַם וְיוֹתָם וְגִישָׁן
וּפְלֹט וְעִיפָה וְשַׁעֲף: (מח) פִּילֶגֶשׁ
כָּלֶב מַעֲכָה יָלַד שֹׁבֵר וְאֶת־

דאן בני מרשה דער שטאממ:
פאטער פאן חברון. (מג) דיא
זאהנע דעם חברון ווארען:
קרה, תפח, רקם אונד שמע.
(מד) שמע צייגטע דען רחם
פאטער פאן ירקעם אונד רקם
צייגטע דען שמי. (מה) איין
ואהן דעם שמי, וואר מעזן,
דיעזער מעזן וואר דער פאטער
פאן בית צור. (מו) עיפה דאן
קעכסווייב דעם כלב געבאר
דען חרן, דען מוצא אונד דען
גזו; אונד חרן צייגטע דען גזו.
(מז) דיא זאהנע פאן יהדי ווא.
רען רגם יותם גישן פלט עיפה
אונד שעף. (מח) דאן קעכס.
ווייב דעם כלב (כחענס)
מעכה, געבאר דען שבר אונד

חרחנה

ר ש י

שר של זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושר העיירות האלה נחובות בספר (יהושע ט"ו)
בדכתיב זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושר העיירות האלה נחובות בספר (יהושע ט"ו)
שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך: (מז) ובני יהדי. ח' מבני' של עיפה היה ומה
שלא הזכיר מי היה אביו לפי שאינו לויך להזכיר שם מבנים של עיפה כי אם זה יהדי:
ותלד

ב א ו ר

(הג"ל) ולדעת רד"ק למעלה, כי עזובה ויריעות היו שתי נשי כלב, יותר היה ראוי לאזור
כי מאמר ואלה נחובות על יריעות. הנזכרת בסוף (כי בן סדר הספר פתח במה דסיים
וחזר חלילה להביא בסוף את הנזכר בחלילה) ופה חזר ומונה בני אשתו הראשונה עזובה.
אך לדעתי בסוף פסוק י"ח, לא היו הנשים הנזכרים שם, בני כלב מאשתו, כי אם בני נחובות
יריעות, ובה יתבררו ויתלבנו הדברים בכל המקומות, כי הנשים בכתוב שלפנינו הם היו
בניו הראשונים ולזה נקרא מישע בברו, אמנם חור (הנמנה למעלה בגדול חשיבותו) הוא
בבור אפרחה ולא נכור כלב כמפורש בפסוק נו"ן. אבי זיף, בונה העיר ומיסדה נקרא בספר
הזה לרוב אביו, וכן יקרא אמן וחרש נמלאכת הבנין בשם אב (דה"ב כ' י"ג), גם יחכן לומר
מפני שנקראו הערים מאת בניהם לרוב על שם בניהם (ד"מ בראשית ד' י"ז) לכן יאמר להם
חואר אב לפני שם העיר כי שם בניהם הוא. ובני מרשה, לדעת רד"ק הכוונה ובני זיף
מרשה אבי חברון, אך יפלא אמרו ו כי כלב מישע בברו, אם הכן הזה הוא אחד ואין
שני לו. בכל המנין הזה מלבד הדוחק הנפול הנראה לעין. ואולי יותר נכון כי בנו השני היה
מרשה (אם נקרא בשמו הפרטי בני מרשה, או כי בא ובני במקום ויבנו כמו למעלה בפרשה
ח' עינל במקום עובל, הימם במקום הושם וכדומה, והוא היה אבי חברון. (מו) ובני יהדי,
אחד מן הנשים שהזכיר ושני שמות היו לו (רד"ק) ואולי ייטב מזה לאמור כי הוא בן גזו
הנזכר בסוף הכתוב הקודם, וספר בניו אף שלא ספר עוד תולדתו מאביו הנזכר לפניו,
כמשפט הספר הזה, עיין למעלה ב' ז'. ולד"ק היתה יהדי פלגז שניה של כלב ועל זה בא
הכתוב השלישי פלגז כלב מעכה וגו' עיין בפסוק הנא. (מח) ילד, על פי המין ראוי ילדה,

תרגום אשכנזי

דען תרחנה . (מט) ויא געבאר
שעף דען פֿאַטער דעם מרמנה,
שוא דען פֿאַטער דעם מכבנא
אונד דען פֿאַטער דעם גבעא .
איינע טאָטער דעם כלב היעם
עכסא . (נ) פֿאַלגענדע וואָ-
רען ריא זאָהנע דעם כלב ,
זאָהן דעם חור , דעם ערשטע
געבאָרענען , דער אפרח :
שובל דער פֿאַטער פֿאַן קרית
יערים ; (נא) שלמא פֿאַטער
פֿאַן בית לחם , אונד חרף פֿאַטער פֿאַן בית גדר . (נג) דעם שובל וואָרדען אויך קינדער
נע .

דברי הימים א ב

תרחנה : (מט) ותלד שעף אבי
מדמנה את שוא אבי מכבנא
ואבי גבעא ובת כלב עכסא :
(נ) אלה היו בני כלב בן חור
בכור אפרתה שובל אבי קרית
יערים : (נא) שלמא אבי בית לחם
חרף אבי בית גדר : (נג) ויהיו
בנים

קמץ נ"ק

ר ש י

(מט) ותלד שעף אבי מדמנה את שוא אבי מכבנא ואת עכסא . עתה מתחיל לראש ומקדים בעכסא משום שהיתה שרית אשת עזניאל
בדכתיב גם ויאמר כלב אשר יכה קרית ספר וגו' : (נ) אלה היו בני כלב בן חור בכור אפרתה .
פתרון אלה היו בני כלב בן חור כמו בנו חור והוא חור היה בנו הבכור לאפרת אשתו ולא
בכור לכלב וכן מפורש למעלה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור . ע"א אלה היו וגו'
חור היה בן לכלב והוליד בן ויקרא שמו כלב וכך פירושו ואלה היו בניו של כלב בנו של חור
שובל וגו' : בכור אפרתה . ולא בכור לכלב על חור הוא אמה בן נראה לנו :

ב א ו ר

אך להיות כי פלגש הוא שם מיוחד ואין לו סימן נקבה , א"כ אינו זר שיבוא לפעמים מפאת
משקלו בתואר זכר אף שהוא בעצמו נקבה , (כמו שהוא נהוג גם בלשוננו הגרמנית) וכן מלאנו
אשר הביא שפחתך לאדני (ש"א כ"ה כ"ז) . והרד"ק אמר כי ילד שב אל כלב ואינו מוסב על
מענה , ואני אומרה עם הנביא : שאלו נא וראו אם יולד זכר ? — הזכר מו"ל יד והנקבה
יולדת , ואם לא נפלאה ממני כי מלאנו בבראשית ועירד ילד את מחוילל וגו' (בראשית ד'
י"ח) עיין מ"ש רש"י שם , הנה אין זה וכל כדוגמתו כ"א יולד מן הכלל , ופרט פה ששם
כלב אינו עיקר במאמר כי אם סומך לפלגש , רחוק הוא בלי ספק לאמור כי ילד שב אל
כלב . ובעיקר מלת פלגש , הנה השי"ן הוא סימן המשקל (כמו שאוביח במקום אחר אי"ה כי
לא לבד אותיות האמנות י"ו כ"א כל אותיות השימוש אי"תן מ"שה וכל"ב סמני המשקל הנה)
ושאפולג , והטיבו את אשר דברו חז"ל כי היא פלגשה , יען משפטי אשה אך למחליהם
חקק לה , וזה על דרך נפלה הארץ (למעלה א' י"ט) . (מט) ותלד שעף , הרד"ק הפרש
בפסוק הזה הזה , גם פירוש רש"י אינו די באר , והחכם רש"ד כתב כי הוא כמו וילד שעף
(כ"ל וילד) ולא ישמור המין בדרך המקרא בפעלים הקודמים לפועליהם ע"כ , אך לא מלאנו
שיבוא פעל בכנוי נקבה במקום זכר אם גם הוא סתמי . ולדעתי נראה כי ותלד שב אל הפלגש
הזכרת למעלה , ור"ל ותלד עוד את שעף אבי מדמנה וכו' — ובנו שחבר בפסוק הקודם אח
יחס הפעול לפני שבר בן חסר פה לפני שעף . (נ) כלב בן חור , רש"י ורד"ק פירשו כי
כלב זה היה נכדו של כלב בן חורון ובנו של חור , ואף שהזכיר כבר למעלה בפסוק ב' אורי
בן חור הוסיף עוד פה בן אחר כלב שמו וזה נכון ולדעת חכמים שונים (בתוכם גם דע
וועטטע) בן חור הוא כמו חור , וא"כ מונה הכתוב בני כלב בן חורון עוד הפעם . וזה דרך
כר מאוד , כי אם בן איפוא , למה לא בא זולתי חור (מכונה בשם בן חור) אף אחד מבני
כלב הזכרים למעלה בשני המקומות ? — ואם גם נדחק כי שובל פה הוא במקום שובל
למעלה (פסוק י"ח) למה ילא האחד טורף טורף ממעגל אחיו הזכרים שם , ואין זכרון לראשונים
גם

דברי הימים א ב

חרגום אשכנזי לד

געבארען, ער וואר דער פאך
טער פאך קרית יערים, אונד
האטטע דיא אויפזיכט איבער
דיא איינע האלשטע פאך
מנחות. (נג) דיא פאמיליען
פאך קרית יערים ווארען:
יתרים פוחים שמחים אונד
משרעים, פאך דיעזען קא
מען אויך דיא צרעחים אונד
אשחאלים. (נד) דיא וואהנע דעם שלמא האטטען בית לחם, נטיפתי, עטרוח, בית
יאב

בנים לשוכלל אבי קרית יערים
הראה חצי המנחות: (נג) ומשפחות
קרית יערים היתרי והפזתי
והשמתי והמשרעי מאלה יצאו
הצרעתי והאשתאלי: (נד) בני
שלמא בית לחם ונטופתי עטרוח

בית

ר ש י

(נג) הרוואה חצי המנחות. מדינה חזקה היתה בארץ ומנוחות שמה דכתיב ויגלס אל מנחת (לקמן ח')
והוא המושל על חצי מדינה ולקמן נאמר מי משל על חצי מדינה האחרת הרוואה
פורמרדיפי"ו בלע"ז: (נג) ומשפחות קרית יערים. מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי. יושבי
זרעה ואל תחמה שכתב (שופטים י"ב) ותזל רוח ה' לפעמו בין זרעה ובין אשתאול דמשמע
שהיו שתי עיירות הללו של בני דן כי כל אלה שנאמר כאן של בני יהודה היו שאלו יבולין
לימר העיירות והגבול שהיה בין זרעה לאשתאול הי' של דן אבל זרעה ואשתאול עצמן של
בני יהודה היו: (נד) בני שלמא בית לחם. בני שלמא היו מיושבי בית לחם הנוטופתי: עטרוח

ב א ו ר

גם לאחרונים אשר הוא עומד ביניהם בתוך ? — (נג) הראה, י"מ שהיה מושל ורוואה על
חצי העיר ששמה מנוחות (פסוק נ"ד) והיא מנחת הנזכרת להלן (ח' ו') [אולי היא אחת עם
מנחת הנזכרת למעלה בין בני שער (ח' מ')] וי"מ שהיה מושל על חצי ירושלים הנקראת
מנוחה, וי"מ שהיה משגיח על חצי המנחות אשר יובלו שי לישראל מן העמים סביבותיהם —
והנראה כי הם שמות בני שובל שם האחד הראה ושם השני חצי המנוחות, ואין לתמוה על
ליורף שמות בני אדם שידמה ענין, כי הנה כרוף גדלתי ורוממתי (להלן כ"ה ד') ואחרים
מלבד אלה (מדברי הרד"ק). והחכם דע וועטטע מסכים לזה, רק שלדעתו הראה חצי
המנוחות של שם שמות הנה והוא בתרגום השבעים וזה רחוק קצת כי יבואו שני שמות
פרטיים זה"ל הידיעה בראשם. והנה בפסוק נ"ד אחרי זה, כתוב בין בני שלמא בית לחם
חצי המנחת י, והיה נראה לנטות אל דעת הראשונה שהביא רד"ק וכן פירש"י, כי על
חצי העיר היתה הממשלה לבני קרית יערים ועל חציה השני משלו אחיהם בני בית לחם ולזה
נקרא חלקם חצי המנחת הכרעי, והוא חלק מנחת המנוחה לכל זרעה, וכן נמצא גם
קנילה וחלק בין שני שרים כל אחד על חצי פלכו (נחמיה ג' י"ז וי"ח). גם י"ל כי הרוואה חצי
המנוחות, הוא ע"ד הנשקף על פני הישימון (שמואל א' כ"ג י"ע) וענין הרוואה (כמו
הנשקף שם) על היות ממעמד ההוא מחזה כללי, על חצי מחוז מנוחות, ותרומתו כדעת
הקודמת כי בכל המקום אשר הדעת סובלת את דברי הספרים הנפתחים לפני, אינוני בורא
חדות. (נג) ומשפחות, עתה מפרש את הכתוב הקודם, שאמר ויהיו בנים לשובל, ומנא
פה שם משפחותיהם; כי אין בוונתו פה למנות הבנים הפרטיים כ"ל ראשי המשפחות ובני
הערים. הצרעתי, אצל שמעון כתוב ותזל רוח ה' לפעמו בין זרעה ובין אשתאול (שופטים י"ג)
אך אינו מוכח מזה בהכרח להיות הערים האלה נחלת דן שנטו אל שמעון, אם גם שם רוח
ה' פעמיתו (עיי' מ"ש רש"י), ורד"ק כתב כי היו הערים משבט יהודה, ובני דן חנו בהם
עד נפלה להם נחלה; ובאמת כן כתוב ויעלו ויחנו בקרית יערים ביהודה, ע"ב
קראו למקום ההוא מנוחה דן עד היום הזה (שופטים י"ח י"ג). (נד) בית לחם, תמורת

תרגום אשכנזי

יואב , אונד דיא אנדערע
האלפֿטע פֿאָן מנחת געגען
צדעה . (נה) אונד דיא פֿאָ
מיליען דער שריפטערשטאָנ
דיגען בעוואָהנער פֿאָן יעבֿי
האטטען תרעתים , שמעחים ,
שוכחים , דיעזע וינד דיא קנים
דיא הערקאטען פֿאָן חמת , דעם
שטאָמפֿאטער פֿאָן בית רכב .

דברי הימים א ב

בית יואב ותצִי המנחתִי הצָרעי:
(נה) ומשפחות סופרים ישבו יעבֿי
תרעתים שמעתיים שוכתיים
המה הקנים הבאים מחמת אבי
בית רכב:

ואלה

ישי קרי

ר ש י

בית יואב . וגם מיושני נטיפות ועטרות בית יואב חלי מדינת האנחתִי תפשו להם בני לרעה
והיו יושנים בה שם מקומות הן בעלה הנטיפות (זמאל ב' י"ג) מהרי הנטיפות . גבורי
דוד ומנחת ויגלוס אל מנחת לקמן ח' : (נה) ומשפחות סופרים יושני יעבֿי סיעת יעבֿי שהיו
מושל עליהם בדכתיב למטה ויהי יעבֿי נכנד מאחיו . תרעתִי שזעתִי . שוכחים . כלם שמות
בית אביהם : המה הקנים . והיו מקומם של אלו והלא הם יושני קין שם מקום דכתיב הקין
וגבעה וחמנה ערים עשר (יהושע ט"ו) : הבאים מחמת אבי בת רכב . שילאו מזמנת שהיה של בית
רכב וישנו בקין . ע"א יעבֿי שם של עיר ושל ישאכר היתה בדכתיב והרנית וקשיון ואבֿן (שם
י"ט) : המה הקנים . לורפים . ויתנהו לכרך תרגומי לקינאה (שופטים י"ז) :

ב א ו ר

בנית לחם , וחסר הכי"ת כמו הנמלא בית ה' (מ"ב ט"ז ח') ורבים , וענינו ובני שלמה ישנו
בנית לחם וכו' , או יחסר הלמ"ד לפני שלמא , וענינו לבני שלמא היה בית לחם וכו' . אך
זר הוא לאמר כי יהיו בית לחם ונטיפות בניו , ויהיו גם חלי המנחתִי ה' לרעי בן לשלמא ,
וכן עטרות בית יואב בי אף אס יאמר אב על בונה העיר , בכל זאת הוא זר למשמע
אוזן , לקרוא לערים בני איש . הצרעי , לדעתי הוא תואר נמשך אל חלי המנחתִי , כמו
שנרדתי בפסוק נ"ב . (נה) ומשפחות , יעבֿי היה איש תם וישר מאד כנראה בפרשה ד' , וכן
נראה מפרטים הנזכרים שם אצל שמו , כי חנם לב נכנד ומפואר היה לעמו , ולזה נשארו
בעיר יעבֿי משפחות סופרים יודגי ספר ומדע כולם , כי לאחיו הלכו בעקבות אביהם וכל
היושבים בעיר הזאת לא היו ב"א חכמי לב . והרד"ק הוסיף סופרים ומלמדים , ואם כוון
במלת מלמדים על מלמדי תורה וחכמה דבריו כדברי , אך היו תואמי' בשפתיו סופרים ומלמדי
תנינות כלשון הרגיל בדברי חז"ל , א"כ הנין גם במלת סופרים נותני ספר התורה על
גליון (ושני אלה היו עניים מרודים כידוע ממאמרם על אהלִקס ציעק וגו' וכו') וזה זר
קלת בפשטות הכתוב ובמנהג הלשון . הרד"ק מלא בספר מדויק הקנים (ובפתיגולקטע
אנוירשאטשנ' רל"ו הנמלא בנית הרב מהרמ"ל כתוב קנים) ואם הם ע"ש עיר ק"ו (יהושע ט"ו) שניהם
נכונים , כי משקל פֿיל סובל בנטיחו גם ליר"י גם חיר"ק , ולדעת חז"ל הם מבני קני חותן
משה , ועפ"ז היה ראוי הרבוי ע"ד היחוד קנים בליר"י , אך י"ל כי בא בנטיה על שני דרכים
מפני השם הכולל ק"ו אשר לבני קני (שופטים ד' י"א) , ובפירוש רש"י כתב שהיו לורפים ,
בי תרגום ויתנה ללורף (שופטים י"ז ד') ויהיה לקינאה , ואין לזוז מדברי חז"ל הפשוטים
שהזכרתי , כי כתוב מפורש הוא כי ישנו בני קני חותן משה את בני יהודה (שופטים א' ט"ו)
וקרוב להאמין שנתערבו במשפחות יהודה והתחתנו עמם . אבי בית רכב , הם משפחת בית
הרכבים הנזכרים בספר ירמיה ושם אב המשפחה ההיא חמת (רד"ק) וממה שגא תמיד אבי
המשפחה הזאת בשם יוגדב בן רכב (מלכים ב' י' ט"ו) וכן בירמיה פרשה ל"ה יוגדב אביו
כמה פעמים , ולא נזכר בשום מקום חמת , היה יותר נראה בפשטות הכתוב , כי בא מלת
אבי פה בהוראתו תמיד על בונה העיר והעיר אשר נושנו בה בני רכב היתה חמת , ונקראה
אחרי כן על שםם בית רכב , והנה בני רכב חובו יחד עם בני חותן משה בפסוק הזה , ואם
נוסף להשגיח בכל מצבי הרכבים , כי היתה פרישות והנדלה בלשונם ובמעלליהם כמנהג גר'י

דברי הימים א ג

חרגום אשכנזי לה

ג (א) פֶּאֶלְגַּעַדְדֵּעַ וְיִנְדֵּי רִיא
וְאֶהֱנֵעַ דַּעַס דְּרֹד, דַּעַ
רַעַן גַּעְכּוּרַט צו חֲבֵרוֹן וּוְאֶר:
דַּעַר עֲרֻשְׁטַנְעֶבְאָרְעֵנֶע פֶּאָן
אֲחִינוּעַם, דַּעַר יִזְרַעְאֵלִית, הֵיעַם
אֲמִנוֹן, דַּעַר צווייטע פֶּאָן אֲבִיגַיִל
דַּעַר כִּרְמִלִית, הֵיעַם דִּנְיָאֵל,
(ב) דַּעַר דִּרְיִטְטֵעַ וּוְאֶר אֲבִשְׁלוֹם,
וְאֶהֱנֵעַ דַּעַר מַעֲכָה, טַאָבְמַעַר
חֲלָמִיִם, קַעֲנִיגִם פֶּאָן גִּשּׁוּר,
דַּעַר פִּיעֶרְטֵעַ הֵיעַם אֲדוֹנִיָּה,
וְאֶהֱנֵעַ דַּעַר חֲגִית, (ג) דַּעַר פִּינֶפֶּ
טַע הֵיעַם שְׁפַטְיָה, פֶּאָן אֲבִיטָל,
אוֹנֵד דַּעַר וַעֲסָטֵעַ פֶּאָן וִינְעַר
גַּאָטְטִין עֲגִלָּה הֵיעַם יִחְרַעַם.
(ד) וַעֲסָם אֶלּוֹף וּוְאֶרְדֵּעַן אִיהֶם
גַּעַי

ג (א) וְאֶלֶּה הָיוּ בְנֵי דָוִיד אֲשֶׁר
נִוְלְדֻּם בְּחֶבְרוֹן הַבְּכֹרֹת
אֲמִנוֹן לְאֶחָיוֹנֶעַם הַיִּזְרַעְאֵלִית שְׁנֵי
דִּנְיָאֵל לְאֶבִיגַיִל הַכִּרְמִלִית:
(ב) הַשְּׁלֵשִׁי לְאֲבִשְׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה
בְּתִלְמִי מֶלֶךְ גִּשּׁוּר הָרְבִיעִי
אֲדֹנִיָּה בֶן־חֲגִית: (ג) הַחֲמִישִׁי
שְׁפַטְיָה לְאֲבִיטָל הַשְּׁשִׁי יִחְרַעַם
כְּעִגְלָה אֲשֶׁתּוֹ: (ד) שְׁשֵׁה נִוְלְדֻּם
לוֹ

ר ש י

ג (א) שְׁנֵי דִנְיָאֵל לְאֶבִיגַיִל (וְנִשְׁמֹאל ב' ב') כְּתוּב וְהַשְּׁנִי כִלְאֵב לְאֶבִיגַיִל וּבְמַדְרַשׁ וַיְכֻלוּ מִפְּרַשׁ
לְפִי שְׂדוּד נִשָּׂא אֲבִיגַיִל אַחֵר מִיֵּחַת נָכַל וְהָיוּ מוֹשְׁדִין אֶתּוֹ הֵנָּה שְׂהוּא שֶׁל נָכַל לִכְךָ
קִרְאוּ דוּד שְׂמֹות שְׁנֵים כִּלְאֵב וְדִנְיָאֵל דִּנְיָאֵל דְּנִי אֵל כִּלְאֵב שְׂהִיָּה דוֹמֶה כּוֹלוּ לֵאמֹר: (ג) הַשְּׁשִׁי
יִחְרַעַם לְעִגְלָה אֲשֶׁתּוֹ. מַדְרַשׁ וְכִי הָיָה כִּלְכַּד אֲשֶׁתּוֹ אֵלָּא שְׂפַעַת כְּעִגְלָה וַיִּלְדָּתָהּ וְשִׁהִיתָהּ חֲבִיבָהּ
עָלֶיהָ

ב א ו ר

לְדַק אִז נִכּוֹן הוּא אֵם נִשְׁפּוּט מוֹה כִּי הֵם מִלְּאֲלָאִי הִקְנִי וּמִחֲבֵב אֶחָד לְכוֹלֵם, וְלִזֶּה בָּאוּ מִשּׁוֹלְבִים
גַּם בְּנִתּוֹב הִזֶּה.

ג (א) בְּנֵי דָוִד, לְפִי שְׂהִזְכִּיר לְמַעַלָּה מִשְׁפַּחַת רֵם עִם דָּוִד וְהַפְסִיק בְּכִלְכַּב, חֲזַר עֲתָה
נִשְׁלִימוּ יֵחֶם כִּלְכַּב לְהַשְׁלִים בֵּיתָם דָּוִד (ד"ק). נִוְלְדֻם לוֹ, הִרְאִיוּ נִוְלְדוּ וְנָא הַכְּנוּי
בִּיחִיד ע"ד וְדִיקָים כְּכַפִּירִיבִטָּה (מַשְׁלִי ב"ק א') וְעִנְיָנוּ כֵּל אֶחָד מֵהֶם יִבְטַח, וְכֵן לְמַעַלָּה (ב' ג')
עִי"ש. אֵךְ אִין לְאֶמּוֹר, כִּי בָא נִוְלְדֻם בְּדֶרֶךְ פֶּעַל סַחְמִי (וְיִשְׁפַּעְרוּן אֶתְּחַזֵּיעַ) כִּי אִין זֶה רַק בְּבֹא
הַפֶּעַל לְפָנֵי הַשֵּׁם וְלֹא אֶתְּרִיו, כַּדַּעַת כֵּל הַמַּדְקָדִיקִים. וְלֹלָא הִיָּה סִפֵּר ד' הִי זֶר בְּלִשְׁוֹנוֹ
לְרֹב, וְאִין לְסִמּוֹךְ עָלָיו בְּיִרְדוֹר, אִז יִכּוֹלּוּ לְהִבִּיאַר וְאִיָּה מִלְּאָה שְׁנֵי כְּתוּבִים הַנֶּאֱמָרִים כִּלְכַּב
(פֶּה וְלְמַעַלָּה ב' ג') (וְלַעֲוֹמַחֵם מִקּוֹמוֹת רַבִּים בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ הַמְּלִיכִיִּים) כִּי מִשְׁפַּט פֶּעַל סַחְמִי
הוּא לְבֹא גַם לְפָנֵי הַשֵּׁם גַּם לְאֶתְרִיו (כִּי בֵּן מִשְׁפַּט הַפְּעִלִים הַסַּחְמִיִּים גַּם בְּלִשְׁוֹנוֹת
אַחֲרוֹת) וְלֹא כִמוֹ שְׂחַשְׁנוּ הַמַּדְקָדִיקִים עַד עֲתָה. דִּנְיָאֵל, נִשְׁמֹאל ב' ב' ג' כִּלְאֵב, עִיין בְּפִירוּשׁ
רַש"י, וְעוֹד אֲמַרְוּ חו"ל שְׂנִקְרָא כִלְאֵב מִפְּנֵי שְׂהִכְלִים פְּנֵי מִפְּיבֹשֶׁת בְּהִלְכָּהּ, וְעַכ"פּ נִוְלִיא לְנוּ מִן
הַדְּרוֹשׁ אֵת הַפְּסוּט, כִּי כִלְאֵב וְדִנְיָאֵל אֶחָד הוּא. וְאִזֵּי יֵשׁ לַחַת טַעַם לְחִילּוֹף הִזֶּה, אִם נִאֲמַר
כִּי כִלְאֵב הִיָּה שֵׁם יֵחֶם לְדִנְיָאֵל, לְפִי שְׂהִיָּתָה אֲמֹ אֲשֶׁת כִּלְכַּב (ע"א ב"ה ג') (וְהָא"ל"ף בְּכִלְאֵב נִוְסַף
כִּמוֹ וְקָאָם שְׁאֵן נַעֲמָךְ (הוֹשַׁע י' י"ד). (ב) לְאֲבִשְׁלוֹם, הִלְמ"ד בָּא בְּמִקּוֹם ה"א הַיְדִיעָה,
כִּמוֹ הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ נִשְׁעַן עַל יְדוֹ (מִלְכִּים ב' ז') עַד לְשִׁמִּים הַגִּיעַ (דְּה"ב ב"ח ט'), וְלִכּוֹן
הַכְּתוּב לְהִרְאִיתָ בְּאֶחָד עַל אֲבִשְׁלוֹם הַיְדוּעַ מִמַּעֲשֵׂי, וּמֵאַחֵר שֶׁלָּא יִבְּרָא ה"א הַיְדִיעָה לְפָנֵי
שֵׁם פְּרֻטִי, הַעֲמִיד תַּחְתּוֹ לְמ"ד, וְהִרְד"ק בְּחִבּוֹ"ל לְמ"ד לְאֲבִשְׁלוֹם נִוְפֶלֶת עַל עֵיקַר הַעֲלָם,
לֹא לְהִבִּיאַר דְּנֵר אֵל הַעֲלָם, וְנִאֲמַר לְאֲבִשְׁלוֹם כִּאִילוֹ אֲמַר אֵל (נ"ל אֵת) אֲבִשְׁלוֹם, וְכִמוֹ לְמ"ד
זוֹ לְמ"ד הִרְגוּ לְאֶבְנֵר, לְכָל גִּלְיוֹ תַעֲשֶׂה נַחוּשָׁת וְכו' כִּמוֹ שְׂהִבְאֵתִי בְּסִפֵּר מִכְּלִיל בְּחֶלֶק הַדְּקָדוֹק
פ"כ, וְכ"שֵׁם בְּסִפְרֵי כִי הוּא בְּמִקּוֹם אֵת. (ג) אֲשֶׁתּוֹ, לְעִגְלָה הוֹכִיף הוּאֹר אֲשֶׁתּוֹ, וְכֵן

תרגום אשכנזי

געבאָרען צו חברון, וואָס ער וועט
פֿען יאהרע אונד זעכס מאָנאָט
טע רעגערטע, אונד דרייַא
אונד דרייַסיג יאהרע רעגירט
טע ער צו ירושלים. (ה) פֿאַל
גענדע וואָרדען איהם געבאָ
רען צו ירושלים: שמעא, שובב,
נחן אונד שלמה; דיעזע פֿיער
וואָרען פֿאַן בח שוע, דער טאָט
טער דעם עמיאל (ו) דאָן יבחר,
אלישמע אונד אליפלט, (ז) נגה,
נפג אונד יפיע, (ח) אלישמע,
אלידע אונד אליפלט; צוזאַם
זען ניין. (ט) דיעזע וואָרען

דיא

דברי הימים א ג

לו בחברון וימלך שם שבע
שנים וששנה חדשים ושלשים
ושלוש שנה מלך בירושלים:
(ה) ואלה נולדו לו בירושלים
שמעא ושובב ונתן ושלמה
ארבעה לבת שוע בת עמיאל:
(ו) ויבחר ואלישמע ואליפלט:
(ז) ונגה ונפג ויפיע: (ח) ואלישמע
ואלידע ואליפלט הששה: (ט) כל

בני

ד"ה

ר ש י

עליו כעגלה כמו (שופטים י"ד) לולי מרשתם בעגלתי ומפני חביבותה של מיכל קורא אותה
אשתו: (ו) ואלישמע ואליפלט. ואלידע ואליפלט. (בשמואל ב' ה') אינו מונה אליפלט
אלא פעם אחד ואינו מונה כי אס' ז' ונחן מונה ט' וזהו טעם שאליפלט בנו מח ונולד לו בן
אחר לאחר כן ונקרא שמו כמו בן אליפלט שהיה הוא שמנה לשם וגם אלישמע אלישמע מונה
כאן ב' פעמים כמו בן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם א' מאלו מת וגארו שבעה וזה
שאינו מונה לשם כי אס' שבעה והט' שמנה משום כבודו של דוד שהיו לו בנים הרבה שהרי
כל

ב א ו ר

בש"ב ג' ה' אשת דוד, והטעם לדעת רוב המפרשים בישראל ובעמים, לפי שהיתה אשתו
הראשונה (ולזה בא בשמואל אשת דוד, ר"ל שהיתה אשת דוד בסתם בעוד לא היה נגיד
לאנשיו ומלך לעמו), וסמך לזה בדברי חז"ל שאמרו עגלה היא מיכל, ומה שנאמר לא היה לה וולד (ש"ב
ו' כ"ב) מאותו מעשה ואילך לא היה לה. (ה) שמעא, בשמואל ב' ה' י"ד שמוע. ושלמה, פה נחשב
שלמה לבן הרביעי לבת שבע, ובאמת הכתוב אומר אחרי מות ננה הרשון, וינחם דוד
את בת שבע אשתו ויבא אליהו וגו' ותלד בן ותקרא את שמו שלמה (ש"ב י"ב כ"ד) ואולי מונה את
שלמה בסוף הכתוב כמשפט הספר הזה להזכיר את הנכבד בסוף כמבואר בפרשה א'. לבח
שוע, בש"ב ה' ט"ו וקראה בת שוע והוא בחילוף הידוע, וכן נקרא אביה פה עמיאל, ושם
אליעם, וזה בסירוס האותיות ותערובותם, כמו שמאלנו טפסר (ירמיה נ"א כ"ז) תחת פֿטֿרֿף
הפסרי. (ו) ואלישמע, בשמואל ב' ה' ט"ו ואלישוע וכן במנין השני בספרנו י"ד ה', ומלבד חילוף
המולא, נמלא עוד דמיון הכונה ביניהם כי א"ל' שמע הוא אחד עם א"ל' שעה
לתפלתו ועד"ז תמלא ירובעל וירובשת (בשופטים) יען כי הנעל נקרא גם בושט (הושע ט'
י') ובתורתנו בא חילוף זרח וזחר בבני שמעון (במדבר כ"ו י"ג) מפני דמיון ההוראה כמ"ס
רש"י שם. ואולי הקליפו בזה שם אלישמע להבדילו מן אלישמע אחיו בספוק הנא. ואליפלט,
הבן זה והבא אחריו גגה נשמעו בידי הסופר בספר שמואל, ונכון פירוש רש"י כי מתו הבנים
העודפים, כמו שנמלא גם שם אלישמע שני פעמים, ומ"ס הרד"ק ו"ל במנין השני בזה הספר
(י"ד ה') יש שינוי מעט ביניהם, כי הראשון אליפלט והשני אליפלט ע"כ לא כוון על מה
שנקוד שם אליפלט השני בקצץ ופה בשם נקודות כי שם הוא נקמן בנאום כס"ס, אך ע"ס
בדבריו, ור"ל כי הראשון אליפלט (כליו"ד בכל הספרים המוגהים) והשני אליפלט כיו"ד, גם
מלאתי קלף ספרים שנכתב שם אלפלט בת"ו בסוף. ועוד שני שינויים יש ביניהם אלישמע
ואלישמע

דברי הימים א ג

תרגום אשכנזי לו

דיא זעממטליכען זאָהנע דעם
דוד אויסער דען זאָהנען פֿאַן
דען קעכס־פֿרויען, אונד חמר
וואַר איינע שוועסטער פֿאַן יע-
נעו. (י) דער זאָהן דעם (קעכס)
שלמה וואַר רחבעם, אונד
דעססען זאָהן היעם אביה,
דעססען זאָהן אסא, אונד דעם-
סען זאָהן היעם יהושפט,
(יא) דעססען זאָהן היעם יורם,
דעססען זאָהן אחזיהו, דעם-
סען זאָהן יואש, (יב) דעססען
זאָהן אמציהו, דעססען זאָהן
עזריה, דעססען זאָהן יוחם,
(יג) דעססען זאָהן אחז, דעם-

בְּנֵי דָוִד מֶלֶכְ בְּנֵי-פִי־לְגָשִׁים
וְחָמָר אֲחֻתָּם: (י) וּבֶן-שְׁלֹמֹה
רַחְבֵּעַם אֲבִיהַ בֶּנּוּ אֶסָּא בֶּנּוּ
יְהוֹשָׁפָט בֶּנּוּ: (יא) יוֹרָם בֶּנּוּ
אֲחִזְיָהוּ בֶנּוּ יוֹאָשׁ בֶּנּוּ: (יב) אֲמֻצִּיָּהוּ
בֶנּוּ עֲזַרְיָה בֶנּוּ יוֹתָם בֶּנּוּ: (יג) אָחֻז
בֶּנּוּ חֻזַּיָּהוּ בֶנּוּ מְנַשֶּׁה בֶּנּוּ:
(יד) אֲמֹן בֶּנּוּ יֵאֲשִׁיָּהוּ בֶנּוּ: (טו) וּבְנֵי
יֵאֲשִׁיָּהוּ הַבְּכוֹר יוֹחָנָן הַשֵּׁנִי

יהויקים

סען זאָהן חזקיהו, דעססען זאָהן מנשה, (יד) דעססען זאָהן אמון, אונד דעססען זאָהן
היעם יאשיהו. (טו) דיא זאָהנע דעם יאשיהו וואַרען: דער ערשטגעבאָרענע יוחאן, דער
צוויי-

ר ש י

כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו: (יא) אחזיהו בנו יואש. משלמה עד יואש' דורות
ולפי שראה דוד שהיה זרעו בלה נמי יואש ע"י עתליהו כדכתיב בספר זה (ב' כ"ז) ותקם
ותדבר על לשון דבר ע"י סם המות עמד בחפלה ואמר זה המזמור למנלך על השמינית שמונה
נימין. (ס"א כמנין) על דור שמיני הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' (שם) וגמלט יואש ומן יואש
עד יאשיהו' דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו בולם הולכים לאנדון זה נהרג זה נקרו עיניו
ונתפלל עוד על השמינית על דור שמיני ה' אל באסך תוכיחני (שם ו') ובשביל תפלתו נשתיירו
בני יהויקים וכל ספר תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים יכניה (ס"א ומיהויקים)
עד ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב (כדניאל ז') וארו עם ענני שמיא ל"ח בנים בין
בנים ובין דורות לבנים הקב"ה עשה כן בשביל שאמר להקב"ה ל"ח תשמות בספר עזרא (ד"ה
א')

ב א ו ר

ואלישמע, אלידע ובעלדע. (יא) יורם, נקרא לפעמים יהורם, והוא דרך קיצור נהוג מאוד
בלשונו להקל המבט, יונתן ויהונתן, יואש ויהואש, וכן בפעלים ובשמות כגון חזקיהו
להנחותם, שלחך מ' שאלחך. ובמליצה נהפוך הוא כי יאריך עד"ז ליופי המאמר, עדות
ביחוסף שמו (תהלים פ"א ו') מ' ביוסף, דלותי ולי יהושע (שם קט"ז ו') מ' יושע וכדומה
(יב) עזריה בן נקרא גם בספר מלכים, אבל בספרנו בחלק השני נקרא עזריה, אס שאלהי"ה
ע"ד דרמשק ודמשק, שרביט ושבט, שרעף ושעף [ור"ל נוסף נמלא כזה גם בלשונו הגרמנית
במלות (דמרוץ דמרוץ' חו, דג"ו.) להקל המבט] ואס שהוא בדמיון הוראה של ע"ר
ועוז, עד"ל למעלה בפסוק וי"ו. (יג) חזקיהו, קיצור שם יחזקיהו וכן נקרא המלך
יכניהו גם כניה (ירמיה כ"ב כ"ד). (טו) יוחנן, רבו הדעות בסדר הבנים האלה, והעולה
על דומי כזה אציגנו לעין הקורא, אולי ימעט בו הזרות מכלל שאר הדעות. יוחנן הנכור
וכן לדיקוהו השלישי היו בנים אלא הגיעו למלוכה, אולי מתו במלחמת אביהם בנקעת מגדו
(דה"ב ל"ה כ"ב) והנחוב מונה פה אה המתיים והמייס יחדיו כפי סדר תולדותם, במנהג
ספר ד"הי (ראה ד"מ בפסוק וי"ו) ומעתה היה יוחנן הנכור, השני יהויקים המולך
אחרי

יהוויקים השלישי צדקיהו
הרביעי שלום: (טז) ובני יהוויקים
יכניה בנו צדקיה בנו: (יז) ובני
יכניה

צוויטע יהויקים, דער דריט-
טע צדקיהו, אונד דער פיער-
טע שלום. (טז) אונד דיא זאָה-
נע דעם יהויקים וואָרען: יכניה
וויין זאָהן, אונד צדקיה וויין זאָהן.

ר ש י

א' ב"ט) מן ברוך ה' אלהי ישראל וגו' עד ולחזק ל"ח מיבות:

ב א ו ר

אחרי יואחז אחיו והוא גדול ממנו בשתי שנים (מ"ב כ"ג ל"א — ל"ו) השלישי לדקיהו והוא גדול מיהואחז בשנה אחת ולא הגיע למלוכה כמ"ג (ואין להחליף לדקיהו זה עם לדקיה המולך תחת יויכין בן יהויקים כי זה בן יויקים ואחיו של יהויקים כמו שאמר בפסוק הנא) הרביעי שלום והוא יואחז הנקרא בירמיה בשם שלום, ודני הנביא שם יעידו כי על יואחז ידבר, באמרו (כ"ב י"א) כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו המולך החח יאשיהו אביו, אשר ילא מן המקום הזה לא ישוב שם עוד, כי במקום אשר הגלו אותו שם ימות ואת הארץ הזאת לא יראה עוד ע"כ, והדברים האלה מכוונים הם היטב על יואחז, כי הוא מלך תחת יאשיהו אביו, ואותו המליכו עם הארץ מיד אחרי מות אביו אף כי היה הצעיר, וכן נאמר אצלו כי לקחו פרעה נכה וינאכו ירושלים וימת שם (מ"ב כ"ג ל"ד). ואל יפלאו נעידך שזכר יואחז שם בירמיה, אחרי שהנבואה ההיא על לדקיהו נאמרת (בנראה מראש פרשה כ"א) כי נבואה קהיא מזכיר נבואות וגזרות הקב"ה על המלכים אשר לפני לדקיהו למען יהיו לו למופת כמו שיחזיק אל"כ הוי בונה ביתו וגו' על יויכין בן יהויקים בנראה שם מפסוק י"ח. ומה שנקרא יואחז שלום, יתכן משני פנים, אם שהסג פרעה נכה את שמו כאשר הסג את"כ את שם אחיו אליקים בשם יהויקים, וכן מלך בבל את מחניה בשם לדקיה (ועשו בן להורות בזה על ממעלתם ועל תקפם במלך ההוא ע"י שונם את שמו) וקראו שלום להורות כי ישג בשלום ולא ימרוד בו, או יתכן בדעת חכם אחד, כי קראוהו אחרי מותו לשנינה בשם שלום מפני שנדמה בקור ימי מלוכתו אל שלום בן יבש אשר לא מלך רק ירח ימים בשומרון (מ"ב ט"ו י"ג). כל זה הנראה לי בפשטות הכתוב, ולחז"ל בדרשתם (עיין הוריות י"א ע"ב) יהיה יוחנן המלך יואחז ונקרא בכור ע"ש שמלך בראשונה, ואחרי יויקים, ולדקיהו עם שלום. אחד הוא, רק שנקרא שלום על שלימות מעשיו ועל ששלמה מלכות בית דוד בימיו, והוא שלישי לבני יאשיהו ורביעי למלכות (עיין בדר"ק שהשיג על דבריהם ואמר כי שלום הוא יויכין בן יויקים והדוחק בפירושו מנאור וגל' לעין) ואם קבלה היא מרבותינו הקדושים ז"ל נקבל כי מפייהם אנו חיים. שוב מלאתי בהקדמת הראש"ע לדניאל כי גם הוא נוטה לדעתי. (טז) יכניה, הוא יויכין (מ"ב כ"ד ו') והענין אחד יכין יה או יח יכין את ממלכתו, וכן נקרא אחיהו גם יואחז (דה"ב כ"א י"ז) וכ"ה כ"ג) מטעם זה, ולפעמים קלרו עוד את השם ואמרו בניה (ירמיה כ"ג כ"ד) וכן תמצא שמות שהשמיעו מהם את כל שם הקב"ה אשר לפניהם כמו יהוובד (מ"ב י"ג כ"ב) שנקרא ובר (דה"ב כ"ד כ"ו). צדקיה בנו, שיעורו ולדקיה בנו, כי יכניה ולדקיה בני יהויקים היו, וכן נאמר להלן בהגלות מלך בבל את יכניה אל בבל (דה"ב ל"ו י') וימלך את לדקיהו אחיו על יהודה וירושלים, ומה שנאמר במלכים (מ"ב כ"ד י"ז) וימלך מלך בבל את מחניה דודו תחתיו, ויסב את שמו לדקיה, אם כי דוד הוא רק שם כולל לקרוב ושאר כמו תנמאל דדי (ירמיה ל"ב י"ב) או שהיה שמו מחניה דודו, כמו תולע בן פואה בן דודו (שופטים י' א') אלחנן בן דודו מנית לחם (דה"א י"א כ"ו) אלעזר בן דודו האמיתי (שם שם י"ב) וכן תמצא כמה פעמים שם כפול לאיש אחד ד"מ יושב חסד (למעלה ג' כ') טוב ארניה (להלן י"ז ח') ובדומה. בן נראה לי ברור בענין זה, כי לו היה לדקיהו אחי אביו של יויכין ואחד עם לדקיהו הנאמר בפסוק הקודם איך יאמר שם השלישי צדקיהו, הרביעי שלום (והוא יואחז) והלא שלום בן כ"ג שנה במלכו אחרי מות אביו (מ"ב כ"ג ל"א) ולדקיהו ע"כ לא היה במות אביו רק קרוב לעשר שנים? כי אחרי מות יואחז ויוקים (המולך אחת עשרה שנה) יויכין, היה במלכו עשרים ואחת שנה (שם כ"ד י"ח). ואל יתעך, קורא נעים! הדמיון

דברי הימים א ג

חרגום אשכנזי לו

(יז) דער זאָהן דעם יכניה היעם
אסיר, דעססען זאָהן וואָר
שאלתיאל, (יח) אונד מלכירם,
אונד פדויה, אונד שנאצר,
יקמיה, הושמע אונד נדביה.
(יט) דיא זאָהנע דעם פדויה וואָר
רען זרכבל אונד שמעי; דיא
זאָהנע דעם זרכבל וואָרען:
משלם אונד חנניה, דערען
שוועסטער וואָר שלמית,
(כ) אונד חשבה אונד אהל,
ברכיה אונד חסדיה נעכסט
פלטיה
יושב חסד, צוואַממען פֿינף. (כא) דיא נאָכקאָממענשאַפֿט דעם חנניה וואָר: פלטיה אונד
ישעיהו

יכניה אַפֿר שאלתיאל בָּנוּ:
(יח) ומלכירם ופדויה ושנאצר
יקמיה הושמע ונדביה: (יט) ובני
פדויה זרכבל ושמעי ובן זרכבל
משלם וחנוניה ושלמית אחותם:
(כ) וחשבה ואהל וברכיה וחסדיה
יושב חסד חמש: (כא) ובן חנניה

ר ש י

(כ) וחסדיה יושב חסד חמש. חמש היו לבד משלומית אחותם:

ב א ו ר

אשר בין שם אמו של יואחז ושל לדקיהו המלך (שם כ"ג ל"א וכ"ד י"ח) כי אך מקרה הוא,
גם יחזקן שנקראה המלכה המולכת אמו של המלך כמו בס' מלכים (ט"ו ב') ונשי המקומות
לא הייתה רק חלמות אבי אביו של המלך, ולמען כבוד בעלה לא הסירוה מגדירה ונשארו
מולכת ושמה אִם הַמֶּלֶךְ (קעניגין — הוֹטטער) וכן המנהג עד היום הזה. ועוד אִדנר בזה
להלן (ד"ב ט"ו ט"ז) עיי"ש. (יז) ובני יכניה, הנביא קללהו קללה ומרלת, לאמור
כתבו את האיש הזה ערירי (ירמיה כ"ב ל') ובכל זאת נמנו לו פה בנים? וחז"ל אמרו גדולה
חשונה שנעלה את הגזירה, ולזה הותרה הרצועה ונמנו לו בנים. ובפשוט הבחוב אין מלת
ערירי בירמיה על חסרון הבנים כי אם על בלתי הגיעם לבסוף המלוכה, וכן כתוב מפורש
שם כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא ילד בנימיו, כי לא ילד מוֹרְעוֹ אִישׁ יושב על כסא
דוד ומושל עוד ביהודה, ולא היה כתוב זה לחז"ל כ"א אִסְמַכְחָא בִּי בעיקר הדברים ואמו
עדוניהם שלא היו לו בנים עד בואו בגולה כי כן נראה ברור מספר מלכים (כ"ד י"ב וט"ו).
אסיר, לדעת חז"ל שני בנים היו ליכניה, אסיר ושאלתיאל, והם דרשו בהם ובשמותיהם.
וחסרון הו"ו לפני שאלתיאל העיר דוח חכמים שונים לאמור כי אִסְיִר אִינוֹ שם עלם, כי אם
תואר ליכניה הנאסר שנים רבות בצבל, והדיעה הזאת לא תתהלך במישרים בפשט
הכתוב. (יח) ומלכירם, כל אלה בני שאלתיאל ואחיו דרך קצרה ולא אמר ונני שאלתיאל,
כי הדבר מובן שזכר את ונניו באחד (רד"ק) ויש עוד דעת אחרת בזה כמו שאכתוב בכתוב
הבא. (יט) זרכבל, פה נקרא בן כדויה, ומה שנקרא בעזרא בחגי ובזכריה בן שאלתיאל לפי
שהיה בן בנו כי פדויה בן שאלתיאל וזרכבל בן פדויה הלא חיהוה נכמה מקומות שזכר בני בנים
בננים (רד"ק) והוא על פי דרכו בכתוב הקודם, אמנם מפשטות פסוק י"ח נראה כי מוסב
הוא עוד לבני יכניה בכסוק י"ז, וא"כ היו שאלתיאל ופדויה אחים, ומעמה יכול להיות כי
יבם האחד את השני אחיו, ובנם זרכבל נקרא על שם שניהם. וכ"כ גם הראב"ע (עזרא ג'
א') רק שלדעתו גידל שאלתיאל את זרכבל בן אחיו ונקרא על שמו, כמו שנקראו בני מרב
בת שאול בני מיכל כי היא טפחהם. והרד"ק הביא מאמרו ז"ל כי זרכבל הוא נחמיה בן
חבליה, ונקרא זרכבל שורש בצבל (וקלת נוטים לזה גם דברי הראב"ע שם) אך בקורת
מהיה אם יחזקן זה שם חשבון הזמן והכתובים, גם מלאנו אשר באו עם זרכבל ישוע בנחמיה
(עזרא ב' ב') אך בזה יש לאמור כי נחמיה אחר הוא זה ולא בן חבליה. (כ) חמש,
הנולדים אחרי שלומית אחותם הם חמש, ואחרי שהפסיק באמלע המניין, מונה את הנשים
האחרונות.

תרגום אשכנזי

ישעיהו, דאן דיא זאגנע דעם רפיה, דיא זאגנע דעם ארנן, דיא זאגנע דעם עובדיה, דיא זאגנע דעם שכניה. (כז) דיא זאגנע דעם שכניה ווארען שמעיה, אונד דיא זאגנע דעם שמעיה ווארען חטוש, יגאל, בריח, נעריה אונד שפט, צוזאממען זעכס. (כג) דיא נאכ-קאממענשאפט דעם נעריה וואר אלזעני, חזקיה אונד עזריקם, אלזא דרייא: (נד) אונד דיא זאגנע דעם אלזעני ווא-רען: הוריה, אלישיב, פליה, עקוב, יוחנן, דליה אונד ענני ועמטליך זעבען.

ד (ה) דיא נאכקאממען דעם יהודה ווארען: פרץ, חצרון, כרמי, חור אונד שובל.

ראיה

דברי הימים א ג ד

פִּלְטִיָּה וַיִּשְׁעִיָּה בְּנֵי רַפְיָה בְּנֵי אֲרֶן בְּנֵי עֲבֹדִיָּה בְּנֵי שְׁכַנְיָה: (כז) וּבְנֵי שְׁכַנְיָה שְׁמַעְיָה וּבְנֵי שְׁמַעְיָה חֲטוּשׁ וַיְגָאֵל וּבְרִיָּה וְנַעֲרִיָּה וְשַׁפְט שִׁשְׁיָה: (כג) וּבְנֵי נַעֲרִיָּה אֶלְיָזָעִי וְחִזְקִיָּה וְעִזְרִיקָם שְׁלִישָׁה: (נד) וּבְנֵי אֶלְיָזָעִי הִירְדִּיָּהוּ וְאֶלְיָשִׁיב וּפְלִיָּה וְעִקּוֹב וַיּוֹחֲנָן וְדַלְיָה וְעַנְנִי שִׁבְעָה:

ד (ה) בְּנֵי יְהוּדָה פֶּרֶץ חֲצֹרֹן וְכֶרֶמִי וְחֹר וְשׁוּבֵל:

וראיה

הוריהו קרי

ר ש י

(כז) ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריה ונעריה ושפט ששה. אינם אלא חמשה ויש בו טעם כמו שכתוב למטה (כ"ה) במשמרות הלויס לידותן בני ידותן גדליהו ולרי וישעיה ששניהו ומתתיהו ששה ואינם כי אם חמשה:

ב א ו ר

האחרונים יחד, וכן נמלא למעלה בראש הפרשה, כי בתחלה מונה שמעה ושוכב ונתן ושלמה, ואחר כן יפסיק בשם אדם ומולדתה, ואז ימנה עוד שמעה בנים נישור וכוללם יחד בסוף במספר חשע, האף כי גם הם היו בני בת שבע כמו הראשונים. (כא) בני רפיה וגו', מונה הנאלאים יחד על שם אביהם ויתחסו כולם לחנניה, על היות אבותיהם בניו, וכן תשאל למעלה (ב' נ"ג — נ"ה) מונה בין בני איש גם משפחות שלימות. ולד"ק בא בני במקום בנו, כמו עיבל במקום עובל, ושיעור הכתוב בנו (של ישעיה) רפיה, בנו (של רפיה) ארנן וגו' — וזר הוא כי יבואו חילוף בנו עם בני ארבעתים בכתוב אחד. (כב) ששה, בפרטן אי אחת מולא כ"א חמשה? ורש"י כתב שיש בו טעם, ומביא לו יד על פסוק לידתן בני ידתן (להלן כ"ה ג') שנמלא גם שם יחור במספר כזה, אמנם שם לא ביאר רק על פי דרוש שראה ידוחן ברוח נבואה וכו' ונאמנים וישרים מדרש חז"ל בכל מקום, אך איפוא עבר רוח ה' גם פה על שמעיה? — ולדעתי יתכן לאמור כי מספר ששה כולל את כל המנויים בתוך הכתוב יחדיו ובני שכניה ונבי שמעיה חטוש וכו' והם יחד ששה, גם לא זר הוא שנקשר אחד צרבי הימים, כי באמת נקצתקת שבעים היונית ובעתקת ווואלגאטס הרומית נמלאו ששה במספרם.

ד (א) בני יהודה, כתב הרד"ק ז"ל כי הזכיר דרך קצרה אבות וננים יחד בנבואו להשלים ביתם יהודה מה שהשמיט ולא הזכיר עוד לשעלה, והדברים נכונים, אך יפלא מאוד בעינינו לראות את כרמי, נכד ורח זן יהודה עומד בראש בין פרץ בן יהודה ואלאיו חצרון וחור ושובל! ויתרון הזה הוא גם חסרון בהפקד מקום כלב (בן חצרון ואני חור) בין חצרון ובין חור, ולו נאמנו דברי הרד"ק ועדותיו בהקדמתו לנביאים ראשונים, כי באו לפעמים

דברי הימים א ד

תרגום אשכנזי לח

(ג) וראיה בן-שובל הליד את-
יחת ויחת הליד את-אחומי ואת-
להד אלה משפחות הצרעתי:
(ג) ואלה אבי עיטם יזרעאל
וישמא וידבש ושם אחתם
הצרלפוני: (ו) ופנואל אבי גדר
ועזר אבי חושה אלה בני-חור
בכור אפרתה אבי בית לחם:

ולאשחור

(ג) ראיה, ואהן דעם שובל,
צויגטע דען יחת, אונד יחת
צויגטע דען אחומי אונד דען
להד. דיעזע וינד דיא פאמי-
ליענדער צרעתיים: (ג) פאלי-
גענדעגעהארען דעם שטאם-
פאטער עיטם אן: יזרעאל,
ישמא אונד ירבש; דער נאמע
איהרער שוועסטער וואר
הצללפוני. (ו) פנואל וואר
דער שטאםפאטער פאן גדר,
אונד עזר וואר שטאםפאטער
פאן חושה. דיעזעס וינד דיא

אשחור

ר ש י

ד (ב) וראיה. בן מנהג היחס הזה אע"פ שלא הזכיר עדיין ראיה כי דורות דורות קמשיב
וכן ובני מלזה לרת ולחר ואחנן:

בני

ב א ו ר

לפעמים שינושים בספרי הקודש שלפנינו ע"י המעתיקים אשר תעו בדמיונם והוסיפו מדעתם
אך למחסור, אז היה אפשר לאמור כי נחלקף לסופר אחד הצרון וכרמי בני ראובן (בראשית
מ"ו ט') ועי' נלוה לו אל הצרון בן יהודה גם כרמי, אפס רבים וכן שלמים השיגו על דברי
רד"ק אלה, כי חלילה לנו היות ספרי הקודש, הכתובים מעת היותם בשמירה מעולה והשגחה
יתירה, רובלים תחת משאת שא ושגיאות. ועל לד הלחץ יש ליטב חילוף כרמי תמור בלב
או בלבי (כי בן שמו בפרשה ב') אם נאמר כי נחלקף למ"ד עם ר"ש בחילוף אותיות למנר
שהנאתי למעלה בפרשה ב' פסוק וי', והבי"ת עם מ"ס בשווי המולא, וכוה נעשה כרמי ממלת
בלבי, ואם כמוני כמך, ידיד קורא! קלה נפשינו בתמורות כאלה שהכל ממירין אותם, דע כי
בספרנו שמות אין מספר המה אשר חליפות למו על הדרך הזה, והוא בשלושה, אם בשווי
התמונה כמו ד עם ר, ב עם כ, ואם בשווי המולא והפ"ט א בידוע, ואם בשווי
ההוראה כמו שאל גם בחורה ורח (במדבר כ"ו י"ג) במקום צחר (בראשית מ"ו י') ורבים
כאלה, ושאר לך את הכלל הזה כי יקל מעליך את חלפות הדרך על חגוי סלע בספר זה,
(ב) וראיה, אחרי שסיפר למעלה (ב' נ"ב) בדרך כלל, כי שובל הוא אבי קרית יערים אשר ילאו
משם משפחות הצרעתי, פרט לך הכתוב פה ביחוד את הצרעתיים לאלאי שובל למשפחותיהם.
והנה לדעת רד"ק יהיה ראיה שלפנינו הרואה, המנר שם, וכבר העירותי שאין הרואה
שם פרטי, ולו יהיבן, עוד אינו מן הלוך להיותו אחד עם ראיה בפסוק זה, ואם יפלא
בעיניו שאומר וראיה בן שובל הוליד וגו' ערם שסיפר לנו כי שובל הוליד את ראיה, הנה
דרך הספר הוא זה (כאשר בעינינו ראינו כבר בפרשיות הקודמות וכן עוד נחזה לרוב) להביא
חולדות איש, אף שלא חשבו מקודם בין בני אביו, וראה לדוגמא להלן בפסוק י"ג. ועוד
אשוב אל הדבר הזה כמה שיבוא אי"ה. (ג) ואלה, לדעת הרד"ק ז"ל יהיה ענין הכתוב,
וגם אלה היו בני חור ושובל: אבי עיטם וגו' אמנם מפסיק ז"ק הבא על עיטם אינו מסכים
לזה, ולדעת חכמים אחרים תחבר פה מ"ס ושיעורו ואלה מאבי עיטם וכן תרגם הכנס דע
וועטטע, ואנכי תרגמתי כאילו נסמך כתוב זה אל הקודם: אלה משפחות הצרעתי — ואלה
(משפחות) אבי עיטם. ויהיה משפחות הראשון מושך עלמו ואחר עמו, כמו שנמצא לרוב

בס"הק

(ה) אשחור, דער שטאַם פֿאַטער פֿאַן חקוע, האָט מע צוויי פֿרויען: חלאה אונד נערה. (ו) נערה געבאָר איהם דען אחוז, דען חפר, דען חמיני אונד דען אחשתי; דיעזע זינד דיא וואָה נע דער נערה. (ז) דיא אַבקעם לינגע דער חלאה וואָרען צרת, צוחר אונד אחנן. (ח) אונד קין, וועלכער צייגטע ענוב אונד הצובכה, דאָן דיא פֿאַמיליען דעם אחרחל, וואָהן דעם הרם. (ט) יעבץ וואָר דער נעעהרטע סטע פֿאַן ויגען ברירערן. זיי נע מוטטער גאב איהם דען נאָמען יעבץ (טעלענער), דען ויא זאגטע: איך געכאָר איהן מיט שמערצען! (י) יעבץ ריעף דען גאָטט ישראל'ס אָן, וויא פֿאַלגט: אָ! מעכטעס דוא מיך דאָך זעגנען, אונד מיין געביעטה פֿערגרעסערן! מעכטע דאָך

(ה) וּלְאֶשְׁחֹר אָבִי חֲקוּעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֲלָאָה וְנֶעֱרָה: (ו) וַתֵּלֶד לוֹ נֶעֱרָה אֶת־אֲחֻזָּם וְאֶת־חֹפֶר וְאֶת־חֲמִינִי וְאֶת־הַחֲשֹׁתִי אֵלֶּה בְנֵי נֶעֱרָה: (ז) וּבְנֵי חֲלָאָה צֶרֶת יִצְחָר וְאֶתְנָן: (ח) וְקִין הוּא־לִיד אֶת־עֲנוֹב וְאֶת־הַצִּבְכָּה וּמִשְׁפַּחַת אַחֲרֵחֶל בֶּן־הָרֶם: (ט) וַיְהִי יַעֲבֹץ נֶכֶד מֵאֲחִיו וְאִמּוֹ קָרָאָה שְׁמוֹ יַעֲבֹץ לֵאמֹר כִּי יִלְדֹתִי בְּעֵצָב: (י) וַיִּקְרָא יַעֲבֹץ לְאֶרְחֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם־בְּרֶךְ תִּבְרַכְנִי וְהָרַבְתִּי אֶת־גְּבוּלִי

והיתה

וצחר קרי

דוא מיך דאָך זעגנען, אונד מיין געביעטה פֿערגרעסערן! מעכטע דאָך

ר ש י

(ה) וּלְאֶשְׁחֹר אָבִי חֲקוּעַ הָיוּ ב' נָשִׁים. מוסב למעלה וישת זרון אכיה ותלד לו אשחור אבי חקוע לא יחס עד עתה: (ה) וקין הוליד ועדיין לא הזכיר קין ומזכיר את בניו: (ט) ואמו קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב, וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני (ס"א ואניו קרא לו בנימין) (בראש' ל"ה): (י) והרבית את

ב א ו ר

בס"ק. עיטם, שם עיר בסלע עיטם: (ה) ולאשחור, הוא בן חזרון מאשתו אכיה כוזב למעלה ב' כ"ד, (ח) וקין, נמשך למעלה ולמטה והוא אחד מבני חלאה, קאה דוגמתו ח' ל"ב. (ט) ויהי יעבץ, לדעת הרד"ק היה לאחד הנזכרים שני שמות, ולא ידעתי מי זה יאלכנו להאזק עם פשטות הכתוב בדחוקים כמו אלה, והדבר ברור ונראה לעין כי כמו שהזכיר עד עתה בני שובל בן חור, ישא על שפתיו כמו בן את הנכדים בין בני שלמה בן חור, אשר מנה בחובס (סוף פרשה ב') את משפחות סופרים יושבי יעבץ, ועל זה מוסב הכתוב ויהי יעבץ נכד מאחיו. בעצב, לא קראה את שמו על פי הסבה הזאת יעצב במשפט, כי כזה הביאה עליו קללה, ולכן החליפה את השם בחלוק בנש ונש וקראתה יעבץ, ואולי שיעור יעבץ יכלים ויובש פני לווריו, ע"פ התרגום ופניהם אל יחסרו (תהלים ל"ד') ואפיהון לא עבדו (לגרסת המתורגמן והערך). והרד"ק כתב כי אין העברים מקפידים על שיווי האותיות בשמות הפרטים כמו נח מן ינחמנו, קין מן קניחי, שמואל מה' שאלתיו וכדומה. (י) אם ברך חברכני, לדעת המפרשים היה מלת אם לשון שנועה בחסרון תשובת התנאי במשפט הלשון, וכן אם חשקור לי וליני ולנכדי (בראשית כ"א כ"ג) אם לא במים רבים לשמה יהיו (ישעיה ה' ט') וריבם שנחסר תמיד מה יהיה בסופו אם יתקיים התנאי, אך מלבד שאין הכדון דומה לראיה (כי במקומות האלה מעזה הנא אצרי התנאי הוא לרעה ולכן יחריש ממנו ולא יזכירו, מה שאין בן במקום הזה) גם החמלת הכתוב ויקרא יעבץ לאלקי ישראל אינו מורה בשום פנים על

דברי הימים א ה

תרגום אשכנזי לט

דאך דיינע מאַכט מיר
בייאשטעהן אונד בע-
ווירקען, דאָס נייע
מאַלס אונגליק מיר
בעטריבע! אונד גאָטט
בראַכטע אין ערפֿיללונג, וואָס
ער בענעהרטע. (יא) כלוב,
דער כרודער דעם שווחה צייג-
טע דען מחיר; דיעזער איוט
דער פֿאַטער פֿאַן אשחון.
(יב) אשחון צייגטע דען בית
רפא אונד דען פסח אונד דען
חחנה, שטאַמפֿאַטער פֿאַן עיר
נחש; דיעזעס זינד דיא מעני-
עחניאל

והיתה ידך עמי ועשית מרעה
לבלתי עצבי ויבא אלהים את-
אשר שאל: (יא) וכלוב אחי-
שוחה הוליד את מחיר הוא אבי
אשחון: (יב) ואשחון הוליד את-
בית רפא ואת פסח ואת חחנה
אבי עיר נחש אלה אנשי רכה:
(יג) ובני קנז עתניאל ושריה ובני

נערן פֿאַן רכה. (יג) דיא זאָהנע דעם קנז וואָרען: עתניאל אונד שריה; אונד דיא זאָהנע
דעם

ר ש י

אח גבולי. נחלות: והיתה ידך עמי ועשית מרעה. אס תהיה עמי ותלני מרעה: לבלתי
עלני. שלח יארע לי אס נזק ולער ועלב והוא נדר מה שדור: ויבא אלהים את אשר שאל.
ושלם נדרו ומכאן מביאין ראיה כשפוסקין לדקה (כלבור) בעבור מה שאין נודרין אלא נותנין
בלא נדר ומדרשו ידוע: (יא) וכלוב אחי שוחה. משפחות הוא דקחשיב בקלר לשון אע"פ
שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אע"פ שלא הזכירו למעלה וכן מעונתי כמו כן לא הזכירו כי
כן דרך כל הספר הזה: (יב) אבי עיר נחש. שם עיר נחש ומחנה שר (היה) עליה: אלה אנשי
רכה. בני אשחון ישבו באותו מקום ברכה. ע"א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה.

ב א ו ר

שבועה, ויותר נכון כי אס נדך חנכני הוא לשון קריאה ומחנה, על דרך אס מלאתי חן
בעיניך (בראשית ל' כ"ז) אס אחה לו שמעני (שם כ"ג י"ג) אס תשא טטאתם (שמות ל"ב
ל"ב), עיין שם בביאור. והחכם לעלטנ"ר ביאר את הכתוב הזה בדרך הנוטה יותר אל הדרש
מאל הפשוט, ושם את כל המאמר בפי אמו של יעקב, והא לך תרגום כל הכתוב לדעתו:
[חן] נחנכטע זיהן יעבך, גחטט ישראל'ס לו עהרען, חינדעק זיח פֿערטפֿרעכען העטטע (דיו
חוטטער נחחחחח) ווען דוח ה' גחטט חיד זעגנעסט (מיט קינדער), חיינע גרעללען (דורך זיח)
ערווייטערסט, חונד חיד בעווחהרעסט פֿער בחזעק, דחם חיד קיינע העפֿטיגע געבורטסטאער-
לען החבע (וויח עלבונך והרויך בראשית ג' ט"ז) זח זחון גחטט דחשינע דחבררינגען
ווחם חחן פֿחן חיהק געבעטרגען החט (דען קנחבען זעלבסט, וויח חנה דען שמואל). ועשית
מרעה, חין מרעה נחשבת למטה בדעת קחת המפרשים, כי מלבד היות פירוש זה נגד הנגינה
גם חין מאמר: מרעה לבלתי עזבי, בשימוש ל"הק כלל, ובנפש כל יודע עברית ישרוט שררת.
והנכון בדעז הרד"ק כי ועשית—זיעורו ועשית לי הללה ותשועה מרעה, או ש"ל כוונתו כי החפלה
שיעשה ה' ויסבב אכל כל דעה השלמה על פני האדמה, לכל חעניב ותמרה את רוחו. ועלכ הוא פעל
יוכח (כי הרעה הוא הפועל) ע"ד ולא עֶצְבוֹ אֲבִיו מִיָּמָיו (מ"ב ח' ו'). והרד"ק כתב בפי'
הראשון כי עכב הוא פעל עומד, ולא נודע לי אף דמיון אחד לזה בכל ספרי הקודש, כי
לכוונת עליבת עזמו היה ראוי לבלתי העצבי או לבלתי חעלכני. (יא) וכלוב, לח נזכר עד
הנה, וכן הרבה בפנשה הזאת, כי הסופר העתיק מספרי היחש כאשר אנה אלקים לידו, רק
שלא יכול ברובי הזמן העבר, לסמן תמיד את המסך התולדות דור לדור. (יב) אנשי רכה,
שם משפחה לכלס. (יג) ובני, במסורה מנה ט"ו מקומות חשר נח נהם בני, במקום בו,
וזה אזה ביניהם ויותר נראה לפי המסך הכתובים כי ובעינתי בראש הכתוב הנא ומסך

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ד

עֲתִנְיָאֵל חֶתֶת: (יד) וּמַעֲוֹנָתִי
הוֹקִיד אֶת־עֶפְרָה וְשָׂרִיָּה הוֹלִיד
אֶת־יוֹאָב אָבִי גִיא חֲרָשִׁים כִּי
חֲרָשִׁים הָיוּ: (טו) וּבְנֵי כָלֵב בֶּן־
יִפְנֶה עִירוֹ אֵלֶּה וְנָעַם וּבְנֵי אֵלֶּה

דעם עתניאל ווארען: חתת,
(יד) אונד מעונותי, וועלכער
צייגטע דען עפרה. שריה
צייגטע דען יואב, שטאמהערר
פאן גיא חרשים (חרביטער
טהם): דען ויא ווארען ארביי-
טער. (טו) דיא וואהנעדעם כלב,
וואהן דעם יפונה ווארען: עירו,
אלה אונד נעם: אונד דער
וואהן דעם אלה וואר קנו.

וקנו

ר ש י

(יד) ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים. יואב היה שר של עמק שיש זה חרשים ולמה
אני קורא אותה גיא חרשים כי חרשים היו. פתרון אותן שישנו בגיא החרשים חרשים המה.
ועל שםם נקרא הגיא: (טו) ובני כלב בן יפונה. אמרו רבותינו כלב בן יפונה זה כלב בן
חזרון ולמה נקרא בן יפונה שפונה מעלת מרגלים ואל תחמה שהרי ייחס בנר משפחת כלב בן
חזרון שהרי בן הדרך שייחס קלת ומדלג על משפחת האחרת ואחר בן חופש משפחת ראשונה.

ב א ו ר

למעלה ולמטה, והסדר הוא: ובני עתניאל בן (קנו) חתת ומעונותי והאחרון היליד את עפרה
ושריה בן קנו הוליד וכו' ואין זה יקר בספרנו (כמו למעלה פסוק ח' להלן ח' ל"ב ועיין
ברש"ס וישלח ל"ו י"ב שהביא משלים רבים על זה) ואם נשירת דבורה עשה בן רמב"מ ז"ל במלת
שיחור (שפטים ה' י'), להמשיכו גם לראש הכתוב הנא, הלא בספר יחז מעורב כאלפניו כל
לעון יחשב, וגם בדברי חז"ל תמצא בזה פסוק לגר אשר נשערוך (פסחים כ"ד ע"ב) את
בספק לא תתן לו בגשך (ב"מ ס"א ע"א) וכו'. חרשים היו, ועל שםם נקרא הגיא (רש"י)
והנה החי"ת נקוד חטף ודוגמתו חכס חר"שים (ישעיה ג' ג') והראוי חר"שים כי הוא ממשקל
הדגושים והקמן לתשלום ואינו נופל בנטיה כמו מעשה חר"שים (הושע י"ב ב'). ואולי שיש
למלת חר"ש שני משקלים פָּעַל וגם פָּעַל (כמו פָּרִים שגא פעם נדגש ופעם במשקל הקל).
והחכם געעניוס נס' המליך כתב כי חר"שים בכתוב זה בא בחטף, לפי שהוא מורה על
מלאכת חר"ש ולא על החרש בעצמו והנפרד חר"ש, והתעלם כי סמוך לגיא חר"שים כתוב
כי חר"שים היו! האם נחמר היולר יחשב! — ואולי יתכן לאמור כי אין חרש פה כהוראתו
תמיד על האומנות בעץ ואבן כ"א על החרישה בשדה וכן במשקל הקל על דרך פעל החרשה
בארץ, למען הבדילו מן חרש אומן. ודע כי העיר גיא חרשים (אשר לבני בנימין מחשב
בנחמיה י"ב ל"ה) בנר עמדה מוקפת חומה בימות יהושע בן נון, ועוד היתה על חלה בימי
ר"י בן לוי, כמו שנראה מאמרו נחמ' מגילה (ג' סע"ב) לוד ואונו וגיא חרשים מוקפות חומה
מימות יהושע בן נון. (טו) ובני כלב בן יפונה, בפשוט היה נראה דחוק שיחזור וישנה הכתוב
חולדות כלב בן חזרון [הנמנות בפלים בפרשה ב'] עוד הפעם בננים אחרים שלישיים, ויותר
יהיה נכון לומר, כי כלב הזה הוא בן קנו הנזכר בפסוק י"ג, ואחרי אשר מנה בני קנו מאשתו
הנוכחית מנה גם בן אחד אשר היה לו בראשונה עם אשה שמה יפונה ולזה נקרא
עתניאל בן קנו אחי כלב הקטן ממנו (שפטים ב' י"ג). אמנם חז"ל אמרו כלב בן יפונה
הוא כלב בן חזרון ולמה נקרא בן יפונה וכו' ומדברי קבלתם אין לזווע. ובני אלה וקנו,
כתב רש"י כך שמו וקנו וכ"כ הרד"ק ולו העיר הראב"ג עינינו בפירושו על ספר דברי הימים
בלתי ספק היה אומר שהיו יתירה, כי נזכר הוא לכל ווי"ן בראשי שמות פרטיים וישליכס
אל ארץ חחרת לאמור שהם כפ"א רפה בלשון ישמעאל, כמו שחראם בפרשת וישלח בפסוק
ואלה בני זבעון ואיה וענה (בראשית ל"ו כ"ד) כי מאן ימאן לבאר וי"ו היתירה במלת ואיה
לעם השם כדעת שאר המפרשים, ואמר שהיו יתירה כפ"א רפה בל"י. ודוגמת וי"ו בזה
לפני שמות הפרט תמצא עוד להלן (ה' כ"ד וס' ז' וכ"ז ד') [ובמעמד לספר בראשית בפסוק
והארץ היתה חיהו בלו מחשבותי בענין פ"א רפה זה וביארתי כי היא סגולה מיוחדת ומורה

דברי הימים א ד

וּקְנָז: (טז) וּבְנֵי יְהוֹלָלָאֵל זִיף וְזִיפָה
הִירְיָא וְאַשְׂרָאֵל: (יז) וּבֶן-עֲזָרָה
יִתְר וּמֶרֶד וְעֹפֶר וְיִלּוֹן וְתַהֲרָאֵת-
מָרִים וְאַת־שָׁמִי וְאַת־יִשְׁבָּה אָבִי
אַשְׁחָמֶע: (יח) וְאַשְׁתּוֹ הַיְּהוּדִיָּה

ילדה

ר י ש י

תרגום אשכנזי מ
(טז) דיא זאָהנע דעם יהללאל
וואָרען זיף אונד זיפּה, היריא
אונד אשראל, (יז) אונד דיא
נאָכקאָממענשאַפֿט דעם עזרה
וואָרען: יתר, מרד, עפר
אונד ילון דיא לעטצטערען גע-
באָר מרים אונד שמי אונד
ישבּה, דען שטאַמפֿאַטער פֿאָן
אשחמוע: (יח) דעססען (דעם
ישבּה) פֿרויא, דיא יהודיטין,

ובני חלה וקנז כך סיה שמו וקנז: (יח) ואשתו היהודיה • אשת כלל שנולדה מיהודית: ירד
אבי

ב א ו ר

על קדמות לשון הקודש אם כל הלשונות עיי"ש, והנה כל שמות פרטיים בלתי ספק נוסדו
על הוראה מיוחדת בלשון, ונגזרו ממלות מכוונות כאשר יבין כל משכיל; ואם שרשים הרבה
נשתבחו בשכבר הימים, עכ"פ קו המשפט ביד יודע הלשון להגיד האותיות לאחור ולשפוט
איה מהם היו שרשיות בתוך השמות האלה ואיה נוספו. ומעתה במלות אֵלֶּיָּהּ, קִנָּז, וכדומה,
הלא מישרים תחוינה עינינו כי הם שורש המלה ומלכנה (ונפרט שנמלא תמיד בם"ק בלי וי"ו)
וזי זה יתעקש לאמור כי יבוא וי"ו המיבור בראש ונוסף גם הוא להמנות לעצמותו של השם?
וביותר כי וי"ו עורפים כאלה בנכירים המה בספרי הקודש. ושני השמות אשר יסמכו עליהם
חולקי הראב"ע, (לשפוט מזה כי הוי"ו מעלם המלה היא) הם יִשְׁתִּי וְנָפְסִי, והנה ושתי היא
מלה פרסית, ובמלת ופסי הוי"ו שרשית או תמורת יו"ד כמו יִלְד, ובלשון המשנה וְעַד,
ולדעת הראב"ע (במדבר י"א כ"ד) כל השמות וְנָפְסִי, וְשִׁתִּי וכן וְנָפְסִי (אסתר ט' ט') וְשִׁתִּי
(להלן ו' י"ג) וכן מלת וְנָפְסִי כולם אינם מל"הק. והרד"ק בראש ספר יהושע כתב כי תחסר
תמיד בוי"ו כאלה מלה אחת לפניהם עיי"ש. (יז) ובן עזרה, לפי פשוטו הוא במקום בני
עזרה, וכן דעת מעתיקי האומות, גם י"ל, כי בן עזרה, הוא שם פרטי כמו בן חנן, בן
זחל בפסוק כ', בן חיל (ד"ה כ' י"ז) והמקיף קלת עדות לזה; ויען כי יקשה על המבטא
לאמור ובני בן עזרה לכן הוא נמשך על ובני בראש הכתוב הקדש העומד במקום שנים,
ושיעורו ובני בן עזרה יתר ומרד וכו', ועיין מ"ש עוד בכתוב זה. וזהר, כתב הרד"ק ו"ל:
כמו ותלד ובמהו על ברנות חורי כמו יולדי, ור"ל בתיא בת פרעה הנאמרת בפסוק שלאחר
זה הולידה בנים אלה למרד וזה נראה ממה שנאמר בפסוק הבא ואשתו היהודיה ילדה מכלל
שהראשונה שהזכיר לא היתה יהודית והיא בת פרעה שהזכיר בסוף הענין עכ"ל, והפירוט
גדול הלחץ והקשוי הוא, והחכם דע וועטטע ההולך בעקבותיו הסב סוף הכתוב הבא,
אחורנית, וסדרו כך: ובן עזרה יתר וגו' וילין — ואלה בני בתיא בת פרעה אשר לקחמרד —
ותהר את מרים וגו', אך לנו המסורת סיג לתורה מנלתי יכולת הסג גדולה, ולדעתי,
(אשר הפשוט אחז במבלי המסורה יקר מאוד בעיני) נראה כי ילון הנוכרת באחרונה
לפני ותהר, שם אשה הוא — ונחסר מלת אחותם — ועליה מוסב, ותהר את מרים ואם
שמי וגו' [ואם ילון נראה בעיניך כשם זכר, כמו כן תמצא להלן חושים שם זכר (להלן ו' י"ג)
ושם נקבה (ח' י"א)]. ושם אביהם לא נזכר בכתוב אם שנזכר ברבות העמים או לסנה אחרת
הנעלמת מאתנו, ודומה לזה תמצא בפסוק י"ט עיין מ"ש שם. גם יש לומר כד"ק, כי יתהר
הוא שם עלם שרטי והוי"ו יתהר בפתח תמורה הוא כמו יִלְדִּי בם ישרים לנזקר (תהלים
מ"ט ט"ו) [וראוי לתרגם (דיו קינדער דעם עזרה, יתר, מרד, עפר, ילון אונד תהר נעבטט
מרים, שמי אונד ישבּה) אך הוא נגד הוצינה, וגם מלת את בשלושה האחרונים זרים קלת.
(יח) ואשחור, כבר הנאתי דעת המפרשים בלחניהם בזה בתוך הכתוב הקודם והנה באו
לפעמים

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ד

יִלְדָה אֶת־יִרְד אָבִי גִדְרָה וְאֶת־
חֶבֶר אָבִי שׁוֹכֹה וְאֶת־יִקְוִיאל
אָבִי זְנוּחַ וְאֵלֶּה בְנֵי בְתִיָּה בַת־
פְּרַעֲהָ אֲשֶׁר לָקַח מֶרְדִּי (יט) וּבְנֵי
אִשְׁתִּי הֹדִיָּה אֲחֹת נָחֻם אָבִי
קַעִילָה הַגֵּרָמִי וְאִשְׁתִּימַע

המעכחי

געבאר ירד, דען פֿאַטער פֿאַן
גדור, אונד חבר, דען פֿאַ-
טער פֿאַן שוכו, אונד יקותיאל,
דען פֿאַטער פֿאַן זנוח. דיא
גאָלד קאָממענשאַפֿטדער
בתיא, טאָטער דעם פרעה,
דיא ער זיך (לונד ווייבע) גאָהם,
וואָר: מרד. (יט) דיא וואָהנע
דער פֿרויא דעם הודיה, דער
שוועסטער דעם נחם, וואָרען:
דער שטאַממהערר קעילה,
דער גרמיטע, אונד אשחמוע,

ר ש י

אני גדור וגו'. שרי העיירות בדכתיב זיהושב ויקרעם וזנוק ושלחל בית לור וגדור ורמות
ועדלם שניה ועזקה: ואלה בני בתיא בת פרעה. הוי"ו מפרדת בין בני יהודה ובין בני בתיא:
אשר לקח מרד. כלל הוא מרד שמרד בעלת מרגלים וכן דרך היחס שאפי' לאחד אומר בני כמו ובני
אלה

ב א ו ר

לפעמים בספר הזה שמות פרטיים אשר יש להם המאזן יחד, כמו גדלתי ורממתי (כ"ה ד')
וכן לדעת הרד"ק למעלה (כ' נ"ג) הרוואה, חלי, המנוחות, וכן לדעתו להלן (ח' ח')
אשה בשם שלחו איחם, ועפ"י אפשר לאמור כי מלות אשר לקח מרד הם שלשה שמות
פרטיים לבני בתיא בת פרעה, והיא עם היהודים היו שתי נשי ישנן אחי אשתמוע הנזכר
בסוף הכתוב הקודם; ונחמר וי"ו הציבור במלת מרד כמו במלת חצי הצנוחות לדעת הרד"ק,
ואם הכירו לא נופל הוא מהיות בו קצת זרות, הלא טוב לנו קצת זרות תחת דגל המסורה
ופשטות הכתוב, מן זרות גדול נגד מערכת הכתובים. ואולי הוי"ו במלת ואלה נוספת כמו
וקנו (פסוק ט"ו) ונקראה בתיא בת פרעה יהודיה על שם שנתיהדה ובאה בנרית ה' ולזה
יִהְיֶה נקנן. וכן נקרא יתרא הישמאלעלי גם ישראלי אחרי שנתגייר (עיין מה שכתבתי
למעלה ב' י"ו) או להיפך שהיתה בתיא בת ישראלי, שזמו פרעה, וקראה יהודיה למען כל
נחשב היתה בת מלך מצרים. ובתרגומי נחמתי עוד דרך חדש: שתי נשים היו לו לישב
אחי אשתמוע, יהודיה ובת פרעה; יהודיה ילדה את ירד וגו' ובת פרעה (אשר לקח לו)
ילדה את מרד. בה פיעה, יש להסתפק בפשטות הכתוב אם פרעה זה הוא שם פרטי
לישראלי, או למלך מצרים? ובמדרש חז"ל האחרון עיקר והוא מסכים עם מה שפירשתי.
אשר לקח מרד, כתב רש"י כלל הוא מרד שארד בעלת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחד
אומר ובני, כמו ובני אלה וקנו עכ"ל, ומן החימא הוא, איה הכן האחד אשר הוא אומר
עליו ובני? ואין לאמור כי דעת רש"י ברד"ק, כי מוסב על ותהר את מרים ואח"י שמי
וגו', שא"כ אין מן ההכרח לדמות מלת בני אל בני אלה וקנו, כי בניו רבים היו לה? —
ואולי יש להדקו חס נאמר כי כוון על מדרש האומר כי כל השמות האלה הם תוארים למשה
בנינו ע"ה אך לא הניח את המדרש הזה כלל, גם הוא מכלל ידבר ולא למשה. ואולי כוון
לפירושי אשר על פיהו תרגמתי. (יט) ובני אשח הודיה, פירשו המתרגמים ובתוכם גם החכם
דע וועטטע, כי אחות נחם ואחי קעילה הם תוארים לאשת הודיה ולא ידעתי למה להם
כפל הלשון, ראשונה נגד נתינת המפסקת העומדת על אחות נחם, ושנית היות מלת הגרמי
שם שם פרטי; הלא טוב לאמור כי מרד הכתוב הוא: ובני אשת הודיה אחות נחם, הם
אחי קעילה הגרמי ואשתמוע הצעתי. והנה הנניס האלה לא היו בני הודיה, כי אז היה אומר ובני
הודיה, רק שהאשה הזאת היתה ליזא אחר שנעלם שמו ועמו הרתה את הבנים האלה, אחר שנתאלמן
מהודיה

דברי הימים א ד

תרגום אשכנזי מא

דער מעכטיגע. (ב) דיא זאג-
נע דעם שימון ווארען אמנון
אונד רנה, בן חנן אונד חילון;
אונד דיא זאגנע דעם ישעי ווא-
רען: זוחת אונד בן זוחת.
(גא) דיא אבקעממלינגע דעם
שלה, זאגן דעם יהודה ווא-
רען: ער, פאטער פאן לכה,
אונד לערה, פאטער פאן
מרשה, דאן דיא פאמיליען
פאם ארבייטס-הויזע דעם
עניפטישען ליינען (ביסוס), צום
הויזע אשבע גערעכענט,
(כג) יוקים אונד דיא מעננער צו

המעכתי: (כ) ובני שימון אמנון
ורנה בן-חנן ותולון ובני ישעי
זוחת ובן-זוחת: (כא) בני שלה
בן-יהודה ער אבי לכה ולערה
אבי מרשה ומשפחת בית-עכרת
הבן לבית אשבע: (כג) ויוקים
ואנשי כזבא ויואש ושרף אשר-
בערו למואב וישבי לחם
וחילון קרי

והדברים

כזבא אונד יואש אינד שרף, וועלכע איינגעברענגערט ווארען אין מואב אונד ישבי לחם. דיעם
זינד

ר ש י

אלה וקנו: (כא) בני שלה בן יהודה. לפי שעדיין לא יחסו מייחסו עתה שמשום כבודו של דוד מקדים
ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם ילא גם הוא ועבדיו שייחסם כל משפחות פרץ מתחיל לייחסם כל
משפחות שלה שהיו באותו הדור: ומשפחות בית עבודת הבין. ליריעות המקדש אף הם היו מבני
שלה: (כב) ויוקים ואנשי כזבא עד וישבי לחם. כל אלה בני שלה בן יהודה: ויואש ושרף.

ב א ו ר

מהודיה. (כא) בית עבודת הבין, בן הוא מעשה אורג מנד הטוב הועשה במלכים, יפה
המראה ודק הציור; והוא רק לבן ולא לנוע והורגל בלשונו לתרגמה במלה היונית ביסוס.
ואם גם זאת כי בן העברי הוא ביסוס היוני, נפרט כי בן מלה מאוחרת-היא ומלאה רק
באסתר ונד"הי ופעם ביחזקאל, בכל זאת אין ההכרח לומר כי שפתנו שפת קדומים נגזרו
מלותיה משפה מאוחרת לה ואולי השגש הזה עצם הוראתו בל"הק על עירוב דק של חוטיין
יחד, ולזה נקראו בצים בשם זה על שם חוטי הנידון המעורין יחד בחובס, ובלשון חז"ל שם
בוצין על הקישואים, כי גם בתוכס נמלא מעשה אורג מחוטי הלמס, וממלה העברית הזאת
נמסרה אחרי כן שם היוני ביסוס ונמלא בדברי חז"ל סוף ע"ז בשם בלנץ, והבין הזה נרדף הוא
עם שש, בד, אטון, ופשה, אך אין פה המקום להרחיב דיבור בשמות נרדפים, כי זה דבר
סגרי השגשים וחבורים מיוחדים, אכן קרא נא דברי החכם הגדול מו"ה יס"ר בנ"הע לשנת
תק"ל (לד י"ב) על הכדל השמות האלה ותשבע עונג. (כב) אשר בעלו למואב, בתב הרד"ק
שנלחמו עם מואב והיו אדונים להם ע"כ, אך יותר היה ראוי עפ"י אשר בעלו את מואב,
וכמו בעלונו אדונים זולתך (ישעיה כ"ו י"ג) ביחס הפעול, וקרובה לאמת דעת חז"ל
שהתחתנו עם מואב והתישנו שם (והם דרשוהו על מחלון וכליון) והלמ"ד הוא כמו ב"ת על
דרך איש לפתח אהלו (במדבר י"א י') וענין הנתוב שנעשו בעלים ותושבים בארץ מואב ועל
פי זה יובן היטב הנתוב הנא, עם המלך באלאכתי ישנו שם; כי לו יפורש שנלחו את מואב, מי
אדון למו בארץ הסיא? — והדברים עתיקים, שגש עתק ענינו בעלמותו על חזק וקיום דבר,
כמו עתקו גם גברו חיל (איוב כ"א ז') בלואר עתק (תהלים ע"ה ו') ויען כי רוב הדברים
יתחזקו ויתקצו ברוב הזמן על כן נמלא עתק גם על רוב הימים כמו עתיק יומין (דניאל ז') ומה
הענין והדברים עתיקים כלומר נושנים ושורים מימים רבים, ובהפעיל תהיה תמיד הוראתה
להסיק, עקירת דבר ומלכו הנושן, השעתיק הרים (איוב ט' ה') ועתק משם ההרה (בראשית

י"ב

זינד אלטע בעוועהרטע ער-
צעהלונגען. (כג) דיעזע ווארען
טעפער, וואהנטען ביא דען
פפלאנצונגען אונד הירדען,
אונד האטטען זיך דאזעלבסט
ביזעטצט, אנגעשטעללט אין
דען געשעפטען דעם קעניגס.
(כד) דיא זאגנע דעם שמעון ווא-
רען נמואל אונד ימין, יריב,
זרח אונד שאול. (כה) דעססען
זאָהן וואר שלום, דעססען
זאָהן מבשם, דעססען זאָהן
משמע. (כו) אונד דיא נאָכ-
קאממענשאַט דעם משמע
וואר זיין זאָהן חמואל; דעם-

והדברים עתיקים: (כג) המה
היוצרים וישיבי נטעים וגדרה
עם המלך במלאכתו ישובו שם:
(כד) בני שמעון נמואל וימין יריב
זרח שאול: (כה) שלם בנו מבשם
בנו משמע בנו: (כו) ובני משמע
חמואל בנו זכור בנו שמעי בנו:
(כז) ורשמעי בנים ששע עשר

ובנות

סע זאָהן וואר זכור, דעססען זאָהן שמעי. (כז) שמעי האטטע זעכצעהן זאָהנע אונד זעכס
טעכט.

ר ש י

רבותינו אומרים זה מחלון וכליון: והדברים עתיקים. פתרון אל תאמר לפי שהתחלתי לייחס
מאשי דורינו שכולם היו אחרי בן אלא כולן שאמרו בפסוק זה (העתיקים) הראשונים שהיו
בימי קדמונים (ורבותינו אמרו יואל ושיף זה מחלון וכליון) אשר בעלו למואב שלקחו נשים
מואביות: (כג) המה היוצרים. המה יוקים ואנשי כוזבא וישיבי לשם היו יוצרי חומר למלאכת
המלך וגם קדרות למאכל המלך וגם לכהנים: ויושבי נטעים. שהיו עוסקים בנטיעות של
מלך: וגדרה. אומנים גידרי גדר אבנים למלאכת המלך: עם המלך. פתרון הוסיפן המלך
באותן העיירות לפי שהיו עושים מלאכתו דוגמא במשפטים בשאל בעליו עמו לא ישלם כלומר
עמו במלאכתו: (כד) בני שמעון. לפי ששמעון יושב בחלק יהודה. הוא מקדימו ליחסו ולדבר
בעיירותיו

ב א ר

י"ח ח' ומזה הענין אשר העתיקו אנשי חזקיה (משלי כ"ה א') הוליאוס מבחני קדמוניות וקנולס
יחד במחברת, ומאלנו הוראה זאת אף במשקל הדגש, עתיקי משדים (ישעיה כ"ח ט) הם הילדים
אשר נעקרו נגד רכונם ומפלים משדי אס, ומרטהו גמולי מחלב יגיד עליו. (כג) יוצרים,
יוצרי חומר כמו שכתב רש"י. ויושבי נטעים וגדרה, נטעים הם המקומות אשר כל נטעו כל
זרעו כי אס זה מקריב, ודומה לו שם Plantage פפלאנצונג; וגדרה, הוא גדרות לאן
למקרה, ואין לירך ללחץ של רש"י שפירש גודרי גדר אבנים למלאכת המלך. והחכם דע וועטטע
המשך נטעים וגדרה יחד והתלחץ לחרגום (אונד דיא דא וואהנטען חין חוואווערטען חנפפלאנצונגען)
זה דמוק וזר. ובהעמקה יונית של השבטים נעתקו נטעים וגדרה בשמות פרטיים, וזה אינו
נראה לי, [אס גם מאלנו עיר הגדרה (יהושע ט"ו ל"ו)] ועוד העתיקו במלאכתו באילו
כתוב במלכותו. (כד) בני שמעון, בספרים שונים תחלק הפרשה פה ותהי לשני ראשים,
ולזה ימנו שלשים פרשיות לספר דה"א ואחמנו לא נדע כ"א עשרים ותשע. יריב, ובספר
התורה שמו יבין, והוא ע"ד שנקרא בתורה בן שמעון בפרשת ויגש לחר ובפרשת פנחס ופה
זרע והדבר נוסד על שוי היראת המלות כידוע, וכן פה יריב שיעורו יִרְבֵּה בנח ויתאמן
ובן יבין הכוונה יתבונן ויתאמן [ולא הקפידו בשמות פרטים על שוי הגזרה והבנין כמ"ש הרב
המבאר בפסוק זה ינחמנו (בראשית ה' כ"ט)] ואס במקומות שונות לא נוכל לבאר לנו את
השוי הזה, הנה הסבה לזאת היא קולר ידיעתנו במלות ל"הק, או השמות אומיות וחילופיהן

דברי הימים א ד

תרגום אשכנזי מב

טעמער, זיינע ברידער אבער
האטמען ניכט פֿיעל קינדער,
אונד אללע איהרע פֿאמיליען
עררייכטען ניכט אן אנצאהל
דיא קינדער יהודה'ס. (כח) ויא
(דיא וואהנע דעם שמעון) וואהנע
טען צו באר שבע, צו מולדה
אונד חצר שועל, (כט) אונד
אין בלהה, אין עצם אונד אין
חולד, (ל) אין בחואל, אין
חרמה אונד אין צקלג, (לא) אין
בית מרכבית, אין חצר סוסים,
אין בית בראי אונד אין שערים.
דיעזע ווארען איהרע וואהנע
ועין (לג) איהרע האפע ווארען עיטם, עין,
רמון

ובנות ששול אחיו אין בני רבים
וכל משפחתם לא הרבו עד בני
יהודה: (כח) וישבו בבאר שבע
ומולדה וחצר שועל: (כט) ובבלהה
ובעצם ובתולד: (ל) ובבתואל
ובחרמה ובצקלג: (לא) ובבית
מרכבות ובחצר סוסים ובבית
בראי ובשערים אלה עריהם עד
מלך דוד: (לג) וחצריהם עיטם

שטערטע וועהרענד דער רעגירונג דעם דוד. (לג) איהרע האפע ווארען עיטם, עין,

ר ש י

בעירותיו קודם לראובן. (כו) ולאחיו אין בני רבים וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה.
לז הרבו בני כנני יהודה לפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם קכל יהודה שמעון בחלקו כי
שמעון לא היה לו חלק בא"י שא"ל חלקם ביעקב ואפילו בישראל (בראשית מ"ט) ושניו בבראשית
רבה חלקם להעמיד סופרים בישראל לבתי כנסיות וכו' ומניין שקבלו דכתיב (יהושע י"ט)
מחל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך
נחלתם פן תרבה עליהם מית הסדה ומה שכתוב (שם) ויעל הגורל לבני שמעון כך היה המעשה
הפילוגורל איזה שנט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יהודה וגם מה שכתוב (שופטים
ח') ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך. בחלק
שנתתי לך: (כח) וישבו בבאר שבע. בני שמעון ישבו באותן עיירות של יהודה: (לא) אלה
עריהם עד מלך דוד. פתרון כשהרבו בני יהודה עשו תרעומת על בני שמעון כימי שאול
ורלו לגרשם מארצם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדא ובמלחמות וכשמלך
דוד באו שנטו לשאול מבני שמעון את ארלם שהשאלו להם והלך דוד וגרשם כי שאול לא
חש בכך מפני שגלת דוד שהיה מיהודה וזהו שכתוב אלה עריהם עד מלך דוד וכשמלך גרשם.
מפי ר' אלעזר בר משולם ז"ל וכן פירש לי רבינו שלמה בר לוי אחי רבי משה הדורשן: (לב) ומלריהם.

ב א ו

ברוב הימים, וראה מ"ש להלן ז' כ'. (כו) עד בני יהודה, פי' לא הגיעו אל גודל מספר
אנשי יהודה, ואמר זאת למען לא נחשוב כי היו בני שמעון מעטים מאוד במספר, ונאמת
נאמר להלן (פסוק ל"ח) ובית אבותיהם פולו לרוב, על כן אמר פה, כי אך בערך אל בני
יהודה לא הרבו חולדותם. (כח) וישבו, כל הערים האלה הם אותן הנזכרות בספר יהושע
בראש פרשה י"ט וגם בנחמיה י"א כ"ה, אשר היו בתוך נחלת בני יהודה ונתנו לבני שמעון,
והשמות נשטנו קלת, אך נפלא הוא כי פה בדברי הימים הם מסודרות ומנוונות יותר עם
שנאי לה"ק מאשר הם עם ביהושע ד"מ נזכרה שם עיר שדרתון שלא נמנתה בפרשה ט"ו בין
ערי יהודה כלל ופה נקראה שער ים על נכון כי כן שם עיר בערי יהודה (יהושע ט"ו לו).
(לא) עד מלך, הטעם לפירש"י כי במלך דוד על יהודה גרש את בני שמעון מנחלת שנטו
להרמית גבול עבדיו עושי רצונו. וזה רחוק כי יגרש דוד את שמעון מנחלתו אשר נתן לו על פי
ה', ולא נזכר מזה מאומה באום מקום. ויותר נכון נראה לי כי היחס הוא מסוכר הוא כימי

ועין רמון ותכן ועשן ערים חמש:
(לג) וכר-חצריהם אשר סביבות
הערים האלה עד-בער זאת
מושבתם והתיחשם להם:
(לד) ומשובב וימלך ויושרה בן-
אמציה: (לה) ויואל ויהוא בן-
יושביה בן-שריה בן-עשיאל:
(לו) ואליועיני ויעקבה וישוחיה
ועשיה ועדיאל וישימאל ובניה:
(לז) וזיזא בן-שפע בן-אלון בן-
ידירה בן-שמרי בן-שמעיה:
(לח) אלה הבאים בשמות נשיאים
במשפחותם ובית אבותיהם

רמון, חבן אונר עשן; אלוץ
פניף שטערטע. (לג) דאצו
געהארטען אללע איהרע הא-
פע, וועלכע אין דען אומגע-
בונגען דיעזער שטערטע ווא-
דען, ביז בעל; דיעזע ווארען
איהרע וואונדערפולע טע-
געבורטס פערצייכנים האטטען
זיא פירויך בעזאנדערס.
(לד) משובב אונר ימלך אונר
יושרה, דער זאָהן דעם אמציה,
(לה) אונר יואל אונר יהוא,
זאָהן דעם יושביה, זאָהן דעם
שריה, זאָהן דעם עשיאל,
(לו) אונר אליועיני, יעקבה,
ישוחיה, עשיה, עדיאל, ישימאל
אונר בניה, (לז) אונר זיזא,
זאָהן דעם שפע, זאָהן דעם
אלון, זאָהן דעם ידירה, זאָהן
דעם שמרי, זאָהן דעם שמעיה.
(לח) דיעזע קאממען נאמענט-

לדך פאר אלס פירשטען אין איהרען פאמיליען, אונר דאז הויז איהרער פאטער ברייטע-

טע

ד ש י

הנפריס מי היו עיטס ועין ורמון וגו': (לג) זאת מושבותם והתיחשם להם. פתרון אף על
פי שיש כאן מקלות אל תאמר שלא היו כי אם אותן שהיו יש ספר יחוס אחד
ושם היו יחוסין כל שנט ושנט כך היה לו מפרש יחוסו בפני עצמו: (לד) ומשובב. וכל
הנמוכין: (לח) אלה הבאים. בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם פרטו לרב. לא היה
להם

ב א ו ר

דוד, ועל פי זה בא מאמר עד מלך דוד כמו עד היום הזה, כלומר עד הזמן שאנו חיים
בו. (לב) חמש, ביהושע (ט"ו ז') אינו מונה רק ארבעה חלדים, ופה חמשה? והנה העיר
העודפת פה היא עיטס, ולכן נראה כי העיר הזאת נבנתה אחר הזמן וכן נראה גם נראה
הפרשה הזאת (פסוק ג') שזכר את אבי עיטס בין הנאמרים האחרונים אשר לחור. (לג) ואח
מושבוהם, כוונת הכתוב לדעתי, כי אם גם גרשם דוד, בכל זאת הניח להם את הערים האלה
וכל חלדיהם עד בעל לשנת שס, ואם לא כן יפלא בעינינו אן הלכו בני שמעון כלם כגרשם
דוד מהסתפח בנחלתם? ואם גם חלק מהם הלך לבקש לו מרעה, כנראה בפסוק ל"ט, מה
נעשה עם שאר השנט? והתיחשם להם, יחס יאמר כל"הק לדבר הנמשך ומוסב אל דבר
אחר, וכראשונה נראה שהונח על המשך התולדות לאבותיהם, כמו להתיחש לבכורה (להלן
ה' א') ספר היחש (נחמיה ז' ה'), ואחרי כן השתמשו בו המספרים והמדקדקים גם לשאר
ענינים הנמשכים איש על אחיו. ופי' והתיחשם להם, אף שיטבו בין בני יהודה לא התערבו
עמם בהתיחשם לתולדות והיה התיחשם להם בפ"ע. ואולי והתיחשם מענין השני, ושיעורו

זאת

דברי הימים א ד

פָּרְצוּ לָרוֹב: (לט) וַיֵּלְכוּ לַמְּבֹא
גִּדְרָה עַד לַמִּזְרָח הַיָּבִיא לְבִקֵּשׁ
מִרְעָה לְצֹאֲנֵם: (מ) וַיִּמְצְאוּ
מִרְעָה שָׂמֶן וְטוֹב וְהָאָרֶץ רַחֲבַת
יָדַיִם וְשִׁקְטָה וְשָׁלוֹה כִּי מִן־הֶם
הָיוּ שְׂבִיִּים שָׁם לְפָנִים: (מא) וַיָּבֹאוּ
אֵלֶּה הַכְּתוּבִים בְּשִׁמּוֹת בְּיָמָיו
יְחֻזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיָּכֹן אֶת־
אֹהֲלֵיהֶם וְאֶת־הַמַּעֲבָדִים אֲשֶׁר
נִמְצְאוּ שָׁמָּה וַיַּהֲרִימֵם עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה וַיָּשְׁבוּ תַּחְתֵּיהֶם כִּי־מִרְעָה
לְצֹאֲנֵם שָׁם: (מב) וּמֵהֶם מִן־בְּנֵי
שִׁמְעוֹן הָלְכוּ לְהָר שְׁעִיר אַנְשִׁים

המעונים קרי

חמש

הרגום אשכנזי מג

טע זיך ועהר אויס. (לט) זיא גינע
גען צו דעם אייננאנגע פֿאן גדר
ביו צור מארגענזייטע דעם
טהאלעם, אום וויידע צווישען
פֿיר איהר קליינעם פֿיעה
(מ) זיא פֿאנדען איינע וויידע,
פֿרוכטבאר אונד גוט, דאז
לאנד וואר געריימיג, פֿאלל
רוהע אונד פֿריעדען, דען יע
נע, דיא פֿריהער דא וואהנטען,
ווארען פֿאן חם. (מא) דייע
זע נאמענטליך פֿערציִינעטען
צאנען אליא צור צייט דעם
יחזקיהו, קעניגס פֿאן יהודה
דאזיין, שלוגען ניעדער דיא
מעונים, אונד איהרע צעלטע,
דיא זיך דארט בעפֿאנדען, אונד
פֿערבאָננטען זיא ביו צום היי
טיגען טאגע, אינדעם זיא זיך
אן איהרער שטעללע בעזעטצט
טען, ווייל דאזעלבסט וויידע
פֿיר איהר קליינעם פֿיעה וואר.

(מב) איין טהייל פֿאן איהנען (פֿאן דען וואהנען דעם שמעון נעהמליך) צאג אינו געברגען

שעיר

ר ש י

להם מקום לישיב: (לט) וילכו: על כן למבוא גדור וגו' לנפש מרעה ללאנס: (מ) כי מן
חם היושבים שם לפנים. נשקט ובשלוה היו יושבים ולא בא אדם להרע להם לפיכך לא נזכרו
בשאלו עליהם להלחם ודוגמתו בשופטים ויבאו על ליש על עם שקט ובטח וגו' ודבר אין להם
עם אדם לפי שהיו שקטים לא היו יראים ולא נרתו נרות עם שום אדם לעזרם לפיכך נלחם

ב א ו ר

זאת מושבותם עם כל הנחשב ומתיחס להם. (לח) פרצו לרוב, מן הראוי פרץ לרוב כי מוסב
על הבית, ויש הרבה דוגמתו במקרא שגא התואר במין ובמספר של השם הסומך, האף כי
היה ראוי להשתוות אל השם הנסמך. (מ) כי מן חם, פי' כי לאכלא חם היו היושבים שם
לפניהם, ואז לא ערב איש את נפשו להלחם אתם, ולכן היתה הארץ ההיא מאז — גם עבור בני
חם משם — שוקטת ובטחת, איש לא התגר ביושביה והם בטחו על חילם ושלומם ולא התחזקו
גם לא בקשו להם עזר, וראוי לתרגם (דען פֿאן חם ווארען יענע דיח עם פֿריהער בעוואהנטען)
ועיין בציאור הכנס מהרמ"ל לספר שופטים פרשה י"ח: (מא) ויכו, לשון הנאה אינו נופל יפה
על אהלים, ואולי הוא הפוך ושיעורו ויכו את המעונים ואת אהליהם. ואת המעונים כתב
הרמ"ק בשורק מקום חולם והוא קנוץ מן פֿעוון שהוא מקום הדירה ענ"ל אך סדר הלשון אינו
מכוון לפירוש זה, ולמה נאמר כי בא מעונים תחת מעונות (כן הרבוי מזה בכל ס"ק ורק בנוסח הסיוט
מלאנו שכן מעונים אולי להכדילו מן מעונות אריות הנוכר בתנ"ך), ואנו מלאנו להלן כתוב מפורש
(דס"ב ב"ו ז') שנקראה אומה בשם מעונים, וכן נזכרה בשופטים (י' י"ב) אומה בשם מעון

ומזה

הרגום אשכנזי

דברי הימים א ד ה

שער, פִּינָף הוֹנְדֵּרֶט מֵאֵן, אֹנֶר פִּלְטִיָּה, נַעְרִיָּה, רַפְיָה אֹנֶר עֻיָּאל, וְאַהֲנֵעַ דַּעַם יִשְׁעִי, וּוְאַרְעֵן אֵן אִיהֶרֶר שְׁפִיטָצֵעַ; (מג) וְיָא שְׁלוֹנֵעַן דַּעַן גַּעבְלִיעֵכֶּע; גַּעַן אִיבַעֲרֶרֶסֶט פֶּאָן עִמְלָק, אֹנֶר בַּעֲזַעֲטָטֶען זִיךְ דַּאִי זַעֲלִבְסֵט בִּיז אֹיף דַּעַן הִיִּיטִי גַעַן טֵאגִי.

ה (א) פֶּאָלְגַעֲנֶרֶע זִינֶד דִּיאֻוֹהִי גַעֲרַעַס רֵאוּבֵן, עֶרֶשֶׁט־גַּעבֶּאָרְנֵעַן יִשְׂרָאֵלִים? דַּעַן עֶר וּוְאַר דַּעַר עֶרֶשֶׁט־גַּעבֶּאָרְנֵעַן, אֵלֶם עֶר אֲבַעֲר עֲנִטֻוִּיִּהֶעֱטַע דַּאִי עֶהֱעִבְעִטֵּט זִינַעַם פֶּאָ־טַעֲרַם, וּוְאַרְדִּינַעַע עֶרֶשֶׁט־גַּעבֶּאָרְנֵעַן דַּעַן וְאַהֲנֵעַן יוֹסֶפֶס־סִי, וְאַהֲנֵעַן דַּעַם יִשְׂרָאֵל, שְׁלַעֲכַט־סַבֹּכֶע; (ג) יְהוּדָה וּוְאַר אֵם מַעֲכַט־גַּעֲטָטֶען אֹנִטַעֲר זִינַעַן כִּרְדִּירֶעַן, אֹנֶר אֵלֶם פִּירֶשֶׁט אִיהֶם

חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם: (מג) ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום הזה: ה (א) ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכתו יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכרה: (ג) כי יהודה גבר באחיו ולנגיד

ממנו

אותם חמש מאות (ולמעלה כמו כן) כתוב במשפט לידונים שקט ונעט וגו': (מג) ויכו את שארית הפלטה. מהכרת דוד כי דוד הנריה כל זכר באדום:

ר ש י

ה (א) ובני ראובן בכור ישראל. ואם תאמר אם כן שהיה בכור למה לא ילא ממנו מלכות. כי הוא בודאי הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורו לבני יוסף. ואם תאמר אם כן למה לא מלכו בני יוסף לכך אמר ולא להתיחש לבכרה חלק בכור' ולא בכור' כי יהודה אפילו לא חלל ראובן הבכורה ולא נלקחה ממנו אפילו הכי היה הגון יהודה למלך: (ב) כי יהודה גבר באחיו. שנאמר גור ארים יהודה (בראשית מ"ט): ולנגיד ממנו. שיא ממנו מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המולי' והמביא' והבכורה והמלכות נטלה מראובן ונתנה המלכות

ב א ו ר

ומזה עיר מעון בנחלת יהודה (יהושע ט"ז נ"ה)? ולזה יוחר נכון אם נלך בעצת הזקנים השנעים שפירשו מעונים על אומה. (מג) עד היום הזה, כתב הרד"ק בימי עזרא לא שנו עוד בניהם לאלה המקומות אע"פ שגלו משם בני שמעון עב"ל:

ה (א) כי הוא הבכור, מפה עד פסוק ג' הוא מאמר מוסגר לבאר כי מה שאמר ראובן בכור ישראל הוא מפני שהי' בכור לתולדה, ולזה בכל ספרי היחש משפט ראובן לבח בנחלת, כי הלא בחטאו לא יחדל מהיות הבן הנולד בראשונה? רק בחללו יצועי אביו ונלקח ממנו היתרון (בראשית מ"ט ד') נלקח ממנו גם משפט הבכור לקחת פי שנים וניתן ליוסף, ומטעם הזה היה לפני שנים מנשה ואפרים. ולא להתיחש, ולא ניתן בכל זה הרשיון ליוסף להתיחש בכל משפטי הבכורה. ודעת אחרים כי לא להתיחש מוסב על ראובן ושיעורו שלא נתיחש ראובן בראשונה במשפט הבכור, ובכך איננו נגיד בה במדרש ח"ל ר' לוי ור' סימן חד אמר ליוסף מיחסין ולא לראובן וחד אמר אין מיחסין ליוסף אלא לראובן, ותפסתי בתרגומי לשון אחרון כי הוא יותר בפשטות הכתוב, ומסכים עם העתקת השנעים ורוב המתרגמים. (ב) כי יהודה, בא לתת טעם למה לא ניתן גם משפט המלוכה ליוסף, ולזה אמר כי יהודה גבר בין כל אחיו, ולזה נבחר הוא ביותר ונגיד ממנו (מן יוסף) אך הבכורה לקחת פי שנים נשארה ליוסף

דברי הימים א ה

תרגום אשכנזי מד

איהם (דעת יוסף) פֶּאֶרְגַּעֲצָא= גען, דיא ערשטגעבורט אָבער ערהיעלט יוסף. (ג) דיא זאָה= נעדעס ראובן, ערשטגעבאָר= גען ישראל'ס וואָרען: חנוך אונד פלוא, חצרון אונד כרמי. (ד) דיא נאָכקאָממען דעס יואל וואָרען: זיין זאָהן שמעיה, דעס= סען זאָהן וואָר גוג, דעססען זאָהן שמעי, (ה) דעססען זאָהן מיכה, דעססען זאָהן ראיה, דעססען זאָהן בעל, (ו) דעס= סען זאָהן בארה, וועלכען וועג פֿיהרטע אין געפֿאָנגענשאַפֿט חלגת פלנאסר, קעניג פֿאָן אשור: יענער וואָר איין פֿירשט דעס געשלעכטעס ראובן. (ז) דעססען ברודער, יעדער נאָך זייער פֿאַמיליע, אין דער פֿערצייכנונג נאָך איהרעם געשלעכטע וואָרען: יעאל, דאָן אָבער=

מִמֶּנּוּ וְהַבְכֵּרָה לְיוֹסֵף: (ג) בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלֹא וְחֲצֵרֹן וְכֶרֶמִי: (ד) בְּנֵי יוֹאֵל שְׁמַעִיָּה בֶּנּוּ גֹג בֶּנּוּ שְׁמַעִי בֶּנּוּ: (ה) מִיכָה בֶּנּוּ רְאִיָּה בֶּנּוּ בְּעַל בֶּנּוּ: (ו) בְּאֵרָה בֶּנּוּ אֲשֶׁר הִגְלָה חֲלָגַת פְּלִנְאֶסֶר מֶלֶךְ אֲשֶׁר הוּא נָשִׂיא לְרְאוּבֵנִי: (ז) וְאֶחָיו לְמִשְׁפַּחְתּוֹ בְּהַתִּיחַשׁ לְתַלְדוֹתָם הָרִאשׁוֹ

יעאל

ר ש י

ליהודה בדכתיב כי יהודה גבר באחיו אבל חלק הנבירה נתנה ליוסף לשני בניו: (ג) בני ראובן בכור ישראל, מתחיל עמה כנראשונה: (ד) בני יואל. דורות דורות קחשיב: (ו) אשר הגלה חלגת פלנאסר. קודם לסנחריב וכן היה סדרן פול (מלכים ב' ט"ו) היה כשם מלך מנחם בן גדי ובימי פקח בן רמליה (שם) בא חלגת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה (שם י"א) בא שלמנאסר מלך אשור (שם ט"ו) ובימי חזקיהו סנחריב ופירשו רבותינו פול וכולם סנחריב: הוא נשיא לראובני. באותו זמן שהגלוהו חלגת פלנאסר: (ז) בהתיחש לתולדותם. הראש יעאל וזכריהו. פתרון הרי לא יחסתי לך מן ראובן כי אם קלת ועיקר יחסו במקום יחוסו

ב א ו ר

ליוסף, ולמ"ד לנגיד יתירה כמו לאבאלום בן מעכה (למעלה ג' ב') או שחסר פה פעל המליאות היה כמנהג הספר (עיין הקדמה) ושיעורו ויהי לנגיד ממנו, ונגיד פה מורה על שר הנכבא כמו עם שרי האלפים והמאית לכל נגיד (להלן י"ג א') ויחזק את המלכות ויחן בהם נגידים (דה"ב י"א י"א) כל גבור חיל ונגיד (דה"ב ל"ב כ'), וד"ק פי' מי שיהיה בישראל לנגיד אמר יעקב שיהיה ממנו, ולזה נועה גם פירוש רש"י, והוא הוסיף עוד כי ע"ש כך נקרא המלך נגיד כי הוא המוציא והמביא ע"כ, אולי רצה לומר כי ענין שם נגיד הוא על מנהיג אשר אחרייו כל הנכבא ימסוך, כי תרגום משך הוא נגד, ונהרות רחבי ידים הנמשכים הלאה נקראו בארמית נגדין בתרגום ועל יובל ישלח שרשיו ועל נגדין ישלח שרשיו, ושנעים הזקנים בהעתקה היונית בוונז מלת נגיד על המלך המשיח. (ד) בני יואל, הזכיר בניו אע"פ שלא הזכיר אביו מקודם כמשפט הספר פעמים רבות וכמוכא למעלה, ואולי מונהג בראש, יען ממנו התחיל סדר הנשיאים וכמו שיעיד גם פסוק ט' ע"ש. שמעיה בנו, מונה איש וכו' כמשפט הספר, ובהעתקה השנעים גראה שלדעתם מלת בנו אחר שמעיה שם פרטי היא. (ו) חלגת, הראוי תגלת כמו שהוא להלן (דה"ב כ"ח כ') ובפרשה הזאת פסוק ב"ו וכן בספר מלכים פרשה ט"ו וע"ז ונהפכו האותיות בחילוף כבש וכשנ, ובא פה פלנאסר בנו"ן נוסף (כי במלכים כתוב פלאסר) כמו שפתי ישמוןך, חסדי ה' כי לא תמנו, ובעת שהגלם המלך הזה היה

יֵעִיאל וְזַכְרְיָהוּ: (ח) וּבְלֵעַ בֶּן-עֲזִיז
בֶּן-שֹׁמֶעַ בֶּן-יֹאֵל הוּא יוֹשֵׁב
בְּעָרֶיךָ וְעַד-נָבו וּבַעַל מַעֲזָן:
(ט) וְלִמְזִרְחֵי שֶׁבַע עַד-לְבֹא מְדָבְרָה
לְמִן-הַנֶּהָר פָּרַת כִּי מִקְנֵיהֶם רָבוּ
בְּאֶרֶץ גִּלְעָד: (י) וּבִימֵי שְׁאֹל

אֲכַעְרַה־יִפֹּט, אֹנֶד זַכְרְיָהוּ,
(ח) אֹנֶד בֶּלַע, זָאֵהֶן דַּעַם עֲזִיז,
זָאֵהֶן דַּעַם שֹׁמֶעַ, זָאֵהֶן דַּעַם
יֹאֵל; וְזַכְרְיָהוּ וְזָאֵהֶן נִמְעַצוּ עֲרוּעֵר,
אֹנֶד (הַטַּטֵּעַ זִיז) גַּעֲבִיעֵטָה
בִּזְזוּ נָבו אֹנֶד בַּעַל מַעֲזָן, (ט) אֹנֶד
גַּעֲגָעֶן זָאֵנְעֵנְא וִיפִנְאֵנְג הַטַּטֵּעַ
עַר וִינַעֲזוּ וִיטַח בִּזְזוּ צוֹם אִינְגָּאֵנְג
גַּע אִין דִּיא וִיטַטֵּעַ אִם שְׁטֵרָאֵ
מַעֲפֵרָה, דַּעַן אִיהֵרַע פִּיעֵהֵ
הַעֲעֵרֵדֶען וְזָאֵרֵעֶן צָאֵהֶל־רִיִּךְ אִים לֶאֱנֵדֶע גִּלְעָד.

עשו
העדרדען וזאָרען צאָהל־רִיִּךְ אִים לֶאֱנֵדֶע גִּלְעָד. (י) צור צייט דעם (קעניגס) שאול, פֿיֵהֵרֵ
טען

ר ש י

יחזקו על דברי הימים למלכי ישראל היה יעאל וזכריהו הראש שעל ידו כלל יחוסן: (ח) ועד
נבוא ובעל מעון. שנימים קדמונים קודם שנאו לידי ישראל נקראו נבו ובעל מעון ע"ש תיעבותם
בי כן היה מנהג עובדי כוכבים ומזלות עד היום ההוא לקרות תועבותיהם בשם עיירותיהם
אבל כשנאו לידי ישראל הסבו שמותם בדכתיב ואת נבו ואת בעל מעון מוסכות שם (במדבר
ל"ב) כלומר ישראל הסבו שמותם ואת שמם לפי שלא נקראת ע"ש תועבותיהם לא הסבו שמם
ובמגילה

ב א ו ר

היה בארה נשיא לראובן. (ח) שמע, הוא שמעיה בן יואל הנזכר למעלה (רד"ק) ונאמר הוא
יושב בערוער ועד נבו וגו' אף כי על כל השנט ידבר, מפני שהיה הראש. בערוער, הנה
ערוער לא היתה נחלת בני ראובן כ"א נחלת בני גד אשר ננו אותה במפורש בסדר מוטות
(ל"ב ל"ד); ולדעת ידיו מהרו"מ (בניאורו לספר יהושע פראג תקל"ג) שני ערים בשם ערוער
היו, אחת לגד ואחת לראובן ע"ש בפרשה י"ג פסוק ט"ז, ולדעת הרד"ק הבי"ת במקום מ"ס
במו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא מ' ל"ב) תמור מבשר ומלחם, וכן וירכלו את בני ישראל בשנה
ההיא שמונה עשרה שנה (שופטים י' ח') ששיעורו משנה ההיא, ולעומת מערוער ינוון היטב
עד נבו ובעל מעון. ועוד פי' הרד"ק בערוער בגבול ערוער, כי העיר היתה אחוזת נוויה
והם בני גד, אבל גבוליה היו לנחלת ראובן, ולי נראה ההיפך כי העיר לראובן והמחוז לגד,
כי הנה בסדר נחלתם וכן בכל מסות הארץ נמצא כי ערוער הוא חבל מיוחד ונבדל ובכר כפ"ע,
אשר נקרא על שם העיר אשר בו ערוער, והמחוז הזה חאר הגבול בין נחלת ראובן בנגב א"י
וגד בלשון [וכן ממה שנאמר עזבות ערי ערוער (ישעי' י"ז ב')] נראה כי היה ערוער מחוז הכולל
ערים רבים בחיבו ונקראו ע"ש קריתם ערי ערוער] ולזה נאמר נחלת ראובן (יהושע י"ג ט"ז)
ויהי להם הגבול מערוער אשר על שפת נחל ארנון והעיר אשר בתוך הנחל עיין בבאור שם,
ובנחלת גד (שם שם כ"ה) ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וחזי ארץ בני עמון עד ערוער
אשר על פני רבה, והיתה העיר ערוער על ארנון נחלת ראובן, והמחוז ערוער אשר מלכו
עד מול פני רבת בני עמון (כי רבה בפאת מזרחית לכנענית לערוער) נחלת בני גד [ואל יפלא
בצינף כי נחלה העיר ערוער אשר נבנתה מבני גד לבני ראובן, כי כן נעשה להם גם
בעיר דיבן (שם שם י"ז) וטוב מחוז שלם מעיר יסידה, גם אולי הכוונה בסדר מוטות ויבנו
בני גד את ערוער על המחוז כלו] וכן נראה קלת מ"ש הכתוב (דברים ג' י"ב) ואת הארץ
הזאת וגו' מערוער אשר על נחל ארנון וחזי הר הגלעד ועריו נתתי לראובני ולגדי, ולא
הבדיל בין שניהם כמו שהבדיל בחזי מנשה בפסוק הנא. ולמזרח, למזרח ארץ הגלעד כי כל
ארבע היתה מזרח לא"י כמו שאמר עבר הירדן מזרחה (במדבר ל"ב י"ט) אבל למזרח ארץ הגלעד
התפשטו וישנו עד לכא מדברה (רד"ק) ולמן הנהר פרת הכוונה מקלה גבול א"י (יהושע ח' ג')

דברי הימים א ה

תרגום אשכנזי מה

טען זיא קריעג מיט דען
הגריאים, וועלכע אין איהרע
האנד פֿיעלען, אונד אין דערען
צעלטען זיא זיך בעזעצטען,
אָבערהאלב דעם גאנצען אָסט-
ליכען געביעטהעס געגענולעד.
(יא) ריא זאָהנע דעם גר האַט-
טען איהרען וואָהנויטץ איהנען
געגענאָבער אים לאַנדע בשן
ביו סלכה. (יב) יואל וואָר דאָז
אָבערהויפט, אונד שפּס וואָר
דער נעכסטע (מיט רחגע) נאָך
איהם, זאָ וויא יעני אונד שפּס
אין בשן. (יג) איהרע ברודער
פֿאַם פֿאַטערליכען שטאַממע
וואָרען: מיכאל, משולם, שבע,
יורי, יעבן, זיע אונד עבר,
אלוּז זיעכען. (יד) פֿאַלגענרע
זינד ריא זאָהנע דעם אביחיל,
זאָהן חור'ים, זאָהן ירוח'ם,
עבדיאל

עשו מלחמה עם הגראים
ויפלו בידם וישבו באהליהם על-
כל פני מזרח גלעד: (יא) ובני-
גר לנגדם ישבו בארץ הבשן
עד סלכה: (יב) יואל הראש ושפס
רמשנה ויעני ושפט בבשן:
(יג) ואחיהם לבית אבותיהם
מיכאל ומשלים ושבע ויורי ויעבן
וזיע ועבר שבעה: (יד) אלה בני
אביחיל בן חורי בן ירוח בן-
גלעד בן מיכאל בן ישישי
בן יחזי בן בוז: (טו) אחי בן-

עבדיאל

זאָהן גלעד'ם, זאָהן מיכאל'ם, זאָהן ישישי'ם, זאָהן יחזי'ם, זאָהן בוז: (טו) אחי, זאָהן
עבדיאל'ם

ר ש י

ובמגילה מ' כי נבו ובעל מעון שם ע"א הם: (י) עם ההגריאים הם הישמעאלים. וע"א
אחם קוראם הגריאים בני הגר היו: וישבו באהליהם. שכן מנהג ערביים לישיב באהלים:
(יא) ובני גד לנגדם ישבו. אללם כמו ואלכנה לנגדך (בראשית י"ג): (יג) ואחיהם לבית אבותיהם.
במקום ייחוסן: מיכאל ומשלים. אלו היו ראשי אבותיהם של אותו הימש בי כלם המיחםו כימי
יותם

ב א ו ר

וסמוך לו מדבר ערב. (י) ההגריאים, לפירש"י ורד"ק הם בני הגר, והאל"ף נוסף במקום יו"ד
היחם (ע"ד חללים תמור חליים) ומה יהיה גם מואב והגרים (מהלים פ"ג ז'), וגם סופרי
קדם יספרו לנו שנמלא במזרח ארץ גלעד סמוך לנו עם הנקרא בשם זה. ולדעת חכמינו
יהיה מחוז הגר (העגיר"א או העדשיר"א) בסלע ערב (Arabia petraea, טטייניגטעס ח-
רחביען), רק על זאת אעירך, כי עוד בימי דוד נראה היות אחוה ורעות בינו ובין ההגרים
כי בן נמלא בגבורי החילים איש הגרי (דה"א י"א ל"ט) וכן אביר הרועים אשר לו נקרא יוז
ההגרי (שם כ"ז ל"א). (יא) בארץ הבשן, והלא בשן חלק בני מנשה הוא, כנחוב ויתר הגלעד
וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחלי שנט המנשה (דברים ג' י"ג) ונכון השיב הרד"ק כי אם גם נתן
למנשה כל הבשן ממלכת עוג, עוד לא נתן לו בזה את כל ארץ הבשן, והיו ערים בבשן אשר
לא עלה עליהם עול מלכות (ונקרא עוג מלך הבשן ע"ש הרוב) וחלק הבשן הזה עד סלכה, שהי'
אחות האמורים הקפאים, נאחזו בו בני גד, וכן הוא אומר ביהושע ולחלי שנט המנשה נתן
משה בשן ולא הבשן. ואם לא ייטב זה בעינינו, נוכל עוד לאמר כי ב"ת בארץ הבשן במקום
מ"ם כמו שכתב הרד"ק גם בכסוק ח"ת, ושעור הכתוב מארץ הבשן עד סלכה, ויהי בשן הגבול
ולא האחוה. (יב) ושפט, לדעת חז"ל (פסחים ס"ח ע"ב) שפט זה הוא אבי אלישע הנביא.

ראש

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ה

עבדיאל בן-גוני ראש לבית
אבותם: (טז) וישבו בגלעד בבשן
ובבנותיה ובכר-מגרשי שרון
ער-תוצאותם: (יז) כלם התיחשו
בימי יותם מלך-יהודה ובימי
ירבעם מלך-ישראל: (יח) בני-

ראובן

דעם יוחם, קעניג יהודה'ס, אונד צור צייט דעם ירבעם, קעניג פֿאַן ישראל. (יח) דיא זאָהנע דעם

עבדיאל'ס, זאָהן גוני'ס, וואָר
דאָזאָבערהויפט איהרעם פֿאַ-
טערליכען שטאַממעס: (טז) זיא
וואָהנטען אין גלעד, אין בשן
אונד דעססען אָרטשאַפֿטען
אונד אין אַללען בעצירקס-
פלעטצען פֿאַן שרון און דען
אויסגענוגען דעם לאַנדעס:
(יז) אַללע דיעזע וואָרדען
פֿערצייכעט אין דען טאַגען

ר ש י

יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל: (יד) בני ראובן וגדי וחזי שנט מנשה מן בני

ב א ו ר

(טו) ראש לבית אבותם, כח הרד"ק עבדיאל או גוני אביו ע"כ; ולא ידעתי לכיון דבריו, כי לפי פשטות הכתוב היה אחי הראש לבית אבותם, וכן חסכים הנגינה. (טז) מגרשי, המרחב אשר סביב לעיר, הוא נקרא מגרש, אם על שם שהוא מלמית חליר ועשב ועץ פרי, מענין פֿרש ירחים (דברים ל"ג י"ד) או נדעת החכם געוועזענעם על מרעה הלחן (גרש טרייבען, פֿער-טרייבען) ונמלא גם על בר הנרחב סביבות המקדש (יחזקאל מ"ה ז') ובפרטות נאמר בגרש על סביבות ערי הלויס (במדבר פרשה ל"ה) ושקומם נועד לדעת חז"ל רק לשעשועים ולנוי בלבד, וע"ע מ"ש בזה בדה"ב (ל"א י"ט) ובכתוב שלפנינו הכוונה על ארץ הכנר בכלל, וכן נראה משמעותו גם ביחזקאל (ל"ו ה') ע"ש. שרון, נפלא הוא בעינינו לראות פה שרון (שהוא חבל ארץ המישור במערב ארץ ישראל מהר כרמל נגנה עד עיר יפו לעומת הים הגדול, אשר משם יין השרונני ואשר מעדני שרון) נחלת שוכני המזרח בקדמת ארץ ישראל! ולדעת חכמים שונים יהיה שרון שם כולל לכל מישור ולזה נוטה גם דעת ר"ב בעל הערוך ז"ל, מה שאינו נראה לי ברור, כי אם אמנם מלאנו במליכה כרמל ושרון, נכללת השרון, אין זה כי אם שהמשורר בדמיונו ידמה הבקעית הוֹחמדות אל הדרת כרמל ושרון המפוארים בימים ההם, אך בסיפור הפשוט כמו במקומינו לא יתכן זה, וכן אמרו שרון בלא ה"א הידיעה מורה שאינו פה שם תואר לבקעה כי אם שם פרטי, וכן מנאור מדברי חז"ל בסוטה דף מ"ג ע"א הכונה בית לננים בשרון וכו' עיין רש"י שלדעתו שרון הוא שם מקום ידוע וכן נראה קלת ממאמרם ז"ל הנודע לנו מסדר תפלת י"הב (והוא ירושלמי ביומא) על אנשי שרון היה אומר יה"ר שלא יעשו נתיים קבריהם. והנכון הוא בעיני לאמר כי שני מקומות היו בא"י בשם שרון האחד במזרח והשני במערב, ולזה יסכימו גם רבים מחכמי העמים. ועיין מה שכתב ידידי מהר"ו מ בניאורו (יהושע י"ב ח') להשיג נגד החכם בעל מחקרי ארץ נ"ע האומר כי שרון היה גם שם עיר, ובאמת ממאמרם בסוטה הנ"ל ומפי' רש"י נראה קלת בדבריו. (יז) בימי יוחם, לפי הפשוט נמנו שני פעמים, פעם בימי ירבעם (נמלחמתו נגד ארם מ"ב י"ד כ"ג—כ"ט) ופעם בימי יותם (נמלחמתו נגד עמון ד"הב כ"ז ה') כי לפי סדר השנים בסיפורי מלכים וד"הי ישנן יותם על נסח אביו עזיהו, כמעט ארבעים שנה אחרי מות ירבעם, ומפני קלת הזרות במנין כפול כזה, השכילו חז"ל לאמר כי יותם שפט את הארץ שנים רבות כל זמן שהי' עזיהו אביו מלורע, ועפ"י יהיו ימי יותם וירבעם בזמן אחד, ועיין ברד"ק ז"ל אשר בקש חשבונו רבים להלדיק את הדעה הזאת, ויהיה ההכרח לומר כי יותם מלך בחיי אביו עזיהו (דה"ב כ"ו ב"א) יותר משלשים ושמונה שנה (כי גם אחרי מות ירבעם נשארו עוד לעזיהו ל"ח שנים במלכותו), ומה יפלא לפי' מאמר הכתוב בן עשרים וחמש שנה יותם במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלים (דה"ב כ"ז א' ואס"ט')! ובתרגומי שס נסיתי להלדיק דעת חז"ל, והסנתי מלת במלכו על עת שנתו לשפוט את העם בחיי אביו, ומלת מלך על עת מלכותו העלמית

דברי הימים א ה

תרגום אשכנזי מו

ראובן, דעס גר אונד דעס האל-
בען שטאממעס מנשה האט-
טען און קריגען [מענער, דיא-
שילר אונד שווערסט טרוגען,
באנע: שפאננער, אונד געאכט
אים קאמפפֿע ווארען] פֿיער
אונד פֿיערציג טויזענער זיעבען
הונדערט אונד זעכציג, וועל-
כע אויסצאגען אין דען העער-
שאַרען; (יט) זיא פֿיהרטען
קריגען מיט דען הגריאים אונד
מיט יטור, מיט נפיש אונד נודב.
(כ) זיא זעגטען איבער דיעועל:

ראובן וגדי וחצי שבט מנשה
מן בני חיל אנשים נשאי מגן
וחרב ודרכי קשת ולמודי
מלחמה ארבעים וארבעה אקרף
ושבע מאות וששים וצאי צבא:
(יט) ויעשו מלחמה עם הגריאים
ויטור ונפיש ונודב: (כ) ויעזרו

עליהם

ר ש י

חיל וגו'. כלומר כלם נחקקו ועשו מלחמה עם הגריאים: (יט) ויטור ונפיש. בניו של
ישמעאל הם: (כ) ויעזרו עליהם. כי ה' עזרם: ויגתו ביד' הגריאים וכל שעמהם. אומות

ב א ו ר

והיא מיום מות אביו. (יח) ודרכי קשת, מושך הקשת יקרא דורך אוחו, כי המשיכה הנכונה
שאלת לתקוע את הקשת וגד הארץ ולדחוק עליו בגלל כדי שיכופו שני קלותיו היטב איש מול
אחיו, וכן בישי' קשוחותיו דרוכות (ה' כ"ח) ומלאנו דרך גם על החלים כמו ידורך חליו (תהלי'
נ"ח ח') כי מן דריכת הרגל הושאל הפעל דרך על כל דחיקה ונבישה נכח, ולכן יאמר ידורך
חליו, כי מורה הקשת ילחץ את החץ וידחקהו בכבדות ונכח על מיתר הקשת, או יל' כי ידורך
חליו שיעזרו יבונן דרכם אל המטרה למען כל יחטאו אותה. ולמודי, לדעת דר"ק הוא
שם תואר והנפרד למוד בפלס ערום, ולא בינוני הפעול מן בנין הקל בפעל למד, מפני
שהוא פעל עומד, ולדעת החכם געזעניוס בל למודי מלחמה תמורת מלחמה (ש"ה
ג' ח'), גם יש לומר שהוקלה התנועה ב"פ והדגש אחריה על ידי שוא כמו למעלה במלת
חרישים (ד' ג') ושאר מקומות בספר הזה, ובא למודי תמור למודי (ישי' ח' ט"ז); אמנם
לדעתי אין צורך לזה, כי מדרך העברי לעשות לו בינוני פעול גם מפעלים העומדים, להורות
כי הפעולה או התואר המסומנים ע"י פעל העומד נמנאים תמיד בנושאים ולא יסורו ממנו,
כן יאמר העברי על הבוטח תמיד כי הוא בטוח (תהלים קי"ב ז') והאיש אשר יעצום ויתגבר
כל עת מבלי להחלים יקרא עצום (נמדבר י"ד י"ב), והעני כי יעטוף וישא ארצה מרפיון כח
יבונה עטוף (איכה ב' י"ט). ומזה חבין הבדל דק בין בינוני הפועל בפעלים באלה (אם הוא
נמלא בהם) ובין בינוני הפעול, כי הראשון יורה על היות התחלת הפעולה או התואר בעת
הזאת, והשני על ההתמדה וההמשכה בעלם הנושא, וזה חבין כי גדול מאד הבדל המושג
בין לומד ובין למוד (לערענדער — געלעהרטער), ובן השביל רביו הרמב"ם להבדיל בין
מוסר ובין מסור, שהוראת האחרון על איש המתמיד למסור. והבדל זה אחד הוא בטעמו עם
ההבדל הידוע בין בינוני הפעול ובין בינוני נפיעל בפעלים היוצאים, ואין להאריך עוד
בזה. (יט) ויטור, יטור נפיש וקדמה הם שלשה בני ישמעאל (למעלה א' ל"א) ויטור הוא המצו
הידוע בשם יטורחץ בין ארם ובין מדבר ערב. בשיש, לא נודע מקום הארץ הזאת על נכון,
וכנראה נזכרו בעזרא (ב' ג') ובנחמיה (ז' נ"ג) נפוסים או נפישסים מזה. ונודב, לד"ק הוא
קדמה בן השלישי לישמעאל ונחלף קדמה עם נודב ואין רגלים לדבר זה, כי אם גם נאמרו
יטור נפיש וקדמה יחד במולדתם, בכל זאת אין מוכרח כי הלכו למלחמה תמיד בחוט המשוש,
ומדוע נביא על ספרו חליפות ותמורות ללא צורך, המסר שגיאות הוא, כי נבוא להוסיף
עליהן? ואם לא נדע מי הוא עם נודב, הנה כמו כן נעלם מאתנו איה ארץ נפיש וקדמה.
(כ) ויעזרו, נפעל בהוראת התפעל ע"ד השמר, הוהר, ולד"ק שעזרו ויעזרו מאלהים, ויהי

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ה

בען, אונר עם וואירדען איה-
רער האנד פריי געגעבען דיא
הגריאים אונר אללע, דיא מיט
איהנען ווארען; דען זיא האט-
טען גאטט אנגערופען אים
קאמפפֿע, אונר ער ליעם זיך
פֿאן איהנען ערביטטען, דא
זיא אויף איהן פֿערטרויעטען.
(כא) זיא ערבייטעטען איהרע
פֿיעההזערדען, נעהמליך קא-
מעלע פֿינפֿציג טויזענד, אונר
קליינעס פֿיעה צוויימאל הונ-
דערט אונר פֿינפֿציג טויזענד,
עזעל צוויי טויזענד, מענשען
אבער הונדערט טויזענד.
(כב) נעכסט דיעזען וואורדען
פֿיעלע ערשלאגען, דען פֿאן
גאטט וואר דיעזער קאמפֿפֿה,
גון וואהנטען זיא אן איהרער
שטעללע ביז צור געפֿאנגענ-
שאפט.

עליהם וינתנו בידם ההגריאים
וכל שעמיהם כי לארזים ועקו
במלחמה ונעתור להם כי בטחו
בו: (כא) וישבו מקניהם גמליהם
חמשים ארף וצאן מאתים
וחמשים ארף וחמורים אלפים
ונפש אדם מאה ארף: (כב) כי-
חקלים רבים נפלו כי מהאלהים
המלחמה וישבו תחתיהם עד-
הגלה: (כג) ובני חצי שבט מנשה
ישבו בארץ מבשן עד-בעל

חרמון

שפֿאט. (כג) אונר דיא וואהנערדעס האלבען שטאממעס מנשה האטטען איהרען וואהנ-
ויטץ

ר ש י

אחרים לעזרם: ונעמור להם. דוגמת ויעתר להם ה':

ב א ו ר

הנפעל בהוראתו הפשוטה, אך זה דחוק, כי עזר אינו בעלמותו פעל יולא כ"א מורה על
פעולה עומדת, המחייבת לתועלת איש אחר, אך אינה מתפעלת בו, ולזה שימוש עזר כ"א הק
הוא לרוב ביחס שאליו ועל המעט ביחס הפעול. ואולי ייגדרו נע"ן, הוא פה כמו ויאור
באל"ף, ושיעורו נאזרו לנגדס בגבורה וע"כ ניתנו ההגרים בידיהם. וע"ע להלן ד"ה כ"ו ט"ו
ובדניאל י"א ל"ד. ונעמור, המקור בנפעל כמו נכסוף נכספתה לבית אביך (בראשית ל"א
ל') והמקור תמור דרך ההחלט כמו ושאל לו באלהים (ש"א כ"ב יג) שיעורו ושאלת לו באלהים
ובפרט נע"ן סופרנו אהונה מאד תמונת המקור כאשר אע"ר בהקדמה א"ה. (כב) עד הגולה,
עד גלות ישראל מעל אדמתו לחלח וסבור, נמסופר בפסוק כ"ו. (כג) בעל חרמון, מקום זה
חרמון וגמלא עוד ב"ס' שופטים (ג' ג') ובשם פרטי שנשמך בעל אל שם אחר, הוראתו לרוב
על היותו קרוב למקום או לענין ההוא כמו בעל פרלים (ש"ב ה' ב') שיעורו המקום אשר שם
פרץ ה' בפלשטים ובדומה. ושיגיר, שני ההרים שניר וחרמון נזכרו בתורה (דברים ג' ט')
ושם הם שני שמות להר אחד, אך ברבות הימים נחלקו בהוראתם [כמו שגראה מכתוב שלפנינו
וכן מראש שניר וחרמון (ש"ה ד' ח')], וכפי עדות סופרי קדם חלק הלכנון מנגב לדמשק
יקרא חרמון (הר שלג, וכן תרגומו תור תלגא) ומלפון דמשק, והוא מן בעל באר עד עיר
ערמעסא יקרא שניר, שרען או שיאן. ומלאנו היות חרמונים במליזה תואר להרים גדולים
כמו וחרמונים מהר מלער (תהלים מ"ב ז') והוא לדעת געשעניס בדמיון מלת חר"ס הערבי
המורה על הר גבוה, ואולי מטעם זה קראו האמורים לשניר חרמון להורות על גבהו הר-
וכנה מ"ש ושניר וחרמון פירשוהו כל המפרשים אל הקודם; והמה רבו על בני מנשה,
וכן תרגמתי, וע"פ הנגינה יש לבארו גם באופן זה: נחלת בני חצי מנשה היה מבשן עד בעל

דברי הימים א ה

תרגום אשכנזי מז

זיטץ פֿאַן בשן ביז בעל חרמון
אונד ביז שניר אונד ביז צום
בערגע חרמון האַטטען זיא זיך
אויסגעברייטעט. (כד) פֿאַל-
גענדע זינד דיא הייפטער איה-
רעס פֿאַטערלעכען שטאַממעס:
עפר, ישעי, אליאל, עזריאל,
ירמיה, הודויה אונד יחריאל,
מעננער פֿאַלל העלרענ-
קראַט, מעננער פֿאַן האַהעם
רוהמע, דיא אַכער הייפטער
איהרעס פֿאַטערלעכען שטאַמ-
מעס. (כה) זיא פֿערגינגען זיך
אַכער געגען דען גאַטט איה-
רער פֿאַטער, אונד בוהלמען
נאך דען געטטערן דער פֿעל-
קער דעס לאַנדעס, וועלכע
גאַטט פֿאַר איהנען אויסגע-
ראַטטעט האַטטע. (כו) דאָ
ערוועקטע גאַטט דען גייסט דעם פול,
קעניגס פֿאַן אשור, אונד דען גייסט דעם חלגת
פלגסר, קעניגס פֿאַן אשור, דאָס ער פֿערטריעב דען שטאַם ראובן, דען שטאַם גר אונד
ר ש י

חרמון ושניר והר-חרמון המה
רבו: (כד) ואלה ראשי בית-אבותם
ועפר וישעי ואליאל ועזריאל
וירמיה והודויה ויחריאל אנשים
גבורי חיל אנשי שמות ראשים
לבית אבותם: (כה) וימעלו באלהי
אבתיהם ויזנו אחרי אלהי עמי-
הארץ אשר השמיד אלהים
מפניהם: (כז) ויער אלהי ישראל
את-רוחו פור מלך-אשור ואת-
רוח חלגת פלגסר מלך-אשור
ויגלם לראובני ולגדי ולחצי

ערוועקטע גאַטט דען גייסט דעם פול, קעניגס פֿאַן אשור, אונד דען גייסט דעם חלגת
פלגסר, קעניגס פֿאַן אשור, דאָס ער פֿערטריעב דען שטאַם ראובן, דען שטאַם גר אונד
ר ש י

(כח) ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם. פתרון הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ
ואלה עם אשר השמיד אלהי מפניהם אלהיה לא היה יכול לעזרם ולא שמו על לנס אחרי השמידם

ב א ו ר

חרמון, (ושם היו שני ההרים שניר והר חרמון) ושני אלה הם רבו ורמו עד מאד. (כד) ועפר,
היו' נוסף בראש שלא לכורך וראה דוגמתו וביאורו למעלה ד' ט"ו. (כו) ויער, בנינו הפעיל
ובא בפתח לפני הכי"ש כמו וְיָסַר את אופן מרכבותיו (שמות י"ד כ"ה) עיין מ"ש הרב המבאר
לנתיבות השלום בזה. פול, ביאת פול היה דימי המלך מנחם בן גדי (מ"ב ט"ו—י"ט) וביאת
חגלת פלגסר (למעלה פסוק ו' ובר"כ כ"ח כ' פלגסר ובמלכים פלסר או פלאסר) היתה דימי
פקח בן רמליהו (שם שם כ"ט) ורק אלל האחרון נאמר ויגלם אשורה, אמנם הגולה לחלח וחבור
וגוון ומדי (והיא גלות כל ישראל) לא היתה עד ימי הושע בן אלה ע"י שלמנאסר מלך אשור
(שם י"ז ג'—ו'), ויש לישב זאת אם נאמר כי ויגלם לראובני וגו' בפסוק שלפניו מוסב על
האחרון והוא חגלת פלגסר, אך ויבא אם לחלח וגו' הוא פעל סתמי, ויתורגם: (אחון ברח"כ
טע יח עכרליך כחך חלח); אך יותר נראה בישוב ענין זה עפ"מ"ש בערכין (ל"ב ע"ב) משגלו
שנט ראובן וזנט גד וחלי שנט המגשה בטלו יובלות, ורש"י כתב שם שהיה זה ע"י סנחריב,
וזה מסכים למ"ש בפירושו למלכים ב' (י"ז א') בשם סדר עולם, כי בשנת י"ב לאחז עלה
סנחריב (שלמנאסר) על הושע והגלה לאותן שנעבר הירדן, ושמונה שנים אח"כ בר על שומרון
וגלו כל עשרת השננים. אך בפשטות הכתיב אין שם בפרשה אלא גלות אחת והיא גלות כל
ישראל, גם אין הכרח היות (בפשטות הענין) כל שמות מלכי אשור תוארים לסנחריב, והוא
רק בדרוש חז"ל (סנהדרין ז"ד א'), ולישוב פשוט נראה העיקר כי חגלת פלגסר לקח את
הגלעד ויגלם אשורה (מ"ב ט"ו כ"ט) וגלעד לפעמים הוא שם כולל לכל ארץ עבר הירדן (במדבר
ל"ב כ"ט), ועל גלות זאת כוונו חז"ל בערכין וכן פה. ויגלם, בנינו המ"ס שפת יתר הוא,
כי אחריו נאמר לראובני ולגדי, ודוגמתו ותראהו את הילד (שמות ב' ו') שהיה די באמרם ותרא

דען האלבען שטאם מנשה, אונד זיא נאך חלה חביר, הרא אונד נאך נהרגין פיהר טע, ביו צום היימיגען טאג גע. (כז) דיא זאהנע דעם לוי ווארען: גרשון, קהת אונד מררי. (כח) דיא זאהנע דעם קהת ווארען: עמרם, יצהר, חברון אונד עזיאל: (כט) אונד דיא קינדער דעם עמרם ווארען: משה אונד מרים, אונד דיא זאהנע דעם אהרן ווארען: נדב אונד אביהו, אלעזר אונד איתמר. (ל) אלעזר צייגט טע דען פינחס, פינחס צייגט

א' שבט מנשה ויביאם לחלה וחבור
והרא ונתר גוון עד היום הזה:
(כז) בני לוי גרשון קהת ומררי:
(כח) ובני קהת עמרם יצהר וחברון
ועזיאל: (כט) ובני עמרם אהרן
ומשה ומרים ובני אהרן נדב
ואביהוא אלעזר ואיתמר:
(ל) אלעזר הוליד את פינחס
פינחס הוליד את אבישוע:
ואבישוע

ב א ו ר

אז הילד, וכפל קריאת הפעול בזה מאנהג הלשון הוא. לחלה, חלה הוא חלמי"א (לפי מבטא ח"ת שלנו) על נהר חדקל בגבול כפון לארץ ארמעני"א, ומכר גם במלכים (י"ז ו'). וחבור, לדעת רוב החכמים אחד הוא זה עם נהר כְּבֶר הנזכר בראש ספר יחזקאל ועוד כמה פעמים בספר ההוא, ושניהם הם נהר (כְּחַבְרָתָם) בארם נהרים הנוזל לנהר פרת, וחילוף ח"ת וכ"ף כמו חבל וככל. והרא, לד"ק הוא מחוז אר"א כלפון ארץ מדי, וזה נראה נכון כי במלכים נאמר תמורת והרא וערי מדי. גוון, לדעת רבים יהיה גוון נהר גִּזְרָנָהם הידוע בארץ הודו, ויותר נכונה דעת האומרים כי הוא נהר גִּזְרָתָן כלפון ארם נהרים, הנופל בחוף הנהר הגדול, ועל שמו נקראה העיר גוון והמחוז גוונטיס, ועפ"ז היה גוון קרוב לחלה וחבור. עד היום הזה, הם דברי סופר ד"ה, אשר שם מגלות בבל הניחה, ולזה הוא אומר כי אלה נאשרו בשביתם בחלה וחבור ולא שבו וב"ד הרד"ק. (כז) בני לוי, נספרים רבים מתחיל פרשה ו' בפסוק זה והולכת עד סופה במשפט, וכן הוא במקראות גדולות דפוס באזיליאה משנת רפ"ו. (כח) קהת, מונה בתחלה בני קהת, לפי שמסדר בראשונה יחס הכהנים יולאי ירך אהרן שהוא נכד קהת. (ל) אלעזר, מפסיק זה עד סוף הפרשה הוא מונה מספר לכהנים הגדולים עד גלית בבל, אך לא לכלם בשם יקרא, כי יפקד מקום יהודיע הכהן הגדול בימי יואש, ומקום אוריה כהן הגדול בימי אחז וכדומה, ולא יפלא זה בעיניך קורא משגיל! כי בספר עזרא (ו') הוא מונה יחס עזרה הכהן בשלשלת היחסין עד אהרן הכהן, ושם נזכרו כל הכהנים הנאמרים פה בלי שינוי אות או נקודה, אך נבואו אל אמריה ועזריה (בספרנו הוא בפסוק ל"ז) השמיט שם כהנים הנאמרים פה (יוחנן, עזריה, אחימעץ, לדוק, אחישוב ואמריה) ואמר עזריה בן מריות (בספרנו הוא בפסוק ל"ב). והנה בסדר עולם זוטא וביוסיפון לרומיים מונה י"ח כהנים גדולים מן אחימעץ בן לדוק (כי עד לדוק לא שמשו לאלאי פינחס בן אלעזר כ"א בני איתמר מעלי עד איתמר, ומשנדחה איתמר בימי דוד ושלמה ונא לדוק תחתיו לא פסקה הנהגה הגדולה מבני פינחס) ובספרנו אינם רק י"ב, וזה מדרש שם עם המלכים אשר שמשו בימיהם: אחימעץ (בימי המלך רחבעם), עזריה (בימי אביה), יואחז (יהושפט) ויורב (יורם), יהושפט (אחזיהו), יהודיע ופדיה (יואש), לדקיה (אמליה), יואל (עזיהו), יוחס (גם שם המלך יוחס), אוריה (אחז), נריה (חזקיה), הושע (מנשה), שלום (אמון), חלקיה (יאשיהו), עזריה (יויקים), שריה (יויכין ולדקיה), יהולדק (ההולך בגולה עם לדקיה). ואם שנעלם במספר הזה חסרון יהודיע ואוריה שהזכרתי, בבל זאת אין המסלה עוד בזה סלולה בלי אכן גוף על שדמות חשבון, ד"מ יפלא בעינינו למה לא נזכר כ"הג בבל מ"א שנה שמלך אסא, (אולי ט"ס הוא נספרים ויהורם הנמנה שם בראש הנביאים בימי אסא, הוא

דברי הימים א ה

חרגום אשכנזי מח

דען אבישוע, (לא) אונד אבישוע
צייגטע דען בקי, בקי צייגטע
דען עזי, (לב) אונד עזי צייגטע
דען זרחיה, זרחיה צייגטע דען
מריות, (לג) מריות צייגטע דען
אמריה, אונד אמריה צייגטע
דען אחיטיב, (לד) אחיטיב צייגטע
טע דען צדוק, אונד צדוק צייגטע
טע דען אחימעץ, (לה) אחימעץ
צייגטע דען עזריה, אונד עזריה
צייגטע דען יוחנן, (לו) יוחנן
צייגטע דען עזריה, דיעוער
וואר עס, וועלכער נאך דאז
פריעסטערמט בעקליידעטע
אים טעמפעל, דען שלמה ער.
בויט

(לא) ואבישוע הוליד את בקי ובקי
הוליד את עזי: (לב) ועזי הוליד
את זרחיה וזרחיה הוליד את
מריות: (לג) מריות הוליד את
אמריה ואמריה הוליד את
אחיטיב: (לד) ואחיטיב הוליד
את צדוק וצדוק הוליד את
אחימעץ: (לה) ואחימעץ הוליד
את עזריה ועזריה הוליד את
יוחנן: (לו) ויוחנן הוליד את עזריה
הוא אשר כהן בבית אשר-בנה

שלמה

ר ש י

מפנינו ולא היכול לעזרם ולנו כמו כן לא יעזור: (לו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה. יש מפרשי
עזריה הוא היה עזריה הראשון ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח' כהנים ומכאן הוגהו
בימא בפיק ראשון ובויקרא רבה ובספרי פרשת פנחס שמונה כהנים שמאז בבית ראשון וי"א
שנה עשר ולא זה זה יש בהם רוח חיים כי לדוק הוא היה ראשון שבהן בימי שלמה ועוד

ב א ו ר

באמת הכהן הגדול, וכן נראה קלת שזכר בראש ממלכת יהושפט בן אסא: יהורם הכהן
(דה"ב י"ז ח') וכן נקרא הכה"ג בימי יהושפט בשם אמריהו (שם י"ט י"א) והכ"ג בימי חזקיה
(שם ל"א י') נקרא עזריהו, ופה שמואל יואחו וגריה, ודומק הוא לאמר שאין הכהן הראש
הזכר שם, תואר לכ"ג כ"א לראש בית אב, וע"ע מ"ש בפסוק כ"ו ובמקומות הנזכרים דה"ב.
(לה) עזריה, אולי עזריה בן לדוק הכהן הזכר בראש שרי שלמה (מ"א ד' ב'). (לו) אשר
כהן, אמרו חז"ל בספרי (בילקוט קרח רמז תשנ"ד) ויבא אחרי עזריה ויעמדו על עזיה המלך
וגו' (דה"ב כ"ו י"ז עד ב') עליו הוא אומר ויוסן הוליד את עזריה הוא אשר כהן וגו' וכי הוא
כהן לבד והלא קדמוהו הרבה ושמו אחרי, אלא כי נתקיימה מצות כהונה גדולה שנאמר
עבודת מלכה אתן את כהונתכם (ומזה דרשו חז"ל מסרו עלמיכם לכהונתכם) ע"כ, וברש"י
שהביא מדרש זה בשינוי לשון קלת, ולדעת הרד"ק היה כבר חי בימי שלמה, והאריך ימים
עד עזיהו וחזקיה (י?) ואמר אשר כהן כלומר אשר כהן ימים רבים; והפליאות על פי זה רבו כל
כך עד אשר לא ידעתי באיזה מהם אחפז תחלה, כי לו היה עזריה רק מזמן מות שלמה
עד שנה ראשונה לחזקיה יהיו ימיו יותר ממאתים וחמשים שנה, היתכן מספר שנים כזה לאיש
חי בימים ההם? והוא ז"ל בעלמו השיג למעלה (ב' כ"ד) דברי חז"ל האומרים כי מלחון היה
מבאי הארץ מפני שעל פי השננון יהיה מאתיים וחמשים שנה! ומה נעשה עס יהודע כ"הג
בימי יואש, ואזריה הכ"ג בימי אחזאבי חזקיה? הלא לא הגיע עזריהו לגדולתו עד אחרי מות
כלם בהיותו גם דעת האומרים כי היה בימי אסא המלך, אשר פעל ועשה רב פעלים לטובת
בית ה' והכהונה אינה מנוצרת, כי בכל אורך הדברים ממלכות אסא ומרוב עמלו למדש את
מזבח ה' (דה"ב כ"ט ט') לא נזכר מאומה מן כ"הג. אך באמת אס נעוין בסדר עולם זוטא
וביוסופן שהנאתי למעלה נראה כי הזכיר בימי אביה בן רחבעם כ"הג בשם עזריה, ומאז לא

תרגום אשכנזי

בייט צו ירושלים; (לז) עזריה
צייגט דען אמריה, אונד
אמריה צייגט דען אחיטוב,
(לח) אחיטוב צייגט דען צדוק,
אונד צדוק צייגט דען שלום,
(לט) שלום צייגט דען חלקיה,
אונד חלקיה צייגט דען עזריה,
(מ) עזריה צייגט דען שריה,
אונד שריה צייגט דען יהוצדק,
(מא) אונד יהוצדק גינג אין דיא
געפאנגענשאפט, אלס נאטט
וועג

דברי הימים א ה

שלמה בירושלם: (לז) ויולד
עזריה את אמריה ואמריה
הוליד את אחיטוב: (לח) ואחיתוב
הוליד את צדוק וצדוק הוליד
את שלום: (לט) ושלום הוליד
את חלקיה וחלקיה הוליד את
עזריה: (מ) ועזריה הוליד את
שריה ושריה הוליד את יהוצדק:
(מא) ויהוצדק הלך בהגלות יהוה

אח

ר ש י

איה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כהן הראש (ד"ה ב' י"ט) (והוא אמריה) בן עזריה שהיה בימי עזריהו ובימי חזקיהו שהיה אחרי יהושפט ואם תאמר עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימי יאשיהו אלא מזדקק יש לחשוב ושנים עשר כהנים היו מזדקק עד שריה וכן מלאנו בויקרא רבא מדויק ומה שכתב בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירושלמי כך וכי הוא לכדו כהן ובימי שלמה כהן והלא גם שאר כהנים כמו בן כהנו אלא לפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח את עזריהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה והוא עזריהו שהיה בימי עזיה (לקמן ב' כ"ו) ובימי חזקיהו ועזריה בן אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עזריהו עזריהו דכתיב (במלכי' ב' ט"ו) בשנת עשרים ושבע שנים לירבעם וגו' מלך עזריהו ונקרא עזריה בן אחימעץ וזכריהו דכתיב ויהי לדרוש אלהים (לקמן ב' כ"ו) בימי זכריהו המזין ביראת אלהים וגו': (מא) ויהוצדק

ב א ר

ישאו הכהנים בשמותיהם בספרנו ובס"ע עד שלום ואח"כ הם שנים כמשפט; ומעתה יש לומר כי משמרת כהונה גדולה לא נעשתה בימי אסא אחרי מות עזריה ע"י בנו הנולד לו (אולי מפני שאינו ראוי לכך) כ"א באה לשאר הקרוב אליו, ולא חזרה שוב לזרעו עד שלום [וקל"ת ראה לזה שאומר להלן בימי חזקיה ויאמר אליו עזריה הכהן הראש לבית צדוק (ד"ה ב' ל"א י')] שגדלה שלא היה משלשלת היחוס הנזכרת בפרשה שלפנינו כי אסא אחד מבית דודק, ועפ"י ילא כנוגה אמתת ספרנו וגם דברי ס"ע, כי שם הוא מונה את הכהנים הגדולים כמשפט, ופה הוא סופר שלשול היחוס אבות וננים מפנקם עד יהוצדק, ובתוכם אף אותם שלא היו כהנים גדולים, וכן ביחס עזרה שהנאיתי בפסוק למ"ד, הוא מיחס את עזרא עד אהרן הכהן כמו בסדר ספרנו, ומעתה מפני שפסקה כהונה גדולה בעזריה, הוא אומר אללו הוא אשור כהן וגו' כלומר ומזרעו נלקחה הגדולה הזאת עד אשר הושבה לשלום. (לח) ואחיתוב הוליד, ע"פ הכתוב להלן (ט' י"א ובעזרא י"א י"א) היה לאחיתוב בן ושמון מריות ומריות זה הוליד את צדוק. שלום, הוא משולם להלן (שם שם). (לט) חלקיה, הכהן הגדול בימי יאשיה (מ"ב ב"ב ד'). עזריה, הכהן בימי יהויקים. כמו שהוא בס"ע וביסיון. (מ) שריה, הומת ביד בנכדלנר בגלות לדקיה (מ"ב כ"ה י"א וירמיה ב"ב כ"ד). (מא) יהוצדק, ובנו הוא יהושע הכהן הגדול הנזכר בזכריה (ג' א') ובראש ספר עזרא בתוך העולים מן הגולה, ומן יהושע זה נמלא שלשלת יחסו עוד שזה דורות (נחמיה י"ב י') עד ידוע הכהן הגדול, והראשון מהם הוא וייקים בן יהושע בן יהוצדק (שם שם כ"ו), והעירותי כל זה, למען כל נטעה במ"ש קראת"ד ז"ל נס' הקבלה בראש דור השני וז"ל: מאנשי ננסת הגדולה שמעון הכדיק ושמו עדו

את יהודה וירושלם בנה
בבכדנאצר:

תרגום אשכנזי מט

וועגנ'הרען ליעם יהודה אונד
ירושלם דורך נבוכדנאצר.

ו (א) דיא זאגנע דעם לוי וואס

רען: גרשום, קהת אונד

מררי. (ב) פאלגענדע זינד דיא

נאמען דער זאגנע דעם

גרשום: לבני אונד שמעי.

(ג) דיא זאגנע דעם קהת וואס

רען: עמרם, יצהר, חפרון

אונד עזיאל. (ד) דיא זאגנע

דעם מררי ווארען: מחלי אונד

מושי. פאלגענדע זינד דיא

פאמיליען דעם לוינאך איהרען

שטאממפאטערן. (ה) דעם

גרשום זאגן וואר לבני, דעם

סען זאגן וואר יחת, דעםסען

ו (א) בני לוי גרשם קהת ומררי:

(ב) ואלה שמות בני גרשום

לבני ושמעי: (ג) ובני קהת עמרם

ויצהר וחפרון ועזיאל: (ד) בני

מררי מחלי ומשי ואלה

משפחות הלוי לאבתיהם:

(ה) לגרשום לבני בנו יחת בנו

זמה

ר ש י

הלך בהגלות ה' את יהודה וירושלים ומה שכתוב בספר (חגי א') יהושע בן יהוידק הכהן הגדול לא יחולק שם מעולם בכהונה גדולה דהא הוגלה לבבל בימי יכניה בדכתיב ויהולק הלך בהגלות וגו' אלץ יהושע בנו היה כהן גדול כשעלו מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה הסיפר כהן גדול וכן אצוי יהושע בן יהוידק ביהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים קודם שעלה עזרא:

ב א ו ר

בן יהושע בן יהוידק ע"כ, ולריכין אלו לומר בכוונתו, כי עדו בן יהושע כ"ל אחד מיולדי ירך יהושע ולא בנו בעלם, וחולי עדו הוא אחד עם ידוע המוכר בסוף ייחוס הנ"ל בנחמ'י, ע"ד שנקרא גם עדו הנביא בשם יעדו (דה"ב ע' כ"ט), וכן נקרא אביו של שמעון הלדיק ידוע, ועפ"י יש להגיה בנוסח ס' הקבלה במקום ושמו וס' אציו או להוסיף מלת בן לפני עדו.

ו (א) בני לוי, חזר עוד הפעם על בני לוי מפני שהפסיק בבני קהת הכהנים, וכן חזר על בני יהודה בראש פרשה ד', מפני שהפסיק אחרי מנינם בראש פרשה ב'. גרשום, בתורה ובפרשה הקודמ' גרשון שמו ונחלק נ"ן ומ"ס, ומלאנו גם בתורה גרשם בן משה במ"ס, והנ"ס בא"ה בסדר השמות אמר כי גרשון הוא מענין גרש (והנ"ן למשקל) אך גרשום הוא מורכב מן גר שם (כי בן אמר מ"ר ע"ה גר הייתי בארץ נכריה) וזה נכון. (ב) לבני, להלן (כ"ג ז') נקרא שמו לעדן, ועיין מ"ס שם בשינוי השם הזה, כי לא ידעתי לו מקור נאמן. (ה) לגרשום, פה נאמר לבני בנו, יחת בנו, ולהלן בפסוק מ"ב ומ"ג (אשר בא יחם זה עוד הפעם) נאמר בן איתן וגו' בן שמעי, בן יחת, בן גרשום? ודמוק הוא לאמר כי חסרון שמות יש בזה ושיעור הכתוב שם: בן שמעי בן יחת בן לבני בן גרשום, ופה שיעור הכתוב: לבני בנו יחת בנו שמעי בנו זמה בנו וגו' עיין מ"ס להלן (כ"ג ט'). אמנם מאחר שנודע לנו מתורתנו וכן מאחר מקומות כי בן הראשון לגרשום הוא לבני והשני שמעי לא זולת, הנה נראה ברור כי להלן מחולפת השיטה, ושיעור הסדר: בן יחת, בן שמעי בן גרשום (וראה עוד מ"ס שם), ומה שנחלפו שמות האחים גם יחד ובא פה לבני ולהלן 'שמעי', לא ידבתי לנאך ולכנר איהו מהם הנכון, כי אם רוב המפרשים יסמכו על מה שנאמר להלן (כ"ג ח'), בני לעדו (הוא לבני) ויחאל וכו' ויחאל זה הוא לדעתם יחת המוכר פה לכן לבני, הנה שם (בפסוק י') נאמר ג"כ ובני שמעי יחת זינא וגו', הרי

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ו

זָאָהוּן זִמָּה, (ו) דַּעססען זָאָהוּן
יֹאחָז, דַּעססען זָאָהוּן עֵדוּ, דַּעס-
סַעו זָאָהוּן זֶרַח, אֹנֶד דַּעססען
זָאָהוּן וְיֹאחָז יֹאחָזִי. (ז) דִּיא נֶאֱבַ-
קַעממלינגע דַּעס קָהָת וְיֹאחָז
זִיין זָאָהוּן עֵמִינֶדֶב, דַּעססען
זָאָהוּן קָרַח, אֹנֶד דַּעססען זָאָהוּן
אַסִּיר, (ח) אֶלְקָנָה אֹנֶד אֲבִיסָף,
אֹנֶד דַּעססען זָאָהוּן אַסִּיר,
(ט) דַּעססען זָאָהוּן תָּחַת, דַּעס-
סַעו זָאָהוּן אֹרִיאֵל, דַּעססען
זָאָהוּן עֻזִּיה, אֹנֶד דַּעססען זָאָהוּן
שָׂאוּל. (י) דִּיא נֶאֱבַקַעממלינגע
דַּעס אֶלְקָנָה וְיֹאחָז: עֵמֶשִׁי,

זָמָה בָּנוּ: (ו) יֹאחָז בָּנוּ עֵדוּ בָנוּ
זָרַח בָּנוּ יֹאחָזִי בָנוּ: (ז) בָּנֵי קָהָת
עֵמִינֶדֶב בָּנוּ קָרַח בָּנוּ אַסִּיר בָּנוּ:
(ח) אֶלְקָנָה בָנוּ וְאַבִּיסָף בָּנוּ וְאַסִּיר
בָּנוּ: (ט) תָּחַת בָּנוּ אֹרִיאֵל בָּנוּ
עֻזִּיה בָּנוּ וְשָׂאוּל בָּנוּ: (י) וּבָנֵי
אַלְקָנָה עֵמֶשִׁי וְאַחִימֹז:
(יא) אֶלְקָנָה בָנוּ אֶלְקָנָה צוּפִי בָנוּ
בני קרי ונחת

אחִימֹז, (יא) (אֹנֶד דַּעַר זָמָה) אֶלְקָנָה. דִּיא אֲבִקַעממלינגע דַּעס אֶלְקָנָה וְיֹאחָז: זִיין זָאָהוּן
צוּפִי

ב א ו ר

כִּי לִשְׁמַעֲי הָיָה בֶן וְשֵׁמוֹ הַעֲלָמִי הוּא יֵחָח, וְזֶה יִלְדִּיק אֶת הַדְּנָרִים הַנֹּאמְרִים בַּפְּסוּק מ"ב
וּמ"ג בַּפֶּרֶשָׁה שְׁלִפְנִיָּו, כִּי יָחַת הוּא בֶן שְׁמַעֲי בֶן גֵּרְשֹׁם. יֵחָח, לְדַעַת רַד"ק הוּא יִמְיָאֵל
בֶּן לִבְנֵי הַנּוֹכְר בַּפֶּרֶשׁ כ"ג, וְנִקְרָא בְּשֵׁי שְׁמוֹת יֵחָח וְיִמְיָאֵל, וּבְכֵר בְּתַבְתִּי, כִּי חֵין זֶה בְּרֹר.
(ו) יֹאחָז, לִהְיוֹן פְּסוּק כ"ו שְׁמוֹ חֵיתָן. עֵדוּ, לִהְיוֹן שְׁמוֹ עֵדִיה, וְכֵן יֹאחָזִי לִהְיוֹן שְׁמוֹ אֲחִינֹח,
וּבִרְאִשֵׁין נֹסֵף ה"א הַנּוֹכְרָה וּבְשֵׁי נֶפֶל יו"ד בִּרְאֵשׁ וְנִחְלַף רי"ש עִם נו"ן כְּמוֹ לְמַעֲלָה שֶׁנֶּאֱמַר עֵבֶד
בְּמִקְוֵי עֵבֶד (ב' ז'). (ז) בְּנֵי קָהָת, אִם נִחְשָׁב בְּנֵי קָהָת אֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים בְּמִנְיָן וְנִסְפָּרִים יָחַד
(כְּדַעַת הַרַד"ק כִּי הֵם תְּמִיד אִיִּם וּבְנוֹ, זֹלַת אַסִּיר אֶלְקָנָה וְאַבִּיסָף שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה אֲחִים בְּנֵי
קָרַח) נִמְלָא הַיּוֹתֵם חֲשִׁיעָה עֵשֶׂר מִשְׁפָּחוֹת, אֲבָ וּבְנוֹ, וְנִגְדָה יֵהוּ בְּנֵי גֵרְשֹׁן (פְּסוּק ה') וּבְנֵי
מִרְיָ (פְּסוּק י"ד) לֹא יוֹתֵר מִן שִׁבְעַת מִשְׁפָּחוֹת. וְלִבְנֵי אֵל יִסְלַח בְּעֵינֶיךָ יְדִידִי הַקִּיּוֹר! אִם קִלְדִּיתִּי
אֶת הַחֲשִׁבֹן הַזֶּה בְּבִיאֹרִי לְסַדֵּר הַכְּתוּבִים כִּלְכֵּל אֶת הַיֵּדִי, וְאֵל תִּשָּׂא עָלַי עוֹן אֲשֶׁמָּה
בְּדַבַּר הַזֶּה, כִּי עֵינֶיךָ הַרְוֹתִים מִיִּשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאוּ בַּפְּסוּק הַזֶּה שְׁלֹשָׁה בְּנֵי קָרַח כִּלְכֵּלוּ הֵם אֲבוֹת
וּבְנֵים, וְזֶה נִיבֵל לְהַקִּישׁ עַל הַשָּׂאֵר. וְע"ע מ"ג לִהְיוֹן בַּפְּסוּק כ"ו. עֵמִינֶדֶב, הוּא יֵהֶר,
כְּאִשֶּׁר נִקְרָא שְׁמוֹ כִּלְכֵּל אֲשֶׁר הַמִּקְוִימוֹת זֹלַתִּי בְּמִקְוֵי הַזֶּה. (ח) אֶלְקָנָה, חֵין אֶלְקָנָה זֶה בֶּן אַסִּיר
הַנּוֹכְר בְּסִיף הַכְּתוּב הַקִּדּוּשׁ, כ"א גַּם אַסִּיר גַּם אֶלְקָנָה וְכֵן אֲבִיסָף הַנּוֹכְר אֲחִיהֶם שְׁלֹשָׁה
בְּנֵי קָרַח הֵמָּה בַּמְּפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (שְׁמוֹת ו' כ"ד) וְאַסִּיר הַנּוֹכְר אֲחִירִי אֲבִיסָף הוּא בָנוּ, וּמִלְכָּד
הַרְאִיה מִן הַתּוֹרָה שֶׁהַנִּזְכָּרִים, תְּמִלָּא כִּי גַם בַּפְּסוּק כ"ג נִאֲמַר אַסִּיר בֶּן אֲבִיסָף בֶּן קָרַח.
(ט) אֹרִיאֵל, לִהְיוֹן בַּפְּסוּק כ"א שְׁמוֹ לִפְנֵיה, וְהוּא חֵילֹף בְּשׁוּי הַהוֹרָאָה, כִּי אֹרִי אֵל (הַכְּפֹן
לִירִיאִין) רָאוּי לְהַקְרָא ג"כ צִפּוֹן יֵה. עֻזִּיה, וְלִהְיוֹן בַּפְּסוּק כ"א שְׁמוֹ עֻזִּיה, וּבְכֵר בֶּן הַחֵילֹף
הַזֶּה גַּם לְמַעֲלָה בְּשֵׁמוֹת הַמַּלְכִּים (ב' י"ב). וְשָׂאוּל, בַּפְּסוּק כ"א יִוָּאֵל שְׁמוֹ, וְתַמּוֹנֶת הִי"ד
וְהַי"ן הוּא זֶה מִשְׁשׁ פְּנִים בְּפָנִים בְּתַב לְכוֹנָאָה. (י) וְאַחִימֹז, בַּפְּסוּק כ' שְׁמוֹ מַחַת (וְהוּא
בְּחֵילֹף כָּבֵד וּבְנֵשׁ) רַק שֶׁשׁ נִחְשָׁב לִבְנֵי עֵמֶשִׁי, וְפֶה הוּא אֲחִירִי, וְשְׁלִפְנִיָּו נִרְאֶה הַעֵינֶק מִטַּעַם
שְׁתַּבְתִּי לְמַעֲלָה (פְּסוּק י'). (יא) אֶלְקָנָה, לְדַעַת רַד"ק הוּא בֶּן אֲחִימֹז הַנּוֹכְר בְּסוֹף הַכְּתוּב
הַקִּדּוּשׁ. וְאִילִי י"ל כִּי אֶלְקָנָה זֶה הוּא (כְּמוֹ שֶׁנִּמְלָא דּוּגְמָתוֹ בַּפֶּרֶשִׁיּוֹת הַקִּדּוּמוֹת) אֲחַד עַם
אֶלְקָנָה הַנּוֹכְר בִּרְאֵשׁ הַכְּתוּב הַקִּדּוּשׁ, וְשִׁיעוֹר הַכְּתוּב: וְעַל אֲדוּתִי אֶלְקָנָה, הִנֵּה הִיָּה עוֹד בֶּן
לְאֶלְקָנָה וְשְׁמוֹ לֹפִי, וְכֵן לֹפִי זֶה הוּא נַחַת וְכו'. וְכֵן בְּנֵי אֶלְקָנָה לֹפִי, כְּמוֹ וּבְנֵי דָן חֲוָשִׁים,
וְאִם תִּתְּכַלֵּא כִּי בִיחָם שְׁלֹמֹה בַּפֶּרֶשָׁה (פְּסוּק כ') הוּא חֵימֶר: לֹפִי בֶּן אֶלְקָנָה בֶּן מַחַת בֶּן
עֵמֶשִׁי בֶּן אֶלְקָנָה הֵלֵךְ הַרְאִיתִיךָ בְּרֹר כִּי מִדֶּרֶךְ הַיִּחָם שְׁלֹמֹה לְמִנּוֹת אֲחִים בְּנֵי אִיִּם אֲחַד
בְּאֲבוֹת וּבְנִים, וְאִם עָשָׂה כֵן בְּעֵמֶשִׁי וְאַחִימֹז בְּנֵי אֶלְקָנָה הֵלֵךְ נָקַל הִיָּה לַעֲשׂוֹת כֵּן גַּם בְּנוֹף
בֶּן אֶלְקָנָה. צוּפִי, הוּא לֹפִי הַנּוֹכְר לִהְיוֹן וּבִרְאֵשׁ ס' שְׁמוֹאֵל: וְכֵן נַחַת נִקְרָא לִהְיוֹן תִּיִם וְכַס'

דברי הימים א ו

תרגום אשכנזי ב

צופי אונד דעססען זאָהן נחח,
(יב) דעססען זאָהן אליאב,
דעססען זאָהן ירוחם, דעססען
זאָהן אלקנה; (יג) אונד דיא
זאָהנע דעם שמואל וואָרען:
דער ערשטגעבאָרנע (יואל)

ונחת בנו: (יב) אליאב בנו ירחם
בנו אלקנה בנו: (יג) ובני שמואל
הבכר ושני ואביה: (יד) בני מררי

מחלי

אונד דער צווייטגעבאָרנע אביה. (יד) דיא אַבקעממלינגע דעם מררי וואָרען: מחלי,
דעם:

ר ש י

ן (יג) ובני שמואל הבכור ושני ואביה. ושני זה יואל פתרון והשני אביה כלומר שני לראשון
הוא היה אביה ושני לאביה הוא היה יואל שלם נכתב ודוגמתה כי אם הסוס אסור
וחמור אסור (מלכים ב' ז') כמו והחמור וכן הפר שני דגדעון וכן הראשון (שופטים ו'):

ב א ו ר

שמואל תוחו. (יב) אליאב, להלן פסוק י"ט אליאל ובשמואל אליהו, ואתה תראה כי עיקר
שם האנשים הוא אלי, ובקורותיהם באו תוארים להק"נה אשר גם הם שווים כמעט איש
לאחיו. וההבדלה הזו בסוף מלת אליהו היא קיצור שם המפורש ותואר לנחמות הקב"ה
ורחמיו, וכן בשמות רבים בניהו; עזריהו; רק כי בתחלה כתבו שלשה אותיות בסוף ואחרי
כן קצרו עוד את השם מרוב קדושתו ולא כתבו רק הו, ועיין תי"ט בפ"ד מ"ה בסוכה בד"ה
אני והו הושיעה נא (אם אמנם שאין דעתי נוחה במה שאמרו המפרשים בענין אני והו, ויותר
נראה מ"ש הרמב"ם בביאור שמות בפסוק זה אלי ואנוהו ע"ש). ומלאנו חילופים רבים בשמות
באלה כמו שריה בן עזריה (למעלה ה' מ') שנקרא גם שריה בן עזריאל (ירמיה ל"ו כ"ו)
ורבים כזה. (יג) הבכור ושני, דברי רד"ק בכתוב זה שאלים עיון בכמה מקומות, ולזה
אעתיקם הנה, ואשים להערותי עליהם מקום במקו, גדר מזה וגדר מזה, זה לשונו: יש
מפרשים כמו והשני (ר"ל מלת וְשֵׁנִי) ובאלו אמר והשני אביה, ואמר הבכור ולא זכר שמו, כי
ידוע הוא כי הוא יואל (מספר שמואל א' ח' ב' ומספוק י"ח בפרשה שלפנינו) והשני אביה כמו
שאר בשמואל שם ומשנהו אביה; ואומרים כי וְשֵׁנִי כמו וְשֵׁנִי, כמו וְשֵׁלֹו וְשֵׁלֹו (ר"ל וְשֵׁלֹו בירמי'
מ"ט ל"א) והיו"ו פתוחה כמו וְחִמּוֹר אסור שהוא כמו והחמור [במח"כ הרד"ק לא נמצא כזה
בספרי הקדש בשום מקום, כי במלכים (ב' ז' י') נאמר בכל הספרים אשר לפני והחמור אסור,
ואם יש הרבה כיוצא בו כמו ויהי לי שור וְחִמּוֹר (בראשית ח' ו') ידע שור קונה וְחִמּוֹר אבוס
בעליו (ישעיה' א' ג') ועוד פעמים מספר בס"הק, הנה בכלם אין לחשוב כי וחמור הוא כמו
והחמור כי תמיד נאמר לעומתו שור בלי ה"א הידיעה רק בא פת"ח בוי"ו מפני אות שואית
שאתיו], ואין זה פירוש נכון, כי לא מלאנו וְשֵׁנִי כמו וְשֵׁנִי, ואין ראיה מן שלו ושלו כי
הם שני משקלים, ועוד כי וי"ו פתוחה לא יתכן כזה הדרך, כי וי"ו וחמור פתוחה מפני אות הגרון, כי
היתה ראוי בשור"ק כמו וי"ו וְבִבְלִי וכן כל וי"ו שמוש על חובה שתחלת' שוא הוא בשור"ק. אלא על אותיו'
הגרון הוא נפתח כשתחלת התיבה שוא ופתח או שוא וסגול (ר"ל חטף פתח או חטף סגול) ואם ושני היה
לשימוש היה לו לומר וְשֵׁנִי הו"ו בשורק] הנה כל זה איננה השגה נכונה לדעת האומרי' כי ושני הוא כמו
והשני, ולהיפך ממה שלא בא ושני בשורק כ"א נפתח נראה כי הוא חמורת והשני, וביותר אם
היתה הגירסא בס' מלכים לפנייהם ולפני הרד"ק ז"ל הסוס אסור וחמור אסור, נראה ברור
כי וחמור הוא כמו והחמור ע"ד שגא השור בה"א הידיעה; ויותר היה לרד"ק ז"ל להביא ראיה
ממה שלא בא דגש בש"ן ושני, ולו בא חמור והשני היה ראוי להדגש במשפט האותיות אחרי
ה"א הידיעה כמו בְּשֵׁמִים חמור בהשמים, אך גם זה יש להכדיק אם נאמר שהוקל פה הדגש
כמהגה לפעמים לפני אות השואית], ועוד היאך אמר הבכור ולא הזכיר שמו, זה התסורן
לא מלאנו, ועוד שיטרכו לומר כי וי"ו ואביה נוספת, ומי הביאם בטורח הזאת (ז"ל הזה)
אלל הנכון כי וְשֵׁנִי הוא יואל ושני שמות היו לו וכמו שתראה בספר הזה בכמה מקומות, וכן

זה

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ו

מחלי לבני בנו שמעי בנו עזה
בנו: (טו) שמעא בנו חגיה בנו
עשירה בנו: (טז) ואלה אשר
העמיד דוד על ידי שיר בית
יהוה ממנו הארון: (יז) ויהיו
משרתים לפני משכן אהל מועד

דעססען זאָהן לבני, דעססען
זאָהן שמעי, דעססען זאָהן
עזה, (טו) דעססען זאָהן שמעא,
דעססען זאָהן חגיה, אונד
דעססען זאָהן עשירה. (טז) פֿאַל-
גענרע זינד עס, דיא דור אַנ-
שטעללטע איבער דיא לייטונג
דעס געזאנגעס אונד זאטענ-
שפיעל אים הויזע דעס עוויגען
פֿאַן דער צייט אַן, וואָ דיא רוב

הערער לאַדע אַנגינג. (יז) ויא וואַרען דיענער פֿאַר דער וואָהנונג דעס שטייטסעללטעס
בייא

ר ש י

(טז) ואלה אשר העמיד דוד וגו'. כשהשיבוהו מבי' עינד אדום כדכתיב (לקמן ט"ז) ויעזוב
שם לפני ארון ברית ה' לאסף ולאחיו לשרת לפני ארון ברית ה' וגו' וכתיב (שם) ועובד אדום בן
ידותן וחוסה לשוערים וגו' (שם) לפני משכן ה' בבמה אשר נבנעון ושלמה העמידן בבית המקדש

ב א ו ר

זה הוא שמו יואל והיה שמו ג"כ ושני עכ"ל; והראב"ע ז"ל כתב בפסוק ואת והב בסופה (במדבר
כ"א י"ד) שם נהב אינו ל"הק, וכן ופסי, ושתי, ויזחא, גם וְשִׁי, או פירוש ושני הוי"ו
לחבור עכ"ל; ולא ידעתי לשפוט בנידור מדברי הראב"ע האחרונים אם כוון לדעת י"א שהביא
הרד"ק, אך זאת אודיעך ולא אנסה ממך, כי כלל של שני שמות לאיש אחד האכות מאד לפני
הרד"ק ז"ל, מלבד שהוא דחוק מפאת עלמו במקום שאין לו מקור בשו"י ההברה, האולי או
ההוראה במ"ש בראש פרשה ד', גם זר הוא פה במאד, כי נקרא בן שמואל הוראה והלוי בשט
בכרי (כמו שם הפרסי ושתי או ויזחא) ולמה הוא לבדו ולא אחד מכל משפחות הלויים הרבות
אשר לפניו, ויותר היה ראוי לתפוס בדעת י"א מפרשים שהביא הרד"ק, וכן הראב"ע בסוף
דבריו, כי מפאת דקדוק הלשון אין תפיסה עליהם כמ"ש בהערותי לדברי הרד"ק, ומ"ש כי
היאך אמר הכבוד ולא הזכיר שמו, וזה החסרון לא מלאנו, הנה אם גם לא מלאנו חסרון
כזה משם, בכל זאת הראיתי פעמים רבות בפרשה ב' ג' וד' כי יחסרון ביחוס ובמספר מלות
שלמות, ואחרי כן יחסנו בעיניו כאלו הם בתוכם ד"מ פ' ג' כ"ב בני שמעיה הם ששה באשר
יגיד מספרם בסוף, וכמו שהוא באמת בהעתקת שבעים זקנים, אך בפרטן לא נמלא בספרנו
כ"א חמשה, וכן להלן בפסוק מ"ב הוא מונה אחד עשרה ערים בשמותם, וישמיע שנים מן
הכתובים כס' יהושע, בכל זאת בכלל מספרם בפסוק מ"ה יאמר כי הם שלש עשרה באשר הם
שם עיין מ"ש שם, וכן השמיט פה הכותב שם וואל, ולהלן בפסוק י"ח הוא מזכירו כראוי.
גם מ"ש הרד"ק כי הפי' הזה יביאנו בטורח לאמר כי וי"ו ואניה נוסף, הנה כמו כן נמלא
למעלה וקנו (ד' ט"ו) ועשר (ה' כ"ד) עיין מ"ש. ובעיקר מלת ושני שם וְשִׁי בשם המקום
וְשִׁי, הנה שוא זה הוא תמונה ארמית ברבים בספר הזה, וכן בדניאל וְשִׁי (ו' י"ט) תמור
וְשִׁי (תהלים קכ"ז ב'). (יד) מחלי, ויחוס אחיו מושי הוא להלן מפסוק כ"ט עד פסוק ל"ב,
ולדעתי נראה ברור מן הכתוב (להלן כ"ג כ"א וכ"ב) כי לא היו למחלי כ"א שני בנים האחד
אלעזר (והוא מת בלא בנים) והשני קיש, ואיך יהיה שם בנו לבני! ולכן נראה לי כי מחלי
זה בכתוב שלפניו אינו בן מררי ואחי מושי כ"א מחלי בן מושי הנזכר להלן, ובפרשה כ"ג כ"ג
ובני מושי מחלי וגו', ומיחסו פה אחרי אבי מררי ולא אחרי אביו מושי (כמו לד"ק להלן
בפסוק מ"ג בן יחזקאל בן גרשום ושעורו בן יחזקאל בן לבני בן גרשום) וזה כל היחוסים עולים בקנה
אחד. (טו) ואלה, כל אלה הנזכרים להלן מפסוק י"ח עד ל"ג העמיד דוד על כלי שיר בית
ה', ומפני שהפסיק להודיע זמן ומקום, התחיל בפסוק י"ח עוד הפעם ואלה העומדים. על
ידי, על השנפת השיר והנהגתו, וכן נאמר להלן בני אסף על יד אסף (כ"ה ב') וכן הוא
תרגום הרומי. ממנוח, אין מ"ס הראשונה על המקום כ"א על הזמן, ור"ל מעת שחל לו

דברי הימים א ו

חרגום אשכנזי נא

בייא דעם געזאגט אונד זאגט
טענשפיעל, ביו שלמה דען
טעמפעל דעם עיוניען אין
ירושלים ערבויעט האטטע.
אונד זיא דאזעלבסט אונגע-
שטעללט ווארען נאך איהרער
ווייזע בייא איהרעם דיענסטע.
(יח) פאלגענדע אלזא ווארען
אונגעשטעללט נעכסט איהרען
זאהנען: פאן דען קינדערן
דער קהלים וואר הימן דער
טאנקנסטלער, זאהן דעם
יואל, זאהן דעם שמואל,
(יט) זאהן דעם אלקנה, זאהן
דעם ירוחם, זאהן דעם אליאל,
זאהן דעם חיה, (כ) זאהן דעם
צוף, זאהן דעם אלקנה, זאהן
דעם מחת, זאהן דעם עמשי,
(כא) זאהן דעם אלקנה, זאהן
דעם יואל, זאהן דעם עזריה,
זאהן דעם צפניה, (כב) זאהן
דעם חחח, זאהן דעם אסיר,
זאהן דעם אביסף, זאהן דעם
קרח, (כג) זאהן דעם יצהר,
(כד) אונד ויין (מחטס) ברודער אסף, דער
ווינע שטעללונג איהם צור רעכטען האטטע.
זאהן דעם אסף וואר איין זאהן דעם ברכיהו,
זאהן

בשיר עד-בנות שלמה את-בית
יהוה בירושלם ויעמדו כמשפטם
על-עבודתם: (יח) ואלה העמדים
ובניהם מבני הקהתי הימן
המשורר בן-יואל בן-שמואל:
(יט) בן-אלקנה בן-ירחם בן-
אליאל בן-חוח: (כ) בן-צוף בן-
אלקנה בן-מחת בן-עמשי:
(כא) בן-אלקנה בן-יואל בן-עזריה
בן-צפניה: (כב) בן-חחח בן-אסיר
בן-אביסף בן-קרח: (כג) בן-יצהר
בן-קהת בן-לוז בן-ישרואל:
(כד) ואחיו אסף העמד על-ימיו
אסף בן-ברכיהו בן-שמעא:

צוף קרי

בן

ר ש י

נישולים: (יו) ויעמדו כמשפטם על עבודתם. כמשפט אשר העמידם דוד: (כד) ואחיו
אסף העומד על ימיו. של הימן ובניו:

ב א ו ר

הארון מנוח באהל דוד (להלן ט"ז ח') מאז העמיד דוד את הלויים לפני המשכן נגבעון עד
בנין המקדש, ומ"ס השנית היא בש"ס מפני סמיכותה כמשפט והנפרד בנות. (יו) בשיר,
שיר כולל בתוכו שני מינים, נגינת פה (געזאנג) ונגינת כלי זמר (זמיטענשפיעל). (יח) ובניהם,
עם בניהם. המשורר, בשמותיו ובגלי זמר כמבואר בפרשה ט"ו וכ"ה. (יט) בן אלקנה, ראש
מ"ס בסדר הבנים האלה מכסוק ז' עד כסוק י"ג. (כ) בן אלקנה, בסדר הזה אלקנה ומחת
ועמשי אבות ובנים המה, וע"פ מה שזכרתי למעלה אחים היו, ואל יפלא זה בעינינו כי גם
למעלה (בכסוק ז"ן וחי"ת) הוא מזה אלקנה ואסיר ואביסף בני קרח, נאילו הם אבות
וחולדות, ודעת הרד"ק אחרת היא בכסוק שלפנינו, עיין מ"ס בכסוק ז'. (כד) ואחיו, כ"ל
רעהו ודוגמתו אחי יהונתן (ש"כ א' כ"ו) או שאר בשרו כמו בני אחי אהה (בראשית כ"ט ט"ו)
ונאמר אחיו אף כי על אחים רבים ידבר השוררים לעומתו, אולי מפני שהוא העיקר ובקצת
העתקות ישנות נראה שהיהם לפניו מלת אחיו בנקוד הבנים אהיו כמו שהוא להלן בכסוק
כ"ט. על ימינו, על ימין הימן, וכן (בכסוק כ"ט) בני מרני לשמאל הימן.

(כה) בן-מִיכָאֵל בן-בְּעִשְׂיָה בן-
מִלְכִּיָּה: (כו) בן-אַתָּנִי בן-זֶרַח
בן-עֲדִיָּה: (כז) בן-אִיתָן בן-זֶמָה
בן-שִׁמְעִי: (כח) בן-יִחִת בן-גִּרְשֹׁם
בן-לֹוי: (כט) וּבְנֵי מֶרְדִּי אֲחֵיהֶם
עַל-הַשְּׂמָאוֹל אִיתָן בן-קִישִׁי בן-
עֲבֵדִי בן-מִלֹּךְ: (ל) בן-חֲשִׁבִּיָּה
בן-אַמְצִיָּה בן-חֶלְקִיָּה: (לא) בן-
אַמְצִי בן-בְּנֵי בן-שֹׁמֶר: (לב) בן-
מַחֲלִי בן-מוֹשֵׁי בן-מֶרְדִּי בן-לֹוי:
(לג) וְאֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם נְתוּנִים לְכָל-
עֲבֹדַת מִשְׁכַּן בֵּית הָאֱלֹהִים:
(לד) וְאַהֲרֹן וּבְנָיו מְקַטְרִים עַל-

וְאֵהֶן דַּעַם שְׁמֵעָא, (כה) וְאֵהֶן
דַּעַם מִיכָאֵל, וְאֵהֶן דַּעַם בְּעִשְׂיָה,
וְאֵהֶן דַּעַם מִלְכִּיָּה, (כו) וְאֵהֶן
דַּעַם אֲתָנִי, וְאֵהֶן דַּעַם זֶרַח,
וְאֵהֶן דַּעַם עֲדִיָּה, (כז) וְאֵהֶן
דַּעַם אִיתָן, וְאֵהֶן דַּעַם זֶמָה,
וְאֵהֶן דַּעַם שִׁמְעִי, (כח) וְאֵהֶן
דַּעַם יִחִת, וְאֵהֶן דַּעַם גִּרְשֹׁם,
וְאֵהֶן דַּעַם לֹוי, (כט) אוֹנֵד דַּעַם
רַעַן בְּרִידֵר, דִּיא וְאֵהֶן דַּעַם
מֶרְדִּי, וְעַלְבָּע אִיהֶרֶע שְׁמַעְלָא
לֹונג צוֹר לִינְקֶען (דַּעַם הִימֶן)
הַאֲטַמְעֶן, וְאַרְעֶן: אִיתָן, וְאֵהֶן
דַּעַם קִישִׁי, וְאֵהֶן דַּעַם עֲבֵדִי,
וְאֵהֶן דַּעַם מִלֹּךְ, (ל) וְאֵהֶן דַּעַם
חֲשִׁבִּיָּה, וְאֵהֶן דַּעַם אַמְצִיָּה,
וְאֵהֶן דַּעַם חֶלְקִיָּה, (לא) וְאֵהֶן
דַּעַם אַמְצִי, וְאֵהֶן דַּעַם בְּנֵי,
וְאֵהֶן דַּעַם שֹׁמֶר, (לב) וְאֵהֶן
דַּעַם מַחֲלִי, וְאֵהֶן דַּעַם מוֹשֵׁי,
וְאֵהֶן דַּעַם מֶרְדִּי, וְאֵהֶן דַּעַם

לוי. (לג) אִיהֶרֶע בְּרִידֵר, דִּיא לֹויִם, וְאַרְעֶן בְּעִשְׂטִימַמַּט צוֹ יַעֲרֵר וְאַנְסִטְגֶּען אַרְכִּיטִי אֶן
דַּעַר וְאַהֲנוֹנֵג דַּעַם גַּעֲטִילִיכֶען הַוִּזְעֶס, (לד) אוֹנֵד אֵהֶרֶן אוֹנֵד וִינֵע וְאַהֲנֵע רִיכֶערטֶען אִיף
דַּעַם

ר ש י

(כט) וּבְנֵי מֶרְדִּי אֲחֵיהֶם עַל הַשְּׂמָאֵל (אֲחֵיהֶם) דּוֹגְמַת שֹׁמֶר בְּלָשׁוֹן אֲשַׁכְנִי גִבְרִידִי רַעַל הַשְּׂמָאֵל עַל
הִימֶן וּבְנֵי שֹׁמֶר וּבְנֵי בְּאִמְלֵעַ: (לג) וְאֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם הַנְּתוּנִים לְכָל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן בֵּית הָאֱלֹהִים.
לְשׁוֹעֲרִים וְלַהֲפֹשִׁט כְּדַמְיָב לְקַמֵּן (ד"ה כ"ה) וְהַלְוִיִּם מִפְּשִׁיטֵי:

וְאַלֶּה

ב א ו ר

(כו) אֲחִי, הוּא יֹאחֲזִי לְמַעֲלָה (פ' ו') וְכֵן כָּל הַנְּמֻנִים מִן אֲחִי אֲחֹרֶנִית עַד לֹוי נִמְלֵאִים שֵׁם (בַּפְּסוֹק
ה' ו') בְּלִי חֶסְרוֹן מֵאוֹמָה, אִפְסָ זֶר הוּא קָהַת לְעִינֵינוּ, כִּי בְנֵי קָהַת הַמִּיּוֹחָסִים לְמַעֲלָה (ו')
עַד י"ג) בָּא עַד שְׂמֹאֵל וּשְׁנֵי בְנָיו, וְלֹא הוֹסִיף בִּיחֹסֶס לְעֲבֹדַת הַמִּקְדָּשׁ כִּי דוֹר אֶחָד וְהוּא הִימֶן
בֶּן יוֹאֵל בֶּן שְׂמֹאֵל וְכֹה בְנֵי גִרְשֹׁן בָּאוּ לִפְנֵי אֲחִי (שְׂהוּא הַאֲחֵרוֹן בִּיחֹסֶס שְׁלֹמֶלֶה פְּסוֹק ה' ו')
עוֹד שִׁשָּׁה דוֹרוֹת אֲבוֹת וּבְנֵים! הֵאָס כָּל אֶלֶה חֻנְנוֹ יִחְדּוּ וְרָאוּ זֶה אֶחָ זֶה? וְלִדְעָתִי כָּל זֶה
הוּא עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁהֻכַּחְתִּי לְמַעֲלָה (פְּסוֹק כ') וְשֶׁהָ אֲנָשִׁים אֶלֶה אֵינֶם כָּלֵם אֲבוֹת וּבְנֵים כִּי גַם
אֲחִים, וּבָאוּ בְּתַבְנִית אֶבֶן וּבֵן כְּמוֹ בְּנֵי קָהַת בַּפְּסוֹק ח', גַּם י"ל בְּהִיפֵךְ כִּי בִיחֹסֶס בְּנֵי גִרְשֹׁן
לְמַעֲלָה חֶסְרוֹ אֲחֵדִים מֵהֶם וְנִשְׁלַמוּ כֵאֵן, וְכֹה יִרְוּחַ לָנוּ לְהַקֵּל אֶת מִשְׁאֵת רוֹב הַתּוֹלְדוֹת אֲשֶׁר
בִּיחֹסֶס בְּנֵי קָהַת לְעוֹמַת בְּנֵי גִרְשֹׁן כְּמוֹ שֶׁהִעִירוֹתִי בַּפְּסוֹק ז'. (בט) עַל הַשְּׂמָאֵל, כְּמוֹ שֶׁעֲמַדוּ
אִסָּף וּבְנֵי לִימֵן הִימֶן (פ' כ"ד) כֵּן נִבְנוּ אִיתָן וְאֲחִיו לְשְׂמָאֵלוֹ, כִּי לְבָנֵי קָהַת מִשְׁפַּחַת הַנְּהוּיִם
נִתְּנוּ הִיתָרוֹן כְּמַשְׁכֵּה, וּבְנֵי גִרְשֹׁן הַנְּכוֹר לִימֵינֶם, וּבְנֵי מֶרְדִּי הַלְעִיר לְשְׂמָאֵלֶם, וְכֵן הַדֶּרֶךְ עַד
הַיּוֹם הַזֶּה בְּמַלְכִּים וְלִיְרֵיהֶם אֵם הֵם שְׁלֵשָׁה, הַגְּדוֹל בִּימֵים אֹו בְּמַלְכוּת עוֹמֵד בַּחוּךְ, הַזֵּי
בְּמַעֲלָה

דברי הימים א ו

תרגום אשכנזי נב

דעם אלטארע דעם גאנצען
אפערס אונד אויף דעם אל-
טארע דעם רייכערווערקס,
זא (ווערען בעטטמאט) צו יע-
דער פערר-טונג דעם אללער-
הייליגסטען, אונד ישראל צו
זיהנען, גאנץ זא, וויא עס
פערארדנעטע משה, דער-
דיענער גאטטעס. (לז) ריע-
זעס זינד דיא נאכקאממען דעם
אהרן: זיין זאָהן אלעזר, דעם-
סען זאָהן פנחס, דעססען
זאָהן אבישוע, (לז) דעססען
זאָהן בקי, דעססען זאָהן עזי,
דעססען זאָהן ז-חיה, (לז) דעם-
סען זאָהן מריות דעססען זאָהן
אמריה, דעססען זאָהן אחיטוב,
(לח) דעססען זאָהן צדוק אונד
דעססען זאָהן אחימעץ;

מזבח העולה ועל-מזבח הקטרת
לכל מלאכת קדש הקדשים
ולכפר על-ישראל ככל אשר-
צוה משה עבד האלהים: (לז) ואלה
בני אהרן אלעזר בנו פינחס בנו
אבישוע בנו: (לו) בקי בנו עזי בנו
זרחיה בנו: (לז) מריות בנו אמריה
בנו אחיטוב בנו: (לח) צדוק בנו
אחימעץ בנו: (לט) ואלה
מושבותם לטירותם בגבולם
לבני אהרן למשפחת הקהתי כי

להם

(לז) אונד פאלגענדע זינד איהרע וואהנפלעטצע נעכסט איהרען פֿעסטען שטערטען אין
דען בעשטימטען נרענצען: דען זאָהנען אהרן'ס פֿאָן דער פֿאַמיליע קהת, (דען זיא טראַף
דאָ

ר ש י

(לח) ואלה בני אהרן. המקטירין על מזבח העולה ועל מזבח הקטורת: (לח) צדוק בנו
אחימעץ בנו, לא חשיב כי אס אותם שקיו עד שלמה: (לט) ואלה מושבותם לטירותם בגבולם
וגו' עד כי להם היה הגורל. ללוים ולכהנים מנחלת כל ישראל הפילו גורלות על ארץ
ישראל וכמה מארץ ישראל יבוא להם ולכהנים וללוים ויבא ליהודה הגורל מתחילה וזהו כי
להם היה הגורל בראשונה למת להם אותן עיירות שבתוב באן:

ב א ו ר

צמעה לימינו והשלישי משאלו. (לה) ראה מ"ט ביתם הכהנים בפרשה הקודמת בפוף, ומספר
זה מסכים עמו בשמותיו. (לט) ואלה, מפה עד סוף הפרשה הוא מינה מושב ערי הכהנים
והלוים, והמה בחובים בשמותם ובשלימות יתירה בספר יהושע פרשה כ"ז מראשיתה עד פסוק
מ', עיין שם ואל תעלם עיניך מן דברי אמת הכהנים שם בניאור מאת ידידי החכם מהר"ם
ג"י. לטירותם, הם ערי חומה כתרנום בנרניהון, וכן תרגום הבמחנים אס במדבר'
(במדבר י"ג כ') הנפליחין אס בנרניהון, וזה תראה כי כך מירה על מקום חזק ובגור (ונפלאו
ממני דברי הערוך בערך פלא שהביא בי תרגום מבצרו הוא פצחוהי, הלא פלחין הם מקומות
פתוחים כתרנום במחנים בפלחין, ופלח הוא בחילוף פתח עיין רש"י סוף פ' חיי שנה) וכן
טירה בעברית, ובלשון חכמינו טורין גדולין (סוף ערכין) כי טור יורה דרך כלל על דבר
המחזיר ומחזק בנה ועו על מקומו למען כל יפרד בן נקראו מסדרות אבנים הסובבות יחד
טורים (שמות כ"ח י"ז) וקרום לעיין זה גם מה שנאמר וטור סביב בהם וגו' מתחת הטיירות
סביב (יחזקאל מ"ו כ"ד) וכן בארמי הוראת טור על הר בידוע, מכני חזקו ותקפו בגד כל
אויב ונגד משכני הזמן וגליו אשר עליו יעבורו, ומה האחרון באה מלח טירה על המבצרים,
אס מכני חזקס או מכני שם בנוים לרוב על הרים, גם יתכן לאמר כי נקראה העיר הבגורה
טירה על היותה נטו רח ושמורה מפחד אויב ומקמוני, ונחשדון הו"ן כמו טר ית ונחא

לָהֶם הָיָה הַגּוֹרֵל: (מ) וַיִּתְּנוּ לָהֶם
אֶת־חֶבְרוֹן בְּאַרְץ יְהוּדָה וְאֶת־
מִגְרָשִׁיָּה סְבִיבֹתֶיהָ: (מא) וְאֶת־
שֹׁדֶה הָעִיר וְאֶת־חֲצָרֶיהָ נָתְּנוּ
לְכָל־בֶּן־יִסָּנָה: (מב) וּלְבָנֵי אֶהֱרֹן
נָתְּנוּ אֶת־עָרֵי הַמִּקְדָּשׁ אֶת־
חֶבְרוֹן וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשִׁיָּה
וְאֶת־יֵתֶר וְאֶת־אֲשֶׁת־מֶלֶךְ וְאֶת־
מִגְרָשִׁיָּה: (מג) וְאֶת־חֵילָן וְאֶת־
מִגְרָשִׁיָּה אֶת־דָּבִיר וְאֶת־
מִגְרָשִׁיָּה: (מד) וְאֶת־עֶשֶׂן וְאֶת־
מִגְרָשִׁיָּה וְאֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־
מִגְרָשִׁיָּה: (מה) וּמַמְטָה בְּנִימִן
אֶת־גִּבְעָה וְאֶת־מִגְרָשִׁיָּה וְאֶת־
עֵלְמָת וְאֶת־מִגְרָשִׁיָּה וְאֶת־
עֲנָתוֹת וְאֶת־מִגְרָשִׁיָּה כָּל־עָרֵיהֶם

שלוש

ר ש י

(מא) נתנו לכלב. כי משה נתן לו: (מה) וממטה בנימין את גבע. כי הגורל נפל לבנימין לתת (לו) אלו
העירות

דאן ערשטע לאאז (מ) דיעזען
נאכ מאן חכרון אים לאנדע
יהודה, אונד דיא פֿריוען בע־
צירקספלעטצע אין זיינער אומ־
געבונג: (מא) אבער דאן פֿעלד
דער שטאדט נעבסט איהרען
דערפֿערן האַטטע מאן געגע־
בען דעם כלב וזאָהן דעם יפונה:
(מב) אונד פֿערנער נאכ מאן דען
זאָהנען דעם אהרן דיא פֿרייא־
שטעדטע חכרון, לבנה אונד
זיינע בעצירקספלעטצע אונד
יתיר, אשחמוע אונד זיינע בע־
צירקספלעטצע, (מג) אונד
חילן מיט זיינן בעצירקספלעט־
צען, דביר מיט זיינען בע־
צירקספלעטצען, (מד) עשן מיט
זיינען בעצירקספלעטצען אונד
בית שמש מיט זיינען בעצירקס־
פלעטצען: (מה) אונד פֿאָם
שטאַממע בנימין: גבע מיט זיי־
נען בעצירקספלעטצען, עלמח
מיט זיינען בעצירקספלעטצען
אונד ענחות מיט זיינען בע־
צירקספלעטצען. איהרע זעמט־
ליצֿען

ב א ו ר

דאָצינא נהרגום שמור את חדש האביב (דברים ט"ז א'). (מב) ולבני אהרן, מפני שהפסיק
בנתינת שדה חכרון וחלריה לכלב, החל עוד הפעם: ולבני אהרן נתנו את ערי המקלט את
חכרון וגו' וכן הוא ביהושע. (מג) חילן, החי"ת נחיר"ק והלמ"ד בלירי, וניהושע חלן בשני
חולם. (מד) עשן, וביהושע עין, ואל יהיה זאת לעינינו כעשן לעין, כי כבר העירותי פעמי'
שונים על דמיון החמונה אשר בין היו"ד והש"ן בכתב לבנואה, ועל קלות החילוף אשר ביניהם,
והנה אחרי עשן או עין באה בס' יהושע עוד עיר בשם יִשָּׁה אשר איננה לפנינו בספר ד"ה
וכן נשמטה' בפסוק הבא עיר גבע ון הנחונה בס' יהושע. ואין ספק כי גם סופרנו ידע
משניהם (כי בסוף כתוב מ"ה הוא מונה כל עריהם שלש עשרה עיר ומו בס' יהושע ובחסרון
שני, הערים לא יהיו כי אם עשתי עשרה עיר) אך השמיטס מפני שנכללו בתוך הערים האחר',
ולד"ק כתובים היו בראשונה ונפלו בידי המעתיקים וזה דבר השמטה. (מה) גבע, סופר ד"ה
העמיד גבע אחת ולשנים כוון, לגבעון ולגבע, ובס' יהושע נזכרו שניהם בשמותם. אמנם
במספרם נחשבו גם בספרנו לשנים במבואר בסוף כסוק זה. עלמח, וביהושע עלמון, עין
מ"מ

דברי הימים א ו

תרגום אשכנזי נג

ליצען שטערטע ווארען דרייא-
צעהן נאך איהרען פאמיליען,
(מו) אונד דען זאהנען קהת,
דיא נאך איבריג ווארען פאן
דען פאמיליען דעם שטאמ-
מעס (בעטטיאטע און) פאן דער
שטאממעס: העלפטע (דער
העלפטע מנשה'ס נעהמליך)
דורך דאן לאזן צעהן שטער-
טע: (מז) אונד דען זאהנען
דעם גרשום נאך איהרען פאמ-
ליען: פאם שטאממע יששכר
אונד פאם שטאממע אשר
אונד פאם שטאממע נפתלי
אונד פאם שטאממע מנשה אין
בשן דרייצעהן שטערטע.
(מח) דען זאהנען דעם מררי נאך
איהרען פאמיליען: פאם
שטאממע ראובן אונד פאם
שטאממע גד אונד פאם שטאמ-
מע זבולן נאך מאן דורך דאן
לאזן צוועלף שטערטע.

(מט) דען לויס נאכען דיא קינדער ישראל אלזאן דיא געדאכטען שטערטע אונד דערען בע-
צירקס:

ר ש י

העירות: (מו) ולבני קהת הנותרים. כי הכהנים ילאו מקהת ובכר אמרו מה שנתנו לכהנים בני קהת
ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה של לוי: ממחלית מטה חלי מנשה בגורל ערים עשר.

ב א ו ר

מ"ש למעלה ב' י"א בחילוף סימני הוקנה אל ו' ו'. שלש עשרה, כי גזע עומד במקום
שנים, וי"א (יהושע ב"א ט"ז) נכללת בספרנו במגרשי עיר עשן או בית שמש, ולזה הם בכללם
שלש עשרה אף כי בפרטם לא נזכרו בשמות רק עשתי עשרה. (מו) ממשפחת המטה, ביהושע
פרשה ב"א פסוק ה' נחוב, ולבני קהת הנותרים ממשפחת מטה אשרים וממטה דן ומחצי
מטה מנשה בגורל ערים עשר. אמנם סופרנו לא רשם כלל את הערים מנחלת דן (הזכרים
ביהושע שם פסוק ב"ג וב"ד במספר ארבע) כי אלתקא וגבתון (שם י"ג) אין להם זכרון בספרנו
ואילון וגת רמון (שם כ"ד) נאמרו פה בחוך ערי אשרים ולא נותר לו להזכיר כ"א ערי אשרים
וערי חלי מטה מנשה, ולשני אלה בוון נאמרו ממשפחת המטה (מטה אשרים הידוע
מפסוק ב"ב) ממחלית מטה מנשה (והם נזכרו בפסוק כ"ה). וכל המפרשים פירשו ממשפחת
המטה הכתוב בזה על בני קהת, ואחזתי בדרךם בתרגומי להקל על התלמידים, אבל בהשוות
הכתובים של יהושע ושל ספרנו יראה ברור כמ"ש. עשר, בפרטם אינם כי אם שמונה (פסוק
כ"א—כ"ה) כי נשמטו אלתקא וגבתון (יהושע כ"א כ"ג), אך בכללם לא נטה סופרנו מדרכו
להשוות מנינו עם המנין בספר יהושע, ואמר ערים עשר, כי אם גם לא ישנו בחוך הערים
הנשמיים, עכ"פ נקראו אחותם ע"פ ה'. ממחציה, ממחלית מטה והוא חצי מנשה, גם
יתכן שחלק חלי מנשה בעצמו לשני חלקים, ולקחו בני קהת במחלית חלי מנשה האחת.

חרגום אשכנזי

צירקספלעטצע, (ג) אונד (דען)
פריעסטערן) גאבען זיא דורך
ראו לאאז פאם שטאממע דער
זאהנע יהודה'ס אונד פאם
שטאממע דער זאהנע שמעון'ס
אונד פאם שטאממע דער זאה-
נע בנימין'ס יענע שטערטע, דיא
מאן בערייטס מיט איהרען גא-
מען בענאנט האט. (גא) דיא
איבריגען פאמיליען דער זאה-
נע דעס קהת האטטען איהרע
גרענצשטערטע פאם שטאמ-
מע אפרים, (גב) אונד זיא גא-
בען איהנען דיא פריישטערטע
שכם אונד זיינע בעצירקס-
פלעטצע אים גבירגע אפרים'ס
אונד גור מיט זיינען בעצירקס-
פלעטצען, (גג) יקמעם מיט
זיינען בעצירקספלעטצען, ביח
הורון מיט זיינען בעצירקס-
פלעטצען, (גד) אונד אילון מיט
זיינען בעצירקספלעטצען אונד
גת רמון מיט זיינען בעצירקס-

דברי הימים א ו

מגדשיהם: (נ) ויהתנו בגורל ממטה
בני יהודה וממטה בני שמעון
וממטה בני בנימן את הערים
האלה אשר יקראו אתהם
בשמות: (נא) וממשפחות בני
קהת ויהי ערי גבולם ממטה
אפרים: (נב) ויהתנו להם את ערי
המקלט את שכם ואת מגדשיה
בהר אפרים ואת גור ואת
מגדשיה: (נג) ואת יקמעם ואת
מגדשיה ואת בית חורון ואת
מגדשיה: (נד) ואת אילון ואת
מגדשיה ואת גת רמון ואת

מגדשיה

ד ש י

ולחצי שנת המנשה נפל הגורל ליתן לבני קהת פלוים ערים עשר: (נ) ויהתנו בגורל ממטה
בני יהודה וממטה בני שמעון. אע"פ שלא הזכיר שמעון בנתינתן הוא נתן חלקו מזה שנתן לו
יהודה וגם יהודה חיו נזכר למעלה בעיק' הנתינה וכל מה שזכיר למעלה מויתנו להם את
חברון עד וממטה בנימן הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי שלא הזכירו למעלה מזכירו
עתה כאן: אשר יקראו אתהם בשמות. כלומר אשר קראו אותם בשמות למעלה לפי שהם
בנימן חנר עמם לבני אהרן מזכירו אף על פי שהזכירו כבר: (נא) וממשפחות בני קהת ויהי
ערי

באור

(נ) יקראו, קראו בשמות למעלה (פסוק מ'—מ"ה) ובא יקראו עתיד במקום עבר כמנהגו
לפעמים. (נג) יקמעם, ביהושע שמו קנאים. (נד) אילון, בספרנו אילון וגת רמון יחשבו
גם הם לנחלת אפרים, ובס' יהושע נמנו שני אלה, ועוד שני ערים עמם אלהא וגבחוון
לנחלת גד (ראה מ"ג בפסוק מ"ו) ובאמת כל טעם הדבר נכון מאד, כי בשופטים (י"ח א')
נאמר כי היה שנת הדני מנקה לו נחלה יען לא נפלס לו עד היום ההוא נחלה בתוך שבעי
ישראל, ומזה נראה כי אם גם חלק להם יהושע הערים הנזכרים לא יכלו להורישם, ובמקום
אחר (ס' א' ל"ד) כתוב וילחצו האמורי את בני דן ההרה, כי לא נתנו לרדת לעמק, ויחל
האמורי לשבת בהר חרם באילון ובזעלבים, ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס, לרף לך את שני
הכתובים האלה יחד, ומראה כי לא יוכל דן להוריש את האמורי מן הערים הנועדים לו,
ולא נאחז בתוכם כלל, אך בני יוסף (והם בני אפרים השוכנים בלפון דן) כבשו אותם באילון
וב', ולזה נחשב מה בספרנו אילון, ועמו גת רמון (אשר אולי משפט אחד היה לה עם אילון)
לחלק

דברי הימים א ו

הרגום אשכנוי נד

פלעטצען, (נה) אונד פֿאַן דער
העל פֿאַטע דעם שטאַממעס
מנשה: ענר מיט זיינען בע-
צירקספלעטצען אונד בלעם
מיט זיינען בעצירקספלעטצען;
דיעם געהאַרטע פֿיר דיא פֿאַ-
מיליען דער זאָהנערעם קהת,
דיא נאָך איבריג וואָרען. (נו) דען
זאָהנערעם גרשום נאָכ מאָן
פֿאַן דער פֿאַמיליע דעם (מכ)
דערן האַלבען שטאַממעס
מנשה גולן אין בשן מיט זיי-
נען בעצירקספלעטצען אונד
עשחרות מיט זיינען בעצירקס-
פלעטצען, (מז) אונד פֿאַם
שטאַממע יששכר, קדש מיט
זיינען בעצירקספלעטצען, דברת
מיט זיינען בעצירקספלעטצען,
(מח) ראמות מיט זיינען בע-
צירקספלעטצען, אונד ענם
מיט זיינען בעצירקספלעט-
צען. (נט) אונד פֿאַם שטאַממע אשר, משל מיט זיינען בעצירקספלעטצען

מגֹרְשִׁיָּה: (נה) וּמִמַּחְצִית מִטָּה
מִנְשֵׁה אֶת-עֵנֶר וְאֶת-מִגְרָשִׁיָּה
וְאֶת-בָּלֶעָם וְאֶת-מִגְרָשִׁיָּה
לְמִשְׁפַּחַת לְבָנֵי-קֹהַת הַנּוֹתָרִים:
(נו) לְבָנֵי גֵרְשׁוֹם מִמִּשְׁפַּחַת חֲצִי
מִטָּה מִנְשֵׁה אֶת-גּוֹכֵן בְּבֶשֶׁן וְאֶת-
מִגְרָשִׁיָּה וְאֶת-עֲשַׁחְרוֹת וְאֶת-
מִגְרָשִׁיָּה: (מז) וּמִמִּטָּה יִשָּׁשְׁכָר
אֶת-קֹדֶשׁ וְאֶת-מִגְרָשִׁיָּה אֶת-
דְּבֶרֶת וְאֶת-מִגְרָשִׁיָּה: (מח) וְאֶת-
רֵאמוֹת וְאֶת-מִגְרָשִׁיָּה וְאֶת-עֲנָם
וְאֶת-מִגְרָשִׁיָּה: (נט) וּמִמִּטָּה
אֲשֶׁר אֶת-מִשְׁל וְאֶת-מִגְרָשִׁיָּה

ואת

ר ש י

ערי וגו'. אע"פ שנתנו להם חלי שנת מנשה נתנו להם גם אפרים ע"פ הגורל: (נה) וממחצית
מטה מנשה. עד חלי מנשה שנעבר הירדן שברץ ישראל: למשפחת לבני קהת הנותרים,
הם הלויים וסחרון הכל נתנו אפרים ומנשה לאותו הנותר שאמר למעלה ולבני קהת הנותרים
ממשפחת המטה: (נו) לבני גרשום ממשפחת חלי מטה מנשה. אף על פי שנתנו לבני קהת

ב א ו ר

לחלק אפרים, ולתקא וגנתון אשר לא נכנסו (ע' מ"א ט"ו כ"ז) נשמו כלל. (נה) ענר,
ביהושע חענך ונקלת ספרים חענך נקו"ף, ומפני הדמיון ביהושע (י"ב כ"א) ובסופטים (א'
כ"ז) נראה הראשון יותר נכון, וכן הוא בפרשה הנאה פסוק כ"ט. בלעם, ביהושע ג' רמון שמה, ומפני
הזרות קלת להיות שני ערים ללוים בשם אחד (האחת נזכרה בכתוב הקודם) נראה נוסחת ספרנו
יותר נכונה. עשחרות, ביהושע עשחרה, ונחלק הרצים ביחיד כמו למעלה חלר סוסים (ד' ל"א)
חמור חלר סוסה (יהושע י"ט ה'). (נו) קדש, ביהושע קשיון, ואולי נקראה כזה להבדילה
מן אשר הערים אשר שם קדש, כמו קדש בנחלת יהודה (יהושע ט"ו כ"ג) וכן קדש בנחלת
(סופטים ד' ו') והיא קדש בגליל הנזכרת למטה בפסוק מ"א. (נה) ראמות, ביהושע ירמות
והיו"ד נוסף שם כמו יבניה ובניהו (למעלה ג' ט"ז) והאל"ף נוספה פה אחרי הרי"ש ע"ד וקאם
שאין (הושע י' י"ד). ענם, ושם תמורתה עין גנים, ולדעתו לא נחלפו אשה ברעותה כמו
שהוא תמיד מאחרי שידענו כי ענם ועין גנים שני ערים סמוכים המה, ונזכרים גם בספר
יהושע (ט"ו ל"ד) עין גנים ועינם, אהמם הנראה היות במחור אחד שני ערים אלה, ועליהם
התייחסו כל החכמים אשר שם, פעם אחרי העיר האחת ופעם אחרי השנית. (נט) משל,
ביהושע ק"שאל, והוא חילוף מנעל וחילוף הוראה כאחד, כי המשל הוא דמיון מושאל לביאור

דברי הימים א ו

וְאֶת־עֶבְדֹּן וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ׃
 (ס) וְאֶת־חֹקֶק וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ
 וְאֶת־רֶחֶב וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ׃
 (סא) וּמִמָּטָה נִפְתָּלִי אֶת־קִדְשׁ
 בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ וְאֶת־חֲמוֹן
 וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ וְאֶת־קְרִיתִים
 וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ׃ (סב) לִבְנֵי מִרְיָ
 הַנּוֹתָרִים מִמָּטָה זְכֹרֹן אֶת־
 רְמוֹנֹו וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ אֶת־תְּבוֹר
 וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ׃ (סג) וּמֵעֵבֶר לִירְדֵן
 יֵרָחוּ לְמִזְרַח־הַיַּרְדֵּן מִמָּטָה רְאוּבֵן
 אֶת־בָּצֵר בַּמִּדְבָּר וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ
 וְאֶת־יְהִצָּה וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ׃
 (סד) וְאֶת־קַדְמוֹת וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ
 וְאֶת־מִיפְעֵר וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ׃
 (סה) וּמִמָּטָה־גַּד אֶת־רְאֵמוֹת

בגלעד

ע"פ הגורל נפל גם להם הגורל לחת כמו כן לגרשם: (סב) לבני מררי הנותרים ממטה זבולן. כלומר שלא הגיע להם אותם שמים עשרה עיירות שנחנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים ממטה זבולן מחלק זבולן נחנו לבני מררי הנותרים:

דבר זה. (ס) חוקק, ביהושע חלקת, ובאמת גם שם (י"ט ל"ג) נראה כי שמה העיקרי הוא חוקק. (סא) חמוץ, ביהושע חמת דור, ולדעתי הוראתה אחת כי חמוץ מקור שמה בעבודת החממים (ויקרא כ"ו ל') והם חמונות פסילי השמש, וכן חמת דור, כי דור הוראתו בארמי על אור האש, ומזה אש ועלים (ישעי' ל' י"ג), [כי דומק לנוון מדורתה על מערכת העלים בדעת החכם געזעניוס מאשרי שנכתב אחריו אש ועלים] ויהי דור תואר לחמות ולכן מלאנו חמות גם בלי תוספת מלת דור (יהושע י"ט ל"ה). קריחים, ביהושע קרתן. (סב) מררי, בספרנו ערי בני מררי ממעה זבולן הם רמונו וחבור, וביהושע (כ"א ל"ד) יקנעם וקרתה ודמנה ונהלל, והנה לא מלאנו בכל ספרי הקדש עיר בשם חבור כ"א הר, ולזה נראה לי כי יקנעם וקרתה ונהלל היו שוננים כלד הר חבור ולזה כוללם בשם כולל חבור, אך דמנה הוא בחילוף דל"ת וי"ג אחת עם רמונו, כמו למעלה בפרשה א' רודנים ודודנים, ריפת דיפת ועוד במוהם. (סג) ראובן, בספרים רבים מספר יהושע לא נזכרו ערי ראובן אלה,

דברי הימים א ו ז

בגלעד ואֶת־מִגְרָשִׁיהָ וְאֶת־
מַחֲנֵיהֶם וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ: (סו) וְאֶת־
הַשָּׁבוֹן וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ וְאֶת־יַעֲזִיר
וְאֶת־מִגְרָשִׁיהָ:

ז (א) וּלְבָנֵי יִשָּׁשְׁכָר תּוֹלַע וּפּוּאָה
יָשִׁיב וְשִׁמְרוֹן אֲרֶבְעָה: (ב) וּבְנֵי

חרגום אשכנזי נה

גלעד מיט זיינען בעצירקס=
פלעטצען אונד מהנים מיט זיי=
נען בעצירקספלעטצן. (סו) אונד
חשבון מיט זיינען בעצירקס=
פלעטצען אונד יעזיר מיט זיי=
נען בעצירקספלעטצען.

ז (א) דיא וואהנעדעס יששכר
ווארען: תולע אונד פואה,
ישוב אונד שמרון, אלוף־פיער.
(ב) דיא וואהנעדעס חולע ווא.

רען

ישוב קרי
חולע
ר ש י

ז (א) ולבני יששכר תולע ופואה ישוב ושמרון. בחומש כתיב (בראשית מ"ו) ויוצ יוב היה שמו
ולפי שנתייחדו ללמוד תורה דכתיב (לקמן י"ב) מבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך
זכה ונקרא ישוב: (ב) ובני חולע. מספרם בימי דוד עשרים וארבע מאות כל אלה בני

ב א ו ר

ועיין מ"ש ידידי מהר"ו מ' בניאורו (כ"א ל"ו). (סו) יעזיר, ציו"ד שלא כמשפט, וביהושע
אינו, והנה שם בפסוק מ"א הוא אומר: כל ערי הלויים ערים ארבעים ושמונה, ופה לא
ספרם יחד מפני חסרון ארבעים מהם (כמו שהעירותי בסדר הכתובים) ואולי חרבו החסרים
בימי סופר ד"ה וי"ב לא מנאס.

ז (א) ולבני, למ"ד לבני הוא למ"ד הכללי, הנא לפני סך כולל או לאחריו, ואף אם הוא
שלא לצורך כלל עיין למעלה ג' ב'. ובענין מספר השבטים המנויים פה אחרי שנתלוי
אעתיק לך את דברי הרד"ק ז"ל ואסגור את הערותי על אמרו היקרים, וז"ל: למעלה החל
לספר ביחס השבטים [ר"ל יחס יהודה בפרשה ב' ג' וקל"ד ויחס שמעון ד' כ"ה (והוא
נמנה אחרי יהודה כי היו עריו בתוך חלק יהודה) ואח"כ יחס ראובן וגד וחלי מנשה בפרשה
ה'] והפסיק בלוי וספר יחסו ומושביו בעריהם, ועתה חזר ליחס השבטים ומספרם כאשר
נמנו בימי דוד מלך ישראל [והם בסדרם יששכר (ובנימין לר"ק) נפתלי, מנשה, אפרים, אשר
ובנימין] ומה שהניח מהם שלא זכר [כגון זבולן ודן שלא זכרו כלל] הנה זכר אותם עם
האחרים בסיפור נואם אל דוד חברו (פרשה י"ב) ויחס דן ובניו לא זכר [ר"ל אף שזכרו
שם בפסוק ל"ה במספר כללי, הנה לא בא יחסם בפרטות בספר הזה, וכן בני זבולן החסרים
פה נזכרו שם פסוק ל"ג בכלל, אך לא בא יחסם הפרטי בשום מקום] וי"א כי חושים בני אשר
(ו' י"ב) שזכר סמוך לבני נפתלי הוא רמז לחושים בן דן (בראשית מ"ו כ"ג) ומנפתלי לא
זכר יחסו כ"א בנו לבד (פרשה שלפניו י"ג) ואולי לא מלא יחסם בתוב ולא נאמר בקבלה
ומה שהניח מן היחסים כלל באמרו בסוף (ט' א') וכל ישראל התיחדו הנם כתובים על ספר
מלכי ישראל עכ"ל. והנה נמצאו עוד מלבד זה כי קיצר לפעמים במאוד, כמו שלא הזכיר
משנת נפתלי כי אם בניו הנאמרים בתורה לא זולת, וכל זה יבואר לך היטב עפ"מ שאמרו
בסוף מגלת ירושלמי עיין להלן ברש"י סוף פסוק י"ג כי הוא העתיקו, ואין צורך לשנות
הדברים. ישוב, כתב בפירש"י וז"ל בחומש כתב יוב יוב הוא שמו וכו' עיי"ש, והנה בפרשת
פנחס (כ"ו כ"ד) שמו הוא ישוב כמו פה, והוא כוון לפרשת ויגש (מ"ו י"ג) כי שם יוב שמו
בחסרון השי"ן. וכבר העירותי בכמה מקומות בניאורי על הדמיון אשר נתמונה היו"ד והשי"ן
בתב לבונאה הנושא (והוא עלם כתב העברי ולא כתב אשורי) ומה נהווה חילוף יוב וישוב
וכן למעלה חילוף יואל ושאול (למעלה ו' י') חילוף עין ועשן (שם שם מ"ד) ומבלעדי
זאת הנה לא זכר בענינו שי"ן נוסף על עלם השורש, כמו שקן שרשו קן, שרן משרש רן
(לדעת האברבנאל ב' שמיני) ובלשון חז"ל שחרר מן חרר, שעבד מן עבד וכדומה, וכמו
ק כתבתי למעלה ב' מ"ח היות השי"ן סימן המשקל בשלש פלגש, ואינו מן המרובעים
עיי"ש

תולע עזי ורפיה ויריאל ויחמי
ויבשם ושמואל ראשים לבית
אבותם לתולע גבורי חיל
לתלדותם מספרם בימי דויד
עשרים ושנים ארף ושש מאות:
(ג) ובני עזי יזרחיה ובני יזרחיה
מיכאל ועבדיה ויואל ישיה
חמשה ראשים כדם: (ד) ועליהם
לתלדותם לבית אבותם גדודי
צבא מלחמה שלשים וששה
אלף כיהרבו נשים ובנים:
(ה) ואחיהם לכל משפחות
יששכר גבורי חילים שמונים
ושבעה ארף התיחשם לכל:

בנימן

דער פאן דען זאנסטיגען פאמיליען דעם יששכר, האטטען אן טאפערן מאנערן:
זעבען אונד אכטציג טויזענד, איהרע געשלעכטער צייכנונג אינאנצאמט, איזט
בנימן

ר ש י

תולע לבד מבני עזי: (ג) ובני עזי גו' (ד) שלשים ושש אלף כי הרבו נשים ונשים. וכל אלה
היו לבד מאחין עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע: (ה) ואחיהם לכל משפחות
בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החילים של דוד שמונה ושנים אלף: התיחשם לכל.

ב א ו ר

עיי"ש, ומה שמלאו חז"ל ביוז וישב מקום לדרוש עיין כרש"י. (ב) להולע, נמשך למעלה,
ושעורו לבית אבותם לתולע, וכן תעיד הנגינה ונכפל יחס הלמ"ד במשפט הכלל לפני הפרט,
ועיין מ"ש במשפט זה להלן י"זכ"א. מספרם, ר"ל מספר בני תולע (ו) לתי הכנור עזי שתיחשם
מרב בניו בספוק הנא בפ"ע) עלה בימי דוד לעשרים ושנים אלף וכו'. (ג) ישיה, חסר וי"ו
ושיעורו וישיה, כי לו יואל ישיה שם אחד, לא יכוון מספר חמשה הנאמר בסוף הפסוק.
חמשה, ר"ל חרבעת הבנים, ואניהם זרחיה הוא הראש החמישי בחמשה ראשים אשר למשפחת
תולע. ראש דוגמת זה גם למעלה ג' כ"ב. (ד) ועליהם, הכוונה ואליהם התיחשו עוד
גדולי צבא מלחמה וכו' ויהיה ועליהם כמו ועליו מעה משה (נמדבר א' ב'). שלשים
וששה אלף, הם מספר בני עזי בכור תולע, ואחיו בכור ספרם יחד בכורב ב'. כי, אינו
לטעם כ"א להמך הסיפור, והרבה דוגמתו ד"מ דה"ב י"ג י"ג עיי"ש. (ה) ואחיהם, ר"ל
משאר בני יששכר אחי תולע שהם פואה ישב ושמרון, ולכן אמר עתה לכל משפחות יששכר,
ובכירש"י תמכא דעת אחרת מזה. התיחשם, הולדתם מולדתם וסיפורם, וכבר בא פירוש
במלה הזאת למעלה (ד' ל"ג) ובעברית הנקיה יאמר תמור מתיחש החילד (נמדבר א' י"ט).

רען: עזי רפיה יריאל יחמי
יבשם אונד שמואל, אכער
היפטער איהרעם שטאמם
הויזעם חולע, טאפערע מענ
נער אין איהרעם געשלעכטע.
דערען צאהל וואר צור צייט
דוד'ס: צוויי אונד צוואנציג
ציג טויזענד אונד זעכס הונד
דערט. (ג) דיא נאכקאמ
מענשאפט דעם עזי וואר:
יזרחיה, דיא זאהנע דעם
יזרחיה: מיכאל עבדיה אונד
יואל (נעכסט) ישיה, צוואנציג
מען פֿינף אכער היפטער.
(ד) אונטער איהנען (שטאמ
דען) פֿאן דען געשלעכטערן
איהרעם שטאממהויזעם אין
שאארען פֿיר דאס קריעגס
העער: זעכס אונד דרייסיג
טויזענד מאן; דיעזע ווארען
צאהלרייך אן ווייבערן אונד
קינדערן. (ה) איהרע ברי

דברי הימים א ו

תרגום אשכנזי נו

(ו) בנימן, בלע, בכר, אונד
 ודיעאל, אלו דרייא. (ז) דיא
 זאהנע דעם בלע: אצבון עזי
 עזיאל וירימות אונד עירי,
 צוואממען פֿינף הייפטער איה.
 רעם שטאממהויעם, טאפֿע
 רע כוואנער, אונד איהרע
 צאהל פֿערצייבונג וואר: צווייא
 אונד צוואנציג טויענד אונד
 פֿיער אונד דרייסיג. (ח) דיא
 זאהנע דעם בכר: ווארען
 זמירה, יועש, אליעזר,
 אליועיני, עמרי, ירמות,
 אביה, ענחות אונד עלמח,
 אללע דיעזע זינד זאהנע דעם
 בכר. (ט) אונד דיא פֿער,
 צוויבונג נאך איהרען גע-

(ו) בנימן בלע ובכר ודיעאל
 שלשה: (ז) ובני בלע אצבון ועזי
 ועזיאל וירימות ועירי חמשה
 ראשי בית אבות גבורי חילים
 והתיחשם עשרים ושנים אלף
 ושלשים וארבעה: (ח) ובני בכר
 זמירה ויועש ואליעזר ואליועיני
 ועמרי וירימות ואביה וענתות
 ועלמח כל-אלה בני בכר:
 (ט) והתיחשם קתלדותם ראשי

בית

ר ש י

פתרון לכל היחוס שלהם: (ו) בנימן בלע ובכר ודיעאל. זה שקורא בספר הישר אשנל

ב א ו ר

לכר, שיעורו הכל יחדיו, ומלת לכל דוגמת מאמר הגרמני (וזן חלוצק). (ו) בנימן, לדעת
 רוב המפרשים הוא בנימין בן יעקב והבנים בניו, ולא מנה פה רק שלשה בנים בלע ובכר
 ודיעאל (תמור אשנל) והנאחרים נאמטו. והנה בסדרויגש באו במספר עשרה בלע ובכר ואשנל
 גדא ונעמן אחי וראש משי' וחשי' וארד. אך בסדר פנחס לא נמנו לבני בנימין רק חמשה
 מהם בלע ואשנל ואחרים (עפ"י ספר הישר קרא בנימן לבנו אחי על שם יוסף אחי, ועפ"י
 י"ל כי אחרי שמעו שנתגדל ונתרומם קראו אחי רם) ושפופס (הוא מופיס בחילוף מ"ס ושי"ן
 שהנחתי בפסוק א' ובכפל ע"הפ כמו יפסיה) ומופס (הוא מופיס) [ונחשורו מהם בכר וגדא
 וראש, ונחמן וארד הם שני בני בלע בן בנימן ולא בני בנימין בעלמון] וחמשה אלה באו בשנינו
 לשון גם להלן ראש פרשה ח"ת ביחס בני בנימן בלע ואשנל ואחרת (הוא אחרים בפילת היו"ר
 ובהשטת רבוע התחתון של ה) ונוקה (אולי בשווי ההוראה עם חופס כי ה ח ו פ פ כלל דבר הוא
 יוצא תחתיו) ורפה [תמור שפופס, כמו ששן עצמותיו (איוב ל"ג כ"א) שיעורו רשו עצמותיו
 ודלו בנשרם] וכן נזכרו שם בני בלע ארד (אדר בחילוף בנש ובשג וכן נקרא בפנחס מוסיס
 בן דן שוחס) ונעמן כמו בפרשת פנחס, ופה נוספו להם עוד בנים אחרים, ועכ"פ ילא
 לנו מן ההסכמה הזאת הנמלאת בין סדר פנחס ובין ראש פרשה ח' כי היא הנוכחה ובי אין
 בנימין בכתוב שלפנינו בן יעקב כי אם אחד מאלהי זנוקן (אשר חסר יחס כלל בפרשיות אלה)
 וכל הנאמרים אחריו הם בניו, לא ושאב כי מספרם יחד הוא עולה בקרוב עם מספר בני
 זנוקן הנאים לעזור לדוד (י"כ ל"ג). ותדע לך, כי לו יהיה בנימין זה בן יעקב, איך ימנה
 פה את בכר בנו ותולדותיו בימי דוד, ובכר זה בכר אבד זכרו במנין סדר פנחס (בשטא
 בלעם במאמרם ז"ל)? ומדוע לא ימלא שום הסכמה ודמיון כלל בין בני בלע בכתוב זה,
 ובין שמות בניו להלן ובסדר פנחס? ודיעאל, כתב בפירוש רש"י זה שקורא בספר הישר אשנל
 ע"כ והוא לשיטתו כי שלשה אלה הם בני בנימין. ומ"ס בספר הישר ר"ל בספר בראשית (מ"ו
 כ"א) והוא לדעת ר' חייא בר אבא (ע"א דף כ"ה ע"א) כי ספר הישר הוא ספר אברהם
 ילחק ויעקב (זה יורה על ספר בראשית) ולדעת ר"א שם הוא ספר משנה תורה (דברים)
 ועוד יש שם מ"ד כי הוא ספר שופטים עיי"ש, ומשירש"י במקום אחר (יהושע י' י"ג) נראה
 שקורא לדעתו כל התורה בשם ספר הישר. (ט) ראשי, שיעורו על ידי ראשי בית אבותם,

תרגום אשכנזי

שלעמערן, דורך דיא אָבער.
הייפטער איהרעם שטאַמם.
הויזעם (בעטרוג) און טא.
פֿעֿערן מאַנגערן: צוואַנציג טויז.
זענד אונד צווייא הונדערט
מאן. (י) דיא נאַקאַממענ.
שאַפֿט דעם ידיעאל, וואָר בלהן
אונד דיא זאָהנע דעם בלהן
וואָרען יעזש, בנימין, אהוד,
כנענה, זיחן, חרשיש אונד
אחישחר. (יא) אַללע דיעזע
זינד נאַקאַממען דעם ידיעאל,
האַטטען אונטער דען אָבער.
הייפטערן איהרעם שטאַמם.
מעס און טאַפֿערן מאַנגערן,
זיעכצעהן טויזענד אונד צווייא.
הונדערט מאן, דיא מיט דעם
העזרע אין דען קריגע אויס.
ציעהען קאַנגטען. (יב) אונד

דברי הימים א ז

בית אבותם גבורי חיל עשרים
אלף ומאתים: (י) ובני ידיעאל
בלהן ובני יעיש ובנימין
ואהוד וכנענה וזיחן וחרשיש
ואחישחר: (יא) כר-אלה בני
ידיעאל לראשי האבות גבורי
חילים שבעה-עשר אלף
ומאתים וצאי צבא למלחמה:
(יב) ושפם וחפם בני עיר חשם
בניאחר: (יג) בנינפתלי יחציאל
וגוני ויצר ושלום בני בלהה:
בני יעיש קרי

שפים אונד חפים דיא זאָהנע דעם עיר, אונד חשים דער זאָהן דעם אחר. (יג) דיא
זאָהנע דעם נפתלי, יחציאל, גוני, יצר אונד שלום, וואָרען נאַקאַממען פֿאַן בלהה.
דיא

ר ש י

(בראשית מ"ז): (יב) ושפם וחפם בני עיר חשם בני אחר. עזרא שבת ספר היחוס הזה
לא היה יודע אם היו מבני בנימין אם לאו לפיכך כתבם לנדם וגם משום דכתיב ומכיר לקח
אשה לחפם משפחה ליה: (יג) בני נפתלי יחציאל וגו'. ומה שלא נחשב יותר זהו הטעם
במפורש

ב א ו ר

כי הם העומדים על הפקודים כמו בימי משה. (יא) לראשי האבות, במספרם לראש בית
אבותם. (יב) עיר, הוא עירי בן בלע בכתוב ז"ל, ושפם וחפם הם בניו. בני, רבים
חמור יחיד כמו ובני דן חושים, וכן פעמים הרבה למעלה. אחר, כתב הרד"ק אחר זה
לא נזכר ואפשר שהוא אחד מהנזכרים ויש לו שני שמות ע"כ, ואולי הוא אחישחר הנזכר בסוף
כתוב יו"ד (ובנספילת השי"ן אצל היו"ד על דרך שכתבתי בפסוק א', וכן בהשמטת השי"ת ע"ד
שכתב המנאך ז"ל במלת מראתו בויקרא פרשה א' ט"ז עיי"ש) ויש דעת אומרים כי חושים בן
אחר הוא חושים בן דן כמו שהנאמי בראש הפרשה, ואם זה אמת, ונוסף עוד מ"ש בפסוק
וי"ו כי נאמרו שם יולאי וזולין, א"כ כל השנטים באו בפרשיות האלה אם כרב או נמעט ולא נחסר
מהם עד אחד, עיין מה שכתב הרד"ק בפסוק א' שהעתקתי דבריו והעירותי עליהם. (יג) יחציאל,
יחציאל בתורה בלי יו"ד והוא כמו אבשי ואבשי, אמונו ואמינו. ושלוש, בתורה שלש שמו, וכן
חמלא למעלה שנה שלום חמור משלם (למעלה ה' ל"ח) כי בשמות הפרטיים רק על המונח
הכללי יקפיד, ולא על הוראתי המזלטה ביחוד. ועל אודות קילור יחס השבט הזה ודוגמתו
עיין ברש"י. בני בלהה, הרד"ק הביא מדרש חז"ל לשבח בלהה, כי נקראו הבנים על שמה
לפי שברכין נשאת ליעקב (משני שלא נאמר בה ותקח כמו אצל זלפה כי אם ותתן) ובפשיט
יתישב

דברי הימים א ז

(יד) בְּנֵי מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר יָלְדָה פִּלְגֶשׁוֹ הָאֲרָמִיָּה יִלְדָה אֶת־מְכִיר אֲבִי גִלְעָד: (טו) וּמְכִיר לָקַח אִשָּׁה לַחֲפִים וּלְשָׁפִים וְשָׁם אָחָתוֹ מֵעֵכָה וְשָׁם הַשְּׁנִי צִלְפָּחָד

והחינה

תרגום אשכנזי ג

(יד) דיא נאָקאָממענשאַפֿט דעם מנשה וואָר: אַשריאַל וועלכען זיא (זיינע עהעפֿרויא) געבאָר: זיין קעכסווייב דיא אַראַמיטין אַבער, געבאָר דען מכיר, שטאַממעטער פֿאָן גלעד. (טו) אונד מכיר נאָהם איין ווייב פֿאָן דער פֿאַמיליע דעם חפֿים אונד שפֿים, דע. רען שוועסטער מעכה היעם. [דער נאָמע איינעם צווייטען (נח־ק־ה־ע־נ־ס־פֿ־ח־ן פֿגֿשֿה) וואָר צלפֿחד, דיע. דער

ר ש י

במפורש בשלהי מגלת ירושלמי ג' ספרים מלא עזרא וכל אחד וא' מן היחס ומה שמלא כתב ומה שלא מלא לא כתב ומן בני נפתלי לא מלא יותר והו הטעם שכל היחס הזה מיוחד בדילוגי כי דילג מספר זה אל ספר זה וחזרם ומה שלא היה יכול לכתוב בספר זה כתב בספר עזרא הדע כי נאמר בסמוך (לקמן ט') וכל ישראל התישבו והנס כתיבים על ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל פתרון אם רכונך לידע יחס עשרת שבטים לך לחלח וחזר נהר גוזן וערי מדי כי ספר דברי הימים שלהם גלה עמהם אבל יהודה מלאתי ספרן בבבל ומה שמלאתי כתבתי: (יד) בני מנשה אשריאל אשר ילדה לו אשתו דוגמא אשר ילדה

ב א ו ר

יתישב זה, אם נאמר כי חושים בכתוב הקודם הוא בן דן, ומעתה הוא אומר אחר שני בני בלהה דן ונפתלי (אשר קיבל מאדו ציחוס) היותם יולאי בלהה, ולא נמלא להם יותר בספרי היחוס. (יד) בני מנשה, בפירש"י סידר הכתוב באופן זה: בני מנשה אשריאל אשר ילדה; פלגשו הארמיה ילדה את מכיר אבי גלעד. ואשר ילדה שיעורו אשר ילדה לו אשתו דוגמא אשר ילדה אותם ללוי במלכים (במדבר כ"ו נ"ט), וסדר זה תראה נכון ממה שנתן ילדה בנגינה מפסקת ובשילוש הקמן, והרד"ק הוסיף עוד כי אשריאל הוא מבני גלעד בן מכיר בן מנשה (שם שם ל"א) והיה הבן השלישי לגלעד, וחזר בני הנשים בסדר הנשים, וחזר את אשריאל בראשונה מפני שהוא הנכד (וחכמיו ז"ל דרשו מפני ששמו דומה לשם ישראל) ובפסוק ט"ו הוא מזכיר את אחיו חזר ובפסוק י"ט את אחיו שמידע, כשמותם בסדר פוחס, רק בחסרון אחיהם הזכרים שם, ובטלו שמותיהם ברוב הימים. ועפ"י תרגומי להקל על התלמידים אין אשריאל זה הנכד הרביעי למנשה מבני נכדו גלעד כמ"ס, כ"א בנו העלמי מן אשת חיקו לעומת מכיר שהיה רק בן פלגש ומפני שמת בלא בנים לא חזנו כ"א בראש ובחזרה לא חזר כלל, ויחס אח"כ כל שבט מנשה למכיר בן פלגשו. והחכם לוטהערנס מפחד דוחק קטן, ונפל אל פחת דחוקים רבים, וזה תרגומו: (דיו קינדער מנשה זינד: אשריאל, וועלכען געבאָר אַרמִיָּה זיין קעכסווייב, ער האָבער געבאָר דען מכיר דען פֿחטער גלעד) והקירא הנעים אשר גם לו לבד כמוני, יראה את הדחוקים הרבים בתרגום זה, וטיב אשר נאחז במה שכתבתי למעלה מדעת רש"י ז"ל. (טו) לחפים ולשפים, ר"ל ממשפחת שפים וחפים בני עיר (פסוק י"ב) ולמ"ד לחופים ולשפים יורה על היחוס והמשפחה, כמו עכן בן כרמי וגו' למטה יהודה (יהושע ז' א') שיעורו ממטה יהודה. אחותו, כלומר שם האשה מאחיות שפים וחפים אשר לקח לו היה מעבה ואמר אחותו ביחוד חזר הרבים כמו ולדיקים בכפיר יבטח (משלי כ"א א') תחת יבטחו, או שדיבר מן הנכד בתוך האחים, אף כי כוונת דיבורו על שניהם, וכן התחיל אברהם (בראשית י"ח ג') בבניו הרבים אל המלאכים, ויחס באמצע המאמר את דבריו רק אל אחד המיוחד אשר נהם. וכן פה עיקר כוונתו על שניהם, וכן בא בתרגום ד"הי לרבי יוסף סג"י נהור (אמשטרדם תע"ה)

חרגום אשכנזי

זער צלפחד האטמע גור מאַס.
טער]. (טז) מעכה דיא פֿרויא
דעם מכיר געבאר איינען
זאָהן, אונד נאָנטע זיינען
נאָמען פרש, אונד דען נאָם
מען זיינעם ברודערס שרש,
אונד דעססען זאָהנע וואָרען
אולם אונד רקס. (יז) אונד דער
זאָהן דעם אולם וואָר: ברוך;
צו דיעזען געהערען נאָך דיא
זאָהנע דעם גלעד, זאָהן דעם
מכיר, זאָהן דעם מנשה.
(יח) דעססען שוועסטער מולכת
געבאר דען אישהוד אונד אביעזר אונד מחלה. (יט) דיא זאָהנע דעם שמידע וואָרען: אחין,
אונד

דברי הימים א ז

וְהָיְתָה לְצִלְפָּחַד בָּנוֹת: (טז) וְתִלְדוּ
מֵעַכָּה אִשְׁת־מֶכִיר בֶּן וְחִקְרָא
שְׁמוֹ פֶּרֶשׁ וְשֵׁם אָחִיו שְׂרֵשׁ וּבְנֵיו
אוֹלָם וּרְקָם: (יז) וּבְנֵי אוֹלָם בְּדוֹן
זָאָה בְּנֵי גִלְעָד בֶּן־מֶכִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה: (יח) וְאֶחָתוֹ הַמִּלְכָּת יִלְדָּה
אֶת־אִישֶׁהוּד וְאֶת־אֲבִיעֶזֶר וְאֶת־
מַחֲלָה: (יט) וְיִהְיוּ בְנֵי שְׁמִידֵעַ

אחין
סגול בחתנה
אחין
אונד

ר ש י

אחיו ללוי במלרים (במדבר כ"ו) אבל פילגשו הארמיה ילדה את מכיר:

ב א ו ר

זאָס אהחזון מעכה, גס י"ל כי אחותו מוסב על שפס הנזכר לפניה באחרונה (והוא הנזכר
במנזאר מקידס) ולא היתה כי אס אחות שפס לבדו, ולא אחות חפס (וזה יתכן אס נאמר
כי היו שפס וחפס משני אמהות ואב אחד, ומעכה היתה אחות שפס מלד אס ולא מלד
אב) והנזכר ינחר. ושם השני מאמר זה קשה ומבולבל מאוד, ומורה על חסרון הסדר
ברשימת התולדות האלה. ומה שהעליתי ביטונו על לך הדוחק הוא, כי לפירוש הראשון
שהנאתי בפסוק הקודם (היות אשריאל בן גלעד) י"ל היות המאמר ושם השני צלפחד
והחיינה לצלפחד בנוח מסורס ומתחכם לפסוק י"ד המונה את אשריאל בן גלעד,
לזה הוא מונה ג"כ את בן חסר בן גלעד והוא צלפחד [ושם השני ר"ל השני לירושם גלעד וכ"כ
רש"ס במס' נ"ב (קט"ז מע"ב) ילפינו דלפחד בכור היה, והאי דכתיב בדברי הימים ושם
השני צלפחד וכו' שני לגלעד כלומר בן בנו עכ"ל ולא זכר רק את צלפחד לבדו אף כי אחים
היו לו ככתוב בתוך אחי אביהן (יהושע י"ד ד') ובן בתורה לבני דודיהן לנשים (במדבר
ל"ו י"א) אולי מפני שהיה הנזכר באמרם ז"ל בפרק יש נוטלין, או כי בלקחם את בנות אחיהם
צלפחד נתייחסו כלם על שמו למען הקם לו זכרון, ובפסוק י"ט הוא מונה את שמידע
בן גלעד, ושלשה אחיהם הנזכרים עוד בפרשת פנחס ובספר יהושע ראש פרשה י"ז, לא נאן
עמה בשמותם ובטלו מתורת יוחסין אס מפני שמתו או מפני מעט אנשיהם, כנ"ל לפירוש
הראשון. אמנם עפ"י חרגומי בפסוק י"ד אין לבנון השני על דרך שהזכרתי רק ר"ל השני
מתולדות מנשה הנודעים עוד ע"י משפחתם בעת הזאת. (טז) וחלד, מלכד בני גלעד
אשר היו לו מאשה אחת, ילדה לו עוד בנים אלה. (יז) אלה, כתב הרד"ק חוזר לאשריאל
ולצלפחד, אעפ"י שזכר אותם, ואומר אעפ"י שזכרתי אותם בבני מנשה, מבן בני גלעד (ר"ל
צלפחד לבדו, כי אשריאל בן גלעד היה ולא בן בנו כמפורש בסדר פנחס, וביהושע פ"י)
היו עכ"ל, ויש לנאמר גם אלה, כאילו כתוב לאלה ור"ל מלכד בני שרש בן מכיר הנזכרים עד הנה,
עוד תוסיף על אלה בני גלעד, בן מכיר; אך לא מכלל שמותם בפרטות בספרי היחס, על
כן לא יכול לרשום מהם כ"א שמות נפרדים צלפחד ושמידע, וגם אלה שלא במקומם.
המלכד, לדעת רד"ק אחות גלעד היתה ומולכת בקלת הארץ, ויותר נראה היות שמה
המלכת, ואל יפלא בעינינו ה"א הידיעה בראש שם פרטי, כי בן יצוא להלן בפרשה כ"ה י'
שם הקוץ, וכן לדעת רד"ק למעלה הָרָאָה (ג' נ"ב). (יט) שמידע, אחי אשריאל וחסר,

דברי הימים א ז

תרגום אשכנזי גח

שכם, לקחי אונד אניעם.
(כ) אונד דיא זאגנע דעם
אפרים ווארען שותלח אונד
ברד זיין זאגן, תחת זיין זאגן,
אלעדה זיין זאגן, אונד תחת
זיין זאגן. (כא) אונד זכר זיין
זאגן, אונד שותלח זיין זאגן,
נעכסט עזר אונד אלעד, עס
ערשלווען זיא אבער דיא לייז
טע פאן גח דיא איינגעכארגען
דעם לאנדעם, אינדעם יענע
הינאכגעצאגען ווארען, איה.

אחינ וישכם ולקחי ואניעם: (כ) ובני
אפרים שותלח וברד בנו ותחת
בנו ואלעדה בנו ותחת בנו:
(כא) וזכר בנו ושותלח בנו ועזר
ואלעד והרגום אנשי-גת
הגולדים בארץ כי ירדו לקחת

אח

ר ש י

(כ) ובני אפרים שותלח וגו' (כא) והרגום אנשי גת וגו' כי ירדו לקחת את מקניהם. ולא היה נקיים
במולאי הדרכים ובמולאי הארץ והרגום אנשי גת הגולדים בארץ כי הם היו נקיים בארץ ההיא:

ב א ו ר

כמו שזכרתי בפסוק ט"ו. (כ) וברד, בסדר פנחס בבר שמו. ונחלק כ"ף צרי"ט ע"ס דמיונס
בכתב הנושן, וכן תמלא להלן שבר (י"א ל"ה) ונשמואל (ב' כ"ג ל"ג) שרר [וכן יריב במקום
יכין (ד' כ"ד) יש לבאר קלת מזה] והר"ט כדל"ט כמו דדניס ורדניס, ריפת ודיפת בפרשה א'.
ובתב הנושן הזה יבאר גם חילוף הסמוך תחת תמור חחן הנאמר בפ' פנחס, וכן למעלה
חסון (ו' ס"א) במקום חמיה (יהושע כ"א ל"ב). והנה נכתוב הזה ונשמוך הוא מונה עוד
ארבעה בנים לאפרים (כי כפל שם תחת ושותלח תמלא דוגמתו למעלה ג' ו' ו' וח' להלן
ח' נ' וד') ומה שהכפיל כמה פעמים שם בנו הוא ע"ד שגא למעלה אסיר בנו ואלקנה בנו וגו' (ו' ז').
(כא) וזכר, משלים את בני אפרים עד תומם. ולד"ק יהיו הנאמרים פה בני הסקודמים,
והוא נגד סדר הענין כמוהו לכל מעיין. ועזר ואלעד, הם בנים או אנשים אחים להנזכרים
ונמנו במוכס, מפני כי היו בחברתם בדתם אל גת לקחת את מקניהם; ואולי שני אלה
הם בני שלשים אשר הזכירה תורה לאפרים בן יוסף (בראשית נ' כ"ג). והנה הוא מונה פה
הרבה בנים ממה שכתוב בתורה, כי שם לא זכרו רק אותם אשר היו בחיים חיתם או השאירו
בן יורש אחריהם ופה הוא מונה את הכל. והרגום, בני אפרים הנאמרים בכתוב זה פשטו
בארץ גת לקחת את מקנה בני גת הגולדים שמה, והרגו בני גת יושבי הארץ את בני אפרים
בן הוא לדעת המפרשים, וי"א כי בני גת ירדו מארלם למכרים לקחת את מקנה בני אפרים,
וכאשר התינונו לנגדם בני אפרים הרגום בני גת וינהגו את מקניהם, ולזה בא הפעל ירדו,
כמו שאמר תמיד יירדה בספרי הקודש על מסעות מארץ ישראל ומסביבה למכרים, וכן הראוי
ע"פ מלכס במפות הארץ; ולו פשטו בני אפרים בגת, יותר היה ראוי ההיפך, להשתמש
בפעל עלה, (ואין זה מופת חותך, כי מרבץ לאן ומרעה המקנה הוא תמיד במקום נמוך
ושפל ובנקעה שמה, ועל הנושא רגליו ללכת שמה יאמר הפעל ירד במשפט, גם מלאנו
ירד על ההליכה למקום גבוהה, וירדתי על ההרים (שופטים י"א ל"ז, ועיין להלן י"א
ט"ו) אך מדוע נקראו בני גת עפ"י פירוש זה הגולדים בארץ? אם בארץ גת, אין לו
ענין כלל לכאן, ואם בארץ מכרים איך נולדו בני גת בארץ הזו? והחכם בויאגמרה
טען הדיוק קלת את הדבר, ואמר כי בשבע שני הרעב, בדת יעקב ובניו מלרימה, ירדו
גם אנשי גת (הסמוכים לו) והולידו שם בנים, ואמרי שונם אל ארלם זכרו בני גת אלה
את המקנה הרב והשמן אשר לבני אפרים, ובחמדתם פשטו וירדו מלרימה, והרגו את בני
אפרים, ולזה נקראו בני גת הגולדים בארץ. — והנה מלאנו גם במקום אחר כי בני
בנימין הכריחו את יושבי גת (להלן ח' י"ג) ושם בפשטות הכתוב שיעורו, כי בני בנימין נפלו
לגת והכריחו את יושביה (כי בן יורה מלת יושבי) וא"כ אין זר כי גם בני אפרים עשו כן,
רק כי לא הלחיחו במעשיהם, ובפירוש הראשון שהזכרתי. ודע כי חכמים שונים נחלקו גם בזמן

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ז

אֶת־מִקְנֵיהֶם: (כג) וַיִּתְּאֶבְרָא
אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ
אֶחָיו לִנְחֻמּוֹ: (כד) וַיָּבֹא אֶל־אִשְׁתּוֹ
וַתְּהַר וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
בְּרִיעָה כִּי בְרִיעָה הָיְתָה בְּבֵיתוֹ:
(כה) וּבָתּוֹ שְׂאֵרָה וַתֵּבֶן אֶת־בֵּית־
חֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן וְאֶת־הָעֲלִיוֹן וְאֶת
אֹזן שְׂאֵרָה: (כו) וּרְפָח בֶּנוֹ וְרָשָׁף
וַתֵּלֶד בָּנוֹ וַתֵּחֶן בָּנוֹ: (כז) לְעֵדֶן
בֶּנוֹ עַמִּיהוּד בֶּנוֹ אֱלִישָׁמַע בָּנוֹ:
(כח) נֹזֶן בֶּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בָּנוֹ: (כט) וְאַחֲזִיתָם
וּמִשְׁבוֹרָתָם בֵּית אֵל וּבְנֵתֵיהֶם
וּלְמִזְרַח נֶעֱרָן וּלְמַעְרָב גִּזְרִי

רע העערדען וועג צו נעהמען.
(כג) איהר פֿאַטער אפרים
טרויערטע פֿיעלע טאגע, אונד
זיינע ברידער קאמען איהן צו
טראסטען. (כד) ער וואָהנטע
זיינער פֿרויא בייא, זיא וואָרד
שוואַנגער אונד געבאָר איינען
זאָהן; ער נאָנטע זיינען נאָ
מען בריעה (אים אונגליקע),
דען עס וואָר אין דער אונג
גליקסצייט זיינעם הויזעס.
(כה) זיינע טאָטער וואָר
שארה, וועלכע בויעטע דאָ
אונטערע אונד דאָ אַבערע
בית חורון, זאָ וואָ און שארה.
(כז) זיין זאָהן וואָר רפח אונד
רשף, דעססען זאָהן וואָר
חלח אונד דעססען זאָהן תחן.
(כז) דעססען זאָהן וואָר לעדן,
דעססען זאָהן עמיהוד, דעס
סען זאָהן אלישמע. (כז) דעס
סען זאָהן נון, אונד דעססען

וּבְנֵיהֶם
וַאֲהֵרָע בעזיטצונגען אונד וואָהנפלאצע וואָרען: בית אל אונד זיי
נע דאָרפֿער, צור מאָרגענזייטע נערן, אונד צור אַבענדזייטע גזר אונד זיינע דאָרפֿער,
אונד

ר ש י

(כד) ובתו שארה וחנן את בית חורון. שארה נבנתו: ואת אֶזְרָא שֶׁהָיָה עַל שְׁמֵהּ קִרְיַת שֶׁם
הַעִיר: (כה) ורפח בנו. של בריעה: ורשף ותלח. בנים של רפח כמו כן חשיב דורות:

ב א ר

המעשה הזה, אלה יאמרו כי היה מיד אחר מיתת יוסף, ואלה יאמרו כי היו בני אפרים
אותם אשר העפילו לעלות אל ההר נגד רִנּוֹן מֶשֶׁה (נמדבר י"ד מ"ד) ולכן מספרם נס'
נמדבר ארבעים אלף וחמש מאות ובסדר פנחס רק שנים ושלשים אלף וחמש מאות (זה דחוק
ונגד פשטות הכתובים נס' שלם ובפרשה שלפנינו) ועוד אחרים כי היה המעשה סמוך ליציאת
מצרים, ואנחנו נתפוס לשון אחרון זה הכביד בעינינו, כי הוא דעת חכמינו הקדושים ז"ל
(סנהדרין ל"ב א') עיי"ש. (כג) בריעה, כמו ברעה י' בשמות הפרט לא יוקסד כל כך על
הגזרה והניקוד הנכון) ור"ל בעת הרעה. כי ברעה, כלומר כי נולד בזמן שרעה הייתה נביתו,
והמקרא קלרָ גס יש לפרשו על האשה. (כד) וחנן, שארה בתו בנתה וכו', ובא וחנן
עם וי"ו באמלע המאמר, כמו ובני ישראל היושבים נערי יהודה וימלך עליהם רחבעם (מ"א
י"ב י"ז). און שארה, נקראה בן על שם האשה אשר ממנה נבנתה, וכן למעלה נקראה עיר
כלב אפרחה על שם אפרחה אשת כלב (ב' כ"ד). (כה) ורפח, שב לסדר התולדה שהזכיר
בבני אפרים, והפסיק במעשה אנשי גת, ועתה חזר והשלים היחס עד יהושע (רד"ק).
(כז) יהושע בנו, עד פה נא ולא הוסיף, כי מת יהושע בלז פנים, וחכמינו ז"ל נתנוטעם
לעונש זה (ערוכין ס"ג ע"א). (כח) נערן, לא נזכרה בשום מקום נס' הק, והנראה שהיא
נערה

רברי הימים א ז

תרגום אשכנזי נט

וּבְנֵתֶיהָ וּשְׁכֶם וּבְנֵתֶיהָ עַד-עֵזָה
וּבְנֵתֶיהָ: (כט) וְעַל-יְדֵי בְנֵי-מִנְשֶׁה
בֵּית-שָׁאן וּבְנֵתֶיהָ תַעֲנֹךְ וּבְנֵתֶיהָ
מִגְדּוֹ וּבְנֵתֶיהָ דֹּד וּבְנֵתֶיהָ בְּאֵלָה
יֵשְׁבוּ בְנֵי יוֹסֵף בֶּן-יִשְׂרָאֵל: (ל) בְּנֵי
אֲשֶׁר יִמְנָה וַיִּשְׁוֶה וַיִּשְׁוֶי וּבְרִיעָה
וְשֶׁרָח אֲחֻתָּם: (לא) וּבְנֵי בְרִיעָה
חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל הוּא אָבִי בְרוֹת:
(לב) וְחֶבֶר הוֹכִיד אֶת-יִפְלֹט וְאֶת-
שׁוּמֵר וְאֶת-חֻתָּם וְאֶת שׁוּעָא
אֲחֻתָּם: (לג) וּבְנֵי יִפְלֹט פֶּסֶךְ
וּבְמַהֲל וַעֲשׂוֹת אֱלֹהֵי בְנֵי יִפְלֹט:
(לד) וּבְנֵי שֹׁמֵר אֲחִי וְרוּהֲגָה יַחְבָּה
וְאָרֶם: (לה) וּבֶן-הַלֵּם אֲחִיו צוֹפֹחַ
וַיִּמְנַע וְשֹׁלֵשׁ וְעַמֵּל: (לו) בְּנֵי צוֹפֹחַ
סוּחַ וְחֶרְנֶפֶר וְשׁוּעֵל וּבְרִי וַיִּמְרָה:

אונד שכם אונד זיינע דארפער
בין עזה מיט זיינען דארפערן.
(כט) צור וייטע דער זאהנע דעם
מנשה (ווארען) פוןגעדע
טטארטע) בית שאן אונד
זיינע דארפער, תענך אונד
זיינע דארפער, מגדו אונד
זיינע דארפער, אונד דוד אונד
זיינע דארפער. אין דיעזען
וואהנטען דיא נאכקאממען
דעם יוסף, זאהן דעם ישראל.
(ל) דיא זאהנע דעם אשר וואו
רען: ימנה, ישוה, ישווי אונד
בריעה, אונד שרח וואו איה.
רע שוועסטער. (לא) דיא זאה
נע דעם בריעה ווארען: חבר
אונד מלכיאל, דיעזער איזט
דער שטאממפאטער פון
ברות. (לב) חבר צייגטע דען
יפלט, שימר אונד חותם,
אונד דערען שוועסטער שועא.
(לג) דיא זאהנע דעם יפלט וואו
רען: פסך, במהל אונד עשות,
דיעם זינד דיא זאהנע דעם
יפלט. (לד) דיא זאהנע דעם
שמר ווארען: אחי, רהגה,
חבה אונד ארם. (לה) אונד דיא נאכקאממענשאפט זיינעם ברודערס הלם וואו: צופח,
ימנע, שלש אונד עמל. (לו) דיא זאהנע דעם צופח ווארען: סוח, חרנפר, שועל, ברי אונד
ימרה

ברות קרי. ורהגה קרי. וחבה קרי. ובצר
חבה אונד ארם. (לה) אונד דיא נאכקאממענשאפט זיינעם ברודערס הלם וואו: צופח,
ימנע, שלש אונד עמל. (לו) דיא זאהנע דעם צופח ווארען: סוח, חרנפר, שועל, ברי אונד
ימרה

ר ש י

(כט) ועל ידי בני מנשה בית שאן. פתרון סמוך לבני מנשה כמו איש על ידו לדגליהם (כמדבר א'): (לא) הוא אחי ברות. שר אחזה העיר ובב"ר ר' לוי ור' סימון רבי לוי אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית ר' סימון אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה ולפי שהיו להם שמן הרבה היה מושקין בו לכך היו נאות דהא בלשון כתיב וטובל בשמן רגלו (דברים ל"ג) ואמר רבי חנינא חמין ושמן שכתני אחי המזירוני לנערותי:

ב א ו ר

נערה גבול אפרים (יהושע ט"ז ז'), ובחולין (ה' ע"א) הזכירו חז"ל עיר נעורין (באמרם על נערה קטנה שפירושו קטנה דמן נעורין) והיא העיר שלפנינו כמ"ס הזו"ס שם. (כט) ועל ידי, כמו איש על ידו (כמדבר א' י"ז) ור"ל סמוך לערי מנשה, שהם בית שאן ובנותיה וכו' סמוך להם היו בני אפרים (רד"ק) והזכיר אגב גררא גם ערי בני מנשה מעבר לירדן מערבה. וזה מכון היטב עם הכתובים כס' יהושע'. (לד) שמר, הוא שומר בן חנר (למעלה פסוק ל"ב). (לה) הלם, הוא חותם אחי שומר (שם) ונחלפו למ"ד ותי"ו בחילוף המולא. ונאמר

תרגום אשכנזי

ימרה. (לו) בצר אונד הור, שמא, שלשה, יחרן אונד בארא. (לח) אונד דיא זאה, נע דעס יחר ווארען: יפונה, פספה אונד ארא. (לט) אונד דיא זאהנע דעס עלא ווארען: ארה, חניאל אונד רציא. (מ) אללע ריעוע נאכקאממען דעס אשר, ווארען אבערהיים, טער דעס שטאממהויעס, פארציגליך טאפערע מאג, נער, פירשטענהייפטער, אונד בייא דער צאהלונג פיר דאז העער אים קריעגע, וואר דיא צאהל איהרער מאגנשאפט, זעס אונד צוואנציג טויוענד. ח (א) בנימן צייגטע דען בלע זיינען ערשט, געבארענען, אשבל דען צווייטגעבארנען, אחרח דען דריטטען. (ג) נוחה דען פיערטען, אונד רפה דען פינפטען. (ה) בלע האטטע פאלגענדע זאהנע: אדר, גרא, אונד אביהוד. (ז) אבישוע, נעמן אונד אהוח. (ה) גרא,

דברי הימים א ז ח

(לו) בצר והוד ושמא ושלשה ויחרן ובארא: (לח) ובני יחר יפנה ופספה וארא: (לט) ובני ערא ארה וחניאל ורציא: (מ) כל אלה בני אשר ראשי בית האבות ברורים גבורי חילים ראשי הנשיאים והתיחשם בצבא במלחמה מספרם אנשים עשרים וששה אלף:

ח (א) ובנימן הוליד את בלע בלרו אשבל השני ואחרח השלישי: (ג) נוחה הרביעי ורפא החמישי: (ה) ויהיו בנים לבלע אדר וגרא ואביהוד: (ז) ואבישוע ונעמן ואהוח: (ה) וגרא ושפופן

וחורם

ר ש י

ח (א) ובנימן הוליד את בלע בכורו. נצר יחסו (לעיל ז') ולמי שרצה ליחס עד שאל המלך מתחיל ליחס מבנימן ושמות אחרים קוראם כאן וכל היחס למפרע והרובה לדקדק רוב

ב א ו ר

ונאמר וכן הלם על בנים רבים כמו וכן עזרה (למעלה ד' י"ז). (לח) יחר, הוא יחרן בפסוק הקודם, ועל הוספת הנו"ן בשמות הפרטיים, עיין מ"ש בפרשה ב' פסוק י"א. (לט) עלא, לדעתי גם הוא בן יחר, ואף שלא הזכירו מקודם הוא מזכיר עמה את תולדותיו, כמו למעלה ומענתי הוליד את עפרה (ד' י"ג) ראש מש"ש. (מ) ברורים החואר לפני השם כענין רבים מכאובים לרשע, הכוונה מכאובים רבים, וכן הם שיעורו גבורי חילים ברורים, וטעם חואר ברורים הוא, מונדלים מן הכלל. והנה ברר ובחר אחד הם צמולאס, ונרדפים בענינים צהנדל דק, כי ברור הוא לרוב על דבר הנבדל והנפרד מפאת עלמו, ובחור יורה ברוב המקומות על הנבדל מן הכלל על ידי אחרים להמנדילים אותו משם, ראש בספרי הקודש ויתאמת לך ההנדל הזה. ראשי הנשיאים, ראשים לנשיאים אשר נחרו אותם לנגידהם.

ח (א) ובנימן, עיין מ"ש פרשה הקודמת פסוק ו' על אודות הבנים האלה. השני, הנה צמולדתנו היה אשבל השלישי בכתוב בתורה אך אחרי זאת אמר היה השני ביחוס. אחר

דברי הימים א ח

וְחֹרֶם: (ו) וְאֵלֶּה בְּנֵי אַחֲזָר אֱלֹהֵם רָאשֵׁי אֲבוֹת לְיוֹשְׁבֵי גִבְעַ וַיִּגְלוּם אֶל־מִנְחָת: (ז) וַנַּעֲמָן וְאַחִיָּה וְגֵרָא הָיוּ הַגָּלִים וְהוֹלִיד אֶת־עֲזָא וְאֶת־אֲחִיָּהֶר: (ח) וְשָׁחֲרִים הוֹלִיד בְּשָׂדֶה מוֹאֵב מִן־שְׁלָחוֹ

אחם

ר ש י

תרגום אשכנזי ס

שפופן אונד חורם • (ו) פֶּלֶל.
גענרע זינד דיא זאָהנע דעם
אחוד: (דיעזע וואָרען שטאַממ
הייפּטער דער בעוואָהנער פֿאַן
גבע, אונד פֿיהרטען זיא נאָך
מנחח). (ז) נעמן, אחיה
אונד גרא; ער (דער פֿתֿי
טער) ליעם זיא אויסוואַנדערן,
דאָן צייגטע ער נאָך, דען
עזרא אונד אחיה־הר. (ח) שחרים
צייגטע קינדער אים געפֿילדע
מואב, נאָכדעם ער ענטלאָם

רוב ערי הלויים ומגרשיהם האמורים כאן למפרע הן ביהושע כי עזרא ספרים מלא: (ו) ויגלום אל מנחת. כי הגלם ומפרש אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם. מנחת שם מדינה היא בדכתיב (לעיל ב') הרוחה חלי המנחות וכתיב וחלי המנחתי (שם): (ח) ושחרים הוליד הוא

ב א ו ר

(ו) אחור, גם הוא אחד הבנים הנזכרים אף שלא נזכר מקודם (כמו עלא, צפרשה הקודמת בפסוק ל"ט) ובניו נמנים בפסוק הבא, ומאמר אלה הם ראשי אבות, הוא מוסגר. ויגלום, הוליכו את יושבי גבע אל מנחת, וגלות זה אינו שני כ"א טלטול ותנועה ממקום המושב, ודוגמתו דורי נסע ונגלה (ישעיה ל"ח י"ב) גולה אחת למקומך (ש"ב ט"ו י"ט). (ז) ונעמן, וי"ו בראש המספר ושלא לצורך כלל, כמו ועשר וישעי (למעלה ה' כ"ד). הוא הגלם, ר"ל אביהם אחוד הגלה את בניו עם יושבי גבע אל מנחת. (ח) ושחרים, פי' הרד"ק כי הוא מתולדות בנימן אע"פ שלא זכרו, והלך לגור בשדה מואב מפני הרעב או מפני טעם אחר והוליד בן מן שלחו אותו וזהו שם אשתו האמת (ז) וחשם היא השנית ובערה השלישית, ומן שלחו עומד במקום שנים, ושיעורו מן שלחו אותם ומן חושים, ואח צערה הוא כמו מן צערה (ע"ד בלאתי את העיר פי' מן העיר) וחדש אשתו הנזכרת בפסוק הבא היא שלחו אותם הנזכרת למעלה וחשם בפסוק י"א היא אשתו השנית הנזכרת ולא זכר תולדות צערה אולי מפני שלא היו נכבדים וראשים כמו אלה וכו' זה הפי' הראשון המובא ברד"ק, ובו הדחוקים מתאבקים יחד למראה עינינו, ועוד הביא פי' אחר כי מן שלחו אותם פי' מעת שלחו אותם והכוונה מאת שלח שחרים את בניו ושאר ראשי האבות והגלם אל מנחת הלך הוא לשדה מואב והוליד מן חשים ומן צערה נשיו וכו' וגם ע"ז יפלא שלא נזכר מאומה עד עתה מגלות זה שהגלה שחרים את בניו ושאר ראשי האבות [ואולי יקל מעלינו משא הלחץ בפירוש זה אם נאמר כי שחרים בזה אינו המוליד כ"א הבן הילוד, ופי' הכתוב ואת שחרים הוליד (אחוד) בשדה מואב מעת שלחו אותם (את הבנים הנזכרים) עם חושים ועם צערה נשיו אשר ילדה אותם לו (ואת חושים ואת צערה כמו מחק את רבקה אשתו שפירושו עם אשתו) ואשרי שלחו את הנשים האלה ובניהם לקח לו נשים אחרות בשדה מואב, והבן הראשון אשר הוליד מאחת מהנה היה שחרים הנזכר ושלשה פסוקים הנאים הוא מוסיף למנות את בני הנשים האלה]. והעיקר בתרגום השבעים ציונית שפירשו, מן שלחו אותם לעומת חושים ובערה נשיו, [ואמר בתחלה אותו וקראם אחרי כן בשם, כמו למעלה ויגלום לראובני ולגדי (ה' כ"ו) ומה שבא אחרם ולא אוחז כמו עשיהם חסד (רות א' ח') תמור עשיתן] ופירוש הכתוב, ושחרים הוליד בשדה מואב (מעת שלחו את חושים ואת צערה נשיו) וילד שם מן חודש אשתו וכו', והתחיל עוד הפעם ויולד, אף שבנר אמר בפסוק הקודם הוליד כי בן דרך המקרא להתחיל עוד הפעם את נשוא המאמר אחרי שהפסיק צענין לתוספת ביאור, וצענין שחרים הנה הוא אחד בני צנימן שנשמט למעלה והשלימו כה, [ואולי הוא חורם בן בלע הנזכר בפסוק ה"א, וגוסף לו ש"ן לכניו כמו שהבאתי דמיונות לזה למעלה (ו' א') ימיה נעשה

חרגום אשכנזי

סען האטמע חושים אונד
בערה זיינע פרויען. (ט) ער
צייגטע (דעזעלסט) פאן זיי
נער פרויא חודש: דען יובב,
צביא, מישא אונד מלכס.
(י) יעוץ, שביה אונד מרמה,
דיעס זינר זיינע זאנהע,
(זאמטליך) אבערהייפטער
דער שטאממע. (יא) אונד
פאן חושים צייגטע ער:
אביטוב אונד אלפעל. (יב) דיא
זאנהע דעס אלפעל ווארען:
עבר, משעם אונד שמר;
לעטצטערער ערבויעטע אונד
אונד לוד, מיט זיינען דאך.
פערן. (יג) פערנער (זייגטע
אלפעל) דען בריעה אונד
שמע, דיא שטאממהייפטער
דער בעוואהנער פאן אילין,
דיעזע פערצייגטען דיא בע-
וואהנער פאן גח. (יד) אויך
אחייו, ששק אונד ירמות.
(טו) זבדיה, ערד אונד ערר.
(זו) מיכאל, ישפה אונד

רברי הימים א ח

אתם חושים ואת בערא נשיו:
(ט) ויולד מן חדש אשתו את-
יובב ואת צביא ואת מישא
ואת מלכס: (י) ואת יעוץ ואת-
שביה ואת מרמה אלה בניו
ראשי אבות: (יא) ומחשים הוליד
את אביטוב ואת אלפעל:
(יב) ובני אלפעל עבר ומשעם
ושמר הוא בנה את אונד ואת-
לד ובנתיה: (יג) וברעה ושמע
המה ראשי האבות ליושבי אילון
המה הבריהו את יושבי גת:
(יד) ואחיו ששק וירמות: (טו) וזבדיה
וערד וערר: (זו) ומיכאל וישפה

ויוחא

ר ש י

הוא היה אחד מן הגולים ולאחר שלטו אותו מן הגלות הוליד את אלה: חושים ואת בערא
נשיו. כך היה שמותיהם של נשיו: (יא) ומחשים הוליד. זאת חשים אשתו שהזכירה למעלה
ולפי שהפסיקה נחש אשתו: (יד) ואחיו ששק. כל אלה בני אלפעל. ע"א ועיקר מן אחיו
וששק עד ויוסא כל אלה בני בריעה ומזנדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד
ושמר

ב א ו ר

נעשה שחרים]. (יא) ונחושים, לפירושי שזכרתי אין חושים זאת אחת עם חושים אשתו
הזכרת בפסוק ה', אם לא שנאמר כי החזיר הכעל את גרושתו והזינה אליו לשדה מואב אחר
שלוחיה עם בניה, או שיהיה פירוש הוליד וכבר הוליד לפניו. (יב) אונד, אונד וליד וגיא חרשים
מוקפות חומה היו כבר מימות יהושע בן נון (לדעת ר"י בן לוי במגלה ד' רע"א) ולא פירשו
שם נמרא אך בא' גיא חרשים, בתוכם (כי בתחבול שלפניו לא נזכר רק אונד וליד) גם
רש"י שם לא העיר רק על אונד וליד לבד ולדעתו סמך ר"י בן לוי על הכתוב בנחמיה (י"ב
ל"ה) המזכיר אונד וליד וגיא חרשים יחד למושבות בנימן. ובמה שבא למעלה יושבי גיא
חרשים (ד' י"ד) ראש מ"ש שם. הוא בנה, במשטותו מוסד הכנוי הוא על האחרון והיא שמר, וכן
בפסוק הבא הוא מונה עוד שני בנים לאפעל, והם בריעה ושמע, ואז הוא מונה בנים לבריעה
עד פסוק ט' ומשלים עוד עד סוף פסוק י"ח, ואחריהם פני שמעי עד כ"א ובני ששק
בן בריעה (נזכר בכתוב י"ד) עד כ"ה, ובני ירוחם (אולי נשתנה ירמות אחי ששק באותיותיו
לשם

רברי הימים א ח

תרגום אשכנזי סא

יוחא, ווארען זאָהנע דעם
בריעה. (יז) זכדיה, משלם,
חוקי אונד חבר. (יח) ישמרי,
זליאה אונד יו בכ, ווארען
דיאנאָקאָממען דעם אלפעל.
(יט) יקים, זכרי אונד זכר,
(כ) אליעני, צלחי אונד אליאל,
(כא) עדיה, בראיה אונד
שמרח, ווארען דיא קינדער
דעם שמעי. (כב) ישפן, עבר
אונד אליאל, (כג) עבדן,
זכרי אונד חנן, (כד) חנניה,
עילם אונד ענתתיה, (כה) יפדיה
אונד פנואל ווארען דיא זאָה.
דעם ששק. (כו) שמשרי,
שחריה אונד עתליה.
(כז) יערשיה, אליה אונד
זכרי ווארען דיא זאָהנע דעם
ירוחם. (כח) דיעם זינד דיא
שטאַממהייפטער, דיא אָבער-
הייפטער איהרער געשלעכט,
טער, אונד דיעזע אללע
וואָהנטען אין ירושלים.
(כט) אונד אין גבעון וואָהנע

ויוחא בְּנֵי בְרִיעָה: (יז) וזכדיה
ומשלם וחזקי וחבר: (יח) וישמרי
ויזליאה ויזבב בְּנֵי אֶלְפֶּעַל:
(יט) ויקים וזכרי וזכדי: (כ) ואליעני
וצלחי ואליאל: (כא) ועדיה ובראיה
ושמרת בְּנֵי שְׁמַעִי: (כב) וישפן
ועבר ואליאל: (כג) ועבדון וזכרי
וחנן: (כד) וחנניה ועילם וענתתיה:
(כה) ויפדיה ופניאל בְּנֵי שֶׁשֶׁק:
(כו) ושמשרי ושחריה ועתליה:
(כז) ויערשיה ואליה וזכרי בְּנֵי
ירוחם: (כח) אלה ראשי אבות
לתלדותם ראשים אלה ישבו
בירושלם: (כט) ובגבעון ישבו אבי
ופנואל קרי

גבעון

ר ש י

ושמרת כל אלה בני שמעי: (כט) ובגבעון ישבו אבי גבעון. פרשה זו עד כל אלה בני אלל
כתובה שני פעמים בספר זה גם פרשת היושבים הראשונים אשר באחוותם בעריהם ופרשה
ומן הכהנים ידעיה בן יהוידע כמו בן בספר עזרא דנתיב ואלה שרי המדינה וזהו שמפרש בסוף
מגלת ירושלמי ג' ספרים מלא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחים ובעלו דברי
האחד וקיימו דברי השנים ובן מלאו הרבה ספרי יחוסין כשמלאו ג' או ה' בעלו המועט וקיימו
המרוכים וכשמלאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הולך לכתוב שתי פעמים שאין סדר
יחוסן שיה וכן היושבים הראשונים מלא זוגות וחלוקים זה על זה כתבו שני פעמים בכלן
ובספרו ולמה לא כתב שתייהן כאן אותם שבעזרא ואלה ראשי המדינה וגו' ולפי שיחם לשם

ב א ו ר

לשם ירוחם) עד פסוק כ"ז: (יח) בני אלפעל, יולאי אלפעל מן בריעה בנו, ואם כנר אמר
בסוף פסוק ט"ז בני בריעה עוד לא הפסיק במינוס, וכן מונה למעלה פרשה ג' וד' תולדות
כלל, אף כי נראה תמיד שהשלימם כנר עד תומם. (כו) ואליה, במדרש זה הוא אליהו
הנביא, ולהשוות דרוש זה עם מאמרם הידוע פנחס זה אליהו, עיין מ"ג הרד"ק ז"ל.
(כח) לחולדותם ראשים, ר"ל לא ראשים לכל שנים, כ"ל לתולדותם. (כט) ובגבעון, לעומת
הקודמים אשר ישבו בירושלים, הוא מושב ומונה את היושבים בגבעון, וביחס זה
הוא מאריך קצת, מפני כבוד שאל ויהונתן, כי בלי ספק היה נשמר יחס המלך הראשון
ובניו בשמירה מעולה והשגחה יתירה, וכל המאמר הזה עד סוף פסוק ל"ה, נשנה להלן
בפרשה ט' מפסוק ל"ה עד סופה, בלי טעם וסדר כלל, וראה מ"ג שם. ישבו, אמר ישבו
נרבים אף כי רק מאני גבעון (והוא יציאל להלן ט' ל"ה) הוא מדבר בפסוק זה, כי ישבו

גבעון וישם אשתו מעכה: (ל) ובנו
הבכור עבדון וצור וקיש ובעל
ונדב: (לא) וגדור ואחיו וזכר:
(לב) ומקלות הוליד את שמאה
ואת המה נגד אחיהם ישבו
בירושלם עם אחיהם: (לג) ונר
הוליד את קיש וקיש הוליד את
שאול ושאול הוליד את יהונתן
ואת מלכישוע ואת אבינדב
ואת אשבעל: (לד) ובן יהונתן
מריב בעל ומריב בעל הוליד

אח

ר ש י

עד ואלה הכתובים הלויים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש וליוחס כנאן
בדברי הימים דורות יחד ולאחר עזרא כי אם אותם שהיו נבית ראשון ובפרשה האחרת של
ובגבעון ישבו וגו' ועוד אמרו חכמים בספר ולאכלל ששה בנים חליסר אלפי גמלי טעוני מדרשות:
וכל

ב א ו ר

מוסב גם על הפסוקים הנאים וכולל כל בני משפחת אבי גבעון. (לב) ומקלות, נמשך למעלה
ולמטה, כי גם הוא אחד מבני אבי גבעון הנזכרים בכתוב הקודם, וכן נאמר בפירוש להלן
(ט' ל"ז) ופה אחת דבר הסופר ושמים זו שמענו. וכבר הביא המבאר ז"ל בפרשת וישלח
(ל"ו י"ב) את הפסוק הזה והשית אותו נוספות על דברי הרשב"ם הנאמרים בענין הלז ע"ז,
ועיין למעלה ד' י"ג ולהלן ט' מ"ב. ואף המה, שיעורו מלבד בני בנימין המנויים בראשונה
אשר ישנו תמיד בירושלים כמסופר בכתוב כ"ח, אף מאלה אשר עיר משפחתם ומולדתם
גבעון היתה ישנו מקלות ושמאה ואחיהם הגבעונים בירושלים אלל אחיהם היושבים שמה.
(לג) ונר הוליד, בש"א נאמר קיש בן אביאל (ט' א') ופה יהיה קיש בן נר? והנה חז"ל
אמרו בויקרא רבה אביאל שמו ועל שהיה מדליק נרות במנוחות האפלים נקרא נר ודבריהם
אמת; אך אל תחלוף את נר זה עם נר אבי אנדר, כי הוא היה בלי ספק אחי קיש ולא
אביו כמסופר בנמה מקומות בס' שמואל, וכן נמנו להלן (ט' ל"ז) קיש ונר, אחים גם יחד,
בני אבי גבעון. את יהונתן, יהונתן ומלכישוע ואבינדב כאשר נזכרו פה שלשם, בן אף במוחס
לא נפרדו ונפלו יחד עם אחיהם שאול במלחמת פלשתים (ש"א ל"א ב'). אשבעל, הוא איש
בזאת כמ"ש הרד"ק, ולהסיר את שמות הנבעלים מפייהם קראוהו בשמואל איש בושח תמור
אש בעל, כי נעל ובזאת אחד הוא בכתוב שמתם מזנחות לבושח מזנחות לקטר לבעל (ירמיה
י"א י"ג) ובנר מלאנו שמות רבות עד"ז, ראה ד"מ להלן י"ג ו' וכל זה היה להקים את
מלות ה' ואבדתם את שם, לא ישמע על פיה וי"ב. וכן נקרא ירובעל, (שופטים ו'—ט')
ירבשח (ש"ב י"א כ"ב): (לד) מריב בעל, בשמואל מפיבשח שמו, ונתב כי המריבה על
ידי חפה היא ולזה נתחלפו מריב בעל ומפיבשח. ולדעת חננל אחד יהיה מפיבשח קינור

מן

דברי הימים א ח

תרגום אשכנזי סב

אֶת־מִיכָה: (לה) וּבְנֵי מִיכָה פִּיתוֹן
וּמֶלֶךְ וְתֹאֲרַע וְאָחוֹ: (לו) וְאָחוֹ
הוֹלִיד אֶת־יְהוֹעֵדָה וְיְהוֹעֵדָה
הוֹלִיד אֶת־עֲלָמָת וְאֶת־עֲזֻמוֹת
וְאֶת־זְמָרִי וְזְמָרִי הוֹלִיד אֶת־
מוֹצָא: (לז) וּמוֹצָא הוֹלִיד אֶת־
בְּנֵה רַפָּה בְּנֵה אֶלְעָשָׂה בְּנֵה אֶצֶל
בְּנֵה: (לח) וְלֹאֲצֵר שִׁשָּׁה בָּנִים וְאֵלֶּה
שְׁמוֹתָם עֲזָרִיקָם וּבְכָרוֹ וְיִשְׁמַעְאֵל
וְשַׁעְרִיָּה וְעַבְדִּיהָ וְחָנָן כָּל־אֵלֶּה
בְּנֵי אֶצֶל: (לט) וּבְנֵי עֵשֶׂק אָחִיו
אוֹלָם בְּכוֹרוֹ יַעֲוֹשֶׁה שְׁנֵי וְאֵלִיפֶלֶט
הַשְּׁלִישִׁי: (מ) וַיְהִיו בְּנֵי־אוֹלָם
אֲנָשִׁים גְּבוּרֵי־חַיִל דְּרָכֵי קִשְׁת
וּמִרְבִּים בָּנִים וּבְנֵי בָנִים מֵאָה
וְחַמִּשִּׁים כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי בְנֵי־מָן:
וְכָל

טע דען מיכה. (לה) דא
זאָהנע דעם מיכה וואָרען:
פִּיתוֹן, מֶלֶךְ, תֹּאֲרַע אונד
אָחוֹ. (לו) אָחוֹ צייגטע דען
יְהוֹעֵדָה, אונד יְהוֹעֵדָה צייגטע
טע דען עֲלָמָת, עֲזֻמוֹת אונד
זְמָרִי, זְמָרִי צייגטע דען מוצא,
(לז) אונד מוצא צייגטע דען
בנעא, דעססען זאָהן וואָר
רפּה, דעססען זאָהן אלעשה
אונד דעססען זאָהן אצֶל.
(לח) אצֶל האַטטע זעכס זאָה
נע, דיעס זינד איהרע נאָ.
מען: עזריקם, בוכרו, ישמעאל,
שעריה, עבדיה אונד חנן,
אללע דיעזע זינד זאָהנע דעם
אצֶל. (לט) אונד דא זאָה
נע זיינעם ברודעס עשק וואָ.
רען: אוֹלָם זיין ערשטגעבאָ.
רענער, יעוש דער צווייט.
געבאָרנע, אונד אליפֶלֶט
וואָר דער דריטטע. (מ) דא
זאָהנע דעם אוֹלָם וואָרען:
מאַפֿערע מאָננער, באָגענֶה
שפּאַננער, האַטטען פֿיעל קינֶה
דער אונד קינדעסקינדער צו.
זאַממען, הונדערט אונד

פֿינפֿציג; אללע דיעזע זינד פֿאָן דען אַבקעממלינגען דעם בְּנֵי־מָן.

זאָ

ב א ו ר

מִן מִפְּאָה בִּשְׁחָ (כמו אמרתי אפאיהם בשירת האזינו) ויהיה אחד בכוונה עם מְדִיב בַּעַל. מיכה,
וכן בשמואל ב' ולמפינשת נער קטן ושמו מיכה (ט' י"ב). (לה) וְלֹאֲצֵל בְּלִירָה כמו בפסוק
הקודם ובסוף הכתוב בֹּא אֶצֶל בַּתֶּחַ וְכַתֵּב הַרְדָּק שֶׁהוּא מִפְּנֵי הַפֶּסֶק, ולא ידעתי בעניי,
למה יבוא אות שאינו ממואל הגרון בפחח מפני הפסוק? — ולדעתי היה חילוף הלירה
והפת"ח אחת מן הסגנות אשר העירו את חז"ל להכנות דרשותיהם על אלל זה עיין מה שאמר
מר זוטרא בפסחים (דף ס"ב ע"ב) ומה שהעיר בעל מאור עינים ז"ל בספר אמרי בינה על
המאמר הזה: (לט) עֵשֶׂק, הוא אלעשה אחי אלל, כי עשה ועסק הוראתם שזה כידוע, ומלת
אל לפניו נשמטה כמו אלמולד ומולד (למעלה ד' כ"ט ויהושע ט"ו) כנ"ל. (מ) אוֹלָם, הכן
הנכור לעשק. דרכי קשח, ראה מ"ש במלה זאת (למעלה ה' י"ח).

וכל

תרגום אשכנזי

דברי הימים א ט

ט (א) וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על-ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל במעלם: (ב) והיושבים הראשנים אשר באחזתם בעריהם ישראל הכהנים הלויים והנתינים: (ג) ובירושלם ישבו מן-בני יהודה ומן-בני בנימן ומן-בני אפרים ומנשה: (ד) עותי בן-עמיהוד בן-עמרי בן-בנימן בני

ט (א) זא ווארדע גאנץ ישראל נאך איהרען געשלעכטן פערצייכעט אונד זא זינד זיא איינגעטראגען אים בולע דער קאניגע פאן ישראל: יהודה ווארדע הערנאך וועג געפיהרט, דורך זיינע אונד טרייע, נאך בבל. (ב) אונד דיא פריהערן בעוואהנער ווא רען, (נאך דער ריקקעהר) וויעדר אין איהרען בעזיטצונ גען אונד אין איהרען שטאד טען; נעהמליך דיא ישראלים, זא אויך דיא פריעסטער, לויס אונד נחנים. (ג) אונד אין ירושלים זעלבסט, וואהנמען, פאן דען זאהנען דעם יהודה,

אונד פאן דען זאהנען דעם בנימין אונד פאן דען זאהנען דעם אפרים אונד מנשה: (ד) דער עותי זאחן דעם עמיהוד, זאחן דעם עמרי, זאחן דעם אפרים, זאחן דעם בני.

ר ש י

ט (א) וכל ישראל התיחשו אמרתי לך קלת מן יחוסן מה שמלאתי אבל עיקר יחוסם על ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם הייתי אני עזרא ויחוסם מלאתי כתוב וכתבתי:

ב א ו ר

ט (א) וכל ישראל, הפרשה הזאת כתובה בשינוי לשון גם בספר נחמיה פרשה י"א, וחיבורה הוא בלי ספק לאחר גלות בבל, וכתב בפירש"י ו"ל וכל ישראל התיחשו, אמרתי לך קלת מן יחוסן מה שמלאתי, אבל עיקר יחוסם הוא על ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם הייתי אני עזרא ויחוסם מלאתי כתוב וכתבתי עכ"ל והרד"ק הוסיף עוד ואמר, כי זה הספר (ר"ל ספר מלכי ישראל ויהודה) לא נמלא אללינו כמו ספר הישר וס' מלחמת ה'. הגלו לבבל, ר"ל בני יהודה, אבל ישראל גלו בכר לפנים ע"י מלך אשור, כמו שזכר קלת מזה בפרשה ה', ונספר מלכים ב' פרשה ע"ז, ועל פי' זה תעיד גם הנגינה בפסוק שלפנינו. (ב) והיושבים הראשונים, כתב הרד"ק הראשונים אשר באו מבבל ונתישבו באחזתם וכו', ויותר פשוט י"ל, כי היושבים הראשונים שיעורו האנשים אשר ישבו שם טרם גלותם (והם היושבים הראשונים) ישבו גם עתה באחזתם ובעריהם, וזה גם כוונת הכתוב בנחמיה (י"א ב') ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלים (ר"ל אלה הנמנים בראש הפסוק) ובערי יהודה ישבו איש באחזתו ובעריהם כמו לפנים וכו', והוא מאמר מוסגר טרם התחיל למנות יושבי ירושלים, ואחריו יתחיל מנינם בפסוק ד'. והנחנים, הם בני הגבעונים אשר היו נתינים לעבודה הקשה, וכן בני שאר האומות אשר השלימו את בני ישראל, וממין כזה היו בלי ספק גם עבדי שלמה הנזכרים בנחמיה שם, אבל הנתינים, עיין מ"ש להלן פרשה כ"ב ב'. (ג) אשרים ומנשה, לא זכרו בנחמיה. (ד) עותי, בנחמיה שם ד' נקרא: עתה בן עזיה בן זכריה בן אמריה בן שפטיה בן מהללאל מבני פרץ. ונחלק עותי עם עתיה, עמיהוד עם עזיה (כי עמיהוד נראה לי היות יסודו עמי יהודי, ויהוד נאמר תמור שם המפורש בל"ת ת' ה"א, כמו שהוא עד היום הזה במלכת אלדים, ומעתה עמיהוד הוא אחד בהוראתו עם עמי יה) עמרי עם זכריה (אולי מפני שהיה עמרי מלך רשע בישראל אשר שבח אלקים ועזרו, לכן מפני הגנאי קראו את"כ בלשון לחות לכל הנקראים עמרי בשם ההיפך זכר

בְּנֵי פֶרֶץ בֶּן־יְהוּדָה: (ה) וּמִן־
הַשִּׁירָזִי עֲשִׂיָּה הַבְּכוֹר וּבְנָיו:
(ו) וּמִן־בְּנֵי זֶרַח יְעֹאֵל וְאַחֵיהֶם
שֵׁש־מֵאוֹת וַחֲשָׁעִים: (ז) וּמִן־
בְּנֵי בְנִימִן סָלֹוא בֶּן־מִשְׁלֵם בֶּן־
הוֹדוּיָה בֶּן־הַסִּנְאָה: (ח) וּבְנֵיהָ
בֶּן־יִרְחָם וְאַלְהָ בֶּן־עֲזִי בֶּן־מִכְרִי
וּמִשְׁלֵם בֶּן־שַׁפְטִיָּה בֶּן־רְעֹאֵל
בֶּן־יְבֻנְיָה: (ט) וְאַחֵיהֶם לְתַלְדוֹתֶם
הַשֹּׁעַ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁשָׁה כָּל־
אֵלֶּה אַנְשֵׁי רָאשֵׁי אָבוֹת לְבֵית

אבותיהם

בני, פֶּרֶץ דָּעוּ וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם
פֶּרֶץ וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם יְהוּדָה. (ה) אֹנֶד
פֶּרֶץ דָּעוּ שִׁלּוֹנִים: דָּעֵר עֲשִׂיָּה
דָּעֵר עֲרֻשְׁטַגְעֶבְאָרְעֵנֶר מִיט
וִינֵעוּ וְאַהֲנֵעוּ. (ו) אֹנֶד פֶּרֶץ
דָּעוּ וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם זֶרַח: יְעֹאֵל,
מִיט וִינֵעוּ בְּרִידֶרֶן, זַעֲם
הוֹנְדֶּרֶט אֹנֶד נִינְצִיג. (ז) אֹנֶד
פֶּרֶץ דָּעוּ וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם בְּנִימִן:
סָלֹוא וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם מִשְׁלֵם, וְאַהֲנֵעוּ
דָּעִם הוֹדוּיָה, וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם הַסִּנְאָה.
(ח) אֹנֶד יְבֻנְיָה וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם
יִרְחָם, אֹנֶד אֵלֶּה וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם
עֲזִי וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם מִכְרִי, אֹנֶד
מִשְׁלֵם וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם שַׁפְטִיָּה
וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם רְעֹאֵל, וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם
יְבֻנְיָה. (ט) אֹנֶד אֵלֶּה וְאַהֲנֵעוּ
בְּרִידֶרֶן נָאֶךְ דָּעֵרֶן גַּעֲ
שַׁלְעֶטֶרֶן, נִיין הוֹנְדֶּרֶט

זַעֲם אֹנֶד פִּינְצִיג. אֵלֶּלֶע דִּיעֹזֶע (כְּחֻשְׁעִנְטֹיִךְ בַּעֲחֻשְׁעִנְטֵעֵן) מֵאָנְנֶער, וּוְאַרְעֵן שְׁטאַמֶּמֶה
הִיפֶטֶר

ב א ו ר

יה, והוא לשון סג' נהור ונמלא כמה פעמים בס"ק) אמרי עם אמריה, ותחת שנאמר
בספרנו בני מן בני פרץ נאמר שם שפטיה בן מהללאל מבני פרץ, וחילף זה הוא פשוט,
כי מאחר שלא נזכרו בני פרץ איש איש בשלשלת היסוס הנה הוא מונה אחד מן יולאי פרץ
הנודעים לו מלד מעלתם וכבודם אשר מורעם ילאו האנשים הנזכרים ולזה הוא מזכיר בספרנו
את בני ונחמיה את שפטיה בן מהללאל. וחנם אחד תרגם מחדש: בְּנֵי מִן בְּנֵי פֶרֶץ
(ויין קינדעסקינד פֶּרֶץ דָּעוּ וְאַהֲנֵעוּ דָּעִם פֶּרֶץ) והורה מלת בן בְּנֵי כמו מואר לנכד והי"ד
סימן היסוס כמו אדמוני, הכרי וכדומה. והנאמי פירוש זה יען כי חדש הוא, אף אמנם כי
אין לך בו אלא חידוש. (ה) השילני, לדעת המפרשים יהיה שלני זה מבני שִׁלָּה בן יהודה
ועפ"י בן השלני נמור השלני, אך ממה שאמר השלני בה"א הידיעה ובני"ד היסוס נראה
כי מאיש ממואר בדורו ידבר, ולכן יותר נראה היות השלני הזה, אחיה השלני הנביא (מ"א
י"א כ"ט) ונחמיה שם פסוק ה' כתוב: ומעשה בן ברוך בן כל חוזה בן חויה וגו', ואינו
זר לאמור כי מפני היות אביו המשפחה נביא וחזה (מ"א י"א כ"ט) לכן נקראו בניו בשם
כל חוזה חויה וכדומה. עשיה, הוא מעשה נחמיה, ושם האריך יחסו שמונה דורות
אחורנית עד השלני. (ו) זרח, תולדותיו ומספרם לא נזכרו כלל בנחמיה (זולתי אחד מבניו
נזכר שם בכתוב כ"ד) אך תמור זה לא נזכר פה מספר בני פרץ הנאמר שם בפסוק וי"ו,
ובתני הקודש בדברי חנמים הם עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ואנחנו נלמוד
סתם מן המפורש, בכל המקום אשר נמלאנו. (ז) סלוא. בנחמיה שם ג' יחסו: סלוא
בן משלם בן יועד בן פדיה בן קוליה בן מעשיה בן איתחאל בן ישעיה, ובספרנו לא אשר רק
סלוא בן משלם, ומה שהוסיף בן הודויה בן הסנאואה, נראה לי שאינו מתייחס אל הקודמים
כ"א הוא איש בפני עצמו, ואחד עם יהודה בן הסנאואה על העיר משנה (שם שם ט') ופה
נאמר תמור יהודה בן הודויה, ואין שינוי זה ותוספת מלת בן זר, לקינא ספר ד"ה.
(ח) ויבניה, לא נזכרו כל אלה בנחמיה, וחלף זה נאמר שם ח' ואחריו גבי סלי משע מאות עשרים
ושמונה ויואל בן זכרי פקיד עליהם, ויהודה בן הסנאואה על העיר משנה, ונזכר בזכתי בפסוק

אֲבֹתֵיהֶם: (י) וּמִן־הַכֹּהֲנִים יִדְעִיָּה
וַיהוֹרִיב וַיְכִין: (יא) וְעֹזְרִיָּה בֶן־
חֶלְקִיָּה בֶן־מִשְׁלֵם בֶּן־צְדוֹק בֶּן־
מְרִיזָה בֶן־אַחִיטוֹב נָגִיד בֵּית
הָאֱלֹהִים: (יב) וְעֲדִיָּה בֶן־יִרְחָם
בֶּן־פִּשְׁחוֹר בֶּן־מַלְכִּיָּה וּמַעֲשֵׂי
בֶן־עֲדִיָּאל בֶּן־יִחְזָרְיָה בֶּן־מִשְׁלֵם
בֶּן־מִשְׁלֵמִית בֶּן־אֲמֹר: (יג) וְאַחִיָּהֶם
רָאשֵׁי קְבִיצַת אֲבוֹתָם אֶרֶץ וְשִׁבְעַת
מֵאוֹת וְשָׁשִׁים גְּבוּרֵי חֵיל מְלָאכֶת

הייפטער דעם הויזעם איה.
רער פֿאטער. (י) אונד פֿאן
דען פריעסטערן ווארען דא
זעלבסט ידעיה, יהויריב
אונד יכין. (יא) אונד עזריה
זאָהן דעם חלקיה, זאָהן
דעם משלם, זאָהן דעם צדוק,
זאָהן דעם מריות, זאָהן דעם
אחיטוב, וואָר פֿארשטעהער
אים הויזע גאטטעס. (יב) דאָן
עדיה זאָהן דעם ירוחם, זאָהן
דעם פשחור, זאָהן דעם
מלכיה, אונד מעשי זאָהן
דעם עדיאל, זאָהן דעם
יחזריה, זאָהן דעם משלם,
זאָהן דעם משלמית, זאָהן
דעם אמר. (יג) אונד דיא

עבודת
ברידער דערזעלבען הייפטער איהרעם שטאממהויזעם, טויזענד זיבען הונדערט אונד
זעכציג ביעדערע מאַנגער, (וואָרען בעשטימט) צור דיענסטפֿערריכטונג אים גאט.
טעם

ב א ו ר

הקודם, כי הודוה בן הסנאה הוא לדעתי אחד עם יהודה בן הסנאה. (י) ידעיה, הוא
בן יוריו יבין במפורש בנחמיה, ופה הוסיף עוד את זרע ידעיה, יהויריב ויכין בן נ"ל.
ומנהו לפני עזריה נגיד בית האלקים, אולי מפני שהיה זקן ממנו, או שהיה עבד
הנה"ג ופקידות בית האלקים נחלקת לשני חלקים, והיה ידעיה כה"ג ועזריה נגיד בית האלקים
ובימי חזקיה נקרא הכהן הראש, גם נגיד בית האלקים (דה"ב ל"א י"ג) ראה מ"ש שם.
(יא) ועזריה, בנחמיה שם י"א שריה בן חלקיה, ובאמת לא היה שריה כה"ג בן חלקיה כ"א
בן עזריה, ועזריה הוא בן חלקיה, בנחמיה למעלה פרשה ה' פסוק ל"ט ומ"ס. ונוסחת ספרנו
יותר נכונה, היות עזריה ולא שריה בן האנשים האלה, כי שריה בנר הומת ביד
בבבל נלכד (מ"ב כ"ה י"ח). (יב) ועדיה בן ירוחם, נזכר בנחמיה אחרי המנין בפסוק י"ב, רק
בשינוי לשון ובחוספת יחס, כי שם אין ירוחם בן פשחור כ"א בן נכדו של פשחור. ומעשי,
בנחמיה שם פסוק י"ג ועמשי בן עזריאל בן אחי בן משלמות בן אמר, והם חילופים
מן השמות אשר לפנינו, רק שנחסר שם משלם בן משלמית הנזכר פה, אולי מפני דמיונו
עם שם אביו משלמית. (יג) אלה, הם נחשבו כל שלשה המספרים יחד הנאמרים בדבר
הנהגים בנחמיה שם י"ב וי"ד, לא יעלה לנו כ"א אלה ומאה וחשעים ושנים? —
ולא ידעתי לבאר לי את החילוף במספר הזה, אם לא שנאמר כי בנחמיה מנה בפסוק י"ג את
הנהגים ראשים לאבות, ואלה היו במספרם מאתים וארבעים ושנים, כמו שנאמר שם, ופה
הוא מונה את אישי בני האבות, אשר עליהם נמנו רמ"ב הנהגים האלה, והם היו אלה
ושבע מאות וששים, ולזה הוא אומר אחריהם גבורי חיל מלאכת עבודת בית האלקים מה שלא
נאמר שם כלל. גבורי חיל, הראש"ע כתב בסוף ספר תזריע ו"ל זאת תורת נגע לרעת בנד
הזמר, ארבע סמוכים יש, ובמקרא חמשה גבורי חיל מלאכת עבודת בית וכלם סמוכים
אל השם (האלקים) שהוא סומך לכל הנופלים עב"ל. ובאמת בספרים רבים ניקוד המלה
חיל ועפ"י זה איננו נסמך, כי בהסמכו היה ראוי להיות חיל (וגם אינו בהוראת הלשון
להסמך שם חיל אל מלאכה) רק כי מלאכת חסר אות היחס לפניו ושיעורו גבורי חיל
במלאכת או למלאכת וכמו שאת ימים עשה, וינא יעקב שלם עיר שם תחת לעיר

דברי הימים א ט

תרגום אשכנזי סד

טעס הויזע . (יד) פֿאַן דען
לויס וואָרען: שמעיה, זאָהן
דעם חֲשׁוּב, זאָהן דעם
עזריקם, זאָהן דעם חֲשַׁבְיָה,
פֿאַן דען זאָהנען דעם מררי.
(טו) אונד בקבקר, חרש
אונד גלל, אונד מתניה זאָהן
דעם מיכא, זאָהן דעם זכרי,
זאָהן דעם אסף. (טז) אונד
עבדיה, זאָהן דעם שמעיה,
זאָהן דעם גלל, זאָהן דעם
ידוחון, אונד ברכיה, זאָהן
דעם אסא, זאָהן דעם אלקנה,
דער זיינען זיין האַטטע אין
דען האַפֿען דער נטופחים.
(יז) אונד דיא פֿאַרמנער
שלום אונד עקוב טלמון אונד
אחימן מיט איהרען ברידערן;
שלום וואָרען אַבערהויפט.
(יח) אונד דיא ביוהער אַם
קאַניגסטהאַרע געגען אַסטען
לאַגען דער זאָהנע לוי'ס.
אונד

עבֹדֶת בֵּית־הָאֱלֹהִים: (יד) וּמִן־
הַלְוִיִּם שְׁמַעְיָה בֶן־חֲשׁוּב בֶּן־
עֲזַרְיָה בֶן־חֲשַׁבְיָה מִן־בְּנֵי
מִרְיָ: (טו) וּבְקַבְקֵר חֹרֶשׁ וְגַלְל
וּמַתְנִיָּה בֶן־מִיכָא בֶן־זְכָרְיָ בֶן־
אַסָּף: (טז) וְעַבְדִּיָּה בֶן־שְׁמַעְיָה
בֶּן־גַּלְל בֶּן־יְדִיחֹן וּבְרַכְיָה בֶן־
אַסָּא בֶן־אַלְקָנָה הַיּוֹשֵׁב בְּחֻצְרֵי
נְטוּפָתַי: (יז) וְהַשְּׁעָרִים שְׁלֹמֹם
וְעֻקֵּיב וְטַלְמוֹן וְאַחִימָן וְאַחִיהֶם
שְׁלֹמֹם הָרֹאשׁ: (יח) וְעַד־הֵנָּה
בָּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ מִזְרַחָה הַמָּה
הַשְּׁעָרִים לַמַּחֲנֶה בְּנֵי לְוִי:

שטאַנדען, וואָרען נון דיא פֿאַרמנער בייא דען

ר ש י

(יח) ועד הנה בשער המלך מזרחה. פתרון עד מהלכה עד שער ששמו שער המלך המזרחה
המה השוערים שלום ואחיו ממחנות בני לוי:

ב א ו ר

שם ורבים כמו אלה. (יד) בן חשביה, בנחמיה כתוב עוד אחריו בן בוגי, והוא בני הנזכר
למעלה (ו' ל"א) בין בני מררי, וממנו חוזר היחס שם אחרונים עד מררי, ולזה לא הו'
מן הנזכר לאמור בנחמיה כי היה מן בני מררי כמו שנאמר פה בספרנו, מפני חסרון בוגי.
(טו) ובקבקר, שם י"ז בקבקה שמו, ושם נאמר היותו משנה בעבודת השיר, והראשון הוא
מתניה בן מיכא בן זכרי (ופה זכרי) בן אסף, רק שם נזכר לפני בקבקה ופה אחריו.
חרש וגלל, לא נזכרו שם כלל, והם היו בעזר בקבקר, אולי מפני שלא היו חשובים כל כך
בעבודתם, לא זכרם נחמיה, וכן ברכי' בפסוק ט"ז. (טז) ועבדיה, שם עבדא בן שמוע,
והם אחד עם השמות שלפניו, רק כי שם משקלם ארמי ובספרנו משקלם בשקל הקודש.
בחצרי נטופתי, מושב הלויים אחר גלות בבל כמפורש בנחמיה י"ב כ"ח והוא היתה עיר יהודה
(למעלה ב' נ"ד). (יז) והשוערים, בנחמיה לא נאזר רק שנים מהם, עקוב וטלמון, ופה
ארבעה הם במספרם, ושוער הוא שומר השער ומשגיח עליו, כמו להלן בדה"ב ל"א י"ד.
ואחיהם, מוסב למעלה אף שהוא קלת נגד הנגינה, ואם נאזר במקום חירק, י"ל כי
פ' הכתוב ואחיהם שלום (הנזכר ביניהם) היה ראש להם. (יח) ועד הנה, שיעורו ועד
היום הזה עוד הנה השוערים בשער המלך מזרחה, גם יש לפרשו על זמן שובם מגלות בבל
(כי אז חזרה פרעה זאת כנראה מתחלתה), והכוונה, השוערים אשר היו עד עתה בשער
המלך (והוא חרב בראש הגלות ע"י נבוכדנצר) הם כעת השוערים למחנות בית לוי, וכן תרגמתי.
ודגמתי

(יט) אונד שלום זאָהן דעם קורא, זאָהן דעם אביסך, זאָהן דעם קרח, אונד זיינע ברודער פאָם פאָטער-הויז, זע, דיא קרחים נאָהמליך, וואָרען בייא דער פֿערריי. טונג דעם דיענסטעס, וואָס טער אָן דען שוועללען דעם שטיפֿטסעלטעס, זאָ וויא דערען פֿאָטער ביים לאָגער דעם עוויגען, וואָכטער דעם איינגאָנגעס וואָרען. (כ) דיא מאַהלס וואָר דער בעפֿעהלס-האָבער איבער זיא, פנחס זאָהן דעם אלעזר, דעם גאָטט איינסט בייגעשטאָנדען. (כא) זכריה זאָהן דעם משלמיה, פֿאָרטנער אָם איינגאָנגע-דעם שטיפֿטסעלטעס. (כב) דיא זאָממטליכען אויסערלעזענען, צו פֿאָרטנערן אָן דען שוועל-לען, וואָרען צווייא הונדערט

(יט) וְשָׁלוֹם בֶּן-קוֹרָא בֶּן-אֲבִיסָךְ בֶּן-קֶרַח וְאַחִיו לְבֵית-אָבִיו הַקְּרָחִים עַל מְלֹאכֶת הָעֲבֹדָה שֹׁמְרֵי הַסָּפִים לְאַהֵל וְאַבְתִּיהֶם עַל-מִתְּנָה יְהוָה שֹׁמְרֵי הַמִּבְּוֹא: (כ) וּפִינָחָם בֶּן-אַלְעָזָר נָגִיד הָיָה עֲלֵיהֶם לְפָנִים יְהוָה וְעָמוּ: (כא) זְכַרְיָה בֶּן מִשְׁלֵמִיָּה שֹׁעֵר פֶּתַח לְאַהֵל מוֹעֵד: (כב) כָּל־הַכֹּהֲנִים לְשָׁעָרִים בַּסָּפִים מֵאֲתָיִים וּשְׁנֵי עֶשֶׂר הָמָּה בְּחֻצְרֵיהֶם הַתִּיחָשׁוּם הָמָּה יִסָּד דָּוִד וְשִׁמְשׁוֹן הָרָאָה בְּאַמוֹנָתָם: (כג) וְהֵם וּבְנֵיהֶם עַל-

השערים
אונד צוואלף, דיעזע האַטטען נאָך איהרען האַפֿען, דיא געשלעכטסעקערצייכנונג, אונד דיעזע האַטטע דוד מיט שמואל דעם זעהער, פֿיר דיא דויער איינגעזעצט.
אונד

ר ש י

(יט) שומרי הספים לאהל. שלום בן קורא ואחיו לבית אביו הקרחים שמרי הספים של אהל מועד שלא היו מניחים שום אדם לבוא אל אהל מועד כי אם הכהנים בעבודתן: (כ) ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפני ה' עמו. שנתבא לפנים ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו נסתלק השכינה ממנו: (כב) המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. בקיומם:

ב א ר

ודוגמתו בשסוק הבא. (יט) שימרי הספים, השומרים במזוזת הנית, וכן שומרי הסף (אסתר ב' כ"א) והפעל ממנו הסחיפה בבית אלקי (תהלים פ"ד י"א). ואבותיהם, וי"ו לתת טעם, ושיעורו בני קרח היו שומרי הסף, כי גם אבותיהם היו שומרי המבוא במחנה ה', על הארון ועל הכסופות וכו' וכמפורש בסוף ספר נמדר. או שיהיה הוי"ו לדמיון ע"ר ויובח לנבד עס אלוה וכן אדם לרעהו (איוב י"ב כ"א) וכן תרגמתי. (כ) לפנים, בשטות הכחוש הכוונה, ופנחס בן אלעזר היה נגיד עליהם, הוא האיש אשר לפנים (בירמי קדס) היה ה' עמו צקאן את קנאתו ונתן לו את בריתו שלום וכן תרגמתי, ולד"ק לפנים מוסב למעלה, ושיעורו נגיד היה עליהם לפנים, וזה דחוק גם מפאת הנגינה, גם מלד שואמר ה' עמו בלי המסך ויחס כלל, ועיין מ"ש הרב מהרמ"ל בפירוש המלות (נמדר כ"ס י"ב) על דברי הראב"ע שם בענין זה. (כב) בחצריהם, ע"פ מושגם בחצריהם היה התיחשס. המה, המה אשר יסדו אותם דוד ושמואל הרואה, או שבא בנוי הנוף תמור הפעל, והכוונה אותם יסד דוד וכו'. באמונתם, פירשו המפרשים כי דוד ושמואל באמונתם בה', יסדום במערכה הזאת, ועמלו להקזיק וליסד את העבודה

הַשְּׁעָרִים לְבֵית־יְהוָה לְבֵית
הָאֵהָל לְמִשְׁמְרוֹת: (כו) לְאַרְבַּע
רוּחוֹת יִהְיוּ הַשְּׁעָרִים מִזְרַח יָמָה
צָפוֹנָה וְנֹגֶבָה: (כז) וְאַחֲיָהֶם
בְּחֻצְרֵיהֶם לְבֹא לְשִׁבְעַת הַיָּמִים
מֵעַת אֶל־עַת עִם־אֱלֹהֵי: (כח) כִּי
בְּאַמוֹנָה הָמָּה אֲרַבְּעַת גְּבֻרֵי
הַשְּׁעָרִים הֵם הַלְוִיִּם וְהָיוּ עַל־
הַלְשָׁכוֹת וְעַל־הָאוֹצְרוֹת בֵּית
הָאֱלֹהִים: (כט) וְסָבִיבוֹת בֵּית־
הָאֱלֹהִים יִלְיִנוּ כִּי־עֲלֵיהֶם מִשְׁמֶרֶת
וְהֵם עַל־הַמִּפְתָּח וּלְבָקֶר לְבָקֶר:

ומהם

(כג) אונד זיא מיט איהרען
זאָהנען וואָרען ביא דען
טהאַרען דעם גאַטטעס־הויז
זעס אונד ביים געביידע דעם
(הייליגען) צעלטעס, אויף
איהרען וואָלען. (כד) נאָך
אַללען פֿיער געגענדען וואָ
רען דיא פֿאַרטנער, נאָך
מאָרגען נאָך אַבער, מיט
טערנאַכט אונד מיט טאָג.
(כה) אונד דערען ברודער
אין איהרען האַלען, האַטטען
צו קאַממען, אין זיעבען טאָג
גען, פֿאַן איינר בעשטימטען
צייט צור אַנדערן, צור אַב־
וועכסלונג מיט יענע. (כו) דען
פֿאַרטויערנד מוסטען דיא
פֿיער (הבטהיילונגען דער)
פֿאַרטענימאָנער, פֿאַן דען
לויס בעזעטצט זיין. זיא וואָ
רען פֿערנער איבער דיא

קאַממען אונד איבער דיא שאַטצע דעם גאַטטעס־הויזעס. (כז) אונד אין דען אומגע
בונגען דעם גאַטטעס־הויזעס וואָרען זיא דעם גאַטטעס, ווען זיא דיא וואָלע טראָף;
עבען זאָ וואָרען זיא צום אויפֿשפּעררען בעשטימט, אונד צוואָר מאָרגען פֿיר, מאָר־
ר ש"י

(כח) לשבעת הימים. לסוף שבעת הימים: מעת על עת. משנעה לשנעה כל משמרת בשנחה:
(כז) והם על המפתח. על מפתח העזרה ולבקר לבקר. לפתוח:

ב א ו ר

העבודה על מנוחה, ושמאל היה המתחיל ודוד המלך את המנוחה ולכן היא נקראת על
הגומרה ולא נזכר מאומה בשם מקום מן מעשה שמואל בדבר הזה. ולדעת חז"ל יהיה
באמונתם מענין אָמֶן, ולזה אמרו אומנות גדולה היתה גם וכו', והעיקר כדעת הרד"ק ז"ל,
כי יורה אמונה על תמידות הדבר מבלי הפוגה, וכמו ויהי ידיו אמונה (שמות י"ז י"ג) וכן
הוא להלן כי באמונה המה (פסוק כ"ו). (כה) לבוא, בדרך המקור, כמשפט הספר,
ושיעורו היו נועדים לבוא, או היו באים. עם אלה, כמו אלה הנאמרים וכן החכם עם
נסיל (קהלת ב' ט"ז) הנוונה החכם כמו הנסיל. (כו) באמונה, בתמידות כמו שפירשתי
בפסוק כ"א וכן תרגמתי. ויש עוד לומר בכוונת הכתוב, כי באמונת הלב, ונזקקין כף היו
השוערים הנזכרים ועל כן היו גם על הלשכית ועל האולרות, מפני הנטחון בהם שלא ישלחו
ח"ו בעולתה ויהיה. ארבעה, ארבעה גבורים לארבע רוחות במפורש פ' כ"ד. הלשכות,
חדרים קטנים סמוכים יחד למשמרת הכהנים או לענין אחר מיוחד, עיין להלן כ"ג כ"ח.
(כז) המשחה, לדעת רד"ק מִשְׁחָה שם המקרה ויורה על פתיחת השער וכן תרגמתי. גם יש
לפרש מלת מִשְׁחָה כמשמעותה על כלי הנרול, אשר על ידו יפתח הכרית או המסגר, כמו
שנמלא במעשה אהוד (שופטים ג' כ"ה) רק הוא משחש בהשאלה גם על המעשה הנושה בו
וכן תמלא בנכוחת ישעיה (כ"ב כ"ג) ונחתי מִשְׁחָה בית דוד על שגמו להורות על היכולת לפתוח

חרגום אשכנזי

נען. (כח) אויך ווארען זיא
(לז חו"פ"כט) איבער דיא
גערעטהשאפטען דעם גאט
טעסדיענסטעם בעשטימט;
צוגעצאהלט טרונגען זיא דיע
זעלבען היניין אונד אין דער
זעלבען צאהל בראכטע מאן
זיא הערויס. (כט) פאן איה
נען ווארען אויך דיא אויפ
זעהער איבער דיא זאמט
ליכען גערעטהע, אונד אינפ
בעזאנדערע איבער דיא היי
ליגען געפאסע, איבער דאן
פינע מעהל איבער דען וויין
אינד דאן אהל אונד איבער
דען ווייהרויך אינד דיא גע
וויצע. (ל) אונד דיא יונ
גען פריעסטער בערייטעטען
דא זאלבען אויס דען גע
וויצען. (לא) אונטער דען
לויס וואר מחתיה, דער

דברי הימים א ט

(כח) ומהם על כלי העבודה כי
במספר יביאום ובמספר
יוציאום: (כט) ומהם ממנים על
הכלים ועל כל כלי הקדש ועל
הסלת והיין והשמן והלבונה
והבשמים: (ל) ומן בני הכהנים
רקתי המרקחת בבשמים:
(לא) ומתתיה מן הלויים הוא
הבכור לשלם הקרתי באמונה
על מעשה החבתים: (לב) ומן
בני הקהתי מן אחיהם על לחם
המערכת להכין שבת שבת:
(לג) ואלה המשרדים ראשי אבות

ללויס

הכ"ת כפתח

ערשטגעבארענע פאן שלום דעם קרחי בעשטימט, איבער דיא צובערייטונג דער פפאנ
נענבאקערייא. (לג) אונד פאן דען וואהנען קהח, ווארען אייניגע איהרער ברידער אי
בער דאן אויפצושטימטענדע בראך (טויזנטקוד) געזעצט, עס יעדען שבת אנצוי
אָרדנען. (לג) דאך דיעיעניגען וועלכע זאנגער ווארען פאן דען שטאממהייפטערן
דער

ר ש י

(כח) ומהם על כלי. כלי שרת במספר יוליאום ובמספר יביאום: (לג) ואלה המסורים וגו'
סמורים. מכל דבר המלאכה כי אם לשור שירה:

ב א ו ר

ואין סוגר ולסגור ואין פותח, ועד היום הזה תואר כבוד הוא בארכותינו להקרא שומרי חררי
האלך בשם נוסף הפסחת (טויזנטקודגער, טויזענבעוואהרער) ועפ"י יתורגם פה (אונד
זיהנען ווארען דיא טויזעל טאפערטרויט). ולבקר, וי"ו המנאר את הקודס, וכמו שחרגמתי.
(כח) כי במספר, כי להמשך הסיפור ולא לטעם, וכן דוגמתו בדה"כ (י"ב י"ג). (כט) ממנים
פקידים. ולא נמלא פעל מנה בהוראה זאת, כלל פעמים מעטים בספרים האחרונים
ובלשון המשנה, ובעברית הנקיים יאמר תמורתו פקיד; ובאמת שני הפעלים הוראתם העלמי
על המנין והמספר הוא, ונקרא נגיד בשם פקיד או מסונה, מפני שהוא ברור ממנין
הרבים ונבחר מהם או על שם שהוא עומד במקום רבים. (לא) החבתים, כתב הרד"ק
מעשי מחבת, (והדגש תאורת הנח), וכן הוא בלשון המשנה חביתי כהן גדול, ולד"ק הס
המחנות בעלמס; ועליהם הושם מתתיה באמונה. (לב) שבת, כפתח הני"ת כמשפט
השמיכות כמו שבת (ויקרא כ"ה ד') ובא כפול להורות על התמדת הפעולה בכל שנת

דברי הימים א ט

חרגום אשכנזי סו

לְלוֹיִם בְּלִשְׁכַּת פְּטוּרִים כִּי־יוֹמָם
וְלַיְלָה עֲלֵיהֶם בְּמִלְאָה: (לד) אֵלֶּה
רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְלוֹיִם לְתִלְדוֹתָם
רָאשִׁים אֵלֶּה יָשְׁבוּ בִירוּשָׁלַם:
(לה) וּבְגִבְעוֹן יָשְׁבוּ אֲבִי־גִבְעוֹן
יְעוֹאֵל וְשֵׁם אֶחָתוֹ מַעֲכָה: (לו) וּבְנוֹ
הַבְּכוֹר עֲבִדוֹן וְצוּר וְקִישׁ וּבַעַל
וְנֶר וְנָדָב: (לז) וְגִדְדוֹר וְאֶחָיו וְזַכְרִיָּה
וּמִקְלֹת: (לח) וּמִקְלֹת הוֹלִיד
אֶת־שִׁמְאָם וְאֶת־הֶם נָגַד אֶחֱיָהֶם
יָשְׁבוּ בִירוּשָׁלַם עִם־אֶחֱיָהֶם:
(לט) וְנֶר הוֹלִיד אֶת־קִישׁ וְקִישׁ
הוֹלִיד אֶת־שִׁמְאָל וְשִׁמְאָל הוֹלִיד
אֶת־יְהוֹנָתָן וְאֶת־מֶלְכִי־שׁוּעַ
וְאֶת־אֲבִינָדָב וְאֶת־אֲשָׁבַעַל:
(מ) וּבֶן־יְהוֹנָתָן מָרִיב בַּעַל וּמָרִי־
בַּעַל הוֹלִיד אֶת־מִיכָה: (מא) וּבְנֵי

דער לויים, וואָרען אין איה.
רען בעשטימטען קאממען
(פון דער זיבן) בעפריי.
עט, רען טאג אונד נאכט
בעשאַפטיגטען ווא זיך מיט
איהרער פֿערריכטונג.
(לד) ריעס זינד דיא שטאַמם
אָבערהויפטער דער לויים נאָך
איהרען געשלעכטער; דיא
יעניגען אָבערהויפטער נאָהם
ליך, וועלכע אין ירושלים
וואָהנטען. — (לה) אין גבעון
וואָהנטען: דער שטאַמם פֿאַ
טער פֿאַן גבעון יעאל, דער
נאָהמע זייער שוועס טער
(כ. ח. פֿרוי) וואָר מעכע.
(לו) אונד דעססען ערשט
געבאָרענער זאָהן וואָר, עבדון,
דאָן צור, קיש, בעל, נר
אונד נדב. (לז) גידור, אחיו,
זכריה אונד מקלות. (לח) מקלות
צייגטע דען ש מאם, אונד
אויך דיעזע וואָהנטען ביא
איהרען פֿערוואַנדטען אין
ירושלים, נעכסט איהרען
ברידערן. (לט) נר צייגטע
דען קיש, קיש צייגטע דען
שואל, אונד שאול צייגטע

מיכה

פטורים קרי. יעאל קרי.

יהונתן אונד מלכישוע, אבינדב אונד אשבעל. (מ) דערזאָהן דעם יהונתן וואָר מרי
בעל, אונד מרי בעל צייגטע דען מיכה. (מא) דיא זאָהנע דעם מיכה וואָרען:

ר ש י

(לט) אשבעל. הוּא אִישׁ בֹּשֶׁת וְלִכְךָ כִּינּוּהוּ בֹשֶׁת לְפִי שֶׁבַעל לָשׁוֹן אֲדֹנָת הוּא וְכִינּוּהוּ
בֹשֶׁת לָשׁוֹן גִּנּוּאִי: (מ) מריב בעל. זֶה מִפִּיבֹשֶׁת אִמֶּר ר' יִצְחָק בֶּר שְׁמוּאֵל מִנְּרִנּוֹה מִשְׁעָה

ב א ו ר

ושנת. (לב) פטורים, מלה ארמית להורות על איש חפשי מקוב המוטל עליו עד הנה,
והפעל פֿטר להלן (דה"ב כ"ג ח'), ופטר תורה בעלמותה על דבר היוצא ממקום שהוא כוונס
זו כמו פוטר מים (משלי י"ז ד'), על מולא ומעין, פטורי ללים (מ"א ו' י"ח) על פרמי' ממחבוא חניטה',
ונאמר בלשכות פטורים, שהיו בה לשכות המיוחדים להם להרגיל בשיר, ופטורים מכל עבודה. גם יש
לפרש בלשכות כמו בעבודת הלשכות, ושעורו שהיו פטורים מכל עבודה בלשכות המקדש. (לה) ובגבעון,
הנחובים עד סוף הפרשה הם בשינויים מעטים למעלה ח' כ"ט בין בני בנימין כי שם מקומם, ואולי
סוף הנחוב הקודם ראשים אלה ישבו בירושלים (שהוא גם סוף הכתוב למעלה ח' כ"ח)
הסב להביא אחרי יחוס שאול, אף כי פס שלא במקומו הוא. אחיו, יש ספרים אשמו, והוא

תרגום אשכנזי

פיתון, מלך אונד תחרע
(כעבט אחו). (מנ) אחו
צייגטעדען יערה, יערה צייג
טע דען עלמת, דען עומות
אנד דען זמרי, זמרי צייגטע
דען מוצא. (מנ) אינד מוצא
צייגטע דען בענה, דעססען
ואהן וואר רפיה, דעססען
ואהן וואר אלעשה, דעססען
ואהן אצל. (מד) אצל האט
טע זעכס וואהנע, דיעס זינד
איהרע נאמען: עזריקם,
בכרו, ישמעאל, שעריה,
עובדיה אונד חנן, דיעס
זינד דיא וואהנע דעס אצל.
י (ה) דיא פלשחים פיהרטען
קריעג מיט ישראל, דא
פלאה דיא מאנשיאפט פאן
ישראל פאר דען פלשחים אונד
עס פיעלען דיא ערשלאגענען
אויף דעס בערגע גלבע. (ז) דיא
פלשחים זעטטען שאיל אונד
זיי.

דברי הימים א ט י

מיכה פיתן ומלך ותחרע:
(מנ) ואחז הוליד את יערה ויערה
הוליד את עלמת ואת עזמות
ואת זמרי וזמרי הוליד את
מוצא: (מנ) ומוצא הוליד את
בנעא ורפיה בנו אלעשה בנו
אצל בנו: (מד) ולאצל ששה בנים
ואלה שמותם עזריקם ובכרו
וישמעאל ושעריה ועובדיה וחנן
אדה בני אצל:

י (ה) ופלשתיים נלחמו בישראל
וינס איש ישראל מפני
פלשתיים ויפלו חללים בהר
גלבע: (ז) וידבקו פלשתיים אחרי

שאל

ר ש י

שענדו ישראל את הנעל נקרא הנעל שם נוסת דכתיב לקטר לבשת ולקטר לנעל (ירמיה י"א)
כי הנעל היא נוסת ונדעון נקרא ירובעל על שם ירב לו נעל (שופטים ו') ונקרא ירובשת
דכתיב על אבימלך מי הכה אבימלך בן ירובשת וגו' בספר שמואל (ב' י"א) ונקרא ירובשת וירובעל
כי נעל נוסת אחד הוא:

ר (א) ופלשתיים נלחמו בישראל. אינו מספר כי הם מפלתו של שאל וכאשר בא לספר מעשה

717

ב א ו ר

הנכון כי בן בא למעלה, ואולי בא מלת אחתו בחילוף הכתוב ז' ט' עיי"ש. (מכ) ואחו, גם
הוא בן מיכה, כמו שהוא למעלה מ' ל"ה, וראה מ"ש הרש"ם בפסוק זה (בראשית ל"ו י"ג)
וע"ע למעלה מ' ל"ב.

ר (א) ופלשתיים, הפרשה הזאת כוללת מות שאל והיא מקור נפתח לבית דוד, והפרשה
הזאת כתובה בשינוי לשון גם בשמואל ב' פרשה ל"א, ומלות גושא שאל וזח גושא
נניו אשר לא נמצא בכל שאר ס"ה ק' עדים הנה על איחור מחברת הפרשה שלפנינו ולקיות
הנה מל' ערב (כי אם בגשו ינא בגשו ינא אין לו אחיה כלל) ובשמואל נאמר גויה תחת
גושא. איש, יסיד לחורר הקיבוץ הכלתי מסוים ע"ד ויהי לי שור וחמור עיין רש"י שם.
(ב) וידבקו, כמו וידבקו וכן וידבקו את לשונם (ירמיה ט"ב) כמו וידבקו (רד"ק) וזרות
כאלה

דברי הימים א י

שָׁאוּל וְאַחֲרֵי כֵּן וַיָּבֹאוּ פְּלִשְׁתִּים
אֶת־יוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינָדָב וְאֶת־
מֶלֶכִי־שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל: (ג) וַתִּכְבֹּד
הַמֶּלֶחֶם עַרְשָׁאוּל וַיִּמָּצְאוּ
הַמְּרִים בִּקְשָׁתוֹ וַיַּחַל מִן־הַיּוֹרִים:
(ד) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־נִשְׂאֵ כִלְיוֹ
שָׁרֶף חֲרֹבָה וּדְקָרָנִי בָּהּ פֶּן־
יָבֹאוּ הָעֲרָלִים הָאֵלֶּה וְהִתְעַלְלוּ־
בִּי וְלֹא אָבָה נִשְׂאֵ כִלְיוֹ כִּי יֵרָא
מֵאֵד וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב
וַיִּפֹּל עָלֶיהָ: (ה) וַיֵּרָא נִשְׂאֵ כִלְיוֹ
כִּי־מֵת שָׁאוּל וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־

החרב

תרגום אישכנזי כו

וַיֵּנְעוּ וַאֲהַנְעוּ נָאךְ, אֹנֶד עַם
עֶרְשֵׁל גֵּעַן דִּיא פִּלְשְׁתִּים דִּעַן
יוֹנָתָן, דִּעַן אֲבִינָדָב אֹנֶד דִּעַן
מֶלֶכִי־שׁוּעַ, וַאֲהַנְעוּ דִּעַם שָׁאוּל.
(ג) נִין דִּרְעִנְטַע זֶךְ אוֹיֵךְ דִּעַר
קֶאמְפָּה גֵעַנְעַן שָׁאוּל, עַם טֶרָאִי
פֵּעַן אִיהֶן דִּיא בֶּאֱנַעֲנִישִׁטְעַן,
אֹנֶד עַר עֶרְבֵעֲבִטַע זַעְהַר פֶּאָר
דִּיעִזְעֶן שִׁטְטַעַן. (ד) דִּיא שְׁפֶרְאֵךְ
שָׁאוּל צו וַיֵּנְעַם וַאֲפֶעֱנַטְרַע.
גַּעַר: צִיעַהַע דִּיין שִׁיעֶרְדַּט,
אֹנֶד עֶרְשִׁטַעֶכֶּע מִיךְ דִּיאִמִּיט!
עַם קֶאֱנַנְטַעַן וַאֲנַסִּט דִּיעִזְעֶן אֹנֶי־
בַּעֲשִׁנִּיטְטַעַנְעֶן קֶאֱמַמַּעַן, אִינֶד
אִיהֶרְעַן מוֹטֶהוּוִילְלַעַן מִיט מִיר
טֶרִיבִיעַן. אַכְעַר וַיִּין וַאֲפֶעֱנַעֲנִי־
טֶרַעֲנַעַר וַאֲלִטַּע נִיכֶט, דִּעַן
עַר פִּירְכֶּטַעֲטַע זִיךְ זַעְהַר, דִּיא
נֶאֱהֶם שָׁאוּל דִּיא שׁוועֶרְדַּט,
אֹנֶד שְׁטִירְצַטַע זִיךְ דִּארױף.

(ה) אֵלֶם זִיין וַאֲפֶעֱנַטְרַעֲנַעַר זַאָה, דִּיאִם שָׁאוּל טֶאָרַט וַאֲרַ, דִּיא שְׁטִירְצַטַע אוֹיֵךְ עַר זִיךְ אוֹיֵף
דִּיא

ר ש י

דוד איז מספר זיין חסד אלף גבורות וידולתו כי הספר שלו ולמלכי יהודה: (ג) וימלאוהו
המורים בקשת. בוא וראה כי אין חכמה ואין חנוכה לנגד ה' וגו' (משלי כ"א) כי נגד ה' דרכ
איש בנימן היו שונאים נופלים לפניו בקשת כי הם נקראים בקשת כדכתיב אחר יד ימי
וגו' שופטים (כ"א) וכן ביהונתן מלך אורה לשלח לי למטרה בשמואל ח' (י"ב) וכתיב למטה בנימ
נשקי קשת מימינו וגו' וכן באסא בספר זה (ב' י"ד) ומנחם נשאי מגן ודורכי קשת וגו'
אבל כשהם סר מעל שאל כל ביד רומי קשת בדבר שהיא אומנתו: ויחל מן היורים, כס
ותחלחל המלכה (אסתר י'):

ב א ו ר

באלה אשר הם להקל המנטא, מרוב מליאותם חדלו להיות זרות. (ג) וַיִּתֵּל, שרשו חול
ובנינו הפעיל והיה ראוי וַיִּתֵּל בפתח כמו וַיִּסַּר את אופן מרכבותיו (שמות י"ד כ"ד) ובא ע"ד
שאר האותיות כמו וַיִּתֵּן לוֹ עֲדָרִים לנָדוֹ (בראשית ל' מ'), ולדעת געזעניחוס הוראת השם
הזה על חבלי יולדה בחילוף חול וחבל (ומלאו גם למעלה בת שוע תחת בת שבע) ונשאל אחרי
זה לכל מבואב בכלל. היורים בשמואל נקראו המורים, ושניהם תוארים למושכי רומי קשת,
כי מאחר שאמר פעולת הירייה גם בקל גם בהפעיל כמו ירה ויור (מ"ב י"ג י"ז) לכן גם
התוארים (והם הבינוני' הנכרי') בשני פנים יורה ומורה: (ד) והחללו, החלול
יאמר על העושה ברכון עצמו, ובלי מניע אחר זולתו, עלילות שונות באחר החל
ממנו. ומה נאמר אלל הקב"ה את אשר התעללתי במלכים (שמות י' ב') וכן אלל בני אדם.
אך יען כי גבורת אנשים בני תמותה מחוברת לרוב עם הגאון, והנזיון נגד החלש מהם
והנכונת תחתיהם, לכן גם עלילותיהם נגדו הן לו לכלימה ולשניה מה שאינו ח"ו אלל הקב"ה,
ומזה חבין כי העתיקו השנעים במקום שג' התעלל אלל אדם, בהוראת שזוק וכו'.

הַחֶרֶב וַיָּמָת: (ו) וַיָּמָת שְׂאוּל
וְשָׁרָשָׁת בָּנָיו וְכָל־בֵּיתוֹ וַיַּחֲדוּ
מָתוֹ: (ז) וַיֵּרְאוּ כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר־בְּעַמֶּק כִּי גָסוּ וְכִי־מָתוּ
שְׂאוּל וּבָנָיו וַיַּעֲזְבוּ עֲרִיהֶם וַיָּגִסוּ
וַיָּבֹאוּ פְּלִשְׁתִּים וַיֵּשְׁבוּ בָהֶם:
(ח) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹאוּ פְּלִשְׁתִּים
לְפָשֵׁט אֶת־הַחִלָּלִים וַיִּמָּצְאוּ אֶת־
שְׂאוּל וְאֶת־בָּנָיו נָפְלִים בְּהַר
גִּלְבָּעַ: (ט) וַיִּפְשִׁטְהוּ וַיִּשְׂאוּ אֶת־
רֹאשׁוֹ וְאֶת־כָּלְיוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְּאֶרֶץ־
פְּלִשְׁתִּים סָבִיב לְבַשָּׁר אֶת־
עַצְמֵיהֶם וְאֶת־הָעֵס: (י) וַיִּשְׁימוּ
אֶת־כָּלְיוֹ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת־
גִּלְגָּלָתוֹ הִתְקַעוּ בֵּית דָּגוֹן:

וישמנו

רעו געטצען אונד דעם פֿאלקע. (י) ויא לענטען ווינע וואָפֿען אים טעמפעל איהרער
געטצען ניעדער, אונד ווינען שערעל שטעקטען ויא אויף אים טעמפעל דעם דגון.
אלס

דאָ שווערדס, אונד שטאַרב. (ו) אַלץ שטאַרב שאַול אונד
זיינע דרייאַ וואָהנע אונד אַללע
זיינע הויגענאָסען, אינסנע־
זאמט שטאַרבן ויא. (ז) אַלס
דיאָ וועמטליכע מאַנשאַפֿט
ישראל'ס, דיאָ אים טהאַלע
וואָר, געזעהען האַטטע, דאָס
יענע (ווי' דעם בערגע) פֿלאָ־
הען, אונד דאָס שאַול מיטווייִ
געזעהנען טאָרט וואָרען, פֿער־
ליעסען ויא איהרע שטערטע,
אונד פֿליכטעטען ויך; דאָ קאָ־
מען דיאָ פֿלשחים, אונד בע־
זעטטען ויך דאָרין. (ח) אַלס
אַם פֿאַלגענדען טאָגע דיאָ
פֿלשחים קאָמען, דיאָ ערשלאָ־
גענען אויסצוציעהען, דאָ פֿאַנ־
דען ויא שאַול אונד זיינע וואָהנע
ליענען אויף דעם בערגע גילבע.
(ט) ויא צאָגען איהן אויס, נאָה־
מען ווינען קאָפּף אונד ווינע
וואָפֿען, אונד שיקטען (ויה)
אים לאַנדע פֿלשחים אומהער,
אום עס צו פֿערקנידען איהם

באור

(ו) וכל ביחו, ביתו אינו מוסב על משפחתו, רק על אנשי מלחמתו הנלכדים תמיד סביביו
לשמרו כי עוד נשארו לו בנן וכן בניו ונתינו וכן כתוב בשמואל. גם כל אנשיו והוא נמ"ש:
(ז) בעמק, הוא עמק יזרעאל אשר שם המלחמה במפורש (ש"א כ"ט א') גם חקרא כפי הערביים
הערכה אשר הירדן עובר בה עמק עד היום הזה בלי תואר נוסף. ובשמואל כתוב אשר בעבר
העמק ואשר בעבר הירדן. — (ט) ויפשטוהו, את כל אשר עשו בגופת שׂאוּל, עשו גם בגופת
בניו ויתקעו יחד בחומת בית שן (ש"א ל"א י"ב) ונזכר פה רק שׂאוּל לנדרו בהיותו ראש
חפצרת פלתיים וכו' התנשא. אח עזביהם, אין מן ההנחה לומר כי הוא בחילוף בית
עלזיהם הנזכר בשמואל פ' ל"א, כי אם מאמר הכתוב נוסד על מנהגם נימים ההם לספר
כל בשוריותיהם מול פני אליהם בחודה ובתהלה, ונעיקר מלת עלזיהם, הנה הנפוד עָצָב או
עָצָב וברבוי עָצָבִים (משלי כ' י') או עָצָבִים בפלס גמל גמלים, והוא על הרוח כס"הק, וע"ע מ"ש
זוה להלן (דכ"ב ט"ו ט"ז). (י) גלגלחו, לא הודיענו הכתוב איזה מקום גוייתו? — ובשמואל
נאמר ואת גוייתו תקעו בחומת בית שן וחלף זה נשמט שם מעשה הגלגלת הנזכר בספרנו,
וכן יפרש האחד את החומות השני כמה פעמים. דגון, אליל המיוסד לפלשתיים היה דגון
(ש"א ה' ד') וסם הניחו את גלגלתו לזכרון אך עשירות היה אליל הנוכל לכל הגוים

דברי הימים א י

תרגום אשכנזי סח

(יא) אלס דיא בעוואהנער פאן
יבש גלעד הארטען, אללעס
וואס דיא פלשתים אן שאול
פֿעראיבט האטטען, (יב) דיא
מאכטען זיך אויף אללע טא-
פֿערן מעננער, טרוגען דען
לייבנאם שאול'ס אונד דיא
לייבנאמע זיינער זאהנע ווען,
אונד בראכטען זיא נאך יבש,
בעגרוכען דערען געביינע אונ-
טער דער טערעבינטע צו
יבש, אונד פֿאסטעטען זיעבען
טאגע. (יג) זאָ שטארב שאול

(יא) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־יִבְשָׁגֶלֶד אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־עָשׂוּ פְּלִשְׁתִּים לְשָׁאוֹל׃
(יב) וַיָּקוּמוּ כָּד־אִישׁ חֵיל וַיִּשְׁאוּ
אֶת־גּוֹפֶת שָׁאוֹל וְאֶת גּוֹפֶת בָּנָיו
וַיָּבִיאוּם יְבִישָׁה וַיִּקְבְּרוּ אֶת־
עַצְמוֹתֵיהֶם תַּחַת הָאֵלֶּה בְּיִבְשׁ
וַיְצוּמוּ שִׁבְעַת יָמִים׃ (יג) וַיָּמָת

שאול

ר ש י

(יב) ויביאום יבשה. ליבש גלעד: ויצומו שבעת ימים. ולמה נחלצו ולמה מסרו עמם
בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלעד יותר משאר ישראל לפי שעשה להם שאול
טובה שהלילים בשעלה נחש העמוני עליהם וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם
יבא להם מושיע והיו למים ומתענים אולי יבא להם מושיע ובא שאול והושיעם כנגדן
נחענו עתה גם הם ז' ימים וגם מפני אבילות שנהגו (שנהג) שבעת ימים כי גם קרוביהם
היו כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש בגבעה (ס' שופטים) נתנו לאשייבש גופותיהם
לכנימן כשטפוס מן המחלות: (יג) וימת שאול במעלו אשר מעל. שתי מעילות מעל בשאלת

ב א ו ר

שמה, והוא, האלילה חסטרקוט או חסטרקוט אשר ענדו לה עם הארץ בתמונת הירח ויאמר ברבו
עשתרות ע"ס התמונות הרבות שנעשו מאילה זאת והיחיד ממנה נמלא בספר יהושע (ב"א כ"ז)
ובמלכי' (א' י"א ל"ג), ומזה השדרונים (שופטים ח' כ"א) שהם בתמונות הסהר בתרגום ירח סיהרא.
ובנית עשורת זה הניחו את כליו לזכרון. ונפלא הוא כי גם באהל מועד הקדוש היתה
שמורה חרב הפלשתי כמנהג הימים ההם, להניח את בלי גבורי האויבים המונומים אל מקום
נכבד ומקודש. (יא) יבשה, אנשי יבש גלעד התעסקו בו כי זכרו את אשר עשה עמהם
והושיעם כשאול עליהם נחש העמוני (ש"א פרשה י"א). (יב) עצמותיהם, ואת בשר גופותיהם
שרפו במפורש בשמואל, והחכם מהרש"ד בניאורו שם כתב כי הוא כעין שנאמר ובמשרפות
אבותיך המלכים ישרפו לך (ירמיה ל"ד ה') ע"כ, ודבריו נפלאו כי שם בירמיה עשו משרפות
לכבוד המלכים במשפט, וכן וישרפו לו שרפה גדולה עד למאוד (דס"ב ט"ז י"ד) וזו"ל אמרו
שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי שנאמר ובמשרפות וכו' ומה הם שורפין מטחם וכלי
חשמישן (כדי שלא ישתמש בהן אחר) אולם אנשי יבש גלעד שרפו את גופות המלך ובניו
עפ"י תרגום רש"י הנ"ל שם, ואיך חשונה שני המקומות זה לזה. ונאמת דעת רש"י בשמואל
הוא כי גם בשאול ובניו לא שרפו את עצמם כ"א שרפו לכבודם והוא עפ"י התרגום וקלי
עליהן כמו דקלין על מלכיה. האלה, הוא העץ הנקרא טערעבינטע. וראוי להבדיל מן אלה
בפת"ח הנקרא גלגלוננו חייב, ולד"ק פיסטאליא"ה, והנה בשמואל כתב כי קברוהו תחת האשל, וזה
הסב דעות שונות. אחדים אומרים כי אשל ואלה ממין אחד המה, ורד"ק בשמואל שם כי
אשל הוא שם כולל לכל עץ; ואלה הנזכר בד"הי מפרש שם העלם הפרטי מי הוא, וזוה
חלונת חכמים שונים על כותב ספר ד"הי בענין זה נוספת מעלמה. והנה מד מרבותינו ז"ל
אמר אשל שנטע אברהם פרדס היה (סוטה י' ע"א) וזה מסכים ללשון ערב כי גם זה
יורה לאשל על קיבוץ ענבים (רק כי בערבית יתאר קיבוץ ענבים ממין מיוחד הנקרא טאמריסק"א)
והוא הנזכר ורבינו יונה וראב"ע ורשב"ם מסכימים לזה. ועפ"י"ז בא כותב ספרנו להודיע מאיה
מין היו ענבי הפרדס אשר נקבר שם שאול. ואל יפלא בעיניך כי השתמש במלת אשל (שם)
לקיבוץ ענבי טאמריסק"א על קיבוץ ענבים בכלל, כי כן יורה שם אלוץ על עץ מיוחד כידוע,

תרגום אשכנזי

וועגען זייער טרילאזיקייט, דיא ער בענאנגען געגען דען עוויגען, וועגען דעם געטטלי-
כען געכאטהעס, דאזער ניכט בעאכאטעט, אונד אויך דעם-
וועגען, ווייל ער ביא טאדטעג-
בעשווארערן זיך בעפראגטע, אונד דער צוקונפט נאכפארש-
טע. (יד) ווייל ער אלזא ניכט ביא דעם עוויגען פארשטע, דארום ליעס ער איהן שטער-
פען, אונד ווענדעטע דיא קע-
גיסוויירדע צו, דעם דוד, ואחן דעם ישי.

יא (ח) גאנץ ישראל פערזאכט מעלכע זיך ביא דוד צו חברון, אונד ואגטען: וויר זינד דיין ביין אונד דיין פלייש! (ד. ה. וויר הענגען גמץ מן דוד) (נ) פריהער, יא לענגסט שאן, אלס נאך שאול איבער אונד רעניערטע, ווארסט דוא עס, דער ישראל אויסציעהען אונד איינריקקען ליעס; אונד נון שפראך דער עוויגע, דיין גאטט, צו דוד: דוא וואללסט מיין פאלק ישראל וויירען, אונד דוא וואללסט רעגענט זיין איבער מיין פאלק ישראל! (ג) דא קאמען אללע עלטעסטען פאן

דברי הימים א י יא

שאול במעלו אשר מעל ביהוה על דבר יהוה אשר לא שמר וגם לשאול באוב לדרוש: (יד) ולא דרש ביהוה ומיתרו ויסב את המלוכה לדוד בן ישי: יא (ח) ויקבצו כל ישראל אל-דוד חברונה לאמר הנה עצמך ובשרך אנחנו: (נ) גם המול גם שלשום גם בהיות שאול מלך אתה המוציא והמביא את ישראל ויאמר יהוה אליה לך אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה תהיה נגיד על עמי ישראל: (ג) ויבאו כל-

זקני

וואללסט מיין פאלק ישראל וויירען, אונד דוא וואללסט רעגענט זיין איבער מיין פאלק ישראל! (ג) דא קאמען אללע עלטעסטען פאן

ר ש י

אין אחת! שאל אחרי שמואל ואחת שדרש ובאגדה דשמואל שניו חמש מעילות מעל: על דבר ה' אשר לא שמר. מה שזכור שמואל כדנתיב שבעת ימים תחל (שמואל א' י') ועל אשר מעל במלחמת עמלק:

יא (ב) אתה חרעה את עמי. על זה אמר דוד ה' רועי לא אחסר (חבלי' ב"ג) אתה אומר לי אתה חרעה מה אני יכול לרעות אין הדבר חלוי בי אלא ה' רועי לא אחסר וגם אני לא אחסר לכם

ב א ו ר

ובארמית השתמשו מזה בשם אילן לכל עץ. (יג) לדרוש, חסר הי"ו וענינו לשאול באוב ולדרוש כמו לזוד ליד להניח (בראשית כ"ו ו') ואולי הם שני מיני קסם כמפורש בתורה שואל אוב וידעוני יורש אל המתים (דברים י"ח י"א). (יד) ולא דרש, הן דרש דרש כמפורש בשמואל א' (כ"ח ו') אפס כמעט אשר לא ענהו ה' פנה אל האובות ויבקש ענחם לכן לא נחשבה דרישתו לדרישה כלל.

יא (א) כל ישראל, על ידי ראשי שניהם וכמפורש בפסוק ג', ונשמואל כתב ששני ישראל. (ב) המוציא והמביא, תואר מיוחד למנהיג העם ע"ד אשר יוציאם ואשר בואם (במדבר כ"ו י"ז). (ג) כל זקני, הם הזכרים בפסוק א', וחזר הסופר על שמוחך אחרי

דברי הימים א יא

וְקָנִי יִשְׂרָאֵל אֶל-הַמֶּלֶךְ הַחֲבֹרֹנָה
וַיָּכֶרֶת לָהֶם דָּוִיד בְּרִית בְּחֲבֶרֶון
לִפְנֵי יְהוָה וַיִּמְשְׁחוּ אֶת-דָּוִיד
לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל כַּדָּבָר יְהוָה
בְּיַד-שְׂמוּאֵל: (ו) וַיֵּלֶךְ דָּוִיד וְכָל-
יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם הָיָא יְבוּס וְשֵׁם
הַיְבוּסִי יִשְׁבִּי הָאָרֶץ: (ה) וַיֹּאמְרוּ
יִשְׁבִּי יְבוּס לְדָוִיד לֹא תָבֹא הֵנָּה
וַיֵּלֶכְדָּ דָוִיד אֶת-מִצְדַּת צִיּוֹן הָיָא
עִיר דָּוִיד: (ו) וַיֹּאמֶר דָּוִיד כָּל-

מכה

ר ש י

חרגום אשכנזי סט

פָּאָן יִשְׂרָאֵל צוּם קַעֲנִיגֶע נָאָךְ
חֲבֶרֶון, דוד שלאַס מיט איה.
נען איינען בונד צו חֲבֶרֶון פֿאַר
דעם עוויגען, אונד זיא זאלב.
טען דוד צום קַעֲנִיגֶע איבער
יִשְׂרָאֵל נָאָךְ דעם געטטליכען
וואָרטע דורך שְׂמוּאֵל. (7) דא
צאָג דוד מיט גאַנץ יִשְׂרָאֵל גע.
גען ירושלים, דאָ איזט יבוּס,
דען דאָמאָהלס וואָרען נָאָךְ
יבוּסִים איינְוואָהנער דעם לאַג.
דעם. (ה) דיא איינְוואָהנער
פָּאָן יבוּס וואָנטען צו דוד: דוא
ווירט ניכט הערין קאָממען!
דוד אָבער עראָבערטע דיא
בורג ציון, דאָ איזט עיר דוד
(שטאָרט דעם דוד). (ו) דוד
האַטטע דאָמאָהלס געשפּאַָ-

ורוגמא (בשמואל ב' כ"א) אונזשענו אנשי דוד לו לאמר לא תלך עוד אתנו במלחמה ולא תנכס
את נר ישראל אמר להם דוד כי אתה נרי ה' וה' יגיה חשני (שם כ"ב): (ג) ויכרות להם
דוד ברית. באותו ברית שכרת יהוידע דנחיש (מלכים ב' י"א) ויכרות יהוידע את הכהנים בין
ה' ובין המלך ובין העם להיות לעם לה' פחרון להיות לה' עבדים וגם בין המלך ובין העם
להיות לו לעבדים במשפט המלך וגם המלך לעשות נחוק לעבדיו ללחום מלחמות: לפני ה'.
והלך לא היה המענה בחברון אלא מהו לפני ה' כל מקום שעשין חנאי או כורחין ברית המקום
שם הוא דוגמא כיפתח לפני ה' (סופטים י"א) במלפא דוגמא ומעלה מעל בה' וכיחש בעמיתו
(ויקרא ה') בדמפרש בתורת כהנים: (ד) וילך דוד וגו'. הלך מיד למלחמה בשהמליכוהו כל
ישראל אלא יאמרו ישראל כל המלחמות שעשה דוד בימי שאל נוכח מזלו של שאל היה ועתה
דואג להלחם לך הלך מיד למלחמה: (ה) ויאמרו ישבי יבוּס לדוד לא תבא הנה. אינו מפרש
באן למה ובשמואל (כ"ה) מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים
ראו אלא יוכלו לעמוד לפני דוד ונתנו עורים ופסחים לפני שער העיר לאמר לא יבא דוד
הנה כי אם ילחם עם העורים הללו כי ידעו כי נזוי הוא למלך להלחם עם העורים ומחוק
ק יסוב ולא ילחם עמהם ודוד אמר בלנו אמת הוא כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים
ועם פסחים אך כל מי שיכה היבוּסי היאך שיגע בלנו וימשכם וישליכם משם את העורים על
כן יאמרו עיר ופסח לא יבא אל הכית אל בית דוד (שם) שיהא לו גנאי סן יאמרו עם אלו

ב א ו ר

אחרי ההפסק בנתיים, וזה לאהבת ההמשך במנהג ספרי הקודש ושאר לשונות קדש; ויכרות להם,
ברית ברית תבוא לפעמים ביהם שאליו כמו פה, ולפעמים ביהם הפעול את אועם כמו ברית ה' את
אנרם ברית, ברית עמנו ברית. והחכם געוועניחום הטיב לתק ביוהס, ואמר כי בנא ברית
עם למ"ד אינו ברית כללי בין שני ה'לדים כ"א קשר חנין על חובה מיוחדת המוטלת על
האיז אשר לו יכרת הכרית, ומזה ברית ברית לעיני (איוב ל"א א'). (ה) לא הבוא,
הסיפור הזה בספרנו קטן הכמות וקל להבין הוא, ועור ופסח לא יבואו בתוכו כאשר באו
בספר שמואל בפרשה ה'. על כן אין לי להרחיב דיבור עליהם, כי שם מקימם. (ו) כל
מבה, נודע הוא כי היתה ירושלים נחלקת לשתי מחלקות, האחת בראש הר ציון והיא המבודה
אשר ישב בה היבוּסי ולא בא ישראל לתוכה עד שלכדה דוד וקראה על שמו עיר דוד והמלך קם
השנית

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יא

מִכָּה יְבוּסִי בְּרֵאשׁוֹנָה יְהִירָה
רֹאשׁ וְיִשָּׁר וַיַּעַל בְּרֵאשׁוֹנָה
יֹאב בֶּן-צִרוּיָה וַיְהִי לְרֹאשׁ:
(ז) וַיֵּשֶׁב דָּוִיד בַּמִּצְדָּה עַל-כֵּן קָרְאוּ
לְעִיר דָּוִיד: (ח) וַיִּבֶן הָעִיר מִסְבִּיב
מִן-הַמְּלֹאָה וְעַד-הַסְבִּיב וַיֹּאב

יחיה

כען: ווער צוערשט (חזין דעם
טטערטמויער) איינען יבוסי ער-
שלעגט, דער זאלל אבערהויפט
אונד בעפעהלסהאבער ווער-
דען! עס ערשטיעג זיא צוערשט
יואב, דער זאָהן צרויה'ס,
אונד ווארדע אבערהויפט.
(ז) בון וואהנטע דור אין דער
פעסטונג; דאָרום נאָנטע מאָן
זיא אויך עיר דור (טטערט דעם
דור). (ח) ער ליעס בויען דיא
שטאָרט רינגסהערום פֿאַן דעם

מלוא (חיינען בעזקנדערן טה ילעדער פעסטונג) ביו צור אומגעכונג, אונד יואב
בע-

ר ש י

נלחם דוד: (ח) ויואב ימיה את שאר העיר. הוא בנה והחזיק לבנות דקיי החומה. דוגמא

ב א ו ר

השנית היא העיר המתונה במורד ההר לפונה, ואם אמנם שיטתו זה ישראלים על הרוב,
בכל זאת לא יכלו לגרש את היבוסי היושב בחלק מיוחד בתוך העיר. אך עתה אחר-אשר לבד
דוד את המלודה, רצה להעזיזו גם על היבוסי יושב העיר, והנה בננותם דיק ושפכו סוללה
מול המלודה והשיאו חבלים מול החומה לעלות אליה בחזק יד מבלי מורך נגד המורים אשר
יורו מעל החומה, השביל דוד להפית רוח גבורה ולעורר קנאה בלב הלוחמים היראים לעלות
בראשונה מול החומה (כי הראשונים לרוב יפלו שדוד) והנטיח כי האיש אשר יכה יבוסי
בראשונה על החומה (ולזה בא יבוסי בלא ה"א הידיעה כי אינו מוסב על עם היבוסי כ"א
על איש יבוסי אחד יהיה מי שיהיה) יהיה לראש ולשר. ויעל יואב בן נרויה בראשונה (וזה
מסכים עם טעם הלוחם האמין הזה) להראות לאנשיו איך גם הוא ישים נפשו בכפו באחד
העם, וזה העיר את רוחם עוד ביתר שאת ועזו וילכדו את המלודה, ומה שנאמר ויהי לשר
ולא לראש, כמו שהנטיח יהיה לראש ולשר, אם שהם שמות נרדפים או מפני שהיה
יואב ראש מקדם ולא נוסף לו כ"א התואר שר העיר בן נ"ל. (ו) במצד, בשמואל ב' ה'
ט' כתוב בַּמִּצְדָּה, וזה יורה כי הוראתם אחת, רק בַּמִּצְדָּה הוא לרוב על בנין חזק ומבצר אמין עם
צריח ודלתים וקצד הוא שם כללי למקום מחסה במלח גבוה, ואם לפעמים רק תועפות
הרים לו חומה מימינו ומשמאלו או קוליס וברקנים וחגוי סלע מגן המה בעדו. (ח) מן
המלוא, כתב רד"ק מקום סמוך לחומה ואותו המקום הוא רחב להאסף העם שם לפיכך
נקרא מלוא כמו האספו מלאד (ירמיה ד' ה') וממנו ולפנים בנה עד סניב המגדל וזהו
מסניב, וזה שאמר בס' שמואל (ב' ה' ט') מן המלוא וביתה; ושלמה בנה אותו המלוא כמו
שנאמר שלמה בנה את המלוא וגו' (מ"א כ"ז י"ז) עכ"ל, אמנם על מקום רחב לבדו לא יתכן
לאמור שלמה בנה אותו, ויותר נראה לי כי מלוא נרדף הוא עם מִצְדָּה, רק כי מלודה
הוא שם הכולל להמבצר בעצמו והנתיים אשר בתוכו וסניב לו וכל אשר בו; ומלוא הוא מיוחד
למלאכות המבצר בפרטות, על היותם מלוא ברזל ועץ חנית ואנשי מלחמה וכלי מלחמה.
ולזה נמצא תמיד חלל המלכים בחזקם את מבצרי עיר ירושלים שם זה, כמו לבנות את
המלוא (מ"א ט' ט') או בנה את המלוא (שם שם כ"ד) ומעתה מלוא הוא מבצר עיר דוד,
ולזה בא, שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד (שם י"א כ"ז) ויחזק את המלוא
עיר דוד (דה"ב ל"ב ה') כי מלוא אך חלק מעיר דוד היה כמ"ש. ועד הסניב, סניב שם
תואר והרבו ממנו בסביבי ירושלים (ירמיה ל"ג ג') והוא בנוי למעגל רחב ידיים אשר הוא
סניב לעיר או למבצר (חזקריי, חזקעכונג) ושיעור הכתוב דוד בעצמו בנה מן המלוא עד
הסניב

דברי הימים א יא

חרגום אשכנז ע

בעפעסטיגטע דען איבריגען
טהייל דער שטאדט. (ט) דוד
ווארד אימער גרעסער, אונד
דער עויגע צבאות (גסטט דער
העכסטער) וואר מיט איהם.
(י) פאלגענדע ווארען דיא
הויפטער דער העלדען דוד'ס,
דיא אין ווינער רעגירונג איהם
פעסט אנהינגען, אום איהן
איבער גאנץ ישראל צום קע-
ניגע צו מאכען, נאך דער
פערדייסונג דעם עויגען אי-
בער ישראל. (יא) פאלגענ-
דעם איזט נון דיא צאהל דער
העלדען דוד'ס: ישבעם, זאהן
דעם חכמוני, הויפט דער

יחיה את-שאר העיר: (ט) וילך
דוד הלוח וגדוד ויהיה צבאות
עמו: (י) ואלה ראשי הגבורים
אשר לדוד המתחזקים עמו
במלכותו עם כל-ישראל
להמליכו כדבר יהוה על-
ישראל: (יא) ואלה מספר
הגבורים אשר לדוד ישבעם בן-
חכמוני ראש השלוחים הוא-

עורר

השלישים קרי

ר ש י

צורא ויחיו את האבנים מערמות העפר (נחמ' ו'): (יא) ראש השלישים. ראש הגבורים כמו ושלשי' על כלו (שמות י"ד): עורר חנינו. כאשר הוא נלחם במלחמה לא היה חוזר במלחמה עד שיהרג חנינו ג' מאות חלל: בן חכמוני. (בשמואל ב' כ"ג) בחוב חכמוני הוא אביו ויפה כח האב

ב א ו ר

הסניב אשר לעיר התחטונה (ועד בכלל) וחזק גם את דדקי העיר מחזק, ויואב הנקרא לשר העיר בהנעת דוד החיה את כל דדק בשאר העיר ובפנימה. ובשמואל נאמר ויבן דוד מן המלא ויביתו כלומר עד פנים העיר, אך העיר בעצמה לא נבנתה ע"י דוד כ"ז ע"י יואב בנחוב פה, ותרגמו (פון דען פעסטונגסווערקען דער בורג געגען דען חיינערע דער טטארט לו). (י) המתחזקים, דבקה נפסם בו בכל חזק וכה והחלמלו לעזרו ובא בהתפעל וניחם עם ע"ד ואין אחד מתחזק עמו (דניאל י"ב"א). עם כל ישראל, שיעורו בתוך כל ישראל, ונא עם במקום יחם שבו כמו עם לכני (יהושע י"ד ז') תמור בתוך לבני, עם ליליא (דניאל י"ב) כמו כליליא. — וכל הגבורים הנמנים פה, נאו בשינוי לשון אף בשמואל ב' (כ"ג). (יא) ישבעם, לדעת רד"ק ישב בעם ואחד עם יושב בשבת הנזכר בשמואל, ושיעורו ישב עם המלך והיה לו ליועץ בעניני העם, ושם אביו חכמוני, ושמו העלמי עדינו העלני (כי בן נאמר בשמואל) ומה שאמר שם שמונה מאות ופה שלש מאות, האחד הוא אומר על האב והשני על הבן או על איש אחד ובשתי מלחמות. זאת דעת הרד"ק ז"ל, ועל פיה לא נהלק עוד במוסרים בם' שמואל כי שם כתוב: אלה שמות הגבורים אשר לדוד, יושב בשבת חכמוני ראש השלישי הוא עדינו העלני על שמונה מאות חלל בפעם אחד, ומדוע נאו שמוהו וחואריו בסדר מעורב ומבולבל כזה, בתחלה חוארו יושב בשבת ואז שם אביו חכמוני ואז חוארו ראש השלישי, ואז שמו העלמי עדינו העלני? — ומדוע נחסר שם עורר את חנינו? — ואחר העיון בדברי המפרשים בחתלי דרך כזה: ישבעם הוא שם פרטי כמו להלן (י"ב ו') ובשמואל נקרא ישבעם בשם יושב בשבת, והוא ג"כ שם פרטי, רק נחלק בשווי ההוראה ע"ד שנקרא מפיכשת גם מריב בעל (למעלה ט' מ'). חכמוני הוא חוארו ואחד עם בן חכמוני, כמו האחותי בכחוב הבא שנקרא בשמואל בן אחותי. ראש השלישי חסר מ"ס וענינו השלישים כמו הרדר עמי תחתי במקום עמים. ובענין עדינו העלני הנה כבר העתיקי חנמים שונים את שתי המלות האלה עפ"י הוראתם בלשון ערב כמו חבב בעצו כלומר בעץ חנינו, ולדעת יש לנאסר גם על פי לשונו אס נאמר כי עדינו הוא פעל משרש עדן ע"ד החקשר מעדנות נימה (איוב ל"א ל"א) שהוראתו שם על הארצות והקשורים אשר בהם נוצני השמים נאחזים

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יא

עֹרֶר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שֵׁלֶשׁ־
מֵאוֹת חֹלָל בַּפֶּעַם אַחַת:
(יב) וְאַחֲרָיו אֶלְעֶזֶר בֶּן־דָּוִד
הָאֲחוּחִי הוּא בְּשִׁלוֹשָׁה הַגִּבּוֹרִים:
(יג) הוּא־הָיָה עִם־דָּוִיד בַּפֶּסַּם
דְּמִים וְהַפְּלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ־שָׁם
לְמִלְחָמָה וְהָיָה חֶלְקָת הַשָּׂדֶה
מִלֵּאָה שְׁעוּרִים וְהָעָם נָסוּ מִפָּנָיו

פלשתים

ר ש י

קריעגסאָבערן; דיעזער שוואַנג
זאָ וויינע לאַנצע, דאָס ער דרייא
הונדערט לייכען אויף איינע
מאָהל מאַכטע. (יב) נאָך איהם
(קענטשט) אלעזר, דער זאָהן
דעס דודו, דעם אחוויטערס;
דיעזער וואָר איינער דער
דרייא העלרען. (יג) דיעזער
וואָר איינסט מיט דוד צו פֿם
דמיב, וואָזעלכסטריא פלשתים
צום קאמפֿע פֿערזאממעלט
וואָרען; עס וואָר דיא פֿלעכע
דעם שלאַכטפֿעלרעם פֿאַלל
גערסטע, אונד דאָ פֿאַלק
פֿלָאָה שאָן פֿאַר דען פלשתים.

מנח הכן שכתוב בו (שס) על שמונה מאות גבורים חלל בפעם אחת: (יב) הוא בן הגבורים.
הוא בכלל ג' הגבורים כי הוא אחד מהם ושלשה אלו גבורים יותר משאר שלשי ושלשה שזכר
בסמוך וכאן אינו מזכיר כי הם שנים. ישנעם ואלעזר ובשמואל י"ז מזכיר אף השלישי דכתיב
ואחריו שם בן אגא הררי (שס א'): (יג) בפס דמים. שם מקום ובשמואל באפס דמים:
והפלשתים נאספו שם למלחמה. שזכרו להקס מישראל ומאותם גבורים שחרפום באפוס
בשמואל (כ' ב') במרפס בפלשתים: מלאה שעורים. ורלו פלשתים לקולרה ולהליתה באש:
וירדו

ב א ו ר

יחד, וכן נקרא עדי הנחלות ערבים (שס ב' א' ב"ד) על היותם קצורים ואזוזים בליארי
הנערה כמו שנקראו ג"כ קישורים (יכמיה ב' ל"ב) מטעם זה. וכן יורה ערינו על האוחז ענין
מיוחד, והוי"ו הוא ע"ד יפיו האחד את האחד (ש"ב י"ד ו') בננוי הפעול והשם אחריו, ומלת
העצבו עיקרה עץ ומורה על עץ החנית (ש"א י"ז ז') והנו"ן לסימן המשקל והה"א בשם עליו
הוא ע"ד בתוך האהלי (יהושע ז' כ"א), ומעמה ערינו העצבי הוא במובנו אחד עם אוהו (או
עורר) את חניחו. וראה גם ראה ידידי הקורא! כי חז"ל אמרו בדרשותיהם עדינו העצבי,
כשיושב בתורה קושר ומקשר עצמו בתולעת, ובשילול למלחמה הוא קשה בעץ והורג שמונה
מאות חלל בפעם אחד, נסירה את שמלת הדרוש מזה, וילא כנוגה מחקר הכתוב שלפנינו כאשר
אמרתי! עורר, הרימו בכח והעירו על שלש מאות חלל, וחלל הוא כמו יומת המצ, יפול
הנופל שנקראו בן על שם העמיד, וכן פה חלל, אף כי לא על חללים ב"א על חיים העיר
את חניתו ועי"ז נעשו חללים, וכן ובגדי ערומים תפשיט (איוב כ"ב ו'). שלש מאות, בשמואל
שמונה מאות, ולדעת רד"ק שהנאחי למעלה נאמר אחד על האב והשני על הכן, או על איש
אחד ובשתי מלחמות ע"כ. (יב) בשלשה, שמות האנשים אשר להם שם בשלשה הגבורים הם
בשמואל: יושב בשנת תחכמוני, ואלעזר בן דודו ושמה בן אגא הררי, והאחרון לא זכר פה,
אם גם יספר לנו הכתוב את מעשה תקפו וגבורתו (הזכרת בשמואל על שמו) בפסוק י"ג ו"ד
ופה לראה כי מתיחס הוא לאלעזר בן דודו, ואינו בן כי ברור הוא שגם בספרנו משלשה
גבורים ידבר כאשר ילא לנו מפסוק י"ט, רק כי שם האחד חסר מן הספר, ואולי שמות ההררי
(להלן פסוק כ"ז) הוא שמה ההררי. (יג) בשם דמים, בשמואל כתוב באפס דמים והוא חילוף
בשווי ההוראה כי פס ואשם הוראת שניהם שזה. חלקת, חלקת שדה הוא שם תואר לשדה
מיסור שלם ובלי עקש, ונרדף עם חלקת תוארו (כראשית כ"ז ט'). שעורים, בש"ב כ"ג י"א
ערשים, ורד"ק כתב כי השדה כנר נקלר והיה מלא מתבואתו ומתבואת שדות אחרים, ולזה
היו

דברי הימים א יא

הרגום אשכנזי עא

פְּלִשְׁתִּים: (יד) וַיִּתְּצוּ בְּתוֹךְ-
הַחֲלָקָה וַיַּצִּירוּ וַיָּכּוּ אֶת-
פְּלִשְׁתִּים וַיּוֹשַׁע יְהוָה תְּשׁוּעָה
גְּדוֹלָה: (טו) וַיִּרְדּוּ שְׁלוֹשָׁה מֵן-
הַשְּׁלוּשִׁים רֹאשׁ עַל-הַצֹּר אֶל-
דָּוִד אֶל-מַעֲרַת עֵדְלָם וּמַחֲנֶה
פְּלִשְׁתִּים חָנָה בְּעֶמֶק רַפָּאִים:
(טז) וַדָּוִד אָז בַּמְּצוּדָה וַנִּצֵּיב
פְּלִשְׁתִּים אֶזְבִּיבִית לָחֶם: (יז) וַיִּתְּאוּ

דוד

(יד) דאָךְ זיא (דיז העלרען)
שטאַנדען פֿעסט מיטטען אים
פֿעלדע, בעפֿרייעטען עס,
אינד שלונגען דיא פלשתיכ; דאָ
ליעס זיא דער עוויגע איינען
גראַסען זיענ עררינגען.
(טו) דרייא פֿאַן דען דרייסיג
אַבערהייפטערן גינגען איבער
דען פֿעלזען צו דוד הינאַב נאָך
דער האַהלע עדלם, אונד דאָז
לאַגער דער פלשתיים וואָר אים
טהאַלע רפאים. (טז) דוד
וואָר דאָמאלס אין דער בורג,
אונד איינע בעזאָטונג דער
פלשתיים וואָר צו בית לחם.
(יז) דאָ וואָרד דוד ליסטערן,

אונד

ר ש י

(טו) וירדו ג' מן השלשים. שלשה אלו היו ראש לכל השלשים: (טו) ונלכז פלשתיים אז בנית
לחם. שבער בית לחם לקחו והעמידו זה נלכז שופט זה נחמלת מלכותו שעדיין פלשתיים היו
מושלם צם שכך מלינו שלפני נא דוד היו מושלים על ישראל בימי שמזון ושמאל דכתיב

ב א ו ר

היו צו עדשים וגם שעורים. (יד) ויחיצבו, הם הנזכרים הנזכרים, ואולי לזה יתיחס מעשה
זה בשמואל לשמה בן חגא ובספרנו לאלעזר בן דודו, כי עשוהו גם שניהם, ראש פסוק י"ב.
(טו) השלושים ראש, לא נא ראשים אף כי רבים המה, והוא כמו שלשת אלפים איש, אלפים
אמה וכדומה; והיה ראוי השלשים הראש ונחמר הה"א כמו העגלה חדשה (ש"ב ו' ג'), והנה
דעת הרד"ק כי שלשה אלה אינם שלשה הנזכרים כ"א שלשה אחרים ממספר השלשים הנמנים
להלן, אך ממה שכתבתי שם תראה כי גם שלשה הנזכרים היו בתוך מספר השלשים, וא"כ
ייתכן לאמר בסדר הכתובים כי שלשה אלה והנזכרים למעלה אחד המה והיה ראוי השלשה,
כי על הנזכרים כבר ידבר, ונא שלשה בחסרון הה"א נדרשו לפעמים. על הצור, אם עלו
על הצור היה ראוי ויעלו ולא וירדו כמו שהוא לפנינו, ונחמך רד"ק כי הוא כמו וירדתי
על ההרים (שופטים י"א ל"ז) או שהמקום שירדו ממנו היה גבוה מכור עדולם ע"כ, ואין
הנחמך לומר בן כי וירדו נאמר על חבלית ירדתם וז"ל היתה ירידה אל מערת עדלם, ועל
הצור הוא מאמר מוסגר לנאמר לנו איזה דרך אשר הלכו לבוא אל דוד, ויספר לנו כי הלכו
על הצור מפני אשר אין דרך במישור ובמסילה לבוא מרוב האויבים החונים סביב וכן תרגמתי.
ובשמואל נא תמורת על הצור אל קציר, ויודיענו שם זמן ופה דרך ההליכה. חנה,
נקמץ הנו"ן ע"ד המחנה האחת (בראשית ל"ב ח') ועיין רש"י שם. (טז) במצדה, נכתוב הקודם
נאמר כי היה במערת עדלם, והוא שם כולל לכל כנר העיר עדלם במישור ארץ יהודה ונקרא
מערה על היותו מלא מחנותים ומערות [והנכתוב אומר עד עדלם יבוא כבוד ישראל (מינה ח')
ט"ו] והוא ברור בדעת החכם בעל מחקרי ארץ על המערות אשר בו ושם יניסו נכנדי ישראל
ביום פקודה את אולרות כבודם] או על שם תמונתו, אך אולי דוד ביחוד היה בתוך המנוחה
והיא מנוחת עדולם אשר החזיק רחבעם (דה"ב י"א ז') ומזה יובן כי נאמר בהיות דוד במערת
עדולם (ש"א כ"ב) כל ימי היות דוד במנוחה (שם שם ד'). ונציב, שם כולל לאיש או לאישים
העומדים מטעם המלך לשמור משמרת, ונקראו נלכז כי הם נלכזים בחזק ובאיתן על מקום
פקידותם וזה נדרף עם נלכז מלא (בראשית י"ט כ"ו), ולדעת אחרים הוא מלכ אנשי המלחמה
ולזה נעיתי ותרגמתי (בעזאָטונג). (יז) ויתאו, סקר הה"א כמשפט נמי ל"ה כמו ויתאו המלך

יפך

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יא

אונד שפראך: ווער מיך דאך
מיט וואססער ערקוויקען
קאנטע אויס דעם ברונען
פאן בית לחם, דער אם טהא-
רע אונד! (יח) אונד דיא דרייא
(העודען) דורכבראכען דאן לא-
גער דע-פלשתים, שעפפמען
וואססער אויס דעם ברונען
פאן בית לחם אם טהארע,
נאחמען עס מיט, אונד בראכ-
טען עס דעם דוד. דוד אבער
וואללטע עס ניכט טרינקען,
גאס עס היין דעם עוויגען צו
עהרען, (יט) אונד שפראך:
בייא מיינעם גאטטע! — פערן
זייא עס פאן מיר, דיעס צו
טהון! ואלל איך דאן בל טדיע.
זער מעננער טרינקען, וואראן
איהר לעבען הענגט? דען נור

דוד ויאמר מי ישיקני מים מבור
בית לחם אשר בשער: (יח) ויבקעו
השלשה במחנה פלשתים
וישאבו מים מבור בית לחם
אשר בשער וישאו ויבאו אל-
דוד ולא אבה דוד לשתותם
וינסך אתם ליהודה: (יט) ויאמר
חלילה לי מאלהי מעשות זאת
הדם האנשים האלה אשתה
בנפשותם כי בנפשותם הביאום
ולא אבה לשתותם אלה עשו
שלשת הגבורים: (כ) ואבשי

מיט לעבענסגעפאהר קאנטען זיא עס ברינגען. זא ווייגערטע ער זיך, עס צו טרינקען.
זאלכע טהאט האטטען דיא דרייא העלדען אויסגעאיבט. (כ) אבשי, דער ברודער דעם

ר ש י

בשמואל (א' ד') התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים וגו': (יז) מי ישיקני מים
מבור בית לחם. זה היה מקומו של דוד דכתיב ודוד בן ישי מבית הלחמי (שמואל א' יח) ולפי
שהיה דוד תדיר מלומד ורגיל באותן מים נתאזה להם וכל מים וכל איור שאדם רגיל בהם
יפין לו ושאין רגיל בהן ניזוק ודוגמא בראש יוסיפון מלכה אחת שחלמה על שנישאת חולה מארץ
מולדתה. ואמרו הרופאים אין לה רפואה עד שתרחץ ותהנה מממי מקומה וכן עשו לה:
(יח) ויבקעו הג' במחנה פלשתים וישאו. כשהפלשתים עומדים בפני הנור באו ג' גבורי ישראל
ובקעו ביניהם ושאבו על כרחם: וינסך אותם לה'. בר קפרא אומר חג הסוכות היה ונסכן
על המזבח: (יט) כי בנפשותם הביאום. שמקרו עלמם להריגה על המים: (כ) ואבשי אחי

ב א ר

יפך (תהלים מ"ה י"ב) ובשמואל נשלם ויתאזה. בית לחם, סופרי המסעות יגידו לנו כי עד
היום הזה מי בית לחם טובים ונעימים הם, וביותר יקרו לדוד יליד בית לחם, כי לא ינעם
לאיש שות מים זרים אם גם טובים הם ממי מולדתו וביותר אם הוא להיפך עיין רש"י, ומאמר
מי ישיקני הוא בדרך הקריאה כמו מי יחן ובחרנומי, ולא שאלה באמת בדעת המפרשים; וזו
היה כן, למה לא אבה אח"כ לשתותם? ויבקעו, חלקו בזרוע גבורתם את מלכ פלשתים הדבק
יחדיו, ובקע הוא על דבר המתחלק ומתפרד פתאום, אם ע"י אחר כמו ובקעוהו (שמות י"ד
ט"ז) ואם מעלמו כמו בליים ומנקעים (יהושע ט"ה). וינסך, לכבוד ה' נסכם, או בדרך
כלל למען הראות לאנשי כי אין חפץ לו להשליך נפש אחת מנגד על תאותו וחשק גופו.
(יט) הדם, דרך משל הוא, הדמם אשתה? כי באמת דם נפשותם נדבק על המים האלה.
שליש, שנים המה פה והשלישי הוא שמה כן אגף הנזכר בשמואל וחסר פה, עיין למעלה
פסוק י"ב. (כ) ואבשי, תמורת אבשי, כמו וידבקו תמור וידבקו (למעלה י' ב') ולהפך

אמינון

דברי הימים א יא

תרגום אשכנזי עב

יואב, וואר דאן אבערהויפט
דיעזער דרייא, אונטער דעם
שוואונגע זייער לאנצע פֿיער
לען דרייא הונדערט לייכען; ער
האטטע זייען ראנג אונטער
דען דרייען. (כא) אונטער דען
דרייען וואר ער אויס צווייאפֿאָ.
כֿער אורזאכֿע דער אנגעזע-
הענסטע, אונד ווארד איהנען
צום אבערסטען געזעטצט, אָב
ער גלייך דען דרייען (מן טמ-
פֿענקייט) ניכט גלייך קאם.
(כב) בניה, זאָהן דעם יהוידע,
זאָהן דעם איש חיל (איינעם
טמפֿעקן זאָנעס), וואר גראָם
אָן טהאטען, אויס קבצאל גע-
בירטיג; ער שלוג צווייא העל-
דען מואב'ס, שטיעג הינאָב, אונד ער שלוג דען לאָווען אין דער גרובע אָן איינעם שנעע-
מאָנע

אֲחִי-יֹאָב הוּא הָיָה רֹאשׁ
הַשְּׁלוּשָׁה וְהוּא עֹזֵר אֶת-חֲנִיתוֹ
עַל-שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֹלֶל וְלֹא-שָׁם
בַּשְּׁלֹשָׁה: (כא) מִן-הַשְּׁלוּשָׁה בַּשָּׁנִים
נִכְבַּד וַיְהִי לָהֶם לִשָּׁר וְעַד-
הַשְּׁלֹשָׁה לֹא בָּא: (כב) בְּנִיָּה בֶן-
יְהוֹידָע בֶּן-אִישׁ-חֵיל רֹב-פְּעָלִים
מִן-קִבְצָאֵל הוּא הִכָּה אֶת שְׁנֵי
אֲרִיאֵל מוֹאָב וְהוּא יָרַד וַהֲכָה
אֶת-הָאָרִי בְּתוֹךְ הַחֹבֹר בַּיּוֹם

השלג

ולו קרי

ר ש י

יואב הוא היה ראש השלשה. לאותם שלשה שנקעו במחנה פלשתים ושאלו המים ומה שאינו
מוזכר את יואב עם הגבורים לפי שאין כבודו למנותו עם אלו כי הוא היה ער לכא ראש לכולם:
ולו שם בשלשה. אותו השם היה לו שגבורתו היתה כנגד כל גבורת כולם וטעות הוא: (כא) מן
השלשה בשנים הוא נכבד אלא באותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורת השלשה
לא בא זהו ועד השלשה לא בא: (כב) בן איש חיל. דוגמא בן בליעל ובשמואל (ב' כ"ג) נחיש
בן איש חי כי בן מנהג בני אדם כשרואים אדם זריו אומרים זה כולו חי: אריאל. גבורים
בעלי כח ארי גבור וגם אל לשון אילי הארץ (יחזקאל י"ז): רב פעלים. פעולות של גבורות
הרבה עשה: והוא ירד והכה את הארי בתוך החבור ביום השלג. ולא חשש מן הכינה והקור.
ויש אימרים ביום השלג כל השנה כולה אין הארי מסוכן יותר מיום השלג כשנא אדם נגדו
וזרק השלג ברגליו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעתי כך על זאת:
איש

ב א ו ר

אמינון (ש"ב י"ג ב') תחת אמינון. בשלשה, לדעת הרד"ק שני מיני שלוש גבורים היו במחנה
דוד, ובין השלשה הראשונים לא נחשב אבישי, אך בשלשה השניים ניתן לו שם. ולי נראה לא
היה כי אם מספר אחד משלשה גבורים ואבישי נחשב ביניהם האף שלא בא אל מעלת
גבורתם, והבי"ת בשנים נפסקו שאל"ה היא לתת טעם למה היה להם לשר, ועל זה
אמר כי בשני דברים היה נכבד מהם (להיות שר המלך וימים רבים בלכא) ועל כן היה
להם לשר. (כב) איש חיל, עיין מ"ש בהקדמה. רב פעלים, רב על היתרון באיכות
כמו רב העלילות (ירמיה ל"ב י"ט) וכן רב להשיע (ישעי' ס"ג א') כולם על יתר שאת
בחזק ובמעלה ולא נמסר דוקא. אריאל, שני גבורי מואב וכן אמר המתרגם בשמואל תרין
רבירי מואב, ונקראו אריאל לפי שארי לשון חזק וכן אל לשון חזק (רד"ק), וכן מלאנו וכל
בפיריה יאמרו לך (יחזקאל ל"ח י"ג) על גבורי חיל, ובכלל נראה כי אריאל הוא תואר לדבר
מתנשא בזמות או באיכות, ומה תקרא עיר הקדש אריאל (ישעי' כ"ט א' וב') וכן האמרים
בס"ק. וי"א כי אריאל שלפניו הוא על אריות כפשוטו ונקראו אריאל לגודל גבורתם, וזה
יחזיר יותר עם הכתוב הנא והוא ירד והכה. חבור, הוא גוב אריות, ובשמואל נחיש באר

הרגום אשכנוי

טאגע. (כג) ער ערשלוג אייך
דען מצרישען מאן, איינען
מאן, דער פֿינף עללען מאס;
אין דער האנד דעם מצרי וואָר
אין שפּיעס, גלייך דעם ווע.
בערבויע, דאָך יענער גינג
איהם ענטגענען מיט איי-
נעם שטאַקקע, רים דען שפּיעס
איים דער האַנד דעם מצרי,
אונד ערשלוג איהן מיט זיינעם
שפּיעסע. (כד) דיעזעס טהאַט
בניהו, דער וואָהן דעם יהוידע,
אונד האַטטע זיינען ראַנג אונ-
טער דען דרייאַ העלדען.
(כה) אונטער דען דרייסיגען
וואָר ער דער אַנגעזעהענסטע,
דאָך דען דרייען קאָם ער (מן)
טאָפּעדיקייט) נֶכֶט גלייך. דוד
זעטצטע איהן איבער זיינע

לייבוואָכע. (כו) דיא העלדען דעם קריעגסהערעם וואָרען: עשהאל, ברודער דעם יואב,

דברי הימים א יא

הַשָּׁלֵג: (כג) וְהוּא הִכָּה אֶת-הָאִישׁ
הַמִּצְרִי אִישׁ מִדֹּהוּ חֲמִשׁ בְּאַמָּה
וּבִיד הַמִּצְרִי חֲנִית כַּמִּנּוֹר אַרְגִּים
וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיַּגְזֵל אֶת-
הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיִּהְרָגְהוּ
בַּחֲנִיתוֹ: (כד) אֵלֶּה עֲשָׂה בְנֵיהוּ
בֶן-יְהוֹיָדָע וְלוֹ שֵׁם בַּשְּׁלוּשָׁה
הַגִּבּוֹרִים: (כה) מִן-הַשְּׁלוּשִׁים הֵנּוּ
נִכְבָּד הוּא וְאֶל-הַשְּׁלֹשָׁה לֹא-בָא
וַיִּשְׁמָהוּ דָּוִיד עַל-מַשְׁמַעְתּוֹ:
(כו) וּגְבוּרֵי הַחֲיִלִּים עֲשָׂה אֶל אֶתִּי

יואב

אלחנן

ר ש י

(כג) איש מדה. שאר בני אדם אין לריך למדוד כי אם מאימד יכול לידע ודוגמא אשר ראינו
בחוכה אנשי מדות (במדבר י"ג): במנור אורגים. עץ שבורכים עליו הנד: (כה) מן השלושים
הנו נכבד הוא ואל השלשה. לכלל גבורות השלשה לא נא לאותן ג' שמזכיר לשלשה ולכך כתיב לא
באל"ף: על משמעתו. לשון מנוי וכן ובני עאון משמעתם (ישעיה י"א): (כז) וגבורי החילים.
אך לא באותן של מעלה:

ב א ו ר

והענין אחד, רק כי שם בור מכוון יותר לגוף, ובאר רובו מקום מים. (כג) איש מדה,
תואר לגבה קומה ורבויו אנשי מדות (במדבר י"ג ל"ב), ובשמואל נקרא בכלל איש מראה,
במדה גדולה ובפרט גוף כמ"ש הר"ק וכמזמר הלועז (פֿון טענההנזכער גרופע) ופס ירמיה
ביאור וידיענו מדתו בפרט, וכן גודל חניתו. במנור, כלשון השגה נקראו נירים חוטי הארונה,
עיין פנ"א בכלים וסוף שקלים, ומזה מנור על עץ האורג אשר עליו החוטים האלה, ומאזנו
נירו לכם ניר (ירמ' ד' ג') מפני דמיון חרישת השדה לאריגת שתי וערב. (כה) מן השלושים,
נעלה היה מן השלשים אך אל גבורת השלשה לא בא. משמעתו, כמו וסר אל משמעתך (ש"א
כ"ג י"ד) והוא תואר למעגל האנשים אשר הם סביב למלך, שומעים בקול דברו וממלזים
דברו והם הכרתי והפלטתי אשר הואשם בניהו עליהם במפורש להלן (דה"א י"ח י"ז). ומענין אשר
ובני עאון משמעתם (ישע' י"א י"ד) על דרך יִשְׁמְעוּ לִי (תהלים י"ח מ"ה) והיא ההכנעה.
(כו) וגבורי החילים, בשמואל מספרם שלשים ושבעה, ובספרנו הם יותר ממאתים כי אם גם לא
היו רק שלשים גבורים, הן כמות אחדים באו אחרים תחזיהם, ומנהג סופרנו להניח בידו
נפשות הקיים והמתים יחד, וכן הוא בשנע העודפים על שלשים הנמנים בשמואל. והנה להלן
בפרשה ב"ז תמלא אחדים מן הגבורים האלה בין שנים עשר שרי הכנאות. עשהאל, בשמואל
הוא אומר עשהאל אחי יואב בשלשים, וטובתו ששמן נקרא בשלשים הגבורים אף כי מת כבר
בראשית

דברי הימים א יא

יֹאבֹאֵל חָנָן בֶּן־דָּוִד מִבֵּית לָחֶם:
(כז) שְׁמוֹת הַהֲרָרִי חֶלֶץ הַפְּלוֹנִי:
(כח) עִירָא בֶן־עֶקֶשׁ הַתְּקוּעִי
אֲבִיעֶזֶר הָעֲנָתוֹתִי: (כט) סִבְכִי
הַחֲשָׁתִי עִילִי הָאֲחוּזִי: (ל) מִהֲרִי
הַנְּטוּפָתִי חִלָּד בֶּן־בְּעֵנָה
הַנְּטוּפָתִי: (לא) אִיתִי בֶן־רִיבִי
מִגְבַּעַת בְּנֵי בְנִימָן בְּנֵיהֶם
הַפְּרַעֲתָנִי: (לב) חוּרִי מִנַּחֲלֵי גַעַשׁ
אֲבִיאל הָעֶרְבָתִי: (לג) עֲזֻמוֹת
הַבְּחָרוּמִי אֲלִיחָבָא הַשְּׁעֵלְבָנִי:
(לד) בְּנֵי הָשֵׁם הַגְּזוּזִי יוֹנָתָן בֶּן־
שִׁגָּא הַהֲרָרִי: (לה) אַחִיאֵם בֶּן־
שֹׁכֵר הַהֲרָרִי אֲלִיפֶל בֶּן־אֹר:
(לו) חֲפֶר הַמְּכַרְתִּי אַחִיָּה הַפְּלוֹנִי:

חצרו

תרגום אשכנזי עג

אלחנן, ואהן דעם דודו אוים
בית לחם, (כז) שמות, דער
הרורי, חלץ, דער פלוני,
(כח) עירא, ואהן דעם עקש,
דעם הקועיטערס, אביעזר,
דער ענחותי, (כט) סבכי,
דער חשתי, עילי, דער אחוזי,
(ל) מהרי, דער נטופתי, חלה,
ואהן דעם בענה, דער נטופתי,
(לא) איתי, ואהן דעם ריבי,
פאם גבעה דער קינדער בנימן,
בניה, דער פרעתני, (לב) חורי
פאן נחלי געש, אביאל, דער
ערבתי, (לג) עזמות, דער
בחרומי, אליחבא, דער
שעלכני, (לד) בני השם, דער
גזוני, יונתן ואהן דעם שגא,
דערגעכירגסמאן. (לה) אחיאם,
ואהן דעם שוכר, דער גע-
בירגסמאן, אליפל, ואהן דעם
אור, (לו) חפר, דער מכרתי,
אחיה, דער פלני, (לז) חצרי,

ב א ו ר

נראשית ימי המלוכה לדוד. אלחנן, אלחנן בן דוד זה, ושמות ההרורי הנא אחריו, הם
לדעתי שני ראשי הגבורים אלעזר בן דודי ושמה ההררי (ש"ב כ"ג ט' וי"א ולמעלה פסוק י"ב)
כי אלעזר ואלחנן הוראתם אחת, ופה סופר ומונה כל ראשי הגבורים יחד, גדולים וקטנים
במעלה. (כז) שמות ההרורי, בשמואל שמה החרדי בחילוף יחיד לרבים על דרך עשתרה
ועשירות ותמורת אותיות הדומות, ואחריו עוד אליקא החרדי שלא נזכר פה. השלני
בשמואל הפלטי, וחלף וי"ן וט"ת במולא. (כט) סבכי, בשמואל מכני. עילי, בשמואל
ללמון, וחלף עי"ן בלד"י כמו שיאמר בארמי עאן חמור צאן. (לא) אביאל, בשמואל
אבי עלבון ונאמר עלבון במקום אל, אולי ע"ש שהקדוש ברוך הוא תובע עלבון הנעלבים.
(לג) הבחרומי, בשמואל הברחמי בחילוף כנש וכשנ. (לד) בני השם הגזוני, בשמואל בני
ישן בחילוף אה"י ואותיות מ"ן ממוחל המוטס. יונתן בן שגא ההררי, ובשמואל לא נכתב
זולת יונתן לבד, אך שם בא בכתוב אחריו שמה ההררי שלא נזכר פה. ועכ"פ אין
לחלף שמה הררי עם הגבור בשלשה הגבורים הנקרא ג"כ בשם זה (ש"ב כ"ג י"א). החרדי,
יוש בחר או נולד שמה וכענין הררי בשדה (ירמ' י"ז ג'). (לה) שוכר, בשמואל שר.
אליפל, הראוי אליפלט וי"א ע"ד חש ומשך, ושלשה הצדדים אליפל בן אור, חפר המכרתי,
ואחיה הפלני, נקראו בשמואל אליפלט בן אהספי המעכתי, אליעם בן אחיתופל
סגילוני

תרגום אשכנזי

דער כרמלי, נערי, דער זאָהן
דעם אזבי, (לח) יואל, ברוי
דער דעם נחן, מבחר, זאָהן
דעם הגרי, (לט) צלק, דער
עמוני, נחרי דער ברוח, וואָס
פֿענטרענער דעם יואב, זאָהן
צרויה'ס, (מ) עירא, דער
יתרי, גרב, דער יתרי,
(מא) אוריה, דער חתי, זכר,
זאָהן דעם אהלי, (מב) עדינא,
זאָהן שיווא'ס, דער ראובני,
אָבערהויפט דער ראובנים,
אינד אינטער זיינעם בעפֿעה
לע וואָרען דרייסיג, (מג) חני,
זאָהן מעכה'ס, יושפט, דער
מתני, (מד) עזרא, דער עשחרתי,
שמע אונד יעאל, זאָהנע פֿאָן
חותם, דעם ערווערי, (מה) ידיעא,
זאָהן שמרי'ס, אונד זיין ברוי
דער יוחא, דער תיצי, (מו) אליאל
פֿאָן דען מחוים, אינד יריבי
אונד יושיה, זאָהנע דעם
אלנעם, אונד יתמה, דער
מואב, (מז) אליאל אינד עוכד
אונד יעשיאל, דער מצביה.

דברי הימים א יא

(לו) הצרו הכרמלי נערי בן
אזבי: (לח) יואל אחי נתן מבחר
בן הגרי: (לט) צלק העמוני נחרי
הברתי נשא כלי יואב בן צרויה:
(מ) עירא היתרי גרב היתרי:
(מא) אוריה החתי זכר בן אחלי:
(מב) עדינא בן שיווא הראובני
ראש לראובני ועליו שלשים:
(מג) חנן בן מעכה יושפט
המתני: (מד) עזרא העשחרתי
שמע ויעאל בני חותם הערערי:
(מה) ידיעאל בן שמרי ויוחא
אחיו התיצי: (מו) אליאל המחיים
יריבי ויושיה בני ארגנעם
ויתמה המואבי: (מז) אליאל
ועוזבד ויעשיאל המצביה:

ואלה

ויעאל קרי

דיעזע

ב א ו ר

הגילו ניי. (לו) נערי בן אזבי, נשאול פֿערי הארני, אולי הוראת פֿער היא על הפֿתחה
כמו נער כי ופיהם פֿערו (איוכ כ"ט ב"ג) שיעורו פֿתחי וכן חלני נערתי (נחמי' ה' י"ג) ישרש
פֿתחתי והריקותי. (לח) יואל אחי נתן, נשאול יגאל בן נתן מלכס, ונחלק יואל ויגאל
בשווי תשונת וי"ו וגימ"ל, ומש"ג בן נתן ופס אחי נתן, אולי נקרא בן לחיו על שם שגדלו
בניחו. מבחר בן הגרי, נשאול בני הגדי וחסרון מלת מבחר יבואר ע"פ יתרון מלכה
בנתיב הקודם שם, והגרי והגדי ע"ד רודנים ורודנים. (מא) אוריה, הוא האחרון בספר
נשאול וסם מקיים של שים ושב, והנה פה נוספו עוד חמשה עשר, והם הממלאים את
מקום הנגורים הנעדרים ע"י המות נמ"ש בפסוק ב"ו. (מב) ועליו, חת משמרתו ופקודתו
כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב' ב') ואחרים אומרים כי עליו הוראתו משעל לו, ושעור
הכתיב כי המלאים כחיל דוד היו גדולים במעלה ממנו. (מו) המחיים, אס שהוא שם פרטי,
כמו הראה (למעלה ב' נ"ב) לדעת רד"ק וכן בני השמעה (להלן י"ב ג') או שהוא יחס לאליל
בתושפת המ"ס, באלו אמר אליאל מן המחיים. (מז) המצביה, חסר יו"ד הוחס בסוף מפני
ה"א הנח, וכן לימנה משפחת התיצנה (במדבר כ"ו מ"ד).

לליקל

יב (א) וְאֵלֶּה הַבָּאִים אֶל־דָּוִד לְצִיָּקָלָג עוֹד עֲצוּר מִפְּנֵי שָׂאוֹל בֶּן־קִישׁ וְהָמָּה בַּגְּבוּרִים עֲזָרֵי הַמֶּלֶךְמָה: (ב) נִשְׁקִי קֶשֶׁת מִיָּמִינִים וּמִשְׁמָאלִים בְּאֲבָנִים וּבְחֲצִים בִּקְשֵׁת מֵאֲחִי שָׂאוֹל מִבְּנֵימֹן: (ג) הָרֹאשׁ אַחִיעֶזֶר וְיֹאשׁ בְּנֵי הַשְּׁמֵעָה הַגִּבֹּעֲתִי וַיִּזּוּ וּפָרַט בְּנֵי עֲזֻמוֹת וּבִרְכָּה וַיְהִי וְהַעֲנֹתִי: (ד) וַיִּשְׁמַעִיהָ הַגִּבֹּעֲוֹנִי גִבּוֹר בְּשָׁלָשִׁים וְעַל־הַשְּׁלָשִׁים

ויואל קרי

וירמיה

יב (א) דיעוע וינד עם, דיא צו דוד נאך צקלג קא: מען, וועהרענד ער נאך פער- בארגען וואר פאר שאול, וזהן דעם קיש; דיא געהערטען צו דען העלדען, דיא דען קריעג (דור'ס) אונטערשטיטעטען, (ב) זיא ווארען מיט באגען בע- וואפנעט, קאנטען וואוואהל מיט דער רעכטען אלס מיט דער לינקען האנד שטיינע שליידערן, אונד מיט דעם בא- גען פפילע שיעסען, אונד ווארן פערואנדטע דעם שאול אויס (דעקסטמחשע) בנימון: (ג) דאז א- בערהויפט אחיעזר אונד יואש וואהנע דעם השמעה דעם גבעתי, ויואל אונד פלם, וזה- נע דעם עזמות, ברכה אונד יהוא, דער ענחותי, (ד) אונד

ישמעה, דער גבעוני, איין העלר אונטער דען דרייסיגען אונד אבערהויפט דער דריי- סיג

ר ש י

יב (א) עוד עלור - נחנא: (ב) נשקי קשת. מזוינים בקשת ובחלים. ושמונים לפניהם ואחריהם ואף באבנים היו נוחים על יתר הקשת אכן ומורים ואני ראיתיכן הרכה: מאחי שאול מכנימן. לפי שכלם ילאו מאיז אחד מכנימן קרויים כולם אחים ולכבוד גדולת דוד אומר מאחי שאול שאפי' אחי שאול נאו אליו בעוד שאול חי: (ד) ועל השלשים. ראש לשלשים

ב א ו ר

יב (א) לציקלג, נכרחו מפני שאול לארץ פלשתיס נתן לו אחיש מלך גת את לקלג, ושם ישב ימים וארבעה חדשים (ע"א כ"ו ז') והכתוב יודיענו פה מספר האנשים אשר התלקטו ובאו שמה להיות לעזר לו. עשור, הוראתו סגורה כמו ועלר את השמים (דברים י"א י"ז) כי מכלתי יכולת לשוב אל ארץ מולדתו היה כמו סגור נמסרתו בלקלג. בגבורים, נחשבו; גם יתכן שנקרא שם בין גבורי דוד בשם עזרי המלחמה לזכרון עזרתם בלדוד. (ב) נושקי, וכן להלן נשקי קשת ומגן (דה"ב י"ז י"ז) המה כמו נושקי רומי קשת (תהלים ע"ח ט'). ועלם הנחת שרש נשק על דבר קרוב ומחובר בין שני דברים שוים, ישקני מנשקות סיבה (ע"ה א' ב') נכפי החיות משיקות אשה אל אחותה (יחזקאל ג' י"ג) וגם בלתי שוים כמו ותשק ידי לפי (איוב ל"א כ"ז), ומזה כלי ג'שק, נכמה מקומות מספרי הקדש, על כלי קרב לסיוותם מזומדים ודבוקים בגוף נושחיהם. מימינים, הפונים ימין ושמאל, ע"ד אס השמאל ואימינה (בראשית י"ג ט'). ומהיות כי בן בנימין חטר יד ימינו (שופטים כ' ט"ז) לזה יספר לנו כי הנחלים לדוד היו מושלים בשני ידיהם לירות בחלים נימינס ובשמאלם. מאחי שאול, פרט ואחריו כלל מכנימן, ונחשבתם לדוד התעלמו מנשארם ודנקו בו. (ד) בשלשים, לא בשלשים הגבורים בפרשה הקודמת, כי לא נזכר בנייהם גם נספרנו גם נספר שמאל (אס לא שנאמר כי היה בראשונה בין השלשים ומת נקולר ימים בראש מלונת דוד) והעיקר שהים

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יב

סיג. דאן ירמיה יחויאל, יוחנן
אונד יוובד, דער גדרתי,
(ה) אלעזר, ירימות, בעליה,
שמריה אונד שפטיהו, דער
חריף, (ו) אלקנה, ישיהו,
עוראל, יועזר אונד ושבעס,
דיא קרחים, (ז) יועאלה אונד
זכריה, זאחנע דעם ירוחם
פאן גדורה, (ח) אונד פאן דען
גרים זאנדערטען זיך צו דור
אב, נאך דער פעסטונג אין
דער וויסטע, דיא טאפערן
דעם העערעס, מעננער גע-
ריסטעט צום קריענע, ביז
וואסנעס מיט פאנצער אינד
שילד, איז אנבליק גליך דעם
אנבליקע איינעם לעווען, אונד
וויא רעהע אויף דען בערגען
ווארען דיא אן שנעלליגקייט.
(ט) עזר וואר דאן אבערהויפט,
עבדיה דער צווייטע, אליאב
דער דריטטע, (י) משמנה
דער פערטע, ירמיה דער
פינפטע, (יא) עחי דער זעכ-
סטע

וירמיה ויחויאל ויוחנן ויוובד
הגדרתי: (ה) אלעזר וירימות
ובעליה ושמריהו ושפטיהו
החריף: (ו) אלקנה וישיהו
ועוראל ויועזר וישבעס הקרחים:
(ז) ויועאלה וזכריה בני ירחם
מן הגדור: (ח) ומן הגדי נבדלו
אל דוד למצד מדברה גברי
החיל אנשי צבא למלחמה ערכי
צנה ומגן ופני אריה פניהם
וכצבאים ער ההרים למחר:
(ט) עזר הראש עבדיה השני
אליאב השלישי: (י) משמנה
הרביעי ירמיה החמישי: (יא) עחי

הששי

החרוסי קרי

ר ש י

(ח) למד מדברה. למלות המדבר שחבא מפני שאל דכתיב (זמאל א' כ"ג) ויקומו וילכו
זיפה לפני שאל ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב (שם כ"ד) ויעל דוד משם וישב
במלות עין גדי: וכני אריה פניהם. מפוחדים כאריה: וכננאים על ההרים למחר. קלים
הם

ב א ו ר

וניד לגדוד קטן משלשים אנשי חיל ונעלה על כלם. (ז) הגדור, עיר נחלת מטה יהודה
(יחזע ט"ו כ"ח) ויבדל מזה הגדרתי הנזכר בכחב ד' כי הוא מעיר גדרה הנזכרת ג"כ
שם (פסוק ל"ו). (ח) נבדלו, מאזיהם וממושכזם. למצד, עיין מ"ג למעלה י"ח ז'.
ערכי צנה, ענין כנה ומגן מנואר להלן (דה"ב ט' ט"ו ט"ז) והפעל ערך הוראתו סדר
מנוון בהעמדת שום ענין ובמלכו כמו ערוך מלחמה (יואל ב' ה') ערך משפט (איוב י"ג י"ח)
וכן פה הכוונה העורכים לנושי מלחמתם עליהם בסדר נכון ובחבור יפה. ושני אריה,
הספרת הלוחם היתה להיות אומץ ובריא בגופו, ובכל זאת גם בשל חנועה קלה בכובד גויתו,
לזה אמר בפני אריה פניהם ובכל זאת כננאים על ההרים למחר, וכן נקנת דוד מגשרים קלו
מחרות גברו (ש"כ ח' כ"ג) ונלשון חז"ל הוי עז כנמר וקל כנשר וכו', כי כובד הגוף מפחת
עצמו מחנך הנא לקלות החנועה, ואך ע"י הסרגל יצלו נקנה אחר. וכצבאים, היחיד לני
ורבוי

דברי הימים א יב

חרגום אשכנזי עה

הַשָּׂשִׁי אֱלִיאל הַשִּׁבְעִי: (יב) יוֹחָנָן
 הַשִּׁמְיֹנִי אֶלְזָבָר הַתְּשִׁיעִי:
 (יג) יִרְמְיָהוּ הָעֵשִׂירִי מִכַּבְּנֵי עֲשָׂתִי
 עֶשֶׂר: (יד) אֱלֶה מִבְּנֵי גֵד רָאשֵׁי
 הַצָּבָא אֶחָד לְמֵאֵה הַקָּטָן וְהַגָּדוֹל
 לְאַרְבָּ: (טו) אֱלֶה הֵם אֲשֶׁר עָבְדוּ
 אֶת־הַיִּרְדֵּן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְהָיָא
 מִמֶּלֶךְ עַל־כָּל־גִּדִּיתָיו וַיִּבְרִיחוּ
 אֶת־כָּל־הָעַמִּים לְמִזְרַח
 וּלְמַעֲרָב: (טז) וַיָּבֹאוּ מִן־בְּנֵי
 בְּנִימִן וַיהוֹדָה עַד־לְמֶצֶד לְדָוִיד:

ויצא

גדוהיו קרי

סמט, אליאל דער זעבענטע,
 (יב) יוחנן דער אשבע, אלזבר
 דער ניינטע, (יג) ירמיהו דער
 צעהנטע, מכבני דער איילף
 טע. (יד) דיעס ווארען פאן דען
 וואהנען גר'ס ריא אבערהייט
 טער דעס העערעס; דער גע
 רינגסטע וואר אינער איבער
 הונדערט, דער גרעסטע אי
 בער טויזענד (געזעטלט).
 (טו) דיעזע זינד עס, דיא אי
 בער דען ירדן גינגען אים ערי
 שטען מאנאטע, אלס ער אי
 בער פיללט וואר אן אללעזיי
 נען אופערן, אונד אללע טהאל
 בעוואהנער פאן דער מארגעני
 אונד אבענדו טע פערציגטען.
 (טז) אייניגע פאן דען וואהנען
 דעס בנימין אונד יהודה קאמטן

ר ש י

הם נמרוותם כי דרכן של זבאים לרוץ על ההרים כשזדין אותם: (יד) אלה מבני גד. בדכתיב
 למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד: אחד למאה הקטן. הקטן שכולם ירדוף מאה: והגדול
 לאלף. הגדול שכולם ירדוף אלף כאן נחקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם
 וגו': (טו) אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון. בניסן שכבר נפשו השלמים: ויבריו את
 כל הנמקים למזרח ולמערב. עברו את הירדן ובקעו במגניהם את כל עמקי המים למזרח
 ולמערב ועברו כיכסה וי"א ויבריו את כל העמקים גוים היושבים בעמקים: (טז) מן בני
 בנימין ויהודה עד למכה לדוד. אל המלחה אשר דוד נחנף שם מפני שאול ולקחו עמם בן
 אחיז דוד לפי שאלו בני בנימין מרוד שמה סביר הוא דוד שאלו בני בנימין לכפוחו ולתמו כיד
 שאול לפיכך לקחו עמם דודו עמם וגם שאר מיהודה קרובי דוד בדכתיב מן בני בנימין

ב א ו ר

ורבוי זבאים ע"ד חלי מלאים. (יד) אחד למאה, לא נראה כי היו שרי אלפים ומאות בנואם
 אל דוד, רק הוא נתן אותם ראשים למאה ולאף במלכו. (טו) ממלא, מלאו מלא גם
 בפעל עומד, כמו מלא ללכת אחרי ה', וכן מלאו שמו רבים בחמנות פועל אף שהוראתם
 פ"ל, וא"כ יתכן ממלא כמו במלא. ולדעת המפרשים ה"א יולא ושיעורוהים ממלא את האדמה
 בכל גדותיו מעבר מזה ומזה, ואולי גם הירדן מלא על גדותיו (יהושע ג' ט"ו) יהיה פעל
 יולא אף שהוא בקל כמו מלאו את הארץ חמם (יחזקאל ח' י"ז). ויבריו, האנשים האלה
 את יושבי העמקים, בחשנם אותם לאויבים וינסו, ויהיה העמקים כמו יושבי העמקים,
 בן דעת הרד"ק, ויתכן שנקרא יושב ה"מק עמק"י כמו יושב ההר ה"ר"י (ירמ' י"ז ג') ורבו
 עמקים בוי"ד אחד כמשפט שמו ה"ח. גם י"ל כי ויבריו מוסב על גדות הירדן שהם הכריזו
 בהלואם את יושבי העמק. ואף אם נפרש העמקים כפזעס, י"ל כי ויבריו הוא כמו מבני
 מן הקלה אל הקלה (שמות ט"ו כ"ח) וענינו כי סגרו את העמקים מזרח ומערב באנשיהם
 הרבים. והחכם ברענטאן מרגס ע"פ הוראה הערבית ויבריו (ויהי ויברעטוועטעטעטע).
 (טז) למצד, במערת עדלס או במדבר זיף, וא"כ באו אלה לדוד לפני בן בנימין הקדומים,
 כי הם לא באו עד היותו בבבל, ונאמר מן בני בנימין, כלומר אחרים אי חלק מן בני בנימין

תרגום אשכנזי

צור פֿעסטונג צו דור, (יז) דא
גינג איהנען דור ענטגעגען, בע-
גאן (זיינע רעדע), אונד שפראך
צו איהנען: ווען איהר פֿריעד-
ליך צו מיר געקאממען זייד, (אין דער מביט) מיר צו העל-
פֿען, וואו ווילל איך צו אייך איין
הערץ פֿאססען צור פֿעראייניג-
גונג (מיט מיך), ווען (מיהר
מבער געקומען זייד), מיך
מיינען פֿיינדען צו פֿעררא-
טהען, וואו מאַגע, דא דאך
קיין פֿרעפֿעל אן מיינען הענ-
דען איזט, דער גאטט אונזע-
רער פֿאטער עס זעהען, אונד
רעכטען! (יח) אבער איין גייסט
בעזעלטע דען עמשי, אָבער-

דברי הימים א יב

(יז) וַיֵּצֵא דָוִיד לִפְנֵיהֶם וַיֵּעַן וַיֹּאמֶר
לָהֶם אִם-לְשָׁלוֹם בָּאתֶם אֵלַי
לְעֲזֹרָתִי יִהְיֶה-לִּי עֲלֵיכֶם רֶבֶב
לְיָחִיד וְאִם-לְרִמּוֹתַי לְצָרִי בְּלֹא
חֶמֶס בְּכַפִּי יֵרָא אֱלֹהֵי אֲבוֹתַיִנו
וַיּוֹכַח: (יח) וְרוּחַ רַבָּשָׁה אָתָּה-
עֲמָשִׁי רֹאשׁ הַשְּׁלוֹשִׁים לְךָ דָּוִיד
וְעֶמֶת בֶּן-יִשִׁי שְׁלוֹם וְשָׂרֹם לְךָ
וְשָׁלוֹם לְעֹזֶרָה כִּי עֹזֶרָה אֱלֹהֶיהָ
וַיִּקְבְּלֶם דָּוִיד וַיַּחֲנֶם בְּרֹאשֵׁי

הגדוד

השלישים קרי

סטען דער הויפטלייטע: (ער ריטן מוים:) פֿיר-דיך, דור! מיט דיר, זאָהן ישי'!
פֿריעדע, יא פֿריעדע דיר! פֿריעדע דיינען העלפֿערן! דען דיר
הילפֿט דיינ גאטט!—דור נאָהם זיא אויף, אונד מאַכטע זיא צו הויפטערן דער
קריעגס-

ר ש י

ויהודה כשיראה דוד שאלו עמהם באמונתם של יחזקאל ככל דבר: (יז) וילא דוד לפניהם.
מן המלך: ויען ויאמר להם וגו' לנב ליהוד. לנכנס ולנב יהיה כלל אחד: ואם לרמוחני
לנרי בלא חמס בכפי. כי מה עשיתי לשאול כי הוא כדה את נפשי לקחתה על חנם: (יח) ורוח
לנשה את עמשי. טלטט"ט בלע"ז. ולא רוח נבואה כלומר זה הרוח והרלון לנשו שקפץ בראש
לדבר לפני בני נוימן ויהודה הנאים עמו ודוגמתו ומהי על יפתח רוח ה' (שופטים י"א).
ואמר לך דוד אתה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באתם אליך: ועמך בן ישי' אנו רואים
להיות עמך ולעזרך: שלום שלום לך ושלום לעזרך. ואתה שאל אלי לעזרני ודאי לעזרך באתם
ולנו אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הוא זהו כי עזרך אלהיך: ויקבלם דוד. לאותם בני

ב א ו ר

כי בן שימוש מ"ס על הרוב בד"ה. (יז) לשניהם, מול פניהם והוא כמו לקראתם. עליהם
לבב, חואר להבה בעברית כמו לני לחוקקי ישראל (שופטים ה' ע') ומאמר דומה לזה בל"א
כסו שרגמתי. ליהוד, שם המקרה על החיבור והקשר ולד"ק יחד אנני עד לעבור (תהלים
קמ"א י') הוא כמוהו. ובשאר המקומות הוא תואר הפעל. לרמוחני, הראוי לרמוחני וכן
הברבני נפסך (בראשית כ"ז ל"א) נפתח חמור לירה. ויובח, ידבר אתכם משפטים כמו והוכיח אברהם
את אבימלך (בראשית כ"א כ"ה). (יח) לבשה, במשל יאמר לנוש גם על מעטה רוחני כמו
כדק לנשתי וילבשני (איוב כ"ט י"ד) הוד והדר לנשת (תהלים ק"ד ח'). עמשי, לד"ק היה
מנהיג בני יהודה ונוימן הנאים וכן נראה ממ"ס חז"ל בניטין ספ"ה מגין שכולין שלום למלך
שנאמר ורוח לנשה את עמשי וכו' ומשמע כי לדעתם בא עמשי בראש הנאים ונתן שלום למלך,
ויש מי שאמר כי כבר היה לפניו בנבא עם דוד והשיב מפי עממו: לך הם דוד! ועמך בן
ישי' וכו' כי כבר דבר עם הנאים טרם בואם לפני דוד, או הכירם כי אנשי אמת המה.
ראש השלישים, לפירוש הראשון נקרא בן ע"ש בעמיד. והשניים העתיקו כאילו בתוך ראש
השלישים (במספר). ויקבלם, קבלם בסגור כניס יסות בתוך נבאו (ופעל קבל הוא מאומר

דברי הימים א יב

הרגום אשכנזי עו

הַגְדוּד: (יט) וּמִמֶּנֶּשָׁה נָפְלוּ עַל-
דָּוִד בָּבֹאוּ עִם-פְּלִשְׁתִּים עַל-
שָׂאוֹל לַמִּלְחָמָה וְלֹא עֹזְרִים כִּי
בַעֲצָה שְׁלַחְהוּ סִרְגֵּי פְלִשְׁתִּים
לֵאמֹר בְּרָאשֵׁינוּ יִפּוֹל אֶל-אֲדֹנָיו
שָׂאוֹל: (כ) בְּלַכְתּוֹ אֶרְצִיקֶלָג
נָפְלוּ עָלָיו וּמִמֶּנֶּשָׁה עֲדָנָה וַיּוֹזְבֵד
וַיִּדְעֵאל וּמִיכָאֵל וַיּוֹזְבֵד וְאֵלִיהוּא
וְצִלְתִּי רָאשֵׁי הָאֱלֹפִים אֲשֶׁר
לְמִנְשָׁה: (כא) וְהִמָּה עֹזְרוֹ עִם-דָּוִד
עַל-הַגְדוּד כִּי-גִבּוֹרֵי חֵיל כָּלָם
וַיְהִיו שָׂרִים בְּצָבָא: (כב) כִּי לַעֲת-
יוֹם בָּיוֹם יָבֹאוּ עַל-דָּוִד לַעֲזֹרוֹ

קריענסשאארען. (יט) אינד
פֿאָן מנשה פֿיעלען דעם דוד
צו — — [אלס ער נעהמליך
מיט דען פלשתים ווידער שאול
צום קאמפפֿע צאָג, זיא יע.
דאָך נִיכט אונטערשטימטע,
ווייל דיא פֿיר שטען דער
פלשתים בעשלאָסען, איהן צו
ענטפֿערנען, אינדעם זיא זאָג-
טען: מיט אונזערן קעפֿען
(קענטען וויר בעלחלען) זינע
ווידער. פֿעראייניגונג מיט
שאול זיינעם העררן! (כ) אלס
ער נון צוריקגינג נאָך צקלג,
פֿיעלען איהם צו פֿאָן מנשה:
דער ערנח, יוזבד אונד ידעאל,
מיכאל, יוזבד, אליהוא אונד
צלתי, דיא אָבערסטען דער
טויזענדע, דיא צו מנשה גע-
האַרטען. (כא) דיעזג האַל-
פֿען דעם דוד גענען יענע
שאַאר (דער עמלקים), דאָ זיא אַללע טאָפֿערע טענגער וואַרען, אונד וואַרדען בעפֿעהלסהאַ-
בער אים העערע. (כב) זאָ קאָם מאַן צו דוד פֿאָן טאָג צו טאָג, איהן צו אונטערשטימטען,
ביו

ר ש י

בנימן ויתנס בראשי הגדוד שלו: (יט) וממנשה נפלו על דוד. לעזרו: בנאו עם פלשתים
על שאול למלחמה. באותה מלחמה שנהרג בה שאול: ולא עזרום. מ"ו עזרו לפלשתים אלא
בענה שלחוהו סרגי פלשתים אלא כי ענה נתיעבו הסרגים לשלחו לנחתו כי אמרו בראשו יפול
אל אדוניו דוגמת נפלו אל דוד על הגדוד של עמלקים כשנשנו נשיו כי באותו פרק היה כי
בלכתו על לקלג כששלחוהו סרגי פלשתים ובא אל לקלג כנר נשנו: (כב) כי לעת יום ביום
יבואו על דוד לעזרו. פתרונו מה לך לספר יותר מי ומי באו אליו אלא סוף דבר ככל עת
ועת

ב א ו ר

בלשון ומקורו בארמית על כן יקר הוא בספרים האחרים) ונתנס בחור ראשי הגדוד, והם
הפושעים אל המקומות סביבות עיין שמואל ח' כ"ו. (יט) בבואו, כי כן שאל מאתו אביש
מלך גת (שם כ"ח ח' ו'). ולא עזרם, בא בכנוי הרבים כי מדוד ואנשיו יחד ידבר, ואולי
על שם בני מנשה, כי גם אלה נקבנו נגד שאול למלחמה, ולא עזר להם דוד כי שלחוהו
סרגי פלשתים ככתוב גם שם (כ"ט ד'). (כ) בלכתו אל צקלג, שיעורו בשונו אל לקלג ממחנה
הפלשתים (שם שם י"ח) ועל זה יכוון והם עזרו עם דוד על הגדוד, כי בשונו ללקלג מלא
כי בא גדוד העמלקי וישרוף את לקלג וישב ממנו שבי את כל אשר לדוד, ודוד רדפם והכה
אותם במזאור בשמואל כרשה למ"ד. (כא) על הגדוד. עיין בכתוב הקודם.

במחנה

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יב

עד למחנה גדול כמחנה
אלהים: (כג) ואלה מספרי ראשי
החלוצין לצבא באו ערדוד
הברונה להסב מלכות שאול
אליו כפי יהוה: (כד) בני יהודה
נשאי צנה ורמח ששת אלפים
ושמנה מאות חלוצי צבא:
(כה) מן בני שמעון גבורי חיל
לצבא שבעת אלפים ומאה:
(כו) מן בני הלוי ארבעת אלפים
ושש מאות: (כז) ויהודע הנגיד

בין איין גראסעס לאגער ענט.
שטאנד, איינעם גאטטליכען
לאגער גלייך. (כג) דיעס זינד
דיא צאהלען פערצייכניססע
פאן הייפטערן דער געוואלפֿע.
נעטענטר פפען ביים קריעגס-
העערע, וועלכע צו דוד נאך
חברון קאמען, אום דאז רייך
דעם שאול איהם צוצו ווענדען
נאך דעם אויסשפרוכע דעם
עוויגען. (כד) דיא זאגנע דעם
יהודה, דיא פאנצער אונד
שפעער טרונגען, ווארען זעכס
טויזענד אונד אכט הונדערט
נעריסטעטע צום קריעגס-הע-
רע. (כה) פאן דען זאגנען דעם
שמעון, טאפפערע מעננער
צום קריעגס-העערע, ווארען
זיעבען טויזענד אונד הונדערט,
(כו) פאן דען זאגנען דעם

(טטמחמט) לוי, פיער טויזענד אונד זעכס הונדערט. (כז) יהודע, איין פירשט דעם

שטחא

ר ש י

ועת באים אל דוד: עד למחנה גדול כמחנה אלהים. פחרון לא היה המחנה של דוד להיות
כך גדול אלא כי מהשם היה המחנה כך גדול שגאו לו בעלת אלהים והיו כמחנה אלהים
ודוגמת מחנה אלהים דיעקב (בראשית ל"ב) ויש לומר מרוב חילות קוויחו מחנה אלהים:
(כג) להסב מלכות שאול אליו. מן בני שאול ודוגמא וחסוכ המלוכה: (כד) בני יהודה נשאי
כנה ורמח ששת אלפים ושמנה מאות. ואל תחמה שמהודה באו לו מעט מכל שנט ושנט שנט
לו שהיו אין לריך לנא לו שום אדם מיהודה להמליכו בני יהודה הם המליכוהו כבר בחברון
אבל יתר השבטים שהיו עם בני שאול עד עתה הם הכריכו לנא לחברון להמליכו: חלוצי נא.
המוזיאים מן העם ודוגמת חלוצי נא דמעות וי"א חלוצים כמו זריזים כמו רלה והחלוצים:
(כז) ויהודע הנגיד לאהרן. הוא אביו של בניהו הנגיד לאהרן המוזיא והמביא: ועמו שלשת
אלפים

ב א ו ר

(כב) כמחנה אלקים, כשרוכה להגדיל הדגל מיתחו אל השם, כמו עיר גדולה לאלקים. (כג) מספרי
מספרים ברכים שלא כמסכת הלשון, ושיעורו פה על כל מספר ומספר הנזכר בכתובים
הנאים והקורא בעין פקוחה יחזה כי מחשבת הנאים לא היתה תמיד בנורה וגלויה לאהנת
דוד, בן ממספרם בערך גודל השבט וכן מן התוארים הנוספים להם בכתוב ועיין מ"ש בספוק
ל"ג: ראשי, כלומר מספרי האנשים אשר לראשי הנא, כי כל ראש וראש נתן מספר אנשי
לדוד. גם יתכן כדעת קלת, היות ראשי בעיני בראשינו יסול (כסוק י"ט) ויתורגם מספרי
ראשי (דיוח למהלך דער קעפפֿע). באו, תמורת אשר באו, ומסרון זה מלוי בתנ"ך. (כד) נושאי
צנה, גם כלי קרב לא שאלו מדוד איהם וחלוצים היו בכל. ובאמת הנה אך מספר קטן
בערך בני יהודה, והטעם כי הדוג בנר היה אחר מקדם. (כז) הנגיד לאהרן, הנגיד
לורע

יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מֵאֲתִים
וְכָל־אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם: (לג) מִזִּבְרוֹן
וְיֹצְאֵי צָבָא עֲרֹכֵי מִלְחָמָה בְּכָל־
כָּל־י מִלְחָמָה חֲמִשִּׁים אֶלֶף וְלַעֲדָר
בְּלֹא־לֵב וְלֵב: (לד) וּמִנְּפֹתֵי
שָׁרִים אֶלֶף וְעֶמְהֶם בְּצִנָּה נְחִיית
שָׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה אֶלֶף: (לה) וּמִן־
הַדְּגִי עֲרֹכֵי מִלְחָמָה עֲשָׂרִים
וְשִׁמוֹנֶה אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת:
(לו) וּמֵאֲשֹׁר יֹצְאֵי צָבָא לַעֲרֹךְ
מִלְחָמָה אַרְבָּעִים אֶלֶף: (לז) וּמֵעֵבֶר
לִירֵדָן מִן־הָרְאוּבֵנִי הַגְּדִי וְחֲצִיו
שִׁבְטֵי מְנַשֶּׁה בְּכָל כָּל־י צָבָא
מִלְחָמָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף:
(לח) כָּל־אֵלֶּה אֲנָשֵׁי מִלְחָמָה עֲדָרֵי

מֵעֵרֶכָּה

טוֹיֹזְעַנְדִּי, (לז) פֶּאָן יַעֲנִיטִים דַּעַם יִרְדֵּן, דִּיא רֵאִיכְנִים, גְּדִים אוֹנֵד עֵר הָאֲלֵבֶּ שְׁטָאם
מְנַשֶּׁה, פֶּעֲרֹזֶהֶעֶן מִיט אֲלֵלֶעֶן גַּעֲרֶעֱטֶהֶעֶן אִינַעַם קִרְיֶעֱנֶסֶהֶעֲרֶעֶם וּוְאַרְעֵן הוֹנֶדֶרֶט
אוֹנֵד צוּאָנְצִיג טוֹיֹזְעַנְדִּי. (לח) אֲלֵלֶע דִּיעוּע קִרְיֶעֱנֶסֶםֶעֲנֶנְדִּי, דִּיא זִיךְ שְׁטֵעֲלִטֶען צוֹר קִרְיֶעֱנֶסֶם.

ר ש י

הַעֲנִין שֶׁל מַעֲשֵׂה שְׁלִיחַ דָּוִד לְהַתִּיעֵן הַיָּאךְ יִחְזֹק הַמְּלוֹכָה מִפְּנֵי בְּנֵי שָׂאֻל רָאשֵׁיהֶם מֵאֲתִים.
לְבַד מִן הַשָּׂאֻל: וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם. עַל עֲלָחֶם: (לג) וְלַעֲדָר. ל' דוֹר מִמֶּשׁ כְּמוֹ (יִשְׁעִיה
'ז) כָּל הַהָרִים אֲשֶׁר בְּמַעֲדֵר יַעֲדָרוֹן וּמִתּוֹךְ כִּי יַעֲמָדוּ הֵם עוֹרְכֵי הַמַּחֲמָה וְיֵאָל לַעֲדוֹ' כְּמוֹ
לַעֲרוֹךְ מִלְחָמָה: כֹּלָּא לֵב וְלֵב. מִפְּרֹשׁ כִּי בִין בְּמַחֲבוּיִן בִּין שֶׁלֹּא בְּמַחֲבוּיִן הֵיוּ מִנְּלִחִין:

ב א ו ר

יִדְעֵי בִּינָה לַעֲתִים הוּא יִדְעִים מַשְׁפָּטִים וְדִינִים, וְכֵן יִדְעֵי הַעֲתִים (אֲחַח' י"ג) פִּירַשׁ אֲחֵרֵי
לְפָנֵי כָּל יִדְעֵי דַת וְדִין. וְכֹאמַת רַק הַיִּידֵע קִירוֹת הַעֲתִים וּמִנְהִיגָה יִשְׁכִּיל לַחֲרוֹץ מַשְׁפָּט
בְּנִינָה וְכִלְדָּק. וְכָל אֲחֵיהֶם, אֵם הוּא עַל אֲחֵיהֶם בְּנֵי יִשְׁשָׁכָר (וְשִׁיעוֹר הַחֹב אֶף כִּי לֹא בָּאוּ
מִיִּשְׁשָׁכָר אֶךְ מֵעַט מִזְעִיר, הֵן כָּל אֲחֵיהֶם הָיוּ עַל פִּי הַחֹשִׁים הַמַּעֲשִׂים אֵלֶּה וְחִזַּח פְּקוּדָחֶם)
אִם שְׂהוּא עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְכֵן נִרְאָה דַּעַת חֲז"ל. (לג) וְלַעֲדָר, עֲדָר יִמָּר עַל מַעֲרַכַת עֲנִין
בְּסֹדֶר הַנִּאֻחַ, וְזוֹה הַשֵּׁם עֲדָרִי לֹאן, וְהַחֹאֵר עוֹדְרֵי מַעֲרַכָה בְּלִבָּב שֶׁלֹּא (לְהֵלֵךְ פֶּסוּק ל"ח),
וּבְנִפְעַל עַל הַיּוֹלָךְ מִמַּעֲרַכְתּוֹ וּמִלְכּוֹ אִם לֹא נַעֲדָר (יִשְׁעִיה מ' כ"ו). בֵּל לֵב וְיָב, לֹא חֵלֶק
לְכֶם נֶס בְּמַעֲרַכַת הַלִּבָּב מִפְּנֵי גוֹדֵל אֲהַבָתֶם לְדָוִד, וְכֵן עֲנִין הֵיךְ כָּל הֵם לֵב אֶחָד, וְהַפֶּךְ

מִזֶּה

דברי הימים א יב יג

מַעֲרֹכָה בְּלִבְּךָ שָׁלֵם בְּאוֹחַבְרוֹנָה
לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
וְגַם כָּל־שָׂרֵית יִשְׂרָאֵל לֵב אֶחָד
לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד: (לט) וַיְהִי־
שָׁם עִם־דָּוִיד יָמִים שְׁלוֹשָׁה
אֲכָלִים וְשׁוֹתִים כִּי־הָכִינוּ לָהֶם
אֲחִיהֶם: (מ) וְגַם הַקְּרוֹבִים־
אֵלֵיהֶם עַד־יִשְׁשָׁכָר וְזַבְלוֹן
וְנַפְתָּלִי מִבִּיָּאִים לָחֶם בַּחֲמוּרִים
וּבִגְמָלִים וּבַפָּרָדִים וּבַבָּקָר
מֵאֲכַל־קֶמַח דְּבָלִים וְצִמְקִים וַיֵּין
וְשֶׁמֶן וּבָקָר וְצֹאן לָרֹב כִּי שִׁמְחָה
בְּיִשְׂרָאֵל:

יג (א) וַיֹּעֵץ דָּוִיד עִם־שָׂרֵי
הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת לִכְרֹם־

הרגום אשכנוי עח

אֶרְדְּנוֹנָה מִיַּט אוֹיְפְרֵיטִינֶעם
הערצען, קאמען נאך חברון,
אום דוד אלס קעניג איינצוֹ
זעטצען איבער גאנץ ישראל.
אבער אויך דער איבריגע
טהייל פֿאן ישראל וואר איי־
נעם זינגעס, דען דוד צום
קעניגע איינצוזעטצען: (לט) זיא
בליעכען דאזעלכסט ביא דוד
דרייא טאגע, אסען אונד
טראנקען, דען איהרע ברירער
האטטען עס פֿיר זיא צובעריי־
טעט. (מ) אויך דיא נאָהע וואָה־
נענדען, ביז ייששכר אונד זבולון
אונד נפתלי, בראַטען בראַד
אויף עזעל אונד קאמעעלע
אונד מוילטהיערע אונד רינ־
דער, פֿערנער מעהלשפייזע,
דירע פֿייגען אונד ראָזגען
אונד וויין אונד אָהל; אייך
רינדער אונד שאַאפֿע אין מענ־
גע, דען פֿריידע וואַר אין
גאנץ ישראל.

יג (א) דוד בעראטהעלאנטע

יך מיט דען בעפֿעהלס האבערן איבער טויזענד אונד הונדערט, איבערהויפט מיט
אללען

ר ש י

(לח) וגם כל שרית ישראל לב אחד להמליך את דוד. אע"פ שלא באו לחברון לכך שארית חבר אל"ף
כלומר אפילו שארית לא היה שלא נשמעו כי אם מעט כי כולם באו לחברון בשמחה: (לט) ויהיו
שם עם דוד ימים שלשה. ואל תחמה היכן לקחו כל המיל הזה כל כך אכילה ושתיה שהיה
מספיק להם כי אחיהם הכינו להם מקודם לכן: (מ) כי שמחה בישראל. שהיה להם מלך
מלכים ומשכיל:

יג (א) ויועץ דוד עם שרי אלפים. שאמר להם דוד כבר עסקתם בחקונתם להיות לכם מלך
להושיע

ב א ו ר

מזה נלז ולז ידברון (מהלים י"ב ג') ומה שפרט לך הכתוב בהם ולא באחרים, אולי לא היה
עוד ברור באסיפת כל שנט ושנט כי צדוק אהנה ואמיה דנקו צו. ואולי יפנו אל כל אשר
יפנה הרוח, ולזה יודיענו פה ונכסוק ל"ח כי אלה נודע נאמנה לנס השלם ויושר רוחם.
שריח, במקום שארית וכן לנמוחם חמור להנמוחם ויבנים בן. (לט) אחיהם, בני יהודה.
(מ) דבליים, הם חאנים יבשים נבזשים בעגול כמו כנר לחם, ומזה נלשון חז"ל ככרות של
דבילה. וצבקים, עיקר הוראת למק על היוגש כמו שדים צומקות (הושע ט' י"ד) ויאמר
למוקים צימוד על ענבים למוקים ויבשים וכן נלשון המשנה היה אונל ענבים והומיר והעלן לגג
לעשות מהן למוקים.

חרגום אשכנזי

אללען פֿירשטען. (ב) דוד ואג-
טע צור גאנצען פֿערזאמלונג
ישראל'ס: ווען עס איז גוט
דינקט, אונד פֿאם עוויגען,
אינוערעם גאטטע בעשטימט
אויס, וואָ וואָללען וויר איי-
לענדס אויסשיקקען צו אינוערן
איבריגען ברידערן אין אללען
לענדערן ישראל'ס אונד צו-
גלייך אן דיא פֿריעסטער אינד
אן דיא לויס אין איהרען בע-
צירקספלעטצען, דאס וואָ וויר
צו אינו פֿערזאממעלן, (ג) אונד
וויר וואָללען צו אונד צוריק פֿה-
רען דיא לאַדע אינוערעם גאט-
טעס, דען אין דען טאנען דעס
שאל האַבען וויר איהן ניכט
אויפֿגעוויכט. (ד) דיא גאנצע
פֿערזאמלונג שטיממע איין,
אלאָ צו טהין, דען דער פֿאָר-
שלאַג געפֿיעל דעם פֿאלקע.
(ה) דוד פֿערזאממעלטע נון
גאנץ ישראל פֿאָן שיחר, (דען
פֿונאַסע) מצרים'ס, ביז דאָהין,
וואָ מאַן קעבומט נאָך חמח, אום דיא לאַדע גאטטעס צוריק צו ברינגען פֿאָן קרית יערים.

דברי הימים א יג

נגיד: (ב) ויאמר דוד לכלקהל
ישראל אסעליכם טוב ומן-
יהוה אלהינו נפרצה נשלחה
על-אחינו הנשאים בכל
ארצות ישראל ועמהם הכהנים
והלויים בערי מגרשיהם ויקבצו
אלינו: (ג) ונסבה את-ארון
אלהינו אלינו כי-לא דרשנהו
בימי שאול: (ד) ויאמרו כל-
הקהל לעשות כן כי-ישר הדבר
בעיני כל-העם: (ה) ויקהל דוד
את-כל ישראל מן-שיחור
מצרים ועד לבוא חמת להביא
את-ארון האלהים מקרית

יערים

וואָ מאַן קעבומט נאָך חמח, אום דיא לאַדע גאטטעס צוריק צו ברינגען פֿאָן קרית יערים.

דוד

ר ש י

להושיע לבס ועמה תעסקו בכבוד אלהים: (ב) נפרצה נשלחה. נפרצה איתה גדר שהיתה
גדורה עד עתה שלא שום אדם לאלהים נשלחה על אחינו הנשאים. מזה נכוד הארון:
(ה) מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת. דוגמא מלכוד חמת עד נחל מצרים:

ב א ו ר

יג (ב) לכל קהל ישראל, על ידי השרים דבר לכל קהל ישראל כי הם הודיעו לאנשיהם את
דברי המלך. או שיעורו לכל קהל ישראל, לשלוחיהם כמותם והם השרים. אסעליכם טוב,
מאמר נהוג בספרי קדש האחרונים והוא שאלו, וכן אס על המלך טוב (אסתר א' י"ט)
ועוד דוגמא. ומן ה', כלומר ומן ה' ילא הדבר, וכאילו נכתב מן ה' הוא. נפרצה נשלחה,
עין רד"ק כי לדעתו יהיה נפרצה פעל הנא לפני פעל אחר להיות לו לתואר וכאילו אמר
נרצה לשלוח. ולדעתי נראה כי פרץ הנזכר פה הוא ענין מהירות ודחיקה כמו ויפרץ בו (ש"ב
י"ג ב"ה) ויפרצו בו עבדיו (ש"א ב"ח ב"ג) והוא במילוף פלר, והתפזרן והדחיק ענינים קרובים
המה כמו שבה חרגום ויאילו ודחיקו (עין מ"ש המבחר ז"ל בראשית י"ט ט"ו) וכן פה נפרצה
נשלחה (וויר וואָללען דרינגער טבטיקען). ועמהם, הוי"ו במקום יחס המלכות, ושיעורו אשר עמהם,
כמו נחלתך ונלחם אתה כוננת (תהלים ס"ח י') הכוונה נחלתך אשר נלחם אתה כוננת, וכמו
שחנמתי. (ג) בימי שאול, שלא עלה על רוח אים להעלות את ארון ה' ביום שא ל, ובהיותו
נכב באחת פנות הארץ אין דורש לו. (ה) מן שיחור, כלומר מקצה גבול נגב עד פאת לסון,

דברי הימים א יג

יְעָרִים: (ו) וַיַּעַל דָּוִד וְכָל־יִשְׂרָאֵל
בְּעֻלָּתָהּ אֶל־קִרְיַת יְעָרִים אֲשֶׁר
לַיהוּדָה וְהָעֵלֹת מִשָּׁם אֶת־אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים וַיְהִי יוֹשֵׁב הַכְּרִבִּים
אֲשֶׁר־נִקְרָא שָׁם: (ז) וַיִּרְכִּיבוּ אֶת־
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עַל־עֲגֹלָה
חֲדָשָׁה מִבֵּית אֲבִינָדָב וְעֹזָאֵאֲחִיו
נְהֻגִים בְּעֲגֹלָה: (ח) וְדָוִד וְכָל־
יִשְׂרָאֵל מְשַׁחֲקִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים
בְּכֹל־עֹז וּבְשִׁירִים וּבְכַנְרֹת

וּבַנְּבָלִים

ר ש י

חרגום אשכנזי עט

(ו) דוד אלוף אונד גאנץ ישראל
צאג נאך בעלה, דאז איזט
קרית יערים, וועלעס יהודה
נעהארט, אים פאן דארט
הערויף צו ברינגען דיא לארע
גאטטעס, דעם עוויגען, דער
איבער דען כרובים טהראנעט,
וואבייא דעססען נאמע אג
נערופען וואירדע. (ז) זיא
פיהרטען דיא לארע גאטטעס
אויף איינעם נייען וואגען אויס
דעם הויזע דעם אינדב, אונד
עזא אונד אחיו לייטעסען דען
וואגען, (ח) אינד דוד אונד
גאנץ ישראל יובעלטען פאר
דעם עוויגען מיט אללער
קראפט אונד מיט געוענען
אונד הארפען אונד מיט לוי

(ו) בעלמה אל קרית. פתרון בעלמה שהיא קרית יערים: להעלות משם וגו'. כדכתיב (בס"ב') אשר
נקרא שם שם ה' לנאות יושב הכרובים עליו כלומר שמו של הקנ"ה נקרא על הארון אף על
כי שגלה ארון פלשתים לא זו ממנו שם הזה שנתקדש: (ז) וירכיבו את ארון האלהים על
עגלה חדשה. מה ראה דוד שהרכיבו על עגלה חדשה ולא בשאש הלויים כאשר עשה בשכניא
אחיו משם לליון באחרונה לפי שאמר דוד כל עומת שא אליו כשהוסיפו פלשתים על עגלה
חדשה כדכתיב וישימו את הארון ה' על עגלה וגו' ולפיכך נענש: עוזא ואחיו. בני אינדב
היו כדכתיב בשמואל (שם א' ו'): נוהגים בעגלה. כמנהג נוהגי עגלה אחד הולך לפני העגלה
ומיישר בדרך ישרה וא' כלד העגלה שלא תהפוך ליפול וכן כתיב (בשמואל א' ו') ואחיו הולך
לפני הארון ועוזא כלד העגלה (שם) לפיכך שלא עוזא את ידו לאחור בארון כשמשו הבקר ולכך
נענש: (ח) כאן כתיב בכל עוז ובשמואל (שם) כתיב בכל עזי פתרון בכל עזי כלי שיר וכלן פתרו'
בכל עוז כלי שיר: ובשירים ובכנורות ובנבלים ובתופים. כולם כלי שיר הם אבל מכלת'
כלי שיר היה ולא היה עשוי כי אם להשמעת קול ודוגמתו כלי שיר שקורין פויקין כלשון
אשכנז שמכין עליו במקלות והוא משמיע קול וכן מוכיח לקמן (שם ו') ובמכלתים משמיעים
ובתיב (ט' ו') והמשררים הימן אסף ואיחן במכלתים נחשת להשמיע ועוד למטה כתיב בשיר

ב א ו ר

ויוסף לשיחור מלח מזכיר להבדילו מן שיחור לננת (יהושע י"ט כ"ו). (ו) בעלחח, היא
קרית יערים (כס"י) ובעדות הכתוב בעלה היא קרית יערים (יהושע ט"ו ט') ובשמואל כתב
מבעלי יהודה, והוא כמו בעלת יהודה (כי ביהודה היתה) והמ"ם במקום למ"ד. ובתחלה
היה שמה גם קרית בעל (יהושע ט"ו ט') ולמען הכרית את שמות הבעלים מפי העם נקראה
בעלת יהודה או קרית יערים. נקרא שם, בשמואל פירש שם ה' לנאות יושב הכרובים נקרא
עליו, ולפיכך נקרא שם, ומה שנקרא במקום הזה כן מה שלא נקרא במקום אחר לפי שנתקדש
שמו של הקנ"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים (רד"ק) ותרומתי לפי הענין. גם י"ל כי נימים
הם כנר והיו איסור להגות את השם באותיותיו, וקראוהו תמיד כמו עד היום הזה שם,
והוא הענס הנכבד אשר אין לנו ממנו הכרה עמית כ"א הכרת שם לבד, ומזה ליראה את
השם הנכבד והנורא (דברים כ"ח כ"ח) ועפי"ז שיעור הכתוב יושב הכרובים אשר נקרא (כפי
הס' שם. (ח) בכל עז ובשירים, בשמואל בכל עזי ברושים, שערור בכלי שיר עשויים
מעלי

טען אונד פויקען אונד צימ-
בעלן אונד מראמפעטען .
(ט) אלס זיא צור טענגע פאן
כידון קאמען, דא שטרעקטע
עזא דיא האנד אויס, אוס דיא
לארע צו האלטען, דען דיא
רינדער ריססען זיך לאזן. (ו) דא
ענטבראנגטע דער צארן דעם
עוויגען געגען עזא, אונד ער
טערמטעטע אוהן, נוייל ער זיי.
נע האנד אויסגעשטרעקט נאך
דער לארע; ער שטארב דארט
זאגלייך פאר גאט. (יא) דען
דוד בעטריבטע עס, דאס דער
עוויגע דען עזא זא שנעלל היינ-
וועגראפֿטע, אונד ער נאנג-
טע דיעזען ארט פרץ עזא (היינ-
דמפֿונג דעם עזא), וויא ער
נאך היימיגען טאנעם הייסט.
(יב) דא בעקאם דוד פֿורכט
פאר דעם עוויגען, אונד
שפראך: וויא זאל איך נון

ובנבלים ובתפלים ובמצלותים
ובחצרות: (ט) ויבאו עד-גרון
כידן וישלח עזא את-ידו לאחז
את-הארון כי שמטו הבקר:
(י) ויחר-אף יהוה בעזא ויכהו
על אשר-שלח ידו על-הארון
וימת שם לפני אלהים: (יא) ויחר
לדוד כי-פרץ יהוה פרץ בעזא
ויקרא למקום ההוא פרץ עזא
עד היום הזה: (יב) ויירא דוד
את-האלהים ביום ההוא לאמר
היך אביא אלי את ארון
האלהים: (יג) ולא-הסיר דוד

אח

דיא לארע גאטטעס צו מיר קאממען לאססען? (יג) דארום ליעס דוד דיא לארע גיכט צו

ר ש י

צית ה' במלחים וגו' (לקמן כ"ה) ועל שם כך נקרא מלחים וכן יירש הלללל (דברים כ"ט) מין
ארבע המשמיע קול כדכתיב בנבואת (יחזקאל ב') על הצרבה בקול מרכבות על ראשי ההרים
ירדון וגו': (ט) עד גורן כידון. שם מקום: (י) ויכהו על אשר שלח ידו על הארון והוא
שכתוב (בשמיאל ב' ו') ויכהו שם אלהים על השל. פתרון על השלח על שחזו בארון ודוגמתו
(במלכי א' כ"א) הכלבים יאכלו את בשר חיונל כזיל יורעאל ופסוק אחר כתיב בחלק יורעאל
(שם ב' ט') כך נפרש כאן על השל השלח: וימת שם לפני אלהים. לפני ארון האלהים
(ובשמיאל ב' ו') כתיב וימת שם עם ארון האלהים: (יב) ויירא דוד את האלהים וגו' לאמר. מה
הוא

ב א ו ר

מעלי ברושים. ובמצלחים, בשמואל כתוב ובצלצלים, שניהם מן חללינה שתי אוניו (ש"א
ג' י"א) על שם קולם המזק המליל און; וזאת חלוצרות הנזכרים פה נאמרו בס' שמואל
מנענעים (הוא מין המשמיע קולו ע"י נענוע) ולא ידעתי לכאר החילוף הזה, אס לא שנאמר
כי מנענעים הם מין כלי תרועה כמו חלוצרות, וע"י הנענוע יפיתו מחובס קולות (בדמיון
קלת לשוממוניה) הדומים לקול החלוצרה. (ט) גירן כידון, בשמואל גורן נכון ושני שמות
היו לו. שמשו, התעקרו משאסרם וסרו ממקומם על דרך שמשו וישמטוה (מ"ב ט' ל"ג)
ואמר חכם אחד כי בנואם אל הגורן נטו אליה מן הדרך לאכול מן הדגן במשפט הבקר ולז-
שמו ממקומם. (י) לשני אלקים, שיעורו לפני ארון אלקים נמ"ש דש"י כי אין מקום אשר
איננו לפני האלקים. (יב) היך, כמו איך:

ויכהו

דברי הימים א יג יד

אֶת־הָאֲרוֹן אֱלֹוֹי אֶל־עִיר דָּוִיד
וַיֵּטְהוּ אֶל־בֵּית־עֲבָד אָדָם הַגָּתִי׃
(יד) וַיָּשָׁב אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עִם־בֵּית
עֲבָד אָדָם בְּבִיתוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
וַיִּבְרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֲבָד־אָדָם
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃

תרגום אשכנזי פ

ויד קאממען נאך עיר דוד, וזאג
דערן לענקטע זיא אין דאז הויז
עובר אדום'ס, דעם גתי.
(יד) עס בליעב אלזא דיא לא
דע גאטטעס אין דעם הויזע
דעם עובר אדום; זיא וואר אין
זיינעם הויזע דרייא מאנאטע,
אונד דער עוויגע זענגעטע דאז
הויז דעם עובר אדום אונד
אללעס, וואס צו איהם גע-
הארטע.

יד (א) חורם, קעניג פאן
צור, שיקטע געזאגט
טע צו דוד מיט צעדערביימען
אונד מיט מויער אונד ציט-
מערמיססערן אום איהם איין
הויז צו בויען. (ב) נון ערקאנט
טע דוד, דאס דער עוויגע איהן
צום קעניגע איבער ישראל בע-
שטימטע, אונד דאס זיין רייך
האך ערהאבען ווערדע וועגען
זיינעם פאלקעס ישראל. (ג) דוד
נאכהם זיך נאך מעהרערע פרוי-

יד (א) וַיִּשְׁלַח חֹרֶם מֶלֶךְ־צֹר
מִלְּאָכִים אֶל־דָּוִיד וְעֲצֵי
אֲרָזִים וְחֲרָשֵׁי קִיר וְחֲרָשֵׁי עֲצִים
לְבָנוֹת לוֹ בַּיִת׃ (ב) וַיֵּדַע דָּוִיד כִּי־
הֵכִינוּ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל כִּי־
נִשְׂאֵת קְמַעְלָה מַכּוֹתוֹ בְּעִבּוֹר
עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ (ג) וַיִּקַּח דָּוִיד עוֹד נָשִׁים

בירושלם

חורם קרי

ר ש י

הוא ירא לאמר שאמר איך אביא אלי ארון ה': (יג) הנתי. מנת היה בתחילה ומקודם היה
מתגורר בנת. ולוי היה בדכתיב (לקמן ט"ו) ויאמר דוד לארי כלוים להעמיד את אחיהם
המשוררים ובתוב בסמך (שס) ועבד אדום ויחיה שוערים לארון:
יד (א) וישלח חורם אלך צור. מפורש צ"ר למיד היה האיש הזה להיות אוהב לשנט יהודה
כן עשה מירק העדולמי ליהודה: וחרשי קיר וחרשי עלים. אומנים: (ב) וידע דוד
כי הכינו ה' למלך. בשראש ששלחו לו מלכי גוים משורות: (ג) ויקח דוד וגו', וכל זה חזקו
של

ב א ו ר

(יג) ויטחו, שם אהלו לפי שעה בבית עובד אדום ולזה בא פעל נטה. הגחי, כ"ל כי עובד
אדום מבני קרח היה נמפורש בראש פרשה כ"ה להלן, ולכני קהת (אשר בתוכם גם בני קרח)
נתנה העיר גח רמון, כמו שתרצה למעלה (ו' כ"ד), ועל שילא עובד אדום מתוכה נקרא
הגמי. (יד) ויברך, חז"ל בסוף ברכות ובירו' (סוף פרק החולץ) הרבו לדרוש על גודל הנכנס
הזאת ולהפליג בה מאוד והכל לכבוד שמתן חכסניא לארון:

יד (א) ארזים, לא היה בארץ כנען מחסור בעצי ארזים כי רוב הררי המזרח והמערב
בנקעת הלבנון, הניאוס לרוב, אפס כי לא ידעו לכרות הארזים האלה ולהכליחם
למלאכה כ"א ברב עמל ועורח, וקירם שלח לו ארזים כרותות ומחקנות: (ב) וידע, ברואותו
כי מלכים גדולים ועלומים בו יתכבדו ובכרתו ידרושון, ראש כי עלת עליין הוה אשר לכ
מלכי בידו. בשאח, כליר' הש"ן והס"לף נח, והי' ראוי גשאח או גשאח, ובא ע"הפ כליר' והסל"ף
נח

תרגום אישכנזי

עו אין ירושלים, אונד צייגטע
נאך זעהנע אינד טעמער.
(ד) דיעס זינד דיא נאמיין דער
קינדער, דיא ער צו ירושלים
בעקאם: שמוע אונד שוכב,
נחן אינד שלמה, (ה) יבחר,
אלישוע אונד אלפלט, (ו) נגה,
נפג אונד יפיע, (ז) אלישמע,
בעלידע אונד אליפרט. (ח) אלס
דיא פלשחים הארטען, דאס
דוד צום קעניגע געזאלבט
וואורדע איבער ישראל, דא
צאגען אללע פלשחים אויס,
אום דוד אויפצוזיין: דוד פער-
נאהם עס, אונד צאג אינהען
ענטגעגען. (ט) אונד דיא
פלשחים קאמען, אונד בריי-
טעטען זיך אויס אים טהאלע
רפאים. (י) דוד בעפראגטע
זיך

דברי הימים א יד

בירושלם ויולד דויד עוד בנים
ובנות: (ד) ואקה שמות הילודים
אשר היו-לו בירושלם שמוע
ושובב נתן ושלמה: (ה) ויבחר
ואלישוע ואלפלט: (ו) ונגה ונפג
ויפיע: (ז) ואלישמע ובעלידע
ואליפרט: (ח) וישמעו פלשתיים
כי-נמשח דויד למלך על-כל-
ישראל ויעלו כר-פלשתיים
לבקש את-דויד וישמע דויד
וצאלפניהם: (ט) ופלשתיים באו
וישטו בעמק רפאים: (י) וישאל

דוד

ר ש י

של דוד: (ח) וישמעו פלשתיים כי נמשח דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשמים. לפי כי פלשתיים
היו מושלים כל הימים עד שנה שאל דוד כדרכיב (שופטים ט"ו) בשמשו ויאמרו לשמשן הלא
ידע כי מושלים בנו פלשתיים וכן (בשמואל א' ד') התחזקו והיו לאנשים פלשתיים פן מעבדו
לעברים כאשר עבדו לכם וגו'. וכן למעלה בפרשה זו ויראו כל איש ישראל וגו'. ויעזבו עריהם
וינוסו ויבאו פלשתיים וישבו בהם ובאחוזן שבע שנים שמלך דוד בחברון לנד לא אמרו דבר ולא
קשו על שאלך דוד על חברון כי אמרו מה לנו שמה נליב או שר מנורו לדוד על חברון אבל
בשמשך לאלך על כל ישראל אז עלו כל הפלשתיים לבקש את דוד שלא ראו שיהא מלך בישראל
אלא שעוד הם יהיו מושלים עליהם: (י) וישאל דוד באלהים * עי' אורים ותומים:

ב א ו ר

נח, ע"ד היא מוצאת (בראשית ל"ח כ"ה). עמו, שג אל הקנ"ה. (ד) הילודים, בתמונת
ביוני הפעול מן ילד ולא בהוראתו, כי הוא במקום הזה שם תואר כנראה ממה שנה אמרו
אז היו לו בירושלים ובפלס עצום ערום; והשנילו מו"ל (נדרים דף ל' ע"ב) להגדיל בין
הנדר מן הילודים ובין הנודר מן הנולדים, כי הראשון מורה על הזוהר כמ"ס, והשני על
השעולה, ובשמואל כתוב הילודים והוא שם בפלס גבור ורעהו כל הנן הילוד. והנה
הננים האלה הם מנוים כבר למעלה בפרשה ג' עיין מ"ס שם בענין התלופים והיחזקת אשר
לספרנו בשני המקומות נגד ס' שמואל. (ה) אלפלט, בלי יו"ד אחר הל"ה הראשון (ונקלח
ספרים בתי"ב בסוף) ובה יבדל מאמיו אליפלט ביו"ד, ובהעצקת השנעים שניהם הם בחיור
הלמ"ד, כמו שהוא בפרשה ג'. (ו) בעלידע, למעלה ובשמואל אלידע, ואם נשיב לחקור
שמות הפרעיים, ונחזר לנו החילוף הזה, כי בעל עם אל יש להם הוראה משותפת על
הבן והמשלה, רק מהיות כי בעל הוא גם שם לע"א, לכן ניתן למעלה בפרשה ג' ובשמואל
שם אל-ידע תחת בעל-ידע, ובהעצקת השנעים נמלא תמיד אילדע. (ח) לבקש,
אין הכוונה לבקש ממש, כי אם הוא משל על המלחמה, וע"ד נחראה פנים (מ"ב י"ד ח')
ואלי נאמר זה נכתוב למען הדיק את דוד לנלתי ואמר כי היה שוכח גמול ורפוי טובה וגד
הפלשתיים אשר נתנו לו מחסה ומסתור זמן רב, על זה אשר כי רק הלחץ ולא מניע אשר,

דברי הימים א יד

דויד באלהים לאמר האעלה
על פלשתים ונתתם בידי
ויאמר לו יהוה עלי ונתתם
בידה: (יא) ויעלו בבעל-פרצים
ובכם שם דויד ויאמר דויד פרץ
האלהים את-אויבי בידי כפרץ
מים על-כן קראו שם-המקום
ההוא בעל פרצים: (יב) ויעזבו-
שם את-אלהיהם ויאמר דויד
וישרפו באש: (יג) ויספו עוד
פלשתים ויפשוטו בעמק: (יד) וישל
עוד דויד באלהים ויאמר לו
האלהים לא תעלה אחריהם
הסב מעליהם ובאת להם ממול
הבכאים: (טו) ויהי כשמעה את-
קול הצעדה בראשי הבכאים

יטור י

או

תרגום אשכנזי פא

ויד ביא גאטט, אונד שפראך:
זאלל איך ציעהען ווידער דיא
פלשתים? גיבסט דאס ווא איך
מיינע געוואלט? דער עוויגע
זאגטע איהם: ציעהע היי!
איך ווערדע ווא געבען איך דיי-
נע געוואלט. (יא) אלס ווא נון
נאך בעל פרצים געצאנען, אונד
דוד ווא דאזעלבסט שלוג, דא
שפראך דוד: דורכבראכען
האט גאטט מיינע פיינדע דורך
מיד, גלייך איינעם דורכברע-
כענדען געוועסער. דארום
נאנטע ער דען נאמען דיעזעס
ארטעס בעל פרצים (הוט דעם
דורכברוכעס). (יב) ווא לעסען
דארט איהרע געטצען צוריק,
אונד דוד בעפאהל, דאס מאן
זא איך בראנד שטעקע.
(יג) אלס אבער דיא פלשתים
פארטפיהרען, ויד אים טהאלע
אויסצוברייטען, (יד) דא בע-
פראנטע ויד דוד אבערמאלס
ביא גאטט, אונד גאטט זאג-
טע צו איהם: ציעהע גיבט גע-
ראדע איהנען נאך, זאנדערן
אומגעהע ווא, אונד קאמטע

איהנען ענטגעגען ביא דער פארדערווייטע דער מוילכערביימע, (טו) אונד זאבאלד דא
הארען ווירסט דא גערייש דער טריטטע אויף דען שפיטצען דער מוילכערביימע,

דאן

ר ש י

(יא) ויעלו בבעל פרצים. שנקרא אזריכן בעל פרצים על שם מעשה אשר פרץ האלהים את אוינו צידו
שנסו ונפרצו זה מעל זה: כפרץ מים. כגלי מים שנופרצים ממקום ונופלי למקום אחר: (יד) הסב
מעליהם. אמר' מדת הדין לפני המקום רב"ע למה העברת את שאל מלפני דוד אמר לה

ב א ו ר

לחן אותו לעריך אחס מלחמה. (יא) פרץ, כמו פרץ נחל מעם גר (איונו כ"ח ד') וענינו
על ידי בקצ' ה' את מחנה האויב כנהר מים הנוקע את מקורו ומעינו. (יב) וישרפו,
בשמואל כתוב וי' ש' אס וגם הוא לשון שריפה כמו והמשאת החלה לעלות (שופטים' ב' מ') וכמו
שפירשנו חז"ל. (יג) בעמק, הנזכר למעלה והוא עמק רפאים. (יד) אחריהם, שיעורו
עליהם כמו בספר שמואל. ואולי נאמר אחרי על המזך הזמן, כלומר לא תעלה עד אשר
עלו המה, כי אס טוס עליהם הקדש עמך. ונא לפניהם וכו'. הבכאים כתב הרד"ק

אִז הִצֵּא בַּמֶּלְחָמָה כִּי־יֵצֵא
הָאֱלֹהִים לִפְנֵיהֶּ לְהַכּוֹת אֶת־
מַחֲנֶה פְּלִשְׁתִּים: (טו) וַיַּעַשׂ דָּוִד
כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ הָאֱלֹהִים וַיַּכּוּ אֶת־
מַחֲנֶה פְּלִשְׁתִּים מִגְּבָעוֹן וְעַד־
גִּזְרָה: (יז) וַיֵּצֵא שָׁם־דָּוִד בְּכָל־
הָאֲרָצוֹת וַיַּהֲרֹג נָתָן אֶת־פַּחְדּוֹ
עַל־כָּל־הַגּוֹיִם:

טו (א) וַיַּעַשׂ־לּוֹ בָּתִּים בְּעִיר דָּוִד
וַיֵּבֶן מָקוֹם לְאָרוֹן הָאֱלֹהִים
וַיִּטֶּל־לּוֹ אֹהֶל: (ג) אִז אָמַר דָּוִד
לֹא לָשֹׂאת אֶת־אָרוֹן הָאֱלֹהִים
כִּי אִם־הַלְוִיִּם כִּי־בָם וּבָתָר יִהְיֶה
לָשֹׂאת אֶת־אָרוֹן הָאֱלֹהִים

ולשרהו

דען לויס, דען נור ויא הצט גאטט ערוועהלט, דיא לאדע גאטטעס צו טראגען, אונד דען

ר ש י

על שלא המתין לשמואל שנעת ימים כאשר צוהו לה הקנ"ה אנס' עתה את דוד הסג מעליהם וגו' וכל זה שמר דוד:
טו (ב) כי אם הלויים כי הם נחר. כלומר כלויים נחר ולא בעגלה שלפי שהרכבנוהו בעגלה נענש עזה וזהו שאמר למטה כי למבראשונה לא ארס סרן ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט שהרכבנוהו בעגלה:

ב א ו ר

תומים, והם נקראו כפי כל (וויזבערבייטע). (טו) מגבעון, בשמואל גבע, עיין למעלה נ' י"א. גורח כמו לגור. (יז) פחדו, כלומר הפחד מפני גבורת דוד.

טו (א) ויכן, אחרי הכותו את הפלשתיים פעמים ועשה לו בתים, אז דרש וסקר אולי יהי' לאל ידו להביא אליו את ארון ה' בלי סרן, ובאשר שמע כי נרץ ה' את בית עובד אדום אז הבין כי לא העלו את הארון בעלמותו הביא את ארון ה' בסרן עזה, כי אם דרך העלותו בהרכיבם ארון אלקים בעגלה והתורה צוה לשאת אותו הלויים בכתף, על כן חשב דוד מחשבות לתקן המעשה ולהביא את הארון על מקומו בשלום, ולמען לא יעלה על לב איש לאמר כי מקנחתו את עובד אדום על הכרכה אשר נרכו ה', הביא את ארון ה' אל ביתו, לכן השמיט סופר ד"ה את הנאמר בש"ב (ב' ו') ויגד למלך דוד לאמר נרץ ה' את בית עובד אדום. וי"ט, בסגל תמור לירה, והראוי וי"ט כי הת"ג לתשלום הדגש ויפיה ובעבור המקף נשתנס. (ב) לא לשאת, אין ראוי לשאת.

דאן געהע הערפאר צום קאמפפֿע, דען דאן איזט גאטט שאן פֿאר דיר הינגעצאגען, אום דאן לאגער דער פלשחים צו שלאגען. (טו) דוד טהאט, זא וויא איהם גאטט בעפֿאה לען, אונד ויא (דיו ישראל) שלונגען דאן לאגער דער פלשחים פֿאן גבעון ביז גור. (יז) דא גינג דער רוף דעם דוד אין אללע לענדער, אונד דער עוויגע פֿערברייטעטע ווינע פֿורטבארקייט ביא אללען פֿעלקערן.

טו (א) נון ערריכטעטע ער ויך הייוער צו עיר דוד, בעי שטימטע איינען ארט פֿיר דיא לאדע גאטטעס, אונד שלוג דאָרט פֿיר דיעזעלבע איין צעלט אויף. (ג) היערייף זאגטע דוד: ניעמאנד טראגע דיא לאדע גאטטעס אויסער

דען לויס, דען נור ויא הצט גאטט ערוועהלט, דיא לאדע גאטטעס צו טראגען, אונד דען

וְלִשְׂרֵתוֹ עַד-עוֹלָם: (ג) וַיִּקְהַל
דָּוִד אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל אֶל-
יְרוּשָׁלַם לְהַעֲלוֹת אֶת-אֲרוֹן
יְהוָה אֶל-מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר-הָכִין לוֹ:
(ד) וַיֹּאסֶף דָּוִד אֶת-בְּנֵי אֶהֱרֹן
וְאֶת-הַלְוִיִּם: (ה) לְבְנֵי קֹהֵת
אֹרִיאֵל הַשָּׂר וְאַחִיו מֵאָה
וְעֹשִׁיָּה: (ו) לְבְנֵי מְרָרִי עֹשִׁיָּה
הַשָּׂר וְאַחִיו מֵאֲתָיִם וְעֹשִׁיָּה:
(ז) לְבְנֵי גֵרְשֹׁם יוֹאֵל הַשָּׂר וְאַחִיו
מֵאָה וְשָׁרָשִׁים: (ח) לְבְנֵי אֶלִיָּצֶפֶן
שְׁמַעִיָּה הַשָּׂר וְאַחִיו מֵאֲתָיִם:
(ט) לְבְנֵי חֲבֵרוֹן אֱלִיאֵל הַשָּׂר
וְאַחִיו שְׁמוּנִים: (י) לְבְנֵי עֲזִיָּאֵל
עֲמִינָדָב הַשָּׂר וְאַחִיו מֵאָה וְשָׁנִים
עֹשֶׁר: (יא) וַיִּקְרָא דָּוִד לְצִדּוֹק
וּלְאַבִּיתָר הַכֹּהֲנִים וּלְלוֹוִיִּם
לְאֹרִיאֵל עֹשִׁיָּה וְיֹאֵל שְׁמַעִיָּה

ואליאל

דען דיענסט צו פֿערריכטען אין
עווינקייט. (ג) דוד פֿערזאמט
מעלטע גאנץ ישראל נאך
ירושלים, אום צו פֿיהרען דיא
לאדע גאטטעס אן דען אָרט,
וועלכען ער פֿיר דיעזעלכע בע-
שטימט האטטע. (ד) אויך
פֿערזאמט מעלטע דוד דיא זאָה-
נע אהרֹן'ס אונד דיא איבריגען
לוים. (ה) פֿאָן דען זאָהנען קהת
(פֿערזאמטטע ער): אוריאֵל,
דען בעפֿעהלס האַכער, אונד
דעססען ברידער, הונדערט
אונד צוואַנציג. (ו) פֿאָן דען
זאָהנען מררִי'ס: עשיָה, דען בע-
פֿעהלס האַכער, אונד דעססען
ברידער, צוויי אונד הונדערט
צוואַנציג. (ז) פֿאָן דען זאָהנען
גרשֹׁם'ס: יואֵל, דען בעפֿעהלס-
האַכער, אונד דעססען ברי-
דער, הונדערט אונד דריי-
סיג. (ח) פֿאָן דען זאָהנען
אליצפֿן'ס: שמעיה, דען בע-
פֿעהלס האַכער, אונד דעס-
סען ברידער צוויי אונד הונדערט.
(ט) פֿאָן דען זאָהנען חבֿרון'ס:
אליאל, דען בעפֿעהלס האַ-
כער, אונד דעססען ברידער,
אַכטציג. (י) פֿאָן דען זאָהנען
עזיאֵל'ס: עמינדב, דען בע-

פֿעהלס האַכער, אונד דעססען ברידער הונדערט אונד צוועלף. (יא) נון בערייעף דוד
צדוק אונד אביתר, דיא פֿריעסטער, אונד דיא לויס אוריאֵל, עשיָה, יואֵל, שמעיה, אליאל
אונד

ב א ו ר

(ג) מקימו, מקום הארון. (ה) קהת, בני קהת נמנים בראשונה, אף כי גרשון אחי קהת הגדול ממנו
(שמות י"ט"ו) מפני היותו נכבד מאחיו בהולד לו משה ואהרן, וכן הוא גם בסדר העבודת (במדבר
ד' ב') ואחריו מררי בסדר תולדותם, ואחריו גרשון אשר עוד לא מנה. (ח) אליצפן, בן עזאל
בן קהת, נשא היה, על כן נמנו בניו למשפחה מיוחדת. (ט) חבֿרון, הוא בן קהת. בני
קהת ארבעה היו, עמרם וזכור וחבֿרון ועזאל, והנה בני עמרם וזכור נכללו למעלה
בשם בני קהת, ולא נמנו ביחוד כי לא הכירו תולדותיהם, אך בני חבֿרון ובני עזאל
מנו וזכרו, על כן נחלקו לבתים מיוחדים. (י) לבני, עד הנה מספר בני הלויים, ולא פרט

תרגום אשכנזי

אונר עמינרב, (יב) אונר זאנ=
טע צו איהנען: איהר, פאמי=
ליענהייפטער דער לויס! היי=
לגעט אייך זאממט אייערן
ברידערן, אונר ברינגעט דיא
לאדע דעם עוויגען גאטטעם
ישראל, וואהן איך זיא בע=
שטימט האבע: (יג) דען ביים
ערשטען מאלע, ווא איה ניכט
ציגענען ווארעט, פעהענג=
טע דער עוויגע אונזער גאטט,
איין הינווענראפפען אונטער
אונז, דען וויר פעהערטען
איהן ניכט נאך דער געהארי=
גען ווייזע. (יד) עס הייליגטען
זיך אלזא דיא פריעסטער אונר
דיא לויס, אום צו פיהרען דיא
לאדע דעם עוויגען גאטטעם
ישראל, (טו) אונר דיא זאנהע
לויס טרונגען דיא לאדע גאט=

דברי הימים א טו

ואליאל ועמינדב: (יב) ויאמר
להם אתם ראשי האבות ללויים
התקדשו אתם ואחיכם והעליהם
את ארון יהוה אלהי ישראל
אל---הכינורתי לו: (יג) כי
למבראשונה לא אתם פריץ יהוה
אלהינו בנו כי לא דרשגרו
כמשפט: (יד) ויתקדשו הכהנים
והלויים להעלות את ארון יהוה
אלהי ישראל: (טו) וישאו בני
הלויים את ארון האלהים כאשר
צוה משה כדבר יהוה בכתפם

במטות

טעם, זא וויא עס משה בעפאהלען, נאך דעם ווארעט דעם עוויגען, אויף איהרען שול=

ר ש י

(טו) כדבר ה' בכתפם. לשאת אותו ולא ממש בכתפם כי אם במטות עליהם:

ב א ו ר

הכתוב זאלאי גרשון ומררי, אך כללס יחדיו בפסוק וי' וזי'ן כהיותם מתי מספר. (יב) אחס,
כלומר רק אתם לנדכם מעלגאת הארון ותשאווה, ועלזה מוסב הכתוב הנא כי למבראשונה
לא אתם וגו'. ללויים, שם הכולל לכהנים וללויים המיוחדים, כי כלס היו מזרע לוי,
וכן נאמר בס' יהושע הכהנים הלויים כלומר הכהנים משבט לוי, וחז'ל מנו בתמיד (כ"ו א')
כ"ד מקומות כמו אלה. התקדשו, הבדלו מכל דבר רע והשמרו מכל מקרה בלתי טהור
והטהרו לעבודת הקודש. אל-הכינורתי, חסר שם המקום וגם יחס המלטרף, וכמוהו
תחלת דבר ה' (הושע א' ב') תמור תחלת הדבר אשר דבר ה' (ע"ע דה"צ ט"ז ט').
(יג) למבראשונה, שלשה אותיות היחס בראש המלה, והוא קשה מאוד למשמע אופן, אך
הוא תולדה מאיחור חיבור הספר הזה עיין בהקדמה. ועל הפת"ח במ"ס למבראשונה כתב
הרד"ק כי הוא כמו חלקו מחקאות פיו (תהלים נ"ה כ"ב) לא התקדשו למי' (דה"ב ל' ג')
אך בשני המקומות האלה אין המ"ס יחס לרוב המפרשים. אמנם יש להניח ראיה מן שי'
היחס הנא במקום אשר (ודינו שזה עס מ"ס היחס כידוע בהיות רק שניהם לנדס בלס
בדגש אחריהם) כמו בשנס הוא בשר (בראשית ו' ג') עד שקמתי דבורה (שופטים ה' ז') וכדומה,
ועיין המלה למי' - בראשונה (אינדעץ פריהער) כלומר מאחר שבראשונה, ושימוש מלת למח
בהוראה זאת מלוי בספרין החוקרים אך לא בכתבי הקודש. לא אחס, מול אתם בראש
הכתוב הקודם, ושיעורו למבראשונה שלא אתם העלייתם הארון פרץ ה' אלקינו בנו וגו'.
(טו) כדבר ה', על פי ה', והוא ביאור אל כוה משה הקודם לו. בכחשם, כמו שכתוב
בתורת משה לשאת אותו הלויים בכתפם נמוטות (רד"ק) ודע כי אין מוטות ובד"ס
אחד

טערן מיטטעלסט טראגשטאנ-
גען. (טז) דוד זאגט פֿערנער
צודען בעפֿעהלס האבערן דער
לויים, זיא מעכטען בע-
שטעללען איהרע ברידער דיא
טאנקינסטלער מיט דען אינ-
שטרומענטען דעם טאנשפיע-
לעם, נעהמליך מיט לויטען,
הארפֿען אונד צימבעלן, דאס
העללקלינגענד זיא דען טאן
צור פֿריידע ערהעבען. (יז) דיא
לויים שטעללען אלזא דען
הימן, זאָהן יואל'ס, אונד פֿאָן
זינען ברידערן דען אסף, זאָהן
ברכיה'ס, אונד פֿאָן איהרען
ברידערן, דען זאָהנען מררי'ס,
איחז, זאָהן דעם קושיהו,

בַּמִּטּוֹת עֲלֵיהֶם: (טז) וַיֹּאמֶר דָּוִד
לְשָׂרֵי הַלְוִיִּם לְהַעֲמִיד אֶת-
אֲחֵיהֶם הַמְּשֻׁרָּרִים בְּכָל־עֵיר
נְבָלִים וְכִנּוֹרֹת וּמִצְלִיתִים
מִשְׁמִיעִים לַהֲרִים--בִּקְוֹל
לְשִׁמְחָה: (יז) וַיַּעֲמִידוּ הַלְוִיִּם אֶת
הַיִּמֶן בֶּן־יֹאֵל וּמִן־אֲחִיו אֶסָּף
בֶּן־בְּרַכְיָהוּ וּמִן־בְּנֵי מֵרָרִי אֲחֵיהֶם
אִיחָז בֶּן־קוֹשִׁיָּהוּ: (יח) וְעִמָּהֶם
אֲחֵיהֶם הַמְּשֻׁנִּים זְכַרְיָהוּ בֶן־

יעויאל

(יח) אונד מיט איהנען, איהרע ברידער אין דער צווייטען אָרדנונג, דען זכריהו בן,
יעויאל

ר ש י

(יח) ועמם אחיהם המשנים. משנה להם לשוערים: זכריהו בן. כך שמו וכל אלו משוררים
ושוערים היו בדרך שהביאו את הארון והמשוררים והשוערים שהעמיד דוד לאחר שנחמו הארון
אל האהל אשר לו דוד ובמשכן שילה היו שוערים ובדרך לא היו שוערים לפי שלא הולכנו
כל כך שוערים לפיכך נעשו משוררים חוץ משנים נביה ואלקנה וכל זה היה בדרך אבל ננות
הארון היו משוררים שוערים:

ב א ו ר

אחד, האף שנמלא במשא הלויים (במדבר ד' ו') גם ושמו בדיו, כי מוטות הם ענים
נפידים וכלי משא המיוחדים לתת את הנשוא עליהם בעת המשא כמוונתו על המוט (במדבר
ד' י'), ועל פי הוראת שרש מוט היו עקומים בקלותיהם נמוטות העול; אמנם בדיים הם
ענים אשר יחזקו בגוף הנשוא ונראים כאלו יולאים מחובו ומהו ושמו בדיו (שם שם ו') כי
הוראת נד על דבר הנפיר ויולא ממקום אחר (מענין נד נד יהיה, וכן הנחת מלת לבד)
ועל כן נקראו ענפים היוולאים מן העץ בדים (יחזקאל י"ז ו') וכן האיברים היוולאים מן
הגוף כדי עורו (חזק י"ח י"ג) והפעל בזה מלבו (מ"א י"ב ל"ג) על המוליד מלבו (על פי
דמיונו מבלי מניע מחולה לו) דברים בלי יסוד, ובלשון המשנה נר"ם כל המנחות, השאור
בזה מחובן ומחמלן, כי השאור מרים ומוליד את חלקי החימוץ מתוך העיסה מעלה מעלה
ומפיתה, ועפ"י תבואת כל תמונה משרש זה הנאה בספרי הקידש. (טז) משמיעים,
נעימים למשמע אוזן בקינון נגינות מסודרות ומתאימות יחד, ומשמיעים הוא ע"ד כללי
שמע (תהלים ק"ו ו'). להרים, מוסב על כל כלי השיר יחד, למען אשר ירימו לבב כל איש
לשמחה ע"י נגינותיהם. (יז) הימן, שלשה הנזכרים פה נתיחסו לתולדותם למעלה בפרשה
ו"ו. (יח) המשנים, הנאים אחיהם במעלה כמו נפניה בהן המשנה (ירמיה נ"ב כ"ד) כי
כן משנה בתנ"ך תואר לכל דבר שהוא השני במעלה בערך אל הראשון ומה נפורי בסף משנים
(עזרא א' י') הנקר והמשנים (ש"א ט"ז ט'), גם במרכבת המשנה (בראשית מ"א מ"ג) הוא
לדעת רמב"ן ורד"ן תואר ולא שם המקרה, ומה האחרון כהכי המשנה (מ"ב כ"ג ד') העיר
משנה (נחמיה י"א ט'). זכריה בן, כתב הרד"ק כך היה שמו בן וכן פירש א"א ז"ל לז"ן

תרגום אשכנזי

יעזאל, שמירמות, יחיאל,
עני, אליאב, בניהו, מעשיהו,
מתתיהו, אליפלהו אונד
מקניהו אונד עובד אדום אונד
יעזאל, דיא פפערטנער;
(יט) אונד דיא טאנקינסטלער
הימן, אסף אונד איחן מיט מעי
טאללענען צימבעלן, דיא
העללקלינגענער ווארען; (כ) אונד
זכריה, עזיאל, שמירמות,
יחיאל, עני, אליאב, מעשיהו
אונד בניהו, מיט לויטען,
צאך דער געזאנגסווייזע דער
עלמות; (כא) אונד מתתיהו,
אליפלהו

דברי הימים א טו

ועזיאל ושמירמות ויחיאל ועני
ואליאב ובניהו ומעשיהו ומתתיהו
ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם
ועזאל השוערים: (יט) והמשררים
הימן אסף ואיתן במצלתיים
נחשת להשמיע: (כ) וזכריה
ועזיאל ושמירמות ויחיאל ועני
ואליאב ומעשיהו ובניהו ובבלים
על-עלמות: (כא) ומתתיהו
ואליפלהו

ר ש י

(יט) והמשררים הימן אסף ואיתן וגו' להשמיע קול. הם היו ממונים על אוחן כלי שיר: (כ) וזכריה
ועזאל וגו'. אלו שנאמרו בפסוק למעלה שהיו שוערים החזירו כאן לעשות משוררים: על עלמות.
על אוחן כלי שיר שמנגינן בהם אוחן מזמורים למנוח על עלמות וגו': (כא) ומתתיהו ואליפלהו
וגו'

ב א ו ר

הזכר בתהלים (ט', א') כי על זה המשורר אומר שניגן אותו המזמור שעשה דוד על מות
גלית ונכות פלשתים, ואע"פ שלמ"ד ל"ב פתחה המורה על ה"א הידיעה והיא לא תבוא על
שם אדם, בזה כאן בה"א הידיעה להודיע כי הוא המשורר, ואם היה אומר לכן בשו"א
הלמ"ד היה דומה מן בניס עכ"ל והוא קשה מאוד, כי בפסוקים הבאים הוא מונה את תהלים
במשמרתם בפרטות ולא נזכר בן בתוכם כלל, ויותר נראה כי בן הוא תואר לזכריה ולא שם
מויחר (כאשר תעיד העתקת "ע" הזקנים שלא נזכר בתורה בן אחרי זכריה) אם שהוא בן
יעזאל הנאמר אחריו, ומקושי המנטא לאמור בן יעזאל ויעזאל קינר הכתוב והשמיט
יעזאל פעם אחת (ואין זה זר בספרנו כמבואר למעלה ד' יג) ואם ש"ל כי בן הוא שם
משפחה או כבוד לזכריה כמו על בן אמת לך (תהלים פ' ט"ז) ויעזאל, להלן בפסוק כ"ד
נקרא יחיה, ואם נאמר שנהלף "ח"ת ועי"ן במולא, א"כ יהי יה הוא אחד בהוראתו עם
יעי' (יחי) אל. (יט) והמשוררים, ממה שנקראו הימן ואסף ואיתן בשם המשוררים בימי דוד היה
נראה כי אחד המה עם הימן האזרחי (לפני שיר פ"ח) ואסף (לפני שיר נו"ו וע"ג עד פ"ד) ואיתן האזרחי
(לפני שיר פ"ט) בספר תהלים, ואף כי בא תואר האזרחי לפני הימן ואיתן וכתוב גם למעלה
(ב' ו') ובני זרה זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע, והם נזכרו גם בימי שלמה (מ"א ה' א')
וא"כ איתן והימן במלכים ובתהלים הם בני זרה ממטה יהודה ולא בני לוי כאותם הזכריים
פה ולמעלה בפרשה וי"ו, נכל זאת נראה כי שניהם בכל המקומות שוים המה, וכמו יאיר
שהוא בתורתנו (נמדבר ל"ב מ"א) בן מנשה אינו רק בן שגוב בן חזרון (אשר לקח לו בת מנר
בן מנשה לאשה) בן פרץ בן יהודה (ד"א ב' כ"א וכו') בן התימסו הימן ואיתן הלויים ע"ש
זרה משני אדם שהיתה מחולדותיו. וזה לך לאות כי בשיר פ"ח נקרא הימן האזרחי
ובתוב אחריו לבני קרח (והוא אבני הימן כמבואר למעלה פרשה וי"ו) ונזה משונה נלחת
לדברי החכם מהרי"ב בענין זה בהקדמה ג' לספר תהלים עי"ש. במצלתיים, סמוך לנחשת,
והיה ראוייה בצללתי נחשת, רק שגא על דרך זוגי המספרי כמו מאתים אלף, או שהוא על

וְאֵלֵיפִלְהוּ וּמִקְנִיהוּ וְעֶבֶד אָדָם
וַיַּעֲיָאֵל וַעֲזַוְיָהוּ בְּכַנְרוֹת עַל־
הַשְּׁמִינִית לְנִצֹּחַ: (כג) וּבְנֵיהוּ שֵׁר-
הַלֹּוִים בְּמִשָּׁא יֹסֵר בְּמִשָּׁא בִּי
מִבֵּין הוּא: (כד) וּבְרָכִיָּה וְאַלְקָנָה
שְׁעָרִים לְאֶרְזוֹן: (כה) וַיִּשְׁבְּנִיהוּ
וַיִּוְשַׁפְּטוּ וַיַּתְנִיאל וַעֲמָשִׁי וְזַכְרִיָּהוּ
וּבְנֵיהוּ וְאֵלִיעֶזֶר הַכֹּהֲנִים
מַחְצְצֵרִים בַּחֲצֹצְרוֹת לִפְנֵי אֶרְזוֹן
הָאֱלֹהִים וְעֶבֶד אָדָם וַיַּחֲיָה
שְׁעָרִים לְאֶרְזוֹן: (כו) וַיְהִי דָוִיד
וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׂרֵי הָאֲלָפִים

ההלכים

יחזיק

אליפלו, מקניהו, עובה
אדום, יעאל אינד עוויהו מיט
הארפען, דיא אים אכטען מאָ
נע דען געוואנג שלאסען (ה. ח.
דיו. קסטנע וויסהיעלטען).
(כג) בנניהו וואר בעפעלהסא.
בער דער לויס ביים פארטרא.
גע; ער לייטעטע דען פאר.
טראג, דען ער וואר קעננט.
ניסרייך. (כד) ברכיה אונד
אלקנה ווארען פפעהרנ יר ביא
דער לאדע. (כה) שבניהו,
יושפט, נתנאל, עמשי,
זכריהו, בניהו אונד אליעזר
שטיעסען אין דיא פאזוינען
פאר דער לאדע גאטטעס,
עובר אדום אונד יחיה אבער
ווארען עבענפאללס פפערט.
נער ביא דער לאדע. (כו) דויד

אונד דיא עלטעסטען ישראל'ס אונד דיא בעפעלהסאבער איבער טווענדע, וועלכע מיט
גינען

ר ש י

וגו' על השמינית לנח. אותו בלי שיר שמוגנין עליו אותן מזמורים למנח על השמינית: (כב) ובניהו
שר הלויים במשא. כמה היה שר במשא בנשאות השיר: יסיר במשא. מייסר ומוכיח אותם על המשא
בגון נעמו' שיר אס להרים קול אס להשפיל: כי מבין הוא. במשא בנשאות הגון ולשון מבין נופל על
למוד השיר ודוגמא ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי שיר לה' כל המבין וגו' ובמבין ויפילו
גורלות

ב א ו ר

דרך מחנים קמיו (דברים ל"ג א) תחת מחני קמיו. (כא) ועזויהו, לא נמנה למעלה
בכתוב י"ח, ונלס פה, ואין זה זר, כי דברי תורה, ובפרט דברי ספר זה, הם עניינים
במקום אחד ועשירים במקום אחר. לנצח, להשגיח על משטר השיר ומערכתו כמו לנח
על מלחכת בית ה' (להלן כ"ג ד') או להשמיע קולם בסוף השיר ולהמשיכו עד תום כל
המשוררים, כי כן יורה נח על ההמשכה וההתמדה. (כב) במשא, שר במשא בנשאות השיר
(רש"י) ושיעורו כי היה ממונה לראות את הקולות היוצאים מפי המשוררים, את זה ישפיל
ואת זה ירים ככל אשר למשמע אזניו יוכיח, ויורה נשא על הרמת הקול, או שהוא על התחלת
השיר כמו וישא את משלו (כי המתחיל דבר הרי הוא כאלו ישאכו ויגביהו ממקום מנוחתו לעיני
הנלנים עליו) וכדמיון פעל הגרמני (אכהעבען). יסר, סמ"ך במקום ש"ן שמאלית, והראוי
ישד כמו שרים למשפט ישורו (ישעיה ל"ב א') ומן הכפולים. כי גב'ו הוא, כי גבון הוא
" בדבר הזה, ולד"ק " מבין יולא כמו מבין עם תלמיד (להלן כ"ה מ') ששיעורו מבין את
אחרים. (כג) שערים, " שומרי שער אל" הארון. (כד) מחצצרים, הקרי מחצרים, וא"כ
שרשו מלר ובנינו פיעל, ובכתיב נכתב ע"הס (הנכפל במבטא ע"י דגש הפיעל) שני פעמים.
שערים, כנר נמנו בכתוב הקודם ברכיה ואלקנה שוערים, אך הכתוב יודיענו סדר הליכס,
והראשונים

גינען אום דיא בונדעסלאדע
דעם עוויגען צו פיהרען פאם
הויזע דעם עובר אדום, ווארען
פריידענפאלל. (כו) אלס נון
דער עוויגע בייא שטאנד דען
לויס, וועלכע דיא בונדעסלא-
דע דעם עוויגען טרוגען, דא
אפפערטען זיא זעכען שטיע-
רע אונד זעכען ווידער.
(כז) אונד דוד וואר איינגע-
היללט מיט איינעם אבערקליי-
דע פאן בוסס, עכען זא ווארען
עס אללע לויס, וועלכע דיא
לאדע טרוגען, אונד דיא טאג-
קינסטלער נעכטס כנניה דעם
בעפעהלס האבער ביים פאר-
טראגע דער טאנקינסטלער.
דוד יעדאך האטטע נאך אויף
זיך איינען ליינענען מאנטעל,
(כח) אונד גאנץ ישראל בראכ-
טען דיא בונדעסלאדע דעם
עוויגען הערויף מיט פריידענ-
געשרייא, מיט טראמפעטענ-
אונד פאזוינענשאלל אונד מיט
העללקלינגענדען צימבעלן, מיט לויטען אונד הארפען. (כט) אלס נון דיא בונדעסלא-

וההלכים להעלות את-ארון
ברית-יהוה מן-בית עבד-אדם
בשמחה: (כו) ויהי בעזר האלהים
את-הלויים נשאי ארון ברית-
יהוה ויזבחו שבעה-פרים ושבעה
אילים: (כז) ודוד מכרבל ובמעיל
בזין וכל-הלויים הנשאים את-
הארון והמשררים וכנניה השר
המשא המשררים ועל-דוד
אסוד בד: (כח) וכל-ישראל
מעלים את-ארון ברית-יהוה
בחרושה ובקול שופר ובחצצרות
ובמצלותים משמיעים בנבלים
וכנרות: (כט) ויהי ארון ברית

יהוה

העללקלינגענדען צימבעלן, מיט לויטען אונד הארפען. (כט) אלס נון דיא בונדעסלא-

דע

ר ש י

גורלות וגו' מבין עס תלמיד: (כו) ויהי בעזר האלהים. רבוחינו אמרו מכאן שהארון נושא
את עכמו: (כז) ודוד מכרבל. כמו בדניאל בכרבלתהון דוגמא כרבלתא דתרנגולא: וכל הלוי.
כמו כן מכרבלים במעיל בון ולפי שהיה דוד משורר כמו הלויס לנש גם הוא לבושיהם שלבו
גם הם וראה להכדיל כך היו מנהג מלכים ושרים של עובדי כוכבים ומזלות באוכלס עם
כהניהם כחוקס היו לבושים לבושי כהניהם: ועל דוד אסוד בד. כאותו אסוד של אהרן שהיה
כמין שני לבדין אחד לפנים ואחד לאחור ומגיע עד מחניו והיה האזור ארוג ממנו ומגרו בו:
ומיכל

ב א ו ר

והראשונים הלכו לפני הארון והשניים הלכו אחריו לשמרו. (כו) בעזר, הבית נסגול והעין
בח"ס, ויותר הוא נהוג לבוא בפתח ובח"ס. (כז) מכרבל, לפירש"י וד"ק מן כרבלתהון
(דניאל ג' כ"א) וא"כ שיעור מכרבל מעוטף. ושיעור הכתוב היות דוד מעוטף במעיל בון
וכן כל הלויס, אך על דוד ביחוד היה אסוד בד וכ"ת. ובשמואל נאמר שהיה מכרבל בכל
עו. השר המשא, חסר הנסמך ושיעורו השר שר המשא, וכן הארון הכרית ואחרים זולתם
(ד"ק) וכן כ"ל המשא המסורים כי שיעורו המשא משא המסורים. (כח) ובמצלותים
משמיעים, תרגמתי משמיעים כתואר למללתיס, וג"פ הנגינה הוא מוסב למטה.

מרקד

דברי הימים א טו טז

יהוה בא עד עיר דוד ומיכל בת שאול נשקפה ובעד החלון ותרא את המלך דוד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה:

תרגום אשכנזי פה

דע דעם עוויגען כז עיר דוד געקאממען וואר, אונד מיכל דיא טאכטער שאול'ס, דורכ'ס פֿענסטער שוועטע, אונד דען קעניג דוד טאנצענד אונד יו בעלנד ערבליקטע, דא שמע העטע זיא איהן אין איהרעם הערצען.

טז (א) נון בראכטע מאן דיא לארע גאט טעם אונד שטעללטע זיא אין דאז צעלט וועלכעס דוד פֿיר די עזעלכע אויפגעשלאגען, אונד בראכטע דעם עוויגען גאנץ. אונד פֿריידענאפפֿער דאר. (ב) אלס דוד פֿערט טיג וואר מיט דער דארברין גונג דער גאנץ. אונד פֿריידענאפפֿער, זעגנעטע ער דאז פֿאלק אים נאמען דעם עוויגען. (ג) אונד פֿערטהיילטע אן יעדערמאן אין ישראל זאנאחאל מאן אלס ווייב, יע דעם איינען לאיב בראד אונד איין שטיק פֿלייש נעכסט איי.

נער פֿלאשע וויין. (ד) ער בעשטימטע פֿאר דער לאדע דעם עוויגען, מעהרערע לויס דען דיענסט צו פֿערריכטען, צו פֿרייזען, צו דאנקען אונד צו לאָבען דען רש"י

(כט) ומיכל בת שאול וגו'. לפי שספר דברי הימים בשניל כנוד דוד הוא לפיכך אין כתוב כאן מה אמרה מיכל לדוד כמו שכתוב בשמואל מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים כי זילותו של דוד היה שאמרה לו אשה כן: טז (ב) וינכד את העם בשם ה'. שנקרא על הארון בדכתיב למעלה את ארון האלהים ה' יושב הכרונים אשר נקרא שם: (ג) ואשפר. אחד מששה בפר: ואשישה. ואחד מששה בהין ואשישה דוגמת אשישי ענבים כלומית (הושע ג'): (ד) ולהזכיר ולהודות ולהלל. להזכיר

ב א ו ר

(כט) מרקד ומשחק, נש"כ מפוז ומכרכר, ועל דבר השנוי הזה עיין בהקדמה. טז (ב) וינכד, לפני שלחם לניחם נרכס בשם ה', כדרך לנכד את הנא וההולך בשם ה'. (ג) כבר לחם, בשמואל חלת לחם, והוראת שניהם זה על דבר עגול, ואשפר, מנה יפה ומחיבה הראוי להחנכד, כי שפר מורה על היופי והיקר כמו נחלת שפרה עלי (מהלים ט"ז) וכן נראה דעת חז"ל באמרם אשפר אחד מששה בפר. ואשישה, בהעמקתי חפסתי לעיקר דעת שמואל בפסחים, דאמר אשישה גרנא דחמרא, בסיומו הנהוג בספרי הקודש. (ד) ולרזכיר, להעליף זכרונו ע"י סיפור מעשיו הגדולים, להודות שמו על חסדיו ניסוד עמנו

תרגום אשכנזי

עוונען גאטט ישראל'ס.
(ה) נעהמליך דען אספ דאן
אבערהויפט, אונד דען צוויי
טען נאך איהם זכריה, דאן
יעיאל, שמירמות, יחיאל,
מחזיה, אליאב, בנייהו,
עובד אדום אונד יעיאל,
מיט לויטען אינשטרומענטען
אונד מיט הארפען, אונד
אספ ליעם איבערדיעם דיא
צימבעלן העלל ערקלינגען.
(ו) בנייהו אונד יחיאל דיא
פריעסטער מיט דען פאזוי-
נען, ווארען אינמער פאר
דער בונדעסלאדע גאטטעס.
(ז) אן יענעם טאגע, בע-
שטימוטע רויך צום ערשטען
מאהלע, (מיט פאנגענדע גע-
זינגע) גאטט צו פרייווען
דורך אספ אונד זיינע בריי-
דער: (ח) דאנקעט דעם עווי-

דברי הימים א טז

ולהלל ליהוה אלהי ישראל:
(ה) אספ הראש ומשנהו זכריה
ועיאל ושמירמות ויחיאל ומהתיה
ואליאב ובניהו ועבד אדום
ויעיאל בכלי נבלים ובכנרות
ואספ במצרתים משמיע:
(ו) ובניהו ויחיאל הכהנים
בתצנרות תמיד לפני ארון
ברית האלהים: (ז) ביום ההוא
אז נתן דוד בראש להדוד
ליהוה ביד אספ ואחיו: (ח) הודו
ליהוה קראו בשמו הודיעו
בעמים עלילותיו: (ט) שירו לו

זמרו

גען, רופט זיינען נאמען אן, פערקינדעט אונטער דען פאלקערן זיינע טראטען. (ט) זינג
געט

ר ש י

לומר אותן שני מזמורים שכתוב בהם מזמור לדוד להזכיר (תהלים ל"ח) ולהודות הודו לה' קראו
בשמו (שס"ה) ולהלל אותן מזמורים שמחילין הללויה: (ו) ובניהו ויחיאל בתצנרות תמיד.
תכלות בלי שיר של כהנים הוא דוגמא למעלה (ט"ז) ושניהו וגו' ובניהו ואליעזר הכהנים
מחללים בתכלות: (ו) להודות לה' ביד אספ ואחיו. אספ היה מתחיל הודו לה' קראו
בשמו ואחרי כן כל אחיו עונים אחריו ודוגמא בעזרא (נחמיה י"א) ומתניה בן מיכה בן זבדי
בן אספ ראש המהלים יהודה לתפלה. לכלי שיר הידות שמו בדכתיב בעזרא (שס"ז) והלויים
ישוע בנוי קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות: (ח) הודיעו בעמים עלילותיו. מעשה
ובירותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון: קראו בשמו. קראו ה' ה' יעזור לארנו דוגמא (מ"א י"ח) וקראת'

ב א ו ר

עמנו, ולהללו על רוב גבורותיו והדר מלכותו בכלל, ועיין מ"ש רש"י בזה. (ח) ומשנהו,
הוא אחד המשנים הנזכרים בפרשה הקודמת בפסוק י"ח. זכריה וגו', כל אלה ויותר מהמה
נזכרו גם למעלה פסוק ב' ונ"א, ופה יחסרו אחדים מהם, אולי מנה פה אך את המפוארים
או רק אותם אשר נשארו לעבוד את עבודת הקודש גם אחרי חג הארון ולא שבו לניחא.
(ז) או, כפל ענין של ביום ההוא, או תהיה מלת או בלי הוראת זמן כלל כמו אז אמרתי
הנה באתי (תהלים מ' ח'). בראש, אז נתן דוד בפעם הראשון מזמור המשובר מאתו אל
בני אספ, וילום להביאו בנגינות ולשוררו בקהל עם. ורש"י כתב וז"ל אספ מתחיל הודו לה'
קראו וכו' יהודה לתפלה ע"כ, וכוונתו לדעת, כי נתן דוד את אספ ואת אחיו בראש המזמורים
לחם חיל השיר תמיד על פיהם והודיענו בפרש"י כי המשפט הזה היה למשמרת לבני אספ גם
בזמנים הבאים להיות מתחיל התפלה ולהודות על פיהם בכתוב בעזרא ומתניה וכו' בן אספ רש
התחלה יהודה לתפלה. ומלת אספ ואחיו בסוף הכתוב נמשך גם למעלה לנתן דוד בראש. ולהקל

דברי הימים א טז

תרגום אשכנזי פו

וַמְרוּלוּ שִׁיחוּ בְּכָל־נִפְלְאוֹתָיו:
(י) הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ יִשְׁמַח
לֵב מִבְּקִשֵּׁי יְהוָה: (יא) דִּרְשׁוּ
יְהוָה וְעֹזוֹ בִּבְקִשׁוֹ פָּנָיו תִּמְדּוּ:
(יב) זָכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה
מִפְתָּיו וּמִשְׁפָּטֵי־פִיהוּ: (יג) זֶרַע
יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ בְּנֵי יַעֲקֹב בַּחֲרִירָיו:
(יד) הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ
מִשְׁפָּטָיו: (טו) זָכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ

געט איהם, לאסט זאטענע
שפיעל איהם ערטאנען, אונד
פריזעט לויט זיינע וואונדער
אללע. (י) ריהכט אייך זיי
נעם הייליגען נאמענס, דאס
זיך פרייע דאז הערץ דער אג
בעטער גאטטעס. (יא) זיכעט
דען עוויגען אונד זיינען שויטץ,
פלעהעט זיינע פארויכט אימ
מער אן. (יב) געדענקעט
דער וואונדער דיא ער גע
טהאן, זיינער צייכען אונד
דער ראטהשליססע זיינעם
אויסשפרוכעס. (יג) דער נאכ
קאממע ישראל'ס איזט זיין

דבר

דיענער, דיא זאהנע יעקב'ס זיינע אויסערוועהלטען. (יד) עס א זט דער עוויגע אונזער גאטט,
אין אללער וועלט איזט זיין געריכט. (טו) געדענקעט עוויג זיינען בונד, דאז ווארט

ר ש י

צֶסֶם אֱלֹהִים וְאֵנִי אֶקְרָא צֶסֶם ה' אֵלֵל ה' נֹפֵל לֹמַר לִשְׁוֹן קְרִיאָה שְׁנִפְלֹאוֹת עָשָׂה: (י) הִתְהַלְלוּ
צֶסֶם קִדְשׁוֹ. לֹמַר כָּל מִי שֶׁמֵּאֲמֵן בְּאֱלֹהֵינוּ הוּא יַעֲזָרֵנוּ דּוּגְמָא וּבִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלֵּל (יִשְׁעִיה
מ"ה): צֶסֶם קִדְשׁוֹ. שִׁישׁ לֶךְ אֱלֹהֵי קִדְשׁ בְּאֱלֹהֵינוּ וְכֵן כֹּה' אֱלֹהֵינוּ כָּל קִרְאָנוּ אֱלֹהֵי (דְּנִרִים ד'):
יִשְׁמַח לֵב מִנְקִשֵּׁי ה'. וְכֵיטִיב יִכּוֹל לִשְׁמֹחַ לִבּוֹ מִי שֶׁמִּנְקֵשׁ לֵה' בְּלֵב שֶׁלֵם לֵכָךְ: (יא) דִּרְשׁוּ ה'
וְעֹזוֹ. מִקְדָּשׁ וְאֶרֶץ וְקִרְאוּ עֹזוֹ דְּכַתִּיב וַיִּתֵּן לִשְׂבִי עֹזוֹ (תִּלִּים ע"ח) שִׁתֵּן אֶרֶץ לִהְיוֹת צִנּוּ
וְכַתִּיב קוֹמֵה ה' לִמְנוּחָיִךְ אֶתָּה וְאֶרֶץ עֹזְךָ (שֵׁם קל"ג) וְעַל כֵּן נִקְרָא אֱלֹהֵי הַשּׁוֹמֵר עֹזוֹ עַל שֵׁם
שֶׁמֶר הָאֶרֶץ שֶׁנִּקְרָא עֹז דּוּגְמָא עַל שֵׁם ד' מֵאוֹת שְׁקֵל כֶּסֶף וְהוּא חֲשֹׁבֵן גִּימְטְרִיא שֶׁל עֲפָרוֹן
וְכֵן הִרְבֵּה דִן יִדִּין עִמּוֹ (בְּרֵאשִׁית מ"ט) יְהוּדָה יוֹדֵךְ אֲחִיךָ (שֵׁם): (יב) זָכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו. מִכֵּת
עֲבָדִים וְשִׁלְקָחוּ פְרוֹת עֲלוֹת וּבְנִיהֶם כָּל בְּנֵי וַיִּשְׂרָאֵל הַפְּרוֹת (ש"א ו') וְלֹא חֲזָרוּ לְאִמּוֹרֵיהֶם
וּפְרִץ בְּעֹז וְכָל הַשִּׁיר נַעֲשֶׂה עַל הָאֶרֶץ (שֵׁם) וְהִיָּה אֹמְרִים אֹתוֹ עַל תְּמִיד שֶׁל שָׁחַ
וְשִׁירוֹ לֵה' עַל תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבִים וְלִמִּי אֵנִי אֹמֵר שֶׁזָּכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו שֶׁל תְּמִיד דְּעִים: (יג) לִזְרַע
יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ וְנֹ. הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ וְנֹ: (יד) זָכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דְּבַר כּוֹה לְאֵלֶיךָ דּוֹר. הַחֲנוּה

ב א ו ר

על החלמיד תרגמתי כפי' הראשון, אף שפירש' נראה יותר עיקר. (ט) שיחו, הרבו לדבר מכל וכל ופלאותיו
כי כן יורה שורש שיח כמו בעלילותיך אשיחה, ששיעורו אדברה תמיד, ונפיעל צמעשי ידיך אשוחח
(תהלים קמ"ג ה'), ולד"ק יורה שיח על המחשבה ועל הדיבור כמו פעל הגה ומענין הראשון וילא
ילחק לשוח צברה ויהיה גם פה שיעורו התבוננו נפלאותיו. (י) התהללו, התפארו להיוותכם
נקראים על שם קדשו, כי אין שמחה לנפש בשמחת מנקשי ה'. בשם קדשו, בשמו הקדוש,
וכן דבר קדשו (שם ק"ה מ"ב) דברו הקדוש, כי נסמיכות לשם המקרה יתיחס בעצרת הכנוי
אל המקרה. (יא) ועזו, כתב הרד"ק הארון נקרא עזו כמו שכתוב ויתן לשבי עזו (רד"ק)
וכן הביא בפרש"י אהרן וארון עזך (דה"ב ו' מ"א) ונקרא הארון עזו ה', כי משם זרוע ה'
נלמדה להושיע בעת מלחמה ומזה נקמה אליו משילה את ארון ברית ה' ויושיענו מנף אויבנו
(ש"ב ד' ג'). (יב) פיהו, בתהלים פיו, ופיהו נח נסתר בסוף הכתוב יותר נעים במליכה וכן
כי יגיד ירדן אל פיהו (איוב מ' י"ח). (יג) זרע ישראל, לעומת בני יעקב, ונספר תהלים
כתוב זרע אברהם, אך נוסח ספרנו הוא נכון ומנוון יותר כמו שהעיר המבאר ז"ל שם. ופסוק
זה הוא לדעת כל המפרשים רק קריאה לבני יעקב ולזרע ישראל ואולי הוא ע"ד הספור
ופירושו זרע ישראל הוא עבדו וכו' וכ"ח. (יד) הוא, אע"פ שכל הארץ משפטיו הוא אלקינו
ואתנו עמו (רד"ק). (טו) זכרו, כווי לבני ישראל כמו זכרו וכלאותיו אשר עשה וכן כל המזמור

דאן ער פֿערהייסען פֿירטויג
זענד געשלעכטער. (טו) וואס
געשלאסען ער מיט אברהם,
אונד צוגעשווארען דעם יצחק,
(יז) אונד עס בעשטימט
דעם יעקב אלס געזעץ, דעם
ישראל אלס בונד אין עויג.
קייט. (יח) אינדעם ער שפראך:
דיר געבע איך דאן לאנד
כנען, עס זיין אייער ציגע.
טהיילטעם ערבגוט, (יט) אלס
איהר קליין נאך ווארעט אן
צאהל, גרינג נור אונד פֿרעמד.

דבר צוה לאלף דור: (טו) אשר
ברת את אברהם ושבועתו
ליצחק: (יז) ויעמידה ליעקב
להק לישראל ברית עולם:
(יח) לאמר לה אתן ארץ כנען
חבל נחלתכם: (יט) בהיותכם
מתי מספר כמעט וגרים בה:

ויחלכו

קמ"ץ נ"ק

ר ש י

אשר כזה להודיע בעולם אחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והענין מהם
חשע מאות ושנים וד' דורות. ועתה מספר מה היא: (טו) אשר ברת את אברהם ושבועתו
ליצחק: (יז) ויעמידה ליעקב לחוק וגו': (יח) לאמר לה אתן ארץ כנען. ששם כל אחד וא'
ברת ברית לתת להם ארץ כנען: (יט) בהיותכם מתי מספר. אז נשבע לתת להם ארץ כנען
חבל נחלתכם וזהו דבר גדול שאין לומר מרוב עס שהייתם חפצתם ארץ כנען אלא בהיותכם
מתי מספר וא"ת אפי' לאלף ויותר יש מספר וזהו שכתוב בה בהיותכם מתי מספר לכך נאמר
כמעט וגרים בה פתרון אס למיזש א' הייתי אומר לאברהם לנד ליצחק בלבד ליעקב בלבד
לאחד

ב א ו ר

עד עתה ונס' תהלים כתוב זכר לעולם בריתו, ומוסב על הקב"ה כמו הכתובים הנאים
אשר ברת את אברהם וכו' ובהעמקת השנעים כתוב גם בספרו זכר לעולם בריתו. לאלף
ד', ככתוב שומר הברית והחסד וגו' לאלף דור (דברים ז' ט') ופה הלמ"ד הוא במקום
על ושיעור הכתוב דבר כזה על אלף דור. (טו) ליצחק. בתהלים ליצחק נשיין, והוא בחילוף
ההוראה, כי שחק ולחק אחד הם, וכן בא אל זרע אברהם יצחק ויעקב (ירמיה ל"ג כ').
לחק, לדבר העומד וקיים תמיד כאילו הוא חקוק בעט ברזל ועופרת. (יח) לאמר לה,
לכל אחד ואחד אמר כן (רד"ק). חבל, הנחתו הראשונה על מיתרים כמו וחורידם בחבל
(יהושע ב' ט"ו) גם על הדבר הנמדד והנחלק למחלקה מיוחדת (אס במדה ממש או רק
בדמיון המדבר) כמו חבל ארצות (דברים ג' ד') וכן אנשים המתיחסים לבת נפרד ולמחלקה
נפרדה ד"מ חבל נביאים (ש"א י' ה') ומענין הראשון חבל נחלתכם שלפנינו. וכן המדה
המדודה לאדם מפי הקב"ה אס לשבט ואס לחסד נקראה חבל (תהלים ט"ז ו'). (יט) בהיותכם,
תרגמתיו כדיבור הקב"ה אל האבות עד סוף הנחוב, מפני הנוכח בכתוב זה, והנחת
שלאחריו. ובהלים בהיותם וא"כ הוא סיפור הענין, ויותר מכון אל פשטות הכתוב,
ובאמת בהעמקת השנעים ובאחר ספרים נושנים נראה כי גם בד"ה היה הנוסח בהיותם כמו
בתהלים. קח' מספר, קח' יאמר בעברית על האנשים הגברים כמו מתים והנשים והטף
(דברים ב' ל"ד) ונסמיכותו למלת מספר יורה על אנשים מעט אשר נרגע יספרו וע"ד ימים
מספר (דברים ט' כ') ואשר עץ יערו מספר יהיו (ישעיה י' י"ט). כמעט, סדר המלות
והמפסיק במספר יורה כי כמעט אינו ומשך למעלה, אך גם אינו מוסב למטה כמחשבת
חד מן חברים שהניא החכם המבאר ז"ל לתהלים (ושיעורו לא די שלא היו תושבי הארץ כ"א
כמעט שלא היו אפי' גרים בה) רק הוא מאמר בפ"ע, והכ"ף לפני כמעט הוא תוספת
הלשון לחוק הענין וכאילו נאמר כלו הוא כזה בלי שנוי, ע"ד היו שרי יהודה במסיגי גבול
(הושע ה' י') והוא כאיש אמת (נחמיה ז' ב'). ומעתה סדר הכתוב: מתי מספר, מעט,
וגם

דברי הימים א טז

תרגום אשכנזי פז

(כ) וְתִהְיֶה לָכֹמְנוּיָאֵל גִּזְיוֹמִמְלָכָה
 אֶל־עַם אַחֵר: (כא) לֹא־הָיָה לְאִישׁ
 לַעֲשֹׂקָם וַיִּזְכֶּה עֲלֵיהֶם מְלָכִים:
 (כב) אֶל־תִּגְעוּ בַּמִּשְׁיחִי וּבַנְּבִיאִי
 אֶל־תִּרְעוּ: (כג) שִׁירוּ לַיהוָה כָּל־

לינגע דארין, (כ) פֿאַן פֿאַלק
 צו פֿאַלק אומהערציעהענד
 פֿאַן איינעם פֿעלקעררייכע
 צו דעם אנדערן, (כא) קיי־
 געם ליעם ער צו, זיא צו
 בעדריקקען, אונד ציכטיגטע
 איהרענטווייללען קעניגע.
 (כב) „ניכט בעריהרען וואללט
 איהר מיינע געווייהעטען,
 מייענען ווארטפֿיהרערן טהוט קיין לייד!“ — (כג) וינגעט דעם עוויגען, צללע וועלט
 פֿער=

קמן צו"ק

הארץ

מיינען ווארטפֿיהרערן טהוט קיין לייד! — (כג) וינגעט דעם עוויגען, צללע וועלט
 פֿער=

ר ש י

לאחד מהם היה אומר לך אתן ארץ כנען לא היה תמים שהיו מיושבים בה היו אלא הוא
 נשבע למת לבס את הארץ בשעה שהיו אבותיכם גרים בה דכתיב היא חברון אשר גר שם
 אברהם ויחמק ועוד אם לגר תושב היה אומר לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת לא היה פלא
 כל כך כזה שאפילו גרים ותושבים לא היו אלא: (כ) ויתהלכו מגוי אל גוי. אברהם הלך
 למלכים ולגור וכן יחמק וכן יעקב היה בבית לנן עשרים שנה וגם עתה כי וילכו לא נאמר
 אלא ויתהלכו פילאולט"ר בלע"ו: (כא) לא הניח לאיש לעשקם. אף על פי כן שהלכו ממקום
 למקום ומנהג להזיק עובדי דרכים ובשבאין למלון מוליחין עליהם עלילות אבל אלו לא הניח
 הקב"ה להזיקם ולעשקם דוגמא או עשק את עמיתו (ויקרא ה') ואם תאמר מה שלא עשקום
 חומסי דרכים ושאר הארצות שעברו אלו בתוכן לפי שלא הרגישו כם אבל אם היו מרגישים
 כם היה עושקים אותם לכך נאמר ויזכר עליהם מלכים כלומר ודאי עשקום כגון פרעה לאברהם
 ואנימלך ליחמק ולכן ושם ליעקב ואמר להם הקדוש ברוך הוא: (כב) אל תגעו במשיחי.
 ונביאי אל תרעו באברהם כתיב (בראשית י"ב) וינגע ה' את פרעה ובתיב (שם כ') ויבא
 אלהים אל אנימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מחוג' ביעקב נחוב ויבא אלהים אל לנן הארמי
 בחלום הלילה (שם ל"א) ויאמר לו השמר לך וגו' ועוד ביעקב שבאו אליו להרגו על שהרגו שם וחמור
 ובתיב (שם ל"ה) ויסעו ויהי חתת אלהים ונספר תילים (ק"ה) מפורש יותר כי המזמור אינו מסויים
 באן דכתיב התם ויקרא רעב על הארץ וגו' כדי להגלות למלכ"י: (כג) שירו לה' כל הארץ בשרו מיום וגו':

ב א ו ר

וגם אלה לא היו כי אם גרים בה. (כא) לאיש, בתהלים כתוב אדם, ושניהם אין בוונתם
 על גבר מיוחד, כי אם על הכלל ושיעורו כאילו אמר לא הניח לאחד האנשים לעשקם יהיה
 מי שיהיה, כמו שבו איש תחתיו (שמות ט"ז כ"ט) פי' כל איש ואיש, והנה בתהלים שכתוב
 לא הניח אדם לעשקם בחסרון למ"ד לפני האדם, יש מקום לטעות ולחשוב כי אדם הוא
 נושא המאמר הנלתי מניח לעשקם, ולזה בא בספרנו בתוספת הלמ"ד, ולמען לא יאריך
 המאמר ע"י הוספה זאת קיטר מלת אדם ובתיב איש, מלכים, פרעה ואנימלך כמסופר כם'
 בראשית. (כב) אל תגעו במשיחי, כן כזה להם הקב"ה וכאמרו על כן לא נתתיך לגנוע
 אליה (בראשית כ' ו') ומשיחי הנזכר פה כתב רש"י בתהלים כל משיחה הוא לשון שררה וגדולה
 ע"כ. ובנביאי, שיעורו עם נביאי, כמו ונלחם בנו (שמות א' י') תמור עמנו. ובתהלים
 בא לנביאי כלמ"ד כמו הרע לעם הזה (שם ה' כ"ג) ונקראו האבות נביאים כמו שזא גם
 בתורתנו על אברהם אבינו ע"ה כי נביא הוא (בראשית כ' ז') ומורה על האיש אשר רזון
 אלקים בניב שפתיו, ועם כי עיקרו ניב, בכל זאת נתהוה מן ניב פעל מיוחד נבא להוראה
 הנזכרת, וכן הוא הענין ברוב המסרים והכפולים והנחשים כמפורר במקום אחר. (כג) שירו,
 לא נסתר הוא מנגד עין כל קורא בותן, כי מעשי האבות וקירות העם פתאום יחדלון
 בפסוק זה, ויחל בקול קורא ללאומי הארץ לשיר בשם ה' ולהודיע גבורתו, מבלי שיהיה
 לזה חיבור כלל עם הקודם, וגם בסגנון הלשון והמליצה רוח אחרת היא מדברת בפי המסורר
 מפסוק זה עד ל"ו, כי עד הנה הלשון יתנהל לאטו וכל דבריו נחת נשמעים בלי שאון
 ושאון ובלי קול כנפי הדמיון, ועתה רוח המליצה הולך וחזק ומשלו יתנשא הגבה למעלה

תרגום אשכנזי

דברי הימים א טז

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-דָּוִד וְאֶת-כָּל-עֲשָׂוֹתָיו
וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאֶת-כָּל-הָעָם
לְפָנָיו וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
וְאֶת-כָּל-הָעָם לְפָנָיו וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים
אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאֶת-כָּל-הָעָם לְפָנָיו
וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
וְאֶת-כָּל-הָעָם לְפָנָיו וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים
אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאֶת-כָּל-הָעָם לְפָנָיו

פֶּעֶרְקִינְרֵעַט טאַג פֶּיַר טאַג
זיין הייל! (כד) צייגעט און,
אינטער היידען זיינען רוהם,
אונטער אללען פֶּעֶלְקֶערֶן זיי-
נע וואונדער! (כה) דען
גראם איזט גאטט אונד האָב־
געפֿריעזען, אונד פֿורכטבאר
גראם איבער אללע מאַכטע-
(כו) אללע גאטטער יענער
היידען זינד נישט נור, דאָך
דער עייגע, ער שוף דיא
הימעל! — (כז) פֿאַר איהם
איזט מאַיעסטעט אונד פֿראַכט,

ר ש י

(כד) ספרו. יצועה שעשה לנו כגלה הארון אל ארץ פלשתים: נכל העמים נפלאותיו. שעשה עם הארון: (כו) כי כל אלהי העמים אלילים. תהו מעשה ידי אדם ודוגמא בגזרות חקוק (כז) מה הועיל פסל כי פסלו יולדו וגו' עד לעשות אלילים חלמים וה' שמים עשה באלילים כתיב לעשות אבל הקב"ה עושה שמים וארץ וכל לבאס: (כז) הוד והדר לפניו עון וקדוה במקומו. אבל האלילים כמת מועלים במקום שמימין אותם שם מונחים לפי שאלהינו הוא אלהים אחת:

הכו

ב א ו ר

בשאת ועזו [ובכר נראה החילוק הזה מדברי סדר עולם (הוצא גם צילקוט שמואל רמז קמ"ב) שכתב כי כל מ"ג שנה עד שהביא שלמה את הארון אל בית עולמים היו אומרים בשחרית מן הודו לה' עד ולנביאי אל תרעו, ובין הערבים מן שירו עד אמן והלל לה' שנראה מזה כי אין לשני החלקים האלה חיבור עכמ'] וסיף לנו עוד לזה הסדר הנכון אשר בס' תהלים צסיפור האבות והאומה מפרשה ק"ה (אשר חלק הראשון משיר שלפנינו ממנה לוקח) עד סוף ק"ו, ובמו כן המערכה הנכונה ודמיון הרעיונים והסדר אשר בשירי התפארת והקריאה לגווי הארץ משיר ל"ו (שהוא חלק השני בשיר ספרנו) עד סוף שיר ל"ט, מכל זה יביאנו לחשוב כי היו המשוררים בחזנות המזמור חלוקים לשני מחלקות (כמו שנמלא בשיר פ"ח ופ"ט עיין מה שכתב המנאר ז"ל שם). כן דעתי בדבר הזה בכלל, ועתה אעיר על פרטי הנחזרים ועל הבדלם מן תהלים, והפסוק הזה מורכב מסוף פסוק א' וב' בשיר ל"ו. כל הארץ, שיעורו כל אנשי הארץ ולזה בא שירו בלשון רבים, וכן וכל הארץ באו (בראשית מ"א נ"ז). בשירו, הודיעו כיום ויום את יצועת אלקינו בעילמו, או בא כיבוד על חזושת ה' לעמו להשיב את הארון אל נוהו. אל ים, בתהלים כתוב ליום וכן נמלא עוד בספרנו מלות השימוש תחת אשר באו שם רק אותיות לבדנה, כמו ספרו בגוים את כבודו ושם ספרו בגוים כבודו, לשפוט את הארץ ובתהלים לשפוט הארץ וכדומה, וההבדל מבוחר, כי בפי העם אשר כבר רגל על לשונו השיר הזה ימים רבים צעת כתיבת ספר ד"הי התרגמו המלך לקלות ההבנה, ובלשון המשורר (בשיר תהלים) קלרה המליכה הנקיה במשפטה. וכל זה במליכה, אשנס בסיפור ההגדלי והפוך הוא בענין זה במש"ל (ט"ו י"ג). (כה) כי גדול, גדול ומהולל ונורא הוא יתר מכל אלקים בתרגום רמב"ם בס' תהלים, ולזה הו"ו הנוסף בספרנו (ונשמט בתהלים) נכון הוא מאוד להבנת המאמר. (כו) אלילים, לדעת הרא"ש נע הוא תואר על אפס ותוהו ע"ד מלת אל, וכמו רופאי אליל (איוב י"ג ד') רועי החליל (זכריה י"א י"ז) והוא מכון מאוד עם שלחוריו וה' שמים עשה, וזעור הנחש: אלקי העמים הם בעלגם אפס ואין, ומאין תבוא בהם הכוח לנרות אחרים? אך ה' עשה בגבורתו השמים הנפלאים

דברי הימים א טז

תרגום אשכנזי פה

אין זיינעם הייליגטומוע טריי-
אומף אונד פֿריידיג קייט.
(כח) ברינגעט דעם העררן,
איהר היידענגעשלעכטער!
'ברינגעט דעם העררן רוהם
אינד טריאומף. (נט) ברינגעט
דעם העררן זיינעם נאמענס
רוהם, ברינגעט אפפֿער,
קאממעט פֿאר איהן, שטיר.
צעט היין פֿאר גאטט אים
פֿעסטליכען שמוקע. (ל) עס
ערבעכע פֿאר איהם אללע
וועלט! — שטעהט אויך פֿעכט
דיא וועלט, אונד וואנקעט
ניע. (לא) עס פֿרייען זיך
דיא היממעל, עס פֿראהלא.

לפניו עז וחדוה במקמו: (כח) הבו
ליהוה משפחות עמים הבו
ליהוה כבוד ועז: (כט) הבו
ליהוה כבוד שמו שאו מנחה
ובאו לפניו השתחוו ליהוה
בהדרת קדש: (ל) חילו מלפניו
כל הארץ אף תכון תבל בל-
תמוט: (לא) ישמחו השמים ותגל
הארץ ויאמרו בגוים יהוה מלך:
(לב) ירעם הים ומלאו יעלין השדה

וכל

קעט דיא ערדע, ויא פֿערקינדען אינטער פֿאלקערן: דער עוויגע רעגירערט!
(לג) עס בריווע דאז מעער אינד וואס עס ענטהאלט! עס יויכצע דאז פֿעלד אונד

ר ש י

(כח) הכול' משפחות עמים ומה יתנו לו ומפרש כבוד ועז: (כט) הבו לה' כבוד שמו. שמו אדוני
והא' אדון לכל וזהו הכי לה' כבוד שמו כי בשמו כן תהלתו: השתחו' לה' בהדרת קדש. כי כן אמרנו
הוד והדר לפניו: (ל) חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל כל תמוט. מלך בשר ודם כשרואה שדואגים
ויחאים ממנו אז הוא מטיל עליהם יותר חמה והם דואגים ממנו יותר שלא יחריב כל בחיהם
ומדת הקב"ה אינו עושה כן כשהעולם יראים ממנו אז תכון תבל כל תמוט שהוא עושה נקמה
מלשטים והישרים מחקיימים והארץ מחקיימת ואינה מתמוטטת לכן חילו מלפניו כל הארץ אף
אל תדאגו כי לא יבוא הקב"ה כי אם לחקן העולם לישנו אבל כשאין הנריות דואגים ממנו
ומחשבים אז יכפסם ויאבדם: (לא) ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך. כשגר
ודם מולך הכל עלבים שאין יודעים אם יש שטף בדינו אבל כשימלך הקב"ה ישמחו השמים
והארץ וכל הישרים יאמרו עתה מלך ה' שהחזיר לנו את הארון: (לב) ירעם הים ומלאו הים

ב א ו ר

הנפלאים עם רבנות עולמותיהם! (כו) וחדוה במקומו, בתהלים ותפארת במקדשו, והזילוף
הזה הוא כדבר אשר דברתי, כי בימי סופר ד"הי נבר שינו בשירי התהלה והתליסוס זעיר
שם וזעיר שם לקלות ההננה או הקריאה, והסופר נאסם על שפתיו ובתבס בספר נאשר
הסבין בס, לכן באה חדוה (שרשו מדה ויורה על השמחה כמו ויחד יתרו והוא אשר השמות
המאחרים ולא נזכר עוד רק בעזרא ובנחמיה) תמור תפארת (מלש קדומה אשר תדל' מאור
ותהי הליך וחסור בספרי קודש האחרונים). (כט) ובאו לפניו, בתהלים ובאו למלכותיו.
השתחוו, בהביאכם מנחתכם השתחו' לפניו בהדרת קודש והם בגדי קדש, כי לפעמים
הוראת הדר על כסוי הגוף ומעטתו כמו הדור בלבוש (ישעיהו ס"ג א') ובחילוף א' וה' אדר
תפשיטון (מכה ב' ח'), והנה בתהלים אין מאמר השתחו' מוסב על הקודש (כמו שהוא
בספרנו בתיביר נכון ונעים עם שאו מנחה ובאו לפניו) כי אם הוא פסוק בפ"ע ומחובר עם
ראש הכתוב הבא חילו מלפניו כל הארץ. (לא) ישמחו, מה נחמד רעיון הכתוב הזה!
השמים ישמחו אף תגל הארץ, וזויהם יקראו בקול שמחה ובתרועת השזון לעומת כל הגוים:
ה' מלך! — ולזה בא ויאמרו ביי' התיביר, ובתהלים נסמך אל ירעם הים ומלאו הים
בספרנו בראש הכתוב הנא: (לב) ירעם הים, פעל מן רעם, ומשאל על קול גלי הים

תרגום אישכנזי

דברי הימים א טז

וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ: (לג) אֹז יִרְנְנוּ עֲצֵי
הַיַּעַר מִלִּפְנֵי יְהוָה כִּי־בָא לְשָׁפוֹט
אֶת־הָאָרֶץ: (לד) הוֹדּוּ לַיהוָה כִּי
טוֹב כִּי לַעֲוֹלָם חֲסָדּוֹ: (לה) וְאָמְרוּ

הוֹשִׁיעֵנו

אללעס וואס דארויף איזט! —
(לג) עם לאבוינגען דיא ביי
מע דעם וואלדעם — פֿאַר
דעם עוויגען! ווען ער קאממט
צו ריכטען דען ערדבאלל.
(לד) דאנקעט דעם עוויגען
דען ער איזט אללגיטיג, דען
עוויג איזט זיינע גנאדע.

ר ש י

כל בריות שנים דינמא רנו שמים כי עשה ה' על שהחזיר לנו את הארון ושלח מלאכי חבלה
לעשות משפט בפלשתים: (לד) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. זה אינו סיום המזמור
בפסוק זה אלא ממזמור הודו לה' קראו בשמו וגם ואמרו הושיענו אלהי ישענו מאתו מזמור
ואף המזמור (תילים ק"ה) הוא מתחיל בפסוק זה כי היאך נופל כאן ואמרו הושיענו וקבלנו
מן הגוים כי היכן גלו בימי דוד שאמר קבלנו מן הגוים וכך סדר בתילים המזמור מתחיל
הודו לה' קראו בשמו ואינו מסיים כי אם עד בריך ה' אלהי ישראל וגו' (שס) עד אמן והלל
לה' שהכל מענין אחד ולפי שהוא מזמור גדול חלקו ומתחיל הודו לה' כי טוב וכן איוב (איוב
כ"ז) כשהולך להאריך המענה קצרו וחלקו לשנים ואומר ויוסף איוב שאת משלו כי בשירה
מחמת גיעגועי שמחתו לא יכול להאריך וחלקו לשנים וכן לענין קינה מחמת רוב לעזו אינו
יכול להאריך וחלקו לשנים כי גם שירה וגם קינה באחת ואמרו שהרי מנה כשנאה להתפלל
בעזרה (שאול א' א') חשבה עלי לשורה שהיה סבור שמחמת יין עשה והיא אמרה ויין ושכר
לא שתיתי וגו' כי מקוב שחי ובעשי מכלל שבענין אחד שכור ולער הם מתנהגים: (לה) ואמרו

ב א ו ר

המשמיעים קולם בקול רעם, וכן יעלון שדי על תנועת השנלים מרות לא הנה והנה,
ובדמיון המזורר יגילו ברעדה מפני מראה כבוד ה', כי עלן יאמר על תנועת הלל והרמתו
ברוב שמחתו, וכן רעו עלם יורה על דבר המתנועע ומתרומם כמו כנף רננים נעלסה (איוב
ל"ט י"ג). (לג) או ירננו, בתהלים נמשך מאמר אז ירננו כל עצי יער אל הכתוב הקודם
יעלון שדי (ואין זיווג זה עולה יפה מפני מלת אז באמצע הכתוב) ואז נוסף שם עוד כתוב
עם ארבעה טורים לפני ה' כי בא, כי בא לשפוט הארץ וגו' — ובספרנו בא אז ירננו בראש
הכתוב כמשפט ומחברתו הוא מלפני ה' כי בא לשפוט הארץ בקצור נמרץ להקל ההבנה והקריאה.
(לד) הודו, פירוש רש"י שלפנינו בזה הוא מוקשה מאוד, וכבר עמדו עליו רבים ובתוכם גם
הרב המבאר ז"ל לספר תהלים (ק"ו מ"ז) על כן יאעתיק את הדברים ואפרשם כיד ה' הטובה
עלי, ז"ל: זה אינו סיום המזמור בפסוק זה (ר"ל אין בכתוב הזה סיום למזמור הודו לה'
קראו בשמו, וממנו תחלת פרשה אחרת כמו שנראה מספר תהלים בראש שיר ק"ו) אלא
ממזמור הודו לה' קראו בשמו (ר"ל כתוב זה הוא עוד ממזמור הודו) וגם ואמרו הושיענו
(הנאמר בסוף שיר ק"ו בתהלים) הוא מאתו מזמור, ואף המזמור הוא מתחיל בכתוב זה
(ר"ל אין הודו לה' כי טוב וגו' ואמרו הושיענו דבוק יחד, כ"א כתוב זה הודו לה' הוא
התחלת סיפור המזורר בהמשך לשיר ק"ו, ואמצעיתו חסר ולא נזכר רק הסוף הושיענו
ה' אלהינו) כי היאך נופל כאן ואמרו הושיענו וקבלנו מן הגוים, כי היכן גלו בימי דוד,
שאמר קבלנו (אך אם נאמר כי בין הודו לה' כי טוב ובין הושיענו וקבלנו, יחסרון פסוקי
שיר ק"ו באמצע לא יפלא בעיני פירש"י היכן גלו בימי דוד, כמו שיבאר בסוף דבריו) וכך סדר
בתהלים, המזמור מתחיל הודו לה' קראו בשמו (ראש שיר ק"ה) ואינו מסיים כ"א עד ברוך
ה' אלהי ישראל וגו' עד אמן והלל לה' (ז"ל אמן הללויה כנירסת ס' תהלים ונתחלף בגימט'
ספרנו) שהכל מענין אחד, ולפי שהוא מזמור גדול (ר"ל מן הודו לה' קראו בשמו עד סוף שיר
ק"ו) חלקו לשנים וכו' ואמרו הושיענו בסוף המזמור הוא לפי שמדבר למעלה וילחלוס אויביהם
וכו' וכתוב אחריו ויתן אותם לרחמים לפני כל זוניהם ועבשיו נופל לומר הושיענו ה' אלהינו

וקבלנו

הושיענו אלהי ישענו וקבצנו
והצילנו מן הגוים להודות לשם
קדשך להשתבח בתהלתך:
(לו) ברוך יהוה אלהי ישראל
מן העולם ועד העולם ויאמרו
כל העם אמן והלל יהוה:
(לז) ויעזב שם לפני ארון ברית

יהוה

ר ש י

(לה) א בעטעט: הילף אונז,
נאטט אונזערעם היילעם!
פערזאמלע אונד רעטטע
אונז פאן דעו היידען, דאס
וויר דאנקען דיינעם הייליגען
נאמען אונד אונז ריהמען
דיינעם לאבעס. (לז) געלאבט
זייא דער עוויגע נאטט
ישראל'ס פאן עווינקייט צו
עווינקייט. — דארויף זאגטע
דאזאנצע פאלק: אמן, אונד
פריען דען עוויגען. (לז) גון
ליעם ער דאזעלכסט פאר
דער בונדעסלאדע דעם עווי-

הושיענו. בסוף המזמור (תלים ק"ה) שמדבר למעלה בשנים וילחום אויביהם וינצו חתם
ידם ובתיב אחריו ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם ועבשו נופל לומר הושיענו ה' חלוקנו
וקבלנו מן הגוים כאשר עשית להם ובתילים אין כתיב ואמרו כי אם הושיענו כי בן נופל לומר
ולכך אמר דוד כשהביא הארון שני מזמורים הללו ומפורש ב"ר לפי שהסודות נאמרו אמרו שני
מזמורים הללו ר' שמואל בר נחמני אמר וישרנה הסודות מה שירה אמרו הודו לה' קראו בשמו
ר' אלעזר אמר שירו לה' כל הארץ וגו' לפיכך תקנס דוד לאמרם לפני הארון מזמור אחד
שחרית

ב א ו ר

וקבצנו מן הגוים כאשר עשית להם (ר"ל אחרי שדבר משני ישראל ומגלותם, נופל לומר הושיענו
וגו', כי אם גם לא גלו בימי דוד בכל זאת מדי דברם בגלותם ושנים הם מחפלים על
העתיד ואומרים הושיענו אלהינו תמיד כמו בימים ההם, ואם ק"ו חוסף לפזרנו בימים הנא'
ולהביאנו בשבית וא קבצנו מהר וכו') ובתהלים אין כתיב ואמרו כ"א הושיענו (לנדר)
כי בן נופל לומר (ר"ל כי הוא העיקר הראוי לאמר, ומלת ואמרו היא רק קריאה וכוונת
אל העם ואינה נאה לעצם המאמר) עכ"ל רש"י; ומסירונו לתהלים (ק"ו מ"ה) היה נראה
כי מאמר הושיענו הוא קול השבויים בארץ אויב הנועקים לה' להושיע להם, לולא שהוא בעלמו
מתנגד לזה שם בפסוק מ"ו עיי"ש, ובאמת פירושו על הפסוקים האחרונים שם לר"ך העברה
בקולמוס על פני כלו, כי עלה קמזונים רבים בטעויות הדפוס, והוא נוסד על מאמר רבי
אלעזר אין ישראל נגאלין אלא מתוך ה' דברים מתוך ברה שגא' בנר להם וכו' מתוך הקץ הושיענו
ה' אלהינו וגו' (ילקוט פ' ואחמנו רמז תתכ"ז). (לה) הושיענו, עיין דעת השכם המבאר ז"ל
בס' תהלים; ולדעתי יש עוד לומר כי תפלת הושיענו ה' אלהינו וקבצנו אין בנותם
על קיבוץ הפרטי של ישראל, כי על הקצן עמים יחד ואיחוד כל בני בשר לעבודת ה', למקן
עולם בשלכות שדי ולהקרא ביתו בית תפלה לכל העמים, אך והכיל לנו מן הגוים, הוא
תפלה פרטית כי יילם ה' מן הגוים הקמים וגדס ללחום עמהם בכל עת, ובתהלים כתוב
וקבצנו מן הגוים (ונשמט אחר וקבצנו מאמר והכילנו) אולי בגלות בכל גשמת בכוונה והכילנו,
ונאמר וקבצנו מן הגוים, לכוון התפלה ביתר על מעמד האומה אז (ויהיה לפ"ז חבור פסוק
זה מאוחר בתהלים ממה שהוא בד"ה). (לו) ויאמרו, עד הנה השיר והעם ענו עליו אמן
והלל לה', והלל לה' הוא שם קריאה כמו הללויה, ובאלו אמר הסלל אינו ראוי בלתי לה' לנדר,
ובתהלים כתוב תחתיו הללויה. (לז) ויעזב, עזב שם את אסף ושאר המזמורים לעמוד תמיד
לפני הארון לשיר ולזמר דבר יום ביומו (רד"ק), ויהי למ"ד לאסף ולאחיו במקום את
כמו הרגו לאכזר (ש"ב ג' ל'). גם י"ל כי בא עזב פה על נתינת העבודה והמשמרת בידם
ונדרותם (איבערלאסטען) ויבוא על נכון ביחס הלמ"ד כמו ועזבו לאחרים תילס (תהלים מ"ט

תרגום אשכנזי

גען, דען אסך אונד זיינע
ברידער, אום דען דיענסט
צו פערריכטען פאר דער לא-
דע, נעהמליך יעדער צייט
פאר דיא פערריכטונגען איי-
נעם יעדען טאגעס. (לח) אויך
דען עיכד אדום, אונד נאך
אצט אונד זעכציג איהרער
ברידער; אונד עיכד אדום
דען זאחן דעם ידיחון אונד
דען היסה אלס פפארטנער.
(לט) אבער דען פריכטער
צדוק מיט זיינען ברידערן דען
פריעסטערן (זעט ער) פאר
דער גאטטליכען וואהנונג אויף
דער האהע צוגבען, (מ) דאר-
צוברינגען דיא גאנצאפפער-
דעם עוויגען אויף דעם א-
פפעראלטארע, יעדעס מאהל
דעם מארגענס, אונד דעם

דברי הימים א טז

יהוה לאסף ולאחיו לשרת לפני
הארון תמיד לדבר יום ביומו:
(לח) ועבד אדם ואחיהם ששים
ושמונה ועבד אדם בן ידיתון
וחסה לשערים: (לט) ואת צדוק
הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן
יהוה בבמה אשר בגבעון:
(מ) להעלות עולות ליהוה על-
מזבח העלה תמיד לבקר ולערב
ולכל הכתוב בתורת יהוה אשר
צוה על ישראל: (מא) ועמהם
הימן וידותון ושאר הברורים

אשר
אבענרס, גאנץ נאך דער פארשרייט דער געטטליכען לעהרע דיא ער ישראל בע-
האלען. (מא) בייא איהנען ווארען הימן אונד ידותון אונד דיא איבריגען אויסער
וועהל

ר ש י

שחרית ומזמור אחד ערבית. מפי רבינו אלעזר בר משלם ז"ל: (לו) לשרת לפני הארון תמיד.
בשיר: לדבר יום ביומו. ערב ובוקר: (לח) ועובד אדום ואחיהם. עזב עס אסף לשורר ועובד
אדום בן ידותון הניח לשוערים לארון: (לט) ואת צדוק הכהן. היה ראש ואחיו הכהנים
ומו נתן דוד לפני משכן ה' אשר בגבעון ולא עזב שום כהן עס הארון כי לא הולכנו לעבוד
גדולת זבח לקרבן: (מא) ושאר הברורים. המזבחים: אשר נקבו בשמות. אנשים גדולים

ב א ו ר

י"א. לדבר יום, הזמירות והשירים. (לח) ואחיהם, פי' הרד"ק ובניו ואחיהם, כי איך יבין
אחיהם בכניו הרבים על עובד אדום, וכן אמר למטה המה ובניהם ואחיהם (כ"ו ח'). אמנם
שם מונה ששים ושנים לעובד אדום ופה ששים ושמונה? אולי כי מספר ס"ח כולל גם אחי אסף
בכתוב הקידם או שהיו נמשך על סוף הכתוב ועובד אדום וחוסה לשוערים, ועל זה הוא אומר
ואחיהם (אל שני אלה) ששים ושמונה, ויהיו ס"ב לידותן (כי ברנו אלהים ביתר שאת ככח
שם) וששה לחסה. בן ידיחון, הכתוב יודיענו מה היתה העבודה המיוחדת של עובד אדום
וחוסה, וכן נמנו שניהם במחלקות השוערים בפרשה כ"ו, ולמעלה נאמר במקום חוסה יעילאל
(ט"ו י"ח) ושני אנשים הם, ונעשה עמה חוסה במקום יעילאל. לשוערים, מטעם המלך
נמנו להיות שוערים, וזה הוראת הלמ"ד בעצמותו. (לט) בבמה, היא הבמה הגדולה אשר
בגבעון, ואין מקריב בה כ"א כהן בלבד משא"כ בבמה קטנה שכל יחיד עושה לה לעצמו ומקריב
עליה. (מ) לבקר, למ"ד לבקר מורה על הזמן כמו ולערב יחלק שלל (בראשית מ"ט כ"ז),
או שהוא למ"ד הכללי ע"ד לכל כליו תעשה נחשת, ושעור להעלות עולות לה' וגו' הן עולת
הבוקר הן עולת הערב, והן כל קרבן אשר הכתוב במורה וכו'. (מא) הברורים, מפעלי הנפל.

ושעורו

דברי הימים א טז יז

אשר נקבו בשמות להודות
ליהוה כי לעולם חסדו:
(מב) ועמם הימון וידותון חצצרות
ומצלתיים למשמיעים וכלי שיר
האלהים ובני ידותון לשער:
(מג) וילכו כלהעם איש לביתו
ויסב דויד לברך את ביתו:

יז (א) ויהי כאשר ישב דויד
בביתו ויאמר דויד אל-
נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית
הארזים וארון בריתי יהוה תחת

יריעות

תרגום אשכנזי צ

וועהלטען, וועלכע נאמענט.
ליך בעשטיממט ווארען, דעם
עוויגען דאז דאנקלעך דאר-
צוברינגען: "דען עוויג
וועהרעט זיינע הולד!
(מב) הימן אונד ידותון (ווא-
רען חויד) ביא איהנען, אום
פאזינע, ציטבעלן אונדא-
דערע אינשטרומענטע צום
גאטטליכען געזאנגע, ער-
טאנען צו לאססען, אונד דיא
זאהנע דעם ידותון ווארען
ביא דער פפארטע. (מג) נון
גינג דאז גאנצע פאלק, איין
יעדער נאך זיינער היימטאט
אונד אויך דוד בעגאב זיך
צו זיינען הויזגעזאסען, אום
זיך נאך איהרעם וואהל צו
ערקונדיגען.

יז (א) אלס נון דוד אין

זיינעם הויזע רוחיג וואהנטע, זאגטע ער צו נתן דעם פראפעטען: זיהע, איך
וואהנע אין איינעם פאללאסטע אום צעדערן, דיא בונדעסלאדע דעם עוויגען אבער,
ר ש י

קרויס נשם לשורר לפני המזבח בשעת הקרבת הקרבנות: (מב) ובני ידותון לשער. כמו לשוערים
ובשנת הקרבעים למלכות בית דוד שמו אותם ראש למשוררים בדכתיב (לקמן כ"ה) לידותון בני
ידותון וגו' שזה על ידי אביהם הניבא על הודות והלל לה':
יז (א) ויהי כאשר ישב דוד. (בשמואל ב' ז') כתיב וה' הניח לו מסכני וגו'. וארון האלהים

ב א ו ר

ושעורו הכתובים מכלס, כמו שזה ברורה (בפני ג' ט') שזה ובחזרה ונבדלת מכל סיג,
והפעל מזה וברותי מכם המורדים (יזקאל כ' ל"ח) ודומה. לזה כתיב הלש"ד ברו לכם איש
(ש"א י"ז ח'). נקבו, נקראו בשמותם לעבודה הזאת וכן אשר נקו בשמות (במדבר א' י"ז),
ואין הוראת נקב על קריאה סתמית בלבד כ"א קריאת איש ויעידו הפרטית והתמידית לתכלית
או לעבודה מיוחדת (כנוקב במקום וחוקע שם יחד בחזק ועוז). (מב) ועמם, אולי חסר
הנ"ל לפני חזרות, ופי' הכתוב ועמם (עם הזכרים למעלה) עמדו הימן וידותון
בחזרות ומלתיים וגו' וכן כתב גם למעלה (ט"ו י"ט) כי רק הימן אסף ואיתן נגעו במלתיים
נחשת, ומאחרי שנאמר אסף לפני הארון, היו רק הימן, וידותון (במקום איתן), במלתיים.
למשמיעים, לפני פשוטו שיעור הכתוב להיות (החזירות והמלתיים) משמיעים ונעימים למשמע
אוזן כמו למעלה (ט"ו ט"ז), גם י"ל שהלמ"ד נוסף כמו לאנשלים (למעלה ג' ב'). וכלי שיר,
ו"ו לכלל אחר הפרט ברבים בספר זה. (מג) ויסב, נפעל מפעלי הנפל, ונמקום התפעל,
ושעורו סבב את עצמו. לברך, לשאול באלים ברוך, וברך יורה לפעמים על שאילת שלום
לבד, כמו כי חמלא איש לא חברכו (ש"ב ה' כ"ט) כי בהפגש איש באחיו היתה ראשית שיחתם
ברכה בשם ה'.

יז (א) ישב, נמוחה וכלי מגור מסניב כמפורש בשמואל ב' ב', וה' הניח לו מכל אויביו
מסניב. בבית הארזים, בית המזרח והמזרח. נזירות ארזים! ונמקלעות חרו

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יו

יריעות: (ג) ויאמר נתן אל-דוד
כל אשר בלבבך עשה כי
האלהים עמך: (ג) ויהי בלילה
ההוא ויהי דבר אלהים אל-נתן
כאמר: (ו) לך ואמרת אל-דוד
עבדי כה אמר יהוה לא אתה
תבנה-לי הבית לשבת: (ה) כי
לא ישבתי בבית מן-היום אשר
העליתי את-ישראל עד היום
הזה ואהיה מאהל אל-אהל
וממשכן: (ו) בכל אשר-התהלכתי
בכל-ישראל הדבר דברתי את-

רוהעט אונטער טעפפיען.
(ג) דא שפראך נתן צודוד:
אללעס ווארנאך דיין הערץ
ויד זעהנט קאננסט דוא טהון,
דען גאטט איזט מיט דיר.
(ג) אין דערזעלבען נאכט,
ווארד דאז ווארט גאטטעס
דעם נתן, וויא פאָלגט:
(ה) געהע אונד זאגע מיינעם
קנעכטע דוד, זא האט דער
עוויגע געשפראכען: ניכט רוא
זאללסט מיר בויען איין הויז
צום וואנהויטצע. (ה) דען
ניע האבע איך אין איינעם
הויזע געוואהנט, פאן דעם
טאגע אן דא איך ישראל
הערויסגעפיהרט ביו אויף
דיעזען טאג, איך צאג פאן
צעלט צו צעלט אינר פאן
וואנהונג צו וואנהונג. (ו) זא

אחד
לאנג איך אויך מיט גאנץ ישראל דארין געצאגען, האבע איך צו איינעם דע-
ריכטער

ר ש י

יש בתוך היריעה בדכתיב למעלה הימנה בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמר דוד
הקנ"ה קיים כי והניח לנס מכל אויביו מסביב וגם אנכי מוטל עלי לעשות מהשכחוב בסמוך
והיה המקום אשר יבחר ה' אליהם נו לשכן שמו שם כלומר לעשה לו משכן: (ג) ויהי
בלילה ההוא וגו'. מסורש במדרש אמר לו הקנ"ה לנתן הנביא האדם הזה שאני שולחך אליו נדרן
הוא לא ואמור לו עד שלא ישנע לבנותו לא אתה תבנה הבית לשבתי. ד"א האדם שאני
שולחך אליו זריו הוא לך אסור לו קודם שיבנה פועלי: (ה) ואהיה מאהל אל אהל וממשכן. כלומר
ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן מגלגל לנוב ומונב לשילה ואע"ג שהייתי מטלטל
מאהל אל אהל וממשכן למשכן: (ו) ונכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל
אשר נותני לרעות את עמי לאמר למה לא בנייתם לי בית ארזי. זה לא עשיתי ואף הם מאליהם לא עלה
במחשבתם

ב א ו ר

(כי הקומות בעלמם לא היו מארזים, כ"א מאנן כנראה גם ממה ששלח לו חירם מרשי קיר
ומרשי עלים) או שירה ארז גם על החוק כמו חנשים וארזים (יחזקאל כ"ז כ"ד) ויהיה בית
ארזים מכון נגד וארון ברית ה' תחת יריעות שהם עלולים לרוח חזק כי יניעם מפני חולשם.
יריעות, כמסורש למעלה בתוך האהל אשר נטה לו דוד (ט"ז א'). (ד) לשבח, כשמואל
לבתי, ומפני שזא כספרנו הבית (כ"א הידיעה) לא הלך עוד להוסיף ביאור בכנוי לשבתי
כי ה"א הידיעה מורה כבר על הבית הידוע למנון שנת האלהים. (ה) העליחי, וכשמואל
בדרך המקור העלוי. ואהיה, וכשמואל כתוב ואהיה מתהלך באהל ובמשכן, ואולי מ"ס ממשכן
חמור ב"ת והוי"ו לביאור הקודם, ופי' הנתוב ואהיה מתהלך מאהל אל אהל, והפליטה
הואת היתה במשכן ולא בבית קבוע. (ו) בכל, שיעורו בכל הימים, וכן דרך מלת כל לכלול
בתוכו

אֶחָד שְׁפָטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי
לְרִעּוֹת אֶת־עַמִּי לֵאמֹר לְמַה
לֹא־בִנִיתֶם לִי בַיִת אֲרָזִים:
(ז) וְעַתָּה כֹּה תֹאמַר לְעַבְדִּי דָּוִיד
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי
לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּהָה מִן־אֶחָד־הָאֲחֵרִי
הַצֹּאֵן לְהִיּוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:
(ח) וְאַהֲיָה עִמָּךְ כְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ
וְאֶכְרִית אֶת־כָּרְאֻיְכִיךָ מִפְּנֵיךָ
וְעָשִׂיתִי לְךָ שֵׁם כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים
אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: (ט) וְשָׁמַתִּי מְקוֹם
רַעְמֵי יִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיהוּ וְשָׁכֵן
תַּחְתֵּיהֶם וְלֹא יִרְגְּזוּ עוֹד וְלֹא־יִוָּסְפוּ
בְּנֵי־עוֹלָה לְבַלְתָּו כְּאֲשֶׁר
בָּרַאשׁוֹנָה: (י) וְלִמְיָמִים אֲשֶׁר

רִיכְטֵר יִשְׂרָאֵל' דַּעֲנֵנוּ אִיךְ
מִיִּין פֶּאָלֶק צו ווידען געבאָטן,
יעמאלס דען בעפֿעהל אויס:
געשפּראכֿען, אונד געזאָגט:
וואָרום בויעט איהר מיר נִיכְט
אײן הויז אויס צערערן??
(ז) דאַרום זאָלסט דוא פֿאַל,
גענדעס מיינעם קנעכטע דוד
זאָגען: זאָ שפּריכְט דער
עוויגע צבאות, אִיךְ האָבע
דיך וועגענאַממען פֿאַן דער
הירדע, אַלס דוא דער העער:
דע פֿאַלגטעסט, דאַס דוא אײן
פֿירשט זייעסט איבער מײן
פֿאַלֶק יִשְׂרָאֵל. (ח) אִיךְ וואָר
מיט דיר איבעראַלל וואָ דוא
גינגעסט, פֿערטילגטע אַללע
דיינע פֿיינדע פֿאַר דיר הער,
אונד מאַכְטע דיר אײנען גאָ:
מען, גלייך דעם נאָמען דער
גראַסען מאָנער אויף ערדען.
(ט) אִיךְ בעשטימטע אײנע
שטאַטע פֿיר מײן פֿאַלֶק
יִשְׂרָאֵל, וואָ אִיךְ עס הייַ
פֿאַלאַנצטע דאַמיט עס אויף

צויהי

ווינער שטעללע וואָהנע, נִיכְט בעאונרוהיגעט ווערדע, אונד אונגערעכטע נִיכְט פֿאַרטפֿאַה:
רען עס צו ענטקערעטען, וויא פֿאַרמאָהלס. (י) דאַמאָהלס שאָן אַלס אִיךְ ריכְ:
טער

ר ש י

במשנתם לבנות לי בית כאשר עלה במחשבתך: (ז) כה אמר ה' לבנות. מה שעלה במחשבתך
אני אשלם לך: מן הנה. וזה הרועים וגדרות לאן: (ח) ועשיתי לך שם כשם הגדולים.
כשם מלכים גדולים כי למעלה בתיב ולא שם דוד ככל הארצות (שואל א' ל"א): (ט) ושמי
מקום וגומר ושכן תחתיו. לא כמו שהיה בימי שאול כשהרג שאול ונסו ישראל וישבו פלשתים
תחתם: ולא יוסיפו בני עולה לבנותו. כמו לענותו: (י) ולמימים אשר לויתי שופטים על

ב א ו ר

בתוכו גם שם זמן או מקום. ששטי, ובשואל שטי. (ז) הנה, הנחתו הראשונה הוא בכלל
על מקום מנוחה לבני אדם כמו וזה לדיקים יבדך (משלי ג' ל"ג) ולשאר בעלי חיים כמו וזה
חנים (ישעי' ל"ד ז'), והפעל מזה גבר יהיר ולא ינוה (חזקוני ב' ה'), אך הוראתו הפרטית
על מרבץ הבהמה וזה לאן (ישעי' ס"ה י') וכן פה. (ט) תחתיו, פי' על מבוגו ויסודו אשר
מתחתיו כמו שבו איש תחתיו (שמות ט"ז י"ט). ירגז, לא יירא וינבעת מקול אִיב וי"ד לִב רגז
(דברים כ"ח ס"ה) והשאל גם על חרון ובעס, כי כך הלכנו ובעל אף שניהם שוים ברתת
ובתנועת כל עצמותם. לבלחו, להורידו מטה מטה ולקרוב את קצו כמו בלה בשרי (איכה
ג' ד'), ובשואל כתוב לענותו. (י) ולמימים, לדעת הרד"ק מוסב זה למעלה לבנותו כאשר
בראשונה

טער פֿיר מיין פֿאלק ישראל
בעשטימטע, דעם טהיגטע
אין אללע דינע פֿיינדע,
זון פֿערקלערט אין דיר, דאס
גאטט איין רעגענטענהייט
ערריכטען ווירד. (יא) אינד
איינסט ווען דינע טאגע פֿאלל
צאהליג זינד אום הינצוגע
הען צו דינען פֿאטערן, ווער
דע איך אויפֿרעכט ערהאל
טען דינען זאמען נאך דיר,
דענינענען געהמליך פֿאן
דינען זאהנען (דער דטל בע
טשימט חזט), אונד איך
ווערדע בעגרינדען זיין קא
ניגרייך. (יב) ער (דיין נאם
פֿאגער) בויע מיר איין הויז
אונד איך ווערדע בעפֿע
סטגען זיינען טהראן אין עוויג.

צויתִי שָׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְהַכְנַעְתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבָיָהּ וְאֶגְדֹּ
לָהּ וּבֵיתִי יִבְנֶה לָּהּ יְהוָה: (יא) וְהָיָה
כִּי־מָלְאוּ יָמֶיהָ לְדָכַת עַם־אֲבֹתֶיהָ
וְהִקְיִמּוּתִי אֶת־זֶרְעָה אַחֲרֶיהָ
אֲשֶׁר יִהְיֶה מִבְּנֶיהָ וְהַכִּינוּתִי אֶת־
מַלְכוּתוֹ: (יב) הוּא יִבְנֶה־לִּי בֵּית
וְכִנֵּיתִי אֶת־כִּסְאוֹ עַד־עוֹלָם:
(יג) אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־
לִּי לְבֵן וְחֲסִדִּי לֹא־אֲסִיר מֵעַמּוֹ
כִּי־אֲשֶׁר הִסִּירוּתִי מֵאֲשֶׁר הָיָה

לפניך

קייט. (יג) איך ווילל איהם איין פֿאטער זיין, אונד ער זאלל מיר זאגן זיין, אונד
איך ווערדע גיעטאָהלס מיינע גנאָדע איהם ענטציהען דא איך יענעם ענטצאָג, דער

פֿאָר

ר ש י

עמי ישראל. לא היה מנוחה להם כמוך אשר הכנעתי את כל אויבך לפניך: ואגיד לך. מה
יהיה שכרך שכלית לבנות לי בית: ובית יבנה לך ה'. אחס חשבת לבנות לי בית לשמי באחזה
מדה יהיה שכרך ומבשרך הקב"ה כי בית יעשה לך ה' שיחן לך בן שימלך מחמד וישב על
כסא ישראל במקומך וכל דבר שמתקיים בנן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא אומר והקימותי
את זרעך אחריו: (יא) והיה כי מלאו ימיו ללכת עם אבותיו. כלומר אל תירא שאני ממחר
את הדבר אלא כי מלאו ימיו אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריו וגומר (מלכים א')
והכינוותי את מלכותו. וכן הוא אומר בשלמה וכתוב מלכותו מאד: (יג) אני אהיה לו לאב והוא
יהיה לי לבן. ובשמואל (ב' ז') כתיב אשר בהעותו והנחתיו בשנט אנשים וכחרון אס יחטא
נגדי איסרנו על יד באדם שמיסר את בנו בשנט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד
ועל אוחו פסוק נופל לומר וחסדי לא חסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול שהיה לפניך
ובשפסע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו ובשמואל (שם) כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב
כאן אשר בהעותו וכו' משום כבודו של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות' לבית דוד:

כי

ב א ו ר

בראשונה, ולמן הימים אשר לייתי שופטים, כי גם בתשועת שופטים אלה לא היתה לישראל
מנוחה שלימה עד עתה, וכן פירש"י בשמואל ובספרנו. ואגיד, ועתה הכני מגיד לך כי גם
בית יבנה לך ה' (והו"ו) ובית הוא לביאור הקודם כמו ולבקר לנקר למעלה ט' כ"ז) ובית הוא
תואר על משפחה המתחייבת לאב אחד כמו מבית לוי (שמות ב' א') והבניתי השם שילאו מחלניו
מושלים רבים לזרע ישראל. (יא) ללכת, חוזר מחזר על המיתה, ובשמואל בא מאמר
הנהוג ושכבת את אבימך. (יג) לשניך, והוא שאול במפורש בשמואל: כאשר הסירותי מעם שאול
אשר היה לפניך. ויתרון גדול במערכת הכתוב הזה נספרנו נגד ספר שמואל גם ביושר הכגיון

לפניה: (יד) והעמדתיהו בבית
ובמלכותי עד-העולם וכסאו
יהיה נכון עד-עולם: (טו) ככל
הדברים האלה וככל החזון הזה
כן דבר נתן אל-דוד: (טז) ויבא
המלך דוד וישב לפני יהוה
ויאמר מי-אני יהוה אלהים ומי
ביתי כי הביאתני עד-הולם:
(יז) ותקטן זאת בעיניך אלהים
ותדבר על-בית-עבדך למרחוק
וראיתני כתור האדם המעלה

יהוה

פאר דיר וואר. (יד) איך
וילל איהן פֿעכט שטעללען
אין מיינעם הויזע אונד אין
מיינעם ריכע, אין עווינקיט,
אונד זיין טהראן וייל בעגרינע
דעט אין עווינקיט. (טו) גאנץ
נאך דיעזען וואָרטען אונד
נאך דיעזער ווי וואָנונג רע-
דעטע אַלזאָ נחן צו דוד.
(טז) דאָ גינג דער קאָניג דוד
הין, בליעב פֿאַר (דער וואַרע)
דעם עוויגען, אונד שפּראַך:
ווער בין איך? אַ עווי-
גער גאָטט! אונד וואָס
איזט מיין הויז, דאָס
דואַ וואָ ווייט מיך
בראַטעס? (יז) אונד
איך דיעזעס שיען דיר נאך

צו וועניג, אַ גאָטט! דאָ פֿערקיןדעטעס דואַ (גונסט) דעם הויזע דיינעם קנעכטעס,
אויך פֿיר דאָ פֿערנע צוקונפֿט, אונד בעטראַכטעטעס מיך אַלס איינען מענשען פֿאַן האַהער

ר ש י

(טז) כי הביאתני עד הלים. מזה רועים הביאתני למלכות: (יז) ותקטן זאת בעיניך.
שחת לי המלכות: למרחוק. שהעמדת אח מלכותי לעתים רחוקים שאמרת והעמדתיהו בביתי
ובמלכותי עד עולם: וראיתי כחור האדם המעלה. שהשיתני והשנתני בשורות הגדולים כלומ'
קטן הייתי והשנתני בשורות נדיבי עמך שאמרת לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים, כחור

ב א ו ר

גם בחיבור המלות כאשר יבין כל משכיל. (יד) והעמדתיהו, בשמואל פסוק ט"ז נאמרה הנטחה
זאת בנוכח מול דוד, ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם וגו' וסופרנו (הכותב לתפארת לא לאי
דוד) הסב הדברים על בנו הנזכר מקודם וכתב הדברים בלשון נסתר. בביתי, למשל על קיום
בית דוד הוא אומר כי הקב"ה יעמידהו בביתו ובמלכותו ולא יסיר עין מעליו [ואולי עד"]
ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם (ישעי' נ"ו ה') , גם יתכן כי ביתי מורה על צ"המק
ומלכותי על מלכות ישראל. וכסאו, רומז לכל זרעו עד עולם. (טו) החזון, ובשמואל החזון,
ואמר הדברים והחזון, כי הראשונים הם על סיפור מסע המשכן ובחירת דוד, והחזון הוא
על בשורת העתיד (כי שרשו מזה ומורה על מראה הימים העתידיים) כי בית יבנה לו ה'
וכי יבנה בנו אח בית הבחירה, (טז) לפני ה', לפני ארון ברית ה'. (יז) למרחוק, גם
על עתים רחוקים כמו אשא דעי למרחוק (איוב ל"ג). וראיתי, הראיתי במעלה גדולה
כתכונת האדם הגדול וכו' ותור הוא לשון תכונה וכן תורת האדם כספר שמואל, וקירוב לו
נאוו לחייד בתורים (ש"ה א' י') שהם הפנינים המסודרים ומחוברים על סדר ותכונה (רד"ק).
ונפירש"י כתוב וז"ל: תור פתרונו שורה ודוגמתו בסוכה ראש תור ירק, הכנת שני מינים נפרדים
יש בהם כי בסוכה מלאנו (ז' רע"ח) ויעמידנו כנגד ראש תור, ובפ"ג דנלאים היה ראש תור
ירק וכןסם לתוך שדה ירק. ופירש הכתיב והשנתני בשורות הגדולים וכו', ואני אחזתי בדעת
הרד"ק, רק שאין לדעתו אדם נסמך אל המעלה ב"א מעלה הוא סומך אל מלת תור, ושעורו
כתור המעלה של אדם וכמו שהנחמתי, ונסמך תור אל האדם וגם אל המעלה (שהוא שם
השקרה

יְהוָה אֱלֹהִים: (יח) מִה־יּוֹסִיף
עוֹד דָּוִד אֵלֶיךָ לְכַבֹּד אֶת-עַבְדְּךָ
וְאֶתְהָאֵת-עַבְדְּךָ יִדְעֶתָ: (יט) יְהוָה
בְּעֶבֶר עַבְדְּךָ וּכְלָכָה עֲשִׂיתָ אֶת
כָּל-הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהַדְיֵעַ אֶת-
כָּל-הַגְּדֻלּוֹת: (כ) יְהוָה אֵין כְּמוֹךָ
וְאֵין אֱלֹהִים זֹלָתְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-
שָׁמַעְנוּ בְּאֶזְנוֹנוֹ: (כא) וּמִי כַעֲמָךָ
יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הָיָה
הָאֱלֹהִים לִפְדוֹת לָזֶם לְעוֹם לָךְ
שֵׁם גְּדֻלּוֹת וְנִזְרָאוֹת לְגִרְשׁ מִפְּנֵי

אֵינֶנּוּ שְׂאֵפֶט, אֵינֶנּוּ עֵוִינֶנּוּ נֶאֱמַט!
(יח) וְאֵם וְאֵל לֹד פֶּאֶרְט.
פֶּאֶרְטוֹ (לוֹ טַפְרַעֲכֶנּוּ), פֶּאֶרְטוֹ
דַּעַר עֲהָרַע דִּיא דִּינֶנּוּ קִנְעָה
טַע צוֹ טַהִיל וּוְאִירַע? —
דַּע דִּיא דִּינֶנּוּ קִנְעָט דַּאךְ
קִנְעָטס! (יט) עֵוִינֶנּוּ!
דִּינֶנּוּ קִנְעָטס וּוְעֶנּוּ,
אִינֶנּוּ נֶאֱמַט דִּינֶנּוּ וּוְלֵל עוֹ
הָאֵם דִּיא דִּיעוֹ גִּרְאֵס טַהֲט
אִינֶנּוּ עֵוִינֶנּוּ, אִינֶנּוּ צוֹ פֶּעֶר
קִנְעָט דִּינֶנּוּ אֵל לִגִּרְאֵס ע.
(כ) עֵוִינֶנּוּ! נִעֲמָנֶנּוּ אִינֶנּוּ
דִּיר גִּלִּיד, אִינֶנּוּ קִינֶנּוּ גִאֲטֶנּוּ
הִיט אִינֶנּוּ אִינֶנּוּ דִּיר, וּוְאִירַע
וּוִיר וְעֵלְבָט עִם עֵרְפִיֶהֶר עוֹ.
(כא) אִינֶנּוּ וּוְאִירַע אִינֶנּוּ גִלִּיד
דִּינֶנּוּ פֶּאֶלְקַע יִשְׂרָאֵל, אִינֶנּוּ
נֶע נֶאֱצִיָּאן אִינֶנּוּ עֵרְרַעוֹ,
פֶּיר וּוְעֵלְבָט גִּאֲטֶנּוּ דִּירַעוֹ צֶאֱנֶנּוּ,
בַּעֲרִירַעוֹ דִּעֵן רוֹחַ דִּינֶנּוּ גִרְעָס אִינֶנּוּ פֶּרְטֶבֶר קִיט, דַּע דִּיא פֶּאֶר דִּינֶנּוּ פֶּאֶלְקַע —

עמך

בַּעֲרִירַעוֹ דִּעֵן רוֹחַ דִּינֶנּוּ גִרְעָס אִינֶנּוּ פֶּרְטֶבֶר קִיט, דַּע דִּיא פֶּאֶר דִּינֶנּוּ פֶּאֶלְקַע —

דא

פֶּרְטוֹ (יח) מִה־יּוֹסִיף עוֹד דָּוִד אֵלֶיךָ. פֶּרְטוֹ מִה־יּוֹסִיף
עוֹד לִדּוֹד לְנֶקֶד: לְכַבֹּד אֶת עַבְדְּךָ. בְּשָׁנִיל לַעֲשׂוֹת כְּכֹד לִי אֲנִי עַבְדְּךָ וְאֶתְהָאֵת יִדְעֶתָ מֵאֵלֶיךָ
(כא) כְּתִיב וְאֵם יוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְאֶתְהָאֵת יִדְעֶתָ אֶת עַבְדְּךָ ה': (יט) ה'
בְּעֶבֶר עַבְדְּךָ. כִּי מוֹסֵב הַפֶּסֶק זֶה עַל הַעֲלִיָּן וְעַל כִּי עֲשִׂיתָ לְהוֹדִיעֵנִי אֶת כָּל הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת
שֶׁהוֹדַעְתִּי וְהַכֵּל מִרְכָּן לְכָן לְכָן ה' אֵין כְּמוֹךָ וְשָׁמָּה חָאֵמֶר גְּדוֹל כְּמוֹהוּ אִינֶנּוּ אֵל לְכָל מַעֲט קִטָּן
מִמֶּנּוּ יֵשׁ לְכָן חָאֵמֶר: (כ) וְאֵין אֱלֹהִים זֹלָתְךָ. אֵין כְּמוֹךָ וְאֵין זֹלָתְךָ בְּאֱלֹהִים אֵף בְּעַמִּים:
כָּל אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ בְּאֶזְנוֹנוֹ. כָּל יָמָיו: (כא) וּמִי כַעֲמָךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד. מִמֶּה הֵם מִיּוֹחֲדִים מְכֹל
הַעֲמִים מִזֶּה אֲשֶׁר הָלַךְ אֱלֹהִים בְּעַלְמוֹ לִפְדוֹת לוֹ לַעֲמִ. כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב אֲנִי יוֹלָא בְּחוּךְ מִלְרִים (שְׁמוֹת
י"ב) מִזֶּה אֲנִי מִיּוֹחֵד שֵׁלָא עֲשֵׂה זֶה לְשׁוֹם אִוְמָה בְּעוֹלָם: לְגִרְשׁ מִפְּנֵי עַמְךָ אֲשֶׁר מִדִּית מִמִּלְרִי

ב א ו ר

הַמִּקְרָה הַמִּתְאָר מִלֵּת תוֹר) עַל דֶּרֶךְ כָּלִי קִרְשׁ הָאֱלֹהִים (לְהֵלֵךְ כ"ב י"ט) שְׁנוֹמֶךְ כָּלִי לְקִדְשׁ וְגַם
לְאֱלֹהִים (וְע"ע דַּה"ב ל"י). (יח) אֵלֶיךָ, לְדַבֵּר אֵלֶיךָ כְּתוּב בְּשִׁמּוּל, וְסוֹפְרֵנוּ הַשְּׁמִיט אֶת
הַפֶּעַל הַעֲלָמִי (דִּבּוּר) אֲחֵרִי הַזִּכִּירוֹ אֶת פֶּעַל הַעֲזוֹר (הוֹסִיף) כְּמוֹ לְמַעֲלָה פֶּסֶק ה' וְאִינֶנּוּ מֵאֵהֶל
וְגו' שְׁעוֹר וְאִינֶנּוּ מִתְהַלֵּךְ מֵאֵהֶל וְגו'. לְכַבֹּד, עַל כְּבוֹד שְׁאֵתָה מְכַבְּדוֹ וְהוּא אִינֶנּוּ רָאוּי לוֹ?
הֲלֹא אֵתָה ה' מִקְרָתִי וְתִדַּע אֶת מַעֲט עֲרִבִי, וְעַד"ו תִּרְגַּמְתִּי. (יט) עַבְדְּךָ, מוֹסֵב עַל סוֹף
הַכְּתוּב לְהוֹדִיעַ אֶת כָּל הַגְּדוּלּוֹת, וְשְׁעוֹר בְּעֶבֶר עַבְדְּךָ עֲשִׂיתָ זֹאת לְהוֹדִיעַ אֶת כָּל הַגְּדוּלּוֹת,
(וְלֹא כְּמִתְנַחֵם אֲשֶׁר בְּעֶבֶר לְדַקְּתוֹ עֲשֵׂה ה' כֹּזָא), וְשִׁמּוּל נֶאֱמַר בְּעֶבֶר דִּבְרָךְ וְגו' לְהוֹדִיעַ
אֶת עַבְדְּךָ. הַגְּדוּלָּה, נֵם וְאִשְׁרֵי דָגַשׁ וְהִרְאִי גִדְּלָה. (כ) שְׁמַעְנוּ, לֹא לְכָד כִּיּוֹם הַזֶּה כ"א
בְּכֹל אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וְאִבְרִיתִנוּ סִפְרוּ לָנוּ אֵין כְּמוֹךָ. (כא) יִשְׂרָאֵל, הִרְאִי כַעֲמָךָ כִּי־יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שְׁהוּא
בְּשִׁמּוּל, כִּי בְּכּוֹס הַכֵּל לִפְנֵי הַפֶּרֶט לְרִיד שִׁכְכַל סִימָן הֵיחָס כְּמוֹ אֵל אֲחִיד אֵל עֲשׂוֹ (בְּרַאשִׁית
ל"ב ז'). לְשׁוֹם לָךְ, פֶּתַח בְּנִסְתָּר וְסִיּוֹם בְּנוֹכַח, וְגַם בְּשִׁמּוּל הוּא תַעֲרֹבֶת גּוֹפִים וְטַעֲמִים

דברי הימים א יז

תרגום אשכנזי צג

דאס דוא אויס מצרים ער-
לעזטעסט, פֿעל קער הנוועג
דראגטעסט. (כג) דוא בע-
שט מוטעסט דיין פֿאלק ישרא-
ל דיר צום פֿאלקע אין עויג-
קייט, אונד דוא אַ עויגער!
וואַרסט איהר גאטט. (כד) נון
מאָנע אַ עויגער! דאָ וואַרט
וועלכעס דוא אויסגעשפּראַך
כֵּען איבער דיינען קנעכט
אונד איבער זיין הויז, פֿאַרט-
דויערנד בלייבען אין עויג-
קייט, אונד מאָנעסט דוא
פֿאַללפֿיהרען וואָס דוא פֿער-
הייסען. (כד) אַנערקאָנט
אונד פֿערהערליכט ווערדע
דיין נאָמע ביז אין עויגקייט,
דאָס עס הייסע: דער עויגער
צבאות גאָטט ישראל, אונד
אונד שטעטט איין שוטצגאָטט
פֿיר ישראל; אונד דאָ הייז
דיינעס קנעכטעס דוד זיין
בעגרינדעט פֿאַר דיר. (כה) דען
דוא, מיין גאָטט! האָסטעס

עמך אשר-פֿדית ממצרים גוים:
(כג) ונתת את-עמך ישראל לך
לעם עד-עולם ואתה יהוה היות
להם לאלהים: (כג) ועתה יהוה
הדבר אשר דברת עד-עבדך
ועל-ביתו ואמן עד-עולם ועשה
כאשר דברת: (כד) ויאמן ויגדל
שמו עד-עולם לאמר יהוה
צבאות אלהי ישראל אלהים
לישראל ובית-דוד עבדך נכון
לפניה: (כה) כי ואתה אלהי גלית
את-און עבדך לבנות לו בית
על-כן מצא עבדך להתפלל
לפניה: (כו) ועתה יהוה אתה-

הוא

פתח כס"פ

אפֿענעכאַרט דעם אָהר דיינעס קנעכטעס, איהם איין העררשערהוויז צו ערריכטען,
דאַרום פֿאַנד דיין קנעכט אויך מוטה, דיעס פֿאַן דיר צו ערפֿלעהען. (כו) אונד נון
עויגער

ר ש י

גוים. ולפי שאתה יחיד בעולמך ועמך מיוחדים מכל אום ולכך נאה לך לתת להם מלך הגון
וגדול: (כד) ויאמן ויגדל שמו עד עולם לאמר. שיאמרו ה' נבואות אלהי ישראל אלהים
לישראל וגם קיים דברו: ובית דוד עבדך נכון לפניך. שדברת וכסאוי יהיה נכון עד עולם:
(כה) כי אתה אלהי גלית. פתרון ודאי נאה לך לאמן דברך כי עתה בעלמך גלית און לבנות
לו בית כדכתיב ואניד לך ובית יבנה לך ה': על כן מצא עבדך להתפלל לפניך. כלומר
אם לא היית בעלמך אומר לי להביא על זרעי הטובות האלו לא היה עולה על דעתי לבקש
אשר מי אני אשר הביאותני אפילו עד הלום אבל הואיל שאמרת למען להביא לי כל הטובות

ב א ו ר

יחד אין די צאר. גוים, מוסב על לגרש, והדברים העומדים בין שני מלכות אלה הם מוסגרים.
(כג) ויאמן, יתקיים ויתחזק כבוראת אמן בהנחתו הראשונה כמו מים נאמנים, ונקרא הכותב
בדבר מאמין, מפני ששנו את הדבר לחזק וקיים ראוי לתמוך עליו. (כד) ויאמן, יכירו כל
הארץ אמונתו ואמתתו. ה' צבאוה, כלומר ה' נבואות הנקרא אלהי ישראל הוא באמת אלהים
לישראל וכתרגומי. (כה) כי אחה, לא ערבותי את לבי להתפלל על דבר שאינו ראוי לו,
אך אחרי כי גלית את אזורי לבנות לו בית, לכן מצא עבדך את עצמו או מצא את לבי (כזכור
בשמואל

חרגום אשכנזי

עוויגער! דער דוא נור אל-
ליין גאטט ביוט! אויסגע-
שפראכען האסט דוא איבער
דאז הייז דיינעם קנעכטעם
דיעזעגנארע. (כו) דוא האסט
נון אנגעאנגען דאז הייז
דיינעם קנעכטעם צו זעגנען,
אויף דאס עם עוויג פאר
דיר בלייבע; יא דוא עוויגער!
האסט עם געזעגנעט, אונד
געזעגנעט איזט עם נון עינגליך.
יח (כז) נאכהער געשאה עם
דאס דוד דיא פלשחים
שלוג אונד זיא דעמיטהיגטע,
ער נאהם גח מיט זיינען לאנד-
שטארטען אויס דער געוואלט
דער פלשחים. (כח) ער שלוג
מואב, אונד מואב מוסטע
דעם דוד דיענסטבאר זיין,
אונד איהם טרייבט ברינגען.
(ג) דוד שלוג אויך דען דרערער

דברי הימים א יז יח

הוא האלהים ותדבר על-עבדך
הטובה הזאת: (כו) ועתה הואלת
לברך את-בית עבדך להיות
לעולם לפניך כי-אתה יהוה
ברכתו מברך לעולם:

יח (כז) ויהי אחרי-כן ויך דוד
את-פלשתיים ויכניעם ויך
את-גת ובנתיה מיד פלשתיים:
(כח) ויך את-מואב ויהיו מואב
עבדים לדוד נשאי מנחה: (ג) ויך
דוד את-הדרעזר מלך-צובה
חמתה בלכתו להציב ידו בנהר

פרח

קאניג פאן צובה חמת, אלס דערוועלבע קאם זיינע מאכט צו בעגרינדען אים שטראמע
ר ש י

הללו לפיכך אני מתפלל שתאמן את דבריך: (כו) כי אזהה' נרכת. כלומר נרכתני: ומנך
לעולם. כלומר ועבדך יהא מבורך לעולם:

יח (א) ויהי אחרי כן ויך דוד. אחר שאמר דוד לבנות בית ואמר לו הקנ"ה לא תבנה אתה
אמר דוד הואיל ואין עלי לבנות הבית אלא בני עתה אבינה ואסדר לו הכל לכשיבא
בני לבנות הבית שיהא לו הכל מזומן ועתה מניח הכל והולך ומספר היאך זימן לו הבנין
שנלחם עם אויביו והקדיש שללם לבנין הבית וכן דרך הפסוק לדבר ודוגמא באלהיו ובאלישע
מאחר שאמר יהי נא פי שנים ברוחך אלי מניח כל המעשה מן המלכים ומספר והולך מן נפלאות
אלישע היאך היו פי שנים עד שישלים הכל: (ג) ויך דוד את הדרעזר מלך צובה חמתה.
בחמת היתה המלחמה ובחמת הכס דוד חתמה כמו לחמת: להניב ידו. פתרונו כשהלך להניב

באור

בשמואל) להתפלל לפניך. (כו) האלהים, אתה הוא בעל היכולת והחוקק להושיעו חמיד.
(כו) הואלת, לשון התחלה ברכון ובנונה, ובשמואל הוא תפלה על העתיד, הואיל ובדרך את
בית עבדך להיות לעולם לפניך, ופה הוא בדרך תקוה, כלומר תקוה ואיחל כי אין התחלת
ברכתך זאת רק לזמן מה, כ"א להיות ביתי לעולם לפניך, כי, אם אתה נרכת אז הוא מבורך
לעולם, ואולי להיות לשון תפלה כמוה' להושיעני (ישעי' ל"ח ב') במקור ולמ"ד היחס,
כלומר אתה הואלת לברך את בית עבדך, מי יתן ויהי כן לעולם לפניך!

יח (א) גח, כ"כ מ' נאמר מחג האמה, ולדעתי אמה יורה על קץ וגבול כמו בא קיץ
אמת בלעך (ירמיה נ"ח י"ג) ומחג הוא דמיון הממשלה כמו ומחגי בשפתך (ישעיה
ל"ז כ"ט) ושיעור הכתוב כי לקח דוד את ממשלת הגבול מיד פלשתיים, והגבול הזה היה בנת באר
יודיענו סופרנו המפרש את הסתים, ועיין גם מ"ש רש"י בשמואל. (ג) חמתה. לדעת רד"ק
הכהו בחמת כשהלך להניב ידו בנהר פרת ונלחם עם תעו מלך חמת כנאמר (בפסוק י"י)

דברי הימים א יח

תרגום אשכנזי צד

פרח. (ד) אינר דור ערא=
בערטע פאן איהם טויזענד
שטרייטוואגן אונדזע.
בען טויזענד רייטער נעכסט
צוואנציג טויזענד מאן פֿום=
פֿאלק; דור ליעם אללעם
קריענסגעשפאן לאהמען,
דאך ליעם ער הונד ערט
שטרייטוואגן אונדזע איבריג.
(ה) ארם דרמשק קאם דעם
הרעזר קאניג פֿאן ציבה ביי=
צושטעהען, דא שלוג דור
פֿאן ארם צוויי אונד צוואנציג
ציג טויזענד מאן. (ו) דור
בעזעטצטע ארם דרמשק,
אונד ארם מוסטע דעם דור אונטערטהאן זיין אונד מריבוט ברינגען; זא שטאנד דער
עוויגע

פרת: (ו) וילכד דויד ממנו אלף
רכב ושבעת אלפים פרשים
ועשרים אלף איש רגלי ויעקר
דויד את כל הרכב ויותר ממנו
מאה רכב: (ה) ויבא ארם דרמשק
לעזור דוד דרעזר מלך צובה ויד
דויד בארם עשרים ושנים אלף
איש: (ו) וישם דויד בארם דרמשק
ויהי ארם לדויד עבדים נשאי

מנחה

ר ש י

כמו להשיב גבולו ולהלכיב צנהר פרת שהיה משיג לגבול נהר פרת ודוגמא (שמואל ב' י"א)
ואנשלים לקח וילכיב לו בחייו וגו' ויקרא לה יד אנשלים שפחרונו כח גבול אנשלים ד"א ויקרא
לה יד אנשלים בתוך המלכה לר אנשלים לוח אורך ידו בדכתיב בלוחו פסוק כי אמר זאת
הלורה המלווית אחר יד אנשלים. (מפי רבי ילחק בר שמואל בדרבנא שמעתי ק): (ד) ויעקר
דוד. משום דכתיב לא ירבה לו סוסים (דברים י"ז) בדכתיב ואת סוסיהם העקר (יהושע י"א):
ויותר ממנו מאה רכב. לא ירבה לו סוסים הא בדי מרכבתו מותר: (ה) ויבא ארם דרמשק.
(ובשמואל ב' ח') כתיב דמשק ודרך הפסוק לדבר כן כמו מן שנט שרביט שהרי חיסר אהכס
בשמים תרגום שרביטים (גם זו אמר ר' ילחק): (ו) וישם דוד בארם דרמשק. פתרון נלכיב
ובשמואל

ב א ו ר

כי איש מלחמות תעו היה הדורעזר, אך עפ"י היה ראוי בדמח גם ממה שנאמר להלן כי איש
מלחמות תעו וגו' נראה כי לא נודע לנו עד עתה ממלחמתם מאימה. ואולי י"ל כי חמתה
מוסב ל"ט ושיעורו חמתה בלכתו להלכיב ידו וכו' וא"כ לא הכהו בחמת רק בדרך לכתו שמה.
אך יותר נראה כי חמת הוא פה במובן הכללי על כל הכנר אשר מגבול ארץ ישראל עד הנהר
פרת, ואין זה אחד עם העיר הפרטית חמת אשר עליה מלך תעו, והיא חמת רבה (עמוס
ו' ג') הסמוכה ללננון עם בנותיה, רק שהעיר הזאת היה מקומה בכנר חמת, וכן גם לונה
קריית הדורעזר (נעזינים) על נהר פרת, היה מלכה בכנר זה כמו שנמלא חמת לונה (דה"ב
י"א ל"ג) ויהיו א"כ שני המלות צובה חמהה בפסוק שלפנינו מקוברות יחד, ושיעורם לונה
אשר לחמת בה"א נוסף: להציב, לכוון את ממלחתו וליסד תקפו, וסופרנו יבאר ע"ז היטב
מ"ש המורחו בשמואל להשיב ידו. (ד) אלף, בשמואל כתיב אלף ושבע מאות פרשים, ועיין
מ"ש בהקדמה על מהות חלופי המספר בכלל. ויעקר, לא עקר את הרכב כ"א את סוסיהם
וכן להלן ויהרוג וגו' שבעת אלפים רכב (י"ט, י"ח) ואולי רכב בענמותה מורה על למד בהמות
כמו רכב ממור רכב גמל (ישעיה נ"א ז') רכב סוסים (מ"ב ז' י"ד). ויותר, לכוון
עלמו ועיין פרש"י. (ה) דרמשק, ר"ש נוסף כמו שרביט, ושרנף, ומה שנאמר ויבא בזכר
ובשמואל ותבוא הנה מנהג שמות הערים והמדינות ללבוש שמה אשה ושמה גבר בידוע
(ו) וישם, מענין וישיבו על העיר (מ"א כ' י"ג) שפיושו החזקו והחגגו באויב ובמכניו.
עבדים, המובן נמלת ענד אינו הננועה כרטיית בממלכה הכנימית, כ"א שלל היו בני

עווינע דעם דוד בייא, איבער-
אלל וואהין ער גינג. (ז) דוד
נאָהם דיא נאָלדענען שילדע,
וועלכע דיא דיענער דעם
הרעור טרונגען, אונד בראַכ-
טע זיא נאָך ירושלים. (ח) פֿאָן
טכחת אונד כון, דען שטאָד-
טען דעם הרעור, נאָהם
דוד זעהר פֿיעל קופֿעֿר,
דאָרויס מאַכטע שלמה דאָן
קופֿערנע טויכבאָד אונד דיא
זילען, אונד דיא קופֿערנען
געפֿאָסע. (ט) אַלס חעו קאָ-
ניג פֿאָן חסח האָרטע, דאָס
דוד געשלאָגען האַטטע דאָן
גאַנצע העער דעם הרעור
קאָניג פֿאָן צובה, (י) דאָ
שיקטע ער ווינען וואָהן הרורם
צום קאָניגע דוד, ויך צו ער-
קונ-

מנחה וישע יהוה לדוד בכל
אשר הלך: (ז) ויקח דוד את
שלטי הזהב אשר היו על-עבדי
הדרעור ויביאם ירושלים:
(ח) ומטבת ומכון ערי הדרעור
לקח דוד נחשת רבה מאד בהו
עשה שלמה את-ים הנחשת
ואת-העמודים ואת-כלי הנחשת:
(ט) וישמע העו מלך חמת כי
הכה דוד את-כל-חיל הדרעור
מלך-צובה: (י) וישלח את-
הדורם-בנו אל-המלך דוד
לשאל

ר ש י

(יבשואל ס) כתיב בפירוש ויש דוד נאָרס דמזק גליבים: (ז) שלטי הזהב. כויכר"ש בלע"ז.
ודוגמתו (בירמיה נ"א) הכרו המלים מלאו השלטים: (ח) נחשת רבה מאד בה עשה וגו'. וזהו
שאמר כיון שאמר דוד לבנות הבית ואמר הקב"ה לו לא אתה תבנה הבית כי אס בנק מספר
והולך

ב א ו ר

חורין כממלכה חפשיה ומשועבדים לתת מס לדוד שנה בשנה, אך במלוכה העלמית לא היה
לו חלק ונחלה כנראה ממעשיהם בפרשה הנאה: (ז) שלטי, הם המגנים כמו שנמלא
השלטים אשר למלך דוד (מ"ב י"א י') דמיון מלתנו הגרמנית (שילד). ולד"ק הם האשפות
המועדים לתת בהם את המלים ע"ד הכרו המלים מלאו השלטים (ירמיה נ"א י"א), ואין זה
ראיה נלחת, כי גם שם יש לפרשו מענין מגן, ומלאו השלטים שיעורו שמו עליכם את המגנים
(כי ע"י שהאדם נכנס בתוך המגן ושימיהו על בשרו נמלא המגן בכל מקומותיו) או השלימו
את חסרון המגנים ומלאו את מספרם. (ח) ומטבת, בשואל ומבטח, וכספרנו נחלק בטח
וטנח ע"ד כנש וכנש נוסף ת"ו הנקבה. ומכון, בשואל נאמר ומכרותי ולא ידעתי לבאר
לי חילוף הזה, אס לא שנאמר ברותי היתה עיר בנויה לכבוד האליל כיון (עמוס ה' כ"ו)
ונקראה על שמו בשם כון כמו שנקראה קרית יערים בעלה ע"ש האליל בעל אשר לכבודו
בנתה (יהושע ט"ו ט') והאליל כיון הוא הכוכב שנתאי בין שבעה כוכבי לכת (סטורכוס)
וכשמו הערבי כיון, והוא היה יראת ארס וסניבותיה כידוע, ולו היו חוגגים אידי סטורנלי"א
הנזכרים בפ"ק דע"ז (ח' ע"א). בח עשה, לא נזכר מזה בשואל, והטעם לדעתי, כי שואל
הוא ספר הזכרונות אשר בו רשם הנביא את קורות העם והמלוכה בעתם ובזמנם, וא"כ בעת
ממלכת דוד לא היה יכול עדיין להזכיר כי עשה שלמה מבית הנחשת וכו'. (ט) חמח,
ראה מ"ש בפסוק ג'. (י) הדורם, בשואל יורם והוא לדעתי חילוף הסוראה, כי הד"ר יורה
בערבית על ההתרוממות וכן בעברית וחורדים אשר (ישעיה מ"ה ב') ומזה בא חילוף הדורם
עם

דברי הימים א יח

לְשֹׂאֵל-לֹוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל־
אֲשֶׁר נָלַחַם בְּהִדְרֵעֶזֶר וַיִּכְהוּ כִּיר
אִישׁ מִלַּחְמוֹת הָעוֹ הִיֵּה הִדְרֵעֶזֶר
וְכָל כָּלִי זֶהָב וְכֶסֶף וְנִחְשָׁת:
(א) גַּם-אַתֶּם הִקְדִּישׁתֶּם לַדּוֹד
לַיהוָה עִם-הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר
נָשָׂא מִכָּל-הַגּוֹיִם מֵאֲדוֹם
וּמִמוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים
וּמֵעַמְלֵק: (ב) וְאַבְשִׁי בֶן-צְרוּיָה
הִכָּה אֶת-אֲדוֹם בְּגִיא הַמֶּלֶךְ
שְׂמוֹנָה עֶשֶׂר אֲלָף: (ג) וַיֵּשֶׁם
בְּאֲדוֹם נְצִיבִים וַיְהִיו כָּל-אֲדוֹם
עֲבָדִים לַדּוֹד וַיֹּשַׁע יְהוָה אֶת-
דָּוִד בְּכָל אֲשֶׁר הָלַךְ: (ד) וַיִּמְלֹךְ
דָּוִד עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיְהִי עֹשֶׂה
מִשְׁפָּט וְצִדְקָה לְכָל-עַמּוֹ:

יחיר ו'

יואב

תרגום אשכנזי צה

קינדיגען נאך זיינעם וואהל-
זיין, אונד איהם גליק צו
ווינשען דאס ער בעקריענט
דען הדרעזר אונד איהן גע-
שלאנען [דען הדרעזר וואר
אין קריענסגענגער דעס חען]
אונד דאס ער דאצו (ערביי-
טעט חטטע) אללערלייאגע-
ראטהע פאן גאלד זילבער
אונד קופפער. (יא) אויך דיע-
זע ווייהעטע דער קאניג דוד
דעם עוויגען, נעכסט דעם
זילבער אונד דעם גאלדע
דאז ער צוזאמען געבראכט
פאן אללען איבריגען נאציא-
נען, נעהמליך פאן אדום,
פאן מואב, פאן דען זאנהען
עמון'ס, פאן פלשחים אונד
פאן עמלק: (יב) אבשי דער
זאון צרויה'ס, שלוג פאן אדום
אים זאלצטהאלע אכטצעהן
טויזענד. (יג) ער זעצטע אין
אדום לאנדפאלעגער איין,
אונד גאנץ אדום וואר אונ-
טערטהאן דעם דוד; זא שטאנר
דער עוויגע דוד בייא, איבעראל וואהן ער גינג.
גאנץ ישראל אונד איבער רעכט אונד גאנצע אויס, אין זיינעם גאנצען פאלקע.
יואב

ר ש י

והולך היאך זימן לו לננות הבנין: (י) כי איש מלחמות תעו. בעל מחלוקותיו היה יוכן מיכית
למעלה ויד דוד את הדרעזר וכי מה עניין להם לחמת לערוך בו מלחמות אלא הדרעזר מלך
מונה הלק להלחם על תעו מלך חמת נחמת ובעוד כן בא דוד עליו והכהו. וכל כלי זהב וכסף
ונחשת הביא דוד וכו' (בשמואל ב' ח') ובידו היה כלי כסף וכלי זהב וכלי נחשת: (יג) וישם באדום
נציבים. שלטונים שלא רצה להמליך עליהם מלך: (יד) משפט ולדקה. משך עזמו מלהלחם עוד

ב א ו ר

עם יורם. וכל, פי' עם כל, ומוסב על וישלח את הדורס, ובשמואל נאמר תמורתו ובידו
היו. (יא) מאדום, בשמואל מארס, ובחמת גם את ארס גם את אדום הכה דוד במסופר
בפרשה זו (פ' וי' וי"ג). ומעמלק, לא נזכר בשמואל ובספרנו ממלחמתו בעמלק, ויראה
היות הכוונה על הימים אשר נלחמו הוא ואבשי בעמלק בעת היותם חוסים בכל אביש מלך גת
במסופר בארונה בש"א פרשה למ"ד וגם בפרשה כ"ז. (יב) ואבשי, הוא אבשי. והנה בשמואל
ב' (ח' י"ג) נאמר כתוב זה בנמה שנים: ויעש דוד שם בשבו מהכותו את ארם בגיא מלח

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יח

(טו) וַיֹּאבֵב בֶּן-צְרוּיָה עַל-הַצָּבָא
וַיְהוֹשֶׁפֶט בֶּן-אֲחִילֹוד מִזִּכְרִי:
(טז) וַצְדֹוק בֶּן-אֲחִיטוֹב וְאַבְימֶלֶךְ
בֶּן-אֲבִיתָר כַּהֲנִים וְשׁוֹשָׁא סֹפֵר:
(יז) וּבְנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע עַל-הַכֶּרֶת
וְהַפְּלִתִי וּבְנֵי-דָוִד הָרִאשֹׁנִים
לִיד הַמֶּלֶךְ:

(טו) יואב דער זאָהן צרויה'ס
וואָר איבער דאָז העער;
אונד יִהושֶׁפֶט זאָהן אַחִילוד'ס
וואָר קאַנצלער. (טז) צדוק
דער זאָהן אַחִיטוב'ס אונד
אַבִּימֶלֶךְ דער זאָהן דעם אבִיתָר
וואָרען פֿריעסער, אונד
שׁוֹשָׁא וואָר געהימשרייבער.
(יז) בניהו דער זאָהן יהוידע'ס
וואָר איבער דיא כרתי אונד
פֿלתי געזעטצט, אונד דיא זאָה-
נע דעם דוד וואָרען דיא ער-
שטען צור האַנד דעם קאַנינגס.

ר ש י

ויהי

ומלכאח ולכא עוד במלחמה והיה יושב ושופט חמיד ישראל בדקה: (טו) ויואב על הכנף. לפי שמעך
ידו מלכאח עוד בכנף הנית יואב על הכנף להלחם כל מלחמתו כל זה מוסב על עשה משפט
ולדקה ומה שהפסיק ויואב על הכנף משום הכי הולך שלא תאמר הואיל ודוד עשה משפט אס
כן לא היו ישראל עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על הכנף: מזכיר. חוזר לראש שהיה מזכיר
איוזה דין בא לפני המלך תחילה דוגמא להביא את ספר הזכרונות דברי הימים: (טז) ושוא
סופר. אחילוד מזכיר ושיא כותב על ידו: (יז) על הכרתי והפלתי. פתורו אומות היו בדכתי
(לפניה ב') הוי גוי כרתים ומאומות היו עם דוד אנשים גבורי חיל ובניהו עליהם ודוגמא
(בשמואל ב' ט"ו) וכל עבדיו עונרים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגו': ובני דוד
הראשונים ליד המלך. פתורו ובני דוד היו תמיד ראשונים אלל מלך לעשות כל זרכו:

ב א ו ר

שמנה עשר אלה, ומ"ט בתהלים יואב וי"ב אלף ת' אבשי וי"ז אלף עיין רד"ק. (טז) ואבִּימֶלֶךְ,
ב"ב ח' ואחִימֶלֶךְ בתי"ת והוא נכון ואמרו השפרשים כי מחולפת השטה וכל אביתר בן אחִימֶלֶךְ
בכתוב מפורש ב"א סוף כ"ב וב"ב סוף כ', ודומה לחילוף זה יהוידע בן בניהו (דה"א ב' ז"ל)
חזר בניהו בן יהוידע, אך ממ"ש (להלן כ"ד ג') ויחלקם דוד וכדוק מן בני אלעזר ואחִימֶלֶךְ
מן בני איתמר וגו' ילל לנו, כי שימש אחִימֶלֶךְ בן אביתר (שם פסוק ו') לעומת צדוק הכהן,
ואחרי שידענו מראש ס' מלפים כי האריך אביתר ימים יותר מדוד, א"כ ל"ל כי גם בתי
דוד, לא הניח את אביתר לעבודה נכבדה ולקח את בנו תחתיו (וזה היה מדעתו את מחשבתו
הרעה נגדו), ורק מהנחת דוד אחרי הריגת נוב (ז"א סוף כ"ב) היה אביתר כהן הראש בשם
ולא בפועל. ושישא, בשמואל ושריה (אולי תואר לכה"ג כמו שר—יה) ושם סוף כ' ושוא
(בנפילת שי"ן כמו יוב וישיב למעלה ז' א' ע"ש) וסופר הוא ממונה על חשבונות המלך. (יז) על
הכרתי, מפרש היטב את הכתוב ב"ב (סוף ח') ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי שאין לו
פירוש כלל אס לא שנאמר כי ויהכרתי במקום עם. הכרתי, חז"ל דרשו שהם קורים ותומים
ע"ש שבורחין ומפליאין דבריהם וכן דרשו במ"א שהם הסנהדרין, ולד"ק משפחות חשובות
צירושלים היו. ובתרגום יונתן קשתא וקלעיא (מושבי קשת וקולעי אבנים). אך בפשט פירש'
כי אומות היו ככתוב הוי גוי כרתים (לפניה ב' ה') ומאומות היו עם דוד גבורי חיל,
וע"פ דרכו י"ל כי גם פלתי (בחסרון השי"ן דוגמא שלהבת ולהבת) הוא כמו פלשתי, והם שומרי
המלך מעם פלשתיים, כי כרתים ופלשתיים קרובים הם כאשר מורה זיווגם שם בלפניה,
וביחזקאל (כ"ה ט"ז) הנני נוטה את ידי על פלשתיים וְהַכְרַתִּי אֶת כְּרִתִּים, ולזה נאמר בשמואל
בנום דוד מפני אנשלוס: וכל עבדיו עונרים על ידו והכרתי והפלתי וכל הגתים וגו' הכי
שלא נחשבו הכרתי והפלתי בכלל עבדיו, ואס גם פלשתיים בכלל שותפי נפש דוד, הנה איו
מן הנמנע לקחתו לו גבורים פרטים מהם לשומרי ראשו מקשר וממרד (ולא בארץ קדם לבד
גם בארץ אירופא לא זר הוא לקחת להם המלכים שומריהם מארץ חסרת כידוע מלפני
ורומי). הראשונים, ב"ב סוף ח' נאמר כי כהנים היו וחילוף זה נכב מיותר בהקדמה.

דברי הימים א יט

תרגום אשכנזי

יט (א) ויהי אחרי-כן וימות נחש
מלך בני-עמון וימלך
בנו תחתיו: (ב) ויאמר דויד
אעשה-חסד עם-חנן בן-נחש
כיעשה אביו עמי חסד וישלח
דויד מלאכים לנחמו על-אביו
ויבאו עבדי דויד אל-ארץ בני-
עמון אל-חנן לנחמו: (ג) ויאמרו
שרי בני-עמון לחנן המכבד
דויד את-אביו בעיניה כי-שלח
לה מנהמים הלא בעבור להקד
ולחפץ ולרגל הארץ באו עבדיו
אליה: (ד) ויקח חנן את-עבדי

יט (א) עם נעשאה היערוף,
דאם נחש, קעניג
דער זאָהנע עמון, שטאַרב,
אונד זיין זאָהן שטאַטט זיינער
רעניערטע. (ב) דא שפראך
דוד: איך ווילל מיך הולדפאלל
צייגען דעם חנון, זאָהן דעם
נחש, דען זיין פֿאַטער ערווייען
זיך הולדרייך מיר. דוד שיקטע
אלזאָ געזאגטע, איהו צו טרע-
כטען וועגען זיינעם פֿאַטערס.
אלס אַבער דיא דיענער דעם
דוד אין ראָז לאַנד דער קינער
עמון צו חנון קאמען, איהו צו
טרעסטען, (ג) דא זאגטען דיא
בעפֿעהלס האַבער דער קינ-
דער עמון'ס צו חנון: אין דיינען
אויגען מאַג דויד וואָהל אלס
פֿערעהרער דיינעם פֿאַטערס
ערשיינען, אינדעם ער דיר
טרעסטער צווענדעט, אַבער
וואָהרליך! בלאָס אום דאָז לאַנד צו דורכפֿאַרשען, צו צערשטערען אונד צו ערשפֿע-
הען, זינד זיינע דיענער צו דיר געקאָממען. (ד) דא ערגריף חנון דיא דיענער דעם דוד,
שאַר

ר ש י

יט (ב) כי עשה אביו עמי חסד. לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך
מואב בדכתיב (שמואל א' כ"ב) וילך דוד משם ממפה מואב ויאמר אל מלך מואב ילך
נא אביו ואמי אתכם וגו' ובאו בני מואב והרגו' כולם חוץ מאליהו אחי דוד שבת לארץ בני
עמון וקבלו נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ מאליהו שכתב במחלקות בנשיאים
ליהודה אליהו מאחי דוד וזהו אשר עשה אביו עמי חסד (לקמן א' כ"ז) ועל פי אותה איכה
הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו דכתיב (שמואל ב' ח') ויך דוד את
מואב וגו': (ג) המכבד דוד את אביו בעיניו. והלא כתיב בתורתם לא תדרוש שלוםם וטובתם
(דברים כ"ג). וסנור אתה שגנית מכות אלקיו ובא לדרוש שלומך ולכבוד אביו שלח לך מנחמים
הלא

ב א ו ר

יט (א) פרעה זו נאמרה בשנוי לשון הנהוג גם כ"כ י', אך פרעה ט' המספרת שם מחסד
דוד עם מפינשת נשמטה בספרנו, אולי מפני כי שכתו זה מביא לידי גנותו בהטותו
אח"כ אופן לקול מרגל ועשה עול עם מפינשת (ש"כ פרעה ט"ו וי"ט). בנו, בשמואל ח' כ' ו
בנו וכן נכון. (ב) עמי חסד, בפירש"י הביא מאמר ז"ל על מהות החסד הזה והוא מתנחמות,
ונפשוט החסד הוא שלא בא באגודה אחת עם מלכי ארם ופלשתים ואדום הנלחמים בדוד
כמסופר מקודם. (ג) המכבד, שגורו הכענין נראה דוד כאיש נותן כבוד לאביו וכו'.
ולחפץ, לגרום לו השמחה כמו ויהפוך את הערים (בראשית י"ט כ"ה) כי המשמית דבר מתיקן
מהפך

תרגום אשכנזי

דברי הימים א יט

דויד ויגלהם ויכרת את מדויהם
בחצי עד המפשעה וישלחם:
(ה) וילכו ויגידו לדויד על-
האנשים וישלח לקראתם כי-
היו האנשים נכדמים מאד
ויאמר המלך שבו בירחו עד
אשר יצמח וקנכם ושבחתם:
(ו) ויראו בני עמון כי התבאשו
עם דויד וישלח חנון ובני עמון
אלף כפר-כסף לשכר להם מן-
ארם נהרים ומן-ארם מעבר

שאר זיא אב, אונד שניטט
איה ע קליידער צור העלפטע
וועג ביו אן דען שריטט, (מ)
דיז סחזק, דאן שיקטע ער
זיא פארט. (ה) זיא גינגען,
אונד מאן בעריכטעטע דעם
דור פאן ריעזען מענגערן. דא
שיקטע ער איהנען ענטגעגען,
[דען דיא לייטע שעמטען זיך
זינער] אונד דער קעניג ליעם
זאנען: בלייבט אין יריחו ביו
איך דער בארט געוואלסען
איזט, דאן קאממעט צוריק.
(ו) אלס דיא זאנען עמוןס זא-
הען, דאס זיא זיך פערהאסט
געבאלט ביא דור, דא שיק-
טע חנון אונד דיא זאנען
עמוןס טויענד ככר זילבער,
אום זיך פאן ארם נהרים, פאן

ומצובה

ר ש י

הלא נענור לחקיר וגו': (ד) מדויהם. כמו מדו בד (ויקרא ו'): בחלי עד המפשעה. עד
ערות פנים ואחור (ובשמואל ב' ט') כתיב שחזיהם עד ערותן כמו חסופי שם ערות מלרים
(ישעיה כ'): (ו) מן ארם נהרים ומן ארם מעבר. ארמים הרבה היו וזהו ארם מעבר ארם
היושבים במעבר ומן ארמים יושבים על נהר פרת וארם לובה וארם סתם הוא עיקר האומה
וכן עמונים היושבים בצעון קרויים עמונים ועיקר האומה בשאר מקומות וכן בני עמי בארץ
שעיר

ב א ו ר

מהפך אח מעמדו וחכמתו. ולרגל, לראות את ערות הארץ. (ד) מדויהם, בתב הרד"ק
לבושיהם מן מדו בד (ויקרא ו' ג') וב"ב רש"י בשמואל, אך הדגש שם מורה היותו מן הנפולים,
ופה שרשו הוא מדה מנחי הלמ"ד בפלס חנוי סלע, קלוי ארץ. המפשעה, מקום הפסיעה
והוא לשון נקיה, ובשמואל נאמר עד שחזיהם מענין חסופי שח (ישעיה כ' ד'). ואמרו קלח
חכמים כי ביישם הזה, מפני שלא נראו נסימני האכל קרועי בגדים וגלותי זקן (כמשמט הימים
ההם) על מות אביו, לכן הטה אהן לקול עבדיו, המבאשים את ריח שלומי דוד, ולחפרה
ולעונש גלח את זקנם וקרע בגדיהם. (ה) יצמח, בפיעל, ובבנין הזה יבא למח חמיד על
גידול השער כמו ושערך צמח (ישחאל ט"ז ו'), ויחל שער ראשו לצמח (שופטים ט"ז ב"ב).
(ו) החבאשו, ובשמואל נבאשו, וחילוף שני הבנינים האלה ידוע. ובעיקר שרש באש כבר בא
בתורתנו להבאישו ביושב הארץ (בראשית ל"ד ל') ובדמיון שם הטוב לשמן הטוב הנותן ריחו
מסביב (קהלת ו' א') כן יאמר באש על המעשיות שמי הטוב במעשיו עד אשר לא נקרב אליו
רק בגויל נפש. אלה, בסף השכר לא נאמר בשמואל, ואם אלה כבר הוא סך עליוס מאד,
ככל זאת אין לחשוב מזה כי בא המספר בגומא, עיין בהקדמה. נהרים, בשמואל ארם בית
רחוב, ובפסוק ח' שם רחוב, ויקרא ארם נהרים גם רחוב ע"ש קרית ממלכתו רחוב נהר
פרת, וכן נזכר בתורתנו שאלו מרחובות הנהר (בראשית ל"ו ל'), וידוע כי כל מקום שנאמר
נהר סתם הוא פרת, ועל אודות שמו ארם נהרים כבר נודע כי הארץ בין שני הנהרות פרת
ומדקל היתה יושבת, וכן שמו היווני מסופ טמא (בב"ר פ"ה מ"ה) מורה על שבתו בין הנהרות.

אדם מעכה אונר פאן ציבה
שטרייטוואנען אונר רייטער צו
מיעטהען. (ז) אונר זיא מיטהען.
טען זיך צווייא אונר דרייסיג
טויזענד וואגענשטרייטער, דאס
צו דען קעניג מעכה אונר זיין
פאלק; דיעזע קאמען אונר לאס
גערטען זיך פאר מירבא, אונר
דיא זאהנע עמוןס זאממעל.
טען זיך אויס איהרען שטער.
טען, אונר צאנען אויס צום
קאמפפע. (ח) אלס דור עס
הארטע, דא שיקטע ער יואב
אונר דיא גאנצע שאאר דער
העלדען אויס. (ט) דיא זאה.
נע עמון'ס ריקטען אויס. אונר
אדרנעטען זיך צום קאמפפע
אם איינגאנגע דער שטארט.
דיא קעניגע הינגענען, דיא
מיט צאנען, ווארען פיר זיך אל-
ליין אויף דעם פערלע. (י) אלס
יואב זאה, דאס דיא ווענדונג
דעם קאמפפעס פארן אונר
ריקווערטס גענען איהן ויין,
אונר אדרנעטע זיא גענען אדם.
(יא) אונר דען רעסט דעם פאלקעס איבערגאב ער דער לייטונג ווינעם ברודערס אבשי,

ומצובה רכב ופרשים: (ז) וישכרו
להם שנים ושלשים אלף רכב
ואת מלך מעכה ואת עמו ויבאו
ויחנו לפני מידבא ובני עמון
נאספו מעריהם ויבאו למלחמה:
(ח) וישמע דוד וישלח את יואב
ואת כל צבא הגבורים: (ט) ויצאו
בני עמון ויערכו מלחמה פתח
העיר והמלכים אשר באו לבדם
בשדה: (י) וירא יואב כי היתה
פני המלחמה אליו פנים ואחור
ויבחר מכל בחור בישראל
ויערך לקראת אדם: (יא) ואת
יתר העם נתן ביד אבשי אחיו

ויערכו

עציר והעיקר באדום: (ט) לנדס בזה. חלקו חילותם לשתי מערכות בני עמון במערכה אחת
פזח העיר כנגד ישראל והמלכים אשר עמהם במערכה אחת לנדס בזה מאחור לישראל:
(יא) ביד אבשי. לאבשי ככל דברי הימים בתיב אבשי וגם אבשי קריקן. לנד מאלו שנים שינאו

ב א ו ר

(ו) שנים ושלשים, אינס ל"ב אלף מרכבות המלחמה, כי המספר גדול מהאמין, ואחזנו
נראה כי הכתוב אומר, וילעקו בני ישראל אל ה' כי חשע מאוז רכב ברזל לו (סופטים ה'
ג') ואם ט' מאות היה סך עבוס מאוד, איד יתכן להיות להם שנים ושלשים אלף רכב, לכן
(ז) כי רכב יורה על האנשים הנדרשים לכל הרכב, כמו היושבים עליו, וההולכים לעומתו
בשמותו. ואח מלך, הם אלף איש של מלך מעבס הנגורים ב"ב י' ו'. (ח) צבא, בשני
קצץ כסם נפרד, ובאמת הוא נסאך אל הנגורים, והוא ע"ר חמה אפו (ישעיה מ"ב ט"ו),
ובמאול את כל הכבא הנגורים, שיעורו הכבא כבא הנגורים כמ"ה הכ"ב נע על עץ הדעת
טוב ורע, והרד"ק כתב כי חסר וי"ו ושיעורו את כל כבא והנגורים. (ט) העיר, כנראה
היא מידבא הנזכרת בספוק ז'. (י) ויערך, לסי פשוטו ערך את המלחמה, וממה שלא נזכר
מנחמה בכתוב הזה נראה עוד כי שיעורו ערך את עצמו לקראת האויב כמו בוקר אעקן לך
(תהלים ה' ד') שיעורו אעקן את עצמי לך. (יא) אבשי, חמור אבשי.

תרגום אשכנזי

וועלכער זיך געגען דיא זאָהנע
עמון'ס אָרדנעטע, (יב) אונד
זאָנטע (זו אבשי): זאָללעטע
אָרט שטערקער ווין אלס איד,
זאָ זאָללעס דוא מיר אונטער-
שטיטצונג ווערדען; זינד דיא
זאָהנע עמון'ס שטערקער אלס
דוא, זאָ ווילל איד ריך אונטער-
שטיטצען. (יג) וויא טאָפּפער!
יא טאָפּפער וואָללען וויר אונז
ציגען פֿיר אונזער פֿאָלק אונד
פֿיר דיא שטערטע אונזערעס
גאָטטעס, אונד גאָטט מאַנע
דאָן טהון, וואָס ווינעס אויגע
(ווינער פֿערזעהונג) גומ דינקט.
(יד) נון צאָג יואב מיט דעם
פֿאָלקע, דאָן בייא איהם
וואָר, געגען דיא ארמים צום
קאָמפּפּע, אונד ויא פֿלאָהען
פֿאַר איהם. (טו) אלס נון דיא
זאָהנע עמון'ס זאָהען, דאָס
אירם פֿלאָה, דאָ פֿלאָהען אויך
זיא פֿאַר ווינעס ברודער אבשי,
אונד ענטקאָמען אין דיא
שטאָרט, אונד יואב גינג וויע-
דער נאָך ירושלים. (טז) אלס
אירם זאָה, דאָס עס פֿאָן ישראל
געלאָגען וואָרדען, דאָ שיק-

דברי הימים א יט

ויער-כו לקראת בני עמון:
(יב) ויאמר אס-תחזק ממני ארם
והיית לי לתשועה ואם-בני עמון
יחזקו ממך והושעתיה: (יג) חזק
ונתחזקה בעד-עמנו ובעד ערי
אלינו ויהיה השוב בעיניו
יעשה: (יד) ויגש יואב והעם אשר-
עמו לפני ארם למלחמה ויגוסו
מפניו: (טו) ובני עמון ראו כי-
גם ארם ויגוסו גם-הם מפני
אבשי אחיו ויבאו העירה ויבא
יואב ירושלים: (טז) וירא ארם
כי גפסו לפני ישראל וישלחו
מלאכים ויוציאו את-ארם אשר
מעבר הנהר ושופך שר-צבא
הדרעור לפניהם: (יז) ויגד לדוד
ויאסף את-כר-ישראל ויעבר

הירדן

טען ויא באַטהען אויס, אונד צאָגען אָן זיך דיא ארמים פֿאָן יענווייטס דעם שטראָמעס,
שופך, דען בעזעהלסהאָכער דעם העערעס פֿאָן הירעור אן איה-ער שפיטצע.
(יז) דיעס בעריכטעטע מאַן דעם רוד; דאָ פֿערזאָמלעטע ער גאָנץ ישראל, אונד גינג
איבער

ר ש י

מן הכלל על פי המסורה ולכך ככל הספר הזה אבשי שכל הספר הזה נכתב כשנזיל כבודו על דוד
ואין זה כבודו שיקראו לכן אחיו אבשי דמאצ גס אבי חזון כדוד כי אבי הוא ישי לכך ככל
הספר הזה אבשי וכל ספר שאול אבשי לכך חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי ועל פי
המסורה שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו לרויה שהיא היתה אמו: (טו) ושופך שר כנא.
(ובשמואל כ"ט) כתיב ושופך שר כנא פירשו רבותינו בשוטה שופך שהיה גבוה בשופך שופך היה
שופך דמים כמים:

ב א ו ר

(יב) תחזק, בא בנקבה, ובפסיק ט"ו הוא אומר כי גם ארם בזכר, כנהוג בשמות הנזכרים והמדינות.
(טו) העירה, המליטו את עמם לחיך סעיר אס למידכא או לרבת בני עמון. (טו) ושופך, בשמואל

דברי הימים א יט כ

הִירְדֵּן וַיָּבֹא אֲלֵהֶם וַיַּעַרְךָ אֲלֵהֶם
וַיַּעַרְךָ דָּוִד לִקְרֹאת אֲרָם
מִלְחָמָה וַיִּלָּחֲמוּ עִמּוֹ: (יח) וַיָּנֶם
אֲרָם מִלִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּהַרְגֵּה דָּוִד
מֵאֲרָם שִׁבְעַת אֲלָפִים רֶכֶב
וְאַרְבַּעִים אֲלָף אִישׁ רֶגֶל וְאֵת
שׁוֹפֵף שֶׁר־הִצְבֵּא הַמִּית: (יט) וַיֵּרְאוּ
עַבְדֵי הַיַּדְרָעוֹר כִּי נִגְפוּ לִפְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלִימוּ עִם־דָּוִד
וַיַּעֲבְדוּהוּ וְלֹא־אָבְהָ אֲרָם לַהּוֹשִׁיעַ
אֶת־בְּנֵי־עַמּוֹן עוֹד:

כ (י) וַיְהִי לַעֲת תְּשׁוּבַת הַשָּׁנָה
לַעֲת וַיָּצֵאת הַמַּדְכִּים וַיִּנְהָג

יואב

תרגום אשכנזי צח

איבער דען ירדן, צאג אונד
אָרדנעטע ויך גענען ויא: דוד
זעלבסט אָרדנעטע גענען ארם
דען קאמפף, אונד ויא שטריט.
טען מיט איהם. (יח) דא פלאה
ארם פֿאַר ישראל, אונד דוד
ערשלוג פֿאַן ארם זיעכען טוי:
זענד וואָגענשטרייטער אונד
פֿיערציג טויזענד מאן פֿום
פֿאלק, אויך שופך, דען בע:
פֿעהלסהאבער דעם העערעם
טערטעטע ער. (יט) אלס נון
דיא קנעכטע דעם הדרעור זא:
הען, דאס ויא פֿאַן ישראל גע:
שלאנען וואָרדען, דא מאַ:
טען ויא פֿריערע מיט דוד, אונד
אונטערוואָרפֿען ויך איהם.
אונד ארם וואָללטע ניעמאלס
מעהר דיא זאָהנע עמון'ס אונ:
טערשטיטצען.

כ (א) צור צייט דעם יאהרעס:

וועבסעלס, וואָ געוועהנליך דער פֿעלדצוג בייא דען קעניגען בעגינגט, פֿיהרעט
יואב

ר ש י

כ (א) ויהי לעז תשובת השנה. כזהצנים כזה להאכיל הסוסים:

ב א ר

ושובך, והחילוף ידוע, וחז"ל מלאו כזה מקום לדרוש עיין סוטה מ"כ ע"ב, אך מה שכתוב בפ'י
דש"י שלפנינו: פירשו רבותינו כסוטה שובך וכו' שפך שהיה שופך דמים ע"כ, לא ראיתי בסוטה
גם לא נודע לי בעניי מקום אשר המזכיר דרוש זה. (יו) אליהם. בשמואל ויבא חלקמה,
והוא שם הציר. לקראת ארם, בשמואל ויערך ארם לקראת דוד, תכלית ספרנו (תפארת
דוד) תודיענו את החילוף הזה. (יח) רכב, השספר כמנוחם הוא אס על מרכבות המלחמה
ידבר, ויותר נראה כי על היושבים ברכב ידבר כמו בפסוק ז"ן או על הרכבים, ומפני כן
לא בא בשמואל רק שבע מאות רכב, כי שם ממרכבות בעלמם ידבר, ונאמר הרג על
הרכב כולו כלומר האנשים אשר בו כמו וכל הארץ באו (בראשית מ"א ג'). והרד"ק כתב כי
רכב בשמואל נאמר רק על המסוחרים כמו רכב בחור. — ודע כי הנלוו הזה היה מסוחר
מאוד, ותמיד הזכירו משום מלחמה בדברו אל היושבים בקרב להחזיק ולהגביר לנס כמו
שגינו בפ"ח בסוטה מ"א. רגלי, ובשמואל פראים (בפסוק ז') נחלק ההיפוך הזה) ועל פי
סיפורי יוספין בקדמוניות (ספר ז' פרק ו') יבואר היתרון לספרנו, כי הוא יודיענו היות
מספר ארם במלחמה זאת חששים אלק, ובזכותם עשרת אלפים פראים, ומלבד זה יפלא בפי'
שמואל שהשמיט הרוגי עם רגלי.

כ (א) ויהי, בספור מלחמת יואב מול עמון יאחז בלשון הספור כש"כ י"א רק שהשמיט פה
מעשה בת שבע. תיש בך, המחדש הזמן ושובו אל נקודה ידועה לקראת תשובתו:

יֹאב אֶת־חֵיל הַצָּבָא וַיִּשְׁחַתּוּ
אֶת־אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן וַיָּבֹא וַיַּצֵּר
אֶת־רֶבֶה וְדוֹד יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַם
וְיֹאב אֶת־רֶבֶה וַיַּהַרְסֶהָ׃
(ג) וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־עֲטֹרַת־מֶלֶכָם
מֵעַל רֹאשׁוֹ וַיִּמְצָאֶהָ מִשְׁקַל
כֶּכֶר־זָהָב וּבָהּ אֲבָן יָקָרָה וַתְּהִי
עַל־רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלָלָהּ עִיר הוֹצִיא
הָרֶבֶה מָאֹד׃ (ג) וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־
בָּהּ הוֹצִיא וַיֵּשֶׁר בַּמִּגְרָה וּבַחֲרִיצֵי
הַבְּרוֹל וּבַמִּגְרוֹת וּכְן יַעֲשֶׂה דָוִד
לְכָל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיֵּשֶׁב דָּוִד
וּכְל־הָעָם יְרוּשָׁלַם׃ (ד) וַיְהִי

אחרי

אונד האקקען, אונד זאָ פֿערפֿוהר דוד מיט אללען שטערטען דער זאָהנע עמון'ס, דאָן
קעהרטע דוד מיט דעם גאנצען פֿאלקע נאָך ירושלים צוריק. (ד) דאָרויף ענטשטאָנד

אין

ר ש י

(ב) ובה חנן יקרה. בעטרה: ותהי על ראש דוד. יש מכרשים על ראש דוד ממאויש לתמוה היאך ראש
סילה ורבותיו פירשו חנן שזכת היתה בה ושמעתי בנכונות כי מנהג בחרן ישמעאל שחולין
כחר של מלך מלמעלה על ראשו והוא יושב כנגדה מלמעלה תחתיה על כסא ומה שכתוב ותהי
על ראש דוד שזכאית כמו על ראשו: (ד) ויהי אחרי כן ותעמוד מלחמה בגור. מה שמסור

ב א ו ר

ודוד, זה הוא מאמר מוסגר להודיע איה מקום דוד בעת המלחמה הזאת. (ב) בכר, עיין
רש"י, ואולי יש לומר כי ותהי על ראש דוד מורה שהיתה להזדקת דוד ולזכרון לו, ע"ד חס
ל אעלה את ירושלים על ראש שמחתי (תהלים קל"ו). (ג) וישר, לדעת הרמב"ם שראשו
נשר, ומענין חס ותגדל השעור (יש"י ט"ו), ובא נח במקום הדגש, ולדעת געזעניוס
הוא מנחי העי"ן ונקודתו נכונה בכלם וישר ויטיו ח"כ שור וגשר נרדפים כמו מול וגמל, ובשמואל
נחמר וישר, חולי בחילוף אותיות לשנ"ר שהבאתי למעלה (כ"ו). במגרה, כלי כהן מדוד
ופנום מראש ועד סוף, ובמונן הכולל אחד הוא עם משר שהבאתי בפסוק הקודם, וכן תרגום
מגרות במגרה (מ"א ז' ט') ממסכן במסרין. ובמגרות, בשמואל ובמגרות וחס מין קרדומות
(גמו גרון בחילוף האותיות) ופה משר הוי"ן, או שיש הבדל בין מגרה ובין מגרות, והאחרון
יורה על כלי מורכב משני מגרות יחד. ועיין מ"ש ירמיה הכנס מהרו"ם מ"י בהגהה לביאור ש"ב (י"ג)
ל"ח ובמכות ל"א מ"ג. (ד) ויהי, סופרנו השמיט כל הספורי מאמנון ומאכזבוס ומשנע בן בכרי

כי

דברי הימים א כ

חרגום אשכנזי צמ

אֲחֵרֵי־כֵן וַתַּעֲמֵד מִלְחָמָה בַּגּוֹר
עִם־פְּלִשְׁתִּים אִזּוּ הָכָה סִבְכִי
הַחֲשָׁתִי אֶת־סָפִי מִיְלִידֵי הָרַפָּא
וַיִּכְנְעוּ: (ה) וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה
אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיִּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־
יַעֲזָר אֶת־לַחְמִי אֶחָי גְּלִית הַגִּתִּי
וַעַץ חֲנִיתוֹ כַּמָּגוֹר אֲרָגִים:
(ו) וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה בֵּגֶת וַיְהִי
אִישׁ מִדָּה וַאֲצַבְעָתָיו שֵׁשׁ־וָשֵׁשׁ
עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע וְגִם־הוּא נוֹלֵד

לחשא

יעיר קרי

איין קריענ צו גור מיט דען
פלשתיים, דאמאהלם שלוג
סבכי, דער חשתי, דען ספי
פאן דען נאקאממען דער
רפאים (דעס ריענענעטלעכע
טעט), אונד זיא ווארדען גע-
דעמיטהונעט. (ה) עס ענט-
שטאנד אבערמאהלם איין
קריענ מיט דען פלשתיים, דא
ערשלוג אלהנן, ואהן דעס
יעיר, דען לחמי, איינען ברו-
דער פאן גלית, דעס גיחי.
דעססען שפיעסשטאנען איין
נעם וועבנרכוישע גליד. (ו) צום
ענטשטאנד אבערמאהלם איין
קריענ צו גת: דא וואר איין
מאן פאן האהעם וואוסלע,
דעססען פיינגער איממען צו
וועס אונד וועסען ווארען, (לוחמטען) פיער אונד צוואנציג: אויך ריענער וואר געבא-
רען

ר ש י

כאן צו הפרשה כתוב במואל (ב' כ"ח) ותחי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד
ועבדיו עמו וילחמו את הפלשתים ואף זה משום כבודו של דוד לא נכתבה כאן שהיו כתיבשם
ויעף דוד וכת' (שס) וישני בנוב אשר בילידי הרפא עד והיא חגור חדשה ויאמר להבות את
דוד ולילי שצורו אבישי בן חרויה היה נוסל בידו של יוני ולפי אותו גנאי לא כתבו כאן: או
הנה סבכי הצחי את ספי מילידי הרפא, ובמואל (שס) כתיב את סף אשר בילידי הרפא.
שהיה אחיו של גלית הפלשתי ואחי ישני בנוב: (ה) ויך אלחנן בן יעיר. אחד מגבורי דוד היה:
את לחמי אחי גלית הגיחי ועץ חניתו כמזיר אורגים. כאותו עץ עגול שבונין בו הסנד בשעת
האריגה ויונתן חרגם אותו סטיק במואל וקטל דוד בן ישי מתי פרכות בי מקדש דמכות
לחס. ופתרון יעיר כמו יער הלכנון מדה כנגד מדה יבא דוד שאמו אורגת פרוכת לנית המקדש
במזר אורגים ויכרוג את גלית שען חניתו כמזר אורגים ולמה קוראו אלחנן שחננו ה' ונרחק
שגלית הגיחי אינו גלית הפלשתי. אחת שם קוראו גלית הפלשתי ואחת שהרי למעלה כתיב חו
הנה סבכי הצחי את ספי מילידי הרפאים וגם למטה כתוב בן וגם הוא יולד להרפא מכלל שלא
מוזכר אף באחי גלית הגיחי מילידי הרפא שאינו בנוב: (ו) ויהי איש מדה. דוגמא אגשי מדות
(במדבר י"ג) כלומר איש גדול ולפי שהוא גדול כל כך שלריך למדדו קוראו איש מדה: ואכנעויותו

ב א ו ר

בי לא לתפארת בית דוד הם, וגם מלחמת הפלשתים (ש"ב כ"א ע"ו — י"ז) לא מכרה פה,
כי מה שנאמר שם ויעף דוד וכי הולך אבישי לעזור לו, אינו לכבוד דוד. הרפא, ובמואל
הרפה כה"ל, ורפא מורה על משפחת הגבורים הרפאים, ובספר שמואל יספר עוד כי היה
מלחמה זאת בנוב. (ה) יעיר, וב"ב שם י"ט יעירי אורגים, והוא שם משפחתו כמו משפחת
בית ענודת הבן. (דק"ל ד' כ"א). אח לחמי, במואל נאמר במקום את לחמי בית הלחמי,
ובמקום אחי גלית נאמר את גלית, ומעשה נאמר שם, כי הנה אלחנן בית הלחמי את גלית
הגיחי, ופה יוספר כי הנה את לחמי אחי גלית הגיחי, ומאחר שנודע לנו כי דוד ולא אחר
הנה את גלית הגיחי, ילא בונגה אחת בנוסחא בשפירו. ועץ, בירשמי למעלה י"א ב"ב.
(ו) מדה, ע"ד אגשי מרות (במדבר י"ג ל"ב) כמ"ש גם למעלה (י"א כ"ג) אינו מדה, ובמואל

הרגום אשכנזי

רען אויס דעם געשלעכטע
רפא. (ז) ער לאסטערטע
ישראל, אונד עם ערשלוג
איהן יהונתן, זאָהן דעם
שמעא, איינעם ברודערס פֿאָן
דוד. (ח) ריעזע אללע וואָרען
געכאַרען פֿאַם געשלעכטע דעם
רפא צו גח, אונד פֿיעלען דוד
דיא האָנד דעם דוד אונד זיי
נער קנעכטע.

כא (ה) היערויף שטעללטע
זיך איין באַזאַרטיג
גער פֿינד געגען ישראל אויף,
אונד רייצטע דען דוד, דיא
ישראל צו צעהלען. (ז) דוד
זאָנטע אַלואַ צו יואב אונד צו
דען בעפֿעהלס האַבערן דעם
פֿאַלקעס: געהעט, צעהלעט
ישראל פֿאַן באַר שבע ביז דו,
אונד ברענגעט מיר דאָן דערען

אַנצאַהל, דאָמיט איך זיא קעננע.
רען זיין פֿאַלק, וויאָ עס יעטצט איזט, אום דאָן הונדערטפֿאַכע! פֿירוואָהר, מיין קעניג.

דברי הימים א כ כא

להרפא: (ז) ויחרף את ישראל
ויכרו יהונתן בן שמעא אחי
דוד: (ח) אך נולדו להרפא בנת
ויפלו ביד דוד וביד עבדיו:

כא (ה) ויעמד שטן על ישראל
ויסרת את דוד למנות
את ישראל: (ז) ויאמר דוד אל-
יואב ואל שרי העם לכו ספרו
את ישראל מבאר שבע ועד-הן
והביאו אלי ואדעה את מספרם:
(ג) ויאמר יואב יוסף יהוה על-
עמוזכהם מאה פעמים הלא אדני

המלך

דגש ח"י

(ג) דא שפראך יואב: סאָנע דער עוויגע פֿערמעה.
אום דאָן הונדערטפֿאַכע! פֿירוואָהר, מיין קעניג.
ליכר

ר ש י

שש עשרים וארבע. י"ב בידים וי"ב ברגלים ובשמואל (כ' כ"א) אומר עשרים וארבע מספר
כלומר זה כלל זה שיכול למנותו וגם זה היה כמו שיכול לחזו החשב נכח גדול בידו ובמסכת
ברכות מפרש ל"ל דנתיב שש עשרים וארבע לריכה אי כתב רחמנא שש ושא הוה אמרינן
שית ידיה ושית דבריה לכך כתיב כ"ד ואי כתב כ"ד הוה אמרינן שבע כהא וחמש כהא לכך
כתב רחמנא שש ושא כ"ד:

כא (א) ויעמד שטן על ישראל. אע"פ שפרשה זו אינה לכבוד דוד נכתבה כאן משום שזאמר

ב א ו ר

איש קידון (בפסל גרין מן גרר) בנו"ן לסימן המשקל ונח תמור דגש, כי הראוי קידון נהיות
שרשו מדד. (ח) אל, תמור אלה כמו ולאנשים האל (בראשית י"ט ח'), ובשמואל נאמר את
ארבעת אלה יולדו וגו' כי שם נזכר גם ישני בנוב (פסוק ט"ז). נולדו, וי"ו הראשון באור"ק
והלמ"ד בדגש, וכתב הרד"ק כי הדגש הוא לתשלום נח ואע"פ שגא הנח בנחונ, הנה ע"י הדגש
נעלמת היא מן המבטא. ומלאנו דמיון לזה לנער היקלד (שופטים י"ג ח'), הוּבָה כעש
(חללים ק"ב ה').

כא (א) ויעמוד, נאמרה גם כ"ב פרשה כ"ד ולפעמים יורחב הסיפור בספרנו כמו במלאך
המשחית ובקרנן דוד, ולפעמים יורחב שם כמו במנין השבטים אשר ספרם יואב
וכדומה. שטן, בשמואל נאמר: ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם וגו' וכתב
הרד"ק שטן הוא הנטוע בלב האדם מנעוריו — ומה שנראה בשמואל כי ה' הוא המסית,
אמת הוא כי הסיתו באמלעות השטן נעון ישראל הראויים להענש, וגם הוא יקרא מלאך
ה', והוא שראה דוד בחרב שלוסה כי הוא המטעה והוא הממית עכ"ל. ודבריו אלה נוסדים

דברי הימים א כא

תרגום אשכנזי ק

ליכער הערר! אללע ווערדען
מיינעם העררן אונטערטאן
זיין! וואָרום פֿערלאַנגט מײן
הערר די עזעס? וואָרום
זאלל עס ישראל צור זינדע
ווערדען? (ד) דאָ וואָרט דעם
קעניגס אַבער ערגינג דריי-
גענד אַן יואב. דאָ צאָג יואב
אויס, גינג דורך גאַנץ ישראל,
אונד קאַם דאַן נאָך ירושלים.
(ה) יואב איבערגאַב נון דיא
צאהל דער פֿאַלקס אַמטערונג
דעם דוד, אונד עס וואָר גאַנץ
ישראל טויזענד מאל טויזענד
אונד איינמאל הונדערט טויז
זענד מאַן, דיא דאָ שווערדט
ציעהען קאַנטען, אונד יהודה
וואָר פֿיערמאל הונדערט אונד
זיעכציג טויזענד מאַן, דיא דאָ
שווערדט ציעהען קאַנטען.

(ו) דאָך לוי אונד בנימן מוסטערטע ער ניכט אונטער איהנען, דען דאָ וואָרט דעם
קעניגס

הַמֶּלֶךְ כָּלָם לְאֲדָנִי לַעֲבָדִים לָמָּה
יִבְקֹשׁ זֹאת אֲדָנִי לָמָּה יִהְיֶה
לְאַשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל: (ד) וּדְבַר-
הַמֶּלֶךְ חֹזֶק עַר-יֹאב וַיֵּצֵא יֹאב
וַיַּתְּהִלֵּךְ בְּכָל-יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹא
יְרוּשָׁלַם: (ה) וַיִּתֵּן יֹאב אֶת-
מִסְפַּר מִפְקַד-הָעָם אֶל-דָּוִיד
וַיְהִי כָל-יִשְׂרָאֵל אֶלְפֵי אֶרְפִּים
וּמֵאָה אֶלְפֵי אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב
וַיהוּדָה אַרְבַּע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים
אֶלְפֵי אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב: (ו) וּלְוִי
וּבְנֵימִן לֹא פָקַד בְּתוֹכָם כִּי-גִתְעַב

דבר

ר ש י

בסוף הפרשה שבנה מזבח וענהו ה' מן השמים וזהו כבוד דוד: (ה) מספר מפקד
העם. דוגמת וכל פקדינם לכל מספרם: ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף. ויהודה
ארבע מאות ושבעים אלף. (ובשמואל ד' כ"ד) כתיב שמה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות
אלף דמשמע דלא היו מישראל כל כך כאשר נאמר כאן אלא לפי שהקלף היה מלת הקב"ה
על דוד לא כתב לשם מספר כולם שמה ואף יואב לא מנה כל השנטים כמו שכתוב כי נתעב
דבר המלך את יואב אבל כאן משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר ומשבין שמה כי זהו
כבודו שחיל כבוד היה בשבטו וכן מוכיח כמו שפירשתי שאפילו אותו קלת מישראל שמה
לא כתב כל מספרם בשמואל אבל כאן כתב כל חוחו מספר שמה דהא כתיב כאן ויהי כל ישראל
ובשמואל לא כתיב כל ובפירוש מוכיח כאן לפנינו כדכתיב יואב בן נרויה החל למנות ולא כלם
ויהי בואת קלף על ישראל ולא עלה המספר כמספר דברי הימים למלך דוד: (ו) ולוי ובנימן
לא פקד בחובם וגו'. יואב היה יודע שיהיה לאשמה לעם לנגף לפיכך אמר יואב יכול אני להחיל
שנטים הללו מן השנין לוי אם יאמר דוד למה לא מנית את לוי אשיבנו כי לא התפקדו בחוף
בני ישראל (במדבר ב') וכן אומר לבנימן הלא בפלגש בגבעה נגפו ואם יתגפנו עתה מה

ב א ו ר

על מאמרם היקר הוא השטן הוא הילכה"ר הוא מלאך המות. (ה) מספר מפקד, המספר
העולה ע"י מפקד העם. וחז"ל מכאן בשגי מלות אלה מקום לדרוש מהיותם זרים קלת בחיבורם.
אלף, בשמואל מספר ישראל ח"ת אלף ואיש יהודה ח"ת אלף. ומה שיש להעיר על זה עיין בדר"ק
שהביא דעת ר"י בן לוי, ועיין גם בל"ב מדות דר"א בנו של ר"י הגלילי, ועיין מ"ש בפירוש"י שלפנינו,
ואחרי ראותך את דבריהם ומלאת מרנוע אני אומר לך בענין כי מספר העודף הוא מנין
אומות אחרות המושענדים למלכות דוד ובפי הנראה מספוק וי"ו וזי"ן בשמואל מנאס יואב
בחק ישראל וכן נראה מדה"ב ב' י"ז. (ו) ולוי, עיין בפירוש"י. וד"ק כי בערם כלות המספר

דבר המלך את-יואב: (ז) וירע
בעיני האלהים על-הדבר הזה
ובן את-ישראל: (ח) ויאמר דויד
אל-ה' האלהים חטאתי מאד אשר
עשיתי את-הדבר הזה ועתה
העבר-נא את-עוון עבדך כי
נסכלתי מאד: (ט) וידבר יהוה
אל-גד הזה דויד לאמר: (י) לך
ודברת אל-דויד לאמר כה אמר
יהוה שלוש אני נטה עליך בחר-
לך אחת מהנה ואעשה-לך:
(יא) ויבא גד אל-דויד ויאמר לו
כה אמר יהוה קבל-לך: (יב) אם-
שלוש שנים רעב ואם-שלשה
חדשים נספה מפני-צריך וחרב
אוֹיֵבֶיךָ לְמִשְׁגַּת ואם-שְׁלֹשָׁת

קעניגים וואר שאן ווידערווער.
טיג דעם יואב. (ז) אויך אין דען
אויגען דעם עוויגען וואר דיע
זעם מיספעללויג, אונד ער
שלוני ישראל. (ח) דא שפראך
דור צו גאטט: איך האבע זעהר
געזונדיגעט, אינדעם איך דיע
זעם געטהאן! א! מאגעסט
דוא הינוועגשאפען דאן פער-
געהען דיינעם קנעכטעם, דען
איך וואר זעהר טהאריכט!
(ט) דארויף שפראך דער עווי-
גע צו גר, דעם זעהער דעם
דור: וויא פאלגט: (י) געהע
הין אונד זאנערעם דור פאל-
גענדעם: זא שפריכט דער
עוויגע: דרייערליא לענע איך
דיר אויף! וועהלע דיר איינעם
דאסאן, איך ווערדע דיר ווילל-
פאהרען. (יא) גר קאם צו דור,
אונד זאנטע צו איהם: זא האט
דער עוויגע געשפראכען: וועה-
לע דיר! (יב) זאלל דרייא
יאהרע הונגעס נאטה, אדער
דרייא מאנאטע בערענגנים
פאן דיינען ווידעראכערן אונד
דאן שווערדט דיינער פייגדע דיינ פערפאלגער זיין, אדער זאלל דרייא מאנע לאנג דאן

ימים
שווערדט דיינער פייגדע דיינ פערפאלגער זיין, אדער זאלל דרייא מאנע לאנג דאן
שווערדט

ר ש י

ישמיר להם: (ח) ועתה העבר נא את עוון עבדך. עוון זה מלא בשני ווי"ן כלומר העבר
נח על העון המלא שעשיתי וד' מלחין הן נקראים זה אחד מהם והשני (בחלים נ"ח) הן בשון
מוללתי וכמכורש בויקרא רבה באשה כי חזרע אפילו חסיד שנחמדים אי אפשר שלא יהא לו
אחד בעבירה בלא נחמיו והלא לא נחמיו חלל לנורק עבמו והשלישי עוונותיו ילכדנו את
הרשע (משלי ח') עוונותיו המרובים והרביעי (במלכים ב' ז') ומלאנו עוון ועתה לבנו וננחם
ונגידה בית המלך שאמרו חס לא נלך ונגיד בית המלך יהיה עוון גדול כי יבואו עליה אויבים:

ב א ו ר

והמסקד באה שמועה המגפה, על בן חלל לספור, וכן נראה מש"ס להלן (ב"ז כ"ד) יואב
בן חרובי החל למנות ולח בלה. ויוסיפין בקדמוניות (ספר ז' פרק יג) אמר, כי דוד בעלמו
החזיר את יואב בבית לבו אחיו על מעשהו והשנינו קודם גמר מלכתו. נחעב, אין נפשו
במעשה זה ועשהו בלי חלות נפש כי מעב הוא הסך חלל. (ח) עיון, מלא בשני ווי"ן וכמסורה
ד' עוון מלחים עיין בכירש"י שהביא חרבעתם. (י) נטה, בשמואל נוטל, ומבאר בספרו
ענין הנטילה שהיא נטיה וכן ויטל שקול את הכננית (ש"א י"ח י"ח). (יב) שלש, בשמואל שבע
שנים

ימים חרב יהוה ודבר בארץ
ומלאך יהוה משהות בכל-גבול
ישראל ועתה ראה מה-אשוב
את-שליחי דבר: (יג) ויאמר דויד
אל-גד צר-לי מאד אפלה-נא
ביד-יהוה כי-רבים רחמיו מאד
וביד-אדם אל-אפל: (יד) ויתן
יהוה דבר בישראל ויפל מישראל
שבעים אלף איש: (טו) וישלח
האלהים מלאך לירושלם
להשחית וכהשחית ראה יהוה
וינחם על-הרעה ויאמר למלאך
המשחית רב עתה הרף ידך

שווערדט דעם עויגען אונד
פעסט אים לאנדע ויין, אונד
דער ענגעל דעם עויגען פֿער-
דע יבען ברינגען אין אלע
גרענצען ישראל'ס, נון זאללסט
דא ערזעהען, וואס איך מיי-
נעם זענער צור אנטווארט
צו ברינגען האבע: (יג) דא
שפראך דוד צו גר: טעג
דריקט עס טיך ניערער! דאך
בעסטער, איך פֿאללע אין דא
האנד דעם עויגען, דען ויין
ערבארטען איזט אונגענדליך,
אלס דאס איך פֿאללע אין דא
האנד דער מענטשען. (יד) דער
עויגע בעשטימטע איינע
פעסט איבער ישראל, אונד
עס פֿיעלען פֿאן ישראל זעב-
צייט טויענער מאן. (טו) גאטט
שיקטע איינען ענגעל נאך
ירושלים, אום עס צו פֿער-
דערבען; דאך, אינדעם ער
אונד ענדערטע דען באַזען ראטה-
שלוס; ער שפראך צום פֿערדערבענדען ענגעל: גענוג שאַן! לאס זינקען דינע האַנד: —
דער

ומלאך

ר ש י

(יג) זר לי מאד. אתה אומר בחר לך הקל שבהם קשה לי וזר לי מאד עליו. משל לאדם שאמר
לו הנך מת ובחיה קבר רכונך שתקבר אצל אביך או אמך אמר להם חיי לאנשים שך שומעים:
אפלה נא ביד ה'. בדבר שזה בכל בעשירים ועניים: כי רבים רחמיו. אולי ירחם אצל אויביו

ב א ו ר

שנים רעב בארץ וכתב הרד"ק כי היה רעב כנר ג' שנים לפני המכה. הוסיף ג' שנים
לחוכמת דוד וזהו אמת שלא יזרע ולא יקבל הרי שבע. דבר, מוסב אל פעל אשיב, ויען
כי פעל זה מורה על השבת דבר ככלל כמו השבת אבידה וכדומה, לכן נוסף לו שם דבר אם
יורה ביחוד על חשונת אמרים וכן וישיבו אותנו דבר (דברים א' כ"ה). (יג) צר לי, מאמר
הקריאה ואינו מוסב אל מה שאמריו, ויפה משלו חז"ל משל לאדם שאמר לו הנך מת וכו'
עיין רש"י. (יד) וישל, פעל סתמי כמו שתרומתי ולזה לא בא ויפלי, ועיין מ"ש למעלה
ג' ג' בענין פעלים סתמיים כאלה. (טו) ובחשחית, יפה הבדיל יודיו מהר"ו מ' בחורת ל"ג
שלו ס' קס"ד בין כ"ף ובין כ"ת היחוס לפני הפעל. כי כ"ת יורה תמיד על התחלת הפעולה
בעוד שנמשכת פעולה אחרת וכ"ף יורה על היות התחלתה בעת אחת עם התחלת
הפעולה האחרת, וכן שיעור הכתוב פה, כמעט התחיל להשחית אתה ה' וינחם וכו'.
רב, תואר הפעל ושיעורו כמו די לך, רק הבדל רב ודי הוא לדעתי, כי די יורה בפסוקו
על משה מלומד ומכוון (בעטג) ורב מורה על מספר עודף ויותר מן הראוי (ועהר חלם געטג).
ענה, בעת הזאת הרבה את ידך, ונמשך עתה למטה בעדות הנגינה. הרף, הפלג את

דער ענגעל דעם עויגען
שטאנד עבען בייא דער טעג-
נע דעם ארנן פֿאן יכוס. (טז) רוד
ערהאב זיינע אויגען, אונד
זאָה דען ענגעל דעם עויגען
שטעהענד צווישען דער ערדע
אונד דעם היממעל, אונד
דאָ שווערדט געציקט אין דער
האנד, אויסגעשטרעקט גע-
גען ירושלים, דאָ וואָרף זיך
רוד אונד דיא עלטעסטען,
אין זעקקע געהיללט, אויף
איהר אנגעזיכט, (יז) אונד
רוד שפּראַך צו גאָט: האָבע
ניכט אַיך עס אויסגעשפּראַ-
כען, דאָ פֿאַלק צו צעהלען?
יא אַיך בין עס, דער גע-
זונדיגעט, אונד דאָ באַזעכע-
גאָנגען! דויע שולדלאָזען שאַ-
פֿע אַבער, וואָס האָבען זי א
געטהאָן? עויגער! מיין גאָט!
מעכטע דאָך דייע האַנד נור
טיך אונד טיין פֿאַטערהויז
טרעפֿען, אונד ניכט דיין
פֿאַלק צור גיערערלאַגע! — (יח)

ומלאך יהוה עמד עם-ארנן
היכוס: (טז) וישא דוד את-עיניו
וירא את-מלאך יהוה עמד בין
הארץ ובין השמים וחרב
שלופה בידו נטויה על-ירושלם
ויפל דוד והזקנים מכסים
בשקים על-פניהם: (יז) ויאמר
דוד אל-האלהים הלא אני
אמרתי למנות בעם ואני-הוא
אשר-חטאתי ודורע הרעורתי
ואלה הצאן מה עשו יהוה אלהי
ההי נא ידה בי ובבית אבי ובעמך
לא קמנפה: (יח) ומלאך יהוה
אמר אל-גד לאמר קדוד כיו
יעלה

פֿאַלק צור גיערערלאַגע! — (יח) אונד דער ענגעל דעם עויגען בעפֿאַהל דעם גר, דוד צו

זאָגען

ר ש י

לא ירחמו עלינו: (טז) נטויה על ירושלים. ומה שנחוב (ניהושע ה') וכהא אִישׁ עומד לנגדו
וחרבי שלופה בידו וגו' הלנו אתה אִם לזרינו יפושע הִיֶּה עומד ואחריו נגד זרינו ובא מלאך
כנגדו לביכר חמה ואמר לי הלנו אתה אִם לזרינו לעזרינו היאִל ואתה עומד לנגד או לזרינו
לעזור שנס אתה עומד כנגדן אבל כאן כיון שראה הכרב של מלאך שהיתה נטויה על ירושלים
ידע בעצמו שזא לנגוף שונאי ישראל: (יז) ואלה הלָאָן מה עשו. שהם באותן הלָאָן המובאים
לשחיטה

ב א ו ר

ידך שיעורו הזינה אחור למען תרפה ולא תהיה נטייה בחוקך ועוז נקצת דרכה. ומלת
הרף יולאה ובגינה הפעיל ע"ד מעשי ידך אל חרף (חללים קל"ח ח') ורפה מחובר לרוב
עם ידים כמו ידים רפות (אויב ד' ג') וירפו ידיו (ע"ב ד' א') וכדומה. עם גורו, אלל הגורן
כמו וישבת עמו (בראשית כ"ז מ"ד) שיעורו אללו, והנה פה נקרא נעל הגורן ארנן ובשמואל הארונה
(הארונה) ובאור נה"א הידיעה יעיד כי לא היה ארונה או ארנן שם פרטי כ"א שם תואר לנגיד היכוס
היושב בהר, וכן כתוב להלן (דה"ב ג' א') כי היה גורן ארונה אלל הר המוריה, ועדות
לזה שנאמר שם הכל נתן ארונה המלך למלך (פסוק י"ג) ויתורגם (חזו"ע) גאב דער רעגירענדע
ארונה דעם קאָניגע, וקלח מענין זס בלשון חז"ל נהמת ארונה שהיא הלקיחה לעבודת המלך.
וישכ

דברי הימים א כא

יַעֲלֶה דָּוִיד לְהִקִּים מִזְבֵּחַ לַיהוָה
בְּגֵרֹן אֲרֶגֶן הַיְּבֵסִי: (יט) וַיַּעַל דָּוִיד
בְּדִבְרֵי-גֵד אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּשֵׁם יְהוָה:
(כ) וַיָּשֶׁב אֲרֶגֶן וַיֵּרָא אֶת-הַמֶּלֶךְ אֲדָמָה
וְאַרְבַּעַת בָּנָיו עִמּוֹ מִתְחַבְּאִים
וְאֲרֶגֶן דֵּשׁ חֲטָיִים: (כא) וַיָּבֹא דָּוִיד
עַד-אֲרֶגֶן וַיַּבֵּט אֲרֶגֶן וַיֵּרָא אֶת-
דָּוִיד וַיֵּצֵא מִן-הַגֵּרֹן וַיִּשְׁתַּחֲוֶה
לְדָוִיד אִפְּסִים אֲרָצָה: (כב) וַיֹּאמֶר
דָּוִיד אֶל-אֲרֶגֶן חֲנֹה-לִי מְקוֹם
הַגֵּרֹן וְאֶבְנֶה-בּוֹ מִזְבֵּחַ לַיהוָה
בְּכֶסֶף מֶלֶא חֲנֹה לִי וְהִתְעַצֵּר
הַמַּגִּפָּה מֵעַל הָעָם: (כג) וַיֹּאמֶר
אֲרֶגֶן אֶל-דָּוִיד קַח-לָךְ וַיַּעַשׂ אֲרֶגֶן

המלך

תרגום אשכנזי קב

וַאֲנֵנוּ, דָּאס ער הַיְּנוּיִפְנֵהוּ,
אִינען אַלטאַר דעם עוויגען צו
ערריכטען אין דער טענענערעם
ארנן פֿאַן יבוס. (יט) דאָ צאָג
דוד הַיְנוּיִף נאָך דעם וואָרטע
דעם גר, דער עס געשפּראָך
לען אים נאָמען דעם עוויגען.
(כ) ארנן וואָר (נאָכדעם ער
דען ענגעל ערבליקט, אינר
זיך מיט זיינען פֿיער זאָהנען
פֿערשטעקט האַטטע) וויעדער
צוריק געקעהרט, אונד דראָש
עכען וואָצן. (כא) אַלס נון דוד צו
ארנן קאָם, דיעזער אויפֿכליק.
טע, אונד דען דוד זאָה, דאָ
גינג ער העריים, אונד ביקטע
זיך פֿאַר דוד מיט דעם אָנגע.
זיכטע צור ערדע. (כב) אונד
דוד שפּראָך צו ארנן: גיב מיר
דען פּלאַטץ דער טענענע, אונד
איך ווילל בויען דאָרויף איינ
נען אַלטאַר דעם עוויגען צו
עהרען, אים פֿאַללען געלד.

ווערטהע גיב איזו מיר, אונד עס ווירד אויפֿהאַרען דיא ניעדערלאַנגע אים פֿאַלקע. (כג) דאָ
זאָגט ארנן צו דוד: גיב עס דיר היין! מיין קעניגליכער הערר טהוע, וואָס זיינען אוי-
נען

ר ש י

לשחיטה שאִין יכולין להנלל משחיטה כי לשחיט' הן עומדים: (כ) מתחבאים. מפני המלאך
לקיים השסוק (ישעיה כ"ו) לך עמי בא במדריך וסגור דלתך בעדך חני כמעט רגע עד יעבור
זעם ואומר (שמות י"ב) ואחס לא תלכו איש מפתח ביתו עד בקר: וארגן דש חטים. לפי
שאמר

ב א ו ר

(כ) וישיב, שנ אל הגורן ממחבואו אשר התחבא שם עם בניו, ומאמר: וירא את המלאך
וארבעת בניו עמו מתחבאים, הוא מוסגר, להודיענו למה רחק ארגון מגרנו ולא שב עד
עמה, ובשמואל נאמר וישקף ארונה וירא את המלך (וישקף חמור וישב והמלך חמור המלאך)
ועס"ו הכוונה פשוטה מאוד. (כא) ויבט, הכים את עיניו, כי הן הוראת נבט על חנועת
העין, ונבדל מזה ראה המורה על פעולת הראיה בעלמותה, ולזה בא בספרי הקדש נבט
קודם לראיה, כמו הניטו וראו, הנט משמים וראה, משמים הביט ה' ראה את כל בני
האדם וכי"ב, ומאמרים כאלה אחד הם בהוראותם עם וישא עיניו וירא (בראשית י"ח ב')
כי כנטה הים הומת עין כמ"ט. (כב) כלא, שלם במשקלו ונקי מן מדללים וסינים, וכן
בזרתינו

גען געפֿעלליג איזט. זייערע!
אין געבע דיעזע רינדער צו
גאנצאפֿפֿערן הער, דיא דרעש-
וואלצען צום האלצע אונד דיא
ווייען צום שפייען פֿער, אל-
לעס ווילל אין הערגעבען.
(כד) אונד דער קעניג דוד
זאגטע צו ארנן: ניכט אלוא!
זאנדערן קויפֿען ווילל אין עם
אום פֿאללען געלדווערטע;
דען אין מאג, וואס דיר גע-
הארט, ניכט פֿיר דען עוויגען
געהמען, אונד דארבריינגען
גאנצאפֿפֿער, דיא אין אומי-
זאנסט האבע. (כה) דוד נאכ
אלוא דעם ארנן פֿיר דען
פלאטץ גאלדנע שקלים פֿאלל-
וויכטיג, זעכס הונדערט שטיק-
קע. (כו) דאזעלכסט ערבויע-

המלך הטוב בעיניו ראה נתתי
הבקר לעלות והמוריגים לעצים
והחטים למנחה הכל נתתי
(כד) ויאמר המלך דוד לארנן לא
כי־קנה אקנה בכסף מלא כי
לא־אשא אשר־לך ליהוה
והעלות עולה חנם: (כה) ויהן
דוד לארנן במקום שקלי זהב
משקל שש מאות: (כו) ויבן שש
דוד מזבח ליהוה ויעל עלות
ושלמים ויקרא אל־יהוה ויענהו

כא

טע דוד אייגען אלטאר דעם עוויגען צו עהרען, אינר בראכטע גאנצע אונד פֿריידענא-
פֿער דאר, אונד אלס ער צו גאטט ריער, דא צייגטע ער איהם זיינע ערהארונג דורך
אין

ר ש י

שאמר לפניו והחטים למנחה שלא חתמה וכי היאך היו לשם חטים: (כג) והמוריגים לעצים.
נסרים שדיין בהם התנואה כמו שש ינו בע"א עיזא דקורקסא דדישא דיגאח. דוזה למורג
חרון מדש: (כה) שקלי זהב משקל שש מאות. (וכסוף שמואל) כתיב בכסף שקלים חמשים הא
כיכל נטל מכל שנט ונטע חמשים שקלים הרי שש מאות שקלים כדי שיהיה חלק לכל ישראל
במזבח

ב א ו ר

בתורתיו (בראשית כ"ג ט'). (כג) והמוריגים, מורג הוא כלי פגום ומחודד אשר העבירו
על החנן כנה בהמות וכתוהו. עיין מ"ש החכם געזעניום בס' המליך הארוך ומלאחי כנר
מוכן דבריו במ"ש חז"ל בכמה מקומות. ודברי רש"י פה הם כסומרים עם מ"ש בפרק
(כ"ב ע"א) ובע"ז (כ"ד ע"ב) כי לדעתו שם הוא כלי לחבוט התנואה. ובשאל מרגיש
בדגש הגימ"ל, והוא הנכון כי היחיד ממנו מרג חרון (ישעיה מ"א ט"ו) והורחב נספרנו הדגש
לוח כמנהגו וכמ"ל למעלה י"ז י"ט. ובענין שרש היה הדגש מורה להיותו רגב ומורג כפלא
מקד שרשו רכך, וכו"ן המשקל מלאנו בלשון חז"ל גרגא על גרון (ר"ה י"ג ע"א). הכל
נחתיו, ובשמואל הכל נתן ארונה המלך למלך עיין מ"ש בפסוק ט"ו. (כד) והעלות, מקור
במקום העתיד, והתמונה הזאת אהובה היא לסופרנו כאשר יעידו מקומות הרבה. ובשמואל
זא כפשוטו בעתיד ולא אעלה לה' אלקי עולות חנם. (כה) במקום, בהמקום וכמו במקום
ההוא. ואולי פירוש במקום ע"ד במקום אשר יאמר להם (הושע ב' א') כלומר תחת אשר
יאמר להם, וכן פה שיעור הכתיבת חת הזדה אשר מכר לו נתן וכו'. והב, פה הם שקלי
זהב, ומשקלם שש מאות, ובשמואל נאמר בכסף שקלים חמשים? ובפירש"י הביא דעה חז"ל
חמשים מכל שנט הרי שש מאות, אך כזה לא נתייש עוד חילוף זהב וכסף, אמנם לא הביא
פה

דברי הימים א כא כב

בַּיָּמִים מִן־הַשָּׁמַיִם עַל־מִזְבֵּחַ
הָעֹלָה: (כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְמֹלְאָךְ
וַיֵּשֶׁב חֶרְבוֹ אֶל־נִדְנָה: (כז) בָּעֵת
הַהִיא בָּרָאוּת דָּוִיד כִּי־עָנָהוּ יְהוָה
בְּגֶרֶן אֲרָנָן הַיְּבוֹסִי וַיִּזְבַּח שָׁם:
(כט) וּמִשְׁכַּן יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה
מִשָּׁה בַּמִּדְבָּר וּמִזְבֵּחַ הָעֹלָה בָּעֵת
הַהִיא בְּבָמָה בְּגִבְעוֹן: (ל) וְלֹא־
יָכֹל דָּוִיד לָלֶכֶת לִפְנֵי לְדָרֶשׁ
אֱלֹהִים כִּי נָבַעַת מִפְּנֵי חֶרֶב
מֹלְאָךְ יְהוָה:

כב (א) וַיֹּאמֶר דָּוִיד זֶה הוּא בֵּית

יְהוָה

פֶּאֶר דָּעַם שׁוֹעֲרֵרֻטֵּעַ דָּעַם נַעֲטִילֵעֵן עֲנַעֲלֵם.

כב (א) דוד ואנטע נין: דיעם ויא איון דעם עויגען נאטטעס, אונד דיעם דער
ר ש " י

בזכות: (כו) ויאמר ה' למלאך. להשיב חרבו. וישב חרבו אל נדנה. וכן ויאמר ה' לדג ויקח
אז יונה וגו': (כז) בעת ההיא בראות דוד כי ענהו ה'. פירש זה לא נכתבה בשמות ומשום
כבוד דוד נכתבה כאן שעה מזבח וכל פסוקי דפירש זה דבוק פסוק אל פסוק כאלו כולו פסוק
א': (כט) ומזבח העולה. של משה עדין בעת ההיא נבמה אשר בגבעון. (ל) ולא יכול דוד.
אז נהיה איתו מעשה שזה לו הקב"ה להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש
אלהים כלומר לפני המזבח אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך ה' והלך דוד בדברי ה' וננס
מזבח וענהו ה':

כב (א) ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלהים חם מזבח לעולה לישראל. מבאן ואילך שכל שמקדש

ב א ו ר

פירק ח' דבר ובמם' זכרים (קט"ז ע"ב) הביא רש"י לשון הסיפרי, כתוב א' אומר ויתן דוד וכו' ע"ג
באריות ופה אין המקום להאריך. רק על זאת אעירך קורא משכיל! כי בכל מה שהשכילו חכמי עם
ועם לבאר זאת, ראיתי כי דעת חז"ל עולה על גניסן בפשטות הכתוב ובאמת הרעיון.
(ב') בא"ש, לא נזכר מזה מאומה בס' שואל. (כו) ויאמר, לא פירש מה אמר לו, וסוף
הכתוב מוכיח על תחלתו שאמר ה' לו לעזור המגפה, וכן למעלה ויאמר דוד וישרפס באש
(י"ד י"ג), ובמ"א ויאמר ה' לדג ויקח את יונה (יונה ב' י"א). נדנה, מלה ארמית מורה
על תער החרב או מסגר לדבר אחר. והשאלה גם על גוף האדם שהוא כמו נרחק ומסגרת אל
הנפש, אחריות רוחי בנו נדנה (דניאל ז' ט"ז). (לו) כי נבעת, ירא מפני המסך המגפה
בעת לכתו לגבעון.

כב מפרשה זאת עד סוף דה"א א', נאצרו דגרים ומספרים שלא באו עוד בספר אחר, חן מהמלכת
שלמה הזכרת בשו"י בראש ס' מלכים וחולת זה כל הסיפור לנדר ישכון ועם שונים לא יתערב.

(א) זה הוא, בראותו כי ענהו ד' במקום ההוא באש מן השמים אז גמר בלבו להיות

חרגום אשכנזי קג

איון שיער פאם הוטמעל אויף
דעם אלטארע דעם נאנצא-
פערס. (כז) אונד דער עווי-
נע בעפאהל דעם ענגעל—דא
בראטע ער ויין שווערסט אין
דיא שוידעצוריק. (כח) צו יע-
נער צייט, אלס דוד זאג,
דאס נאטט איהן ערהארטע,
אין דער מענגע דעם ארנן פאן
יבוס, אפפערטע ער דא-
זעלבסט. (כט) דיא וואהנונג
דעם עוויגען, דיא משה אין
דער וויסטע געמאלט, אונד
דער אלטאר דעם נאנצא-
פערס, ווארן צוואר צו יענער
צייט אויף דער אנהאנע צו
גבעון, (ל) אבער דוד קאנטע
ניכט דאהין געהן, נאטט צו וויין
(ד. ה. זיינע פערעהרונג לו בעט
לייגען), דען ער ציטערטע

יְהוָה הָאֱלֹהִים וְזֶה-מִּזְבֵּחַ
לְעֹלָה לַיִּשְׂרָאֵל: (ג) וַיֹּאמֶר דָּוִיד
לְכַנּוֹם אֶת-הַגִּידִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲמֵד הַצִּבִּים לַחֲצוֹב
אֲבָנֵי גֹזִית לְבָנוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים:
(ג) וּבְרָזָל וְלָרֶב לַמִּסְמָרִים
לְדַלְתוֹת הַשְּׁעָרִים וְלַמַּחְבְּרוֹת
הַכֵּין דָּוִיד וְנָחֲשֵׁת לָרֶב אֵין
מִשְׁקָל: (ד) וַעֲצֵי אֲרוֹנִים לְאֵין
מִסְפָּר כִּי-יִהְיֶיאוּ הַצִּידָנִים

אֶפְפֶּעֶר אֶלְטָאָר פִּיר יִשְׂרָאֵל.
(ג) דאָרױף בעפֿאהל דוד צו
פֿערזאטמעלן אללע פֿרעמר-
לינגע, דיא אים לאַנדע יִשְׂרָאֵל
וואַרען, אִינר בעשטעללטע
זיא אלס שטיינהויער, אום
נעהמליך שטיינשטיקקע (קדער
קוואַדערטטינגע) אויסצוהויען
פֿיר דען בויא דעם גאָטטעם-
הויזעס, (ג) אונד אייזען אין
מענגע צו נענעלן, צו דען
פֿפֿאַרטן דער טהאַרע, אונד
דען בינדע-באלקען האַטטע
דוד אָנגעאַרדנעט, עכען זאָ
אויך קופֿער אין איינער מענ-
גע, דיא ניכט געוואָנען ווער-
דען קאָנטע, (ד) אונד צערענהאַלץ אָהנע צאָהל, דען עס בראַכטען דיא צידונים

והצרים
דען קאָנטע, (ד) אונד צערענהאַלץ אָהנע צאָהל, דען עס בראַכטען דיא צידונים
אונד

ר ש י

ה' להקריב לו קרבן ולא ויקריב על אותו מִזְבֵּחַ: (ב) לְכַנּוֹם אֶת הַגִּידִים. גִּידִים
שנתניירו שלח רכה להעביר בישראל עבדות סרך וכן מלינו בשלמה למטה ויספר שלמה וגו' ויעז
מהם ע' אלף ושא סבל וגו' ועוד כתיב וכל העם הנוחר מן הזמי וגו' ב' פסוקים (לקמן
כ"א) ועוד כתיב ומן בני ישראל לא נחן שלמה לעבדים וגו' (ס): (ג) לַמִּסְמָרִים לְדַלְתוֹת
הַשְּׁעָרִים. קלואש בלע"ז: ולמחברות הבין דוד. הנרזל שמחברין ומחזיקים הדלתות והשערי

ב א ו ר

בזה בית אלקים וכו'. בית, שיעורו מקום לבית ה' האלקים. (ב) חגרים, רש"י
כתב גרים שנתניירו וכו' ולא ידעתי מנין לנו שנתניירו, כי משמעות הכתוב אשר לא יכלו
בני ישראל להזרימם עורה שהיו ישראל מוכרחים להניחם בארצם, וגם לא עברו על לא
תחיה כל נשמה בהניחם אותם אחרי שהיו נלחמים להניחם (כי אף אם היו לדוד עבדים
נושאי מנחה בכל זאת לא היתה לו לד ממשלה בנוסם), ובפרט על פי מה שכתב הרשב"ם (דברים
כ' ט"ו) כשתבא להלחם עליהם כו' ע"ש, וכבר מלאנו יולאים מן הכלל בלאו זה כמאמר ו"ל
על רכב הזונה, ומה אם זו שהיתה מעם שנאמר בו לא תחיה כל נשמה, על שקרבה אל
עלמה כך קרבה המקום וכו' עיין ילקוט יהושע שם. ויעמר, שיעורו ויעמד אותם לחובלים
ויש הרכה דוגמתו שנחסר הכנוי ונמשך אל הקודם, וכן ואת בניכם יקח ושם לו במרכבתו
(ש"א ח' י"א) הראוי ושם אותם. גויה, שרשו גזו והראוי בדגש הו"וין דק שהוקל, כן הוא
לרוב המדקדקים, ולד"ק שרשו גזה, ובאמת גם גזו גם גזה לא נמלא בספרי הקדש על מחגב
האבן, ויש לבאר מחגב המלה מלשון ערב עפ"מ שהביא הערוך ז"ל בערך גזה, כי בערב קויון
לקורות הבית גוזאין. (ג) ולמסמרים, היחיד מִסְמָר וכן נא להלן לַמִּסְמָרוֹת (דה"ב ג' ט')
בתיק מ"ס המשקל, ובשאר המקומות הוא נפתח כמו ויחזקוהו בַּמִּסְמָרִים (ישעיה מ"א ז')
וּבַמִּסְמָרוֹת נטועים (קהלת י"ב י"א) וחילוף פתח וחירק אינו זר במשקלים כמו שנמלא סן
מִלֵּךְ מִלְּגִי וּמִן בְּגֵד בְּגָדִי. ולמחברות, לפי רש"י הוא הנרזל שמחברין הדלתות והשערים נהם,
אך מלאנו ועלים למחברות (דה"ב כ"ד י"א), ומזה היה נראה היותם של עץ (כי דוחק יהיה
לפרש עלים המיוחדים למחברות הנרזל), וכן פה י"ל כי למסמרים מחובר אל דלתות השערים
ואל המחברות וכו' מִסְמָרֵי הנרזל הראוים אל הדלתות ואל המחברות לשברם ולחוסם. (ד) לאין

דברי הימים א כב

והצרים עצי ארזים לרוב לדוד:
(ה) ויאמר דוד שלמה בני נער
ורך והבית לבנות ליהוה
כהגדיל ולמעלה לשם ולתפארת
כל הארצות אכינה נא לו ויכן
דוד רב לפני מותו: (ו) ויקרא
לשלמה בנו ויצוהו לבנות בית
ליהוה אלהי ישראל: (ז) ויאמר
דוד לשלמה בנו אני היה עם-
לבבי לבנות בית לשם יהוה אלהי:
(ח) ויהי עלי דבר יהוה לאמר דם

בני קרי

לרב

חרגום אשכנזי קד

אונד צורים צעדערהאלץ אין
גראסער מענגע דעם דוד.
(ה) דוד דאכטע: שלמה, מיין
זאָהן, איזט נאך יונג אונד
צאָרט, אונד דורך איהן
זאלל דאז הויז דעם עוויגען ער-
בויעט ווערדען, וועלכעם אין
זיינער גרעסע ערהאכען ווין
זאלל, דאמיט עס צום רוהם
אונד צור פראכט אללער לעג-
דער ווערדען; איך מוס איהם
אלוא פארבערייטונג טרעפ-
פען. דאָהער בערייטעטע דוד
אללעם אין מענגע פאר, עהע
ער שטארב. (ו) דאן ריעף ער
זיינען זאָהן שלמה, אונד בע-
פאהל איהם, איין הויז צו בוי-
ען דעם עוויגען, דעם גאטטע
ישראל'ס. (ז) דוד זאגטע צו
זיינעם זאָהנע שלמה: מיין

הערץ זעהנטע ויך, איין הויז צו בויען דעם גאטטען דעם עוויגען מיינעם גאטטעס. (ח) דאז
וואָרט דעם עוויגען אכער וואָרד מיר, וויא פאלגט: פיעל בלוט האָסט דוא פערגאסען,
גראסע

ר ש י

בהם: (ד) והלורים. עם חירם מלך צור: (ה) נער ורך. לפי שאפילו בן מ"ב שנה קרוי
נער דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימוא וגו' (שמו' ל"ג) שהרי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם
כ"ח שנה וחי ק"י שנה נמלא (בשנ' ל"ה שנה כשהיו ישראל במדבר) העיד עליו הכתוב ויהושע
בן נון נער מאז היה בן מ"ב שנה על כן הוזכר לכתוב דך שלא היה כי אם בן י"ב שנה כשמלך:
להגדיל למעלה. גדול מאד שהנחיהו שלמה עד מאה ועשרים אמה דכתיב (במלכים א' ו')
והאולם על פני היכל הנית וגו':

ב א ו ר

מספר, וכן בפסוק הקודם אין משקל, ופוא גזים ור"ל מנדל המספר אין איש שם על לב
לבלות זמן רב במנינו ובמשקלו, ועד"ז והיה מספר בני ישראל וגו' אשר לא ימד ולא יספר
(הושע ב' א') כלומר אשר לא יעאל איש למודדו ולספרו מפני רובו, ובזה חתושב פליאת
חז"ל על הכתוב ההוא (יומא כ"ב ע"ב). (ה) נער, כמו שאמר בשבתו לכסא ואנכי נער קשון (מ"א
ג' ז') ורש"י כתב שהיה במלכותו בן י"ב שנה, והדבר ל"ע כי רחבעם בן ארבעים ואחת
במלכו ושלמה מלך ארבעים שנה, ועפ"י חשבון זה היה צריך לומר כי הוליד שלמה את רחבעם
בן י"א שנה והוא זר קלת, גם לפני מותו כבר אמר דוד לשלמה כי איש חכם אתה (מ"א ב'
ט'): והבית, שיעורו וכדבר הנית, הנה מונה הוא עתה לבנותו לה'. אכינה, אחין
לו את כל אשר בינלתי להקל מעליו מלאכתי הגדולה. (ו) אני, מלה נפרדת בראש המאמר
כמו ואני בביאי מסדן מתה עלי רחל (בראשית מ"ח ז') ופעל היה הוא סתמי (עם וואָרט)
ומוסב על לבנות בית ור"ל בנין הנית היה עם לבני. (ח) דם, כתב הרד"ק דמים לרוב
שפכת

נראםע קריענע האסט דוא נע-
פיהרט! דוא איז קאנסט
ניכט בויען אין הויז, מיינעם
נאמען צו עהרען, ווייל דוא
פילע כלוט פערנאסטען האסט
אויף ערדען פאר מיר. (ט) זיע-
הע! איין זאך ווירד דיר גע-
בארען, ער ווירד אין פריינד
דער רוהע זיין, אונד רוהע
וילל איך איהם פערשאפען
פאר זייען פינדען רינגכאומ-
הער: דען „שלמה“ (דער
פריערליכע) ווירד זיין נאמען זיין,
אונד פריערען אונד רוהע
וילל איך בעשטיממען איבער
ישראל איין זינען טאטען. (י) ער
זאלל איין הויז ערבייען מיינעם
נאמען, אונד ער ווירד מיר
דאן איין זאך, זא וויא איך
איהם איין פאטער זיין אונד
בעגרינדען ווערדע דען טהראן
זינעם רייכעס איבער ישראל
אין עוויגקייט. — (יא) נון מין
זאך! מאגע נאסט מיט דיר
זיין, דאס דוא בעגל קקצסט,

לרב שפכת ומלחמות גדלות
עשית לאתבנה בית לשמי כי
דמים רבים שפכת ארצה לפני:
(ט) הנה-בן נולד לך הוא יהיה
איש מנוחה והנחתו לי מכל-
אויביו מסביב כי שלמה יהיה
שמו ושלווה ושקט אתה על-
ישראל בימיו: (י) הוא יבנה בית
לשמי והוא יהיה לי לבן ואני-
לו לאב והכניסתי את-כסא
מלכותו על-ישראל עד-עולם:
(יא) עתה בני יהי יהודה עמך
והצלתה ובנית בית יהודה אלהיה
כאשר דבר עקיה: (יב) אך יתן-
לך יהודה שכל ובניה ויצוה על-

ישראל

אונד בויעסט דאן הויז דעם עוויגען דיינעם נאטטעס, זא וויא ער עם אויסגעשפרא-
כען איבער דיר. (יב) נור מאגע דער עוויגע דיר פערשטאנד אונד איינזיכט געבען, אונד
אויך

ב א ו ר

שכנת ארצה, כי דם נקיים היה בדמים אשר שפך כמו דם אוריה [קשה להבין כי דיבור
הזס לרוד שלח הוא כ"ח זרעו היוצא משעו יבנה בית לשמו (א"כ פרשה ז') היה מיד אשר
קבלת השלכות וזמן רב קודם מעשה אוריה] וזה לפני [ר"ל ולזה נאמר שכנת ארצה לפני
כי ה"י יודע מי וקי ומו פושע ולפניו נגלו כל תעלומות] גם בדמי הכהנים היה הוא הכנה
צמו שאמר חגי הכהן [כ"ל סבותי] כל נפש בית אהרן (א"כ כ"כ ב"ב), גם בדמי הכהנים אשר
שפך אסתר שהיו בהם א"ס טובים וחסידים, ואעפ"כ לא נעש עליהם כי בוותרו לכלות
הרשעים שלא יפרטו בישראל, ולהליל עמנו כשהיה גארן פלשתיים לא יחיה קים ואשה, חגל
זיין שוודאן לו שפיות דמים לרוב שני מלכות בית המקדש שהיו לשלום ולכפרת עון ולעטרת
תעלה כמו שמועו להקיף ברזל נמוכה ובנית המקדש לפי שטעין ממנו בלי הריגה לא יעשו
ממנו בלי שלום ברוב עכ"ל. (ט) נולד, הלמ"ד בקשן, והניינוני נאקוס העמיד כדרך הכונה
להגיד הקיותות לחזיר ולהלגס נגד עין בשר באלו הם הווים. ונבר העירותי בכחזב הקודם
כי נעת הדבור הזה עוד לא נולד שלמה ולא היה מעשה אוריה: איש מנוחה, בהתחבר שם
עלם עם המקרה, יורה על היתחם קיין הקרה אל העלם ולזה חיש מנוחה חיש אשר לו
מנוחה, וכן חיש לחמה, חיש מנוחה, חיש און וכדומה. שלמה, דמיון מלת שלום. (יב) שכל,

ישראל ולשמור את תורת יהוה
אֲלֵהֶּיָּהּ: (ג) אֹתָתְצִיחֵאם תִּשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה עַל־יִשְׂרָאֵל חֹזֶק וְאִמָּן אֶל־
הָיִדָּא וְאֶל־תַּחַת: (ד) וְהִנֵּה בָּעֵנִי
הַכִּינּוֹתִי לְבֵית־יְהוָה וְהַבְּכָרִים
מֵאֵה־אֶלֶף וְכֶסֶף אֶלֶף אֲלָפִים
כֶּכָרִים וְלִנְחָשֶׁת וְלַבְּרוֹז אֵין
מִשְׁקָל כִּי קָרַב הָיָה וְעַצִּים
וְאֲבָנִים הַכִּינּוֹתִי וְעָלִיהֶם תּוֹסִיף:
(טו) וְעִמָּה לָרַב עָשִׂי מְלֹאכֶה חֲצָבִים
וְחָרָשֵׁי אֲבָן וְעֵץ וְכָל־חֶכֶם בְּכָל־
מְדַאכָה: (טז) לִזְהָב לְכֶסֶף
וְלִנְחָשֶׁת וְלַבְּרוֹז אֵין מִסְפָּר קוֹם

קמן ב"ק

ועשה

תרגום אשכנזי קה

אויך געזעטצע פֿיר ישראל,
אויף דאָס בעאַבאַכטעט ווער־
דע דיא לעהרע דעם עוויגען
דיינעם גאָטטעס. (ג) דאָנור
וויססט דוא בעגליקקען, ווען
דוא דאָרויף אַכטעסט, אויס
צו איבען דיא געזעטצע אינר
פֿעראַרדנונגען, דיא דער
עוויגע דעם משה בעפֿאַהלען
פֿיר ישראל. וועררע נון פֿעסט
אונד שטאַנדע האַפֿט; וויא נִיכְט
פֿורכטאָם אונד נִיכְט צאָג־
האַפֿט! (ד) אונד זיעהע! אין
מיינער בעררענגנים האַבע
איך בעשטימט פֿיר דאָזיגן
דעם העררן אָן גאָלד, הונט־
דערט טויענד טאַלענטע, אָן
זילבער, טויענד טאַל טויענד
טאַלענטע, אונד אָן קופֿפֿער
אונד אייזען (זיינע זענגע)
אינגענעבאַרען געוויכטעס, דען
עס וואָר אַללצופֿיעל, אונד
האַלץ אונד שטיינע האַבע איך
פֿאַרברייטעט, צו דיעזען
קאָנסט דוא נאָך הינצופֿיגען.

(טז) אונד דוא האַסט בייא דיר איינע מענגע אַרבייטער, שטיינעווער אונד מייסטער אין
שטייג־ אונד האַלצאַרבייט, אויך זאָנסט פֿערשטענדיגע אין יעדער אַרבייט. (טז) דאָזיגאָלד
דאָן זילבער, דאָן קופֿפֿער אונד דאָן אייזען איזט צאָהללאָז, מאַכע דִיך אַלואָ אויף

ב א ו ר

שכל הוא כח הנפש להכיר הדברים ולהנדילם מזולתם (והוא נמצא אלל כל אדם אס ברב או
נמעט ואס הוא מעוקס ועקז אז יאמר בסמך סכל), ובינה היא חכמת המשפט והבחינה
לדעת אל עומק הענינים ולהפליא ג' הטוב והמועיל וצ' הגרוע והמזיק אשר בהם (ושרש
נינה הוא ג' וזאת היא תפלת דוד לתת ה' שכל (כיתר שאת ועוז) ובינה לבנו: ויצחק, אין
הוי"ו מההפכת כ"א מחברת, ולזה היא בחירק והוא תפלה שיחזיקו ה' תמיד ויתן בלבו
חקים ומשפטים על ישראל לטיב להם כל הימים, וענין וילוך על ישראל כמו ותלכוה על מרדכי
(חסתר ד' ה'). ולשמור, הוי"ו בהוראת אך כמו יא לאל ידי לעשות עמכם דע ואלקי
אניכם וגו' (בראשית ל"א כ"ט) ור"ל יברכך ה' במלכותך אך בתנאי שתשמור את תורת ה'
אלקיד, ובא לשמור במקור כמשפט הסופר באהבתו אותו. (ג) תחת, שראו חתת, והתי"ו
בלירי מפני שגפל הדגש הראוי בחי"ת כמשפט הכפולים. (יד) בעניי, אולי לא בא עוני
בכתובזה להורות על חסרון הון, כ"א על ענין ודאגה באו את עניי ואת יגיע כפי (בראשית ל"א
מ"ב) ור"ל ברוב העלכון והעלב אשר פניו שמו לראשי בדאגות ובמלחמות היה עמלי תמיד רק
להבין לבית ה' זהב וכו' ואס אולי מעט המה עוד אליהם תוסיף בימי מנוחתך; ומחבר יפה
לאס הכריז עם סופו. ככדים, עיין בהקדמה. (טז) אין מספר, ובפסוק י"ד הודיענו מספרו

הנה

יד 14

DIVRE HAJAMIM I.

הרגום אשכנזי

אינר האנדלע, גאטט ווירד
כייטדיר זיין! (יז) דוד נעכאט
נ'ן אללען בעפעהלסחאבערן
פאן ישראל, בייאצושטעהען
זיינעם זאנהע שלמה. (יח) דער
עוויגע, אייערגאטט, (יג) גאט
ער) איזט יא מיט אייך, ער
האט אייך רוהע פערשאפֿט
רינגסאומהער, אינדעם ער
אין מיינער געוואלט געגעבען
דיא בעוואנהער דעם לאנדעם,
אונד דאן לאנד בעוואונגען
ווארד פיר דען עוויגען אונד
פיר זיין פאלק. (יט) נון ווייהעט
און אייער הערץ אונד אייער
לעבען צו לען דען עוויגען איי.
ער גאטט, אונד מאכט אייך
אויף, אונד בויעט דאן הייליג
טהים דעם עוויגען גאטטעם,
דאס האן דאן ברינגע דיא בויג
דעםלאדע דעם עוויגען, אונד
דיא הייליגען געפעסע גאט
טעם אין דאן הויז, דאן ער

ברעט איזט דעם נאמען דעם עוויגען צו עהרען.

דברי הימים א כב כג

ועשה ויהי יהוה עמך: (יז) ויצו
דוד לכל שרי ישראל לעזר
לשלמה בנו: (יח) הלא יהוה
אלהיכם עמכם והניח לכם
מסביב כיון נתן בידי את ישבי
הארץ ונכבשה הארץ לפני יהוה
ולפני עמו: (יט) עתה תנו לבבכם
ונפשכם לדרוש ליהוה אלהיכם
וקומו ובנו את מקדש יהוה
האלהים להביא את ארון ברית
יהוה וכלי קדש האלהים לבית
הנבנה לשם יהוה:

כג (א) ודוד וקן ושבע ימים
וימלך את שלמה בנו על-

ישראל

כב (א) אלס דוד אלט אונד לעבענסזאטט וואר, מאכטע ער ווינען זאָהן שלמה
צום

ב א ו ר

היה מדרך הכתוב לאמור על גדול המספר כי אין מספר לו כמ"ש למעלה בפסוק ד', וכן אמר
מרג"ה והנכם היום כנכבני השמים לרוח (דברים ח' י'): (יח) ונכבשה, כנש יורה על הדריכה
זכור ודחק על שום דבר, ומה נקרא גם הדום רגל כנש (דה"ב ט' יח) והפעל כלשון
המטה זמים שנבזן בטרפיהן (ברכות כ"א ע"ב) ונדרך השאלה גם על נסרת העין כמו יכנש
עיוותיו (זיכה ז' ט') כאילו אמר ידרוך על עונותינו ויסקיעם במלולות, ומפני שדרך העבוי
לאמור על הנוכח כי ידרוך על במתי אויביו (דברים ל"ג כ"ט) לכן יאמר גם על הארץ הותוה
גידו והוכנעה מתחתיו, כי היא נכבשה לפניו. לפני ה', כמו שנאמר בספר התורה ונכנשה
הארץ לפני ה' (נמדבר ל"ב כ"ב) כי השם הלך לפני עמו ללחום להם, ופה נאמר לפני ה'
ולפני עמו כאילו אמר שהארץ נכנשת מפני עם ה' ומלכס ההולך בראשם. ועדות לפירוש זה
כי תרגמו גם אינקלס ויונתן ותחבש ארעא קדס עמא דיי, ולדעת קלח מורה פה לפני ה'
על שנכנשה הארץ לעבודת ה' תחת אשר מקדס השתחוה לאלילים. (יט) כלי קדש האלקים,
סמיכות כפולה, והיא במקום זה וזה למשמע און, כי המשפט נכמה שמות סמוכין להסמך
האחד על השני והשני על השלישי בהורחם ובמכנס, אך פה אין אלקים תואר לקודש שלפניו
כי כמו שנת שם המקרה קדש לתואר הכלים כן גם אלקים הוא סמיכות הקנין אל הכלים
ללא אל הקדש ומלאנו דוגמת זה הרקדש אלקי (דניאל ט' כ') כלי חמדת בית ה' (דה"ב ל"ו י').
כג (א) ודוד וקן וגו' וישלך, אין הזקנה עיקר הטעם להמלכתו במי אביו כ"א מעשה
שסיה כך היה, כי בימי זקנותו המליך אותו. והטעם האמתי הוא קשר אדוניה כמספר

ישראל: (ג) ויאסף את כל עשרי
 ישראל והלחנים והלויים:
 (ג) ויספרו הלויים מבן שלשים
 שנה ומעלה ויהי מספרם
 לגלגלתם לגברים שלשים
 ושמונה אלף: (ד) מאלה לנצח
 על מלאכת בית יהוה עשרים
 וארבעה אלף ושטרים ושפטים
 ששת ארפים: (ה) וארבעת
 אלפים שערים וארבעת ארפים
 מהקלים ליהוה בכלים אשר
 עשיתי להלל: (ו) ויחלקם דוד

מהלקוח

צום קענינע איבער ישראל,
 (ג) אונד פערזאממעלע אל-
 לע בעפעלהסחאבער פאן
 ישראל, דיא פריעסטער אונד
 דיא לויים. (ג) מאן צעהלעט
 דיא לויים פאן דרייסיג יאהרען
 אונד דאריבער, דאנוואר איה-
 רע צאהל נאך דערען קעמפען
 אן מעננערן: אלט אונד דריי-
 סיג טויזענד. (ד) פאן ריעזען
 (זעכטע דור) זאללען ווין צור
 אויפזיכט איבער דיא ארכיט
 רעס נעמטליכען הויזעס, פיער
 אונד צוואנציג טויזענד, אונד
 אויפזעהער אונד ריכטער זעכס
 טויזענד, (ה) פיער טויזענד
 פערטנער אונד פיער טויזענד
 לאכוענגער רעס עויזען צו עה-
 רען מיט רען אינשטרומענטען,
 דיא איך נעמאלט פיר רען
 לאכנעוואנג. (ו) נון טהיילעט

ב א ו ר

בארוכה בראש ס' מלכים. וספרנו העלים בכוונה כל קשר ומרד וכל מרי עורף נגד דוד. (ב) ויאסף,
 להגדיל כבוד ההמלכה, ולהרבות תפארת גדולת שלמה ביום אשר נתן מלכות ישראל בידו,
 אסף את כל נגידיו וכו'. ואחרי שגם ספרנו אל מספר הכהנים והלויים במשמורתם (דבר
 חביב מאוד בעינינו בחנה יתירה כנראה מרוב מקומות הספר) עזב את סיפור ההמלכה והחריך
 ביחסיהם ובעניניהם כמה פרשיות. (ג) ויספרו, כבר ספרם מקודם כמו שגם בפרשה ט"ז,
 אך רוב הימים אשר עברו מעת המספר הראשון, ובנין המקדש אשר שאל אנשים רבים
 ומערכה חדשה ומסודרת מאוד, הם הסבו לספור אותם שנית. שלשים, מספר השנים
 הקצוב בתורה (כמדבר ד' ג') לעבודת הלויים, ובמ"ש רש"י שם כי הפחות משלשים לא נתמלא
 כח, וכאמרו בספרי אבות בן שלשים לבח. וכל זקן ללויים במשמורתם לנכח על מלאכת בית
 ה' לשיר בשירים וכדומה, אך להרגל ולחינוך התורה תורה להכניס לויים מן כ"ה שנה ומעלה
 (שם ח' כ"ד) עיין פירש"י שם, ודוד קלר עוד על פי ה' את מספר שני החינוך (מסני עבודת
 המקדש השואלת אנשים רבים) ומונה את הלויים עושי המלאכה מבן עשרים שנה ומעלה
 (להלן פסוק כ"ד), אך הבעירים האלה לא נועדו לנכח על מלאכת בית ה', כי אם לצור
 במלאכה עד בוא עתם להנכס במספר הלויים שמימי משמרת ה' כאשר נזה עליהם, ולזה נאמר
 במספר הלויים מבן שלשים שנה ומעלה, לגבורים שלשים ושמנה אלף. (ד) לצח, להשגיח
 ולהנהיג את משמרת המלאכה. עשרים וארבעה אלף, סדר מחלקותם ונאם חליפתם מביאר
 צריכה הנאה. ושטרים, משגיחים על עם ישראל בעריהם, לנצח ילכו שוב ויפריעו
 מוסר, כי בן הוראת שוטרי בספרי הקדש על המעריך מערכה ומשגיח עליה, וכן יורה ש"ט
 על הממשלה וההשגחה בסדר הנוהג ובחוק הקצוב (איוב ל"ח ל"ג). (ה) עשיתי, בעזרת גד
 החזקה ונתן הנוכח (ד"ב כ"ט כ"ה). (ו) ויחלקם, החי"ת בקמן והלמ"ד רפויים, ונאם נא
 נעלם תמור דגש (כי הראוי ויחלקם במשפט בנין המזק) ודוגמתו אל יוסף פרעה התל (שמות ח'
 רך * 14

ויהי דוד אין אבטהיילונען נאך
דען זאָהנען דעם לוי, נעהמליך
גרשון קהת אונד מררי. (ז) פֿאַן
דען גרשנים, לעדן אונד שמעי.
(ח) דיא זאָהנע דעם לעדן וואָ-
רען: דאָן פֿאַמיליענהויפט
יחיאל אונד זיחם אונד וואָל;
אלוז דרייא. (ט) דיא זאָהנע
דעם שמעי וואָרען: שלמיה,
יחיאל אונד הרן, אלוז דרייא.
דיעס זינד דיא פֿאַמיליענהייפֿ-
טער פֿאַן לעדן. (י) דיא זאָהנע
דעם שמעי וואָרען: יחת, זינא,
יעוש אונד בריעה. דיעס זינד
דיא זאָהנע דעם שמעי, פֿיער
(יז) (יח) (יא) דאָפֿאַן
וואָר יחת דאָן פֿאַמיליענהויפט,
אונד זינא וואָר דער צווייטע;
יעוש אונד בריעה האַטטען
ניכט פֿיעל קינדער, אונד וואָ-
רען איין פֿאַמיליענשטאַם
אונטער איינער אָרדנונג.
(יב) דיא זאָהנע דעם קהת וואָ-
רען: עמרם, יצהר, חברון
אונד עזיאל, אלוז פֿיער.

מחלקות לבני לוי לגרשון קהת
ומררי: (ז) לגרשני לעדן ושמעי:
(ח) בני לעדן הראש יחיאל וזתם
ויזאל שלשה: (ט) בני שמעי
שלמות וזיאל וזרן שלשה אלה
ראשי האבות לעדן: (י) ובני
שמעי יחת זינא ויעוש ובריעה
אלה בני שמעי ארבעה: (יא) ויהי-
יחת הראש וזינא וזרן ויעוש
ובריעה לאהרבו בנים ויהיו
לבית אב לפקדה אחת: (יב) בני
קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל
ארבעה: (יג) בני עמרם אהרן
ומשה ויבדל אהרן להקדישו
קדש קדשים הוא ובניו עד-

עולם

שלומית קרי

(יג) דיא זאָהנע דעם עמרם וואָרען: אהרן אונד משה; אהרן וואָרדע אויסגעצייט
נעט, אינדרעם מאָן איהן ווייהעטע אלס הייליגסטען, איהן אונד זיינע זאָהנע אין עוויגקייט

ב א ו ר

כ"ה) תמור החל (עיין ביאור בראשית ל"א'), והכי"רה ביו"ד כל תחת השוא, כמו שנמלא גם
להלן (כ"ד ג'), ומם שאר ויחלקם בכני הרבים בסוף, אף כי נזכרו הפעולים (בני לוי)
אחריו, דוגמתו למעלה (ה' כ"ג) ויגלם לראובני ולגדי וכן ותרשאו את הילד (שמות ב' ו').
לגרשון, הלמ"ד לגרשון נמשך גם לקהת ולמררי. (ז) לגרשני, ר"ל למשפחת הגרשני.
לעדן, כתב הרד"ק לעדן הוא לבני הנזכר בחזרה ונזכר בזה הספר למעלה ו' ב'. (ח) יחיאל,
לדעת הרד"ק היות לעדן ולבני איש אחד, א"כ יהיו יחיאל וזיתם ויזאל (נזכרים בשמותיהם
גם להלן כ"ו ג") נחלפים עם יחת זמא ויזאל, שהם למעלה (ו' ה') בני לבני. (ט) שמעי,
אין זה שמעי אחי לבני (לעדן) וכן לגרשם, כי יוספו כל בסמוך בפסוק יו"ד, אך הוא אחד
מבני יחיאל בן לעדן, וכן מורה סוף הכתוב אלה ראשי האבות ללעדן, והנה אף אם
נאמר כי יחיאל נכסוף הקודם ויחת (למעלה ו' ה') אחד הוא, עכ"פ אין לחשוב, כי שמעי
בן יחיאל (יחת) בן לעדן (לבני) בן גרשם, הוא איש אחד עם שמעי בן יחת הנזכר למעלה
(ו' כ"ח) כי ראשונה, בן שמעי ההוא שמו זמא, ופה שלשת בניו הם שלמית וזיאל והרן,
ושנית לא נזכר שם בפסוק ה' בן ליחם אשר שמו שמעי. (י) שמעי, זה הוא אחי לבני וכן
שני לגרשם. יחת, ראש מ"ש למעלה ו' ה'. (יא) וזינא, הוא זינא האמור בפסוק י'. לפקדה
אחת. תמיד מוזכר יחדיו והיו לאחדים במפקדם. (יג) להקדישו, להקדיש אותו בקדושה

דברי הימים א כג

עוֹלָם לְהַקְטִיר לְפָנַי יְהוָה
לְשִׁרְתּוֹ וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁמוֹ עַד-עוֹלָם:
(י) וּמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים בְּנֵיו
יִקְרָאוּ עַל-שֵׁבֶט הָלֹוי: (טו) בְּנֵי
מֹשֶׁה גִרְשֹׁם וְאַלְיָעֶזֶר: (טז) בְּנֵי
גִרְשֹׁם שְׁבוּאֵל הָרֹאשׁ: (יז) וַיְהִיו
בְּנֵי-אַלְיָעֶזֶר רַחֲבִיָּה הָרֹאשׁ וְלֹא-
הָיָה לְאַלְיָעֶזֶר בָּנִים אַחֲרָיו וּבְנֵי
רַחֲבִיָּה רַבּוֹ קְמֻעֵלָה: (יח) בְּנֵי
יִצְהָר שְׁלֹמִית הָרֹאשׁ: (יט) בְּנֵי
חֲבֵרוֹן יִרְיָהוּ הָרֹאשׁ אֲמֵרִיָּה
הַשֵּׁנִי יַחְזִיאל הַשְּׁלִישִׁי וַיְקַמְעֵם
הָרְבִיעִי: (כ) בְּנֵי עֲזִיָּאל מִיכָה
הָרֹאשׁ וַיִּשִׁיָּה הַשֵּׁנִי: (כא) בְּנֵי
מֶרְרִי מַחֲלִי וּמוֹשִׁי בְּנֵי מַחֲלִי
אַלְעָזָר וְקִישׁ: (כב) וַיָּמָת אֶלְעָזָר
וְלֹא

תרגום אשכנזי קז

צו רייכערן פֿאַר דעם עוויגצו,
איהם צו דיענען, אונד אין זיי-
נעם נאָמען צו זענען ביז אין
עוויגקייט. (יז) דאָך משה'ס,
דעם געטטליכען מאַננעם זאָה-
נע וואורדען בלאָס גענאָנט
נאָך דעם שטאַממע לוי.
(טו) דיא זאָהנע דעם משה
ו אַרען: גרשום אונד אליעזר.
(טז) דיא זאָהנע דעם גרשום
וואַרען: שבואל, דאָו פֿאַמ־
ליענהויפט. (יז) דיא זאָהנע
דעם אליעזר וואַרען רחביה,
דאָו פֿאַמיליענהויפט. אליעזר
האַטטע קיינע אַנדערע נאָכ-
קאָממען, דיא זאָהנע דעם
רחביה אַבער פֿערמעהרטען
זיך איבעראויס. (יח) דיא זאָה-
נע דעם יצהר וואַרען שלמית,
דאָו אַבערהויפט. (יט) דיא
זאָהנע דעם חבֿרון וואַרען:
יריהו, דאָו אַבערהויפט,
אמריה וואַר-דער צווייטע,
יחזיאל דער דריטטע אונד
יקמעם דער פֿיערטע. (כ) דיא
זאָהנע דעם עזיאל וואַרען:

מִיכָה, דאָו פֿאַמיליענהויפט אונד ישיה וואַר דער צווייטע. (כא) דיא זאָהנע דעם מררי
וואַרען: מחלי אונד מושי. דיא זאָהנע דעם מחלי וואַרען אלעזר אונד קיש. (כב) אלעזר
שטאַרב

ב א ו ר

מיוחדת ונבדלת, וכמו שנאמר על כל הכהנים והיו קדש (אמור כ"א וי"ו) כן נאמר פה כי
היה אהרן קדש קדשים. ולבדך בשמו. כנחוב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אהרנס
(נמדבר ו' כ"ד). (יז) ומשה, שיעור הכחוב: ובענין משה איש האלקים, הנה לא הנחיל
לנביו גדולה או תפארת מאומה, ורק על שבע הלוי יקראו בשם, וגם זה הוא מופת מומך
על קדושת משה ועל רוח אלקים אשר דבר בו, והבן. אך ראה גם ראה, כי דוד זכר את
חסדי משה לדורותיו, ונשא את ראשם לפקידות ולגדולה מפוארה, כמונח בפרשה כ"ו מפסוק
כ"ד ומעלה. (יז) הראש, ראש בית אב, או ראש ובכור הבנים, וגשטו מן הספר-רבו,
שרשו רבה ולכן הכי"ת רפה והנגינה בני"ת כמשפט נחי הלמ"ד (כי לו שרשה רוב מנחי העי"ן)
היתה הנגינה מלעיל) אך מה שמלאנו ראה לוי כי רבו (תהלים כ"ה י"ט) שרשו רבב והדגש
בני"ת כמשפט הכפולים. למעלה, אין תואר זה נהוג על הגובה הטבעי לבדו, כי אם ישתמש
גם בדרך כלל להראות גודל ורבו שום דבר אם בעיניים טבעיים או במוסריים ומזה מלאנו
גם כן עונותינו רבו למעלה ראש (עזרא ט' ו'). (יח) שלמית הראש, ר"ל ראש המשפחה,

תרגום אשכנזי

דברי הימים א כג

וְלֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת
וַיִּשְׁאוּם בְּנֵי־קִישׁ אֲחֵיהֶם: (כג) בְּנֵי
מוֹשֵׁי מַחֲרִי וְעֵדֶר וַיְרַמּוּת
שְׁלוֹשָׁה: (כד) אֵלֶּה בְּנֵי־לֹוִי לְבֵית
אֲבוֹתֵיהֶם רָאשֵׁי הָאָבוֹת
לְפָקוּדֵיהֶם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת
לְגִלְגָּלָתָם עֲשֵׂה הַמִּלְאָכָה
לְעִבְדַת בֵּית יְהוָה מִבֶּן עֲשָׂרִים
שָׁנָה וּמַעֲלָה: (כה) כִּי אָמַר דָּוִיד
הִנֵּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לַעֲמּוֹ
וַיִּשְׁכֵּן בִּירוּשָׁלַם עַד־לְעוֹלָם:
(כו) וְגַם לְלוֹוִים אֵין־לִשְׂאֵת אֶת־
הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּרֶכְלִיו לְעִבְדָתוֹ:
(כז) כִּי בְּדִבְרֵי דָוִיד הָאֲחֵרוֹנִים
הִמָּה מִסְפַּר בְּנֵי־לֹוִי מִבֶּן עֲשָׂרִים

שטארב, אינר האטטע קיינע
זאָהנע זאָנדערן טעכטער,
אונד עס נאָהמען זיא (לז) ווייז
בערן) דיא זאָהנע דעם קיש,
איהרע פֿערוואַנדטען. (כג) דיא
זאָהנע דעם מושי וואָרען מחלי,
עדר אונד ירמותר, אלוֹאֹאֹרִיִיא.
(כד) דיעזע זאָהנע דעם לוי
נאָך איהרען שטאַטמהייזערן,
דיא שטאַטמהייפטער נעכסט
איהרען נעמיסטערטען, מיט
אנצאָהל דער נאָמען נאָך איהר
דען קעפֿען פֿערריכטעטען
דען דיענסט ביא דער ארכיִיט
דעם נעטליכען הויזעס פֿאָם
צוואַנציגסטען יאָהרע אָן אונד
דאָריבער: (כה) דען דוד
שפראך: רוהע האַט גון דער
עוויגע נאָטט ישראל'ס זיינעם
פֿאַלקע געשענקט, אונד ווילל
גון וואָהנען אין ירושלים ביז
אין עוויגקייט, (כו) דאָהער
אויך דיא לויס ניכט מעהר צו
טראַגען האַבען דיא וואָהנונג
אונד אַללע איהרע גערעטהע צום דיענסטע. (כז) וועס האַלכ נאָך דען לעטצטען פֿערצִיג־
גונגען דעם דוד דיעזעלבען פֿאָם צוואַנציגסטן יאָהרע אָן אונד דאָריבער גיִיִז
צעהלט

ר ש י

כג (כו) המה מספר בני לוי מן עשרים שנה ולמעלה. כלומר אז תיקן דוד משמרות אלו
כשיבא

ב א ו ר

בי צו הכור היה קרח כידוע. (כד) עשה המלאכה, ר"ל צימים הבאים היו הלויים עושי
המלאכה ע"פ פקודת דוד מן עשרים שנה ומעלה, וטעם השנוי הזה מן מכות התורה
עיין בפסוק ג', ובלי ספק גם את זה לא עשה מעלמו כ"ח על פי ה' ביד נתן הנביא.
(כה) הביא ה', שיעור כתוב זה ושל אחריו, מאשר כי אין עוד טורח במשא המשכן והארון,
והכל על מקומו בשלום, לכן אין ההבדל היות הלויים בני שלשים לבח (עיין רש"י במדבר ט'
כ"ד) ויותר יש לראות כל רובם מעל חזקם ומקפם. (כז) האחרונים, כי בראשונה מנה את
הלויים במשמרות מן שלשים שנה (פסוק ג') אך נעת לעשות לה' לננות השקדש במנותו
גם את הלויים לחינוך (והם ע"פ התורה מן כ"ה שנה) וזה להמעיט מספר שני החינוך מן
כ"ה שנה אל עשרים שנה למען הרבות לויים לעזר ולשימוש בעבודת הקדש, כי רבה היא, כמו
שביארת

דברי הימים א כג

שנה ולמעלה: (כח) כי מעמדם
 ליד בני אהרן לעבודת בית
 יהוה על החצרות ועל
 הלשכות ועל טהרת לכל
 קדש ומעשה עבודת בית
 האלהים: (כט) וללחם המערכת
 ולסלת למנחה ולרקיקי המצות
 ולמחבת ולמרבכת ולכל
 משורה ומדה: (ל) ולעמד בבקר
 בבקר להדנות ולהלל ליהוה וכן
 לערב: (לא) ולכל העלות עלות

ליהוה

תרגום אשכנזי קח

צעהלט וואורדען. (כח) איה:
 רע שטעללונג וואר צור האנד
 דער זאחנע אהרן'ס ביים דיע:
 סטע דעם גאטטעס הויזעס,
 איבער דיא פארהעטע, איבער
 דיא קאמערן, איבער דיא
 ריינהייט אללעס הייליגען אונד
 צום געשעפטע ביים דיענסטע
 דעם גאטטעס הויזעס, (כט) אונד
 איבער דאז אויפצושטענדע
 בראד (טויכנד) אונד איבער
 דאז פיינע מעהל צום שפייזע,
 אפפער, איבער דיא אנגע:
 ויערטען קובען, איבער דיא
 פפאנגענבאקקעריא אונד איה:
 בער דאז אכגעכריה טע
 אפפער, זא וויא איבער אל
 לעם פיינטע אונד טראקקע:

נע טאמס, (ל) דאן ויך צו שטעללען מארגען פיר מארגען צום דאנק. אונד לאכגעזאג:
 גע דעם עוויגען, אונד עכען זא אס אבענדע. (לא) אונד ביא יעדער דארכרינגונדער
 גאנצ:

ר ש י

בשיבא שלמה בנו שיהיו מזמנים לו: (כח) כי מעמדם ליד בני אהרן וגומר. דוגמא
 וילוו עליך וישרתוך: ועל טהרת לכל קדש. אס יטמא הכית וכליו שיהיו הם ממזנים לטהרו
 שכן מזינו בחזקיהו בדכתיב (ד"ה ב' ב"ט) ויקבלו הלויים להוכיח מנחל קדרון מולו וכתיב וימלו
 באחד למדש הראשון לקדש וגו': (לא) ולכל העלות עליות לה' לשבתות ולחדשים. פתרון הם
 היו ממזנים על השבתות וגם על לשכת בות הטלאים שהקדנות שם והם יביאו אל הכהנים
 חמיד בכל יום במספר מה שזריכים בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשים ובמועדים שמוסיף
 על התמיד כל אלה יביאו במספר כמספט וגם מסייעים לכהנים להפשיט הזבח. וכן מזינו
 בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקס אחיהם הלוי וגו':

ב א ו ר

שניאיתי למעלה בפסוק הנ"ל. (כח) מעמדם, משמרתם ופקודתם ליד ולעזר בני אהרן.
 החצרות, ראה בנין המזר הפנימית במלכים א' וי' ל' וחזר הכהנים להלן דה"כד' ט'.
 הלשכות, הם חדרים מיוחדים בחזרי בית המקדש למשמרת הכהנים כמו שמלחנו נביא לכהנים
 אל לשכות בית חלקינו (נחמיה י' ל"ח) ובמ"א מלחנו לעשות לו גשקה בחזרי בית החלקים
 (שם י"ג ז') וחילוף הלמ"ד והנו"ן ידוע. לכל קדש, יתכן ששיעורו כי יגישו על טהרת
 הקדש לכלמי בוא בו שם עומאה. (כט) וללחם, הוא לחם הפנים אשר ביום השבת ביום
 השבת יעריבנו הכהן, ולזה נקראו בסדורו לחם המערכת. ולרקיקי, עוגות דקות ורמוקות
 מחימן, ונקראים רקיקים מענין דקות נשר (בראשית מ"א י"ט) וכן קראו חז"ל רקק למים
 שהם פחות מעשרה טפחים, מפני דקות מראהם נקרקע המים. ולמחבת, כליעשו לחבות
 בו את הגחלים, ועל מכסהו אפו את המנחה. ולמרבכת, פירשו חז"ל חלוטם ברותחין כל
 נרכה (מבגבריהט) וכן תרגם ירושלמי (ויקרא ו' י"ד) על מרבכת מביאנה, מרחקא תביל
 יתה. משורה ומדה, מדת הלח ומדת היבש (עיין בביאור ויקרא י"ט ל"ה ובמעמר שם).
 (לא) העלות, ישמש בדרך המקור כאילו הוא שם בפני עליו.

חרנום אשכנזי

גאנצאפפער דעם עוויגען צו
עווערן פֿיר דיא שבת-טאגע,
פֿיר דיא נייאמאנדע אונד פֿע-
סטע, אין דער געוועזענע
צאהל נאך דער פֿארשריפט
האטטען זיא איממער צו זיין
פֿאר דעם עוויגען. (לג) זיא
פֿערוואהען דיא וואלע דעם
שטייטעסעלטעס אונד דיא
וואלע דעם הייליגטומס אונד
דיא וואלע דער וואהנע אהרן'ס
איהער ברירער ביים דיעני
סטעדעס גאטטעס הויזעס.

כד (ה) דיא אבטהיילונגען
דער נאכקאממען
אהרן'ס ווארען פֿאלגענדע:
דיא וואהנע אהרן'ס: נדב,
אביהוא, אלעזר אונד איתמר.
(ג) נדב אונד אביהוא שטאר-
בען פֿריהער אלס איהר פֿא-
טער, אונד האטטען קיינע
קינדער, עס פֿערוואהען אלזא

דאז פֿריעסטער אטט אלעזר אונד איתמר.
אונד אחימלך [פֿאן דען וואהנען איתמר'ס] פֿערטהיילטען זיא, (דיו כמלקטווען אהרן'ס) אין

דברי הימים א כג כד

ליהוה לשבתות לחדשים
ולמעדים במספר כמשפט
עריהם תמיד לפני יהוה:
(יג) ושמרו את-משמרת אהל-
מועד ואת משמרת הקדש
ומשמרת בני אהרן אחיהם
לעבדת בית יהוה:

כד (ה) ולבני אהרן מחלקותם
בני אהרן נדב ואביהוא
אלעזר ואיתמר: (ג) וימת נדב
ואביהוא לפני אביהם ובנים לא-
היו להם ויכהנו אלעזר ואיתמר:
(ג) ויחלקם דוד וצדוק מן-בני
אלעזר ואחימלך מן-בני איתמר

לפקדום

[פֿאן דען וואהנען אלעזר'ס]
אונד אחימלך [פֿאן דען וואהנען איתמר'ס] פֿערטהיילטען זיא, (דיו כמלקטווען אהרן'ס) אין

איה

ר ש י

כד (א) ולבני אהרן. פתרון אלה בני אהרן וגומר על מחלקותם: (ב) וימת נדב ואביהוא
וגו' ובנים לא היו להם. לפי שלא היו להם בנים כיהנו אלעזר ואיתמר במקומם אבל
אם היו לנדב ואביהוא בנים היו קודמים לאלעזר ואיתמר בכהונה גדולה שכן מצינו בעזרא ג'
שהרי יהולדק אביו של יהושע היה ויהולדק ועזרא בני שריה היו כדכתיב (לעיל ח') ושריה
הוליד את יהולדק (ובעזרא ה') כתיב עזרא בן שריה ויהולדק הלך בגולה לבבל וכשעלו מבבל
עלה יהושע ושימש ולא שימש עזרא לפי שהיה יהולדק הבכור וקדמו בן אחיו הבכור כדכתיב בנבואת
חגי (ב') יהושע בן יהולדק הבסן הגדול: (ג) ואחימלך מן בני איתמר. זה אחימלך בן איתמר

ב א ו ר

כד (א) ולבני אהרן, שיעורו ובענין בני אהרן, הנה היו מחלקותם באופן אשר אזכיר:
בני אהרן היו נדב וכו', והעירותי כבר על למ"ד כללי הנהוג בל"הק אף שלא לצורך, ומענין
זה למ"ד ולבני (ג) ויחלקם, דוגמתו וניאורו ראם למעלה (כ"ג ו') והרד"ק הציב לו ליונים
על ספרו המכלול, וגם שם לא הפיץ ענן אורו בזה, ונראה לי כי המלה הזאת מורכבת מבנין הקל
ומבנין פיעל כמו ירה"ח חייב נפשי (תהלים ז' ו') ונקל היה ראוי ויחלקם ובפיעל ויחלקם ובניבבורם
ויחלקם, אך מפני שלא יבוא פתח לפני אות גרונית הנקודה בקמץ, הומר פתח היו"ד ונעשה
ויחלקם או ויחלקם, והרכבה דומה ממש לזה בחילוף אות איתן משו"א לזירה, נמלא
בזכריה ואפסערה (ז' י"ד) עיין מ"ש המנאר ז"ל שם. מן בני, הכוונה לדוק אשר היה מבני
אלעזר

דברי הימים א כד

תרגום אשכנזי קט

איהרע אַרדנונגען בייאדערען
די ענסטע ערריכטונג.
(ד) אונד אלס מאן דיאזאָה:
נע אלעזר'ס צאהלריכער
אן מאַנגליכען הייפטערן פֿאַנד,
אלס דיא זאָהנע איחמר'ס,
בעשטימטען זיא דען זאָה:
נען אלעזר'ס זעכסען
הייפטער נאך איהרעם פֿאַ:
מיליענשטאַממע, אונד דען
זאָהנען איחמר'ס אַכט (הייס:
טער) נאך איהרעם פֿאַמילי:
ענשטאַממע. (ה) אונד טהיילטע
זיא נאך דעם לאַזאָע, ריעזע
זאָוואָהל אלס יענע, דען זיא
וואָרען אַללע בעפֿעהלס האַכער

למקדתם בעבדתם: (ו) וימצאו
בני אלעזר רבים ראשי
הגברים מן בני איתמר ויחלקום
לבני אלעזר ראשים לבית
אבות ששה עשר ולבני איתמר
לבית אבותם שמונה: (ה) ויחלקום
בגורלות אלה עם אלה כיהיו
שרי קדש ושרי האלהים מבני
אלעזר ובבני איתמר: (ו) ויכתבם
שמעיה בן נתנאל הסופר מן
הלוי

אים הייליגטהימע אונד ביינ גאטטעס דינסטע, זאָוואָהל פֿאַן דען זאָהנען אלעזר'ס, אלס
אויך פֿאַן דען זאָהנען איחמר'ס. (י) שמעיה דער זאָהן נחנא'ס דער שרייבער אויס דעם
שטאַם:

ר ש י

בדמוכ בסמוך (פסוק ו') ויכתבם שמעיה וגו' עד ואחמלך בן איתמר: (ד) ויחלקים לבני
אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר. מתחלה נמשכן שילה לא היו כ"א י"ו משמרות ח'
מאלעזר וח' מאיתמר כמפורש במס' תענית וכשראה דוד שהיו ראשי הגבורים לאלעזר רבים
חלקם לכל משמר ומשמר של אלעזר לשנים והעמידם על י"ו משמרות ומשמרת בני איתמר
העמיד על מעמד משמר כבדאונה על שמונה משמרות וכן מוכיח בסמוך בית אב אחד אחד
לאלעזר ואחד אחד לאיתמר כלומר כאחד למעמד במשמרת שנמשכן כמו בן העמידן דוד עתה בבית
המקדש: (ח) ויחלקום בגורלות אלה עם אלה. למיפול הגורל להיות ראשון או שני או שלישי
או רביעי וכן כולם: (ו) ויכתבם שמעיה. להיות להם לזכרון מי ראשון ומי שני וכן כולם:

ב א ו ר

אלעזר, וכן אחימלך מן בני איתמר. והם היו הכהנים המשמשים בימי דוד כמפורש בנ"ב
ח' ולמעלה סוף י"ח. ואחמלך בן איתמר (הנוצר בפסוק וי"ו) לא היה הכהן הראש כ"א אביו
איתמר כמפורש בנ"ב (כ' כ"ה) וכן נאמר שם (ט"ו כ"ט) וישב לדוק ואיתמר את ארון האלקים וגו',
אך בכל זאת לא היה איתמר נאמן לדוד וכפוי טובה, כמו שידענו מהתקשרו את אדוניה (מ"א
ח' י"ז) ולכן לא אהבו דוד ולא שם עליו משמרת עבודה למספרת המקדש ולמערכת הכהנים
והלויים רק את שמו וכבודו השאיר לו, למען הקים את מולא שפתיו אשר פלה בלר לו
בהוג שאל את נוב עיר הכהנים בעבור דוד (ש"א סוף פרשה כ"ב). ואת כל המלאכה והעבודה
שהיתה ראויה להיות על שם איתמר, הטיל דוד על כתף בנו אחימלך. כנ"ל לישב הכתובים
הסותרים זא"ו (עיון למעלה י"ח ט"ז) באופן נאות ופשוט. (ד) ויחלקום, בנגינה מפסקת,
ושיעורו אחרי ראותם כי בני אלעזר רבים בראשי הגברים מן בני איתמר, לא נתנו להם ראשי
אבותיהם במספר שזה ובמערכת כללית, כ"א חלקו ביניהם, ונתנו לבני אלעזר ראשים וגו'
ולבני איתמר לבית אבותם ראשים שמונה. (ח) ויחלקום, דוד ולדוק ואחמלך נתנו אותם
בגורלות יחד, מי בראשונה ומי אחריו, ולא שנימן יתרון לזה או לזה, כי היו שני הקודש גם
מבני אלעזר גם מבני איתמר, ולא היה לאלעזר יתרון כ"א בכמות לא באיכות. ובבני, הנ"ל
במקום

חרגום אשכנזי

שטאממע לוי פערצייכעטע
זיא אין גענווארט דעם קא-
ניגס, דער בעפעהלס האבער,
דעם פריעסטערס צדוק.
דעם אחימלך זאָהן אביהר'ס
אונד אין גענווארט דער
שטאממהייפטער דער פריע-
סטער אונד דער לויס, איין
פאמיליענשטאם וואורדע אימי-
מער געצאָנען פֿיר אלעזר,
אונד איין נער וואורדע גע-
צאָנען פֿיר איתמר. (ז) דאָז
ערשטע לאָזאָ קאם הערויס
פֿיר יהויריב, דאָז צווייטע
פֿיר ידעיה. (ח) דאָז דריט-
טע פֿיר חרם, דאָז פֿיערטע
פֿיר שערים. (ט) דאָז פינף-
טע פֿיר מלכיה, דאָז זעכ-
סטע פֿיר הימן. (י) דאָז זייע-
בענטע פֿיר הקוץ, דאָז אַכ-
טע, פֿיר אביה. (יא) דאָז
ניינטע, פֿיר ישוע, דאָז
צעהנטע, פֿיר שכניהו.
(יב) דאָז איילפטע פֿיר אלישיב,
דאָז צוועלפטע, פֿיר
יקים. (יג) דאָז דרייצעהנטע,
פֿיר חפה, דאָז פֿיערעצהנטע,
פֿיר ישבאב. (יד) דאָז פינף-
צעהנטע, פֿיר בלגה, דאָז
זעכצעהנטע, פֿיר אמר.
(טו) דאָז זעכצעהנטע פֿיר

דברי הימים א כד

הלוי לפני המלך והשרים וצדוק
הכהן ואחיהמלך בן-אביהר
וראשי האבות לכהנים וללויים
בית-אב אחד אחזאלעזר ואחזו
אחז לאיתמר: (ז) ויצא הגורל
הראשון ליהויריב לידעיה השני:
(ח) לחרם השלישי לשערים
הרבעי: (ט) למלכיה החמישי
למימן הששי: (י) להקוץ השבעי
לאביה השמיני: (יא) לישוע
החשעי לשכניהו העשירי:
(יב) לאלישיב עשתי עשר ליקים
שנים עשר: (יג) לחפה שלשה
עשר לישובאב ארבעה עשר:
(יד) לבלגה חמשה עשר לאמר
ששה עשר: (טו) לחזיר שבעה עשר
להפצץ שמנה עשר: (טז) לפתחיה
השעה עשר ליחזקאל העשרים:
(יז) ליכין אחד ועשרים וגמול

שנים

חזיר, דאָז אַכצעהנטע, פֿיר הפצץ, (טז) דאָז ניינצעהנטע, פֿיר פתחיה, דאָז
צוואנציגסטע, פֿיר יחזקאל, (יז) דאָז איין אונד צוואנציגסטע, פֿיר יכין, דאָז צוויי

ב א ו ר

במקום מ"ס. (ו) מן הלוי, מן שנת לוי. אחז, מורס מן הכלל ע"י אחיות היד, וכן אחד אחז
מן החמשים (נמדבר ל"א ל'). ואחז אחז, כפול, כלומר הגורל צלי שום יתרון לבית אב
אחד אחז אלעזר ואחד אחז גם לאיתמר, ונאמר אחז אחז על התמידה והסדר הנכין
באחיה זאָה, כי כן יורה כל כפל כמו זה, ד"מ עדר עדר לבדו, יום יום, איש איש
וכדומה, ואולי יהיה אחז הראשון בוי"ן תמור דל"ת כמו קפון (ישעיה ל"ד ט"ו) תחת קפוד,
נזעכו (חוב י"ז א') ת' נדעכו, ושיעור הכתוב אחד אחז אלעזר ואחד אחז לאיתמר.
(ח) לחרם, תמלח שמו גם בראשי האבות בימי יהויקים בן ישוע הכהן הגדול (נחמיה י"ג
ט"ו) וכן רוב הנזכרים. פה בשינוי לשון קלח, והרבה מהם נזכרו עוד בדברי רבינו ז"ל.

דברי הימים א כר

שְׁנֵים־עָשָׂרִים: (יח) לְדָלִיָּהוּ שְׁלֹשָׁה
וְעֶשְׂרִים לְמַעֲזִיָּהוּ אַרְבָּעָה
וְעֶשְׂרִים: (יט) אֶלֶּה פְּקֻדֹתָם
לְעִבְדָתָם לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה
כַּמִּשְׁפָּטָם בְּיַד אֶהֱרֹן אֲבִיהֶם
כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(כ) וּלְבָנָי לְוִי הַנּוֹתָרִים לְבָנָי
עִמְרָם שׁוּבְאֵל לְבָנָי שׁוּבְאֵל
יְחִדְיָהוּ: (כא) לְרַחֲבִיָּהוּ לְבָנָי
רַחֲבִיָּהוּ הָרֹאשׁ יִשִּׁיָּה: (כב) לְיִצְחָקִי
שְׁלֹמֹת לְבָנָי שְׁלֹמֹת יַחַת:
(כג) וּבָנָי יִרְיָהוּ אֲמָרִיָּהוּ הַשֵּׁנִי
יַחֲזִיאֵל הַשְּׁלִישִׁי יִקְמַעַם הָרְבִּיעִי:
(כד) בָּנָי עֲזִיאֵל מִיכָה לְבָנָי מִיכָה
שָׁמֹר: (כה) אֲחִי מִיכָה יִשִּׁיָּה לְבָנָי
יִשִּׁיָּה זְכָרִיָּהוּ: (כו) בָּנָי מְרָרִי מַחְקִי
וּמוֹשִׁי בָנָי יַעֲזִיָּהוּ בָנוּ: (כז) בָּנָי

שְׁמִיר קרי

מררי

תרגום אשכנזי קי
אונד צוואנציגסטע, פֿירגמיל,
(יח) דאָ דרייא אונד צוואנציגסטע,
פֿירגמיל, פֿיר דליה, אינר
דאָ פֿיער אונד צוואנציגסטע,
פֿיר מעויהו. (יט) דיעזע האט
טען דאָ אמט בייא איהרער
דינסטפֿערריכטונג, וואָ זיא
צו קאממען האטטען אין דאָ
גאטטעס הויז נאך איהרער
פֿארשריפט, פֿאן דער האנד
איהרעס שטאמפֿאטערס
איהרן, זאָ וויא עס איהם
בעפֿאלען דער עוויגע גאט
ישראל'ס. (כ) דיא איכריגען
זאָהנע דעס לוי: וואָרען פֿאן
דען זאָהנען עמרם'ס, שובאל;
פֿאן דען זאָהנען שובאל'ס
יחדיהו. (כא) פֿאן רחביהו,
פֿאן דען זאָהנען דעס רחביהו
נעהמליך וואָר דאָ אָבער:
הויפט ישיה. (כב) פֿאן דען
יזחריים וואָר, שלמות: פֿאן
דען זאָהנען שלמות, נעהמי:
ליך וואָר יחח. (כג) פֿאן דען
זאָהנען (דעס חכרו) וואָרען,
יריהו, דאָן אמריהו, דער
צווייטע יחזיאל, דער דריטטע
אונד יקמעם דער פֿיערטע.

(כד) פֿאן דען זאָהנען דעס עזיאל, וואָר מיכה; פֿאן דען זאָהנען דעס מיכה, וואָר
שמיר. (כה) דער ברודער דעס מיכה וואָר ישיה, פֿאן דען זאָהנען דעס ישיה, וואָר
זכריהו. (כו) פֿאן דען זאָהנען דעס מררי, וואָרען מחלי אונד מושי; פֿאן דען זאָהנען
דעס יעזיהו (חיינעס כמִכְקָחוּטֵן פֿאן מררי) וואָר בנו. (כז) פֿאן דען זאָהנען דעס
מררי

ר ש י

(יט) אלה פקודתם לעבדתם. אלו שכתובין כאן ראשי משמרות פקודתם על משמרות היו:

ב א ו ר

(יט) אלה פקודתם, שיעורו אלה עמדו נפקודתם, או אלה הנזכרים, היה פקדוהם לעבודתם
לבוש וכו'. (כ) שובאל, הוא שובאל הראש בן גרשום בן משה (כ"ג ט"ז). (כא) לרחביהו,
הוא רחביה הראש בן אליעזר בן משה (שס י"ז). (כב) שלמות, הוא שלמית מבני יסכר
(שס י"ח). (כג) יריהו, הרי זה מקרא קלר, ושיעורו ובני חכרון יריהו, ואמריהו השני וכו'
וכן הם נאמרים למעלה (שס י"ט) ונאמר בני יריה, מפני היותו הראש לכלם, ונחשב כאניהס.
(כד) מיכה, כמו שנאמר למעלה (שס ב') בני עזיאל מיכה הראש וישיה השני, ולכל חזק
מסויהם נחשב כס' בית אב מיוחד. (כו) יעזיהו, חזק מנכדי הקודמים וכו' הוא

תרגום אשכנזי

דברי הימים א כד כה

מִרְרִי לִיעֻזִּיהוּ בְנוֹ וְשֵׁהם וְזָכוֹר
וְעִבְרִי: (כח) לְמַחְלֵי אֶלְעֹזֹר וְלֹא־
הָיָה לוֹ בָּנִים: (כט) לְקִישׁ בְּנֵי־קִישׁ
יִרְחֻמָּא: (ל) וּבְנֵי מוֹשֵׁי מַחְלֵי וְעֹדֶר
וִירִימוֹת אֵלֶּה בְּנֵי הַלְוִיִּם בְּבֵית
אֲבֹתֵיהֶם: (לא) וַיִּפְּלוּ גַם־הֵם
גְּזֻרֹת לַעֲמַת וְאַחֵיהֶם בְּנֵי־אֶהֱרֹן
לִפְנֵי דָוִיד הַמֶּלֶךְ וְצִדּוֹק וְאַחִימֶלֶךְ
וְרָאשֵׁי הָאֲבוֹת לִכְהֹנִים וְלַלְוִיִּם
אֲבוֹת הָרֹאשׁ לַעֲמַת אֲחִיו הַקָּטָן:

כה (א) וַיְבַדֵּל דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא
לַעֲבֹדָה לְבְנֵי אֶסָף וְהַיִּמִּן

וידווחו

מררי פֶּאָן יעֻזִּיהוּ: וואָר בְּנוֹ,
שׁוֹהֶם, זָכוֹר אֹנֶר עִבְרִי.
(כח) פֶּאָן מַחְלֵי, וואָר אֶלְעֹזֹר,
דאָךְ הָאֲטַטַע רִיעֹזֶר קִישׁ
זאָהנע. (כט) פֶּאָן קִישׁ, דען
זאָהנען דעם קִישׁ נעהמליך,
וואָר יִרְחֻמָּאֵל. (ל) פֶּאָן דען
זאָהנען דעם מוֹשֵׁי: וואָרען
מַחְלֵי, עֹדֶר אֹנֶר יִרִימוֹת,
דִּיעֶם זִיגֶר דִּיא זאָהנע דער
לִוִּים נאָךְ אֶהֱרֹעֵן שְׂטאַטמ־
הִיזערן. (לא) אויך דִּיעֹזֶר
וואָרפֶּען דאָן לֶאָא וְגַלִּיָּה־
מעסִיג וויא אֶהֱרֹעֵ בְּרִידֶער
דִּיא זאָהנע אֶהֱרֹאִם, פֶּאָר
דעם קאַניגע דוד אֹנֶר פֶּאָר
צִדּוֹק, פֶּאָר אַחִימֶלֶךְ אֹנֶר
דען פֶּאָמִילִיעֲנֶה־יִפְטֶערן דער
פֶּרִיעֶסטער אֹנֶר דער לִוִּים,
נאָךְ דען זעמסטליכען פֶּאָמִי־

לִיעֻזִּיהוּ שְׂטַטמֶען, דאָן אֶבְעֶרֶה־וּיִפְט וואָר גַּלִּיךְ וַיִּנְעֶם מִיגְדֶערן בְּרִידֶער.

כה (א) נון זאָנְדֶערטע דוד מִיט דען בעפֿעהלס־האַכערן דעם דִּיעֻזִּיהוּ־עֶרֶם
דִּיא

ר ש י

כה (א) וַיְבַדֵּל דָּוִד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לַעֲבֹדָה. לְשׂוֹרֵר הַשִּׁיר: לְבְנֵי אֶסָף וְגו'. מִכָּל הַלְוִיִּם לֹא
הַנְּדִיל כֹּהֵן בְּנֵי אֶסָף: וְהַיִּמִּן וַיְדוּתוֹן הַנְּבָאִים. כִּשְׁבִּי מִנְּגִינִים כְּכִלֵּי שִׁירִים הִלְלוּ
הָיוּ מִתְנַבְּאִין דּוֹגְמָא בְּאַלִּישַׁע קָמוּ לִי מִנְּגִן (מַלְכִּים ב' ג') וְהָיוּ בַּשִּׁנָּה הַמִּנְגִּן וְתָהִי עֲלֵיו יָד ה':
וְהָיוּ

ב א ו ר

שֵׁם פֶּרְטִי וְכֵן צִפְסוֹק הַנֶּאֱ. (כח) בָּנִים, אֲנִל בְּנוֹת הָיוּ לוֹ וְנִשְׁאָרִים בְּנֵי קִישׁ אֲחֵיהֶם הַנְּזָכְרִים
בְּכַתּוּב הַנֶּאֱ (לְמַעַל כ"ג כ"ב). (לא) לַעֲמַת אֲחֵיהֶם, כ"ד מִשְׁמֵרוֹת לִוִּים הָיוּ (וְאֵם שֶׁלֹּא
נִשְׁאָרִים פֶּה כֹּלֵם לְמַעַל פֶּרְשָׁה כ"ג תַּמְלָאֵם בְּשִׁלְמוֹתָם) וְהֵם לַעֲמַת כ"ד מִשְׁמֵרוֹת הַכֹּהֲנִים וְכִמּוֹ
שִׁנְאָרִים אֲנִלֵם (פֶּסוֹק ו') לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְצִדּוֹק וְאַחִימֶלֶךְ וְגו' קֵן נִשְׁאָרִים גַּם אֲנִל הַלְוִיִּם פֶּה־
אֲבוֹת, אֲבוֹתֵיהֶם (ר"ל מִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם) נִשְׁאָרִים בְּנִרְלֵם כִּלֵּי שֹׁם יִתְרוֹן אִו הַתְּנַשְׁאוֹת לְאַחַד,
וְהָיוּ תַּמִּיד הָרֹאשׁ לַעֲמַת אֲחִיו הַקָּטָן, וְאִין אֲבוֹת נִסְמָךְ אִל הָרֹאשׁ כְּדַעַת רֹב הַמִּפְרָשִׁים,
וְלִד"ק שֵׁם פֶּרְטִי שֶׁל הָרֹאשׁ הָיוּ אֲבוֹת וְאִין זֶה בְּפִשְׁטוֹת הַכְּתוּב וּבְחִיבּוּרֵי יִמָּד.

כה (א) וַיְבַדֵּל, מִן הַלְוִיִּם הַנְּדִיל דָּוִד אֶת אֶסָף הַיִּמִּן וַיְדוּתוֹן (רֹאשׁ יִתֵּם שֶׁלֹּא שֶׁלֹּא לְמַעַל
בְּפֶרְשָׁה ו' י"ח — ל"ב) לַעֲבֹדֶת הַשִּׁיר. וְשָׂרֵי הַצָּבָא, מִלְּאִו מִלֵּת כֹּהֵן גַּם כִּלֵּי
הַיִּרְאָת אֲנִשִּׁי מִלְחָמָה, וְכֵן נִשְׁאָרִים בְּתוֹרַתָּנוּ (בְּמִדְבָּר פֶּרְשָׁה ד') עַל עֲבֹדֶת הַלְוִיִּם כֹּל הַנֶּאֱ לְצָבָא
צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֵל מוֹעֵד, כִּי עִיקַר הַנֶּחֱם כֹּהֵן עַל אֲנִשִּׁים אִו גּוֹפִים שׁוֹנִים הַנְּצִבִּים
אִישׁ לַעֲמַת אֲחִיו בְּסִדֵּר נִכּוֹן וְעֶרֶךְ, וְזֹה כֹּהֵן הַזָּמִים, כֹּהֵן מְרוֹם, הַנְּשִׁים הַכְּבֹאֹת וּבְדוּמָה,
וְנִתְהוּה מִמְּקוֹר מִלֵּת נִצֵּב (מִחֲסֵרֵי הַנּוֹר) מִלֵּה מִיּוֹחַדֶּת צָבָא (מִנְחֵי הַלֵּמ"ד), עֵיין בְּהַמְעַמַּר
יִקְרָא (כ"א כ'). לַעֲבֹדָה, לַעֲבֹדֶת הַשִּׁיר כְּפִי כֹל הַמִּפְרָשִׁים, וְאִינוּ זָר בְּעִינֵי לְאִמּוֹר כִּי הַצָּבָא
לַעֲבֹדָה

דברי הימים א כה

תרגום אשכנזי קיא

וידותון הנביאים בכנרות
בנבלים ובמזלתיים ויהי מספרם
אנשי מלאכה לעבדתם: (ג) לבני
אסף זכור ויוסף ונחניה
ואשראלה בני אסף על יד-אסף
הנבא על ידי המלך: (ג) לידותון
בני ידותון גדליהו וצרי וישעיהו

דיא זאהנע אסף הימן אונד
ידותין אב, דיא (בעגיי
סטערנדע געזענגע) פארטרו
גען, מיט (בעגליטונג פון)
הארפען, לויטען אונד צימ
בעלן, אין דערען אנצאהל
ווארען אן טהאטיגען מאנ
נערן אין איהרעם דיענסטע,
(פון גענדע): (ג) פאן דען
זאהנען אסף'ס וואר: זכור,
יוסף, נחניה אונד אשראלה
זאהנע דעם אסף, אונטער

חשיבהו

אויפויבט דעם אסף, וועלכער (זיינע געזענגע) פארטרוג נאך דער לייטונג דעם
קאנגס (ג) פאן ידותון, דען זאהנען דעם ידותון, (נעהליד) ווארען: גדליהו,
צרי

ר ש י

ויהי מספרם אנשי מלאכה. כלומר המזמרות כ"ד על כ"ד מזמרות. ד' בנים של אסף וששה
של ידותון וי"ד של הימן הרי כ"ד למטה כלל מספר כולן כדנתיב ויהי מספרם עס אחיהם וגו':
ומחתיבו

ב א ו ר

לעבודה מחוצרים המה, ובא הלמ"ד להורות על הסמיכות כמו שמאלנו מרעש לרכבו (ירמיה
מ"ג ג) טעמו מרעש רכבו, ומעשה יהיה שרי הנבל לעבודה כמו שרי לנבל העבודה (נמדבר
ח"כ"ה), וטעם הכתוב, דוד ושרי לנבל העבודה הבדילו בני אסף והימן וידותון להיות נבאים
בכנוריות בנבלים וכו'. לבני אסף, יחס שאליו חמור יחס הפעול, כמו פתחת למוסרי (תהלים
קט"ז ט"ז) ת' פתחת את מוסרי, הרגו לאבנר (ש"ב ג' ל') ת' את אבנר. ושימוש זה נהוג
מאוד בלשון ארמי ובדברי רבותינו ז"ל. ולד"ק יהיה לבני אסף בלמ"ד תחת מ"ס, ושיעור
הנתיב ויבדל דוד מבני אסף וכו'; ולא נמלא חילוף מ"ס בלמ"ד בס"הק בהוראה זאת.
הנבאים, מקיר מלת נבא הוא לד"ק בניב שפתים, ודוגמתו ואהרן אהיה נביאך (שמות
ז' א'), ומורה על הדיבור המיוחד ברוח אלקים בחכמה ובמליצה, גם מלאוהו על חכמים
היודעים להנות ולכתוב בשפה ברורה כמו ויעל המלך וגו' והכהנים והנביאים (מ"ב כ"ג ב')
שחרגס יונתן שט וספריא, כי נביאים בעלם לא היו שם בעת ההיא, ולולא כן לא הולכנו
לשלוש אל חולדה הנביאה לדורש ה' (שם כ"ב י"ד) ומלת הנבאים הנזכרת פה כוללת שתי
הוראות יחד, כי מלבד שהיה הימן ואסף וידותון משוררים, היו ג"כ חוים בדברי אלקים
כמו שחראה אלל הימן בפסוק ה'. ויהי מספרם, היה לו להודיע מספרם מיד כמה הוא, אך טרם
הודיעו לנו את המספר, הוא מונה שנים ומולדתם וסדרם, ואז (בפסוק וי"ו) הוא אומר
כמה היו במספרם. וכן מנהג הלשון להפסיק באמצע המאמר לביאור דבר מה או לתכלית
דבר אחר, ולחזור אח"כ אחורנית אל מה שהתחיל. (ב) על יד, על ידי אסף וסמוך לו
להשגיח עליהם, ובפירש"י כתב דוגמא על ידו החזיק (נחמיה ג' ח') וגם זה קרוב למ"ס.
הנבא, אסף היה משורר ומנבל לעומת המלך, ועל ידי המלך הוא כמו אשר אני מביא על
ידיכם (מ"ב י' כ"ד) שזיעורו אשר אני מביא לעומתכם, או יהיה על ידי כפשוטו, שהיה
אסף משורר תחת משמרת המלך, ואם כי היה אסף ראש המשוררים ומנס מהולל, הן לא
חסור תפארתו בו אם ביד המלך ותחת פקודתו יעבוד עבודת הקודש אשר עליו.

ששה

תרגום אשכנזי

צרי, ישעיהו, חשביהו אונד
כתתהו, אלוף זעם, (מיט
אינבענדיק דעם ידותון),
אינטער דער אויפזיכט דעם
פאטערס ידותון מיט דער
דארפע, וועלכער (זיינע גע-
זינגע) פארטרוג ביים דאנקי
אונד לאנגעזאנגע, דעם עווי-
גען צו עהרען. (ד) פאן
הימן דען זאנהען דעם הימן:
(נעהליך) ווארען בקיהו,
מתנהו, עזיאל, שבואל
אונד ירימות, חנניה, חנני,
אילאתה, גדלתי אונד רממתי
עזר, ישבקשה, מלותי, הותיר
(זינד) כחויאות. (ה) אללע
דינע זינד זאנהען דעם הימן,
דער דעם קאניגע ווייזאנטע
מיט גאטטליכען ווארטען דיא
ערהעכונג זיינעם היילהארנס. דעם הימן גאב גאטט פיערצעהן זאנהען אונד דרייז

דברי הימים א כה

חשביהו ומתתיהו ששה על ידי
אביהם ידותון בכנור הנבא ער-
הודות והלל ליהוה: (ו) להימן
בני הימן בקיהו מתניהו עזיאל
שבואל וירימות חנניה חנני
אילאתה גדלתי ורממתי עזר
ישבקשה מלותי הותיר
מתואת: (ה) כל-אלה בנים
להימן חזה המלך בדברי האלהים
להרים קרן ויתן האלהים להימן
בנים ארבעה עשר ובנות שלוש:

כל

טעם

ר ש י

(ג) ומתתיהו ששה. ולא תמצא אלא חשה אשתו היתה מעובדת את שמעי וראה ברוח הקדש
שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזה שנאמר לפנינו העשירי שמעי וזה
שיסד הפייט (נקדשה של יולד דפרשת שקלים) ראש מנחן להפקד במשמרת הקודש: על
יד אביהם ידותון. דוגמא על ידו החזיק (נחמיה ג'): הנבא על הודות והלל. שהיו מנגינים
בנינו מזמורי הודו ומזמורי הללויה והיה מתנבא: (ד) ורממתי עזר. שם אחד הוא:
(ה) חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן. קרן הנבואה שמתנבא למלך ודוגמא וירם קרן
מזיחו (שמואל א' ב'): ויתן האלהים להימן. כלומר אם לא שנתן לו האלהים הבנים אי אפשר
שהיו לו י"ד בנים ושלש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמא (רות ד') ויתן ה' לה
הריין ותלד בן אם לא שהיתה מתנה זו מה' אי אפשר שילד בעצו שהיה זקן וכן ויראה ה'
את כל הארץ (דברים ל"ב) אם לא מאת ה' היתה ראה זאת אי אפשר להביע כל כך למרחוק:

כל

ב א ו ר

(ג) ששה, נפרטס הם רק חמשה ומדרש חז"ל על זה עיין ברש"י, ולדעתם יהיה הבן הששי החסר פה
שמעי הנזכר להלן בפסוק י"ז. ובכר נא דוגמת זה למעלה (ג' כ"ב) ראה מ"ט, ובפסוק
הנזכר, שניהם נכונים, כי אין הכתוב סופר את הנשים כ"א את האנשים הנאמרים בחור
הנזכר אבות ונשים יחדיו. ואל יפלא בעיניך מה שנאמר אחרי מספר ששה, על ידי אביהם
ידותון, והלא ידותון היה בחור הששה? כי כן ד"מקרא שר חמשים הראש במספר חמשים,
אף כי אינו שר כ"א על ארבעים ותשעה והוא נעלמו האיש החמשים; וכן נקרא למעלה
חכמי ראש השלשה (י"א כ') אף כי לדעת המפרשים לא היו זולתם א"א שנים, ומה שנאמר
פה ע"י אביהם ידותון הוא מוסב על הרוב, שהיו נשים לידותון. (ד) ורממתי עזר, שם אחד
הוא (רד"ק ופירש"י) וכן תעיד הנגינה והמספר בסוף הכתוב הנא, וכן נאמר בסוף הפרשה
רממתי עזר המסמר הכ"ד. (ח) חזה, נביא ורואה וזהו נרדפים הם בהוצאתם הכללית,
וכן

דברי הימים א כה

תרגום אשכנזי קיב

טאכטער. (ו) אללע דיעזע
(ז) כג ער) ווארען אינטער
אויפֿזיכט, איהרעס פֿאטערס
בייא דער טאנקונסט אים
נאטשעסוויזע, מיט צימבעלן,
לויטען אונד הארפען פֿיר
דען דיענסט דעס נאטשעסוויי.
זעס, אונד אינטער אויפֿזיכט
דעס קאנינגס, ווארען אסאך,
ידוהון אונד היטן. (ז) אהי
רע אנציהאל וואר, נעכסט
איהרען ברודערן, דיא גע
איכט ווארען אים געוואנגע
דעס עוויגען צו עהרען, אלי
זא אללע קונסטערשטאנדי.
גען צוואממע: צווייא הונד
דערט אכט אונד אכטציג.
(ח) זיא ווארפען דאז לאזן

(ו) כל־אלה על־ידי־אביהם בשׁויר
בית יהוה במצלותים גבליים
וכנרות לעבדת בית האלהים
על ידי המלך אסף וידותון
והימן: (ז) ויהי מספרם עם־
אחיהם מלמדי־שיר ליהוה כל־
המבין מאתים שמונים ושמונה:
(ח) ויפילו גורלות משמרת לעמדת
בקטן כגדול מבין עם־תלמיד:
(ט) ויצא הגורל הראשון לאסף

ליוסף

איבער יעדעס אמת, גלייכמעכטיג פֿיר מינדערע אונד פֿיר העהרערע פֿיר לעהרמיי.
סטער אונד פֿיר שילער. (ז) דאז ערשטע לאזן קאם הערויס פֿיר אסאך, נעהמליך
פֿיר

ר ש י

(ז) כל המבין. לענין שירה נוסף לומר מבין כרתיב מבין עם תלמיד וכניהו שר הלוי במשא
יסור כי מבין הוא: (ח) ויפילו גורלות משמרת לעומת. פתרון משמרת לעומת משמרת ודוגמא
למעלה (י"ו) ואהיה מחלק מחלק אל אהל וממשכן פתרון ממשכן אל משכן: כקטן כגדול
מבין עם תלמיד. פתרון הפילו גורלות על המשמרות זה לעומת זה משמרת לעומ' משמרת כקטן
כגדול מבין הרב עם תלמיד כולם היו שוין בזה למי שיגיע הגורל הראשון אס לקטן כן יקדים
הוא להיות ראשון ואם אחרון יהיה אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול
ו שמרות אלו של לויס הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנופל הגורל הראשון משמרת ראשון עם
מ מרת יהודים הכהן ולמי שנופל הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרות ידעיה הכהן:
(כ) ויכת הגורל הראשון לאסף ליוסף. בנו ראשון: גדליהו השני. גדליהו בכור ידמות הוא:

ב א ו ר

וכן תמלא להלן דברי שמואל הראה ונתן הנביא, וגד החזה (כ"ט כ"ט). (ו) בשיר, כפתח
הנביא ושעירו בהשיר, ולכן אינו מחובר למה שאחריו. בית ה', בנית ה', וחצר הנביא
כמו שהוא לרוב בסימני היחס אס התחלת השם נאות שוב להם, כמו הנמלת בית ה' (מ"ב
ט"ו ח') תשור בנית ה', כדור אל ארץ רחבת ידים (ישעיה כ"ב י"ח) ח' כדור, ועוד
נדרים. (ז) מלמדי, ראש מ"ג צענין פעל למד למעלה ה' י"ח. מאתים, כ"ד משמרות היו
כנגד כ"ד משמרות הכהנים, וכל משמר כולל שנים עשר איש, כמו שתרצה מפסוק ט' עד
סוף הפרשה, לא וחש י"ב פעמים כ"ד ויעלה לך סך מאתים שמונים ושמונה כמו שהוא
לשינוי (מלמדי הרד"ק). (ח) משמרת, רש"י ורד"ק פירשוהו משמרת לעומת משמרת, וחצר
משמרת השני כמו למעלה ואהיה מחלק מחלק אל אהל וממשכן (כ"ל ואהיה מחלק אל אהל
וממשכן כי כן הוא למעלה י"ח ה' ולהם נוסף מלת מחלקלך מספר שואל) פתרון ממשכן אל
משכן. אך חיבור מלת לעמח בטעמו אל כקטן כגדול, יורה לדעתי, כי הוא מוסב לשטה,
ושני המלות כקטן כגדול הם מובן כללי ונמשכים כשם אחד כמו שהוא מנהג הלשון לכלול

תרגום אשכנזי

פִּיר דַּעַן יוֹסֵף; גְּדֻלְהוֹ וּוְאֵר
דַּעַר צוֹוִיטֶע, עַר אֹנֵד זײַ
נַע בְּרִידֶער אֹנֵד זײַנַע זָאָה.
נַע וּוְאֶרֶען צוּוֹאָלֶף. (י) דַּעַר
דְּרִיטטֶע, וּוְאֵר זָכֹר; דַּעַם.
סַעַן זָאָהנַע אֹנֵד בְּרִידֶער וּוְאֵר
רַעַן צוּוֹאָלֶף. (יא) דַּאָז פִּיעַר.
טַע (אָמַז) קָאָם פִּיר יִצְרִי,
דַּעססַעַן זָאָהנַע אֹנֵד בְּרִידֶער
וּוְאֶרֶען צוּוֹאָלֶף. (יב) דַּעַר
פִּנֶפֶטֶע, וּוְאֵר נַתְנִיהוּ, דַּעַם.
סַעַן זָאָהנַע אֹנֵד בְּרִידֶער וּוְאֵר
רַעַן צוּוֹאָלֶף. (יג) דַּעַר זַעֲבֶה.
סַטֶע, וּוְאֵר בּוֹקִיהוּ; דַּעססַעַן
זָאָהנַע אֹנֵד בְּרִידֶער וּוְאֶרֶען
צוּוֹאָלֶף. (יד) דַּעַר זײַעבֶענִי
טַע, וּוְאֵר יִשְׂרָאֵל; דַּעססַעַן
זָאָהנַע אֹנֵד בְּרִידֶער וּוְאֶרֶען
צוּוֹאָלֶף. (טו) דַּעַר אַכֶּטֶע,
וּוְאֵר יִשְׁעִיהוּ; דַּעססַעַן זָאָה.
נַע אֹנֵד בְּרִידֶער וּוְאֶרֶען
צוּוֹאָלֶף. (טז) דַּעַר נײַנְטֶע,
וּוְאֵר מַתְנִיהוּ; דַּעססַעַן זָאָהנַע

דברי הימים א כה

לְיוֹסֵף גְּדֻלְיָהוּ הַשֵּׁנִי הוּא־וְאָחִיו
וּבָנָיו שְׁנַיִם עָשָׂר: (י) הַשְּׁלִישִׁי
זָכֹר בָּנָיו וְאָחִיו שְׁנַיִם עָשָׂר:
(יא) הָרְבִיעִי לִיצְרִי בָנָיו וְאָחִיו
שְׁנַיִם עָשָׂר: (יב) הַחֲמִישִׁי נַתְנִיהוּ
בָנָיו וְאָחִיו שְׁנַיִם עָשָׂר: (יג) הַשֵּׁשִׁי
בְּקִיָּהוּ בָנָיו וְאָחִיו שְׁנַיִם עָשָׂר:
(יד) הַשְּׁבַעִי יִשְׂרָאֵל בָּנָיו וְאָחִיו
שְׁנַיִם עָשָׂר: (טו) הַשְּׁמִינִי יִשְׁעִיהוּ
בָנָיו וְאָחִיו שְׁנַיִם עָשָׂר:
(טז) הַתְּשִׁיעִי מַתְנִיהוּ בָנָיו וְאָחִיו
שְׁנַיִם עָשָׂר: (יז) הָעֲשִׂירִי שְׁמַעִי
בָנָיו וְאָחִיו שְׁנַיִם עָשָׂר: (יח) עֲשָׂתִי
עָשָׂר עֲזָרָאֵל בָּנָיו וְאָחִיו שְׁנַיִם

אֹנֵד בְּרִידֶער וּוְאֶרֶען צוּוֹאָלֶף. (יז) דַּעַר צַעֲהַנְטֶע, וּוְאֵר שְׁמַעִי; דַּעססַעַן זָאָהנַע אֹנֵד בְּרִידֶער
וּוְאֶרֶען צוּוֹאָלֶף. (יח) דַּעַר אײַלֶפֶטֶע וּוְאֵר עֲזָרָאֵל; דַּעססַעַן זָאָהנַע אֹנֵד בְּרִידֶער וּוְאֵר

רַעַן

ר ש י

וְאָחִיו יִבְנִי שְׁנַיִם עָשָׂר. פֶּתְרוֹן עַל כָּל מַשְׁמֶרֶת וּמַשְׁמֶרֶת יִבְנִי לַיּוֹם שֶׁהָרִי הָיָה כּוֹלֵס רַפָּח
וּכְשֶׁתִּחְלַקס לִבְדֹּחַ חֲלָקִים יִהְיֶה כָּל חֲלָק וּחֲלָק יִבְנִי לַיּוֹם כָּל זֶהוּ אָחִיו וּבָנָיו מוֹסֵב לְיוֹסֵף וּלְגְדֻלְיָהוּ
וּלְפִי שְׁפָסוֹק אֶחָד שְׁנַיִם חֲזָרִים כְּתֹב לְבַד פַּעַם אֶחָד הוּא וּבָנָיו וְאָחִיו וְכָל אָחִיו וְאָחִיהֶם שְׁבַעֲנִין
לֹאז אָחִיו מִמֶּשׁ אֶלֶף חֲזָרִים אֶחָד קוֹרֵא אָחִים (בְּרִידֶערשְׁטֶעט) כָּל אֲשַׁכְנֹז: (י) הַשְּׁלִישִׁי זָכֹר.
כָּכֹר אֶסֶף: (יא) הָרְבִיעִי לִיצְרִי. שְׁנֵי שֶׁל יְדוּתָן: (יב) הַחֲמִישִׁי נַתְנִיהוּ. שְׁלִישִׁי שֶׁל אֶסֶף כֵּךְ
כָּפֵל הַגּוֹרֵל מִזֶּה לָזֶה:

למחלקות

ב א ו ר

מוֹשֶׁה אֶלֶם כֹּאִילִי הוּא שֶׁס יוֹחִידִי, וְלִסְטוֹךְ אֶלֶי שְׁמוֹת אֲחֵרִים (עֵיין בַּמִּנְחָה תְּהִלִּים פֶּרֶשׁ ט"ז)
בַּפְּסוֹק וְאִדְרִי כָּל חֲפָלִי בָּם) וּמַעֲמָה פִּי לַעֲמַת בָּקָטֵן כְּגֻדֹל כֹּאִילִי אֲמַר לַעֲמַת בָּלֶם. חֲלַמִּיד,
מִלֶּה אֲרַמִּית וְעַרְבִית אֶף כִּי בַעֲבָרִית מְקוֹרָה, וְלִזֶּה לֹא נִמְלָאָה זֹלֶת פֶּה בָּשִׁים מְקוֹם
בִּסְ"הֶק. (ט) הוּא וְאָחִיו וּבָנָיו, מוֹסֵב גַּם עַל יוֹסֵף גַּם עַל גְּדֻלְיָהוּ, וְהִרְאָשׁוֹן הָיָה בֶּן אֶסֶף
וְהַשֵּׁנִי בֶּן יְדוּתָן. (יד) יִשְׂרָאֵל, וְלַמַּעֲלָה שְׁמוֹ אֲשַׁרְאֵל, וְהַחֲלֹף יְדוּעַ. (יז) שְׁמַעִי, לֹא
זָכֹר לַמַּעֲלָה, וְהוּא לְדַעַת חֲז"ל בֶּן יְדוּתָן עֵיין מ"ש בַּפְּסוֹק ג'. (יח) עֲזָרָאֵל, הוּא עֲזִיאֵל
שְׁלַמַּעֲלָה, וְחִלּוֹף זֶה מִלֵּאנֹז גַּם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ עֲזִיבֹו וְעֲזָרִיבֹו, וּבִיאֲרַתִּיו לַמַּעֲלָה בַּפֶּרֶשׁ ג' י"ב.
שׁוּבָאֵל

דברי הימים א כה

עֶשֶׂר: (יט) הַשָּׁנִים עֶשֶׂר לַחֲשֻׁבִּיהַ
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר: (כ) לְשֵׁלֶשָׁה
עֶשֶׂר שׁוֹבָאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם
עֶשֶׂר: (כא) לְאַרְבַּעַה עֶשֶׂר מִתְּתִיהוּ
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר:
(כב) לַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר לִירְמוֹת בָּנָיו
וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר: (כג) לְשֵׁשָׁה
עֶשֶׂר לַחֲנַנִּיהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם
עֶשֶׂר: (כד) לְשִׁבְעָה עֶשֶׂר
לְיִשְׁבָּקֶשָׁה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם
עֶשֶׂר: (כה) לְשִׁמּוֹנָה עֶשֶׂר לַחֲנַנִּי
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר: (כו) לַתְּשֻׁעָה
עֶשֶׂר לְמִלּוֹתֵי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם
עֶשֶׂר: (כז) לְעֶשְׂרִים דְּאֵלִיתָה
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר: (כח) לְאַחַד
וְעֶשְׂרִים קְהוֹתִיר בָּנָיו וְאֶחָיו
שְׁנַיִם עֶשֶׂר: (כט) לְשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים
לְגַדְלָתִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר:
(ל) לְשֵׁלֶשָׁה וְעֶשְׂרִים לְמַחְזִיאוֹת
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר:
(לא) לְאַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים לְרוֹמְמָתִי
עֶזֶר בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנַיִם עֶשֶׂר:

קמן ב"ק

למחלקות

תרגום אשכנזי קיג

רען צוואלף. (יט) דאן צוואלף;
פֿטע (וואָס) קאם פֿיר חשביה;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כ) דער
דרייצעהנטע וואָר שובאל;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כא) דער
פֿיערצעהנטע וואָר מתתיהו;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כב) דער
פֿינפֿצעהנטע וואָר ירמות;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כג) דער
זעכצעהנטע וואָר חנניהו;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כד) דער
זעכצעהנטע וואָר ישבקשה;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כה) דער
אַכטצעהנטע וואָר חנני;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כו) דער
ניינצעהנטע וואָר מלות;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כז) דער
צוואַנציגסטע וואָר אליהו;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כח) דער איין
אונד צוואַנציגסטע וואָר הותיר;
דעססען זאָהנע אונד ברידער
וואָרען צוואלף. (כט) דער צוויי
אונד צוואַנציגסטע וואָר גדלתי;
דעססען זאָהנע אונד
ברידער וואָרען צוואלף.
(ל) דער דריי אונד צוואַנציגסטע
וואָר מחזיאות; דעם

סען זאָהנע אונד ברידער וואָרען צוואלף. (לא) דער פֿיער אונד צוואַנציגסטע וואָר
רוממתי עזר; דעססען זאָהנע אונד ברידער וואָרען צוואלף.

ב א ו ר

(כ) שובאל, למעלה שובאל שמו וכן נחלק למעלה (כ"ד כ') בשבאל כן גרסו כן מה
כינו ע"ה.

תרגום אשכנזי

כו (א) בייא דען אבטהיילונג =
נען דער פפערטנער
וואר פאן דען קרחים משלמיהו
זאָהו דעם קורא פאן דען זאָה =
נען אספ'ס. (ג) משלמיהו האט
טע פאלגענדע זאָהנע: זכריהו
דען ערשטגעבארנען, ידיעאל
דען צווייטען, זכריהו דען
דריטטען, יחניאל דען פיער-
טען. (ג) עילם דען פינפטען,
יהונן דען זעכסטען אונד
אליהוועני דען זעבענטען.
(ד) עובר אדום האטטע פאל-
גענדע זאָהנע: שמעיה דען
ערשטגעבארנען, יהווד דען
צווייטען, יואח דען דריטטען,
שכר דען פיערטען אונד נחנאל
דען פינפטען, (ה) עמיאל דען
זעכסטען, יששכר דען זעבענ-
טען אונד פעלחי דען אכטען,
דען נאָטט האטטע איהן גע-
זעגנעט: (ו) אונד דעם שמעיה,
זינעם זאָהנע, וואורדען זאָה-
נע געבארען, וועלכע דיא

דברי הימים א כו

כו (א) למחלקות לשערים
לקרחים משלמיהו בן-
קרא מן בני אסף: (ג) ודמשלמיהו
בנים זכריהו הבכור ידיעאל השני
זכריהו השלישי יחניאל הרביעי:
(ג) עילם החמישי יהונתן הששי
אליהוועני השביעי: (ד) ולעבד
אדם בנים שמעיה הבכור
יהווד השני יואח השלישי ושכר
הרביעי ונתנאל החמישי:
(ה) עמיאל הששי יששכר השביעי
פעלתי השמיני כי ברכו אלהים:
(ו) ולשמעיה בנו נולד בנים
הממשרים לבית אביהם כי

גבורי

העררשאפט האטטען אין איהרעם שטאממהווע, דען
טא

ר ש י

כו (א) למחלקות לשערים. אין חוזרים חלילה אלא כנגד שערים חלקום ושוב הפילו גורלות
מי לש-ר זה מי לשער אחר כך מפורש לקמן: לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני
אסף. ודוגמא למעלה ושלום בן קורא וגו' (לעיל א' ט'): (ה) כי ברכו אלהים. כדאמר
(לעיל י"ג) ויברך ה' את בית עובד אדום וגו': (ו) הממשלים לבית אביהם. פתרון אומן

ב א ו

כו (א) למחלקות לשוערים, עד הנה ספר מחלקות המשוררים, ועתה יספר את כל הנעשה
בענין מחלקות השוערים. לקרחים, היחיד מזה הוא קרחי ולא קרח, כי
משם פרט לא יתכן ריבוי. משלמיהו, דוגמא למעלה (ט' י"ט) ושלום בן קורא בן אביסף
בן קרח ואחיו לבית אב הקרחים (מפירש'). (ד) ולעובד אדום, הוא עובד אדום הגמי הנזכר
בספר שמואל ולמעלה בפרש' י"ג ונקרא הגמי מפני היותו מעיר הלויים גח רמון, כי גח
רמון היא אחת הערים המנויות לבני קרח, ומזה היתה משפחת קרח המתמסרת בפרשה
הזאת. בנים, ח"ל ספרו לנו בסוף מס' ברכות את רוב בניו עד להפליא, והערתו על
דבריהם היקרים למעלה בסוף פרש' י"ג. (ה) ברבו, ברכת שדים ורחם, וברכת בית
וסדה, וכל זה בעבור ארון אלקים השוכן בביתו ובחומתו, כמפורש למעלה גס. (ו) הממשלים,
לדעת הרד"ק הממשלים לבית אביהם הוא מענין נמשל כבהמות נדמו (תהלים מ"ט י"ג),
פירושו הנמשלים לבית אביהם ודומים להם בנבונה, ובמו שיהיה בית אביהם גבורי חיל לעבודה,

בן

דברי הימים א כו

חרגום אשכנזי קיד

טאפפערע מעננער ווארען זיא
(חזע). (ז) דיעזע זעהנע דעם
שמעיה ווארען: עחני, רפאל,
עובד אונד אלזכר, אונד דיא
ברידער דעם עובד, טאפפערע
רע לייטע, ווארען אליהו אונד
סמכיהו. (ח) אללע דיעזע פאן
דען נאכקאממען דעם עובד
אדום, זיא מיט איהרען זעה-
נען אונד ברידערן, איינע טא-
פפערע מאנשאפט, פאלל
טיכטיגקייט צום דיענסטע,
בעשטאנדען אויס צווייא אונד
זעכציג (כחלקחמנין) פאן עובד
אדום. (ט) משלמיהו האטטע
זען אונד חסה פאן דען
זעה.

בְּיָרֵי חֵיל הַמָּה: (ז) בְּנֵי שְׁמַעְיָה
עֲתָנִי וְרַפָּאֵל וְעֹזֶבֶד אֱלֹזָבֶד אֲחִיו
בְּנֵי חֵיל אֱלֹהֵיהֶם וְסַמְכִיָּהוּ: (ח) כָּל-
אֱלֹהֵי מִבְּנֵי יְעֹזֶבֶד אֱדֹם הַמָּה
וּבְנֵיהֶם וְאֲחֵיהֶם אִישׁ-חֵיל בִּכְחַ
לְעַבְדָּהּ שְׁשִׁים וּשְׁנָיִם לְעַבְדֵי אָדָם:
(ט) וְקַמְשַׁרְמִיָּהוּ בְּנֵי וְאֲחֵיהֶם בְּנֵי-
חֵיל שְׁמוֹנֶה עָשָׂר: (י) וְחֶסְהוּ מֶן-

קמ"ץ כלל אס"ף

בני

ר ש י

מושלים היו על יד אביהם ודוגמא בסוף דניאל ומשל ממלך רב: (ח) איש חיל. לא נכח ולא
במלחמה אלא באדם שאמר עליו פלוני חשוב וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל (רות ג'): :

ב א ו ר

כן היו הם, והקמשילים הוא תואר בחירק המ"ם כמו הערים המקדלוח (יחזע ט"ז ט')
עתליה הקרשעת (דה"ב כ"ד ז') ענת"ד, ואני מלאתי כי רוב השמות עם מ"ם בחירק
לסימן המשקל לפניהם, הוראת הפעל להם, ונאו בחירק תמור ק"ם או קונן ע"ד ליישם
בארון ת' ויושם, על גשר אדם לא יפך ת' יוסך, ד"מ מקדש שיעורו הדבר המוקדש,
משפן שיעורו המקום המשפן וכן מפעל, משפט, מאכל ורבים כזה, וכן פה מקשלים
שיעורו מקשלים, ויורה על המנוים להיות מושלים ופקידים דוגמת המלך (דניאל ט'
א') שורה על המנוי למלך. ולפירש"י יהיה ג"כ מקשלים מענין ממשלה ושורה רק שלדעתו
הוא תואר למושל כמו ומשל מקשל רב (דניאל י"א ג') [שנא שם לעומת ועמד מלך גבור,
אם אמנם לדעת רוב המפרשים בדניאל שאינו תואר כ"א מקרה] ולדעתי יהי ממשל משוטף
לתואר המושל ולמקרה הממשלה כמו שלטון (קהלת ח' ד' וח'). (ו) אלזכר, אס שהוא שם
בפ"ע נסכרון וי"ו הסיבור, או שהיה שם הבן השלישי לשמעיה עובד אלזכר וחפסתי בדעת
הראשונה בחרגומי. אחיו, ר"ל משאר בני עובד אדום, שהיו אנשי חיל ושמותם אליהו וסמכיהו.
והנה מנה לדעתי בכתוב הזה רק את הממשלים לנית אביהם שהזכיר בפסוק הקודם, והם
היו בני שמעיה הנאמרים ואליהו וסמכיהו, אך כל מספר התולדה לעובד אדום כלל בפסוק
הנא במנין כללי. (ח) איש חיל, כתב בפירש"י לא בכח ולא במלחמה, אלא באדם שאמר
עליו פלוני חשוב וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל (נ"ל ולנעמי מודע לאישה איש גבור
חיל בכתוב במגלת רות פרשה ב', והלא בועז מודעתנו נאמר שם ג' ב' כלל שום חבור לאיש
גבור חיל) עכ"ל, ואם אמנם שם ברות הכוונה על אדם חשוב בכלל, הנה איך נאמר פה על
איש חיל שהוא לא בכח (בכתוב בפירש"י) אס פירש אחריו מיד איש חיל בכח לעבודה! —
ששים ושנים, ולמעלה (ט"ז ל"ח) ששים ושמונה, אס שנשבו שם קלת קרובים מן עובד
אדום בתובם, ופה לא נשבו רק בניו ואחיו העלמיים, או שמותם אחדים מהם מעת הסיפור
ההוא עד עת הסיפור שלפניו בשנת דוד. (ט) ולמשלמיהו, הנזכר בראש הפרשה פסוק ב'.
(י) ולחסה, שיעור הכתוב, כמה בניו היו לחסה מבני מירי, ושמר' ראש להם, ואם שלא

פיה

טו * 15

בְּנֵי־מֶרְרִי בָנִים שְׁמֵרִי הָרֹאשִׁי
 לְאֶהֱיָה בְכוֹר וַיְשִׁימָהוּ אָבִיהוּ
 לְרֹאשׁ: (יא) חֲלָקִיהוּ הַשְּׁנִי טַבְּרִיהוּ
 הַשְּׁלִישִׁי זַכְרִיהוּ הָרְבִיעִי כָל־בָּנִים
 וְאֶחָיו לְחֶסֶה שְׁרָשָׁה עֶשֶׂר:
 (יב) לְאֵלָה מַחְלָקוֹת הַשְּׁעָרִים
 לְרֹאשֵׁי הַגְּבֵרִים מִשְׁמְרוֹת לַעֲמַת
 אֶחֱיָהֶם לְשָׂרָת בְּבֵית יְהוָה:
 (יג) וַיִּפְּלוּ גִזְרֹת כֶּקֶטָן כְּגִדּוֹל
 לְבֵית אֲבוֹתָם לְשַׁעַר וְשַׁעַר:
 (יד) וַיִּפֹּל הַגִּזְרֹל מִזֶּרְחָה לְשַׁלְמִיהוּ
 וּזְכָרִיהוּ בָנוּ יוֹעֵץ בְּשֹׁכֵל הַפִּילוֹ
 גִּזְרֹת וַיֵּצֵא גִזְרֹל צְפֹנָה:
 (טו) לְעֶבֶד אָדָם נִגְבְּהוּ לְבָנָיו בֵּית
 הָאֲסָפִים: (טז) לְשָׁפִים וְלִחֶסֶה

למערב

גענווייטע דעם שלמיהו צו זכריה, זיינעם וואָנע, דעם פֿערשטענדיגען ראטהגעבער, צאָן
 מאָן עבענפֿאללס לאָזע, אונד עס קאָם ווִין לאָזגענען מיטטערנאָכט, (טז) דעם עובר אדום
 קאָם דיא מיטטאָנאָויטע, אונד ווִינען זעהנען דאָוויז אספֿים, (טז) דעם שופֿים אונד חסה
 דיא

ר ש י

(יב) משמרות לצאת אחיהם. ראשי כ"ד משמרות: (יג) ויפילו גזרות כקטן כגדול לבית
 אבותם לעשר ועשר. לאי יבוא עשר זה ולאי עשר זה לאורח למערכ לזמן לדרוס וכן לכל

ב א ו ר

היה בנור בעלם, שמהו אביו לראש. והנה לד"ק מה הן הנכור (וכן נראה קצת גם דעת
 חז"ל כאכילתא שאמרו בספוק ויך כל בנור בזרעם ראשיה לכל אונס, וכל בית שלא היה
 בו בנור הורג לאשטרושם שלו כענין שארם לא היה בכור וישימו לראש). (יב) מחלקות,
 נשוא האמר, ושיעורו, לאלה הנכורים לאגלה נצא מחלקות שזערים לראשי הנכורים.
 לעצמ אחיהם, כמו לאגלה ויפילו גם הם גזרות לצאת אחיהם (כ"ד ל"א) ושיעורו צא
 כאשר עזו אחיהם ראש מ"א זס. (יד) וזכריהו, חצר לא' וזכריהו ולזכריהו בנו הווען בגל
 הסלי (זעילי הנורל) גזרות, והנצא ודוד הנביא למק אחיהם וז' (ז"כ ט"ו ל"א) הכונה
 ולדוד הנביא (המנר) לזכר וז'. (טז) בית האספֿים, הוא בית האספֿים למשאר הזכרות.
 (טז) לשפֿים, הוא אחד מן האספֿים אשר לחסה, שכללו נפאק י"א נמסר אלזה עזק,
 ולא

וזהנען דעם מררי האטטע
 פֿאלגענדע זעהנע: שמרי דאָו
 אָבערהויפט [אבגלייך ערניכט
 דער ערשטע באַרענע וואָר,
 זאָ בעשטימטטע איהן דאָך ווִין
 פֿאטער צום אָבערהויפטע.]
 (יא) חלקיהו דער צווייטע,
 טבֿליהו דער דריטטע, זכריהו
 דער פֿיערטע; זעמטליכע
 זעהנע אונד בייִדער דעם חסה
 וואָרען דרייצעהן. (יב) אָפֿן דיע־
 זען בעשטימטטע מאָן דיא אָב־
 טהיילונגען דער פֿערטנער
 נאָך איה־ען מענגליכען הייפֿ־
 טערן, דיא אָטער וואָרען
 וויא בייא איה־ען בייִדערן
 בייא דער דיע־סטער רייכטונג
 אים טעמעל דעם עוויגען;
 (יג) וויא וואָרפֿען לאָזע, זאָ
 וואָהל פֿיר מינדערע אַלס
 פֿיר העהערע נאָך איה־עם
 שטאַטמהווע, פֿיר יערעם
 טה־ז בעאָנדערס. (יד) אונד
 עס פֿיעל דאָו לאָז צור מאָר־
 גענווייטע דעם שלמיהו צו זכריה, זיינעם וואָנע, דעם פֿערשטענדיגען ראטהגעבער, צאָן
 מאָן עבענפֿאללס לאָזע, אונד עס קאָם ווִין לאָזגענען מיטטערנאָכט, (טז) דעם עובר אדום
 קאָם דיא מיטטאָנאָויטע, אונד ווִינען זעהנען דאָוויז אספֿים, (טז) דעם שופֿים אונד חסה
 דיא

דברי הימים א כו

למעַרְבֵּעַם שַׁעַר שְׁלֶכֶת בַּמִּסְלָה
הָעוֹלָה מִשְׁמַר לַעֲמַת מִשְׁמַר:
(יז) לַמִּזְרָח הַקְּדוֹיִם שֵׁשֶׁה לְצִפּוֹנָה
לַיּוֹם אַרְבַּעַה לַנֶּגֶבָה לַיּוֹם
אַרְבַּעַה וְלֹאֲסָפִים שְׁנָיִם שְׁנָיִם:
(יח) לַפְּרָכָר לַמַּעַרְב אַרְבַּעַה
לַמִּסְלָה שְׁנָיִם לַפְּרָכָר: (יט) אֱלֹהֵה
מַחֲלָקוֹת הַשְּׁעָרִים לְבָנֵי הַקְּרָהִי
וּלְבָנֵי מִרְרִי: (כ) וְהַלְוִיִּם אֲחֵיהֶם
עַל־אֹצְרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים

ולאצרות

ר ש י

חרגום אשכנזי קטו

דיא אַבענדזייטע נעכסט דעם
טהאַרע שלכח, ביא דעם
הַיְנוּף פֿהרענדען גאַנע,
איינע וואָכע דער אַנדערן
געגענאיבער: (יז) צור מאַר־
גענזייטע וואָרען זעכס לויס,
גענען מיטטערנאַכט טעגליך
פֿיער, צור מיטטאָנזייטע טעג־
ליך פֿיער אונד ביא אספים
אימער צווייא אונד צווייא:
(יח) ביא דעם פֿרבר אָן דער
אַבענדזייטע וואָרען פֿיער פֿיר
דען גאַנג אונד צווייא פֿיר דען
פֿרבר. (יט) דיעס זינד דיא אַב־
טהיילונגען דער פֿעֶרטנער
ביא דען קרחים אונד מררים.
(כ) אונד פֿאַן דען לויס וואָר
אחיה איבער דיא פֿאַררעטהע
דעם גאַטטעס הויזעס אונד אַי־

שערים שניעזרה: (יז) ולאספים. מקום ששמו אסופים: (יח) שנים לפרכר. ומפורש במסכת
חמיד אמר רבא לפרכר כלפי דר: (כ) והלויים אחיה על אצרות וגו'. הוא היה ממונה על מעות
שנקנין

ב א ו ר

ולא נקרא בשם. שלכח, קלת חנמים אמרו, היות זה השער מיוחד להשליך מחולה לו
כל נמצזה ונמס, וחולי הוא אחד עם שער ראשפות (נחמיה ב' י"ג, י"ג י"ג) ולדעת אחרים
נקרא שלכח, לפי שהשליכו שם עבר הרבה למען עשות על ידו עליה למלך לעלות על בית
ה' כמו שזכרנו באמת בשלמה (מ"א י' י"ג, דה"צ ט"ד) ולזה נאמר אחריו בבסלה העולה,
ראה מה שאכחז עוד בפסוק י"ח. כשכר לעבת משכר, משמרוחיהם היו איש לעמת
אחריו במסלה הזאת. (יז) לבזרחה, למקום המזרח היו הלויים ששהונו. לצפונה, לכקים הכוכן היו
הלויים ארבעה ליום ויכ. וה"ל כפונה נוכך, כי אינו לא לסימן נקבה ולא במקום למ"ד בחמלת
המלה, וכן נגבה כסמוך, והרבה דוגמיו. ולאכפיה, מכני חשינו האולרות וגודל ערכם, לא עמדו
הלוי' במשמרה' איש אחד איש אחד, כ"א שני' שני' כפחיה האולרות. כן נ"ל כששט ועיין בד"ק שהאריך
זוה. (יח) לפרכר, חז"ל בזנחים (נ"ה ע"ג) אמרו היות פרבר זה, לול קטן אחורי בית
הכרוב, גבוה שמונה אמות, והוא כחם קטן מן החא אשר מאחרי בית הכרוב לאחור העזרה,
ראה מ"ש רש"י וחז"ל שם. ארבעה, לכסלה נועדו ארבעה, ועוד שנים נפודים לשאר קלות
הכרוב. (יט) אלה מחלקיהם, כככוס הם עשרים וארבעה, כמו שאר אחיהם הכהנים
יהלויים [כמו שזכר למעלה ויכילו גם הם גורלות לעמת אחיהם בני אהרן (למעלה כ"ד
ל"ח)] ובהם שאמרו חז"ל כמשה בנ' מקומות הכהנים שומרים את המקדש (בניה אגטינס
ובניה הנילון ובניה המוקד) והלויים נעשרים ואחד, כנר אמרו הם ז"ל בעלמם כי נקראו
הכהנים בשם לויס דוגמת והכהנים יהלויים בני לוי, וכן י"ל גם כששט, כי מכני חשינו
שלשה המקומות הנזכרים ובזודם, ניעדו הכהנים למשמרהם ולא נשאר ללויים כ"א עשרים
ואחד, ועיין בד"ק. (כ) והלויים, ומן שאר הלויים (אשר אינם קרחים ומררים) היה אחיה
על אצרות בית האלקים ולאולרות הקדש: אחיה, לא נזכר למעלה בין הלויים בשם זה,
ואין מילוף השמות זר נכבדו. ועכ"פ אין סן הלוך לשנות הנוכח (גדעת חנמי העמים)
כלי

וּלְאַצְרוֹת הַקִּדְשִׁים: (כא) בְּנֵי לַעֲדָן
בְּנֵי הַגִּרְשִׁי לַעֲדָן רֵאשֵׁי הָאָבוֹת
לַעֲדָן הַגִּרְשִׁי יַחִיאֵלִי: (כב) בְּנֵי
יַחִיאֵלִי זָתָם וַיּוֹאֵל אֶחָיו עַל־
אַצְרוֹת בֵּית יְהוָה: (כג) לַעֲמֶרְמִי
רִיצְהָרִי לְחֶבְרוֹנִי רַעְזִיאֵלִי:
(כד) וַשְּׁבָאֵל בֶּן־גִּרְשֹׁם בֶּן־מִשֶּׁה
נָגִיד עַל־הָאַצְרוֹת: (כה) וְאֶחָיו
רַאֲלִיעֹזֶר רַחֲבִיהוּ בְנוֹ וַיִּשְׁעִיהוּ
בְנוֹ וַיִּרְם בְּנוֹ וַיִּזְכְּרִי בְנוֹ וַיִּשְׁלָמוֹת
בְּנוֹ: (כו) הוּא וְשְׁלָמוֹת וְאֶחָיו עַל־
כָּל־אַצְרוֹת הַקִּדְשִׁים אֲשֶׁר
הִקְדִּישׁ דָּוִיד הַמֶּלֶךְ וְרֵאשֵׁי
הָאָבוֹת לְשָׂרֵי־הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת
וְשָׂרֵי הַצֵּבָא: (כז) מִן־הַמִּלְחָמוֹת
וּמִן־הַשָּׁלָל הִקְדִּישׁוּ לַחֹזֶק לְבֵית
יְהוָה: (כח) וְכָל־הַהִקְדִּישׁ שְׁמוּאֵל

בער דא שעטצע דער הייליג:
טהימער. (כא) דא זאָהנע
לעדן'ס, נאָקאָממען דער
גרשונים, לעדן'ס שטאַמם
הייפּטער, לעדן דעם גרשני
נעהמליך, וואָרען דא יחיאליס.
(כב) דא זאָהנע דעם יחיאלי,
זחם אונד דעססען ברודער
יואל וואָרען איבער דא פֿאַר־
דעטהערדעס גאָטטעס הויזעס.
(כג) פֿאַלגענדע וואָרען פֿאַן
דען עמרמיס, יצהרים, חברונים
אונד עזיאליס: (כד) שבאל,
זאָהן דעם גרשום, זאָהן דעם
משה, וואָר פֿאַרגעזעטצטער
איבער דא שעטצע, (כה) אונד
זיינע פֿערוואַנדטען, פֿאַן
אליעזר אַבשטאַממענר, וואָ
דען: דעססען זאָהן רחביהו
אונד דעססען זאָהן ישעיהו
אונד דעססען זאָהן יורם אונד
דעססען זאָהן זכרי אונד דעם־
סען זאָהן שלמית. (כו) דיעזער
שלמית מיט זיינען כרידערן
וואָר איבער אַללע שעטצע
דער הייליגטהימער, וועלכע
דוד דער קעניג אונד דא
שטאַממהייפּטער נעכסט דען
בעפֿעהלס האָבערן דער טוי־

הראה

ושלומיח קרי

זענדע אונד הונדערטע אונד זאָנסטיגען בעפֿעהלס האָבערן דעם העערעם געווייהט האָט־
טען: (כז) פֿאַן דען קריעגען אונד פֿאַן דער בייטע נעמליך האָטטען זיא זעלכע געווייהט,
אום הערשטעללען דאָ גאָטטעס הויז. (כח) אויך אַללעס, וואָס געווייהטע האָטטע שמואל
דער

ר ש י

שנקין מהם קרבנות לבית אלהים בגון קרבן קדשים: (כא) בני לעדן. ללעדן הגרשוני היה ראש
האבות יחיאל הוא לעדן האמור לעיל: (כב) ויחאל אחיו. אחיו של יחאל בדכתיב למעלה
יחאל ויחם ויחאל: על אולרות בית ה'. אולרות הרבה היו בעזרה כל אולר ואולר לתקווה
ועל כל אחד ואחד היה ממונה אחד: (כד) ושואל בן גרשום בן משה נגיד על האלרות. כמו כן
נגיד על אחד האלרות העזרה ויש מפרשים נגיד על האלרות כל האמרכלין כולם היו תחתיו:

ב א ו ר

בלי שום יסוד, ולפרש כאילו כחוב והלוים אחיהם על אולרות וכו'. (כא) לעדן, הוא לבני,
כחוב למעלה כ"ג ז'. (כח) ההקדיש, אשר הקדיש, והה"א לפני פעל עבר זר הוא אף

דברי הימים א כו

תרגום אשכנזי קטז

דער זעהער, אונד שאול, דער
זאָהן דעם קיש, אונד אבנר,
זאָהן דעם נר, אונד יואב,
זאָהן דער צרויה, אללעס גע-
ווייזטע וואָר אונטער דער
אויפֿזיכט דעם שלמית אונד
זיינער ברדער. (נט) פֿאָן דען
יצהרים וואָרען כנניהו אונד
זיינע זאָהנע ביא דעם אויס-
ווערטיגען געשעפטע פֿיר
ישראל אלס אויפֿזעהער אונד
ריכטער. (ל) פֿאָן דען חברונים
וואָרען: חשביהו אונד זיינע
ברדער, טאָפֿערע לייטע,
טויזענד אונד זיעכען הונדערט
ביא דער פֿערוואַלטונג
ישראל'ס יענווייטס דעם ירדן
געגען אַבענד פֿיר אללע פֿער-
ריכטונגען פֿאַר דעם עוויגען
אונד פֿיר דען דיענסט דעם
קעניגס. (לא) פֿאָן דען חברונים
וואָרען יריה דאָ אַבערהויפט
דער חברונים, נאָך דערען

הִרְאָה וּשְׂאֹוֹל בֶּן־קִישׁ וְאַבְנֵר
בֶּן־נֵר וְיֹוָאב בֶּן־צְרוּיָה כָּל
הַמִּקְדִּישׁ עַד יַד־שְׁלֹמִית וְאַחִיו:
(נט) לַיִצְהָרִי כְּנַנְיָהּ וּבְנָיו
לְמִלְאכָה הַחִיצוֹנָה עַל־יִשְׂרָאֵל
לְשָׁטְרִים וּלְשֹׁפְטִים: (ל) לַחֲבֵרוֹנִי
חֲשַׁבְיָהּ וְאַחִיו בְּנֵי־חֵיל אֵלֶּיָּה
וּשְׁבַע־מֵאוֹת עַל פִּקְדַת יִשְׂרָאֵל
מֵעֶבֶר יִירֶדְדֵן מֵעֶרְבָה לְכָל
מִלְאכַת יְהוָה וּלְעִבְדַת הַמֶּלֶךְ:
(לא) לַחֲבֵרוֹנִי יִרְיָה הָרֹאשׁ
לַחֲבֵרוֹנִי לַתְּלָדָתָיו לְאַבוֹת
בְּשָׁנַת הָאַרְבָּעִים כְּמִלְכּוֹת דָּוִד
נִדְרָשׁוּ וַיִּמָּצְא בָּהֶם גְּבוּרֵי חֵיל

ביעור

געשלעכטער אין דען פֿאַמיליען. [אין פֿיערציגסטען יאהרע דער רעניערונג דעם דוד
וואָרדען זיא אונטערוואַכט, אונד מאַן פֿאַנד אונטער איהנען טאָפֿערע מעננער צו יעזיר
גלעד

ר ש י

(נט) ליכרי כנניהו ובניו. למלאכה החיצונה. מלאכה שעושין חוץ לעיר ביערים ובהרים
ולכרות ארזים ולחכות אבנים ולחרוש שדה של הקדש: (ל) לחברוני חשביהו עד לכל מלאכת
ה' הם שוטרים על אוחס שהיו עושים מלאכת ה'. בעבר הירדן: ולעבודת המלך. אף הם
ממונים על יושבי נחלת המלך ומכרות המלך וכן לפניו לכל דבר האלהים ודבר המלך:
(לא) בשנת הארבעים וגו'. וגם כל משנות הללו בשנת הארבעים היו:

ב א ו ר

שנמלא לפעמים כס"הק כמו השקפה משדי מואב (רות א' כ"ב) [הנגינה תעיד שם היות
עבר]. המקדיש, בינוני תמור שם הפעולה כמנהג הספר. (ל) מערבה, ארץ עבר הירדן
הנאחז מבני ראובן וגד ומלי שבט מנשה הוא בעבר הירדן מזרחה, רק כי ארץ עבר הירדן
זה נחלק לשנים. כמ"ש הרד"ק, האחד לפאת מזרח (והוא ללד הירדן) והשני ללד מערב
ונקרא זה החלק האחרון עבר הירדן מערבה, והלויס הנזכרים נכתוב זה והקודם לו,
נלקחו גם לשאר עבודות ומשמרות במלאכת המלך, מלבד משמרת הקודש אשר עליהם מפתח
משפחתם. (לא) ביעור, עיר סמוכה לגבול עמון והיתה אחוזת בני גד, ומפני שהיא
הנכבדה בין הערים אשר בגלעד, כנראה מכתוב יהושע (י"ג כ"ה) לכן נקראה יעור גלעד,
כמו רבת בני עמון.

ובני

תרגום אשכנזי

גלעד י. (לז) אונד זיינע פֿער-
וואַנדטען, טאָפֿערע לייטע,
וואַרען צווייאַ טויזענד אונד זיע-
בען הונדערט פֿאַמיליענפֿאַ-
טער, אונד דור בעשטעללטע
זיאַ איבער דיאראובנים, גדים
אונד איבער דען האַלבען
שטאַם מנשה פֿיר דיא אַנגע-
לעגענהייט גאָטטעס אונד דעם
קעניגס.

כז (א) דיא קינדער ישראל
האַטטען פֿערטעגן
איהרער צאָהל, שטאַממהייט-
טער אונד בעפֿעהלס האַבער
איבער טויזענדע אונד איבער
הונדערטע, אונד בעאַמטע,
דיא דען קעניג צו בעדיענען
האַטטען אין יעדער אַנגעלע-
גענהייט דער אַבטהיילונג, דיא
יעדען מאָנאַט, אונד זאָ דורך
אַללע מאָנאַטע דעם יאָהרעס,
אייניקטע אונד אַבנינג. אימ-
מער איינע אַבטהיילונג האָט-
טע פֿיער אונד צוואַנציג טוי-
זענד. (ב) איבער דיא ערשטע אַב-
טהיילונג פֿיר דען ערשטען מאָ-

דברי הימים א כו כז

ביעזיר גלעד: (לז) ואחיו בני-
חיל אלפים ושבע מאות ראשי
האבות ויפקידם דויד המלך על-
הראובני והגדי וחצי שבט
המנשי לכל דבר האלהים ודבר
המלך:

כז (א) ובני ישראל למספרם
ראשי האבות וישרי
האלפים והמאות ושמריהם
המשרתים את המלך לכל דבר
המחלקות הבאה והיצאת חדש
בחדש לכל חרשי השנה
המחלקת האחת עשרים
וארבעה אלף: (ב) על המחלקת
הראשונה לחדש הראשון

ישיבעם

ר ש י

כז (א) לכל דבר המחלקו'. כל זה היה מחליל מלכותו ואילך ואנש שאל מספר הלויים מספר
והולך מי היו שרי מחלקות דוד: הבאם והיוצאם חדש בחדש לכל חדשי השנה. שהיו
ישראל חלוקי' לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק שמש את המלך חדש והמלך נותן להם הולאות'
כדכתיב בספר מלכים ולשלמה שני' עשר וליצרים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו והם
מזומנים ללחום מלחמתו ולכל עבודתו כזה החודש וכל זה מחלת מלכותו היה: עשרים וארבע'
אלף. אע"פ שהיו ישראל יותר מי"ב פעמים כ"ד אלפים דוד לא נחר אלף אנשי חיל ועשירי
העם אשר יוכלו לעזוב עסקיהם ולעסוק בעסקי המלך אבל עניי העם הצריכים לפרנס עמם
לא

ב א ו ר

כז (א) ובני ישראל, לפי מספרם היה מספר ראשי האבות ושרי האלפים וכו' וחסר הלמ"ד
בראש הנחוב ושיעורו ולבני ישראל למספרם וכו'. דבר המחלקות, שם דבר הוא
כולל הוראות הכנה כידוע, ופה כוונתו משפט המחלקות. ונענין דמחלקות שואמר אחריהם
הבאה והיוצאה, הנה נאמר החומר נחיד, אף שהם נרבו כמו למעלה בני דוד אשר בולד
לו (ג' א') והכוונה על כל אחד ואחד וכן הכנה בס"ק. האחת, כל מחלקות ומחלקות, וכן
הקצרה

דברי הימים א כז

יִשְׁבַּע בֶּן-זַבְדִּיָּאל וְעַל מַחֲלָקָתוֹ
עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה אֶלֶף: (ג) מִן-
בְּנֵי-פָרֶץ הָרֹאשׁ לְכָל-שָׂרֵי
הַצָּבָאוֹת לַחֲדָשׁ הָרֹאשׁוֹן: (ו) וְעַל
מַחֲלָקָתוֹ הַיָּמִינִי הָרֹאשׁוֹן וּמִקְלֹת
הַנְּגִיד וְעַל מַחֲלָקָתוֹ עֲשָׂרִים
וָאַרְבָּעָה אֶלֶף: (ה) שָׂר הַצָּבָא
הַשְּׂמִינִי לַחֲדָשׁ הַשְּׂמִינִי בְּנֵיהֶן
בֶּן-יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן רֹאשׁ וְעַל
מַחֲלָקָתוֹ עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה אֶלֶף:
(ו) הוּא בְּנֵיהֶן גִּבּוֹר הַשְּׂמִינִי

ועל

חרגום אשכנזי קיז

נאט וואר ישבעם, דער זאָהן
עבדיאל, אונד אין זיינער אַב-
טהיילונג ווארען פֿיער אונד
צוואנציג טויזענד. (ג) פֿאַן דען
זאָהנען דעם פֿרץ וואר דיעזעם
אַבערהויפט אַללער בע-
פֿעהלס האכער דער העער-
שאַרען פֿיר דען ערשטען מאָ-
נאַט. (ד) ביא דער אַכטהיי-
לונג דעם צווייטען מאָנאַטעם
וואר דודי דער אחוהי מיט זיי-
נער אַכטהייילונג נעכסט
מקלות דעם פֿירשטען, אונד
ביא זיינער אַכטהייילונג ווא-
רען פֿיער אונד צוואנציג טוי-
זענד. (ה) דער דריט-
טע בעפֿעהלס האכער
דעם העערעם פֿיר דען דריט-
טען מאָנאַט וואר בניהו זאָהן
דעם יהודע דער אַבערסטע
שטאַטסדרינער; ביא זיי-

נער אַכטהייילונג ווארען פֿיער אונד צוואנציג טויזענד. (ו) דיעזער בניהו וואר איין העלד דער

ר ש י

לא לקח דוד: (ג) הראש לכל שרי הצבאות. ישבעם מן בני פרץ היה והיה ראש לכל י"ב שרי
לצבאות ולפי שהיה מן בני פרץ מנהו דוד ראש: (ד) ומקלות הנגיד. נר מחל קחו המסייע
עמו מקלות: (ה) שר הצבא השלישי. משום כבוד בניהו קורבו שר הצבא יומר מהשאר לנד
מישבעם שהיה מבני פרץ שקורבו כמו כן ראש דכמיב הראש לכל שרי הצבאות מפני כבודו של
דוד שהיה מבני פרץ כמוהו: הנהן ראש. שהיה ראש וי"א שהיה כהן גדול ואינו כן שהרי לדוק
ואימור היו כהנים גדולים: (ו) גבור השלשים. כדלעיל דכמיב מן השלשים הוו כנכד וגו':
הרביעי

ב א ו ר

הקערה דארת כסף (נמדבר ז' פ"ה) שיעורו כל קערה וקערה. (ב) מחלקתו, נקבץ
הלמ"ד בפלס כהפנתה מהפנתה, ואולי ישבעם זה הוא ראש השלישי הנזכר למעלה בפרשה י"א
י"א. (ד) דודי, אולי אחד עם בן דודי האהוהי אחד משלשה הנזכרים (למעלה י"א י"ב).
ומקלות, לפי פשוטו הו"ו נוסף כמו וקבצו (למעלה ד' ט"ו) ראש מש"ש. (ה) בניהו, ראש
הנתי והפלתי (למעלה י"א י"ז) ולו שם בשלשה הנזכרים (שם י"א כ"ד) מנאור ג"כ בפסוק
וי"ו. הכהן, השר המשרת במלכות הארץ כמו ובני דוד כהנים היו (ש"ב סוף י"ח) וכן עירא
היאירי היה כהן לדוד (שם כ' כ"ו) וראה מ"ש למעלה סוף פרשה י"ח צביאור שם זה, גם
יחנן לאמור שהיה בדרן ראש צעלס, אך לא צענודת הקודש כי זה ניתן צימי דוד לדדוק
ולא צימור כ"א ראש צבא לאהבן, וכן היה יהודע אבי בניהו, נגיד לאהבן צבא המלחמה
(למעלה י"ב כ"ז) וזהו נוכח מעלמה ההשגה על דעת זאת בפירש"י. ראש, הראוי הנהן
דראש, כמשכט החומר המוחלט אמרי השכ, ונק בדרך יולא מן הכלל מלאנו שנמסר הה"א
כמו את רבנש אחד (נמדבר כ"ח ד'), העגלה הדשה (ש"א ו' ג'), ואולי שיעורו בניהו וכו'
היה

ועל השלישי ומחלקתו עמיוזבד
בנו: (ז) הרביעי לחדש הרביעי
עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו
אחריו ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף: (ח) החמישי
לחדש החמישי השר שמהות
היזרח ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף: (ט) הששי לחדש
הששי עירא בן-עקש החקועי
ועל מחלקתו עשרים וארבעה
אלף: (י) השביעי לחדש השביעי
חזן הפלוגי מן-בני אפרים ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
(יא) השמיני לחדש השמיני סבכי

דריסיג, אונד איבער דיא
דריסיג געזעטצט; דעססען
אכטהיילונג לייטעטע עמיוזבד
זין זאָהן. (ז) דער פֿיערטע
פֿירדען פֿיערטען מאָנאַט וואָר
עשהאל דער ברודער דעם
יואב, אונד זיין זאָהן זכריה
נאָך איהם; ביא זיינער אַכ-
טהיילונג וואָרען פֿיער אונד
צוואַנציג טויזענד. (ח) דער
פֿינפטע פֿירדען פֿינפטען מאָ-
נאַט וואָר דער בעפֿעהלס האָ-
בער שמהות, דער יזרחי, ביא
זיינער אַכטהיילונג וואָרען
פֿיער אונד צוואַנציג טויזענד.
(ט) דער זעכסטע פֿירדען זעכ-
סטען מאָנאַט וואָר עירא, דער
זאָהן דעם עקש דער חקועי;
ביא זיינער אַכטהיילונג
וואָרען פֿיער אונד צוואַנציג
טויזענד. (י) דער זעבענטע
פֿירדען זעבענטען מאָנאַט
וואָר חלץ, דער פלוגי, פֿאָן דען זאָהנען דעם אפרים; ביא זיינער אַכטהיילונג וואָרען
פֿיער אונד צוואַנציג טויזענד. (יא) דער אַכטע פֿירדען אַכטען מאָנאַט וואָר סבכי, דער

השתי
הש"ן כפח
החשתי
השתי

ר ש י

(ז) הרביעי וגו' עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו. שהרי עשהאל נהרג במלחמת מלכותו שהרגו
אבנר ונתן זבדיה בנו אחריו תחתיו על מחלקתו (שמואל ב' ב'): (ח) השר שמהו' היזרח. הזרח:
ועל

ב א ו ר

היה ראש, כלומר במודש השלישי על כ"ד אלף שלו. (ז) וזבדיה בנו, אחרי מות עשהאל ע"י
אבנר (ש"ב ב' כ"ג) הוצס בנו לשר הצבא אחריו. (ח) שמהוח. אולי אחד עם שפוח ההררי,
הנזכר למעלה (י"א כ"ז) בין גבורי החילים, ולדעתי (שם שם י"ג) הוא אחד משלשה הגבורים,
ובשמואל שפחה שמו. ועל דבר תוארו יזרח כתב בפירש"י שהוא זרחי ור"ל ממשפחת זרח
(ראה מ"ג בפסוק י"ד) ובפסוק י"א נאמר ג"כ סבכי השתי לזרחי ודומה לזה בפסוק י"ג,
כי לא היו שרי הצבאות עפ"י שנים עשר שבטי ישראל כ"א ע"ס גבורתם, ולכן תמלא מיהודה
שלשה מהם ושנים מאפרים. (ט) עקש החקועי, נזכר בין גבורי החילים (למעלה י"א כ"ח).
(י) חלץ הפלוגי, גם הוא אחד מהם (שם שם כ"ז) ובשמואל תוארו פלטי במקום פלוגי
(ש"ב כ"ג כ"ו). (יא) סבכי החשתי, הוא המכה את ספי מילידי הרפא (למעלה כ' ד').

וַיִּזְכְּרוּ אֶת־הַחֲשֹׁתַי לְזִכְרִי וְעַל־מַחֲלָקָתוֹ
עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה אֶלֶף: (יג) הַתְּשִׁיעִי
לְחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי אֲבִיעֹזֶר הַעֲנָתוֹתִי
לְבָנִי מִנִּי וְעַל־מַחֲלָקָתוֹ עֲשָׂרִים
וָאַרְבָּעָה אֶלֶף: (יד) הָעֲשִׂירִי
לְחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי מֵהָרִי הַנְּטוּפָתִי
לְזִכְרִי וְעַל־מַחֲלָקָתוֹ עֲשָׂרִים
וָאַרְבָּעָה אֶלֶף: (טו) עֲשִׂיתִי עֹשֶׁר
לְעֲשִׂיתִי עֹשֶׁר הַחֹדֶשׁ בְּנִיָּה
הַפְּרַעְתוֹנִי מִן־בְּנֵי אֶפְרַיִם וְעַל־
מַחֲלָקָתוֹ עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה אֶלֶף:
(טז) הַשָּׁנִים עֹשֶׁר לְשָׁנִים עֹשֶׁר
הַחֹדֶשׁ חֲלָדִי הַנְּטוּפָתִי לְעֲתָנִיאל
וְעַל־מַחֲלָקָתוֹ עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה
אֶלֶף: (יז) וְעַל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
כִּרְאוּבֵנִי נָגִיד אֱלִיעֶזֶר בֶּן־זַכְרִי
לְשִׁמְעוֹנִי שַׁפְּטִיהוּ בֶן־מַעֲכָה:
(יח) לְלוֹי חֲשָׁבִיָּה בֶן־קִמּוּאֵל
לְאַהֲרֹן צִדּוֹק: (יט) לְיְהוּדָה אֶרֶיָּהוּ

מאחי

לבו ימיני קרי

תרגום אשכנזי קיח
חשתי פֶּאָן דען זרחים; ביא
זינער אבטהיילונג וואָרען
פֶּיעַר אונד צוואַנציג טויזענד.
(יג) דער ניינטע פֶּיר דען ניינע
טען מאָנאַט וואָר: אביעזר
פֶּאָן ענחות, דאָז בנימן גע-
האַרט; ביא זינער אבטהייל-
לונג וואָרען פֶּיעַר אונד צוואַנ-
ציג טויזענד. (יד) דער צעהנע-
טע פֶּיר דען צעהנטען מאָנאַט
וואָר מהרי, דער נטופתי פֶּאָן
דען זרחים; ביא זינער אב-
טהיילונג וואָרען פֶּיעַר אונד
צוואַנציג טויזענד. (טו) דער
איילפֿטע פֶּיר דען איילפֿטען
מאָנאַט וואָר בניה, דער
פרעתני, פֶּאָן דען זאהנען
אפרים; ביא זינער אבטהייל-
לונג וואָרען פֶּיעַר אונד צוואַנ-
ציג טויזענד. (טז) דער צוועלפֿע-
טע פֶּיר דען צוועלפֿטען מאָנאַט
וואָר חלדי, דער נטופתי, פֶּאָן
עתניאל, ביא דעססען אב-
טהיילונג וואָרען פֶּיעַר אונד
צוואַנציג טויזענד. (יז) ביא
דען שטעממען ישראל'ס וואָר
פֶּיר ראובן דער פֶּירשט אליעזר
זאהן דעם זכרי; פֶּיר שמעון
וואָר שפטיהו זאהן מעכה'ס,
(יח) פֶּיר לוי וואָר חשביה זאהן
קמואל'ס; פֶּיר אהרן בעזאָנדערס וואָר צדוק. (יט) פֶּיר יהודה וואָר אליהו פֶּאָן דען
כרי

ר ש י

(טז) ועל שבטי ישראל. כבר אמרנו ראשי המחלקות אשר לדוד ואתה מספר מי היו שרי

ב א ו ר

(יב) אביעזר, אחד גבורי החילים (שם י"א כ"ח). (יג) מהרי, גם הוא צניניהם (שם שס ל'). (טו) חלדי, בין גבורי החילים (שם פסוק ל') חלד הנטופתי שמו. ומה שנאמר אחרי ל' עתניאל נתן הרד"ק כי עתניאל בן קנז הוא זה, ואם קבלה היא נקבל ואם לדין אין ראיה. (טז) ועל שבטי, נגידים מיוחדים למלאות מקום המלך, ומהי משמרתם בדמיון הנציבים אשר לכל שמים או הסמות אשר למלכי ארם ופרס וכו': (יח) אליהו, ראה מ"ג למעלה בבני ישי (ב' ט"ז)

תרגום אשכנזי

ברידערן דעם דוד, פֿיר יששכר
וואָר עמרי וואָהן מיכאל'ס,
(יט) פֿיר זבולן וואָר ישמעיהו
וואָהן דעם עובדיהו, פֿיר נפתלי
וואָר ירימוth וואָהן דעם עזריאל.
(כ) פֿיר דיא וואָהנע אפרים
וואָר הושע וואָהן דעם עזריהו,
פֿיר דען האַלבען שטאַם מנשה
וואָר יואל וואָהן דעם פריהו,
(כא) פֿיר דען האַלבען שטאַם
מנשה צוגלעד וואָר ידו וואָהן
דעם זכריהו, פֿיר בנימן וואָר
יעשיאל וואָהן דעם אבנר.
(כב) פֿיר דן וואָר עזראל וואָהן
דעם ירוחם. דיעם זינד דיא
בעפֿעהלס האַבער ביא דען
שטעממען ישראל'ס. (כג) דאָך
ליעם דוד איהרע אַנצאהל פֿאַן
צוואַנציג יאהרען אונד דאַרונט
טער ניכט אויפֿנעהמען, דען
דער עוויגע האַטטע פֿערהייט
כען, ישראל צו פֿערמעהרען
גלייך דען שטערנען דעם הימם
כעלם. (כד) יואב וואָהן צרויה'ס
פֿינג אָן צו צעהלען, פֿאַללענע
דעטעעס אַבער ניכט, אונד

דברי הימים א כז

מֵאֲחִי דָּוִיד לְיִשְׁשָׁכָר עֲמֵרִי בֶן־
מִיכָאֵל: (יט) לְזַבּוּלָן יִשְׁמַעְיָהוּ
בֶן־עֲבֹדִיָּהוּ לְנַפְתָּלִי יְרִימוֹת בֶּן־
עֲזַרְיָאֵל: (כ) לְבְנֵי אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ
בֶּן־עֲזַרְיָהוּ לְחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה
יֹאֵל בֶּן־פְּדִיָּהוּ: (כא) לְחֲצִי
הַמְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה יִדּוּ בֶן־זַכְרִיָּהוּ
לְבְנֵימִן יַעֲשִׂיָאֵל בֶּן־אַבְנֵר:
(כב) לְדָן עֲזַרְיָאֵל בֶּן־יְרוּחָם אֱלֵה
שָׂרֵי שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל: (כג) וְלֹא־
נִשְׂאָדָּוִיד מִסְפָּרָם לְמִבְּנֵי עֲשָׂרִים
שָׁנָה וְלַמָּטָה כִּי אָמַר יְהוָה
לְהַרְבּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּכּוֹכָבִים
הַשָּׁמַיִם: (כד) יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הָחֵל
לְמִנּוֹת וְלֹא־כָלָה וַיְהִי בִּזְמַן קֶצֶף
עַל־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־עָלָה הַמִּסְפָּר

במספר

דעננאך וואורדע דער צאָרן דעם עוויגען ערוועקט איבער ישראל; דאַרום קאַם דיעזע

ר ש י

שרי שצטי ישראל שר של כל שצט ושצט: (כג) ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה.
פֿחרון כנר אמרנו שמנה ישראל וילקן למחלקות וגם הלויים מנה וישימם על עבודתם וכל חלו
שמנה לא מנה אחד מהם פֿחרון מבן כ': ככוכבי השמים. כמו שאין יכול איש למנות כוכבי
השמים כך אין יכול למנוהם: (כד) ולא נלה. פֿחרון ועוד אני אומר לך הלא יואב התחיל
פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא נלה: ויהי בזאת קֶצֶף על ישראל. מאוחוקלת
שמה היה קֶצֶף על ישראל לפי שעלה במחשבתו למנות כל ישראל לעבור על הפסוק אשר אם
יוכל איש למנות את עפר הארץ וגו' (בראשית י"ג) ולעבור הפסוק הנט נא השמימה וגו' (שם
ט"ו): ולא עלה המספר. פֿחרון אע"פ שאני אומר החל למנות ולא נלה לא מנה כי אם מעט

ב א ו ר

ובמספרם. ויש מפרשים היותו אליהו זה אליאב אחי דוד הגדול, וגם זה יחזק, כי חילוף
אליהו ואליאב מלאנו גם במקום אחר (למעלה ו' י"ג) ראיה מש"ס בניאור חילוף הזה. (כא) גלעד,ה
המתחם לגלעד, להבדל מן חצי שבע האחר. (כד) הדל למנוח, כמסופר בסוף ספר שמואל
ולמעלה, פרשה כ"א. ולא עלה, מכני שלא נלה את המספר פֿחרון אף ה', לכן לא העלו
גם

דברי הימים א כו

בַּמִּסְפָּר דְּבָרֵי הַיָּמִים לַמֶּלֶךְ
דָּוִיד: * (כה) וְעַל אֲצִרוֹת הַמֶּלֶךְ
עֲזֻמוֹת בֶּן-עֲדִיאל וְעַל-הָאֲצִרוֹת
בַּשָּׂדֶה בָּעֲרִים וּבְכַפְרִים
וּבְמִגְדְּלוֹת יְהוֹנָתָן בֶּן-עֻיָּהוּ:
(כו) וְעַל עֵשִׂי מֶלֶךְ אֶכְתָּה הַשָּׂדֶה
לְעִבְדֵי הָאֲדָמָה עֲזָרִי בֶן-כָּלוּב:
(כז) וְעַל-הַכְּרָמִים שְׁמַעִי הַרְמָתִי
וְעַל שְׁבַכְרָמִים לְאֲצִרוֹת הַיָּין
וּבְדִי הַשִּׁפְמִי: (כח) וְעַל-הַזֹּתִים
וְהַשְּׁקָמִים אֲשֶׁר בַּשִּׁפְלָה בְּעַל
חֲנָן הַגִּדְרִי וְעַל-אֲצִרוֹת הַשֶּׁמֶן

יועש

מני הספר

תרגום אשכנזי קיט

צעהלונג ניכט אין דיא צעה:
לונגס = פֿערצייכניססע דער
יאהרביכער דעם קעניגס דוד.
(כה) איבער דיא שעטצע דעם
קעניגס וואר עזמות וואהן דעם
עדאל, אונד איבער דיא פֿאר-
רעטהע אויף דעם פֿעלדע, אין
דען שטערמען, דערפֿערן אונד
טהירמען וואר יחונתן וואהן
דעם עויהו. (כו) איבער דיא
פֿעלדארבייטער ביים אקקער-
בייא וואר עזרי וואהן דעם
כלוב, (כז) אונד איבער דיא
וויינבערגע וואר שמעי, דער
רמתי, אונד איבער דען ער-
טראג דער וויינבערגע, פֿיר
דיא וויינפֿאררעטהע נעהמליך,
וואר זבדי דער שפמי. (כח) אי-
בער דיא אהלבימע אונד אי-
בער דיא זקאמארען (ווינע)
פֿייגענבייטע מיט ווינלבער-

בלעטטערן) אין דער טיעפֿע וואר בעל חנן דער גררי, אונד איבער דיא אהלפֿאררעטהע
וואר

ר ש י

שהרי לא עלה מספר המנויין בספר שמואל במספר המנויין כאן (כד"ה כ"א) חלק חלשים ומאה
חלק ויהודה ארבע מאות וסנעים חלק ובשואל שמה מזו' חלק ויהודה חמש מאות חלק וא"ת
שני מספרים היו שפטים מנחן ח' בשואל וא' כאן חלף כך הוא לא עלה המספר כמספ' ד"ה
ביאורו המספר שמה לא כתב בשואל כי אם קצת מן המספר מאוס לער ואכילות שגופו אפי'
על ארון מצט ובאן מאוס כבוד דוד ואפי' אם היה המספר יותר היה אמרו לפי שהיה מצמט
שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה מישראל ועוד מאוס כבודו שהיו כלם
לו עבדים נאיש א': (כה) ועל אולרות המלך. אולרות כסף וזהב כל זה הולך ומספר לגדולת
דוד ואפי' מי שהיה מאונה על האולרות שלו: ועל האולרות בשדה. ועל מה שגדל בשדה תבוא'
יין ושמן וכל מיני אוכלין ומזקין: בערים. לזאג הערים ולחמש ערי המלך ומגדלותיו:
(כו) ועל עושי מלצות השדה לעבודת האדמה. לזרוז האדמה: עזרי כן כלוב. היה מאונה
על כך לזוות לזרוז האדמה והוא נותן להם הבקר וכל כלי המחרישה: (כז) ועל הכרמים.
לעדר ולזמור הכרמים: ועל שוכריהם. הוא אולור' היין: (כח) ועל הזתים. לזמנן ולמסוק:
ועל

ב א ו ר

גם את מספר מנויי יואב (כידוע ששואל ולא עלה סרשה כ"א) בתוך שאר המספרים אשר
בדברי הימים לשלך דוד. (כח) האוצרות, אשר מורה בעיקרו על אסיפה וסניגרה במקום
ידוע (במילוף עבר) ומה האוצר'ים חמש ועוד בארמונותיהם (עמוס ג' י') והדבר הנאסף
והלכוד נקרא בכללו אוצר רק שאר ביטוד על מטמוני כסף וזהב ורכוש כידוע. (כז) הכרמים,
עבודת הכרמים. שוכריהם, תנאות הכרמים והיקנים. (כח) והשקמים, על פי דמיון השם
בלשון

תרגום אשכנזי

וואר יועש. (כט) איבער דאז
 רינדפֿיעה, דאז ווינע וויידע
 אויף שרון האַטטע, וואר
 שרטי דער שרוני, אונד אי-
 בער דאז רינדפֿיעה אין דען
 טהעלערן וואר שפט, זאָהן
 דעם ערלי. (ל) איבער דיא
 קאמעלע וואר אוביל, דער
 ישמעאלי, אונד איבער דיא
 עזעלינגען וואר יחדיהו, דער
 מרנתי. (לא) איבער דאזקליי-
 נעפֿיעה וואר יזיו דער הגרי;
 אללע דיוע ווארען בעפֿעהלם-
 האבער ביים בעזיטצטחומע
 דעם קעניגס דוד. (לב) יהונתן,
 דער פֿערוואַנדטע דעם דוד,
 וואר ראטהגעבער. ער וואר
 איין פֿערשטענדיגער אונד
 שריפטקונדיגער מאַן, אונד
 יחיאל, זאָהן דעם חכמוני,
 וואר בייא דען זאָהנען דעם קע-
 ניגס. (לג) אחיתופל וואר האַטט-
 געבער דעם קעניגס, אונד

דברי הימים א כו

יועש: (כט) ועל-הבקר הרעים
 בשרון שטרי השרוני ועל-
 הבקר בעמקים שפט בן-עדלי:
 (ל) ועל-הגמלים אוביל הישמעלי
 ועל-האחנות יחדיהו המרנתי:
 (לא) ועל-הצאן יזיו ההגרי כל-
 אלה שרי הרכוש אשר למלך
 דוד: (לב) ויהונתן דוד-דוד
 יועץ איש-מבין וסופר הוא
 ויחיאל בן-חכמוני עם-בני
 המלך: (לג) ואחיתפל יועץ למלך
 וחושׁי הארבי רע המלך:
 (לד) ואחרי אחיתפל יהוידע בן-

בניהו

שרטי קרי

חושׁי, דער ארכי וואר געזעללשאַטטער דעם קעניגס. (לד) נאך אחיתופל קאם יהוידע, זאָהן
 דעם

ר ש י

(כט) ועל הנקר הרעים בשרון. שרטי השרוני. הנקי בעניינים: (ל) הישמעאלי. היודע נטיב
 עסקן של גמלים: (לא) ועל הצאן יזיו ההגרי. כי ההגרים יושבי אהל בשדה לכן מנהו על לאו:
 (לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרביית: (לג) וחושׁי
 הארבי רע המלך. שושנינו קרית ספר תרגום קריא דארכי. ומדרש רבה בשטא דוד בנת
 שבע שאל לחושׁי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלהו הקדוש ברוך הוא בתשובה לתת לו ארובה
 לחטאיו ואמר לו כן. למרעהו אשר רעה לו דשמאן תרגומו שושניכה (שופטים י"ד): (לד) ואחרי
 אחיתופל. לאחר שמת לקח לו דוד את יהוידע ואחיתר במקומו:

ב א ו ר

בלאזן יוני, הם עלים הנקראים (ויקחחורא פייגענ, וויזבעער בייאע) ופרים דומה לתאנים.
 (כט) בשרון, ראש למעלה ה' ט"ז: (ל) הישמעאלי, איש נכרי, וכן המרנתי לעבודת
 האתונות, וההגרי (מעם ההגרים הנוכרים בפרשה ה' למעלה) על הצאן, לא מבני ישראל
 המה, אך דוד לא הקפיד בזה (וגם שומרי ראשו מעם פלשתים היו כמ"ג למעלה סוף פרשה
 י"ח) בפרט בעבודה, אשר לא ידעוהו ב"י. (לב) דוד דוד, לד"ק הוא אחד עם יונתן בן
 שמעא (ע"כ י"ג ג') ואין סמך לזה, אך יותר נראה היותו אחד עם הנוכר בש"ב (כ"א כ"א).
 (לג) רע, לא במשמרת ופקידות מיוחדת, כ"א נאמן ביתו וממתיק סודו. וארכי הוא מעיר
 ארך (כראשית י' י'). (לד) ואחרי אחיתופל, אחרי שמרד אחיתופל ומקח את עצמו, גם
 יש לפרש אחריו במעלה. והנה הזכירו בדרך העברה מפני ההכרח אף שהשמיט כל מעשה אגשלוס.
 יהוידע, מחולפת השטה כמו למעלה (י"ח ט"ז):

דברי הימים א כז

בְּנֵיהוּ וְאַבְיָתָר וְיִשְׁרָאֵל לְמֶלֶךְ
יֹאב:

כח (א) וַיִּקְהַל דָּוִד אֶת־כָּל־שָׂרֵי
יִשְׂרָאֵל שָׂרֵי הַשְּׁבָטִים וְשָׂרֵי
הַמַּחֲקָוֹת הַמִּשְׁרָתִים אֶת־
הַמֶּלֶךְ וְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי
הַמֵּאוֹת וְשָׂרֵי כָדָר כּוֹשִׁי וּמִקְנָהוּ
לְמֶלֶךְ וּדְבָנִי עַם־הַסְּרִיסִים
וְהַגִּבּוֹרִים וְלִכְל־גִּבּוֹר חֵיל אֶל־
יְרוּשָׁלָּם: (ב) וַיָּקָם דָּוִד הַמֶּלֶךְ
עַל־רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּנִי אֲתִי
וְעָמִי אֲנִי עִם־לִבִּי לְבָנוֹת בֵּית
מִנוּחָה לְאַרְוֶן בְּרִית־יְהוָה
וּלְהַדָּם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ וְהַכִּינוּתִי
לְבָנוֹת: (ג) וְהָאֱלֹהִים אָמַר לִי לֹא־

חבנה

תרגום אשכנזי קב

דעם בניהו, אונד אביתר; אונד
דער קעניגליכע בעפעהלסהא-
בער דעם העערעם וואר יואב.
כח (א) דוד פֿערזאממעל
טע אללע בעפעהלס
האבער פֿאן ישראל, זא-
וואהל דיא בעפעהלסהאבער
דער שטעממע, אלס אויך
דיא בעפעהלסהאבער דער
אכטהיילונגען, דיא איהרען
דיענסט ביים קאניגע האט-
טען, אונד דיא בעפעהלס
האבער דער טויענדע אונד
דער הונדערטע, זא וויא דיא
אויפֿזעהער איבער דאז גאנ-
צע בעזייטצטהום אונד איבער
דיא העערדען דעם קאניגס,
אונד איבער זיינע זאהנע,
נעכסט דען האפֿבעדיענסטען
אונד דען העלדען אונד אים
בערהויפט אללע וואקערען
מאננער נאך ירושלים.
(ב) דערקאניג דוד, שטעלל
טע זיך אויפֿרעכט אונד
שפראך: הערעט מיך, מיי-
נע ברידער אונד מיין פֿאלק!

מיין הערץ זעהנטע זיך, צו ערבויען איין רוהעהויו פֿיר דיא בונדעסלאדע דעם עווי-
גען אונד אלס פֿוסשעממעל אונזערעם גאטטעס, אונד איך האבע אויך שאן פֿארא-
בערייטעט, צו דיעזעם בויע. (ג) דאך דער עוויגע שפראך צו מיר: דו א זאללסט נישט
בויען

ר ש י

כח (א) ויקהל דוד את שכי ישראל. אלו השרים שרי שבטים בדכתיב (לעיל כ"ז) ועל שבטי
ישראל לראובני: ושרי המחלקות. אלו י"ב מחלקות של מלך (כדלעיל כ"ז) ובני
ישראל למספרם וגומר: ושרי האלפים. כדלעיל: ושרי המאות. שטריהם: ושרי כל רכוש
ומקנה למלך. אותן שמזכיר לעיל על אזכרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתים והמקנה השרים שהיו
על הנקר ועל הגמלים ועל הלאן שכל מין הבהמה קרוי מקנה בדכתיב וגם מקנה נקר ולאן

ב א ו ר

כח (ב) אני עם לבבי, לשוננו הקדושה נקולר המופלג אשר לה צנתות מאמריה ומלותיה,
לא תשתמש בפעל העזר כשאר לשונות, ואין לה אף אחד מהם בשלמות, כי היה
(הפעל היחיד הנמצא בה לענין זה) גם הוא לא ישתמש בזמן הבינוני כידוע. ומלאנו למעלה
אזי היה עם לבבי (כ"ב ז') להורות על זמן העבר, ופה השמיט גם מלת היה, ואמר סתם
אני עם לבבי. לבנות, לבנין, ושיעור הכתוב והכינוי את הכל לבנין, וכבר העירותי על

תִּבְנֶה בֵּית לַשֵּׁמִי כִּי אִישׁ
מִלְחָמוֹת אֶתָּה וְדָמִים שָׁפַכְתָּ:
(ד) וַיִּבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי
מִכָּל בֵּית אָבִי קְהִיּוֹת לְמֶלֶךְ עַד־
יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם כִּי בִיהוּדָה בָּחַר
לְנָגִיד וּבֵבִית יְהוּדָה בֵּית אָבִי
וּבְכִנִּי אָבִי בִּירְצָה לְהַמְלִיךְ עַל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל: (ה) וּמִכָּל־בְּנֵי כִּי
רָבִים בָּנִים נָתַן לִי יְהוָה וַיִּבְחַר
בְּשִׁלְמָה בְּנִי לְשֹׁבֶת עַד־כִּסֵּא
מַלְכוּת יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל:
(ו) וַיֹּאמֶר לִי שְׁלֹמֹה בֶּנְךָ הוּא־
יִבְנֶה בֵּיתִי וַחֲצֵרוֹתַי כִּי־בִחַרְתִּי
בּוֹ לִי לְבֶן וְאֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לֵאבִי:
(ז) וַהֲכִינוֹתִי אֶת־מִלְכוּתוֹ עַד־
לְעוֹלָם אִם־יִחֲזֹק לַעֲשׂוֹת מִצְוֹתַי
וּמִשְׁפָּטַי כְּיוֹם הַזֶּה: (ח) וְעַתָּה
לְעֵינַי כָּל־יִשְׂרָאֵל קְהֵל־יְהוָה

בויען איין הויו מיינעם נא.
מען, דען דוא ביזט איין מאן
דעם קריגעס, אונד האסט
בלוט פֿערגאסען. (ד) נון
וועהלטע דער עוויגע גאטט
ישראל'ס מיך אויס מיינעם
גאנצען פֿאטערהויזע, אום
קאניג צו זיין איבער ישראל
פֿיר עוויגע צייטען, דען יהודה
האט ער געוועהלט צום רע.
גענטען־שטאממע אונד אים
הויזע יהודה'ס מיין פֿאטער.
הויו, אונד אונטער דען זאָה.
נען מיינעם פֿאטערס פֿאנר
ער אן מיר וואָהלגעפֿאללען,
מיך צום קאניגע צו מאַכען
איבער גאנץ ישראל. (ה) אונד
אויס אללען מיינען זאָהנען
[דען פֿיעלע זאָהנע גאב מיר
דער עוויגע] וואָהלטע ער
מיינען זאָהן שלמה, צו זיט=
צען אויף דעם טראָהנע דעם
גאטטליכען רייכעס איבער
ישראל. (ו) ער זאָגט צו
מיר: שלמה דיין זאָהן, ער
בויע מיין הויו אונד מיינע
פֿערזאמלונגס־האָפֿע, דען
איהן וואָהלטע איך מיר צום
זאָהנע, אינד איהם ווילל איך

פֿאטער זיין. (ז) איך ווערדע בעגרינדען זיין רייך ביז אין עוויגקייט, ווען ער פֿאָרט=
פֿעהרט אין דער אויסאיכונג מיינער געבאָטהע אונד פֿערפֿארדנונגען זאָ וויא יעטצט.
(ח) יעטצט אַלזאָ פֿאָר דען אויגען גאנץ ישראל'ס, דער געמיינדע דעם עוויגען (זאָ=
גע

ר ש י

הרבה סיה לי דקהלת: (ח) כל ישראל. כנר באורח: ובאזני אלהינו. לפני אלהינו דוגמא

ב א ו ר

מנהג סופרו להשתמש בשמות הפעולה (דרך המקור) תחת השמות המיוחדים כלשון אל
מקרה הפעולה, מופשטת מן הפועל, וטעם הענין מביא נהקדמה. (ד) כי רצה, פעל
רצה נהוג בספרי הקדש כיסם הפעול, ורק במקומות מעטים מלאכה כיסם הני"ת כמו לא
כשוקי האיש ירצה (תהלים קמ"ז י') כי רוצה ה' בעמו (שם קא"ט ד') ומהם נוסחת התפלה
רצה ה' אלקינו בעדך ישראל ובחשלתם. (ו) וחצרותי, הוא כפל ענין של ביתי, וכן שחוליס
בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו (תהלים ל"ב י"ד). (ז) עד לעולם, כפל היסם, והיה די

דברי הימים א כח

וּבְאוּנִי אֱלֹהֵינוּ שִׁמְרוּ וּדְרֹשׁוּ כָל-
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְמַעַן תִּירְשׁוּ
אֶת-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה וְהַנְּחֻלָּתָם
לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם עַד-עוֹלָם:
(ט) וְאַתָּה שְׁלֹמֹה בְנִי דַע אֶת-
אֱלֹהֵי אָבִיךָ וְעֲבֹדְהוּ בְּלֵב שָׁלֵם
וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה כִּי כָד-לְכָבוֹד
דּוֹרְשׁ יְהוָה וְכָל-יֵצֵר מַחֲשָׁבוֹת
מִבֵּין אִם-תִּדְרֹשׁוּ יִמָּצֵא לָךְ
וְאִם-תִּעֲזֹבֵנּוּ יִזְנִיחֶךָ לְעַד:
(י) רְאֵה וְעָתָה כִּי-יְהוָה בָּחַר בְּךָ
לְבָנוֹת-בֵּית לְמִקְדָּשׁ חֹזֵק וְעֹשֶׂה:
(יא) וַיִּתֵּן דָּוִיד לְשְׁלֹמֹה בְנוֹ אֶת-

חבניה

תרגום אשכנזי קכא

גע חיד עס), אונד פֿאַר דער
אללוויססענהייט אונזער
רעם גאטטעס! בעאבאכטעט
אונד ערפֿאַרשעט אללע גע-
באטע דעם עוויגען אייע.
רעם גאטטעס, דאמיט איהר
פֿערנער בעוויטצעט דאז גוטע
לאנד אונד עס אויך פֿער-
ערבעט אייערן זאָהנען נאך
אייד, ביז אין עוויגקייט.
(ט) אינד דוא שלמה, מיין
זאָהן! ערקעננע דען גאטט
דיינעם פֿאַטערס, אונד דיע.
נע איהם מיט אונגעטהייל.
טעם הערצען אונד מיט וויל.
ליגער זעלע, דען אללע הער-
צען ערפֿאַרשט דער עוויגע,
אונד אללעס טיכטען דער
געדאנקען ערגרינדעט ער;
ווען דוא איהן זוכעסט, לאָסט
ער זיך פֿינדען פֿאַן דיר, דאך

ווען דוא איהן פֿערלאָסטעסט דאן פֿערווירפט ער דיך פֿיר איממער. (י) בעטראכטענון,
דאס דער עוויגע דרך ערוואָהלעט, צו ערבווען איין הויז אלס הייליגטהום, דא-
רום ויזא אויך שטאַנדעאָפֿט, אונד פֿאַללפֿיהרע עס. (יא) דוד גאב זיינעם זאָהנע
שלמה

ר ש י

אחרי נבנים היום כלכם לפני ה' אלהיכם וכן ויעמוד המלך על העמוד אשר לפני ה' (מלכים
ב' כ"ג): שמרו ודרשו כל מצות ה' אלהיכם. זה אמר לכל ישראל יחד אצל לשלמה אמר
לפני כל ישראל ועבדו: (ט) כלב שלם. כלב שלם לא נאמר שיהא משמע שני לבנות אלא
כלב שלם שלא יהיה לך אלא לב אחד לאביו שנשאים וכן יסד הכיית (בקדושתא דמוסף של
יום א' דר"ה) שני לבנות לך כאחד לאחד. ודוגמתו (מלכים א' ח') והיה לבנכם שלם עם
ה' אלהינו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יהיו לב א' שלם וכן מפורש בנ"ר וסעדו
לבנם ואחר תעבדו (בראשית י"ח) מלמד שאין למלכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהי' כן
בדכתיב שיתו לבנם לחילה (תהלים מ"ח): כי כל לבנות דורש ה'. באן נופל לומר לבנות כל
לבנות דורש ה' בין טוב ובין רע: וכל יצר מחשבות מבין. בנ"ר שנינו קודם שנוצר יציר מבין
הקב"ה מה שהאדם עתיד לחשוב: אם תדרשנו ימצא לך. לכך אני אומר לעיל ודרשו כל מצות
ה': יזניחך לעד. יעזובך אין כתיב כאן אלא יזניחך שהוא קשה ממנו כמו (ישעיה י"ט)
והאזניחו (איכה ב') וזה ה' את מזבח: (י) כי ה' בחר בך לבנות בית למקדש. לא לבנות
לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלו אלא למקדש לצורך הארון שנקרא מקדש דכתי
(במדבר י') ונשאו הקהתים נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה מזבח משאר

ב א ו ר

נאשרו עד עולם, אי לצולם, וכן נעזר עד לדבר כזה (י' יד) הלמד שלא לצורך. (ט) יזניחך,
יפה 16

הרגום אשכנזי

ש"מ, דיא פארם דער האל.
לע, מיט איהרען געביידען
אונד פערבארגענען קאממען
אונד שטאקווערקען אונד אינ
נערן ציממען נעכסט דעם
הויזע ווא דער פארהאנג ויך
בעפאנד (דאס וואנדהייגסטע
נעהוויך). (יג) אונד דיא פארם
פאן אלל דעניעניגען וואס ער
אים זיננע האטטע ביא דען
פערזאמלונגס האפען
דעם גאטטעסהויזעס אונד
ביא דען קאממען רינגס.
אומהער, פיר דיא פאררע
טהע דעם גאטטעסהויזעס
אונד פיר דיא שאטצע דער
הייליגטהימער. (יג) אויך ביא
דען אבטהיילונגען דער פריע
סטער אונד לויס, אונד ביא
דער דיענסטפערריכטונג אים

דברי הימים א כח

תבנית האולם ואת בתי ונגנזיו
ועליתיו וחדריו הפנימים ובית
הכפרת: (יג) ותבנית כל אשר
היה ברוח עמו לתצרות בית
יהוה ולכל הלשכות סביב
לאצרות בית האלהים ולאצרות
הקדשים: (יג) ולמחלקות הכהנים
והלוים ולכל מלאכת עבדת
בית יהוה ולכל כלי עבדת
בית יהוה: (יד) לזהב במשקל
לזהב כל כלי עבודה ועבודה

לכל

גאטטעסהויזע, נעכסט אללען דיענסטגעראטהען דעם גאטטעסהויזעס. (יד) פיר דיא
גאלרענען (גענעטהע), דאס געוויכט אים גאלרע פערמאג דער געפעסע איינעם יעדען
דיענע.

ר ש י

אנשים אלא למענו ולמען רחמי לכך חזק ועשה: (יא) תבנית האולם. ארכו ורחבו וגבהו
כדכתיב (במלכים א' ו') והאולם על פני היכל הבית וגו': וגנזיו. מקיס שאוכרות הקדשים
מונחים: (יב) אשר היה ברוח עמו. כאשר הראהו שמואל הרואה כדכתיב לקמן המה יסד
דוד ושמואל הרואה ורבותינו אמרו וישאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בניתי ברמה
עומקין היו בבניינו של עולם הוא נ"ה ולמד לו אותה שעה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד
בנמה שנים: סביב לאצרות בית אלהים ולאצרות הקדש. ולא מפרש איזה הקדשים אשר הקדש
דוד וראשי האכות ובאותו פרק היה ממונים עליו עד שזכו בית המקדש אבל אולזר' אלו תמיד
היו כל עוד שהניין קיים: (יג) ולמחלקות הכהנים והלוים. שחלק' לכ"ד משמרות כדלעיל
כל זה מסר לו: ולכל כלי עבודת בית ה'. משקל כמה וכמה כל כלי וכלי כמפורש: (יד) לזהב

ב א ו ר

יפה אמר בפירש"י, יעזוב אין כתיב כאן אלא יוניחך שהוא קשה ממנו ע"כ, כי זנח מורה
על העזיבה כגועל נפש ובמורת רוח, ולכן ישחמם גם על בואש הנהרות ולחנחם (ישעיה י"ו).
(יא) האולם, בנין הגדול אשר לפני המקדש הוא האולם, ובתי המלקותיו בכלל. גנזיו,
הנסתר במוקף והוא מלה ארמית, ובעברית (המאומרת) מלאנו גנז' המלך (אסתר ג' ט') ובארמות
נוסף הכ"ף בסוף לסימן המשקל. ובעברית הנקיה יאמר אצר תמורגנו. ועליותיו, הבנוים
ממעל למדרים התחתונים כמו עלית בית קדש הקדשים (מ"א ו' ב') שהתחבא שם יואש מפני
עתלים לדעת חז"ל. ובנבואת ירמיה (כ"ב י"ג) הוי בונה ביהו כלל דק ועליותיו כלל משפט:
וחדריו, הם המתחמקים לבנין המקדש בעצמו, וזה נקרא הפנימים. ובית הכפורת, הוא
הדביר מקום הארון והכפורת, וכן מלאנו כלשון חז"ל בית הפרכה (זבחים נ"ה ע"ב).
(יב) אשר היה ברוח, אשר הליג לפני דמיונו ברוח, והוא ברוח הקדש כמפורש להלן בפסוק
י"ט. (יד) במשקל לוחב, עפ"י המשקל הראוי לזהב לעשות ממנו כלי העבודה עפ"י התורה.

דברי הימים א כח

לְכָל כָּלִי הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל לְכָל־
כָּלִי עֲבוֹדָה וְעֲבוֹדָה: (טו) וּמִשְׁקָל
לְמִנְרוֹת הַזָּהָב וְנִרְתִּיהֶם וְהַב
בְּמִשְׁקָל־מִנְוָה וּמִנְוָה וְנִרְתִּיהֶם
וְלְמִנְרוֹת הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל
לְמִנְוָה וְנִרְתִּיהֶם כַּעֲבוֹדַת מִנְוָה
וּמִנְוָה: (טז) וְאֶת־הַזָּהָב מִשְׁקָל
לְשִׁלְחָנוֹת הַמַּעֲרֶכֶת לְשִׁלְחָן
וְשִׁלְחָן וְכֶסֶף לְשִׁלְחָנוֹת הַכֶּסֶף:
(יז) וְהַמִּזְבֵּּיחוֹת וְהַמִּזְבְּחוֹת

והקשות

חרגום אשכנזי קכב

דִּיעֲנִסְטִים, עֲבָעוּ וְאֶפֶר אֶלְלַע
וּלְבַעֲרָנָעוּ גַּעֲרֵטָהּ דָּאָ גַּעֲ
וּיִכָּט פֶּעֶרְמַעַג דַּעֲר גַּעֲפֵסֶע
אִינֵעִם יַעֲדֵעַן דִּיעֲנִסְטִים.
(טו) אִינֵד דָּאָ גַּעֲוִיכָט פֶּרִי
דִּיא גַּאֲלֵדֶענֶען לֶאֱמַפֶּען, אִינֵד
פֶּרִי אִיהֶרֶע לִיכָטֶעֶר דִּיא עֲבָעוּ
אִיִּם גַּאֲלֵד וּוְאֶרֶען אִיִּם בַּעֲ.
שְׁטִימִמֶּטֶען גַּעֲוִיכָטֶע אִינֵעֶר
יַעֲדֵעַן לֶאֱמַפֶּע מִיט אִיהֶרֶען
לִיכָטֶעֶר; עֲבָעוּ וְאֶפֶר דִּיא
וּלְבַעֲרָנָעוּ לֶאֱמַפֶּעוּ, דָּאָ גַּעֲ.
וּיִכָּט אִינֵעֶר יַעֲדֵעַן לֶאֱמַפֶּע
אִינֵד אִיהֶרֶע לִיכָטֶעֶר, פֶּעֶר־
מַעֲנַע דַּעֲר בַּעֲשְׁטִימִמוֹנֵג אִיִּם
נַעֲר יַעֲדֵעַן לֶאֱמַפֶּע. (טז) אִינֵד
דָּאָ גַּאֲלֵדֶעוֹיכָט פֶּרִי דִּיא

טישע דער בראדשיכטען (איבערהויפט) אונד פֿיר יעדען טיש (אינסבעקונדערע) זא וויא
דאז וילבער פֿיר דאז וילבערנען טישע. (יז) אונד דאז גאבעלן אונד בעקקען אונד
שטיצען

ר ש י

בְּמִשְׁקָל לַזָּהָב לְכָל כָּלִי עֲבוֹדָה וְעֲבוֹדָה. וְכֵן לְכָל כָּלִי הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל: (טו) וְנִרְתִּיהֶם זֶה־. מִשְׁקָל
לְכָל נִרְתִּי: בְּמִשְׁקָל מִנְוָה וּמִנְוָה. כִּי עֲשֵׂה מִנְוֹת עֲשֵׂה: בַּעֲבוֹדַת מִנְוָה וּמִנְוָה. וּמִשְׁקָל
כָּלִי עֲבוֹדַת מִנְוָה מִלְּקִיָּהּ וּמִחֻתִּיהָ. וְגַם מִשְׁקָל (טז) לְשִׁלְחָנוֹת הַמַּעֲרֶכֶת. לַעֲרוֹךְ עֲלִיּוֹת לַחֵם
הַפִּיִּם לְמִשְׁקָל שִׁלְחָן וְשִׁלְחָן כִּי עֲשֵׂה שִׁלְחָנוֹת אֵל זֶה־ עֲשֵׂה בְּהִיבֵל וּמִשְׁקָל הַכֶּסֶף לְשִׁלְחָנוֹת שְׁנֵעוֹר
שִׁמְשִׁיטִּין עֲלֵיהֶם הַקִּרְבָּנוֹת. וּמִשְׁקָל (יז) הַמִּזְבֵּּיחוֹת וְהַמִּזְבְּחוֹת וְגִ' וְלִכְסִיִּי הַזָּהָב בְּמִשְׁקָל
כַּסּוֹרֵי כָּלִי שֶׁתָּה לִקְנֹחַ בְּכָלִים הַדָּם מִהֶם וּדְיִמָּחַ כַּסֶּךָ קֶאֶל דְּכַנָּא מְלִיעָא הַהוּא גִבְרָא דְכַסֶּר

ב א ר

לְכָל כָּלִי הַכֶּסֶף, כִּמוֹ שֶׁתָּה לֹא הַזָּהָב בְּמִשְׁקָל הַזָּהָב לְכָל כָּלִי הַעֲבוֹדָה, כֵּן נָתַן לוֹ גַּם לְכָלִי
הַכֶּסֶף אֶת הַמִּשְׁקָל הָרִאשִׁי לְכָל כָּלִי עֲבוֹדָה וְעֲבוֹדָה, וְכֵן בְּפִסִּיק הֵבִיא וּמִשְׁקָל לְמִנְרוֹת הַזָּהָב,
הַכֵּל כְּכַתוּב בַּחֲזוֹרָה: (טו) מִשְׁקָל, שִׁיעוּרוֹ בְּמִשְׁקָל הָרִאשִׁי. לְשִׁלְחָנוֹת הַמַּעֲרֶכֶת, כִּי עֲשֵׂה
שִׁלְחָנוֹת עֲשֵׂה שְׁלֵמָה בְּהִיבֵל (לִהְיוֹן דֶּה"ב ד' ח') וְלֹא נֹזֵר שֶׁ הָיוּתָם אֵל זֶה־. לְשִׁלְחָנוֹת הַכֶּסֶף,
שִׁלְחָנוֹת שְׁנֵעוֹרָה שִׁמְשִׁיטִּין עֲלֵיהֶם הַקִּרְבָּנוֹת (רַש"י) וּדְבָרָיו אֵלּוֹ נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי, כִּי בְּפִירוֹשׁ אֲשֶׁר
נִמְדוֹת (פ"ג מִשְׁנָה ה') וּמִפְּשִׁיטִין עַל שִׁלְחָנוֹת אֵל שִׁיט, אֲזַי הוּא מְטַעַם אֲמָרוֹ נִתְמַיד (ל"א
ע"ב) אֵלָּא וְתָנוּ אֶת הָאֲבָרִים עַל אֵל כֶּסֶף מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִרְתִּיט. אֵךְ עֵיקַר חֲבִלְיוֹתָם הִיָּה לַתָּה
עֲלֵיהֶם כָּלִי שֶׁתָּה בְּכָל יוֹם וְלִהְיוֹת עֲלֵיהֶם לַחֵם הַפִּיִּם בְּכִיִּסְתּוֹ (תְּמִיד אֵם) וְע"ע מ"ט לִהְיוֹן
(כ"ט סוֹף ב') וְהִנֵּה שִׁלְחָנוֹת כֶּסֶף לֹא נֹזְרוּ לִהְיוֹן בְּכִיִּין הַמִּקְדָּשׁ, אֵךְ נִמְנִין הַשִּׁלְחָנוֹת בִּיחֻק־אֵל
(מ' ל"ט עַד מ"ב) תִּמְכֹּל מִסְפָּרָם בְּכָלֵל עֲשִׂרִים, וְנִכְלְלוּ גַם אֵלּוֹ בַּתּוֹכָם. (יז) וְהַמִּזְבֵּּיחוֹת,
כִּי נִאֲמַר הָיוּתָם זֶה־טָהוֹר, וְלִהְיוֹן (דֶּה"ב ד' ט"ז) נִאֲמַר הָיוּתָם נִחֲשָׁה. הָרִאשִׁי בְּנִיאוֹר הַחֲזוֹרָה
בְּפִסִּיק וְעֵצִית קַעֲרָמִיו וְכַסּוֹתָיו וְקַשְׁתָּיו וּמִנְקִיטָיו (שְׁמוֹת כ"ה כ"ט) כַּתֵּב ו"ל ו' ש' שְׁבוּשׁ בְּדַבְרֵי
הַיָּמִים וְכוּ' עֵינֵן אֵם, וְנִכְרַ בַּתֵּב אֵם הַרְמִינִי, שְׁאִין הַשִּׁנּוּשׁ בְּדַבְרֵי הַיָּמִים כִּי אֵם בְּדַבְרֵי
ר' אֲבִירָם, עֵינֵן בְּדַבְרֵי וְזִמָּה שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶן רַעֲי מִהַרְו"מ נ"ל בַּמַּעֲמָר, וְהַדָּבָר פֶּאֶס
לְדַעֲתִי, כִּי בְּפִקּוּדַת דּוֹד הָיְתָה לַעֲשׂוֹת מִשָּׁל זֶה [וְאֵל יִפְלֹא בְּעֵינֶיךָ הַשִּׁנּוּשׁ הַזֶּה מִמָּה שְׁכַתּוֹב
בַּחֲזוֹרָה (שְׁמוֹת כ"ז ב') וּמִזְבְּחוֹתָיו וּמִזְבֵּיחוֹתָיו לְכָל כָּלִי תַעֲשֶׂה בַּחֲשָׁה, כִּי כֵן תִּמְכֹּל כֹּהֵן

דברי הימים א כח

שטיצען אויס ריינעם גאלדע
אונד פֿיר דיאגאלדענען בע.
בער, דאז געוויכט איינעם
יעדען בעכערס, זא וויא פֿיר
דיא וילכערנען בעכער, דאז
געוויכט איינעם יעדען בע.
בערס. (ימ) אונד פֿיר דען
רייכעראלטאר אויס געליי
טערטעם גאלדע אים בע.
שטיממען געוויכטע, אויך פֿיר
דיא פֿארם דער מרכבה (דעס
גאטטליכען ווהנעס) דיא
כרובים אויס גאלד, דיא זיך
אויסבערייטעטען אונד בע.
דעקטען דיא בונדעסלאדע

רע"י

באר

הרבה שינויים לכבוד ולתפארת אף שהוא נגד התורה כמו מספר המנורות והשלטנות וכדומה
אף שלמה עשאם נחשבה ככתוב בתורה, אם שלא הספיק משקל הזהב לעשותם ממנו (כפרט
ע"פ מ' דליתא במדרש רז"ל כי לא עשה שלמה המלך כלל את מעשה ב' המק מקדשי אביו ולא
נגע בהם, ומלך לעיר כמזהו עוד לא הספיק לאסוף זהב רב כ"כ למען עשות הכל משל
זהב כפקודת אביו) או מטעם אחר. והקשות, נאמר בשמות (כ"ה כ"ט) ופירשו רבותינו ז"ל
במנחת, אלו המניסין וכו' (עיין זה בארובה בדברי המבאר ז"ל שם) ויש הרבה דעות בזה,
אך כלם אין להם יסוד מוסד, והקבלה מרז"ל היא האמתית, רק שיש לאמור כי במלות דוד
היה, לעשות אצל המזבח ג"כ מין קשות, כמו שהיו אצל השלחן, כי קשות השלחן אין
להם ענין מה בתוך המזולגות והמזרקות וכפורי הזהב השייכים למזבח. ולכפורי, כפורי זהב
וכפורי כסף נזכרו בעזרא א' י' ונחש שם רש"י והראב"ע שהם מין מזרקים לקבלת הדם,
ונקראו כפורי מפני שהיו עשויים גם לבקשות, וכפר יורה על כסוי כידוע. (יח) ולמזבח
הקטורת, כי כפסוק הקודם ממזבח המזבן דבר (ולא הזכיר שם את המזבח בעצמו מפני שלא
היה של זהב כ"א נחשת וזה רק ממעשה זהב בלבד ידבר, אך הזכיר כליו, כי זוה דוד לעשותם
מוסב) ועתה יזכיר את מזבח קטרת הנעשה מזהב, ולא כליו, כמו שלא נזכרו לו כלים בשום
מקום בס"ה. המרכבה, הכרוכים נקראו יחד בשם מרכבה וכן השי"ת יושב הכרוכים כאלו
כניבול יש וירכב על גביהם, והכל דרך משל ולשון בני אדם ע"ש הכתוב וירכב על כרוב
ויעץ (ש"ב כ"ד ד' ותהלים יח י"א) ובענין זה כתב במורה ק"ג פמ"ה עיי"ש. (יט) מלאכות,

דברי הימים א כח כט

(ב) וַיֹּאמֶר דָּוִיד לְשִׁלְמָה בְּנוֹ חֹזֶק
וְאַמֵּץ וַעֲשֵׂה אֶל־חֵירָא וְאֶל־
הַחֵת כִּי יִהְיֶה אֱלֹהִים אֲלֵהֶי עִמָּךְ
לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ עַד־לְכָלוֹת
כָּל־מְדַאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה:
(ג) וְהָיָה מַחְלָקוֹת הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם לְכָל־עֲבוֹדַת בֵּית
הָאֱלֹהִים וְעִמָּךְ בְּכָל־מְדַאכֶה
לְכָל־גָּדִיב בַּחֲכָמָה לְכָל־עֲבוֹדָה
וְהַשָּׂרִים וְכָל־הָעַם לְכָל־דְּבָרֶיךָ:
כט (ד) וַיֹּאמֶר דָּוִיד הַמֶּלֶךְ לְכָל־
הַקָּהָל שְׁלֹמָה בְּנִי אֶחָד
בְּחַר־בּוֹ אֱלֹהִים גֵּעַר וְרָךְ

והמלאכה

הרגום אשכנוי קבג

וַאֲנִי עֹשֶׂה עֲרֻנָּה צוֹ שְׁלֹמָה
וַיִּנָּעַם וְאַהֲנֶה: וַיֵּאָמֶר עֲרֻנָּה
אֲנִי שְׁמַנְדָּה אֶפְסֵה אֲנִי עֲרֻנָּה
פִּיחֵרֶע עֵם, וַיֵּאָמֶר נִכְט פִּיחֵרֶע
וְאִם אֲנִי נִכְט פִּיחֵרֶע אֲנִי,
דַּעַן דַּעַר עֲוִינֵעַ גֵּאָט, מִיִּין
גֵּאָט אִיז מִיט דִיר, לַעֲסֵה
דִּיךְ נִיעַ עֲרֻנָּה פִּיחֵרֶע אֲנִי
וְיִירֵד דִּיךְ נִכְט פִּיחֵרֶע אֲנִי
כִּי צוֹר בַּעֲנִינִי דַּעַן
גֵּאָט עֵן וְעֵרֶק עֵם פִּיחֵרֶע
דִּיעֲנִסֵּה דַּעַן גֵּאָט עֵס הוּיֵעַם.
(ג) דוא ויהסם היער דוא
אבטה ילונגען דער פריעסטר
אונד דער לויים פיר יעדען
דיענסט דעם גאטטעס הויזעם.
אויך האסט דוא פיר יעדע
פעררייטונג פערשידענע
פרייוויליגע, פאלל איינוויכט
אין אללערליי ארבייטען;
אונד דיא בעפעהלס האבער
וואויא דאז גאנצע פאלק זינד
גאנץ צו דיינעם געבאטהע.

כט (ה) רֹאן שְׁפָרָאך דַּעַר קֶאָנִיג דוד צוֹר גֵּאָט עֵן פִּיחֵרֶע אֲנִי דַּעַן: שְׁלֹמָה מִיִּין וְאַהֲנֶה אִיז
עֵם אֲלֵלִיִן, דַּעַן גֵּאָט עֵר וְאַהֲלֵט הָאָט, ווען ער אויך יונג אונד צאָרט
אִיז

ר ש י

מִנְשֵׁה אֶת אֲפִרִים וְאֲפִרִים אֶת מִנְשֵׁה וְהַבֵּל דָּרַשׁ שְׁמוּאֵל בְּרוּךְ הַקֹּדֶשׁ וְלָמַד לְדוֹד כֵּן: (ב) חֹזֶק
וְאַמֵּץ. כְּדֵי שֶׁתִּתְקִיִּים מַלְכוּתָךְ כְּמוֹ (לַעֲלֵל כ"ח) שֶׁהִנֵּחְתָּ הַקֶּנֶף וְהַכִּינֹתִי מַלְכוּתוֹ עַד עוֹלָם
אֶס יִחֹזֶק לַעֲשׂוֹת מַלְכוּתוֹ וְכו': (ג) וְהָיָה מַחְלָקוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְכָל עֲבוֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים וְעִמָּךְ
כָּל מַלְאכָה. כְּלוּמָר הַבֵּל עֲרֻנָּתִי וְסִדְרֹתִי וְזִמְנֹתִי לְךָ מַחְלָקוֹת וּפְעֻלִּים וְאִין לְךָ לַעֲבֹד כִּי אִם מִי
לַנְּנוֹת הַבֵּית: וְהַשָּׂרִים. הַמִּמּוֹנִים עַל הַפְּעֻלִּים וְשׁוֹטְרֵיהֶם: וְכָל הָעַם לְכָל דְּבָרֶיךָ. לַעֲשׂוֹת כִּי יוֹדֵךְ:
כט (א) שְׁלֹמָה בְּנִי אֶחָד וְגו'. וְאִפְּסִילוֹ אִם הוּא מֵאֵה לֹא דִי לַנְּנוֹתוֹ וְעוֹד שֶׁהוּא נֶעֱרַךְ וְכָךְ:
וְהַמַּלְאכָה

ב א ו ר

בְּרִיבִים כְּמוֹ מַלְאכֹתֶיךָ (תְּהִלִּים ע"ג כ"ח) וְשִׁיעֲרוֹ תְּבִינִת הַמַּלְאכֹת דּוֹגְמַת לְפִתַּח הַשָּׁמַן, פִּשְׁתִּי הָעֵץ
וְכַדּוּמָה. (כא) לְכָל גָּדִיב, הַלֵּמ"ד נּוֹסֵף בַּחֲנֻכִּי הַרְבֵּים לְסִימָן הַכֵּלֶל, וְהַכּוּוֹנָה, יֵשׁ עִמָּךְ כָּל
מַלְאכָה גַם נְדִיבִים שׁוֹנִים אֲשֶׁר יִדְבֹּק לָנֶס לְקַרְנָה אֶל הַמַּלְאכָה וְלַעֲשׂוֹתָהּ בַּחֲכָמָה, אִף אִם
אִין הַעֲבֹדָה מוֹטֵלָה עֲלֵיהֶם לְחֻבָּה.
כט (א) אֶחָד, כְּמוֹ אֶחָד קִרְאָתוֹ וְאֶבְרָהָם (יִשְׁעִי נ"א ב'), רָל נַעֲלָם בִּיחֻד וְכַדֵּל מִשְׁאֵר
בְּנֵי הָאָדָם, וְכו' בַּחֲרֵי אֱלֹהִים אִף שֶׁהוּא נֶעֱרַךְ וְכָךְ. וְשִׁימוֹשׁ מֵלֶת אֶחָד יָדוּעַ הוּא הָעֵץ:
זֶה מִדְּרָשׁ חו"ל כְּכֹמֶה מִקִּימוֹת כְּמוֹ שֶׁנֶּכְח אֶחָד הָעַם (בְּרִאשִׁית כ"ו י') אֶחָד הַמִּיּוֹחָד שֶׁנֶּעֱרַךְ
וְהוּא אֲבִימֶלֶךְ; אֶת הַכֶּנֶס אֶחָד תַּעֲשֶׂה בְּנֶכֶךְ (בְּמִדְבָר כ"ט ד') אֶחָד הַמִּיּוֹחָד שֶׁנֶּעֱרַךְ וְכו',
א

איוט; דא ארבייט איוט גראם, דען ניכט פיר איינען מענטשען זאלל דער פאל לאסט זיין, זאגערן פיר דען עוויג גע. גאטט! (ב) מיט מיינער גאנצען קראפט האבע איך פארבערייטעט פיר דאז הויז מיינעם גאטטעס, דאז גאלד פיר אללעס גאלדענע, אונד דאז זילבער פיר אללעס זיל. בערנע, דאז קופער פיר דאז קופערנע, דאז אייזען פיר

והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה כי ליהוה אלהים: (ג) ובכל כחי הכינותי לבית אלהי הזהב הזהב והכסף לכסף והנחשת לנחשת הברזל לברזל והעצים לעצים אבני־שהם ומדואים אבני־סוד ורקמה וכל אבן יקרה

דאז אייזערנע אונד דאז האלץ פיר דאז האלצערנע, שטיינע פאן שוהם אונד צור אויס פיללונג פוך־שטיינע, אונד פערשיעדענע ארבייטען, זא וויא אללערלייא ערעלשטיינע, אונד מאר=

ר ש י

והמלאכה גדולה. ואם תאמר תקטין הבית זה אי אפשר כי לא לאדם הבירה כי אם לה' אלהים הגדול והנורא אשר לא יכללוהו השמים ושמי השמים ואעפ"כ אל הבהל לבנות בית גדול כזה כי אני בכל כחי הכינותי לבית אלהים הזהב הזהב והכסף לכסף וגו' לפיכך אין לך טורח גדול כל כך: (ב) אבני שהם ומדואים. דוגמת המזכן אבני שהם ומדואים (שמות כ"ט): אבני סוד ורקמה וכל אבן יקרה. למת בקירות הזהב וכלי הכסף: ואבני שיש. לעמודים

ב א ו ר

זי"מ שלמה אחד מן הבנים אשר לי, הוא אשר בחר בו אלהים וגו'. הבירה, מורה בארמית על מבנה גדול וחזק, ולא נמלא זולתי בספרים האחרונים דניאל עזרא ואסתר. והרבו בדיקויות גם הוא בסלם ארמי ונמלא להלן (ד"ה"ב י"ב וכו' ד'). (ב) פוד, כחול, שחור במראיתו אשר נבעו בו הנשים את עיניהן נקרא פוד (מ"ב ט' ל' וירמיה ד' ל') וכן נקרא אבן יקר החזיר במראהו כסם פוד (ישעי' נ"ד י"א), והוא אחד לדעתי עם נפך הנזכר בתורה אלל אבני החזן, ואשר נבנו חכמי העמים בניאורו, כי מלמד שזיו האותיות העיקר בסוף ונוסף, תמלא בספרי הקידש גם את הראשון גם את השני בחזרת הספיר, נפך ספיר ויהלום, הנה אבני מרבין בפוד אבניך ויסדתיך בספירים (ישעי' נ"ד י"א), ספיר נפך ונרקת (יחזקאל כ"ח י"ד). והנה הספיר ידוע היות מראיתו חבלה, והמראה הזה הוא היותר קרוב למחזה השחור, על כן נסמך ספיר אל נפך או פוד במקומות שהזכרתי. ורקמה, תערוכת דברים נפרדים וחיבורם יחד יקרא רקם, ומזה על חבור לוחת האדם רמקמה בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט ט"ו), ובלשון חז"ל אם הייתה מרוקמת תשב לזכר ולנקמה, וכן על תכלול לבשים שונים כמו כנפי הנשר הגדול אשר לו הרקמה (יחזקאל י"ז ג'), ובמעשה אורג לכסות אדם ומלבושך שזרקמה (שם ט"ז י"ג), ולזה י"ל שנאמר פה גם על אבן השוה נלבעיו אבן רקמה, וכן מרגמיהו השנעים; ובפשטותו מורה רקמה בזה על נגדים מרוקמים, ואבני פוד הוא ענין בפ"ע ואינו מחובר אל רקמה, רק שלא יבין עפ"י היטב מה שנאמר אחיו וכל אבן יקרה. שיש, להעתקת השנעים בכחב שלפניו, וכן לרוב המצחיקים הקדמונים, יהי' שיש מחרוקר הלכן, וכן ביארו גם שוקיו עמודי שיש (ש"ה ה' ט"ו) ממין הזה, וזה נראה נכון, כי ממה שמדמה את שוקיו לעמודים האלה, נראה היותם לבנים. ודעת אחרת נראה בזה לרש"י בענין אבני שיש ומרמרא וכו' (ב"ב ד' ע"א) שכתב שיש שיש ירוק שקורין צ"ש (ברון — bis), מרמרא שיש לבן, כוח לא שיש לבוע בעין החמול ע"כ, ומדבריו נראה היות שיש שם כולל לכל מיני מחרוקר הנבדלים בשמותם שיש ומרמרא וכו' (א' ה') וכן נראה מחרגום אשכנזי (א' ה') היות שיש שם כולל לכל מיני מרמרין. ולדעתי הונח שיש בראשונה למרמר סתם והוא הלכן, כי לא מכאן בראשונה מרמר מלכע אחר זולתי לכן, אך כאשר השיגו צימים הבאים גם מרמר

דברי הימים א כט

חרגום אשכנזי קבר

וּבְנֵי-שֵׁשׁ לָרֶב: (ג) וְעוֹד בְּרָצוֹתַי
בְּבֵית אֱלֹהֵי יִשְׁרָאֵל סִגְלָה זֶהָב
וְכֶסֶף נָתַתִּי לְבֵית-אֱלֹהֵי לְמַעַלְהָ
מִכָּל-הַכִּינּוֹתַי לְבֵית הַקֹּדֶשׁ:
(ד) שְׁלֶשֶׁת אֲפִים כֶּכֶרִי זֶהָב מִזֶּהָב
אֹפִיר וְשִׁבְעַת אֲלָפִים כֶּכֶר-כֶּסֶף
מִזֶּקֶק לְטוֹת קִירוֹת הַבָּתִּים:
(ה) לִזְהָב לִזְהָב וְלִכֶּסֶף לִכֶּסֶף
וְלִכְל־מִלֵּאכָה בֵּיד חֲרָשִׁים וּמִי

מִאֶרְמָר שְׁטִינֶה אֵין מַעֲנַנֶּה.
(ג) אֹנֶד בִּיָּא מִיִּנְעִם וּוְאֶהֱלִי
גַעֲפָלְלֶען אַם הוֹיזֶע מִיִּנְעִם
גַּאטְטֶעם, הַאֲבַע אֵיךְ נֶאָךְ
אֵינֶען בַּעוֹאֲנֶדֶרֶן שְׁאָטֶץ פֿאַן
גַּאָלד אֹנֶד זִילְבֶּער, דַּען אֵיךְ
בַּעֲשֻׁמִּמַּטֶּע, פִֿיר דַּאז הוֹיז
מִיִּנְעִם גַּאטְטֶעם, אֵיבֶער אַלל
דַּעמִיעִנִּיגֶען וּוְאֶם אֵיךְ שְׁאָן
פֿאַרְבֶּערִיטֶעט הַאֲבַע פִֿיר דַּאז
הוֹיז דַּעם הַיִּלְיִנְטִימֶהוּמֶם.
(ד) דִּרְיָא טוֹיזֶענֶד כֶּכֶר גַּאָלד
פֿאַם אֹפִיר-גַּאָלדֶע אֹנֶד זִיעִי
בַּען טוֹיזֶענֶד כֶּכֶר זִילְבֶּער,
דַּאז גַּעלִיטֶערט וּוְאֹרְדֶע צוּם
אֵיבֶער צוּג דַּער וּוְאֹנֶדֶע דַּעם

מחנרב

גַּעבִיידֶעם. (ה) דַּאז גַּאָלד אֵיזט נון דַּא פִֿיר דַּאז גַּאָלדֶענֶע, אֹנֶד דַּאז זִילְבֶּער פִֿיר,
דַּאז זִילְבֶּערנֶע, אֹנֶד אֵיבֶערהוֹיפֶט צו יַעֲדֶער אַרְבִּיט אֵין דַּער הַאָנֶד דַּעם קִינֶסטֶלֶערם
ווער

ר ש י

וּשְׁלֹחֹת וּלְרִפָּה: (ג) וְעוֹד בְּרָצוֹתַי בְּבֵית אֱלֹהֵי. פֿתְרוֹן מְרִיב רָלוֹן שְׁרָצִיתִי בְּבֵית אֱלֹהֵי: יֵשׁ לִי
סִגְלָה. קִנְיֹתִי לִי קִנְיֹת זֶהָב וְכֶסֶף כְּדַמְפּוֹרֶשׁ לְפִינּוֹ: (ד) מִזֶּקֶק. לִבְן הַרְבֵּה: לְטוֹת קִירוֹת
הַבָּתִּים. וְאֵין אֵדֶם יִכּוֹל לְטוֹת שׂוֹר דֶּנֶר לֹא כֶסֶף וְלֹא בָזָה כִּי אִם שִׁהִיָּה מִזֶּקֶק: (ה) לִזְהָב
לִזְהָב וְלִכֶּסֶף לִכֶּסֶף וְלִכְל מִלֵּאכָה וּנְחִמּוֹ בֵּיד חֲרָשִׁים. אֹמִינִים זֶהָב אֲשֶׁר הַכִּינּוֹתַי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ
וְאֵעִ"פּ שְׁקִנְיֹתִי כָל זֹאת וּמִי בָנִם שְׁמַחֲדֶב לְמִלֵּאוֹת יְדוֹ הַיּוֹם לֵה' לַהֲבִיָּא זֶהָב וְכֶסֶף וְכָל דֶּנֶר

ב א ו ר

בָּנוֹעַ, הַשְׁאִירוּ שְׁוִישׁ לֵשׁ כּוֹלָל כָּל מִינֵי מַרְמְרִין, וְכֵן לֵשׁ פֿרִטִי לְמַרְמֵר הַלָּבֵן, וְכֵן מַרְמְרִין
שֶׁ כּוֹלָל הוּא כְּאוֹ שְׁרִיָּה בַּחֲרָטִים אֲסַחֵר, וְכֵן זֹאת הוּא גַם שֶׁ פֿרִטִי לֵשׁ הַלָּבֵן הַנֶּקֶדֶר
בָּמֶ"כ' ב"ב וְכִסּוּכָה ו"א ע"ב בָּשֶׁם מַרְמֵרִא, וְלַהֲבִדִּיל בֵּין הַלְבָּעִים הַשּׁוֹנִים קִרְאוּ לְמַרְמֵר הַיּוֹק
שִׁשָּׁא וְלַהֲשַׁחֵר בִּיחְלָא כְּמוֹ שְׁפִירִש'י שֶׁם. וְעַתָּה עוֹד לִי דֶנֶר בַּחֲבִלִית הַעֲנִינִים הַנּוֹכְרִים בְּנִחוּב
זֶה, אֲנִי שֶׁהֶם וּמִלּוֹאִיָּה נִזְכְּרוּ בַּחֲזוֹרָה (שְׁמוֹת כ"ה ז') וְהֵם לֹא פוֹד וְלִחוּשָׁן, וְנִקְרְאוּ אֲנִי
הַחוּשָׁן אֲנִי כִלּוּאִים, לְפִי שֶׁהֵיוּ יוֹשְׁבִים בְּמִלּוּאֹתָם. אֲנִי פוֹד וְרִקְמָה וְכָל אֲנִי יִקְרָה לַחַת
בְּכָלִי הַקֹּדֶשׁ לְכָלִי וְלַחֲפָאֵרִת, וְלִד"ק גַּם עַל קִירוֹת הַזֶּהָב, וְאִם יִהְיֶה דִקְמָה לְכִסּוֹת וְלַמַּעֲטָה,
אִז חֲבִלִיתוֹ לְבַגְדֵי הַלְוִיִּם וְהַמִּשְׁרָחִים, לְמַנְסָה לְקִלְעִים וְלַמֶּסֶךְ וְכִדּוּמָה. וְכַעֲנִין אֲנִי שִׁשׁ כְּחֵב
דִּש"י שֶׁהוּא לְעַמּוּדִים וְלִשְׁלֹחֹת וּלְרִפָּה, וְהֵם עַמּוּדִים וּרְפָה יְדוּעִים, וְשְׁלֹחֹת שֶׁל שִׁשׁ נַעֲשׂוּ
לַהֲדִיחַ אֶת הַקִּרְצִים וְלַחַת עֲלֵיהֶם אֶת הַאֲיִנְרִים (שְׁקִלִים פ"ו מִשְׁנֵה ד') וְכֵן לַהֲפָשִׁיט עֲלֵיהֶן
אֶת הַקִּרְצִנוֹת (מִדּוֹת פ"ג מִשְׁנֵה ה') וְכֵן נִיחָן לֶחֶם הַפִּינִים בְּכִינּוֹתוֹ עַל שְׁלֹחַן שֶׁל שִׁשׁ (שְׁקִלִים
שֶׁם שֶׁם וּמִנְחוֹת ל"ט ע"ב), וְעַכ"פּ נִפְלְאוּ בִּזְהָב דְּבָרֵי פִירִש'י לְמַעַלְהָ (כ"ח ט"ז) כְּמוֹ שֶׁהִעִירוֹתָ
שֶׁם. (ג) בְּרָצוֹתַי, מִקּוֹר תְּמִיר שֶׁם הַמִּקְרָה, וְשַׁעֲוֹר בְּרָצוֹתִי וְשָׁקִי לְבֵית אֱלֹהֵי. סִגְלָה, אֲחֻמָּה
נִפְרֶדֶת וְנִבְדֶּלֶת בִּיחּוּד תִּקְרָא סִגְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַשִּׁ"כ לַעֲמֹ וְהִיָּתָם לִי סִגְלָה (שְׁמוֹת י"ט ה')
וְהַכּוֹנֵה פֶה, מִלְכָּד הַאֹזֵר הַגָּדוֹל הַמוֹכֵן לְפָנֶיךָ בְּאֹזֵרוֹת הַמְּלוּכָה, עוֹד יֵשׁ לִי מִטְמוֹן מִיחּוּד
(פְּרִיזוֹחַט ט"ח) אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵנוּ לְבֵית אֱלֹהֵי מִלְכָּד עַל אֲשֶׁר הַכִּינּוֹתִי עַד עַתָּה לַעֲבֹדָת ב'הַמֶּקֶ.
(ד) כֶּכֶרִי, עֵינִן בַּהֲקֶדְמָה. (ה) לִזְהָב לִזְהָב, הַרְאִיוּ לְכָלִי הַזֶּהָב מוֹכֵן הוּא בִּזְהָב, וְהַרְאִיוּ
לְכָלִי כֶסֶף מוֹכֵן בְּכֶסֶף, וְכֵן הַרְאִיוּ לְכָל שֶׁאֵר מִלֵּאכָה ע"י הַחֲרָשִׁים הַמְּיוּעָדִים לָכֵן. וּמִי, שִׁמּוֹשׁ
מִי

תרגום אשכנזי

רברי הימים א כט

מתנדב למלאות ידו היום ליהוה:
(ו) ויתנדבו שרי האבות ושריו
שבטי ישראל ושרי האלפים
והמאות ולשרי מלאכת המלך:
(ז) ויתנו לעבודת בית האלהים
זהב ככרים חמשת אלפים
ואדרכלנים רבו וכסף ככרים
עשרת אלפים ונחשת רבו ושמונת
אלפים ככרים וברזל מאה אלף
ככרים: (ח) והנמצא אתו אבנים

ווער ווילל נון הייטע נאך וויי.
נער פאללסטען קראפט פרייא.
ווילליגעשענקע ווייהען דעם
עוויגען? — (י) דא בראכטען
פרייא ווילל געגעשענקע דיא
בעפעהלסחאבער דער פאמי.
לען אונד דיא בעפעהלסחא.
בער דער שטעממע ישראל'ס
יא וויא דיא בעפעהלסחאבער
דער טויענדע אונד הונדער.
מע, אינד איבערהויפט דיא
בעפעהלסחאבער דעם קא.
ניגליכען געשאפטעם. (י) אינד
גאבען צור ארבייט דעם גאט.
טעס הוועט אן גאלד פינף
טויענד ככרים אונד צעהן
טויענד אדרכונים, אונד אן

יתיר ו'

זילבער צעהן טויענד ככרים אונד אן קופער אכטצעהן טויענד ככר, אונד אייזען
הונדערט טויענד ככר. (ח) אונד דעריעניגע בייא דעם זיך ערעלשטיינע פאר
פאנ

ר ש י

לכנין דוגמת כל נדיב לב הניאח מח וחס (שמות ל"ה). למלאות. דוגמת ומלאות יד אהרן ויד בניו
(שם כ"ט) ומרגמו ומקריב קרבן דאהרן: (ו) ויתנדבו שרי האבות וגומר. אחס שכתוב למעלה
על שנת ישראל וגו' וכתוב כן למעלה (כ"ו) ובני ישראל למספרם ראשי האבות וגו'. ולשרי מלאכת
המלך. וגם שרי עבודת אדמ' המלך ועל שבכרמי המלך וגומר כדלעיל: (ז) ואדרכונים רבו.

ב א ו ר

מי כפול הוא כל"הק, אם לשאלה כמו מי בחזק? מי הוא זה? ואם במקום יחס מלטרק
כללי, ד"מ מי אשר חטא לי אמתנו מספרי (שמות ל"ב ל"ג) שיעורו האיש אשר חטא לי וגו'
מי לה' אלי (שם שם כ"ו) הכוונה האיש אשר לה' הוא יבוא אלי, ומזה האחרון יפורש לדעתי
מלת ומי שלפניו, והמשך הכתוב ביד חרשים וביד כל איש אשר יתנדב למלאות ידו לה'.
גם אינו זר היותו מענין הראשון, ויהי' בדרך שאלה ובקשה לאמר, מי הוא האיש אשר ידבנו
לבו למלאות ידו לה' וכן תרגמתי, כי כן דעת רוב המפרשים, ושיעור למלאות ידו, להקדיש
את בחי ועבודתו לה', כמו מלאו ידכם היום לה' (שמות ל"ב כ"ט) עתה מלאחס ידכם לה'
(ד"ה כ"ט ל"א), וראה מ"ש ידידי מחרו"מ בהמעמר שמות על מאמר זה. (ו) ולשרי,
ממנהג הלשון להוסיף למ"ד לפני השם הכולל הנא אחרי הפרט כמו שהעירותי בנמה מקומות
בספר הזה, ראה ד"מ בפרשה הקודמת פסוק א'. (ז) ואדרכונים, מטבע ידוע מלשון יוגית
בשם דראכמ"א, ואולי היה נהוג כבר בימי דוד, ונעזרז נזכר בשם דרכמיון (ב' ס"ט) וכן
כמה פעמים בנחמ"י פרשה ז' והוא אחד עם אדרכון הנזכר ג"כ בעזרא (ח' כ"ז). רבי, משקלו
חרמי בעדות הוי"ו הנחה בסופו וברנים רבוח (נחמ"י ז' ע"א) בפלס העברי, אף שאין זה
רבו הארמי כ"א רבון (דניאל ז' י'); ולפעמים נוסף לו האלף רבוא, ומזה הרבו רבאות
(שם י"א י"ב) ונעברית הנקיה יאמר תמור זה רבקה רבבוח. ומספר רבבוח או רבו נאמר
בעיקרו על המון רב כמו רבב אלפים רבוחים (תהלים ס"ח י"ח) רבבוח אלפי ישראל (במדבר
י' ל"ז) נהוראת שרשי, וביחוד נאמר על סך עשרת אלפים כענין ולקחנו עשרה אנשים למאה
מזה בלף ואלף לרבב (שופטים כ' י') ומזה גם רבו שלפנינו. (ח) והנמצא, הכוונה

דברי הימים א כט

תרגום אשכנזי קכה

פֿאַנדען, גאַב זי אַין דען
שאַטץ דעם גאַטטעס־הויזעס
אונטער אויפֿזיכט דעם יחיאל
דעם גרשוני. (ט) דאָז פֿאַלק
פֿרייעטע זיך איבער איהרע
פֿרייאַויליגען געשענקע, דען
מיט אונגעטהיילטעם הערצען
בראַכטען זי דאָז געשענק
דעם עוויגען צו עהרען, אונד
דער קאַניג דוד האַטטע אַיִם
נע גראַסע פֿריידע. (י) דוד
פֿריעו דען עוויגען פֿאַר דען
אויגענדער גאַנצען פֿערוואַמט
לונג, אונד שפּראַך: געלאָ.

נָתַנוּ לְאֹצֵר בֵּית־יְהוָה עַל־יַד־
יְחִיאל הַגִּרְשֹׁנִי: (ט) וַיִּשְׁמְחוּ הָעָם
עַל־הַתְּנִדָּבָם כִּי בָלַב שָׁלֹם
הַתְּנִדָּבוּ לַיהוָה וְגַם דָּוִד הַמֶּלֶךְ:
שָׂמַח שִׂמְחָה גְדוֹלָה: (י) וַיְבָרֶךְ
דָּוִד אֶת־יְהוָה לְעֵינָיו כָּל־הַקְּהֵל
וַיֹּאמֶר דָּוִד בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲבִינוּ מֵעוֹלָם וָעַד־

עולם

בעט זייסט דוא עוויגער, גאַטט ישראל'ס אונזערעס פֿאַטערס, פֿאַן עוויגקייט צו
עוויג.

ר ש י

קנו"ג בלע"ז: (ח) נתנו לאוצר בית ה' על יד יחיאל הגרשוני. שהיה נגיד על האולרות
בדלע"ל (כ"ו) בני יחיאל זימם ויואל אחיו על אולרת בית ה': (ט) כי בלב שלם.
בלב אח' נתנו ברכון נפסם ולא בשני לבנות שיש אדם שותן בעל כרחו ולא נפסם חפיה או
שמחיים מאחרים והוא נקרא שני לבנות אבל אלו ברכון נפסם נתנו כולם: וגם דוד המלך
שמח שמחה גדולה. ושם חאמר כהם ולא יותר מכולם לכך חמר וגם דוד המלך שמח וגו'
יותר מכולם כי הוא בעל המעשה דוגמת (שופטים ה') הרים נולו מפני ה' זה סיני יותר
מכולם מפני אשר ירד עליו ה' באש (שמות י"ט): (י) ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל.
שהקהל בדאמר לעיל (כ"ח) ויקהל דוד ויברכס על התנדבס: ויאמר דוד ברוך אתה ה'
אלהי ישראל אבינו. לפיכך הזכיר ישראל יותר מאברהם ויזחק לפי כי יעקב גם הוא נדר
דנחב וידר יעקב נדר (בראשית כ"ח): ישראל אבינו. ישראל סבא וגם בבראשית רבה מפורש
כן נדרתי אני דוד ועמי כמו ישראל סבא וכל הנודר לריך להזכיר בנדרו ישראל וכן אשר נדר
לאביר יעקב (תהלים קל"ג): מעולם ועד עולם. חמר דוד גר אחד היה יתרו בין שש מאות
אלף וחמר ברוך ה' אשר הכיל אתכם גנאי גדול הוא זה לכל ישראל ואני הריני מוסיף לנרך

ב א ו ר

ואשר נמלא אתו, ובא נמלא ביחיד, אף כי אננים רבות הנה, כענין ולא נבצא נשים יפות
(איוב מ"ב ט"ו), והפעל הזה סחמי הוא במאמר (עיין למעלה ב' ג'), ואינו שומר את המין
ואת המספר כמשפטו. והנמצא נראה היותו צוה העבר ולא הבינוני, ובא בה"א לפניו חמור
אשר, כענין הנמצא בית ה' (להלן דה"ב ב' י"א) וכן להלן בפסוק י"ז הנמצא. נחנו, הראוי
נתן כי מיחיד ידבר אשר נמלא אהו, רק שכוון על הכלל ור"ל כל איש ואיש אשר נמלאו אתו
אננים, כולם נתנו אותן לאוצר בית ה', וכן בסו ואין דודף רשע (משלי כ"ח א') שיעורו איש
ואיש אשר הוא רשע, ינוסו ואין דודף. על יד יחיאל, הוא יחיאל (כ"ו ב') הנמנה עם בניו
זתם ויואל על אולרות בית ה'. (ט) בלב שלם, אין איש שנתן את מחמתו בעין רעה ונדרס
עלנת, או בפניה אחרת בלתי לה' לנדו, כ"א כולם נתנו בשלימות הלב ובתום הנפש, והסוד
לב שלם הוא לב ולב (תהלים י"ב ג') ע"ע להלן דה"ב י"ח ל"ג ולמעלה י"ב ל"ג. (י) ישראל
אבינו, הנראה כי הכוונה על יעקב אבינו ע"ה, ומנהג דוד המלך לשבח את הקב"ה בתואר
זה, כענין ברוך ה' אלהי ישראל (תהלים ק"ו מ"ח). וכן יעיד חיבור ישראל ואבינו ע"ה הנגינה
על היותם סמוכים יחד ואבינו תואר לישראל, ולא כדעת האומרים כי אבינו מח צר למטה,
וכוונה

תרגום אשכנזי

עוונקייט. (יא) דיין, עוויג
גער! איזט דיא גראסע,
דיא אללגעוואלט, דיא הערר,
ליכקייט, דיא עוונקייט אונד
דיא טאיעסטעט, זא דיא אללעס
אים ה טמעל אונד אויף ער
דען; דיין א גאטט! איזט
דאן רייך אונד דיא ערהא.

בענהייט, אלס אבערהויפט איבער אללעס.

דברי הימים א כט

עולם: (יא) לך יהוה הגדולה
והגבורה והתפארת והנצח
וההוד כי כל בשמים ובארץ לך
יהוה הממלכה והמתנשא לכל
דראש: (יב) והעשר והכבוד

כלפניך

בענהייט, אלס אבערהויפט איבער אללעס. (יב) דער רייכטוהם אונד דיא עהרע

גע

ר ש י

את הקב"ה יותר מיתרו: (יא) לך ה' הגדולה. נתן שם להקב"ה שנתן לו כל כך נח לקנין
ממון כזה לבנין בית המקדש דכתיב (לגיל י"ז) הוא יבנה בית וסמך ליה ה' בעבור ענדך וכלנך
עשית את כל הגדולה וגם ל' גדולה נופל על בנין בית המקדש דכתיב (לעיל כ"ב) והבית לבנות
לה' להגדיל למעלה. לך ה' הגדולה אע"פ שקבנתי כל הממון הזה לבנין בית המקדש שנקרא
גדולה איה נתת לי כל הגדולה הזאת: והגבורה. שנתת לי גבורה להלחם עם שונאי ישראל ולבז
שללם לפניו לבנות הבית גדלעיל אחר שללם עם כל אויביו ונלחם כתיב (לעיל י"ח) גם אותם
הקדיש המלך דוד וגו': והתפארת. כל שנחות אלו שנתן על שנתן לו הקב"ה נח לקנין ממון
לבנין ב"ה שנקרא פאר דכתיב (ישעיה ס') לפאר מקום מקדשי וגם למעלה (כ"ב) כתיב לשם
ולתפארת: והנצח. שנתן לו הקב"ה נצחון לשלול שלל הגוים לצורך הבנין: כי כל בשמים. לך
הוא אפי' על מה שעל השמים איה מושל כל שכן על מה שגאון לפיכך איה יכול ליתן גדולה
למי שאתה רוצה: ובארץ. אתנחתא ששם משתייר הפסוק ומוסב למעלה הימנו כדפרשתי: לך
ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש. פתרון מלך בשר ודם אס נתן לעבדו אחד שררה וממשלה
במלכות אחר השר הוא עבדו בכל מקום שהוא אבל המלכות אינו של מלך ומי שאלכות שלו אין
העבד המושל שלו אבל הקב"ה שלו הוא העבד הממונה למושל וגם המלכות שלו אקטורט בלע"ז
ולפיכך כתיב לך ה' הממלכה והמתנשא עליה דאפי' ריש גרוגותא משמים מנו ליה. ועוד פירשו
והמתנשא לכל לראש כשאנו סבירין ששנתנו לך כל ההודאות ואין לך עוד שנת אחר עדין אין
כלום שהמשנה עומד לראש השנחות וכן בשמים דוד כל השנחותיו בחילים הוא מתחיל מזמור
האחרון שירו לה' שיר קדש כלומר כל השנחות חדשים הם נאלו לא שנחותו מעולם. כך פי' לי
ר' אלעזר בר מאיר בר יצחק מאורליני"ש וכן בחגיגת ירושלמי כדומה לי: (יב) והעושר
והכבוד מלפניך. מידך הכבוד נופל על העושר דכתיב ב' כסף ב' זהב וגו' (נחום ב') ובנו
ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית ל"ה) כלומר כל העושר שגלתי מאתך הוא כי
אתה

ב א ו ר

והכוונה אלהי ישראל, אבינו מעולם ועד עולם. (יא) הגדולה, היא שלמות הקב"ה במדותיו
בכלל, בחסד ובנדק ובקדושה, וכמאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים. הגבורה
היא שלימות היכולת והתקיפות להיות הכל מתפעל ע"י רצונו לבד. התפארת היא שלימות
כל מעשי הקב"ה בעולמו מנחיות הפועל והמתפעל ומפאת הטוב והמועיל והיופי אשר בכל
עליותיו. ה' כלל הוא שלימות הקב"ה מכל הויותו ומכל ידיעותו להיות ראשון ואחרון וידוע
כל מרצית עד אחרית. וההוד הוא שלימות האהבה והיראה אשר יתאחדו מול הקב"ה מאת
כל יודעי שמו, וע"פ הכוונה הזאת תרגמתי את השמות האלה. הממלכה, על כל יושבי תבל
בהשגחה פרעית. והמתנשא, ההתנשאות, ובא התואר תמור שם הפעולה כמנהג הספר,
ומכלתים למשמעים (ד"א ט"ז מ"ב) תמור להשמיע, כל המקדיש (שם כ"ו כ"ח) תמור כל
ההקדש וכדומה. והתנשאות הקב"ה היא קנאותו, להתם פשע ולנער רשעה מקרב הארץ.
לראש, למלה זאת יש שני פירושים, לדעת הרד"ק (והיא דעת רז"ל בסוף ב"ב) פירושו כי
פקנ"ה

דברי הימים א כט

חרגום אשכנזי קבו

געהען אויס פאן דיר, דוא נור
העררשעסט איבער אללעס,
אין דיינער האנד איזט קראפט
אונד געוואלט, אונד אין דיי.
נער מאכט איזט עס, אל
לעס גראס אונד שטארק צו
מאכען. (יג) נון, דאנקען
וויר דיר אונזער גאטט! אונד
פרייען דען נאמען דיינע-
העררליכקייט. (יד) וואס בין
איך אונד וואס איזט מיין
פאלק, דאס וויר דיא מאכט
האבען זאללען, געשענקע
צו ברינגען אויף די עזע
ווייזע? דא דאך אללעס פאן
דיר נור איזט, אונד עס

מלפניה ואחיה מושל בכל ובידה
כח וגבורה ובידה לגדל ולחזק
לכל: (יג) ועתה אלהינו מודים
אנחנו לך ומרהלים לשם
תפארתך: (יד) וכי מי אני ומי עמי
כי נעצר כח להתגדב כזאת כי-
ממה הכל ומידה נתנו לך: (טו) כי-
גרים אנחנו לפניך ותושבים
בכל אבותינו כצל ימינו על-
הארץ ואין מקוה: (טז) יהוה
אלהינו

נור פאן דיינער האנד איזט וואס וויר דיר געבען. (טו) דא פֿרעמרלינגע וויר זינד פֿאר
דיר, אונזער נור ווא אַללע אונזערע פֿאטער, ווא איין שאַטטען זינד אונזערע טא-
גע אויף ערדען, אונד ניכטס גיכט האַפֿפֿונג (לזק היעניעדען בלייבען). (טז) עוויגער
אונ-

ר ש י

אחיה מושל בכל ובידה כח וגבורה ונו: (יג) ועתה אלהינו מודים אנחנו לך. על שחלקת לנו
מטעם: (יד) וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתגדב. שחקנו עמנו להתגדב כל כך
בזאת הנדבה ולא מזלנו אלא ממך הכל וחלקת לנו מעט: ומידך נתנו לך. ומה שנתת לנו מידך
נתני לך מקלת נון דגושה במקום נון שניה נתנו לך: (טו) כי גרים אנחנו לפניך. ואין
לנו חלק ונחלה בארץ ולא אחיה אלא לגור בה דינמא כי גרים ותושבים אחס עמדי (ויקרא
א' כ"ה): ככל אבותינו. אדם שיש לו בנים ונחלות ומכר כל הנחלות ואס באים בניו לגור
באחיה נחלה לימים ושנים הם נקראים גרים ותושבים אבל אבותינו היו אורחים וכן אמר דוד
אנו אין בן אלא גם אנו וגם אבותינו נולדו גרים ותושבים בעולם דכתיב לך שמים חף לך ארץ
חבל ומלוכה אחת יסדהם (תהלים פ"ט): כלל ימינו על הארץ. מפורש במדרש קהלת ולא כלל
האילן ולא כעוף הפורח העושה כל לימים ושני' או לשעה אחת עושה כל אלא כלל כנפי הדבורה

ב א ו ר

הקב"ה מחנשא לכל הממונה לראש, וא"כ אין לראש חואר להקב"ה, ולדעת אחרים (וגם הוא
במדרש) הקב"ה מחנשא לכל להיות עליו ראש, והאחרון הוא יותר פשוט ולזה בחרתיו בחרגומי.
(יד) נעצר כח, הוראת עצר כח בכלל על הפועל פעולה או מתענה בגופו בשום ענין, וכל
זאת לא יחלש ולא תרפה ידו, כ"א כחו עצור וסגור עוד בעלמותיו ולא יעזבו. והחכם
מו"ה יצ"ר מגוריליא"ה וביאור התורה (דברים י"א י"ז) כתב כי הונח שרש עצר על ההתנגדות
וההכרח נגד הנטיה, ועפ"י נאמר כי מטבע נח אנוש ללכת ולהחלש מהר ע"י עבודה כבדה
ומלאכה רבה, ולזה יאמר על האיש אשר יחזק בכל זאת ולא יחלש כי יעצור את נחו. (טו) כי
גרים, חלקי הכתוב הזה מורכבים הם מפסוקי תהלים (ל"ט י"ג וקמ"ד ד'). ואין מקוה,
מקוה הוא נמוגו הכללי כמו תקוה, וההבדל הפרטי אשר ביניהם כי מקוה היא מקרה המופשט
מן האדם במקוה, ומקוה הוא הענין אשר עליו ואליו תתיחס התקוה, כענין מקוה ישראל ה'
(יכ"י)

חרגום אשכנזי

אונזער גאטט! דיעזע גאנצע מענגע [דיא וויר פארבע רייטעטען אום דיר צו ער בויען איין הויז, צו עהרען דינעם הייליגען נאמענס], פאן דיינער האנד איזט זיא, אונד דיין איזט אללעס. (יז) איך ווייס עס יא, מיין גאטט! דאס דוא פריפעסט דאז הערץ, אונד דאס רעכטשאַפֿע פֿענהייט דיר וואהלגעפֿעללט, מיט אויפֿריכטיגקייט מיינעם הערצענס האבע איך דיר אללעס דעם דיעס פֿרייאווילליג דאר געבראכט, אונד אויך דיין פֿאלק דאז זיך היער בעפֿינט דעט, זאח איך פֿריידיג דיא

דברי הימים א כט

אֲלֹהֵינוּ כָּל הַהֲמוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר הִכִּינוּנוּ לְבָנוֹת־לָךְ בַּיִת לְשֵׁם קִדְשֶׁךָ מִיָּדֶךָ הִיא וְלָךְ הַכֹּל: (יז) וַיִּדְעֵתִי אֱלֹהִי כִּי אַתָּה בָּחַן לִבִּי וּמִי־שָׂרִים הִרְצָה אֲנִי בְיִשְׂרָאֵל לְבָבִי הִתְנַבְּתִּי כְּדֹ-אֱלֹהִי וְעַתָּה עִמָּךְ הִנְמַצְאוּ-פֶה רְאִיתִי בְּשִׂמְחָה לְהִתְנַבֵּל־לָךְ: (יח) יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ שְׁמֶרְהֶם זֶאת לְעוֹלָם לְיִצְרָק

מחשבות

הוא קרי

פֿרייאווילליגען געשענקע דיר ברינגען. (יח) עוויגער! גאטט אברהם'ס, יצחק'ס אונד ישראל'ס אונזערער פֿארעלטערן! בעוואהרע דיעס אויף אימער, בעוואהרע אויך דיעס וע

ר ש י

שֵׁשׁ לֶה כּוֹפִים וְאֵין לֶה כָּל: וְאֵין מְקוֹה. אֵין מִי שֵׁשׁ לוֹ מְקוֹה שְׁלֹא יָמוּת: (טו) אֲשֶׁר הִכִּינוּנוּ דּוֹגְמַת אֲשֶׁר הִכִּינוּנוּ: (יז) וַיִּדְעֵתִי אֱלֹהִי כִּי אַתָּה בָּחַן לִבִּי. אַתָּה בָּחַן מִי שֵׁשׁ לוֹ שְׁנֵי לִבְנוֹת אֶחָד לְטוֹב וְאֶחָד לְרָע: וּמִי־שָׂרִים מִרְכָּה. וְלֵב טוֹב וְיוֹשֵׁר מִרְכָּה וְכִי אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁנִיּוֹשֵׁר לִבִּי שִׁשְׁרָתִי לְטוֹב לִבִּי לֵב אֶחָד בְּהִתְנַבְּתִּי אֶת כָּל אֱלֹהִי וּמִן עִמָּךְ שֶׁהִתְנַבְּנוּ פִּתְרוֹן בְּשָׁלִי אֲנִי בָקִי וְיֹדֵעַ וּבְשָׁל אֲחֵרִי אֲנִי יוֹדֵעַ אֲלֹהִי מֵה שְׂרָאִיתִי שֶׁנִּשְׁמָחָה הִתְנַבְּנוּ אֲנִי אֲמֹר: וְעַתָּה עִמָּךְ הִנְמַלְאוּ פֶה רְאִיתִי בְּשִׂמְחָה לְהִתְנַבֵּל לָךְ. כְּלוּמַר רְאִיתִי שֶׁנִּשְׁמָחָה בְּהִתְנַבְּנוּ וְאֵין יוֹדֵעַ אֶם מִרְכָּוָן לֵבִי הִיָּה כְּדִבְחִי וְיִשְׁמָחוּ הָעַם עַל הִתְנַבְּנוּ: הִנְמַלְאוּ פֶה. הִנְמַלְאִים כָּאֵן הֵם הַנְּתוּבִים לְמַעַלָּה וְיִקְהַל דּוֹד אֶת כָּל שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' אֲנִי עֹשֶׂי יִשְׂרָאֵל כּוֹלֵם אֲשֶׁר כָּל עֵיר וְעִיר לֹא נִמְלְאוּ פֶה וְעַל כֵּן רִבּוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם גִּמְעָה הַנִּדְבָּה שָׁלִיל הִיָּה אֲשֶׁר כָּל יִשְׂרָאֵל כָּאֵן אִזּוֹ תִּתְרַכֶּה הַנִּדְבָּה: (יח) שְׁמֶרְהֶם זֶאת לְעוֹלָם. וְזָכוֹר לָנוּ זֶאת הַנִּדְבָּה לְמַעֲוֶה רַבָּה וּלְזִדְקָה: לִיכָר מַחֲשָׁבוֹת לִבִּי עִמָּךְ. כִּי יִכָּר שְׁנֵי לִבְנֵי וּמַחֲשָׁבוֹת

ב א ו ר

(יח' י"ז י"ג), (וכבר בארתי למעלה כי השמות צמ"ס המשקל ובחיר"ק, הוראחם כאלו כתוב קבוצת במקום החיר"ק, כמו הערים הקבוצות תמור הקבוצות, וכן מקנה כמו מקנה, והיא הענין אשר עליו תחיתם תקותנו עיין כ"ו ו'), ופי' הכתוב ככל יעברו ימינו עלי ארץ, ואין דבר אשר נסמוך עליו בתקותנו להשאר תמיד על הארץ. ועיקר שרש קיה מורה על קיבוצ והתחברות כמו יקו המים, וכן החוט המחברת קו ת החוט, ונקראת התחלת תקיה כי תחבר בדמיונה את זמן ההוה עם העתידות. (טו) ההמון, שם נולל לקבץ אישים רבים, כי מטבצ הבע"ט צבואם יחדו לשאת קולם ולהשמיע המיון, והושאל באורך הימים גם לריבוי הדברים אשר אין בהם רוח חיים כמו על רוב הכסף ומי איהב בהמון (קהלת ה' ט') וכן בפסוק שלפנינו. (יז) ומישרים הרצה, ולב מישרים תקבל תמיד צרכון וחגיגה, עיין מ"ג הרב מהרנה"ו בניאר ויקרא ח' ד' בהנחת מלת רצה, ותמלא נועם לנפשך. הנמצאו, בה"א לפני פעל עבר כמו בפסוק ח'. (יח) שמרה, נלמד תעודה זאת נפשם תמיד, ושומר את הצרכון הטוב הזה, להיותו קיים לעולם כיכר מחשבות לבב עמך, אך זה אי אפשר אס לא אתה תתחשב עמהם להבין לבנם אליך, כי האדם מפאת חשבו נוסף הוא לתור אחרי לבנו ואחרי עיניו, ולשכוח

רברי הימים א כט

מחשבות לבב עמך והבן לבבם
אלה: (יט) ולשלמה בני תן לבב
שלם לשמור מצותיך עדותיך
וחקיך ולעשות הכל ולבנות
הבירה אשר הכינותי: (נ) ויאמר
דוד לכל הקהל ברכו-נא את-
יהוה אלהיכם ויברכו כד-הקהל
ליהוה אלהי אבותיהם ויקדו
וישתחו ליהוה ולמרי:
(כא) ויזבחו ליהוה זבחים ויעלו
עלות ליהוה למחרת היום והוא
פרים אלה אילים אלה פבשים

אלף

תרגום אשכנזי קבו

זע שטימונג דער געדאנקען
אין הערצען דיינעם פאלקעם,
אונד ווענדע דוא איהר הערץ
דיר צו. (יט) אונד שלמה
מיינעם זאגנע, מענעסט
דוא איין פאלקאממענעם
הערץ געבען, צו בעאבאט,
טען דיינע געבאטה אונד צייג-
ניססע אונד געזעטצע, דאס
ער אללעס אויספיהרע, אונד
ערבויע דען פאללאסט דען
אין פארבערייטעט. (כ) אונד
צור גאנצען פערזאמלונג,
זאגטע דוד, לאבעט דען
עוויגען אייערן גאטט! דא
לאבטע דא גאנצע פערזאמל-
לונג דען עוויגען דען גאטט
איהרער פאטער, אונד ניג-
טע אונד ביקטע זיך פאר גאטט
אונד פאר דעם קאניגע.
(כא) זיא שלאכטעטען אפפער

דעם עוויגען, אונד בראכטען גאנצאפפער דאר דעם עוויגען צו עהרען אים פאל-
גענדען מארגען דיעזעס טאגעס, טווענד שטיערע, טווענד ווידער, טווענד שא-
פע

ר ש י

למנוח ומוסב הוא על כי אתה בוחן לבב וגו'. והבן לבבם אלף. שני לבבם שלם להיות לבא
אלף וכן תפרש: (יט) ולשלמה בני תן לבב שלם להבין לבבו שלם עם אלהיו לשמור מצותיו
וגומר וכן בקש שלמה יהיה ה' אלהיו עמו עד והיה לבבם שלם (מלכים א' ח'): ולבנות הבירה
אשר הכינותי אפרייט"י בלע"ז ועתה לפי שהכונותיו ומנתי הכל לפיכך נקל לשלמה לבנות ולבד
שתהא ידך נו: (כ) ויאמר דוד לכל הקהל. מוסב על ויקהל דוד את כל שרי וגומר. ברכו
נא את ה' אלהיכם. אלהי אבותיכם לא נאמר אלא אלהיכם דמשמע ולא אלהי אבותיכם לבד
נאמר ברכו את ה' אלהיכם והם אמרו אלהינו ואלהי אבותינו ולכך ויברכו כל הקהל לה' אלהי
אבותיהם מתוך ריבוי ל' ומזמרת קדושתו: (כא) למחרת היום. אותו היום של ועד זה שדבר דוד
כל דבריו כי באותו היום לא היה להם פנאי כי נשהלכו מן הועד עסקו לקנות בהמות לצורך
הקרבנות עד הלילה ולמחר ויזבחו לה' זבחים וגו': פרים אלה אילים אלה פבשים אלה וסכיהם.
דוגמא

ב א ו ר

מהר את כל הדברים אשר שם בלבו ליסוד מוסד, ויזרו של אדם מתגבר בכל יום ואינו יכול
לו אלמלא הקב"ה עוזרו כמאמרם ז"ל. ליצר מחשבות, בבר באו שני שמות אלה בסמיכות
למעלה (כ"ח ט') והבדלם בפסוקות הוא, כי המחשבה היא השגחה הנפש בענין מושא או מושכל
אשר היא מתפעלת ממנו, וילך המחשבה הוא פעולת הנפש להגביל את כורח המושג בשלימותו
ולהבדילו בבחינת עלמותו מכל שאר הענינים באותותיו ובסימניו. ועיין גם ברמב"מ פסוק
ובל

תרגום אשכנזי

דברי הימים א כט

אלף ונסכיהם וזבחים לרב לכל
ישראל: (כג) ויאכלו וישתו לפני
יהוה ביום ההוא בשמחה גדולה
וימליכו שנית לשלמה בן-דוד
וימשיחו ליהוה לנגיד ולצדוק
לכהן: (כג) וישב שרמה על-כסא
יהוה למלך תחת-דוד אביו
ויצלו וישמעו אליו כל-ישראל:

פֶּעַ, מיט איהרען טראַנק-
אָפּפֿערן, אונד אַנדערע אַ-
פּפֿער אין מענגע פֿיר גאַנץ
ישראל. (כג) זיא אַסעו אונד
טראַנקען פֿאַר דעם עוויגען
אַן דעמוזעלבען טאָגע, מיט
גראַסער פֿריירע, אונד הול-
דיגטען צים צווייטען מאַהלע
דעם שלמה זאָהן דעס דוד,
אונד זאַלכטען איהן (חית כח-
מען) דעם עוויגען צים רע-
גענטען, אונד צדוק צום פֿריע-
סטער. (כג) שלמה זאַס אויף
דעם טהראַנע דעם עוויגען,
אַלס קאַניג, אַנשטאַטט זיינעם פֿאַטערס דוד, ער וואָר גליקליך; גאַנץ ישראל גע-
האַרעט

פתח באתו

וכל

אלם קאניג, אנשטאטט זיינעם פאטערס דוד, ער וואר גליקליך; גאנץ ישראל גע-
הארעט

ר ש י

דוגמא אלם חמשה עתודים חמשהגו' (במדבר ז') שיעור אחד לכולם: וזבחים לרב. כן דרך
המקרא לדבר כשמדבר בשנים ובשלה דברים מניח הראשון עד לנסוף ומפרש האחרון מיד וכן
ויבא לכן באהל יעקב עד ויבא באהל רחל והלא כבר נאמר ויבא לכן באהל יעקב הוא אהל
רחל (בראשית ל"א) אלא לא מלא הוא מוסב על האמהות האחרונות ושוב מפרש הראשון ויבא
מאהל לאה תחלה ויבא באהל רחל מאהל לאה הלך אל אהל רחל לפי שדברי אחרים צריך לומר
על זה ורחל לקחה וגו' ושוב אין נוסף לומר ובאהל שתי האמהות ולא מלא הכי נמי צריך לומר
על הזבחים דברים אחרים: (כב) ויאכלו וישתו לפני ה' ביום ההוא וגו'. ואם היה אומר
ויוצאו לה' זבחים היה מפסיק בין הזבחים והעולות בדברים אחרים וכדי שלא להפסיק לא אמרו
מיד והמתין עד לנסוף ואומר וזבחים לרב ויאכלו וישתו וכן הרבה דוגמא ויאכלו וישתו לפני ה'
דוגמא ויקח יתרו חתן משה וגו' (אמות ט'): וימליכו שנית לשלמה בן דוד. כבר המליכוהו
פעם א' בדכתיב במלכים (א' א') ויקח צדוק הכהן את קרן וגו' מפורש בהוריות מלך בן מלך אין
מושחין אותו ולא מזה משחו את שלמה דוד כזה למשחו כדי להיניח מלכן של עוזרי אדוניה
להמליכו: וימשיחו לה' לנגיד. ול' נגידות תרגו' של משחו ועל שם אשר יבא לפניו ואשר יבא
לפניהם ואשר יליאם ואשר יביאם (במדבר כ"ז): וללדוק לכהן. לפי שמשח אגיתר את אדוניה:
(כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך. כאן נוסף לומר מלך על כסא ה' שהכסא של ה' הוא
להמליך עליו מישירטה. ובמדרש מפורש כסא ה' מלא כמו הלכנה בט"ו נחש כי מאברהם עד
שלמה ט"ו דורות אברהם יצחק יעקב ויהודה פרץ חזרון רם עמינדב נחשון שלמה ציעו עובד
ישי דוד שלמה וזהו שכתוב כסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט) שאינו נחסר לעולם ואם אתה
רוצה לדמותו לירח יהי כירח שיכון לעתיד לעולם ומשלמה ואילך נתמעטו המלכים מגדולתם
כלבנה הממשרת והולך עד לדקיהו ועיני דקיהו עור: וישמעו אליו כל ישראל. מיד מה שאין
כן בשאר כדכתיב (שמואל א' י') ובני בליעל אמרו מה יושענו זה וגם דוד לא מלך תחילה

כי

ב א ו ר

וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום (בראשית ו' ה'). (כא) וזבחים, מלבד העולות הזכרים
במספרם, עוד זכו העם זבחי שלמים לרוב באין מספר, כי אף שהותרו אז הנמות בכל
המקומות, בכל זאת שחט ביום הזה כל איש את זבחו במקום הקבץ הכללי. (כב) לשלמה,
יחס שאליו במקום יחס הפעול, ומה שנאמר וימליכו שנית לשלמה, מפני שהומלך כבר ע"י
יושבי

דברי הימים א כט

(כד) וְכָל־הַשָּׂרִים וְהַגְּבֻרִים וְגַם
כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִיד נָתְנוּ יָד סַחַת
שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ: (כה) וַיְגַדֵּל יְהוָה
אֶת־שְׁלֹמֹה לְמַעַלְהָ לְעֵינָיו כָּל־
יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן עָלָיו הוֹד מַלְכוּת
אֲשֶׁר לֹא־הָיָה עַל־כָּל־מֶלֶךְ לִפְנָיו
עַד־יִשְׂרָאֵל: (כו) וְדָוִיד בֶּן־יִשְׁי
מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: (כז) וְהַיָּמִים
אֲשֶׁר מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים
שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שִׁבְעַת שָׁנִים
וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ:
(כח) וַיָּמָת בְּשִׁיבָה טוֹבָה שִׁבְעַת יָמִים
עֶשֶׂר וְכַבֹּד וַיִּמָּרֶךְ שְׁלֹמֹה בָנוּ
תַּחֲתָיו: (כט) וְדָבְרֵי דָוִיד הַמֶּלֶךְ
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים הֵנָּה
כְּתוּבִים עַל־דְּבָרֵי שְׁמוּאֵל הָרֹאֶה

ועל

קמ"ץ כז"ק

חרגום אשכנזי קבח

הָאֲרָכְטָע אִיהֶם. (כד) אִינֹד
אֲלַלֵּע כַּעֲפֵעַה־לְסַהֲבֵעַר אִינֹד
הַעֲלָרֵעוּ, אִינֹד אֲלַלֵּע זֹאֲהֵנֶע
דַּעַם קֶאֱנִינִם דּוֹד, אִינֹטֶע־רֵ
וּוֹאֲרֶעֶן אִיהֵרֶע מֶאֶכְט דַּעַם
קֶאֱנִינֶע שְׁלֹמֹה. (כה) דַּעַר
עוֹוִינֶע עֲרַהֲבֵרֶען שְׁלֹמֹה אִי־
בַּעֲרֵאִיִם, פֶּאָר דַּעַן אִיִּינֶען
נֶאֱמָן יִשְׂרָאֵלִים, אִינֹד פֶּעֶר־
לֵה אִיהֶם קֶאֱנִינִלֵּעַ מֶאֱיֵע־
סַטֶּעט, דִּיא נִיעֵגֶע־הֶאֱבֵט אִיִּין
קֶאֱנִינֶע פֶּאָר אִיהֶם אִיִּבַּעַר יִשְׂרָאֵלִ:
(כו) דַּאָךְ דּוֹד זֹאֲהֵן יִשְׁיִים,
וּוֹאֲרֵ (זֶט) לִסְנֶגֶע עַד לֵעֲבֹטֶע
קֶאֱנִינֶע אִין יִשְׂרָאֵל. (כז) דִּיא
צִיִּיט וועלכֶּע עַר אִיִּבַּעַר יִשְׂרָאֵל
רַעֲגִיעֶרֶטֶע וּוֹאֲרֵ פִירִצִּיג יִאֲהֵרֶע,
אִין חֲכָרוֹן נַעֲהֶמֶלֶךְ רַעֲגִירֶטֶע
עַר זִיעֲכֶען יִאֲהֵרֶע, אִינֹד אִין
יְרוּשָׁלַם דִּרְיִיא אִינֹד דִּרְיִיסִיג.
(כח) עַר שְׁטֶאֱרֵב אִין אִיִּינֶעם
גִּלְקִילֵעֶן אֲלֶטֶע־רֵ, אִין אִיִּבַּעַר־
פִּילֵלֶע פֶּאָן טֶאָנֶען, אִין רִי־יֵ־
טֶהוּם אִינֹד עֵהֶרֶע, אִינֹד דַּעַם־
סַעַן זֹאֲהֵן שְׁלֹמֹה וּוֹאֲרֵד קֶאֱנִינֶע
אִין וִינֶע־רֵ שְׁטַעֲלֵלֶע. (כט) דִּיא
כַּעֲנַעֲבֵנֶה־יִיטֶען דַּעַם קֶאֱנִינֶגֶם

דוד דיא פֿריהערן אונד שפעטערן, זינד פֿערציִיכנעט אין דען ערצֿאָהלונגען שמואל דעם
ועל

ר ש י

ני אִם בַּחֲבֵרוֹן שָׁנָע שָׁנִים: (כד) וְכָל הַשָּׂרִים הַגְּבֻרִים. מה שאין בן באדוניהו כדנתיב במלכיו
(א' א') והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדוניהו: וגם כל בני המלך דוד נתנו יד. מה שאין
בן באדוניהו שלא שמו ידם תחתיו: נתנו יד. אמונה חקעו כף לשלמה לעבדו בלבב שלם:
(כה) ויתן עליו הוד מלכות. פתרון נתן עליו הוד השלכות דוגמא ונתת מהודך עליו (במדבר כ"ז)
שהכל אמרו הגון זה ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות: (כט) ודברי
דוד המלך הראשונים. מה שאירעהו לדוד מתחלתו עד סופו: הנם כתובים על דברי שמואל.

כספר

ב א ו ר

יושני ירושלים מיד אחרי קצר אדוניה, במסופר בראש ק' מלכים ולמעלה פרשה כ"ג. (כד) נתנו
יד, חקעו כף לשלמה לעבדו בלבב שלם (רש"י). (כה) הוד, גדר שם הוד מניאר למעלה
בפסוק י"א, והוא התאחדות האהבה והיראה מול ענין נכבד ויקר. (כט) דברי שמואל,
ספרי

תרגום אשכנזי

זעהערס, נחן דעם פראָעטען
אונד דעם זעהערס גר.
(ל) נעכסט (דער געטיכטע)
זיינער גאנצען רעניערונג אונד
זיינער טהאטקראַפֿט, אונד
דער צייטעראייגניכעדיאגע.
טראַפֿען האַבען איהן אונד
ישראל אונד אללע רעניערונג.
גען דער (פערטיערענען)
לאַנדער.

דברי הימים א כט

וְעַל־דְּבָרֵי נָתַן הַנְּבִיא וְעַל־דְּבָרֵי
גַד הַחֲזוֹה: (ל) עִם כָּל־מַלְכוּתוֹ
וּגְבוּרָתוֹ וְהַעֲתִים אֲשֶׁר עָבְרוּ
עָלָיו וְעַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל כָּל־
מַמְלָכוֹת הָאָרְצוֹת:

ר ש י

בספר שמואל: ועל דברי גד. במעשה המגפה ולכבוד המלך מגיד וזכיר לומר כל פרשת גדולתו
של מלך כתיב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס:
(ל) והעתים אשר עברו עליו. עתות לרה שעברו עליו והו שאמר דוד (תהלים ל"א) בידך
עתותי הכלנו מיד אויבי ומרודפי: ועל ישראל. עתות שעברו על ישראל: ועל כל ממלכות
הארצות. שכאו על ישראל דוגמא בשמואל (א' ז') וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם
וגומר וכן ביהושפט (ד"ה ב' כ') ובעת החלי ברכה ותהלה נתן ה' וגו' וכן בסנחריב (ישעיה
ל"ז) וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים:

ב א ו ר

ספרי הזכרונות היו צימים ההם תחת פקודת נביאי הדור והשנחתם, כי הם הנאמנים ביותר
מכל העם, ולכן נכתבו בתחלה ע"י שמואל הנביא הראשון מימי השופטים, ואחריו ע"י נביאי
הדור נתן וגד וכן תמיד. ומעתה תבין כי לא היו דברי שמואל ודברי נתן ודברי גד ספרים
נפרדים זה מזה, כ"א הכל ספר זכרון אחד, ועל שמות סופריהם נכתבים בו ונקראו גם מחלקותיו
דברי שמואל, דברי נתן, דברי גד; וכן ספר מדרש המלכים (דה"ב כ"ד כ"ו) נחלק
לשאלקות ע"פ כותביו, ונקרא חלק אחד ממנו מדרש הנביא עדו (ס"ג י"ג כ"ב); וכן
ספר מלכי ישראל כלל בתוכו דברי הרבה נביאים בהמשך הזמן, ולזה תמצא אלל יהושפט
(דה"ב כ' ל"ג) דברי יהוא בן חנני אשר הועלה על ספר מלכי ישראל. ובגר
מצאנו בדברי רז"ל (ב"ב ע"ו ע"א) שמואל כתב ספרו, והכתיב ושמואל מת? דאסקיה גד החוזה
ונתן הנביא, הרי להדיא כי היו ספרי הקורות תחת משמרת נביאי הדור. ובהקדמתי תמצא
יותר מזה. (ל) והעתים, שיעורו וקורות העתים, וכן מדוע מזדי לא נלכנו עתים (איוב
כ"ד א')

דברי הימים ב.

דברי הימים ב א

תרגום אשכנזי קל

א (א) ויתחזק שלמה בן-דוד
על-מלכותו ויהיה אלהיו
עמו ויגדלוהו למעלה: (ב) ויאמר
שלמה לכל-ישראל לשרי
האלפים והמאות ולשפטים
ולכל נשיא לכל-ישראל ראשי
האבות: (ג) וילכו שלמה וכר-
הקהל עמו לבמה אשר בגבעון
כישם היה אהל מועד האלהים
אשר עשה משה עבד-יהוה
במדבר: (ד) אבד ארון האלהים

א (א) שלמה, דער זאָהן דוד'ס,
בעפֿעסטיגטע זיך אין
זיינעם רייכע; דער עוויגע, זיין
נאָטט, וואָר מיט איהם, אינד
ערהאַהעטע איהן איממער
מעהר. (ב) דאָ בעריעף שלמה
נאָנץ ישראל, דיא בעפֿעהלס-
האַבער דער טויענדע אונד
דער הונדערטע, דיא ריכטער
אונד איינען יעדען פֿירשטען
אין נאָנץ ישראל, זאָ וויא דיא
הייפטער דער פֿאַמיליען.
(ג) אונד נון גינג שלמה אונד
דיא נאָנצע פֿערצאמלונג מיט
איהם צור אָנהעהע בייא גבעון,
דען דאָרט וואָר דאָ שטיפֿטס-
צעלט נאָטטעס, וועלכעס משה,
דער דיענער דעס עוויגען, אין
דער וויסטע פֿערפֿערטיגט האָטטע. (ד) יעדאָך דיא לאָרע נאָטטעס האָטטע דוד גע-
פֿיהרט

העלה

ר ש י

א (א) ויתחזק שלמה וגומר מפני שה' אלהיו עמו: (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל. ומי הם
אומם כל ישראל הם שרי האלפים כדנתיב (לעיל כ"ח) ויקהל דוד את כל ישראל
וגו' ומה אמר להם שיבאו עמו לבמה אשר בגבעון: (ג) וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו'. וכן
דרך הפסוקים לקצר ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אמר לו להקיא ויקא וכן (דה"א כ"א) ויאמר
ה'

ב א ו ר

אמר המתרגם והמבאר: אם המלך חמלא סתירה אחת או שתיים בין ס' מלכים וד"ה
בענין השבון המספר אשר לא ביארתיה במקומה, אז ש' נא עיניך על ההקדמה.

א (א) ויתחזק, הוסיף לו אומץ וחזק במלכותו אף כי זעיר לימים היה, וגם פנו רבים
בלבנם אחרי אדוניה כנראה בראש ספר מלכים. וה' אלהיו עמו, טעם
למה שלמעלה, ורובה לומר שלמה התחזק על כסא אביו כי ה' אלקיו עמו והוא הרכה
גדולתו. (ב) ויאמר, פעל ויאמר מוסב מול ראש הכתוב הבא וילכו שלמה וכל הקהל
עמו לבמה וגו' ועל זה היה מאמר שלמה הנזכר בזה. ומה שהזכיר ויאמר ולא פירש מה אמר
להם כ"א על ידי המעשה יודע לנו רכזנו באמירתו, הנה זה הוא אחד משימושי הלשון בספר
זה ד"מ ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל גדנה (דה"א כ"א כ"ז). לכל ישראל, למ"ד לכל
הוא סימן הסמיכות כמו מרעש לרכבו (ירמיה מ"ז י"ג) וכן סימן הסמיכות של בלשון המשנה
מורכב מן סימן ההטורפות ש' (במקום אשר) ומן סימן הקנין ל' ד"מ פרו של אהרן,
שיעורו הפר אשר לאהרן, ומענין זה מטתו של שלמה (ש"ה ג' ז'). (ג) וילכו, ברובו, כי על
שלמה וכל העם יחדיו ידבר. והנה לא ספר לנו מאומה ממה שנשא שלמה בת פרעה (מ"א ג' א')
כי לא תהיה תפארתו זו. האלהים, תואר לאוהל מועד, וא"כ נסמך אוהל לשני שמות אל
מועד (שהוא מקרה המתאר את האהל) ואל האלקים (להוראת הקנין) ראש למעלה (דה"א

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב א

פִּיהֶרֶט פֶּאָן קִרִּית יַעֲרִים
דִּאֲרִטְהִין, וּוְאֶדֹד אִיהֶר (ח"י)
נַעַן מֶרֶט צוֹכֶרִיטֶעט האַטטע,
דען ער שלוג איהר אין צעלט
אויף אין ירושלים. (ה) דער
קופֿערנע אַלט־אַבער, וועל־
כען כצלאל, וָאָהן אירי'ס, וָאָהן
חור'ס פֿערפֿערטיגט האַטטע,
וואָר דאָרט פֿאַר דער וואָהנונג
דעם עוויגען, אינר דיעזען
בעוויכטע נון שלמה מיט ווינער
פֿערזאַמלונג. (ו) שלמה
אַפֿפֿערטע דאָזעלכסט אויף
דעם קופֿערנען אַלט־אַרע פֿאַר
דעם עוויגען כּיִים שְׁמִיט־
צעלטע, אונד בראַכטע דאָר,
אויף דיעזעם טויזענד גאַנצ־
אַפֿפֿער. (ז) אין דערזעלבען
נאָכט ערשיען דער עוויגע דעם
שלמה, אינר שפּראַך צו איהם:
בענעהרע, וואָס איך דיר גע-
בען זאָלל! (ח) דאָ שפּראַך
שלמה צו גאָט: דוא ערצייג-
טעסט מיינעם פֿאַטער דוד
גראַסע גנאָדע, אונד מאַכ־
טעסט מיך צום קעניגע אָן זיי-

העלה דוד מקרית יערים בִּיהֶרֶט
לֹד דֹּוֹד כִּי נִטְה־לֹד אִיהֶר
בִּירוּשָׁלַם: (ה) וּמִזִּבַּח הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר עָשָׂה בְּצִלָּל בֶּן-אוּרִי-בֶן-
חֹור שֵׁם לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה
וַיִּדְרֹשׁהוּ שְׁלֹמֹה וַהֲקִהֵל: (ו) וַיַּעַל
שְׁלֹמֹה שֵׁם עַל-מִזִּבַּח הַנְּחֹשֶׁת
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר לֵאמֹר מוֹעֵד
וַיַּעַל עָלָיו עֲדוֹת אֱלֹהִים: (ז) בְּלִיקָה
הָהוּא נִרְאָה אֱלֹהִים לְשֹׁלֹמֹה
וַיֹּאמֶר לוֹ שֶׁאֵל מָה אַתָּן-לָךְ:
(ח) וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְאֱלֹהִים אַתָּה
עָשִׂיתָ עִם-דָּוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל
וְהִמְלַכְתָּנִי תַּחֲתָיו: (ט) עַתָּה
יְהוָה אֱלֹהִים יֵאמֹן דְּבָרְךָ עִם-דָּוִד
אָבִי כִּי אַתָּה הִמְלַכְתָּנִי עַל-עַם

י"ס ש"ס כ"י"ן ימנית

רב

נער שטעללע. (ט) עוויגער גאָט! דייע פֿערהייסונגען אָן מיינען פֿאַטער דוד מאַנען
נון ויך בעוויכטען, דאָס ה' אַעס ביזט, דער מיך צום קעניגע געמאַכט איבער איין פֿאָלק.
דאָ

ר ש"י

ה' למלאך וישב חרבו אל נדבה: (י) אַל מֶה אַתָּן לָךְ - בְּזֶר וּשְׁאֵל כָּל מֶה שְׁתַּרְכֶּם וְאִנִּי אַתָּן לָךְ.
(ט) עַתָּה ה' אֱלֹהִים יֵאמֹן. פֿראַכטיג'ס בלע'ז: כִּי אַתָּה הִמְלַכְתָּנִי. כלומר כּיוֹן שֶׁהִמְלַכְתָּנִי
עַל עַם רַב כֹּזֶה לָרִיךְ אִנִּי שִׁיחָא בִּי חֲכָמָה וְכֹז לִנְחֹל לַפְּנִיחָם וּלְחַס מַלְחָמוֹתֵיהֶם כְּעִיֵּן שְׁנֵאמַר
בְּשֹׁמֶל (ח' מ') וּשְׁפָטֵנוּ מִלִּכְנֹ וַיִּלָּךְ לַפְּנִינֵנוּ וּלְחַס אֶת מַלְחָמוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיל וְעָלִי לְשֹׁמֶל מֶה

ב א ו ר

י"ז י"ז. (ד) בִּהְבִּין, שיעורו במקום אשר הנין לו, וכן אֵל הכּוֹנֵנִי לוֹ (דס"א ט"ו י"ז),
מִקְּדֵל הַכּוֹנֵנִי לְבֵית הַקֹּדֶשׁ (שס כ"ט ג'), נִהְיִימַת שֶׁסּ מָקוֹם אֹד דְּבַר הַרְאִיו אַחֲרֵי סִי הַיָּחִס
וּלְפָנֵי הַפֶּעַל. (ה) וַיִּדְרֹשׁהוּ, בֹּא לַחֲזוֹת בְּנוֹעָמוֹ וּלְבַקְרֵהוּ, כְּעִיֵּן דְּרָשׁוּ ה' וַעֲזֹו בְּקֶצֶר פְּנֵי
חֶמֶד, וְאֹדִי כּוֹן לַהֲדוֹת כֹּזֶה, כִּי זֶכֶךְ שְׁלֹמֹה עַל מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת הַנִּכְלָלָל וְלֹא עַל מִזְבֵּחַ
אֲנִן עַל שִׁלֵּה הַזֶּכֶךְ בְּדִבְרֵי רַבּוֹתָיו ז"ל (זכּוּסִים ס"א ע"ב). (ו) וַיַּעַל שְׁלֹשָׁה, בְּכִינוֹ הַפֶּעַל
וּמִטֵּי שֶׁהִפְסִיק אַחֲרָיו בְּכִיאוֹר הַמִּזְבֵּחַ, חֹזר וְאֹמֵר וַיַּעַל עָלָיו עֹלֹת חֶלֶק, וְדוּגַשְׁתּוּ וִירָא וְהִנֵּה
שְׁלֹשָׁה חֲנָאִים וְגו' וִירָא וַיִּרֶן לְקִרְאָתָם (בִּרְאִשִּׁית י"ח ב'). אֲשֶׁר, כְּלוּמַר הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְחֵזֶק
מִיָּגֵד. (ז) יֵאמֹן, יִתְקַיֵּים וַיִּתְאַזַּר דְּבַרְךָ וְהִנֵּחְתָּךְ לְדוֹד (ע"ב ז'), וְהוֹרַחַת אֲנִי עַל הַקּוֹיִס וְעַל

דברי הימים ב א

חרגום אשכנזי קלא

רַב־כַּעֲפַר הָאָרֶץ: (י) עֲתָה חֲכֵמָה
וּמִדַּע הֵן־לִי וְאַצָּאָה לִפְנֵי הָעָם־
הַזֶּה וְאֲבֹאָה כִּי־מִי יִשְׁפֹּט אֶת־
עַמִּי הַזֶּה הַגָּדוֹל: (יא) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים וְלִשְׁלֹמֹה יֵעַן אֲשֶׁר הִיִּתָּה
זֹאת עִם־לִבְּךָ וְכֹא שֹׂאֲלָתָ עֲשֹׂר
נִכְסִים וְכָבוֹד וְאֵת נַפְשׁ שְׁנֵאִיָּה
וְגַם־יָמִים רַבִּים לֹא שֹׂאֲלָתָ
וְהִשְׁאֲלֵהָ חֲכָמָה וּמִדַּע אֲשֶׁר
תִּשְׁפּוֹט אֶת־עַמִּי אֲשֶׁר הִמְלַכְתִּיךָ
עָלָיו: (יב) הַחֲכָמָה וְהַמִּדַּע נָתַן
לְךָ וְעֲשֹׂר וְנִכְסִים וְכָבוֹד אֶתֶּן־לְךָ
אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כֵּן לְמַלְכִּים אֲשֶׁר־
לִפְנֶיךָ

דאן צאחלרייך איזט גלייך
דעם שטויבע דער ערדע.
(י) ניב מיר נון ווייזהייט
אונד ערקעננטניס, דאס איך
אויסציעהען אינד איינגעהען
קאן אן דער שפיטצע דיעזעס
פאלקעס, דען ווער קאננטע
זאנכט ריכטען דיעזעס דיין
פאלק דאן ווא גראס איזט? —
(יא) דא שפראך גאטט צו
שלמה: ווייל דוא נור דיעזעס
געווינשט האסט, ניכט בע-
געהרטעסט רייכטהום, גיטער
אונד פראכט, ניכט דאן לע-
בען דייער פיינדע, אויך ניכט
צאחלרייכע טאגע פערלאנג-
טעסט, אונד דיר נור עירבא-
טעסט ווייזהייט אונד ער-
קעננטניס, אויך דאס דוא ריכ-
טען קאננעסט מיין פאלק,
איבער דאן איך דיך צום קעניג
געגעבען; אויך רייכטהום אונד
גיטער אונד עהרע ווילל איך דיר געבען, דערגלייכען ניכט וואר ביא דען קעניגען פאר
דיר

ר ש י

שנלי אשאל מה שאני צריך וזה שחתן לי חכמה: (י) ואזאח לפני העם הזה ואזאח. יגס
למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפילו אלף אנשים חכמים היה קשה
להם לשפוט עם גדול כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שנאים לדון ואין לי מחון לעיין בדיוס
שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וזועק ומי יוכל לפסוק אלף דיין ביום אחד
אם לא חכם ונכון אשר רוח אלהים בו וזה אני שאל שחתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה
הגדול כי זה אני צריך שחתן לי: (יא) יען אשר הימה זאת עם לבנך. שאין אדם שואל דבר
זה אלא מי שיש יראת שמים בלבו כענין שג' ואחה חחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים
(שמות י"ח): ואת נפש שונאך. לנחם: (יב) החכמה והמדע נחזן לך. מה שאלת: ועושר
ונכסים וכבוד. אשר לא שאלת: אחן לך אשר לא היה נן למלכים אשר לפניך ואחרך לא יהי.
מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך זה תלוי גם עושר גם כבוד גם

ב א ו ר

ההתמדה; ויאמר מזה אמח ביחוד על הסכמת המחשבה והפעולות, כי האמת קיים ומחמיד
לנחמים, ולזה העמיקו חז"ל לאמור כי אמת חיתמו של הקנ"ה. כי אהה, למען יודע לעיני
כל כי אמת לבדך ולא רצון אנוש הוא הממליך אותי על עם רב כזה. גם יתכן לפרש יאמן
בא דברך לדוד להיות לי לעזר, כי על עם רב מאוד המלכתי, ומן הבודך הוא כי חתן
לי חכמה ומדע, כי לולא עזררך מי יוכל לשפוט עם גדול כזה? — (י) ואצאה וגו', כמו
אשר ילא לפניכם ואשר יבוא לפניכם (בסדר פנחס) וענינו הנהגת העם. (יב) והון לך,
צינוני

תרגום אשכנזי

דיר, אונד נאך דיר ניכט זיין ווירד. (יג) שלמה קאם פֿאן דער האהע צו גבעון אין ירושלים אן, פֿאן דים שטיפטסצעלטע נעהמליך, אונד רעגירטע איבער ישראל. (יד) שלמה זאממעלטע קריגס וואגען אונד רייטער, אונד האטטע טויזענד אונד פֿיער הונדערט קריעגסוואגען אונד צוועלף טויזענד רייטער; ער פֿערלעגטע זיא אין דיא וואגענ־ שטערטע אינד צום קעניגע נאך ירושלים. (טו) דער קעניג מאַכט טעראזילבער אינד דאזיגאלד אין ירושלים שטיינען גלייך, אונד

דברי הימים ב א

לפניה ואחריה לא יהיה כן: (יג) ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון וירושלם מלפני אהל מועד וימליך על־ישראל: (יד) ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהיו־לו אלף וארבע־מאות רכב ושנים־עשר אלף פרשים ויניחם בערי הרקב ועם־המקדש בירושלם: (טו) ויתן המלך את־הכסף ואת־הזהב בירושלם

כאבנים

ר ש י

ארכות ימים דכתיב (משלי ג') אורך ימים בימיו בשאלה עושר ונכוד וכו' שכתוב (צמלנים א' י"א) ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגו': (יד) ויניחם בערי הרקב. הניח מקלת אוחס פרשים ורכב בערי הרקב ועל שם שרכבי האלף שם היו קוראים אותן העיירי ערי הרקב ומקלתם הניח עמו לירושלים (עיי' מלכים א' על פסוק זה מה שפירש שם וליך עין

ב א ו ר

ביוני פעול ובמ"א (ג' י"ג) נאמר נחחילך לצחם ונכון וגו' בעבר. (יג) לבמה, אין למ"ד לבמה במקום מ"ס (כמו שכתב רבי יונה) כי זה היסוד זה, כי הלמ"ד מורה הקירוב והמ"ס מורה הריחוק ואיך יהיה זה במקום זה, אלא פירוש כד, ויבוא שלמה שהלך לבמה אשר בגבעון, לפני אהל מועד אשר בגבעון, ובא לו לירושלים וימליך על ירושלים (רד"ק). והנה באמת אין חילוף מ' ול' זר בס"ה, כי אם אמנם הלמ"ד מורה הקירוב, הן גם המ"ס מורה על סנה לשם פעולה ועל מניע את הפועל לעשותה, כמו משד עניים מאנקת אכיונים עתה אקום (תהלים י"ג ו') והרבה כדומה, ולכן מלאנו ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה (ש"ב ו' ז') ושם הראוי לבעלי יהודה, אך אמר מבעלי, כי בעלי יהודה הסנה והמניע להלינת דוד וכל העם אשר אתו, ובאמת נ"ל בכתוב שלמינו, כי לא בא הלמ"ד תמור המ"ס, רק המ"ס נחסר כלל כמו אלחנן בן דודו ביח לחם (ש"ב כ"ג כ"ד) שהראוי מביח לחם, והליל עינונו (ש"ב כ' ו') שיעורו מעינינו, והלמ"ד הוא רק לסמן ולזיין את המקום, אשר היינו נבוכים בו בעבור חסרון המ"ס, ומעתה פ' הכתוב ויבוא שלמה ממקום אשר לבמה נבעון אל ירושלים. וחז"ל דרשו כי גם באנו מן הבמה היה מהלך לאחוריו ופניו כנגד הבמה מפני כבוד הבמה, ולזה נאמר לבמה אף שהלך משם. ירושלים, כמו לירושלים מלפני, חוזר לבאר את הבמה ואת לבת שלמה משם, אף כי כבר הזכיר את בואו לירושלים. (יד) רכב, הם עגלות מיוחדות למלחמה עם סוסים וכלים שונים לצורך המצור והמגור. פדשים, סוסים מיוחדים למלחמה נקראו בשם פרש, ורובני סוסים כאלה נקראו בעלי פרשים (ש"ב א' ו'), ונשימוש הלשון נאמר אח"כ סתם פרש גם על רוכבו (ובן כלשון ערב) והוא מזוי כל"ה לבנות בשם אחד את הדג בעצמו וגם את המשמש בו, לכן נאמר בעצמי וכל הארץ באו תמור אנשי הארץ, ותהום כל העיר, המוכן על יושבי העיר, והנה כזה. בערי הרקב, חן לירושלים היו, ונועדים למשמר הרקב

דברי הימים ב א

חרגום אשכנזי קלב

א'נד ריא צעדערן מאַכטע ער
דען זיקאמאָרען (ווירדען) פֿיין
גענעייטען) גלייך, ריא אין דען
גרינדען זאָ צאהלרייך וואָרען;
(ח) אונד דער בעצוג דער
פֿעדערדע דעם קעניגס וואָר
אויס מצרים, נעהמליך איינע
פֿערזאמלונג פֿאַן קעניגליכען
האָנדעלס לייטען קויפֿטע זיא
צוזאממען אין איינעם בעי
שטיממען פֿרייזע. (יז) זיא
קאמען אונד בראַכטען הערויף
אויס מצרים איין וואָגענע
שפּאַן פֿיר זעכס הונדערט זיל
בערשטיקע אונד דאָן פֿעדער
פֿיר הונדערט אונד פֿינפֿציג;
עבען זאָ האָבען זיא (דען פֿעדער
דעבערמאָן) פֿיר אללע קעניגע

כאבנים ואת הארזים נתן
כשקמים אשר בשפלה לרב:
(טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה
ממצרים ומקוא סחרי המלך
מקוא יקחו במהיר: (יז) ויעלו
ויציאו ממצרים מרכבה בשש
מאות כסף וסוס בחמשים ומאה
וכן לכרמלכי החתים ומלכי
ארם בידם יוציאו: (יח) ויאמר
שלמה לבנות בית לשם יהוה
ובית למלכותו:

ויספר

ח' במקום ה'

דער חתים אונד פֿיר ריא קעניגע פֿאַן ארם מיט זיך הערויף געבראַכט. (יח) נון בעשלאַס
שלמה צו ערבויען איין הויז דעם נאָמען דעם עוויגען, זאָ וואָ איין (הונדערטעס) הויז צו זיי.
נעם קעניגליכען זיטצע.

שלמה

ר ש י

עיון: (טז) כאבנים. מרוב כסף והב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף והב בכל העיר
לעשות שלמות וכסאות ורכותיו אמרו כאבני עזר וי"ח אמות שהיה לו אבני גזית כן עשה מן
הכסף: (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. כלומר כל מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם
ממצרים: ומקוא סחרי המלך. ומקוה אסיפת הסוסים במצרים וקורין לו בל"א שטוט"א:

ב א ו ר

הרכב ולהטיבו בכל אופן. (טז) כאבנים, מלוי היה שם באבנים ע"י גודל המסחר. כשקמים,
הם עני השפלה הנקראים זיקאמאָרעס והיו מזויים מאוד, להיפך מן הארזים אשר היו יקרים,
מפני כובד המלאכה נחשבים מן הלבנון. (טז) ומוצא, הוצאת הסוסים היתה ממצרים,
אך לא באחד ולא בשנים קנה סוסים, כ"א חזרת סחרי המלך קנו תמיד קיבון סוסים יחד
במהיר, וקיבון כללי בזה הוא מוציל מאד מטיבם כפול, כי ברוב הסוסים ירבה למלך משפט
הנחירה לבחור לו את הטובים והיקרים בהם, וגם ימעט כסף מקנתם בקיבון הכללי, כמוכר
מעטמו. מקוא, קוה יורה על אסיפת וקיבון כמו ונקו אליה כל הגוים לשם ה' (ירמיה ג'
י"ד) ובכתוב זה נאמר ב"פ מקוה הראשון על חזרת סחרי המלך, והשני על קיבון הסוסים.
במהיר, כנכסף מקנתם, או במשא ומתן (טויטהנדרעל). (יז) בידם, הסוסים לגורך מלכי חתים
וארם הוליאו הסוחרים האלה בידם והמלכים קנו אותם מהם בכסף מלא. כי מלך מצרים חמיו,
הקל על שלמה את מוצא הסוסים כאשר לאל ידו, ולא כן למלכים האחרים, אשר מלמד זה
רובם לא ידעו דרך מצרים כ"א בנכדות ובעמל רב ולכן נשמחה נתנו כסף רב לסחרי שלמה
בעד סוסי מצרים. (יח) ויאמר, כוונת הכתוב כי היתה עלתו יעולה לבנות בית, והאמירה
נשמחה דרך כלל על סדור המשכנות לעזה שלמה, אם במצונו לבד או באומר ודברים.
ויספר

חרגום אשכנזי

ב (א) שלמה צעהלטע ויעכענ-
ציג טויענד מאן אלס
לאסטערעגער, אונד אכטציג
טויענד כאן הויער אים גע-
בירגע, אונד אויפזעהער פֿיר
דיעזעלבען דרייאַטויענד אונד
זעכס הונדערט. (ב) שלמה
שיקטע צו חורם, דעם קעניג
גע פֿאן צור (טירוס) מיט דער
כאטהשאפט אלס דוא איינסט
(פֿריינדטשאפט) געהאנדעלט
מיט מיינעם פֿאטער דוד, דא
שיקטעסט דוא איהם צערערן,
זיך איין הויז צו ערבויען, אום
דאריין צו וואהנען. (ג) נון בויע
איך איין הויז דעם נאמען דעם
עוויגען מיינעם גאטטעס,
אום עס איהם צו ווייהען, פֿאר
איהם אויפגעהען צו לאסטען
דאן רייכערווערק דער שפע-
צערען, אונד (איהם צו ווייהען)
דא אימער וואהרענדען
בראדשיקטע אונד דא גאנצ-
אפזער אום מארגען אונד אום

דברי הימים ב ב

ב (א) ויספר שלמה שבעים אלה
איש סבל ושמונים אלה איש
חצב בחר ומנצחים עליהם
שלשת אלפים ויש מאות:
(ב) וישלח שלמה אר-חורם מלך-
צור לאמר כאשר עשית עס-דוד
אבי ותשלח-לו ארזים לבנות לו
בית לשבת בו: (ג) הנה אני בונה
בית לשם יהוה אלהי להקדיש
לו להקטיר קטורת-סמים
ומערכת תמיד ועלולת לבקר
ודערב לשבתות ולחדשים
ולמועדי יהוה אלהינו לעולם זאת
על-ישראל: (ד) והבית אשר-אני

בונה

קמן בלא אס"ף

אבענדע, אן רוהעטאנען אונד נייאמאנדען אונד אן פֿעסטען דעם עוויגען אונזערעם
גאטטעס; אין עוויגקייט זאלל דיעם נון ישראל אַבלעגען. (ה) דיעזעס הויז, וועלכעס איך
גון

ר ש י

ב (ג) להקדיש לו. לנודק מה: להקטיר לפניו קטורת. שהוא דרך כבוד וגם מפיל כי אם
להקטיר לפניו: לעולם זאת על ישראל. לך אני מבקש לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי
שלעולם זקית על ישראל להקריב קרבנות בנית זה אשר אני בונה: (ד) והבית אשר אני בונה

ב א ו ר

ב (א) ויספר, נאמר במ"א ה' כ"ט ולמ"ד. סבל, הנושאים משאות על כתפיהם, ונאמר
ביחיד לסי' הכללי כמו ויהי לי שור וחמור. חצב, העובדים בחפירת ההרים ובמחלצם.
ומנצחים, המנגינים ומוזלים עליהם כמו דה"א ט"ו כ"א. ויש מאות, במלכים ושלש מאות,
ולדעת דש"ס היו בין שש מאות השנים ג' מאות הנבוכים מעל כלם ומנגינים גם על שלש
מאות האחרים. וע"ע בהקדמה ולהלן ח' י'. (ב) כאשר, הראוי כאשר עשית וכו' כן. ע"ש גם
ליוכמו אומר בפסוק ו' שלח לי איש וגו'. גם יש לפרשו כמאמר בפ"ע, בעת אשר עשית
חסד עם אבי און שלחת לו עלי ארזים לבנות לו בית לשבת בו, ואנוכי בונה בית לשם ה', על
אחת כ"ב כי תטיב עמדי לשלח לי איש חכם וארזים וכו' והוא ע"ד כשמוע עשו את דברי אביו
ויצחק ששעורו און לעק, ועד"ז חרגמתי. עשיח וגו', שיעורו עשית עם דוד אביו חסד.
(ג) לעולם, לא יום ולא יומים ולא קודש ימים החובה עלינו לעשות בכל הדברים אשר דברתי,
כ"א

דברי הימים ב ב

בונה גדול כי גדול אלהינו מכל-
האלהים: (ה) ומי יעצר כח לבנות-
לו בית כי השמים ושמי השמים
לא יכלכלהו ומי אני אשר אבנה-
לו בית כי אם להקטיר לפניו:
(ו) ועתה שלח לי איש חכם
לעשות בזהב ובכסף ובנחשת
ובברזל ובארגון וכרמיל ותכלת
וידע לפתח פתוחים עם החכמים
אשר עמי ביהודה ובירושלם

אשר

חרגום אשכנזי קלג

נון בויע, מוס נראם ויין, דען
גרעסער איוט אווער גאטט
אלס אללע געטטער. (ה) ווער
פֿעראייניגט קראַפֿט גענוג, אום
איהם איין הויז צו בויען, דאָ
דיא היממעל אונד דיא הימ-
מעל דער היממעל איהן ניכט
פֿאָססען קאָננען? — אונד
ווער בין איך, דאָס איך איהם
איין הויז בויען וואָללעט, ווען
עס ניכט בלאָס צום רייכערן
פֿאַראיהם וואָרע? (ו) שיקקע
מיר אַלואַ איינען פֿערשטענדי-
גען מאַן צור אַרבייט אין גאָלד,
אין וילבער, אין קופֿער אונד
אין אייזען, אין פֿורפור, אין

האַרצאָטה אונד אין היממעלבלויא, דער עס פֿערשטעהט, איינגעגראַכענע אַרבייט צו מאַ-
כען, אין פֿערבינדונג מיט דען פֿערשטענדיגען, דיא בייא מיר זינד אין יהודה אונד
ירושלם

ר ש י

גדול. לפיכך צריך אני ששלח לי מנדיק וא"ת חקטין את הבית כדי שלא תלטיך לאחרים איני
יכול כי גדול אלהינו מכל אלהים ולכך איני יכול להקטין ולהמעיט: (ה) ומי יעצור כח
לבנות לו בית. לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמה יבא ששמע לך גדול כל סכוקו. ואין
זה כי מי יעצור כח מי יכול לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הלאוי לו ודוגמא
למעלה (כ"ט) כי נעצור כח להחזק: כי השמים ושמי השמים לא יכללוהו. ולכך הוא אומר ומי
אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום הוא כי אם להקטיר בו לפניו: (ו) ובארגון.
זה ארגמן: וכרמיל. זו תולעת שני מדע שהרי לא נזכר באן תולעת שני: ויודע לפתח פתוחים.
דוגמת

ב א ו ר

כ"א לעולם זאת על ישראל, ולכן ההכרח לבנות בית גדול המיוחד לחבליה זה. (ה) ומי,
מי הוא זה אשר לא ייעף ולא יגע ויעצור נחו נקרבנו לבנות לו ית"ש מנון לשבחה?
יכלכלהו, מושג הפעל כלכל הוא ככללו על הנושא ענין מיוחד (טנעז או מוסרי) ויכילנו
נקרבנו, דוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח י"ד) נלחתי כלכל (ירמיה כ' ט') וכן פה
יכלכלהו המונח. יכילו אוחו בחנום וישארו. ומי אני, אם כל העולמות וגלגלי השמים יחד לא
יכילו את כבודו, מי אני נן אדם אשר אבנה לו בית, אם לא שהוא רק להקטיר לפניו
ולהראות בו את הנועת לבנו באזכרת מנחתו, ולא באילו אשכנז היות בית זה מנון לו.
(ו) ובארגון, כמי ארגמן. וכרמיל, לדעת חכמי העמים תהיה כרמיל תולעת שני ילדה מסוים
גם הרד"ק האומר שהוא בעין שני ולצעו כבע הכרמיל, לפתח, להעמיק בעט כרזל ובכסיון
שמיר (כי עי"ז) יפתחו המקומות השוים ויתראו בהם כמו גומות) וללזר עפ"י המעשה הזה
לזרות שונות חרותים עלי לוח, [ועל אודות הפתוח הנאמר בזוה"ק ט' הנוי משתח פתוחה, יפה
סורי אלא"ה הרבני החכם מוה' איצק שמואל ג"י כי פתוחי האזן היו הדברים הנאמרים אחריו
וכישתי את עון הארץ והיא ביום אחד (כמו שהנ"ל המבאר להפטרות פ' בהעלותך)
ומאשר שהם שבע מלות לכן נאמר על נכון על אכן אחת שבעה עינים ע"כ. ובאמת בפירוט

תרגום אשכנזי

ירושלים, וועלכע שאן מיין פאך
טער דור פארהער בע-
שטימט, (ז) אונד שיקקע
מיר צעדערן ציפערסען אונד
אלגום ביימע פאם לבנון, דען
אין ווייס, דאס דיינע קנעכטע
עס פערשטעהען, צו הייען דיא
ביימע דעם לבנון, אונד היער
זינד נאך מיינע קנעכטע צו דען
דייניגען, (ח) אונד צווייגן, דא-
מיט מיר ביימע פארברעייטעט
ווערדען אין מענגע, [דען דאן
הייז, וועלכעס איך בויע, זאל
נראם אונד וואונדערבאר זיין,]
(ט) געבע איך נון אינטער דען
הייערן, דען האלצפעללערן
געהאלד, דיינען קנעכטען
אן אויסגעשלאגענעם וואיצען

דברי הימים ב ב

אשר הכין דויד אביו: (ז) ושלח-
לי עצי ארזים ברושים ואלגומים
מהלבנון כי אני ידעתי אשר
עבדי יודעים לכתות עצי לבנון
והנה עבדי עם עבדיך: (ח) ולי הכין
לי עצים לרבכי הבית אשר אני
בונה גדול והפלא: (ט) והנה
לחטבים לכתתי העצים נתי
חטים מכורת לעבדיך כרים
עשרים אלף ושערים כרים
עשרים אלף ויין בתים עשרים אלף

צוואנציג טויזענד כור, אן גערסטע צוואנציג טויזענד כור, אן וויין צוואנציג טויזענד כה. אונד
אן

ר ש י

דינמת פתחי חותם שידע לחתום ולזייר באכנים גרייב"ר בל"א: (ט) נתי חטים מכות • (בל"א פון
אויף) ויש אומרים מכות נמותין להוליח חטים מן השבולת: ויין בתים • לשון בת מדה נלח כור
כיבש

ב א ו ר

החדש והפשוט הזה אין לורך לכל לחן המפרשים [ס]. (ז) ארזים, ידוע והוא העץ המפואר
בלבנון אשר אין לו ערוך בשאר העצים בגבהו ובקשיו. ברושים, הם העצים הנקראים
(ציפערסען) ע"פ רוב המעתיקים וכן עפ"י ספור יוסיפון בקדמוניות (ח' ב'), והוא הקרוב
לארז במעלתו ובכשרו לבנין חזק ומפואר. ואחרים תרגמוהו ע"פ דמיון לשון ערב וארמי
בשם טאננע או פייכטע. ואלגומים, לא כתב לו לשלוח לו עץ זה מן הלבנון, כי לא היה
זומם שם, כ"א בקש ממנו לשלוח לו את האלגומים אשר הביאו סוחרי יור מאופיר. וזכר
עוד להלן (ט' י') ובחילוף האותיות אלמגים (מ"א י' י"א) ושם נאמר כי הובא מאופיר. ויש דעות
זזה, לדעת רד"ק בספר השרשים ורוב המפרשים הוא עץ הנקרא ברזיל: הקלף או זאנרען = הקלף
האדום, ועל פי דמיון המשנה בפ"ג בבבלי, פירשוהו רבים על מין עץ היוצא מן הים ושמו
(קארטלע). (ח) ולהכין, שיעורו ועלי להכין עצים לרוב, ובא דרך המקור סתם במשפט
הספר. והפלא, נאמר ליתרון ולהפלגה, כי פלא יבוא בכל הוראותיו על דבר היוצא מן
למנהגו ומעיר השתוממות רב. (ט) מכות, שם תואר לחטים החבוטות ונדושות היטב
בהנחת המוריגים, ומכות כמו מכות (ותוארים רבים. באים במשקל פועל אף כי פעולים המה).
לעבדיך, שיעורו לדעתי, מלבד שאני נותן חטים מכות לכל החוטנים וכורתי העצים בכל
עת עבודתם, עוד אני מוסר לעבדיך (לשרי ממלכתך) וללכך מדי שנה בשנה כרים
(מן החטים הנזכרים) עשרים אלף וכו'. וזוה תבואה הסתירה עם ספר מלכים
שנאמר שם (ה' כ"ה) כה יתן שלמה לחירם שנה בשנה, ופה נשמע שנתנו לעושי
המלאכה

דברי הימים ב ב

וּשְׁמֵן בַּתִּים עֲשִׂים אֶלֶף: (י) וַיֹּאמֶר
חֹרֶם מֶלֶךְ-צֹר בְּכַתְּבוֹ שְׁלֹחַ אֶל-
שְׁלֹמֹה בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת-עֲמֹ
נָתָנָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ: (יא) וַיֹּאמֶר
חֹרֶם בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִיד הַמֶּלֶךְ בֶּן
חֲכָם יוֹדֵעַ שׁוֹכֵל וּבִנָּה אֲשֶׁר יִבְנֶה
בֵּית לַיהוָה וּבֵית לְמַלְכוּתוֹ:
(יב) וְעַתָּה שְׁלַחְתִּי אִישׁ-חָכָם יוֹדֵעַ
בִּינָה לְחֹרֶם אָבִי: (יג) בֶּן-אִשָּׁה
מִן-בָּנוֹת דָּן וְאָבִיו אִישׁ-צִירֵי יוֹדֵעַ
לַעֲשׂוֹת בִּזְהָב וּבְכֶסֶף בְּנִחְשָׁת
בְּבָרָזַל בְּאֲבָנִים וּבַעֲצִים בְּאֲרָגְמָן

בַּחֲכָלָם

תרגום אשכנזי קלד

אֶן אֶהֱל צוֹאֲנָצִי טוֹזְעַנְד בַּח.
(י) חֹרֶם, קַעֲנִיג פֶּאָן צֹר, עַר-
וויעדערטע אִין אִינעם שְׂרִי-
כען, וועלכעס ער דעם שלמה
שיקטע: אִין דער ליעבע דעם
עוויגען צוויינעם פֶּאָלקע, נאָכ
ער דִּך איהם צום קעניגע.
(יא) חֹרֶם פֹּהֶר פֶּאָרט: גַּע-
לֶאָבט זיידער עוויגע, גאָט
ישראל, דער געשאַפֶּען
דען היממעל אונד דיא ערדע!
דאָס ער געגעבען דעם קעניגע
דוד אִינען זָאָהן, זָאָ ווייזע, אונד
פֶּאָלל פֶּערשטאַנד אונד אִינ-
זִכָּט, דער ערביגען ווילל אִיין
הויזדעם עוויגע, אונד אִיין (יב)
דערעם) הויז צוויינעם קעניגס.
זיטצע. (יג) נון שיקע אִיך אִינען
וויזען אונד אִינזיכטס פֶּאָללען
מֶאָן, דען מייסטער חֹרֶם,
(יג) דער זָאָהן אִינעם ווייבעס
פֶּאָן דען טעכטערן דן, דעם-
סען פֶּאָטער אִיין מֶאָן אויס צור
וואָר, אונד דער פֶּערשטענ-
דיג אִיזט צור אַרבייט אִין גאָלד

אונד אִין זילבער, אִין קופֿפֿער, אִין אִיזען, אִין שטיינען אונד אִין האָלץ, אִין פּורפּור, אִין
היממעלפלויא אונד אִין ביסוס אונד אִין האָכרֶאָטה, אונד צו מאַכען אַללערלייא אִינגעגראַ-
כע.

ר ש י

נִינֵשׁ: (יב) יודע בינה לחורם אבִי. אומן חנס של אבִי היה וגם שלי הוא: (יג) בן אשה.
אלמנה היחה: מן בנות דן. משנט דן: ואביו איש לרי. יהודי היה יושב בצור דוגמא עובד
אדום הגמי (שמואל ב' ו') שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים (א' ז') כתיב וכן אשה אלמנה
ממטה נפתלי ואביו איש לרי אלא אמו מדין ואביו נפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היה אביו
ואמו והו שכתוב (בראשית ל') דגני אלהים וגם נפתלי אלהים וגו' (שם) אמר' רחל מעתה
עקצתי פתולים ועקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עמי ללאה אחותי אם ללאה תתפאר
בגלגל בנה שיעשה המשכן ילטרך להשתחף במלכותו אח' מבני ואמו אהליאב בן אחיסמך למטה דן
ואם שלמה בן אחותי יבנה בית המקדש צריך להשתחף עמו מבני דן ונפתלי: ואביו איש לרי. ללמדך
אע"פ שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו ולהחיות אמו. (כך שמעתי מפי רבינו שלמה

ב א ו ר

המלאכה, ובתרגומי בחרתי בפירוש קדמוני, להקל על התלמידים. (י) ויאמר, הודיע
מתשבתו בכמב עיין פרשה א' פסוק י"ח. (יב) אבִי, תואר כבוד לחורם, כי אם יקראהו
המלך אבִי (כלומר מורי או אלוסי) אז על פני כל העם יבדל. או שהיו"ל כסוף אבִי נוסף
כמו

תרגום אשכנזי

בענע ארבייט, אונד צו ערויג
נען אללערלייא קינסטארביי-
טען, דיא איהם אויפגעגעבען
ווערען, אין פערבינדונג מיט
דיינען פערשטענדיגן אינדען
פערשטענדיגען מיינעם העררן.
דיינעם פאטערס דוד. (יד) נון
אבער דען וואיצען, דיא גער-
כטע, דאז אהל אונד דען ווייז,
וואפאן מיינ הערר געשפרא-
כען, מאגע ער זענען זיינען
קנעכטען. (טו) אונד וויר וואל-
לען פעללען דיא ביימע פאם
לכנון נאך אלל דיינעם בערא-
פע, אונד ויא דיר ברינגען אין
פלעסען אויף דאז מעער פאן
יפו, אונד דאז לאססעסט ויא
דאן הינויף ברינגען נאך
ירושלים. (כז) שלמה צעהל-
טע אללע פרעמדע, דיא אים
לאנדע ישראל ווארען נאך דער צעהלונג, וויא ויא דוד, זיין פאטער געצעהלט, אונד

דברי הימים ב ב

בתכלת ובבוא ובפרמיל ולפתח
כל פתוח ולחשב כל מחשבת
אשר ינתן לו עם חכמיה וחכמי
אדני דויד אביה: (יד) ועתה
החטים והשערים השמן והבין
אשר אמר אדני ישלח לעבדיו:
(טו) ואנחנו נכרת עצים מן-
הלבנון ככל צרכך ונביאם לך
רפסדות עליים יפז ואתה תעלה
אתם ירושלם: (טז) ויספר שלמה
כל האנשים הגירים אשר בארץ
ישראל אחרי הספר אשר ספרם

דויד

לאנדע ישראל ווארען נאך דער צעהלונג, וויא ויא דוד, זיין פאטער געצעהלט, אונד

עם

ר ש י

צר לוי ממטייל"א בן אחותו של רבינו משה (הדרשן): (טו) רפסדות. (ובמלכים א' ה') כתיב
דבורות ולום"א: על ים יפו. כי על חוף הים כמו וירד יכו דיוגה: (טז) ויספר שלמה כל
האנשים הגירים. מלא בנ' יודי"ן ומחילה בשספר' דוד נקראו שם גרים ביו"ד אחת חבל שלם ספרם
בשעת מעשה כשנה ולכך כתיב מלא ודוגמא והעלי' את עכמותי מזה חסר אחכס בנ' וימי
ובשעת מעשה (באלף) כשלקחן כתוב אחכס: אחרי הספר. למעלה דכתיב (דה"א כ"ב)
ויאמר

ב א ו ר

כמו המגביהי לשנת, הכפכי הכור אגם מים וכדומה. גם מלאנו שהניחו תמיד את כנוי היחיד
בחומר בנוד בזה, אף כי רבים ידברו אליו, למען הראות כי כל איש ואיש יכבדו בפרטות
ולכן אמרו בני חת אל אחיהם שמענו אדני' (בראשית כ"ג ו') ונלשון חז"ל רבי'. (יג) ובבוא,
הוא נד מזרים הלכך והיקר במאוד. (טו) רפסדות, נמ"א (ה' ט') שם דבורה, כתב
הערוך בערך מרה (והוא אחד עם רפסדות כאמרם ז"ל היא אסדה היא רפסדות) וז"ל
בשם להם עלים גדולים ולא יחזיקום הספינות, או יאספו אותם בחנילות גדולות וישמו
נס עליהם ויליכום ברות עד המחו, וכמו רובד (נ"ל שז"ל דובר) ורפסד ענ"ל, ומזה
חבין היטב מ"א במלכים אש"ם דונרות בים ונפצתים אס, כי יושמו בחיבור ולמוד בים,
ובהגיעם אל מחו החפץ ינופלו ויפרדו, ולעזר במירש"י בל"א ולוס"ן (פוזסען) וכן אסדה
בנכבות כ"ח ע"ב ולו"ם (פוזס) עיין מרפא לשון להרמ"ל נ"י. צרכך, הנפרד צ"ד ומשקלו
עברי אף כי מקורו ארמי, ולא נמלא זולת זה בחנ"ך אבל נהוג הרבה בלשון המשה.
(כז) הספר, ממשקל פעל והוא שם המקרה אל סיפור ומנין העם, ולא נמלא זולתי פה:

ויהל

דברי הימים ב ב ג

חרגום אשכנזי קלה

עם פֶּאֶנְרֶען זיך הונדערט
דרייזאג אונד פֶּינְפֶּציג טויזענד
אונד זעכס הונדערט. (יז) דא
מאכטע ער אויס איהנען זיע
בענציג טויזענד לאסטטערע
גער, אכטציג טויזענד הונדער
אויס געבירגע, אונד דרייזאג
טויזענד זעכס הונדערט אויפֿ
זעהער, אויס דאז פֶּאֶלֶק צור
ארכייט אנצוהאלטען.

ג (א) נון בעגאן שלמה צו בויע
ען דאז הויז דעם עוויגען
אין ירושלים, אויף דעם בערגע
מוריה, וואָ ער, (דער עוויגע)
ערשינענען וואָר זיינעם פֶּאֶטער
דוד, אן דעם אָרטע דען דוד
בעשטימט האַטטע ביא דער
טעננע

דוד אביו וימצאו מאה וחמשים
אלף ושלשת אלפים ושיש מאות:
(יז) ויעש מהם שבעים אלף סבל
ושמנים אלף חצב בהר ושלשת
אלפים ושיש מאות מנצחים
להעביר את העם:

ג (ז) ויחל שלמה לבנות את
בית יהוה בירושלם בהר
המוריה אשר נראה לדוד
אביו אשר הכין במקום דוד
בגדן

ר ש י

וואָמר דוד לכנס את הגרים: (יז) ויעש מהם ע' אלף וגו'. מה שחזר ומזכיר המספר
בשניל שהפסיק הענין לכך הולך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר
מיד ויחל שלמה לבנות וגו' ואפי' בפסוק ח' מנהגו שיפסיק הענין ומתחיל לדברו הראשון כמו
זאת עשו קחו לכם מחצות קרח וגו' (כמדבר ט') ולמחרתו כתיב (שס) ויאמר משה אל קרח
חמה וכל עדתך וגו' וחזר ואומר וקחו איש מחמתו וגו' אלף לפי שהפסיק בכמה פסוקים
הולך שנית להכחש וכ"ש כאן:

ג (א) בהר המוריה. לפי אשר שם נראה הקב"ה לדוד בגרון ארנון בהעלר המגפה והוא
הר

ב א ו ר

ג (א) ויחל שלמה, בנאור בנין הבית קלרתי מאד, ולא כתבתי רק את הלוך לכוונת
המלות ולהמשך המחמרים, כי עומק המושג וקילר המשיגהם שבו את דרכי נסירים וגדרו
צעדי, ולפעמים ביארת לי את הענין עפ"י ספורי חז"ל מבנין בית שני וסמכתי על רבינו ז"ל
הלכות בית הכנסת שכתב כי אנשי עזרא בנו את הבית כבנין שלמה. בהר המוריה, הקורא
את ספרי הקדש, אשר לא פגע בהר הזה ולא ידע מאתו מאומה, מן העת אשר נסה
האלקים את אברהם עד הנה ישמע מאוד בפגעו בהר האלקים עוד הפעם וימלאהו לתכלית
קדושה ועבודת עליון כמו נראשונה. ובנראה הוא גם הבר הנבזה מאוד, אשר הזכיר יחזקאל
(מ' ב') ששם היתה מדת הבית ומנוגתו, ועפ"י הכחוב שם היתה לו העיר מונג, וס"כ
היה הר המוריה בלפון העיר, וזה מסכים עם ספורי קדם ורשימות ירושלים, כי מקום
ירושלים הוא על מנון הר ליון ולפאת מזרח ומערב יפרידוהו עמקים משאר ההרים, וכן
לפאת נגב, אבל מנפון לו ישפל מורד ההר אחת אחת ושם יראה מפאת קדמה הר מוריה,
(ולסיפורי הקדש חנר שלמה את שני ההרים במעברה, כי היה על ליון ארמון בית המלך, ועל
מוריה בית המקדש) וממולו בנגב המערב ישכון ליון וירושלים. אשר נראה, הקב"ה ומוסב
על בית ה'. אשר הכין במקום דוד, מקדש מסורס, ושיעורו נמקים אשר הכין דוד.
ואלה

בגרון ארגן היבוסים: (ג) ויהי
לבנות בחדש השני בשני בשנת
ארבע למלכותו: (ג) ואלה הוסד
שלמה לבנות את בית האלהים
הארך אמות במדה הראשונה
אמות ששים ורחב אמות
עשרים: (ד) והאולם אשר על-
פני הארץ על פני רחב הבית

אמות

טענע ארגן דעם יבוסים. (ג) ער
בעגאן צו בייען אים צווייטען
מאנאטהע, אים צווייטען (ט)
(ג), אים פיערטען יאהרע
ווינער רעגערונג. (ג) פאל-
גענדעם וואר דיא גרונדלאגע
דעם שלמה ביים בויע דעם
געטליכען טעמפלעס: דיא
לענגע, נאך עללען דעסעהע-
מאליגען מאסעס, וואר זעב-
ציג עללען, אונד דיא ברייטע
צוואנציג עללען. (ד) אונד דיא
האללע, וועלכע דער לענגע
נאך, פאר דער ברייטע דעם

ר ש י

הר המוריה מקום דוד: (ב) ויחל לבנות בחדש השני. מפירש בתחילת ראש השנה
ירושלמית ופתרון בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרובה לומר בשנת ארבע למלכותו הולך
לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים היו הלך ומסיר עד החודש העשירי (בראשית ח') ודוגמא
במלכים (א' ו') בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה וגומר מוסב על
השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני
הקורבנים לא היה יכול מפני הפסח: (ג) הארך אמות במדה. ולפי שהפסיק ואמר במדה
הראשונה אומר עוד אמות כלומר אורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות
כ': (ד) והאולם אשר על פני הארץ. אורך של אולם שעל פני רחב הבית עשרים שהרי ארך
האולם הכל רחב הבית כ' אמה מלפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה ארך והפחותה קרויה
רחב ולפי שנהיכל מדתו ממזרח למערב יתירה קרויה ארך ומן הלפון לדרום פחותה קרויה רחב
ובאולם שמדתו מן הלפון לדרום יתירה קרויה ארך ומדתו מן המזרח למערב שהיא פחותה קרויה
רחב

ב א ו ר

(ג) ואלה הוסד, הוסד הוא מקור, תמור השם יסוד כמנהג הספר להשתמש בשם הפעולה,
ונאמר (אחר כנוי אלה) ביחיד שלא כמשפט, ודוגמתו אלה בני דוד אשר נולד לו בתנרון
(ה"א ג' א'), ושיעור הכתוב ואלה הם היסודות של שלמה בבנין הבית ה', כי ע"פ המדה
של אורך ורחב הנואמרת אחר כך, הוסד הבית. ואולי הוסד הוא שם מנסי היו"ד
והה"א סימן המשקל כמו הַבְּרָה, הַצֶּלָה ובא נח חמור דגש ובשורק חמור קנץ, ומענינו
הַיְדוּחַ (נחמיה י"ב ח') שרשורידה, (ובפרט נהוג בארמי ה"א המשקל כמו הַבְּרָה מלכא דבניאל
ג' כ"ז), ויתכן פי' הכתוב, ואלה (ר"ל האמות הנזכרות אח"כ) היו התבנית אל הוסד שלמה.
במדה הראשונה, לא במדת הימים ההם כ"א במדת האמה שנעשה בה המשכן ובליו, בה
היתה המדה הזאת (שהם עפחים לבנין וחמשה לכלים) כן פי' הרד"ק על פי משנת חז"ל.
ואולי הודיע כותב ס' ד"ס כי לא היתה האמה בימי שלמה כמו בימיו, ור"ל במדה הראשונה
הנהוגה בימי שלמה. (ד) והאולם, כן נקרא לדעת רוב החכמים בית השער אשר לפני ההיכל
בכניסתו, ונודע בשם (פארטיקול) והוא היה בכך גדול לפני הבית עם גג ממעל לו הנוסד
על עמודי אבן. אך זה לא יסכים עם גבהו (ק"כ אמות) ומזה יראה שהיה במין מגדל ונקרא
אולם על חזקו וחקפו מן איל, והמ"ס סימן המשקל כמו אמנס שסס. על פני רוחב הבית,
רוחב הבית (ב' אמה) היה אורך האולם אבל רוחב האולם היה עשר אמות מול אורך הבית
ולכן

דברי הימים ב ג

הרגום אשכנזי קלו

היוצאם וואר, האטמע צוואנ-
ציג עללען. אונד דיא האהע
הונדערט אונד צוואנציג עללען,
ער בעלענטע זיא אינווענדיר
מיט ריינעם גאלדע. (ה) אונד
דאז גראסע הויז (דמז געמחק)
בעדעקטע ער מיט ציפרעכ-
סען-האלץ, ער בעדעקטע עס
(חודק) מיט גוטעם גאלדע,
אונד מאכטע דאראן פאלמען
אונד קעטמען. (ו) ער בעלעג-
טע דאז הויז מיט קאסטבארען
שטיינען צור ציערדע, אונד
דאז גאלד וואר גאלד פאן

אמזת עשרים והגבה מאה
ועשרים ויצפהו מפנימה זהב
טהור: (ה) ואת הבית הגדול
חפה עצי ברושים ויחפהו זהב
טוב ויער עליו תמרים ושרשרת:
(ו) ויצף את הבית אבן יקרה
לתפארת והזהב זהב פרוים:

ויחף

ר ש י

רחב ורחב האולם עשר במפורש במלכים (א' י') עשר באמה רחבה על פני הבית: והגובה מאה
ועשרים. ובמלכים (שס) כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיכר גובה הקומה מקרקעית הבית עד
קירוי עלייה ראשונה ל' אמות ומעליה לעלייה עד גג העליין תשעים אמות כדכתיב (ד"ה א'
כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת תבנית חדריו וכלל שהיו שם עליות:
ויכסהו מפנימה זהב. מפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם והוא שמכרז והולך היאך
עשה ואת הבית הגדול חפה מפנים כל הבית זהב טהיר חפה עלי ברושים שכל הבית הדביר וההיכל
לפה מתחיל' עלי ברושי' ואז"כ ויחפמו זהב טהיר על קירות הברושי' ומשו' לפי זהב שרפה ללפית הבית
חפהו מתחילה בעלים כדי שיתקיים הזהב בחזק שהיה מחזק לזהב במסמרים בליווי העץ שהיה
מלייר ליוויין בעץ. תמרים הם אילנות כמין תמרים וברובים ובמלכים (שס) כתיב וקלג עליהם
מקלעות כרובים ותמורות ופטורי יליים כמו (במדבר י"ח) וילך לין. ופטורי כמו פותר אדם
אשתו (מפי רבינו אלעזר ב"ר משולם ז"ל): (ח) ויחפמו זהב. כלומר בשלייר כל הליורים לפס
זהב הקירות אחר הליורין ומחזקן במסמרות לכותל העץ כדי שלא ימיט מה שלא היה יכול
לעשות בכותל האבן ומשום זה העצם היה מחפה כל הבית מתחילה בעלי ברושים: ושרשרות.
פתרונן ליייר ליוויין הרבה מלא כל וכשראה שהיה כולם חלק בין ליויר ליויר היה מלייר ליויר
בעין שרשרת שדבניקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ליויר ליויר כדי שלא יהיה חלק
בנתיים. ענין אחר מאש שרשרת של זהב עשה ודבק הליורות בהן יחד: (ו) וילך את הבית אבן
יקרה. שקע ורבץ אבנים יקרות כזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי: והזהב. שאומ' ויחפמו זהב
טהור מזהב פרוים היה. פרוים שם מקום ורבותיו פירשו שדומה לרם פרי' מרוב שבו

ב א ו ר

ולכן נאמר במלכים עשר באמה רחבו על פני הבית: ויצפהו, שיעור מלה זאת הוא לדעתו
על האחד חלקי שום ענין במקום אחר, עד אשר תהיה כל עין צופה ורואה את הענין
המחזר ממעל למקום ההוא, אם גם אינו מונח עליו בכל פנותיו, ופעל זה נרדף עם
צוף כמו ויצף הברזל (מ"ב ו' ו') שהוראתו ג"כ על דבר המתנועע ונראה במים פעם כהופגם
בה, וע"פ הלעה זאת יובן לנו שחבר פה כי צפה שלמה את האולם וזה טהור, ולו היה
האולם מכוסה ומחופה בכל פנותיו ומקומותיו זהב טהור, בלתי ספק לא הסריס כותב ס'
מלכים מזה כלל וכלל, אך האמת במ"ש, כמו שיעידו רוב סופרי קדם, כי במקומות שנוצר
בהם במקדש היותם מצפים זהב, הכיונה שנראה בהם מקלעות זהב זעיר שם וזעיר שם במערכה
נכונה ונחמדה לעין, ולא שהיה כפוי הזהב מראש ועד סוף עד אפס מקום. ובענין זה יורה
גם חפה בפועל (הנוצר בבנין המקדש) על היות הדבר ההוא חופף ממעל למקום ידוע
ומכסהו הנה והנה, ולא על פני כלו, רק כי חפה הוא יותר מן לפה כנראה למעיין היטב.
משנימה, כה"ל נוסף נסוף. (ו) פרוים, מין משונה ומיוחד מזהב אופיר כי אופיר ופרוים

(ז) וַיִּהְיֶה אֶת-הַבַּיִת הַקְּדוֹת הַסְּפִיִּים
וְקִירוֹתָיו וּדְתוֹתָיו זָהָב וּפֶתַח
כְּרוֹבִים עַל-הַקִּירוֹת: (ח) וַיַּעַשׂ
אֶת-בֵּית-קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים אֲרָכּוֹ
עַל-פְּנֵי רֹחַב-הַבַּיִת אַמּוֹת
עֶשְׂרִים וּרְחִבּוֹ אַמּוֹת עֶשְׂרִים
וַיַּחֲפֹהוּ זָהָב טוֹב לְכַכְרִים שֵׁשׁ
מֵאוֹת: (ט) וּמִשְׁקַל לְמַסְמְרוֹת
לְשִׁקְלִים חֲמִשִּׁים זָהָב וְהַעֲלִיזוֹת
חֶפֶה זָהָב: (י) וַיַּעַשׂ בַּבַּיִת-קֹדֶשׁ
הַקְּדָשִׁים כְּרוֹבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה
צַעֲצָעִים וַיַּצֵּפוּ אֹתָם זָהָב:

וכנשי

פרוים. (ז) אונד בערעקטע
דאוהויו, דיא באלקען, דיא
שוועללען אונד זיינע וואַנדע
אונד זיינע טהירען מיט גאלד,
אונד שניטט כרובים איין, אן
דען וואַנדען. (ח) אונד מאַכט
טערפאן געביידע דעם אללער-
הייליגסטען, אן דער ברייטע
דעם הויזעס, צוואַנציג עללען
לאנג, אונד זיינע ברייטע וואַר
צוואַנציג עללען אונד בערעקט-
טע עס מיט ריינעם גאלדע
זעכס הונדערט ככר שווער.
(ט) דאָ געוויכט דער גאנצל
האָט אַ פֿינפֿציג שקלים אין
גאלד, אויך דיא אָבערציג-
טער בערעקטע ער מיט גאלד.
(י) אונד מאַכטע אים הויזע
דעם אללערהייליגסטען צווייג
כרובים איין ווערק אויס פֿיין
נער האַלצארבייט, אונד מאַן
בעלענטע זיא מיט גאלד.

ר ש י

ואדמימותו: (ז) ויחף. כזו וילך מה לפה כבית ואפרש הקירות והספים: וקירותיו של ספי
הבית שהיו של חכמים ומפורש קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים (ז' ו') כתוב עד קירות הספון
ולכך קורא נג קירות הספון שהנג היה כמו ספינו ועריבה הפונה שכן מנהג לקרות את הקרוי
עגול כעין ספינה: (ח) ויעש את בית וגו'. כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים
עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך ואולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר
כאן כמו כן: ויחפיהו זהב טיב. אף בקדש הקדשים בנה תחלה קירות עץ ועליו חפה הזהב
ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים אום עץ זהו משום גדולתו של ב"ה כלומר כל נומלי בית
הארון היו של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים (שס) מזכיר כן ותדע
שנבדל כבוד הבית אין מזכיר אום עץ שהרי נתיב [כאן] וילך את הבית אכן יקרה ובמלכים לא
נתיב אכן יקרה הן כינר אלא לפי שבספר דברי הימים למלכי יהודה הודיעך כי שלמה בוונו
לכבוד הבית: לככרים. מככרים: (ט) ומשקל למסמרות. להחזיק בהם הזהב בקירות העץ:
לשקלים. למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב: (י) מצעה לעלעים. דוגמתו (ישעיה ב"ב) הלא אלה

ב א ו ר

אחד הם בעיקר אותיותיהם, ולדעת הרב מהרמ"ל במחזור ל"ה הוא זהב פערן. (ואף כי
עברו חלפים וחמש מאות שנה ויותר מהמה, מימי שלמה עד הגלות נגלות חשעריקה אשר
שם ארץ הזהב פערן, אולי נשתה הדרך לפערן אחרי מות שלמה אף שנודע בימיו). (י) כרובים,
הכרוב היה כלל כורות רבות יחד כמו שפירש הראש"ע בסדר בראשית (ונראה שלדעתו שורש
כרוב הוא רכב מענין הרכבת הכורות, רק בחילוף כש וכשנ) וע"ד הרכבת התמונה הידועה
גימי קיים בשם (סלינקאע) ומפני שהיה נראה באמצע פני אדם נער (כי על הרוב היתה
נורת הכרוב מורכבת מפני אדם ושור ואריות ושור להורות על החכמה והכח והממשלה וההתרוממות
נראה למעיין בש' יחזקאל) לכן עשו חז"ל סימנים לדבר ופירשו כרוב כרביא כלומר כנער,
כי בארמית נקרא יחזקאל רביא. צעצועים, לדעת הפרשים כמו כאמרים והם ילדים, וכן

דברי הימים ב ג

הרגום אשכנז קלו

(יא) וְכַנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָם אַמּוֹת
עֶשְׂרִים כִּנְף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חֲמִשׁ
מִנֶּעֱת דְּקִיר הַבַּיִת וְהַכִּנְף
הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חֲמִשׁ מֵגִיעַ לַכִּנְף
הַכְּרוֹב הָאַחֵר: (יב) וְכִנְף הַכְּרוֹב
הָאֶחָד אַמּוֹת חֲמִשׁ מֵגִיעַ לְקִיר
הַבַּיִת וְהַכִּנְף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת
חֲמִשׁ דְּבַקְהָ לַכִּנְף הַכְּרוֹב הָאַחֵר:
(יג) כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פְּרָשִׁים
אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם עֹמְדִים עַל־
רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לַבַּיִת: (יד) וַיַּעַשׂ

(יא) דיא פליענעל דער כרובים
האטמען אן לענגע צוואנציג
עללען: דער איינע פליענעל
דעם כרוב פֿינף עללען (מנג),
בעריהרמע דיא וואנד דעם
הויזעס, אונד דער אנדערע
פליענעל פֿינף עללען (מנג),
בעריהרמע דען פליענעל דעם
אנדערן כרוב. (יב) אויך דער
פליענעל דעם אנדערן כרוב,
פֿינף עללען (מנג), בעריהר-
מע דיא וואנד דעם הויזעס,
אונד דער אנדערע פליענעל
פֿינף עללען (מנג), שטיעס אן
דען פליענעל דעם אנדערן כרוב.
(יג) דיא פליענעל דיוער כרובים
אלא ברויטעטען זיך אויס
דורך צוואנציג עללען, דיא
כרובים) שטאנדען אויף איהרן

את

פֿיסען, אונד איהרע געוויכטער ווארען איינווערטס (געגען דעם הויז געריכטעט). (יד) דען פֿאָר-

האנג

ר ש י

והלמיעות ותרגמו ובניא. תננית ילדים וילדות עשה לכרובים כרובא ואל עץ היו ושוב וילפתו זהב
(ובמלכים א' ו') ויעש דבניר שני כרובים עלי שמן וכל מה שנפיל העץ חינו רוחה להזכיר בזה
הספר משיב כבודו: (יא) וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים. כולד כנף האחד חמש אמות
וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שבדודו הרי עשר
אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב א' מגיע לכנף כרוב א' לדרום ומלא שהיו
חרובי' ככל כותל המערב שהיה עשרים אמות וגופם אחרו רבותינו נחם היה עומדין ולפי שזו
נראה לי שהיה גופו בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מחוץ כנפיו וקומתו מסורג
במלכים (ס) קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני: (יג) עומדים על רגליהם.
בקרעית הבית למערב: ופניהם לבית. לפנים שלא היו ראיהם זקופים שנראה כמניעין לחץ
אלא ראשם היה כפוף ומניעין לפניהם בדכתיב ופניהם אף אל אחיו (זמות כ"ה) וכן אומר
ופניהם לבית אלף פניהם היו ראשם זה כנגד זה וגם ראיהם כפופים לבית כלפי פנים והארון
עומד היה במקום מרישת שני הכרובים והיו כנפי הכרובים מטין מן הכותל וסוככין על הכסורת

ב א ו ר

הניאו חז"ל במס' ב"ב גזס אונקלס, והרד"ק הניא גזס י"מ כי מצוה כרכב היו עשויים
הנקראת בלשון ערבי נע"ת ח"ל בר"ט, ועיין מה שהעיר הזכר ר' יע"ר נ"י בנ"הע תק"ל
(לד י"א), אך בעיקר הענין נראה לי להציג מול ס' מלכים שכתוב שם (ו' ב"ג) ויעש דבניר
שני כרובים עצי ששן, כי מן הורות יהיה שישיט כלל בשפרנו גופא לעבודת הויכא
היה, רבוי לומר גוף הכרובים, ולכן יראה היות נענועים הוראתו על כורות במלכות עץ
וקליעתו (ודמיון לו קלת בפעל נע"ת נערכו) ושרצו בעברות מענין עץ הוא, ובחילוף האותיות
בהכנה בס' זה ד"מ חרות עם ארז (להלן ל"ב ב"ז) וכפל האורז ע"ה ששועים, ששועים
(ובלשון חכמים) גענועים וכדומה. (יג) לבית, מול פנים הבית, ולא אף אל אשפיהם

חרגום אישכנוי

האונג מאַטע ער פֿאַן הימ
מעלכלווא אונד פֿירפור האַט
ראַטה אונד ביסס, אויך מאַט
טע ער כרוכים דאַראַן.
(טו) אונד פֿאַר דעם הייזע
מאַטע ער צוויי זיילען, פֿינף
אונד דרייסיג עללען לאַנג אונד
דער קנויף אַבען דאַרויף,
וואַר פֿינף עללען. (טז) אַם
דביר (מללערהייטגסטען קרטע)
מאַטע ער קעטטען אונד

דברי הימים ב ג

אֶת־הַפֶּלֶת הַכֹּלֶת וְאֶרְגָּמָן
וְכֶרְמִיל וּבּוֹץ וְעַל־עָלְיוֹ כְּרוֹכִים:
(טו) וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עֲמוּדִים
שְׁנַיִם אַמּוֹת שְׁלֹשִׁים וְחֲמִשׁ אַרְבָּ
וְהִצִּיט אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁוֹ אַמּוֹת
הַחֲמִשׁ: (טז) וַיַּעַשׂ שְׁרָשְׁרוֹת בְּדָבִיר

ויהו

ר ש י

ועל הארון בכנפיהם ולבד מכרובים אלו היו הכרובים שעשה משה מן הכפורת עדין אדוקין ומדובקים על הנפירות ועומדין עליי ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שולחנות ועשר מנורות לבד מאותן של משה: (יד) ויעש את הפרוכת חבלת וארגמן, וחלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שני וכנסין לפני ולפנים אע"פ שהיה בו דלתות חלה עליו כדלקמן ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו': ויעל עליו כרובים. ליווי כרובים: (טו) שלשים וחמש ארך. קמה ובמלכים ויבר את שני העמודי' נחשת י"ח אמות פירוש רבינו שלמה ז"ל ילקס שניהם באחד ושוב חלקו לשנים והאמה החסר' אינה חשובה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין (י' כ"א) ועל ראש העמודי' מעשה פרח שזן וגם רבי יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י"ח אלא כך שמעתי ודאי ילקס שניהם באחד ואח"כ חלקם לשנים ונמלאו כל אח' י"ח אמה וחלי: והנפת. שהיא כותרת שאל' לשם עניו חלי אמה הרי כל אחד י"ח אמות. לפי הוא כפוי כמו וילפה אותם זהב כלומר היה עשוי במין בונע חלל ועניו חלי אמה מלמטה וכשהוספו ונתנו על העמוד נמלא העניו חלי אמה הרי י"ח אמות ובמלכים (א' ז') קרהו כותרת

ב א ו ר

(יד) וכרמיל ובוץ, הם תולעת ושא כמו שפירשתי למעלה. (טו) שלשים וחמש, עיין רש"י ורד"ק במלכים א' ז' ט"ו, ולדעתי פירושו כך, כי באחד לא היה לקומחם יחד כ"א ל"ה חמה כנאמר בספרנו, וח"כ לכל אחד י"ח וחלי, רק שש במלכים ונירמיה (נ"ג כ"א) צמנותו כל אחד בפ"ג, אינו מקפיד על חלי האמה ותופס מנין שלם שמונה עשרה אמות, וזה דרך הכתוב לחת מספר שלם אף שאינו מלומד כ"כ, כמו חמשים יום על מ"ט ימי הספירה, וארבעים על ל ט מלקות. והצפח, היא הכותרת על ראש העמודים הנזכרת במלכים, ונקראה פה לפי מלשון ארמי, ולד"ק מזה ארץ צפחך (יחזקאל ל"ג ו') הוא רחוק. אבל בעקרא שם צפח נ"ל היותו ממקור עברי ומשורש נוף, בפלג אִשָּׁח (תהלים נ"ח ט') מן אש, ונקרא הכותרת כן, מפני היותו בלניף סביב לעמודים ממעל להם. וחמש, הדבר חלי צמפק אם מדת חמש היא לכל אחת מן הכותרות כנראה גם צמ"ח (ז ט"ו) ונירמיה (נ"ג כ"א) או אם נפת שם כולל לשני הכותרות, והזכיר מדתם יחד כמו חלל העמודים, ומדת הכותרת האחת לא היתה כ"א שתי אמות וחלי, ולזה נאמר צמ"כ (כ"ה י"ז) קומת הכותרת שלש אמות ושננה (ותופס שלש במספר שלם כמבואר מקודם). וקלת ראה לזה, ר"ל להיות נפת שם כולל לשני הכותרות, כי לולא כן היה מזכירם בשמותן העלמיים כמו להלן (ד' י"ג) בזהירות. ואחרי המקירה והעיין נראה לי הראשון עיקר, רצוני לומר היות מדת חמש לכותרת האחת והיא הנפת שלפניו (ולזה נאמר והנפת אשר על ראשו ולא על ראשם) ומ"ש צמ"כ שלש אמות ושננה, אולי נכנסו שתי אמות ממנה אל תוך השננה, ומדתה כלה חמש אמות. כנ"ל לעשות אמות ושלוש בין כל הכתובים האלה. (טז) בדביר, בין ההיכל ובין קדש הקדשים ונקרא לדעתי דביר מענין ורעו כנשים כדברים (ישעיה ה' י"ז) המורה על הנהגה והולכה. ומעתה יהיה דביר מקום האולף אל קדש הקדשים. והרג המבאר בתהלים (כ"ח ב') ב' שנקרא דביר מלזן

דברי הימים ב ג ד

וַיִּתֵּן עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים וַיַּעַשׂ
רְמוֹנִים מֵאָה וַיִּתֵּן בִּשְׂרָשָׁרוֹת:
(י) וַיִּקֶּם אֶת־הָעַמּוּדִים עַל־פְּנֵי
הַהֵיכָל אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד
מִהַשְּׂמֹאל וַיִּקְרָא שֵׁם־הַיָּמִינִי
יָכִין וְשֵׁם־הַשְּׂמֹאלִי בָעֹז:

ד (א) וַיַּעַשׂ מִזְבֵּחַ נְחֹשֶׁת עֲשָׂרִים
אַמָּה אֶרְכוֹ וְעֲשָׂרִים אַמָּה רָחְבוֹ
וְעֵשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ: (ב) וַיַּעַשׂ
אֶת־הָיִם מוֹצֵק עֵשֶׂר בְּאַמָּה

יחיר י

משפחו

חרגום אשכנזי קלח

ועצמטע זיא אָבען אָן דיא זייג
לען: אויך מאַכטע ער הונג
דערט גראַנאַטען אונד זעטצ-
טע זיא אָן דיא קעטטען. (י) ער
ריכטעטע דיא זיילען אויף
פֿאַר דעם טעמפל (גמטטע),
איינע צור רעכטען אינד איינע
צור לינקען אינד בעשטימטע
דען נאָמען דער רעכטען זיילע
יכין (ד. ה. זיח בעסטעהע פֿעסט)
אונד דען נאָמען דער לינקען
בועז (ד. ה. חין מיהר זיח
קרמטט).

ד (א) ער מאַכטע איינען קו-
פֿערנען אַלטאַר, צוואַנ-
ציג עללען וואָר זיינע לענגע,
צוואַנציג עללען זיינע ברייטע
אונד צעהן עללען זיינע העהע.

(ב) ער מאַכטע דאָז מעער (נעהמליך דאָז טויכבאָר) פֿאַן גענאָססענער אַרבייט צעהן
עללען

ר ש י

לֵאזן כַּחַד בְּדִכְתִּיב וְשָׁתִי כּוֹתָרוֹת וְגו': (טז) וַיִּזַּן בְּשִׂרְשָׁרוֹת. עֲשֵׂה שִׂרְשָׁרוֹת בְּרֹאשׁ הַלִּפְתַּת תַּחְתִּיו
וְכַחַד הַשִּׂרְשָׁרוֹת קִבֵּעַ לִזְרֵת רְמוֹנִים כְּדִי לִכְסוֹת חֲלָל הַלִּפְתַּת בְּדִכְתִּיב (ס) לִכְסוֹת אֶת שְׁתֵּי
גִּלְלוֹת הַכּוֹתָרוֹת וְעַל שֵׁם חֲלָלוֹ קוֹרָא לָהֶם גִּלְלוֹת כּוֹז הַשִּׁנְכָה שְׂכַחַת שֵׁם הַסִּרְשָׁרוֹת ל' וְעַל
שְׂכַחַת יִתְהַלֵּךְ (אִיּוֹב י"ח) ל' עֲנָפִים כְּמוֹ בַּסֶּכֶךְ בְּקִרְוֵיו (בְּרֹאשִׁית כ"ב) וַיִּשְׁלֹמִים קִיפִיָּא ור' אֲלִיעֶזֶר
כִּי עֲנָפִים: (יז) עַל פְּנֵי הַהֵיכָל. עַל פֶּתַח הַהֵיכָל בְּחוּץ בְּאוֹלָם כְּדִמּוּכָה בְּמַלְכִּים (א' ז') וְכּוֹתָרַת
חָצֵר עַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים אֹלָם הַהֵיכָל מַעֲשֵׂה שׁוֹשׁן: אֶחָד מִיָּמִין. הַפֶּתַח: וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל. הַפֶּתַח:
יָכִין וְבָעֹז. יָכִין עַל שֵׁם מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שְׁמַשֵּׁל לִירַח בְּדִכְתִּיב כִּירַח יָכִין עוֹלָם (תְּהִלִּים פ"ט)
נוֹעַז יֵשׁ כְּנֻכּוֹר לִרְוֶן (ש"ט) וְהַבִּי"ת נוֹעַז כְּמוֹ (בְּרֹאשִׁית ה') מ"ס בְּנֵחַ יִנְחַמּוּ. שְׂמּוּאֵל (בְּשָׂמּוּאֵל
ח' א') כִּי מֵה' שָׁאֲלָתִיו: וַיִּקְרָא שֵׁם הַיָּמִינִי יָכִין. אַע"פ שִׁירַח קֹטֵן מִהַשֵּׁם שִׁיּוּעִיל לוֹ וַיְהִי
נִכּוֹן כִּירַח יָכִין וְלֹא כְּלָנָה הַמַּחֲסֶרֶת אֲמַר שְׁלֵמָה אִם הַקֶּנֶה בִּינָה מַלְכוּתִי לַשֵּׁם וִירַח חָף
אִנִּי אֶעֱשֶׂה דָבָר נִכּוֹן וְקִים עַמּוּדֵי נִחְשָׁת גְּדוּלִּים. ד"א חוֹרֵם שֶׁהִיא מִבְּנֵי דָן עֲשֵׂה אֶת הָעַמּוּדִים
וַיִּקְרָא שֵׁם הָאֵת יָכִין עַל שֵׁם אָבִיו שְׁמִשׁוֹן שְׁנָאֵר בּוֹ (שׁוֹפְטִים ט"ז). וַיִּלְכַּת שְׁמִשׁוֹן שְׁנֵי עַמּוּדֵי
הַחֹךְ [יְגוֹ' נִכּוֹן וְגוֹמֵר] וְשְׁלֵמָה קִרָּא לִשְׁנֵי נוֹעַז עַל שֵׁם זָקִינוֹ נוֹעַז דּוּגְמָא וַיִּקְרָא לוֹ לִנְן יִגֵּר
שֶׁהָדוּתָא (בְּרֹאשִׁית ל"ח):

ד (ב) עֵשֶׂר בְּאַמָּה מִשְׁפָּחוֹ אֵל שְׁפָחוֹ. עֵשֶׂר עַל עֵשֶׂר בְּאַמְלָעִיתוֹ עֵגִיל סָבִיב. וְקוֹ שְׁלָשִׁים

ב א ו ר

מִלֵּשׁוֹן בְּדָר אֶחָד לְדוֹר, לְפִי שְׂמוּלִיךְ מִן הַהֵיכָל אֵל ק"ק, ע"כ. וּלְפַמ"ש אֵין כּוֹרֵךְ לְרֹאשִׁי מִלֵּשׁוֹן
הַמ'. (יז) יָכִין, ע"ש יְכּוֹנְנָהוּ עֲלִיּוֹן, וְכֵן בּוֹעַז ר"ל כּוֹ יֵהִי עוֹ וְחֹזֵק לַעֲמֹד יָמִים רַבִּים,
וְהַדְּרוּשִׁים רַבּוֹ בּוֹה, לִשְׁנֵים מִדְּרָשׁ.

ד (א) מִזְבֵּחַ, לֹא נִזְכָּר בְּמַלְכִּים בְּבִינֵי הַבֵּית, אֲנִל בְּמָקוֹם אֲחֵר שֵׁם (מ' ס"ד) יוֹדִיעֵנוּ מִן
הַמִּזְבֵּחַ הַנִּחְשָׁת אֲשֶׁר עֲשֵׂה שְׁלֵמָה. (וּמִשְׁמַעוֹת דְּבָרֵינוּ) לְבִכְמָה מִקִּימוֹת נִרְאֶה כִּי לֹא עֲשֵׂה שְׁלֵמָה
יִק מִזְבֵּחַ אֲבָנִים, וְנִאֲמַר נִחְשָׁת מִפְּנֵי שְׁנֵעֲשֵׂה תַחַת מִזְבֵּחַ הַנִּחְשָׁת. (ב) הִים, הוּא דוֹד גְּדוֹל
וְהֵשֶׁךְ יוֹדִים לְרִחּוֹן בּוֹ אֶת הַגּוֹף, וְנִקְרָא עַל דּוֹד הַמֵּים אֲשֶׁר יָכִיל בָּשָׂם יָם, כְּמוֹ שֶׁהוּאֵל שֵׁם

חרגום אשכנזי

עללען פֿאַן איינעם ראַנדע צום
אָנדערן. רינגסאום גערונדעט,
פֿינף עללען וואָר זיינע העהע,
אונד איינע שנור פֿאַן דר יסיג
עללען אומפֿאַסטע עם רינגס-
אום. (ג) אונד געבילדע פֿאַן
רינדערן וואָרען אונטער דעם-
זעלבען, רינגסאום עם אומ-
געבענער, צעהן עללען ווייט
אומגאַבען זיא דאָ מעער
רינגסאום. צוויי רייהען (כ"ג)
דעטען) דיעזע רינדער, גענאָס-
סען אין איינעם גיססע מיט
דעמועלכאָן. (ד) עם שטאַנד
אויף צוועלף רינדערן, דרייא
זיך ווענדענער גענען מיטטער-
ני 5, דרייא זיך ווענדענער
גענען אַבענער, דרייא זיך ווענ-
דענער גענען מיטטאָן, אונד דרייא
זיך ווענדענער גענען מאָרגען,
אונד דאָ מעער וואָר איבער

דברי הימים ב ד

משפּתו אַל-שפּתו עגול ו סביב
וחמש באמה קומתו וקו שלשים
באמה יסב אתו סביב: (ג) ודמות
בקרים תחת לו סביב ו סביב
סובבים אתו עשר באמה
מקיפים את-הים סביב שנים
טורים הבקר יצוקים במצקתו:
(ד) עומד על-שנים עשר בקר
שלשה פנים וצפונה ושלשה
פנים ימה ושלשה פנים נגבה
ושלשה פנים מזרחה והים
עליהם מלמעלה וכל-אחריהם

ביתא

דיזעלבען אָבענאויף, אונד אַללע הינטערטוילע וואָרען איינגערטט (כ"ד מינגען לו) ויינע

באמה יסוב אותו. כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בתוכו טפח: וחמש באמה קומתו.
עושקו: (ג) ודמות בקרים תחת לו. כוונת דמות בקרים ילק ממנו לעמוד עליו
ואדוקים בו כדאמר בסוף הספיק הנקר יצוקים באולקתו: סביב סובבים אותו עשר באמה
מקיפים את הים. אין מסורג כאן מה הדבר שסובבו אלא במלכים (ח"ו) כתיב ופקעים מתחת
לשפתי סביב וגו' פקעים כגון שפועין לכוסות פומיל"ש עגולים מאוס נוי ומתחת לשפתי וסביב
היו עגולים בשלש אמות התרחקות מרובעות וזתים עליונות עגולות ואי אפשר להכיל אלפים
בת יכל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא בצנין זה כמו שאמר בערוכין וסעליונות מרובעו'
ותחתיונות עגולות אי אפשר לומר דכי כתיב עגול סביב לשפתי כתיב ומה שאמר בפקעים הללו
עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולות אי אפשר לומר עשר באמה סביב: שנים טורים. היו הפקעי'
יצוקים באולקתו. הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יצוקתו על ידי משמרות או
על ידי דבק שקורין שולדור"א בלע"ז: (ד) וכל אחריהם ביתא. אחריהם של בקרים הללו היו

ב א ו ר

זה גם לנהרות גדולות ד"מ ונשתי מים מִתְּחִיל (ישעיה י"ט ה') על גבה נילוס כדעת המפרשים
ס. מצק, יצוק נחרט כדרך האמת. (ג) ודמות בקרים, הפקעים הנזכרים במלכים
כדמות בקרים היו, כי פקעים הם נוי והידור הננין, ונקראו פקעים מפני שהם גולמים
לחץ, כהוראת פקע כלזון חבאים ובקע נכנני הקודש. ואם נאמר כדעת החכם לולאט"ו,
היות בקר מן בקע, ח"כ י"ל היות בקרים ופקעים אחד בעינים. במצקתו, מקום הליקה
נקרא מצקת כמו שנקרא מקום היסוד הופר (למעלה ג' ג') כי מדרך העברי להחליף שם
המקום עם שם הפעולה הגעשית בו, ונכנני יצוקים במצקתו נמשפט (ואין ז"ל היות הנפרד
מצקת כג"ש הרד"ק) ור"ל כי הותנו עם הים באחד במולקד ולא חוננו אליו איברים איברים.

דברי הימים ב ד

חרגום אשכנוי קלט

בִּיתָהּ: (ה) וְעָבְיוּ טֶפֶחַ וּשְׁפָתוֹ
כַּמַּעֲשָׂה שְׁפַת־כּוֹס פָּרַח שׁוֹשְׁנָה
מִחֲזִיק בְּהִים שְׁלֹשָׁת אֲלָפִים
יָכִיר: (ו) וַיַּעַשׂ כִּיּוֹרִים עֲשָׂרָה
וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וַחֲמִשָּׁה
מִשְּׂמָאוֹל לְרַחֲצָה בָּהֶם אֶת־
מַעֲשֵׂה הָעֹזָרָה יָדֵיהֶם בָּם וְהָיָם
לְרַחֲצָה לְכַהֲנִים בּוֹ: (ז) וַיַּעַשׂ
אֶת־מִנְרוֹת הַזֶּהָב עֲשָׂר כַּמִּשְׁפָּטִים

(ה) זיינע דיקקע וואר איינע
האנד ברייט, אונד זיין ראנד
וואר גלייך דער פארם דעם
ראנדעס אים קעלכע איינר בלש
הענדן ליליע, אונד דרייט טויט
זענד בה קאנטע עס אין זיינעם
רוימע פאסטן. (ו) אונד מאכטע
צעהן בעקקען, זעטצטע פֿינף
צור רעכטען אונד פֿינף צור
לינקען, אים זיך דארין צו וואס
שען, (חז"ל) דאס צוגעהעריגע
דער גאנצפֿער רייניגטע
מאן דארין, אבער דאס מעער
(דמי טוילבחד) וואר פֿיר דיא
פריעסטער דארין צו באדען.

(ז) ער מאכטע אויך צעהן גאלדענע לייכטער, נאך איהרער געהעריגען ווייזע, אונד
זעטצט.

ר ש י

פּוֹנִי בֵּית' אֶל תַּחְתֵּיהֶם. שְׁנַכְמֹן פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם כְּנֹגַד אוֹתָן שְׁכֻדָּרוֹם וְשֶׁל מִזְרַח כְּנֹגַד שְׁמַעְרָב: (ה) וְעָבְיוּ
טֶפֶחַ. שׁוֹלֵיו וּדְפֻנוֹתָיו אֵלֶּךְ שְׁלֹל פִּיּוּ הִיּוּ דֵק מְרוּקָע וּמְרוּדָד: כַּמַּעֲשָׂה שְׁפַת כּוֹס. שְׁמוֹתָן בּוֹ
וּמְלוֹר פָּרַח שָׁן: מִחֲזִיק בְּתִים שְׁלֹשָׁת אֲלָפִים יָכִיל. אֵף זֶה מִחֲזִיק וּבְמַלְכִּים (שס) כְּתִיב אֲלָפִי
בֵּת יָכִיל גִּדְּשָׁא תַלְחָא שְׁהֵנָה ג' סֵאִין שֵׁא' (יחזקאל מ"ה י"א) הַאִיפָה וְהֵנָה תּוֹכֵן א' לֵהֶם הָיוּ
לֵךְ שְׁשֵׁת אֲלָפִים סֵאִין נִמְלָאוּ מֵאָה וּחֲמִשִּׁים מְקוֹה טַהֲרָה לִאֲרַבְעִים מֵאוֹת סֵאִין מֵאָה מְקוֹאוֹת
נִמְלָא גַם לַעֲשָׂרִים מֵאוֹת סֵאִין הַנּוֹתָרִים חֲמִשִּׁים מְקוֹאוֹת וְאֵף לְכַשְׁתַּחֲלוֹק הַכְּלִי לְפִי הַמִּדָּה
שֶׁעָרָו חֲכָמִים אָמַר עַל אִמָּה בְרוֹם שֶׁלֹּא אִמָּה לְמִקְוֵה חֲמִלָּאוּ בֵּן לְשֶׁלֹּא אִמָּה מְרוֹבְעוֹת קוֹמָה וְעֵשֶׂר
עַל עֵשֶׂר מִשְׁפָּחוֹת אֵל שְׁפָחוֹ מְרוֹבְעַת מֵאָה מְקוֹאוֹת וְלִשְׁתִּים אִמָּה עֲגוּלוֹת קוֹמָה וְעֵשֶׂר עַל עֵשֶׂר מִשְׁפָּחוֹ
אֵל שְׁפָחוֹ עֲגוּלוֹת חֲמִשִּׁים מְקוֹאוֹת שְׁמֻרְבֵּעַ יוֹתֵר עַל הָעֲגוּל רַבִּיעַ: (ו) וַיַּעַשׂ כִּיּוֹרִים עֲשָׂרָה.
לְבַד מֵאוֹתוֹ שֶׁל מֵשֶׁה: וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין. לְכִיּוֹר שֶׁל מֵשֶׁה: וּחֲמִשָּׁה מִשְּׂמָאל לְרַחֲצָה בָּהֶם. קִדּוּשׁ
יָדַי וְרַגְלַי: אֶת מַעֲשֵׂה הָעֹלָה יָדֵיהֶם בָּם. מִן מִימֵי הַכִּיּוֹר יָדֵיהֶם קִרְבֵּי הָעֹלָה וְדוֹקָא עוֹל' אֲבָל
שְׁלִמִים לֹא שְׁהִיָּא נֶאֱכָל לְנַעֲלִים וְנֶאֱכָל הָעִיר. הַכִּיּוֹרִים הָיוּ לְקִדּוּשׁ טְבִילָה: (ז) וַיַּעַשׂ אֶת מִנְרוֹת
הַזֶּהָב

ב א ו ר

(ד) ביחה, ולא החולה נגד הרואים. (ה) ועביו, שוליו ודפנותיו, רק אלל שפתו היה דק
מרוקע ומרודד (מפירש"י). כַּמַּעֲשָׂה, ארבעה סמוכים אל שושנה שהיא הסומך בסוף, וכמוהו
בסוף סדר תזריע תורת נגע זרע נגד הלמד, עיין למעלה דה"ט י"ג, וכוס הוא גביע
הזשן בידוע. מחזיק, תואר הבינוני בהוראת המקור בדוגמתו כס"הק (ע' דה"ט י"ג מ"ב)
ושיעורו יכיל להחזיק שלשת אלפים בת, או הכוונה יכיל מקום המחזיק שלשת אלפים בת,
ר"ל יש לו מרחב מקום להחזיק מדה נזאת וכו'. בתים, במלכים נאמר אלפים בת ובספרנו
שלשה אלפים, וע"ז אמרו חז"ל אלפים בלח הם ג' אלפים בינש, כי הגודש הוא שלש בית
הקיבול, ואף כי בפשטות הכתוב אין בת תואר למדת בינש כ"א למדת הלח לבד כמ"ש רש"י
ביחזקאל (שס י') עכ"ל י"ל כי מקום הגודש אלל הים היה יכול להחזיק אלף בת מלבד
אלפים שבתוכו (לו היינו יכולים למרוח ולגדש את הלח אשר בו נדרכ הינש). (ו) ידיהו, הפעיל
משורש דוח, והנה דוח ודמה ונדח מקורם אחד והוראתם נכלל על הפרדת שום ענין נכח
ודוחק

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב ד

וַיִּתֵּן בְּהִיכָל חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ
מִשְׁמָאוֹל: (ח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹחַנוֹת
עֶשְׂרֵה וַנָּח בְּהִיכָל חֲמִשָּׁה מִיָּמִין
וְחֲמִשָּׁה מִשְׁמָאוֹל וַיַּעַשׂ מִזְרְקֵי
זָהָב מֵאָה: (ט) וַיַּעַשׂ חֲצֵר הַכֹּהֲנִים
וְהַעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה וְדִלְתוֹת לַעֲזָרָה
וְדִלְתוֹתֵיהֶם צִפְּהָ נְחֹשֶׁת: (י) וְאֵת-
הַיָּם נָתַן מִכְתָּף הַיְּמִנִית קִדְמָה
מִמּוֹל גִּבָּהּ: (יא) וַיַּעַשׂ חֹרֶם אֶת-
הַסִּירֹת וְאֶת-הַיַּעֲוִים וְאֶת-
הַמִּזְרְקוֹת וַיַּכֵּל הַיָּם לַעֲשׂוֹת

זעמטע ויא אין דען טעמפעל,
פֿינף צור רעכטען אונד פֿינף
צור לינקען. (ח) מאַכטע אויך
צעה טישע אונד שטעללטע
וִיא אין דען טעמפעל, פֿינף צור
רעכטען אונד פֿינף צור לינקען.
אונד מאַכטע הונדערט גאָל-
דענע שאַאלען. (ט) אויך דען
פֿאַרהאַף פֿיר דיא פֿריעסטער
מאַכטע ער, אונד דען גראַסען
פֿאַרהאַף אונד דיא טהירען אין
יעדעם פֿאַרהאַפֿע, אונד דיע-
זע איהרע טהירען בעלענטע
ער מיט קופֿער. (י) דאָו
מעער (טויכחור) זעמטע ער
אויף דיא רעכטע וויטע (דעם
הויטע), מאַרגענווערטס גע-
גען טייטטאָג. (יא) חורם מאַכט-

טע טעפֿע אונד שוויפֿעלן אונד שאַאלען, היעמיט אַלואַ האַטטע ער פֿאַללענדעט דיא אַר-
אח חורם קרי
כייט

ר ש י

הזהב עשר במשפֿטס. למה נאמר במנורות כמשפֿטס לפי שמודיענו למה עשה עשרה מנורות והכל
דרש מן התורה פרחים כפחורים גביעים משקדים נאמרו בפ' שנעים הרי לכל עשרה מנורות
שבעה נרות: (נן פי' אחי אחי דודי ר' קלונימוס ב"ר יהודה ומדרש הוא): ושבעה נרותיה.
כנגד שבעה כוכבים חנכ"ל ש"ס: ויחן בהיכל חמש מימין. למנורה של משה: וחמש משמאל.
ובולם נדרום משמאל של שלחן נכסון: (ח) ויעש מזרקי זהב מאה. שזורקין בו הדם על המזבח:
(ט) ויעש חצר הכהנים. זו עזרת הכהנים: והעזרה הגדולה. זו עזרת ישראל: (י) מכתף
הימנית קדמה ממול גבה. ריחוק אוחו מן המזבח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לזי
שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם: (יא) ויעש חורם את הסירות. סירות

ב א ו ר

ודוחק ממקו' שהו' דבק בירק שיסתמש דוח ביחוד על הסר' הדם מן הנשר, אס בדרך גופני כמו בכתוב
זה וכן ביחזקאל (מ' ל"ח) והרבה בלשון חז"ל, או בדרך כושרי ואח דמי ירושלים יריח
מקרכה (ישעיה ד' ד'). (ו) חמש מימין, למנורה של משה וחמש משמאל (פירש"י), ובענין
ההבערה יש להסתפק אם הכעיר על כלן או על של משה לבד, והיא מחלוקת רז"ל (ירושלמי
שקלים פ"ו הלכה ה'), ויש להביא ראיה קצת לדעת האחרון, ממ"ש להלן ומנורת הזהב ונרותיה
לזכר (דה"ב י"ג י"ח). (ח) שלחנות עשרה, משמאל ומימין לשלחנו של משה, ובזמן בית
שני החקינו עוד שלחן אחד של זהב לתת עליו את לחם הפנים ביחיתו (שקלים פ"ו משנה
ד') מפני שמעלין בקדש ואין מורדין. והנה גם פה נחלקו רבותינו (ירושלמי דשקלים
ומנחות כ"ט ע"ד) אם היה מסדר לחם הפנים על כלן, או רק על של משה לבד, אך
בפסוק הנזכר (דה"ב י"ג י"ח) נאמר ומערכת לזם על השלחן הטהור וכן (שם כ"ט י"ח)
ואת שלחן המערכת. (י) ממול גבה, היא פלא דרומית מזרחית. (יא) הסירות, במלכים
הסירות, ונחלק קמ"ך וכ"ף כהרבה אותיות הדומות קצת, והשעיין יראה כי לשנינו ראוי
היתרון בזה וכמו שאבאר בזס ק ט"ו. היעים, הנלים להרים האשף: ולהסירה נקראו יעים,
וכן

דברי הימים ב ד

תרגום אשכנזי קמ

אֶת־הַמֶּלֶאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בְּבֵית הָאֱלֹהִים: (יג) עֲמוּדִים
שְׁנָיִם וְהַגְּלוֹת וְהַכְתָּרוֹת עַל־
רֹאשׁ הָעֲמֻדִים שְׁתֵּים וְהַשְּׂבָכוֹת
שְׁתֵּים לְכִסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גִלּוֹת
הַכְתָּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעֲמוּדִים: (יד) וְאֶת־הַרְמוֹנֵי
אַרְבַּע מֵאוֹת לְשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת
שְׁנָיִם טוּרִים רְמוֹנִים לְשִׁבְכָהּ
הָאֶחָת לְכִסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גִלּוֹת
הַכְתָּרוֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעֲמוּדִים:
(טו) וְאֶת־הַמִּכְנוֹת עָשָׂה וְאֶת־
הַכִּירוֹת עָשָׂה עַל־הַמִּכְנוֹת:
(טז) אֶת־הַיָּם אֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר

שנים

ר ש י

נחשת שעשויים למחות הדשן לתת לתוך הסירות: (יב) והגלות והכרתות על ראש העמודים
שמים. לשתי העמודי: והשכבות שמים. אלו השכבות שנאשרו למעלה ומדע שכן הוא שהרי לא
בנאן ולא במלכים מזכיר בפרשה זו בשום מקום, שרשרות: לכסות את שתי גלות הכתרות.
לכסות חלל הכתרות בשכבות וחותן ענפים כענפי חרות כמו שפירשתי: (יג) ואת הרמונים
ארבע מאות. למעלה הוא חומר ויעש רמונים מאה הא כיכד אלא כך יש לנו לפרש ודאי
ארבע מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וארבע
טורים הם כדאמר שני טורים לשכבה אחת וכן שני טורים רמונים לשכבה האחת הרי ארבע
טורים והרמונים היו מחזורים בתוך השכבות המעבדים ותקועים לכסות בה היטיב את שתי
גלות הכתרות: (יד) ואת המכונות עשה. ובמלכים כתיב ויעש את המכונות עשר, מכונות
הם

ב א ו ר

וכן הפעל מזה יעז (ישעיה כ"ח י"ט). (יב) עמודים, עתה חוזר ומונה כל המלאכה ביחד
וכן נמ"א ז' מ"ח. והשכבות, הם קליעות מסוככות יחדיו, חוט אחד אחת בסבך רעהו,
וממקור זה נאמר שובך כלשון המענה על לשכות הקטנות אשר ליוני הבית, סמוכים יחד
ורחבים בשכבה. (יד) עשה, בספרנו נאמר שני פגמים עשה, ובמלכים באר"ש תחת הה"א
ונאמר עשר (ומילוף דומה לזה במ"א כ"ב מ"ט כתיב עשר וקרי עשה) והוא הדין, כי
גם בכחונים הקדמים והכזים הוא מונה מספר לכל הכלים, ולפיכך לורך נאמר עשה אחת
ומזים? — (טו) אחד, אין לורך לאמר אחד מאמר של א נאמר יס כסימן הדין, רק
סוכרי

דער וואָרען אונטער דעמאלט:
בען. (טז) אונד דיא טעפּע
אונד שייפּעלן אונד נאָבעלן
אונד אללע גערעטהע דאָס
טאָטע זיין מייסטער חורם
דעם קעניגע שלמה פֿיר דאָ
הויז דעם עוויגען פֿאַן געגלעט
טעטעם קופּפּער. (יז) אין
דעם ירדן קרייזע ליעם זיא
דער קעניג גיעסען, אין דיכ
טער ערדע, צווישען סכּוּח
אונד צווישן צרדהה. (יח) שלמה
מאָטע אללע דיוע גערעטהע
אין זאָ גראָסער מענגע, דאָס
דאָ געווייכט דעם קופּפּער ניכט
ערפֿאַרשט ווערדען קאָנטע.
(יט) זאָ מאָטע שלמה דיא
גערעטהע דיא אים הויזע גאָט
טאָס וואָרען, נעהמליך דען
גאָלדענען אלטאַר אונד דיא

שנים עשר חתניו: (טז) ואת
הסירות ואת היעים ואת
המזלגות ואת כל כליהם עשה
חורם אביו למלך שלמה לבית
יהוה נחשת מרוק: (יז) בכפר
הירדן יצקם המלך בעבי האדמה
בין סכות ובין צרדהה: (יח) ויעש
שלמה כל הכלים האלה לרב
מאד כי לא נחקר משקל
הנחשת: (יט) ויעש שלמה את
כל הכלים אשר בית האלהים
ואת מזבח הזהב ואת השלחנות

ועליהם

טישע

ר ש י

הם בני הכיור ושם מכורש מלאכה: (טז) ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות. אע"פ
שאמרנו כבר למעלה בא וחזר ושנה עוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא
הוזכר למעלה: מרוק. דוגמת מרוק הרמזים (ירמיה מ"ו) ומרוק וסוף במים (ויקרא ו')
ובמלכים (ח' ז') בתיב ממורט כמו כי ימרט ראשו (ויקרא י"ג) וחרגומו נחשת טב: (יז) נעני
האדמה. חרגומא גרושחא בארדי"לא בלע"ז: בין סכות ובין צרדהה. ובמלכים בתיב לררן
לרדהה הוא מקומו של ירבעם וירבעם בן נבט אחרתי מן כלדהה ושם אמו לרועה אשה
אלמנה (מלכים א' י"א) לפי שמת מטמא באהל וגם מזרע כמו כן וכן ע"א מכוונים ומזלות
כמו שגינו בפסוק כל הכלמים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן לרדהה נראה שהלך
התורה

ב א ו ר

מזכירו בסדר המנין, כדי לכווננו עם שאר הכלים בסך כולל. (טז) הסירות, סירות ויעים
זכרו כבר בפסוק י"א. וחזר ושנה אולם בסך הכלל, גם יוסיף להודיענו כי היו מנחשת
מרוק, ויעמיד מזלגות תחת מזרקות (עיין דה"א ב"ז י"ז). — ונספר מלכים א' (ז' מ"ה)
נאמר ג"כ סירות, בסך הכולל, אך צעיקר העשיה נאמר שם (פסוק מ') בירות מ' סירות,
אך בספרנו (פסוק י"א) נאמר על נכון סירות. ואולי יש לפרש ביר כמו סיר על כלי הבישול
כיון ש"א ב' י"ד. אביו, ר"ל אביו שלמה הנזכר אחריו, ונאמר אב בהוראת חרש וקומן מו
שביארתי למעלה, ודומה לו שם פטרון הנזכר במדרש (שהוראתו העיקרית ג"כ על אב ממז) והוא
מלשון יוני כן ג"ל, ולרד"ק יחסר כ"ף הדמיון, ושיעורו עשה חורם באביו, כמו לב שמת יטיב
גחה (משלי י"ז כ"ז) שיעורו כגחה. (יז) בעבי, נעוני האדמה, ושם יצ"י היא משקל ארמי,
ורעו באיוב (ט"ו כ"ו), ובמשקל העברי יאמר מעבה כמו שגא במלכים. צרדהה, במלכים
לררן, וחילוף סימן הנקנס נז"ן ביארתי בדה"א (ב' י"א) והדל"ת אקח היא במואלה עם
המ"ו

דברי הימים ב ד ה

ועליהם לחם הפנים: (כ) ואת--
המנרות ונרותיהם לבערם
במשפט לפני הדביר זהב סגור:
(כא) והפרח והנרות והמלקחים
זהב הוא מכלות זהב:
(כב) והמזמרות והמזרקות
והכפות והמחתות זהב סגור
ופתח הבית דלתותיו הפנימיות
לקדש הקדשים ודלתי הבית
להיכל זהב:

ה (א) ותשלם כל המלאכה
אשר עשה שלמה לבית

יהוה

חרגום אשכנזי קמא

טישע ווארופ דאן שוואבראך
וואר. (ב) אונד דיא לייכטער
אונד איהרע לאמפען אום זיא
אנצונדען נאך דעם געכרוי-
כע פאר דעם דביר, (קרט
דעם מלכעהייגסטען) אללעם
פאן קעסטלעך גאלדע.
(כא) אונד בלומען אונד לאמ-
פען אונד דיא ליכטשענערען
פאן גאלד, נעהמליך גאנץ
פאן גאלד. (כב) אונד מעם-
סער אונד שאאלען אונד בע-
כער אונד רויכפאנען פאן
קעסטלעך גאלדע, אונד
דער איינגאנג דעם הויזעס,
נעהמליך זיינע איינערן טהי-
רען צום אללעהייגסטען
ארטע, אונד דיא טהירען
דעם הויזעס אים היכל (הייגטען
קרטע) ווארען פאן גאלד.

ה (א) זא ווארד פערטיג דאן גאנצע ווערק דאן שלמה געמאכט פיר דאן
הויז

ר ש י

החורה ולא הרחיבה הכר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל: (ב) ואת המנורות ונרותיהם.
להוליח מלכן של מפרשים נרות היו עושין מגופס של מנורה ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורות
ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמו גביעם
במחורים ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין בה נראה נמשה אחר
וכרך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכות שהיו אדוקין בה אינו מזכירם שנקראים על שם
המנורה ומה שעשה עשר מנורות ועשר שלמנות ועשר כיוורים והנרות וכל אשר עשה מפורש
בנתינת דר' פנחס בן יאיר: (כא) והפרח. פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוסיף
משה בפי' בהעלותו עד ירכה עד פרח וגו' שלא נאמר בחומה: והמלקחים זהב. שמגביהים
הפתילה מן הנר שיש בו השמן: הוא מכלות זהב. מזוקק ונרף פי"ן בלע"ז: ובמנחות מפורש
מל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזקקה ולקיים מנורת זהב טהור:
(כב) והמזמרות. כלי זמר: והמזרקות. לזרוק בהם דם על המזבח: והכפות. לבזיכי לבונה:
והמחתות. לחמית בהם חרומת הדשן ושאר הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחתה וגו':

ב א ו ר

התי"ו. (כ) לבערם, להיות צוערים, או להנעירים והראשון נראה עיקר. הדביר, עיין
ג' ט"ז. (כא) והפרח, שם כולל לכל מקלעות הפרחים, ובא ביחוד לסימן הכלל כמו ויהי
לי שור וקמור. והבלקחים, כלים הלוקחים את אשפת הנרות הלאה, ונאמרו בזוגי ע"ש
הרכבתם משני חלקים. מכלוח, לדעתיה הוא מ"הפ כמו כליל (וסי' וח בסוף כמו קומקיות)
ושיעור מכלות זהב, כליל נעשה מזהב (כי נמי למ"ד והכפולים מתחלפים) ולזה נטו גס
ז"ל (שקלים י"א כע"א) שאמרו מכלות זהב, היא כולה זהב של שלמה:

דה"א

הרגום אשכנזי

היו דעם עוויגען, אונד שלמה
בראָטע היניו, וואָס דוד זיין
פֿאַטער געהייליגעט, אונד דאָ
זילכער אונד דאָ גאָלד אונד
אללע געראַטע גאָב ער אין
דיא שאַפֿאַמערין דעם גאָט
טעס הויזעס. (ג) דאָס האָלס
פֿערזאָממעלטע שלמה דיא
עלטעסטען פֿאָן ישראל אונד
אללע הייפֿטער דער שטעממע,
דיא פֿירשטען דער פֿאַמליען
דער קינדער ישראל'ס, נאָך
ירושליב, אים דיא כינדעס לאַ.
דע דעם עוויגען הערויס פֿיה
רען אויס דער שטאָרט דוד'ס,
דאָ איזט ציון. (ט) עס פֿער
זאָממעלטען זיך ביים קאָניגע
אללע מאָנער פֿאָן ישראל,
אַם פֿעסטע, דאָ איזט אים וי
בענטען מאָנאָטע. (ז) דאָ
קאָמען אללע עלטעסטען פֿאָן
ישראל, אונד דיא לויס טרוי

דברי הימים ב ה

וַיָּבֹא שְׁלֹמֹה אֶת־קִדְשֵׁי
דָּוִד אָבִיו וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב
וְאֶת־כָּל־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֶצְרוֹת
בֵּית הָאֱלֹהִים: (ז) אֹז יִקְהִיל
שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
כָּל־רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת וְשִׂאֵי הָאֲבוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְרוּשָׁלַם
לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן: (ח) וַיִּקְהֲלוּ
אֶת־הַמֶּלֶךְ כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּחָג
הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: (י) וַיָּבֹאוּ
כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׂאֵי הַדְּוִיִּם

אח

ר ש י

ה (א) ויבא שלמה את קדשי. וכל מה שנפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן ההקדשות
שהקדי' דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא
מכל הגוים וגו' ומה שהותר לו נתן באולרות בית האלהים ומדרש אגדה יש מחממי' אומרים
לפי שהיה יודע שסופו ליחיד ושלח יהו' אומרים האומות קשה יראתנו שלקחה נקמחה מן
הבית הזה שנבנה מן הגזלות וחמסים שגזל דוד מבתי ע"א שלהם ויש אומרים כך אמר הקב"ה
רעב היה בימי דוד שלש שנים שנה חמר שנה והיה לו לנצח ההקדשות הללו להחיות בהן
עניי ישראל וחגי מבית סיוע שהרי ככל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שנחב למעלה (סס) לא
נאמר בהן בה עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שג' (סס) ומטבת ומכון ערי
הדרעור לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את יס הנחשת וגו' אצל מכסף ומוכר שלא
נאמר בו שעשה שלמה מהן שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם
כסף וזהו לפי פשוטו נר' לי מה שלא אמר נחשת לפי שהנחשת צוול ואינו ראוי וכדי והגון
להביא נחשת באולרות בית ה': (ב) אז יקהל שלמה את זקני ישראל. נהג במדת חכמה
שהקהיל הזקנים ולא הנחורים. יותר מדוד שהקהיל הוא אף הנחורים כדכתיב ויקהל דוד
את כל ישראל ירושלים וגו' (דה"א כ"ח): (ג) בחג. הוא חנהסכות:

ב א ו ר

ה (א) קדשי, הם הנחורים מן הקדשים אשר הקדיש דוד והנגידים והם נזכרים למעלה
דה"א כ"ט. (ב) יקהיל, ב"ד אחרי הה' אצמנהג הספר לפרש את הנחשים הנסמרים
כמו דוד, גדולה, במקום דוד, גדלה, כ"ב: (ג) בחג, במלכים א' (ח' ב') מפורש היות זה
בית האיתנים והוא שם למדש תשרי מפני האסיף בו פרי העץ והשדה הניחה שהוא איתן וחזק
לנוף האדם. (והחכם געווענט מפרש מלת איתן בענין אחר ע"ש). ובנקוד מלת בָּחַג הנה
הוא תמורת בָּחַח כי ה"א הידיעה בא לפני ח"ת בסגול כידוע. (ד) הלויים, ובמלכים א'
(ח' ג') נאמר הכהני' ונאש' הכהני' וקראו בשם לויס נמ"ש בפסוק שג' העלו אותם הכהני' הלוי'.

דברי הימים ב ה

תרגום אשכנזי קמב

אֶת-הָאָרוֹן: (ה) וַיַּעַל אֶת-הָאָרוֹן
וְאֶת-אֱהֶל מוֹעֵד וְאֶת-כָּל-כְּלֵי
הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֱהֶל הָעָלָו אִתָּם
הַכֹּהֲנִים הַקְּדוֹשִׁים: (ו) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וְכָל-עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל הַנוֹעֲדִים עָלָיו
לִפְנֵי הָאָרוֹן מִזִּבְחִים צֹאן וּבָקָר
אֲשֶׁר לֹא-יִסְפְּרוּ וְלֹא-יִמְנוּ מֵרַב:
(ז) וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת-הָאָרוֹן
בְּרִית-יְהוָה אֶל-מְקוֹמוֹ אֶל-דִּבְרֵי
הַבַּיִת אֶל-קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים אֶל-
תַּחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים: (ח) וַיְהִי
הַכְּרוּבִים פְּרָשִׁים כְּנָפִים עַל-

גען דיא לאדע. (ה) זיא פֿיהרי
טען דיא לאדע אינד דאן
שטיפטסעלט אונד אללע הי
ליגען גערעטהע דיא אים צעל.
טע ווארען, דיא פריעסטער
(אונד) דיא לים (נעהויך)
פֿיהרטען דיעזעלבען. (ו) אונד
דער קעניג שלמה אונד דיא
גאנצע געמיינדע ישראל דיא
זיך צו איהם פֿערזאמעלט
האטטע, ווארען פֿאר דער לא.
דע, אונד אפֿגערטען שאפֿען
אונד רינדער דיא ניכט צו צעה.
לען אונד ניכט צו בערעכנען ווא
רען פֿאר מענגע. (ז) דיא פריע.
סטער בראכטען דיא בונדעס.
לאדע דעס ע וגען אן איהרען
ארט, אן דען רביר דעס הוי.
זעס, אלזא אין דאן אללער.
הייליגסטע, אונטער דיא פֿליע.

מקום

געל דער כרובים. (ח) דיא כרובים האטטען אויסגעברייטעט איהרע פֿליענעל איבער
דען

ר ש י

(ח) ואש אהל מועד. שעה משה גזזו שלמה בבית אלהים עם שאר כלים והקדשות לפי שלא
הוצרך לו ורכותיו אמרו שגזזו: ואת כל כלי הקדש אשר באהל. אשר נטה דוד לארון: העלו אותם
הכהנים הלוים. פתרונו מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם
הלוים שאמרתי לך למעלה הכהנים הלוים שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לויים ממש היו וכן
כתוב במלכים (א' ח') וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלוים
כמשפט: (ח) והיו הגרובים פרשים כנפים על מקום הארון. במקום שהארון עומד שם
לפיכך

ב א ו ר

(ח) העלו, מפני שהפסיק אחרי הפעל ויעלו בראש הכתוב, הוא חוזר לאמור העלו. (ו) הנועדים
עליו, שורש יעד מורה בעיקרו על שימת גבול ותכלית לשום דבר או פעולה, אם במקומו
ואם בזמנו ואם בתעודתו הכללית, ומזה נהנה הוראתו בנפעל (ע"ד ההצפעה) על איש
אחד או אישים רבים הנאים אל מקום אחד לתכלית ידוע אשר העמידו לנצח, אם טובה
היא ואם רעה. ומענין הראשון ונועדתי לך שם (שמות כ"ב) ושענין השני אתה וכל
עדת הנועדים על ה' (במדבר ט"ז י"א) וכן בכתוב שלפנינו, ובמלכים א' (ח' ה') הנועדים עליו,
ומן התימה על המכס געזעניוס האומר כי נועד בכתוב היחס על מורה על חבר מורדים
וקושרי קשר, והפעל משני הכתובים במלכים וד"הי. והשם מזה יגיד מלאנו כלשון
המשנה יהיה ביתך בית ועד לחכמים, והוא בפלס יגיד מפעל ילד. ובמלכים נוסף אחרי
עליו מלת אחו, ומפני היותו ללא לורך השמיטו מופרכו. (ו) הכרובים, אינם הכרובים שעשה
כללאל בימי משה, אשר היו מונגים למעלה כ"א הם אלה שעשה שלמה לעמוד על רגליהם
ונוכחו למעלה ג' י"ג. (ח) על מקום, לא על הארון עכמו, כי אם על מקומו אשר הוא
עומד

מקום הארון ויכסו הכרובים
על הארון ועל בדיו מלמעלה:
(ט) ויאריכו הבדים ויראו ראשי
הבדים מן הארון על פני הדביר
ולא יראו החוצה ויהי שם עד
היום הזה: (י) אין בארון רק
שני הלחות אשר נתן משה
בחרב אשר כרת יהוה עם בני
ישראל בצאתם ממצרים: (יא) ויהי
בצאת הכהנים מן הקדש כי

דען ארט דער לאדע, אונד
בעדעקטען זא דיא לאדע אונד
איהרע שטאנגען אבענאויף.
(ט) דיא שטאנגען מאכטען
זיא זא האך, דאס געוועהען
וואורדען דיא ענדען דער
שטאנגען פאן דער לאדע פאר
דעם דביר, (דעם קרטע דעם
מונערהיל-גסטען), פאן אויסען
אבער וואורדען זיא ניכט געווע.
הען, אונד בליעכען דאזעלבסט
בין אויף דען הייטיגען טאג.
(י) ניכטס וואר אין דער לאדע,
אלס דיא ביידען טאפעלן וועל.
כע משה היינינגעגעבען אויף
חורב (דעם בערגע), דא דער
עוויגע זיך פערבאנד מיט דען
קינדערן ישראל'ס, ביא איה.

רעם אויסצוגע אויס מצרים. (יא) ביים הערויסגעהען דער פריעסטער אויס דעם הייליג.
טהומע

ר ש י

לפיכך ויכסו הכרובים על הארון: ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון כך היו עומדים הבדים
ונמסכו כ"ב לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא ענוב הבדים
ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כסו קלת אלל הארון ולא נולס שהיו מגיעים
עד הסורח ואינך יכול למר' שנסו הכרובים על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים
ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאס לא בן אלל באחד מדה אחת היו מושכין
זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שס והם עומדים בקדש הקדשים של אהל
מועד שלא היה כי אס עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה
שנ' אף בהם פורשים וסוככים אין לריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה
עומדים היו למעלה לארון על הכפורת. וכרובים שאל' באן אחס שעשה שלמה עומדים על
רגליהם בקרקע ואעפ"כ אחסן של משה עדיין היו אדוקין על הכפורת כפ' ר' נתן, (ורבותי
פ') הנהנים רלו להננים הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית ה' ולא
יכלו להביא את הכרובים עד כיתל מערני ממש ועל כן היו בולטין בסרובח אף קשה לי דכתיב
ויהי בלאת הכהנים ואחר כן מלא כבד ה' את אלהים. ורבי יוסף ז"ל פי' ויתארכו לא
נאמר דמשמע ויתארכו הן עלמן אלל ויאריכו דמשמע אחרים מאריבין אחס ומפרש האומנין
האריכו הבדים עד לעשרים והיו נוגעין שתי קלותם לכותל מזרחי ושתי קלותם לכותל מערבי
ותימ' יס והיאך יכלו למרש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מהן: (יא) ויהי בלאת
הכהנים מן הקדש. מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית ה' אלל שמפסיק בנתיס וכן

ב א ו ר

עומד שם ובמלכים א' (ח' ז') כתוב אל מקום באל"ף וסופרנו באלו היטב במלת על הכא חמורתו.
(ט) ויאריכו, לדעת רד"ק הכוונה כי האריכו הכרובים את הבדים הקדשים שעשו מלבד אחס
שעשה בלללל, ולפירושו זה אין לורך לומר היות דוחק הבדים וכליטתם מעשה נס (חוס'
מנחת כ"ח ע"ב). והאריכו יולל הוא לשני ע"ד ומה קלי כי אאריך נפשי (איוב ו' י"ח), ולדעת
רש"י הוא עומד דוגמת ובהאריך הענן על המשק (במדבר ט' י"ט) ויפסד כי ארכו הבדים

דברי הימים ב ה

תרגום אשכנזי קמג

טהומע, [דען אללע פריעסטער
דיא זיך פארפאנדען, האטטען
זיך געהייליגעט, דיא אבטהיי
לונגען ווארדן נישט בעאכאט
טעט. (יג) דיא לויס, דיא
זענגער אין איהרער געזאממט
הייט, אסף, הימן, ידותן
אונד איהרע זאגנע אונד איה-
רע ברידער, אין ביסוס קלוי-
דערן, מיט צימבלן אונד לויטן
אונד הארפֿען, שטאנדען אויף
דער מארגענזיטע דעס אל-
טארס, אונד ביא איהנען ווא-
רען און הונדערט אונד צוואנ-
ציג פריעסטער, בלאזענד אין
טראמפעטען. (יג) צו גלייכער
צייט געשאה עס דאס ביא דען
טראמפעטערן אונד זענגערן,
זיא זיך איינשטיממיג הערען
ליעסען צו לאבען אונד צו פרוי-
זען דען עוויגען אונד דיא
שטיממע ערהאבן מיט טראמ-
פעטען אונד צימבעלן אונד
(זאכסטיגען) אינשטרומענטען

כל־הכהנים הנמצאים התקדשו
אין לשמור למחלקות:
(יג) והלויים המשררים בכלם
לאסף להימן לידתון ולבניהם
ולאחיהם מלבשים בויץ
במצלותים ובנבלים ובנרות
עמדים מזרח־מזבח ועמדהם
כהנים למאה ועשרים מחצירים
בחצרות: (יג) ויהי כאחד
למחצירים ולמשררים
להשמיע קול־אחד להלל
ולהדות ליהוה ובהרים קול
בחצרות ובמצלותים ובכלי
השיר ובהלל ליהוה כי טוב כי

לעולם

יתיר ר'. יתיר ל'

דעם שפיעלעם, אונד מיט דעם לאבע דעם עוויגען, דאס ער גוט, אונד דאס עוויג זיינע

גנאדע

ר ש י

במלכים (א' ח') ויהי כאלה הכהנים מן הקדש והענו מלא את בית ה' כי כל הכהנים הנמצאים
התקדשו לדבר זה אין לשמור למחלקות כ"ד של לויס וכ"ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו:
(יג) ויהי כאח' למחצרים. פתרון ויהיו אחודים יחד למחצרים כולם יחד וממה היו אחודים
לדבר זה להשמיע קול א' יחד להלל ולהדות לה':

ב א ו ר

מפאת עלמם והיו בולטים בעובי הפרכת ונראים כשני כפתורים בשני מקומות מבלי לקרעו
וללאת החולה, וכן דרשו רז"ל בכמה מקומות על הכתוב בשיר השירים (א' ה') עיין רש"י
במלכים. (יא) הנמצאים, הכ"ד בש"א והראוי נמצאים, רק בא בש"א כנקודת העבר ובמנהג
ארמיוכו הנמצאים בשאן הכירה (אסתר א' ו') ועוד איזה פעמים נספרנו. אין לשמור,
מפני רוב היצודה והתפארת לא נשארו למשמרותם ולמחלקותם, כ"א התקדשו כלם לעבודה.
(יב) לכלם, בכל מספרם ובשלמותם היו סה, והלמ"ד הוא סימן הכללי כרבים שהזכרתי
בד"א. בויץ, הוא בד מלכים הלכין הנקרא ש"ש נחורה ומבואר בד"א (ד' כ"א). במצלחים,
אגנות נחשת להשמיע קול נעים. למאה, למ"ד נוסף כלמ"ד לאנשלים (זס ג' כ'), או יפוש
במספר קרוב לאשה וכן תרגמתי. מחצרים, משמיעים קול חרושה לאסוף ולקבץ. (יג) ובהרים,
ובאשר הרימו קולם במצלות וכו' אז הבית מלא ענין, ואמר ובהרים, ובהלל, בדרך המקור
במנהגו, וכבר העירתי על הסגולה המיוחדת הזאת אשר לספרנו. כי טוב, מאמר: הודות

תרגום אשכנזי

גנאדע ויא]. בייך הערויסגע-
הען מונח) דא ווארד דא
הווי פאלל פאם געוואלקע,
דאז הווי דעם עוויגען (נעהו-
ויד). (יד) אונד דיא פריע-
סטער קאנטען זיך ניכט הינג-
שטעללען צום דיענסטע, פאר
דעם געוואלקע, דען ערפיללט
האטטע דיא הערר ליכט.
קייט דעם עוויגען דאז גאט.
טעס הווי.

ו (ה) דא שפראך שלמה:
עוויגער! דער עם
אויסשפראך צו וואהנען אים
געוואלקע! (י) איד האבע גע-
בייט איו וואהנהווי דיר צו

עהרען, איינען ארט צו דינעם זיט צו אין עוויגקייט. (ג) דאן וואנדטע דער קאניג זיין אג-
נע.

דברי הימים ב ה ו

לעולם חסדו והבית מלא ענן
בית יהוה: (ד) ולא יכלו הכהנים
לעמוד לשרת מפני הענן כי
מלא כבוד יהוה את בית
האלהים:

ו (ה) אז אמר שלמה יהוה אמר
לשכון בערפל: (ז) ואני
בניתי בית זבל לך ומכון
לשבתך עולם: (ג) ויסב המלך

אח

עהרען, איינען ארט צו דינעם זיט צו אין עוויגקייט. (ג) דאן וואנדטע דער קאניג זיין אג-
נע.

ר ש"ו

ו (א) אז אמר שלמה. הוא ל והבית מלא ענן עבדיו אני יודע שהכונה שוויה צו
בערפל כי כן דרכו בנתיב (שמות כ') ומזה נגזר אל הערפל אשר שם האלהים
והי שרוננו להבית צו ונספרי פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה
שהכונה שוויה בנית אשר בנתיב שהי כך הבטיח לבוא ולשכון צו מתוך ענן וערכל והיכן
אשר (ויקרא ט"ו) כי בענן אראה על הכפורת: (ב) בית זבל. מדור: לשבתך עולם. שמשנבחר

ב א ו ר

ל' כי טוב כי לעולם חסדו מזוי הוא לרוב בספרנו וכן גם' עזרא, אולי היה אחד
ממאמרי דוד המלך אשר נשא אותו העם תמיד על שפתיו, ולזה הזכירו גם הסופר
כפעם בפעם. בית ה', חוזר ומפרש שם ב'ת ואומר שהוא בית ה', ונלשון הנקיה היה
ראוי לבוא יחדיו והבית בית ה', או בהשמעת הנפל ע"ד הארון הברית מ' הארון ארון הכבוד,
וכבר העיר הראש"ע על מנהג זה בכמה מקומות.

ו (א) או, פירש זאת נאמרה במ"א ח' י"ב עד אמלע פסוק ג' שם ואז יפסיק סופרנו מן
הנאמר שם עוד, ויוסיף שני בחובים האמורים בשני מעט גם גם' תהלים (קל"ג) ח'
וע'). ה' אמר, לדעתי הוא דרך קריאה והשיעור: ה' אשר אמר לשכון בערפל! לך בנתיב
בית זבל זה להיות מכון לשבתך עולם. בערפל, רש"י הביא דברי חז"ל בספרי כשראה
שלמה וכו' ע"ש, וא"כ שיעורו אשר אמר והבטיח להיות שוכן בנתיב הזה מתוך ענן וערפל. ושורש
ערפל הוא ע"פ המורה כמו אפל על דבר הנסתר והמנוסה, ומזה בנתיב עשלים נמכות
פלאשים ובחובות ישראל, ונאמר ערפל בהוספת ר"ש ע"ד שרביט, דרמסק. וכן בורשא בארמית
מ' כסא, גם יתכן היות שרש ערף המורה על נטפי מטר בענין יערוף כמטר לקחי (דברים
ל"ב ב') כי העננים יאספו בקרבם את האדים הלחים העולים מן האדמה ויורידים אחת אחת
אל הארץ והלמ"ד הוא סימן המשקל כמו חוגול, גבעול, עזאול. ונקודת ב'יגדל אין פתח
הבית לתשלים ה"א הידיעה, כי אז היה ראוי בקמץ במשכט הידיעה לפני אות הגרון, רק
בפתח תנועה קלה תמור הוא הנשמע מפני חטף העי"ן, ובמלכים הבית בקמץ מה עקבה
הכת, כי עוד לז נזכר הע"פ בעצמותו מקודם ולא יכון לאמור בהערפל, ואם שיש לדחוק
ולאמור כי נכלל הוא במלת ענן הנזכרת, בכל זאת טובה הנקודה בספרנו. (ג) ויסב, כי עד

דברי הימים ב ו

אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל־קְהֵל
יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהֵל יִשְׂרָאֵל עֹמְדִים:
(ד) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת־דְּוִיד
אָבִי וּבִידְוִיד מִלֵּא לֵאמֹר: (ה) מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא־בִתְרַתִּי בְּעִיר
מִכָּל שָׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת בֵּית
לַיהוָה שְׁמִי שָׁם וְלֹא־בִתְרַתִּי
בְּאִישׁ לַיהוָה נָגִיד עַרְעָמִי
יִשְׂרָאֵל: (ו) וַאֲבָחָר בִּירוּשָׁלַם
לַיהוָה שְׁמִי שָׁם וַאֲבָחָר בְּדָוִיד
לַיהוָה עַרְעָמִי יִשְׂרָאֵל: (ז) וַיְהִי
עִם־לִבְבִי דָוִיד אָבִי לְבָנוֹת בֵּית
לַיהוָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִיד אָבִי
יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לִבְּךָ לְבָנוֹת

חרגום אשכנזי קמד

געזיכט אינד זענעטעדיאנאג
צע פֿערוואמלונג ישראל'ס,
דיא גאנצע פֿערוואמלונג
ישראל'ס שטאנד דא. (ד) אונד
ער שפראך: געלאבט זייד דער
עוויגע גאטט ישראל'ס, דער
עס אויסגעשפראכען צו
דור מיינעם פֿאטער, אונד מיט
זינער מאכט עס אויך ערפֿילל.
טע, ער שפראך נעהמליך:
(ה) זייט דעם טאגע, דא איך
מיין פֿאלק הערויסגעפֿיהרט
אויס דעם לאנדע מצרים, ער,
וועהלטע איך קיינע שטאדט
אויס אללן שטעמען ישראל'ס,
אום איין הויז צו בויען, דאס
מיין נאמע דאזעלכסט וואס
רע, איך ערוועהלטע קיינען
מאן צום פֿירשטען איבער מיין
פֿאלק ישראל. (ו) נור ירושלים
ערוועהלטע איך, דאס מיין
נאמע דאזעלכסט זייד, אונד
דור ערוועהלטע איך, דאס ער
(זעגעט) איבער מיין פֿאלק
ישראל ווערדע. (ז) אלס עס
גון אים וויללען מיינעם פֿאט
טערס דור וואר, איין הויז צו
בויען, דעם נאמען דעם עוויג
גען גאטטעס ישראל. (ח) דא

שפראך דער עוויגע צו דור מיינעם פֿאטער: דוא האטטעסט דען וויללען איין הויז צו בויען
מיין

ר ש י

לא שמה שכינה במקום אחר ולא בוצרו הנצח: (ג) וינרך את כל קהל ישראל. ברכה
האמורה בסוף הענין: (ד) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שינה לו בית: מלא. קיים דברו
הטיב: (ה) מן היום אשר הולאתי. שאף זה דברת אל אבי: (ו) ואנחתי בירושלים. מוסב
על

ב א ו ר

נחה היו פניו מול הקידש. (ד) ובירדיו, ובנחמותיו העלומים מלא גם את אשר דבר. (ה) מן
היום, סדר הכתוב הזה ושל אחרייו הוא מכון ומסודר בערך יפה, לא נחמתי בעיר ולא נחמתי
באיש, ולעומתו ואנחתי בירושלים ואנחתי בדוד, אך במ"א (ח' ט"ז) נאמר לא נחמתי בעיר
ולעומתו ואנחתי בדוד מה שאין לו המשך יפה כמוזן לכל משכיל. (ח) יען, אין מלת יען כזה
לסימן כט. והסנה המוזלעת כמשטו בכל ס"הק, כי אז לא יבין עליו היטב פעל הטיביות,
אך

חרגום אשכנזי

מיינעם נאמען צו עהרען, דא-
ראן האסט דא וואהל געטהאן,
עס געוואלט צו האבען.
(ט) אבער נישט דא וואלסט
דאז הייז בויען, זאגדערן דיין
זאג, דער אויס דיינען לעג
דען הערפארגעהען ווירד, דיע-
זער וואלל בויען דאז הייז מיי-
נעם נאמען צו עהרען. (י) דער
עוויגע האט גון ויין ווארט ער-
פיללעט דאז ער געשפראכען,
אונד איך בין גון דא, אנשטאט
דור מיינעם פאטערס, איך
זיצע אויף דעם טהראנע
ישראל'ס זא וויא דער עוויגע
געשפראכען, איך בויע טע
אויך איין הייז רעם נאמען דעם
עוויגען גאטטעם ישראל'ס,
(יא) אונד זעסטע דאז דא
לאדע, אין וועלכער דער בונד
דעם עוויגען איזט, דען ערגע-
שלאססען מיט דען קינדערן
ישראל'ס. (יב) הערנאך טראט
שלמה פאר דען אלטער דעם
עוויגען, אים אנגעזיכטע דער
גאנצען פערזאמלונג ישראל'ס

דברי הימים ב ו

בית לשמי הטיבות כי היה עם-
לבבך: (ט) רק אתה לא תבנה
הבית כי בנה היוצא מחלציה
הוא יבנה הבית לשמי: (י) ויקם
יהוה את דברו אשר דבר
ואקום תחת דויד אבי ואשוב
על כסא ישראל כאשר דבר
יהוה ואבנה הבית לשם יהוה
אלהי ישראל: (יא) ואשים שם
את הארון אשר שם ברית יהוה
אשר כרת עם בני ישראל:
(יב) ויעמד לפני מזבח יהוה נגד
כל קהל ישראל ויפרש כפיו:
(יג) כי עשה שלמה כיור נחשת
ויתנהו בתוך העזרה חמש אמות

ארכו

אונד ברייטעטע ווינע הענדע אויס. (יג) שלמה האטטע אויך מאכען לאססען איין
רונדגעשטעללע אויס קופער אונד עס געשטעללט מיטטען אין דען פארהאף, פֿינף עללען

וואר

ר ש י

על לא במרתי ביציר. ואנחר נדויד מוסב על ולא נזרתי באיש: (ח) הטיבות כי היה עם
לבבך. כלומר גם אני בומר נבית אשר עלה בלכך לננותו לשכן שמי שם כמו שאמר לעזלה:
(יב) ויפרש כפיו. היה לומר כך ויפרש כפיו השמימה ויאמר וגו' אלא שמסיק נתיים להודיע
על מה עמד וכן במלכים (א' ח') ויפרש כפיו השמימה ויאמר: (יג) כי עשה שלמה. מוסב
על

ב א ו ר

אך הוראתו בזה כאלו אמר על דבר אשר היה עם לבבך לננות בית לשמי, הנה הטיבות
בזה, וקלת מזה יען כל תועבותיך (יחזקאל ה' ט') שיעורו על דבר כל תועבותיך. (יב) ויפרש,
טרם יחל בספרנו להזכיר תפלת שלמה כמו צמ"א (ח' כ"ב) יודיענו עוד ענין הסתום שם,
והוא איה מקום מעמד המלך בעת תפלתו? הלז על השוכה לא הותר לזר לעמוד? ולזה
הוא אומר כי על הכיור הנחשת אשר עשה לו בתוך העזרה עליו היה עומד, ואשרי ההפסק

הזה

דברי הימים ב ו

אָרְכּוֹ וְחֲמִשָּׁאמוֹת רַחְבּוֹ וְאֲמוֹת
שְׁלוֹשׁ קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֵד עָלָיו וַיְבָרֶךְ
עַל־בְּרָכָיו נֶגֶד כָּל־קְהֵל יִשְׂרָאֵל
וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו הַשָּׁמַיְמָה: (יד) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲיִן־כְּמוֹתָ
אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֹׁמֵר
הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לַעֲבֹדֶיךָ הַהִלְכִים
לִפְנֶיךָ בְּכָל־לֵבָם: (טו) אֲשֶׁר
שָׁמַרְתָּ לַעֲבֹדֶיךָ דָּוִיד אָבִי אֶת
אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לוֹ וְהַדְּבָר בְּפִיךָ
וּבִידֶיךָ מִלֵּאֲתֶיךָ כִּי־זֶה־הוּא: (טז) וְעַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֹׁמֵר לַעֲבֹדֶיךָ
דָּוִיד אָבִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לוֹ
לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מִלִּפְנֵי
יּוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם־
יִשְׁמְרוּ בְנֶיךָ אֶת־דִּרְכָם לִלְכֹת
בְּתוֹרָתִי כְּאֲשֶׁר הִלְכָתָּ לִפְנֵי:
(יז) וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֶן

דברך

תרגום אשכנזי קמה

וואר זיינע לענגע, אונד פֿינף
עללען זיינע ברייטע, אונד
דרייא עללען זיינע האהע. ער
טראט דארויף, ווארף זיך אויף
זיינע קניעע אים אָנגעזיכטע
דער גאנצען פֿערזאמלונג
ישראל'ס, ברייטעטע זיינע
הענדע אויס גען היממעל,
(יד) אונד שפראך: עוויגער
גאטט ישראל'ס! אים היממעל
אונד אויף ערדען, איזט קיין
גאטט וויא דוא, דער דוא
האלטעסט דען בונד אונד דיא
ליעבע דיינען קנעכטען, דיא
פֿאר דיר וואנדעלן מיט גאנץ
צעם הערצען. (טו) דער דוא
אויך געהאלטען האסט דיינעם
קנעכטע דוד מיינעם פֿאטער,
וואס דוא צו איהם געשפראך
זען; דוא האסט עס געשפראך
זען מיט דיינעם מונדע, אונד
מיט דיינער מאכט האסט דוא
עס פֿאלפֿיהרט אים הייטיגען
טאגע. (טז) האלטע נון עווי
גער גאטט ישראל'ס! דיינעם
קנעכטע דוד, מיינעם פֿאטער,
וואס דו צו איהם געשפראך
זען, דוא שפראכסט נעהם
ליך: עם זאלל דיר נייע אויין
מאן פֿעהלען פֿאר מיר, צו
זיטצען אויף דעם טהראנע

ישראל'ס, ווען נור דיינע וואהנע בעאכטעטען איהרען וועג, צו וואנדעלן זא וויא דוא
געוואנדעלט ביזט פֿאר מיר. (יז) זא לאס בעוועהרען, עוויגער גאטט ישראל'ס,
ר ש י

על נגד כל קהל ישראל כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו: ויעמד עליו. ועתה
יבלין לראותו כל ישראל ומשום שמפסיק הענין לריך לומר כנראשונה נגד כל קהל ישראל
וכן ויפרוש כפיו השמימה: (יד) אין כמוך אלהים. ממה שאתה שומר הנחית והחסד שאתה
גוזר מן השמים לתת לאהביך אתה מלניע וגונו הנחית והחסד לקיים הבטחתך בארץ: ההולכי

ב א ו ר

הוא יתחיל בלשון ס' מלכים כמשפט. (טו) לעבדך דוד, הראוי לעבדך לדוד אבי, כמשפט
הלל לפני הפרט, ובספרי תנ"ך המסוחרים לא השגיחו על זה תמיד ד"מ כעבדי איוב (איוב
מ"ב ז') על עבדי איוב (סס ח' ח') הראוי בעבדי באיוב, על עבדי על איוב. (יז) יאבן,

דיין ווארט, וועלכעס דוא גע-
שפראכעו צו דיינעם קנעכטע
דוד. (יח) אבער זאלל דען
גאטט וואהנען ביא דעומענ?
שען אויף דער ערדע? —
זעהע! דא היממעל אונד
דער היממעל היממעל פאס-
סען דיד ניכט, פיעלוועניגער
דיעזעס הויז וועלכעס איך
געבויטעט. (יט) ווענדע דיד
צום געבעטהעדיינעם קנעכ-
טעס אונד צו זיינעם פלע-
הען, עוויגער מיין גאטט!
דאס דא הערעסט אויף דאז
רופען אונד אויף דאז געבעטה
וועלכעס דיין קנעכט הייטע
בעטעט פאר דיר. (כ) לאס
דיינע פארועהונג וואלטען אי-
בער דייעזעס הויז טאג אונד
נאכט, איבער דען ארט ווא
דיינען נאמען הין צו זעטצען
דא פערהייסען; דאס דא
הערעסט, אויף דאז פלעהען,
וועלכעס דיין קנעכט בעטעט
אן דייעזעס ארטע. (כא) זא

דברך אשר דברת לעבדך
לדוד: (יח) כי האמנתי
את האדם על הארץ הנ-
שמים ושמי השמים לא יכלכלוך
אף כי הבית הזה אשר בניתו:
(יט) ופנית אל התפלת עבדך ואל-
התחנתו יהוה אלהי לשמע אל-
הרנה ואל התפלה אשר עבדך
מתפלל לפניך: (כ) להיות עיניך
פתוחות אל הבית הזה יומם
ולילה אל המקום אשר אמרת
רשום שמה שם לשמוע אל-
התפלה אשר יתפלל עבדך אל-
המקום הזה: (כא) ושמעת אל-
התחנוני עבדך ועמך ישראל אשר
יתפללו

נאגעסט דא אויך הערען אויף דא ביטטען דיינעם קנעכטעס אונד דיינעם פאלקעס ישראל, וועל

ר ש י

לפניך. כמו שהלך דוד אבי וזהו אשר שמרת לעבדך דוד כל' אמת הנטחה: (יח) כי האמנתי
שכ אלהים את האדם על הארץ. ל' תמיה וכי אפשר שיאמין אדם שישכ אלהים על הארץ
כי שמים ושמי השמים וגו' אלא מחמת חסד שנמלת לדוד אבי זמנמת שניתך: אף כי הבית
הזה אשר בניתו. ולמה בניתו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפלתו: (יט) לשמוע
אל הרנה. זו לעקה כמו (מלכים א' כ"ב) ותעבר הרנה במחנה ועל נרחך על לעקתם של
כל אדם שהוא נס מפני צרתו אל יתפלל אלא בלעקתו בסתר. כך תביר המקראות
וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקום שנתך למדת שלא נחאו אלא לדעת בן להוריד
בו שכינה כדי שישכ על הארץ לשמוע ממכון שנתו אל התפלה שיתפללו בו: (כ) להיות עיניך
פתוחות

ב א ו ר

תקיים ויתחזק כי הוויאת אמן הוא הקיום כידוע. (יח) האמנתי, האל"ף בקנון וכן בספר מלכים
ובכרובס"ק הוא נק"ץ חטף אף שתי התנועות האלה יתחלפו כמו שידענו מבנין הפעל וממשקל פועל
וכי"ב. ובוראת אמנתי כמו אמה, והמ"ס בסוף לחזק כמו יומם (על הראות אור היום לבדו נסילוק
הלילה), ריקם (ריק מכל), חנם (כלי סנה אחרת זולתי החנינה) וכדומה. יכלכלוך, עיין למעלה ב' ה'.
ממקום

דברי הימים ב ו

תרגום אשכנזי קמו

וועלכע ווא פלעהען ווערדען
אן דיעזעם ארטע, הערע ווא
דארט ווא דוא טהראנעסט
אום היממעל, א! הערע ווא
אונד פֿערגיב איהנען! (כג) ווען
יעמאנד אן זיינעם נעכסטען
זיך פֿערגעהעט, דארף אים
נען אייד צו שווערען האט,
אונד עס קעממט דער אייד
פֿאר דיינען אלטאר אין דיע.
זעם הויזע: (כג) ווא מעגעסט
אום דעם היממעל דוא עס
הערען, אונד רעכט אים אים
בען, אן דיינען קנעכטען,
דעם בעזעוויכטע זיינען שלעכט.
טען וואנדעל אב זיינעם הויפֿ.
טע צו פֿערגעלטען, אונד דעם
גערעכטען רעכט ווערדען צו
לאססען נאך זיינעם דעכטע.
(כד) ווירד דיין פֿאלק ישראל

יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאֶת־הַ
הַשָּׁמַיִם מִמָּקוֹם שְׁבִתָּהּ מִן־
הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסַלַּחְתָּ: (כג) אִם־
יִחַטֵּא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנִשְׁאַתְּבוּ
אֱלֹהִים לְהֵאֱלֹתוֹ וּבָא אֱלֹהִים לְפָנַי
מִזִּבְחֶךָ בְּבֵית הַזֶּה: (כג) וְאֶת־הוּ
הַשָּׁמַיִם מִן־הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ
וְשִׁפְטָתָ אֶת־עַבְדֶּיךָ לְהָשִׁיב
לְרָשָׁע לְתֵת דֶּרֶכּוֹ בְּרָאשׁוֹ
וּלְרֹצֵחַ צַדִּיק לְתֵת לּוֹ
כְּצַדִּיקָתּוֹ: (כד) וְאִם־יִגְּף עַמֶּךָ

ישראל

ר ש י

פזיחות. בכל עת אשר יתפללו אליך: (כב) אם יחטא איש. מקרא זה על כל ישראל המחייב
חנינו שנועה אם באמת הוא משניע והנסנע נשבע לשקר אחת תשמע השמים ואם הדין
עם הנשבע שבעל הדין מזיקו על השנועה של חנם אף המשניע קרוי רשע: (כג) ולהלדיק
לדיק. שלא לענוש על השנועה שהרי באמת הוא נשבע. וחוספת' דסוטה מפרש אם אשר
יחטא בועל אשת איש. ונשא בו אלה ויחייב בו אלה נשם שהמים בודקין אותה כך המים
בודקין אותו. לפני מונחך בדכתיב (במדבר ה') והעמיד הכהן את האשה: לתת דרכו בראשו.
בדכתיב ובנחה בטובה (שם): ולהלדיק לדיק. בדכתיב ונקמה ונורעה זרע (שם): (כד) ואם
ינגף עמך. ולא מפני שידך קלרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך: ושנו והודו את
שםך

ב א ו ר

(כא) ממקום, כמ"א (ח' ל') אל מקום והוא לשון שאינו מכיון במאמר. (כב) אם יחטא, ושם (ז'
ל"א) את אשר יחטא, הוא ע"ד אשר נשיא יחטא (ויקרא ד' כ"ב) שיעורו אם נשיא יחטא, ולרסיר
כל ספק אמר בספרנו חמורתו אם יחטא איש לרעהו. ונשא, יחייבהו שנועה וישיניהו.
אלה, שנועה קללה שיקבל עליו קללה נמרצת אם הוא נשבע לשקר, כי אלה היראמו קללה
וכן להאלוחו, והוא מול"ה, ובמ"א מלאנו ויואל שאול את העם (ש"א י"ד כ"ד) שהוא מגורה
אחרת, אך הנחיים והחסרים יחלפו על הרוב בהוראתם. ובא אלה, פירש הרד"ק ובא
הנשבע לקבל האלה לפני מונחך, ולפירוש זה חסר הלמ"ד ושעורו ובא לאלה, אך במלכים כתב שיש
בו (ר"ל בפעל ובא) דבר נסתר נופל על לשון זכר ולא פירש עכ"ל, ורנה לומר כי שיעור
המאמר ובא אלה, ומה שנאמר ובא בלשון זכר הנה חסר פה שם אחד זכר שלא פירשו,
ובאילו אמר ובא ענין האלה, או דבר האלה, ומסרון זה מלוי גם בשאר לשונות ונקרא
(עלויפשיס), והעיקר כי ובא הוא פעל סתמי בראש המאמר ואין שומר המין כריכים דוגמתו
ולכן תרגמתי (עם קחחט דער חייד) ולא (דער חייד קחחט). (כג) ועשית, תגלה המשפט,
במעשה

נעשלאנען פֿאַר דעם פֿיינדע
ווייל וואָ געווינדעט ווידער
דיך, אונד וואָ בעקעהרען זיך.
אונד ערקעננען דיינען נאָמען,
אונד בעטען אונד פֿלעהען
צו דיר אין דיעזעם הויזע:
(כג) זאָ מאָגעסט אויס דעם
היממעל דואַ עס הערען אונד
פֿערגעבען דואַ וינדע דיינעם
פֿאַלקעס ישראל אונד זיאַ צו.
ריק ברינגען אין דאָ לאַנד,
וועלכעס דואַ איהנען אונד
איהרען פֿאַטערן געגעבען.
(כד) ווען דער היממעל פֿער
שלאָסען איזט, אונד קיין
דענען קאָממט ווייל וואָ גע
ווינדעט ווידער דיר, אונד וואָ
בעטען אָן דיעזעם אָרטע,
ערקעננען דיינען נאָמען, אונד
קעהרען צוריק פֿאַן איהרען
זינדען, ווייל וואָ זיאַ געדע.
מיטהיגעט: (כז) זאָ הערע
דואַ עס אים היממעל, אונד
פֿערגיב דואַ וינדע דיינעם
קנעכטע אונד דיינעם פֿאַל.
קעס ישראל, נאָכדעם דואַ
איהנען דען גוטען וועג גע
צייגט, וואָרויף וואָ וואַנדעלן
וואַללען, אונד גיב רעגען פֿיר

ישראל לפני אויב כי יחטאו לך
ושבו והודו את שמך והתפללו
והתחננו לפניך בבית הזה:
(כג) ואתה תשמע מן השמים
וסלחת לחטאת עמך ישראל
והשיבותם אל האדמה אשר
נתתה להם ולאבותיהם:
(כד) בהעצר השמים ולא יהיה
מטר כי יחטאו לך והתפללו
אל המקום הזה והודו את שמך
מחטאתם ישובו כי תענם:
(כז) ואתה הוֹתֵשֶׁמֶע הַשָּׁמַיִם וסלחת
לחטאת עבדיך ועמך ישראל
כי תורם אל הדרך הטובה אשר
ילכו בה ונתתה מטר על ארצך
אשר נתתה לעמך לנחלה:
(כח) רַעֲב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דָּבָר
כִּי־יִהְיֶה שָׁדָפוֹן ויִרְקֹן אֲרֶבָה

וחסיל

דיין לאַנד, וועלכעס דואַ דיינעם פֿאַלקע געגעבען צור בעזיטצונג. (כח) ווען הונגער
איזט אים לאַנדע, ווען פעסט איזט, ווען שווינדעט אָדער געלבוֹכט, ווען דיישרעקע,
אָדער

ר ש י

שמך. פתרון והמודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובו כי תענם:
(כד) והשיבותם. והשב אותם אל האדמה כי כשנפלים ונגפים לפני אויביהם תופשים מה
שיכולים ומביאים אותם בשניה אל ארץ אחרת: (כז) כהעלר השמים. כדנתי ועלר את השמים
ולא יהיה מטר (דברים י"א): (כז) כי תורם אל הדרך. כמו שעשית בשניה רעב בימי דוד
ג' שנים (שמואל ב' כ"א) והורית ואמרת להם על שאל ועל בית הדמים כמו כן תורם איהם
חטא

ב א ו ר

במנחה בסועל. (כז) מחטאתם, שיעורו ומחטאתם כמו שהוטב בש"ס (ס' ל"ה).

חסיל

דברי הימים ב ו

וְחָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יִצְרֶלּוּ אֵיבָיו
בְּאַרְצָן שְׁעָרָיו כָּל־גֹּגֶעַ וְכָל־
מַחֲקָה: (כט) כָּל־תַּפְלָה כָּל־תַּחֲנָה
אֲשֶׁר יִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם וּלְכָל־
עַמֵּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּ אִישׁ גִּגְעוֹ
וּמִכְאָבוֹ וּפְרָשׁ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת
הַזֶּה: (ל) וְאַתָּה תִשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם
מִכּוֹן שְׁבִתָּךְ וּסְלִחָת וְנִתְתָּה
רֵאִישׁ כָּל־דִּרְכָיו אֲשֶׁר תִּדְעַ
אֶת־לִבָּבוֹ כִּי־אַתָּה לְבִדְךָ יִדְעָתָּ
אֶת־קֶבֶב בְּנֵי הָאָדָם: (לא) לְמַעַן
יִירָאוּךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכֶיךָ כָּל־
הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם חַיִּים עַל־פְּנֵי
הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִתְתָּה לְאַבְתִּינוּ:
(לב) וְגַם אֶל־הַנִּכְרִי אֲשֶׁר לֹא־
מִעַמֵּי יִשְׂרָאֵל הוּא וּבְאִי מֵאַרְצָן

ח

ט

רחוקה

תרגום אשכנזי קמו

אָדער פֿעלדפֿראַס דאָ אַיזט,
ווען אַיין פֿיינד איהם אים
לאַנדע ווינע שטערטע בעס
לאַנדערט, אָדער ווען זאָנסט
איינע פלאַגע, אָדער אַינע
קראַנקהייט דאָ אַיזט: (כט) זאָ
מעגעסט דוא יעדעס געבעטע,
יעדעס פֿלעהען, פֿאן איינעם
איינצעלנען מענשען אונד פֿאן
דיינעם גאַנצען פֿאָלקע ישראל,
ווען זיא ערקעננען יעדער זיין
נע פלאַגע אונד זיינען שטערן,
אונד איהרע הענדע אוי כרייט
טען אין דיעזעס הויזע,
(ל) מאַגעסט דוא אים הימ־
מע, י עם אָרטע דיינעס וואָהנ־
זיצעס עם ערהערען, אונד
פֿערגעבען, אונד איינעם יע
דען ניד וויינעס וואַנדע פֿער־
געלטען, זאָוויא דוא ווין הערן
קעננעסט, דען נור דוא אַל
ליין קעננסט דאָ הערן דער
מענשענקינדער, (לא) אויף
דאָס זיא דיד פֿירכטען אונד
אין דיינען וועגען וואַנדעלן
אַללע צייט, וועלכע זיא פֿער־

לעבען אים לאַנדע דאָ דוא געגעבען איהרען פֿאָטערן. (לב) אויך דער פֿרעמדע,
דער ניכט פֿאן דיינעם פֿאָלקע ישראל אַיזט, דער אויס איינעם פֿערנען לאַנדע קאָממט

אום

ד ש י

חטא גורם להם על מה נעצרו השמים: (כח) כל גגע. פתרון הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון
גניפה אף בעצירת גשמים ומה עוד להרבו' אלא כל גגע וכל מחלה כיהיה והתפלל: (כט) ופרש
כפיו אל הבית הזה. וזה שאמר כל תפלה וכל תחנון שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחת מהדברים
האלה אשר ידעו איש גגעו כלומר אם יתפלל על גגעו ועל מכאובו להסירו ממנו: (ל) וסלחת
ונחתה לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע ברשעו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעללו
ישיח דברים בלפי מעלה ויאמר אין אלהים יודע לבנו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק
כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: (לא) למען ייראוך. וישוה הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל
לחת

ב א ו ר

(כח) וחטיל ארבה משחית התבואה, ונקרא חטיל מן יחסלנו הארבה (דברים כ"ח ל"ח) כי חטל מורה
בארמית על קץ ותכלית, ומה כסדר ההגדה הפסל סדור פסח וכן בסוף המסכתא. (כט) ידעו,
ירגישו

רְחוּקָה לְמַעַן שְׁמָךְ הַגָּדוֹל וַיֵּדֶךְ
הַרְחוּקָה וּזְרוּעָה הַנְּטוּיָה וּבָאוּ
וַהֲתַפְּלִלוּ אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃
(לג) וְאַתָּה תִשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם
מִמְּכוֹן שְׁבִיחָה וְעֲשֵׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנִּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּ
כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שִׁמְךָ
וְלִירְאָה אֹתָךְ כַּעֲמָךְ יִשְׂרָאֵל
וְלִדְעוֹת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־הַבַּיִת
הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ (לד) כִּי־יֵצֵא עַמָּךְ
לְמִדְּחָמָה עַל־אֵיבָיו בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
תִּשְׁלַח־הֶם וַהֲתַפְּלִלוּ אֵלֶיךָ בַּדֶּרֶךְ
הַזֶּה וְהָיָה אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי לְשִׁמְךָ׃
(לה) וְשִׁמְעָה מִן־הַשָּׁמַיִם אֶת־
תַּפְּלֹתָם וְאֶת־הַחֲנֻתָם וְעֲשֵׂיתָ
מִשְׁפָּטָם׃ (לו) כִּי יִחַטְּאוּ־לָךְ כִּי

אִם דִּינֵנָם גְּרָאִסְעוּ נִאֲמַעְנָם
אִנְד דִּינֵנָר שְׁטִירְקֵנָּן מִאֲכֹמ
אִנְד דִּינֵנָם אִוִּיסְגֵּבְרִיטֵעַ
טֵעַן אַרְמַעַם ווִילֵלֵעַן, אִנְד
קֶאֱמַמְט אִנְד כַּעֲטַעַט אִין
דִּיעֻזַּם הַוִּיזַע׃ (לג) זֶא מִאֵי
גַעֲסַט דּוּא אִיס־הִימְמַעַל, דַּעַם
אַרְטֵעַ דִּינֵנָם וואָה־נִזְוִיעַס־עַם
הַעֲרַעַן, אִנְד ווִילֵלֵא־הַרַע
אִי־הֶם אִין אַלֵּלֵם אִיס וואָס
דַּעַר פֶּרַעֲמִדַּע צו דִּיר־רֹפֶט,
אִוִּיף דִּאָז אַלֵּלַע פֶּאָל־קַעַר
הַעֲרַעֲרִדַע דִּינֵנָעוּ נִאֲמַעַן
עֲרַקֵּנְעַן אִנְד דִּיךְ פִּיר־כְּטֵעַן
זֶא ווִיא דִּיין פֶּאָלֶק יִשְׂרָאֵל,
אִנְד דִּאָס זִיא עֲרַקֵּנְעַן דִּאָס
נִאָךְ דִּינֵנָעם נִאֲמַעַן דִּיעַ
זַעַם הַוִּיזַע־נִאֲנֵט ווִירִד, ווִעַל־
כַּעַם אִיךְ עֲרַבִי־עַט. (לד) וַעַן
דִּיין פֶּאָלֶק אִוִּיסְצִיעַהֲעַט צוֹם
שְׁטִרִיטֵעַ ווִידַעַר זִינֵעַ פִּינְדַּע
וואָה־יֵן דּוּא זִיא וַעַנְדֵּעַן ווִירִכְט,
אִנְד זִיא כַּעֲטַעַן צו דִּיר־וִאָךְ
דִּיעֻזַּר שְׁטִאֲדַט הִין ווִעַלֵּכַע
דּוּא עֲרוּוֹעַהֲלַעַט, אִנְד נִאָךְ
דַּעַם הַוִּיזַע ווִעַלֵּכַעם אִיךְ עַר־
בִּוִּעַט דִּינֵנָעם נִאֲמַעַן צו עַה־
רַעַן׃ (לה) זֶא מַעַגֵּסַט דּוּא
עֲרַהֲעֲרַעַן אִיס הִימְמַעַל אִי־הַר

נַעֲכַעֲטָה אִנְד אִי־הַר פֶּלֶעֲהַעַן, אִנְד אִוִּיס־פִּי־הַרַעַן אִי־הַר רַעֲכֵט. (לו) וַעַן זִיא זִינְדִּיעַן ווִידַעַר
דִּיךְ

ר ש י

לְחַי לְאִישׁ כְּדִרְכּוֹ׃ (לג) וְעֲשֵׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנִּכְרִי. בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי מִתְפַּלֵּל לְחַי לְחַי
כְּדִרְכּוֹ אֲבָל עֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמִזְבֵּי כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לָךְ לִפְנֵי שִׂישְׂרָאֵל מִכִּירִין כְּהִקְדוּשׁ כְּדֹךְ הַוָּא
וּוִידַעִין שְׁהִיכּוֹלַת בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת וְאִם אִין חֲפִלְתוֹ נִשְׁמַעַת חוֹלָה כַּעֲלָמוֹ כַּחֲטָאוֹ וּמִסְפָּשׁ כַּמַּעֲשׂוֹ
אֲבָל הַעֹבֵד כּוֹכָבִים וּמִזְבֵּי קוֹן חַגֵּר וְאִוִּמֵּר שְׁמַעֲחֵי שְׁמַעוּ כְּכֹל הָעוֹלָם וְנִתְיַגְעֵתִי כְּדִרְכִּי הַרְנָה
עַד שְׁנֵאֲזִי וְהַחֲפִלְלִי כַּמְקוֹס הַזֶּה וְלֹא מִלִּפְנֵי כֹחַ מַשָּׂא חֲלָהוֹת לִפְנֵיךְ וְעֲשֵׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנִּכְרִי׃ (לד) דֶּרֶךְ הַעִיר. פִּנְיָה־לְכָד יְרוּשָׁלַיִם׃ (לה) וְעֲשֵׂיתָ מִשְׁפָּטָם. נִקְמַתָם

ב א ו ר

יִנְיָשׁוּ וַיִּבְרְאוּ בְּקִרְבָּם אֶת נִגְעָם, אֲךְ אִין לֹהֶם מִמְּתִיק סִיד וּלְחֵי אֲנִיָּהֶם שְׁנַמְסִים (לג) וְלִירְאָה
הַמְּקַרֵּה חֲמוֹר הַמְּקוֹר, אִוִּי שְׁמִקּוֹר כַּחֲסִיד נִוִּסֶף וְהַעֲנִין חֲסִיד; וְדוֹגְמַתוֹ כְּתוּרָה לֹאֲכָנָה אֶת ה'
חֲלָקִיךְ, לְדַבָּקָה כֹּחַ, לֹאֲשִׁמָּה כַּח וְכְדוּמָה. (לד) אֵלֶיךָ, כְּנוֹכַח, כְּמוֹ שְׁדַנֵּר עַד עַתָּה כְּלָשׁוֹן

דברי הימים ב ו

אין אדם אשר לא יחטא ואנפת
בם ונתתם לפני אויב ושבים
שוביהם אל-ארץ רחוקה ואלו
קרובה: (לז) והשיבו אל-לבבם
בארץ אשר נשבו-שם ושובו
והתחננו אליה בארץ שבים
לאמר חטאנו העוינו ורשענו:
(לח) ושובו אליה בכל-לבם ובכל-
נפשם בארץ שבים אשר-שובו
אתם והתפללו דרך ארצם
אשר-נתתה לאבתם והעיר אשר
בחרת ולבית אשר-בנית
לשמה: (לט) ושמעת מן-השמים
ממכון שבתך את-תפלתם ואת-
תחנוניהם ועשית משפטם
וסלחת לעמך אשר חטאו-לך:
(מ) עתה אלהי יהו-נא עיניך

פתוחות

תרגום אשכנזי קמח

דיך, [דען עס איזט יא קיין
מענש דער נישט זינדעט]
אונד דוא צירנעסט איבער זיא
אונד גיכסט זיא פרייו דעם
פיינדע, אונד איהרע ויעגער
פֿהרען זיא אין אין אנדע-
רעם לאנד, פֿערן אדער גא-
הע; (לז) אינד זיא ענדערן
איהרען זין אין דעם לאנדע
ווא זיא געפֿאנגען זינד, בע-
קעהרען זיך, פֿלעהען צו דיר
אים לאנדע איהרער געפֿאנג-
גענשאפט, אונד שפרעכען:
וויר האבען געזינדעט, האבען
אינו פֿערגאנגען אונד זינד
שולדיג; (לח) אונד זיך בע-
קעהרען צו דיר מיט גאנ-
צעם הערצען אונד מיט גאנ-
צער זעלע, אים לאנדע איה-
רער געפֿאנגענשאפט, וואהן
מאן זיא געפֿיהרט, אונד בע-
טען נאך איהרעם לאנדע הין,
וועלכעס דוא איהרען פֿאטערן
געגעבען, נאך דער שטאדט
וועלכע דוא ערוועהלט, אונד
נאך דעם הויזע וועלכעס איך
געבויעט דייעם נאמען צו
עהרען: (לט) ווא מעגעסט
דוא ערהערען אים הייממעל,
דעם ארטע דיינער וואהנונג,

איהר געבעטא אונד איהר פֿלעהען, אינד אויספֿיהרען איהר רעכט, אונד דייעם
פֿאלקע פֿערגעבען, וואס זיא געזינדעט ווירער דיך. (מ) ווא לאס מיין גאטט! דיינע פֿאך.

ר ש י

באויניהם. א"ע לרכיהם דוגמא לעשות משפט עבדו (מלכים א' ח'): (לח) אשר בנית לשמך.
פתרון הבית הזה אשר בנית כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם או יתפללו לך בבית הזה
או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: (לט) ושמעת וגו' את תפלתם. ועל זה יתגדל שמך

ב א ו ר

נוכח אל הקב"ה, וכמ"ל אל ה' בעירוב גופי השאמר. (לו) ושובם, והוליונם בשניה.
ועל זה מוסב ארץ רחוקה, ופעל ו'שבו'ם הוא מנמי הלמ"ד ולזה הטעם בנית. (לז) והשיבו,
שיעורו והשיבו את המחשבה הטובה אל לבנם, וקדוב מזה זאת אשיב אל לבי (איכה ג'
כ'). (לח) דרך ארצם, פונים בפניהם וכלבנם מול דרך ארצם כי פניית הנוף תסבב גם
נטיית המחשבה אחריה, ועל זה נוסד מדרש חז"ל בזה. והעיר, שיעורו ודרך העיר, ודרך

זעהונג וואלטען, אונד דיין אהר
מעגע פֿערנעהמען דאָ גע.
בעטה אָן דיעזעם אָרט ע.
(מא) אונד נון, ערהעבעדיך
עוויגער גאָטט! צו דיינעם
רוהעזיצע, דוא אונד דיא לא.
דע דיינער העררליכקייט; דיי.
גע פריעסטער, עוויגער גאָטט!
זייען בעקליידעט מיט הייל,
אונד דיינע פֿראָממען מעגען
איך פֿרייען דעס גוטען. (מנ) א!
עוויגער גאָטט! ווייזע ניכט
צוריק, דיינען געזאלבטען,
דענקע אָן דיא גנאָדע געגען
דור דיינען קנעכט.

ז (א) אלס שלמה געענדיגט
האָטטע, פֿיעל פֿויער
פֿאַם היממעל, אונד פֿער.

פתחות ואזניה קשבות לתפלת
המקום הזה: (מא) ועתה קומה
יהוה אלהים לנוחה אתה וארון
עזך בהניה יהוה אלהים ילבשו
תשועה וחסדיך ישמחו בטוב:
(מנ) יהוה אלהים אל־תשב פני
משיחה זכרה לחסדיך ויד עבדה:
ז (א) וככלות שלמה להתפלל
והאש ירדה מהשמים
ותאכל העלה והזבחים וכבוד

יהוה

צעהרטע, דאָ בראַנדאָפֿער אונד דיא אַנדערן אָפֿפֿער, אונד דיא העררליכקייט דעס עווי.
גען

ר ש י

בעולם: (מא) ועתה קומה ה'. שלם להטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון:
אתה וארון עוזך. שלם יטלטל עוד מעתה: עוזך. על שם בן קרוי עוזך על שעה נפלאות ועזירות
בפלשתים וכן נחוב (לעיל ט"ו) בהודו לה' דרשו ה' ועזו ועוד אמרו רבותינו במסנת ע"א
וישרה הכרות (שמואל א' ו') מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים ל"ח):
ילבשו תשועה. מחמת שלם יטלטלו ממקום למקום כמו והיה לך אזור מחניו (ישעיה י"א):
וחסדיך ישמחו בטוב. ברוכ טובות ומעשרות הניתן ללוים בשכר שזמרין את הארון ומשוררין
לפניו: (מב) אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך:
והכהנים

ב א ו ר

עומד במקום שנים. (מ) קשבות, היחיד מזה קשובה במשקל נוטה לארמית, וגם בתהלים
בשירי המעלות (המאחרים במיכורס נידוע) מלאנו תהייה אונד קשבות (ק"ל ב') וממשקל
אחר קשבה (נחמיה א' ו'). (מא) לנוחך, תחת למנוחך בתהלים, ובא במקור תחת שם
המקרה כמנהג הספר. וארון עוזך, טעמו מבוחר למעלה (דה"א ט"ז י"א). חשועה, תחת
צדק, הנאמר בתהלים, וכן ישמחו בטוב תחת ירגנו שם, ונראה כי שינו את דברי השיר בימי
סופר ד"ה, באופן המסכים יותר לתכונת העם ולמלכו בעת ההיא.
ז (א) והאש, וי' והאש הוא להורות על שווי הזמן בין כלות שלמה להתפלל ובין ירידת האש,
ודוגמתו (ה' י"א ע"ש). והנה מן ירידת האש לא נאמר מאומה בספר מלכים, רק
זכר (ח"נ"ד) כי כלות שלמה להתפלל קם מלפני מזבח ה' וגו' ואז זכרה שם הכרזה אל העם
אשר אין זכר לה בספרו. והטעם פשוט כי סופרנו ישמחו אריכות דברי המדברים (אם אינו
מוסב אל הקב"ה), אך יודיענו חלק זה גם ירידת האש והשחוממות העם על זה והכהנים
והלויים במשמרתם, כי כל כמו אלה יקר בעיניו ונוגע לחבליהו, וכן תמלא למעלה בגיון
אָרֶן גם ירידת האש (דה"א כ"א כ"ו) אשר אין זכר לו בס' שמואל. וכבוד ה', הנראה ע"י
האש

דברי הימים ב ז

יְהוָה מָלֵא אֶת־הַבַּיִת: (ג) וְלֹא
יָכְרוּ הַכֹּהֲנִים לָבוֹא אֶל־בַּיִת
יְהוָה כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־
בֵּית יְהוָה: (ג) וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
רָאִים בְּרֹדֶת הָאֵשׁ וּכְבוֹד יְהוָה
עַל־הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אֶרֶצָה
עַל־הַרְצָפָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וַהֲוֹדוּת
לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם הִסְדּוּ:
(ו) וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם זָבְחִים וְזֶבַח
לִפְנֵי יְהוָה: (ה) וַיִּזְבַּח הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה אֶת־זֶבַח הַבָּקָר עֶשְׂרִים
וּשְׁנָיִם אֲלָף וּצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים
אֲלָף וַיַּחֲנֹכוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים
הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם: (ו) וְהַכֹּהֲנִים
עָרְמִשְׁמֵרוֹתָם עִמָּדִים וְהַלְוִיִּם

בכלי

חרגום אשכנזי קמט

גען ערפיללטעדאן הויז. (ג) עס
פערמאכטען דיא פריעסטער
ניכט איינצונעהען אין דאן
הויז דעם עוויגען, דען עס ער-
פיללטע דיא העררליכקייט
דעם עוויגען דאן גאטטעס הויז.
(ג) אונד אללע קינדער ישרא'ס
זאגען, דאס זיך דאן פייער
אונד דיא העררליכקייט דעם
עוויגען אויף דאן הויז הערראכ-
ליעם: זיא בייגטען זיך מיט
דעם אנטליטצע צור ערדע
אויף דאן פפלאסטער, וואר-
פען זיך הין, אונד דאנקטען
דעם עוויגען, דאס ער גוט, אונד
דאס עוויג זיינע גנאדע איוס.
(ד) אונד דער קעניג אונד
דאן גאנצע פאלק בראכטען
אפפער פאר דעם עוויגען.
(ה) דער קעניג שלמה אפפער-
טע צווייא אונד צוואנציג טויט
זענד רינדער אונד הונדערט
אונד צוואנציג טויענד שאא-
פע: אונד זא ווייהעטען דער
קעניג אונד דאן גאנצע פאלק

דאן גאטטעס הויז. (ו) דיא פריעסטער שטאנדען אין איהרען פערריכטונגען, אונד דיא
לויים

ר ש י

ז (ו) והכהנים על משמרותם. כאשר חלקן דוד לנ"ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה
שבע שנו והלויים כמו כן על נ"ד משמרות שלהם להודות בכלי שיר שהיו אומרים
הודו

ב א ו ר

האש הזה, כי הענין והערפל אשר מלאו בראשונה את הבית (ה' י"ד) כבר נעלו מעל הנפירות
בעת התפלה, ועתה ברדת הלהב מן השמים מלא כבוד ה' עוד הפעם את הבית. (ג) על הרצפה,
יפה העיר הרד"ק כי זכר כריעתם על הרצפה כמו שזכר כריעת שלמה על הכיור (ו' י"ג) וכל
אחד במקום עמידתו היה כורע ומשתחוה. ומלת רצפה היא כסוי הקרקע באבנים מסודרות
ומורכבות יחד, והן היו לפני שיש בעלי לבעים שונים, כי רלף וכן לרף יורו גם שניהם על
הכיור וההתאחדות, ועיין בדרשת חז"ל (בפסיקתא ודילקוט על פסוק אל גנת אגוז ירדתי
בש"ה), וענ"פ כלמד מהם טעם נכון לשם רצפה על גמלת, והוא היותו בחילוף המולד מן
רשפה. (ח) ויחנכו, הפעולות הראשונות הנעשות בענין מיוחד וקראו חניכהו. המלך, המלך
והעם הם נושאי המאמר ויחנכו וצאו בקופו אחרי הכעול (בית האלהים) מה שאינו מיוסר
כלשון

הרגום אשכנזי

ל"ם האטמען אין דער האַנד
דיא אינשט זומענטע פֿיר דען
געטטליכען געזאַנג [וועלכע
דער קעניג דוד בערייטעט
האטטע, אום דעם עוויגען צו
דאַנקען מיט דעם לאַבגעזאַנג
גע דוד'ס: „דען עוויג וואָה-
רעט זיינע הילד'ן]. דיא פֿרע-
סטער שטייטעס איהנען געגענ-
איכער אין דיא טראַמפּעטען,
אונד גאַנץ ישראל שטאַנד דאָ.
(ז) דאָ הייליגטע שלמה דען
אינגערן רוים דעם פֿאַרהאַ-
פֿעם פֿאַר דעם הויזע דעם עווי-
ג ז: דען מאַן בראַכטע דאָ
זעלבסט דיא נאַנצאָפֿער אונד
דיא פֿעטטשטיקקע דער פֿריי-
דענאָפֿער דאָר, ווייל דער

דברי הימים ב ז

בְּכָל־שִׁיר יִהְיֶה אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד
הַמֶּלֶךְ לַחֲדוֹת לַיהוָה כִּי־לְעוֹלָם
חֲסִדוֹ בְּהַלֵּל דָּוִד בְּיָדָם וְהַכֹּהֲנִים
מִחֲצִצְרִים נִגְדָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עֹמְדִים: (ז) וַיִּקְדֹּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־
תּוֹךְ הַדָּצָר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־יְהוָה
כִּי־עָשָׂה שָׁם הָעֵלֹת וְאֵת חֲלָבֵי
הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבֵּחַ הִנָּחֶשֶׁת
אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה לֹא יָכוֹל
לְהַכִּיר אֶת־הָעֵלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֶת־הַחֲלָבִים: (ח) וַיַּעַשׂ שְׁרָמָה

אח
י ת ר נ
קיפערנע אלטאר, וועלכען שלמה געמאַכט, ניכט פֿאַססען קאַנטע דיא גאַנצאָפֿער
אונד דיא שפּייזעאָפֿער אונד דיא פֿעטטשטיקקע. (ח) שלמה היעלט דאָ (וויבאָהיטען) פֿעסט
צור

ר ש י

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו: בהלל דויד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות
בידם של לויים: והכהנים מחללים נגדם. שעליהם לשיר במלכות שואמר ובני אהרן הכהנים
יחזקו וגו' (במדבר י'): (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר. רביתו חולקין בדבר זה רבי
יהודה אומר קדש את כלפת העזרה בקדושת המזבח להקטיר על הרקפה כי מזבח הנחשת קטן
מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר (לעיל ב' ח') אלף עולות
יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומיין עולות תמצא שזה של
אזניים גדול מכל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום
מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה ג' אמות ושבעים ושש כשל משה חס כן מה הוא קדש
המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אכנים מחובר ברקפה: לא יכול להכיל. כשל משה

ב א ו ר

הלשון. (ו) בהלל דויד, לדעתי הלל שם הנעשה מן הפעל ונסמך אל דוד, כלומר שיר הלל
של דוד היה בידם כתוב לפניהם, וכן אמרו חז"ל היותו הלל הגדול של דוד, ולד"ק פירושו
שעשה דוד המלך את הכלים האלה ויחדם לאותו הזמן שהיה מהלל ע"י הלויים, והנחמד יבחר.
נגדם, לעומתם ואללם, וכן נגד אחיהם ישבו צירופים (דה"א ח' ל"ב), ובני גד לנגדם ישבו
(שם ה' י"א) הכל שיעורו אלל. עמדים, כוונת מאמר זה שנעשה לעיני כל ישראל, וכן לשעלה
(ו' ג') וכל קהל ישראל עומד שיעורו לעיני קהל ישראל. (ז) ויקדש, חס גם עשה שלמה
את מזבח הנחשת ארבעתים בארבו וברחבו על מזבח משה (עיין ראש פרשה ד') ככל זאת הולך
להוסיף עוד מקום מיוחד ומובדל ברקפת החצר לעשית שם את הזבחים כי רבים היו מאד,
זה בספוט, ודרשת חז"ל עיין זבחים נ"ט ע"א. הנחשת, כתב רש"י במלכים (ח' ס"ד) הוא
מזבח האכנים שעשה תחת מזבח הנחשת ע"כ, וכן לריבין אנו לפרש גם מה שנאמר למעלה
(ד' ח') ויעש מזבח נחשת, אשר עשה, במלכים בא תמורתו אשר לפני ה', אך שם יש לכוונו
גם

דברי הימים ב ז

תרגום אשכנזי קג

ח צור ועלבען צייט זיעבען טאגע, אונדנאנץ ישראל מיט איהם, אין זעהר גראסער פערזאמל- לונג, פאן חמת ביו אן דען באך מצרים (עגיפטן). (ט) אם אכטען טאגע היעלטען זיא דאן שלום. פֿעסט, דען דיא איינווייהינג דעם אלטארס פֿייערטען זיא זיעבען טאגע, אונד דאן לויב- היטטען (= פֿעסט זיעבען טאגע. (י) אם דרייא אונד צוואנציג- סטען טאגע דעם זיעבענטען מאנאטס ענטליעם ער דאן פֿאלק אין איהרע צעלטע, דיא פֿריידיג אונד וואהלגעמוטח ווארען איבער אלל דאז נוטע, וועלכעס דער עוויגע געטח אן אן דוד אונד אן של זה אונד אן ישראל, זיינעם פֿאלקע (יא) וְאָ פֿאל.

אֶת־הַחֹג בָּעֵת הַהִיא שִׁבְעַת יָמִים וְכֹר־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מְאֹד מִבּוֹא חֶמֶת עַד־נַחַל מִצְרַיִם: (ט) וַיַּעֲשׂוּ בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצָרַת כִּי וַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים וְהַחֹג שִׁבְעַת יָמִים: (י) וּבַיּוֹם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שָׁלַח אֶת־הָעָם לְאַהֲלֵיהֶם שְׂמֵחִים וּטוֹבֵי לֵב עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד וּלְשָׁלְמָה וּלְיִשְׂרָאֵל עִמּוֹ:

ויכל

ד ש י

הוא חומר באדם האומר נוס פלוני ופלוני ופסול לעבודה: (ח) מלכו חמת. שהיא כלשון של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהיא כנגדו כמפורש באלה מסעי: (י) וביום עשרים ושלשה לחודש השביעי שלח את העם. שהיא ט' לחנוכה הבית ובמלכים (ח' ח') כתיב וביום השמיני. שהיא כ"ב לחודש פתרון ביום ח' נחן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשילא החג אז הלכו כולם יחד. ע"א ביום ח' נחן להם רשות ושלח אותם היושבים בחוק תחום שנת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל העם כולו ובכ"ר מפרש נטלו רשות ממנו והמתינו עוד שם יום אחד וחזרו ונטלו רשות עוד למחר פעם שנייה לכך נאמר ביום כ"ג בחדש: שמחים וטובי לב וגו' לדוד ולשלמה. כי מה שדבר בפיו (לעיל כ"ח) בך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שנהה הבית לשם ה' ובכ"ר מפרש א"ר לוי כתיב כי חנכת וגו' שמחים מוסב על אשר אמר ה' לדוד שקיים מה שדבר לשלמה מה שדבר בו מכל אחיו כי חכם הוא: ולישראל עמו. בדכתיב במלכים (ח' ח') לא נפל דבר אחד וגו'. ע"א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בנפתון ובהשקט בדכתיב וישב

ב א ו ר

גם על מזבח משה, ולזה בארו פה במאמר אשר עשה שלמה. (ה) חמת, בכר המתמשך בגבול לפון לא"י עד נהר פרת ומבואר למעלה (ד"ה א"י ג'). נחל מצרים, בפשוט הוא המעין היוצא מנהר נילוס ומאר הגבול סמוך לגבול של א"י. ולהעתקת השבעים (ישעי' כ"ז י"ב) הוא שם מקום בגבול מצרים וארם, ויהיה נחל בהוראת עמק, ע"ר נחל אשכול (במדבר י"ג כ"ג). (ט) כי חנכה, ר"ל כי עשו אחר סבות עזרת לחנוכה הבית ולשמחת החג בלחד, כי החנוכה היתה ז' ימים לפני החג והחג מיד אחריה, זה בפשוט ומדרש ז"ל עיין מ"ק (ט' ע"א). (י) עשרים ושלשה, ובמ"א (ח' ס"ו) ביום השמיני שלח את העם, ור"ל ממחרת יום השמיני והוא כ"ג לחשרי, ולדעת רז"ל במ"ק (שם) נפטרו בשמיני ולנו בירושלים הלילה על כן חזרו ונפטרו

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב ז

פֶּאֱלָלֶנְדֶּרֶטְעַם שְׁלֹמֹה דָּאָו הוּיָו
דַּעַם עוּיָנֶעַן אֹנֶד דָּאָו הוּיָו דַּעַם
קֶעֱנִיגִים; אֱלֵלֶם, וּוְאֵם שְׁלֹמֹה
אִים זִינֶנֶע הָאָטְטֶע, צו מַאָכֶען
אִים הוּיָו דַּעַם עוּיָנֶעַן אֹנֶד אִין
זִינֶנֶם הוּיָו, גַּעֲלָנֶג אִיהֶם.
(יב) דָּאָ עֲרֵשִׁין דַּעַר עוּיָנֶעַן דַּעַם
שְׁלֹמֹה דַּעַם נֶאֱבֵטִים, אֹנֶד
שְׁפֶרֶץ צו אִיהֶם: אִיךְ הָאָכֶע
עֲרֵהֶרֶט דִּין גַּעֲבֵט, אֹנֶד
מִיר עֲרוּעֵהֶלֶט דִּי עוּעֵם הוּיָו
צוּם אָפֶּעֶרֶהֶוּיָו. (יג) ווען אִיךְ
דַּעַן הִימְמַעֵל פֶּעֲרֵשְׁלִיעֶסֶע,
אֹנֶד קִין רַעֲגֶען קֶאָטְטֶע, ווען
אִיךְ דַּעַן הִיִּשְׁרַעֲקֶען גַּעֲבִיעֶ=
טַהֶע, דָּאָ לֶאָנֶד צו פֶּעֲרַצֶּה=
רַעַן, אָדַּעַר ווען אִיךְ פֶּעֶסֶט
זַעֲנֶדֶע אִיכַּעַר מִיין פֶּאֱלֶק,
(יד) אֹנֶד עֵם דַּעַמִּיטֶהֶגַּעַט
זִיךְ מִיין פֶּאֱלֶק, דָּאָ נֶאֱךְ מִי=
נַעַם נֶאֱמַעַן גַּעֲנָנֶט אִיזֵט, זִיא

(יא) וַיָּכֹל שְׁלֹמֹה אֶת־בֵּית יְהוָה
וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל־הַבָּא
עַל־לֵב שְׁלֹמֹה לַעֲשׂוֹת בְּבֵית־
יְהוָה וּבְבֵיתוֹ הַצִּלִּית: (יב) וַיֵּרָא
יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה בַּלַּיְלָה וַיֹּאמֶר
לוֹ שָׁמַעְתִּי אֶת־הַפִּלְתָּהּ וּבַחֲרָתִי
בְּמָקוֹם הַזֶּה לִי לְבֵית זִבְחִי:
(יג) הֵן אֶעֱצֹר הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה
מָטָר וְהָיָה־אֶצִּיָּהּ עַל־חֶגְבִּי לֶאֱכֹל
הָאָרֶץ וְאִם־אֶשְׁלַח דָּבָר בְּעַמִּי:
(יד) וַיִּכְנָעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי
עֲלֵיהֶם וַיִּתְפַּלְּלוּ וַיִּבְקְשׁוּ פָנַי
וַיֵּשְׁבוּ מִדְּרָכֵיהֶם הָרָעִים וְאֲנִי

אִשְׁמַע
בַּעֲמַעַן אֹנֶד זֹכֶעַן מִיין אָנַעוּיָכֵט, אֹנֶד קַהֲרַעַן צוֹרִיק פֶּאֶן אִיהֶרַעַם בָּאָעַן וּוְאֶנְדַּעַל: וְאִי
וַיֵּלֶל

ר ש י

וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר (שס ה'): (יב) וַיֵּרָא ה' אֶל שְׁלֹמֹה בַּלַּיְלָה. בַּחֲזוֹן לַיְלָה: שְׁמַעְתִּי
אֶת חִפְלֹתָךְ. בְּלִשׁוֹן שְׁאֵמֶר שְׁלֹמֹה וְשְׁמַעְתִּי הַשִּׁיב הַקֶּבֶץ שְׁמַעְתִּי חִפְלֹתָךְ הוּא חִפְלֹל בְּהַעֲלֹר
הַשָּׁמַיִם הַשִּׁיב הַקֶּבֶץ הֵן אֶעֱבֹר. הוּא חִפְלֹל רַעַב וְאֶרְנָה וְהַקֶּבֶץ מַשִּׁיבוֹ וְהֵן אֶלֹהִים עַל חֶגְבִּי
הוּא חִפְלֹל עַל דָּבָר וְהַקֶּבֶץ מַשִּׁיבוֹ וְאִם אֶשְׁלַח דָּבָר בְּעַמִּי: (יד) וַיִּכְנָעוּ עַמִּי. בְּמַה שִׁתְּפַלְּלוּ
וַיִּבְקְשׁוּ פָנַי וַיֵּשְׁבוּ מִדְּרָכֵיהֶם הָרָעִים הִרִי ג' כּוֹנֵג ג'. הֵן אֶעֱבֹר וְהֵן אֶלֹהִים וְאִם אֶשְׁלַח כּוֹנֵג
ג'

ב א ו ר

וּנְפִטְרוּ מֵאִתּוֹ עוֹד הַפֶּעַם מִמַּחֲרָתוֹ וַע"ע בְּפִירֵשׁ"י. (יא) וְאֶת כָּל הַבָּא, הוּא בִּיאֹר לְמַלְת
חֶשֶׁק (מ"א ע' א') וְר"ל כָּל אֲשֶׁר בָּא בְּלִבּוֹ וְעֵלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הַלֵּלִים, וְנִשְׁאֵף הַמֶּלֶךְ הַצִּלִּית
חֶסֶד שֶׁ כָּלֵל. הַצִּלִּית, יוֹלָא וְר"ל הִיא מַלְלִית אֶת הַמַּעֲשֶׂה וְעוֹשֶׂהוּ בְּשִׁלְיֹמוֹת, וְהוֹרָאֵת כָּלֵל
עַל הַעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂהוּ בַּחֲזוֹק וְכֵן וַיִּבְקַע אֶת כָּל לִוְיִי מִכְשׁוֹל הַנִּזְכָּרִים מִמּוֹלֹ לְשֹׁטֹ, לְמַעַן מִזֹּאת
דָּרַךְ וְאֹרֶחַ אֶל מִחוּץ חִפְלוֹ, וְזֹה יֹאמֶר כָּלֵל עַל הַעוֹבֵר בֵּין בְּתָרִי הַנֶּהָר (ש"ב י"ט י"ח) וְכֵן
עַל הַמַּחֲשָׁל מִמְּלִכּוֹ בַּחֲזוֹק וְעוֹ עַל עֵינֵי אֲחֵר (עֲמוֹס ה' ו'). (יב) וַיֵּרָא, חֹזֵר בְּמ"א (ט' ב')
אֶךְ דְּבָרֵי הַקֶּבֶץ הַנֶּאֱמָרִים פֶּה עַד פֶּסוּק ט"ו גִּשְׁמִיטוֹ שֶׁ. לְבִיָּה זִבְחִי, חוֹזֵר לְב"הֶמֶק אִם
ע"ש הַקֶּרְבָּנוֹת, אִו יַעֲן יִשְׁפְּכוּ שֶׁ הוֹלְכֵי שְׁחֹת אֶת שִׁחָם לְפָנַי ה' וְזִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבְּרָה,
וְלֹא נִמְלֵא חוֹזֵר זֶה לְב"הֶמֶק בְּשֵׁאֵר ס"ה. (יג) חֶגְבִּי, כִּנֹּר בִּאֵף דַּעַתִּי בְּהַמַּעֲמָר ס' וַיִּקְרָא,
כִּי נֹאמֶר חֶגְבִּי בְּחִלּוֹף הַמּוֹלָא מִן חֶגְבִּי סֵלַע, כִּמוֹ שְׁנִקְרָא סֵלַעִם מִן סֵלַע, וְהוּא ע"ש סֵלַעִי
לִוְיִים אֲשֶׁר הוּא שׁוֹכֵן בָּהֶם, וְכֵן הַאֲחֵרִים עָשׂוּ בְּאֶרְצוֹת פֶּעַל לְהוֹרֹת עַל הַהִשְׁחָחָה ד"מ וְכֵלֵעַ
כֶּהרֶם הַזֶּה (יִשְׁעִי כ"ה ו') מִדְּגוֹמוֹ וְהַחֲלַעַמֹן כְּטוֹרָא דִּין. (יד) וַיִּכְנָעוּ, יִכְנָעוּ אֶת עַלְמָם,
וְהַנִּפְעַל

דברי הימים ב ז

וַאֲשַׁמַּע מִן־הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח
לְחַטְאֹתָם וְאַרְפָּא אֶת־אֲרָצָם:
(טו) עָתָה עֵינִי יְהוָה פָּתְחוֹת וְאֲנִי
קָשְׁבוֹת לְתַפְלַת הַמָּקוֹם הַזֶּה:
(טז) וְעָתָה בְּחַרְתִּי וְהִקְדַּשְׁתִּי אֶת־
הַבַּיִת הַזֶּה לְהָיִית שְׁמִי שָׁם עַד־
עוֹלָם וְהָיוּ עֵינִי וְלִבִּי שָׁם כָּל־
הַיָּמִים: (יז) וְאַתָּה אֱסֹף־הַלֵּךְ לִפְנֵי
בְּאִשְׁרֵי הַלֵּךְ דָּוִד אָבִיךָ וְלַעֲשׂוֹת
כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וְחָקִי וּמִשְׁפָּטִי
תִּשְׁמֹר: (יח) וְהִקִּימוּתִי אֶת כִּסֵּא
מַלְכוּתֶךָ כְּאֲשֶׁר כָּרַתִּי לְדָוִד
אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
מִוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל: (יט) וְאִם־תִּשׁוּבוּן
אִתָּם וְעִזְבֹתֶם חֻקוֹתַי וּמִצְוֹתַי
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם
וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: (כ) וְנִתְּשִׁיתִם

תרגום אשכנזי קנא

ווייל איך ערהארען אים הימ-
מעל, ווייל פערנעכען איהרע
זינדען, אונד היילען איהר
לאנד. (טו) מיינע פארזעהונג
זאלל וואלטען איבער זיא, אונד
מיין אהר הארען אויף דאזגע-
בעטה אן דיעזעס ארטע.
(טז) נון האבע איך דיעזעס הויז
ערוועהלעט אונד געהייליגעט,
דאס דאזעלבסט מיין נאמע
רוהע אין עוויגקייט, אונד מיי-
נע פארזעהונג אונד מיין
וואהלוואללען זאללען דא-
זעלבסט וויילען איסמערואה-
רענד: (יז) אונד ווען דוא פאר
מיר וואנדעלסט, זא וויא גע-
וואנדעלט איוט פאר מיר דור,
דיין פאטער, אונד פאלל-
פיהרעסט אלל דאזיעניגע,
וואס איך דיר געביעטהע, אונד
מיינע געזעטצע אונד פערארד-
נונגען בעאבאכטעסט, (יח) זא
ווייל איך בעפעסטגען דען
טהראן דיינעס קעניגרייכס,
זא וויא איך מיך דיינעס פא-
טער דוד פערבונדען, אינדעם
איך זאגטע: עס זאלל דיר
(דיינעם טאטע) ניע פעהלען
איון מאן, דער איבער ישראל

העררשט! (יט) ווען איהר איך אבער אבווענדעט, אונד פערלאססטע מיינע געזעטצע אונד
מיינע געבאטע, דיא איך פיר איך בעשטימט, אונד געהעט'הין, דיענעט אנדערן
גאטטערן, אונד בעטעט ויא אן: — (כ) דא ווייל איך ויא אויסרייסען אויס מיינעם לאנד-
דע

ר ש י

ג' תולדות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם: (טו) והיה עיני ולבי. תרגם
ינחן וטהא שכינתי שריא ב' אס רעותי מתעבדא תמן כל יומיא והיו עיני שס. אס לבי

ב א ו ר

והנפעל בהוראת ההתפעל על דרך השקפה לך שיעורו שמור את עצמך. (טו) קשבות, נוטם
לארמית במשקלו עיין למעלה (ו' מ'). (טו) עיני ולבי, כתב הכד"ק במלכים השגתי ורלוני
ע"ב, ונראה שרפה לרמוז בעין על ההנהגה המיוונה, ובלב על ההנהגה הפנימית. (יט) אחת,
מתחיל פתאום בלשון רבים וכן במ"א (ט' ו'), וזרות נסדר הגופים אינו זר. (כ) ונחשתים,
נטע

תרגום אשכנזי

דע, וועלכעס איך איהנענעג-
געבען, אונד דיעזעס הויז,
וועלכעס איך געהייליגעט מיי-
נעם נאמען, ווילל איך פֿער-
ווערפֿען פֿאָן מיינעם אַנגעווי-
טע, אונד ווילל עס מאַכען
צום בייאשפיעל אונד צור וואַר-
נונגסלעהרע פֿיר אַללע פֿעל-
קער. (כא) דיעזעס הויז, וועל-
כעס וואָ ערהאַבען וואַר, דאַרף
בער ווירד יעדער פֿאַרבייאַנע-
הענדע זיך ענטזעטצען, אונד
ווירד פֿראַגען: וועסוועגען האַט
דער עוויגע אַלואָ געטהאָן דיע-
זעס לאַנדע אונד דיעזעס הויז-
זע? — (כב) אונד מאַן ווירד
אנטוואַרטען: ווילל זיא פֿער-
לאַססען האַבען דען עוויגען
גאָט איהרער פֿאַטער, וועל-
כער זיא הערוויסגעפֿיהרט
אויס דעם לאַנדע מצרים, אַן
אַנדערן געטטערן הינגען, זיא

דברי הימים ב ז

מַעַל אֲדַמְתִּי אֲשֶׁר-נָתַתִּי לָהֶם
וְאֶת-הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר-הִקְדַּשְׁתִּי
לִשְׁמִי אֲשֶׁלִּיךְ מֵעַל פָּנָי וְאֶהְיֶה
לְמִשְׁכְּל וּלְשִׁנְיָה בְּכָל-הָעַמִּים:
(כא) וְהַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר-הָיָה עָלֵינוּ
לְכָל-עֵבֶר עָלֵינוּ יֵשֶׁם וְאָמַר בְּמָה
עָשָׂה יְהוָה כִּכָּה לָאָרֶץ הַזֹּאת
וּלְבַיִת הַזֶּה: (כב) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר
עָזְבוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם
אֲשֶׁר הוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיַּחֲזִיקוּ בֵּאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לָהֶם וַיַּעֲבְדוּם עַל-כֵּן הֵבִיא
עֲלֵיהֶם אֶת כָּל-הָרָעָה הַזֹּאת:

ויהי

אַנבעטעטען, אונד איהנען דיענטען; דאַרום האַט ער אַיבער זיא געבראַכט אַלל דיע-
זעס אונגליק.

ר ש י

וחכמי שם: (ב) אשליך מעל פני. כתנאי שניי וביניכם ואם לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו)
מה נאמר והשימותי את מקדשיכם: ואתננו למשל ולשנינה. כענין שמואלים משל על מי שאירע
לו דבר פגע. ולשנינה כמו (דברים ז') ושננתם לבניך ותחנינון לשון סיפור רעות וכן תרגום
ויספר ואישתעי ולשוני: (כא) לכל עובר עליו ישים. כלומר יחבר הבית ואז כל עובר עליו
ישום כמו (איוב י"ח) על יומו נשמו אחרונים: כמה עשה ה'. כמו על מה עשה ה' (דברים
כ"ט) וכן נתיב במלכים א' ע':

ויהי

ב א ו ר

נטע ונתש ונתן שלשם יורה בעיקרם, על העמקת שום ענין ממקום חיבורו, ועל פירודו
ממלכו אשר הוא דבק בו, ונאמר ונתשמים בלשון נסתר (ולא בנוכח כמו שדבר עד עתה) מפני
הקללה, והשם בזהבית נראה כאינו יכול לדבר עמהם פנים בפנים בעת הקללה. למשל,
לדמיון על אחרית רעה. ולשנינה, להתול ולבז, ושנינה הוא מענין יחרוק שן, כי המהמל
והמשחק על דבר הנבזה בעיניו, יחרוק שניו בלעג מעוג. (כא) אשר היה עליון, במלכים
יהיה עליון, והכוונה שם אשר ראוי להיות עליון. לכל עובר, הלמ"ד נוסף, כלמ"ד
לאנשלים בן מעכה (דה"א ג' ב'). ישם, שםם יורה על חסרון הסדר והחיבור בשום ענין,
כמו חורבן בית. וישתמש גם על הדואה דבר הנפלא בעיניו במאד, כי אז כל מחשבותיו הם
מבהלים ובאין סדרים על המחזה ההוא.

ויהי

דברי הימים ב ח

ח (א) ויהי מקץ עשרים שנה אשר
בנה שלמה את בית יהוה
ואת ביתו: (ב) והערים אשר נתן
חורם לשלמה בנה שלמה אותם
ויושב שם את בני ישראל:
(ג) וילך שלמה חמת צובה ויחזק
עליה: (ד) ויבן את תדמור
במדבר ואת כל ערי המסכנות
אשר בנה בחמת: (ה) ויבן את

בית

ד ש י

תרגום אשכנזי קוב

ח (א) חז ענדע פֿאַן צוואנציג
יאהרען, אין וועלכען
שלמה דאז גאטטעס הויז אונד
זיין אייגענעס הויז ערבויעט
האטטע, (ב) שלמה אויך יע-
נע שטערטע וועלכע חירם
איהם געגעבען, ערבויעט,
אונד דיא ישראל דאזעלכסט
אנזעססני געמאכט: (ג) דא
צאג ער נאך חמת אן צובה,
אונד איבערוועלטעטע עס.
(ד) ער בויעטע תדמור אין דער
וויסטע אינד אללע פֿארראטס-
שטערטע דיא אין חמת אנגע-
לעגט זינד. (ה) בויעטע אויך

בית

ח (א) ויהי מקץ עשרים שנה. פתרון מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית ה' שנע-
שנים וזאת ביתו י"ג שנים בדכתיב במלכים (שס ו'): (ד) ויבן את תדמור במדבר.
במלכים (ח' ט') כתיב את תמר ותדמור קרינו וזה שנינו כיבמות אין מקבלים גרים מן
התורמדי' ובכ"ר בפרשת עקידה מפרש שערזו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עלמס ונתחלפו
לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמר לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה
עמם שלמה שכל' להם כרך תדמור. ומשום שלמה לא נכתב כאן תמר אלא תדמור כלומר
עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לימר כאן הוא בנה כרך שמרדו בו וקלקלו
בו

ב א ו

ח (א) ויהי מקץ, בפשוט הוא מוסב על וילך שלמה בפסוק ג' ואולי מאמר ויהי מקץ הוא בעלמו
נשוא המשפט, ור"ל עתה כבר עברו עשרים שנה אשר בקרבם בנה שלמה את בית ה' וזאת ביתו.
(ב) והערים, ובקרב הימים האלה בנה שלמה גם את הערים אשר נתן לו חורם, ויושב שם בני
ישראל והנה במלכים (ח' י"א) נאמר כי חירם נתן לשלמה עזי ארזי' וברזשים וזהב, ושלמה נתן לחיר'
עשרים עיר בארץ הגליל, ומן עשרים הערים האלה, לא נשמע מאומה בספר דברי הימים,
ונמו כן אינו מדבר במלכים מן הערים אשר נתן חורם לשלמה (וכן תמצא עוד כמה פעמים
כי יפרש האחד את הסתום בתוך השני). ולדעתי שם הוא רוצה להזכיר את המשפטים אשר
דבר חירם את שלמה על אודות הערים אשר נתן לו, וכי קרא להם ארץ הכנול לכן באו
שם הערים אשר נתן שלמה לחירם; ובספרנו אשר כל מגמתו להגדיל תפארת בית דוד (אם
לא נגד האמת היא) הוא מזכיר את הרחבת גבול ישראל ע"י ערים הנחונים לשלמה והכנושים
מידו; אפס כי לא תהיה תפארתו בו אט יסופר כי נתן ממלכותו חלק למלך זר, לכן המריש
מזה, אחרי שלא תשחית זאת את הסדר והמערכה במקברתו, ובאמת נתנו שלמה וחירם ערים
איש לאחיו להחזיק אחיה. (ג) חמת צובה, העיר הזאת מנוארת למעלה (דה"א י"ח ג')
ועליה התחזק שלמה ויבנה, וכן בא להלן (כ"ז ה') ויחזק עליהם בהוראה זאת. (ד) ויבן
את תדמור וגו' ואת כל ערי המסכנות, היטב נזכרם והגדיל בשרונם כי הבנין העיקרי
בנה ה' בהם לפנים. והוא הוסיף שלימותם ויבנם כפי ראית עיני חבמתו, וכן ויבן את
ההר (מ"א ט"ז כ"ד) שיעורו הגדיל עוד בשרונו בחזק ועז למחסה אדם בנחותו עליו בנין
חזק ואמין. המסכנות, כתי אולר ואסמות המלך כמו (שמות א' י"א) ערי מסכנות, והזימר

תרגום אשכנזי

בית חורון דאז אָבערע, אונד
בית חרון דאז אונטערע, פֿע-
סטע שטערטע מיט מויערן,
טהאָרען אונד ריגעלן. (ו) אויך
בעלת אונד אללע פֿאַרראַטס-
שטערטע דיא שלמה האַטטע,
זא וויא אללע שטערטע פֿיר
דיא וואַנען אונד דיא שטערטע
פֿיר דיא רייטער, אונד אללעס
וואַס שלמה לוסט האַטטע צו
בויען אין ירושלים, אונד אויף
דעם לבנון אונד אים גאַנצען
לאַנדע זיינער הערשאַפֿט.
(ז) אללעס פֿאַלקראַז איבריג-
געבליבען פֿאַן התי, אמורי,
פרוי, הוי אונד יכוס וועלכע
ניכט געהערטן צו דען קינדערן
ישראל'ס, (ח) איהרע נאָכ-
קאָממען נעהמליך, דיא נאָך
איהנען געבליעבען אים לאַנג-
דע, וועלכע דיא קינדער
ישראל ניכט פֿערטילגעט,
דיוע האָב שלמה צום פֿראָהני-
דיענסטע אויס, פֿיר איממער-
וועהרענד. (ט) אָבער אויס
דען קינדערן ישראל'ס מאַכטע
שלמה קיינע קנעכטע צו זיינער
פֿאַרבייט; דען זיא וואַרען דיא
קריעגס-

דברי הימים ב ח

בֵּית חֹרֹן הָעֲלִיֹן וְאֶת-בֵּית
חֹרֹן הַתַּחְתּוֹן עָרֵי מְצֹר חֲזֹמֹת
דְּקָתִים וּבְרִיחַ: (ו) וְאֶת-בַּעֲלַת
וְאֶת כָּל-עָרֵי הַמְּסָכְנוֹת אֲשֶׁר-הָיוּ
לְשִׁלְמָה וְאֶת כָּל-עָרֵי הָרֶכֶב וְאֶת
עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֶת כָּל-חֶשֶׁק
שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חֶשֶׁק לַבָּנוֹת
בִּירוּשָׁלַם וּבַלְבָּנוֹן וּבְכָל אֶרֶץ
מִמְּשָׁלָתוֹ: (ז) כָּל-הָעַם הַנּוֹתָר
מִן-הַחֲתִי וְהָאֹמִרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲחִי
וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִי־יִשְׂרָאֵל הָמָּה:
(ח) מִן-בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נִזְתָּרוּ
אַחֲרֵיהֶם בָּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא-כָלוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמָס
עַד הַיּוֹם הַזֶּה (ט) וּמִן-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר לֹא-נָתַן שְׁלֹמֹה לְעַבְדִּים
לְמַלְאכָתוֹ כִּי-הָמָּה אֲנָשִׁי

מלחמה

ר ש י ר

זו ועל כן כתב תדמור ולא תמר: (ה) ערי מצור. לפי שהיו עומדים על התקום הולדנו
חוץ כל כך: (ט) למלאכתו. למלאכת בנינו למה כי הגדים למלאכתו ולא אנשי ישראל לפי
כי

ב א ו ר

על אסמות כאלה נקרא סובן. ולדעת החכם געזעניוס המלה מחולפת עם כנס. (ה) מצור,
עיר אשר תחילת בחומות וחיל נגד לוריה, תקרא עיר מצור (תהלים ל"א כ"ב יחזקאל ד'
(ז'). (ו) הרכב, מרכבות המלך ועגלותיו היו קלס גס חזן לירושלים כמו שכתבתי כבר
אלל ערי הרכב הנזכרים למעלה (ד"ב א' י"ד). הפרשים, הם רוכבי הכבד, והערים
אשר ישבו בהם והתלמדו בשמרתם שמה, נקראו ערי הפרשים. (ח) אשר לא כלום, במלכים
(ט' כ"א) אשר לא יכלו בני ישראל להכריעם, וטעם השנוי נאיתי בהקדמה. עד היום הזה,
עיון באורו בהקדמה. אשר לא בחן, מלת אשר מיותרת כאן להלן (כ"ב ו'), או שהכחוש
מסורס

דברי הימים ב ח

מלחמה ושרי שלישיו ושרי
רכבו ופרשיו: (י) ואלה שרי
הנציבים אשר למדך שלמה
חמשים ומאתים הרדים בעם:
(יא) ואת בת פרעה העלה
שלמה מעיר דוד לבית אשר
בנה לה כי אמר לא תשב אשה
לי בבית דוד מדן ישראל כי
קדש המה אשר באה אליהם
ארון יהוה: (יב) אז העלה שלמה
עלות ליהוה על מזבח יהוה אשר

יתיר י

בנה

תרגום אשכנזי קנג

קריעגסלייטע אונד דיא אָבער-
סטען זיינער וואָנענשטרייטער
אונד דיא אָבערסטען זיינער
וואָנען אונד זיינער רייטער.
(י) דיא אָבעראויפֿזעהער (דער
מרכיט) דעם קעניגס שלמה
וואָרען צווייא הונדערט אונד
פֿינפֿציג, דיא איבער דאָס
פֿאלק דיא אויפֿזיכט האַטטען.
(יא) דיא טאָכטער פרעה'ס
פֿיהרטע שלמה הערויף אויס
דער שטאָט דוד'ס אין דאָס
הויז, דאָס פֿיר וואָנעבויעט,
דען ער שפּראַך: עס זאָל קיין
ווייב וואָהנען אים הויזע דוד'ס,
דעם קעניגס פֿאָן ישראל; דען
עס איזט הייליג ווייל דיא לאַדע
דעם עוויגען היינין געקאָממען
איזט. (יב) דאָמאלס אָפּפֿערט

טע שלמה דעם עוויגען גאנצאָפּפֿער אויף דעם אלטאָרע דעם עוויגען, וועלכען ער געבויעט
פֿאַר

ר ש י

כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו: (י) חמשים ומאתים
(ח' ה') חמשים וחמש מאות אלא זה זה אחד הוא שמספר לשם ג' מאות ושינה ומנה אותם
שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנלכים וגו' שלש אלפים ושלש מאות הודים וכאן
כתוב לעיל שלש אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם
בשניל שהשלש מאות היחידים גרים היו והיו ממונים על תותן ג' אלפים וג' מאות הודים על
ע' אלף נשא סבל ופ' אלף חלב בהר ואלו חמשים ומאתים הנאמר כאן ישראלים היו ממונים
על אותם ג' מאות גרים: (יא) העלה שלמה מעיר דוד. היא כיון שהושבה בעיר דוד
בשלקחה והיתה לשם עד בלותו לננות את ביתו: כי קדש המה. כל העיר וכל הבתים: אשר
באה אליהם. לפי שנאה אליהם ארון ה'. באה לשון נקבה דוגמא (שמואל א' ד') וארון ברית
ה' נלקחה: (יב) על מזבח ה'. זה מזבח הנחשת שבה שלמה וי"מ מזבח אבנים שעשה שלמה
תחת מזבח הנחשת שבה משה ותימה בדבר שהרי כתיב (מלכים ב' י"ז) ואת עולת כל העם
וכל דם העולה וגו' יהיה לי לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה שם קודם לכן יהיה לי לבקר

ב א ו ר

מסורם, ושיעורו: ואשר מבני ישראל לא נתן שלמה וכו'. (י) חמשים ומאתים, כמ"א ט'
ג' חמשים וחמש מאות, והרד"ק השביל לבאר זה באמרו, כי שלש מאות העודפים שם הם
גרים, אשר חסרו בספרו מפני שנכללו למעלה ב' א' בין שלש אלפים ושש מאות המנלכים,
אך במלכים א' ה' ל' לא נרשמו שם כ' אלפים ושלש מאות, ולזה נוספו ג' מאות החסרים
למנין חמשים וחמש מאות. (יא) לי, מוסב על חשב, כמו עד ימים רבים חשני לי (הושע ג' ג')
כלומר לרכוני ולחפסי. בביח, שיעורו בבית אחד מבתי דוד מלך ישראל, ועל זה מוסב
כי קדש היתה. באה, כתב הרד"ק וזכר הארון לשון נקבה, וכן וארון אלקים נלקחה (ש"א
ד' י"ז) ע"כ. (יב) אשר בנה, עיין בפירש"י. ולמועדות, הם עתים הנועדים לתכלית

תרגום אשכנזי

פֶּאָר דער האַללע . (יג) אונד
דאָז טעגליכע פֿיר יעדען טאָג
וואָרד נאָך דעם געבאָטהע
משה'ס פֿיר דיא רוחעטאָנע ,
פֿיר דיא נייאמאָנדע אונד
פֿעסטע דרייאמאל אים יאה=
רעדאָרגעבראַכט, אַם פֿעסטע
דעם אונגעזייערטען בראָדעם ,
אַם וואָלענפֿעסטע , אונד אַם
לויבהיטטענפֿעסטע . (יד) נאָך
דער אָרדנונג דור'ס זיינעס פֿאַ=
טערס בעשטימטע ער דיא
אַכטהיילונגען דע- פֿריעסטער
צו איהרעם דיענסטע , אונד
דיא לויס צו איהרען פֿערריכ-
טונגען , צו לאָזונגען אונד צו
דיענען פֿאַר דען פֿריעסטערן
בייא דעם טעגליכען דיענסטע ,
אונד דיא טהאָרווערטער נאָך
איהרען אַכטהיילונגען פֿיר יע-
דעם טהאָר ; דען אַלואַ וואָר
דאָז געבאָט דור'ס דעם גאָטט-
ליכען מאָנעס . (טו) זיא ווי-
לען נישט אַב היערין , דען דער
קעניג האָטטע פֿיר יעדען
דיענסט זאָ וויא פֿיר דיא שעט-
צע , דען לויס אונד דען פֿריע-
סטערן דאָז געבאָטהע ער-
טהיילט . (טז) אַלואַ וואָרד

דברי הימים ב ח

בָּנָה לִפְנֵי הָאוֹלָם: (יג) וּבְדִבְרֵ-
יוֹם בְּיוֹם לְהַעֲלוֹת כְּמִצּוֹת מֹשֶׁה
לְשִׁבְתּוֹת וּלְחֻדְשִׁים וְלַמּוֹעֲדוֹת
שְׁלוֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה בַּחֹג הַמִּצּוֹת
וּבַחֹג הַשִּׁבְעוֹת וּבַחֹג הַסִּכּוֹת:
(יד) וַיַּעֲמֵד כְּמִשְׁפַּט דָּוִיד--אָבִיו
אֶת--מַחֲלָקוֹת הַכֹּהֲנִים עַל--
עֲבוֹדָתָם וְהַלּוּיִם עַל--מִשְׁמֹרוֹתָם
לְהַלֵּל וּלְשִׁירָת נֶגֶד הַכֹּהֲנִים
לְדַבֵּר--יוֹם בְּיוֹמוֹ וְהַשְׁעָרִים
בְּמַחֲלָקוֹתָם לְשַׁעַר וּשְׁעָר כִּי כֵן
מִצּוֹת דָּוִיד אִישׁ--הָאֱלֹהִים:
(טו) וְלֹא סָרוּ מִצּוֹת הַמֶּלֶךְ עַל--
הַכֹּהֲנִים וְהַלּוּיִם לְכָל--דָּבָר
וּלְאַצִּירוֹת: (טז) וַתֵּכֶן כָּל--מְלָאכֶת
שְׁלֹמֹה עַד--הַיּוֹם מוֹסֵד בֵּית יְהוָה
וְעַד--כִּתְּרוֹ שְׁלֹם בֵּית יְהוָה: (יז) אִז
הָלַךְ שְׁלֹמֹה לְעִצְיוֹן--גִּבֹּר וְאֶל--

אילות

הערבגעשטעללט דאָז גאנצע ווערק שלמה'ס פֿאַם טאָנע דער גרינדונג דעם גאָטטעס הויזעס
ביו ער עס גאָנץ פֿאַללענדעט האָטטע . (יז) דאמאלס גינג שלמה נאָך עציון גבר אונד נאָך
אילות

ר עי"י

מכלל שהמזבח היה של נחשת: (טז) עד היום מוסד בית . מיום הוסדו עד כלותו:

באור

ידוע , ורבו הנקבה מזה אינו נמלא בספרי הקדש , כי תמיד רבויו מועדים . (טו) ולא
סרו מצות וגו' , שיעורו ולא סרו (כי) מלות המלך על הכהנים הלויים וכו' , וכמו שתרגמתי ,
ומלת הסיפור כי , לא אחת ולא שתיים תחסר נס' ד"הי ומובנת מעצמה , ולא יפלא נעניי
הקורא שאינו מפורש ממה שלא סרו? כי מצוי הוא שסמוך בפעלים על המבין , ולא יפרש את
הפעול , ד"מ וישליחו הרבים והשלישים (מ"ב י' כ"ה) הכוונה וישליכו אותם . (טז) עד היום ,
שיעורו מן יום מוסד בית ה' ועד כלותו שלם , כמו עד ירכה עד פרתה (נמדנר ח' ד') .
כלותו שלם , כלותו בשלימותו .

דברי הימים ב ח ט

אֵילֹת עַל־שַׁפַּת הַיָּם בְּאַרְץ
אֲדָוָה: (יח) וַיִּשְׁלַח לוֹ חֹרֶם בֵּיד־
עַבְדָּיו אֹנִיּוֹת וְעַבְדִּים יוֹדְעִים
וַיָּבֹאוּ עִם־עַבְדֵי שְׁלֹמֹה אוֹפִירָה
וַיִּקְחוּ מִשָּׁם אַרְבַּע־מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים כֶּכֶר זָהָב וַיָּבִיאוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה:

חרגום אשכנזי קנר
אילוח אם אופער דעם מעע=
רעם אים לאנדע אדום.
(יח) אונד חורם זאנדטע איהם
דורך זיינע קנעכטע שיפפע
אונד קנעכטע, דעם מעע=
רעם קונדיגע, דיעזע גינגען
מיט דען קנעכטען שלמה'ס
נאך אופיר, האלטען פאן
דארט פיער הונדערט אונד
פינפציג טאלענטע גאלדעס,
אונד בראכטען עס דעם קעניג
גע שלמה.

ט (א) וּמִלְכַּת־שָׁבָא שָׁמְעָה אֶת־
שִׁמְעַשְׁלֹמֹה וַתָּבוֹא לְנִסּוֹת
אֶת־שְׁלֹמֹה בַּחֲדוֹת בִּירוּשָׁלַם
בְּחִיר כְּבֹד מְאֹד וְגַמְלִים נִשְׂאִים⁵
בְּשָׁמִים וְזָהָב לָרֹב וְאֶבֶן יָקָרָה
וַתָּבוֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר עִמּוֹ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לִבָּהּ:
(ב) וַיַּגִּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־
דְּבָרֶיהָ וְלֹא־נִעְלַם דְּבָר מִשְׁלֹמֹה

ט (א) דיא קעניגין פאן שבא
הארטע דען רוף שלמה'ס,
אונד קאם, אום שלמה דורך
ראטהועל צו פריפען, נאך
ירושלים, מיט איינעם זעהר
גראסען צוגע, אויך מיט קא-
טעעלען, דיא מיט שפעצער-
ען אונד גאלד אין מענגע אונד
מיט קעסטליכען שטיינען בע-
לאדען ווארען, צו שלמה,
אונד שפראך מיט איהם פאן
אללעס, וואס זיא אים הער-
צען האטטע. (ב) שלמה ער-
קלערטע אללע איהרע רעדען,
ניכטס וואר פערבארגען פאר
שלמה

אשר

יתיר ו'

ר ש י

ט (א) לנסות את שלמה. אם אמת מה שמעיה מחנמתו וזאה לנסותו: בחידות. כמו
(שופטים י"ד) אחודה נא לנס חידה דשמעון: (ב) ולא נעלם דבר. כיון שראתה
שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה אשר לא הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת
שמעה

ב א ו ר

ט (א) בחידות, שרשו חוד מענין חוד חידה ומשול משל (יחזקאל י"ז ז') וזה מורה על
דבר סתום מעיני הבחינה הפשוטה (אם מפאת איכותו או זמנו ומקומו וכי"ב) השואל
עיין ומקירה לגלות ולפתרו, וקרוב לזה שרש חדר וחדה כל"הק, ובמה שנאמר לנסות את שלמה
בחידות כבר נאמר בשמי במעמר לתהלים (ב"ו ז') היות הוראת נסה על הולאת דבר מה
ממחשבת אנוש אחר, אל הפעולה לעיני השמש, ושם שמתי גבול בין פעל זה ובין בחן הורדף
אמו עיי"ש - בירושלים, נראה ששיעורו ותבוא לירושלים, וכן במלכים נאמר ותבוא ירושלמה.
(ב) את כל דבריה, הכוונה את כל עניניה אשר עליהם נדברה אמו ושאלה עלתו.

דבר

חרגום אשיכנוי

שלמה, דאזער איהר ניכט צו
ערקלערען וואוסטע. (ג) אלס
נוודיא קעניג'ן פאן שבא דיא
וויזוייט שלמה'ס אונד דאז
הויזואה, וועלכעס ער געבוי-
עט, (ד) אונד דיא שפיזען זיי-
נעם טישעס, דיא וואהנונג
זיינער קנעכטע, דיא שטעל-
לונג זיינער דיענער אונד איה-
רע קליידונג, זיינע טונדשע-
קיין אינד איהרע קליידונג, אונד זיי-
נען אויפגאנג, וואָ ער הינויף
שטיענ צום הויזע דעם עוויגען,
דאָ פערלאָר ווא איהרע גיי-
סטעסגענווארט, (ה) אונד
שפראך צום קעניגע: עם איזט וואהר, וואס איך געהאָרט האָבע אין מיינעם לאַנדע פאָדריי-
נען

דברי הימים ב ט

אשר לא הגיד לה: (ג) וחרא
מלכת שבא את חכמת שלמה
והבית אשר בנה: (ד) ומאכל
שלחנו ומושב עבדיו ומעמד
משרתיו ומלבושיהם ומשקיו
ומלבושיהם ועליהם אשר יעלה
בית יהוה ולא היה עוד בהרוח:
(ה) ותאמר אר-המלך אמת
הדבר אשר שמעתי בארצי על-

דברך

דברך

ר ש י

שמעה. ובחרגום מגלת אסתר שם בחונים קצת מן הקידות אשר שאלחו: (ד) ומאכל שלחנו.
ברברים ומיני מעדנים העולים על שלחנו לרוב: ומושב עבדיו. שכל אחד ואחד היה מני-
אם מקומו כשהיו יושבים על השלחן ורואי פני המלך תדיר לא היה א' רשאי לישב במקום
חברו כל ימי חייו: ומעמד משרתיו. כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו
ולא היה משנה למחר: ומלבושיהם. לא נמלבושיהם שהם לבושים היום לבושים למחר: ומשקיו.
רוב משקיו: ועליהם. מסלות עליהם אשר יעלה עליהם מניחו לבית ה': ולא היה עוד
בה רוח. שהיה סבורה שאין חכמה בכל המלכות כי אס באל' וכמו חכמה כי ארל' במזרח
ולפיכך הם חכמים ביותר לפי שמסתכלין במזלות נדחיתא בפרק קמא. דראש השנה לדין
מבטי סיכרא י"ח שעות דארץ ישראל במערב בכל וזהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת
בני קדם שהם היו במזרח נדחיתא ויהי בנסעם מקדם (בראשית י"א) ומכל חכמת מלרים שהיו
מנצחים חרטומים ואשפים ומנס היה גטי"ר כך כתוב בפסיקת' טייר היא ל' ערבי ובויקלל
רבה

ב א ו ר

דבר, דבר אחד מדגניה. (ג) וחרא, פעולות החושים יושאלו גם נמלוחיהם על מעשה
הרוח והנפש המשכלת, ולכן יאמר שמע כידוע גם על הנגת דברים בנת השכל ועל עשייתם,
וכן ריח על עונג הנפש וגילה בענין רוחני כמו והריחו ביראת ה' (ישעיה י"א ג') וזהו
גם ראה על החבונות השכל והמבונה כמו ראיית חכמה (קהלת ט' י"ג). (ד) ומושב,
ישיבתם על הלחם בסדר נכון בהדרת כבוד ובאימת מלכות; או יורה מושב על בתי מושנס
בכבוד ובתפארת, סניב לבית המלך. ומעמד, מערכת האנשים במשמרותם איש איש על
מקומו ומחלקו. ומשקיו, הם שרי המשקים, ומשקה יאמר בלשון הקודש גם
על הדבר השתוי בעצמו, גם על המושיעו לאחר. ומלבושיהם, כנראה מכתוב זה היו
לשרי המשקים מלבושים מיוחדים, ובספר מלכים א' (י' ה') לא נאמר ומלבושיהם כל
פעם אחד על המשרתים. ועליהם, הוא המעלה המיוחד הנעשה מבית שלמה ללכת אלבית
המקדש והיה פונה מול שער שלבח הנזכר למעלה (דכ"א כ"ו ע"ו) ראה מ"ש שם. ובמ"א
(י' ה') נאמר ועליו, והוא אחד בהוראתו עם עליה כמו שבעה עליו (יחזקאל מ' כ"ו).
ולא היה עוד בה רוח, מאמר זה הוא להפלת הפלס והסתוממות ודוגמתו נעשה לא נאשרה
בי

דְּבָרֶיךָ וְעַל-חֲכָמְתָּךְ: (ו) וְלֹא-
הֶאֱמַנְתִּי לְדְבָרֵיהֶם עַד אֲשֶׁר--
בָּאתִי וַתִּרְאֶינִה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא
הִגַּדְתִּי חֲצִי מִרְבִּית חֲכָמְתָּךְ
יִסְפָּת עַל-הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר
שָׁמַעְתִּי: (ז) אֲשֶׁר־אֲנִשִּׁיךָ וְאֲשֶׁר־
עֲבַדְיָה אֱלֹהֵי הָעַמִּים לִפְנֵיךָ
תָּמִיד וְשָׁמַעִים אֶת-חֲכָמְתָּךְ:
(ח) יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר
חָפֵץ בָּךְ לְתַתֶּךָ עַל-בְּסֹאוֹ לְמֶלֶךְ
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּאַהֲבַת אֱלֹהֶיךָ
אֶת-יִשְׂרָאֵל לְהַעֲמִידוֹ לְעוֹלָם
וַיִּתֶּנָּךְ עֲדֵיהֶם לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת
מִשְׁפָּט וְצִדְקָה: (ט) וַתֵּתֶן לְמֶלֶךְ
מֵאֵה וְעֶשְׂרִים כֶּכֶר זָהָב וּבִשְׁמִים
לָרֶב מְאֹד וְאֶבֶן יָקָרָה וְלֹא הָיָה

כבשם

נען אנשטאלטען אונד פֿאן דיי-
נער ווייהייט: (ו) אבער איך
גלויבטע איהרען רעדען ניכט,
כיואך קאם, אונד מינע אוי-
גען עס זעהען, דאך ניכט דיא
העלפטע ווארדע מיר געזאגט
פֿאן דער פֿיללע דיינער ווייז-
הייט, דען דוא איבערטרופסט
ווייט דאז געריכט, דאז איך
געהארט האבע. (ז) הייל דיי-
נען לייטען! הייל דיעזען דיי-
נען קנעכטען, דיא איממער
פֿאר ריר שטעהען, אונד דיי-
נע ווייהייט הארען! (ח) גע-
פריעזען זיא דער עוויגע, דיין
גאטט, דער דרך ערקארען
אונד געזעטצט האט אויף דיי-
נען טהראן אלס קעניג דעם
עוויגען דיינעם גאטטעס. אין
דער ליעבע צו ישראל, אום
עס עוויג צו ערהאלטען, זעטצ-
טע גאטט דרך איבער זיא צום
קעניגע, דאס דוא רעכט אונד
גערעכטיגקייט איבעסט.
(ט) זיא גאב דעם קעניגע הונ-
דערט אונד צוואנציג טאלענט
טע גאלדעס, שפעצערדיען אין גראסער מענגע אונד קעסטליכע שטיינע. נעמאלס
נאך

ר ש י

רנה ב' בן המלכי כי עיף השמים יולך את הקול (קהלת י') זה עורב וחכמת טיורי: (ו) ח'י

ב א ו ר

צו (דניאל י' י"ז). (ה) על דבריד, על ענייך. (ו) מרביח, רבויאום ענין יותר על הראוי
נכמותו או באיכותו, יקרא בשם זה; וכן נמלא גם על קבלת פירות מיד הלוה חלק הלוואתו
(ויקרא כ"ה י"ז); וכן יאמר גם על מספר הרוב מסך אנשים ידועים, מפני היותו החלק
היותר גדול בתוכו (דק"א י"ב כ"ט) ועוד רבים. יספח, שיעורו הוספת חכמה, וכל בקל
כמו יספח לנו וגו' (ישעיה כ"ו ט"ו). (ח) לה' אלהיך, לכבוד ה' אלהיך. להעמידו,
להעמיד את ישראל לעולם, ולתכלית נחמד עליהם למלך, כי אין מלך בארץ אשר יושב להשגת
התכלית הזה יותר ממך, ואולי י"ל כי להעמידו לעולם, מוסב מול ה' אלהיך, והוא לשון חפלה
דוגמת ה' להושיעני (ישעיה ל"ח כ') ויתורגם: [ח דחא דער עוויגע חין ויינער זיעבע
לו ישראל, ויהן (דען טהראן) עוויג אויפֿרעכט ערהאלטען וואָכטע, זא וויח ער דרך דעם
פֿאָלקע יעלט לזען קעניגע גאב, אונד רעכט אונד גערעכטיגקייט אויסלואיבען.] (ט) ואבן
יקרה, בלשון ימיד, והוא על סך גדול בלתי ידוע, וכן ויהי לי שור והמור (גראשית ל"ב
ו"ו) ביחיד על הרבוי הכללי. ולא היה, בארץ ישראל לא היה ולא נראה בושם הדומה לכישם

נאך האטטע יעמאנר זאלע
שפעצער יען, וואו זיא דיא
קעניגין פאן שבא דעם קעניגע
שלמה גאב. (י) אויך דיא
קנעכטע דעם חורם אונד דיא
קנעכטע שלמה'ס, וועלכע
גאלד בראכטען אויס אופיר,
בראכטען אלגום האלץ אונד
קעסטליכע שטיינע. (יא) אונד
דער קעניג מאכטע פאן דעם
אלגום האלצע טרעפפען אים
הויזע דעם עוויגען אונד אים
קעניגסהויזע אונד הארפען
אונד לויטען פיר דיא זענגער,
דערנלייכען פריהער ניכט גע-
זעהען וואורדען אים לאנדע
יהודה'ס. (יב) דער קעניג שלמה
גאב דער קעניגין פאן שבא
אללעס ווינשענס ווערטעהע,

כבשם ההוא אשר נתנה מלכת-
שבא למלך שלמה: (י) וגם עבדי
חורם ועבדי שלמה אשר הביאו
זהב מאופיר הביאו עצי
אלגומים ואבן יקרה: (יא) ויעש
המלך את עצי האלגומים
מסלות לבית יהודה ולבית
המלך וכנרות ונבלים לשירים
ולא יגראו כהם לפנים בארץ
יהודה: (יב) והמלך שלמה נתן
למלכת שבא את כל חפצה
אשר שאלה מלבד אשר הביאה

אל
וואס זיא נור בעגעהרען קאנגטע, נאך מעהר אלס ווארעם קעניגע געבראכט האטטע,
אונד

ר ש י

מרבית. רבוי חכמות: (י) עלי אלגומים. מפרש בפסיקחא בתוב אחד אומר אלמוגים
וכתיב אחר אומר אלגומים אלא אלגומים שם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג ונכסף
מחוך רכיכתו כמו נוסות שהוא נכסף מחוך חשיבותו: (יא) מסלות. מדרגות ובמלכים
א' כתיב מסעד בדרך שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות וי"א מסעד ומסילה אחד הם:
ובנויות ונבלים לשירים. יש אומרים לבני לוי המשוררים בכלי שיר ור' אליעזר ז"ל פי' לשירי
המשוררים לטייל לפני המלך דוגמא (מ"א ד') ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעש'
לשיר לפניו לטייל והוא שכתוב (לקמן ל"ה) ויקונן ירמיה על יאשיה ויאמרו כל השירים
והשירות וגו': (יב) מלבד אשר הביאה. משום כבוד מלכי יהודה כתוב כאן דמשמע שהיא
נתנה לי יותר ממה שנתן לה ובמלכים (שם י') כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים

ב א ו ר

זה המונח ממלכת שבא. ובמ"א (י' י') לא בא כנשם ההוא עוד לרכ על הכמות ולח על
האיכות. (י) וגם, בדברו מן העניינים היקרים אשר קבל שלמה מארץ נכריה, הוא מזכיר גם
את אשר הביאו עבדיו באיתו הזמן מאופיר, בדרך מאמר מוסגר, ובפסוק י"ב הוא חוזר לענין
הראשון. אלגומים, ראש מ"ש למעלה ב' ז'. (יא) מסלות, ובמלכים א' (י' י"ב) מסעד לבית
ה', ונחזר ש"י שם: מסעד, בד"ה כתיב מסלות לבית ה', לכן אני אומר המסעד הוא
הוא לשון רמזה י"ב. ובפירש"י פה כתב כי היה בדרך שעושין מעלות ומדרגות לעולין בדרך, ועפ"ז
י"ל כי אם גם נאמר בספרנו מסלות, אין הכוונה שעשה כל המסלות מאלגומים, כ"א
שהשתמש באלגומים למסלות בית ה' ובית המלך, והוא לעשות בהם מסעד, ולדעת הרד"ק
יורה מסעד על עמוד סמיכות החקרות. לשירים, הם המשוררים. כהם, בעלים האלה
או כמעשה המסילות וכלי השיר. (יב) מלבד אשר הביאה, במלכים א' (י' י"ג) כתוב: מלבד
אשר נתן לה כיד המלך שלמה, עיין פי' הרד"ק. וקלת חכמים פירשו כי השיב לה גם
אז

דברי הימים ב ט

אֶל־הַמֶּלֶךְ וְהַהֶפֶץ וְהַלֵּךְ לָאָרֶץ
הָיָא וְעַבְדֶּיהָ: (יג) וַיְהִי מִשְׁקַל
הַזָּהָב אֲשֶׁר־בָּא לְשִׁלְמָה בַּשָּׁנָה
אַחַת שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ
כִּכָּרֵי זָהָב: (יד) לְבַד מֵאֲנָשֵׁי
הַתָּרִים וְהַסֹּחָרִים מִבְּיָאִים וְכָל־
מִרְכֵּי עָרֵב וּפְתוֹרֵת הָאָרֶץ
מִבְּיָאִים זָהָב וְכֶסֶף לְשִׁלְמָה:
(טו) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵאֲתִים
צִנָּה זָהָב שְׁחוֹט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב

שחוט

הרגום אשכנזי קנו

אונד זיא קעהרטע צוריק אין
איהר לאַנד, זיא אונד איהרע
קנעכטע. (יג) דאָ געוויכט דעם
גאלדעם, דאָן שלמה אין איי-
נעם יאהרע בעקאם, וואָר זעכס
הונדערט זעכס אונד זעכציג
ככר גאלדעם, (יד) אויסער דעם,
וואָס דיא קרעמער אונד דיא
האנדעלסלייטע בראַכטען,
אונד וואָס אללע קעניגע פֿאָן
ערב אונד דיא שטאַטטהאל-
טער דעם לאַנדעם בראַכטען
אין גאלד אונד זילבער פֿיר
שלמה. (טו) דער קעניג שלמה
מאַכטע צווייאַ הונדערט פֿאַנ-
צער פֿאַן געשלאַגענעם גאל-
דע; זעכס הונדערט שקלגע-
שלאַ.

ר ש י

המזויין בארץ ישראל ואינן מזויין במקומה: (יד) לבד מאנשי החרים. שכיו דואגים לעבור ממדינה למדינה וממלכות למלכות בלא תייר והיו נותנין לו שכר תייר: והסוחרים מביאים. שהיו מביאים לו על ידי עלילה כדי לראות חכמחו: וכל מלכי ערב. מלכי ערביים: ופחות הארץ. כולם מביאים כדי לראות חכמחו: (טו) מאתים כנה. כנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכתוב (תהלים ה') כלנה רכון מעטרנו: זהב שחוט. זהב כך ונוח להרקע מרוב חשיבותו שנטוה כחוט: שש מאות זהב. שש מאות זהובים והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר:

ב א ו ר

את המתנות שהביאה לו, וזה רחוק מאוד, אך יותר יש לאמור, כי מלכת שבא לא שאלה מחנה מאת המלך (כי זה יהיה נגד כבוד המלוכה לבקש מחנה ותשורה) אך שלמה נתן לה את כל הענינים אשר חשב בלבו. כי יקרים הם בעיניה, מן הדברים אשר הביאה לו (וזה פי' מלכת אשר הביאה למלך שלמה) כי אם גם יקרו בעיניה בכל זאת אינו מן הכורך ומן הכבוד להשיבם לה, מאחר שהם מזויס לרוב בארצה. (יד) החרים, העובדים וסוחרים בארץ לשור ולחזות במעלותיו, ולקבל חועלת ממנו, (כי חור הוא אחד עם שור) ונבדל בזה מן פעל רגל שהוא לרעה (כמ"ש החכם מוה' שד"ל בב"ה ע' לשנת תקפ"ו) ואמר חנני סוחרים בסמינות, אך כי תרים הוא תואר לאנשי, והיה ראוי חננים סוחרים ע"ד דברי בדיק' (דברים ט"ז י"ט) ששיעורו דברים המכודקים כמ"ש רש"י שם. והסחרים, הם המוכרים וקונים בארץ, ובמלכים נאמר הרכלים, וענינו אחד, ומה הולך רכיל על המטה און לקנות דבת עם ולהביאה בלשון רעה. מביאים, כוונת הנחוב: לבד מאשר מביאים אנשי החרים והסוחרים. ובמלכים א' (י' ע"ו) חסרה מלה זאת. ייך, ובמלכים מלכי קשר, ושניהם יורו על הערביים ועיין במחקרי ארץ. ופחות, היחיד פחת בספר מגי ורננו פחות (באסתר ובנחמיה), ובמקום אחר (נחמיה ב' ט') פחות (והוא ע"ד הארמי פחותא), וממשקל אחר פחה או פחם (שם ה' י"ד) הכל בהוראה אחת על הממלאים מקום המלך ונלכים תחתיו באחת המדינות. (טו) צנה, הוא לבוש מחכת מנף רגל ועד ראש להולך במלחמה, להשמר על ידו מחרב וקנים ולהסיג את כל מכותיהם אחר, ודוגמתו צנה וסוחרה אמתו (תהלים ז"א

שָׁחוּט יַעֲלֶה עַל־הַצֵּנֶה הָאֶחָת:
(טז) וְשִׁלְשׁ־מֵאוֹת מִגָּנִים זֶה־בְּ
שָׁחוּט שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זֶה־בְּיַעֲלֶה עַל־
הַמִּגֵּן הָאֶחָת וַיִּהְיֶה הַמֶּלֶךְ בְּבֵית
יַעַר הַלְבָנוֹן: (יז) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף־
שֵׁן גָּדוֹל וַיַּצִּפְהוּ זֶה־בְּטָהוֹר:
(יח) וַיֵּשֶׁשׂ מַעֲלֹת לְכֶסֶף וּכְבֹּשׁ
בְּזֶה־בְּכֶסֶף מֵאֲחֻזִּים וַיִּדּוֹת מִזֶּה
וּמִזֶּה עַל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנֵים
אֲרִיֹת עֹמְדִים אֶצֶל הַיָּדוֹת:

שלאגנען גאלדעס גינג אויף
צו איינעם פאנצער. (טז) אונד
דרייזיג הונדערט שילדע פאן
געשלאגנעם גאלדע; דרייזיג
הונדערט שקל גאלדעס גינג
אויף צו איינעם שילדע, אונד
דער קעניג לענטע ווא אין ראז
הויז אים וואלדע לבנון. (יז) דער
קעניג מאכטע איינען גראסען
טהראן פאן עלפענביין, אונד
איבערצאג איהן מיט ריינעם
גאלדע. (יח) זעכס שטופען
ווארען אן דעם טהראנע, אונד
אייין גאלדענער פוסטריט
וואר אן דעם טהראנע פעסט
געמאכט, צו בירדען זייטען
אם זיטצע ווארען ארמלעהנען, אונד צווייג לאווינען שטאנדען נעבען דען ארמלעהנען,

ושנים
אם זיטצע ווארען ארמלעהנען, אונד צווייג לאווינען שטאנדען נעבען דען ארמלעהנען,
אונד

ר ש י

(טז) יער הלבנון. בית גדול בנו שלמה בירושלים בדמוכ לקמן וכל אות' מגינים לקח ששק
ומריבו עלי לבנון הגדולים עשאו בדכתיב במלכים (א' ז') ויבן את בית יער הלבנון על
ארבע טורי אחים ושם נתן אותם מגינים והוא שכתוב ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער
(ישעיה כ"ב): (יז) כסף שן. שן של פיל: (יח) ושש מעלות לכסף. מדרגות לעלות בו:
וידות מזה ומזה על מקום השבת. כמין מקלות מספה לפאה מימין ומשמאל ולסמוך זרועותיו
עליהם: ושנים אריות עומדים אצל הידות. של זהב וכל לורת הכסף ולורת החיות שכתב

ב א ו ר

ז"א ד'). ושרש השם הוא לכן בעדות הדגש, אס על שהוא מלך ומקרה את כל הגוף כטבע
המתכת, או ע"ש שהוא שומר את הגוף וכוונתו בחוכו, דוגמת שם צנצנת (שמות ט"ז ל"ג)
שנקרא ג"כ בשם זה על שהוא שומר וכוונתו את הדבר הנתון בו, ונאמר צנה ביחיד אחרי מאחס
במשפט הלשון, כמו שלשים שקל, אלפים איש, וכדומה. שיש מאח, במלכים א' (י' ט"ז)
נאמר ג"כ שש מאות זהב, אך בפסוק הנא אצל המגינים נאמר שם: שלשת מבים זהב, תחת
אשר כתוב בספרנו שלש מאות זהב. ובאמת ידוע הוא מלשון חז"ל, כי מנה שם כולל למספר
מאה, וכן העיר הרד"ק בפ' מלכים ע"ש. (טז) מגינים, מחסה נחושה לעומת החמה,
וחבליהם לגונן את חיי האדם, ועיין גם להלן י"ד ז'. בית יער, הוא בית הנשק הכנוי
לתלות בו כל מין וכל שלטי הגבורים, ונאמר ג"כ בישעיה (כ"ה') ותבט ביום ההוא אל נשק בית
היער. (יז) שן, לדעת רוב המפרשים הוא שן פיל היקר מאוד, והנביא מורה על חשיבותו
באמרו השוכנים על מטות יאן וסרוחים על ערשותם (עזרא ג' ט"ו). טהור, במלכים
מופז, כי זהב פז הוא הטהור בכל מיני הזהב. (יח) וכבש בזהב, שיעור כל הכתוב, שש מעלות
וכבש היו מאחזים בזהב לכסף, וכבש נש"ן ימנית הוא שם מאוחר וידוע מלשון המשה
בהוראת הדום רגל, או על מדרגה העולה למעלה (ונקראו הדום ומדרגה בשם זה מפני
כבש הרגל עליהם כמבואר בדה"א כ"ב י"ח). ובספר מלכים לא נזכר מאומה מן הכבש הזה,
ונאמר תמורתו וראש עגול לבשה מאחוריו, וכל כי ספר אחד יפרש את הקטום בחוק
השני, ושם יבאר את ראש הכסף מאחוריו כמין רקיע, ובספרנו יבאר את הכבש למדרך קף
רגל

דברי הימים ב ט

תרגום אשכנזי קנו

(יט) אונד צוועלף לאווינגען
שטאנדען אויף דען זעכס שטוב
פֿען צו ביי דען זייטען, דער
גלייכען אין קיינעם קעניגרייך
זע ווארען. (כ) אללע טרינק
געשיררע דעם קעניגס שלמה
ווארען פֿאן גאלד, אללע גע-
רעטהע דעם וואלדהויזעס אים
לבנון ווארען פֿאן קעסטליכעם
גאלדע; זילבער וואר פֿיר
ניכטס געאכטעט אין דען ציי-
טען שלמה'ס; (כא) דען דיא
שיפֿע דעם קעניגס פֿוהרען
נאך חרש'יש מיט דען קנעכטען
דעם הורם, איין מאל אין
דרייא יאהרען קאמען דיא
חרש'יש שיפֿע, אונד בראכ-
טען גאלד אונד זילבער, על-
פֿענביין אונד אפֿפֿען אונד
פֿפֿויען

(יט) וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֲרִיזֹת עֲמָדִים
שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלֹת מִזֶּה וּמִזֶּה
רֹא־נַעֲשֶׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכָה:
(כ) וְכָל כְּלֵי מִשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
זָהָב וְכָל כְּלֵי בֵית־יְעֶר הַלְבָנוֹן
זָהָב סָגוֹר אֵין כֶּסֶף נִחָשֵׁב בְּיָמָיו
שְׁלֹמֹה לְמֵאוֹמָה: (כא) כִּי־אֲנִי
לְמֶלֶךְ הַדָּכוֹת תַּרְשִׁישׁ עִם עַבְדֵי
חֹרֶם אַחַת לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים
תָּבוֹאנָה וְאֲנִי וְתַרְשִׁישׁ נִשְׂאוֹת
זָהָב וְכֶסֶף שְׁנֵהָבִים וְקוֹפִים
וְחֹבִיִּים

ר ש י

מפורש בתרגום של מגלת אסתר: (כא) אנהבים. שן פיל ופיל עלמו: וקופים. מע"ר קאלן:
ותוביים

ב א ו ר

רגל. ועיין בספר הקדמוניות להחנס המרון פֿאבער (לד ת"ד), ודבריו ושענים על סיפור
יוסיפון ע"ג. (כ) סגור, י"ח במלכים דהב טב, ונראה שפירש סגור לתואר הטוב מענין
דרש חז"ל, שנעשה שנפתח כל חנויות אחרות נסגרות. ואולי יהיה סגור תואר לזהב רך
הנזול (פֿויסטיגעס גחול), כמו שורה סגור: (משלי כ"ז ט"ו) על הזלת המים, ודוגמתו
בלשון ערב. (כא) חרש'יש, עיר הנטונה מן הלוויים על חוף ים הגדול בארץ ספרד
(היספאניא). ומפני היות העיר הזאת (הנקראה טארטעסוס) הנטיעה הראשונה בארץ
מרחק אשר נוסדה מאניות לור הבאים שמה, לכן נעשה תַּרְשִׁישׁ שם כולל לכל מקומות
הרחוקות אשר להם באניות סוחר והלכין והמסע תאריך זמן רב, בפרט לכל חלק חפריקט
(כי הוא הנודע לסוחר הארץ יותר משאר חלקי העולם) נעדות התרגום חרש'יש אפריקי;
ומענין זה מלכי חרש'יש ואיים מנחה ישיבו (תהלים ע"ב י') עבדו חרשישה הלילו יושני
אי (ישעיה כ"ג ו') שהוראתו נרדפת עם איי הים. ותדע לך כי בדברי כן הוא, הלא הכתוב
אומר: אחת לשלש שנים תבאנה אניות חרש'יש וגו', ולמה להם מסע זמן רב כזה, מארץ
ישראל עד היספאניא? ולכן ברור הוא כמ"ס, כי לא פלגו האניות האלה חרש'יש, כ"ז
הלכו בדרך רחוקה, והתעכבו והתמהמהו בכל מקום מסחר ומרכלת באיי הים לאסוף ולקנות
כל דבר יקר, ואחרי חוס שלש שנים חזרו פעם אחת לביתם להריק אניותיהם והאלזות
אשר בהם. ובמלכים נאמר בקיצור יותר מזה אני חרש'יש, וזהו תבין הכתוב להלן (כ' ל"ו)
ויחברוהו עמו לעשות אניות ללכת חרש'יש, ובמ"ס (כ"ב מ"ט) הוא אומר אניות חרש'יש
ללכת אוסירה. ש הבים, כמו שון הים והם שני הפיל בתרגום יונתן במלכים וכן בהעתקה
היונית, ולדעתי נקרא הפיל בעלמו שֶׁהָהָב (כי כן יעידו פסוקים ותנאים וכן
נראה

ותוכיִים: (כג) ויגדל המלך שלמה
מכל מלכי הארץ לעשר וחכמה:
(כג) וכל מלכי הארץ מבקשים
את פני שלמה לשמע את
חכמתו אשר נתן האלהים
בלבו: (כד) והם מביאים איש
מנחתו כלי כסף וכלי זהב
ושלמות נשק ובשמים סוסים
ופרדים דבר שנה בשנה:
(כה) ויהי לשלמה ארבעת ארפים
אריות סוסים ומרכבות ושנים

פציען. (כג) דער קעניג שלמה
ווארד אלוף גרעסער אלס אל
לע קעניגע דער ערדע און רייכ
טהום אונד און וויזיהייט (כג) אל
לע קעניגע דער ערדע וזכטען
צו שלמה צו קאממען, אום ויי
נע וויזיהייט צו הארען, דיא
איהם גאטט פערלעהען.
(כד) איין יעדער פאן איהנען
בראכטע זיין געשענק, וילבער
נע אונד גאלדענע גערעטהע,
קליידער, וואפפען אונד שפע
צערייען, ראססע אונד מויל
טהיערע, יאהר פיר יאהר.
(כה) שלמה האטטע פיער טוי
זענד פערדע קריפפען אונד
וואגען, אונד צוועלף טויזענד

עשר

ריו

ר ש י

ותיכיים. טווסין: (כב) ויגדל המלך שלמה וגו'. לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת
אחן לך גם כבוד (מלכים א' ג'): (כג) וכל מלכי הארץ וגו'. לקיים מה שאמר לו הנה נחתי
לך לב חנם וגבון אשר כמוך לא יהיה (שם): (כד) והם מביאים איש מנחתו. על ידי עליה
שנאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבוא לפני המלך ריקס דוגמת ולא יראה את פני ה' ריקס
דברים

ב א ו ר

נראה ממה שנאמר שנהבים דברים) ומכני חשק הסוחרים לקחת את שני היקר מאוד,
קראוהו שן הב! כלומר תן לנו את שך, ומלת שן סתם תורה על שן הפיל (פסוק י"ז), והוראת
הב לנתינה, ידוע ממקומות שונים בכתבי הקדש כמו הבה לי צנים (בראשית ל' א').
וקושים, חיה ידועה הדומה בפניה ובמנהגיה לבני אדם. ותוכיים, נדגש אחרי הנח כמו
אלגופים למעלה בפסוק יו"ד, והוראתו לדעת רש"י ורד"ק ועפ"י תרגם יונתן במלכים על
העוף הנקרא (פצויו) אשר לו יופי הנולה בלבעים נחמדים ונפלאים למראה. ולדעת אחרים
יורה על עופות אשר נקראו (פצויו) מכני הוותם מלוים לרוב צעדן ערב (שהוא לדעתם
ארץ אופיר כמ"ס בפסוק יו"ד). ולדעת מעתיקים שונים היות חב"י שם לנפור המדבר הנקרא
(פצויו) וקלח דמיון לזה בשם היוני לנפור הלו. (כד) גשק, כלי מלחמה למלכו
אנשי הכנף יקראו בשם גשק, ומה יקראו גם יום המלחמה יום גשק (תהלים ק"מ ח')
שיעורו יום אשר יתראו בו הלוחמים בלבושי גשק. דבר שנה, כי מלכי הארץ (הזכרים
בפסוק הקודם) הביאו מס שנה בשנה, ובמלכים א' (י' כ"ד) נאמר וכל הארץ תמיר וכל מלכי
הארץ, וזה קשה קלח, כי לא יובן עפ"י המנהג הזאת המביאה לו בכל שנה ושנה? הכי כל
יושבי הארץ הביאו לו איש מנחתו בכל שנה? (כה) אריות, במלכים אריות סוסים, וחילוף
היו"ד והו"ו כמו גלד עם גלד, והנה אין אריות או אריות (כי בן היחיד מזה בלשון ארס
וערב) שם לרפת נקר ומרבץ כללי לנהמות הנית, כ"ס שם פרטי לנחש מיוחד אשר לנהמה
בתוך הרפת, ושם תעמודנה אחת או שתי לכדיהן ונכתוב שלפניו הכוונה על אכוס אשר

דברי הימים ב ט

עָשָׂר אֱלֹף פָּרָשִׁים וַיְנִיחֵם בְּעָרֵי
הָרֶכֶב וְעַם-הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַם:
(כו) וַיְהִי מוֹשֵׁל בְּכָל-הַמְּלָכִים מִן-
הַנָּהָר וְעַד-אֶרֶץ פִּלִּשְׁתִּים וְעַד
גְּבוּל מִצְרַיִם: (כז) וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת-
הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כְּאֲבָנִים וְאֶת-
הָאֲרָזִים נָתַן בְּשִׁקְמִים אֲשֶׁר--
בְּשִׁפְלָה לָרֶב: (כח) וּמוֹצִיָּאִים
סוּסִים מִמִּצְרַיִם לְשִׁלְמָה וּמִכָּל-
הָאֲרָצוֹת: (כט) וַשָּׂאֵר דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים הִלְאֵהֶם
כְּתוּבִים עַל-דְּבָרֵי נָתַן הַנְּבִיא
וְעַל-נְבוּאָת אַחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי
וּבַחֲזוֹת יַעֲדִי הַחֹזֶה עַל יִרְבֵּעַם
בֶּן-נִבְט: (ל) וַיִּמְרֹךְ שְׁלֹמֹה
בִּירוּשָׁלַם עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל

יָעֲרוּ קָרִי

ר ש י

תרגום אשכנזי קנח

רִיטֶעֶר, דיא עראין דיא וואָ-
געני-שמע דמע אונד צום קעני-
גע נאך ירושלים הינזעטצטע.
(כו) ער העררשטע איבער אל-
לע קעניגרייכע פֿאַם שטראָמע
(פרה) ביז צום לאַנדע דער
פלשחים אונד ביז צור גרענצע
מצרים'ס. (כז) דער קעניג מאַכט
טע דאז זילבער צו ירושלים דען
שטיינען גלייך, דיא צעדערן
מאכטע ער גלייך דען זיקאמא
רען, דיא אין דער ניעדערונג
וואַסען אין מענגע. (כח) מאן
בראכטע ראָססע פֿיר שלמה
אויס מצרים אונד אויס אללען
לענדערן. (כט) דיא ווייטערע
געשיכטע דעס שלמה, פֿאַן אַנ-
פֿאַנג ביז צו ענדע איזט פֿער-
צייכעט אין דער געשיכטע
דעס פראָפֿעטען נתן אונד אין
דער פראָפֿעצייִהונג אחיה'ס,
דעס שילוני, אונד אין דען
וויזאָנאָנגען יערו, דעס זע-
הערס, איבער ירבעם, דען
זאָהן דעס נבט. (ל) שלמה רע-
גירטע צו ירושלים איבער
גאַנץ ישראל פֿיערציג יאָהרע.

(דברים ט"ז): נשק, כלי זין: (כה) ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים. מקלתם
וענר על לא ירבה לו סוסים: (כט) על דברי נתן. ויהי כלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן
וגו' (שמואל ב' י"ב) עד ויקרא שמו ידידה: ועל נבואת אחי' השילוני. (מלכים א' י"ח)
שקרב ממנו המלכות ונתנה לירבעם: (ל) על כל ישראל מ' שנה. מה שאין כן בדוד שנמכרו
מלך ז' שנים ובירושלים שלשים ושלוש:

בי

ב א ו ר

צו יעמדו שלשה סוסים במחלקה מיוחדת. ויניחם, שרשו ינח, ופי' ויניחם נחום למשמרת
וכן וַיִּנְחֵהוּ במשמר (ויקרא כ"ד י"ב), ובמלכים א' (י' כ"ו) נתב וַיִּנְחֵם משורש נחם
ובהוראת ההלכה, אשר אין לו כוונה צדוק. (כו) הנהר, הוא נהר פרת, וכן כל נהר
סתם בספרי הקדש. (כז) ויחן, כתוב זה מבוחר כנר למעלה (דה"ב א' ט"ו) ויכפל אות
באות בפסוק שלפניו, רק שנוסף אם הזהב אל הכסף. (כח) ומוציאים, פעל סתמי, ור"ל
מוליאי הסוסים היו מוליאים וכו' וענין הלז מפורש יותר בכתוב שלמעלה (דה"ב א' ט"ו)
ובמלכים א' (י' כ"ח):

וילך

תרגום אשכנזי

(א) שלמה לעגטע זיך צו וויינען
פֿאַטערן, אונד סאן בעגרוכ
איהן אין דער שטאָרט דור'ס,
ווינעס פֿאַטערס, אונד רחבעם
זיין וואָהן, וואָרד קעניג אַג-
שטאַטט ווינער.

י (א) רחבעם צאָג נאָך שכם,
דען נאָך שכם קאם גאָנץ
ישראל, איהן צום קעניגע צו
מאַכען. (ב) אלס דיעזעס
ירבעם דער זאָהן דעם נכט
הערטע, דער זיך אין מצרים
בעפֿאַנד, וואָהין ער פֿאַר
שלמה דעם קעניגע געפֿלאָהען
וואָר, דאָ קעהרטע ירבעם
אויס מצרים צוריק. (ג) זיא
זאָרטען אונד ליעסען איהן
רופֿען, דאָרויף גינג ירבעם
אונד גאָנץ ישראל, אונד
שפּראַכען צו רחבעם וויא
פֿאַלגעט: (ד) דיין פֿאַ-
טער האָט אונזער יאָך ער-
שווערט, ערלייכטערע דאָ
אלאָ דען האָרטען דיענסט
דיינעס פֿאַטערס אונד זיין
שווערעס יאָך, דאָ ער אויף

דברי הימים ב ט י

אַרבעים שָׁנָה: (א) וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּעִיר דָּוִד
אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רַחֲבֵעַם בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

י (א) וַיֵּלֶךְ רַחֲבֵעַם שָׁכֵם כִּי
שָׁכֵם בָּאוּ כָּר־יִשְׂרָאֵל
לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ: (ב) וַיְהִי כַשְׁמֶעַ
יִרְבֵּעַם בֶּן־נִבְטָן וְהוּא בְּמִצְרַיִם
אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ
וַיֵּשֶׁב יִרְבֵּעַם מִמִּצְרַיִם: (ג) וַיִּשְׁלַחוּ
וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹאוּ יִרְבֵּעַם וְכָל־
יִשְׂרָאֵל וַיִּדְּבָרוּ אֶל־רַחֲבֵעַם
לֵאמֹר: (ד) אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־
עַלְנוּ וְעַתָּה הִקְלָה מְעַבְדֹת אָבִיךָ
הִקְשָׁה וּמַעַלּוֹ הַכְּבֹד אֲשֶׁר־נָתַן
עָלֵינוּ וְנַעֲבֹדָה: (ה) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים

עור

אוינגעלעגט: זאָ וואָללען וויר דיר דיענען. (ה) ער אַנטוואָרטעטע איהנען: קאָממעט נאָך
פֿער.

ר ש י

י (א) כִּי שָׁכֵם בָּאוּ כָּל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ. נשכם שהוא מקיס ירבעם שחלק אפרים
וירבעם אפרתיו וכל זאת הימם סיבה מאת הקדוש ברוך הוא לקיים דברו קרוע אקרע
הממלכה: (ב) וַיְהִי כַשְׁמֶעַ. פתרון ויהי כשמע מקודם לכן שאלו להמליכו נשכם כשהוא עודנו
במצרים. (ג) וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ לוֹ וַיָּבֹאוּ. וכל זה להודיענו דברו של מלך מלכי המלכים הקב"ה
שאפילו [ירבעם] עלמו בא להמליכו לרחבעם והסב הקב"ה אחר דבריו עד שחלק ירבעם:
(ד) אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת עַלְנוּ. כי איש טובח במלחמה היה ועליו הטיל לפרנס כועליו והמס

ב א ר

י (א) וַיֵּלֶךְ, דברי הפרשה הזאת בתוכים במלכים א' פרשה י"ב. וכל הסיפור מגיש שלמה
אשר הטו אל לבנו ונבואת אחיה לקרוע הממלכה מידו ע"י ירבעם (מסופר שם בפרשה
י"א) נשמת בספרנו מטעם הידוע, כי כל ענין אשר הוא לחרפת בית דוד ולבנו משפחתו,
יניח סופר ד"ה מלכתו, אם אין בהשמתו חסרון בסדר הענין או חטאה נגד האמת. שם, הכוונה
לשכם בחסרון למ"ד הימם בהיותו מוכן מעצמו. ועל אודות בוא כל ישראל לשכם ולא לירושלים עיין
הנד"ק במלכים. (ב) וַיָּשֶׁב, במלכים ירבעם במצרים (והוא שפת יתר בלי ענין כלל, אשר

דברי הימים ב י

עוד שלשת ימים ושובו אלי וילך
העם: (ו) ויועץ המלך רחבעם
את־הזקנים אשר־היו עמדים
לפני שלמה אביו בהיותו חי
לאמר איך אתם נועצים להשיב
לעם־הזה דבר: (ז) וידברו אליו
לאמר אם־תהיה לטוב להעם
הזה ורציתם ודברת אל־הם
דברים טובים והיו לך עבדים
כל־הימים: (ח) ויעזב את־עצת
הזקנים אשר יעצו ויועץ את־
היָקְדִים אשר גִּדְּדוּ אֹתוֹ הַעֲמָדִים

לשניו

תרגום אשכנזי קנט

פֶּעֶרְלוֹיף פֶּאן דריי אונד דאָז
ווערער צו מיר, אונד דאָז
פֶּאָלקניג פֶּאַרט. (ו) דאָכע—
ריעטהויד דער קעניג רחבעם
מיט דען אַלטען, וועלכע פֶּאַר
שלמה ווינעם פֶּאַטער שטאַנ—
דען, אַלס ער נאָך לעכטע,
אונד שפּראַך: וויא ראַ—
טע האט איהר אַנטוואָרט
צו געבען דיעזעם פֶּאַל—
קע? (ז) אונד זיא שפּראַכען
צו איהם, וויא פֶּאַלגעט: ווען
דוא דיעזעם פֶּאַלקע וואָהל—
וואָללענד זיין, דיך איהנען
נעפֿעלליג צייגען, אונד גיט—
גע וואָרטע צו איהנען רעדען
וויסנט: וואָ ווערדען זיא דיר
דיענען אַללע צייט. (ח) ער
אַכער פֶּערלעס דען ראַטה
דער אַלטען, וועלכען זיא
איהם ערטהיילטען, אונד בעריעטה זיך מיט דען ינגלינגען, וועלכע מיט איהם גראַס גע—
וואָרדען

ר ש י

בדכתיב במלכים (א' ה') ויעל המלך שלמה מס וגומר: (ו) נועלים. כמו יועלים וכן יאמר

ב א ו ר

שודע זה כבר מפרשה הקודמת (ס). (ה) עוד שלשה, שיעורו בעוד שלשת ימים שובו אלי, ודוגמתו בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך (בראשית מ' יג) והכוונה בשניהם, עוד שלשת ימים יעבורו, ואז יעשה כזה וכזה. ובמלכים נאמר: לכו־עוד שלשה ימים ושובו אלי, ופה נאמר הפעל כמו שפירשתי ונאמר סתם בדרך הקריאה. עוד שלשת ימים — ושובו אלי, וכמוהו עוד מעט וסקלני. (ו) ויועץ, הנפעל בהוראות פעל חוזר, כמו השמר, השחר, הנהר ודוגמתו את מי נועץ (ישעיה מ' יד) וענינו התייעץ עם הזקנים והחוכמה אתם מה לעשות, ומלאנו גם בהתפעל ויתיעצו על לפיך (תהלים פ"ג ד'). נועצים, נפעל מן יעץ, ושיעורו נותנים עלה מעלמם ומדעתם בענין הנשאל מהם, והיא הוראת ההתפעל, ויחזיר גם על הנשאל עלה וגם על היועץ. ובפירש"י כתבנו נועלים כמו יועלים (ר"ל שרש נועלים היא יעץ כמו יועלים אף שנאמר הו"ד) וכן יאמר מן יודעים נודעים (נפילת הו"ד) אף יועלים להנא (יועץ הוא תואר לאיש המוכן ליועץ לנו אם נשאלהו בענין מה, והוא להנא) ונועלים נתייעלים כבר (אינו תואר ליועץ המוכן לנו להנא, ב"א על פועלת אנשים המתיעלים כבר בעת הזאת ומזכירים יחד) עכ"ל. (ז) תהיה לטוב, תהיה מראה להם פנים יפות ותדבר אתם טובות במענה רך המשיב חיים, אז תפיק רכונם והיו לך עבדים כל הימים. ובמלכים: אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדחם וגו', ומאחר לא יהיה זה לכבוד בן שלמה, בדבר הזקנים אליו קשות ולהיות עבד לעבדיו, לכן תקן סופרנו את המאמר באופן יותר נאות. ורציתם, חרטה אותם בדברי מן ותקבלם באהבה וברכון, מענין הקריבהו נא לפתח ה' (אלאכי א' ח') ובמלכים נאמר תמור וליתם ועגיתם. (ח) העמדים לשניו, לשניו, ובמלכים אשר העמדים

דברי הימים ב י

וואָרדען, אונד דיא פֿאַר איהם
שטאַנדען. (ט) שפראַך נעהמ;
ליך צו איהנען: וואָס ראַטהעט
איהר דאָס וויר אַנטוואָרטען
וועלכעס מיד
אַנגעשפראַכען מיט דען וואָר-
טען: ער לייכטער ער דאָ;
יאָך, וועלכעס דיין
פֿאַטער אונז אויפֿגע-
לעגט האָט? (י) דאָ שפראַך-
לען צו איהם דיא ינגלינגע,
וועלכע מיט איהם גראָס גע-
וואָרדען, אַלזאָ מוסט דוא
שפּרעכען צודעם פֿאַלקע,
וועלכעס דיר אַנגעשפראַכען
מיט דען וואָרטען: דיין פֿאַ-
טער האָט אונזער יאָך ער-
שווערט, ער לייכטער ער דאָס
אונז; מוסט דוא אַלזאָ צו איה-
נען שפּרעכען: מיין קליינער
פֿינגער איזט דיקקער אַלס
דיא לענדען מיינעם פֿאַ-
טערס; (יא) האָט מיין פֿאַטער
איין שווערעס יאָך אויפֿ-
עלאָדען, זאָ ווילל איך אייער
אַך פֿערגרעסערן, האָט מיין

47

מן יודעים ודעים אך יועלים להנא וועלס גתיעלס כבר: (י) קטני עבה ממתני אבי. אלבע
קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו: (יא) העמים. כמו (בראשית מ"ג)
ויעמם איש על שמורו: בעקרבס. ברימ"ן בל' אשכנז שעוקבין בעקרבס:

כי

העמדים לפניו, ומלת אשר הנוספה שם, וזה למשמע און (אף כי לא ימדה היא בם"ק) וזה השמיטה סופרנו. (י) קטני, במלכים כתוב, קטני, וזה נראה היות הנספד קטן בפלס קדש, (ומטף העו"ת אף שאינו תחת"ע כמו צללו, ארדה וכדומה), אך בספרנו כתוב גרוב הספרים קטני, במקו"ה"ט ודגשות העו"ן, ועל נוסחא זאת עיין הרד"ק בם"מלכים.

ו"ע: ד

דברי הימים ב י

חרגום אשכנזי קם

(יג) דא אנטווארטעטע דער קעניג הארט, דער קעניג רחבעם פערלעס נעהמליך דען ראטהער אלטן, (יד) אונד רעדטע זיא אן נאך דעם ראטהער דער יונגלינגע, מיט דען ווארטען: מיין פאטער האט אייער יאך ערשווערט, אונד איך ווילל עס נאך פערגרעסערן; מיין פאטער האט איך געציטליגט מיט גייסעלן, אונד איך ווילל עס מיט שקאר פיאנען. (טו) דער קעניג גאב אלזא דעם פאלקע קיין געהאר; דען עס וואר שיקונג פאן גאט, אויף דאס ער זיין ווארט ער פיללטע, וועלכעס ער אויסגעשפראכען דורך אחיה דען שילוני, צוירבעם, דעם זאג. נע דעם נבט. (טז) אלס נון גאנץ ישראל ווא, דאס דער קעניג איהנען קיין געהאר גאב, זא ערוועדערטע דאז פאלק דעם

(יג) ויענם המלך קשה ויעזב המלך רחבעם את עצת הזקנים: (יד) וידבר אלהם בעצת הילדים לאמר אבי הכביד את עלכם ואני אסיף עליו אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים: (טו) ולא שמע המלך אל העם כי היתה נסבה מעם האלהים למען הקים יהוה את דברו אשר דבר ביד אחיהו השלוני אל ירבעם בן נבט: (טז) וכל ישראל ראו כי לא שמע המלך להם וישיבו

ר ש י

(טו) כי היתה נסבה וגו' למען הקים ה' את דברו. כמו שפורש (במלכים א' י"א) להסיר ממנו' השנטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שנט מיהודה (בראשית מ"ט) לא ירד ממלכותו עד כי יבא שלה פחרון עד כי יבא יהודה שלה להמליך שם רחבעם ושם לו יקחת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואנד מלכות של עשרת השנטים ושם עיר קטנה סמוכה לשילה כדנתיב (סוף שופטים) הנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסלה העולה מבית אל שמה ובתיב בירמ' משנס ומשילה ולנבד משכן שילה נאספים לשנס שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים

ב א ו ר

(יג) ויענם המלך קשה, מלאנו קשה תואר למענה כמו או מה יענך אביך קשה (ש"א כ' י') והיפוכו פגענה דרך ישיב חמה (משלי ט"ו א'). (יד) הכביד, לפני הרד"ק היה כתוב אכביד תמור אבי הכביד כמו שהביא בעל מנחת שי נוסח זה, ולזה פירש רד"ק כאני אכביד את עלכם ועוד אוסיף עליו, או שהיה כתוב לפניו מלת אבי, (כמו שיש לכוון יותר בדבריו) רק שנאמר אחרי אכביד תמור הכביד ועפי' נחסר רק כ"ף הדמיון לפני אבי וכמו שכתב כאבי אכביד את עלכם וכו', או שיש לומר כי בא האל"ף תמור ה"א במקור, ושיעורו הכביד, דוגמת אכבה (בראשית מ"א מ"ג) אשכם (ירמיה כ"ה ג') תמור הכביד, השכם, ופירוש הכתוב, אבי חשב על הכביד עלכם ואני אוסיף עוד עליו. ועפי' מכוון יותר מלת ואני. ואני חפשתי בספרי חז"ל נושנים ובנלס הגירסא הכביד כמו שהוא לפנינו. בשוטים, שנט מוסר יקרא שוט בחילוף המולא, ובראש ספר ד' הימלא חילוף זה לרוב. (טו) נסבה, ובמלכים נאמר סבה, והוא שם ידוע; ומה שנאמר בסבה עס שהנו"ן לסימן המשקל כמו בפחולא אלהים נפחתי, ובעיקר הוראתה היא כמו סבה או כי הנו"ן סימן הנפעל, ובא בסבה תמור בסבה בפלס בשפה בקלה מכינוגי הנפעל, ודוגמתו

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב י

דעם קעניגע, אונד שפראך:
וואס האבען וויר פֿיר טהייל אָן
דוד? וויר האָבען קיינען אַנ-
טהייל מעהר אַם וואָהנע ישי'ם!
ישראל! יעדער פֿאַן אײַך ציע-
הע הין צו ווינעם צעלטע, דאָן
וואָלט דוא דיין הויז בעטראַכט-
טען דוד! — אונד וואָ נינג גאַנץ
ישראָל צו ווינען צעלטען. (יז) אײ-
בער דיא וואָהנע ישראלי'ם, דיא
אין דען שטערטען יהודה'ס
וואָהנטן. איבער דיווע רעגירע-
טע רחבעם. (יח) דאָ וואָנדטע
דער קעניג רחבעם דען הדרם
דער איבר דען פֿראָהן דיענסט
וואָר אַבער דיא וואָהנע ישראלי'ם
וואָר פֿען איהן מיט שטיינען,
דאָס ער שטאַרב; וואָרויף
דער קעניג רחבעם איילענדס
אינען וואָנען בעשטיגע, אונד
נאָך ירושלים פֿלאָה. (יט) וואָ
פֿיעל ישראלי אַב פֿאַם הויזע דוד'ס ביז אויף דיעזען טאָג.

העם ואת המלך ו לאמר מה-
לנו חלק בדוד ולא נחלה בן-
ישי איש לאהליה ישראל עתה
ראה ביתך דוד וילך כל ישראל
לאהליו: (יז) ובני ישראל הישבים
בערי יהודה ומלך עליהם
רחבעם: (יח) וישלח המלך רחבעם
את הדרם אשר על המס
וירגמו בו בני ישראל אתן
וימת והמלך רחבעם התאמץ
לעלות במרכבה לגוֹם ירושלים:
(יט) ויפֿשעו ישראל בבית דוד
עד היום הזה:

ר ש י

נשכס אז יסור שנט מיהודה שסס סמלכות נחלקה: (טו) לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו
חלק בדוד מה לעזוב אהלינו וליך אחריו לא כן אלא לנו כל ישראל איש לאלהיו: עתה ראה
ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בנן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שנירושלים
אזנו זוכים בו ולראות בו בשלש רגלים. ראה ביתך דוד אין אנו לריבין לו לילך שם יהיה לך
לבדך (וכל זה לא נראה לי) אלא ראה ביתך דוד אי איפשינו לא כך ולא בבית המקדש אלא:
(יז) הדרם. הוא אדונירס (מלכים א' ד') שנימי שלמה גדולתו גדולה ונימי רחבעם נשפלה
גדולתו על כן נקרא הדורס: וירגמו בו בני ישראל אתן. ולפי שרחבעם לא ידע הסנה והקשר
שהסבו ממנו על כן נהרג כשאיל המס שקבץ עליהם שלמה: (יט) ויפֿשעו ישראל בבית דוד.
לשון מרדות דוגמת (מלכים ב') בימיו פשע מואב וגו' (משלי י"א) את נפשע מקריט עוז
(לקמן ל"א) אז תפֿשע לבנה:

ב א ו ר

ודגמתו לך ארס נחלים (מ"ב ו' ט') אף כי כזה נראה יותר היות שרשו נחת. (טו) מה
לנו, כל המשכטים האלה הם בדרך הקריאה איש פונה לעצמו ואין לו חיבור עם
רעהו. וכן תרגמתי. ומזה יובן חסרון ההמשך בהם, מה שאינו ככל הפרשה. ראה ביתך,
הניטה נא על ביתך דוד, אם יקום או יפול. (יז) וימלך, ממנהג סביר הקדש ההוא,
להזכיר בראש המזמר ענין סתמי אשר אין לו חיבור בפעולה או ביחס אל שלאחריו, ואח"כ
יסופר במאמר מיוחד (המתחיל בו"ו) את הנמשך לענין ההוא. והראב"ע (לפסעמים גס
הרד"ק) יכנה וי"ו בזה, כפ"א רפה בלשון ישמעאל ומכאן בשמי נמעמר לבראשית בפסוק
והארץ היתה תוהו. (יח) התאמץ, עוד אסף את כל אמצו בעזרת השרידים המעטים
אשר דנקו בו ועלה במרכבתו ירושלימה. (יט) עד היום הזה, וכן הם סריס מבית דוד עד
עת

דברי הימים ב יא

תרגום אשכנזי קסא

יא (א) וַיָּבֹא רַחֲבֵעַם יְרוּשָׁלַם
וַיִּקְהַל אֶת־בֵּית יְהוּדָה
וּבְנֵי־מִן מֵאֵה וּשְׁמוֹנִים אֲלָף בָּחֹר
עָשָׂה מִלְחָמָה לְהַחֲמֵם עִם־יִשְׂרָאֵל
לְהָשִׁיב אֶת־הַמַּלְכָּה לְרַחֲבֵעַם:
(ב) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָהוּ
אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר: (ג) אָמַר
אֶל־רַחֲבֵעַם בֶּן־שַׁלּוּמָה מֶלֶךְ
יְהוּדָה וְאֵל כָּל־יִשְׂרָאֵל בִּיהוּדָה
וּבְנֵי־מִן לֵאמֹר: (ד) כֹּה אָמַר יְהוָה
לֹא־תֵעָלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּ עִם־
אֲחֵיכֶם שׁוֹבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי־
מֵאֲתִי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמָעוּ
אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשׁוּבוּ מִלִּכְתּוֹ
אֶל

ירושלים קאם, פֿערואממעלטע
ער דאז הויז יהודה אונד בנימן,
הונדרט אונד צעכציג טויזענד
אויסערלעזענע קריענסלייטע
צום שטרייטע ווידער ישראל,
אויס דאז קעניגרייך ווידערער
אן רחבעם צו ברינגען. (ב) דא
ווארד דאז ווארט דעם עוויגען
צו שמעיהו, דעם מאננע גאט.
טעם וויא פאלגט: (ג) שפריך
צו רחבעם, דעם זאגנע
שלמה'ס, דעם קעניגע פאן
יהודה, אונד צו גאנץ ישראל אין
יהודה אונד בנימן, פאלגענע
דעם: (ד) זא שפריכט דער
עוויגע: ציעהעט ניכט אויס,
אונד שטרייטעט ניכט מיט איין
ערן ברידערן, קעהרעט איין,
יעדער אין זיין הויז: דען פאן
מיר ווארד דיזעם בעשטימט.
אונד זיא געהארטען דעם
ווארטע דעם עוויגען אונד
קעהרטען צוריק פאם צוגע ווי

ר ש י

יא (א) ויקהל את בית יהודה ובנימן. שהיו בתחום יחד וגם ירושלים היתה של שניהם
ובית המקדש על תחום שניהם בנין. ובגבולים ציהוצע מפרש היאך היה תחומן

ב א ו ר

עת נתיבת הפרשה הזאת. ודברים יקרים על אשר עד היום וכו' תמלא בהקדמה ליהושע,
לידידי מהר"ם נ"י:

יא (א) בחור, אם שהוראתו על אנשים הרבים בשנים, שהם גבורי כח, ועלמותם מלאו
עלומיהם, דוגמת גם בחור גם בתולה (דברים ל"ב כ"ה), או על המבוררים מתוך
העם כמו שני מאות איש בחור (שופטים כ' ע"ו) והענין אחד, כי המבוררים ללכת בקרב,
לרוב כעירים המה. עשה מלחמה, נאמר עשה מלחמה ביחיד, מפני שהם מותר לנחור,
ונחור נאמר ביחיד אף כי רבים המה, כמשפט השמות אחרי המספרים. (ג) ביהודה, כ"ל
היושבים ביהודה ובבנימן, ובמלכים (י"ב כ"ג) הוא אומר ואל כל בית יהודה ובנימן ויתר
העם, הכוונה על יתר העם משאר השנטים אשר ישבו ביהודה ובבנימן, ומלך זה הוא אומר
בספרנו במלך קלרות ומבוררות: אל כל ישראל (המלכים) ביהודה ובבנימן. (ד) נחיה,
הוראת היה בנפול, על ענין המתהווה באמנויות אחר, ופה היו"ד נקמן מפני היותו זאן
העבר, ובמלכים נהיה נסגול והוא זמן הכינוי, והעבר יותר מכון הוא בגזרות הקב"ה הכופה
עד סוף כל הדורות ויגזור על עתידותיהם נטרם תלמדה. מלכת אל ירבעם, הכוונה מלכת
על ירבעם להלחם אחר, ובמלכים נאמר וישבו ללכת בדבר ה', הכוונה כי שמעו את דבר

תרגום אשכנזי

דער ירבעם. (ה) רחבעם בליעב
אלוא צו ירושלים, אונד בויע-
טע שטערטע צו פֿעסטונגען
אין יהודה. (ו) ער בויעטע
בית לחם אונד עיטם אונד
חקוע; (ז) אונד בית צור, שוכו
אינד עדלם; (ח) גח, מרשה
אונד

דברי הימים ב יא

אל-ירבעם: (ה) וישב רחבעם
בירושלם ויבן ערים למצור
ביהודה: (ו) ויבן את-בית-לחם
ואת-עיטם ואת-חקוע: (ז) ואת-
בית-צור ואת-שוכו ואת-עדלם:
(ח) ואת-גת ואת-מרשה ואת-

ויף

ר ש י

יחד וגם רבותיו אמרו רכועה יולאה מחלק בנימן ונכנסת בחלקו של יהודה ועליה מונח בני
לכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם בתיב בסמוך עם אחיכם והלא אחיכם בני איש אחד:
(ה) ויבן ערים למצור. ערים קטנים בנה וסבב כל סביבותיה מים משום חזק וזה מלור
כדאמרינן (ביב' ל"ז) אני קרתי ושתיתי מים ואצריב בכף פעמי כל יאורי מלור ועתה הולך
לכך

ב א ו ר

ה' וישבו הביתה, ומלת ללכת שם ביאר סופרנו במ"ס חמור הלמ"ד וכוונתו על ירבעם. והנה
מכתיב זה (והוא במ"א י"ב כ"ד) יפסיק שווי שני הספרים, כי במ"ס מלכים האריך עם ספורי
ירבעם (כי אין להם ענין בספרנו, שהוא בעיקרו דברי הימים למלכי יהודה), ובספרנו יאריך
בסיפורי רחבעם ובמלחמת שישק יאריך יותר במלכים (רק תועבות יהודה הגדולים ישמיט סופרנו
מטעם הידוע) ויודיענו נכונת שמעיה, ותשובת רחבעם לאלהים, ובפרשה ט"ו במ"א וי"ג
בספרנו יפגשו שני הסיפורים יחד במלכות אחיה בן רחבעם על יהודה. (ה) למצור, לחזק
ולשפז המדינה נגד שכניהם, והנה הערים האלה רובם ככולם היו בגב יהודה, ולא
נעשו ח"כ למגדר ולמחצה נגד אר שגט ישראל, כי הם היו כלם מצפון ליהודה ובנימן
וזילתי שמעון שהיתה נחלתו בתוך נחלת יהודה וכן דן שכן קרוב לו, ושניהם דבקו במלכות
דוד והחזיקו עריהם לטובתו כמו שזמלא בתוך הערים האלה עיטם אחזת שמעון ואילון ולרעה
מנחל דן, ונראה כי חזק רחבעם אר הערים למבטח נגד מואב ואדום ומלכים ופלשתים,
אשר היה ירא מפניהם, כי יאספו עליו כעת הזאת, בראותם כי אולת יד ובי פגעו בו רוב
כבטי ישראל, אך מבטרו נגד ירבעם בננימן היו, עיין סוף פסוק י'. (ו) בית לחם, היא
גית לחם ויהודה הנקרא גם אחרת (רות ד' י"א) או גית לחם אפרתה (איכה ה' א'). ואין
להזליף בית לחם זה עם בית לחם אשר בנבולן (יהושע י"ט ט"ו). עיטם, כנר נזכרו למעלה
בנוי העיר הזאת (דה"א ד' ג') והיא היתה נחלת יהודה, ובאחרית הימים בנו אותה בני
שמעון, שכן נאמר (שם שם ל"ב) על בני שמעון: וחלריהם עיטם. חקוע, עיר היושבת בהר
בפאז נגב מתחת לירושלים ונכנתה בשבט יהודה מן אשזור (שם ב' כ"ד), וידוע לנו עוד שם
העיר הזה ממעשה האזה התקועית (ש"ב י"ד ב'), גם היתה מולדת עמוס הנביא במפורש
בראש נבואותיו. (ז) בית צור, עיר נחלת יהודה בתוך ערי הסר (יהושע ט"ו נ"ח). שוכו,
שני ערים נזכרו בשם זה נחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ה ומ"ח) האחת בשפלה והשנית בהר,
ונראה כי הכוונה בספרנו על הראשונה, כי נזכרו שם ביהושע נכנתה עירם, וכן נאמר פה
אזריה עדלם, ולמעלה דה"א י"א ט"ו תמלא ביאור המקום הזה והמערה אשר בו, ונאמר
ביהושע בן ערי השפלה לצומת שוכו הנזכר מקודם. (ח) גח, נראה שהוא גת פלשתים, יען
כי לקח דוד את גת ובנותיה מיר פלשתים (דה"א י"ח א') וגת זה סמוך היה לעדלם ולאחר
הערים הנזכרים בזה, או גח רמון (יהושע י"ט מ"ה) עיר הלויים נחלת דן הסמוך ליהודה
מאת קדמה, וכן היתה אילון הנזכרת בתוך הערים שלפנינו, נחלת דן בתוך ערי הל' ים
(שם)

רברי הימים ב יא

וַיָּקָם: (ט) וְאֶת־אֲדוֹרִים וְאֶת־לְכִישׁ
וְאֶת־עֲזֻקָּה: (י) וְאֶת־צָרְעָה וְאֶת־
אֵילֹון וְאֶת־חֶבְרוֹן אֲשֶׁר בִּיהוּדָה
וּבְבְנֵימָן עָרֵי מְצֻרוֹת: (יא) וַיַּחְזֶק
אֶת־הַמְצֻרוֹת וַיִּתֵּן בָּהֶם נְגִידִים
וְאֶצְרוֹת מֵאֵכֶל וְשִׁמְן וַיֵּין:
(יב) וּבְכָל־עִיר וְעִיר צָנוֹת וּרְמָחִים
וַיַּחְזֶקם לְהַרְבֵּה מְאֹד וַיְהִי־לֹו
יְהוּדָה וּבְנֵימָן: (יג) וְהַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם אֲשֶׁר בְּכָל־יִשְׂרָאֵל
הִתְיַצְּבוּ עָלָיו מְכָל־גְּבוּלָם:
(יד) כִּי־עֲזָבוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִגְרָשֵׁיהֶם
וְאֶחָזְתָם וַיֵּלְכוּ לִיהוּדָה וּלְיְרוּשָׁלַם

כי

ר ש י

תרגום אשכנזי קסב

אונד ויף: (ט) אדורים, לכיש
אונד עזקה: (י) צרעה, אילון
אונד חברון, פיר יהודה אונד
בנימן אלם פעסטונגספלעטע
צע. (יא) ער בעפעסטונגטע
דיאזעלבען אונד לעגטע היניין
בעפעעהלסהאבער אונד פאר
רעטהע פאן שפיווען, אהל
אונד ויין. (יב) אין יעדע
שטאדט נאב ער פאנצער אונד
שפעערע, אונד בעפעסטונגטע
זיא זעהר: איהם געהערטע
אלוז יהודה אונד בנימן.
(יג) דיא פריעסטער אונד דיא
לויס דיא אין גאנץ ישראל ווא
רען, טראטען צו איהם איבער
אויס רעם גאנצען לאנדע.
(יד) דיא לויס פערלעסען איהם
רע בעצירקע אונד איהר איי
גענטהום, אונד צאנען נאך
יהודה אונד נאך ירושלים: דא
ירבעם

לכך כי פשעו בו ישראל: (יא) ויתן בהן נגידים. שנים ונלצים לשאר הערים והכננים:
ואולרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן ואם יעלו בית ישראל למלח: (יד) כי
עזבו

ב א ו ר

(שס כ"א ב"ד). מרשה, עיר יהודה בחוף השפלה (יהושע ט"ו מ"ד). ויף, עיר בהר יהודה (שס שס ג"ה).
(ט) אדורים, אס היו אדר הנזכ' ביהושע ט"ו ג' בנבול יהוד', או בחילוף המול' עז' ית'ם בשפל' בנחל'
יהודה (שס שס ל"ו) כי דטלנר"ת יתחלפו. לכיש, במישור יהודה (שס שס ל"ט). עזקה, גס זה שס (שס
שס ל"ה). (י) צרעה, עיר בשפלה בנחלת יהודה (שס שס ל"ג). חברון, ידוע הוא מקברות
האבות וממלכת דוד על יהודה. ובבנימן, על הכלל הוא אומר כן, כי אין אחת בכל הערים
האלה אשר לבנימן תחשב (ראה יהושע י"ח כ"א עד סוף הפרק) רק מפני שנקרא רחבעם
מלך על יהודה ובנימן, לזה נקראו גם הנצורות על שם ממלכת יהודה ובנימן, כי תכליתם
לחזקת כל הממלכה כלה. ולולא הנגינה הייתי אומר, כי ובבנימן למטה יחשב, וכמו שאמר
בפסוק ה' ויבן ערים למצור ביהודה (למנצח נגד שאר העמים) כן הוא מזכיר עתה את מבצרי
בנימן, ואומר דרך כלל: ובבנימן ערי מצורות, כ"ל וכן בנה או החזיק בבנימן ערי מבצר
(נגד חפרים ושאר שבטי ישראל). ולא הזכירם בפרט, אס שלא היו חשובות כנצורות ותקפם
במצורות יהודה, או שלא הפליא רחבעם לעשות בהם חדשות, כי בנצורות ומחזקות היו מקדם
מעט מלחמת בנימן עם כל ישראל המסופרת בסוף ספר שופטים. (יא) ויחזק, מלכד בנותו
אותם בשלימותם או בקלותם הוסיף להם גס חזק ואומן בכל כחו, ויתן בהם נגידים וגו'.
(יב) להרבה, הלמ"ד נוסף כמו בכל וין להרבה (נשמי' ה' י"ח), ומלאנו שאר ימשים נס"ק

חרגום אשכנזי

ירבעם אונד ויינע זאָהנע זיא
פֿאַם פֿריעסטרטהום ביים
עוויגען פֿערשטיעסען. (טו) ער
אַבער בעשטימטע פֿריע
סטער פֿיר דיא האָהען, פֿיר דיא
וואַלדטייפֿעל, אונד פֿיר דיא
קעלכער, דיא ער בערייטעט
האַטטע. (טז) נאָך איהנען (רען)
לויט צאָגן אויס אַללען שטעמ
מען ישרא'ס נאָך ירושלים יענע
דערן הערץ זיך נייגטע, דען עווי
גען דען נאָטט ישרא'ס צו זוכען,
אום דעם עוויגען דאָעלכסט צו
אַפֿפֿערן, דעם נאָטט איהרער
פֿאַטער. (יז) זיא פֿערשטערק
טען דאָ קעניגרייך יהודה'ס
אונד בעפֿעסטיגטען זאָ דען
רחבעם, דען זאָהן שלמה'ס
דורך דרייא יאָהרע; דען זיא
וואַנדעלטען אים ווענע דור'ס
אונד שלמה'ס דרייא יאָהרע
הינדורף. (יח) רחבעם נאָהם
זיך צום ווייבע מהלח, דיא
טאָכטער דעם ירימות, דעם
זאָהנעם פֿאַן דוד, אונד
אביחיל, דיא טאָכטער דעם אליאב דעם זאָהנעם פֿאַן ישי. (יט) איינע פֿאַן איהנען געבאָר
איהם

דברי הימים ב יא

כִּי־הִזְנִיחַם יִרְבְּעָם וּבָנָיו מִכָּהֵן
לַיהוָה: (טו) וַיַּעֲמֵדְלוּ כֹהֲנִים
לְבָמֹת וּלְשַׁעֲרִים וּלְעִגְלִים
אֲשֶׁר עָשָׂה: (טז) וְאַחֲרֵיהֶם מִכָּל
שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל הִנָּתְנִים אֶת־
לְבָבָם לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלַם לְזִבּוֹת
לַיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם: (יז) וַיַּחֲזִקוּ
אֶת־מִלְּכוֹת יְהוּדָה וַיֹּאמְצוּ אֶת־
רַחְבֵּעַם בֶּן־שְׁלֹמֹה לְשָׁנִים שְׁלוֹשׁ
כִּי הָלְכוּ בְּדֶרֶךְ דָּוִיד וּשְׁלֹמֹה
לְשָׁנִים שְׁלוֹשׁ: (יח) וַיִּקְחֵם לָוִי
רַחְבֵּעַם אִשָּׁה אֶת־מַחֲלַת בֶּן־
יְרִימֹת בֶּן־דָּוִיד אֲבִיחִיל בַּת־
אֲדִיאָב בֶּן־יִשִּׁי: (יט) וַתֵּלֶד לוֹ
בָּנִים

בח קרי

ר ש י

עֲזָבוּ הַלִּוִּים אֶת מִגְרֵיהֶם, שָׁנָל אַרְץ עֶשְׂרֵת שָׁנִים: כִּי הִזְנִיחַם יִרְבְּעָם. הַזְנִיחַם מִלַּעֲבֹד
וּלְכַהֵן לַה': (טו) נִהְיִים לְבָמֹת. כְּלוּמַר לְמַעַן הִזְנִיחַ יִרְבְּעָם הַנִּהְיִים וְהַלִּוִּים לְפִי שְׁהַעֲמִיד
כֹּהֲנִים כּוֹמְרִים לְשַׁעֲרִים: (טז) וְאַחֲרֵיהֶם. שֶׁל לִוִּים וְנִהְיִים: (יח) אֲבִיחִיל בַּת אֲדִיאָב. כְּמוֹ
וְחִנִּיחִל דּוֹגְמָא כִּכְנֵשׁ אֲלוֹף. (יחמיה י"ח) וְזֶה שֶׁעָשָׂה שְׁמוּאֵל הַרוּחָה כִּשְׁהַעֲבִיר יִשִּׁי אֶת אֲדִיאָב
לְפָנֵי שְׁמוּאֵל וְאָמַר (שְׁמוּאֵל א' י"ז) אֵךְ נִגְדָה ה' מִשִּׁחוֹ זֶה שֶׁהִקְבֵּה עֲתִיד לִמְרֹק קוֹם נָא מִשְׁחָהוּ

ב א ו ר

שִׁבְּאוּ בָּאוֹת נֹסֶף לְפָנֵיהֶם כְּמוֹ חוֹף בְּחוֹף. טָרַם בְּטָרַם וּכְדוּמָה. (יד) הַזְנִיחַם, כִּכְר כְּתַנְתִּי
כִּי זָנַח מוֹרֶה עַל עֲזִיבַת שׁוֹם דָּבָר בְּחֶרֶן וּבִקְלָף, וּבִהַפְעִיל עַל הַשְׁלַכַת שׁוֹם עֵינָן מִעַל פָּנָיו
בְּצוֹ וּבְגִוְעַל וּפֶשַׁ עֵינָן דֶּה"א כ"ח ט'. (טו) וּלְשַׁעֲרִים, וַיִּזְּ וּלְשַׁעֲרִים הוּא לְבִיחֹר הַקּוֹדֶשׁ,
כְּמוֹ וּלְבַקֵּר לְנֶקֶר (דֶּה"א ט' כ"ז) וְחֶרְגוּמוֹ (אֲוֹנֵד לְוֹחֵר); וּבַעֲנִין הַשַּׁעֲרִים עֵינָן פֶּתֶרֶן הַמַּלְוִת
לְהַרֵב מִהֶרֶם"ל בּוֹיָקֵרָא י"ז ז'. וְאַחֲרֵיהֶם, אַחֲרֵי הַנִּהְיִים וְהַלִּוִּים אֲשֶׁר הִתְלַבְּנוּ עַל רַחְבֵּעַם מִכָּל
גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, כְּאִי גַם אֲנָשִׁים מִכָּל הַשָּׁנִים לְזִבּוֹת בִּירוּשָׁלַם. (יז) לְשָׁנִים שְׁלוֹשׁ, כִּי נִשְׁנָה הַבָּאָה
אַחֲרֵיהֶם עֲזָב הוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶת מוֹרֶת ה' (לִהְלֵךְ י"ב א'), וְלִכְּן נִשְׁנָה הַתְּמִישִׁית עַלֶּה
עֲלֵיהֶם שִׁיחַ מֶלֶךְ מַלְכִּים (שֶׁס שֶׁס ב'). (יט) וַתֵּלֶד לוֹ, חֶמֶת מֶהֶן.

מעבה

בָּנִים אֶת־יְעוֹשׁ וְאֶת־שְׁמֶרְיָה
וְאֶת־זָהָם: (כ) וְאֶת־רִיָּה לָקַח
אֶת־מַעֲכָה בַת־אַבְשָׁלוֹם וַתֵּלֶד
לוֹ אֶת־אַבְיָה וְאֶת־עֲתִי וְאֶת־
זִיזָא וְאֶת־שְׁלֹמִית: (כא) וַיֵּאָהֵב
רַחֲבֵעַם אֶת־מַעֲכָה בַת־אַבְשָׁלוֹם
מִכָּל־נָשָׁיו וּפִילִגְשָׁיו כִּי נָשִׁים
שְׂמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה נָשָׂא וּפִילִגְשִׁים
שְׁנָיִם וַיִּזְכֹּר עֲשָׂרִים וּשְׂמוֹנֶה
בָּנִים וּשְׁנָיִם בָּנוֹת: (כב) וַיַּעֲמֵד
לְרֹאשׁ רַחֲבֵעַם אֶת־אַבְיָה בֶן־
מַעֲכָה לְנָגִיד בְּאַחֲיוֹ כִּי לְהַמְלִיכוֹ:
(כג) וַיִּבֶן וַיִּפְרֹץ מִכָּל־בָּנָיו לְכָל־
אֲרָצוֹת יְהוּדָה וּבְנֵימָן לְכָל־עָרֵי

המצרות

ר ש י

איהם וזאתנע: דען יעוש, דען
שמריה, אונד דען זזהם. (כ) נאך
איהר נאחם ער מעכה, דיא
טאָטער דעם אבשלום; דיע
זע געבאָהר איהם דען אביה,
דען עתי, דען זיזא אונד
שלמית. (כא) רחבעם ליעבטע
מעכה, דיא טאָטער דעם
אבשלום, מעהר אלס אללע
זיינע ווייבער אונד קעכסוויי-
בער; דען ער האטטע אַכט-
צעהן ווייבער אונד זעכציג
קעכסווייבער, אונד צייגטע
אַכט אונד צוואנציג זאָהנע
אונד זעכציג טעכטער.
(כב) רחבעם בעשטימטע צום
אַבערסטען דען אביה, זאָהן
דער מעכה, צום פֿירשטען
אונטער ווינען ברידערן, דען
ער וואָלטע איהן צום קעניגע
מאַכען. (כג) ער האטטע איינ-
ציכט אונד פֿערטהיילטע ווינע
זאָהנע אין אללע לענדער
יהודה'ס אונד בנימן'ס אין אַל-

כי הוא זה וטעה בו שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש שמואל
כי נשאל לו שאל איזה בית הרוחה (שם א' ח') ויאמר שמואל אינני הרוחה שלא ענהו דרך
ענוה לומר מה תרכה אמר לו הקב"ה חייך אחת עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה
באליאב ובתו המלכה: (כב) לנגיד באחיו - כדי להשליכו: (כג) ויפרץ. פיור בניו לכל ארצות
יהודה דוגמא (דה"א ד') ונית אבותיהם פרו לרוב:

נכנעו

ב א ו ר

(כ) מעכה בת אבשלום, ר"ל בת בתו של אבשלום, ובתו ההיא נקראה תמר (ש"נ י"ד כ"ז) ובעלה של
תמר המליך את מעכה, הי' אוריא מן גבעה בכתוב להלן (י"ג ב') רק שרלה ליחסה פה מזרע המלוכה.
(כב) לראש, בראש כל בניו, ואינו מחובר לרחבעם כי הלמ"ד בקמץ. לנגיד, ר"ל ויהי לנגיד
באחיו. כי להמליכו, ר"ל כי היתה מגמת נפשו להמליכו אחריי, ולכן עשהו לנגיד באחיו בעודו
בחיים, ולמ"ד להמליכו מורה על תכלית המעשים הזכרים מקודם. (כג) ויבן, רחבעם
חקר והתבונן על ענינים מועילים להמלכת אביה ועל המזיקים לה, ומלבד שהיתה העמדתו
לראש ולנגיד לתועלת המלכתו, חקק גם כל נזק, ויפרץ מכל בניו לארצות יהודה בערים
הבטורות, למען ישבו שם בין דלתים ובריח בחגוי סלע או בערבה על קצה הגבול, יפקדו
וימשלו באות נפשם על המכר ועל אנשי הכנף, ולא יהי' להם דבר עם קרית המלוכה ועם
איש

הרגום אשכנזי

לע בעפעסטיגטען שטערטע, נאכ איהנען שפיוע אין מענע, אונד פערשאפפטע איהנען איינע מענגע ווייכער. **יב (א)** אלס דאז רייך רחבעם'ס געגרייגט דעם וואר, אונד ער זיך בע. פערסטיגעט האטטע, פערליעם ער דיא לעהרע דעם עוויגען, אונד גאנץ ישראל מיט אדם. **(ג)** אים פיינפטען יאהרע דעם קאנינגס רחבעם, צאג שיסק, דער קאניג פאן מצרים, העראן ווידער ירושלים, ווייל ויא זיך פערגאנגען האטטען אז דעם עוויגען. **(ג)** מיט טויענד אונד צווייג הונדערט קריעגסוואגען אונד זעכציג טויענד רייטערן; אונד צאלט.

דברי הימים ב יא יב
המצרות ויתן להם המזון לרב
וישאל המון נשים:

יב (א) ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת יהוה וכל ישראל עמו: **(ג)** ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים ער ירושלם כי מעלו ביהוה: **(ג)** באלה ומאתים רכב ובששים ארף פרשים ואין מספר לעם אשר באו עמו ממצרים לובים סבאים

ובושים

לאז וואר דאז פאלק, וועלכעס מיט איהם קאם אים, מצרים, דיא לובים, סבאים אונד

ב א ו ר

איש ישראל ביהודה ובנימין. ויחן, נחן להם גם מזון לרוב והשיא להם נשים, לנלמי היות להם מחסור כל דבר. וכל אלה עשה רחבעם למען הרחיק מהם שלשה דברים הגורמים לרוב כל דבר פשע וכל מרד, והם הנטלה והמחסור והחלואה. וישאל המון נשים, כחכ סרד"ק לבניו, כדי להרבות זרעו.

יב (א) כהכין, כאשר הבין רחבעם מעט מעט את מלכותו והחזיקה, בן עזב אחת אחת את תורת ה', וישמן ישראל ויבעט. **(ג)** באלה וסאחים, המון רבנן כזה נפלא הוא לעינינו, ומאחר כי דברתי מזה בהקדמתי בחלק הזוהר אין לורך להכפיל הדברים. אך מדי דברי זוהר אעירך על ענין פדש אחד, אשר גלה זה שנים ימים החוקר הגדול בחרומי קדם, טחאפאן ויחן מארץ לרפת, כי במסעיו בארץ מצרים מצא בחרומות העיר נוא חמון (טהעטען) לורח הסלך שישק מקוקה עלי חנן, ובידיו חבלים ומיתרים לסטוך אחריז את המלכים הנכנסים חמת ידו, והמלכים האלה גם הם עומדים בחגיגת פניהם ולפניהם סגונים ושלטים אשר עליהם נרשמו במכתב החרטמים שמות ארלוחיהם ובדומה, והנה בין לירות המלכים האלה נמצא גם אחד יפה מראה וגבס עינים, ועל שלטו כתוב: מלך יהודה. ומחת זה: ארץ הרים. ומעלה אין ספק בפי ספורי מלכים וד"ה היות הנוונה כזה על רחבעם מלך יהודה, ומה מאוד ישמח לבנו לראות כי שפוני טמוני חול ושיממות אדמת עפר יקינו להכדיק את אחת ספרי הקדש נגד לעקת הסחרבים הדוגרים עחק עליהם; אך לא יפלא בעיניך כי לא נזכר מאומה גם"הק כי הוליד שישק את רחבעם בשבי, כי באחת חין הכרח לזה, ובאשר עשו הרומיים להוליד לפני גבוריהם את לורח המלכים הנכנסים אס לא נא עלם המלכים בשביה, כן יתכן גם בשישק אשר לקח את שלטי הזהב, והעתיק מהם את לורח המלך המקוקה עליהם כמספט שאר גויי קדם, אף אמנם כי לא הביא את רחבעם בגולה. סבאים, מפני היות בארץ העיר סבות אשר שמה נסעו בני ישראל מרעמסס נלאתם ממלכים (שמות י"ב ל"ז) והעיר הזאת נגנב רעמסס היא וכן ארץ שוכני במערות, ואולי גם שם האליל

דברי הימים ב יב

תרגום אשכנזי קסד

אונד כושים. (ד) ער נאָהם
דיא בעפֿעסטעטען שטערטען
איון, דיא יהודה געהערטען,
אונד קאם ביז ירושלים.
(ה) דאָ קאָם שמעיה דער
פּראָפֿעט, צו רחבעם אונד
צו דען אַבערסטען פֿאַן יהודה,
דיא זיך פֿערזאָממעלט נאָך
ירושלים אויס פֿורכט פֿאַר
שישק, אונד שפּראַך צו איהר
נען: אַלזאָ שפּריכט
דער עוויגע: איהר
האַכט מיך פֿערלאַסן.
סען, דאָרום האָבע
איך אייך איבערלאָסן.
סען דער האָנד דעם
שישק. (ו) דאָ דעמיטהג
טען זיך דיא אַבערסטען פֿאַן
ישראל אונד דער קאָניג,
אונד שפּראַכען: גערעכט
איזט דער עוויגע!
(ז) אַלס נון דער עוויגע זאָה,
דאָס זאָ זיך דעמיטהגטען
דאָ וואָרד דאָ וואָרט דעם
עוויגען דעם שמעיה וויא
פֿאַלגט: זיא האָבען זיך
געדעמיטהגעט דאָרום ווילל איך זיא נישט
פֿערדערבען, אונד
ווילל איהנען באלד עררעטטונג שאַפֿען, אונד מיין צאָרן זאָלל
זיך נישט ערגיעסען איבער ירושלים דורך שישק. (ח) דאָך זאָללען
זיא

וכושים: (ד) וילכד את-ערי
המצרות אשר ליהודה ויבא עד-
ירושלם: (ה) ושמעיה הנביא בא
אל-רחבעם ושרי יהודה אשר-
נאספו אל-ירושלם מפני שישק
ויאמר להם כה-אמר יהוה אתם
עזבתם אתי ואף-אני עזבתי
אתכם ביד-שישק: (ו) ויכנעו
שרי-ישראל והמלך ויאמרו
צדיק! יהוה: (ז) ובראות יהוה
כי נכנעו היה דבר-יהוה אל-
שמעיה ויאמר נכנעו לא
אשחיתם ונתתי להם כמעט
לפיתיה ורא-תתך חמתי
בירושלם ביד-שישק: (ח) כי יהיו

לו

ר ש י

יב (ז) נכנעו לא אשחיתם. דוגמא למה עוידו הארץ לפנינו כי דרשנו ה' אלהינו דרשנו וגו'. כן דרך
הפסוק בשמפסיק בנתיים כופל עוד התיבה לאומרה דוגמא (נמדבר י') והיה כי חלק
עמנו והיה הטוב וגו': (ח) כי יהיו לו לעבדים. לשישק ולשאר אומות כמפורש: וידעו

ב א ו ר

קבוצ (עמוס ה' כ') מזה הוא. וכושים, עם ידוע השוכן אלל מזרים נגדה וימה ומולדת
מזרים וכז מן אב אחד הוא והוא חם בכתוב (בראשית י' ו') ובני חם כז ומזרים וגו'.
(ח) ושמעיה, נזכר למעלה י"א ב': (ו) ויכנעו, השפילו את עצמם, ובא הנפעל חמור
ההפפעל כמו השמר, הזהר, וכדומה, והוראת כנע ידוע, וגם בן חם נקרא בשם כנען על שם
קללמו להיות נכנע לאחיו ועבד עבדים למו (בראשית ט' כ"ה). (ז) חתך, נתך מורה בלשוננו
על חילת המים כמו ויחכו כמים שאגותי (איוב ג' כ"ד) וכן על מיני נקושה אשר נמסו באש
ויהיו לנוזלים (יחזקאל כ"ב כ'), ונקרא על שם זה בלשון חז"ל בשם פתקה, וישאל פעל נחך גם
על

ללעבדים וידעו עבודתו ועבודת
ממלכות הארצות: (ט) ויעל
שישק מלך מצרים על ירושלם
ויקח את אצרות בית יהוה
ואת אצרות בית המלך את
הכל לקח ויקח את מגני הזהב
אשר עשה שלמה: (י) ויעש המלך
רחבעם תחתיהם מגני נחשת
והפקיד ער-ייד שרי הרצים
השמרים פתח בית המלך: (יא) ויהי
מדי-בוא המלך בית יהוה באו
הרצים ונשאום והשיבום אל-
תא הרצים: (יב) ובהכנעו שב

זי אאיהם דיענסטכאר
ווערדעו, דאמיט זיא
ערקעננען, וואס עס
זיין, מיר דיענען,
אדער דען קאניגריי,
זען דער לאנדער
אונטערטאן זיין.
(ט) אונד שישק דער קאניג
פאן מצרים, צאג העראן ווי
דער ירושלים נאָהם דיא שעט-
צע דעם הויזעס דעם עוויגען
אונד דיא שעטצע דעם קא-
ניגס-הויזעס, אללעס נאָהם
ער, אויך דיא גאלדענען שיל-
דע, וועלכע שלמה געמאַכט
האטטע. (י) אונד דער קא-
ניג רחבעם מאַכטע אן דע-
רען שטעללע קופּפּערנע שיל-
דע, אונד פֿערטרויעטע זיא
דער האַנד דער אַבערסטען
דער לייפֿער, וועלכע דיא
טהירען דעם קאניגס-הויזעס

בעוואַכטען. (יא) אונד זא אַפֿט דער קאניג אינס הויז דעם עוויגען קאס, קאמען
דיא לייפֿער אונד טרוגען זיא הין, אונד בראַכטען זיא ווידער צורק אין דאז געמאַד
דער לייפֿער. (יב) דא ער זיך אַבער דעמיטהיגטע, וואַנדטע זיך פֿאן איהם דער
צאָרן

ר ש י

עבודתי. כשיבנו לא יהיה עליהם שום מושל ממלכי אומות אבל כשתשובו מאחרי תורתי מדעו
עבודת מלכי הארצות ותעבדו להם: (י) והפקיד על יד שרי הרצים. לקח המגני' מבית יער הלכנין
והפקידם לשרי הרצים ואח"כ השיבם אל חל הרצים מדר הרצים כלומר אל מקומם. ענין אחר
מפי מורי לפי שהיה דואג ממלך מצרים וממלך ישראל היו נושאים אותן לפניו: (יב) ובהכנעו
שב

ב א ו ר

על כליון חרון השוטף על אנשי זדון, ועל נהרות אש חרון ה' וחמתו, ומה הנה אפי וחמתי
נחכה על המקום הזה ובערה ולא חככה (ירמיה ז' כ') וכן ההך בנחוב שלפניו. (ח) וידעו,
ויבירו להבדיל בין עבודתי הקלה אשר היתם להם למשא, ובין עבודת שאר ממלכות הארץ
אשר תכבד מחול ימים ונפש ובשר חבלה. (יא) בית ה', שיעורו לבית ה', ובחסרון הלמ"ד
במשפט פועלי ההליכה והביאה. הא, מדר מיוחד למשמר יקרא קא וברביו קא' (יחזקאל מ'
ז') או קא' (שם שם י"ב) ושרשו, הוא לדעתי אקא הארמי, הנמלא גם לפעמים נספרי הקדש
(ישעיה כ"א י"ב, דברים ל"ג כ"א ובדומה), ובגפילת האל"ף כערך אותיות הנחם נקרא מדר
הנועד לביאה מיוחדת קא, וקלח חנמי' אומרי' היות שרשו היה הערני, המור' על דירה ומשכן. והנה
רחבעם עשה כל זה לתפארת המלוכה, ואולי גם מיראתו מפני מרד כמ"ס הוד"ק במלכים.
ולא

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב יב יג

להתיחש ומלחמות רחבעם
 וירבעם כל הימים: (טז) וישכב
 רחבעם עם אבתיו ויקבר בעיר
 דויד וימלך אביה בנו תחתיו:
 יג (א) בשנת שמונה עשרה למלך
 ירבעם וימלך אביה ער-
 יהודה: (ב) שלוש שנים מלך
 בירושלם ושם אמו מיכיהו בת-

נאך דעם געשלעכטס פערצייס.
 ניססע. אונד דיא קריעגע צוויש
 שען רחבעם אונד ירבעם דוי.
 ערטען דיא גאנצע צייט היינ
 דורך. (טז) רחבעם לעגטע
 זיך צו זיינען פאטערן, אונד
 ווארד בעגראבען אין דער
 שטאדט דוד'ס, אונד אביה
 זיין זאהן, ווארד קאניג און
 שטאטט זיינער.

יג (א) אים אכטצעהנטען
 רעגירונגס יאהרע
 דעם קאניגס ירבעם, ווארד
 אביה קאניג איבער יהודה.

(ב) דרייא יאהרע רעגירטע ער צו ירושלים; דער נאמע זיינער מוטטער וואר מיכיהו
 דיא

ר ש י

יג (ב) שלש שנים מלך בירושלים. ולא יותר בדמוכית במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך
 ישראל מלך אסא מלך יהודה נמלא שאפילו שלשה שנים שלמים לא מלך: מיכיהו בת
 אוריאל. ולמעלה (ב' י"א) קורא לה שם אחר מעכה בת אנשלוס ובמלכים כתיב כמו כן מעכה
 בת אנשלוס. מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהיא ספר היחס של

ב א ו ר

הוא יעדו אשר נזכרו מזונותיו למעלה (שם שם) והם ספר בעלמם, ואינם נחשבים לדברי
 הזכרונות הכתובים מיד הנביאים אך פה הכוונה על דבריו אשר כתב בספר הזכרונות כמשפט
 נביאי הדור ועל זה הוא מוסיף אללו מלת להתיחש כמו שאבאר. להתיחש, כנר
 כתבתי למעלה (דה"א ד' ל"ג) היות הוראת מלת יהש על חיבור הדברים וקשרם יחד, רק
 שיאמר ביחוד על חיבור המשפחות ומולאם לבית אבותם, והכוונה פה לדעתי שהם כתובים
 שם ביחוש פרטי ונביאור קשר כל המעשים והשחלטות הסנות הבן היטב, או שכוון במלת
 להתיחש לאמור כי אין להחליף דברי עדרו הנאמרים בזה, עם חזונו יעדו הזכרת למעלה
 (ט' כ"ט) כי אלה אינם לנבואה או למליצה, כ"א להתיחש ולנחוב קורות העמים ודברי הימים
 ע"פ ממשלת המלכים בסדרם והתיחשם דור אחרי דור, וזאת היחה מלאכת נביאי הדור המוטלת
 עליהם, כמ"ס בסוף דה"א ועפ"י תרגומי.

יג (א) וימלך, במלכים מלך והוא יותר קל להבין, ואין לו"ו נזאח גם הוראת וי"ו החיבור
 בזה, כ"א כסימן העבר לבד תחשכ, ד"מ ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלך
 עליהם רחבעם (למעלה י"א י"ז) שיעורו מלך עליהם רחבעם וכדומה. אביה, במלכים הוא
 נקרא אביו, וכן יתחלף אביו (בראשית כ' י"ז) עם אביו (הרבה פעמים נס"הק) שפ"ה שפ"ה
 בנה בנם וכדומה. (ב) מיכיהו, היא מעכה הזכרת למעלה (י"א ב') והיא בת נחו של אנשלוס
 אשר נקרא מעכה ע"ש אמו של אנשלוס מעכה בת אכיש מלך גת וילדה את אביה במפורז
 שם, ולמעלה מיחסה אחרי אנשלוס (וכן במלכים) כדי להודיע את חכלית רחבעם נקחתו
 לו תמיד נשים מיוכלי ירך דוד או משאריו הקרובים אליו, למען החזיק המלוכה בידו ולנלתי מת
 יד לפשע ומרד, ופה מודיענו שם אביה בעלם אשר לקח לו את חמר בת אבישלם (ש"ב י"ד
 כ"ז) לאשה והוליד את מעכה, ושם "האיש הזה הוא אוריאל מן גבעה במפורז לפנינו. ומה
 שנאמר מיכיהו חמור מעכה, אס שנחלף בשווי המנטא נרבים בספר הזה, או בשווי
 הסודאס, כי מוך ומעך יורו שניהם על השפלת שום ענין והעמיקו חמתיו, כן דעתי בפשוט,
 ועיין

דברי הימים ב יג

חרגום אשכנזי קסו

דיא טאכטער דעם אוראל
פֿאָן גבעה. צווישען אביה
אונד ירבעם וואָר שטרייט.
(ג) אביה בעגאָן דען קריעג
מיט איינעם העערע שטרייט.
באָרער מאָננער, פֿיערמאהל
הונדערט טויזענד אויסערלעך
זענער מאָנשאַפֿט, אונד ירבעם
אַרדנעטע דען קאָמפֿ ווי
דער איהן מיט אַכטמאהל הונד
דערט טויזענד אויסערלעזע.
נער מאָנשאַפֿט שטרייטבאָ.
רע מאָננער. (ד) אביה
שטיעג אויף דען בערג צמרים,
דער אים געבירגע אפרים
ליגט, אונד שפראך: האָרעט
מיד, ירבעם אונד גאַנץ
ישראל! (ה) פֿירוואָר! איהר
זאָללט

אוריאל מן גבעה ומלחמה היתה
בין אביה ובין ירבעם: (ג) ויאסר
אביה את המלחמה בחיל גבורי
מלחמה ארבע מאות אלף איש
בחור וירבעם ערך עמו מלחמה
בשמונה מאות אלף איש בחור
גבור חיל: (ד) ויקם אביה מעל
להר צמרים אשר בהר אפרים
ויאמר שמעוני ירבעם וכר-
ישראל: (ה) הלא לכם לדעת כי

יהוה

ר ש י

יהודה ובמלכים שהיו ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מענה נח אנשלוס ולפיכך
ניויה שמה משם גמור שלה מיכיהו מענה ושם אביה אוריאל אנשלוס לפי שעל שם כלמה נקראה
שהיתה אשת חיל גברתני' נכתוב (לקמן כ"ג) וגם מענה אס אסא הסירה מגבירה ומשום
נודו של כלמה קראה לחמותה על שם כלמה. כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך
בשם רביו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מלחמי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי' בשם
אשה זו משום שבה כמו עתליה ועתליהו מולכ' על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה וכליהו
לפי שהיתה גברתנית כי חמניה בעלה נס לכיש' ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה
את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושוב נשמת המליכו את בנו עזיהו אחיו בן שש עשרה
שנה: (ד) ויקם אביה. שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחוז של ירבעם בהר אפרים: ברית
מלח

ב א ו ר

ועיין מ"ש המכס ריב"ש נב"הע לשנת תקפ"ח. ומלחמה, לא נודע מן המלחמה הזאת מאומה
בספר מלכים, ויזכיר שם (ט"ו ג') בקלרה את תועבות אביה (הנשמים בספרנו כלל וכלל)
ואחרי כן הוא אומר (שם ו') ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו, אף שאין
לרחבעם ענין כלל בספור הזה, ובספרנו יודיענו את המלחמה הזאת אשר היתה בין אביה
ובין ירבעם בכל פרטיה ואת חובת אביה בהר למרים אל כל ישראל, היקרה מאד מפאת
חוק וחוקף הלשון אשר בה, ואז בראש פרשה י"ד ישוב הסיפור להיות אחד עם ס' מלכים
(ט"ו ט'). (ג) ויאסר, מפני היות דרך המלך היוצא למלחמה לאסור את מרכבתו
בראשונה וללכת בראש העם (שמות י"ד ו') לכן נאמר בהשאלה על התחלת המלחמה ויאסור
את המלחמה, וכן הכתוב אומר: מי יאסור המלחמה (מ"א כ' י"ד) ועיין רד"ק ורש"י שם.
בחיל, הנפרד ממור הסמיכות, והכוונה בחיל גבורי מלחמה, ואולי נאה המלה במנהג ארמי
גברי חיל די בחיליה (דניאל ג' כ') ממור בחיליה. ערך, סדר את המלחמה, והוא היה
מעורר את המלחמה מחלה, נגדאס מססוק מ' ומפסוק י"ב. (ד) צמרים, הר זה הי' סמוך
אלל העיר צמרים, הנזכרת בנ"ל בנימן (יהושע י"ח כ"ג) והררי סלעים אשר בין נחלת
בנימן ואפרים נקראו בשם הנללי הר אפרים נודע. (ה) לכם לדעה, נאוי הוא לכם
לדעת

תרגום אשכנזי

ואללט וויססען, דאס דער
עוויגע, דער גאטט ישראל'ס,
דיא הערשאַפֿט איבער ישראל
דעם דודגעגעבען אין עוויג.
קייט, איהם אונד זיינען זאָה
נען, דורך איינען אונפֿער.
בריקליכען בונד. (ו) דאָ
ערהאָב זיך ירבעם זאָהן דעם
נבט, דער דיענער שלמה'ס
דעם זאָהנעם פֿאָן דויד אונד
עמפֿארטע זיך ווידער זיינען
העררן. (ז) צו איהם זאָמ
מעלטען זיך שלעכטע, ניכטס.
ווידריגע לייטע, אונד ווידער
זעטצען זיך געגען רחבעם,
דעם זאָהנע דעם שלמה,
רחבעם וואָר נאָך זעהר יונג
אונד פֿערצאָגטען הערצענס,
אונד ווידערשטאַנד איהנען
ניכט. (ח) נון געדענקעט
איהר צו ווידערשטעהען דער
הערשאַפֿט דעם עוויגען אין
דער האַנד דער זאָהנע דוד'ס
אונד זייד איינע גראַסע מענ.

דברי הימים ב יג

יהוהו אלהי ישראל נתן ממלכה
לדוד על ישראל לעולם לו
ולבניו ברית מלח: (ו) ויקם
ירבעם בן נבט עבד שלמה בן
דוד וימרד על אדניו: (ז) ויקבצו
עליו אנשים רקים בני בליעל
ויתאמצו על רחבעם בן שלמה
ורחבעם היה נער ורך ללב ולא
התחזק לפניהם: (ח) ועתהו אתם
אמרים להתחזק לפני ממלכת
יהוה ביד בני דוד ואתם המון
רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה
לכם ירבעם לאלהים: (ט) הלא
הדחתם את כהני יהוה את בני

אחרן

גע, אונד האַבט בייא אייך דיא גאָלדענע קעלבער, וועלכע אייך ירבעם אַלס גאָטטער
בערייטעט האָט. (ט) האַבט איהר ניכט דיא פריעסטער דעם עוויגען, דיא זאָהנע
אחרן'ס

ר ש י

מלח. נקיים ואמונה. ועמה (ו) ויקם ירבעם בן נבט עבד שלמה וגו'. ועל זאת יש בזיון
גדול: (ז) ויקבצו עליו אנשים רקים. רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער
ורך ללב. ולפי שמלכו בו שפלות ורכיכות ללב התאמצו עליו: נער. אע"פ שהיה בן מ"א שנה
בשכלך

ב א ו ר

לדעת ולהעלות על זכרונכם כי ה' נתן ממלכה לדוד וכו', ונאמר לכם לדעת בדרך הקריאה
בראש המאמר. בריח מלח, בכרית קיים לעולם נתן הממלכה לו ולבניו, וכן אמר דוד המלך
בדבריו האחרונים (ש"כ כ"ג ה') לא כן בייתי עם אל כי בריח עולם שם לי וגו'. (ז) אנשים
רקים, הכוונה על אנשים המורדים ועליו מוסב על ירבעם וכן תרגמתי. נער, אף שהיה
כבר בן מ"א שנה ע"ד ומזרתו יהושע בן נון נער (שמות ל"ג י"א). (ח) להתחזק לשני, שצו
להתחזק יותר ממלכות ה' ביד דוד, ע"ד שיאמר הלועז: (עס יעמאנד לופֿארטוון), או מהיה
הוראת לפני כמו נגד, כי העומד לפני איש הוא נלכ נגדו. ואחם, ובטחונכם הוא שאתם
המון רב. ועמכם, בדרך התול ושחוק, והוא יורד מדרי בטן, ובאמת אמרו חז"ל במדרש כי
נגף ה' את אביה על הדברים השנונים האלה, אשר הכלימו את עם ישראל והלכינו פני ירבעם
ברבים

דברי הימים ב יג

תרגום אשכנזי קם

אהרן והלויים ותעשו לכם כהנים
בעמי הארצות כל־הבא למלא
ידו בפר בן־בקר ואיקם שבעה
והיה כהן ללא־אלהים: (י) ואנחנו
יהוה אלהינו ולא עזבנו וכהנים
משרתים ליהוה בני־אהרן והלויים
במלאכת: (יא) ומקטרים ליהוה
עלות בבקר בבקר ובערב
בערב וקטרת־סמים ומערכת
לחם על־השלחן הטהור ומנורת
הזהב ונרתיה לבער בערב בערב
כ־שָׁמרים אנחנו את־מִשְׁמַרְת
יהוה אלהינו ואתם עזבתם אתו:
(יב) והנה עִמָּנוּ בְּרֹאשׁ הָאֱלֹהִים
וְכֹהֲנָיו וְחַצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה
לְהַרִיעַ עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־

הל' מו

דעו עוויגען, אונזערן גאטט; איהר אבער האבט איהן פֿערלאססען. (יג) מיט אונז אן
דער שפיטצע איזט גאטט אונד זיינע פריעסטער, אונד דיא טראמפעטען צום לערמ
בלאזען, אום זיא געגען אייך ערטעגען צו לאסען. דארום זאָהנע ישראל'ס! שטרייטעט
ניכ

ר ש י

בשמלך קורחו נער ופי' לעיל (א' כ"ג) על שלמה: (ט) בעמי הארצות. כל הרוכה לבוא
ולמלא ידו ולהיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו והיה כהן
ללח חלבים: למלא ידו. להבדיל בין טומאה לטהרה דוגמת (שמות כ"ט) למשחה כהן ולמלא
גם את ידם: (י) והלויים במלאכת. כלומר במלאכתם זה לשיר זה לשוער כל איש למלאכתו

ב א ו ר

זונים. (י) במלאכת, במלאכה הידוע והיא עבודת הקדש, והנה נחמר הדגש במ"ס אחרי
הידועה כמו בַּשָּׂאח (מרד"ק) ובא מלאכת בנפרד ממור מלאכה כדרך הסמיכות בסג"ל ותי"ו
אחרי, וכן יבוא אֲשֶׁת, עֲטָרָה, מן אֲשֶׁה, עֲטָרָה, וכדומה גם בנפרד, אף שהם נעיקרם
קמובים, והזלפו ה"א הנפרד בתי"ו. (יב) וחצצרות, כמשפט הכתוב בתורה בנוסח למלחמה
במדבר

תרגום אשכנזי

ניכט מיט דעם עוויגען דעם
גאטטע אייערער פאטער, דען
עס ווירד אייך ניכט געלייג.
גען. (יג) ירבעם אבער ליעם
זיא מיט איינעם הינטער האל-
טע אומגעזען, איהנען אין
ריקען צו קאממען, זיא שטאנ-
דען אלזא פאר יהודה אונד
דער הינטער האלט וואר אים
ריקען. (יד) וואהן נון יהודה
זיך ווענדעטע, האטטע ער
שטרייט פאן פארן אונד פאן
הינטען, דא שריען זיא צו
דעם עוויגען, אונד דיא פריע-
סטער בליעזען אין דיא טראמ-
פעטען. (טו) דיא מעננער
פאן יהודה ערהאבען איין
קריעגסגעשרייא, אונד אינ-
דעם דיא מעננער פאן יהודה
איין קריעגסגעשרייא ערהא-
בען, שלוג גאטט דען ירבעם
אונד גאנץ ישראל פאר אביה
אונד יהודה. (טז) דיא קינ-
דער ישראל'ס פלאהען פאר
יהודה, אונד גאטט גאב זיא
אין איהרע האנד. (יז) אביה
אונד זיין פאלק ריכטעטע איי-
נע גראסע ניעדערלאגע אינ-
טער איהנען אן, אונד עס
פיעלען ערשלאגען פאן ישראל
פינף מאל הונדערט טויזענד
אויסערלעזענער מאנשאפט.
(יח) זא וואורדען דיא קינדער
ישראל'ס דאמאהלס געדעמי-
טחיגעט, אונד דיא זאהנע
יהודה'ס וואורדען מאכטיג,

ווייל זיא זיך שטימטען אויף דען עוויגען, דען גאטט איהרער פאטער. (יט) אביה
זעטטע דעם ירבעם נאך, אונד נאחם איהם שטערטע וועג, בית אל אונד איהרע געהאט-
טע

דברי הימים ב יג

תלחמו עם יהוה אלהי אבותיכם
כי לא תצליחו: (יג) וירבעם
הסב את המארב לבוא
מאחריהם ויהיו לפני יהודה
והמארב מאחריהם: (יד) ויפנו
יהודה והנה להם המלחמה פנים
ואחור ויצעקו ליהוה והכהנים
מחצצרים בחצצרות: (טו) ויריעו
איש יהודה ויהי בהריע איש
יהודה והאלהים נגף את ירבעם
וכר ישראל לפני אביה ויהודה:
(טז) ויגוסו בני ישראל מפני יהודה
ויתגם אלהים בידם: (יז) ויכו
בהם אביה ועמו מכה רבה ויפלו
חללים מישראל חמש מאות
אלף איש בחור: (יח) ויכנעו בני
ישראל בעת ההיא ויאמזו בני
יהודה כי נשענו על יהוה אלהי
אבותיהם: (יט) וירקף אביה
אחרי ירבעם וילכד ממנו ערים
את בית אל ואת בנותיה ואת

יתיר ל'

ישנה

ווייל זיא זיך שטימטען אויף דען עוויגען, דען גאטט איהרער פאטער. (יט) אביה
זעטטע דעם ירבעם נאך, אונד נאחם איהם שטערטע וועג, בית אל אונד איהרע געהאט-
טע

ב א ו ר

(כמדבר י' ט'). (יט) בית אל, עיר בנימן נהר אמריס, וכן עשרין היא עיר על הר עפרין
קצר

דברי הימים ב יג יד

ישנה ואת בנותיה ואת עפרון
ובנותיה: (כ) ולא עצר כחירבעם
עוד בימי אביהו ויגפהו יהודה
וימת: (כא) ויתחזק אביהו וישא
לו נשים ארבע עשרה ויולד
עשרים ושנים בנים ושש עשרה
בנות: (כב) ויתר דברי אביהו
ודרכיו ודבריו כתובים במדרש
הנביא עדו: (כג) וישב אביהו
עם אבתיו ויקברו אתו בעיר
דוד וימלך אסא בנו תחתיו
בימיו שקטה הארץ עשר שנים:
יד (א) ויעש אסא המזב והישר

עפרין קרי

בעיני

ווינער רעגירונגסצייט האט מע דאז לאנד פריעדען צעהן יאהרע.

יד (א) אסא טהאט, וואס אין דען אויגען דעם עוויגען ווינעם גאטטעס, גוט אונד
רעכט

ר ש י

נאשר הכין דוד: (ב) ולא עלר כח וגו' ויגסה ה' לירבעם וימת. לא שמת מיד אלא הולך
וחסר בעבור המלחמות ובכ"ר מפורש ויגפהו ה' לאניה:

ויאמר

ב א ו ר

אשר בין יהודה ובנימן (יהושע ט"ו ט') וישנה לא נמלא זולת זה בס"הק, אולי היא בית אל
הינה. (ב) ולא עצר כח, ר"ל שהחיל כח לאבוד את עולם ידו בימי אניה ולא יכול עוד
להכיל בקרבו את כל כחותיו בשלמותם במלפנים עד אשר נגפו ה' שנים רבים אחרי כן וימות
(ונענין עלר כח ע"ע למעלה כ"ט י"ד) אבל לא מת בימי אניה, כ"ל בשנת שנים לאסא בנו
(מ"א ט"ו כ"ה), ובמדרש חז"ל מוסב ויגפהו על אניה כמו שהעירותי בפסוק ח' וע"ע בס"ע.
(כב) במדרש, על אודות המדרש הזה כנר הארנתי בהקדמה וגליתי מחשבותי בזה, שהיו
לפניהם שני מעינות נכבדים ורחבי ידים והם: ספר דברי הימים הגדול וספר מדרש מלכים
ומי שרולה לחקור בהם מאס ידרשם, ופה אין מקום להאריך. (כג) וימלך אסא, בשנת
עשרים לירבעם (מ"א ט"ו ט') כי בשנת שמונה עשרה לירבעם מלך אביו אניה (שם שם א')
ושלש שנים מלך (שם שם ב') היו מת בשנת עשרים לירבעם ובאותה שנה ישב בנו אסא על כסאו.

יד (א) ויעש, נאמר במלכים ח' פרשה ט"ו פסוק י"א אך בקילור נמרץ, ובספרנו ירחיב
למענינו כנניי אסא ובמלחמתו עם הנושאים וברוב קרבותיו וכו' עד סוף פרק

י"ן

תרגום אשכנזי קסח

טע, ישנה אונד איהרע געהאפֿט.
טע אונד עפרין אונד איהרע
געהאפֿטע. (כ) ירבעם קאנטע
קיינע מאכט מעהר ואממעלן,
וא לאנגע אביה לעכטע, אונד
דער עוויגע שלום איהן, דאס
ער שטארב. (כא) אביה בע
פעסטע זיך, נאחם זיך
פיערצעהן ווייבער, אונד צייג
טע צוויי אונד צוואנציג זאח.
נע אונד זעצעהן מאכטער.
(כב) דיא ווייטערע געשיכטע
דעם אביה אונד זיינע טהאט
טען זא וויא זיינע רעדען,
זינד פערצייענט אין דענגע
שיכטס פארשוונגען דעם פרא
פעטען עדו. (כג) אביה לעג
טע זיך צו זיינען פאטערן,
אונד מאן בעגרוב איהן אין
דער שטאדט דוד'ס. אסא,
זיין זאחן, ווארד קאניג און
שטאטט זיינער; אונד אין

תרגום אשכנזי

רעכט וואר: (ב) ער שאפפטע
אב דיא פֿרעמדען אלטארע
אונד דיא האהען, צערבראך
דיא זיילען, אונד היעב דיא
אסטארטען (מיינע מרט געט
לעכנירער) אום. (ג) בעפֿאהל
יהודה, דען עויגען, דען גאטט
איהרער פֿאטער צו זוכען,
אונד דאז געזעטץ אונד גע-
באטע צו בעפֿאלגען. (ד) עכען
זא שאפפטע ער אב אויס אל-
לען שטערטען יהודה'ס דיא
האהען אונד דיא זאננענביל-
דער, אונד דאז קעניגרייך
האטטע פֿריערען אונטער
איהם. (ה) ער ערבייטעט פֿע-
סטונגסשטערטע אין יהודה,
דא

דברי הימים ב יד

בעיני יהוה אלהיו: (ג) ויסר
את מזבחות הנכר והבמות
וישבר את המצבות ויגדע את-
האשרים: (ג) ויאמר ליהודה
קדוש את יהוה אלהי אבותיהם
ולעשות התורה והמצוה:
(ד) ויסר מכל ערי יהודה את-
הבמות ואת ההמנים ותשקט
הממלכה לפניו: (ה) ויבן ערי
מצודה ביהודה כי־שקטה

הארץ

ר ש י

יד (ג) ויאמר ליהודה לדוש. ולא נעשה שטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו
ואת

ב א ו ר

י"ז. (ב) ויסר, הפעיל במו ויסר את אוסן מרכבותיו (שמות י"ד כ"ה), ובמלכים הזכיר כי
הסיר גם את מעכה אמו מגבירה יען עשתה מפללת לאשרה, ובספרנו נאמר זה בסוף פרשה
ט"ו, ראש מ"ג שם בפסוק ט"ז. והבמות, הם הנמות אשר הקימו להם לאלהי נכר, לזבח
ולקטר עליהם, אך נמות הקרבן אף שנאסרו אזוי בנין המקדש, בכל זאת לא סרו בימיו,
בנחמך להלן (ט"ו י"ז) [והנדל זה יבאר לך הסתירה במלכות יהושפט בין ספרנו (להלן י"ז ו')
ובין ספר מ"א (כ"ב מ"ד)], וזה היה כנראה מחסרון יכולת המלך נגד העם העלום ממנו.
ויגדע, שנירת דבר קשה במקום שהוא מחובר בו (ולא העתיקו מיסודו) עד אשר יפרד החלק
הנשבר ממנו ויפול מטה וקרא לדעתי גרע, כמו הפלת העלים ביער (ישעי' ט' ט') ושנירת
השטה (זכריה י"א י'), ובמשל על שנירת קרן ישראל (זכריה ב' ג') ועל רפיון זרועו (ש"א ב'
ל"ח), ומענין זה נגדעך לארץ (ישעי' י"ד י"ב), וכן יבוא פה בבנין החזק גִּדַּע על שנירת
האשרים מלמעלה להפילם ארצה, ומה יובן כבדל גרע מן שבר סתם. האשרים, לדעת
חז"ל וכל מעתיקים נושנים יאמר אשרה על מחברת עלים נטועים יחד לכבוד אליל, ומענין
הנחמך לא חטב לך אשרה כל עץ (דברים ט"ז כ"א) ונא גרע על הפלת העלים דוגמת שקמים
גִּדַּעוּ (ישעי' ט' ט'), ועיין געזעניס שהביא דעת אחרים בזה, והאריך למעניתם להנדיקס
ולא הספיק. (ג) ויאמר, ויזו ליהודה, וכן יבוא א מר בספר הזה פעמים רבות על הווי
(ראה למעלה דה"א י"ד י"ג). (ד) את הבמות, נמות האלילים כמ"ש בפסוק ב'. החמנים,
זורות החשה אשר עבדו לה גויי הארץ ההיא, ולעומתם היו העשירות, והם זורות הלבנה
כמו שפירשתי למעלה (דה"א י' י') והראשונה חשנו להם נדמות המשפיע והשנית נדמות השפע
והוא כח הטבע, וכן חשנו להם את הבעל לעומת פסל האשרה שהזכרתי (המשפיע לעומת
מקבלת השפע). (ה) מצודה, למנכר ולחזק נגד האויב, וראה מ"ש בשמי בהמעמר לסדר
ויקרא (כ"א כ'), וכן יאמר חכן מן כנן, ומאכ מן אכז, ומנר מן כרה, ומזן מן חלה, וכן
נוספו לשם צור בי"ת או מ"ס ויאמר בצורה או מצודה אף שהם בהוראתם הכללית אחת עם

דברי הימים ב יד

הָאָרֶץ וְאִין עָמּוּ מִלְחָמָה בְּשָׁנִים
הָאֵלֶּה כִּי הִנִּיחַ יְהוָה לֹו: (ו) וַיֹּאמֶר
לְיִהוּדָה גִּבְנָה וְאֶת־הָעָרִים הָאֵלֶּה
וְנָסַב חוֹמָה וּמִגְדָּלִים דִּלְתֵּיָם
וּבְרִיחֵם עוֹדְנוּ הָאָרֶץ לְפָנֵינוּ כִּי
דָרְשָׁנוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָרְשָׁנוּ
וַיִּנָּח לָנוּ מִסְכֵּיב וַיִּבְנוּ וַיִּצְלִיחוּ:
(ז) וַיְהִי לְאַסָּא חֵיל נֶשֶׂא צִנְרָה
וְרִמְחַ מִּיְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף
וּמִבְנִימִן נֶשֶׂא מִגֹּן וְדָרְכֵי קֶשֶׁת

מאחים

תרגום אשכנזי קסט
דאדאן לאנד רוהע האטטע;
ניעמאנד פֿיהרטע קריעג מיט
איהם אין דיעזען יאהרען, דען
דער עוויגע שאַטטע איהם
רוהע. (ו) היערויף שפראך ער
צו ייהודה: לאססט אונז דיע-
זע שטערטע בויען, אונד מוי-
ערן הערום פֿיהרען מיט טהיר-
מען, מיט טהירען אונד ריע-
געלן: נאך איזט דאן לאנד אונ-
זער, ווייל וויר דען עוויגען,
אונזערן גאטט זוכטען — יא!
וויר זוכטען איהן, אונד ער
שאַטטע אונז רוהע רינגסאויב.
זאבויעטען ויא, אונד פֿאלל-
פֿיהרטען עס גליקליך. (ז) אסא
האטטע איין העער אויס
יהודה, פאנצער: אונד שפער-
טרעגער, דרייאמאל הונדערט טויזענד, אונד אויס בנימן, שילד-
טרעגער אונד באָגען.

שפאנז

ר ש י

ואת אלהי אבותם לא דרשו: (ו) עודנו הארץ לפנינו. בעוד שהמלכות נכונה לפנינו
שאם נזכרנו להם יהיו לנו למנות וכל אלה היה בעשר שנים שנתוב צימיו שקטה הארץ ולאחר
אותן עשר שנים היתה מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז'
שנים היה שלום ביניהם ובן מוכיח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים
היתה עמו מלחמה ולמטה (ט"ו) כתיב ומלחמה לא היתה עד שנת ל"ה למלכות אסא אבל
יבוליס אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכוש' לא היתה עד שנת שלשים ומשם למלכותו
אבל זה קשה לי שכתוב למטה (ט"ז) בשנת ל"ו למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסכלת על
זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והוא לאחר בן כי אס
ג' שנים ובמלכים (א' ט"ו) כתיב ומלחמה היתה בן אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם
מפרש הטיב: כי דרשו את ה' אלהינו דרשו וגו'. לפי שדרשוהו הניח לנו מסכיב: ויבנו

ב א ו ר

שר צור. (ו) גבנה, נשלים את בנינוס ונחזיקם כמו ויבן את תדמור (למעלה ס' ד') ע"ש.
ונסב, שיעורו ונסב אותם. עודנו הארץ, כנוי ושם אחריו דוגמתו ותראהו את הילד (שמות
ב' ו'), ולמעלה ויגלם לראובני ולגדי (דה"א ה' כ"ו) והרבה נספר זה, וכוונת הכתוב עוד
כל הארץ עומד לנו וללכרנו, כענין הלא כל הארץ לפניך (בראשית י"ג ט') אין משטין ואין
פרץ גדודים ברחובותינו, כי דרשו את ה' וינח לנו. דרשו וינח לנו, פעל דרשו נאמר
פעמים להורות כי כל עיקר טעם ההנחה אינו כ"א מלד כי דרשו אותו, ולא מסנה אחרת
זולת זה, ואם תפסוק הדרישה גם ימי ההנחה לא ימשכו אף רגע. (ז) צנה, לבוש נחושה על
כל גוית הלוחם כמבואר למעלה ט' ט"ו. ורמח, קנית ארוך. מגן, מקסה נחושה כנגד הלב
ושריו גן, לכן הרבו סגגים בדגש הנו"ן, וככל זאת נעשה ממנו פעל מן עטרת תפארת המגן
(משלי ד' ט'). ודרכי קשת, הם מושגי קשת, ונסעל דרך אלל הקשת, כנר גלית דעתי

דה"א

תרגום אשכנזי

שפאנער, צוויאמאל הונג
דערט אינר אכטציג טויזענד;
אללע דיעזע ווארען שטרייט-
בארע מענער. (ח) דא צאג
ווידער ווארע דער כושי מיט
איינעם העערע פאן טיזענד
מאל טויזענד מאן אינר דרווא
הינדערט וואנען, אונד קעם
ביז מרשה: (ט) אונד אסא צאג
איהם ענטגענען, אונד ווא
שטעללטען זיך אין שלאכט-
ארדנונג אים טהאלע צפחה
ביי מרשה. (י) דא ריעף אסא
צו דעם עווינען זיינעם גאט-
טע אונד שפראך: עוויגער!
איזט עס ניכט בייא דיר, צו

דברי הימים ב יד

מאתים ושמונים אלף כל-אלה
גבורי-חיל: (ח) ויצא אליהם זרה
הכושי בחיל אלף אלפים
ומרכבות שלש מאות ויבא עד-
מרשה: (ט) ויצא אסא לפניו
ויערכו מלחמה בגיא צפתה
למרשה: (י) ויקרא אסא אל-
יהוה אלהיו ויאמר יהוה אין-עמך
לעזר בין רב לאין כח עזרנו יהוה

אלהינו

העלשען וואוואהל דעם שטארקען אלס דעם שוואכען? — דארום הילף דוא אונז, עוויג-
נער

ד ש י

ערים ויליחו. ודוגמא (לעיל י"ב) ובראות ה' כי נכנעו וגומר: (י) אין עמך לעזור. כלומר
אע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח

ב א ו ר

דבה"א ה' י"ח, וכן למעלה (דה"א י"ב א') נושקי קשת מימינים ומשמאילים וגו' ראה מ"ש שם.
(ח) אליהם, כמו עליהם, וחילוף אל ועל מלוי הרבה, והיה הם יושבים אל השולחן (מ"א
י"ג ב') תמור על, הנני אליהם (יחזקאל י"ג ה') תמור עליכם ורבים עוד. זרה הכושי, לד"ק
הוא מלך כוש בעלם, והיה חזק ופזיז לעומת מלכים, ובאמת נראה מרובי האנשים והמרבנות
(בנקט ספרים נאמר ומרכבות שלש אלפים) כי לא היה עם ההוא לבדו, והכתוב בעלמו אומר
להלן בשזוק י"ג כי הנה אשא במלחמה זאת את הערים סביבות גרר והוא נאמן פלשחים,
וכן נאמר (ט"ז ח') הכושים והלובים היו לחיל לרוב לרכב ולפרשים וגו'. ולדעתי
שם כושי תואר כללי להעמים שוכני ארץ החום אשר חזק משאר תארים. מרשה,
זכרת בפרשה י"א פסוק ח' בין הערים אשר בנה רחבעם למגור. (ט) בגיא צפתה,
סמוך לכפת הזכר בשופטים (א' י"ז) [ונוסף ה"א כמו סופתה, עולתה, עיפתה, גבעתה,
או שבה ה"א במקום למ"ד בתחילתה, כי יוקשה מאד לאמר, גיא לכפת למרשה], ואם גם
נקראה העיר אחרי כן בשם חרמה כנאמר שם בשופטים מ"מ הגיא עוד נשאר לו שמו הנושן
גיא כפתה. (י) אין עמך לעזור, המובן בכתוב זה הוא ע"ד שאמר יונתן, אין לה' מעזור
להושיע ברב או במעט (ש"א י"ד ו'), רק שקילר הכתוב בפעלים ובתוארי המאמר, במשפט
הספרים האחרונים אשר הזכרתי זה פעמים, ובשלימותו היה לשון הכתוב כזה, אם לעזור
אתה חפץ, אז אין עמך להבדיל בין רב כח ובין אין כח. רב, כנראה מלת רב וכן מלת אין
שניהם נסמכים אל כח, האף אמנם כי אינו ממנהג הלשון להעמיד שני נסמכים לפני סומך
אחד, ויאמר ד"מ אשי ה' ונחלתו ולא אשי ונחלת ה', ובפרטן אם יבוא אות יחס בין שני
הנסמכים כמו שבה בכתוב שלפנינו לאין, כלתי ספק זר הוא; ונוכל לאמר כי רב הוא בעלמו
תואר על יתרון האיכות דוגמת רב להושיע (ישעי' ס"ג א') וכן בארמית אלה רב הודע למלכא
(דניאל ב' מ"ה) הכוונה אל גבור, וכן המובן בזה בין רב (והוא גבור) לאין כח, והשם אין
כח הוא מורכב ומורה על חסר כח, דוגמת לא אלוה (דברים ל"ב י"ז) על אל זר, אלקים
משלי

דברי הימים ב יד

אלהינו כי עליה נשענו ובשמה
באנו על ההמון הזה יהוה אלהינו
אתה אל יעצר עמך אנוש:
(יא) ויגד יהוה את הכושים לפני
אסא ולפני יהודה וינסו הכושים:
(יב) וירדפם אסא והעם אשר עמו
עד לגרר ויפל מכושים לאין
להם מחיה כי נשברו לפני יהוה
ולפני מחנהו וישאו שללו הרבה
מאד: (יג) ויכו את כל הערים
סביבות גרר כי היה פחד יהוה
עליהם ויבזו את כל הערים
כי בזה רבה היתה בהם: (יד) וגם

אהלי

תרגום אשכנזי קע

גער! אונזער גאטט! דען אויף
דיך שטימען וויר אונז, אונד
אין דיינעם נאמען זינד וויר גע-
קאממען גענען דיעזע מעננע!
דוא, עוויגער! ביזט אונזער
גאטט! ווידער דיך פערמאג
קיין מענש עטוואס. (יא) דא
שלוג דער עוויגע דיא כושים
פאר אסא אונד פאר יהודה;
דיא כושים פלאהען. (יב) אסא
אונד דאז פאלק, דאז ביא
איהם וואר, פערפאלגטע זיא
ביז נאך גרר, אונד עס פיעלען
פאן דען כושים זא פיעלע, ביז
קיינער פאן איהנען אס לעבען
בליעב; דען זיא וואורדען אויפ-
געריעכען פאר דעם עוויגען
אונד פאר זיינעם העערע, אונד
מאן טרוג זעהר פיעל בייטע
דאפאן. (יג) זיא שלוגען אללע
שטערטע רינגס אום גרר, דען
דיא פורכט פאר דעם עוויגען
האטטע זיך איבער זיא פער-

ברייטעט; זיא פלינדערטען אללע שטערטע, דען עס וואר זעהר פיעל בייטע דארין.

ר ש י

כלומר בידוע שיש לה כח לעזור למיכה עזרוה' אלהינו כי עליה נשענו: אל יעצר עמך אנוש.
אל יהיה לאויבנו לאותו אנוש כי אנוש אנוש מושל עוזר ידי עמך נגדך לכלחני שלא יאמר
נלחנו אלהים. ד"א מפי הרב. אל יהיה לנו אנו אנוש' עוזר יד מלנח' דוגמא (דברים
י"א) ועל את השאים. (בראשית כ') כי עזר עזר ה'. (שופטים י"ג) אם מעלרני:

ב א ו ר

(משלי ל' ז"א) למלך אשר אל יקום איש נגדו וכדומה. בשענו, העי"ן בפתח והנו"ן בדגש,
כן הוא בכל הספרים המדויקים. אל יעצור, כבר כתבתי (דה"א כ"ט י"ד) כי הנחת עצר
הוא על אחיזת אדם ענין או הסגרו במקום ידוע ע"ש, ומענין זה בא גם בכתוב שלפנינו, אל
יעצור עמך אנוש, ושיעורו אין לאנוש כח להיות מושל או מזכה נגד רבונך. (יב) וירדפם,
בכר כתבתי בפסוק ח' כי היו גם פלשתיים בתוך החיל הזה, ולזה רדפום עד לגרר שהיא עיר
מפוארה בפלשתיים (בראשית כ' א') ויכו ויבזו את כל הערים שם, כי זו היא לאמר שהכו את
ערי פלשתיים אס שלמים הם אס. לאין להם מחיה, שיעורו מבלי היות להם מחיה (קיום
חיים) נגד ישראל, כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו, וכלל המושג אין להם מחיה בתואר
אחד יחשב בכתוב זה, ולזה בא למ"ד לפני ע"ד ויפלו לרב, וירבו לאין מספר. או שיעורו
אין להם מזון ואוכל, ולמ"ד לאין הוא לטעם, דוגמת ושרט לנפש הכוונה על נפש, וכרבים
בס"ק, ואולי כוון הכתוב להורות כי לא נותר מהם שריד ולא ניכר מהם שום אדם או זכרון
במים, דוגמת מאמר איוב, יבלענו ממקומו וכשם בו לא ראיתיך (ח' י"ח) וכן לא יכירנו עוד
מקומו (שם ז' י' וכתהלים ק"ג ט"ו). (יג) סביבות גרר, כלם נתיחסו על גרר כי כל הנקעה
נקראה נמל גרר (בראשית כ"ו י"ז). כי, אין כי לתת טעם כ"א להמשך הסיפור בהזכרה בספר

הזה

תרגום אשכנזי

(יד) איך דיא פֿיעה-צעלטע ער-
אבערטען ווא, פֿיהרטען שאא-
פע אונד קאמעלע אין מענגע
הינועג, אונד קעהרטען נאך
ירושלים צוריק.

טו (א) איבער עזריהו, דען
זאָהן דעם עווד, קאם
דער נייט גאטטעס. (ב) ער
נינג אסא ענטגעגען, אונד
שפראך צו איהם: האַרע מיך,
אסא אונד נאָנץ יהודה אונד
בנימן! דער עוויגע איזט מיט
איך, ווייל איהר מיט איהם
זייד, אונד ווען איהר איהן זי-
לען ווערדעט, זאָ ווירד ער פֿאָן
איך זיך פֿינדען לאַססען,
ווען איהר איהן אבער פֿער-
לאַססעט זאָ ווירד ער איך
איך פֿערלאַססען. (ג) לאַנ-
נע צייט האַטטע ישראל פֿאַל-
שע ניכטיגע גאטטער, וואָר
זאָהנע לעהרענדען פֿריעסטער

דברי הימים ב יד טו
אהלי מקנה הכו וישבו צאן לרב
וגמלים וישבו ירושלם:

טו (א) ועזריהו בן-עווד היתה
עליו רוח אלהים: (ב) ויצא לפני
אסא ויאמר לו שמעוני אסא
וכל יהודה ובנימן יהוה עמכם
בהיותכם עמו ואם תדרשוהו
ימצא לכם ואם תעזבוהו יעזב
אתכם: (ג) וימים רבים לישראל
ללא אלהי אמת וללא כהן
מורה וללא תורה: (ד) וישב
בצר-לו על-יהוה אלהי ישראל
ויבקשוהו וימצא להם: (ה) ובעתים
ההם

אונד אָהנע געזעטן: (ד) דאָ וואַ אַבער אין דער בערענגנים זיך בעקעהרטען צו דעם עווי-
גען, דעם גאטטע ישראלים, אונד איהן וועטען, זאָ ליעס ער זיך פֿינדען פֿאָן איהנען.
אין

ר ש י

טו (ג) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת. עד שנאת אתה: וללא כהן מורה. שאין מי
שזאל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם הכהנים: (ד) וישב בצר לו
על ה' אלהי ישראל. כלומר עתה בשנאת לרה להם נקצו על ה' אלהי ישראל ויבקשו לפיכך
וימצא להם המלוי והושיעם בכל אשר הלכתם: (ה) ובעתים ההם אין שלום. באוהן הימים

ב א ו ר

הזה. (יד) אהלי מקנה, מזה נראה כי גם ערניים היו בתוך הכושיים, ואין זה זר כלל,
כי ידוע הוא היות המדינים עם שוכן בערב על חוף ים סוף, ואשת משה שהיתה ממדין נקראה
האשה הכושית (במדבר י"ב א') עיין למעלה פסוק ח'.
טו (א) בן עווד, בן עווד הנביא הנזכר בפסוק ח' ע"ס, ואולי עווד הוא עדר, הנזכר
למעלה י"ב ט"ו, ורק כי עדר הוא בתמונה ארמית, ובהשגל אות הבפל ע"י דגש
הדל"ת, ועווד הוא משקל עברי בהוראת אות הבפל ובתמונת בנין החזק. (ב) ימצא, כמו
דרשו ה' בהמלאו (ישעי נ"ה ו') ולמעלה אם תדרשו ימצא לך (דה"א כ"ח ט') והוא הנפעל
בהוראת ההתפעל כמו השמר, ושיעורו יסבב ויגרום למלאך אותו (זיך פֿינדען לאַססען), ומזה
חזין כי אין נמצא בלי מנקה, רק בהפלטת הענין יאמר הנביא: נמצאתי ללא בקשני (ישעי'
ס"ה א') מזה נראה ענין שאי אפשר. (ג) ללא אלהי אמת, מדרך הסופר במ"ס לכלול לו
בדמיונו מושגים שלמים ומחוננים ולקשנם בשם יחידי יחדו, וכן המאמרים: לא אלהי אמת,
ל- בהן מורה, לא תורה, בשמות מיוחדים במ"ע יחשבו, ולזה יחזירו ביחס הלמ"ד במשפט
השמות. (ד) על ה', כמו אל ה'. (ה) ובעתים ההם, כ"ל בעתים האלה אשר שב ישראל

דברי הימים ב טו

הָהֵם אֵין שְׁלוֹם לְיוֹצֵא וּלְבֹא כִי
מִהוֹמֹת רַבּוֹת עַל כָּל־יֹשְׁבֵי
הָאָרְצוֹת: (ו) וּכְתָתוּ גוֹי־בְגוֹי
וְעִיר בְּעִיר כִּי־אֱלֹהִים הִמָּמֵם
בְּכָל־צָרָה: (ז) וְאַתֶּם חֲזָקוּ וְאַל־
יִרְסוּ יְדֵיכֶם כִּי יֵשׁ שָׂכָר
לַפְּעֻלַּתְכֶם: (ח) וּכְשָׁמַע אֲסָא
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהִנְבּוֹאָה עֹדֵד
הַנְּבִיא הַתְּחִזֹּק וַיַּעֲבֵר הַשְּׁקִינִים
מִכָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה וּבְנֵי־מִן
הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַד מֵהָר אֶפְרַיִם
וַיַּחֲדֹשׁ אֶת־מִזְבֵּחַ יְהוָה אֲשֶׁר
לִפְנֵי אוֹלָם יְהוָה: (ט) וַיִּקְבֹּץ

אח

תרגום אשכנזי קעא

(ה) אין דיעוען צייטען איוט קיין
פריערע פיר דען אויסציעהענע
דען אינד איינקעהרענרען, זאנע
דערן פיעלע אנרוהען וינד איי
בער אללע בעוואהנער דעם
לאנדעס. (ו) פאלק שטעסט
אין פאלק אונד שטאדט און
שטאדט, דען גאטט בעאונע
רוהיגעט זיא מיט אללען בעי
דרענגניסען. (ז) איהר אבער
זייד שטאנדהאפט, אינד לאס
סעט אייערע הענרע ניכט זינע
קען, דען דער לאהן פיר איי
ערע ווערקע ווירד אייך צו
טהייל ווערדען. (ח) אלס אסא
דיעוע ווארטע אונד דיא פרא
פעציהונג עורד'ס, דעם פרא
פעטען, הארטע, פאסטע ער
מוטה, אונד שאפטע היג
וועג דיא שייאואלע אויס דעם
גאנצען לאנדע יהודה'ס אונד
בנימן'ס אונד אויס דען שטער.

טען, וועלכע ער עראבערט פאם געבירגע אפרים'ס, אונד ערנייערטע דען אלטאר דעם
עוויגען, וועלכער פאר דער האללע שטאנד. (ט) ער פערזאממעלטע גאנץ יהודה אונד
בנימן

ר ש י

דנים לישראל ללא אלהי אמת: אין שלום ליוצא ולבא וגו'. נרמזעס כתיב לעיל (ב' י"ב) עליו
עלה שישק מלך מזכיר על ירושלים כי מעלו בה' וכל הפרשה ואף לאב' היו מהומות רבות:
(ו) וכתתו גוי בגוי. דוגמא (נמדבר י"ד) ויכוס ויכתום: (ו) ואתם חזקו. לדגוש באלהים:
ויזכרו

ב א ו ר

אל אלהיו, אין שלום לכל העמים מסביב וגו'. (כי בעת ההיא כבר החלו הגוים להכניע את
שניהם ויהי מגור מסביב, ומריבה תמיד עד צוא אשור ובלע את כלם), אך בכל זאת אל
חיראו פן גם עליכם יעבר כום ולא ירפו ידכם בעבודת הקדש מפחד אויב, כי לדקתכם ונקיון
כפיכם ראה אלהים ונתן יתן לכם גם שני טוב לפעולתכם. וכל ההם אף שהוא על הנוכחים
(והראוי ובעתים האלה) ע"ד גם אחם כושים חללי חרבי המה (לפני ב' י"ג). (ו) וכתתו,
יהיו כתושים ונגפים איש ממכות רעהו, ובנינו פעל והקל מזה וכתתו מפניו כריו (תהלים
פ"ט כ"ד). הממם, למשלום עונם המם אותם הקב"ה בכל הלכות האלה, ופה נאמר הקמם
ע"ד השלמים, ונאופן הכפולים ראוי הקם או הקם (דברים ז' כ"ג). (ח) והנבואה עורר
הנביא, שיעורו והנבואה נבואת עורר הנביא (מרד"ק). עורר, שיעורו בן עורר כמפורש בראש
הפרשה, ואולי י"ל כי הנבואה באמת לעורר הציא ונאמר למעלה עזריה בן עורר מ' עורר
בן עזריה, דוגמת יהוידע בן בניהו (דה"א כ"ז ל"ד) תחת בניהו בן יהוידע, וכן אחימלך בן
אחיתר

בנימן אונד דיא פֿרעמדלינגע מיט איהנען אויס אפרים אונד מנשה אונד אויס שמעון, דען עס ווארען איהם פֿאן ישראל פֿיעלע צונגעפֿאלען, דא זיא זאהען, דאס דער עוויגע, זיין גאטט מיט איהם וואר. (י) זיא פֿערזאממעלטן זיך צו ירושלים אים דריטען מאנאטע דעם פֿינעצעהנטן רעניערונגס יאה. דעם דעם אסא, (יא) אונד אפֿפֿערטען דעם עוויגען אן דיעזעם טאגע פֿאן דער בייטע, דיא זיא געבראכט, זיעבען הונדערט רינדער אונד זיעבען טויזענד שאפֿע, (יב) אונד טראטען אין דען בונד, דען עוויגען, דען גאטט איהרער פֿאטער, צו זוכען מיט גאנצעם הערצען אונד מיט גאנצער זעלע: (יג) אונד ווער דען עוויגען, דען גאטט ישראל'ס, זיכט זוכטע, דער זאללטעגע טערטעט ווערדען, זאויאָהל קליין אלס גראַס, זאויאָהל מאַן אלס ווייב. (יד) זיא שוואַם רען דעם עוויגען מיט לויטער

אֶת־כָּל־יְהוּדָה וּבְנֵימָן וְהַגִּרִּים עִמָּהֶם מֵאֲפֵרַיִם וּמִנְשֵׁה וּמִשְׁמַעוֹן כִּי־נִפְּדוּ עָלָיו מִיִּשְׂרָאֵל לָרֹב בְּרֹאֲתָם כִּי־יָהוָה אֱלֹהֵיו עִמּוֹ: (י) וַיִּקְבְּצוּ יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׂרֵשִׁי לַשָּׁנָה חֲמִש־עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת אָסָא: (יא) וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִן־הַשְּׁלֹל הַבִּיאוּ בָקָר שֶׁבַע מֵאוֹת וְצֹאן שִׁבְעַת אֲלָפִים: (יב) וַיָּבֹאוּ בַּבֵּרִית לְדָרוֹשׁ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל־לִבָּם וּבְכָל־נַפְשָׁם: (יג) וְכָל־אֲשֶׁר לֹא־יָדָרֵשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל יוֹמָת לְמִן־קֶטָן וְעַד־גָּדוֹל לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה: (יד) וַיִּשָּׁבְעוּ לַיהוָה בְּקוֹל גָּדוֹל

ובחרועה

ר ש י

(יא) ויזבחו לה' ביום ההוא מן השלל הביאו. פתרון ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות ולאן שבעת אלפים שזבו וממנו הביאו כדלמעלה (ב' י"ד) וגם אהלי מקנה הביאו וישבו לאן לרוב וגומר. ד"א נראה לי ויזבחו לה' ביום ההוא שכלם וכל בשלים בירושלים מן השלל הביאו כלומר

ב א ו ר

אביתר (שס י"ח ע"ז) ח' אביתר בן אחימלך. (ט) נפלו עליו, עזנו את מקיס תחנותם עד עתה ובקשו משכון ומחסה אלל אסא. (י) חמש עשרה, עשר שנה שקטה הארץ (למעלה י"ג כ"ג) ואז היתה מלחמת הכוזבים, ואחרי החנכה אסא עליהם, נפלו עליו רבים מבני ישראל, על כן יעד לכבוד ה' בשנת שש עשרה למלכותו מקהלה גדולה בירושלים להקנין כל עובדי אל אמת ולקרוא בשם אחד, כי רוב עם הדת מלך המלכים, והאסיפה הגדולה והנכבדה בואת, בעיר ה' את קנאת בעשא מלך ישראל, ומיד בשנה הבאה בנה את הרמה בגבול מאשלתו לכלתו חת יונא וכל למלך יהודה כמפורש בראש הפרשה הבאה. (יא) ויזבחו וגו', מן השלל אשר הביאו. (יג) למן קטון, למ"ד למן וכן למאיש אינו הנכס, כמו למ"ד למן היום אשר נאל אלהים

ובתרועה הובחצצרות ובשופרות:
 (טו) וישמחו כל־יהודה על־
 השבועה כי בכל־לבבם נשבעו
 ובכל־רצונם בקשהו וימצא
 להם וינת יהוה להם מסביב:
 (טז) וגם־מעכה אם־אסא המלך
 הסירה מגירה אשר־עשתה
 לאשרה מפלצת ויכרת אסא
 את־מפלצתה וידקו־ישרף בנחל
 קדרון: (יז) והבמות לא־סרו
 מישראל רק לבב־אסא היה
 שלם כל־ימיו: (יח) ויבא את־
 קדשי־אביו וקדשיו בית־האלהים
 כסף וזהב וכלים: (יט) ומלחמה

שטיממע אונטער יובעלגע:
 שרייא, אונטער טראַמפע:
 טענשאַלל אונד דעם שמעט:
 טערן דער פאָווינען; (טו) עס
 פֿרייעטע זיך גאַנץ יהודה אי־
 בער דען שוואר, דען מיט
 גאַנצעם הערצען שווארען ויא
 (דען עוויגען), אונד מיט גאַנץ
 צעם וויללען וועטען ויא איהן;
 ער לעס זיך אויך פֿאַן איהנען
 פֿינרען, אונד שאַפֿטע איה־
 נען רוהע רינגסאום. (טז) אויך
 מעכה, דיא מוטטער דעם קע־
 ניגס אסא, וועטטע ער אב
 פֿאַן [דער ווידע] דער קעני־
 גין, ווייל זיא דער אַסטאַרטע
 איין געטצענילר געמאַכט.
 אסא פֿערניכטעטע איהרגעט־
 צענילר, צערמאַלטע אונד
 פֿערבראַנטע עס אים טהא־
 לע קדרון; (יז) אַבער דיא האַ־
 הען אין ישראל וואירדען ניכט
 אַבגעשאַפֿט, דאָך וואַר דאָ
 הערץ אסא'ס גאַנץ גאַטט ערגעבען, זאָ לאַנגע ער לעבטע. (יח) ער בראַכטע,
 וואָס זיין פֿאַטער געהייליגעט, אונד וואָס ער זעלכסט געהייליגעט, אין דאָן הויז
 דעם עוויגען, זילבער אונד גאָלד אונד גערעטהע. (יט) אונד עס וואַר קיין
 קריגע

ר ש י

כלומר מן השלל אשר הביאו הביאו בקר שבע מאות ולאן שבעת אלפים: (טו) וגם מעכה אס אסא
 המלך הסירה מגירה. לפי שעשה לה אשר מפלצת מפלצת ליננות זכרות עשה לה ללל והיתה
 נעלת לו: (יז) והבמות לא סרו. צמות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמי משחובה שלה
 עד שנננה הנית והיו עושים עליהם כרת: (יט) ומלחמה לא היחה וגו'. חניא בסדר עולם
 בשנת שלשים ושא למלכות אסא עליה בעשא אפסר לומר בן והלא' מח בנר בעשא בשנת כ"ו
 למלכות אסא כדכתיב ומלכים (א' ט"ו) בשנת כ"ו לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא אלה מה
 ח"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שוחחן שלהם לבת פורעה שהרי כתיב בן במלכים (א'
 ב') והי מקץ ג' שנים וינחמו שני עבדים לשמעי (שס) עד וילו המלך את בניו וילא ויפגע בו

ב א ו ר

אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים וגו' (דברים ד' ל"ב). (טו) מעכה אם המלך, לא
 אס המלך כ"א אס אביו היתה (למעלה י"א ב'). מפלצת, חננית אליל אשר פלכות ובעתה
 מחזונה כל מכנדיו. הסירה, ה"א במפיק והוא בנוי אחר השם, דוגמת ויגלס לראונו ולגדי
 (דה"א ה' כ"ו) כננוי לפני השם. (יז) והבמות, צמות הקרבן מימים הקדמונים אשר הוקמו
 לעבודת ה' נשעת היחר הנמות לפני הבנות המקדש. (יט) ומלחמה, ר"ל מעת מלחמת זרח
 הכושי

לא היתה עד שנת שלשים
והמש למלכות אסא:

טו (א) בשנת שלשים ויש
למלכות אסא עליה
בעשא מלך ישראל עליהודה
ויבן את הרמה לבלתי תת יוצא
ובא לאסא מלך יהודה:
(ב) ויצא אסא כסף וזהב מאצרות
בית יהוה ובית המלך וישלח

אל

ר ש י

וכתיב בסמוך (סס ג') ויתחתן שלמה בנת פרעה כלומר מיד אחר אוחז ג' שנים ובשנת ד' לקחה
והוא מלך מ' שנים נמלא שהיתה עמו ל"ו שנים וננדה ל"ו שנים שגזרה גזרה על מלכי ארם
להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליכול ביד בני רוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת ל"ו
למלכותו מאחר שנפל זרם הכושי בידו היא שנת ל"ו משמת שלמה בשנת י"ח לאסא ברתו ברית
מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויבא אסא כסף וזהב
לאמר כרות ברית ביני ובינך:

ב א ו ר

הכושי, לא היתה מלחמה עד חמש שנים אחרי כן, והיא שנת חמש עשרה לאסא, ושנת דמש
ושלשים למלכות אסא, הכוונה לשנת ימי הממלכה (אשר עליה מלך אסא בעת הזאת, ו
היא מיום חלוקת המלוכה בקשר ירבעם כמו שאוכיח בראש הפרשה הבאה (י"ז לירבעם ושלש
לאזיה וט"ו לאסא הרי חמש ושלשים) וכ"ה בס"ע. והנה מה שנאמר שלא היתה מלחמה,
הכוונה מלחמה גלויה וחל ונח ובשדה המערכה, אבל ריב ומדון היה תמיד בין בעשא ובין
אסא, ומלחמה קטנה זאת יאמר הנתוב במלכים (ט"ו ט"ז) ומלחמה היתה בין אסא ובין
בעשא מלך ישראל כל ימיהם, אך לעיני השמש לא נגלתה המלחמה הזאת עד ל"ו שנה למלכות
יהודה והיא שנת ט"ז לאסא כמו שכתבתי, ובמבואר בראש הפרשה הסמוכה.

טו (א) למלכות אסא, למנין שנות המלכות אשר בידו, והוא מעת פירוד שני הממלכות
יהודה וישראל, כי איך ידק היות עלות בעשא בשנת שלשים ויש למלכות אסא
מיום שנתו לכסא, והלא בעשא בשנת שלש לאסא מלך (מ"א ט"ו כ"ח) ובשנת עשרים ויש
לאסא כנר מלך אלה בן בעשא תחת אביו (שס ט"ז ח') רק העיקר כמ"ש. ולמלך אסא היא
שנת השש עשרה. ויבן, אחרי זאת בעשא כי נפלו מישראל רבים מאוד אל אסא (למעלה
ט"ו ט') ירא לנפשו פן ישוב לב העם כלו אל אדניו, ולזה בנה על קצה הגבול בהר אפרים
את מצוד הרמה לתת בזה מעבור אל היוצאים מארצו לארץ יהודה וכן אל הבאים
משם (פן יסיתו את לב אחיהם לנטוש את נחלתם ולשבת עמם בממשלת אסא) ומכיון מאמר
הכתוב: לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה. הרמה, שם עיר פרעית בהר אפרים
ובנחלתו כמו שכתבתי, וזכרת לרוב בספר שמואל, והיא הנקראת שם בראש הספר הרמחים
צופים. (ב) ויוצא, בראותו כי ע"י בני הרמה לא יוכלו יראי ה' בשבטי מלכות ישראל, ללכת
תחת ידו שלש בשנה לירושלים הטיב חרה לו אך לא יכול לנאת ללכת נגד מלך ישראל, כי בבנין
הרמה לא על אדמת יהודה דרכה רגלו ורק בארץ ארצות אפרים נגה לו את המצוד, אשר

מבאת

קריעג ביזצום פֿינף אונד דריי
סיגסטען רעגירונגס־יאהרע
דעס אסא.

טו (א) אים זעכס אונד דריי
סיגסטען רעגירונגס־
יאהרע דעס אסא צאָג בעשא,
דער קעניג פֿאָן ישראל, הערצאָן,
געגען יהודה, אונד בויעטע
רמה, דאָמיט ניעמאָנד אויס=
אָדער איינגעהע בייא אסא,
דעם קעניגע פֿאָן יהודה.
(ב) דאָ נאָהם אסא וילבער
אונד גאָלד אויס דען שעטצען
דעם גאָטטעס־הויזעס אונד
דעם קעניגס־הויזעס, אונד
זאָגט

דברי הימים ב טז

אֶל־בֶּן־הֶדֶד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב
בְּדֶרֶם־מִשְׁק לֵאמֹר: (ג) בְּרִית בֵּינִי
וּבֵינָהּ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיהָ הִנֵּה
שְׁלַחְתִּי לָךְ כֶּסֶף וְזָהָב לָךְ הַפֶּה
בְּרִיתָהּ אֶת־בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וַיַּעַלְהָ מֵעָלָי: (ד) וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֶדֶד
אֶת־הַמֶּלֶךְ אֲסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי
הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ אֶל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּכּוּ אֶת־עֵינֹן וְאֶת־דֹּן וְאֶת אֲבֵל
מִים וְאֶת כָּד־מִסְכָּנוֹת עָרֵי
נַפְתָּלִי: (ה) וַיְהִי כִשְׁמַע בַּעֲשָׂא
וַיַּחְדֵּל מִבְּנוֹת אֶת־הַרְמָה וַיִּשְׁבֹּת

חרגום אשכנזי קעג

ואגרטע צו בן הדר, דעם קעג
ניגע פֿאַן ארם, דער צורדמשק
וואָהנטע, אים איהם צו זאג
גען: (ג) עס איזט איין
בונד צווישען מיר
אונד דיר אונד צוויש
שען מיינעם פֿאַטער
אונד דיינעם פֿאַטער;
זיעהע! איר זענדע דיר
לויבער אונד גאלד!
ברוך אלוף דיינען
בונד מיט בעשא, דעם
קעניגע פֿאַן ישראל,
דאס ער אכציעהע פֿאַן
מיר. (ד) בן הדר געהאָרע
טע דעם קעניגע אסא, אונד
זאגטע זיינע קריעגסאָבער;
סטען וודער דיא שטערטע
ישראל'ס, אונד זיא שלוגען
עיון אונד דן אונד אבֿל
(ה) אלס בעשא דיעם ערפֿוהר, שטאנד ער אב פֿאַן דעם בויע רמה'ס, אונד ליעם אויפֿהאַג
רען

ר ש י

טז (ד) וישמע בן הדד. ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז ובשנת
ג' לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא היה זכות
באחז

ב א ו ר

מפאת היושר והמוחלט אין מוחס בידו בדבר הזה, ואיך ילדק לעיני השמש אם יבקעו חיל
אסא בישראל, ובעשא יאמר: כנפול בני עולה וסודדי לילה נפל אסא בארצי בלא חמס בנפסי.
אסא אסא ידע בלבו, כי רק גאון בעשא ובטחונו על עזר ארם הסבו את הבנין הזה, ולולא
כן היה לו לירוא מפני אסא פן ביד חזקה יתגולל עליו ויכנו כאשר הכה את המון הכנענים,
על כן השכיל אסא להפך את הכרית אשר בין בעשא ובין מלך ארם, כי העמיק לחשוב שיבטל
בנין הרמה עם ביטול הכרית הזה, וכן היה באמת כמו שחראה בפסוק ה'. (ג) שלחתי,
העבר בהוראת ההוה ושיעורו הנני שולח, וכן נתתי כסף השדה קח ממני (בראשית כ"ג י"ג)
הכוונה הנני נותן. (ד) אבל מים, במלכים (ט"ו כ') אבל בית מעכה, והוא אחד, רק שהוסיף
לו גם בית מעכה, להורות כי סמוך לעיר בית מעכה הוא, ופה הוסיף לו מים, להודיע כי
על מים (מי מרום) מושבו, ונזהר הוא נבדל משאר ערים, אֶבֶל מלכים, אֶבֶל מחולה וכדומה.
מבבנות, ערי אוסם המלך ואונד חילו היו במקום יבלי מים ובארץ שמנה ורמנה, והנה
אין לך ארץ מבוכת יותר מכבר ים כנרת (המפואר בלשון חז"ל וביונית בשם גינוסר) לכן
בחר שמה ישראל את ערי מסבנותיו, והערים האלה נקראו על שם זה במלכים בנרות הם
העומדים על חבל ים כנרת. (ה) וישבה, מלכד שחלל מבנות את הרמה גם הסיר את כל
מלאכות המנכר ממכנס וממחברתם למען לא יהפוך אותה אסא לשטן נגדו ויתחזק בה ביתר
שאת ויתר עוז, ועל כן נתן את כל מבנה חזק ויסחוב את הכנורה. ובמלכים (ט"ו כ"א) נאמר

רען צו ארכיטען. (ו) דער קעניג אסא נאָהם גאַנץ יהודה, אונד זיא טרונען הינוועג דיא שטיינע אונד דאז האַלץ פֿאַן רמה, וואָמיט בעשא געבויט, אונד (אסא) בייטע דאָמיט גבע אונד מצפה. (ז) צו דער זעלבען צייט קאם חנני, דער זעהער, צו אסא, דעם קאָניג פֿאַן יהודה, אונד שפראַך צו איהם: ווייל דוא דיר גע- שטיצט אויף דען קעניג פֿאַן ארם, אונד דיר ניכט גע- שטיצט אויף דען עויגען, דיינען גאָסט, דאָרום איזט דאז הינער דעם קעניגס פֿאַן ארם דיינער האַנד ענטקאָמ- מען. (ח) וואָרען ניכט דיא כושים אונד דיא לוכים איינע גראָסע מאַכט מיט זעהר פֿיע- לען וואָנען אונד רייטערן? אַבער ווייל דוא דיר שטיצט טעסט אויף דען עויגען, גאָב

את מלאכתו: (ו) ואסא המלך לקח את כל יהודה וישאו את אבני הרמה ואת עציה אשר בנה בעשא ויבן בהם את גבע ואת המצפה: (ז) ובעת ההיא בא חנני הראה אל אסא מלך יהודה ויאמר אליו בהשענה על מלך ארם ולא נשענת על יהוה אלהיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידך: (ח) הלא הכושים והלוכים היו לחיל לרוב לרכב ולפשיים להרבה מאד ובהשענה על יהוה נתגם בידך: (ט) כי יהוה עיניו משוטטות בכל הארץ

להחזוק

ער זיא אין דיינע האַנד: (ט) דען דעם עויגען אויגע שוועכט אומהער איבער דיא גאַנצע ערדע

ר ש י

באחו שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד חגלת פלאחר מלך אשור בדמשק ובמלכים (ז' ט"ז) בחי דמשק ובפסוק אחר דמשק וכולו א' הוא ודוגמא שיש שבע שריט: (ז) על כן נמלט. שלא יכולת לו למה שלא הנטחת בהכ"ה כי אם נטחת בהכ"ה כשנשבעו וברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר נטחת בו כשנאז עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוכח לכולם ואף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו עם בעשא ועתה שלא נטחת בהקב"ה אבדת ממונך.

ב א ו ר

חמור וישנת את מלאכתו וישב בחצר (עיי' בהקדמה). (ו) לקח, אסף את כל אנשי יהודה לעבודה דוגמת קח את הלויים (נמדבר ח' ו'). ובמלכים (ט"ו כ"ב) נאמר: השמיע את כל יהודה אין נקי, וגם שם כוונתו שקבץ את כל יהודה למלאכתו ולא נקה אף אחד מן החובה הזאת, ויורה השמיע על קיבוץ אנשי מלחמה לעבודה, כענין השמיעו אל בבל רבים (ירמיה ר' כ"ט). גבע, היא גבע בנימן כמפורש בס' מלכים. (ו) נמלט, כפי גזירת העליון היית נוכח גם על בעשא גם על בעל בריתו מלך ארם, אך יען לא נשענת על אלקיך ותשען על מלך ארם, לכן נמלט חיל ארם ולא יוחן בידך עוד לעולם. (ח) לחיל, ע"י החתנרס, או הלמ"ד נוסף. (ט) משוטטות, צינורי מבנין החזק מפעל שוט יאמר על השגחת העין ומרוכזו צענינים רבים בסקירה אחת, כמו שיאמר גם על תנועה ממקום למקום, מלפון ועד מזרח ישוטטו (צמוס ח' י"ב): וכן על

דברי הימים ב טז

לְהִתְחַזֵּק עִם־לִבָּבָם שָׁלֵם אֱלֹהֵי
נִסְבְּלָתָהּ עַל־זֹאת כִּי מַעַתְהָ יֵשׁ
עִמָּה מַלְחָמוֹת: (י) וַיִּכְעַס אִסָּא
אֶל־הָרָאָה וַיִּתְּנֵהוּ בֵּית הַמִּהְפָּכָה
כִּי־בֹזֵעַ עָמּוֹ עַל־זֹאת וַיִּרְצֶיךָ
אִסָּא מִן־הָעָם בָּעֵת הַהִיא:
(יא) וַהֲנֵה דְבָרֵי אִסָּא הָרְאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים הֵנָּה כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר הַמַּלְכִּים לַיהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל:
(יב) וַיַּחֲלֵא אִסָּא בְּשָׁנָתָהּ שְׁלֹשִׁים
וַתִּשַׁע לְמַלְכוּתוֹ בְּרִגְלָיו עַד־
לְמַעְלָה חֲלָיו וְגַם־בְּחֲלָיו לֹא־
דָּרַשׁ אֶת־יְהוָה כִּי בָרָפָאִים:
(יג) וַיִּשְׁכַּב אִסָּא עִם־אֲבֹתָיו וַיָּמָת

בשנה

תרגום אשכנזי קעד

ערדע, אים דענען ביאצושטען.
הען, דערען הערץ איהם נאנץ
ערגעכען איוט! היראין האסט
רוא טהעריכט געהאנדעלט,
אונד ווירסט פאן נון אן קריעג
האבען. (י) אסא ווארד ער
צירנט איכער דען זעהער,
אונד ליעס איהן אינו געענעג.
נים ברינגען; דען ער צירנטע
איהם דארט; אויך איבער
אסא בעדריקונגען אויס אונד
טור דעם פאלקע צו דערוועל
בען צייט. (יא) דיא בעגעכענע
הייטען דעם אסא פאם אונד
פאנגע ביו צו ענדע זינד פער
צייגעט אים ביכע דער קעניג
גע פאן יהודה אונד ישראל.
(יב) אים ניין אונד דרייגססטען
יאהרע זייער רעניערונג ער
קראנקטע אסא און ווינען פיסען
זא, דאס ווינע קראנקהייט
אימער העהער שטיען אבער
אויך אין זייער קראנקהייט
זוכטע ער גיכט הילפע ביא

דעם עוויגען, זאנדערן ביא דען ארצטען. (יג) אסא לעגטע זיך צו ווינען פאטערן, אונד
שטארב

ר ש י

וגם מלך ארם נמלט מידך: (י) בית המהפכ' בית הסוף' שעשו מלאכ' המהפכ' גולפ' ט כל"א: (יב) עד
למעלה

ב א ו ר

על עיון חרוץ ומחקרי מדע בשקידה וחיפוש, ישטטו רבים וחרבה הדעת (דניאל י"ב ד').
עם לבבם שלם, עם האנשים אשר לנכס שלם אליו כמו למעלה אל הכינותיו לו (דה"א ט"ו י"ב)
הכוונה: אל המקום אשר הכינותיו לו. על זאת, על ידי שעשית זאת. כי מעתה, מלת
כי לתיבור סחם היא, כמו למעלה כי בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו (דה"ב י"ב י"ג).
עמד, נגדך ועליך, כי אם הוא סימן כללי לכל החיטות שני אנשים או ענינים קרובים,
אם איש אחד אחר (והוא השלוש), או איש נגד אחר (והוא המלחמה). (י) אל הרואה,
אל במקום על. בית המהפכה, נודע לנו ממעשי ירמיהו (כ' ג' וג' כ"ט כ"ו) כי מהפכת
הוא מקום ככל אשר נתנו עליו איש משתגע ומתבא, להשיג ע"י עינוי נפול את רוסו אליו
ועיין בדר"ק. עמו, עליו דוגמת עמד בנתיב הקודם. וירצץ, הכניע והחליש אותם, ומענין
קנה רצון (ישעיה מ"ב ג') כי חשד את העם להיותם שגאלי והביא רבים מהם במאסורים וביסורים,
בדרך, המושד במשנים ואין נוהם לו. ויחלא, באל"ף בסוף תמור ה"א י עד למעלה, תואל
להפליג

בשנת ארבעים ואחת למלכו:
(יז) ויקברו בקברתיו אשר
כרה לו בעיר דוד וישכבו
במשכב אשר מצא בשמים וזנים
מרקחים במרקחת מעשה
וישרפו לו שרפה גדולה
עד למאד:

שטארכ אים איין אונד פֿיער־
ציגסטען יאהרע זיינער רעגיע־
רונג. (יז) אונד מאן בעגרוב
איהן אין ויינעם בעגרעבניססע,
דאז איהם געגראבען וואורדע
אין דער שטאדט דויד'ס. אינד
לעגטע איהן אויף איין לאגער,
דאז מאן אנגעפיללט מיט גע־
וורצען אונד אללערלייא ארט
שפעצער ווען נעכסט קינסטלי־
כען אפאטהעקער־ארבייטען,
אונד בערייטעטע איהם איינען
זעהר גראסען בראנד.

יז (א) וימלך יהושפט בנו תחתיו
ויהתחזק על־ישראל:
(ב) ויהתחיל בכל־ערי יהודה
הבצורות ויהתן נציבים בארץ
יהודה ובערי אפרים אשר לכד

יז (א) ויין זאָהן יהושפט וואָרד
קעניג אַנשטאָטט ויינער
אונד וואָרד מעכטיג ווידער
ישראל. (ב) ער לעגטע קריענס־
פּאָלק אין אללע בעפעסטונג־
טען שטערטע יהודה'ס, אונד

לעגטע בעזאטצונגען אין דאז לאנד יהודה'ס אונד אין דיא שטערטע אפרים'ס, וועלכע

אמא

זיין

ר ש י

למעלה חליו. וכח שרגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו: (יז) וזנים - מיני נשמים הם והנשמים
היו מרוקחים במרקחות מעשה רוקח מרקחת וזה פתרון מרוקחים במעשה רוקח: וישרפו לו
שרפה גדולה. שרפו לו נשמים טובים לאפר ואותו אפר יזורו עליו ויש מפרשין כמו שזרפין
על המלכים ומהו שזרפין וכו' ועוקרין על המלכות:

בדרכי

ב א ו ר

להפלת החולי, ודעת חז"ל מובאה בפירש"י. (יז) כרה לו, בנשותו למות יעד לו מקום קבורה,
והפעל כרה אם שהוא בדרך משל על הכנת הקבר, או כי חפר לו באמת את קברו טרם מותו.
ומלאנו לשון זה גם במורה: בקברי אשר כריתי לי. מלא, הממלא, כמו ויאמר ליוסף (בראשית
מ"ח ח'), או הכוונה על אסא בעלמה בשמים, בנשמים. וזנים, היחיד ממנו ון (מהלכים קמ"ד
י"ג) ומורה כמ"ש שם הראב"ע וז"ל זן מין כמו תרגום למינהו לזוהי וכן וזנים מרקחים עכ"ל,
וגם חז"ל אמרו בפ"ק במס' ב"ק (ט"ז ב') וזנים מרקחים אר"א זני זני, והם מיני נשמים:
במרקחת מעשה, לא בדבר המריח מלד הטבע, כ"א בהרכבה מלאכותית ובתכלול נשמים
הנותן ריחו למרחוק, וזה ענין מרקחת מעשה לדעתי. וישרפו לו, את הנשמים
והמרקחים במנהג הימים הקדמונים, וכן בגדיו וכלי תשמישו כמו שספרו חז"ל (עיין דה"א י"ב).

יז (א) וימלך, נאמר במ"א ט"ו כ"ד, אך בפרשה שלפנינו ירחיב הסופר למענינו על ענין
הנלתי בזכר שם, והוא עמל יהושפט ויגיעתו להטיב ארמות ישראל וללמד את תורת
ה' בכל ערי יהודה אשר הם יושבים. (ב) נציבים, ענין נציב מנאכר בדה"א י"א ט"ז.
הראשונים

דברי הימים ב יז

תרגום אשכנזי קעה

וַיֵּן פֶּאֶטֶר אִמָּא עֲרָבֶרֶט
הָאֲטֵט. (ג) דער עוויגע וואָר
מיט יְהוֹשָׁפָט, דען ער וואָנֵ
דעלטע אין דען פֶּאֶרְצִיג־לֵיעֵן
וועגען דויר'ס זיינעם פֶּאֶטֶרֶס,
אונד הינג ניכט דען בעלים נאָך.
(ד) זאָנדערן ער וואָטע דען
גאָטט זיינעם פֶּאֶטֶרֶס אונד
וואָנדעלטע נאָך זיינען געבאָ.
טען אָבער ניכט נאָך דען
האַנדלונגען יִשְׂרָאֵל'ס. (ה) דער
עוויגע בע־עס־טִיטע דיא רע־
גירונג אין זייער האַנד, אונד
גאָנץ יְהוּדָה בראַטע דעם
יְהוֹשָׁפָט געשינקע דאָר, דאָס
ער פֿיעל רייכט־היים אונד עת־
רע האַטטע. (ו) דאָ ערשטערק־
טע זיין מוט־ה אין דען וועגען
דעם עוויגען, אונד ער שאַפֿ־

אִמָּא אָבִיו: (ג) וַיְהִי יְהוָה עִם־
יְהוֹשָׁפָט כִּי הָלַךְ בְּדַרְכֵי דָוִד
אָבִיו הָרָאשׁוֹנִים וְלֹא דָרַשׁ
לְבַעֲלִים: (ד) כִּי לֹא־לֹהִי אֲבִיו־דָּרַשׁ
וּבְמִצּוֹתָיו הָלַךְ וְלֹא כָמַעֲשָׂה
יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיָּכֵן יְהוָה אֶת־
הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ וַיִּתֵּנוּ כָּל־יְהוּדָה
מִנְחָה לְיְהוֹשָׁפָט וַיְהִי־לּוֹ עֹשֶׁר
וְכָבוֹד לָרֹב: (ו) וַיִּגְבַּהּ לָבוֹ בְּדַרְכֵי
יְהוָה וְעוֹד הִסִּיר אֶת־הַבָּמֹת
וְאֶת־הָאֲשֵׁרִים מִיְהוּדָה: (ז) וּבִשְׁנַת

שלוש

קמץ ב"ק

טע נאָך אָב, דיא איבריגען העהען אונד אַסטאַרטען אויס יְהוּדָה. (ז) אים דריטטען יאָהרע
זיין

ר ש י

יז (ג) דררכי דוד אביו הראשונים. ולא האחרונים שפצע במעשה בת שבע וגם הסית אותו
שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש לשלמה ורחבעם שלמה נסיו
הטו לבנו באחרית ימיו וזנה כמה לכמו' תועבת מואב ולמולך שיקץ בני עמון ורחבעם כתיב
(לעיל ב' י"ג) ויהי כהכין מלכות רחבעם ובחזקתו עזב את תורת ה' ולא באניה שכתוב בו
במלכים (א' ט' י') ולא היה לבו שלם עם ה' אלהיו ולא באסא שלא נשען בה' אלא כדוד
אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שנשמים: ולא דרש לבעלים. כמעשה ישראל שנימיו כי
אסא היה נימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שנימיו: (ו) ויגבה לבו בדרכי ה'. גבה לבו

ב א ו ר

(ג) הראשונים, ולא האחרונים שפצע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל
(פירש''), ולדעתי אין הראשונים בכתוב זה על סדר הזמן, כ"א על היתרון במעלה, ושיעור
הכתוב כי נחר לו למופת את הדרכים הישרים והנכחרים בתוך דרכי דוד אביו, ובהם הלך.
(ד) ישראל, עשרת השנתיים. (ו) ויגבה, און גובה לב הנאמר בענין זה, מאותו מין
הנאות שעליו אמר החכם מכל אדם: תועבת ה' כל גבה לב (משלי ט"ז ה'), כ"א מורה
על הגבהת הלב והרוממו מגל לתעוועי אדמה, והתקרבו אל דרכי ה' הישרים, וכן יש הנדל
דק בלשוננו בין השמות (הק־מוטה, גרסאמוטה) ושיחוף תוארי הלב כאלה לשני מושגים מלוי
בלשוננו, ד"מ רחב לב אותו לא אובל (תהלים ק"א ה') הוא האיש אשר מרחבי לבו מלאו
כל היום ממעלותיו ומדותיו, ובנאותו זאת לא ישגיח על אחיו בני אדם שהם כחגבים צעיריו,
אך ותנונה הרבה מאוד ורחב לב (מ"א ה' ט') הוא מענין אחר, ומורה על כשרון הלב להכיל
בקרבו מדעים רבים ושגבים מבלי אשר יכר להם המקום. ועוד, ר"ל מלבד אשר הלך הוֹר
בעלמו בדרכי ה', הגביה עוד את לבו ללחום נגד תאוקת העם ודרכם הקשה, ולהסיר את
הבמות והם במות הבעל בעדות האזרים שאמריהם, אכל באות הקרבן לה' לא סרו אף
שאסורים

זיינער רעניערונג, זאנדטע ער
זיינע אבערסטען בן חיל אונד
עובדיה, זכריה, נתנאל אונד
מיכיהו, אום צו לעהרען אין
דען שטערטען יהודה'ס. (ח) מיט
איהנען ווארען דיא לויס,
שמעיה אונד נתניהו, זכריהו
עשהאל, שמרימות, יהונתן,
אדניהו, טוביהו אונד טוב
אדניה דיא לויס, אונד מיט
איהנען ווארען אלישמע אונד
יהורם דיא פריעסטער. (ט) זיא
לעהרטען אין יהודה, אונד
האטטען מיט זיך דאז געזעצט
ביך גאטטעס, צאגען אומהער
אין אללען שטערטען יהודה'ס
אונד לעהרטען אונטער דעם
פאלקע. (י) דיא פֿורכט פֿאר
דעם עוויגען וואר פֿערברייטעט
איבער אללע רעניערונגן דער
לענדער דיא יהודה אומצאבען.

שלוש למלכו שלח לשריו לבן
חיל ולעבדיה ולזכריה ולנתנאל
ולמיכיהו ללמד בערי יהודה:
(ח) ועמהם הלויים שמעיהו
ונתניהו וזכריהו ועשהאל
ושמרימות ויהונתן ואדניהו
וטוביהו וטוב אדניה הלויים
ועמהם אלישמע ויהורם
הכהנים: (ט) וילמדו ביהודה
ועמהם ספר תורת יהוה ויסבו
בכל ערי יהודה וילמדו בעם:
(י) ויהי פחד יהוה על כל
ממלכות הארצות אשר סביבות

יהודה

ושמרימות קרי
ד ש י

דבר זה שלח הלך כי אם דרכי ה' דוגמא (שמות ל"ה) אשר נשא לכן אותה בחכמה: (ו) שלח
לשריו לבן חיל. כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקאי' לי א"כ לא היה לו
לומר שלח לעבדיה אלא ממה שאמר ולעובדי' מכלל לבן חיל שם אדם הוא: ללמד בערי יהודה.
תורה ולהורות בני ישראל: (ח) ועמהם הלויים שמעיהו ונתניהו וגו' ועמהם אלישמע
ויהורם הכהנים. כי על הכהנים והלויים ללמד ולהורות דכתיב (דברים כ"ד) ככל אשר יורו
אתכם הכהנים הלויים והשרים הלכו עמהם לפי שלח ימרו את פיהם ולהכריח' לשמוע להם
ולשמור לעשות כמלות השופטים דוגמת (שם ט"ז) שופטים ושוטרים תתן לך שופטים לשפוט
את העם ושוטרים להכריחם לעשות כווי השופטים: (י) ויהי פחד ה' על כל ממלכות הארצות

בזכות

ב א ו ר

שאשורי בזמן המקדש, ולזה נאמר במ"א (כ"ב מ"ד) אך הנמות לא פרו עוד העם וגו' וכן להלן כ' ל"ג.
(ו) שלח לשריו, את שריו, כמו הרגו לאזנר, פתחת למוסרי וכדומה. לבן חיל, שם פרטי כמו
בן עזרה (דה"א ד' י"ז) בן חנן (שם שם כ') וכדומה. ללמד, ע"י פירוד השבטים וכן ע"י חטאי
רמנעם ואניה ביהודה, נשחקה המורה אחת אחת, כמו שהלכה בדרך כלל הלוך וחסיר ממות יהושע
בן נון; ובפרט שוכני הארץ חוץ לירושלים, אשר למדו מעשרת השבטים לנלתי הקפיד כזה
על עלית הרגל, לא ידעו את דרכי ה' ולא ראו עבודתו וקדושתו, ויגדלו כפרא למוד מדבר, ולא
נמלאה ס"ת ניד אחד מהם, על כן התעורר יהושפט ללמדם ספר ע"י הלויים ולהורות את
פקודי האלקים. (ח) אלישמע ויהורם, אין אחד מהם הכה"ג, כי עפ"י חשבון סדר עולם
(שהוא העד הנאמן ביותר לענין זה) היה הכהן גדול בימי יהושפט אחויה שמו, ואולי יהורם
זה הכה"ג מימי אסא, ולא נזכר בס"ע במלכות יהושפט, אס שלח כהן בימיו רק זמן מעט,
או שנתן בעת זקנתו את הכהונה הגדולה לאחיו, והוא עמד לעזר יהושפט בלימוד העם
ובהוראתו

יְהוּדָה וְלֹא נִלְחָמוּ עִם־יְהוֹשָׁפָט׃
(יז) וּמִן־פְּלִשְׁתִּים מְבִיאִים
לְיְהוֹשָׁפָט מִנְחָה וְכֶסֶף מִשְׁאֵל גַּם
הָעֲרֵבִיִּים מְבִיאִים לוֹ צֶאֱן
אֵילִים שְׁבַעַת אֲלָפִים וְשֶׁבַע
מֵאוֹת וְתִישִׁים שְׁבַעַת אֲלָפִים
וְשֶׁבַע מֵאוֹת׃ (יח) וַיְהִי יְהוֹשָׁפָט
הַלֵּךְ וַגְּדֹל עַד־לְמַעְלָה וַיֵּבֶן
בְּיְהוּדָה בִּירְנִיּוֹת וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת׃
(יג) וּמִלֶּאכָה רַבָּה הָיָה לוֹ בְּעָרֵי
יְהוּדָה וְאֲנָשֵׁי מִלְחָמָה גְּבוּרֵי חֵיל׃

דאס ווא ניכט קריעג פֿיהרמען
מיט יהושפט. (יא) דיא פלשתיים
בראכטען דעם יהושפט גע-
שענקע אונד זילבער צום טרי-
בוט; אויך דיא ערביאיים בראכט-
טען איהם קליינעס פֿיה, זיע-
בע; טויזענד אונד זיעבען הונד-
דערט ווידער, אונד זיעבען
טויזענד אונד זיעבען הונדערט
בעקצע. (יז) יהושפט נאָהם
אימער מעהר אָן גראַסע צו,
אויך בויעטע ער אין יהודה
שלעסער אונד שטערטע מיט
פֿאַרראַטהעס הייזערן. (יג) אונד
האַטטע פֿיעלען פֿאַרראַטהע
אין דען שטערטען יהודה'ס
קריעגס לייטע אונד שטרייט-
באַרע מעננער צו ירושלים.

בירושלים

ד ש י

צונית שלמדו תורה: (יא) וכסף משא. משאות של כסף דונמא (ישעיה מ"ו) היו נשאותינם
עמוסות משא: (יב) ויהי יהושפט הולך וגדל. שלשה שנאמר בהם כלשון זה יחזק שמואל
ויהושפט אכל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדל אכל יחזק שמואל יהושפט כתיב בהם וגדל שאין
נכון לומר וגדול בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם ה' וח' לומר גדול עם ה' וכאן כמו
כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביחזק: בירנאות. מגורות בירה מגדלים גדולים
לחזק: וערי מסכנות. ערי אולרות למת בהם תבואה ויין ודגן:

ועל

ב א ו ר

וזהוראתו, ודברתי מזה למעלה (דה"א ה' ל') עיי"ש. (יא) וכסף משא, פעל גשא
יאמר על נתינת מתנה נכדה (הלוינה להנשא מפאת כובדה) כמו אם גשאח גשא לו (ש"ב
י"ט מ"ג), והמתנה בעלמה תקרא גשאח כמו בפסוק הנזכר, או מִשְׁאָח (אסתר ב' י"ח),
וניחוד יאמר משאח על המתנה הקבועה המוטלת על איש או אומה למתה מן דבר ידוע,
או בזמן ידוע, כמו ראשית מִשְׁאָחֶיכֶם בכל קדשיכם (יחזקאל כ' מ') על תרומת הכהן,
וכן מִשְׁאָח משה עבד ה' (דה"ב כ"ד ו') על כסף השקלים לנגלותם כמזווה בתורה, ומענין
זה גם משא נכתוב שלפניו, על מתנה קבועה לזמן ידוע, וזה הוא נכדל מן מתנה
הנזכרת לפניו, ואין הוראתה רק על מתנה סתם, ואף שרק פעם אחת תנתן. הערביאיים,
שוכני ארץ חרמביט, והיחיד מזה גשם הַעֲרָבִי (נחמיה ב' י"ט) והרבו הפלשתיים וְהַעֲרָבִים
(להלן כ"א ע"ז) בהשמת יו"ד היחס, ופה נוסף האל"ף ונאמר ערביאיים. (יב) בִּירְנִיּוֹת,
בפשטותו הנפרד בִּירְנִיָּת, והנרת גי' לסמן המשקל והנקבה היא כמו אֲחֻרְבִּיָּת, ורבו
בירנאות בא בפלס קדמוניות, קדמוניות כמ"ש הרד"ק, והוראתו על בנין חזק ומפואר כמו בירה
(למעלה דה"א כ"ט א'). מסכנות, אולרות מאכל ושאר לרכי המדינה לעשות בלילה נקראו
בשם זה. (יג) ומלאכה רבה, בכלי צדל ונחשת לנבא וכן במעשה אורג ורוקס ונשאר מלאכת
מתשנת להרים ראש המסחר, (כמו שתמלא בראש ספרנו דה"א ד' בית עבודת הנון לפני שלה

כן

(יד) פֶּאֶלְגַּעַנְדֶּרֶס אִיזְטֵיָא מוֹ-
סְטֶעֱרוֹנֵג נֶאָךְ אִיהֶרֶען שְׁטאַט-
הַיִּזְעֵרן, אִין יְהוּדָה וואָרען
אַבערסטע אַבער טויזענד:
עֲדָנָה רַעַר אַבערסטע, אונד
מִיט אִיהֶם וואָרען שְׁטַר יִטְבִּי-
רַע מִגְנָעֵר דְּרִיאַמָּאָל הוּנֵ-
דֶּרֶט טויזענד. (טו) אִיהֶם
צוֹר הָאָנֵד וואָר דֶּר אַבער-
סטע יְהוֹחָנָן, אונד מִיט אִיהֶם
וואָרען צווייאמָּאָל הונדערט
אונד אַכְטִיצִיג טויזענד; (טז) אונד
אִיהֶם צוֹר הָאָנֵד וואָר עֲמִסִּיָּה,
דֶּר זָאָהן דֶּעם זכִּי, דֶּר
דֶּעם עוויגן פֿרִייוויליג זיך וויי-
הֶעטע אונד מִיט אִיהֶם וואָרען
צווייאמָּאָל הונדערט טויזענד
שְׁטַר יִטְבִּיָּאָרע מעגנער. (יז) פֶּאָן
בִּנְיָמִן וואָר דֶּר קִרְיַעֲסָהֶלֶד
אֲלִידֵע, אונד מִיט אִיהֶם וואָ-
רען צווייאמָּאָל הונדערט טוי-
זענד באַגענשפּאַננער אונד
שִׁלְדֶּרֶענער. (יח) דִּיעֹזֶעם
צוֹר הָאָנֵד וואָר יְהוֹזָבָד, אונד
מִיט אִיהֶם וואָרען הונדערט

בִּירוּשָׁלַם: (יד) וְאֵלֶּה פְּקֻדֹתָם
לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם לַיהוּדָה שְׂרִי
אַלְפִים עֲדָנָה הָשָׂר וְעִמּוֹ גְּבוּרֵי
חֵיל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף: (טו) וְעַל-
יָדוֹ יְהוֹחָנָן הָשָׂר וְעִמּוֹ מֵאֲתָיִם
וְשִׁמּוֹנִים אֶלֶף: (טז) וְעַל-יָדוֹ
עֲמִסִּיָּה בֶן-זְכָרְיָה הַמְתַּנְדֵּב לַיהוָה
וְעִמּוֹ מֵאֲתָיִם אֶלֶף גְּבוּרֵי חֵיל:
(יז) וּמִן-בְּנֵימִן גְּבוּרֵי חֵיל אֲלִידֵע
וְעִמּוֹ נְשָׁקֵי-קֶשֶׁת וּמִגֵּן מֵאֲתָיִם
אֶלֶף: (יח) וְעַל-יָדוֹ יְהוֹזָבָד וְעִמּוֹ
מֵאֵה וְשִׁמּוֹנִים אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא:
(יט) אֵלֶּה הַמְשָׁרְתִּים אֶת-הַמֶּלֶךְ
מִלְּבַד אֲשֶׁר-נָתַן הַמֶּלֶךְ בְּעָרֵי
הַמִּבְצָר בְּכָל-יְהוּדָה:

ויהי

אונד אַכְטִיצִיג טויזענד קִרְיַעֲסָהֶלֶד קִרְיַעֲסָהֶלֶד. (יט) דִּיעֹזֶע דִּיעֹנְטֶען דֶּעם קֶעניג, אויסער דֶּע-
נען וועלכע דֶּר קֶעניג געלעגט אין דיא פֿעסטען שטערטע אין גאַנץ יְהוּדָה.

יהושפט

ר ש י

(טו) וְעַל יָדוֹ. אַלָּל דוגמא חלקת יואב על ידי (שמואל ב' י"ד): המתנדב לה'. דוגמא
(שופטים ה') המתנדבים בעם ברכו ה':

וירד

ב א ו ר

בן יהודה) או במרעה הלאן והנקר וגדרות המקנה, הנקרא ביחוד מלאכת המלך (דה"א
ד' כ"ג). (טו) וְעַל יָדוֹ, אַלָּל דוגמא חלקת יואב על ידי (שמואל ב' י"ד): המתנדב לה'. דוגמא
(טו) המתנדב לה', לדעתו נתן המלך שם תואר זה לעמסיה שר הכבש על אשר חרף את
נפשו למות לכבוד ה' במעשה אחד מן המעשים אשר לא נודע לנו, והוא מענין בהתנדב
עם (שופטים ה' ב'). (יז) וּמִן בְּנֵימִן, עד הנה ספר שרי האלפים אשר ליהודה,
ועתה יחשוב גם שרי לנאות לבנימין. נשקי קשת ומגן, סגולת בנימין היא זאת ועין
ד"א י"ב א':

ויהי

דברי הימים ב יח

יח (א) ויהי ליהושפט עשר וכבוד
לרב ויהי חתן לאחאב:
(ב) וירד לקץ שנים אל-אחאב
לשמרון ויזבח לו אחאב צאן
ובקר לרב ולעם אשר-עמו
ויסיתו לעלות אל-רמת גלעד:
(ג) ויאמר אחאב מלך ישראל
אר-יהושפט מלך יהודה התלך
עמי רמת גלעד ויאמר לו
כמוני כמוך וכעמך עמי ועמך
במלחמה: (ד) ויאמר יהושפט
אל-מלך ישראל דרש-נא כיום

תרגום אשכנזי קעו

יח (א) יהושפט האטטע פֿיעל
רייכטום אונד עהרע, פֿער-
שוועגערטע זיך מיט אחאב.
(ב) אונד נאך פֿערלויף פֿאן איי-
ניגען יאהרען צאג ער הינאב
צו אחאב נאך שמרון, אחאב
שלאכטעטע פֿיר איהן שאאפע
אונד רינדער אין מענגע אונד
פֿיר דאז פֿאלק דאז מיט איהם
וואר, אונד רייצטע איהן צו
ציעהען ווידער רמות גלעד.
(ג) דא שפראך אחאב דער קע-
ניג פֿאן ישראל צו יהושפט,
רעם קעניגע פֿאן יהודה:
וויילסט דוא מיט מיר
ציעהען ווידער רמות
אין גלעד? אונד דיעזער
אנטווארטעטע איהם: איך
וויא דוא, דיין פֿאלק ווא-
וויא דאז מייניגע, פֿער-
איינט וואללען וויר אין דען
קריעג ציעהען. (ד) פֿערנער שפראך יהושפט צום קעניגע פֿאן ישראל: בעפראגע דאך
ערשט

אח

ר ש י

יח (ב) וירד לקץ שנים. ובמלכים (א' כ"ב) במיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגו'.
בשנה השלישית משלח את בן הדד: ויסיתו לעלות אל רמות גלעד. כמו שבחוב
סס נספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי בשהליב יעקב חביו סס את הגל (בראשית
ל"א) וקרא לו גלעד הוסיק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות משיבים ומוזקים אחרי העיר
ואבותינו אז בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי
משה לקחוה ואחר כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלנו הם: (ד) דרש נא כיום את דבר

ב א ו ד

יח (א) ויהי, פרשה זאת נפגשת נספורה עם פרשה כ"ב במ"א. ויהי חתן, נקטתו את
עתליה כמו לבנו יהורם לאשה (להלן כ"א ו'). (ב) לקץ שנים, אחרי שנים אחדים
מעת שבתה המלחמה בין ארם ובין ישראל, ובמלכים נאמר: וישנו שלש שנים אין מלחמה בין ארם
ובין ישראל, ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט מלך יהודה אל מלך ישראל. ויסיתו,
כי ליהושפט לא היתה תועלת מאומה, בקשת אחאב את רמות גלעד מידי ארם, כי היא
בלפון ארץ ישראל ויהודה נגנב. (ג) כמוני כמוך, בפיל"ת הכ"ף בשני שמות מורה על דמיון
שניהם איש לאחיו והכוונה בזה, כמוני כמוך, אין הבדל בין מחשבותיך ובין מחשבותי בעיני
זה. וכעמך עמי, ר"ל כאשר ילך עמך במלחמה, כן ילך גם עמי. ועמך במלחמה, ר"ל בעיני זה
עמי כעמך, להיות אחך במלחמה, והוא וועמך הוא נוסף ובמלכים נאמר במלילה נכונה:
כמוני כמוך, נעמי כעמך, כסוסי כסוסיך. (ד) דרש, דרש נרדף הוא עם שאל, רק שמקומו בפעל
דרש ענין השאלה וענין הסקירה נכונה ובלב נאמן, ד"מ וחלך לדרוש את ה' (בראשית כ"ה

ערשט דאז ווארט דעם
עוויגען! (ה) דא פערזאם
מעלטע דער קעניג פאן ישראל
דיא פראפעטן פיער הונדערט
מאן, אונד שפראך צו איהם
נען: זאללען וויר ציעהען ווי
דער רמות נאך גלעד אין דען
קריעג? אדער זאלל איך עם
אונטערלאססען? דא אנט-
ווארטעטען זיא: ציעהע
הין, דען גאטט ווירד
עם געבען אין דיא
האנד דעם קעניגס.
(ו) אונד יהושפט שפראך:
איזט דען קיין פראפעט דעם
עוויגען מעהר דא, דען וויר
בעפראגען קעננטען? (ז) דא-
רויף אנטווארטעטע דער קע-
ניג פאן ישראל דעם יהושפט:
וואהל איזט נאך איין מאן דא,
דורך דען וויר דען עוויגען בע-
פראגען קאננטען; אבער איך
האססע איהן, דען ער פרא-

את דבר יהוה: (ה) ויקבץ מלך-
ישראל את הנביאים ארבע
מאות איש ויאמר אליהם הנלך
אל רמת גלעד למלחמה אם-
אחד ואמרו עלה ויתן האלהים
ביד המלך: (ו) ויאמר יהושפט
האין פה נביא יהוה עוד
ונדרשה מאתו: (ז) ויאמר מלך-
ישראל ואל יהושפט עוד איש
אחד לדרוש את יהוה מאתו
ואני שנאתיהו כי איננו מתנבא
עלי לשובה כי כד-ימיו לרעה
הוא מיכיהו בן-ימלא ויאמר
יהושפט אל-יאמר המלך כן:

וירא
פעציהעט מיר ניע צום גוטען, זאגדערן יעדערציט צום באזען; עם איזט מיכיהו דער
זאגן דעם ימלא. אונד יהושפט ערווידערטע: עם שפרעט דער קעניג ניכט אלא. (ח) דא
ריעף

ר ש י

ה'. ולא מנביאי הכעלים אשר אתה נותן בהם: (ה) ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ד' מאות.
וכולם נביאי אמת היו כי מה ששאל ממנו יהושפט קבץ לו וכן מוכיח (בסמוך י"ח) וילא
הרוח ויאמר אני אפתנו וגו' עד והייתי לרוח שקר כפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב
עלה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו מתנבאים אלא דבר ה' שאם היו
נביאי שקר אין הפתוי נוסף עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודי' מלבן ועוד שאמר
יהושפט שוב האין פה נבי' לה' עוד ודאי יודע אני שהם נביאי ה' אלא מקובלני מבית אני
אנא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון א' ולשון א' והללו כול' מתנבאים עלה והנלמ: (ו) כי
כל

ב א ו ר

ב"ב). כיום, בעת הזאת, וכן מכרה כיום את בכורתך לי (שם שם ל"א). (ה) את הנביאים
הידועים היום לבעל, ולזה לא פרט לאמר נביאי הבעל. (ו) עוד, לכבוד אחאב אמר
עוד, לנבלי ידמה כאילו מכזהו שהנביאים עד הנה לא היו נביאים לאלקי אמת. או יתכן
לאמר האין פה עוד נביא מלבד אלה, אשר לא יתנבא בלתי לה' לבדו, ויכוון מלת עוד
על שם נביא בכלל, ולא על נביא ה' ביחוד. (ז) כי כל ימיו, נראה כי אינו מוכן כל
ימיו כ"א להתנבאות רעה, וע"ז אמר יהושפט: אל יאמר המלך כן, ור"ל כי אין הנבואה
מלוה

(ח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל-
סָרִיס אֶחָד וַיֹּאמֶר מִהֵר מִיכֹהוּ
בְּיָמֶינִי: (ט) וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וַיְהוֹשֻׁפֶּט מֶלֶךְ-יְהוּדָה וְיוֹשְׁבֵי
אֵישׁ עַל-כֶּסֶּאוֹ מִלְבָּשִׁים בְּגָדִים
וְיוֹשְׁבִים בְּגָרֹן פֶּתַח שַׁעַר שְׁמֶרֶן
וְכָל-הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים
לִפְנֵיהֶם: (י) וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּהוּ
בֶן-כְּנַעֲנָה קָרְנִי בְרוֹל וַיֹּאמֶר
כֹּה-אָמַר יְהוָה בְּאֵלֶּה תִּנְגַּח אֶת-
אֲרָם עַד-פְּלוֹתָם: (יא) וְכָל-
הַנְּבִיאִים נִבְּאִים כֵּן לֵאמֹר עָלֶה
רֶמֶת גִּלְעָד וְהִצֵּלָה וְנָתַן יְהוָה

מיכיהו קרי

ביר

תרגום אשכנזי קעח

ריעף דער קעניג פֿאַן יִשְׂרָאֵל
נען פֿערשניטטענען, אונד זאגט
טע: ברינגע שנעלל מיכיהו דען
זאָהן דעם יסלא הער. (ט) דער
קעניג פֿאַן יִשְׂרָאֵל אונד יהושפט
דער קעניג פֿאַן יהודה זאָסען
יערער אויף זיינעם טהראָנע,
אָנגעקליידעט אים (קעניגליכען)
געוואָנדע, אונד האָטטען איה-
דען זיטץ אין דער טענע אָם
טהאָרע פֿאַן שמרון, אונד
אַללע דיא פראָפֿעטען ווייז-
זאָטען פֿאַר איהנען. (י) צדקיהו
דער זאָהן כנענא'ס האָטטע
זיך אייזערנע האָרנער געמאַכט
אונד שפראַך, זאָ שפריכט
דער עוויגע: זאָ ווירסט דיא
אָרם שטאַסען, ביז דוא זיא
פֿערניכטעסט. (יא) אונד אַל-
לע דיא פראָפֿעטען ווייזזאָטען
אַלזא, אונד שפראַכען: ציע-
הע הין גען רמות אין גלעד, אונד זיא גליקליך, דער עוויגע ווירד עס געבען אין דיא
האָנד

ר ש י

כל ימיו לרעה. כי זהו שאמר (מלכים א' כ"ב) יען אשר שלחת איש חרמי וגו': (ח) מהר
מיכיהו. כתיב חסר וי"ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכיהו: (ט) מלכשים בגדים. בגדי
מלכות: ויושבים בגורן פתח שער שמרון. כל להודיענו כי בשחונבאו הנביאים לפניהם היו
יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יכול
בשלמה והוא שני' מלך ארם לחילותיו (לקמן י"ח) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם
את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו למיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל
אם הוועד בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבא שמה ירגישו בהם שהם מרגלים
אבל כשהם חוץ לעיר אפילו ירגישו בהם ויבינו כי מרגלים הם יכולין הם לומר למקום אחר
אזו הולכים מה שקרבנו פה אל הגורן בשביל הרגש גדול וקנוץ חילות הנה פתח העיר תמהנו
ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא כזה שלא להרוג שום
אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שזה שלא להרוג מישראל רק המלך
לבדו

ב א ו ר

חלוייה במדות הנביא ובכשרונו, כל נרנן ה' לבד. (ח) מהר, כמו מהרו את המן, מהרי
שלא סאים קמח סולת. ואולי הוא עומד ובדרך הקריאה לעבד: מהר! מיכיהו בן ימלא!
כמוהג המלכים לקרר בפקודיהם. (ט) מלכשים בגדים, במלבושת המלוכה ובמעילי ארגמן
כאשר ילבו מלכים ורוזנים בשבתם לנכסאותם בשער. (יא) וגחן ה', הראוי ונתני ה' ביד
המלך, אך מדרך הלשון להשמיט הכנוי אם הענין מובן מעצמו, כמו וישליכו הכלים (מ"ב)

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב יח

האנדרעס קעניגס . (יב) דער
כאטע דער הינגינג מיכיהו
רופען, רעדעטע צו איהם, אונד
שפראך: זעהע, דיא רעדען
דער פראפעטען פֿעהר הייסען
איינשטיממיג גוטעס דעם קע-
ניגע, זא מעגע נון אויך דייגע
רעדע זיין וויא דיא איהרע,
אונד אויך דוא וואללעכט גו-
טעס פֿארהערזאגען. (יג) דא
שפראך מיכיהו: זא וואר דער
עוויגע לעבט! וואס מיין נאטט
מיר זאגען ווירד דא ווילל איך
פֿערקינדען. (יד) אלס ער נון
צום קעניגע קאם, שפראך דער
קעניג צו איהם: מיכה וואללען
וויר ווירדער דמות אין גלעד
זיעהען אין דען קריעג, אדער
זאלל איך עס אינטערלאסען?
אונד ער שפראך: זיעהעט
הין אונד זייד גליקליך, מאגען
זיין אין אייערע האנד געגע-
בען ווערדען! (טו) דא שפראך
דער קעניג צו איהם: וויא אַלֶּט
מוס איך ריך בעשוואַרען דאס
דוא ניכטס צו מיר רעדעסט
אלס וואהרהייט אים נאמען
דעם עוויגען? (טז) ער אבער

בִּיד הַמֶּלֶךְ: (יב) וְהַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-
הָלַךְ לִקְרֹא לְמִיכְיָהוּ דָּבָר אֱלֹהִים
לֵאמֹר הִנֵּה דְבַרֵּי הַנְּבִיאִים פֶּה-
אֶחָד טוֹב אֶל-הַמֶּלֶךְ וַיְהִי-נָא
דְּבַרֵּךְ כְּאֶחָד מֵהֶם וְדְבַרֵּךְ טוֹב:
(יג) וַיֹּאמֶר מִיכְיָהוּ חִי-יְהוָה כִּי
אֶת-אֲשֶׁר-יֹאמַר אֱלֹהֵי אֲתוֹ
אֲדַבֵּר: (יד) וַיָּבֹא אֶל-הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָה הַנִּלְכָּד
אֶל-רִמָּת גִּלְעָד לְמַלְחָמָה אִם-
אֶתְּדַר וַיֹּאמֶר עָלָיו וְהִצְלִיחוּ
וַיִּנָּתְנוּ בְּיָדָם: (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
הַמֶּלֶךְ עַד-כִּמָּה פְּעָמִים אָנִי
מִשְׁבִּיעֶךָ אֲשֶׁר לֹא-תִדְבֹר אֵלַי
בְּרֶק אֶמֶת בְּשֵׁם יְהוָה: (טז) וַיֹּאמֶר
רְאִיתִי אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל נְפוּצִים
עַל-הָהָרִים כִּצְאֹן אֲשֶׁר אֵין-לָהֶן
רֹעָה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא-אֲדָנִים

לאלה

ערווערערטע: איך זעה גאנץ ישראל צערשטרייעט אויף דען בערגען, וויא איינע הערדע
דיא קיינען הוי טען האט, אונד דער עוויגע שפראך: ריעזע האבען קיינען הערן, יעדער

ד ש"י

לכדו אלס מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגומר ויאמר
ה' לא אדוניס לאלה. סימן שיהרג המלך אכל ישראל ישובו איש לביתו לשלוט ושמעו את זה
שאמר אם שוב תשוב בשלוט הכל שמעו המרגלים והגידו למלך ארם ואז לזה מלך ארם לעשות
כדבר מיכיהו להרוג המלך לכדו: (יד) עלו והגליחו וינתנו בידכם. כלומר הגליחו שחליו
וינתנו בידכם: (טו) נפוצים על ההרים. כי בשבועות מן המלחמה בורחים על ההרים לבית
מנום כמו (בראשית י"ד) והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים
וגבעות: ויאמר ה' לא אדוניס לאלה. לפיכך נפוצים כלאן על ההרים שאין להם רועה שמלך

ב א ו ר

י' כ"ה) ת' ושלבים. (טו) עד כמה, כמה הוא שאלה על המקמר כמו בַּפֶּה ימי שני
סיף (בראשית מ"ז ח') והחוקרים עשו מזה שם המקרה בַּפֶּה. (טו) כל ישראל, במונן
פדטי, והוא עשרת השנשים בלי יהודה: אדוניס, שם יסיד במשקל הרבים כמו פנים,

דברי הימים ב יח

לֹאֵלֶּה יִשׁוּבוּ אִישׁ-לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם:
(י) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֶל-
יְהוֹשָׁפָט הֲלֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר
יִתְנָבֵא עָלַי טוֹב כִּי אִם-לָרַע:
(יח) וַיֹּאמֶר דָּבָר שְׁמָעוּ דְּבַר-יְהוָה
רְאִיתִי אֶת-יְהוָה יוֹשֵׁב עַל-כִּסְאוֹ
וְכָל-צִבְאֵי הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עָלָיו
יִמְּנוּ וְשִׁמְאוֹ: (יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה
מִי יִפְתָּה אֶת-אֲחֵיכֶם מֶלֶךְ-
יִשְׂרָאֵל וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרַמּוֹת גִּלְעָד
וַיֹּאמֶר זֶה אָמַר כָּכָה וְזֶה אָמַר
כָּכָה: (כ) וַיֵּצֵא אֶהְרֹן וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי

יהוה

הרגום אשכנזי קעט

קעהרע אלזא צוריק אין זיין
הויז אין פריערען. (ח) דא
שפראך דער קאניג פאן ישראל
צו יהושפט: האבע איך עס
דיר ניכט געזאגט? דאס ער
מיר ניכטס גוטעס, זאגערען
נור באזעס פראפעציעהען
ווירד. (יח) אונד ער (מיכא)
שפראך: וואהלאן הערעט
דא ווארט דעס עוויגען;
איך וואהרען עוויגען, ויטצענד
אויף זיינעם טהראנע, אונד
דא גאנצע העער דעס היים.
מעלס שטעהענד צו זיינער
רעכטען אונד צו זיינער לינקע
קען. (יט) אונד דער עוויגע
שפראך: ווער ווילל אחאב,
דען קאניג פאן ישראל, בעי-
רעדען, דאס ער הינציעהע
אונד פאללע ביא רמות אין
גלעד? אונד ריעזער שפראך
זא, אונד יענער שפראך זא. (כ) דא קאם איין גייסט הערפאר, שטעללט זיך פאר דען
עווי.

ר ש י

יהונ: ישיבו איש לביתו בשלום. שאחאב לבדו יהונ אבנל שאר ישראל ישיבו איש לביתו בשלום
כאשר כזה ארס לעמו: (יח) וכל כבא השמים עומדים על ימינו ושמאלנו. אלו מלכי השרת
העומדים לפנינו: (כ) וכל כרות. פתרון וילא המלאך שהרי אומר לעיל וכל כבא השמים
וגו' ועתה ילא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו בדאמר (תהלים ק"ד) עושה מלאכיו רוחות
ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל כבא השמים עומדים שאל תחמה כשאמר וילא כרות מי הוא
ומהיכן ילא ובשאמר וכל כבא השמים עומדים כדי להודיע מהיכן ילא משאר הכחות
העומדים

ב א ו ר

עלומים, זקונים ובדומה, ויבוא גם תוארו ביחיד כמו ארונים ק'שח (ישעיה י"ט ד'), ובכתוב
שלפנינו כבוונה על אחאב, וינבא על מותו במלחמה זאת, ולזה אמר אחאב אל יהושפט
הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כ"א לרע. (יח) לכן, אינו מוסב אל הקודם, כ"א
דרך חזק וקריאה דוגמת לכן כל סורג קין שנעמים יוקם (בראשית ד' ט"ו). ראינו, המראה
הזה עמוק הוא מאוד ושאל עיון גדול, והרד"ק כתב בס' מלכים וז"ל: הדברים האלה הם
מבורה גדולה למי שמבין אותם כמשמעם, והאמת כי האל העיר רוח נביאי שקר לפתות את
אחאב לפי שנתחייב מיתה לשמים, ולא שבה רוח נבואה לאחד מהם אלא הערת
הספן לדבר אל אחאב דברים האלה והוא מה שאמר מיכיהו הנביא נתן ה' רוח שקר, אבל
שאר כל הדברים כמו ויאמר זה בנה וזה בנה וילא הכות וכו' ויאמר אלא והייתי רוח שקר
כפי כל נביאיו, כל אלה דברי מליכה הם, אמרם מיכיהו דרך הכעת הדברים, לא שראה
מיכיהו הדברים האלה ולא שמעם, כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת ע"כ לשונו.

ב"ם

יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְהָנוּ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמָה: (כא) וַיֹּאמֶר אֶצֶא
וְהִירֵתִי לְרוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָל־
נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר הִפְתָּה וְגַם־תּוֹכַל
צֵא וְעֲשֵׂה־כֵן: (כב) וְעָתָה הִנֵּה
נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי נְבִיאֶיךָ
אֲלֵה וַיְהִי־דִבְרֵי דְבַר עֲלִיךָ רָעָה:
(כג) וַיֵּגֶשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־כְּנַעֲנָה וַיֹּךְ
אֶת־מִיכָיְהוּ עַל־הַלְחֵי וַיֹּאמֶר אֵי
זֶה הַדֶּרֶךְ עָבַר רוּחַ־יְהוָה מֵאֵתִי
כְּדִבְרֵי אַתָּה: (כד) וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ
הִנֵּה רָאִה בְּיָנִים הֵהוּא אֲשֶׁר תָּבוֹא
חֹדֶר בְּחֹדֶר לְהַחֲבֹא: (כה) וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קָחוּ אֶת־מִיכָיְהוּ
וְהַשִּׁיבֵהוּ אֶל־אֲמוֹן שַׂר־הָעִיר
וְאֶת־יְוָזָאֵשׁ בֶּן־הַמֶּלֶךְ:
(כו) וַאֲמַרְתֶּם כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ

עוויגען הין, אונד שפראך:
איך ווילל איהן בערען.
דען, דער עוויגע שפראך
צו איהם, וואדורך? (כא) אונד
ער ערוועדערטע: איך ווילל
הינעהען אונד איין ליגענע
גייסט זיין אים מונדע אללער
זיינער פראפעטען, דא שפראך
דער עוויגע: בערעדע איהן
דא ווירסט עם פערמאנען,
ציעהע הין, אונד טהוע אל-
זא. (כב) נון, זיעהע, דער
עוויגע האט איינען ליגענע-גייסט
געלעגט אין דען מונד דיינער
פראפעטען, דער עוויגע האט
בעועם בעשלאסען איבער
דיך. (כג) דא טראט צדקיהו,
דער וואהן כנענה'ס הינצו,
אונד שלוג מיכיהו אויף דיא
וואנגע, אונד שפראך: אויף
וועלכעם ווענע איזט דער
גייסט דעם עוויגען פאן מיר
געוויינען, אום אויס דיר צו-
שפרעכען? (כד) דארויף ער-
וועדערטע מיכיהו, אן יענעם
טאגע ווירסט דא עס זעהען,
ווא דא פאן קאממער צו קאמ-

שימו

קמץ כז"ק

מער געהעסט, אום דרך צו פערבערגען. (כה) אונד דער קאניג פאן ישראל שפראך:
נעהמעט מיכיהו, אונד ברינגעט איהן צו אמון, דעם אבערסטען דער שטאדט, אונד צו
יואש, דעם קאניגסוואנע, (כו) אונד וואנעט: זא שפרייט דער קאניג: לעגעט דיעוען

אינס

ר ש י

העומדים עליו, ורבותיו פירשו וכו' רוחו של גנות: (כא) נפי כל נביאיו. שישים דבר נפיהם
לאמר עלה והלל ויעלה ויפול. מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים
השם נפיהם: מפתה וגם תוכל. לפי שיש מפתה הנא לפתו' חנינו פעמים שהמפות' מבין שום
דולה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל נאחז מפתה וגם תוכל: (כד) הך
דואה

ב א ו ר

(כד) ביום הדין, נחקקים הנבואה הזכרת, הך ראה כי עבר רוח ה' מאתך, נבואך
חדר נחר להחזק. (כה) והשיבוהו, לא שהיה שם כבר לפניו כדעת קלת חכמים, כלא
סירוש

דברי הימים ב יח

שִׁמּוֹ זֶה בֵּית הַכֹּלָא וְהָאכִילָהוּ
לָחֶם לַחֵץ וּמִים לַחֵץ עַד שׁוּבִי
בְּשָׁלוֹם: (כו) וַיֹּאמֶר מִי־כִּי־הוּ אִם־
שׁוֹב תֵּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דָבַר יְהוָה
בִּי וַיֹּאמֶר שָׁמְעוּ עַמִּים כָּלֶם:
(כז) וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיְהוֹשִׁפָּט
מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־רִמְתָּ גִלְעָד:
(כח) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוֹשִׁפָּט הִתְחַפֵּשׂ וּבֹא בַּמִּלְחָמָה
וְאַתָּה לְבִשׁ בְּגָדֶיךָ וַיְתַחֲפֵשׂ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ בַּמִּלְחָמָה: (ל) וּמֶלֶךְ־
אֲרָם צִוָּה אֶת־שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר־
לוֹ לֵאמֹר לֹא תִלָּחֲמוּ אֶת־הַקָּטָן

ואח

תרגום אשכנזי קפ

אִינִם גַּעֲפֻעֲנָנִים, אִינֵר רִיבֵעִם
אִיהֶם נֹר קִימְמַעֲרִלִּיעַ שְׁפִיזָה,
אִינֵר נֹר קִימְמַעֲרִלִּיעַ טְרוֹנָה,
כִּי אִיךְ גִּלְקִלִּיךְ צוֹרִיקְקָה־
רַעִי (כז) מִיכִיחֵו אֲבַעֲר שְׁפִרְאָד־
ווען דוא גִּלְקִלִּיךְ צוֹרִיקְקָה־
רַעֲסֵט, זאָ האַט דער עוויגע
נִיכְט דורך מִיך גַּעֲרַעֲדֵט,
אונדזעטצטע הִינְצו: הערעט
עם, אִיִּהֵר פֶּאָלְקֵר אַלְלֵע!
(כח) זאָ צאָג דער קאַניג פֶּאָן
יִשְׂרָאֵל אִינֵר יְהוֹשִׁפָּט, דער
קאַניג פֶּאָן יְהוּדָה, נאָך רְמוֹת
אִין גִּלְעָד. (כט) אונד דער
קאַניג פֶּאָן יִשְׂרָאֵל שְׁפִרְאָךְ צו
יְהוֹשִׁפָּט אִיך ווערדע מִיך פֶּעֶר־
קִלִּידֵען ווען אִיך אִין דֵּען
קאַמְפֵּה גַעֲהֵע, דוא אֲבַעֲר
כַּעֲתָאֲלֵטֵע רִיבֵעֵע (קַעֲנִיגִלִּיעֵע)
גַּעוויאָנדֵער, דער קאַניג פֶּאָן
יִשְׂרָאֵל פֶּעֶר־קִלִּידֵעֵט זיך אֶל־

וואָ אונד זיא גינגען צום קאַמְפֵּעֵע. (ל) דער קאַניג פֶּאָן אֲרָם גַּעבֶּאָטֵה דֵּען אֲבַעֲרֵסֵטֵען
ווינער וואָגענשטרייטער, פֶּאָלְגַעֲנֵדֵעס: קַעֲמֵפֵּעֵט ווערער טיט קִלִּיין נאָך טיט גֶרָאָם,
זאָג.

ר ש י

רוּחָה. שִׁהֲרָג אֲחֵאֵב: (כו) שִׁמּוֹ זֶה בֵּית הַכֹּלָא. וְהָאֵפֶ"שׁ שֶׁלֹּא רָאִינוּ שְׁנֵתוֹ קוֹדֵם לָכֵן בְּבֵית הַכֹּלָא
אֵלֶּה מִתּוֹךְ שְׁאֵמֶר וְהַשִּׁבּוּהוּ תּוֹכֵל לומר שְׁנֵתוֹ קוֹדֵם לָכֵן בְּבֵית הַכֹּלָא וְאֵם תְּרַכָּה לומר שֶׁלֹּא נִתְּנוּהוּ
קוֹדֵם לָכֵן מֵעוֹלָם לֹא חֲקָשׁ לָךְ וְהַשִּׁבּוּהוּ כִּי כֵן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת כִּמוֹ (תְּהִלִּים ט') יִשׁוּבוּ רַעֲשִׁים
לִשְׁאֻלָּה וְכֵן הִרְבָּה: לָחֶם לַחֵץ וּמִים לַחֵץ. דּוּגְמָא (נִישְׁעִיָּה ב') לָחֶם לָרֹמִים לַחֵץ: (כט) הַתְּחַפֵּשׂ
וְנֹא. פִּתְרוֹן לְרִיךְ אִנִּי לְהַתְּנֹכ' וְלְהַתְּסֵפֶשׂ בְּנִגְדִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא יִכְרֹנוּ אִנִּי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כִּי חָשׂא
לְדַבְּרִי מִיכִיחֵו שְׁאֵמֶר לוֹ אִם שׁוֹב תֵּשׁוּב בְּשָׁלוֹם וְגו' וְאֵמֶר לִיהוֹשִׁפָּט אִנִּי רוּחָה לְהַשְׁתַּנוֹת עַל־מִי
וְלִנְשׂוֹת בַּמִּלְחָמָה שֶׁיֵּשׁ לִי לַחֹשׁ שְׂמָא שְׂמַעוּ אֲרָמִים מֵה שְׁאֵמֶר מִיכִיחֵו אִם שׁוֹב תֵּשׁוּב בְּשָׁלוֹם וְלֹא
יִסְנוּ לְהִלָּחֵם כִּי אִם עָלִי: וְאַתָּם לָבֵשׁ בְּגָדֶיךָ. טַכְסִּימִי מַלְכוּת וּשְׂרִינּוֹת וְכִלִּי מַלְחָמָה שֶׁל מַלְכוּת
כִּי אִין לַחֹשׁ בְּדַבְּרִי הַנִּבִּיא כִּי אִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לָבֵדוּ כִּי כֵן הִגִּידוּ מַרְגְּלִים שֶׁלֹּו בְּדַבְּרִי מִיכִיחֵו:
וַיַּעַק

ב א ו ר

פִּירוּשׁ וְהַשִּׁבּוּהוּ כִּמוֹ וְהוֹלִיכּוּהוּ, עֵיין בְּפִירֵשׁ י'. (כו) לָחֶם לַחֵץ, לַחֵץ הוּא תּוֹאֵר לְלָחֶם הַנִּתּוֹן
בְּמַלְכוּת וּבְדוּחָק וְכֵן לָמִס, וְהִרְאִיוּ מִי לַחֵץ, וְהוּא ע"ד וְהַנּוֹאֵה עוֹדֵד הַנִּבִּיא (לְמַעַל ט')
(ח') ת' נְבוֹאָת עוֹדֵד. (כז) כָּלֶם, הַמְּהַלֵּךְ לְדַבֵּר בִּיחּוּסֵי הַדְּבָרִים בְּנִסְתָּר, אִף כִּי בְּנוֹכַח אוֹ
נִמְ"כ הִיָּה הַמֹּאמֶר עַד הִנֵּה, ד"מ גַּם אִתָּם כּוֹשִׁים חֲלָלֵי חַרְבֵי הַמָּה (לְפָנֶיהָ ב' י"ב) וְכַדּוּמָה,
וְהַ שְׁאֵמֶר עַמִּים עַל הַשְּׂבָעִים יִדְבֵּר, וְנִמְאָרֵם ז"ל עַל " פֶּסוּק גוֹי וְקָהֵל גּוֹיִם יִהְיֶה
מִמֶּךְ, גוֹי " בְּנִימִין, גּוֹיִם מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם. (כט) הַתְּחַפֵּשׂ, דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא, וְשִׁעוּרוֹ לְרִיךְ
אִנִּי

וְאֶת־הַגָּדוֹל כִּי אִם־אֶת־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל לְבָדּוֹ: (לא) וַיְהִי כִּרְאוֹת
שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת־יְהוֹשָׁפָט וְהָמָּה
אָמְרוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסֹבּוּ
עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט
וַיְהוּה עֲזָרוֹ וַיְסִיתֵם אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ:
(לב) וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי
לֹא־הָיָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיָּשׁוּבוּ
מֵאַחֲרָיו: (לג) וְאִישׁ מִשָּׁךְ בִּקְשָׁת
רָתְמוֹ וַיֵּךְ אֶת־מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בֵּין

זאנדרערן נור מיט דעם קאני
בעישראל'ס אלליין. (לא) אלס
נזן דיא אבערסטען דער וואס
געשטרייטער דען יהושפט
זאהען, אונד זיך דאכטען,
עס זיין דער קאניג פאן
ישראל: דא לענקטען וויא היין
געגען איהן צום קאמפפע,
יהושפט שריע (לוגסט) דער
עוויגע האלף איהם, אונד
וואנדטע זיין פאן איהם אב:
(לב) דען אלס דיא אבער
סטען דען וואגען זאהען,
דאס עס דער קאניג פאן
ישראל ניכט וואר, קעהרטען
זיין זיך פאן איהם אב. (לג) איין
סאן אבער, שפאננטע אין

זינער איינפאלט דען באגען, אונד שאס דען קאניג פאן ישראל צווישען דיא פונען
אונד

ר ש י

(לא) ויזעק יהושפט. אחר פני דגלו וחיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שדגלו או דגל
בני יהודה וכן מנהג בשלחמים שני גדודים מנהג כל גדוד וגדוד שם אחד לסימן לדגלו לזוהר
הגדוד שעמו שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה בזה ילעקו כל גדוד וגדוד
שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת בנראשונה. ולא
שלעק לאלהיו וכן מוכיח (נמלכים א' כ"ג) ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם וה' עזרו ויסיתם
אלהים ממנו. אך כתיב שם (לכ) ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל. שהכירו
והבינו מיד כשילעק אחר הסימן של דגלו כדמפורש כמו שהביורו וישנו מעליו כלווי מלך
ארם ומה' הוא שהביורו: (לג) ואיש משך בקשת. איש ישראל מתכוון לירות במחנה ארם
ובלא כוונתו: ויך. הקץ את מלך ישראל: בין הדנקים ובין השרין בין אותה רצועה שמדביקין
הכובע

ב א ו ר

אני להתחפש, כי ידע מזווי מלך ארם הנאמר בכתוב הנא. (לא) וה' עזרו, סוף כתוב זה
לא נאמר במלכים, ומודיענו פה כי לא בדרך מקרה או ברחמי אלהים ידענו יהושפט,
כ"א ע"ה, אשר הסיים (יתן במשכנתם לסור) ממנו. (לג) לחמו, בלי כוונה רעה דוגמת
הולכים לתחם ולא ידעו כל דבר (ש"ב ט"ו י"א), ובלשון חז"ל מסיח לפי תומו. ורש"י
שלפניו כתב איש ישראל מתכוון לירות במחנה ארם ובלא כוונתו ע"כ והוא ההיפך מ"ש
במלכים (כ"ב ל"ד) ואיש משך זה בעמך ולתמו שלא ידע שהוא מלך ישראל ע"כ. ודבריו שם
נוסדים על מאמר חז"ל שאמרו בכמה דברים השליט הקב"ה רך בקשה, לפרדע מזרים וכו'
וחץ בעמך שהכה את אחאב ונכנס לתוך השריון וכו' (עיין ילקוט ואראב בפסוק ותעל הכפרדע).
ובאמת הינו זר שיבא רש"י במקום אחד את המדרש ובמ"א יפרש את היפוכו בפשטות
הכתיב או עפ"י מדרש אחר, ד"מ בשמות (כ' כ') קראן לו ויאכל לחם כתב הכיר בו שהוא
מזרעו של יעקב וכו' ונקבלת (י"א א') שלא לחמד על פני המים כתב ראה מה נאמר ביתרו,
קראן לו ויאכל לחם וסניד שהא מלרי וכו'. וגם יש הוכחות שונות שאין כל פירוש רש"י שלפניו
על

דברי הימים ב יח יט

תרגום אשכנזי קפא

אונד דען פאנצער, דיעזער
שפראך נון צו זיינעם וואגענ-
פיהרער: לענקע אום, אונד
פיהרע מיט אויס דעם לאגער,
דען איך בין פערואונדעט.
(לד) און דעמועלבען טאגע
וואורדער קאמפף העשטיג,
דער קאניג פאן ישראל אבער,
כליעב אויף דעם וואגען, ארם
געגענאיבער, ביז צום אבענר,
אונד שטארב צור צייט דעם
זאננען: אונטערגאנגעס.

יט (א) יהושפט, דער קא-
ניג פאן יהודה,
קעהרטע גליקליך אין זיין הויז
צוריק נאך ירושלים. (ב) דא
גינג איהם ענטגעגען יהוא,
דער וואו חנני'ס, דער זע-
הער, אונד שפראך צום קא-
ניגע יהושפט: ואלל מאן
דעם פארעפלער ביישטעהען?

הַדְּבָקִים וּבֵין הַשָּׂרִיין וַיֹּאמֶר
לְרֹכֵב הַפָּךְ יִדְיָהּ וְהוֹצֵאתָנִי מִן-
הַמַּחֲנֶה כִּי הִחֲלֵיתִי: (לד) וַתַּעַל
הַמֶּלֶכְמָה בַּיּוֹם הַהוּא וּמֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל הָיָה מַעֲמִיד בַּמֶּרְכָּבָה
נֹכַח אֲרָם עַד-הָעֶרֶב וַיָּמָת לַעֵת
בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ:

יט (א) וַיָּשָׁב יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ-
יְהוּדָה אֶל-בֵּיתוֹ בְּשָׁלוֹם
לִירוּשָׁלַם: (ב) וַיֵּצֵא אֶרְ-פָּנָיו
יְהוּא בֶן-חֲנָנִי הַחֹזֶה וַיֹּאמֶר אֶל-
הַמֶּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט הֲלֹרְשָׁע לַעֲזֹר
וְלִשְׁנָאִי

ר ש י

הכונע שעל ראשו לשריון ואין לומר ארמי היה כי למי נתכוין והלא מלך ארם כזה לא חלצו
את הקטן ואת הגדול כי אם מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוון שהרי כתיב לתומו אלא
בעל כרחו יש לומר ישראל היה המורה ונתכוון לירות במחנה ארם ולמי תומו הכה את מלך
ישראל: ויאמר לרכב. למנהיג את המרכבה: והולאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו
הראשונה והשיבני במערכות האחרונות: (לד) מעמיד במרכבה. החזיק ועמד במרכבה שלא
יבינו ישראל מכחו ויברחו ותחיל' נפיל' ניסה: ותעל המלחמה. נסתלק' ולא הוזק א' מישאל
כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמ' (לעיל כ' יח) לא אדונים לאלה ישונו איש לביתו
בשלוש לשלוש לא נאמר כי נהרג אחאב:

ב א ו ר

על ד"ה, מחובר מאת רש"י עלמו. הדבקים, יש שריונות שהם עשויים קליפים קליפים
כענין שנאמר (ש"א י"ז ה') ושריון קשקשים, והקליפים נופלים על נקני השריון וסותמי'
אותם והם קרויין דבקים (רש"י במלכים). השריון, כסוי נחושה מלעומת הקזה עד הירך
להגנים נגד חלי האויב, ונקרא פה שריון בקמץ ונרוב המקומות שריון בחולם ע"ד אָמֶן וְאָמוֹן.
חפץ ירך, שיעורו הפך בידך את המרכבה. החליחי, נעשיתי חולה ע"י סנהמה, וננינו
הפעל, והוא בנין הפעול מן וה' חפץ דכאו הַחֲלִי (ישעיה נ"ג י'). (לד) ותעל, עלתה מעלה
מעלה ותפשוט ככל מערכות הכנא במאוד מאוד. פעמיד, במלכים מַעֲמִיד, והענין אחד אף
שהננינים הפונים, כי גם המועמד ע"י אחרים, הנה הוא נושא ומעמיד את עלמו, והאחרים
הם המסככים את זה:

יט (א) וישב, אין זכר לדברי הפרשה הזאת בס' מלכים, ועל כן הכרת פניה חענה בה,
וכל סגנון הלשון יתן עדיו כי כתיבתו מאוחרת היא. (ב) אל פניו, לקראתו. בו
חנני, הנזכר למעלה במלכות אחא אביו (ט"ז ז'). הדרשע לעזור, הנכון הוא לעזור לרשע?

הרגום אשכנוי

ליעבסט דוא דיא פיינדע דעם
עוויגען? — דארום קאממט
דער צארן דעם עוויגען איי
בער דיך: (ג) יעדאך ווער
דען אויך גוטע טהאטען און
דיר געפונדען, אינדעם דוא
דיא אסטארטע ווענגעשאפט
אויס דעם לאנדע, אונד דיין
הערץ געלענקט האסט דען
עוויגען צו ווען. (ד) יהושפט
בלעב נון אין ירושלים,
צאג וויעדער אויס, אונטער
דאן פאלק פאן באר שבע,
ביו צום געבירגע אפריים,
אונד פיהרטע זא צוריק, צו
דעם עוויגען, דעם גאטטע
איהער פאטער. (ה) ער
בעשטעלטע ריכטער אים
לאנדע, אין אללעו בעפע
סטאטען שטערטען יהודה'ס,
פיר יעדע שטאדט. (ו) אונד
שפראך צו דען ריכטערן:
בערענקעט וואהל וואס איהר
טהוט! דען ניקט פיר מעגשען ריכטעט איהר, זאנדען פיר גאטט, ער איזט ביא
אייך

דברי הימים ב יט

ולשנאיהוזה תאהב ובזאת עליה
קצף מלפני יהוה: (ג) אבל
דברים טובים נמצאו עמך כי
בערת האשרות מן הארץ
והכינות לבבך לדרש האלהים:
(ד) וישביהושפט בירושלם וישב
ויצא בעם מבאר שבע עד החר
אפרים וישיבם אל יהוה אלהי
אבותיהם: (ה) ויעמד שפטים
בארץ בכל ערי יהודה הבצרות
לעיר ועיר: (ו) ויאמר אל השפטים
ראו מה אתם עשים כי לא לאדם
תשפטו כי ליהוה ועמכם בדבר

משפט

ר ש י

יט (ג) כי בערת האשרות. כלעיל ועוד הסיר את הנמות וגומר: לדרוש האלהים. (כלעיל
נ' י"ז) כי לאלהי אביו וגומר: (ה) ויעמד שופטים. כשאמר לו החוזה דברים
טובים נמצאו עמך כי בערת האשרות כל לו אלל ספר החורה אס בערם כמשפט ומחילה
ראה כתיב אבד חאבדון עד ואשריה' משרפון בלש ופסילי אלהיהם חגדעון וזכר שכתוב בני
חש (שמות ל"ד) ואת מלכותם תשברון וגו' חמה בעלמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשירים
אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר בשופטים ושוטרים ומלא כתוב
(דברים ט"ז) לא חטע לך אשירה ואז שמע שבערם וגם ראה שם נחוב שופטים ושוטרים
חתן לך (שם) מיד ויעמד שופטים מוחקים בכל ערי יהודה: לעיר ועיר. בכל ערי הבצרות
העמיד מוחקים להכריחם ולכופן לדון מתחילה ושוב העמיד שופטים שאין מוחקים כל כך
לעוירות שאין בצורות לפי שהן יריאים להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות
שנועחים בערי מנצרים: (ו) כי לא לאדם תשפטו. פתרון אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו

ב א ו ר

ונשט נשוא המאמר מפני שהוא בדרך הקריאה. (ג) אבל, הקצף לא ישתפר על
ראשך לרעה כי דברים טובים וגו', ודוגמת מאמר זה תמצא למעלה (דברי הימים ב' י"ז
י"ב). (ד) חר אשדים, הוא הגבול המשותף לארץ יהודה ובנימן ולארץ עשרת השבטים.
(ז) הבצרות, מתחלה בערים הבצורות ואחר כך לכל עיר ועיר, ועיין בפירש"י. (ו) לא
לאדם, לא במלות אדם ונמקים אדם משפטו כ"א במקום אלהים אתם נכנים המשגיח עליכם.
ועמכם

דברי הימים ב יט

תרגום אשכנזי קפב

אייד אים געריכטע. (ו) דעם האלב זיין דיא פֿורכט פֿאַר דעם עוויגען בייא אייד, וואה רעט אייד בייא אייערן האַנד לונגען, דעו בייא דעם עוויג לען, אונזערעם גאטטע, איזט קיין אונזערעט, קיין אַנועהען דער פערזאָהן אונד קיין גע. שענקע. נעהמען. (ח) אור אין ירושלים בעשטעללטע יהושפט ליים אונד פריעסטער אונד פֿאַמיליענהייפטער פֿאַן ישׂאל צום געריכטע דעם עוויגען אונד צום רעכטס. שטרייטע, דיעזע גינגען אַלואַ נאָך ירושלים. (ט) אונד ער בע. עוויג

משפט: (ו) ועתה יהי פחד יהוה עליכם שמרו ועשו כִּי־אֵין עִם־יהוה אֱלֹהֵינוּ עוֹלָה וּמִשָּׁא פָּנִים וּמִקַּח־שֹׁחַד: (ח) וְגַם בִּירוּשָׁלַם הָעֶמִיד יְהוֹשָׁפָט מִן־הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים וּמֵרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט יְהוָה וּלְרִיב וַיָּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם: (ט) וַיֵּצֵאוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה תַעֲשׂוּן בִּירְאַת יְהוָה

כאמנה

פֿאַהל איהנען וויא פֿאַלגט: וָא זָלַלְט איהר האַנדעלן

ר ש י

אם אנו מטיים את הדין לזכות את אלהינו להטיח דין דלים ולישא פני עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שני הוא אם חייבת את הזכאי כאלו נטלת ולקחת משל בוראך ודין שמים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה שתעשו ויהיה לכם ככל דין ודין כאלו הקצ"ה עומד לפניכם בדין וזהו עמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אחס עושים כי לא לאדם משפטו כי לה' ושם יאמר הדין מה לי ולזכר הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיון לעשות אלא מה שעיניו רואות: (ז) אין עם ה' אלהינו עולם ומשאל פנים ומקח שוחד. והוא עמכם במשפט לפיכך אינו רוצה שתעשו עול בשפט: (ח) וגם בירושלם העמיד. אע"פ שהוא היה בעלמו בירושלם: למשפט ה' ולריב. משפט נופל לומר על דיני סמוכות דוגמא (במדבר כ"ז) והיתה לבני ישראל לחקת משפט דיושה בפניהם ולריב נופל על דיני נפשות וסכלות דוגמא (שמות כ"א) וכי יריבון אנשים וגו': (ט) כה תעשון. משום

ב א ו ר

ועמכם, עש"ה אלהים נלכ בעדת אל בקרב אלהים ישפט. (ו) ומשא פנים, הכתוב אומר לא תשא פנים ולא תקח שוחד, ומן הפעלים האלה נעשו פה שני שמות משא פנים, בפלס משור, ומקח שחד בפלס מִמְשָׁר, ובנפילת הלמ"ד במשפט שרש לקח. (ח) למשפט ה' ולריב, עיין פירש"י, ול"נ כי משפט ה' הוא על המלות נגד הקצ"ה, וריב הוא המחלוקת שבין אדם לחבירו. וַיָּשְׁבוּ, כמו וַיָּשְׁבוּ כי מושב הכ"ד הגדול הי' בירושלים, ודוגמתו כס' מלכים שנאמר וַיָּשָׁב ירבעם (מ"א י"ב י"ב) תמור וַיָּשָׁב ירבעם (דה"ב י"ב ב') וְאֵלֵי י"ל כי וישבו ירושלים מוסב על ראשי האבות לישראל, אשר בלי ספק לא ישבו כולם בירושלים עד הנה, כ"א איש בבית אבותיו, ועתה כאשר הושיב יהושפט את הכ"ד הגדול ורצה להיות בו ראשי אבות ובהנים ולויים מכל קלות ארצו הנה קרא את הנזכרים בהם לבוא לירושלים, ומעתה יהיה פירוש וישבו ירושלים, ויפנו ממושבותם ללכת לירושלים, כמו כי אם שוב חשבו (יהושע כ"ג י"ב) שיעורו פנה תפנו, וכן כי שב מאחרי (ש"א ט"ו י"א) הכוונה פנה מאחרי, ועיין בפירש"י למעלה (י"ח כ"ה). (ט) כה תעשון, אם שהכוונה כל אשר תעשון במשמרתכם כה תעשון וגו' או שמוסב הענין על ראש הכתוב הנא, והו"ו בתחלתו נוספה כמו ואלה שמות בני ישראל. ביראח ה', בצמינת הקצ"ה תהיה יראחו על פניהם, כי ראשית תבנה יראת אלהים, ובצמינת

עוויגען, מיט טרייע אונד מיט
רעדליכעם הערצען; (י) ווען
אירגענד איין רעכטסשטרייט
פֿאַר אייך קאָממט פֿאַן איי-
ערן ברודער, דיא אין איה-
רען שטעדטען וואָהנען, אי-
בער יעדע אַרט בלוטשולד,
איבער דיא לעהרע איבער דאָס
געבאָטה, אָדער איבער דיא
געזעצטע אונד רעכטע, זאָ
ערלייכטעט זיא, דאָס זיא
זיך ניכט פֿערשולדען ווידער
דען עוויגען, אונד קיין צאָרן
קאָממע איבער אייך אונד אי-
בער איהרע ברודער; זאָ מיסט
איהר טהון, אונד דאָס איהר
אייך ניכט פֿערשולדעט.

באמונה ובלבב שלם: (י) וכל-
ריב אשר יבוא עליכם מאחיכם
הישיבים בעריהם בין דם ודם
בין תורה למצוה לחקים
ולמשפטים והזהרתם אתם ולא
יִאשְׁמוּ ליהוה והיה קצף עליכם
ועל אחיכם כהה העשון ולא
תִּאשְׁמוּ: (א) והנה אמריהו כהן
הראש עליכם לכל ודבר יהוה
ובדיהו בן ישמעאל הנגיד

לביח

(יא) אמריהו, דער אָבערפֿריעפטער, איזט אייך פֿאַרגעזעצט אין אללען אנגע-
לעגענהייטען דעם עוויגען, אונד זבדיהו דער זאָהן ישמעאל'ס, דער פֿירשט פֿאַם
הויזע

ר ש י

זריות והזירות ולחוק הוסיף נז' כמו (רות ג') עד אשר תדעין איך יפול דבר וכמו (בראשית
ל"ב) כה תאמרון לאדוני לעשו. וכה תדבקין וגו' אשר יקלרן (רות ב'): (י) בין דם דם
בין דם רליחת שונג למזיד: והזהרתם אותם. את אחיכם: והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך
כה תעשון והזהרתם את אחיכם: ולא תאשמו. אתם מכל מקום שאם תקבלו את האזהר' לא יהי'

ב א ו ר

האדם תהיה אמונה בקרבכם לשקול הכל במאזני היושר המוחלט, כי הרחמים במשפט הכללי
אכזריות הוא לכל העם, וחסד לאומים חטאת, אך בכל זאת לא תקשימו את לבכם להיות
בשר נחוש וקשה כחלמיש, כי אם בלבב שלם חשפוט, ולא תכבדו את החסד הראוי לאדם
על פי פעלו, כי אכזרי וקשה לב קל מהרה יעבור את גבול היושר כאשר יעברו כמותו גם
דך הלבב וחס המזג, אכן חלב השלם, התאים בכל מחשבותיו מבלי פנות מן הקלה אל הקלה
בקלקול השורה, הוא אשר יבחר אלהים בו, ותחת שנתו חסד ואמת יפגשו וזדק עם רחמים
יסקו. (י) והזהרתם, המאיר עיני רעהו בעיניו מה יקרא מוֹחִירָו (מענין זוהר) ואם ילמדו
לעשות דבר מה, אז יזהירו ויאיר עיניו בהודיעו מועלת הדבר הנעשה, ואם ילמדו
לחדול מעשה, אז יזהירו מן המעשה ההוא ויפקיד עיניו על אחרות רעה אשר לעושהו,
והחושב מחשבות להגיה מחשבי נפשו ולהכחין בין הטוב ובין הרע, הנה הוא מזהיר את עצמו
ויקרא גִּוְהָר (קהלת י"ב י"ב) בדרך הנפשל הנא בהוראת ההתפעל. ומעתה הכתוב אומר: אם
יבואו עליכם אחיכם בריב בין דם דם, ובין התורה לבין מלוה וחקים ומשפטים (שיסתפקו
בתורה בענין המלות והחוקים והמשפטים הכתובים שם) אז לא יהיה ד' לכם להמיר ספיקותם
כ"א תזהירו עיניהם גם בענין זה כולו ככל העולה על רוחכם, למען לא יאשמו לה', והיה
עין עליכם ועל אחיכם קצף. ולא תאשמו, מענין חטא ואשם כמשמעו או מענין כליה ועונש
דוגמת כל אוכליו יאשמו (ירמ' ב' ג'), ובאמת כוון הכתוב לשני ההוראות יחד, כי העונש
אחז בעקב הפשע וגם הפשע הוא בעצמו העונש כאמרם שבר עבירה עבירה, ולכן יזותק שם
עון ושם דעה אל המעשה המגונה ואל נמולו. (יא) אמריהו, כתבתי למעלה בשם ס"ע (דה"ב

דברי הימים ב יט כ

לְבֵית־יְהוָה לְכָל דְּבַר־הַמֶּלֶךְ
וְשֹׁטְרִים הָלוּם לִפְנֵיכֶם חֲזָקוּ
וַעֲשׂוּ וַיְהִי יְהוָה עִם־הַטּוֹב:

כ (א) וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ בְנֵי־
מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וְעַמָּהָם
מִהָעֲמוּנִים עַל־יְהוֹשָׁפָט
לְמַלְחָמָה: (ב) וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּידוּ
לְיְהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בָּא עָלֶיךָ הַמֶּלֶךְ
רַב מֵעֵבֶר לַיָּם מֵאֲרָם וְהֵנֵם
בְּחֻצְיוֹן תָּמָר הִיא עֵין גִּדִּי: (ג) וַיֵּרָא
וַיִּהְיֶה יְהוֹשָׁפָט אֶת־פָּנָיו לְדָרוֹשׁ

חֶסֶד י

דָּא אִיזַת עֵין גִּדִּי - (ג) דָּא פִירֶכְטֶטֶט יְהוֹשָׁפָט, בַּעֲשָׂאָם דַּעַן עוֹיְגֶעַן צו זוכֶעַן, אונד

לִיעֵם

ר ש י

חרגום אשכנזי קפג

הַיּוֹעַ יְהוּדָה'ס, אִין אַללֶען
אַננע־לֶענענדייטען דַּעס קֶאָ
גִּיגס; אונד לויס האַבט איהר
אַלס פֿאַרשטעהער פֿאַר אִיך
זייד פֿעסט אִין אִיערעם כּהֶן,
אונד דער עוֹיגֶע שטעהע דַּעס
גוטען בִּיא!

כ (א) אִינִיגֶע צִיט הערנאָך
צאָנען דִּיא זאָהנע מואב'ס
אונד דִּיא זאָהנע עמון'ס אונד
מיט אִיהנען אִיין טהייל דער
עמונים גענען יְהוֹשָׁפָט צום
קריענע. (ב) סאַן קאַם, אונד
בעריכטעטע דַּעס יְהוֹשָׁפָט,
וַיֵּא פֿאַלגט: אִינִיגֶע גראַסע
מעננע פֿאַלקעס ציעהעט ווִי
דער דִּיך פֿאַן יענוֹיטס דַּעס
מערעס פֿאַן ארם דאָהער,
זיִא זיגן שאַן צו חֻצְיוֹן תָּמָר,
דַּען עוֹיגֶען צו זוכֶען, אונד
לִיעֵם

לכם קלף ואף לא יהיה בשום דבר אדם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטלת עליכם לעשות:
(יא) ויהי ה' עם הטוב. עם עושה הטיב והישר:

כ (א) ועממם מהעמונים. זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי שזינה כסותו ולשונו בעמונים
ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכיח למטה בענין ובעת החלו ברנה ותהלה
נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב בהר שער וגומר נמלא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים
שזינו לשונם וכסותם והוא שיסד הקליר בפרשת זכור זכור עריך בעמונים נחבא פרץ כרמי עין
גדי בהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריך שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל
באותו זמן בדכתיב והנם בחלזון תמר הוא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר
בסוף לך (בראשית י"ד) ויבנו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחלזון תמר: (ב) היא
עין

ב א ו ר

י"ו ח') כי הנהן הגדול בימי יהושפט אחויה שמו, וי"ל שאמריהו היה רק זמן קצר בסוף ימי
יהושפט כמו שהיה יהורם רק בתחלתם (עיין בנתיב הזכר) ולזה לא הזכיר בימי יהושפט כ"א
אחזיהו אשר כהן ברזל ימי המלך.

כ (א) בני מואב ובני עמון, שנים קרובים היו בנגב מזרחית לארץ ישראל. מהעמונים,
לדעתי נקראו בעלי ברית בני עמון בשם עמונים, כמו שנקראו למעלה אנשי ברית
בני נוס בשם כושים (י"ד ח') ועיין בפירש"י. (ב) פארים, הנראה כי ארם נחלק פה עם אדום
בחילוף דמיון האותיות, ובפרט נהוג חילוף שני האותיות האלה (ראה ד"מ דה"א י"ח י"א)
אדום ובש"כ ח' י"ב ארם ועוד רבים), כי איך יבאו עמון ומואב ועמלק על יהודה (השוכנים
ארבעתם בנגב סמוכים יחד) מארץ ארם (אשר מקומו הגבה למעלה בסאת לפון ואינו שכן אף
לאחד מהם)? גם מלות מעבר לים ועין גדי נפלאו מהבין אם מארם יבואו, על כן נראה
כי

לַיהוָה וַיִּקְרָא צֹם עַל-כָּל-
יְהוּדָה: (ו) וַיִּקְבְּצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ
מִיְהוָה גַּם מִכָּל-עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ
לְבַקֵּשׁ אֶת-יְהוָה: (ה) וַיַּעֲמֵד
יְהוֹשָׁפָט בְּקֶהֱרַ יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי הַחֹצֵר הַחֲדָשָׁה:
(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ
הֲלֹא אֲתָהּ הוּא אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם
וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכָל מַמְלָכוֹת הַגּוֹיִם
וּבִידֶךָ כַּח וּגְבוּרָה וְאֵין עִמָּךְ
לְהִתִּיצֵב: (ז) הֲלֹא וְאַתָּה אֱלֹהֵינוּ
הוֹרַשְׁתָּ אֶת-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת
מִלִּפְנֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְהִתְנַהֵּה
לְזַרְע אֲבֹרָתָם אֶתְּחִיבָהּ לְעוֹלָם:

וישבי

אונד גאכסט עם אויף עוויג דעם זאמען אברהם'ס, דער דין לעכטע? (ח) ויא וואהני טען

ר ש י

עין גדי. כלומר שאמרו לו כנר נאו כל כך בקרוב לנו: (ד) גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר נתחלה ויקנלו יהודה לנקש אלו יושבי ירושלם לנד הם אלא מכל ערי יהודה נאו: (ו) ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה. לנהוג ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרנו מהם: ובידך כח. בעל כח וגבורה הרדי"ן בלע"ז: ואין עמך להתייבב. אין שום בריה יכולה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים ודוגמתו (יהושע א') לא יתלב אש לפניך וכן (איוב מ"א) מי הוא לפניי יתלב (כך פי' רבינו מנחם בר חלבו ז"ל): (ז) ותתנה לזרע אברהם. לפיכך עליך להחזיק בידם ולגרש הגוים האלה כי אפי' מלך ב"ו ואפי' שום

אדם

ב א ו ר

כי מעבר לים המלח הסמוך לאדום, משם נאו ובאדום נקנלו, ויעלו בנגב יהודה למעלה על חוף ים המלח עד בואם לחלקו תמר אשר שם מקומו כידוע ממפת הארץ. (ג) צום, קיבון ואסיפה כמו שיאמר בלשון חכמינו לומת הגידין על קיבון הגידין, וקרון לזה פעל צמה על כריתת החיים (איכה ג' ג') כמו שיאמר העברי גם פעל אסף על הכריתה (ירמ' ח' י"ג), ונקרא גם ענוי הגוף בשם צום, אש על שם המנהג להשתנות ביום הקהל כזה, או ע"ש גידי האדם הנלמחים ונלמקים בחסרון המאכל. (ד) לבקש, שיעורו לנקש ישועה מן הקב"ה. (ה) החצר החדשה, אסתר שהימה לריכה חזוק וחזק וחדשו אותה (רד"ק). (ו) להחיצו, להכיב

לעם איין פאסטען אויסרופען אין גאנץ יהודה. (ד) יהודה פערזאממעלטע זיך, פאן דעם עוויגען (הילפע) צו ערפלעהען: אויך אויס אללען שטערטען יהודה'ס קאם מאן, דען עוויגען צו זוכען. (ה) אונד יהושפט טראט הין פאר דא פערזאממעלונג יהודה'ס אונד ירושלים'ס אים הויזע דעם עוויגען פאר דעם נייען פארהאפע, (ו) אונד שפראך: עוויגער, גאטט אונד זערער פאטער! ביזט דא נישט גאטט אים היממעל אונד העררשער איבער אללע קעניגרייכע דער פֿעלקער? אין דיינער האנד איזט קראפט אונד מאכט, אונד ניעמאנד איזט, דער דיר ווידערשטעהט! (ז) האסט דא נישט, איגזער גאטט! דא בעיוואהנער דיעזע זעם לאנדעם פֿערטריעבען פאר דיינעם פֿאלקע ישראל,

אונד גאכסט עם אויף עוויג דעם זאמען אברהם'ס, דער דין לעכטע? (ח) ויא וואהני טען

דברי הימים ב כ

תרגום אשכנזי קפד

טען דארין, ביועטען אללדא
איון הייליגטחים פֿירדיינען נאָ.
מען, אינד שפראַכען: (ט) ווען
באָזעס איבער אונז קעמט,
שווערדט, שטראַפֿנעריכט,
פעסט אָדער הונגער, דאָ
וואָללען וויר טרעטען פֿאַר די.
זעס הויז אונד פֿאַר דין, דען
דיין נאָמע איזט אין דיעזעם
הויז, וואָללען צו דיר רופֿען,
אַב אונזערער בערענגנים,
אונד דוא מאַנעסט אונז ערהאַ.
רען אונד אינז עררעטטען.
(י) נון קאָממען דיא זאָהנע
עמוֹס אונד מואב'ס אונד יע.
נע פֿאַם נעבירגע שער, נעגען
וועלכע צו צעהען דוא ישראל
ניכט געשטאַטטעטעסט, אַלס
עס אויס דעם לאַנדע מצרים
קאָם, זאָנדרען זיא מוסטען
זיך פֿאַן איהנען הינוועג וועג.
דען, אונד דורפֿטען זיא ניכט
פֿערטילגען. (יא) זיעהע! זיא
פֿערגעלטען עס אונז, אינדעם זיא קאָממען, אונז צו פֿערטרייבען אויס דינעם ערב.
טהייל

(ח) וַיִּשְׁבוּ בְּהַיְבָנוּ לָהֶם וּבְהַמְקִדָּשׁ
לְשִׁמְךָ לֵאמֹר: (ט) אִם-חָבֹא
עָלֵינוּ רָעָה חֲרֹב שְׁפוּט וְדָבָר וְרָעָב
נִעְמְדָה לִפְנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וּלְפָנֶיךָ
כִּי שִׁמְךָ בַּבַּיִת הַזֶּה וְנִזְעַק אֲרִיךְ
מִצָּרֵהֵינוּ וְהִשְׁמַע וְהוֹשִׁיעַ:
(י) וְעַתָּה הִנֵּה בְנֵי-עַמּוֹן וּמוֹאָב
וְהַרְשִׁיעִיר אֲשֶׁר לֹא-נִתְּתָה
לְיִשְׂרָאֵל לָבוֹא בָהֶם בְּבֹאֵם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי סָרוּ מֵעֲלֵיהֶם
וְלֹא הִשְׁמִידוּם: (יא) וְהִנֵּה-הֵם
גָּמְלִים עָלֵינוּ לָבוֹא לְגִרְשָׁנוּ
מִיִּרְשָׁתָךְ אֲשֶׁר הִזְרַשְׁתָּנוּ:
(יב) אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא תִשְׁפֹּטֵבָם כִּי

אין

ר ש י

אדם בשותן מתנה לאוהביו ובא אחר לגזולו הימנו דוחק בעלמנו להחזיקה בידו כ"ש אתה ושמה
מאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לע"ס ירושת עולם נתת לנו: (ח) ויבנו
לך זה מקדש לשמך לאמר. שאל תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב:
(ט) ונזעק אליך מצרתינו. בבית המקדש: ותשמע ותושיע. כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו
לעשות כך כמ"ש (לעיל ב' ו') ואם יגוף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו
ויעתר לו ה' בדכתיב (שס) וירא ה' אל שלמה ויאמר לו שמעתי את חפלתך וכל הפרשה עד
ואסלח לחטאתם וארפא את ארכס. ועתה אני מתפלל שתזכר אותה הנטחה שהבטחתו ותשמע
ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו: (י) ועתה. על כל זאת שהבטחתו להושיענו מאויבינו הבאים
עלינו: הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתת לישראל לבוא בהם. להלחם בבואם
מארץ מצרים. ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתנו והם לא די להם שאין זוכרין לנו
אותו החסד להיות עמו ככל זרותינו אלא שגמלין עלינו רעה ובאין עלינו: (יא) לגרשנו
מירשמתך

ב א ו ר

להביא את עמנו לעומתך. (ט) שפוט, שפט יאמר בכללו על המורץ פתגם ומאמר בענין
מסופק, וביתוד יאמר גם על הנותן עונש חטא באיש כמו שש"ט אני את ביתועד עולם (ש"ט)
ג' י"ג) ומשפט עונש כזה יקרא שפוט הנוכח בכתוב שלפנינו. (י) לא נחתה, לא נתת להם רשיון
דוגמת

אין בְּנוֹ כַחַל פְּנֵי הַהֲמוֹן הָרַב הָיָה
הָבָא עֲלֵינוּ וְאַנְחָנוּ לֹא נָדַע מֶה-
נַעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ: (יג) וְכָל-
יְהוּדָה עֹמְדִים לִפְנֵי יְהוָה גַּם--
טַפָּם נִשְׁיָהֶם וּבְנֵיהֶם: (יד) וַיַּחֲזִיאוּ
בֶן-זְכַרְיָהוּ בֶן-בְּנִיָּה בֶן-יַעֲיָאֵל
בֶּן-מַתַּנְיָה הַלֵּוִי מֶן-בְּנֵי אֶסָּף
הִיָּתָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה בַּתּוֹךְ
הַקֹּהֵל: (טו) וַיֹּאמֶר הַקְּשִׁיבוּ כָר-
יְהוּדָה וַיֹּשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְהַמֶּלֶךְ
יְהוֹשָׁפָט כֹּה-אָמַר יְהוָה לָכֶם
אַתֶּם אֵל-תִּירָאוּ וְאֵל-תַּחַתּוֹ
מִפְּנֵי הַהֲמוֹן הָרַב הָיָה כִּי לֹא לָכֶם
הַמִּלְחָמָה כִּי לַאלֹהִים: (טז) מִחֶרֶץ
רָדוּ עֲלֵיהֶם הַגָּם עֲלֵיכֶם בְּמַעֲלָה

טהייל, וועלכעס דוא אונז
פֿערערבטעסט. (יב) אונזער
גאטט! ווירסט דוא זיא ניכט
ריכטען? דען וויר האבען ניכט
דיא קראפט געגען דיעזע גרא-
סע מעננע, דיא ווידער אונז
קאמטט, אויך וויסען וויר
ניכט, וואס וויר טהון זאללען,
זאגערן גור אויף דין זינד אונז
זערע אויגען געריכטעט.
(יג) גאנץ יהודה שטאנד פֿאר
דעם עוויגען, אויך איהרע קי-
דער, איהרע וויבער, אונד
איהרע זאהנע. (יד) דא קאם
איבער יחזיאל, דען זאָהן
זכריה'ס, דעם זאָהנעם פֿאָן
בניה, דעם זאָהנעם פֿאָן יעזיאל,
דעם זאָהנעם פֿאָן מחניה דעם
לוי, פֿאָן דען זאָהנען דעם
אסף, דער גייסט דעם עוויגען
אין דער פֿערזאמטלונג,
(טו) אונד ער שפראך: מער-
קעט אויף, גאנץ יהודה אונד
בעוואָהנער פֿאָן ירושלים אונד

דוא, קעניג יהושפט! זאָ שפרייט דער עוויגע צו אייך: פֿירכטעט אייך ניכט, אונד צאָ-
געט ניכט פֿאר דיעזער גראסען מעננע, דען ניכט אייער איזט דער שטרייט זאגערן
דעם עוויגען! (טז) מאַרגען ציעהעט הינאָב ווידער זיא! זיא ווערדען איבער דיא אָנהאָ-
הע

ד ש י

מירושלם אשר הורשתנו. אתה בעלמך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתנו: (יב) כי עליך
עינינו. להושיענו: (יג) גם טפס. כמנהג כשהגדודים באים על הארץ בורחים מן הנפרים
לערי מבצריהם טפס נשיהם ובניהם: (טו) אל תיראו ואל תחזו. מוסב על שאמרו אין בנו
כח לפני ההמון והנביא אמר להם אף על פי שהם רבים מבס אל תיראו מהם: כי לא לכם
המלחמה כי לאלהים. מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא ודאי כאשר אמרת' שעל הקב"ה
עיניכם ובעמנוכ' להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים: (טז) במעלה הנין.

שס

ב א ו ר

דוגמת ולא נתן סיזון את ישראל עבור בגבולו (במדבר כ"א כ"ג). (יד) מחניה, אחד מבני
דנעיים אשר לאסף (דה"א ט' ט"ו) וקלת חכמים פותרים כי מאתו חובר שיר מומור לאסף (תהלים
פ"ג) על המעשה הזה. (טז) במעלה הצייץ, מחוף ים המלח יתמשך נחל ירושלם החונה פני
מדבר חקוע גובה, ובקלה הנחל ההוא נמלא מעלה הליץ, ונקרא בן כי יליכו וישקיפו משם
על פני הכבר הנחמד בלוי, ובמפות הארץ שלפנינו נקרא ליק (הוא זיק) והענין אחד כי גם

צפה

הציין ומצאתם אתם בסוף הנחל
פני מדבר ירואל: (י) לא לכם
להלחם בזאת התיצבו עמדי
וראו את ישועת יהוה עמכם
יהודה וירושלם אר-תיראו ואל-
תחתו מחר צאו לפניהם ניהוה
עמכם: (יח) ויקד יהושפט אפים
ארצה וכל יהודה וישבי ירושלם
נפלו לפני יהוה להשתחור
ליהוה: (יט) ויקמו הלויים מן-
בני הקהתים ומן-בני הקרחים
להלל ליהוה אלהי ישראל בקול
גדול למעלה: (כ) וישכימו בבקר
ויצאו למדבר תקוע ובצאתם
עמד יהושפט ויאמר שמעוני
יהודה וישבי ירושלם האמינו
ביהוה אלהיכם ותאמינו האמינו

בנביאו

ויך אויף, אונד צאנען אויס נאך דער וויסטע תקוע, אונד ביא איהרעם אויסצוגע טראט
יהושפט הין, אונד שראך: הארעט מיך, יהודה אונד בעוואהנער פאן ירושלם! האל-
טעט פֿעסט אן דעם עוויגען, אייערן גאטט! דאן וויר איהר פֿעסט געשטעללט; פֿערטרוי-
עט

ר ש י

סם מקום: (יז) התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה: וראו את ישועת ה'. מוסב למעלה
הלא אתה אלהינו הורשנו. ואמר להם הקב"ה הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם: מחר לא-
ואלם בעדכם והם האמינו ונזדרזו וישכימו בנקר: (כ) ותאמינו. ותהיו בני אמונה ותכליתו
דוגמא

ב א ו ר

צפה יורה על הנטה והסקפה, ועפ"י י"ל כי מעלה הכין הוא אלל העיר ויף הסמוכה לים
המלח בנחלת יהודה (יהושע ט"ו כ"ה), וע"ע בפסוק כ"ד. מדבר ירואל, הוא מדבר תקוע
הנוכח בפסוק כ', ונקרא מדבר ירואל בזה ע"ג נחל ירואל הסמוך לו. (כ) ותאמינו, מתק"מו

תרגום אשכנזי

עט ויינען פראָעטען, ווער-
דעט איהר גליקליך ויין. (כא) ער
בעריעט זיך מיט דעם פֿאַל-
קע, דאָן בעשטעללט ער וואָג-
גער דעם עוויגען, וועלכע לאָב-
זאָנען אים פֿעסטליכען שמוק-
קע, אינדעם זיאַ איינהערצאָ-
גען פֿאַר דעם פֿאַרטראַכע,
אונד ריעען: דאָנקעט דעם
עוויגען, דען עוויג וואָהרט זיי-
נע גנאָדע! (כב) אונד ווער-
רענד זיאַ יובעל אונד לאָבע-
זאָג בעגאָנען האַטטען,
שטעללטע דער עוויגע איינען
הינטערהאַלט ווידער דיא זאָה-
נע עטמ'ס אונד מואב'ס אונד
ווידער יענע פֿאַם געבירגע
שעיר, וועלכע געגען יהודה
געקאָממען וואָרען, אונד זיאַ
וואָרדען געשלאָגען. (כג) דיא

דברי הימים ב כ

בְּבִיאָיו וְהַצְלִיחוּ: (כא) וַיִּוְעֶץ אֶל-
הָעָם וַיַּעֲמֵד מִשְׁרָרִים לַיהוָה
וּמַהֲלָלִים לְהַדְרַת־קֹדֶשׁ בְּצֵאת
לְפָנֵי הַחֲלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַיהוָה
כִּי רָעוּלָם חֲסִדוֹ: (כב) וּבַעֲת
הַחֲלוּ בְּרָנָה וְתַהֲלָה נָתַן יְהוָה
מֵאֲרָבִים עַל־בְּנֵי עַמּוֹן מוֹאָב
וְהַר־שְׁעִיר הַבָּאִים לַיהוּדָה
וַיִּגְבּוּ: (כג) וַיַּעֲמֵדוּ בְנֵי עַמּוֹן
וּמוֹאָב עַל־יְשֵׁבֵי הַר־שְׁעִיר
לְהַחֲרִים וּלְהַשְׁמִיד וּכְכֻלּוֹתָם
בְּיֹשְׁבֵי שְׁעִיר עֲזָרוּ אִישׁ בְּרֵעֵהוּ

למשחת

זאָהנע עטמ'ס אונד מואב'ס אבער ערהאָבען זיך ווידער דיא בעוואָהנער דעם
געבירגעם שעיר, זיא צו פֿערבאָנען אונד צו פֿערטיליגען; אונד אַלס זיא דיא
בעוואָהנער פֿאַן שעיר פֿערניכטעט האַטטען, ריעבען זיא זעלבסט איינאָנדער אויף
אַלס

ר ש י

דוגמא (ישעיה ז') לאַ תאָמו: (כב) נתן ה' מאַרבים. נתן מאַרבים להשמידם ולהחרימם
דוגמא נאָביה בן רחבעם (לעיל ב' יג) וירבעם היסב את המארכ כמו כן הסיבם הקב"ה זה נזה
בזיב חזר מואב ועזר לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר: (כג) ויעמדו בני עמון ומואב
על יושבי הר שעיר להחריב ולהשמיד וככלותם ניושני שעיר עזרו איש ברעהו. הסיבן הקב"ה זה
אַל

ב א ו ר

ותחאמו כי בן הוראת שרש חמן על הקיום והחוקק כמנור כנר למעלה. (כא) ויועץ אל
העם, החוכמו יחד והודיעו עלתם זה לזה, והנחת יעץ נאה למעלה (ד"ב י' ו') ע"ש.
להדרת קדש, תואר למהללים, שיהיו מהללים בהדרת קדש ונתפארת, וכן בתהלים השתחוו
לה' בהדרת קדש (עיין ד"א ע"ז כ"ט), ואולי הכוונה שהיו מהללים למען הדר את קדש
האלהים, ולד"ק הדרת קדש הוא כנוי לשקב"ה (דיוח היינטיגע ווערעטעטעט), אף שלא ידעתי
טעם מספיק לפירוש זה. החלוצ, ההולך לפני הנבא יקרא חלוצ, כי הנבא כולו בנוף כללי
יחשב, ומחלקיתיו הן הן איבריו, ומעתה באשר יתנוועע האבר הראשון ויפחד ממנו, יאמר
עליו היותו החלוצ, הנפרד ממקום חיבורו דוגמת חלוצ הועל. (כב) נתן ה', במלות ה'
נתן יהושפט בנת הורם והתהלה מארבים, ומדרך הספר ליחס רוב הפעולות הנדולות נלי
אמבעי אַל הקב"ה בעלמו. מארבים, בקמ"ץ האל"ף לתשלום הדגש הראוי ברי"ש במשפט הנזון
החוק. (כג) עזרו, התחזקו איש על רעהו דוגמת ויעזרו עליהם (ד"א ה' ב') ראה מ"ש שם.
המלפס

דברי הימים ב כ

למשחית: (כד) ויהודה בא על-
המצפה למדבר ויפנו אל-ההמון
והנם פגרים ופלים ארצה ואין
פליטה: (כה) ויבא יהושפט ועמו
לבזאת שללם וימצאו בהם לרב
ורכוש ופגרים וכלי חמדות
וינצלו להם לאין משא ויהיו
ימים שלושה בזנים את-השלל
כי רב-הוא: (כו) וביום הרבעי
נקהל לעמק ברכה כי-שם ברכו
את-יהוה ערב-כן קראו את-שם
המקום ההוא עמק ברכה עד-
היום: (כז) וישבו כל-איש-יהודה
וירושלם ויהושפט בראשם
לשוב אל-ירושלם בשמחה כי-
שמחתם יהוה מאזיביהם:

ויבאו

תרגום אשכנזי קפו

(כד) אלם נון יהודה נאך מצפה
(חיינער מנהגהע) געגען דיא ווי-
סטע קאם, אונד זיך געגען
דיא פיינדליכע מעננע ווענדען
וואללטע, זעהע! דא לאנגען
זיא אלם ליינען אויף דער ער-
דע, אונד קיינער וואר ענט-
ראנגען. (כה) דא נינג יהושפט
אונד ויין פאלק הין, איהרע
בייטע צו פלינדערן, אונד פאנג-
דען בייא איהנען פיעל האב-
זעליגקייטען אונד בייא דען
ליינאמען קאסטבארע גערע-
טהע, וואפאן זיא זא פיעל צו-
זאממען ראפפען, דאס עם
קוים צו ערטראנגען וואר. דרייא
טאנע פלינדערטען זיא אן דער
בייטע, דען זיא וואר גראם.
(כו) אס פיערטען טאנע פער-
זאממעלטען זיא זיך צו עמק
ברכה; דען ראועלכסט לאב-
טען זיא דען עוויגען; דאהער
נאנגטען זיא דען נאמען דעם-
זעלבען ארטעם „עמק ברכה“
(זעכטעל) ביז אויף דיעזען טאג.
(כז) היערויף ווענדעטען זיך
אללע מעננער פאן יהודה אונד

ירושלים אונד יהושפט אן איהרער שפיטצע, אום נאך ירושלים אין פריידען צוריק צו
קעהרען, דען דער עוויגע ערפרייעטע זיא מיט דעם וועגע איבער איהרע פיינדע. (כח) זיא

קא

ר ש י

אל זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הגרים לארץ לאין פליטה: (כה) לאין משא. מרוב:
(כו) נקהלו לעמק ברכה. לאותו עמק שלחמך כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו
שפורש בסמוך כדאמר כי שם ברכו את ה' והורו על כל הטובה אשר עשה להם שפורס

ב א ו ר

(כד) המצפה, גומעס למדבר תקוע הלכו על המלכה [אולי העיר בנחלת יהודה (יהושע ט"ז ל"ח)],
ויותר יראה כי בחילוף הכוראה של צפה וציץ, (כי שניהם ענינם הנטה) יהיה מלכה זה אחד
עם מעלה הציץ נפאק ט"ז] וברדתם מעלה המלכה ובאו למדבר תקוע, ויפנו אל ההמון וגו'.
(כה) ופגרים וכלי חמדות, פגרים עם כלי חמדות אשר עליהם. וינצלו, הסרת ענין מיוחד
ולקחתו ממקומו בלי כוונה להציגה שם יקרא נצל, ומזה וינצלו את מזרים (שמות י"ב ל"ו).
(כו) עמק ברכה, לדעת קלת עמק זה ה' עמק יהושפט, אשר הראוהו כן אחרי מות יהושפט

הרגום אשכנזי

קאמען נאך ירושלים מיט לוי.
טען אונד הארפען אינד טראָמ.
פעמען צום הויזע דעם עוויגען,
(כט) אינד דיא פֿורכט פֿאַר דעם
עוויגען פֿערברייטעטע זיך אויף
אללע קעניגרייכע דער לעג.
דער, דא זיא האַרטען, דאס
דער עוויגע געשטריטען מיט
דען פֿינדען ישראל'ס. (ל) דאז
קעניגרייך יהושפט'ס האַטטע
פֿריערען, דען גאָטט שאַפֿע
טע איהם ריהע רינגסאום.
(לא) אַלזא רעגירטע יהושפט
איבער יהודה: פֿינף אונד דריי.
סיג יאהרע וואָר ער אַלט, אַלס
ער קעניג וואָרד, אונד פֿינף
אונד צוואַנציג יאהרע רעגירע.
טע ער צו ירושלים: דער נאָמע
זינער מוטטער וואָר עזובה,
דיא טאָכטער שלח'ס. (לז) ער
וואָנדעלטע אים וועגע זינעם
פֿאַטערס אסא, וויך ניכט דא.
פֿאַז אַב, אונד טהאָט, וואָס
רעכט וואָר אין דען אויגען
דעם עוויגען. (לח) נור דיא האָר
הען וואָרדען ניכט אַכגע.
שאַפֿט, אונד נאָך ריכטעטע
ניכט דאז פֿאַלק זיין הערץ צו
דעם גאָטטע זינער פֿאַטער.

דברי הימים ב כ

(כח) ויבאו ירושלים בנבליים
ובכנרות ובחצצרות אל־בית
יהוה: (כט) ויהי פֿחד אֱלֹהִים על
כָּל־מַמְלָכוֹת הָאָרֶצוֹת בְּשִׁמְעֵם
כִּי גָרְחַם יְהוָה עִם אֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל:
(ל) וַתִּשְׁקַט מַלְכוּת יְהוֹשָׁפָט וַיָּנַח
לֹא אֱלֹהֵיו מִסָּבִיב: (לא) וַיִּמְלֶךְ
יְהוֹשָׁפָט עַל־יְהוּדָה בֶּן־שְׁלֹשִׁים
וַחֲמִשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וַעֲשָׂרִים
וַחֲמִשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם
אִמּוֹ עֲזֹבָה בַת־שִׁלְחִי: (לב) וַיֵּקֶד
בְּדָרֶךְ אָבִיו אָסָא וְלֹא־סָר מִמֶּנָּה
לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: (לג) אָךְ
הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ וְעוֹד הָעָם לֹא־
הִכִּינוּ לִבָּם לַאֲדֹהִי אֲבֹתֵיהֶם:
(לד) וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יְהוֹשָׁפָט הָרִאשֹׁנִים
וְהָאַחֲרָנִים הֵנָּה כְּתוּבִים בְּדִבְרֵי
יְהוֹא בֶן־חֲנָנִי אֲשֶׁר הֶעֱלָה עַר־

סד

(לז) דיא ווייטערע געשיכטע יהושפט'ס, פֿאַם אַנפֿאַנגע ביז צו ענדע, איזט פֿערציילטעט
אין דער געשיכטע יהוא'ס, דעם זאָהנעם פֿאַן חנני, וועלכע אויפֿגענאָמען וואָרדע
אין

ר ש י

מאזיניהם: (כח) ויבאו ירושלים בנבליים ובכנרות ובחצצרות. היו ג' כלי שיר כנגד ג' כל אֵם
יהודה וירושלים ויהושפט: (לב) וילך בדרכ אביו אסא. מאזיה דבר שלא סר מלעשות הישר
מדרכ הטוב והישר של אביו לא סר אַבֿל מדרכיו הרעה של אסא סר כמו שכתוב (לעיל ב' ט')
ויוכז אסא כסף וזהב וכל הפרשה חבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח כל ימיו בהנה"ס:
(לד) בדברי יהוא כן חנני. שאמר אל מלך יהושפט (שס י"ט) הלרשע לעזור:

ב א ו ר

לזכרון הישועה הגדולה אשר עשה ה' לעמו בימיו. (לג) לא הבינו לבבם, במלכים מזנחים
ומקטרים נבמות, וסופרנו השגיל ובאר הענין בדברים כלליים ולא בפרטיים, לכלתי חת יר
ללעג ולנוח על מליכת יהושפט היקרה מאד בעיניו. (לד) יהוא בן חנני, נביא הדור אחרי

דברי הימים ב כ כא

ספר מלכי ישראל: (לה) ואחרי-
כן אתחבר יהושפט מלך יהודה
עם אחוזה מלך ישראל הוא
הרשיע לעשות: (לו) ויחברו
עמו לעשות אניות ללכת
תרשיש ויעשו אניות בעציון
גבר: (לי) ויתנבא אליעזר בן
דודוהו ממרשה על יהושפט
לאמר בהתחברך עם אחוזהו
פרץ יהוה את מעשיך וישברו
אניות וירא עצרו ללכת
אל תרשיש:

כא (לז) וישכב יהושפט עם-
אבתיו ויקבר עם-
אבתיו בעיר דויד ומלך יהורם
בנו התחתיו: (לח) וקדו אחים בגי

יהושפט

תרגום אשכנזי קפו

אין דעם ביכע דער קעניגע
פאן ישראל. (לה) הערנאך
פערבאנד זיך יהושפט, דער
קעניג פאן יהודה מיט אחוזה,
דעם קעניגע פאן ישראל,
וועלכער פֿרעגֿעלטע אין זיין
נעם טהון. (לו) דיעזער פֿער-
באנד איז מיט זיך, שיפֿע צו
בייען, אום נאך תרשיש צו
פֿאָהרען: אונד זיין ביעטען
שיפֿע צו עציון גבר. (לי) דאָ
ווייסזאגטע אליעזר, דער זאָהן
דעם דודוהו פֿאן מרשה, ווידער
יהושפט, אונד שפראך: דאָ
דאָ דאָ פֿערבינדסט נישט
אחוזה, זאָ צערשטאָרט דער
עוויגע דייע אונטערנעהמונג-
גען. דאָ שיפֿע וואָרדען אל-
זאָ צערבראָכען, אונד זיין פֿער-
מאָכטען נישט, נאך תרשיש
צו פֿאָהרען.

כא (לז) יהושפט לעגטע זיך
צו זיינען פֿאָטערן,
וואָרד כעגראָכען ביין זיינען
פֿאָטערן אין דער שטאָרט
דויד'ס, אונד יהורם, זיין זאָהן,
וואָרד קעניג אנשטאָט זיינער. (לח) דעססען ברידער, דאָ זאָהנע יהושפט'ס וואָרען:
עזריה

ר ש י

(לו) ולא עברו. בתרון לש עבר נח האניות ללכת וישכבו:

ב א ו ר

מנוי אביו, ודבריו הועלו על ספר הימים למלכי ישראל, כמו שביארתי בסוף ספר דה"א
בענין ספרי הזכרונות האלה בכלל. העלה, הפעל, והה"א בחול"ס תשור קמן חטף, מפני
זו"א נע שאחרי. (לה) אחחבר, תמונה ארמית מנגין אחפעל, כמו וכל מלכוי אנאלחי
(ישעי' ס"ג ג'), אשחוללו אבירי לב (תהלים ע"ו ו') וכי"ב. והאל"ף נקוד סגול כמשפט אל"ף
העתידי בעברית, אף כי ע"פ הארמית היה ראוי בחיר"ק. הוא הרשיע, אחוזהו הרשיע לעשות,
ולד"ק מוסב על יהושפט ור"ל רק בזה הרשיע לעשות והוא דחוק, ויותר ייטב להיות הרשיע
בזה מענין בכל אשר יפנה ירשיע (ש"א י"ד מ"ו) ומורה על הלחמת אחוזהו במעשיו והזכיר זה
להודיע כי רק להלחמת עמו התחבר עמו יהושפט. (לו) ויחברו עמו, יהושפט חבר את
אחוזהו עם עמו וכו'. ללכת תרשיש, עיין במלכים כ"ב מ"ט, וכיררתי כל הענין הזה למעלה
(דה"ב ט' כ"א). עציון גבר, ענין נכר ואילת שתי ערי אדום הם על חוף ים הערב.

עזריה ויחאל, זכריה, עזריהו, מיכאל אונד שפטיהו; אללע דיעזע ווארען זאגנע דעם יהושפט, דעם קעניגס אין ישראל. (ג) איהר פאטער האטטע איהנען פילעלע געשענע קע געגעבען און זילבער אונד און גאלד אונד און קאסטבאר קייטען נעכסט פאסטן שטער. טען אין יהודה; דאז קעניגרייך אבער גאב ער דעם יהורם, ווייל דיעזער דער ערשטגע בארנע וואר. (ד) אלס יהורם צום קעניגטווע זיינעם פאטערס געלאנגט וואר, אונד זיך בעפעסטעט האטטע, טערטעטע ער אללע זיינע בריי דער מיט דעם שווערסטע אונד אויך אייניגע דער אבערסטען פאן ישראל. (ה) צווייט אונד דרייסיג יאהרע וואר יהורם אלט, אלס ער קעניג וואר, אונד אכט יאהרע רעגירטע ער צו ירושלים. (ו) ער וואגט דעלטע אים וועגע דער קעניגע פאן ישראל, זא וויא עס דאז הווי אחאב טהאט, דען ער האטטע איינע טאכטער דעם אחאב צום ווייבע, אונד טהאט אלזא וואס באזע וואר אין דען אויגען דעם עויגען. (ז) דער עויגע אבער וואללטע דאז הווי

יהושפט עזריה ויחאל וזכריהו ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל אלה בני יהושפט מלך ישראל: (ג) ויתן להם ואביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור: (ד) ויקם יהורם על ממלכת אביו ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב וגם משרי ישראל: (ה) בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם: (ו) וילך בדרך ומלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה לו לאשה ויעשה הרע בעיני יהוה: (ז) ולא אבה יהוה להשחית את

בית

אלוזא וואס באזע וואר אין דען אויגען דעם עויגען. (ז) דער עויגע אבער וואללטע דאז הווי

דויר

ב א ו ר

כא (ג) לכסף, למ"ד נוסף נרכים נסכר זה, והוא לסימן הכלל או בהוראת יחס השעול והקנין. ולמגדנות, מגד יורה בעיקרו על שפעת ברנה משמים ומארץ, כי יתנו פרי ליושבי תבל, ובמ"ש הכתוב (דברים ל"ג י"ג) ממגד שמים מטל וגו' וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים וממגד גבעות עולם. ערי מצורות, כי כן יסד המלך רחבעם, להושיב את בני המלך על הנגידות והשררה במצודת המדינה (דה"ב י"א כ"ג) ואותו טעם שניארתו שם אלל רחבעם, גם הוא יכון אלל יהושפט, ואח הממלכה, נראה שהקים יהושפט את בנו הבכור לנגיד ולעזר כנגדו (ויטרגענט) בעודנו חי כמו שעשה רחבעם (דה"ב י"א כ"ג) למען יתחזק ע"ז על כשא המלוכה גם אחרי מותו, ולא יתגברו עליו אחיו הצעירים אשר הוא ירא מסיניהם. (ה) בן שלשים ושנים, כמפורש גם במלכים ב' (ח' י"ז) ומשם עד פסוק כ"ד ישו שני הספרים והוא עד פסוק י"א בפרשם שלפנינו, ואחרי כן יאריך סופרנו עוד בחטאי יהורם ונחלי

דברי הימים ב כא

בית דוד למען חברית אשר
כרת לדוד וכאשר אמר לתת
לו ניר ורבניו כל הימים:
(ח) בימיו פשע אדום מתחת יד
יהודה וימליכו עליהם מלך:
(ט) ויעבר יהורם עם שריו וכל
הרכב עמו ויהי קם לילה ויך את
אדום הסובב אליו ואת שרי
הרכב: (י) ויפשע אדום מתחת
יד יהודה עד היום הזה ויפשע

לבנה

תרגום אשכנזי קפח

דוד ניכט פערדערבען, אים
דעם כונדעס וויללען, דען ער
געשלאסען מיט דוד, אונד
זאוויא ער פֿערהייסען האט,
איהם אונד זיינען זאנהען זיין
ליכט שטראהלען צו לאססען
איממערדאר. (ח) צו זיינער
צייט ענטפאג זיך אדום דער
מאכט יהודה'ס, אונד זיא זעטצ-
טען אינען קעניג איבער זיך.
(ט) דא צאג יהורם הניכער
מיט זיינען אָבערסטען אונד
אלל זיינען וואַגען מיט זיך,
מאכטע זיך אויף דעם נאכטס,
אונד שלוג אדום וואַמט דען
אָבערסטען דער וואַגען, דיא
איהן אומרינגט האַטטען.

(י) דאך פֿיעל אדום אַב פֿאַן יהודה ביז אויף דיעזען טאָג; אויך לבנה ענטפאָג זיך זיינער
מאכט

ר ש י

כא (ז) ניר. ת"י עול על ישראל: (ח) בימיו פשע אדום וגומר כי דוד הכרית כל זכר
באדום ויתן בהם נלכים במקום מלך ופרעו לו ממ וכן היו עושין לכל מלכי יהודה
נותני הנלכים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה: הסובב
אליו. ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשנולדו במלחמה היו תופשי
האנשים הנכורים ומביאים אותן עמם שלא יתוספו על שונאיהם להיות לעזרה לאדום בני עמם
וקם לילה פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסובב אליו סמוכים לפניו: (י) ויפשע אדום.
והלך כנר נאמר למעלה בימיו פשע אדום אלא כך דרך הפסוק לפי שהפסוק בתיים פסוק
אחד רוצה לומר אז חפשע לבנה. לנך סידרן מתחילה ואומר ויפשע אדום: אז חפשע לבנה.
של יהודה היתה עומדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהיו הערים מקנה למטה
בני יהודה אל גבול אדום וכשראו שמרדו אדומי' מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול
אדום

ב א ו ר

ונחלי מעיו עד סוף הפרשה, ויתחבר בפרשה הנאה פסוק ב' עם ספר מלכים במקום אשר
נפרד ממנו (מ"ב ט' כ"ו) והוא במלכות אחזיה בן יהורם. (ז) ניר, לדעת הרד"ק הוא כמו
נר, וע"פ הכתוב ערבתי נר למשימי (תהלים קל"ב י"ז) ומילוף הנירי והחיר"ק מלוי בשמות
ונפעלים כמו נר ונר. יפֿקֿד יפֿקֿד, ויאמר ניר על קיום המלכות, לאמר כי יאיר נרו תמיד
ולא ידעך; והנה סופרנו הוסיף על ס' מלכים (פסוק י"ט) למען חברית אשר כרת לדוד
כי כל עיקר כוונת הספר הוא להחזיק בלב העם את קדושת בית דוד ויעידתו מאת ה' למלכות
ישראל. (ט) הסובב, אדום היו עוברים אותו מסביב והוא הכה אותם פתאום בקומו בלילה,
ובמלכים (פסוק כ"א) נוסף עוד וינא העם לאהליו, אולי השמיטו סופרנו מפני שנפלא בעיניו,
אם גם העם איש לאהליו איך יכוון מה שנאמר מיד אחריו ויפשע אדום מתחת יד יהודה עד
היום הזה? הלא נכח אותם יהורם בנלוח מוחלט, ומזה הוכיח לו כי לא היתה המנה באדום
כ"א לשיעור, ואחרי כן כתבנו וירימו יד לפשוע ביהודה לגמרי. (י) או הששע, בעתיד
כמשע

לִבְנָה בַּעַת הָיָא מִתַּחַת יָדוֹ כִּי
עֹב אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו:
(יא) גַּם־הוּא עָשָׂה בְּמוֹת בְּהָרֵי
יְהוּדָה וַיִּזֶן אֶת־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם
וַיִּדַּח אֶת־יְהוּדָה: (יב) וַיָּבֹא אֵלָיו
מִכְתָּב מֵאֲלֵיהֶו הַנְּבִיא לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָוִד אָבִיךָ
תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־הִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי
יְהוָשָׁפָט אָבִיךָ וּבְדַרְכֵי אֲסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה: (יג) וַתֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל וַתִּזְנֶה אֶת־יְהוּדָה וְאֶת־

מַאֲכָט צו דערועלבען צייט,
ווייל ער (יהורם) דען עוויגען,
דען גאָטט ווינער פֿאַטער פֿער־
לאַססען האַטטע. (יא) אויך
ליעס ער האָהען ערריכטען
אויך דען בערגען יהודה'ס,
פֿער־לייטטע דיא בעוואָהנער
פֿאַן ירושלים צום געטצענדיגע.
סטע, אונד פֿער־פֿיהרטע
יהודה. (יב) דאָ קאָם איהם צו,
איין שרייבען פֿאַן אליהו, דעם
פֿראָגעטען, וועלכעס אַלואָ לוי־
טעטע: זאָ שפּריכט דער עווי־
גע, דער גאָטט דויד'ס, די־
נעס פֿאַטערס: ווייל דוא ניכט
געוואָנדעלט ביזט אין דען ווע־
גען דעם יהושפט, דיינעס פֿאַ־
טערס, אינר אין דען וועגען
אסא'ס, דעם קעניגס פֿאַן

יהודה, (יג) זאָנדערן אין דעם וועגע דער קעניגע פֿאַן ישראל וואָנדעלטעסט, יהודה אונד
דיא

ר ש י

אָדום וצורו לאָדום וְהוּא אִז תַּפְשַׁע לִבָּהּ: כִּי עֹב אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו. מִגִּיד מֶה גָרַם לוֹ
שִׁמְדוֹ בִּימֵי יוֹתָר מֶשֶׁלֶךְ מַלְכֵי יְהוּדָה שְׁהָיוּ לִפְנָיו. (יא) וַיִּזֶן כָּל מִי שְׁעֹזֵב וּמִימַר יִרְא' הַקֶּבֶה
צֶ"א מְכֻכָּבִים וּמִזִּלִּית נֹפֶל לֹמֵר זֹנוֹת שַׁעֲשֵׂה דֹגְמַת אִשָּׁה מִזֹּנָה וּמִאֲנַפֶּת מִאֲחֵרִים וְדֹמָה כִּי
זֹנָה תִּזְנֶה הָאָרֶץ (הוֹשַׁע ב') וְהוּא אֲחֵרֵי אֱלֹהֵי נָכַר וְגו' (דְּנָרִים ל"א): (יב) וַיָּבֹא אֵלָיו מִכְתָּב
מֵאֲלֵיהֶו

ב א ו ר

במשפט הפעלים אחרי מלת אז, והכוונה אז עלה גם במחשבת לבנה כי תפשע במלכה. לבנה,
אין הכרח לומר כי לבנה זאת היא עיר באדום (אשר לא נודעה לנו כלל) כ"א היא נחלת
יהודה בתוך ערי הלויים (הושע ט"ו מ"ב ו"א י"ג) ומרדה במלך יהורם אס מלך הסמכה
לאדום כמ"ש רש"י, או מלך רשעת יהורם ומטאטיו, ועיין בספר מחקרי ארץ כי התאמן לחזק
הכוונה האחרונה. (יא) ויון, הפעיל מנחי הלמ"ד נפלס ויגל (ש"ב ט"ו כ"ט) והראוי ויגלה
ויגלה, ונהוג הוא כס"הק לדמות יחס ישראל אל הקב"ה כאשר אל בעלה, והאומה בנגדה בו
היא כנעולת בעל אשר תזנה מאחריו. (יב) מכתב מאליהו, כתב הרד"ק זה היה אחר שעלה
(כי בימי יהושפט נבר היה) אלישע נביא ישראל תחת אליהו כמסופר מ"ב ג' י"א) וענין זה
כי אליהו נגלה ברוח נבואה לאחד מן הנביאים ושם בפיו דברי המכתב הזה, ואמר לו שיכתבם
במכתב ויביא המכתב ליהורם, ואמר לו שזה המכתב בא לו מן השמים ויכניע לבנו וידע כי
רעה גדולה עשה וכו'. ובסדר עולם אומר כי נבר היה לאליהו שבע שנים משגגו כשבא ליהורם
המכתב ממנו עכ"ל, וזר הוא בעיני לחשוב כי יתגלה אליהו לאחד מן הנביאים ויזוה לו לדבר
שקר ולרמות את יהורם (כי תכלית טובה לא חלדיק את האלעיים הפזותים), ודעת הרלב"ג
במלכים, כי אליהו עובר בארץ ומתהלך בה (כמו שנמלט גם בספרי מו"ל) ועלותו בסערה הוא
רק מחזה נפלא להזעלמו מעיני בני אדם, ובאמת לא עלה לבנין בשמים כי אס בחוכמו ה' א

דברי הימים ב כא

תרגום אשכנזי קפט

דיא בעוואהנער פאן ירושלים
צום געטענדיענסטע פער-
לייטעטעסט, זא וויא דאז
הייז אהאב זיא פערפֿהרט
האט, אונד ווייל דוא אויך דיי-
נע ברודער אויס דעם הויזע
דיינעם פֿאטערס, דיא בעס-
סער ווא-ען אלס דוא, גע-
טערטעט האסט, (יד) זעהע!
זא ווירד דער עוויגע איינע
גראסע פלאגע פֿעהרענגען אי-
בער דיין פֿאלק, איבער דיינע
קינדער, דיינע ווייבר, אונד איבר
אלל דיין פֿערמאגען; (טו) דוא
אבער ווירסט פֿיעלע ליידען
האבען אין איינער קראנקהייט
דיינעם אייגענוויידעס, ביו
הערויסגעעהט דיין אייגענוויי-
דע דורך דיא קראנקהייט פֿאן
טאג צו טאג. (טז) זא ערוועק-
טע דער עוויגע ווידער יהורם
אונד

ישבי ירושלים כהזנות בית
אהאב וגם את אחיה בית אביה
הטובים ממך הרגת: (יד) הנה
יהוה נגף מגפה גדולה בעמך
ובבניך ובנשיך ובכל רכושך:
(טו) ואתה בחללים רבים במחלה
מעיה עד יצאו מעיה מן החלי
ימים ער ימים: (טז) ויער יהוה
על יהורם את רוח הפלשתים
והערכים אשר עדיך כושים:
(יז) ויעלו ביהודה ויבקעוה וישבו
את כל הרכוש הנמצא לבית
המלך וגם בניו ונשיו ולא

נשאר

דען גייסט דער פלשתים אונד דער ערכים, וועלכע אן דער וויטע דער כושים וואהנען,
(יז) אונד זיא צאגען העראן ווידער יהודה, בראצען איין (חן דיא טטמט), פֿיהרטען היי-
וועג אללעם פֿערמעגען, דאן זיך אים הויזע דעם קעניגס פֿאנד, אונד אויך זיינע וואהנע
אונד

ר ש י

מאליה. לאזר שעלה וילשמים בא לו כתב זה של נבואה זו: (יז) ויבקעוה. כמו (ישעיה ז')

ב א ו ר

יוב. אך לי נראה יותר כי ראה אליהו ברוחו את רשעת יהורם בן יהושפט כאשר ראה אלישע
את פשעי חזאל (מ"ב ח' י"ג), ולזה כתב את המכתב הזה בהיותו בארץ ונחנו למשמרת לימים
הבאים בהיותו נדרש, ולזה לא נאמר ויכתוב אליו אליהו, כ"א ויגא אליו מכתב מאליהו.
(יד) נגף מגפה, הפעל והסם מענין אחד כמנהג הלשון, הגזילה אשר גזל, העשק אשר עשק,
הדברים אשר דברתי, חטא העם הזה חטא גדולה וכדומה, והכוונה בזה כאילו אמר הנה
ה' שולח מגפה גדולה בעמך וגו'. ובכל רכושך, ר"ל רכושך בנעלי חיים כמו כאן ומקנה
ובקר וכו' אבל חינו מכוון על רכוש הדומם, כי על זה לא יכון שרש נגף. (טו) ואחיה בחללים,
בחסרון פעל המזליות כמשפט הספר, ושעורו ואתה תהיה בחללים רבים. ימים על ימים,
ר"ל ימים ירבו על ימים ויספו שנים על שנים בהמשך החולי הזה. (טז) ויער, המסננ תנועת
איש משקום מנוחתו יקרא מַיִיר והעמיד מזה וַיַּעַר, וכן למעלה (דה"א ה' כ"ו). על יד
כושים, פירושו ערכים השוכנים סמוך לכושים וכמו על ידו הזניק (נחמ' ג' ח') והם ערכי
בז הנודעים לנו מסיפורי מזרים נאם (היקסחט) או ערכיים הסמוכים למדנים הנקראים
כושים (במדבר י"ב א') והם השוכנים בסלע ובמדבר ערב. (יז) ויבקעוה, פתיחת דבר הסתום
בחוץ וכח יקרא בקע, ולזה יאמר גם בהשאלה על נבא מל המכתב על מיל אחר ומפריד
אגודת

תרגום אשכנזי

אונד וויבער, זא דאס איהם
קיין זאָהן איבריג בליעב אוי.
סער יהואחז, דעם יינגסטען
זינער זאָהנע; (יח) אונד נאך
אללעם דיעזעם שלונג איהן דער
עויגע מיט אינער אונהייל.
בארען קראנקהיט און זינעם
איינגעוויידע; (יט) דיעס דוי.
ערטע פאָן טאג צו טאגע,
אונד נאך אויסנאנג פאָן צוויי
יאָהרען, זייט זינגערקרוינקונג)
טראטען דורך זינע קראנק-
הייט זינע איינגעוויידע הע-
רויס; ער שטארב אונטער
גראסען שמערצען, אונד זיין
פאלק בערייטעטע איהם קיי-
נעןבראנד, וויאָער זינען פאָ-
טערן בערייטעט וואורדע.
(כ) צוויי אונד דרייסיג יאָהרע
וואָר ער אלט, אלס ער קע-

דברי הימים ב כא

נִשְׂאָר-לוֹ בֶן כִּי אִם-יְהוֹאָחָז קָטָן
בָּנָיו: (יח) וְאַחֲרָי כָּל-זֹאת נִגְפוּ
יְהוָה וּבְמַעֲיוֹ לַחֲלִי לְאִין מִרְפָּא:
(יט) וַיְהִי לַיָּמִים וּמִיָּמִים וּכְעַתָּה
צִאת הַקֶּץ לַיָּמִים וּשְׁנָיִם יָצְאוּ
מֵעִיו עִם-חֲדָיו וַיָּמָת בְּתַחֲלָאִים
רָעִים וְלֹא-עָשׂוּ לוֹ עֲמֹ שְׂרָפָה
כְּשֶׁרֶפֶת אֲבִתָּיו: (כ) בֶּן-שָׁרָשִׁים
וּשְׁתֵּי־יָמִים הָיָה בְּמָלְכוֹ וּשְׁמוֹנֶה
שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וַיִּלָּךְ בְּדָא
חֲמֻדָּה וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּעִיר דָּוִד וְלֹא
בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים:

וימליכו

ניג וואָרד, אונד אַכט יאָהרע רעניערטע ער צו ירושלים, אונד גינג פֿריידענלעך דאָהין; מאָן
בעגרוב איהן אין דער שטאָרט דויד'ס, אַכער ניכט אין דעם בעגרעכניססע דער קעניגע

דיא

ר ש י

נעלה ציהודה ונבקיעה ונבקינה וכן (מלכים ב' ג') להבקיע אל מלך אדום: (יט) וכעת לאת
הקץ. אחו קן שאמר לו הנביא: ולא עשו לו עמו שריפה. אע"פ שהיה לויך לאחור שריפה
לפי שחלה במלחם רעים ובשרו מסריח לא חפץ הקב"ה בכבודו שיעשה לו שריפה וגם לא נקנר
בקברות המלכים: (כ) בלא חמדה. פתרון כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים
(דברים ל"א) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קלר ימים ושבע רוגז:

בן

ב א ו ר

אגודת מחברתו, כענין ויבקעו שלשת הגבורים ברחנה פלשתיים (ש"ב כ"ג ט"ז). יהואחז, הוא
אחיהו בנו, רק שהוסבה הנחת יהו (הנמלכת ב' ו' רוב המלכים לפניהם או לאחריהם להורות
על עזרת הקב"ה) מאחוריו ללפניו ע"ד יחזיקין ויכניהו (ע' דה"א ג' ט"ז) וכן נקרא להלן (כ"ה
כ"ג) עוד הפעם בשם יהואחז. (יח) לחלי, דוגמת כל ראש לחלי (ישעי' א' ה') ששיעורו כל
ראש עלול וכנע הוא לחלי, וכן כוונת הכתוב פה, כי נגפו ה' במעיו להיותם עלולים ומשועבדי'
לחלי אשר אין לו מרפא. (יט) לימים שנים, ונאמר ימים על שנה כענין תשנ
הנערה אחיו ימים או עשור, והכוונה מספר שלם בימים שהוא זמן הקף השמש בשנה
תמימה. יצאו מעיו, מדה כנגד מדה, לא נכמרו מעיו על אחיו הנעירים להכותם ארצה,
על כן נשפטו לארץ. (כ) בלא חמדה, מבלי שעשו בקבורתו הוד ותפארת למחמד עין, כזו
במלכים הראשונים הנאספים אל עמם באשרפות ובנשמים ובזנים מרקחים וכו', ולדעת רש"י
הכוונה שהלך בלא חמדה ועונג אל בית עולמו, קלר ימים ושבע רוגז, וכן ר' נגמתי. ולא
בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים, אס מפני נאשו ולחנתו, או משנאת העם אות.

בערבים

דברי הימים ב כב

חרגום אשכנזי קצ

כב (א) וַיִּמְלִיכוּ יוֹשָׁבֵי יְרוּשָׁלַם

כב (א) דיא בעוואהנער פֿאן

ירושלים מאַכטען אַנ-

שטאַטט זייער דען אחויהו,

זיינען יינגסטען זאָהן צים קע-

ניגע; דען ללע עלטערן (כרי)

דער) וואָרען פֿאן דער שאַאר

געטערטעט, דיא מיט

דען ערכים אין דאָן לאַגער

קאם, זאָ וואָרר אחויהו

דער זאָהן יהירם'ס קעניג אין

יהודה. (ג) צווייא אונד פֿיער-

ציג יאָהרע וואָר אחויהו אַלט

אַלס ער קעניג וואָרר, אונד

איין יאָהר רעניערטע ער צו

ירושלים. דער נאָמע זיינער

מוטטער וואָר עתליהו, דיא

טאַכטער עמרי'ס. (ג) אויך ער

וואָנדעלטע אין דען וועגען

דעם הויזעס אחאב, דען זיי-

נע מוטטער וואָר זיינע ראַטה-

געבערין צים פֿרעפֿעל. (ד) אונד

זע

אֶת־אֲחִיָּהוּ בֶּן־הַקָּטָן

תַּחֲתָיו כִּי כָל־הָרָאשִׁים הָיָה

רִגְדוֹד הָבֹא בְּעָרְבִים לַמַּחֲנֶה

וַיִּמְלֶךְ אֲחִיָּהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ

יְהוּדָה: (ב) בֶּן־אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם

שָׁנָה אֲחִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וּשְׁנָה אַחַת

מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲתִלְיָהוּ

בַּת־עֲמֵרִי: (ג) גַּם־הוּא הָיָה

בְּדַרְכֵי בֵּית אַחָאב כִּי אִמּוֹ הָיְתָה

יוֹעֲצָתוֹ לְהִרְשִׁיעַ: (ד) וַיַּעַשׂ הָרַע

בְּעֵינֵי יְהוָה כִּבְּיֵת אַחָאב כִּי־הָמָּה

היו

ער טראַט, וואָס באַזע וואָר אין דען אויגען דעם עוויגען, זאָ וויא דאָן הויז אחאב; דען דיע-

ר ש י

כב (ב) בן ארבעים ושתים. ובמלכים (ב' כ"ח) הוא אומר בן עשרים ושתים הא בילד

לפי זה היה הבן גדול מאביו ב' שנים אלא ב' שנים קודם שנולד יהורם אביו

נגזרה גזירה זו על בית דוד שחבלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומאלהים היתה תבוסה אחיו

וגומר ומיום שגש' אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו נך שנויה בסדר עולם

ובתוספתא דסוטה אך בכל המקראות לא מזכירו שגש' יהושפט בת עמרי אך מזכירי (מלכים

ולעיל ב' י"ח) ויתחזן לאחאב ושמה זו היא אחותו שגש' ובשנת ל"א לאסא נשא' במלכים

(א' ט"ו) ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי ובשגש' אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרג

חבני לא וחשוב משנת ל"א לאסא עד שמלך אחזיהו ותמלא מ"ב שנה ועוד כתוב אחד אומר

(במלכים ב' ח') בשנת י"ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהורם וכתוב א' אומר (שם ב'

ט') ובשנת י"א ליורם מלך אחזיה על כרחינו יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם בן

ב א ו ר

כב (א) בערבים, עם הערבים, ושימוש הבית בהוראה זאת מזכיר הוא בספרי הקדש.

למחנה, אשר נקעוהו וישנו את כל הרבוב וגם בניו ונשיו (פרשה הקודמת פ' י"ז).

(ב) ארבעים וששים, הכתוב זה יתאחד בסיפור מלכות אחזיהו עם ס' מלכים ב' (ח' כ"ו).

ומיד בראשיתו נמלחה סתירה נפלאה כי שם נאמר בן עשרים וששים שנה אחזיהו במלכו,

והנה בהעמקת שנים הזקנים נראה שיהיה לפניהם גם כד"הי מספר עשרים ושתים, וזה

נכון כי אי אפשר לנאר זה בענין אחר; הלא למעלה (כ"א ב') נאמר היות יהורם בן ל"ב

במלכו ושמונה שנה מלך ומצאנו אס' היה אחזיהו בן מ"ב שנה במלכו, אז הזקין הבן יותר

מאביו. ובהקדמה אראך אך נתהוה בספרנו חילוף עשרים ושתים לארבעים ושתים. בת עמרי,

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב כב

זע ווארען זיינע ראטהגעבער
נאך דעם טאדע זיינעם פא-
טערס, צו זיינעם פערדער-
בען. (ה) אויף אוהרען
ראטה צאג ער אויך הין אונד
גינג מיט יהורם דעם זאהנע
דעם אחאב דעם קעניגע פאן
ישראל, צום שטרייטע ווידער
חואל דעם קעניגע פאן ארם
צו רמות אין גלעד, אונד דיא
רמים שלונגען דען יורם. (ו) דא
קעהרטע ער צוריק אום זיך
היילען צו לאססען צו יורעאל;
דען ער ווארד פאן דען שטריי-
טענדען פערוואונדעט צו רוכה,
אלס ער שטרייט מיט חזהאל
דעם קעניגע פאן ארם, אונד
עוריהו (אחזיהו) דער זאהן
דעם יהורם קעניג פאן יהודה
צאג הינאב אום יהורם דען
זאהן אחאב'ס צו בעווענען אין יורעאל;

היו-לו יועצים אחרי מות אביו
למשהית-לו: (ה) גם בעצתם הקד-
וה: את-יהורם בן-אחאב מלך
ישראל למלחמה ער-חואל
מלך-ארם ברמות גלעד ויכו
הרמים את-יורם: (ו) וישב
להתרפא ביורעאל כי המכים
אשר הכהו ברמה בהלחמו את-
חזהאל מלך ארם ועוריהו בן-
יהורם מלך יהודה ירד לראות
את-יהורם בן-אחאב ביורעאל
כי-חלה הוא: (ז) ומאלהים היתה

חבוסה

זאהן אחאב'ס צו בעווענען אין יורעאל; דא ער קראנק וואר. (ז) נון וואר עס פאן גאטט בע-
שטימט

ר ש י

אחאב שהרי כתיב (שס ב' ח') בשנת ה' ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט וח' שנים מלך
ומה שאמר שוב בשנת י"א ליורם לפי שמלך כתיב אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בחלולים
קשים כמ"ס (לעיל ב' כ"ג) ואחרי כל זאת נגפו ה' וגומר וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו
בנו הקטן שנה אחת כתיב בשנת י"א ליורם ומה שאמר בשנת י"ב ליורם אזר
שמת אביו אז היה י"ב ליורם: (ה) ויכו הרמים. כמו הארמים הרבה מקומות חסר אל"ף
בגון לעמאל תומרו ופעמים האל"ף נוספת כתיבה כגון (תהלים פ"ט) איתן האזוני במזוזות
ואל"ף של ואחזתי באזניכם (איוב י"ג): (ו) כי המכים אשר הכהו. פתרון מן המכים וכן
במלכים (כ' ח'): ועוריהו בן יהורם. זה אחזיהו וכן הוא אומר (שס) ואחזיהו מלך יהודה

ב א ו ר

בת אחאב בן עמרי, וכן למעלה מענה בת אבשלום (ד"ב י"א ב') והיא בת בתו. (ד) למשחית
לו, בינוני תמור המקרה כענין והודי נהפך עלי למשחית (דניאל י' ח'), וכן המתנשא לכל לראש
(שס כ"ט י"א) הכוונה על ההתנשאות. (ה) הרמים, לרד"ק שיעורו הארמים וכן הסורים תחת
האסורים (קהלת ד' י"ד) מסורת הנרית (יחזקאל כ' ל"ז) ת' מאסורת וכדומה. גם יתכן
דבשים מענין נושקי רומי קשת (תהלים ע"ח ט') כי נחיהלמ"ד והכפולים מתחלפים הם לרוב:
(ו) כי המכים, לפירש"י שיעורו מן המכים כמו שהוא כתוב במ"ב (ח' כ"ט) ופירוש המכים
כמו המכות, רק שילא מכה בשני רבויים כענין שיאמר מן שנה שנים וכן שנות, וכן אשרה ברבוי
אשרים וגם אשרות. ויותר נראה כי המכים בזה אינו זו מפשוטו להורות על אנשי המלחמה
המכי' אותם ושיעור הכתוב וישב להתרפא ביורעאל הסמוך לרמה כי המכים הכהו ברמה
ועל כן מהרו להביאו אל העיר הקיונה להתרפא שם ונוספה מלת אשר כמו למעלה (ד"ב כ'
ח' ט') ומכני ישראל אשר לא נתן שלמה ענד. ועוריהו, זה אחזיהו, וכן כתיבו הכוזב
במלכים

דברי הימים ב כב

תְּבוּסַת אַחִיָּהוּ לְבֹא אֶל־יֹורָם
וּבְבֹאוֹ יֵצֵא עִם־יְהוֹרָם אֶל־יְהוָה
בֶּן־נִמְשִׁי אֲשֶׁר מָשְׁחוּ יְהוָה
לְהַכְרִית אֶת־בֵּית אַחֲזָב:
(ח) וַיְהִי בְּהִשָּׁפֵט יְהוָה עַם־בֵּית
אַחֲזָב וַיִּמָּצֵא אֶת־שָׂרֵי יְהוָה
וּבְנֵי אֲחִי אַחִיָּהוּ מִשְׁרָתִים
לְאַחִיָּהוּ וַיַּהַרְגֵם: (ט) וַיִּבְכְּשֶׁאת־
אַחִיָּהוּ וַיִּלְכְּדוּהוּ וְהוּא מִתְחַבֵּא
בְּשִׁמְרוֹן וַיִּבְאֵרוּ אֶר־יְהוָה
וַיִּמִּיתוּהוּ וַיִּקְבְּרוּהוּ כִּי אָמְרוּ בֶּן־
יְהוֹשָׁפָט הוּא אֲשֶׁר־דָּרַשׁ אֶת־
יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ וְאֵין לְבֵית

אחיהו

חרגום אשכנזי קצא

שטיממט צום אונטערנאנגע
דעם אחיהו, דאס ער צו
יהורם קאם; דען אלס ער הינט
קאם, צאג ער מיט יהורם
אויס, געגען יהוה דען וואהן
נמש'ים, וועלכען דער עוויגע
געוואלט אום דאז הויז אחאב
אויסצוראטטן. (ח) אלס נון יהוה
דאז שטראפגעריכט אויסאייב.
טע אן דעם הויזע אחאב,
טראף ער דיא אכערסטען פאן
יהודה, אונד דיא וואהנע פאן
דען ברידערן אחיהו'ס, וועל.
כע דעם אחיהו ריענטען, אונד
ערשלוג זיא. (ט) היערויף וועט
ער אויך דען אחיהו אויף,
מאן ערגריף איהן, אלס ער
זיך פערבארג צו שמרון,
בראכטע איהן צו יהוה, טעד.
טעטע איהן, אונד זיא בע.
גרובען איהן, דען זיא שפרא.
כען: ער איזט איין וואהן דעם

יהושפט, וועלכער דען עוויגען געוועט מיט גאנצעם הערצען; אונד אים הויזע דעם
אחיהו

ר ש י

ירד לראות את יורם: (ו) חנוסת. פחרון עירנוב כמו (יחזקאל ט"ז) מחנוסת נדמיר:
(ח) ובני אחי אחיהו. וזה שלא נאמר ואחי אחיהו לפי שנהרגו בימי יהורם לניהם דכתיב
לעיל (כ' כ"א) ויעלו ביהודה ויבקעוה וגו' ולא נאמר לו בן כי אם אחיהו קטון בניו:
וחקם

ובאור

במלכים (ח' כ"ט) וכנראה שני שמים היו לו. (ז) חנוסת, רמזית אחיהו, ודריכתו ברגלים
למאל על חרפתו ואכזר כבודו. והוראת בים ידוע מענין וגפא שנעה חבוט נופת (מאלי כ"ז ז').
(ח) בהשפט, בענין הנני בשפט אחר (ירמיה ב' ל"ה) ושיעור שפט נגפעל ע"ד ההתפעל
כמשפטו, על הרב את ריב ענמו (ולפעמים גם ריב לא לו) עם אדם ידוע ועושה בו שפטים.
בני אחי, באלכים (י' י"ג) הוא אמר אחי, ובלי ספק אין הכוונה על אחים ממז, כי אחיו
הומתו כולם כמסופר בראש הפרשה שלפנינו, גם איך יהיה לאחיהו בן יהורם ארבעים
ו שנים אחים כנאמר שם במלכים, ויהורם לניהם לא חי כ"א ארבעים שנה? — אפשר שם
הכוונה על קרוביו בני אחיו בענין ואת לוט אחיו (בראשית י"ד ט"ז) ולמען כל נטעה
בכוונת אחיו הוסיף סופרנו לניאור נכון בני אחיו. (ט) וימיתוהו ויקברוהו, פעלים סתמיים
בלי יעידת הגוף והמקום ע"ד ויאמר ליוסף הנה איך חולה, ומכוון וימיתוהו כמו וילכדהו
ויבאהו על עבדו יהוא במגדו, ויקברוהו על עבדו אחיהו בירושלים. בן יהושפט, יולא ירך
יהושפט, כי בן הוראת בן פעמים רבות. ואין לבית אחיהו, מאמר בפ"ג ומוסב למטה
ולא

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב כב

אחיהו לעצור כח לממלכה:
(י) ועתליהו אם אחיהו ראתה
כי־מת בנה ותקם ותדבר את־
כל־זרע הממלכה לבית יהודה:
(יא) ותקח יהושבעת בת־המלך
את־יואש בן־אחיהו ותגנב אתו
מתוך בני־המלך המומתים
ותתן אתו ואת־מינקתו בתוך
המטות ותסתירהו יהושבעת
בת־המלך יהורם אשת יהוידע
הכהן כי היא היתה אחות אחיהו
מסני עתליהו ולא המיתתהו:

אחיהו וואר ניעמאנד דער צום
קעניגטהום טיטטיג געוועזען
ווארע. (י) אלס עתליה דיא
מיטטער דעם אחיהו זאח,
דאס איהר זאָהן טאָרט וואַר,
מאַטע זיא ויך אויף אונד
פֿערטילגטע אללע קעניגליכ־
זען נאָכקאָממען פֿאַם הויזע
יהודה'ס. (יא) דא נאָהם
יהושבעת דיא קעניגס־טאָכ־
טער יואש דען זאָהן דעם
אחיהו, היימליך אויס דער
מיטטע דער קעניגס־זאָהנע,
דיא געטעדטעט וואורדען,
אונד בראַטע איהן זאממט
זיינער אַמאָג אין דאָן שלאָפֿ־
געמאַך; זאָ פֿערבאַרג איהן
פֿאַר עתליהו, יהושבעת, דיא
טאָכטער דעם קעניגס יהורם
דיא גאטטין יהוידע'ס, דעם

פֿריסטערס [דיא איינע שוועסטער דעם אחיהו וואַר], דאָס מאַן איהן ניכט טעדטעטעט.

ער

ר ש י

(י) ותקם ותדבר. לשון דבר ובמלכים (ב' י"א) נתיב ותאבד ועל הדור הזה אמר דוד (תהלים י"ב)
למנצח על השמינית שראה דוד ברוח הקודש שכדור שמיני יהרג כל זרעו על ידי עתליהו שהרי
משלמה עד כאן שמונה דורות ונתפלל שנשתייר זרעו לזכרון ואומר (שם) הושיעה ה' כי גמר
חסיד וגו' ובמלכים (ב' י"א) אומר ש"י סס המות הרגת' שהרי כהב שם ותגנוב אותו מתוך
בני המלך השמותי וקרינו המומתים ויש אס למקרא ויש אס למסור' המומתים' משמע שכבר
מתו ואס למסורח המומתים שמתים והולכים ע"י יסורים ל' הווה ולא לאלתר וזהו מיתת
כיוצא וסס המות שלא מתים לאלתר אלא הולכים ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמא
ממותי תחלואי רעב כי גם הם אין מתים לאלתר: (יא) בחדר המטות. תרגום בחדרון בית
ערסהל כלומר בעזרה בחדר שנינת הכהנים ורבינו שלמה זל"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים
בדכתיב (במלכים ב' י') ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' ועליו אמר דוד (תהלים כ"ז) כי ילכנו
בסיונו וגו' וקורהו חדר המטות (במלכים ב' י"א) על שם בין שדי ילין והוא שסד ר' אליעזר
הקליר (בזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה ע"ס) אס פן למטות נפן חדר המטות לכפור יזכור
חורבן הבית יכפר עליבם:

ב א ו ר

ולא למעלה. לעצור כח, ביאור מאמר זה תמצא למעלה (דכ"א ב"ט י"ד). (י) וחברד,
מענין דבר על הכרעת בני אדם, ולכן מדבר על המקום שנכרת משם כל למח וכל מזרע זרע.
גם דבר על האמירה הקשה יתכן היותו מענין זה, כי המולא מלין מנזירות ונשמעות נדמה
כחילו יכרתו האותיות מפיו ע"י חתוך המנעט) ועיין רל"ג במלכים. (יא) יהושבעת,
במלכים (י"א ב') נאמר התי' ונאמר יהושבעת קחם. המומתים, פירוש רש"י בזה (פסוק י')
ל"ע

רברי הימים כ כב כג

(3) וַיְהִי אֲתָם בְּבֵית הָאֱלֹהִים
מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים וְעַתְלִיָּה
מִלְכַת עַרְהָאָרֶץ:

תרגום אשכנזי קצב

(יג) ער וואר בייא איהנען אים
גאטטעס הויזע פֿערבארגען
דורך זעכס יאהרע וועהרענד
עתליה איבער דאולאנד רע-
גירטע.

כג (א) וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית הִתְחַזַּק
יְהוֹדָע וַיִּקַּח אֶת-שְׂרֵי הַמָּאוֹת
לְעֹזְרִיהָ בֶן-יֶרֶחַם וְלִישְׁמַעֲאֵל
בֶּן-יְהוֹחָנָן וְלְעֹזְרִיהוּ בֶן-עֹבֵד
וְאֶת-מַעֲשִׂיהוּ בֶן-עֲדִיהוּ וְאֶת-
אֱלִישַׁפָּט בֶּן-זַכְרִי עִמּוֹ בְּבָרִית:
(3) וַיִּסְבּוּ בִיהוּדָה וַיִּקְבְּצוּ אֶת-

כג (א) אים ויעבענטען יאה-
רע פֿאסטע יהידע
מוטה, אונד פֿעראייניגטע דיא
אבערסטען איבער דיא הונ-
דערטע, נעהמליך עזריה, דען
זאָהן דעם ירוחם אונד ישמעאל
דען זאָהן דעם יהוחנן, עזריהו,
דען זאָהן דעם עובד, מעשיהו
דען זאָהן דעם עדיהו אונד
אלישפט דען זאָהן דעם
זכרי. מיט זיך אין איינען בונד.
(ג) ויא צאָגען אומהער אין
יהודה, פֿערזאממעלטען דיא

הלויז

ב א ו ר

ז"ע, וכוונתו לדעתי כי מוקמים הוא מבנין ההפעיל ומורה על בני אדם אשר יוכו במכת
מות בפועל ד"מ כי יהיה בליש חטא משפט מות והומה (דברים כ"א כ"ב), אך במוותים הוא
שם לתואר הדנק בנושאו, ומורה על האנשים הזוהרים אמת אמת את קבעת כוס המות,
ע"י חלואים או ע"י ענין אחר כענין ממותי חלואים ימותו (ירמיה ט"ו ד'), והנפרד ממו-
הוא ממות בפלס קדום, ועד"ו יתאמת לך הכדל"ח"ל (דברים ל' ע"ב) בן ילודים ובין נולדי כי
הראיון הוא תואר הדנק בנושאו והשני הוא הפעולה הזמנה, בחדר המטות, אס נסדר המטות שלה
מפני היותה בטוחה שלא יערוכ אים את לבו לפגוע בכבודה ולדרוך שם, גם יתכן שהיה חדר
המטות בבית השלך סמוך לשער היולא לכ"המק, ועל כן הסתירותו בו למען הכניאו על נקלה
משם אל מקום המקדש לאישה יהודע. כי היא היתה, מאמר מוסגר באמצע הדיבור, כדי
לתת טעם למה הסתירותו ומרפה את נפשה למות, ואמר כי היתה שער בשר לאחיהו
ואחותו הקרובה אליו (וואף שנאמר כבר בת יהורם הנה אין מוכח עוד כזה כי לא היה לה
בהללת יואש שום פניה אחרת כ"א מזל שהיא אחותו ודנקה באחיה ובזרעו, ולזה הוסיף
כי היא היתה וגו' ר"ל סבת הולדתה את יואש היא רק מפני שהיתה אחות אביו לא זולת)
ועל כן מלטה את בנו מפני עתליהו. (יב) אחש, את יבוסנעת ואת אישה, כלומר עמס,
ובמ"ב (י"א ג') נאמר ויהי אִתָּה, ולמען שלא נחשוב כי על מינקת יואש ידבר, הנזכרת מקודם,
לזה הוא אומר בספרנו אחש תמור אחש. בבית האלהים, אס נאחד החאים והלשכות או
בעליית בית המקדש (עיין רש"י מ"א ו' כ') וחז"ל נחלקו בזה בשוחר טוב.

כג (א) ובשנה השביעית, המשך לסיפור מיתת עתליה והמלכת יואש, הנאמר בפרשה
י"א לספר מלכים ב'. והנה השנה השביעית היתה גם למנין שנותיו של יואש (דה"ב כ"ד ד')
וגם לעת התחנאו עם מינקתו אך נכתוב הזה לא כוון כ"א על עת התחנאו, ולזה הוא אומר
השביעית כס' ידיעה כי הוא מוסב על שש שני התחנאותו הנזכרים מקודם. התחזק,
הרבה את אומץ רוחו והגדיל גם את חילו וכחו מחילונה בנרתו ברית עם שרי המאות ראשי
הנבזרים. שרי המאות, אשר על הכריזותם כמפורש במלכים (י"א ד'). לעזריה, לש"ד במקום
יתם הפעול את כרנים דוגמתו בספר זה, והנה הוא מוזכר בזה את שרי המאות בשמותם.
עמו

תרגום אישכנזי

דברי הימים ב כג

ליום איום אללען שטעדטען
יהודה'ס, אונד דיא פֿאַמיליענע
דייפטער פֿאַן ישראל, אונד ניג
צען נאך ירושלים. (ג) (יהוידע)
שלאַם פֿיר דיא גאַנצע פֿער
זאממלונג איינען בונד אים הוי
זע גאטטעס מיט דעם קעניגע,
אונד שפראך צו איהנען: זעהעט
דער קעניגס וואָהן זאלל רע
ציערען, זאָוויא עס דער עווי
גע פֿערהייסען דען זאָהנען
דור'ס. (ד) פֿאַלגענדעס מיסט
איהר נון אויספֿיהרען: איין
דריטטהייל פֿאַן אייך זאָוואָהל
פֿאַן דען פֿריעסטערן אלס פֿאַן
ד'ן לויס אונד דען טהוירי.

הלויים מכל-ערי יהודה ויראשי
האבות לישראל ויבאו אל-
ירושלם: (ג) ויכרת כל-הקהל
ברית בבית האלהים עם-המלך
ויאמר להם הנה בן-המלך ימלך
כאשר דבר יהוה על-בני דוד:
(ד) זה הדבר אשר תעשו
השלישית מכם באי השבת
לכהנים וללויים לשערי הספים:
(ה) והשלישית בבית המלך

והשלישית
טערן זאלל דען וואָפֿענדיענסט פֿערייבטען. (ה) איין דריטטהייל זאלל אים קעניגס-הויזע
אונד

ר ש י

כג (ג) ויכרת כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך. שיהיו לעזרתו: (ד) באי השבת.
וגם מיוצאי השבת כדכתיב: כשאזך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת
המשמרות היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה אחת יולאה ואחת נכנסה ואז עכב יהוידע שם
משמר היולא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקים: (ה) והשלישית בבית המלך. לשמור

ב א ו ר

עמו בברית, מוסב על הפעל ויקח בראש הכתוב. (ג) עם המלך, במלכים שם פסוק ד'
יודיענו כי יהוידע ברת לשני המאות ברית וישניעם בבית ה' לאמונה, ואחרי כן הראש את
בן המלך, ועפ"י כוונת הכתוב בזה, כי ברת יהוידע לכל הקהל ברית עם המלך ואחרי כן
הראש את המלך ויאמר להם: הנה בן המלך אשר ימלך כאשר דבר ה' על בני דוד,
וההוספה האחרונה הזאת גם היא נולדה מתכלית הספר, שהוא תפארת בני דוד ובשרו
ותעודתם מאת ה' להיות נגידים ומושלים על בית ישראל לעולמים. ויאמר להם, אם פעל
ויכרת בראש הכתוב מבין על הקהל (כדעת כל המפרשים) אז קשה הוא לפרש ויאמר להם
באמצע הכתוב על יהוידע, אמנם כפי מ"ש עפ"י ס' מלכים כי לא המלך ברת את הנביא,
כ"א לפני הראותו ברת יהוידע את ברית האמונה לכל העם, אז יבין לאמור ביותר, כי
ויכרת כל הקהל שיעורו ויכרת לכל הקהל, דוגמת ואני שרי גדודים היו בן שא"ל ת' לכן
שא"ל, ועל זה מוסב גם ויאמר להם. (ד) באי השבת, הוא המשמר הנכנס לעבודת הקודש
תחת המשמר היולא בשבת אחרי המוספים, והם כהנים ולוויים במפורש בכתוב שלפניו.
לשערי הספים, משמר באי השבת היו נועדים לעזר ולמומך כל אנשי הכנף שומרי הסף
בשער בית המלך, וכן כתוב במלכים: השלישית מכם באי השבת ושומרי משמרת בית המלך,
ולדעת הרד"ק שוערי הספים הם בית הַאֲסָפִים (דכ"א כ"ו ע"ו) והשער הזה הוא לדעתו
שער אחר הרבים הנזכר במלכים שם י', ומקומו היה בדרום העזרה. (ה) בבית המלך,
הוא לדעתו משמרת הכנף בשער אחר הרבים בבית המלך, אשר משם היה הולך במערכות
הרבים אל בית המקדש (דכ"ב י"ב י"א) והמבט הזה היה ראוי להשגחה מיוחדת, כי משם
תבא נלי ספק גם עתליה בשמעה את קול המון חוגג מלך בית המקדש העומד ממולה.
ועם הכנף הזה התאחדו גם הלויים יוצאי השבת למחלתם, כנראה ממלכים שם פסוק ז'.

דברי הימים ב כג

והשלישית בשער היסוד וכל-
העם בתצרות בית יהוה: (ו) ואל-
יבוא לבית יהוה כי אם הכלהנים
והמשרתים ללוים המה יבאו
כִּי-קִדַּשׁ הָמָּה וְכָל-הָעָם יִשְׁמְרוּ
מִשְׁמֶרֶת יְהוָה: (ז) וְהַקִּיפוּ
הַלְוִיִּם אֶת-הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ
וּבְכִיו בִּידוֹ וְהָבֵא אֶל-הַבֵּית יוֹמָת
וְהָיוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ בָּבֹאוּ וּבִצְאתוֹ:
(ח) וַיַּעֲשׂוּ הַלְוִיִּם וְכָל-יְהוּדָה כְּכָל
אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ
אִישׁ אֶת-אֲנָשָׁיו בְּאֵי הַשָּׁבֶת עִם
יוֹצְאֵי הַשָּׁבֶת כִּי לֹא-פָטַר יְהוֹיָדָע

הכהן

חרגום אשכנזי קצג

אונד איין דריטטהייל אס
טהארע יסוד, אונד דאז גאנץ
צעפאלק זאלל אין דעם פאר-
האפען דעם גאטטעס הויזעס
זיין. (ו) ניעמאנד זאלל אין דאז
הויז דעם עוויגען קאממען
אויסער דעם פריעסטערן אונד
דעם ריענסטהאבענדעם לויס,
נור דיעזע זאללען היינצין קאמ-
מען, דען זיא זינד הייליג, אונד
דאז גאנצע (זיכריגע) פאלק
זאלל וואכע האלטען אים הויזע
דעם עוויגען. (ז) דיא לויס זאללן
דען קעניג אומגעבען רינגס-
אום, יעדער מיט זיינען וואפען
אין דער האנד, אונד ווער אין
דאז הויז איינדרענגט, זאלל גע-
טערטעט ווערדען; זא זאללט
איהר אום דען קעניג זיין, בייא
זיינעם איין אונד אויסגאנגע.
(ח) דיא לויס אונד גאנץ יהודה
טהאטען גאנץ זא, וויא יהוידע

דער פריעסטער איהנען געכאטהען האטטע. זיא נאחמען יעדער זיינע לייטע, זאזאזאל
דיא דען וואכענדיענסט אנטרעטענדען, אלס דיא דאפאן אויסטרעטענדען, דען יהוידע
דער

ר ש י

שלא יקבלו עליו להרוג אותו: והשלישית: היא השני: בשער היסוד. ובמלכים (ב' י"א)
כתב בשער סור וכיומא ירושלמי מסורש ז' שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו
מטהרים שם את המזורעים על בהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו (איכה ד'): (ו) וכל
העם ישמרו. שלא יבואו בית ה': (ו) וכליו נידו. כלי מלחמתו נידו: (ח) באי השבת עם
יולאי השבת כי לא פטר. אותן מחלקות היוולאים ללכת לנתיס אלל עכנס שם עם הנאס

ב א ו ר

בשער היסוד, הוא לדעת חז"ל שער המזרחי שצטטרין שם המזורעים וז' שמות היה לו עיין
פירש"י. וכל העם, אס אמנס מלד בית המלך שם פחדו פחד ביותר, ובמקום ההוא העמיד
יהוידע את מנחם הכהן והלויס, ככל זאת העמיד (כאפורש פ' יו"ד) את שער העם במלכות
בית ה', למען יחזיקו גס את המקום ההוא. (ו) והמשרתים ללוים, שיעורו והמשרתים
שסם הלויס, והלמ"ד במקום ה"א הידועה כמו השליש אשר למלך נשען על ידו (מ"ב ז' ב').
(ז) והקיסו הלויס, במלכים שם פ' ח' נזמר סתם והקפתם, וכלי ספק כיון שעמד בבית
המקדש בעלמו, לא הקיסוהו כ"א לויס לבד, ומה תיקן סופרנו והקיסו הלויס. וכליו, כלי
זין להלחם בהם. השדרות, מענין סדר והם מערכות אנשי הלכא, וכן נקראו מסדרות עלי
ארזים בשם שדרות (מ"א ו' ט'). והיו, כיון במקום העמיד כענין אשר תנא הודך על
השמים ת' אשר תחו. כי לא פטר, טעם למה שנאסרו יולאי השבת עם באי השבת במקום המקדש

שנים

כה 25

DIVRE HAJAMIM II.

תרגום אשכנזי

דער פריעסטער האטטע דיא
אבטהיילונגען ניכט ענטלאסן
סען. (ט) נון פערטהיילטע
יהודע דער פריעסטער, דען
אבערסטען איבער דיא הונ-
דערטע, דיא שפיעסע אונד
דיא גראסען אונד קליינען של-
דע דעס קעניגס דוד, דיא אים
גאטטעס הויזע ווארען. (י) אונד
שטעללטע דא גאנצע פאלק
איינען יעדען מיט זיינער ווא-
פע אין דער האנד, פאן דער
רעכטען זייטע דעס הויזעס,
בז צור לינקען זייטע דעס הוי-
זעס, אס אלטאר אונד אס
הויזע רינגס אום דען קעניג.
(יא) ויא פיהרטען דען קעניגס-
זאהן הערויס, זעצטען איהם
דיא קראנע אויף, איבערגא-
בען איהם דאן געזעטץ, מאכ-
טען איהן צום קעניגע, אונד יהודע מיט זיינען זאלבטען איהן אינדעס ויא שפרא-
כען

דברי הימים ב כג

הכהן את המלקות: (ט) ויהן
יהודע הכהן לשרי המאות את-
החניתים ואת המגנות ואת-
השלטים אשר למלך דוד אשר
בית האלהים: (י) ויעמד את כל-
העם ואיש ושלחו בידו מכתף
הבית הימנית עד-כתף הבית
השמאלית למזבח ורכיב על-
המלך סביב: (יא) ויוציאו את-
בן המלך ויהנו עזיו את הנזר
ואת העדות וימליכו אתו
וימשתחו יהודע ובניו ויאמרו

יהי

סען איהן צום קעניגע, אונד יהודע מיט זיינען זאלבטען איהן אינדעס ויא שפרא-
כען

ר ש י

דוגמא בלשנות פטורים כלומר פטורים היו מכל מלאכה שבעזרה כי אם לשמור הלשנות כי
יומם ולילה חובה עליהם בלשנות לשמור העזרות והלשנות לפיכך היו פטורין מכל שאר מלאכה
העזרה: (י) ואיש שלחו בידו. כלי זיינו כמו ובעד השלח דיואל: (יא) את הנזר. היא העטרה
שלקח דוד מרבית בני עשין בדכתיב (לעיל ח' כ') ויקח דוד עטרת מלכס ותהי על ראש דוד
ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה הנזר על ראשם: ואת העדות. זה ספר תורה
וכן הוא אומר (דברים י"ז) וקרא בו כל ימי חייו ורבותיו אמרו הנזר זה העדות שכל הראוי

ב א ו ר

עניהם יחד. פאר, התיר מעבודה כי כן הוראת פאר בכללו על דבר היוכל חפשי מאיסורו
הסוגר בעדו, ומענין פטר רחם. ונהוג הרבה בלשון חז"ל עיין ביאורו למעלה (דס"א ט'
ל"ג). (ט) את החניתים, מין רומח קטן. את המגנות, לטון את הלכ ואת איברי אים
מתחת לזארו עד בטנו במכסה נחושה וכן השלטים מענין זה, והנה במלכים נשמט מגנים
אולי שהמגנים נכללו בשם שלטים. בית האלהים, באחד לשבותיו אותאיו. (י) שלחו,
שלח חרב הוא ונמצא על הרוב בספרים האחרונים, וכן להלן ויעש שלח לרוב (דס"ב ל"ב
ה'). למיבה ולבית, מזבח הוא אשר העמיד שלמה בחר (דס"ב ז' ז'), ובית הוא בית המקדש
בעלמותו, וההנדל בין עניהם, כי הראשון פתח הוא בין לזר ובין לכהנים והשני רק לכהנים
וליים לבד. (יא) הנזר, ידוע היותו הכתר, ונקרא גור לפי שעל ידי המלוכה הוא מנוזר
מכל אחיו ומוכתר אצל כל יודעי שמו, כי גור עיקר הוראתו על ההנדל והפרישה ומוזה גור.
העדות, לדעת הכד"ק מן עדי, והוא מן עדי עדים ולכנס מלכות שהעמיתו בו את המלך
ביום הזה. ויותר נכון שהוא הס"ת הנקראת עדות בתורתנו, וכאמור גם המסורר עדות ה'
נאמנה, ונתנו לו ס"ת לקיים מצות התורה והיה נאמנו על כסף ממלכתו וכתב לו את משנה
התורה

דברי הימים ב כג

יְחִי הַמֶּלֶךְ: (יג) וְתִשְׁמַע עַתְלִיָּהוּ
אֶת־קוֹל הָעַם הָרָצִים וְהַמְּהַלְלִים
אֶת־הַמֶּלֶךְ וְתִבּוֹא אֶרֶץ־הָעַם בֵּית
יְהוָה: (יד) וְתֵרָא וְהָנָה הַמֶּלֶךְ
עוֹמֵד עַל־עַמּוּדוֹ בַּמְּבֹא וְהַשָּׂרִים
וְהַחֲצָצְרוֹת עַל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם
הָאָרֶץ שִׂמַּח וְתוֹקַע בַּחֲצָצְרוֹת
וְהַמְּשֹׁרְרִים בְּכָל־יְהוָה הַשִּׁיר
וּמִזְדִּיעִים לְהַלֵּל וְתִקְרַע עַתְלִיָּהוּ
אֶת־בְּגָדֶיהָ וְתֹאמַר קֶשֶׁר קֶשֶׁר:
(יד) וַיּוֹצֵא יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי
הַמַּאֲוֹת וּפְקוּדֵי הַחֵיל וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם הוֹצִיאוּהָ אֶל־מִבֵּית
הַשְּׂדֵרוֹת וְהִבָּא אַחֲרֶיהָ יוֹמֶת
בְּחָרֵב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן לֹא

חֲמִיתוּהָ

תרגום אשכנזי קצר

כען: עם לעבע דער קע-
ניג! (יג) עתליהו הערמטע דאן
געשרייא דעם פאלקעס דאן
הינצוליעף, אונד דען קעניג
פריען, אונד גינג צום פאלקע
פאן דאן הויז דעם עוויגען.
(יד) דא ערבליקטע זיא דען
קעניג אים איינגאנגע אויף דעם
גערסטע שטעהענד, דיא א-
בערסטען אונד דיא טראמפע-
טער בייא דעם קעניגע, אונד
דאן גאנצע פאלק דעם לאנג-
דעם פראהליך ביים שמעט-
טערן דער טראמפעטען, אונד
דיא זאנגער מיט אינשטרומענט-
טען דעם טאנשפיעלס דען
לאנגעזאנג אנשטיממענד, דאן
צעררים עתליהו איהרע קליי-
דער אונד ריעף: פערשווא-
רונג! פערשווארונג! (יד) יהוידע
דער פריעסטער אבער ליעם
דיא אבערסטען איבער דיא
הונדערטע, דיא בעפעהלס-
האבער דעם העערעס פאר-
טרעטען, אונד שפראך צו

איהנען: ברינגעט זיא הינויס אויס דען רייען, אונד ווער איהר פאלגט ווערדע דורך דאן
שווערסט געטאדטעט; דען דער פריעסטער טהאט דען אויסשפרוך: אים הויע דעם
עווי

ר ש י

למלכות הולמתו ושאניה ראוי למלכות אינו הולמתו: (יג) עומד על עמודו. כדאמר (לעיל
כ') ויעמד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו' ויעמד עליו וינרך על ברכיו
(שם) ועוד היום מנהג כשמועדים יחד עומד המלך או הדוכס במקום גבו' כדי שיוכלו לראותו
לשמוע את דבריו: קשר קשר. מרד מרד: (יד) השדרות. פי' רש"י מקום מבוא המלך מניתו
לכית ה' ולא ידעתי מה ל' שדרות ויונתן תרגם סודרית: והנא אחריה יומת. אל תניחוהו
ללכת דרך מולא העזרה אל העיר פן תמלא עזרי' מתחברים אליה והנא אחריה לעזרה

ב א ו ר

המורה וגו' (דברים י"ז י"ח). (יב) הרצים והמחללים, במלכים הרלים לנד, ולמען כל נחשבו
כי הרלים הוא עם הנבא באו הכרי והרלים, לזה הוא מנאך כספרנו הרלים והמללים,
למען נראם כי רלים הוראחו על אנשים הרלים בשמחה ובתהלה ואינו מורה על עם הנבא.
(יג) עמודו, כיור הגדול למעמדו אשר הכין שלמה (דה"ב ו' י"ג). במבוא, ולא בקודש
הקדשים כי זר היה, ואם נאמר פה לרוב בית ה' אין זה כ"א במונן הכללי על כל הבנין.
(יד) ויאמר אליהם, ע"י אשר, כי הוא בעלמו לא עזב את מלכו אצל המלך: כי אמר

הכחו

עויגנען ואללזיאניט געטער-
טעט ווערדען. (טו) ויא לעסען
איהר רויס, ויא גינג דורך דען
איינגאנג דעם ראטטהארעם
אין דאן קעניגס-הויז, אונד
ווארדע דאזעלכסט פאן איה-
נעז געטערטעט. (טז) יהוידע
שלאם איינען בינד צווישען ויך
אונד דעם גאנצען פאלקע אונד
דעם קעניגע, דאמיט דאן
פאלק פערנער דעם עויגנען אנה-
געהערע. (יז) אונד דאן גאנצ-
צע פאלק גינג אין דאן הויז
דעם בעל, ריססען עס נייע-
דער, צערבראכען זיינע אל-
טארע אונד זיינע בילדער, אונד
טערטעטען מתן דען פריע-
סטער דעם בעל, פאר דען
אלטארען. (יח) היערויף בע-
שטימטע יהוידע דיא אנה-
טער אים הויזע דעם עויגנען,
פיר דיא פריעסטער אונד פיר
דיא לויס, וויא זיא דוד איינגע-

תמיתוה בית יהוה: (טו) וישמו
לה ידים ותבוא אל מבוא שער-
הסוסים בית המלך וימיתוה שם:
(טז) ויכרת יהוידע ברית בינו
ובין כל העם ובין המלך להיות
לעם ליהוה: (יז) ויבאו כד העם
בית הבעל ויתצוהו ואת-
מזבחתיו ואת צלמיו שברו
ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני
המזבחת: (יח) וישם יהוידע
פקדת בית יהוה ביד הכהנים
הקוים אשר חלק דויד על בית
יהוה להעלות עלות יהוה
בכתוב בתורת משה בשמחה

ובשיר

טהיילט האטטע פיר דאן גאטטצנשהיז, נאך דער פארשריפט אין דער לעהרע
טשה'ס, דעם עויגנען גאנצען דארצוברינגען מיט פריידען אונד געזאנגען, א-
בער-

ר ש י

ימת המיתוה: (טו) וישמו לה ידים. מקיס לטס: (טז) ברית בינו ובין כל העם ובין המלך.
שיכו כולם האלף העם אחי ה': (יח) פקודת. משנים על זה להצליח עולות וכל האמור
בפרשה דוגמא (ירמיה כ') וישמע פשזור וגו' והוא פקיד נגיד בית ה':

כל

ב א ו ר

הבחן, כן דבר השלים המדבר לארי הכנף נזם יהוידע. (טו) ידים, נזפה לטס ולהמלט
לא סגור בעדה הדך, כ"א להיפך נתנו לה מרחב ידים למהר מזם לכל תומת צבית ה',
ולא מבוא שער הסוסים צבית המלך המיתוה אנשי יהוידע הנזבים שם למשמרת צבית המלך.
ובענין ידים, הנה הס סומן הצנועה ומרחב הדך לפנות לאן אשר נחפץ, ומענין זה ולא
היה נהם ידים לטס (הושע ח' כ'). בית המלך, צבית המלך, ונחצר הני"ת כענין שזת
ימים עשה ה'. (יז) מתן, שם פרטי לכהן הבעל. (יח) פקדות, פקידים ונגידים במשמרת צבית
ה', והשם פקודות הוא כנוי הכנים למשמרת הפקידים בענינים שונים הנתונים תחת
השגחתם (חוטטער, פערזונלטהונגען), ולהלן היחיד מזה אל פקדת המלך (כ"ד י"א). על

ידי

דברי הימים ב כג כד

ובשיר על ידי דויד: (יט) ויעמד
השוערים על שערי בית יהוה
ולא יבוא טמא לכל דבר:
(כ) ויקח את שרי המאות ואת
האדירים ואת המושלים בעם
ואת כל עם הארץ ויורד את
המלך מבית יהוה ויבאו בתוך
שער העזיון בית המלך וישיבו
את המלך על כסא הממלכה:
(כא) וישמחו כל עם הארץ והעיר
שקטה ואת עתליהו המיתו
בחרב:

כד (א) בן שבע שנים יאש במלכו
וארבעים שנה מלך בירושלם
ושם אמו צביה מבית שבע:

ויעש

תרגום אשכנזי קצה

בערליפערט פאן דוד. (יט) אונד
בעשטעללעטע דיאטהארע-ווע-
טער פיר דיאטהארע דעם
גאטטעס הויזעס, דאמיט ניכט
אויף אירגענד איינע ארט
איין אונריינער היינין קאממע.
(כ) ער פעראייניגטע דיא א-
בערסטען איבער דיא הינדער-
טע, דיא פארנעהמען אונד
דיא בעפעהלס האבער אים
פאלקע אונד דאזאנצע פאלק
דעם לאנדעס, אונד פיהרטע
דען קעניג הינאב אויס דעם
הויזע דעם עוויגען ויא קאמען
דורך דאזאברעטהאר אן דאז
קעניגס הויז, אונד ועסטע דען
קעניג אויף דען טהראן דעם
רייכעס. (כא) דאזאנצע פאלק
דעם לאנדעס וואר פראהליך,
אונד דיא שטאדט וואר רוהיג,
נאכדעם ויא עתליהו מיט דעם
שווערדטע געטערטעט האט-
טען.

כד (א) זעבען יאהרע וואר
יואש אלט אלס ער קעניג
ווארד, אונד פיערציג יאהר-
ע

רעגירטע ער צו ירושלים, דער נאמע ויינער טוטטער וואר צביה אויס באר שבע.
רש"י

(יט) ולא יבוא טמא לכל דבר, אף היופקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא משום לורך כל דבר:

ב א ו ר

ידי דוד, תחת הנהגת דוד ואחרי מותו על פי חקיו ושיריו, וכן על ידי אניהס (דה"א
כ"ה ג'), על ידי המלך (שם שם ב') הנוהג הנהגה ומערכה על פי איש אחר. (יט) ולא
יבוא, למען לא יבוא, והרבה ווי"ן נאלה בספרי הקודש, כמו ואל יבוא ככל עת אל הקדש
וגו' ולא ימות, שיעורו למען לא ימות. והנה הבחוב הזה ושלפניו נוסף רובו על ס' מלכים,
וזאת ייעד גם הסגנון הלשון. (כ) ואח האדירים, תחת הכרי והרלים (מ"ב י"א י"ט) היא
אומר בזה אדירים ומושלים בעם, ואולי כי בעוני המליכה בעת ההיא חלו הכרי והרלים
(אשר הם ממיתי המורדים ומריני פתגם המלך לדעת גזעיוס במלח כרי) מהיות במסכר רב כמו
לפניס, כי קרה יד המלכות מלכלכל אותם (גם יתכן היות יד יהודיע בהסרה הזאת לבגלתי
הגבר אותם על הלויס) ולא נשארו מהם אצל המלך כ"א הנכבדים והגדולים בתוכם ואלה היו
שומרי ראש המלך, ועפ"י הרוג גם האדירים והמושלים בכל העם, ולזה למס סופרנו את
גבול הכרי והרלים נאמרו האדירים והמושלים, כלומר לא כל הכרי והרלים כ"א הראשים
אשר בהם. (כא) ואח עתליהו המיתו, כלומר אחרי שהמיתו את עתליהו במרד:

כד (א) בן שבע, כרסה זאת מסופרת במלכים י"ג א'.

(ב) יואש טהאט וואס רעכט וואר אין דעם אויגען דעם עוויג נען, זא לאנגע יהוידע דער פריעסטער לעבטע. (ג) יהוידע נאכ איהם צוויי ווייבער מיט דענען ער זאנהע אונד טעכטער צייגטע. (ד) הער נאך האטטע יואש דעם וואונש דאז הויז דעם עוויגען צו ער ניערן. (ה) ער פערזאממטע טעאלאגיא פריעסטער אונד דיא לויס, אונד שפראך צו איהנען: געהעט היין אין דיא שטערטע יהודה'ס, אונד זאמטעלט געלד פאן גאנץ ישראל פאן יאהר צו יאהר צור אויס.

(3) ויעש יואש הישר בעיני יהוה כל ימי יהוידע הכהן: (ג) וישא כו יהוידע נשים שתיים ויולד בנים ובנות: (ד) ויהי אחרי כן היה עם לב יואש לחדש את בית יהוה: (ה) ויקבץ את הכהנים והלויים ויאמר להם צאו לערי יהודה וקבצו מכר ישראל כסף לחזק את בית אלהיכם מדי שנה בשנה ואהם חמיהם לדבר ולא

בעסערונג דעם הויזעם אייערעם גאטטעם, פאללציעהעט יעדאך שנעלל דיעזען אויפ.

טראג

ר ש י

כד (ב) כל ימי יהוידע. ובמלכים (ב' י"ג) כתיב כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אכל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחוות לו לעשות קדש ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש קדשים ולא הוצק אמרו כדי אלה להיות אלוה: (ג) ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ"ד) שהרג יואש את בני יהוידע הולך לומר שהיו לו בנים: (ח) וקבצו מכל ישראל. כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה כדכתיב (שמות ל') כל העובר על הפקדים ובמלכים (ב' י"ב) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר וגו' שלש כספים היו עובר שקלים בכל שנה ש אמר (שמות ל') בכל העובר על הפקדים עובר על שם העובר וכסף נפשות ערכו על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית: ואחם חמיהם לדבר ולא מהרו הלויס. מפורש

ב א ו ר

(ב) בלימי, כי כל ימי חייו הורהו ולמדו דרך ה' (מ"ב י"ג ג'). (ג) וישא לו, לפי שזו נשא יהוידע ליואש שתי נשים, ורש"י פי' לפי שנא' למטה שהרג יואש את בני יהוידע (פסוק כ"ב ז' ה'), לכך הולך לומר שהיו לו בנים ע"כ, וא"כ מוסב לו על יהוידע. (ד) לחדש, להחזיק את בדקו ולהסיר כל חללה למען יתראה בחדש, כי עבדי עתליה ונביא פירלוהו מאד במצואר בפסוק ז'. (ה) ויקבץ, מכחוב זה (במ"ב י"ב הוא פסוק ה') ישובו הסתירות בין שני הספרים להמרחות, ובסדר הכתובים אעיר עליהם, כי ה' העונה עלי, ואיגע לשום בהם אחזה ורעות. צאו לערי יהודה, במלכים (י"ב ו') יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו, ור"ל על מכירי הכהנים בערי יהודה ובירושלים, ומה שנאמר שם אשר יובא בית ה', להביא בית ה', אין הכוונה דוקא על הבאים מחוץ לירושלים ומביאים בעמם לירושלים, כ"א על המתנדבים ונודרים לבית ה', והבאתו לשם חובל להיות גם ע"י אחרים, כמו ע"י הלויס היואלים לערי יהודה ומקנלים מהם, וסופרנו הודיענו מהלך הכהנים והלויס לקבץ בתוך הערים את הכסף לקדשים, מפני שכן היה גם המנהג בזמנו אחר עליית הגולה. מדי שנה בשנה, לא נאמר בספר מלכים, וכן לא נאמר מפורש בתורה כי חוב מחלית השקל הוטל לכל שנה ושנה, והוא ע"פ הקבלה. וסופרנו נכלה להחזיק את הקבלה הזאת במ"ב כ"ה, וגם הקנינה ע"י הלויס הנסוגה בימיו, לזה פירשה

דברי הימים ב כד

תרגום אשכנזי קצו

וְלֹא מָהָרוּ הַלְוִיִּם: (ו) וַיִּקְרָא
הַמֶּלֶךְ לַיהוֹדָע הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר לוֹ
מִדּוֹעַ לֹא־דָרַשְׁתָּ עַל־הַלְוִיִּם
לְהָבִיא מִיְהוּדָה וּמִירוּשָׁלַם אֶת־
מִשְׁאֵת מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה וְהַקְהֵל
לְיִשְׂרָאֵל קְאָהֶל הָעֵדוּת: (ז) כִּי
עָתִלְיָהוּ הַמְרַשֵּׁעַת בָּנִיהָ פָּרְצוּ

טראג דיא לויס אבער איילטען
ניכט דאמיט. (ו) דא בערעק
דער קעניג דען אבערסטען
יהודע אונד שפראך צו איהם:
ווארום האסט דוא דייך ניכט
בעשטרעכט בייא דען לויס,
דאס זיא אויס יהודה אונד
ירושלים איינבראכטען דיא
אויפערלגטע אבנאבע משה'ס
דעם קנעכטעס דעם עווי-
גען, אונד (דיא חבגאכע) דער
פערואסמלונג ישראל'ס פֿיר
דאן צעלטדעם צייגניססעם?

אח

(ז) דען דיא זאגנע דער פֿרעפלערין עתליה האבען דאן הויזגאטטעס צערשטערעט, אינד
אויך

ר ש י

צטוב (במלבים ב' י"ב) שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו וימעללו בדבר להטריח
מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם (שס) ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק
הבית תתנוהו וזהו שאמר כאן ואתם חמיהם לדבר ולא מהרו הלויים: (ו) משאת משה עבד
ה' כלומר שקלים שניה עליהם במדבר: משאת. על שם כי משא: (ז) כי עתליהו המרשע'
בניה פרצו. הולך לומר כי מחדש בנוא שלמה בניין חזק כי משנאו שלמה עד יואש לא היו

ב א ו ר

פירשה היטב. ולא מהרו, למען לא יביאנו הכתוב (מ"ב י"ב ז') לחשוב כי מעלו הכהנים ח"ו
ושמו בבליהם את כסף הנתון למקדש מאת העם, ובפרט שנאמר שם בפסוק ח' כי אמר יהואש
לכהנים מדוע אינכם מחזקים את בדק הבית, מעתה אל תקחו כסף מאת מכריכם, כי לבדק
הבית תתנוהו ע"כ, לזה יודיענו סופרנו כי רק עללומם והחשלות ידם היתה סנה, והיה
להם למהר ולקנץ את הכסף כאשר כזה עליהם המלך למען החיש גם את בדק הבית, והם
החריפו בקביצת הכסף וממילא גם בחיזוק הבדק, ועל כן אמר להם המלך לא אתם תקחו
עוד את הכסף מאת מכריכם לחזק על ידכם את הבית, כי לבדק הבית תתנוהו. (ו) הראש,
הכהן הגדול כמנהג הספר לקרוא אותו בשם זה. להביא מיהודה, כי זה היה עיקר מטאם
שהמעללו לקבלו מיהודה כמ"ס בפסוק הקודם. משאת משה, הוא מחצית השקל אשר תקן
משה במדבר רק שלא יכלו להקפיד עמה בשעת הדחק והשערויה, על מלות החורה העשיר
לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל, והניחו לכל איש להשליך לארון כל מה שירצה,
ואחרי שהוכן סדר העבודה על מכונו וגבולו קיימו מלות החורה כדן וכהלכה, וכן חמלא כי
קבלו עליהם בימי נחמיה (י' ל"ג) שלישיית השקל לעבודת הקודש, ובין אם נאמר כי היתה
זאת מצד עניות, או שהוסיפו שלש כדעת חז"ל, עכ"פ סרו ממלות החורה מפני דוחק הזמן.
והקהל לישראל, נתקשו המפרשים בזה, ולדעתי הוא סומך לשם משאת, ובאילו אמר משאת
משה ומשאת קהל ישראל, והאחרון מורה על נדרי ערכין וקדשי בדק הבית, ונקראו משאת
כי גם כריבים משלומין לזמן ידוע כדי שלא לעבור על כל חסר. ומה שנאמר והקהל לישראל,
הלמ"ד סימן הקנין הוא ובמקום הסמיכות כריבים נס"הק, ד"מ ראשי האנות לישראל (מ"ח
ח א') שיעורו ראשי אבות של ישראל, מרע לרכבו (ירמ' מ"ז י"ג) שיעורו מרעש של רכבו,
וכן הקהל לישראל שיעורו קהל ישראל. לאוהל העדות, מוסב על הפעל להביא. (ז) כי
עתליה המרשעת, ביארתי למעלה (דה"א כ"ו ו') כי רוב השמות על משקל מִשְׁעָל שיעורם כמו
מִשְׁעָל, וכן פה שיעורו מִרְשַׁעַת כלומר מורגלת ברשע ומלאה תהפוכות. ואין בכל לבנה ובכל
מעשיה. בניה, דוחק קצת לומר שהיה לה בנים מאיש אשר זולת יחורם, ויותר נראה לי שהיתה מצד

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב כד

אֶת־בֵּית־הָאֱלֹהִים וְגַם כָּל־קִדְשֵׁי
בֵּית־יְהוָה עָשׂוּ לְבָעָלִים: (ח) וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ אֲרוֹן אֶחָד וַיַּתְּנֵהוּ
בְּשַׁעַר בֵּית־יְהוָה הַזֶּה:

וַיַּתְּנוּ

אויך דאז, וואס געהייליגעט
וואר צום הויזערעם עוויגען,
האבען זיא פֿערווענדעט פֿיר
דיא בעלים. (ח) היערויף בעי
פֿאהל דער קעניג דאס מאן
איינע לאדע מאכע, אונד זיא
שטעללע פֿאר דאז טהאר דעם
גאטטעס הויזם הינא. (ט) מאן

ר ש י

רק קב"ה שנה ובנר הים נפרץ שאס לא שפרנו עתליהו ובניה עדיון היה קיים שהרי מיואש
עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הולכנו לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש
בביתמלה ומגמר הבית עד יואש קב"ה שנה כילד שלמה מלך מ' שנה בד' שנה למלכותו התחיל
לכותו וי"ו שנה עיבד בבניו הרי י' שנה ונשאר ל' ורחבעם מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ'
ואסא מ"א הרי ל' ויהושפט ב"ה הרי קי"ו ויהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד
יאשיהו כילד אמי' מלך כ"ט שנים עזיהו נ"ב יוחס ט"ז אחז ע"ז חזקיה כ"ט מנשה נ"ה ואמון
נ' הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית נמצא שלא הולכנו
לחזק את דדק הבית אס לא עתליהו המרשעת ובניה פרטוהו: כי עתליהו וגו'. לכך אין
חימה אס לריך מהרה כל כך חזוק וגם אל תחמה שלא היה בסף וזהב של הקדשות באולרות
בית ה' עד שהולכנו ליתן קול ביהודה ובירושלים להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה' עשו
לבעלים: (ח) ויעשו ארון אחד. ובמלכים (נ' י"ג) כתיב ויקב חור בדלתו וע"י אותו חור
היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו: ויתנהו בשער בית

ב א ו ר

ע"ז שלה כמין כהנת וגביאה בתוך עובדי הבעל, ועפ"ז יהיו בניה כמו בני הנביאים, ושיעורו
בהנים לזעירים אשר שמעו לקולה ולקחו לקח מפיה ומתורתה. כל קדשי בית ה', שאילו לא
הולאו קדשי ה' לבעלים היו הקדשים מספיקים לחזק דדק הבית, אבל עשו אותם לבעלים
לפיכך היה לריך לקבץ כסף מכל ישראל, ולא הולאו עתליה ובניה כל קדשי הבית כ"א רובם,
וכל קדשי בית ה' פירושו רוב כמו וכל טוב אדוניו בידו (בראשית כ"ד י') והראיה כי נשאר
מן הקדשים בבית ה', כמו שאומר נס' מלכים כשעלה חזאל ירושלים ויקח יהואש מלך יהודה את
כל הקדשים אשר הקדישו יהושפט ויהורם ואחזיהו אבותיו (מ"ב י"ב י"ט) והנותר ההוא לא רצה
יהואש להולאו למלאכה שלא ישאר האוצר רק, ואילו לא פרטו עתליה ובניה את הבית עדיון
היה קיים, כי מיום שנבנה הבית עד שדקו יהואש לא היה אלא נ"ה שנה עכ"ל הרד"ק. ודבריו
בסוף עלו קמשונים במספר הזמן, וז"ל קנ"ה במקום נ"ה וכן הוא בסדר עולם, רק שגם הוא
אומר כי בשנת כ"ב ליואש חזק את הבית ועפ"ז אינם רק קנ"ג שנה, ובאמת לפי החשבון של
הרד"ק שחש עשרים ושלוש שנה ליהואש מעת אשר חיקן את אסיפת הכסף עד שחזק הוא בעצמו
את דדקי הבית (מ"ב י"ב ז') אז הם קכ"ד שנה, ובקנ"ה לבנין הבית חזק את הבית. וברש"י
שלפניו לא חשב כ"ג שנה ליואש, ולא זו בלבד אלא שהשמיט גם שש שני עתליה, ולזה לא עלו
לו בחשבון כ"א קכ"ד שנה מבנין שלמה, ובכל זאת הוא אומר: מגמר הבית עד יואש קכ"ה, אולי ר"ל
עד יואש עד לידת יואש שהוא בראש מלוכת עתליה (כי בן שבע יהואש במלכו ועתליה מלכה שש
שנים). (ח) ויאמר המלך ויעשו, לא הודיענו מה שאמר המלך, רק מכלל הפעולה הנאמרת אחרי
האמירה נדע כי היא היתה אמירתו, ודוגמתו למעלה (דכ"א כ"א ז') ויאמר ה' למלאך
ושב חרבו אל נדבה. ויתנהו, במלכים הודיענו שעשו חור בדלתו וכי נתנוהו מימין אלל המזבח
אך מדרך סופרנו לקבץ צענינים פרטיים הנלתי נוגעים לתועלת הכלל, אס לא צענין הלויס
האהובים והיקרים צעניו. חוצה, ר"ל במלך שקבע בו שלמה את מזבח האבנים (דכ"ב ז' ז')
עיין מ"ש שם, ועל המזבח הזה נאמר במלכים (י"ב י') ויתן אותו אלל המזבח מימין, ר"ל
את הארון שעשה יהואש לקיבוצ הנסף העמידו בתוך החלר מימין למזבח הקבוע שם ברכפה.
ויתנו

דברי הימים ב כד

(ט) וַיִּתְּנוּ קוֹל בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם
לְהָבִיא לַיהוָה מִשְׁאֵת מִשֶּׁה
עֲבַד-הָאֱלֹהִים עַל-יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר: (י) וַיִּשְׁמְחוּ כָל-הַשָּׂרִים
וְכָל-הָעָם וַיָּבִיאוּ וַיִּשְׁלִיכוּ לְאֹרֹן
עַד-לְכֶלֶה: (יא) וַיְהִי בַעַת יְבִיא
אֶת-הָאֹרֹן אֶל-פִּקְדַת הַמֶּלֶךְ
בְּיַד הַלְוִיִּם וּכְרָאוֹתָם כִּי-רַב
הַכֶּסֶף וּבָא סוֹפֵר הַמֶּלֶךְ וּפְקִיד
כֹּהֵן הָרֹאשׁ וַיַּעֲרוּ אֶת-הָאֹרֹן

וישאהו

תרגום אשכנזי קצו

פֶּעֶר קִנְדִּיגִטֶּע אִין יְהוּדָה אִינֶר
יְרוּשָׁלַם, דָּאס מאָן דעם עווי-
גען דיא אַבנאַבע אַיינברִינגען
זאַלל, וועלכע משה דער קנעכט
דעם עוויגען, יִשְׂרָאֵל אִין דער
וויסטע אויפֿערלעגט האָטטע.
(י) אונד עס פֿרייעטען זיך אַל-
לע אַבערסטען אונד דאָ גאַנ-
צע פֿאַלק, זיא בראַכטען דאָר
אונד וואָרפֿען עס אִין דיא לא-
דע בִּיז זיא פֿאַלל וואָר. (יא) ווען
עס נון צייט וואָר, דאָס מאָן
דיא לאָדע דורך דיא לויִם צור
פֿערוואַלטונג דעם קעניגס
ברִינגען זאַללטע, אָדער ווען
מאָן זאָה, דאָס פֿיעל געלד דאָ-
רין וואָר, זאָ קאָם דער שריי

בער דעם קעניגס, אונד דער אַבגעאָרדנעטע דעם אַבערפֿריעסטערס לעערטען דיא
לאָדע

ר ש י

ה' מלכה. כדי שיכללו לנא אליו כל נדיב לנ לתת בו את פרומת ה': (יא) וכראותם כי רב הכסף. אז בא
סופר המלך ופקיד כהן הראש אשרו הממונה תחת כהן הראש והוא פגן כהונה עם סופר המלך
ובמלכים (סס) כתיב ויעל סופר המלך וכ"ה פתרון ויעל סופר המלך ואף כ"הג שלח פקידו הוא הסופר
הכותב מה שג' מלכה לו כי אין הגון וכבוד לכ"הג לילך עם עבדי המלך: ויערו את הארון. דוגמא

ב א ו ר

(ט) ויתנו קול, הכריזו בקול ממש או במנחם וספר. על ישראל, משאת משה אשר נתן על
ישראל. (י) וישליכו, כנראה ממלכים (סס) נתנו הכהנים שמה את הכסף המוצא, ועפ"י
יהיה וישליכו שלפניו יולא לשלישי, ושיעורו השליכו על ידי הכהנים, כי הם נתנוהו לכהנים
והכהנים לארון. (יא) יביא, פעל סממי. אל פקדת המלך, פקדה הוא שם המקרה למשמרת
הפקידים והנגידים יחד כמו למעלה פקדות בית ה' (כ"ג י"ח) וכן ושמתי פקדתם שלום ונגשין
לדקה (ישעי' ס' י"ז) וזה בהוראתו למלתנו (חוט, פֿערוואַלטונג), ולפ"י הכוונה כי הביאו
הארון אל בית פקדי המלך, בזמן אשר ראו כי רב הכסף, ותהיה וי"ו וכראותם למצר את
המאמר ביחס הזמן אל הקודם, כמו ולנקר לנקר (דה"א ט' כ"ז) ויתורגם: (חוזר לזוהר געטשה
דיעם, זחבבאָר זיח זחבבאָר דחם לופיעל געזר דחין וואָר) וזה מסכים עם ס' מלכים (סס) שלא
אמר רק ויהי כראותם כי רב הכסף בארון ויעל וכו' ולא הודיענו טעם אחר לזה. ופקיד
כהן הראש, כמו שלח המלך איש ממונה על מקומו והוא סופרו, כן שלח גם כ"הג פקיד
תחתיו, ובמלכים (סס י"א) נאמר ויעל סופר המלך וכהן הגדול, ומשמע שעלה הכ"הג בעלמו
אולי מפני שלוחו (נפרט פקידו ונאשן ביתו) של אדם נמוח, ונחשב לו פקידו כאילו עלה
הוא בעלמו, ויותר נראה עוד כי סופר נסמך שם למלך ולכ"הג, ושיעורו סופר המלך וסופר
הכ"הג, ודומה לו משאת משה והקהל (פסוק ו') שיעורו גם כן משאת משה ומשאת הקהל.
ויערו, בנין בחזק מנסי הלמ"ד והקמ"ן צע"ן לתשלוס, ויפה דמהו רש"י אל וַיַּעֲרֵךְ כדה
(בראשית כ"ד כ') כי גם הוא מגזרה זאת ומן הפיעל, רק שגא פח"מ צע"ן בנפילת הלמ"ד
ע"י וי"ו ההיפוך; ובמלכים נאמר וַיַּעֲרוּ וימנו את הכסף (אולי נתחלף סה הכד"י לעי"ן כמנהג
מעברית

תרגום אשכנזי

רברי הימים ב כ כד

לאדע אויס, טרונען ויא צו-
ריק, אונד זעטצטען ויא וויע-
דער אן איהרען ארט; אלא-
טהאטען ויא טאג פֿיר טאג,
אונד זאממעלטען געלד אין
מענע. (יב) דער קעניג אונד
יהודע גאבען עס דען ארביי-
טערן אים דיענסטע דעס גאט-
טעסהייזעס, אונד דיעזע נאך-
מען שטיין = הויער אונד צימ-
טערלייטע אייף, צורערנייע-
רונג דעס גאטטעסהויזעס,
אונד אויך אייזענ-אונד קי-
פֿערשמיעדע, דאז הויז דעס
עוויגען אויסצובעסערן.
(יג) דיא ארבייטער ווארען
טהעטיג, דאז ווערק דער הער-
שטעללונג געלאנג אין איהרען
הענדען; ויא שטעללטען דאז

וַיִּשְׁאַהֲבוּ וַיִּשְׁיבֻהוּ אֶל-מִקְמוֹ כֹּה
עָשׂוּ לְיוֹם וּבְיוֹם וַיֹּאכְסְפוּ כֶסֶף לְרַבִּי:
(יב) וַיִּתְּנֵהוּ הַמֶּלֶךְ וַיהוֹדָע אֶל-
עוֹשֵׂה מְלָאכָתָא עֲבוֹדַת בֵּית-יְהוָה
וַיְהִיו שָׂכָרִים חֲצָבִים וְחֲרָשִׁים
לְחַדֵּשׁ בֵּית יְהוָה וְגַם לְחֲרָשֵׁי
בְּרוֹז וְנִחְשֵׁת לְחֹזֶק אֶת-בֵּית
יְהוָה: (יג) וַיַּעֲשׂוּ עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה
וַתַּעַל אֲרוּכָה לַמְּלָאכָה בִּיהֶם
וַיַּעֲמִידוּ אֶת-בֵּית הָאֱלֹהִים עַל-
מַתְכָּנָתָו וַיֹּאמְצֵהוּ: (יד) וַכִּבְלוּתָם

הביאו

היוו גאטטעס וויעדער הער אין זיינען שטאנד, אונד בעפֿעסטעטען עס. (יד) אלס ויא עס
פֿאל-

ר ש י

ותער נדה (בראשית כ"ד): וישאָהוּ. בכל יום ויום בשואין כי רב הכסף שזו מביאין אותו
לפקיד המלך בתיך העזרה ומעריץ אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה' חולה:
(יג) ותעל ארוכה למלאכה. דוגמא היחיו את האננים דעזאל (נחמיה ג') וגם יואב יחיה
את שאר העיר: על מתכונתו. על מכורו:

ב א ו ר

מענרית לארמית) והוראָחו על קינזן הכסף לנרור. ליום ביום, כי פעמים רבות בקינזן עס
רב הוכרחו להריק הכסף מן הארון כמה פעמים ביום נראותם כי רב הוא, ולזה הוא חומר
בסוף, כי עכ"פ עשו זה פעם אחת בכל יום ויום נקביעות. (יב) עושה, בה"א תמור וי"ד
ושיעורו עושי, גם יתכן כוונתו אל כל עושה מלאכת וגו'. שכרים, לקחו עובדים בשכר.
חוצבים, לחזק אננים בהר ועלים ביער. וחרשים, חרשי אבן וחרשי עץ לחדש את החומות
והבנין מחילון. להרשי ברזל, להחזיק את הבנין בפנימותו ע"י בריחי ברזל ונחושה. (יג) ותעל
ארוכה למלאכה, כמו שהושאל רפא לבנין מזבח ה' ההרוס (מ"א י"ח ל') כן יאמר גם בהנחתו
כי עלתה לו ארוכה, כמו שיאמר כן על האדם הורפא, ודומה לזה כי עלתה ארוכה לחומות
ירושלים (נחמ' ד' א'), והראב"ע כתב שם שהוא על אריכות הימים ואין לירך לזה כי ממנהג
הלשון הוא להשתמש בענינים הראוים רק לנע"מ לבדו, גם על שאר דברים מסוג הלומח והדומם
ד"מ יחיו דגן (הושע י"ד ח') היחיו את האננים (נחמיה ג' ל"ד) וכן יאמר פה עלה ארוכה
על קיים הבנין וחיזוק בדקיו. מתכנתו, הנפרד מתכונת, ומורה על שלימות הענין בלי שום
חסרון, ומזה מתכונת הלכנים (שמות ה' ח') וחז"ל אמרו מטעם זה על מ"ש ובסחכנתו לא
תעשו כמוהו (שם ל' ל"ב) אבל אם פיתת או ריבה סממנים וכו', מכיון שאינו הענין בשלימותו.
ויאצחו, עוד יתר על מה שהיה בשלימותו אחרי בנין שלמה, למען כל יהיה ביד הפרטים
להשמיטו על נקלה. (יד) וככלותם, כי טרם כלותם לא השתמשו בכסף המונח בית ה' לענין
אחר

דברי הימים ב כד

הביאו לפני המלך ויהוידע את-
שאר הכסף ויעשהו כלים לבית-
יהוה כלי שרת והעלות וכפות
וכלי זהב וכסף ויהיו מעלים
עלות בבית יהוה תמיד כל ימי
יהוידע: (טו) ויזקן יהוידע וישבע
ימים וימת בן-מאה ושלשים
שנה במוותו: (טז) ויקברהו בעיר-
דויד עם המלכים כי עשה טובה
בישראל ועם האלהים וביתו:
(יז) ואחרי מות יהוידע באו שרי

יחודה

תרגום אשכנזי קצח

פאללענדעט האטמען בראכ-
טען זיא פאר דען קעניג אונד
יהוידע, דען איבעררעסט דעם
געלדעס, מאן פעררוענדעטע
עס צו גערעטהען פיר דאז
י. הויו דעם עוויגען, געהמליך
צו גערעטהען פיר דען דיענסט
אונד פיר דיא אפפער צו שא-
לען אונד צו (פטרען) גאלדע-
גען אונד זילבערנען גערעטהען
אונד בראכטע בעשטענדיג
אים הויזע דעם עוויגען גאנצ-
אפפער דאר, זא לאנגע
יהוידע לעבטע. (טו) יהוידע
ווארד אלט אונד לעבענסזאמט
אונד שטארב; הונדערט אונד
דרייסיג יאהרע וואר ער אלט
אלס ער שטארב. (טז) אונד
מאן בעגריב איהן אין דער
שטאדט דור'ס ביא דען קעניגען, ווייל ער גוטעס געהאט אין ישראל פאר גאטט אונד
אין ווינעם הויזע. (יז) נאך דעם טאדע דעם יהוידע קאמען דיא אבערסטען פאן יהודה אונד
ביק-

ר ש י

(יד) כלי שרת והעלות. שטוי"ל כל"ל הוא שנותנין את הנשמים במנחת דוגמא (משלי כ"ז)
אם תבטח את האויל במנחם כן אמר לי ר' יחזק בר שמואל בנרבו"ל: ויש אומרים והעלות
אלו הנסרים שנותנין עליהם בשר ודוגמא בנייה אין מטלטלין את העלי לקבץ עליו בשר: וכפות
וכלי זהב וכסף. (ונמלכים כ' י"ג) כתיב אך לא יעשה בית ה' ספות כסף הא כילד מפורש
בכתובות בפרק קמא בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו':

ב א ו ר

אמר זולתי לחמו לעושי המלאכה וחזקו בו את בית ה' (מ"ב י"ב י"ד וע"ו), אך ככלותם את
המלאכה ונשאר עוד כסף, עשאוהו לכלי שרת, וחז"ל אמרו בכתובות (ק"ו ע"ג) שהיה לב ב"ד
מתנה עליו מתחלה, אם הולך הולך ואם לאו יהיו לכלי שרת ע"ש. והעלות, לדעת רש"י
הוא מענין אם תבטח את האויל במנחם בחוך הריפות ב"ל"י (משלי כ"ז כ"ג) והוא דמוק,
כי למה יזכור בלי קטן כזה, שלא נאמר בכלי המקדש בשום מקום, ויוליאו מן הכלל? הלא
גדולים ממנו יש, ולמה יזכור העלי ולא המנחם? ולפירוש אשר שהביא יהיו העלות הנסרים
לחמוך בשר כדוגמא בנייה (י"א ע"א) העלי לקבץ עליו בשר, ולדעת רד"ק חסיה הכוונה על
כלי קטן לשאוב היין, מענין עלות נפקת בכד (עירובין נ"ג ע"ג) והנפרד על"ת וברנים עלות,
וכל זה דחוק ולחין הוא, כאשר יבין כל משכיל, גם כמשפט ראוי העלות או בלי סי' הידיעה
כלל, ולא ידעתי למה נזח מפשטותו, שעשו כלי העלות, והוא לחשמים הקרבנות אשר יעלו
ע"ג המזבח, ולא יפלא שאל העלות נדמות שם והוא דרך המקור, כי אחת מסגולות הספר
היא להשתמש במקור חמור השם, כמו שחראה משלים על זה בהקדמתי, וכן הוא אומר למעלה
ולכל העלות עולות לה' (דה"א כ"ג ל"א) וההבדל בין כלי השרת ובין כלי העלות, כי הראשונים
הם לחשמים עבודה הקדש כמו בלי שיר, וכלי העלות הם ללורך הקרבנות ביסוד. וכלי כסף
וזהב

הרגום אשכנזי

כיקטען זיך פאר דעם קעניגע-
דער קעניג הארטע אויף זיא.
(יח) זיא פערליעסען דאז הויז
דעם עוויגען, דעם גאטטעם
איהרער פאטער, דיענטען דען
אסטארטען אינד דען אנדערן
גאטטען, אונד דער צארן דעם
עוויגען וואר איבער יהודה
אינד ירושלים, וועגען דיעזעם
איהרעם פערשולדענס. (יט) ער
זאגטע אונטער זיא פראפע-
טען אים זא צוריק צו פיהרען
צו דעם עוויגען, דיעזע וואר-
טען זיא; זיא מערקטען אבער
ניכט דארויף. (כ) דא ערגרייף
דער גייסט גאטטעס דען זכריה
זאן דעם יהודע דעם פריע-
סטערס, ער ערהאב זיך פאר
דעם פאלקע אונד שפראך צו
איהנען: זא שפרייט גאטט!
ווארום איבערטערעטעט איהר
דיא געכאטע דעם עוויגען?
איהר ווערדעט ניכט גליקליך

דברי הימים ב כד

יהודה וישתחוּ למלך אז שמע
המלך אליהם: (יח) ויעזבו את-
בית יהודה אלהי אבותיהם
ויעבדו את האשרים ואת-
העצבים ויהי קצף על יהודה
וירושלם באשמתם זאת:
(יט) וישלח בהם נביאים להשיבם
אל יהוה ויעידו בהם ולא האזינו:
(כ) ורוח אלהים לבשה את זכריה
בן יהוידע הכהן ויעמד מעל
רעם ויאמר להם כה אמר
האלהים למא אתם עבדים את-
מצות יהוה ולא הצליחו ב-
עזבתם את יהוה ויעזבו אתכם:

וקשרו

זיין, אונד ווייל איהר דען עוויגען פערלאססעט, זא פערלעסט ער אייך. (כא) דא פער-
שוואו

ר ש י

(ב) מעל לעם. גבוה מכל העם כדי להשמיע קולות ובאיכה רבתי דורש סמך על עלמו שהיה שר גבוה
מכל העם נביא וכהן ביום הכמורים וחתן המלך ולא נתיירא מלומר נבואה ועל זה נאמר (איכה ב')
אס

ב א ו ר

וזהב, כלל אחרי הפרט. (יו) וישתחוּ, נכנעו תחתיו והחליקו לו. בשפת חנופים, עד אשר
גבו את לבנו ויפתוהו לעבודת אל נכר, ועיין ברד"ק ובסדר עולם. (כ) לבשה, על התחזק
הרוח והתכוננו בלב איש, יאמר כי עטה את הרוח בשלמה והענין כי דבק בו רוח נכון ולא
סר ממנו כמו לבשו, וכן למעלה ורוח לבשה את עמשי (ד"א י"ב י"ח) עיין מ"ש שם. ויעמוד
מעל לעם, במקום גבוה ממעל לכולם, למען ישמעו ויראו אותו כל ישראל, ויש לפרשו בענין
אחר ע"פ מאמרם ז"ל באיכה רבתי ויעמוד מעל כל העם (ז"ל מעל לעם), וכי על ראשי העם
היה, אלא ש-אה עלמו גבוה מכל העם, חתן המלך (כ"ל בן חתן המלך) כהן וגבוה ודיין,
התחיל מדבר גדולות וכו', ועפ"י זה ויעמוד מעל לעם טעם למה שקדם, ור"ל שלבשה אותו
רוח אלהים ולא סת מפני כל, כי הוא עמד בגדולתו ממעל לכל העם (דען ער טאטאנד הקך

ח'יבער

דברי הימים ב כד

תרגום אשכנזי קצט

שוואורען זיא זיך געגען איהן, אונד ווארפען איהן מיט שטיין. נען טאדט אויף דאז געכאט דעם קעניגס, אים פארהאפע דעם גאטטעס הויזעס. (כג) אונד יואש דער קעניג געדאכטע גיכט דער לעבע, וועלכע דעם סען פאטער יהוידע איהם ערווייז, אונד טערטעטע זיי. נען זאָהן, אונד אלס דיעזער שטארב שפראך ער: דער עוויג גע ויעהעט עס אונד ווירד עס ראכען! (כג) נאך פערלויף איינעס יאָהרעס צאָג ווידער איהן העראן איין העער פאָן ארם, וועלכעס נאך יהודה אונד ירושלים גינג, זיא פערשטייט מעלטען אללע פאלקסאָבער. סטען אויס דעם פאלקע אונד דיא גאנצע בייטע זאנדטען זיא דעם קעניגע נאך דרמשק. (כד) אָבנאָהל דאז העער ארם'ס נור אין גערינגער אנצאהל

(כא) וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו וַיִּרְגְּמֵהוּ אֲבָן בְּמִצֹּת הַמֶּלֶךְ בַּחֲצַר בֵּית יְהוָה: (כב) וְלֹא-זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ הַחֹסֶד אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוּדָע אֲבִיו עִמּוֹ וַיַּהַרְג אֶת-בָּנָיו וּכְמוֹתָיו אָמַר יֵרָא יְהוָה וַיִּדְרֹשׁ: (כג) וַיְהִי וּלְתַקּוּפַת הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֲרָם וַיָּבֹאוּ אֶל-יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת-כָּל-שָׂרֵי הָעָם מֵעַם וְכָל-שְׁלָלָם שָׁלְחוּ לַמֶּלֶךְ דְּרִמְשָׁק: (כד) כִּי בַּמִּצֵּר אֲנָשִׁים בָּאוּ וְחֵיל אֲרָם וַיְהִי נָתַן בְּיָדָם חֵיל לָרֹב מְאֹד כִּי עֲזָבוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וְאֶת-יֹאָשׁ עָשׂוּ

ששמים

קאם, דעננאך גאב דער עוויגע אין דעסען האַנד איין זעהר גראָסעס העער [ווייל זיא דען עוויגען דען גאטט איהרער פאטער פערלעסען] אונד אויך אן יואש וואורדע דיא שטרא-
ר ש " י פֿע

אם יורג במקדש ה' כהן ונביא. (כב) וכמותו אמר יואש ה' וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי של ימותי של מקום ומאחר שנהרגתי עליו מן הדין והגון וכדי הוא שידרוש דמי וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו': (כג) ויהי לתקופת השנה, לפי שבני יהודה חטאו יותר משאר שבטים כמו שאמר לעיל (נדף זה ולפני זה) ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם: וישחיתו את כל שרי העם. מוסב למעלה ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישחיתו למלך והסטיאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את כל שרי

ב א ו ר

אויבער דאז פאלק. (כא) ויקשרו, העם הזומעים נקבלי יחידו ויהיו לאזדה' אחת. במצות המלך, אף שקשרו עליו בלי מנות המלך, בכל זאת לבגלי היות כרוזים שאלו בראשונה את סי המלך, והוא ליה להם לרגמו, והיה כפוי טובה וסוכה גמול. (כב) ובמותו, ר"ל ברגע מותו עוד הוליו חבלי מות מפיו את הדברים האלה. (כג) ויבואו, פנו לבוא לירושלים ולא באו לשם כמאמר במלכים, רק מפני כי שם חזל מלך ארם פניו לעלות אל ירושלים ("מ"ב י"ח) יואש עליו כי בא על ירושלים ר"ל כי בא בכוונה לצור על ירושלים. מעם, מתוך העם. למלך דרמשק, הוא חזל היושב בדרמשק ראש ארם. (כד) במצער אנשים, לער יורה על פזיות את כנח או במדרגה או במספר. עשו ששמים, הביאו עליו עונש חטאיו אשר חזל וגד הק"ס, והיו שנט אבו ומטה ועמו, ומאמר עשה שפטים מבוחר למעלה (ד"ב כ' ט') וכנראה מעלכים (אם כ"א) שכן יואש נבית מלוא במחלתו מן המכות אשר הכוהו הארמי

תרגום אשכנזי

פע פאללצאגען. (כה) דען אלס
זיא פאן איהם הינוועגצאגען,
אונד אין ווינען פיעלען וואונ-
דען איהן פערליעסען, פער-
שווארען זיך ווידער איהן זיי-
נע קנעכטע, וועגען דעם בלו-
טעם דער זאהנע יהוידע'ס
דעם פריעסטערס, ערשלוגען
איהן אויף זיינעם כעטטע, אונד
אלס ער טאדט וואר בעגרוב
מאן איהם אין דער שטאדט
דור'ס, אין דען גראבערן דער
קעניגע אבער ווארד ער נישט
בעגראבען. (כו) פאלגענדע
ווארען עס דיא זיך ווידער איהן
פערשווארען: זכר, דער זאָהן
שמעת דער עמונית, אונד
יהווכד, זאָהן דער שמרית דער
מואבית. (כז) זיינע זאָהנע
אבער, אונד דיא מענגע דער
בייאטרעגע דיא ער ערהיעלט,

דברי הימים ב כד

שפטים: (כה) ובלכתם ממנו כי-
עזבו אותו במחליים רבים
התקשרו עליו עבדיו בדמי בני
יהודה הכהן ויהרגהו ער-
מטתו וימת ויקברהו בעיר דוד
ולא קברהו בקברות המלכים:
(כו) ואלה המתקשרים עליו זכר
בן שמעת העמונית ויהווכד בן-
שמרית המואבית: (כז) ובניו ורב
המשא עליו ויסוד בית האלהים
הנם כתובים על מדרש ספר
המלכים וימך אמציהו בנו
תחתיו:

אונד דיא (דמרוך בעוויקטע) בעגרינדונג דעם גאטטעס הויזעס, זינד פערצייכנעט אין דען
געשיכטעס פארשונגען דעם בוכעס דער קעניגע: אנטשטאטט ווינער וואורדע קעניג ווין זאָהן
אמציהו.

ר ש י

העם: מעס. מהיות עס: (כה) בדמי בני יהודה. בשביל דמי זכריה שהיה בן יהודה כי
הי' לו זכור טובה ומסד שנמל עמו יהודה ובשביל אומו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו
על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג על שגמל עקט ושלי ונטות שאין לו לדאג כי בן
יהודה הוא ולכבודו ינהגו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ וע"כ נהרג גם הוא בשלום והשקט על
מטתו: (כו) המואבית. מה לי מי היו וממי ילאו אם מבני ישראל או ממואבים אלא ילאו
כפויי טובה שכפו טובתו של אנניהם אבינו ללוט אביהם שלחם עס המלכים כששמע שנשנה
לוט והם שגרו את בלעם לקלל בניו ויפרעו מיואש שכפה טובתו של יהודה והרג את זכריה
בנו בן מפורש במכילתא:

ב א ו ר

ואם הכוהו עבדיו. (כה) כי עזבו, מאמר מוסגר עד התקשרו עליו עבדיו. במחליים.
הנפרד מחלה (דה"ב כ"א ט"ו) והיה ראוי נדביו מחלים רק שגאפה על דרך השלמים ונפלת
מחמדים (איכה א' ז') מן מחמד. בדמי בני יהודה, עון הרליחה וחיוב העונש עליה יקרא
דמים במקומות רבים, כס"הק ובלשוננו (בלוטטור), ומה שנאמר בני יהודה אם שהרג בניס
רבים מיהודה ולא זכרו, או כי בא בני על הכן האד, כמו ובני דן חושים (מרד"ק).
(כו) זכר, במלכים יוזכר שמו. בן שמרית, שם אשה בעדות יחס המואבית הנאמר אחריה
ובמלכים בן שמר. (כו) חב, ע"ס הכתיב יפורש כפשוטו ורב המשא עליו, כי על משאח
משה עבד האלהים ידבר, אשר הניאו אליו העם לרוב (פסוק ו' וט'), וע"ז הוא אומר פה
כי המשא הזה אשר התרבה למאד ויסוד בית האלהים עי"ז, כתובים נביאור בספר מדרש המלכי.

דברי הימים ב כה

תרגום אשכנזי ר

כה (א) בן-עשרים וחמש שנה
מלך אמציהו ועשרים
ותשע שנה מלך בירושלם ושם
אמו יהועדן מירושלים: (ב) ויעש
הישר בעיני יהוה רק לא בלב
שרים: (ג) ויהי כאשר חזקה
הממלכה עליו ויהרג את-עבדיו
המכים את-המלך אביו: (ד) ואת-
בניהם לא המית כי כרתוב
בתורה בספר משה אשר-צוה
יהוה לאמר לא-ימותו אבות
על-בנים ובנים לא-ימותו על-
אבות כי איש בחטאו ימותו:
(ה) ויקבץ אמציהו את-יהודה
ויעמידם לבית-אבות לשרי
האלפים ולשרי המאות לכר-
יהודה ובנימן ויפקדם למלח

עשרים

כה (א) פניף אונד צוואנז
ציג יאהר וואר
אמציהו אלט, אלס ער קא-
ניג ווארד, אונד ניין אונד
צוואנציג יאהר רעגירטע ער
צו ירושלים, דער נאמע זיי-
נער מוטטער וואר יהועדן
פאן ירושלים. (ב) ער טהאט
וואהל וואס רעכט וואר אין
דען אויגען דעס עוויגען, אבער
ניכט מיט גאנצעס הערצען.
(ג) אונד, אלס דאז רייך
אין זיינער געוואלט בעפע-
סטיגעט וואר, דא בראכטע
ער זיינע קנעכטע אום, דיא
דען קאניג, זיינען פאטער,
ערשלאגען האטטען. (ד) איהו
רע זאהנע אבער טאדטעטע
ער ניכט, נאך דער פארי-
שריפט דעס געזעטצעס, אים
בוזע משה'ס, דאז דער
עוויגע געבאטען, ווא עס
הייסט: דיא פאטער זאללען
ניכט געטאדטעט ווערדען אום
דער זאהנע וויללען, אונד
דיא זאהנע זאללען ניכט גע-
טאדטעט ווערדען אום דער
פאטער וויללען, זאנדערן איין
יעדער זאלל פיר זיינע זינדע

געטאדטעט ווערדען. (ה) אמציהו פערזאממעלטע הירויף יהודה אונד ליעם זיא
צוזאמענערטעטען נאך פאמיליענהייזערן, נאך אבערסטען איבער טויענד אונד
נאך אבערסטען איבער הונדערט, גאנץ יהודה אונד בנימין, ער מוסטערטע זיא
פאן

ב א ו ר

וע"פ הקרי י"ב נראה לי כי נאמר ביחיד אף כי על צנים רבים ידבר כענין בנות צעדה עלי
שור (בראשית מ"ט כ"ב) ושיעור הכתוב כי בניו הרבו עליו המשא, אס נמותו ע"י שנאזו עליו
קול קנה או כחיו ע"י היותם עליו למשא כבד ולמעמסה.
כה (ג) עליו, על ידו וכנח זרועו וכמ"כ (י"ד ה') נאמר חזקה הממלכה בידו. (ד) כי
כחוב, להמשך הקודם נאמר מלת כי, כמו למעלה (י"ב י"ג) כי בן ארבעים ואחת
שנה רחבעם במלכו, ויתורגס (אונד לוואר). לא ימותו, בחורה (דברים כ"ד ט"ז) נא שורש
מת בהפעל יומחו, אולי נאמר להורות כי לא לבד המיתה על ידי כ"ד אשורה, כ"א
דרך ככל אינו ממדת הקב"ה כי ימותו צנים נחטא אבות או להיפך, ומאחר שכן, הטיבו חז"ל
להסלא מזה על מה שכתוב במקום אשר פוקד עון אבות על צנים והשיבו נאן באוזן מעשי

תרגום אשכנזי

פֶּאָן צוואַנציג יאהרען אונד
דאָריבער, אונד פֶּאָנד דרייַא
מאהל הונדערט טויזענד אַויס-
ערלעזענע מאַנשאַפֿט, דיא
אַויסצאָגען אים העערע, אַלס
שפּעער אינד שילדטערענער.
(ו) אונד מיטהעטע פֶּאָן ישראל
הונדערט טויזענד שטרייט-
באַרע מענער פֿיר הונדערט
טאַלענטע זילבערס. (ז) דא
קאָם איין מאַן גאַטטעס צו
איהם, אונד שפּראַך אַ קאָ-
ניג! לאַס דאָ העער פֶּאָן
ישראל ניכט מיט דיר ציעהען,
דען דער עוויגע איזט ניכט
מיט ישראל אויך מיט אַללען
זאָהנען אפּריס'ס ניכט. (ח) זאָג-
דערן ציהע דואַלליין, האַנד-
לע, זייא פֿעסט אים שטרייטע,
עס מעכטע דיר גאַטט זאָנסט
זינקען לאַססען פֿאַר דעם
פֿיינדע; דען גאַטט האַט דיא
מאַכט צו העלפֿען אונד זיג-
קען צו לאַססען. (ט) אַמציִהוּ
אַנטוואַרטעטע דעם מאַננע
גאַטטעס: וואָס זאָלל געשע-
הען מיט דען הונדערט טאָ-
לענטען, דיא איידער שפּאַר

דברי הימים ב כה

עשרים שנה ומעלה וימצאם
שלש-מאות אֶלֶף בחור יוצא
צבא אחוֹ רִמָּה וצִנָּה: (ו) וישָׁכֵר
מִיִּשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלֶף גִּבּוֹר חֵיל
בְּמִאָה כְּבֹד-כֶּסֶף: (ז) וַאֲשֵׁי
הָאֱלֹהִים בָּא אֵלָיו לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ
אֶל-יָבוֹא עִמָּךְ צֶבֶא יִשְׂרָאֵל כִּי
אֵין יְהוָה עִם-יִשְׂרָאֵל כֹּל בְּנֵי
אֶפְרַיִם: (ח) כִּי אִם-בָּא אַתָּה
עֲשֵׂה חֲזֹק לַמֶּלְחָמָה יִכְשִׁילָךְ
הָאֱלֹהִים דְּפָנֵי אוֹיֵב כִּי יִשְׁכַּח
בְּאַדְרָהִים לַעֲזֹר וּלְהִכְשִׁיל:
(ט) וַיֹּאמֶר אֲמַצִּיָּהוּ לְאִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיֹּמַר לַעֲשׂוֹת לַמִּצְוֹת הַכֹּכֵר
אֲשֶׁר נָתַתִּי לַגִּדּוֹד יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים יֵשׁ לַיהוָה לָתֵת
לָךְ הַרְבֵּה מוֹנֶה: (י) וַיְבַדִּיקֵם

אמציִהוּ

ימיר וי

פֶּאָן ישראל געגעבען האָבע? אונד דער מאַן גאַטטעס ערווייערערטע: עס שטעהעט ביא
דעם עוויגען דיר מעהר צו געבען, אַלס דיעזעס. (י) דאָ זאָנדערטע אַמציִהוּ אַב, דיא
שפּאַר

ר ש י

כה (ו) כי אין ה' עס ישראל כל בני אפרים. לפי שירצעס משנט אפרים והוא היה הראשון
שהחטיף את ישראל וכל דור ודור חזריו היה להם למוקד שהיו עובדין לעגלי זהב
של ירבעם: (ח) כי אם בא אתה. פתרון אם לא תזמין בדברי הלא תנסה בא אתה ועשה
וחזק למלחמה: לעזר ולהכשיל. פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל

ב א ו ר

אבותיהן וכו'. (י) מישראל, ממלכות ישראל ומצנטי, בפרט מאפרים הסמוך לו. (ו) המלך,
זה"ל לסימן הקריאה בראש המאמר בענין הכעל ענוו (מ"א י"ח כ"ו). כל בני אפרים,
מימות ירבעם שהוא מנחל אפרים, יאמר שם אפרים על כל עשרת השנטיס שהם תחת
שנטו. (ח) בא אתה, לבדך, ולזה הוסיף בנוי אחת אחר הנווי. וכשילך, יכול להכשיל כי
העמיד בעצמי ישתמש להוראת כל פעלי העזר שאין להם הוצא עצמית כל"הק (קחנען, מחנען,
דירפֿען, וחססען, זחוללן ח. ג. ו.י). (י) ויבדילם אמציה להגדוד, בכנוי הפעול ושם הפעול

דברי הימים ב כה

אֲמַצְיָהוּ לְהַגְדוֹד אֲשֶׁר-בָּא אֵלָיו
מֵאֲפֵרִים לָלֶכֶת לְמָקוֹמָם וַיַּחַר
אִפְסָם מֵאֵד בִּיהוּדָה וַיָּשׁוּבוּ
לְמָקוֹמָם בְּחֵרֵי-אָף: (יא) וְאֲמַצְיָהוּ
הִתְחַזַּק וַיִּנְהַג אֶת-עַמּוֹ וַיִּלְךְ גִּיָּא
הַמֶּלֶךְ וַיֵּךְ אֶת-בְּנֵי-שַׁעִיר עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים: (יב) וְעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים חַיִּים
שָׁבוּ בְנֵי יְהוּדָה וַיְבִיאוּם לְרֹאשׁ
הַסֵּלַע וַיִּשְׁלִיכוּם מֵרֹאשׁ הַסֵּלַע
וְכָכָם נִבְקְעוּ: (יג) וּבְנֵי הַהַגְדוֹד
אֲשֶׁר הָשִׁיב אֲמַצְיָהוּ מִלֶּכֶת עַמּוֹ
לְמַלְחָמָה וַיִּפְשְׁטוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה
מִשְׁמֶרֶן וְעַד-בֵּית חוֹרֹן וַיָּכּוּ
מֵהֶם שְׁלֹשָׁת אֲלָפִים וַיָּבִזוּ בָּהֶם

רבה

חרגום אשכנזי רא

שָׁאֵר וְעֵלְכֶּע צו איהם גע.
קאממען פֿאַן אפרים, דאס
זיא וועגנגען נאך איהרעם
אָרטע, זיא ווארדען זעהר
ערצירנט איבער יחודה, אונד
קעהרטען נאך איהרעם אָר.
טע צוריק מיט ענטבראנגטעם
צאָרנע. (יא) אמציהו אכער
פֿאַסטע מוטה, אונד פֿיהר.
טע זיין פֿאַלק אָן, צאָג אין
דאָ ואלק־טהאל, אונד שלוג
דיא זאהנע שעיר'ס, צעהן
טויזענד מאן. (יב) צעהן
טויזענד נאהמען דיא זאהנע
יהודה'ס לעבענדיג געפֿאנגען
פֿיהרטען זיא אויף דיא שפיט.
צע דעם פֿעלזענס אונד
שטירצטען זיא הינאָב פֿאַן
דער שפיטצע דעם פֿעלזענס,
דאָס זיא אללע צערשמעט.
טערט ווארדען. (יג) אכער
דיא מעננער דער שָׁאֵר,
וועלכע אמציהו צוריקגעשיקט,
דאָס זיא ניכט מיט איהם

צאָגען אין דען שטרייט, דיעזע פֿיעלען איין אין דיא שטערטע יהודה'ס פֿאַן שמרון ביו
נאך בית חורון, ערשלוגען פֿאַן דענעלבען דרייא טויזענד מאן, אונד ערבייטעט
טען

ר ש י

אומד אס תולכי' עמך: (יב) וכולם נבקעו וגו' והי אחרי כל וגומר. באינה רכתי נאמר עליו ורנז
ושחק ואין נחת (משלי כ"ט): (יג) ויפשעו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו
למקומם כדלעיל ויחר אפס מאד ביהודה וישבו למקומם שס לא נן אלא מיד שנכלו מאמליה
פשוט

ב א ר

אחריו בענין ויגלס לראובני ולגדי (דברי הימים א' ה' כ"ו) ואומר ויבדילס ברנזי מפני
קיבוץ העם אשר בתוך הגדוד. (יא) התחזק, אמץ את לבנו והחזיק את רוחו והנה נלחם
באדום מפני מרדס זה זמן רב מימות יהורם (דה"ב כ"א ח'). גיא הבלה, ערבה גדולה
רכבת ידים בנגב א"י משמחל לים המלח וממעל לארץ אדום. (יב) נבקעו, התפוצלו בעלמותיהם,
וכן והכרתיהם חבקע (מ"ב ח' י"ג). ומהג, הסלכת הרשעים מראשי הסלע נמלא גם אכל
היונים והרומיים ומעשים כאלה תמלא בארץ קדם להחכם וקוענילווער (חלק ג'). (יג) משמרון,
הנה גם שומרון גם בית חורון ערי אפרים היו ואיך. יחמר הכתוב בערי יהודה? — וכ"ל כי
על מחוז שומרון ועל מחוז בית חורון ידבר, שהיה גבול שניהם סמוך לבנימן אשר ליהודה
ואומר

מען גראסע בייטע. (יד) נאָל.
דעם אמציה צוריקגעקאָממען
פֿאַן דער ניעדערלאַגע דער
אדומים, בראַכטע ער מיט,
וואָס גאָטטער דער זאָהנע
שעיר'ס, שטעללטע זיאַ ויז
אַלס גאָטטער אויף, בעטעטע
פֿאַר איהנען, אונד רייכער.
טע איהנען. (טו) דאָ ענט
בראַנטע דער צאָרן דעם
עוויגען איבער אמציהו, אונד
ער זאָנדטע צו איהם איינען
פראַפֿעטען, דיעזער שפראַך
צו איהם: וואָרום זיכסט דוא
אויף, דיא גאָטטער דעם
פֿאַלקעס, דיא איהר פֿאַלק
ניכט רעטטען קאָנטען אויס
דיינער האַנד? (טז) אויף
דיעזע אנערדע אָן איהן,
ערווידערטע ער: גאָב מאַן
דיך דעם קאָניגע אַלס ראַטה.
געבער? האַרע אויף! וואָרום
זאָלל מאַן דיך שלאָגען? דאָ
האָרטע דער פראַפֿעט אויף,
אינדעם ער שפראַך: איך
זעהע, דאָ גאָטט בעשלאָס.
סען האַט, דיך צו פֿערדער.
בען, ווייל דואַז האַנדעלסט,
אונד מיינעם ראַטהע ניכט געהער גיבסט. (יז) אמציהו, דער קאָניג פֿאַן יהודה, בעי
ריעטה זיך אונד זאָנדטע צו יואש, דעם זאָהנע דעם יהואחז, זאָהן דעם יהוא, דעם קאָניג
גע

רבה: (יז) ויהי אחרי בוא אמציהו
מהכות את אדומים ויבא את
אלהי בני שעיר ויעמידם לו
לארזים ולפניהם ישתחוה וקתם
יקטר: (טו) ויחר-אף יהוה
באמציהו וישלח אריו נביא
ויאמר אליו למה דרשת את
אלהי העם אשר לא-הצילו את-
עמם מידה: (טז) ויהי בדברו
אליו ויאמר לו הליועץ למלך
נתנוך חדל-לך למה יכוה ויחדל
הנביא ויאמר ידעתי כי-יעץ
ארהים להשחיתך כי-עשית זאת
ולא שמעת לעצתי: (יז) ויועץ
לאמציהו מלך יהודה וישלח אל-
יואש בן-יהואחז בן-יהוא מלך

ישראל

ר ש י

פשוט בערי יהודה היו לו לומר ויפשוטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון: (טז) כי יעץ אלהים
להשחיתך. כלומר אם אין אתה שומע לעלתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ
ה' להשחיתך הויל כי עשית זאת ולא שמעת לעלתי ומה היא העללה שהיא לך להחיות במלך

ב א ו ר

ואומר כי ככל החבל הזה ממזרח הגבול עד למערבו פשוט בני הגדוד. (טז) בחנוך, מדברים
בעדם ובכנוני הנוכח, ובפלטם פקדונם רק שפלט נון ל"ס בדרך חסרי הקלות. יכוך, פעל
סתמי כרבים בספרנו, וסכוונה למה יכוך האנשים השומעים דבריך וגדי, ולא יהיה בינלמי
למנוע אותם, כי כל מלכי יהודה אם גם עבדו אלילים, ככל זאת לא חדלו מלכוד אף את
ה' ונניאיו רח לא בלבד שלם, כי החלוה וכן הפחד מפני עבדיהם המתפרלים, התעווס
לעבוד גם אלהי זכר. (יז) ויועץ, נשא ונתן עם יועליו מה לעשות לאנשי ישראל, אשר פשוט

דברי הימים ב כה

ישראל לאמר לך נתראה פנים:
(יח) וישלח יואש מלך ישראל
אל אמציהו מלך יהודה לאמר
החוח אשר בלבנון שלח אל-
הארז אשר בלבנון לאמר תנה
את-בתך לבני לאשה ותעבר
חית השדה אשר בלבנון ותרמם
את-החוח: (יט) אמרת הנה הבית
את-אדום ונשאת לבך להכביר
עתה שבה בביתך למה תתגרה
ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך:

תרגום אשכנזי רב

גע פֿאן ישראל, אום איהם
צו זאגען: קאם, וויר וואל-
לען איינאנדער פֿאן אנגעזיכט
זעהען (יח. ה. קריעג פֿיהרען)!
(יח) דא זאנדטע יואש, דער
קאניג פֿאן ישראל, צו אמציהו,
דעם קאניגע פֿאן יהודה אום
איהם צו ערווערען: דער
דאָרנשטרויך אים לבנון זאגט
טע צור צערער אים לבנון,
מיט דען וואָרטען: גיב דיי
גע טאָטער מינעס זאָהנע
צום ווייבע! דאָ ווילר דעם
פֿעלדעס אָבער אים לבנון
צאָג פֿאַראַיבער, אונד צער-
טראַט דען דאָרנשטרויך.
(יט) דואַרענקסט, ווייל דואַ
דיא אדומים געשלאָגען האָסט

דאָרום ע-העכט זיך דיין מוטא, רוהם צו זוכען; בלייבע ליעבער צוהויזע! וואָרום וויללסט
דאָ דאָ אונגליק אויפֿרייצען? דואַ מעכטעסט פֿאַללען, דואַ אונד יהודה מיט
דיי

ר ש י

ישראל וליפול לפניו כדכתיב ויעל אמליה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו' (יז) לך נתראה
פנים. להראות גבורתו על סוסים ברמסים: (יח) החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח: שלח
אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות: ותעבר ותרמס. ולא רגס הארז להרגו כי זילות
הוא בעיניו לנרות החוח אלא עברה עליו ורמסו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשלוט בזיון גדול
כזה לארז גבוה אף אתה נחוס שאין לך רק שני שנטים ועתה עבדי יקומון עליך וירמסוך
כשישמעו הבזיון הזה: (יט) ונשאת לבך. לרדוף אחר הכבוד ורולה אתה להתכבד אף כי

ב א ו ר

ביהודה וגמרו יחדיו להלחם עם מלך ישראל, אשר הניח לעבדיו לעשות כאלה ולא כהם צם.
לך, במסורה ג' כתיב לך בלשון הליכה וחמר ה"א ובמלכים (י"ד ח') לכה. נתראה פנים,
כלומר לא במארכ ולא בגדודים פושטים (כאשר עשו אנשיך בגבול יהודה) כי בכבד מערכה
פנים אל פנים נתראה יחד. (יח) החוח, ענין המשל הזה אתה (החוח) שולח אלי (הארז)
להעמיד את נבואתי מול נבאך למען ישחקו לפניו ויתפשו זה בזה (והוא לתת את בתך
לבני לאשה), אמנם בטורס חטוש המלחמה בניהם כנר יתגברו עבדי וירמסוך עם כל מילך
החלש, במדרך נף רגלם לנד (וזה תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמס את החוח) בן נ"ל.
(יט) ונשאת לבך להכביר, ולכך יעלה את משבנותיך עוד למעלה להרכות כבודך אין קץ.
וכא להכביר על הכבוד בהפעיל והוראתו התפעל ע"ד כי החזיק עד למעלה (דס"ב ט"ו ח')
שיעורו החזק. ופעל בנד על הכבוד בהפעיל יקר הוא בספרי הקודש וכא רק על הכבוד
והמשא. ובאמת הענין אחד, כי איש יקר הערך יכולה בתואר הגדול והכבוד, וכן הפזות
והכבוד יקרא נקלה, על היותו קל וקטן בערכו, ודומה בלשוננו (חזון וויכטיגער חזון) מענין
(געוויכט). החגרה, על התעוררת הריב והרענת המדון יאמר גרה בפעל (משלי ט"ו י"ח)
והמתעורר מלד עכמו לריב ולמחלוקת עם אחר יקרא מתגרה, כמו אל תתגר צם מלחמה

תרגום אשכנזי

דיר. (כ) אבער אמציהו נאב
קין געהער; דען עס וואר
פאן גאטט (בעשטימט) זיא
פרייז צו געבען, ווייל זיא
דיא גאטטער אדום'ס אויפֿ
געזוכט האטטען. (כא) דא
צאג יואש, דער קאניג פאן
ישראל, העראן, אונד זיא
זאהען איינאנדער פאן אג
געזיכט, (דעס הייסט זיא שטריט
טען מיט זיינאנדער), ער אונד
אמציהו דער קאניג פאן יהודה,
צו בית שמש וועלכעס צו
יהודה געהערטע. (כב) דא
ווארד יהודה געשלאגען פאר
ישראל, אונד זיא פלאהען,
אין יעדער נאך זיינעם צעל
טע. (כג) אונד אמציהו, דען
קאניג פאן יהודה, זאהן דעס
יואש, זאהן דעס אחזיהו,
ערגריף יואש, דער קאניג
פאן ישראל, צו בית שמש,
אונד פיהרטע איהן נאך

דברי הימים ב כה
(כ) וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ בִּי
מִהֲאֱלֹהִים הִיא לְמַעַן תִּתֶּם בִּיד
בִּי דִרְשׁוּ אֶת אֲדֹנָי אֱדֹם:
(כא) וַיַּעַל יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
וַיִּתְּרָאוּ פָנִים הוּא וְאֲמַצְיָהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר
לְיְהוּדָה: (כב) וַיִּגָּף יְהוּדָה לִפְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיָּנֹסוּ אִישׁ לְאֹהֲלָיו:
(כג) וְאֵת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
בֶּן־יוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז תִּפֶּשׂ יוֹאָשׁ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שֶׁמֶשׁ
וַיְבִיֵּאוּהוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּפְרֹץ בַּחוּמֹת
יְרוּשָׁלַם מִשַּׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר

הפונה

ירושלים, עררים דיא מויער פאן ירושלים ניעדער, פאם טהארע אפרים ביו צום
וועג.

ר ש י

ובמלכים הכנז וכן נביתך: (כ) כי מהאלהים היא לשען תתם ביד. כלומר בידהם גדלעיל
ידעתי כי יען אלהים להשחיתך: (כא) נבית שמש. היתה המלחמה והולך לומר שלא תאמר
בשפתו אמנה למה הכיאו לירושלים ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלים:
(כג) ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד כי לא גנה לנו כל כך למרוד האיל ונפרסה

ב א ו ר

(דברים ב' ה'), ושיעור הכתוב הזה, למה תתעורר למלחמה אשר רק לרעהך ולמשלחך תהיה.
(ב) ההם ביד, תת אותם למשקה, ושם יד הוא לניאור הפעל נתן (פרייז געבען), ולזה אין
כורך להזכיר ביד מי. או שהמקרה תמור התואר [כי יד הוא שם המקרה לחזק ולכח בענין
חזקת יד (דברים ל"ב ל"ו) לא ביד (איוצ ל"ד כ')] ושיעורו לתתם ביד אנשי כת המלחמה
עליהם (חזק יד דער חיבערהאלט פרייז לו געבען). (כא) בבית שמש אשר ליהודה,
באלהים נאמר סחם בית שמש, ומפני שהיו בעת ההיא ערים רבים בשם זה כמו און במלכים
הנקרא בית שמש (ירמיה מ"ג י"ג) וכן בנפתלי (יהושע י"ט ל"ח) ובישכר (שם שם כ"ב) לזה
יודיענו סופרנו כי בית שמש זה הוא ציהודה, ונמנה גם בחלוקת הארץ (יהושע כ"א ט"ו).
(כג) בן יהואחז, כמו אחזיהו, רק שהוסב תואר שם יהו מאחריו ללפניו וכן למעלה (כ"א
י"ז). משער אפרים, שער אפרים היה נחומת הלפון ונפתחה מול הקנה המערבי היה שער
הקנה, אס מפני שהיו שם האגרות והמקלועות אשר נקראו בפרשה הנחה בסוק ט"ו בשם
שנות או מפני היותו על פנת החומה, והוא נקרא גם שער השנה, מפני היותו פונה במקלוע

הפונה ארבע מאות אמה:
(כד) וכל־הזהב והכסף ואת כל־
הכלים הנמצאים בבית־האלהים
עם־עבד אדום ואת־אצרות־בית
המלך ואת בני־התערבות וישב
שמרון: (כה) ויחי אמציהו בן־
יואש מלך יהודה אחרי מות
יואש בן־יהואחז מלך ישראל
חמש־עשרה שנה: (כו) ויתר דברי
אמציהו הראשנים והאחרונים
הלא הנם כתובים על־ספר
מלכי־יהודה וישראל: (כז) ומעת
אשר־סר אמציהו מאחרי יהודה

ויקשרו

ר ש י

ווענדעטהארע, פֿיער הונדערט
עללען ווייט, (כד) אונד נאָהם
אַללעס גאלד אונד וילבער
אונד אַללע גערעטהע, דיא
זיך פֿאַנדען אים הויזע גאָט.
טעם בייא עובד אדום, אונד
דיא שעטצע דעם קאַנינגס־הויז.
זעם אונד דיא גייסעלן, אונד
קעהרטע נאָך שמרון צוריק.
(כה) אמציהו, דער זאָהן
דעם יואש, דער קאַנינג פֿאַן
יהודה, לעבטע נאָך דעם
טאָדע דעם יואש, דעם זאָהן.
נעם פֿאַן יהואחז, קאַנינגס
פֿאַן ישראל, פֿינפֿטען יאָה.
רע. (כו) דיא ווייטערע גע.
שיכטע דעם אמציהו פֿאַם
אַנפֿאַנגע ביו צו ענדע,
איזט פֿערציכטעט אים כולע
דער קאַנינגע פֿאַן יהודה אונד
ישראל. (כז) אונד פֿאַן דער
צייט אָן, דיא אמציהו פֿאַן
דעם עוויגען וויד, שטייטע.
טע

החומה: (כד) הנמצאים בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האולרות כל ימיהם כדלעיל: ואת בני התערבות. שלא הניחו ישראל את אמליו להיות עוד מלך בירושלים עד שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (כז) בני רנרביא. ורבינו יוסף פירש תערבות אותן התערבות שהיה לו למלך נתונים בערבות שלא ימרדו אבותם בו ולא נראה לי כי לא מלינו שגברה יד יהודה כל כך על אחריים שיהו לריבים ליתן ליהודה בניהם לערבון ומעת אשר סר אמליו מאחרי ה' ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי היה לבס דוח אים על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו

ב א ו ר

החומה מפון לים, והראשון נאמר במלכים והשני בספרנו והוא אחד. ארבע מאות אמה, היו הפרטים בחומת ירושלים הלך וסבב. עובד אדום, שהיו הוא ובניו נגידים על האולרות (דה"א כ"ו ט"ו), וכ"כ הרד"ק. בני התערבות, בני השרים שנתונים המלכים זה ביד זה להקים הכרית והשלום ביניהם (רד"ק). והיו עפ"י ערבון, על קיום השלום והאמת. ושני דעות יש בזה, לד"ק היו בני מלכים אחריים הנתונים ביד אמליו או בני שרי יהודה אשר תפס אמליו לבגל ימרדו בו אבותיהם (וכן פירש"י במלכים); ולדעת אחריים לקח לו מלך ישראל מיהודה את בני השרים לערבון, לבגל ימריע עוד אמליו את השלום והשלום, וכן נראה דעת רש"י בזה, והוא דחוק, כי לא יכון עפ"י ה"א הידיעה התערבות, אחרי שלקחם באותה שעה לערבון, והיה לו לאמור בני תערבות, או בניס לתערבות. (כז) ומעת, בפשטות הכתוב נראה היות הענין כך, מעת מלחמתו עם ישראל, והוא בזמן אחד עם סורו מאחרי ה', למחמה השנאה בין שרי יהודה ובניו, והם קשרו הקשר הלך ורג, וקמו גשלי המרד על ראשו חמא עשרה

וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלַם
וַיָּנֶם לְכִישָׁה וַיִּשְׁלְחוּ אַחֲרָיו
דְּכִישָׁה וַיִּמִּיתֵהוּ שָׁם: (כח) וַיִּשְׁאַהֲוּ
עַד־הַסּוּסִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר יְהוּדָה:

טע מאן ווידער איהן איינע
פֿערשווערונג צו ירושלים,
ער פֿלאָה נאָך לביש, אונד
זיא זאנדטען איהם נאָך, גען
לביש, אונד מאדטעטען איהן
דאָעלכסט. (כח) דאָן לעגט
טען זיא איהן אויף פֿפֿערדע,
אונד כאָפּ כעגרב איהן ביא
זיינען פֿאַטערן, אין דער
שטאָרט יְהוּדָה.

כו (א) וַיִּקְחֻ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־
עֲזִיָּהוּ וְהוּא בֶן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ הַחֹת אָבִיו
אֲמֻצִּיָּהוּ: (ב) הוּא בָּנָה אֶת־
אֵילוֹת וַיִּשְׁיבָה לַיהוּדָה אַחֲרֵי
שֶׁכַּב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו: (ג) בֶּן־
שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה עֲזִיָּהוּ בְּמַלְכוֹ
וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מָלָךְ
בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ יְכִילִיָּה מִן־
יְרוּשָׁלַם יְחִי' י

כו (א) דאָן גאנצע פֿאָלק
יְהוּדָה וועהלטע דען
עזיהו [דער אין זיינעם זעב].
זעהנטען יאהרע וואָר[אונד]
מאָסטע איהן צום קאָניגע
אנשטאטט זיינעם פֿאַטערס
אמציִהוּ. (ב) ער בויעטע
אילות, אונד בראָסטע עס
צוריק אן יְהוּדָה, נאָכדעם
דער קאָניג זיך געלעגט צו
זיינען פֿאַטערן. (ג) זעכצעהן
יאהר וואָר עזיהו אַלט, אַלס
ער קאָניג וואָרד, אונד צוויי
אונד פינפֿציג יאהרע רעגירט.

טע ער צו ירושלים. דער נאָהמע זיינער מוטטער וואָר יכיליה פֿאָן ירושלים. (ד) ער
טהאַט

ר ש י

לפי שנתגרה במלך ישראל: (כו) וינם לכישה. עיר מזכר אשר נלחם עליה שנחרב ונסע לביש' ויהי שם ט"ו שנים עד ששלחו אחריו לכישה וימתהו שם ואוחז ט"ו שנה שהיה בלביש מולכת יכליהו אס עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף ז"ל ראיתי גם אוחז ט"ו שנים שהי' בלביש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפתרו בן שהרי כתיב בשמך והוא בן שש עשרה שנה ומלא שלא היה בזמן שנת אביו אלא בן שנה ועוד שא"כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו כחיי אלא משמע שלא מלך בחיי אביו:

ב א ו ר

עשרה שנה ואז הוליאן מחשבתם לעיני השמש וקשרו עליו בירושלים, והוא נמלט לכישה, אך הם שלחו מיד אחריו וימיתוהו שם. לכישה, אמת המזרות בנגב יהודה אשר החזיק רחבעם (דה"ב י"ב ט'). - (כח) בעיר יהודה, היא עיר דוד אשר שם קברות מלכי יהודה.

כו (א) עזיהו, במלכים עזריהו והרי"ט. נוסף כמו דרמסק. ויש למלוא טעם החילוף בשווי ההוראה כי עזי יה אחד הוא עם עזרי יה. וימליכו אותו, כי לא את מלכות אביו וזרעו שנקו העם כ"א את עלילותיו לבד. (ב) הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה, שיעורו בנה את אילת אחרי שהשיבה ליהודה. ובנה שיעורו המזיק. אחרי שכב המלך

דברי הימים ב כו

הרגום אשכנזי רד

ירושלם: (ד) ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה אמציהו אביו: (ה) ויהי לדרך אלהים בימי זכריהו המבין בראת האלהים ובימי דרשו את יהוה הצליחו האלהים: (ו) ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים: (ז) ויעזרהו האלהים על פלשתים ועל הערביים היושבים בגור-בעל והמעונים: (ח) ויהנו העמונים מנחה לעזיהו ויגד שמו עד לבוא מצרים כי

טחאט וואס רעכט וואר אין דען אויגען דעם עוויגען, גאנץ זא, וויא אמציהו, זיין פאטער, נעטהאן האטטע. (ה) ער זוכטע גאטט, זא לאנגע זכריהו לעכטע וועל-כער דורך דיא ערש ינונגען גאטטעס בעלעהרטע; אונד זא לאנגע ער דען עוויגען זוכטע, ליעם איהן גאטט גליקליך זיין. (ו) ער צאג אויס, אונד שטרייטט ווידער דיא פלשחים, אונד רים ניערער דיא מויער פאן גת אונד דיא מויער פאן יבנה אונד דיא מויער פאן אשדוד, אונד בויעטע שטעדטע אום אשדוד אונד אונטער דען פלשחים. (ז) אונד גאטט האלט איהם ווידער דיא פלשחים, אונד ווידער דיא ערבים, דיא צו גור בעל וואהנטען אונד ווידער דיא מעונים. (ח) דיא עמונים

החזיק

יחירי

גאבען דעם עזיהו געשענקע, אונד זיין נאמע געלאנגטע ביז נאך מצרים; דען ער ווארד זעהר

ר ש י

כו (ד) ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו. (ה) בימי זכריה. זה עזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים ב' י"ב) יהואחז אחזיהו: המבין בראות אלהים. שהבין בראת האלהים שטובה היא ונתיירא מה': ויבן

ב א ו ר

המלך, מזה למד נס"ע כי מלך גם נחיו. (ד) ככל אשר עשה, בתחלת מלכותו. (ה) ויהי לדרוש אלהים, שיעור הכתוב ויהי מוכן ומרוצה לרוש את אלקים, וכן כי להכילכו (דה"ב י"א כ"ב) שיעורו כי חשב ורצה להמליכו, ונכלל מיבן הכון ביחס הלמ"ד. המבין בראות האלהים, החזה בראות אלקים בנבואה ומניס. ואולי מבין יונא, והבונה שהיה מבין לכני הנביאים או לשאר העם את כל מראות ה' אשר ראתה עינו. (ז) גת, גת ואשדוד ידועים הם ממשה סרני פלשמים השוכנים במערב יהודה, והעיר יבנה לא נזכרה עוד זולת זה בא"הק, אבל בדברי חז"ל מפארה היא ועליה נקא ריב"ז מאת אספספוס קיסר לתתה לו פס חמיה ולכלתה-החרבה (גיטין כ"ו ע"ב), ובלשון היונים ורוב הסופרים שמה יאמני"א, והימה ב:בול ארץ פלשמים. באשדוד, נזכר העיר אשדוד ובחלרותיה. ובפלשחים, כלל אחרי הפרט, (ז) והמעונים, נזכרו למעלה (דה"א ד' מ"א). (ח) העמונים, לפי פשטות הכתוב נראה כי הם

תרגום אשכנזי

זעהר מעכטיג. (ט) עויהו
בויעטע טהירמע צוירושלים
אויף דעם עקטהארע אונד
אויף דעם טהאל. טהארע,
אונד אין דען ווינקעלן, אונד
בעעסטגטע זיא. (י) ער
בויעטע אויך טהירמע אין דער
וויסטע, אונד גרוב פיעלע
ברוננען; דען ער האטטע
גראסע העערדען, אונד אין
דען גרינדען אונד אין דער
עבענע (האטטע ער) אקער.
לייטע, אונד ווינצער אויף
דען בערגען אונד אויף דעם
כרמל, אינרעם ער איין
פריינד דעם לאנדבויעס וואר.
(יא) עויהו האטטע איין העער
פאן קריעגסמענערן דיא צור
ארמעע אין שאארען אויס.
צאגען נאך דער צאהל אויף
רער מוסטערונג דורך יעאל,
דען שרייבער, אונד מעשיהו,
דען פארשטעהער, אונטער

דברי הימים ב כו

החזיק עד למעלה: (ט) ויבן
עזיהו מגדלים בירושלים עד-
שער הפנה ועל-שער הגיא ועל-
המקצוע ויחזקם: (י) ויבן מגדלים
במדבר ויחצב ברות רבים כי
מקנה רב היה לו ובשפלה
ובמישור אכרים וכרמים בהרים
ובכרמל כי אהב אדמה היה:
(יא) ויהי לעזיהו חיל עשה מלחמה
ויצא צבא לגדוד במספר
פקדתם ביד יעואל הסופר
ומעשיהו השומר על יד-חנניהו
משרי המלך: (יב) כל מספר
ראשי האבות לגבורי חיל

יעואל קרי. קמץ כז"ק
אויפזיכט דעם חנניהו, דער פאן דען אבערסטען דעם קאנינגס וואר. (יב) דיא גאנצע
צאהל דער פאמיליענהייפטער ביא דען שטרייטבארען מעננערן וואר צווייא טויז

זענר

ר ש י

(ט) ויבן עזיהו מגדלים ויחזקם. הולך לחזק מה שפרטו בחומה בימי אביו: (י) אכרים
אכרים: (יב) ויחזקם. דיגמא (שם ב' כ"ה) לנורמים וליוגנים שומרי כהמות היו לו:
כי אהב אדמה היה. מפורש בנ"ר ב' להיטים אחרי אדמה היה ולא נמלא כס מועלת הוא

ב א ו ר

הם המעונים הנזכרים מקודם רק כהיפך כנש וכנש. החזיק, תמור ההתפעל ושיעורו החזק, וכן למעלה ונשאך לכך להכניד (כ"ה י"ט) שיעורו להחכנד. (ט) שער הפנה, מבואר בפרשה
הקודמת פסוק כ"ג והוא במקצוע הלפין לפאת מערב, והשער הזה נשמת בסדר השערים
בנחמיה ג' וי"ב. שער הגיא, במקצוע המערב ללד לפון וסם התחיל הגיא הגדול אשר בו
חלו מימי השלוח (ישעיה ס' ו') או נחל גישון (מ"א ח' ל"ג) ושמוך לו במערב (מלפון
לדרום) שער אשפות (עיין נחמיה ב' י"ג וט"ו). ועל המקצוע, הפנה בקצוי שתי קומות או
שירות נקרא מקצוע, והוי"ו ועל המקצוע לביאור הקודם, כלומר המגדלים שנה על שער
הפנה והגיא, במקצוע החומה ללד מזרח ומערב היו בנויים. (י) מגדלים במדבר, לראות
משם את האויב הנא לאחמה, וכן למשמר אנשי הלנא, כי רוב האויבים דרך המדבר היו
נאים. אכרים, עובד אדמה נקרא אקר. אוהב אדמה, אוהב עבודת האדמה. (יב) מספר
ראשי האבות, המספר אשר הורס מאת ראשי האבות, כי ראשי האבות ספרו אנשיהם כנל

משפחה

דברי הימים ב כו

חרגום אשכנזי רה

וענד אונר זעכס הונדערט.
(יג) אונר דיא קריענסמאכט
אונטער איהנען וואר דרייא.
מאהל הונדערט טויזענד אונר
זיעבענטויזענד אונר זיעבענ-
הונדערט, דיא דען קריעג
פֿיהרטען מיט העלדענקראַפֿט,
דעם קאָניגע בייא צו שטע-
הען ווידער דען פֿיינד.
(יד) עזיהו בעשטימטע פֿיר
זיא, פֿיר דאָ גאנצע העער
נעהמליך, שילדע, שפעערע,
העלמע, פֿאנצער אונר באָנען
נעכסט שטיינשליידערן.
(טו) ער ליעם אויך צו ירושלים
קינסטליכע ווערקצייגע מאַ-
כען, קינסטלער ערפֿינדונג
וועלכע בעשטימט וואָרען
פֿיר דיא טהירמע אונר פֿיר
דיא עקען, אום מיט פֿילען
אונר מיט גראַסען שטיינען
צו שלידערן; זיין נאָמע פֿער-
ברייטעט זיך ביז אין דיא
גבּה

אלפים ויש מש מאות: (יג) ועל-
ידם חיל צבא של מש מאות אלף
ושבעת אלפים וחמש מאות
עושי מלחמה בכח חיל לעזר
למלך על־האויב: (יד) ויכן להם
עזיהו לכל־הציבא מגנים
ורמחים וכובעים ושרינות
וקשתות ולאבני קלעים:
(טו) ויעשו בירושלם חשבנות
מחשבת חושב להיות על-
המגדלים ועל־הפנות לירוא
בחצים ובאבנים גדלות ויצא
שמו עד־למרחוק כי־הפריא
להעזר עד־כי־חזק: (טז) ובהזקתו

הזין בדגש

גבּה

פֿערנע; דען ער טראָף אויסעראָרדענטליכע פֿערטהיידונגסאָנשטאַלטען, ביז ער
זיך גענצליך בעפֿעסטגעט האַטטע. (טז) אַלס ער זיך אַבער בעפֿעסטגעט האַטטע
וואָרד

ר ש י

וקין: (טו) חשבונות מחשבת חושב. דוגמא (שמות כ"ח) מעשה חשב כלי מלחמות עשה באומות
כגון דיק ואלים המונחים בחומה כדכתיב (משלי כ"ד) כי נתחבולות תעשה לך מלחמה:
וימעל

ב א ו ר

משפחה ועיר, והם מסרוהו ליעיאל ומעשיהו, ושני אלה ליד חנניהו השר. (יג) חיל צבא,
מלבד גבורי־חיל הנוכחים מקידם. בכח חיל, כפל ענין אחד בסמיכות כמו הנלי שוא, שמחת
גילי, אישון חושך, ומורה על החזק המופלג. (יד) וכובעים, כובע הוא מכסה על הראש
להולכים במלחמה (ש"א י"ז ה'). ולאבני, למ"ד בהוראת על (נעבסט) או שהוא נוסף כלמ"ד
לאבשלים (דה"א ג' ב'). קלעים, קלע יאמר על השלכת האבן לנגדו, והאבן המקלוע
יקרא קלע ובהפסק קלע (ש"א כ"ה כ"ט) וברבוי קלעים. (טו) חשבינות, בדגש הש"ן
ודוגמתו בקהלת (ז' ט') והוראתו על עומק המחשבה להשכיל המלאכה מכל כד. מחשבת,
חסר בית ושיעורו במחשבת חושב, והוראת חושב ידוע מן התורה (שמות י' כ"א) על
אומן וחרש אשר יחשוב ויכיל ויסלף חכמות לעשותה על אופן השלום ביותר. הפנות, מגרעות
רכים עשו מקדם נפנים החומה, והם היו יולאים מחזן לעיר נעיוול כמין בליטה ונקרא
(ברוסטוועהרען), ושם נבנו הליחמים נעת מור והורו מעל החומה, והבליטות העגולות
האלה

גְּבִיָּה לְבֹו עַד-לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל
בַּיהוָה אֱלֹהָיו וַיָּבֹא אֶל-הִיכַל
יְהוָה לְהִקְטִיר עַל-מִזְבֵּחַ
הַקְּטֹרֶת: (יז) וַיָּבֹא אַחֲרָיו עֲזַרְיָהוּ
הַכֹּהֵן וְעַמּוֹ כֹּהֲנִים וְלִיהוָה
שָׁמוֹנִים בְּנֵי-חֵיל: (יח) וַיַּעֲמֵדוּ
עַל-עֲזַרְיָהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא-
לָךְ עֲזַרְיָהוּ לְהִקְטִיר לַיהוָה כִּי
לְכֹהֲנִים בְּנֵי-אֹהֶרן הַמִּקְדָּשִׁים
לְהִקְטִיר צֵא מִן-הַמִּקְדָּשׁ כִּי
מַעֲלָתָ וְלֹא-לָךְ לְכַבֹּד מִיְהוָה
אֱלֹהִים: (יט) וַיִּזְעַף עֲזַרְיָהוּ וּבִידוֹ
מִקְטֹרֶת לְהִקְטִיר וּבִזְעָפוֹ עִם-
הַכֹּהֲנִים וְהַצֹּרֶעַת זָרְחָה בִּמְצָחוֹ
קָפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית יְהוָה מֵעַל
לְמִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת: (כ) וַיִּפֹּן אֲדָיו
עֲזַרְיָהוּ כַּהֵן הָרֹאשׁ וְכָל-הַכֹּהֲנִים

והנה

אינדם ער געגען דיא פריעכטער זיך ערצירנטע, ערשען איין אויסזאטץ אן זיי
נער שטירנע, אין געגענווארט דער פריעסטער אים הויזע דעם עוויגען, פֿאַר דעם רויִם,
אלטאַרע. (כ) אַלס נון עזריהו, דער אָבער-פריעסטער, אונד אַללע פריעסטער זיך צו איהם
וואַנד.

ר ש י

(טז) וימעל זה' אלהיו. כאן נופל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמא' (ויקרא ה') נפש כי
חמסול מעל וחסטה בשגגה: ויבא אל היכל ה'. שזמר נחה למלך לשרת למלך הכבוד:
(יט) ובידו מקטרת להקטיר. ורלה להכות זו הכהן המונעו מלהקטיר קטרת:

ב א ו ר

ראלה החלולים מפנים וקראו פנוח, ומכרו גם כלפניה (א' ט"ז וג' ו'). (יז) ויבא, עיין
למעלה (דה"א ה' ל"ו). (יח) ולא לך לכבוד, בחסרון פעל המליאות בחביריו הרבים,
ושיעורו לא יהיה לך לכבוד. (יט) מקטרת, הכלי וכל עניני הקטרת אשר בו נקרא בשם
מקטרת לכלול המחמה ואשר בתוכה יחד. זרחת, הלועט היתה בהירה בשמש ומזה שם
נהרת (מהר"ק) והאנאר היקר לשם עמוס (ח' א') העתיק דברי יוסיפון בענין זה ע"ש.

וואַרד ער איבערמיטהג ביו
צום פֿערדערבען; ער פֿרע.
פֿעלטע געגען דען עוויגען,
זיינען גאָטט, ווייל ער אין
דען טעמפעל דעם עוויגען
גינג, אום צו רייכערן אויף
דעם אַלטאַרע מיט רייכער.
ווערק. (יז) עזריהו דער פֿריע-
סטער גינג איהם נאָך, אונד
מיט איהם וואַרען אַכטציג
פֿריעסטער דעם עוויגען ביע-
דערע מאַננער. (יח) זיא
ווי דערשטאַנדען עזריהו,
דעם קאָניגע, אונד שפּראַ-
כען צו איהם: ניכט דיר עזריהו,
געביהרט עס, צו רייכערן
פֿאַר דעם עוויגען, זאָנדערן
דען פֿריעסטערן, דען זאָה-
נען אהרן'ס, דיא געהייליגעט
זינו אום צו רייכערן! ענט-
פֿערנע דיר אום דעם היי-
ליגטהומע, דען דוא פֿרע.
פֿעלטעסט, אונד עס גערייכט
דיר ניכט צור עהרע ביא
גאָטט דעם עוויגען! (יט) דא
וואַרד עזריהו צאָרניג; דאז
רויכפֿאַס צום רייכערן, וואַר
שאַן אין זיינער האַנד אונד

ו

דברי הימים ב כו

תרגום אשכנזי רו

וואנדטען, זעהע! דא וואר
ער אויסגעטצט און זיינער
שמירנע, זיא טריעבען אהן
אלוא הינוועג, אינד אייך
ער זעלבסט איילטע הינויס,
דען דער עוויגע האטטע איהן
געשלאגען. (כא) עזיהו, דער
קאניג, וואר אויסגעטצט ביז
צו זיינעם שטערבעטאגע, אונד
וואהנטע אין איינעם זיעלען
הויזע, אלס אויסגעטצטער;
דען ער וואר אויסגעשלאסן
סען פאם הויזערעס עוויגען,
אונד יותם, זיין זאחן, וואר
איבער דאז הויז דעם קאניגס
געזעטצט, אלס ריכטער איבער
דאז פאלק דעם לאנדעס.
(כב) דיא ווייטערע געשיכטע
דעם עזיהו, פאם אנפאנגע
ביז צו ענדע פערציילטעטע
דער פראפעט ישעיהו, דער
זאחן דעם אמוץ. (כג) עזיהו
לעגטע זיך צו זיינען פאטערן,
אונד מאן בעגרוב איהן בייא
זיינען פאטערן נור אייף דעם

והנה יהוא מצרע במצחו
ויבהילוהו משם וגם הוא נדחה
קצאת כי נגעו יהוה: (כא) ויהי
עזיהו המלך מצרע ועד יום
מותו וישב בית החפשות מצרע
כי נגזר מבית יהוה ויותם בנו
על בית המלך שופט את העם
הארץ: (כב) ויתר דברי עזיהו
הראשנים והאחרנים כתב
ישעיהו בן אמוץ הנביא:
(כג) וישכב עזיהו עם אבותיו
ויקברו אתו עם אבותיו בשדה
הקבורה אשר למלכים כי אמרו
מצרע הוא ומלך יותם בנו
תחתיו:

החפשי קרי

כו

בעגרעכניספערדע דער קאניגע; דען זיא שפראכען: ער איזט אויסגעטצט. און
שטאטט זיינער ווארד קאניג זיין זאחן יותם.

פניף

ר ש י

(כא) בית הכפשי. ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית הקברות על שם צמחים חפשי (ת
פ"א): כי נגזר. לו מלגל עוד בין הנביאים דוגמא (מגילה ב') ואת אשר נגזר עליה: (כג) ליה
הקבורה. ולא במערה עם המלכים:

ב א ו ר

(ב) נדחה, הדוחק והלחץ את חבירו ויניעהו ממקום מלכו הלאה נקרא דוחפו כמו שנמלא
הרכס בלשון המשנה, והדחק מלך עלמו ללכת ממקום ידוע בחפזו ויקרא נדחה בנפעל
המורה על התפעל במנהג הלשון. (כא) בבית החפשי, בבית הנפרד והנגדל משאר
הבתים והוא כמו חפשי מכל חיבור ודבק, ולזה מ"י במלכים (אשר נשמת כל המעשה הארוך
שלפניו ולא נאמר רק בסתמות כי נגעו ה' וכי היה מלורע וישב בבית הכפשי) בר מן
ירושלים. ולהחכם געזעניס דעת אחרת בזה ע"ש. נגזר, נדל ונפרד מבוא אל בית ה'
מחמת טומאתו, ומפני גנאי זה הסתיר את נפשו במסתרים ולא שזפמו עין איש, כי יותם
בנו היה ממונה על בית המלך ושופט את הארץ. (כג) בשדה הקבורה, בשדה ולא במערה
אשר בו לקבורה המלכים:

ירושל

כז (א) פִּינָה אִינֵד צוואנציג
יאהרע וואר יוחם אלט,
אלס ער קעניג ווארדע, אינד
זעכצעהן יאהרע רעגירטע
ער אין ירושלים. דער נאמע
זיינער מוטטער וואר ירושה,
דיא טאכטער דעם צדוק. (ב) ער
טהאט, וואס רעכט וואר אין
דען אויגען דעם עוויגען, גאנץ
זא, וויא עזיהו זיין פאטער
געטהאן האט; נור גינג ער
ניכט אין דען טעמפל דעם
עוויגען, אונד דאז פאלק
בליעב נאך אין דער פער-
דערבנים. (ג) ער בויעטע דאז
אבערע טהאר דעם גאטטעם

כז (א) בְּנֵי-עֲשָׂרִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה
יֻתְּם בְּמֶלְכּוֹ וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ
יְרוּשָׁה בֶּת-צְדֻק: (ב) וַיַּעַשׂ הַיִּשְׂרָאֵל
בְּעֵינָיו יְהוָה כָּל אֲשֶׁר-עָשָׂה
עֲזִיָּהוּ אֲבִיו רַק לֹא-בָא אֶל-הֵיכַל
יְהוָה וְעוֹד הָעָם מִשְׁחִיתִים:
(ג) הוּא בָנָה אֶת-שַׁעַר בֵּית-יְהוָה
הָעֲלִיּוֹן וּבְחֻמַּת הָעֵפֶל בָּנָה לָרֶב:
(ד) וְעָרִים בָּנָה בְּהָר יְהוּדָה

ובחרשים

היועם, אונד אן דער מויער דעם עופל חיינעם בענדערעם פֿעסטען געביידעם) בויעטע ער
פֿיעל. (ד) ער בויעטע אויך שטעדטע אויף דעם געבירגע פֿאן יהודה, אונד אין דען
וועל

ר ש י

כז (ב) ככל אשר עשה עזיהו אביו. העובות שעשה אביו וזה שאמר רבי שמעון בן יוחאי
במס' סיבה אלמלא יהיה אברהם אביו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אי
הייתי מקבל עלי חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יוחם בן עזיהו עמי היינו מקבלין
עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שכל המלכים שלפניו ולאחריו מלינו בהם חטא חון מיוחס.
דו"ק דאורי' החתי שלמה נשי הטו לכנו רחבעם עזב את תורת ה' אביהו וילך בכל חטאי'
אביו אסא הוליד כסף וזהב מאולרות בית ה' ונתן הנביא בית שהפכת יהושפט נחמנו לרע
יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועלתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדש אמליה השחתה
לפסילי שער עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך דרכי מלך ישראל וגם עשה מזבחות לנעלים
חזקיה נבה לבו ויהי עליו קלף ועל שלשה לא הידו לו מנשה עשה הרע בעיני ה' יאשיהו לא
שמע דברי נבו מפי אלהים לדקיה עשה הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני ירמיה אבל יוחם
לא נמלא בו שום דופי (כך אמר לי רבי אלעזר בר משה): ועוד העם משחית' בדכתיב (במלכ')
ב' ט') עוד העם מזבחים ומקטרים: (ג) ובחומות העיפול. דוגמא (ישעיה ל"ב) עופל ונתן

ב א ו ר

כז (א) ירושה, במלכים ירושא נאל"ק בפלס ארמי. (ב) רק לא בא, הנכון כפי' הרד"ק
כי לא בא אל היכל ה' בעבור שנבשל בו אביו, ולא רצה לכונו ולהתפלל שם ולהקריב
קרנותיו והיה מקריב בנמות, וזה מה שאמר אחריו ועוד העם משחיתים, כמו שמפורש במלכים
(פסוק ל"ה) עוד העם מזבחים ומקטרים בנמות. ועוד הביא פי' אחר, כי הישר בעיני ה'
עשה כאביו, ורק כמה שזא אל ההיכל להקטיר לא עשה כמיהו. (ג) בנה, החזיקו ומדשו,
כי כבר היה השער הזה בימי יואש (למעלה כ"ג ב') ומפני היותו רעוע החזיק יוחם את בנקו
ויחדש אותו, ונקרא על שם זה בירמיה (ל"ו י') שער בית ה' החדש. ובהה אס גם לא
בא יוחם אל היכל ה' (לפי' ראשון של הרד"ק) אין הכוונה שלא בא שם כל עיקר (כי כל
מלכי יהודה לא חדלו מלכוד את המקדש, אס גם אחיהו מהם הקריבו בנמות או זנו נחשתושי
העם) כ"א שלא בא שם כראוי, ולזה אינו מן החימה, שבה את שער בית ה' העליון,
שהוא נוכח בית המלכות. ובחומת העופל, עופל נראה היותו בעיקר הלשון שם למקום

דברי הימים ב כז

תרגום אשכנזי רו

וועלדערן בויעטע ער שלעם.
סער אונד טהירמע. (ה) ער
שטרייטט מיט דעם קעניגע דער
זאהנע עמון'ס, אונד איבער-
וואנד זיא. דיא זאהנע עמון'ס
גאכען איהם אין דיעזעס יאה-
רע הונדערט טאלענטע זיל-
בערס, צעהן טויזענד כור וואי-
צען אונד צעהן טויזענד כור
גערשטע. דיעס בראכטען
איהם דיא זאהנע עמון'ס אויך
איים צווייטען אונד אים דריט-
טען יאהרע. (ו) יוחם ווארד
מעכטיג, ווייל ער דען רעכ-
טען וועג גינג פאר דעם עווי-
גען, זיינעם גאטטע. (ז) דיא
ווייטערע געשיכטע דעם יוחם,
אללע ווינע קריגע אונד ווינע
טהאטען זינד פערצייכעט אים
בוכע דער קעניגע פאן ישראל
אונד יהודה. (ח) פניף אונד
צוואנציג יאהרע וואר ער אלט,
אלס ער קעניג וואורדע, אונד
זעכצעהן יאהרע רעגירטע
ער צו ירושלים. (ט) יוחם לעג-
טע זיך צוויינען פאטערן, אונד
מאן בעגרוב איהן אין דער

ובחרשים בנה בירניות
ומגדלים: (ה) והוא נלחם עם-
מלך בני-עמון ויחזק עליהם
ויהנו-לו בני-עמון בשנה ההיא
מאה ככר-כסף ועשרת אלפים
כרים חטים ושעורים עשרת
אלפים זאת השיבו לו בני-עמון
ובשנה השנית והשלישית:
(ו) ויתחזק יוחם כי הכין דרכיו
לפני יהוה אלהיו: (ז) ויתר דברי
יוחם וכל-מלחמתיו ודרכיו הנם
כתובים ער-ספר מלכי ישראל
ויהודה: (ח) בן-עשרים וחמש
שנה היה במלכו ושש-עשרה
שנה מלך בירושלם: (ט) וישכב
יוחם עם-אבתיו ויקברו אתו

בעיר

ר ש י

היה בונה מלודות: (ד) ובחרשים בנה בירניו. ל' בירה גדולה:

ב א ו ר

גנוה ורס ועל זה יורה הפעל ויע פלו לעלות (כמדנר י"ד מ"ד). (ד) ובחרשים, לד"ק
ע"י חרשים ואומנים וזה דמוק, ויותר נראה פי' הרד"ק שהוראתו יער והיחיד חד"ש (יחזקאל
ל"א ג') והרבו חרשים כמשפט. בירניות, בנין בלור ומוקף חומה נקרא בירן והוא אחד
עם בירה (ד"א כ"ט ח'). (ה) השיבו לו, מענין והשיב למלך ישראל מאה אלף כנים וגו'
(א"כ ג' ד') כי כמו שיפול פעל שוב על הליכה סתמית למקום ידוע, אף אם לא יחזור
ההולך למקום שהלך משם כמו וישבו ירושלים (י"ט ח') ישובו רשעים לשאלה (תהלים ט'
י"ח) כן יאמר השיב בהפעל על המוליך שום ענין למקומו הראוי. ואולי יאמר השיב ביחוד
על הבאת מנחה ומס קבוע מפני כי ישוב הענין הזה ויחזור מדי שנה בשנה. (ז) ודרכיו,
הם עלילותיו ופעולותיו בכל הדרך אשר הלך בארץ. (ח) בן עשרים, כפל הענין, כי כבר
נאמר זה בראש הפרשה, נראה שהוא חוספת מאומרת, כי בהעתקת שבעים הזקנים נשמע
כלל וכלל:

תרגום אשכנזי

שטארט דויר'ס. אנשטאטט
זיינער ווארדע קעניג זיין זעהן
אחו.

דברי הימים ב כו כח

בעיר דויד וימלך אחז בנו
תחתיו:

כח (א) בן-עשרים שנה אחז
במלכו ושש-עשרה
שנה מלך בירושלם ולא-עשה
ה' אשר בעיני יהוה כדויד אביו:
(ב) וילך בדרכי מלכי ישראל
וגם מסכות עשה לבעלים:
(ג) והוא הקטיר בגיא בן-הנח
ויבער את-בניו באש כחעבות
הגוים אשר הרישיהוה מפני בני
ישראל: (ד) ויזבח ויקטר בבמות
ועל-הגבעות ותחת כרעין רענן:
(ה) ויחנהו יהוה אלהיו ביד מלך
ארם ויכו-בו וישבו ממנו שביה
גדולה ויביאו דרמשק וגם ביד-
מלך ישראל נתן ויך-בו מכה
גדולה: (ו) ויהרג פקח בן-רמליהו
ביהודה מאה ועשרים אלף ביום

כח (א) צוואנציג יאהרע וואר
אחו אלט, אלס ער
קעניג ווארדע, אונד געצעהן
יאהרע רעגערטע ער צו
ירושלים. ער טהאט ניכט,
וואס רעכט וואר אין דען אוי-
גען דעם עוויגען וויא דויד, זיין
אנהערר, (ב) זאנדערן ער
וואנדעלטע אין דען וועגען דער
קעניגע פאן ישראל, ליעס אויך
גענאסענע בילדער טאכען
פיר דיא בעלים; (ג) ער בראכט
טע ריכערווערק דאר אים
טהאלע דער זאהנע הנם, אונד
פערבראנטע ווינע זאהנע אים
פייער, נאך דען גרייעלטהא-
טען דער פלקער, וועלכע
דער עוויגע פערטריעבען האט-
טע פאר דען זאהנען ישראל'ס.
(ד) ער אפפערטע אונד ריי-
כערטע אויך דען האהען, אויך
דען היגעלן אונד אונטער יע-
דעם בעלויבטען בויע. (ה) דא
גאב איהן דער עוויגע, זיין
גאטט, אין דיא האנד דעם קע-
ניגס פאן ארם; זיא שלוגען
איהן, טאכטען פאן איהם פיע-

לע געפאנגענע, אונד פיהרטען זיא נאך דרמשק; אייך אין דיא האנד דעם קעניגס פאן
ישראל ווארדע ער געגעבען, דער איהם איינע גראסע ניערערלאגע בייא בראכטע.
(ו) פקח, דער זאהן דעם רמליהו, ערשלוג אין יהודה הונדערט אונד צוואנציג טוי-
זענר

ב א ו ר

כח (א) בן עשרים, נאזר נמלכים ב' פרשה ט"ז. (ב) מסכות, חזנית בעלים נסונה נהמך
בפוט הנמושה והמתנת, והפעל מזה הפסל נסך חרש (ישעי' מ' י"ט). (ג) ויבער,
נפשוט ה' וזיה על שריפה ממש וכן תרגמתי, ויותר היה נ"ל כי ויבער הוא בחילוף נכח
וכאב וכמו ויעכר. בגיא בן הנח, הוא מקום מגועל חצר כדורו צו את המולך והעניו
לו שם את בניהם נחש יוקדת (ירמיה ו' ל"ב) ונקרא גם גיא הנח (יהושע ט"ו ח').
בן

דברי הימים ב כח

אֶחָד הַכָּל בְּנֵי־חִיל בְּעֶזְבְּכֶם אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם: (ז) וַיַּהֲרֹג
זַכְרִי וַגְּבוֹר אֶפְרַיִם אֶת־מַעֲשִׂיהוּ
בֶן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עֲזַרְיָקָם נָגִיד
הַבַּיִת וְאֶת־אֶלְקָנָה מִשְׁנֵה
הַמֶּכֶד: (ח) וַיָּשְׁבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֲחֵיהֶם מֵאֲתָתִים אֲלֵף נָשִׁים
בָּנִים וּבָנוֹת וְגַם־שָׁלַל רַב בְּזֶזֶן
מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת־הַשָּׁלַל לְשִׁמְרוֹן:
(ט) וְשֵׁם הָיָה וַיָּבִיאוּ לַיהוָה עֹדֶד
שְׁמוֹ וַיֵּצֵא לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא
לְשִׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר קָהָם הִנֵּה בַחֲמַת
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם עַל־יְהוּדָה
נִתְּנָם בְּיָדְכֶם וַתַּהַרְגוּ־בָם בְּזַעַף
עַד לַשָּׁמַיִם הִגִּיעַ: (י) וְעַתָּה בְּנֵי־
יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם אַתֶּם אֹמְרִים
לִבְבֶשׁ לַעֲבָדִים וּלְשִׁפְחוֹת לָכֶם
הֲלֹא רַק־אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשֵׁמוֹת

ליהוה

תרגום אשכנזי רח

וענד מאן, אללע שטרייטבאָר
רע מעננער, און איינעם טאָנע,
ווייל זיא דען עוויגען, דען גאָטט
איהרער פֿאַטער פֿערלאָססען
האַטטען. (ז) זכרי, איין העלד
פֿאַן אפרים, ערשלוג דען
מעשיהו, דען זאָהן דעם קע־
ניגס, אונד עזריקס, דען פֿאַר־
שטעהער דעם (קעניג־זיכען) הויז־
זעס, אונד אלקנה, דען צוויי־
טען נאָך דעם קעניגע; (ח) אונד
דיא זאָהנע ישראל'ס פֿיהרטען
געפֿאַנגען פֿאַן איהרען ברי־
דערן הינוועג צווייא מאל הונ־
דערט טויזענד, וויבער, זאָה־
נע אונד טעכטער, אויך מאַכ־
טען זיא גראָסע בייטע פֿאַן
איהנען, אונד בראַכטען זיא
נאָך שמרון. (ט) דאָרט בע־
פֿאַנד זיך איין פֿראַכטע דעם
עוויגען, נאָמענס עווד; די־ע־
זער גינג דעם העערע, דאָן
נאָך שמרון קאם, ענטגעגען,
אונד שפראַך צו איהנען: אים
צאָרנע דעם עוויגען, דעם
גאָטטעס אייערער פֿאַטער,
איבער יהודה, האָט ער זיא
אין אייערע האַנד געגעבען,
אונד איהר ערשלוגט אים

גריממע זאָ פֿעלע פֿאַן איהנען, דאָס עס הינויף רייכטע כיו און דען היממעל. (י) נון
דענקט איהר, דיא זאָהנע יהודה'ס אונד ירושלים'ס אַלס קנעכטע אונד מעגדע אייך צו
אונטערווערפֿען. פֿירוואָהר! נור בייא אייך אַלליין ווירד דאָן פֿערגעהען געגען דען עוויגען
אייערן

ר ש י

כח (ז) את מעשיהו בן המלך. אחז הרג זכרי גביר אפרים: ואת עזריקס. ואת דוגמא

ב א ו ר

(ז) בן המלך, כנראה הוא בן יותם ואחיו אחז. ואח עזריקס, כתב בפירש"י ואת דוגמא
ואח וענה (בראשית ל"ו כ"ד) וכו', וניסוח דבריו התמוהים נ"ל כי הוא פירש ואת
עזריקס כמו ועס עזריקס (כענין מלחק את רבקה) ועפ"י היה די באמרו ויכרוג את מעשיה
בן המלך את (עס) עזריקס וכו', ובאמת את הוא יתם הפעול כמו את הקדש ל', ואולי
היה כחוב לפניו ואח מעשיהו והסב את דבריו על זה. (ט) בועף, נחמה ובאנזיות אשר
עד לשמים הגיעה, וציף הוא נרדף עס ועס, כמו מלע ובלע. (י) הלא רק אהם, שיעור

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב כח

אייערן גאטט דאן ויין. (יא) דא
רום געהארבעט מיר, אונד
געבעט צוריק דיא געפאנגע-
נען, דיא איהר הינוועג גע-
פיהרט פאן אייערן ברידערן,
זאנסט ענטברענגט דער צארן
דעם עוויגען איבער אייד.
(יב) דא ערהאבען ויך פאן דען
הייפטערן דער זאנהע
אפרים, עוריהו, דער זאנהו
דעם יהוחנן, ברכיהו, דער
זאנה פאן משלמות, אונד
יהוהיהו, דער זאנה דעם שלם,
אונד עמשא, דער זאנה
חדל'ס, דען פאם העערע
קאממענדען ענטגעגן, (יג) אונד
שפראכען צו איהנען: איהר
זאלט דיא געפאנגענען ניכט
היעהער ברינגען, דען צו אונ-
זערעם פערנעהען געגען דען
עוויגען גערענקעט איהר נאך
זינדע אונד פערנעהען צו היי-
פען: גראם איזט יא שאן אינ-
זערע פערשולדונג, אונד דער
צארן איזט יא שאן ענטברענגט
איבער ישראל. (יד) דא ענט-
לעסען דיא קריעגער איהרע

ליהוה אלהיכם: (יא) ועתה
שמעוני והשיבו השבייה אשר
שבתם מאחיכם כי חרון אפי
יהוה עליכם: (יב) ויקמו אנשים
מראשי בני אפרים עזריהו בן
יהוחנן ברכיהו בן משלמות
ויחזקיהו בן שלם ועמשא בן
חדלי עלי הבאים מן הצבא:
(יג) ויאמרו להם לא תביאו
את השבייה הנה כי לא שמרת
יהוה עלינו אתם אמרים להסיף
על חטאתנו ועל אשמתנו כי
רבה אשמה לנו וחרון אפי על
ישראל: (יד) ויעזב החלוצי את
השבייה ואת הבזה לפני השרים
וכל הקהל: (טו) ויקמו האנשים
אשר נקבו בשמות ויחזיקו

קמץ בלח חס"ף
בשביה
געפאנגענען אונד איהרע בייטע פאר דען אבערסטען אונד פאר דער גאנצען פערזאמל-
לונג. (טו) דיא נאמענטליך גענאנטען מענגער ערהובען ויך, אונד נאחמען דיא גע-
פאנ-

ר ש י

(בראשית ל"ו) ואיה יענה וכן נרדס ורכב ואוס (תהלים ע"ו): (טו) ויקמו האנשים אשר
נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים עוריהו בן יהוחנן

ב א ו ר

המזמר הזה, הלא רק אשמות אתם (מביתים בזה) עמכם לה' אלהיכם, ואשם הוראתו גם
על העון גם על הכליון. (יב) ע' הבאים, נגד הנאים ונגד מחשבתם להביא את השבייה לשמרון.
(יג) לא שמרת ה', לשען תבדל עוד אשמת ה' ועונשו עלינו, אתם אומרים להסיף עוד על
חטאתינו ואשמתנו, כי אמנם רבה אשמה לנו כבר בהנותנו בלי חמלה את חיינו והנפשות
בשביה. (יד) החלוצי, עם חלוצי לבא. השביה, בני האדם. הבזה, יבש הסלל. (טו) אשר
נקבו בשמות, למגלה בפסוק י"ב. ויחזיקו בשביה, למען כל חגבר התאיה וממדת ההון
על כל עם הכנעני על קצתם לאמר מה זאת עשינו, אך מאחר שהפקירו את השביה ויעזבוה
והאנשים

דברי הימים ב כח

תרגום אשכנזי רמ

בשביה וכל מערמיהם הלכישו
מן השלל וירבשום וינעלו
ויאכלום וישקום ויסכום וינהלום
בחמרים לכל כושל ויביאום
ירחו עיר התמרים אצל אחיהם
וישובו שמרון: (טז) בעת ההיא
שלח המלך אחז על מלכי אשור
לעזר לו: (יז) ועוד אדומים באו
ויכו ביהודה וישבו שבי:
(יח) ופלשתים פשטו בערי
השפלה והנגב ליהודה וילכדו
את בית שמש ואת אילון
ואת הגדרות ואת שוכו

פאנגענען, בעקלידעטען אל-
לע דיא נאקטען אונטער איה-
נען מיט דער בייטע, בעקליי-
דעטען נעהמליך אונד בעשוה-
טען זיא, גאבען איהנען שפיי-
זע אונד טראנק, זאלכטען זיא,
פיהרטען אויף עזעלן יעדען,
דער ערמאטטעט וואר, ברא-
טען זיא נאך ירחו, דער פאל-
מען שטארט, צו איהרען ברי-
דערן, אונד קעהרטען היע-
רויף נאך שמרון צוריק. (טז) צו
דערועלבען צייט זאנדטע דער
קעניג אחז דיא קעניגע פאן
אשור, דאס זיא איהם העל-
פען מעכטען. (יז) אויך דיא
אדומים קאמען, אונד שלוגען
יהודה, אונד פיהרטען גע-
פאנגענע הינוועג. (יח) אונד
דיא פלשתים פיעלען איין איין
דיא שטערטע דעס טהאלעס
אונד דער מיטטאגס ווייטע פאן יהודה, נאחמען בית שמש, אילון, גדרות, שוכו אונד איה-
רע

ובנותיה

ר ש י

ומכיריו: וכל מערומיהם. לשון ערום ועריה: (יח) ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא

ב א ו ר

והאנשים הנכבדים הנ"ל קנו את הזבנים בהחזיקם בהם, שוב אין לאיש משפט לנגוע בהם,
ני משועבדים המה כנר לאזונים זולתו. (טז) מערמיהם, הערומים אשר בהם [ומערמם
הוא כפלס מחמדים (אינה א' ז'), מחללים (למעלה כ"ד כ"ה)], והם"ס לשם תואר כמו
במקשלים (דה"א כ"ו ו') הקרשעח (ד"ה כ"ד ז'), ולד"ק מערמים הם מדויהם ועריהם
נרוב שמות עם מ"ס המסקל לפניהם שהוראתם על מקרה ולא על תואר. עיר החמרים,
על רוב החמרים אשר סביבותיה, נקראה ירחו עיר התמרים והיתה בגבול נחלת בנימן (יהושע
י"ח כ"א) ולזה הביאום שם האנשים הנזכרים, כי לא אנו לענוה את הגבול ולא היה לווד
לזה. (טז) על מלכי, שיעורו אל מלכי, והענין מפורש ביתר ביאור במלנים (ט"ז ז' — י"ח)
אך מפני היותו לשפלות בית דוד ולנוז המקדש השמימי סופרנו. (יז) אדומים, הם האדומים
מעיר אילת, אשר שמה החזירם רנין מלך ארם בגרשו את היהודים משם בעת עלותו למלכו
על ירושלים (מ"ב ט"ז ו'), ואלה אשר הורגלו כנר במרד נגד אדוניהם (שם ח' כ') הנו ביהודה
וישבו מהם שני. ומ"ס ואדומים באו, אם נוותנו שאלו אל ארץ יהודה במשמעו, או שהכוונה
ני באו חילת במפורש במלכים, והנו באנשי יהודה היושבים שם וישבו מהם שני. (יח) השפלה,
חלק ארץ ישראל בסאת מערבית דרומית על שפת הים הגדול נקרא שפלה, כי שם ישפלו מרומי
הרים וישקו מטה מטה נגד חוף הים, ושם היו בית שמש ואילון (ערי הלויים בנחלת יהודה
ודן) וגדרות ושוכו מנחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ה ול"ו), ואילן ושוכו נאשרו למעלה בין

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב כח

רע געהאפטע, חסנה אונד
איהרע געהאפטע, גמזו אונד
איהרע געהאפטע, אונד בע-
געצטען זיך דאָרין: (יט) דען
דער עוויגע דעמיטהיגטע
יהודה וועגן אחז, קעניגס
פֿאן יהודה, ווייל ער יהודה
פֿערטילדערטע, אונד זיך פֿער-
גינג געגען דען עוויגען. (כ) אונד
הגלת פלנאסר, דער קעניג
פֿאן אשור, צאָג געגען איהן,
דרענגטע איהן, אונד שטאַנד
איהם אַלואַ נִי־טִיָּא.
(כא) אחז פלינדערטע צוואַר
דאָהער דעם עוויגען אונד דאָ
הייז דעם קעניגס אונד דער
אַבערסטען אויס, אונד גאַב
עם דעם קעניגע פֿאן אשור:

ובנותיה ואת-המנרה ואת-
בנותיה ואת-גמזו ואת-בנותיה
וישבּו שם: (יט) כִּי-הִכְנִיעַ יְהוָה
אֶת-יְהוּדָה בַּעֲבוּר אַחִז מֶלֶךְ-
יִשְׂרָאֵל כִּי הִפְרִיעַ בִּיהוּדָה וּמַעוֹל
מַעַר בִּיהוּדָה: (כ) וַיָּבֹא עָלָיו
חֲלָת פִּלְנָאֶסֶר מֶלֶךְ-אַשּׁוּר וַיִּצַּר
לּוֹ וְלֹא חֲזָקוֹ: (כא) כִּי-חָלַק אַחִז
אֶת-בֵּית יְהוָה וְאֶת-בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
וְהַשְּׂרִים וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא

לעזרה

ר ש י

בגדס נדכתיב והכנעני יושב על הים: (יט) כי הפריע ביהודה. דוגמא (זמות ל"ב) כי פרעה
אשר. נפרע פרעות (שופטים ה'): (כ) ויבא עליו. שאלח אחריו לעזר לו כמו שכתוב במלכים
(ב' ט"ז) וישלח מלכאים אל חגלת פלנאסר: ויבא לו. ממה שחלק לו את בית ה' ואת בית
המלך יני'. (כא) ולא לעזרה לו. אף על פי שמנינו במלכים (זס) ויעל מלך אשור אל דמשק

ב א ו ר

העיים אשר החזיק רחבעם למזר ביהודה (דה"ב י"א ז' וי') ע"ש. ואח חמנה, תמנה איגנה
נשלה כמו הערים הקידמים, כ"א בהרי הנגב אשר ליהודה (יהושע ט"ו כ"ז) וכן גמזו כמו
שקנאר. ואח גמזו, לא נזכרת בשום מקום בש"הק, וגם תמונת שזה איגנו מעברית הנקיה
כ"א לזעין, והערך בערך גמזו הטיא שם יוזנן חוש גב זו (תענית כ"א ע"א), ואשר בשם
יש מפרשים, היות גב זו שם מקום, ונד"ה י"א שם ארז מן העיירות גמזו שמה ע"כ, וכוון
לעיר שלפנינו. (יט) מלך ישראל, במסורה ו' פעמים תואר מלכי ישראל למלכי יהודה,
ואחד מהם גם בסיף הפרשה, ומה שנקראו מלכי ישראל, אס מלך שהיתה ראוי להם בלחמ
המלכות על כל ישראל, או שהתנהגו בדרך מלכי ישראל, ובדרך כלל יתחלפו שמות ישראל
ויהודה לרוב בנבואות הקב"ה, וכן נאמר גם במלכים ובבני ישראל היושבים בערי יהודה וימלך
עליהם רחבעם (מ"א י"ב י"ז). חסדיע, פרע בהפעיל יורה על הנורס לאחר לעזוב את חן
משמרתו ולעבור מגבולו הראוי, ד"מ חסדיעו את העם ממעשיו (שמות ה' ד') וכן בכתוב
שלפנינו. (כ) הגלת פלנאסר, בחילוף השם הזה עיין למעלה (דה"א ה' ו') מ"ש שם. ומה
שנאמר כה ויבא עליו שיעורו אליו (כמו בפסוק ט"ז) שלח המלך אחז על מלכי אשור, ושיעור
הכתוב הזה, אס אמנס כי בזה אליו חגלת פלנאסר בשאלתו, (והנה את ארס ורזין נמפורס
במלכים), בכל זאת הכר לו אחרי כן במלך. ויצר לו, הפעיל מפעלי הכפל, ושיעורו הרבה
לי לרות, ורש"י פירשו כדלח מן ויצר לו (בראשית ל"ב ט') וכוונתו על אחז, אך לא יכון
לפירושו מה שנאמר אחריו ולא חזק, וגם ויצר הוא מנסי הי"ד ומקל, אך ויצר הוא מפעלי
הכפל ומהפעיל. ולא חזק, לא יכול אחז להיות חזק ממנו, ובא ביחס הפעול תמור מן,
כמו ויצר העם אשר חזר עמרי את הגם אשר אחרי תבני (מ"א ט"ז כ"ב) תחת מן העם
וג'. (כא) חלק, כפשוטו חלק את האזכרות אשר בנית ה' וכו' ונתן מחליתם או חלק גדול
מהם למלך אשור. גם יש לישב חסרון אצרות בזה, אס נאמר בדעת געועניות כי חלק מורה
על הגולה ועל הכזה מענין לחלק גיד רעים (אזכ"י ה') וכן העמיקו השבעים ועד"ו חגגתי

דברי הימים ב כח

תרגום אישכנזי רי

דאך אבער האלף ער איהם
ניכט. (כג) אונד אין דער צייט,
אלס מאן איהן בעררענגטע,
פֿערגינג ער זיך נאך מעהר אן
דען עוויגען: ער, געהמלך
דער קעניג אהו, (כג) אפפֿער-
טעדען גאטטערן פֿאן דרמשק,
דיא איהן געשלאגען, אונד
שפראך: דיא גאטטער דער
קעניגע פֿאן ארם העלפֿען
איהנען, איהנען ווילל איך
אפפֿערן, דאס ווא מיר העל-
פֿען. אבער ווא דיענסטען נור
דאצו, איהן אונד גאנץ ישראל
פֿאללען צו מאַכען. (כד) אויך
נאָהם אהו דיא גערעטונג דעם
גאטטעס-הוועס צוואַממען,
צערשניטט דיא גערעטהע
דעם גאטטעס-הוועס, שלאָס
דיא טהירען דעם הוועס דעם
עוויגען, אונד מאַכטע זיך אל-
טאָרע אן אללען עקקען צו
ירושלים. (כה) אונד אין אל-
לען שטערטען פֿאן יהודה
מאכטע ער האָהען, אנדערן
גאטטערן צו רייכערן. זאָער
צירנטע ער דען עוויגען, דען
גאטט ווינער פֿאָטער. (כו) ווינער געשיכטע אונד אללע ווינע טהאָטען פֿאָס אַנ-
פֿאָג.

לעזרה לו: (כג) ובעת הצר לו
ויאסף למעול ביהוה הוא המלך
אחז: (כג) ויזבח לאלהי דרמשק
המכים בו ויאמר כי אלהי מלכי-
ארם הם מעזרים אתם להם
אזבח ויעזרוני והם היו-לו
להכשירו וכל-ישראל:
(כד) ויאסף אחז את-כלי בית-
האלהים ויקצין את-כלי בית-
האלהים ויסגר את-דלתות
בית-יהוה ויעש לו מזבחות
בכל-פנה בירושלם: (כה) ובכל-
עיר ועיר ביהודה עשה במזות
לקטר לאלהים אחרים ויכעם
את-יהוה אלהי אבתיו: (כו) ויתר
דבריו וכל-דרכיו הראשנים

והאחרונים

ר ש י

ויתפסה ויגלה קירח ואת רגין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיג לו ערים שלקחו
ממנו פלשתיים: (כד) ויסגר את דלתות בית ה'. כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד עבודתם
בזהל מועד כי אם לבח למזבחות שעשה בכל פנה בירושלם וחזקיה פתח דלתות בית ה' לפי
שאניו סגר דלתות בית ה':

ב א ו ר

ולא לעזרה, בחשון פעל המלואות היה כמשפט הספר, ושעורו ולא היתה זאת לעזרה לו,
כי בכל זאת עוד לא שנתה מדהנה בלב מלך חשור ומשוקת הממשלה והגאולה אשר בקרבו לא
חמרה הון, להיות לזועזוע ולעלוקה לאחז ולחברו הנבילים והיראים מכניו, בן ג'ל. (כג) הצר,
מקור חמור שם המקרה כמנהגו. הוא המלך אחז, ר"ל המלך אחז הנזכר למעלה, וחמר
זאת מפני שזכר גם מלך חשור נסיך בפסוק הקודם. גם יתכן שהוא כפול בסוף לחזק הענין
כמו להלן ב"ט ל"ב. (כג) פֿעזרים, לדעת רד"ק כמו פֿעזרים, וכן מחלמים (ירמי' כ"ט ט')
משפטו מחלמים, ופירושו כי הם עוזרים אותם ומעזירים אותם על אחרים ע"כ. (כד) ויקצין

תרגום אשכנזי

פֿאַנגע ביז צום ענדע זינד פֿערֿ
צייכעט אים בוכע דער קעֿ
ניגע פֿאַן יהודה אונד ישראל.
(כז) אחו לענטע זיך צו ויינען
פֿאַטערן, אונד מאן בענרוב
איהן אין דער שטאָרט ירושלים
דען מאן בראַכטע איהן ניכט
אין דיא בענרעכניססע דער
קעניגע פֿאַן ישראל, אונד אַנֿ
שטאַטט ויינער וואָרד קעניג
זיין וואָהן יחזקיהו.

כט (א) יחזקיהו וואָרדע קעֿ
ניג אים אלטער פֿאַן פֿינף
אונד צוואַנציג יאהרען, אונד
רעגערטע ניין אונד צוואַנציג
יאהרע צו ירושלים; דער נאָם
מע ויינער מוטטער וואָר אביה.
דיא טאַכטער דעם זכריהו.
(ב) ער טהאָט וואָס רעכט וואָר
אין דען אייגען דעם עוויגען,
גאנץ וואָס דוד זיין אהנהער
געטאָהאָן. (ג) אים ערשטען יאהֿ
רע זינער רעגירונג, אים ערֿ
סטען מאַנאָט אַפֿפֿענטע ער

דברי הימים ב כח כט

והאחרונים הנם כתובים על־
ספר מלכי יהודה וישראל:
(כז) וישב אחז עם־אבתיו
ויקברהו בעיר בירושלם כי לא
הביאוהו לקברי מלכי ישראל
וימלך יחזקיהו בנו תחתיו:

כט (א) יחזקיהו מלך בן־עשרים
וחמש שנה ועשרים ותשע
שנה מלך בירושלם ושם אמו
אביה בת־זכריהו: (ב) ויעש
הישר בעיני יהוה ככל אשר־
עשה דוד אביו: (ג) הוא בשנה
הראשונה למלכו בתחדש
הראשון פתח את־דלתות בית־
יהוה ויחזקם: (ד) ויבא את־

הכהנים

דיא טהירען דעם גאָטטעס הויזעס אונד פֿערבעסערטע זיא. (ו) ער ליעם דיא פֿרעכסטער
אונד

ר ש י

כט (ג) ויחזקם. לפי שאחז קץ את כל כלי בית האלהים:

ב א ו ר

תקן פתילי הזהב ושאר יקרות אשר בכלי הקדש, והספיר הזה מבזיון המקדש ע"י אחז ואשר
פה נקלור, ונארינות במלכים (מ"ב ט"ז י"ז וי"ח). (כז) בעיר, בקמ"ץ הני"ח ושעורו בהעיר
ור"ל בחור העיר הידועה שהיא עיר דוד. מלכי ישראל, כתב הרד"ק לפי שהיו במלכי יהודה
מלכים שכלנו על כל ישראל והם דוד ושלמה, קראם מלכי ישראל עב"ל, ור"ל שגאָר להם
תואר זה להקרא כלם מלכי ישראל, אף בהפרד שתי הממלכות, ולכן נקרא אחז גם למעלה
(פסוק י"ט) מלך ישראל. ומה שלא הניחוהו לקברי המלכים, הנה זה היה ממשפטי העם
בימים ההם, כמו שהביא החכם רמב"ם וז"ל ונאמר כי מלכים בני מלכים אשר נועדו
וישבו למשפט על כל איש ואיש נמותו באביון כמלך, אס יאמה לו קבורה נכבדה ע"פ מעשו
או לא, ואם נודע כי עול עשה האיש ההוא בימי אדמתו, אז לא הונא לקברות אבותיו בכבוד.
והנהגה הזו יקר ונכבד הוא מאד למוסר בני אדם, כי יחדלו מן העול אשר בכנסם בראותם
כי ילכו בלא חמדה לבור שמת בני מדום שפת חנפים אחרי אשר שם המות גבול לעולך רעה ויגון.
כט (ג) שהח, כי סגר אחז את דלתות בית ה' (פרשה הקודמת פסוק כ"ד).

התקדשו

הברי הימים ב כט

חרגום אשכנזי ריא

הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַלְוִיִּם וַיֹּאמְרוּ
לְרִחּוֹב הַמִּזְבֵּחַ: (ה) וַיֹּאמֶר לָהֶם
שְׁמַעוּנִי הֵלֹאִים עֲתָה הִתְקַדְּשׁוּ
וּקְדְּשׁוּ אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיכֶם וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנֶּדֶה
מִן־הַקֹּדֶשׁ: (ו) כִּי־מַעַלּוֹ אֲבִיתִינוּ
וַעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וַיַּעֲזֹבוּהוּ וַיִּסָּכּוּ פְנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן
יְהוָה וַיִּתְּנוּ־עֹרָף: (ז) גַּם סָגְרוּ
דִּלְתוֹת הָאוֹלָם וַיִּכְבּוּ אֶת־הַנֶּדֶה
וּקְטִירָת לֹא הִקְטִירוּ וְעָלָה לֹא־
הָעֹלֹת בַּקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(ח) וַיְהִי קֶצֶף יְהוָה עַל־יְהוּדָה
וִירוּשָׁלַם וַיִּתְּנֵם לַזֹּעֶה לְשִׁמְחָה

אונד לויס קאממען אונד פֿער־
זאממעלטע זיא אויף דעם
פלאטצע געגען זאננענאויפֿ־
גאנג: (ה) אונד שפראך צו
איהנען: הערעט מיך איהר
לויס! הייליגעט אייך נון, אונד
הייליגעט דאן הויז דעם עוויג־
גען, דעם גאטטעס אייערער
פֿאטער, אונד שאפֿעט דיא
אונרייניגקייט אויס דעם היי־
ליגטהומע. (ו) דען עס האט
בען זיך אינווערע פֿאטער פֿער־
גאנגען, אונד האבען געטהאן
וואס בעזע איזט אין דען אויגען
דעם עוויגען אינווערעס גאט־
טעם, זיא פֿערלעסען איהן,
וואנדטען איהר אנגעזיכט פֿאן
דער וואהנונג דעם עוויגען,
אונד קעהרטען (מיהן) דען
ריקקען צו. (ז) זיא פֿערשלאג־
סען דיא טהירען דער האללע,
לעשטען דיא לאמפען אויס,

אונד האבען ניכט מיטרייכערווערק גערייכערט, ניכט גאנצאפֿפֿער דארגעבראכט דעם
גאטטע ישראליס אים הייליגטהומע. (ה) דא קאם דער צאָרן דעם עוויגען איבער
יהודה אונד ירושלים, אונד ער מאכטע עס צום שרעקבילדע, צום ענטזעטצען אונד
שפֿאט־

ר ש י

(ה) והוציאו את הנדה. ע"א את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומיאוס יותר מן המת
המיטל ש"ס דגמא נטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרם: (ז) ויבנו את הנרות ובקצרת
לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לחלבי ישראל. חנל לאלהים חמרים עשו במות כנל עיר
ועיר לקטר להם:

ב א ו ר

(ה) חתקדשו, את עלמנס, כי בהסגר המקדש לא נהוג בטוהרת הקדש גם הס. וקדשו, את המקדש
לנער כל שמן וכל דופי מקרנו. הנדה, הנוכח כמ"ש הכד"ק היות נדה שם לעבודת אליילים,
וענינו בכלל על דבר הראוי להסדר ממנו ולהרמיק בדוד מקומו ומלנו, ויאמר על האשה
בימי דומה וזוב דמה מטעם הידוע, וכן נקראה ע"ז בשם נדה מפני שהיא מגועלת ומורמקת
מאת כל דבר לבד. (ו) ויבנו, בפתח הוי"ר ובדגש הסמך, והראוי ויבנו במשפט פעלי הכפל
בבנין הפעיל ודוגמתו לא יחל דברו (נמדבר ל' ג'). ויהנו עורף, משל על עזנס את משכן ה',
ובמדרש כי הרגלס אחז לבגלי פנות עוד בתפלתם ללד מורח והיא מקום המקדש, כ"א
ללד מערב כדרך ע"ז, וממילא הסבו פניהם ממשכן ה' ופנו לו עורף. (ז) ויבנו, אחרי
כנוחם את הנרות וקטירת לא הקטירו וגו' סגרו גם את דלתות האולם, והנה כזה במקרה
שנח

תרגום אשכנזי

שפאטטע, זא וויא איהר זע-
העט מיט אייערען אויגען.
(ט) דארום פיעלען אונזערע
פאטער דורך דאן שווערדט,
אונד אונזערע זאגע אונד
טעכטער אונד ווייכער אין דיא
געאננענשאפט. (י) נון זעהנט
זיך מיין הערץ איינען בונד צו
שליעסען מיט דעם עוויגען,
דעם גאטטע ישראל'ס דאס
ער פאן אונד אכזענדע ווינען
ענטבראנטען צארו. (יא) מיינע
זאגע זיך נון ניכט לאססיג,
דען אייר האט דער עוויגע ער-
וועהלעט אין זיינעם דיענסטע
פאר איהם צו שטעהען, אונד
זיינע דיענער צו זיין דיא איהם
רייכערן. (יב) דא ערהאבען
זיך דיא לויס: מחדער זאָהן
דעם עמשי, יואל דער זאָהן
דעם עזריהו פאן דען זאָהנען
דער קהתים, אונד פאן דען
זאָהנען דעם טררי, קיש דער
זאָהן דעם עברי, אונד עזריהו
דער זאָהן דעם יהללאל, אונד
פאן גרשון יואח, דער זאָהן
דעם זמא, אונד ערן דער

דברי הימים ב כט

ולשרקה באשר אתם ראים
בעיניכם: (ט) והנה נפלו אבותינו
בהרב ובנינו ובנותינו ונשינו
בשבי ערואת: (י) עתה עם-
לכבי לברות ברית ליהוה אלהי
ישראל וישב ממנו חרון אפו:
(יא) בני עתה אל-תשלו כי-בכם
בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו
ולהיות לו משרתים ומקטרים:
(יב) ויקמו הלויים מהת בן-עמשי
ויואל בן-עזריהו מן-בני הקהתי
ומן-בני מררי קיש בן-עברי
ועזריהו בן-יהללאל ומן-
הגרשני יואח בן-זמא ועדן בן-
יואח: (יג) ומן-בני אליצפן שמרי
ויעואל ומן-בני אסף זכריהו
ומחנירו: (יד) ומן-בני הימן

ויעואל קרי
יחואל
זאָהן דעם יואח. (יג) פאן דען זאָהנען דעם אליצפן: שמרו אונד יעואל, אונד פאן דען
זאָהנען דעם אסף: זכריהו אונד מחנירו. (יד) פאן דען זאָהנען דעם הימן יחואל אונד שמרי,
אונד

(יא) אל תשלו. לשון שגגה:

ב א ו ר

שנא המעשה הכללי בתכליתו לראשונה, ואז יבוא פרטיו שנעשו לפניו. (יא) חשלו, הנכון
כדעת רבינו יונה, היותו הנפעל (בדרך ההתפעל) מפעל שלה, והוראתו בקל על המנוחה
ומסרון הדאגה כמו חזיניה ש'לו (חזניה א') ה' ובהפעל אל תשלה איתי (מ"ב ד' כ"ח) ר"ל
אל תרגיע את לבבי ותנחשני, ומה הנפעל אל תשלו, אל תתנו מרגיע ומנוחה לנפשכם
ואל תתעבלו, כי הלא בכם בחר ה' לשרתו. או יאמר בכוונתו, אל תתחבאו ואל תעמדו
במסתרים, ומענין לדבר אחר בשלי (ש"ב ג' כ"ז) והוא קרוב לענין הראשון, והרד"ק פירשו
מענין שגגה, כתרגום שגגה ש'לו (ויקרא ד' כ"ז) כלומר לא יהיה לכם שגגה ושכחה בדבר
עב"ל, ועפ"י יהיה נרדף עם של תשלו לה (רות ב' ט"ז) אף כי שם הוא מהכפולים, ויש

דברי הימים ב כט

הרגום אשכנזי ריב

יְחֹאֵל וְשִׁמְעִי וּמִן־בְּנֵי יְדוּתָן
 שְׁמַעְיָה וְעִזִּיאֵל: (טו) וַיֹּאכְלוּ
 אֶת־אֲחֵיהֶם וַיִּתְּקֵדְשׁוּ וַיָּבֹאוּ
 כְּמִצּוֹת־הַמֶּלֶךְ בְּדַבְּרֵי יְהוָה
 לִטְהַר בֵּית יְהוָה: (טז) וַיָּבֹאוּ
 הַכֹּהֲנִים לִפְנֵימָה בֵּית־יְהוָה
 לִטְהַר וַיֹּצִיאוּ אֶת כָּל־הַטְּמֵאָה
 אֲשֶׁר מָצְאוּ בְּהִיכַל יְהוָה לַחֲצֵר
 בֵּית יְהוָה וַיִּקְבְּלוּ הַלְוִיִּם לְהוֹצִיא
 דָּגָל־קֶדְרוֹן חוּצָה: (יז) וַיַּחֲלוּ
 בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְקִדְשׁ
 וּבַיּוֹם שְׁמוֹנֶה לַחֹדֶשׁ בָּאוּ לְאוֹלָם
 יְהוָה וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת־בֵּית־יְהוָה
 לַיָּמִים שְׁמוֹנֶה וּבַיּוֹם שֵׁשֶׁה עָשָׂר
 לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן כָּלוּ: (יח) וַיָּבֹאוּ

אונד פֿאן דען זאָהנען דעם
 ידוחון שמעיה אינד עזיאל.
 (טו) דיעזע פֿערזאכטעלעטען
 איזרע ברידער הייליגטען זיך,
 אונד קאמען נאך דעם נעכטן
 טע דעם קעניגס, נאך דעם
 ווארטע דעם עוויגען, אום דאן
 הויזדעם עוויגען צו רייניגען.
 (טז) אונד דיא פֿרעסטע־גוי־
 גען הייניין אין דאן א נגידע
 דעם גאטטעס־הויזעס אים צו
 רייניגען, בראַטען אללע אויג־
 רייניגקייט היינים, וועלכע זיא
 אים טעמפעל דעם עוויגען
 פֿאנדען. אין דען פֿארהאן דעם
 גאטטעס־הויזעס ווא דא ליים
 זיא עכס־ינגען אים זיא היינים
 צו שאַפֿען אין דען באַך קדרון.
 (יז) זיא בענאָנען אים ערסטען
 (טאָגע) דעם ערסטען מאָנאָטם
 צו הייליגען, אונד אים אַכטען
 טאָגע דעם נאָנאָטם קאמען
 זיא אן דיא האַללע דעם עוויג־
 גען, הייליגטען דאן הויזדעם
 עוויגען אַכט טאָגע, אונד אים

יחאל קרי פנימה
 זעכצעהנטען טאָגע דעם ערסטען מאָנאָטם האַטטען ווא געענדעט. (יח) דאן גינגען זיא

ר ש י

(טז) ויבאו הכהנים לפנימה. כי לא על הלויים כינס פנימה: לחזר בית ה'. מקום ממד
 הלויים וחומר ויקבלו הלויים וגומר ויחלו בחזק לחדש: (יז) ויקדשו את בית ה' לימים שמונה.
 לכך עכנו נטהרה לטהר כל כך לפי שאנו כייר כל הכתלים ללמי משנית כדכתיב (ויקחל כ"ג)
 ללמי כשדים מקיקים בשאר ועכנו ח' ימים עד שהשחיתו דמות הכללים מן הכתלים וכיום ט"ו
 לחדש נלי הכל הבית והעזרה:

ב א ר

להסב מלת חשלו עש"י הפירוש הזה למטה, ויתורגם (פערזעססעט יח ניכט דאס גאטט
 וויך ערוואָהט דאס פֿאָר וויאָן צו טענהען ח. ג. ו. ו. (טו) בדברי ה', בעניני ה' ובעבודתו.
 (טז) לפנימה, כה"א נוסף כמו למעלה, והיא נוסף אל בית ה', או שגיגור בית ה' כמו
 לבית ה'. ויקבלו הלויים, כי לא היו ראויים כינס להיכל, והוכיחו הכהנים את השומרים
 מהם והלויים קבלו את האשפה מהם להוציאה למחל קדרון. וקבל מלה חומית היא, וגודלת
 עם לקח במוקן הכללי עיין (דה"א י"ב י"ח). לנהל קדרון, הנוחל נמערב להר הבית ומקדם
 לירושלים, והיו מוצאותיו אל ים המלח. (ז) שמונה לחודש, מספר יסודי חמור הכד כי
 ויעזרו שמיני לחודש, וכן ואלש עשרה שנה מרדכי (נחשית י"ד ד'), הכוונה בשנת שלש עשרה,
 והנה

הרגום אשכנוי

אינו אינו נערע (דעם פחלומסטעם)
צו יחזקיהו דעם קעניגע, אונד
שפראכען: וויר האבען דאז
הויז דעם עוויגען גערייניגט,
אונד דען אנצאפפער-אלטאר
אונד אללע ווינע גערעטהע,
אונד דען טיש דער בראדשיכ-
טע אונד אללע ווינע גערע-
טהע, (יט) אונד אללע דיא
גערעטהע, וועלכע דער קעניג
אחו וועהרענד ווינער רעגיע-
רונג דורך ווינפערגעהען ענט-
ווייהעט האט, האבען וויר
הערגעשטעלט אונד געהייל-
געט, אונד וועהע זיא זינד
פאר דעם אלטארע דעם עווי-
גען. (כ) דאמאכטע זיך יחזקיהו
דער קעניג פריה אויף, פער-
זאממעלטע דיא אבערסטען
דער שטאדט, אונד גינג הי-
נויף צום הויזע דעם עוויגען.
(כא) זיא בראכטען דאר, זיע-
בען שטיערע, זיעבען ווירדער,
זיעבען לעמטער, אונד זיעבען

דברי הימים ב כט

פנימה אל-חזקיהו המלך
ויאמרו טהרנו את-כר-בית
יהוה ואת-מזבח העולה ואת-
כר-כליו ואת-שלחן המערכת
ואת-כל-כליו: (יט) ואת כל-
הכלים אשר הזניח המלך אחז
במלכותו במעלו הכנו והקדשנו
והינם לפני מזבח יהוה:
(כ) וישכם יחזקיהו המלך ויאסף
את שרי העיר ויעל בית יהוה:
(כא) ויביאו פרים-שבעה ואילים
שבעה וכבשים שבעה וצפירי
עזים שבעה לחטאת על-
המזבח ועל-המקדש ועל-

יהודה

ציעגענבאקקע אלס זינדאפפער פיר דאז קעניגרייך, פיר דאז הייליגטהום אונד פיר
ר ש י

(יט) הכנו והקדשנו. מפורש בע"א בפרק רבי ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו' עד איתניי אשר
הניח אחז והקדשנו מאי לאו הכנו דאנטיניוהו הקדשנו דאקדשינוהו אמר לו ברוך אתה למים
שהחזרת לי אדמתי הכנו שגזזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיכם: (כא) וכפירי עזים וגו'. הוראת

ב א ו ר

והנה ביום הזה באו אל אולם ה', כי עד עתה טהרו מזבח. (יח) פנימה, אל משכן המלך
שהוא תמיד במקום היותר פנימי, וכן שכן אחשורש בתוך החצר הפנימית. המערכת,
שמעריכים עליו מערכות לחם הפנים, והוא שלחן של משה, וזה קלח וגד דעת החומר כי
על כל שלחות שעשה שלמה היו מסדרין את לח"הפ (מנחות ז"ד ע"א) חס שלא נאמר, כי
נאמר שם שלחן ומערכת לשלחן של משה; כדי להבדילו משאר השלחות, אף שגם עליהם
היו מסדרין. (יט) הזניח, שהחזיק מעבודת הקדש והשמש בהם לענין מנועל ונזהר,
ופעל זנת מניח למעלה (דכ"א כ"ט). הכנו, הפעיל מניח העי"ן ונפלא הפירוש, רק
שגם ל"הפ נדגש בדרך חסרי הקבוצות נחננו תאור נחננו וכדומה. והנה, כנוי הרבים דנוק
למלת הנה. ודוגמתו ראשון לניין הנה הפעיל, ומלת הנה תשמש פ מים רבות בנינוי מפעל
המכחלות היה (אליהו והיג בלשון) ד"מ הפעיל שיעורו חנני הנה (חיד ביו) וכן באר הכננים.
(כא) וצפירי עזים, חרגום עזיר לפיר וא"ל לפירי עזים כמו צפירי עזים ומהם היו הכננים

מטות

דברי הימים ב כט

תרגום אשכנזי ריג

וַיְהוֹדֶה וַיֹּאמֶר לְבָנֵי אֶהְרֹן
הַכֹּהֲנִים לְהַעֲלוֹת עַל-מִזְבֵּחַ
יְהוָה: (כג) וַיִּשְׁחֲטוּ הַבָּקָר וַיִּקְבְּלוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת-הַדָּם וַיִּזְרְקוּ
הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחֲטוּ הָאֱלִילִים וַיִּזְרְקוּ
הַדָּם הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחֲטוּ הַכִּבְשִׁים
וַיִּזְרְקוּ הַדָּם הַמִּזְבֵּחַ: (כד) וַיִּגִּישׁוּ
אֶת-שְׁעִירֵי הַחַטָּאת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
וְהַקָּהָל וַיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶם עָלֵיהֶם:
(כה) וַיִּשְׁחֲטוּם הַכֹּהֲנִים וַיַּחֲטִאוּ
אֶת-דָּמָם הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל-
כָּל-יִשְׂרָאֵל כִּי לְכָל-יִשְׂרָאֵל
אָמַר הַמֶּלֶךְ הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת:
(כז) וַיַּעֲמֵד אֶת-הַקֳּדָשִׁים בֵּית יְהוָה
בְּמִצֵּיתָיוּם בְּנִבְלִים וּבְכַנְרֹת
בְּמִצֹּת דָּוִיד וְגַד חֹזֵה-הַמֶּלֶךְ

יהודה, אינדער בעפֿאהל דען
זאהנען אהרֿ'ס דען פריע-
סטערן צו אפֿפֿערן אויף דעם
אלטאר דעם עוויגען. (כג) דא
שלאכטעטען דיא פריעסטער
דיא רינדער, נאָהמען דאָן
כלוט אינד שפרענגטען עס
אויף דען אלטאר, שלאכטעטען
דיא ווידער אינד שפרענגטען
דאָן כלוט אויף דען אלטאר,
אינד שלאכטעטען דיא לעמ-
מער אינד שפרענגטען דאָן
כלוט אויף דען אלטאר. (כד) זיא
כראכטען הערבייא דיא באָק-
קע דעם זינדענאפֿפֿערס פֿאַר
דען קעניג אינד פֿאַר דיא פֿער-
זאמלונג, אינד לענטען איה-
רע הענדע אויף דיעזעלבען.
(כה) דיא פריעסטער שלאכט-
טעטען זיא, אינד שפרענגטען
צור ענטזינדונג דערען כלוט
אויף דען אלטאר אום גאנץ
ישראל צו זיהנען, דען פֿיר
גאנץ ישראל בעפֿאהל דער
קעניג דאָנאָנץ אינד זינדענ-
אפֿפֿער. (כז) ער שטעללט
דיא לויים אים הויז דעם עווי-

ונחן

גען אן, מיט צימבעלן, מיט לויטען אינד מיט האַרפֿען, נאָך דעם געבאָטע דעם דוד אינד

דעם

ר ש י

שעה היתה: על מזבח ה'. ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו: (כד) לכפר על כל ישראל.
שחטאו בע"א כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל כפרת שלח לך (כמדבר
ט"ו כתיב ועשו כל העדה פר וגו' וכתוב (ויקרא ד') והקריבו הקהל פר כן בקר לחטאת ובאן

ב א ו ר

חטאות הציבור בידוע כי הפרים והחללים והכבשים בלי ספק לעולה היו כמו בכל מקום בתורה,
ולכן נאמר בפסוק כ"ד כי לכל ישראל אשר המלך העולה והחטאת. ובפירש"י כתב ולפירי עזים
וגו' הורחת שעה היתה, ואין כוונתו על לפירי העזים בלבד כ"א על כל הקרבנות האלה,
וכן בעזרא (י"ז) והקריבו לחנוכת בית אלהא דגא חורין מאה דכרין מאתין, חמרין ארבע
מאה, ובפירי עזין לחטאת על כל ישראל חרי עזר למנין שטני ישראל, כתב רש"י הקריבו
לחנוכת בית זה קרבנות הללו והוראת שעה היתה עכ"ל, וטעם הדבר כמו שנתנו בפסוק כ"ד
מפני שלא היה ראוי ע"פ התורה (ויקרא ד' י"ד ובמדבר ט"ו כ"ד) כ"א חטאת אחת ועולה
אחת, וכה הקריבו פרים וכבשים וחללים ולפירי עזים שנעם. (כה) במצות דוד, על פי

דעם גר, זעהערס דעם קעניגס, אונד נחן דעם פראפעטען דען פאם עויגען קאם דאז געכאט דורך וינע פראפעטען (כו) דיא לויס שטאנדען אלזא מיט דען אינשטרומענטען דוד'ס וויא אויך דיא פריעסטער מיט דען טראפפעטען (כז) אונד יחזקיהו בעפאהל דאז גאנצאפער דאציכרינגען אויף דען אלי טאר, אונד ביים בענין דעם גאנצאפערס בעגאן אויך דער לאבענאנג דעם עויגען מיט טראפפעטען, אונד מיט בעגלייטונג דער אינשטרומענטי טע דוד'ס דעם קעניגס פאן ישראל (כח) דיא גאנצע פער- זאמטלונג ווארף זיך הין, דער געזאנג ערטאנטע, אונד דיא טראפפעטען שמעטטערטען, אללעס ביז צור ענדיגונג דעם גאנצאפערס. (כט) אונד אלס מאן געענדעט האטטע מיט

ונתן הנביא כי ביד יהוה המצוה ביד נביאיו: (כו) ויעמדו הלויים בכלי דוד והכהנים בחצצרות: (כז) ויאמר חזקיהו להעלות העולה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר יהוה והחצצרות ועל ידי כלי דוד מלך ישראל: (כח) וכל הקהל משתחוים ורשיר משורר והחצצרות מחצצרים הכל עד רכלות העלה: (כט) וככלות להעלות כרעו המלך וכל הנמצאים אתו וישתחוו: (ל) ויאמר יחזקיהו המלך והשרים

ללויים

יתיר צ'

דעם אפערן, בייגטען דאז קניע, דער קעניג אונד אללע דיא בייא איהם ווארען, אונד ווארען זיך הין. (ל) אונד יחזקיהו דער קעניג אונד דיא אבערסטען בעפאהלען דען לויים

ר ש י

כתיב ויניחו פרים ואילים ולפירי עזים שנעה אלף הוראת שעה היתה: (כה) כי ביד ה' המלכה ביד נביאיו. לשורר הלויים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלף מלות ה' שונה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותיו פי' במסכת ערכין מניין שהלויים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה אלהי טעודה שלרינה עבודה אחית עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר ועבדת משא נכון לפרש על השיר כדכתיב (לעיל א' ט"ו) וכנניהו שר הלויים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר: (כו) והכהנים בתלניות ככתיב

ב א ו ר

המלכה והמערבה אשר שם דוד וניחאיו לשיר הקודש. כי ביד ה', מלת בי היא להמאך הקידש ולא לנתינת טעם כמו למעלה (דכ"ב י"ב י"ג), ושיעור המאמר, וביד ה' (ר"ל על פי ה') נתנה המלכה הזאת ביד עבדיו ועל כן היא שמונה כחמת משכנות התורה, ומ"ש ביד ה' הוא ע"ד שאמר למעלה מיד ה' עלי השביל (שם כ"ח י"ט). (כח) והשיר, הכוונה על כת המאוררים (דחו ופוגער = קההר) ונאמר מקרה הפעולה תמור התומר הכולל במנהג לשונות רבות. (כט) וככלות, פסר הפועל ושיעורו וכלות המעלים להעלות.

להלל

דברי הימים ב כט

לְלוֹתָם לְהַלֵּל לַיהוָה בְּדַבְרֵי דָוִיד
וְאֶסְפָּה הַחֹזֶה וַיְהִלְלוּ עַד־לְשֹׁמְחָה
וַיִּקְדְּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ: (לא) וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר עֲתָה מִלֵּאתֶם יָדְכֶם
לַיהוָה גִּשּׁוּ וְהִבִּיאוּ זִבְחִים וְתוֹדֹת
לְבֵית יְהוָה וַיְבִיאוּ הַקֹּהֵל זִבְחִים
וְתוֹדֹת וְכָל־נְדִיב לֵב עֲלֹת:
(לב) וַיְהִי מִסְפַּר הָעֹלָה אֲשֶׁר־
הִבִּיאוּ הַקֹּהֵל בְּקֶרֶשְׁבָּעִים אֱלִים
מֵאָה כִּבְשִׁים מֵאֲתִים לְעֹלָה
לַיהוָה כָּל־אֱלֹהִים: (לג) וְהַקֹּדְשִׁים
בְּקֶרֶשׁ שֵׁשׁ מֵאוֹת וּצֵאן שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים: (לד) רַק הַכֹּהֲנִים הָיוּ
לְמַעַט וְלֹא יָכְלוּ לְהַפְשִׁיט אֶת־

קמן כ"ק

כל

הרגום אשכנזי ריד

ליום דעם עוויגען צו לאבונגען
מיט דען ווארטען דעם דוד
אונד אסף דעם זעהערס; זיא
לאבונגען מיט פריידען, נייג
טען זיך אונד ווארפען זיך היין.
(לא) דא בעגאן יחזקיהו אונד
שפראך: נון האבט איהר אייג
רער הענדע גאבען דעם עוויג
גענדארגעבראכט, טרעטעט
הינצו אונד ברינגעט אויך
שלאכט אונד פריידענאפפער
פיר דאז הויז דעם עוויגען; דא
בראכטע דא פערזאמלונג,
שלאכטאפפער אונד פריידענע
אפפער, אונד יעדער פרייא
וויללוגע בראכטע גאנצא
פער. (לב) דיא צאהל דער
גאנצא אפפער וויללע דא פער
זאממלונג דארבראכטע וואר;
זיעבענציג רינדער, הונדערט
ווידער, אונד צווייג הונד
דערט לעממער, צום גאנצע
אפפער פיר דען עוויגען (ומע)

ועו) אללע דיעזע. (לג) אונד געהיילוגעט ווארדען זעכס הונדערט רינדער אונד דרייג טויג
זענר שאאפע. (לד) אבער דער פריעסטער ווארען צו וועניג, זיא פערמאכטען ניכט אללען
גאנצע

ר ש י

בכחוב ובני אהרן הכהנים יתקעו בחללות (במדבר י'): (ל) להלל לה' בדברי דוד. זה הודו
לה' קראו בשמו כמבוא למעלה (א' ט"ו) ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגומר:
(לא) ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המוחזק לנעלים באכילה: וכל נדיב לב עולות. קלח
מבם מי שהתנדב לבו הביא עולות ולא כולם לפי שאין לנעלים היתר אכילה בהם: (לב) והקדשים.
קדשים קלים זבחים ושלמים מה שהנעלים נהנים בהם: (לד) רק הכהנים היו למעט. כלומר
איתן שהקדישו היו עדיין למעט: ויחזקו אמהם הלויים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו
הכהנים. וא"ת היאך יתקדשו הלויים ולא יתקדשו הכהנים ומפונג לפי כי הלויים ישרי לבב
להתקדש מהכהנים וישו לבם הלויים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלויים וכל יראי
השם מתחפשים ומתחננים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים ונשאנ חזקיהו שהיה לדיק
לא היה יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו נאים ומתקדשים על

ב א ו ר

(ל) להלל, להשמיע לפני העם תהלות דוד ואסף. עד לשמחה, עד שהיה לשמחת העם ולמדות
וכסם. (לא) כלאהם ידכם, הקדשתם והנחתם את עצמכם לעבודת הקדש. זבחים ותודות, שיש
לנעלים חלק בהם. עולות, כליל לה', ולזה לא הביאום רק נדיבי הלז. (לב) לעלה לה', להרבות
התפארת ולהתעורר הקוראים הוא אומר לעלה לה' כל אלה. (לג) והקדשים, הם אשר היו לנעלים
חלק בהם כמו שלמים ותודות, היו נכסכרם נקר שם מאות וכו'. (לד) למעט, מעט ביותר,

תרגום אשכנזי

גאנצאפפערן דיא הויט אבצו-
ציעהען דא שטאנדען איה-
נען ביא איהרע כרידער, דיא
לויס, ביו דיא פעררייטונג
פאללענדעט וואר, אונד ביו
זיך דיא (מנדען) פריעסטער
געהיילונגט האטטען דען
דיא לויס ווארען אייפריגער
אין דער היילונג אלס דיא
פריעסטער. (לה) אויך ווארען
גאנצאפער אין מענגע, געכסט
פעטשטיקען דער פריידען
אפפער אונד געכסט טראנק-
אפפערען צום גאנצאפער, אונד
זא וואר נון הערגעשטעללט
דער דיענסט דעם גאטטעס.
הוועס. (לו) יחזקיהו אונד
דאן גאנצע פאלק פרייעטען
זיך דאס גאטט דעם פאלקע
דיעס בערייטעט האטטע, דען
שנעלל וואר עס געשעהען.
ל (א) יחזקיהו זאגטע בא.

טען אויס אין גאנץ ישראל אונד יהודה, שריעב אויך ברעפעען אפרים אונד מנשה,

דברי הימים ב כט ל

כל העלות ויחזקום אחיהם
הלויים עד כלות המלאכה ועד-
יתקדשו הכהנים כי הלויים ישרי-
ל לב להתקדש מהכהנים:
(לה) וגם עולה לרב בחלבי
השלמים ובנסכים לעלה ותפון
עבודת בית יהוה: (לו) וישמח
יחזקיהו וכל העם על ההבין
האלהים לעם כי בפתאם
היה הדבר:

ל (א) וישלח יחזקיהו על כל-
ישראל ויהודה וגם-
אגרות כתב עד אפרים ומנשה

לכא

דאס

ר ש י

יד ברכתי (משלי כ"ח) נעלון לדיקים רבה חפזות ונקום רשעים יחוש אדם וכתוב (שם)
נקום רשעים יסחר אדם ונאנדם ירנו לדיקים כלומר בקים רשע אחר יסחר אדם ונאנדם
ירנו לדיקים חזקיהו וסיעתו: (לו) על ההבין האלהים לעם. לעבדו ול שות רלונו דגמל
למטה (ל') כל לגבו הכין לדרוש וגו' וגם שמתו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה
למלכו לשון אל ה' וסנו מיד:

ל (א) וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו'. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה

ב א ו ר

ושימוש הלמ"ד ע"ד שיאמר גם האשכנזי (לו וועניג). להתקדש מהכהנים, חוס ויושר נפשו
העירו אותם להתקדש במהירות יתירה מן הכהנים אשר התמהמהו, ולא התקדשו עוד ונס
מהם, ולדעת חז"ל התרשלו בדבר, כי לא האמינו היות מחשבת בן אחר באמת ובתמים לחזק
את עבודת המקדש. (לה) וגם עולה, וגם אמוס עולות היו לרוב, לפאר המקדש ולכונן את
עבודתו, עם חלבי השלמים ועם נסכי העולה, ועי"ז רבה העבודה. (לו) ההבין, נה"א
לפני העבר, וכן הנמצאו (ד"הא כ"ט י"ז), ושיעור הכתוב כי שמת חזקיהו על אשר הכין ה'
את הדבר הזה לעמו. כי בשהאם, אית ה'א כי מאת ה' היתה זאת, כי ביד אדם וברונו וגו'
ודאי לא היתה יכולת זו לעבור כח זלילות את המלכא הגדולה בזמן פתאום וקצר לולא ה'
ינין את לעדין ויכלכל את מעשהו.

ל (א) אגרות, הספרד אגרות ומורה על המכתב האוגר וכולל בתוכו את מצינות האדם אל
רעהו, ואל תתפלל איך גלח מלך יהודה מלכאים אל עבדי מלך ישראל, כי לא מלכא
אכל

דברי הימים ב ל

לְבֹא לְבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלַם
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (ג) וַיֹּעֵץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו
וְכָל־הַקָּהָל בִּירוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת
הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי: (ג) כִּי לֹא
יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת בְּעֵת הַהִיא כִּי
הַכֹּהֲנִים לֹא־הָתַקְדְּשׁוּ לַמִּדִּי
וְהָעָם לֹא־נֶאֱסָפוּ לִירוּשָׁלַם:
(ד) וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
וּבְעֵינֵי כָל־הַקָּהָל: (ה) וַיַּעֲמִידוּ
דָּבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל־יִשְׂרָאֵל
מִבְּאֵר־שֶׁבַע וְעַד־דָּן לְבֹא
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי־

ישראל

הרגום אשכנזי רטו

דאס ווא קאממען מעסטען צום
הויזע דעם עוויגען נאך ירושלים,
אום דאן פסח-פעסט צו פיי-
ערן דעם עוויגען דעם גאטטע
ישראל'ס. (ג) דער קעניג אונד
זיינע אכערסטען אונד דיא
גאנצע פערזאנלונג צו ירושלים
בעשלעסטען אים ראטהע דאן
פסח-פעסט צו פייערן אים
צווייטען מאנאטהע. (ג) דען
זיא קאננטען עס ניכט פייערן
צו יענער (פארגעטריעבענען)
צייט, ווייל דיא פריעסטער
זיך נאך ניכט געהייליגעט האט.
טען אין געניגענדער אנצאהל,
אונד דאן פאלק ניכט פערזאנל-
מעלט וואר אין ירושלים.
(ד) דיוער בעשלוס וואר וואהל-
געפעלליג אין דען אייגען דעם
קעניגס, אונד אין דען אויגען
דער גאנצען פערזאנלונג.

(ה) עס ווארדע אלץ בעשטימט, איינרופען צו לאסטען אין גאנץ ישראל, פאן באר-
שבע ביז נאך דן, דאס מאן קאממע דאן פסח-פעסט צו פייערן דעם עוויגען דעם גאט.
טע

ר ש י

למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו ברחמי (נמלכים ב' י"ח) וילכדה בקצה של שנים
בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תמצא בתיב נסיון הספר: (ג) כי לא
יכלו לבשורו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן: כי הכהנים לא התקדשו למדי. לא התקדשו
להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין כריך לומר שלח היו יכולים לעשותו בניסן שהיו
לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר חסלו
חס לא טבחו טהרת הבית שלא נלו עד י"ו בניסן לא היו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים
לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים: (ה) מבאר שני ועד דן. זהו

ב א ו ר

אל הושע מלך ישראל את עבודת האלילים בחזקה ומקפה כאשר היתה לפניו בישראל,
והיה ב' בעלמו אומר אללו ויעש הושע, רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו (מ"ב י"ו ב'),
ועל כן לא היה צורך וסוגל למקדש אל, ולא השנית את השורידים אשר אהבו את ה' מלעלות
לירושלים. על, נאמר ב"ס בתיב זה תמור אל. (ב) בחדש השני, חו"ל ספרו לנור שהיה
יחזקיה מעבר את השנה ביום שלשים לאחר ונעשה ניסן לאחר שני ואייר במקום ניסן. (בי לא
יכול לסמוך על פסח שני מעט יחיד נדחה ואין לנור נדחה עד פסח שני). (ג) למדי,
נחם הרד"ק כמו למד'י, והג"ס פתחה כמ"ס למקרא'שונה (ד"ה א"ט ו"ג) ופי' שלח התקדשו
כל כך כהנים, שהיה די מהם להקריב קרנות. (ה) ויעמידו, העמידו למק ונתנו פתגם
להעביר קול וכו'. מבאר שבע ועד דן, הם שני גבולות הארץ אשר העמיד עס ירבעם את
שני העגלים להמשיך את ישראל, ונאותו הדך ענמו שלח יחזקיה את חגרותיו להשיב היום אל
אלהיו

דברי הימים ב ל

לבוא לבית יהוה בירושלם
לעשות פסח ליהוה אלהי
ישראל: (ג) ויועץ המלך ושריו
וכל הקהל בירושלם לעשות
הפסח בחדש השני: (ג) כי לא
יכלו לעשותו בעת ההיא כי
הכהנים לא התקדשו למדי
והעם לא נאספו לירושלם:
(ד) וישר הדבר בעיני המלך
ובעיני כל הקהל: (ה) ויעמידו
דבר להעביר קול בכל ישראל
מבאר שבע ועד דן לבוא
לעשות פסח ליהוה אלהי

ישראל

הרגום אשכנזי רמו

דאם ויא קאממען מעסטען צום
היוצא דעם עויגן נאך ירושלים,
אום דאן פסח-עסט צו פיי-
ערן דעם עויגן דעם גאטטע
ישראל'ס. (ג) דער קעניג אונד
זיינע אכערסטען אונד דיא
גאנצע פערזאנלונג צו ירושלים
בעשלאסען אים ראטהע דאן
פסח-עסט צו פייערן אים
צווייטען מאנאטהע. (ג) דען
זא קאננטען עס ניכט פייערן
צו יענער (פארגעטריבענען)
צייט, ווייל דיא פריעסטער
זיך נאך ניכט געווייליגט האט.
טען אין געניגענדער אנצאהל,
אונד דאן פאלק ניכט פערזאנל-
מעלט וואר אין ירושלים.
(ד) דיווער בעשלוס וואר וואהל
געפעלליג אין דען אויגען דעם
קעניגס, אונד אין דען אויגען
דער גאנצען פערזאנלונג.
(ה) עס וואורדע אלץ בעשטימט, אייסרופען צו לאסען
שבע ביז נאך דן, דאס מאן קאממע דאן פסח-עסט צו פייערן דעם עויגען דעם גאט.
טע

ר ש י

למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב' י"ח) וילכדה נקלה שלש שנים
בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תגלף כתוב בסיף הספר: (ג) כי לא
יכלו לעשותו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן: כי הכהנים לא התקדשו למדי. לא התקדשו
להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין כירך לומר שלח היו יכולים לעשותו בניסן שהיו
לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר חסילו
חס לא טכניטכרת הבית שלח כלו עד י"ו בניסן לא היו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים
לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים: (ה) מבאר שבע ועד דן. זהו

ב א ו ר

אלל הושע מלך ישראל את עבדות האלילים בחזקה וחקפה כאשר היתה לפנים בישראל,
והכתיב בעלמו אומר אללו ויעש הושע, רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו (מ"ב י"ז ב'),
ועל כן לא היה צורך וצינא למקדש אל, ולא השבית את השרידים אשר אהבו את ה' מלעלות
לירושלים. על, נאמר ב"ס בכתוב זה חמור אל. (ב) בחדש השני, חז"ל ספרו לזכר שיהיה
יחזקיה מעבר את השנה ביום שלשים לאחר וועשה ניסן לאחר שני ואייר במקום ניסן (כי לא
יכול לסמך על פסח שני מעט יחיד נדחה ואין לזכר נדחה עד פסח שני). (ג) למדי,
כתב הרד"ק כמו למד'י, והג"ס פתחה במ"ס למקרא'שונה (דה"א ט"ו י"ג) ופי' שלח התקדשו
כל כך כהנים, שיהיה די מהם להקריב קרבנות. (ה) ויעמידו, העמידו לחק ונחנו פתחם
להעביר קול וכו'. מבאר שבע ועד דן, הם שני גבולות הארץ אשר העמיד עס ורבעם את
שני העגלים להחטיא את ישראל, ונאותו הדרך עכמו שלח יחזקיה את חגרותיו להשיב הים אל
אלהיו

הרגום אשכנזי

טע ישראל'ס צו ירושלים געדען
מייסטען טהיילס האטטען ווא
עס ניכט ווא געפֿייערט, ווא
עס פֿאָרגעשרייענען איזט.
(ו) דאָ צאָגען דיא שטעללכאָ
טען מיט דען כריעפֿען פֿאָן
דער האַנד דעם קעניגס אונד
זייער אַכערסטען דורך גאַנץ
ישראל אונד דורך יהודה נאָך
דעם געכאַטע דעם קעניגס,
אינד פֿערקניד גטען: איהר
זאָהנע ישראל'ס, קעהרעט
צוריק צו דעם עוויגען דעם
גאָטטע אברהם'ס, יצחק'ס
אינד ישראל'ס, דאָס ער זיך
ווענדע צו דען ענטראַנגענען,
דיא אייך אַ בריג געבליעכען
פֿאָן דער מאַכט דער קעניגע
אשור'ס; (ו) אינד זיך ניכט
ווא אייערע פֿאָטער אינד ווא
אייערע כרידער, דיא זיך פֿער.

דברי הימים ב ל
ישראל בירושלם כי לא לרב
עשו בכתוב: (ו) וילכו הרצים
באגרות מיד המלך ושריו בכל
ישראל ויהודה וכמצות המלך
לאמר בני ישראל שובו אל
יהוה אלהי אברהם יצחק
וישראל וישב אל הפליטה
הנשארת לכם מקרמלכי אשור:
(ז) ואלתהיו כאבותיכם וכאחיכם
אשר מערו ביהוה אלהי
אבותיהם ויתגם לשמה כאשר
אתם ראים: (ח) עתה אל תקשו

ערשט

גינגען אן דעם עוויגען, דעם גאָטטע אייערער פֿאָטער, דאָרום מאַכטע ער ווא צום ענט.
זעטצען, ווא ווא איהר עס זעהעט. (ח) וייד אַלואַ ניכט האַלזשטאַרריג, ווא אייערע
פֿאָטער

ר ש י

מחיים עשרת השבטים: כי לא לרוב. פתרון כי רובי שנים עברו שלא עשו כהלכתו: (ו) וישב
אל הפליטה הנשארת לכם מקרמלכי אשור. אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליטה כי היה
נחשב בעיניהם כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניהם
בחילו גלו לפי כי שש שנים היו ישראל לשלך אשור עבדים נוצאי מנחה והיה מושל בהם ומוליך
בגולה ועושה בהם כרכונו וזה היה כחך חזק שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי
ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור
לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה: (ז) ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם. פתרון ואל
עדיין נועמים אנו שיעלם מעלינו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיו לפניהם
מה חירע להם כשעזבו את ה' וימעלו בו מעל ויתנו לשמה כאשר אתם רואים. (ח) עתה
אל

ב א ו ר

אלהיו. כי לא לרב, שיעורו כי לרוב לא עשו ככתוב בתורה בשמירת הפסח ובהיכרותו.
(ו) הפליטה. כי כבר הגלה אז מלך אשור לראובני ולנדי ולמני מנשה (עיי' דה"ס ה' כ"ו)
וכן מאזר השבטים (מ"ב ט"ו כ"ט) על כן עוררם חזקיה עוד הפעם לתשובה, למען ירחם ה'
אל הנאצרים וישיב את האבדים בצרן אשור, ויתן חז הנזילים בשנים לרחמים לפני שוביהם,
והם לא שמעו ויתנו כחף סירית, על כן נחה הסקודה קל מהרה, ובשנה הרביעית לחזקיה
עלה עליהם מלך אשור, ובשנת שש הגלה את גולם לחזקיה וסבור בשאוסר באפסר מלכים. (ח) חנו
יד

תרגום אישכנזי רמז

עֲרַפְכֶם כְּאֲבוֹתֵיכֶם תִּנּוּ יֵד
לִיהוָה וּבֵאוּ לְמִקְדָּשׁוֹ אֲשֶׁר
הִקְדִּישׁ לְעוֹלָם וְעָבְדוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וַיֵּשֶׁב מִכָּם תְּרוֹן אִפּוֹ:
(ט) כִּי בְשׁוּבְכֶם עַל־יְהוָה אֲחֵיכֶם
וּבְנִיכֶם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵיהֶם
וּלְשׁוֹב לָאָרֶץ הַזֹּאת כִּי־תָנוּן
וְרַחוּם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְאִיִּסִּיר
פָּנִים מִכָּם אִם־תִּשׁוּבוּ אֵלָיו:
(י) וַיְהִיו הָרָצִים עֲבָרִים מְעִיר
לְעִיר בְּאֶרֶץ־אֲפִרַּיִם וּמִנְשֵׁה וְעַד־
זִבְלוֹן וַיְהִיו מִשְׁחִיקִים עֲלֵיהֶם
וּמִלְעָגִים בָּם: (יא) אֵךְ אֲנָשִׁים
מֵאֲשֶׁר וּמִנְשֵׁה וּמִזִּבְלוֹן נִכְנְעוּ
וַיָּבֹאוּ לִירוּשָׁלַם: (יב) גַּם בִּיהוּדָה
הִיתָה יָד הָאֱלֹהִים לָתֵת לָהֶם
לֵב אֶחָד לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ

והזרים

פֿאַטער, ערגעכעט אייך
דער מאַכט דעם עוויגען,
אונד קאָממעט אין זיין היי-
ליגטהום, וועלכעס ער געהיי-
ליגעט פֿיר עוויג, אונד דיע-
נעט דעם עוויגען, אייערעם
גאָטע, דאָמיט זיך ווענדע
פֿאַן אייך זיין ענטבראַנגטער
צאָרן. (ט) דען ווען איהר
צוריקקעהרעט צו דעם עווי-
גען, ווירד אייערן ברידערן
אונד אייערן זאָהנען ערבאַר-
מען ווערדען ביא איהרען
זעגערן, דאָס זיא צוריקקעה-
רען קעננען אין דיעזעם לאַנד;
דען גנעדיג אונד באַרמהער-
ציג איזט דער עוויגע אייער
גאָטט, אונד ער ווירד זיין
אַנגעזיכט ניכט וועגזענדען
פֿאַן אייך (ד. ה. זיינע פֿאָרווע-
הונג זיכער זיך וואַרטען וואָס
סען), ווען איהר צו איהם
צוריק קעהרעט. (י) אַלואַ
דורכצאָגן דיא שנעללאַכטהען
פֿאַן שטאָרט צו שטאָרט דאָ
לאַנד אפֿריכ'ס אונד מנשה'ס
ביז נאָך זבלוק; דיעזע אַבער
פֿערלאַכטען אונד פֿערשפּאַט-

טעמען זיא. (יא) אייניגע יעדאך פֿאָן איזר אונד מנשה אינד פֿאָן זבלון, דעמטהיגטן
 זיך, אונד קאמען נאָך ירושלים. (יב) אויך איבער יהודה וואלמעטן דיא מאכט דעס עוויגען
 דיא איהנען הערצענסאייניגקייט; ערליעה, דאס זיא פֿאללפיהרטען דאז געכאטה דעס
 קע.

ר ש י

אֶל חֲקֹדְעֵשֶׁשׁ וְגו' (ט) בְּשׁוֹבֵיכֶם עַל ה' אֲחֵיהֶם וּבְנֵיהֶם יִהְיוּ לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵיהֶם וְלִשְׁבוֹת לְאָרֶץ הָאֵלֶּה. אֲשֶׁלּוּ חֲתָן קָצַת שָׁגְלוּ כִּנְרָה שֶׁהָיוּ לְרַחֲמִים עִם יִשְׂרָאֵל וַיִּכְלּוּ לָהֶם וּמִלִּיכִין חַת בְּנֵיהֶם וְחַת בְּנוֹתֵיהֶם בְּשִׁבְיָהּ וְאֵם תִּשְׁבוּ אֲלֵיוּ יִתְּנֶם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵיהֶם לְשׁוֹבֵם לְאָרֶץ הָאֵלֶּה כִּי חֲנוּן וְרַחוּם ה' אֱלֹהֵיכֶם:

באר

יד, התאחדו ותקעו כף בנף לכבוד ה' (ט) על ח', כמו אל. לרדמים, נחשו
 לזכור המכילות ושיעורו לרמזים יהיו. (יא) אנשים, חזדים ויחידים מתוך השננים הזכרים.
 (יב) חיחה יד, מאמר זה נהוג על התגלות כח הקב"ה בענין מיוחד על בן אדם; ושיעורו
 נבחר

חרגום אישכנוי

קאניגס אונד דער פירשטען
נאך דעם ווארטע דעם צוויי
גען. (יג) עס פערזאממעל
טע זיך צו ירושלים פיעל
פאלק, אום דאז פערטדעם
אונגעווערטען בראדעס צו
פיערן, אים צווייטען מא
נאטהע, אין איינער פערזאממ
לונג דיא זעהר צאהלרייך
וואר. (יד) זיא ערהאבען
זיך, אונד שאפסטען דיא אל
טארע הינווענד, אין ירושלים
ווארען, אויך אללע רייכער
געפאסע שאפסטען זיא הינ
וועג, אונד ווארפען זיא אין
דען באך קדרון. (טז) זיא
שלאפטעטען דאז פסח אים
פיערצעהנטען דעם צווייטען
מאנאטהע, דיא פריעסטער
אונד לויס הייליגטען זיך, פאלל
שאמ (קב דער פערלעגערטן
הייליג ונג) אונד בראכ
טען גאנצאפער דאר, אים
הווע דעם עוויגען. (טז) זיא

דברי הימים ב ל

והשרים בדבר יהוה: (יג) ויאספו
ירושלם עם רב לעשות את-הג
מציאות בחדש השני קהל לרב
מאד: (יד) ויקמו ויסירו את-
המזבחות אשר בירושלם ואת
כל-המקטרות הסירו וישליכו
לנהר קדרון: (טז) וישחטו הפסח
בארבעה עשר לחדש השני
והכהנים והלויים נכלמו ויתקדשו
ויביאו עלות בית יהוה: (טז) ויעמדו
על-עמדם כמשפטם כתורת
משה איש-האלהים הכהנים
זרקים את-הדם מיד הלויים:
(יז) כירבת בקהל אשר לא-

חתקדשו

שטאנדען אין איהרער שטעללונג, נאך איהרעם געברויכע נאך דעם געזעטצע בישהיכ,
דעם גאטטליכען מאננעם, אונד דיא פריעסטער שפרענגטען דאז בלוט אויס דער האנד
דער לויס. (יז) דען עס ווארען פיעלע אין דער פערזאמלונג, דיא זיך ניכט גע-
היי

ר ש י

(יד) המקטרות. מקום שהיו בו כהנים ולויים: (טז) ויהיו כהנים ולויים נכלמו. שעכנו
להחקדש ולפיכך עכנו כל כך מלגוא עד עתה כי לא יונלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי
שהזניח אחז מכהן כך היו אומרים אפשר אחמול עבד אחז עבודת אלילים וננו יחזיקו לחלחר
בשנה הראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללויים לעבוד לאל אחד לבדו ויטרכו לנו ולכך
נתעבלו ונחרשלו מלכא וגם אתר יהודה שלפניו הזניח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה
לשם שמים באו ויתקדשו כלם: (טז) הכהנים זרקים. כי מקבלה ואילך מלות כהונה. ואל
חתמה

ב א ו ר

בכתוב זה, כי נראה רחמי ה' וחסדיו בהטותו את לבב כלם לטובה, וע"ד אמרם ז"ל כל הנא
לטהר מסייעין לו. (יד) המקטרות, ממה שנאמר אחריו וישליכו לנהל קדרון, נראה היות
מקטרה כלי להקטרה כמו מקטרה (דה"ב כ"ו י"ט), והוא שם בפלס ביונוי הפיעל. (טז) והכהנים
והלויים, אותם שלח התקדשו כמפורש בפסוק ג'. (טז) עמדם, דוגמתו בדניאל (ח' י"ח ו"ט)
על עמדי. (יז) רבת, כתב סד"ק שם כמו רבת ליונוי מועדיו (תהלים קכ"ט א') כלומר
סרבה

דברי הימים ב ל

הַתְּקַדְּשׁוּ וְהַלְלוּם עַל־שְׁחִיטַת
הַפִּסְחִים לְכָל לַאֲטָהוּר לְהַקְדִּישׁ
לַיהוָה: (יח) כִּי מִרְבִּית הָעַם רַבַּת
מֵאַפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשְׁשַׁכָּר וְזַבְלוֹן
כֹּא הִטְהָרוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־הַפֶּסַח
בְּלֹא כִכְתוּב כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ
עֲלֵיהֶם לֵאמֹר יְהוָה הַטּוֹב יִכְפֹּר
בְּעַד: (יט) כָּל־לִבָּבוּ הֵכִין לְדָרוֹשׁ

האלהים

תרגום אשכנזי ריו

הייליגעט האטמען, דאָרס
איבערנאָהמען דיא לויס דאָן
שלאַטמען דער פסח־לאַממער
פֿיר אללע אונריינען, זיא צו
הייליגען דעם עוויגען. (יח) זאָ
גאָר איינע מענגע פֿאלקעס,
גראַסטנאָהילס אויס אַפֿריים,
מנשה, יששכר אונד זבלון,
האטמען זיך נישט גערייניגעט,
זאָנדרען זיא אַסען דאָן פסח־
אַפּפֿער ווידער דיא פֿאַר.
שריפֿט; דאָך יחזקיהו בעטעטע
פֿיר זיא, אונד שפראַך: דער
עוויגע, דער גיטטיגע, פֿערגעבע אללען, (יט)

ווען

ר ש י

חתמה למה לא שחטו בעלים עלמם לפי שנתנו בסמך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלויים
היו על שחיטת פסחיהם לכל לא טהור שהיה לוי במקומו להקדיש לה: (יח) כי אכלו את
הפסח בלא ככתוב. שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה. כי התפלל יחזקיהו עליהם וגו': (יט) כל
לכנו הכין. כך מפורש בדברי יחזקיהו דר' אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאמה
מולך דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי באגדה עשה אונן באפרכס' שנאמר (משלי כ')
להקשיב אונן לתבונה משלישם ושתיים מדות האגדה נדרשת וזה אחד מהם נחלק הסדר כגון
זה ה' העוב יכפר בעד כל מי שכל לכנו הכין לדורש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו

ב א ו ר

הרבה היו בקהל שלא התקדשו ע"כ. לכל לא טהור, בעבור כל איש אשר לא טהור היו הלויים
מוכנים על שחיטת פסחיהם, כי אע"פ שהרבה מהם אכלו את הפסח בטומאה מפני שאי
אפשר בעינין אחר בשלא היה להם פנאי לטהר, עכ"פ לא הותר להם ליכנס לעזרה טמאים,
כי היו יכולים לעשותו ע"י הלויים (רד"ק). (יח) מרבית העם, אס שהכוונה על חלק גדול
מן העם דוגמת מרבית חכמתך (ד"ב ט' ו') או על רובו כמו מרביתם שומרי משמרת בית
שאלו (ד"א י"ב י"ט). רב, כלומר רוב המרבית הזה אשר לא הטהרו היה מאפרים וכו',
או שהוכפל ללא צורך ע"ד שנאמר למעלה. ממחצית מטה חצי מנשה (ד"א ו' מ"ו). כי
אכלו, כי בלשון אלא. בלא ככתוב, בלי היות אכילתם ככתוב. כי בלשון אכל.
יכפר בעד, נכונו דברי הרד"ק, כי שני הנמוכים מחוברים יחד בטעמים, ושיעור המאמר:
יכפר בעד כל אשר לכנו הכין וגו'. והנה בפירוש"י כתב בלא ככתוב, שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה
ע"כ ואם אמנם כי יתכן פירושו בפשטות הכתוב, בכל זאת נפלא הוא בעיני פירוש זה
המחזיק בדרושי חז"ל תמיד, דלא בשום חנף בסנהדרין (י"ב ע"ב), כי לר"י טעה מפני שיעור
מפני הטומאה, ולר"ש מפני שגבר ביום ל' של אדר, ולר"ש בן יודא בשם ר"ש שהשיאן לפסח
שני עיי"ש, אבל שהאכילין בטומאה ליכא למ"ד עיי"ש. ובנאי לבקר את פני מ"ב מר ידידי ורב
חביבי סרב הגאון המפורסם החכם הזלם מו"ה שמואל ליב קוידער נ"י רא"ב נק"ק פראג
יע"א, והלעתי לפניו זה הענין בחוק שאר פירושי רש"י בד"ה המתנגדים לקבלת חז"ל, כדנני
ימים מספר אחרי הדברים באגרת שלומים ודברי נועם, והודיעני היות הדבר תמוה מאוד,
רק מעב"ת בקא להלדיק הענין בפלפול יקר, אשר קצר פה המלע להזכירהו, ואם יחנני ה'
להדפיס מאמרי על פירוש רש"י לד"ה באשר הבעתי, אז בדבריו אכנדה ואזכירם בלי חסרון
מלה, וזאתי התוארים אשר בדברי כס בענותו ובאשכנחיו אותי, והם יתר מערכי, אלה ישמעו

הרגום אשכנו

זויען, דען עוויגען, דען גאט
איהער פאטער, ווען אויך
ניכט אין דער ריינהייט דער
היליגונג. (כ) אונד דער עווי-
גע עררטרטע יחזקיהו, אונד
פערציעה דעם פאלקע. (כא) ווא-
העלטען דיא זאגנע ישראלס,
דיא זיך צו ירושלים איינגע-
פונדען, דאז פערסט דעם
אונגעזיערטען בראדעס זיע-
בען טאגע אין גראסער פרוי-
דע, אונד עס פריעזען דען
עוויגען טאג פיר טאג דיא
לויס אונד דיא פריעסטער מיט
העללקלינגענדען אינשטרו-
מענטען דעם עוויגען צו עה-
רען. (כג) אונד יחזקיהו שפראך
הערצליך מיט אללען לויס דיא
אין דער טרעפאלען גאט-
טעסלעהרע אונטערריכט ער-
טהיילטען, אונד זיא אסען
דיא פערסטאפפער זיעבען טא-
גע לאנג, שלאכטעטען פריידענאפפער אונד לאבזאנגען דעם עוויגען, דעם גאט
איה

דברי הימים ב ל

האלהים יהוה אלהי אבותינו
ולא כטהרת הקדש: (כ) וישמע
יהוה אל יחזקיהו וירפא את-
העם: (כא) ויעשו בני ישראל
הנמצאים בירושלם את-חג
המצות שבעת ימים בשמחה
גדולה ומהללים ליהוה יום
ביום הלויים והכהנים בכלי עז
ליהוה: (כג) וידבר יחזקיהו על-
רב כל הלויים המשכילים שכל-
טוב ליהוה ויאכלו את-המועד
שבעת הימים מובחים ובהי
שלמים ומתנודים ליהוה אלהי

אבותיהם

ר ש י

אף על פי שלא עשו כטהרת הקדש כי לא הטהרו ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים
לירושלים והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלים אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וחבלון
אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהיה להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין
ולאחר מלבוש עד שיתקדשו לפיכך נאלו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך חסר
בעדם וכן (ישעיה ל"ה) ישושו מדבר וליה וגו' הוא נחלק הסידור: (כא) והכהנים בכלי עז.
בחזירות: (כב) המשכילים שכל טוב לה'. לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנה' (לעיל)
א' כ"ו) ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וחכריהו בנו יועץ בשכל וגו' ודבר יחזקיהו על לנס חנומים
ודברים טובים לחוקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב לה': ומתודים לה'.
על

ב א ו ר

ובאמתחתי ישארו. (יט) ולא כטהרת הקדש, כלומר אשר הכינו לנסם לדרוש את ה', אם
גם לא הכינוהו על פי טהרת הקדש בשמירת הפסח. (כ) וירפא, רפאם מטומאת נפסם
בנשאו להם עונם, ודוגמתו ארפא משובתים (ירמיה ג' כ"ג). (כא) בכלי עז, הם כלי
זמר המשמיעים קול עז וחזק, כענין יחזקיהו קול עז (תהלים ס"ח ל"ד). (כב) המשכילים,
כנראה הוא יולא, ושיעורו משכילים את אחרים בשכל טוב לה', ודבר יחזקיהו על לנס להחזיקם
ולאמנם לכל ייעמו וייגעו בעבודת הקודש אשר על שמים. ויאכלו את המועד, הכוונה
לדעת רד"ק על זבחי המועד. ומתודים, פעל התודה יאמר על שני פנים, אם על הכרת
חטאינו לאחרים כפה מלא, או על הכרת הטובה והגמול הנעשה לנו מהם, ושלפנינו הוא מענין
השני

איהרער פאטער. (כג) דיא גאנצ
צע פערזאמלונג בעשלאסן,
נאך זייערע אנדערע טאגע
צו פיייערן, אונד ווידערעטען
אלוא נאך זייערע טאגע דער
פריידע. (כד) דען יחזקיהו
דער קאנינג פאן יהודה, שפענע
דעטע דער פערזאמלונג מויער
זענר שטייערע אונד זייערע
טויזענער שאפע, אונד דא
אבערסטען שפענדעטען דער
פערזאמלונג טויזענער שטייערע
רעאונד צעהן טויזענער שאפע;
אונד פריעסטער האטטען זיך
געהייליגעט אין מענגע. (כה) עס
פרייעטע זיך אלוא דיא גאנצ
צע פערזאמלונג פאן יהודה
אונד דיא פריעסטער אונד
דיא לויס אונד דיא גאנצע
פערזאמלונג, דיא פאן ישראל
געקאממען וואר, זא וויא דיא
פרעמדלינגע, דיא יעטצט אויס
דעם לאנדע ישראל געקאממען
מען ווארען, אלס אויך יע
נע, וועלכע שאן אין יהודה
וואהנטען. (כו) אונד עס וואר גראסע פריידע צו ירושלים; דען זייט דער צייט שלמה'ס,
דעם זאהנעס פאן דוד, קעניגס פאן ישראל, וואר דעסגלייכען ניכט צו ירושלים.
דיא

אבותיהם: (כג) וייעצו כל־הקהל
לעשות שבעת ימים אחרים
ויעשו שבעת ימים שמחה: (כד) כי
חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל
אסף פרים ושבעת אלפים צאן
והשרים הרימו לקהל פרים אלף
וצאן עשרת אלפים ויתקדשו
כהנים לרב: (כה) וישמחו כל־
קהל יהודה והכהנים והלויים
וכל־הקהל הבאים מִישראל
והגרים הבאים מארץ ישראל
והיושבים ביהודה: (כו) ויהי
שמחה גדולה בירושלם כי מימי
שלמה בן־דוד מלך ישראל לא
כזאת בירושלם: (כז) ויקמו

הכהנים

ר ש י

על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא: (כג) שבעת ימים
אחרים. כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה: (כד) הרים לקהל. מלאו ומנקדו לקהל
אלף פרים וגו' והיו אובלים ביד מלך ושרים והעם שמחים: (כו) כי מימי שלמה בן דוד
מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלים. שאז עס רב יותר היו באין לרגל לירושלים בימי שלמה
אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלים כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחו על מה שאם היו
כל רגל ורגל מקוננים בירושלים לפי שלא היה להם קדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי
חזו ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלם ועתה הורשו לעלות לירושלם שמחו שמחה
גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה הוקטן בעיניהם ז' ימים דגן
המלות

ב א ו ר

השני. (כד) הרים, הפריש בעבורם ונתן להם מספר בקר ולאן ידוע להקריב עולות ושלמים
לכבוד ה'. (כו) כי, לביאור הענין הקודם ולא לטעם והרכה דוגמתו. לא כזאת, לא היתה
כזאת

תרגום אשכנזי

(כו) דא פריעסטער אונד לויס
ערהאבען זיך אונד זענגעטען
דאז פאלק, איהר געבעטה
ווארד ערהערט, אונד איהר
פלעהען קאם צו זיינער הייל.
גען וואהנונג אין דען היממעל.
לא (f) אלס אללעס דיע
זעם פאללענדעט
וואר, צאג גאנץ ישראל
וועלכעס זיך איינגעפונדען
האטטע, נאך דען שטעדטען
פאן יהודה, ויא צערבראכען
דיא ווילען, היעבען דיא א-
סטארטען אום, ריססען דיא
האזען אונד דיא אלטארע
געדער אין גאנץ יהודה, בנימן,
אפרים אונד מנשה, ביו אל-
לעם פערטילגט וואר, דאן
קעהרטען אללע קינדער
ישראל'ס צוריק, יעדער צו
זיינעם בעזיטצטהום אין איה-
רע שטעדטע. (ג) יחזקיהו
בעשטימטער דיא אבטהיילונג
גען דער פריעסטער אונד דער לויס, נאך איהרען אבטהיילונגען, יעדען נאך זיין
נעם

ר ש י

הזלות והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמוע בהם ושמו שמה גדולה: (כו) ויברכו את העם.
אם תרצה לומר ברכם בזה שנקצ לשון מזרח שוביהם וישמע ה' בקולם וישבו או ד"א
וישמע בקולם וכן גם למעלה (ב' ל') וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם:
לא (ב) איז כפי עבודתו. הנהנים לשרת והלויים להיות מזורכים ושוערים וכל איז ואיז

ב א ו ר

כחזא יובי. (כו) הכהנים הלויים, הלויים תואר לכהנים דוגמת והנהנים הלויים בני זדוק
(יחזקאל מ"ד ט"ו). וישמע בקולם, כתב הרד"ק נתרצה להם וכן לשמע חזון ישמע לי (ש"ב
כ"ב מ"ה) ע"כ, ואין הנדון דומה לראיה, גם לא נתייחס יחס הני"ח אחר הנפעל הנאמר לפנינו;
אין האמת בזה, כי על פי מחקר הלשון האמתי אין פה זרות כלל, כי מטעם היחס הנהוג
אלל הפעולה או התואר, להיות היחס ההוא דבק בהם חמיד, אין הנדל אס הכנין פועל
או פעול ד"מ ואני אדבר קך אל אבי (ש"א י"ט ג') שאל הפעל ביחס שבו, יאמר גם בפעול
נכבדות מדבר קך (תהלים פ"ז ג'), וכן אס יאמר שמע בקל עם יחס שבו ד"א ששמע בקולי
(נחשית ל' ו') מן ההכרח לכא מזה בפעל ששמע בקולי (עם ווחוררע חזק' ויינע טטיוחע
געהערט), ומה נכתוב שלפנינו וישמע בקולם.

לא (א) ובאשר, ר"ל העם הנמצא בירושלים מן השנעים ההם, עשו כהנה וכהנה
נמקומותם ובעריהם. עד לכלה, באליהם האלה עשו כלה עד אשר חלפו
כל יל

דברי הימים ב ל לא

הכהנים הלויים ויברכו את העם
וישמע בקולם ותבוא תפלתם
למעון קדשו לשמים:

לא (א) וככלות כל זאת יצאו כל-
ישראל הנמצאים לערי
יהודה וישברו המצבות ויגדעו
האשרים וינתצו את הבמות
ואת המזבחות מכל יהודה
ובנימן ובאפרים ומנשה עד-
לככה וישובו כל בני ישראל
איש לאחוזתו לעריהם: (ג) ויעמד
יחזקיהו את מחלקות הכהנים
והלויים על מחלקותם איש וכפי

עבדו

עבדו

דברי הימים ב לא

חרגום אשכנזי רים

נעם דיענסטע, דיא פרייע
סטער אונד דיא לויס, בייא
דעם גאנץ, אונד פריידענע
אפפער צום דיענסטע אונד
צום לאכזינגען אונד פריידען,
אין דען טהארען דער לא.
גער דעם עוויגען. (ג) אונד
איינע גאבע דעם קאניגס
(ווער בעטטיוועט) פאן זיינעם
פערמאגען צו דען גאנצא.
פפערן, זאואהל צו דען
גאנצאפפערן דעם מארגענס
אלס צו יענען דעם אבענדס,
אונד צו דען גאנצאפפערן דער
רוהעטאגע זאויא דער ניא.
מאנדע אונד דער פערסטע,
וויא עס פארגעשריעבען איזט
איס געזעטצע דעם עוויגען.
(ד) ער בעפאהל דעם פאלקע,
דען בעוואהנערן פאן ירושלים,
דיא בעשטיממען גאבען דער
פריעסטער אונד לויס צופער.

עבדתו לכהנים וללויים לעלה
ושלמים לשרתו ולהדות ולהלל
בשערי מחנות יהוה: (ג) ומנת
המלך מן רכושו לעלות לעלות
הבקר והערב והעלות לשבתות
ולחדשים וקמועדים ככתוב
בתורת יהוה: (ד) ויאמר קעם
ליושבי ירושלם לתת מנת
הכהנים והלויים למען יחזקו
בתורת יהוה: (ה) וכפרץ הדבר
הרבו בני ישראל ראשית דגן
תירוש ויצהר ודבש וכל תבואת
שדה ומעשר הכל קרב הביאו:

ובני

אכפאלגען, אויף דאס זיא אס געזעטצע דעם עוויגען פערסטע האלטען מאכטען.
(ה) אלס דיעזער בעפאהל זיך פערברייטעט האטטע, בראכטען דיא זאהנע ישראל'ס אין
מענגע דיא ערשטלינגע פאן געטריידע, פאן מאסט, אהל אונד האניג אונד יעדעס ער.
צייגניסע דעם פערלדעם, אויך דען צעהנטען פאן אללעם בראכטען זיא אין מענגע.
אונד

ר ש י

על עבודתו הנכונה: (ג) ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו'. אשר נתן לעשות אולם
(ברוך): (ד) ויאמר קעם ליושבי ירושלים ונומר למען יחזקו בתורת ה'. יומר ברוך
ועוד צעוד שיהא להם פרוסתם מזומנת ויכלו לעשות ולעסוק בתורת ה' לפי שלא נתנה
התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה: (ה) וכפרץ הדבר. מפי המלך לתת
מנת לכהנים והלויים: הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש. דבש חמרים: וכל
תבואת שדה. וכל אלו לא מתבואת השדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנולד

ב א ו ר

כליל ולא נותר מהם כל מאוס. (ב) לכהנים, למ"ד במקום יחס הפעול, או לסימ
הכלל. לעולה ולישלמים, נועד לכהנים, ולהדות ולהלל נועד ללויס. מתנות ה', הם
מתנות הלויס סביב למקום המקדש (דה"א ט' י"ח וכו') ומטעם זה נקרא ג"כ מקניהם מחנה
ה' (שם ט"ט) ובשערים אשר למחנות האלה בארבע רוחות השמים עמדו גבורי הלויס
במשמרותיו (שם ט"ז וכו') והם שערי מחנות ה' הנזכרים לפנינו. (ג) ומנת המלך, כוונתו
כי נתן המלך מאוצרו מנה נכבדה והגונה לרעלות עולת הבוקר והערב וכו'. (ד) מנת,
מתנה הראוי לכל אחד ואחד מן הכהונה. למען יחזקו, מבלי היות להם דאגה על משען
להם ומשען סיס. (ה) וכפרץ, כאשר נפרץ מאמר המלך והתפשט בין העכו:

תרנום אשכנזי

(ו) אונד דיא זאָהנע ישראל'ס
אונד יהודה'ס, דיא אין דען
שטעדטען פֿאַן יהודה וואָהנע
טען, אויך דיעזע כראָטען
דען צעהנטען פֿאַן רינדערן
אונד שאַפֿען, אונד דען צעהנע
טען פֿאַן דעם געהיליגטען,
דאָז דעם עוויגען, איהרעם
גאָטט, געהיליגעט וואָר, דיעם
גאָבען זיא הויפֿענווייזע. (ז) אים
דריטטען מאָנאָטה בענאָנגען
זיא דיא הויפֿען צו אָרדנען
אונד אים זיעבענטען מאָנאָ.
טהע וואָרען זיא צו ענדע.
(ח) ניו קאָמען יחזקיהו אונד
דיא אָבערסטען זאָהען דיא
הויפֿען, אונד פריעזען גאָטט
אונד זענגעטען זיין פֿאַלק
ישראל. (ט) יחזקיהו בעפֿראָג.
טע דיא פריעסטער אונד דיא
לויים וועגען דער הויפֿען.
(י) דאָ ערוויעדערטע איהם
עזריהו, דער אָבערפריעסטער, פֿאַם הונזע צדוק'ס, אונד שפראַך: זייט מאָן בע-

דברי הימים ב לא

(ו) ובני ישראל ויהודה היושבים
בערי יהודה גם הם מעשר בקר
וצאן ומעשר קדשים המקדשים
ליהוה אלהיהם הביאו ויחננו
ערמות ערמות: (ז) בחדש
השלישי החלו הערמות ליסוד
ובחדש השביעי כלו: (ח) ויבאו
יחזקיהו והשרים ויראו את
הערמות ויברכו את יהוה ואת
עמו ישראל: (ט) וידרש יחזקיהו
על הכהנים והלויים על
הערמות: (י) ויאמר אליו עזריהו
הכהן הראש לבית צדוק ויאמר

הם' נדגש

מהחל

נאָג

ר ש י

מן היק הנודר מן היק מותר גדלושים מתיב רב יוסף ובפרון הדנר הכרו בני ישראל וגו'
ואי אמרת דגן כל אלו נמי דגן משמע מאי ובפרון וגומר אמר אבוי לאתויי פירות האילן וירק
עד אמר רבא חבואה לחוד ותבואת שדה לחוד: (ו) ומעשר קדשים המקדשים לה'. המעשר
מן המעשר שהלויים נותנים לכהנים: ויחננו ערמות ערמות. הו"פין בלשון אשכנזי דוגמא
(שיר ז') ערימות חטים: החלו הערמות ליסוד, כל חמלת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית
שהוא ראש לבנין ודומה לו (בעזרא ז') הוא יסוד המעלה וגומר: (ח) ויבאו את ה'.
שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם: (ט) וידרש יחזקיהו. לפי שראה חזקיהו
הערימות גדולות אמר בלבו שמה לא לקחו הכהנים והלויים מהם ולא נגעו בהם שאל נגעו
בהם איך נמכרו כל כך וממה ודרש מהם על דבר הערימת על מה זה: (י) ויאמר אליו
עזריהו

ב א ו ר

(ח) ערמות, המון דגן המונח בגודש נקרא עֲרֻמָּה (רות ג' ז') ורצויו ערמות, ובירמיה (ג' כ"ו)
ערמים. (ז) ליסוד, שיעור הכתוב: בחודש השלישי החל להנתי יסוד אל הערמות הנזכרים, כלומר
החמילה הבאת הנכורים (כחג הכנורים ככתוב בתורה) ובחודש השניעי הוא מועד האסיף כלו את
הכל, והשלימו את מחנות התרומות והמעשרות לשנה ההיא. ומה שנאמר ליסוד עיין רש"י.
(י) הכהן הראש, לפי מה שהנאמי מנין הכהנים בשם סדר עולם ויוסיפון לרומיים (למעלה דה"א
ה' ל"ו) היה הכה"ג בימי חזקיה נביה שמו, ופה נקרא הכה"ג עזריה, ול"ל כי היה עזריה
כה"ג זמן קלר בראש סיי יחזקיהו, אך נראה ששם ברוכ'י מלכותו, ולזה נמנה בס"ע וביוסיפון:
לביא

דברי הימים ב לא

מִהֵלֶּחֶל הַתְּרוּמָה לְבִיא בֵּית־יְהוָה
אֲכֹל וְשָׂבֹעַ וְהוֹתֵר עַד־לְרֹב כִּי
יְהוָה בֵּרַךְ אֶת־עַמּוֹ וְהִנּוֹתֵר אֶת־
הַהֶמּוֹן הַזֶּה: (יא) וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ
לְהַכִּין לְשָׁכוֹת בְּבֵית יְהוָה וַיִּכְנֻנוּ:
(יב) וַיָּבִיאוּ אֶת־הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר
וְהַקֹּדְשִׁים בְּאֻמוֹנָה וְעַל־יָהֶם נָגִיד
כּוֹנְנִיהוּ רִהְיוּ וְשָׁמְעֵי אֲחִיהוּ
מִשְׁנָה: (יג) וַיְחִיֹּאֵל וְעֻזִּיהוּ וְנַחַת
וְעִשָּׂה אֶל וַיְרִימוּת וַיִּזְכְּדוּ וְאֵלִיֶּאֱלֶּר
וַיִּסְמְכִיהוּ וּמַחַת וּבְנִיהוּ פְּקִידִים
מִיַּד כּוֹנְנִיהוּ וְשָׁמְעֵי אֲחִיו בְּמִסְפָּד
יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וְעֻזְרִיהוּ נָגִיד
בֵּית־הָאֱלֹהִים: (יד) וְקוֹרָא בֶן־
יִמְנָה הַלֵּוִי הַשּׁוֹעֵר לַמִּזְבֵּחַ עַל־

נדרות

ימיר ו'

תרגום אשכנזי רכ

גִּנְנָנֶען, דִּיא הַעֲבֵעַ צוֹ בְּרִינָה
גֶען אִינֶס הוּיָו דַּעַס עוּיִגֶען,
וואָרדע בִּיז צור זעטטִיגִיגֶען
גֶעגֶעססען, אונד עס בליעב
נאָך אִין מענגע איבריג; דַּען
דער עוּיִגֶע האָט זיין פֿאַלק
גֶעזעגנעט, זאָ דאַס דַּעזע
גראַסע מענגע איבריג בליעב.
(יא) דאָ בעפֿאַהל יחזקיהו
פֿאַרראַטהעסקאָממען אַינצוֹ
רִיכטען אים הוּיִזע דַּעס עוּיִ
גֶען, אונד מאַן רִיכטעטע
(יב) אַיִן. (יג) דאַהִין בראַטִי
טען זיא געוויססענהאַט
דִיא גאַבען אונד דִיא צעהנִי
טען אונד דאַן געהוּלִיגטע
אונד איבער דַּעזעלבען וואָר
פֿאַרגעזעטצטער כנניהו, דער
לוי, אונד שמעי, זיין ברוֹ
דער, וואָר דער צווייטע.
(יג) דאַן יחיאֵל, עוּזִיהוּ,
נַחַח, עִשָּׂה אֶל, יְרִימוֹת,
יוֹזֶבֶד, אֵלִיאֵל, יִסְמַכִּיהוּ,
מַחַת אונד כנניהו וואָרען אַויפֿ־
זעהער צור האָנד דַּעס כנניהו
אונד דַּעס שְׁמַעִי זיינעם
ברודערס, נאָך אַנאָרדנונג יחזקיהו דַּעס קאַניגס, אונד עורִיהוּ דַּעס פֿירשטען אים
גאַטטעס הוּיִזע. (יד) אונד קורא, דער וואָהן דַּעס ימנָה, דער לוי, דער וועכטער דַּעס
טֶהאַ־

ר ש י

עזריהו. הוא היה צימי עזריהו: מהשל התרומה לביא. אכלנו אכול ולא אכילת עראי אלא
אכול ושבע והותר. ומה שאמה מתמה על שאכלנו ד' חדשים ואעפ"כ ערמותיהם כל כך
גדולות זה הדבר כי בך ה' את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הכרו התרומות והמעשרות
שלנו: והותר. מן אכילתנו זה: את ההמון הזה. אשר אמה רואה ערמות ערמות: (יא) להכין
לשכות בנית ה'. לשם בהם התרומות:

ב א ו ר

לביא, להביא כמו לנחותם תמור להנחותם. את ההמון, יחס הפעול במקום הישר, ושיעורו
והותר (מן אשר אכלנו) הוא ההמון הזה. (יא) לשכות, חדרים סמוכים יחד לאולרות עיני
המקדש. (יב) משנה, הנגיד השני לו במעלה (דה"א שם ט"ו י"ח). (יג) מיד, אם גם
היו פקידים, לא עשו שום דבר מרגון עצמם, כ"א קבלו תורת משמרתם מיד כנניהו ושמעִי
הנגידים. במפקד, וכולם נקטן כגדול מחת מפקד המלך ועזריה. נגיד, גדר המלך מבוחר
למעלה (דה"א ה' ב') והיה עזריה הכה"ג גם נגיד בית האלקים המשגיח על מולא הכסף
ומבואו

הרגום אשכנוי

טהאָרעם געגען זאָנענע-אויף.
גאַנג, וואָר איבער דיא גאַטט
געוויי העטען פֿרייאווייליגען
גאַבען, אום צו פֿערטהיי-
לען דיא העבע דעם עוויגען
אונד דיא אללערהייליגסטען.
(טו) אונטער זיינער אויפֿזיכט
וואָרען ערן, מנימן, ישוע,
שמעיהו, אמריהו אונד שכניהו
אין דען שטערטען דער פֿריע-
סטער פֿאַלל געוויסענהאַפֿ-
טיגקייט, אום צו פֿערטהיי-
לען איהרען ברידערן אין דען
אַבטהיילונגען דעם גראָסען
וויא דעם קליינען. (טז) אוי-
סער דען פֿערצייכעטען
מעגנליכען געשלעכטעס, פֿאַן
דרייא יאהרען אונד דאָריבער
גאַב מאַן אויך אללען דיא
טאַג פֿיר טאַג צו איהרעם
דיענסטע נאָך איהרען פֿער-
ריכטיגנען, נאָך איהרען אַב-
טהיילונגען אין דאָוהויז דעם
עוויגען קאַמען, (יז) זאָ וויא

דברי הימים ב לא

נִדְבֹת הָאֱלֹהִים לַתַּת הַרְוֹמַת
יְהוָה וְקִדְשֵׁי הַקִּדְשִׁים: (טו) וְעַל-
יָדוֹ עָדָן וּמִנִּימָן וְיִשׁוּעַ וּשְׁמַעִיָּהוּ
אֲמַרְיָהוּ וּשְׁכַנְיָהוּ בְּעָרֵי הַכְּהֹנִים
בְּאַמוֹנָה לַתַּת לְאַחֵיהֶם
בְּמַחֲרָקוֹת בְּגִדְזֹר כִּקְטָן:
(טז) מִלִּבְד הַתִּיחֶשֶׁם לְזִכְרִים מִבֶּן
שְׁלוֹשׁ שָׁנִים וְלַמַּעֲלָה כָּל-הַבָּא
בְּבֵית-יְהוָה קְדָבְרָיוֹם בְּיוֹמוֹ
לְעִבְדֹתָם בְּמִשְׁמְרוֹתָם
כְּמַחֲלָקוֹתֵיהֶם: (יז) וְאֵת הַתִּיחֶשׁ
הַכְּהֹנִים לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם וְהַלְוִיִּם
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמַעֲלָה
בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּמַחֲלָקוֹתֵיהֶם:

ולתחיהש

אויך געבסט דען פֿערצייכעטען דער פֿריעסטערן נאָך איהרען שטאַממהייזערן, אונד דען
לויב, פֿאַן צוואַנציג יאהרען אונד דאָריבער, נאָך איהרען פֿערריכטיגנען, נאָך איה-
רען

ר ש י

(יז) וְאֵת הַתִּיחֶשׁ הַכְּהֹנִים לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם וְהַלְוִיִּם. וְעַם יִימוֹם טַפְּס נְשִׂיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם
לְכָל אֹתָם קָהָל הָיוּ מִסְּבִיקִין מִזִּנְיָתָם מִהַרְוֹמוֹת וּמִעֲשָׂרוֹת הַקֹּדֶשׁ וְהַהַרְוֹמוֹת וְהַמַּעֲשָׂרוֹת
כָּל אֵלּוּ שְׁאִמְרוּ לְאוֹתָן הַעוֹמְדִים לְשׁוֹת בַּעֲזָרָה וְגַם לְבִנֵּי אֶהֱרֹן הַכְּהֹנִים שֶׁלֹּא הִגִּיעָה מִשְׁמֹרוֹתָם
לְשָׂרָה

ב א ו ר

ומבואו ושאר ענינים מילוניים בדברי המקדש. (טו) מלבד, כלומר על כל התקנות הנזכרות
לתועלת הכהנים, עוד רבו אחרות עליהן, כמו התיחש הכהנים לזכרים מן שלש ומעלה,
והם הנולדים לכל הנא לביית ה'. ועשו כל זה, למען לא יחסר להם מאומה ויודע נוכח
ביתם כפרות, וכן למען לא ירבה לו האחד מחנות יותר מן הראוי, והשני יחיה בנכס ומחסור.
והרד"ק כתב שהתיחשו מן שלש ומעלה, כי הזכרים הפחותים מן שלש לא היו ראויים להביא
בית ה' והנקבות לא היו באות לא כך ולא כך; גם יתכן שאמר בן שלש שנים, כי פחות
ממן שלש אין לו דעה לשמור מה שבידו, ואין נותנין בידיו חרומה שמה יעמאנה כמנהג לטפח
בשרלים המחיים, אבל אחרי כן יודע לשמור ידיו ומרגליו אותו לטהרה ע"כ. (יז) ואח
התיחש, שיעורו ועם התיחש, ור"ל ועם התיחש הכהנים שהזכרתי, הים גם התיחש הלויים
לדעת לרביהם ולתת להם לחם חקם נאין מחסור כל דבר. מבן עשרים, הקדים חמש שנים
על

רברי הימים ב לא

תרגום אשכנזי רכא

(יח) וּלְהַתִּיחַשׁ בְּכָל־טַפְּסֵי־נְשֵׁיהֶם
וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם לְכָל־קֹהֶל כִּי
בְּאֲמוֹנָתָם יִתְקַדְּשׁוּ־קֹדֶשׁ:
(יט) וּלְבָנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים בְּשָׂרֵי
מִגְרֵשׁ עָרִיהֶם בְּכָל־עִיר וְעִיר
אֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת לַתַּת
מִנּוֹת לְכָל־זָכָר בְּכֹהֲנִים וּלְכָל־
הַתִּיחַשׁ בְּלוֹיִם: (כ) וַיַּעַשׂ כִּזְאת
יִחְזְקִיָּהוּ בְּכָל־יְהוּדָה וַיַּעַשׂ הַטּוֹב
וְהַיָּשָׁר וְהָאֱמֶת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו:
(כא) וּבְכָל־מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר־הִחֲלוּ
בַעֲבוּדַת בֵּית־הָאֱלֹהִים וּבַתּוֹרָה

רען אבטחילונגען. (יח) אונד
נעכסט דען פֿערציינעטען
פֿיר אלל איהרע קינדער,
איהרע ווייבער, איהרע זאָה.
נע אונד איהרע טאכטער,
דער גאנצען מענגע; דען
רעדליך הייליגטען זאָ ויך
צום דיענסטע. (יט) אונד
פֿיר דיא זאָהנע אהרן'ס,
פֿיר דיא פֿריעסטער, וואָרען
אויף דען בעצירקספֿעלדערן
איהרער שטערטע, שטאָרט
פֿיר שטאָרט, מעננער (כע)
טטיאט), דיא מיט נאָמען
אנגעגעבען וואָרען, אום אל.
לען מעננליכען קינדערן דער
פֿריעסטער אונד אללען פֿער.
ציינעטען דער לויס איהרען
טהייל צו געבען. (כ) אלזאָ
פֿערפֿוהר יחזקיהו אין גאנץ
יהודה, אונד טהאט וואָס

ובמצות

גוט אונד רעכט אונד רעדליך וואָר פֿאַר דעם עוויגען זינעם גאָטטע. (כא) ביא
יעדער אונטערנעמונג דיא ער בעגאן אים דיענסטע דעם גאָטטעס הויזעס, אונד אין דער
לעה.

ר ש י

לשרת והם נשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר: (יט) אנשים אשר נקבו בשמות. למעלה
(ב' ל"ח) כנניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרות מאת ישראל
למח המנות לכל זכר כנהנים ולויס: לכל זכר כנהנים. וגם לכל נשיהם כנניהם ובנותיהם

ב א ו ר

על הכתוב בתורה עיין מ"ט (ד"ה א"ג כ"ז) צטעס הדנר. (יח) טפס, שם כולל לכל בני
הבית הנגדרים ונמשכים אחרי אבי הבית. ושרא טפס המורה על משיכה וגרירה (טועפפען,
כחלניעהען) כענין הלך וטפס חלונה (ישעיה ב' ט"ז). וזא בתחלה דרך כלל טפס, ואח"כ
פרט נשיהם ובניהם, וכן למעלה (ד"ה ב' כ' י"ג) גם טפס נשיהם ובניהם בכלל ואחריו
פרט. לכל קהל, נראה שהוא קהל אנשי ביתם הסמוכים על שלחנם. באמונה, בפשוט
כוונתו, כי הם באמונתם התקדשו ונחמו לנשם השתעבדו למלאכת בית ה', על כן השגיחו גם
העם אליהם לכל יכלר מהם מאומה, וזא יתקדשו בעתיד להורות על התמידות כענין נכה
יעשה איוב כל הימים. קדש, נחסרון הלמ"ד ושיעור הכתוב יתקדשו לקדש, או שהוא מואר
הפעל לחזק ההתקדשות, כמו שיבוא לפעמים המקור לאחר הפעל לחזק הענין הולכים הלך
(מ"ב ב' י"א) וחילוף המקור ושם המקרה ידוע כמו למסע את המחות (נמדבר י' ב').
(יט) ולבני אהרן, שיעור הכתוב ולבני אהרן הכהנים היושבים בשדי המגרשים ודנר אין להם
עם עבודת הקודש, גם להם הושמו בכל עיר ועיר אנשים הנקובים בשמותם וידועים לשגיחהם,
למח מנות וכו'. ולכל החיחש, ולכל אשר יחיתש על נכונה משנט הלוי. וזא המיתש במקור
כמשפט הספר. (כ) הטוב, מזכיר כלל המדות היקרות הטוב (הפך הרע) והוא הלדקה
וכשלוס; הישר (הפך העול) והא המשפט והדין המואלט; והאמח (הפך השקר) והא

תרגום אשכנזי

לעהרע אונד אים געבאטע,
אום זינען גאטט צו זוכען,
וואר ער מ טאנצטעם הערצען
טהעטיג אונד אויך גליקליך:
לב (א) נאך דיעזען בעגע-
בענהייטען אונד פראג-
מען טהאטען קאם סנחריב
דער קעניג פאן אשור, דראנג
אויפן און יהודה, לאגערטע זיך
פאר דען פעסטען שטערטען,
אונד דאכטע זיך צו עראי-

דברי הימים ב לא לב
ובמצוה לדרש לאלהיו בכל-
לבבו עשה והצליח:

לב (א) אחרי הדברים והאמת
האלה בא סנחריב מלך-
אשור ויבא ביהודה ויחן על-
הערים הבצורות ויאמר לבקעם

ר ש י

ומה שאמר כאן לכל זמר משום רבותא שאפילו לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל (סס)
לזכרים מנן שלש ומעלה וכל שכן שהיו מספיקין לנשיהם ולבנותיהם:
לב (א) אחרי הדברים והאמת האלה וגו' ויאמר לבקעם. כמו לבקעם כמו (עמוס ב')
על מכרם נכסף כמו מוכרם וסמוך ליה (סס א') על בקעם הרו' הנלעד ופתרונו

ב א ו ר

נקיון האמונה וטוהר המחשבה בהסכמתה עם הפועל. והם המה שלשה הדברים, שלום דין
ואמת, שעליהם קיים העולם כמאמר חז"ל. (כא) בכל לבבו, כי הנוונה הכולה תמשוך
גם פעולה ראויה אחריה:

לב (א) אחרי. בפרשה הזאת יש שינויים רבים בין יעשי' ומלכים ובין ספרו, אמנם כבר
אמרתי פעמים כי הדבר אשר איננו נוגע אל תכלית הספר ואשר יהי' לבנו ולחזקת
בית דוד השמיט סופרנו, ובשניל זה יחריש מן סבת המלחמה שהיא מרידת חזקיה במלך אשור,
כי עי"ז היה לריך להודיע שהיה חזקיה ואבותיו עד עתה למס אל מלך אשור, וכל כזה ימוע
סופרנו משאת על שפתיו, אם לא יאלצהו ההמשך וסדר הסיפור להזכירו, וגם חרופי מלך
אשור לא יזכיר רק ככלל, ואת שם רבשקה לא ישא על שפתיו, רק יאמר (פסוק ט') אחר זה
שלט סנחריב וגו' לאמר, וכן יודיע (פסוק י"ז) כי כתב ספרים לחרף וגו' וישנה וישלש את
סיפור המירוף הזה, אך גזר מלפרוט את הסיפורים והגדופים בעלמותם כמו בם' מלכים,
מהטעם שאמרתי, גם בענין חולי המלך יאריך במלכים ובישעי' (פרשה כ' ול"א) נבואת מוחו
ע"י ישעיה ובתפלתו ובנבואה השנית על חיותו ובמופת הנפלא במעלות הזמש, ובספרנו יקלר
מאד (פסוק כ"ד) כי ענין פרטי הוא בחיי המלך, הכלתי נוגע לבנוד האומה הכללי ולתפארת
המקדש והלויים. גם מעשה בראדך בלאדן וחטא יחזקיה והנבואה על זאת (מ"ב כ' י"ג—י"ט)
לא נפרט בספרנו, כ"א יספר (פסוק כ"ה וכ"ו) מגובה לב יחזקיה ומקלף ה' עליו ומהנבועתו
בדרך כללי, כי הפרט יהיה לגנות המלך החמים בכל מעשיו, ועתה אבוא לביאור פרטי הכתובים.
והאמת, שיעורו ומעשי האמת האלה, ויאמר אמת נחוד על אימן הלכ והתמדתו בדרך
האלהים (כי שרשו אמן המורה על הקיום והתמידות כידוע) כמו ללכת לפני באמת (מ"א ב'
ד'), ומעשה אמר אחר הדברים והאמת האלה בא סנחריב וגו' כלומר אל תחשוב כי בחטא
יחזקיה באה הלה הזאת על יהודה, כ"א אחרי תמימות לבו ואומן לבו באמונת ה' בא סנחריב,
והטעם כמ"ש הרד"ק כי ביהודה נמצאו דברים רעים ולא היה לבנם שלם עם ה' כמו שאמר
ישעי' בתוכחות רבות עכ"ל, ועמוקה ענת עליון מי יחקרנה, כי הניע את לב חזקיה למרוד במלך
אשור (מ"ב י"ח ז') לכלתי הבנע תחתיו כאחו אביו (דה"ב כ"א כ"א), ועי"ז נענש יהודה על
חטאיו. ויאמר לבקעם, אמר משותף על המחשבה ועל הדיבור מטעם שנרתי למעלה (סס)
א' י"ח) והכוונה חשב לבקעם, כ"ל לבקע את חומותיהם באילי הנרזל ובשאר כלי המלור,
וללכדם עי"ז, או הכוונה לבא אליהם בחזק יד ובחרב נטויה כענין ויבקעו השלשה במחנה
פלשתים (דה"א י"א י"ח) והדבר אחר. ובניקוד לבקעם כתב בפרש"י כמו לבוקעם [כ"ל לבקעם
והעמיד תנועת האב תמור התולדה, כ"ל פולס תמור קמן חטף להנדילו מן לבקעם נכתב
הכלתי

תרגום אשכנזי

וואָפֿען אין מענגע אונד אויך
שילדע. (ו) ער זעטצטע
קריענסאָבערסטע איבער דאָז
פֿאַלק, פֿערזאָממעלטע עס
צו זיך אויף דען פֿלאַטץ אַם
טהאַרע דער שטאָדט, רע-
דעטע איהנען צום הערצען
אונד שפּראַך: (ז) זייד שטאַנד-
האַט אונד מוטהיג פֿירטעט
אייך ניכט, אונד פֿערצאָגעט
ניכט פֿאַר דעם קעניגע פֿאַן
אשור אונד פֿאַר אַלל דער מענ-
גע דיא מיט איהם איזט; דען
ווי האָבן גרעסערן ביישטאַנד
אַלס ער. (ח) מיט איהם איזט
איינ פֿלוישליכער אַרם מיט
אונד אַבער איזט דער עוויגע
אונזער גאָט, דער אונד הילפֿט
אונד אונזערן שטרייט פֿיה-
רעט; אונד עס פֿערליעם זיך
דאָז פֿאַלק אויף דיא רעדע
יחזקיהו'ס דעם קעניגס פֿאַן
יהודה. (ט) היערויף זאָנדטע
סנחריב דער קעניג פֿאַן אשור
זיינע קנעכטע נאָך ירושלים,
וועהרענד ער אינד זיינע גאַנ-
צע מאַכט מיט איהם בייא לכיש

דברי הימים ב לב

ויעש שלח לרב ומגנים: (ו) ויחן
שרי מלחמות על-העם ויקבצם
אליו אל-רחוב שער העיר וידבר
על-לבבם לאמר: (ז) חזקו ואמצו
אל-הייראיו ואל-ההתו מפני
מלך אשור ומלפני כל-ההמון
אשר-עמו כי-עמנו רב מעמו:
(ח) עמו זרוע בשר ועמנו יהוה
אלהינו לעזרנו ולהלחם
מלחמתינו ויסמכו העם על-
דברי יחזקיהו מלך-יהודה:
(ט) אחר זה שלח סנחריב מלך-
אשור עבדיו ירושלימה והוא
על-לכיש וכד-ממשלתו עמו
על-יחזקיהו מלך יהודה ועל-
כל-יהודה אשר בירושלם

לאמר

שטאַנד, אַן יחזקיהו דען קעניג פֿאַן יהודה אונד אַן גאַנץ יהודה אין ירושלים, מיט דען

וואָר

ר ש י

המלוא. דוגמא ויבן את המלוא: ויעש שלח לרוב. כלי זיין דוגמא איש שלמו המים (נחמיה ה')

ב א ו ר

היטב נעם נחיצת הספר, ונאמר אחרת נחסרון ה"א, שלא כמשפט תוארי ההחלט אחרי
התואר, דוגמא הכנש אחד, העגלה חדשה. ע"ר, חסר וי"ו או למ"ד ושעורו המלוא
ועיר דוד, או המלוא (אשר) לעיני דוד. שלח, נחב רד"ק שם כולל לכלי זיין וכן ואיש
שלמו בידו (למעלה כ"ג י') עכ"ל, וגם המלחמה מקרא בשם זה (איוב ל"ג י"ח ול"ו י"ב),
ונראה היותו נרדף עם שלך כ"ק ובמילוף מכל וכל, ומעשה יאמר שלח אס מפני שיש ליכוס
נגד האויב, ומזה לשלח לי למטרה (ש"א כ' ב') או מפני שהכולך במלחמה ישליך חיומונגד.
(ו) על לבבם, לא למשמע אופן השמיע דבריו, כ"א על לבבם דבר, למען יסכימו אותו
במשכה ובמעשה, וכן הוראת הפעל דבר כלירוף על לב נגל מקומות ס"הק. (ז) עמנו,
כלומר העז אשר עמנו כהוא מאשר עמו. (ח) ויסמכו, נפעל בהוראת התפעל. (ט) ממשלחו,

דברי הימים ב לב

לאמר: (י) כה אמר סנחריב מלך
אשר על-מה אתם בטחים
וישבים במצור בירושלם:
(יא) הלא יחזקיהו מסית אתכם
לתת אתכם למות ברעב ובצמא
לאמר יהוה אלהינו יצילנו מבח
מלך אשור: (יב) הלא הוא יחזקיהו
הסיר את-במתיו ואת-
מזבחתיו ויאמר ליהודה
ובירושלם לאמר לפני מזבח
אחד תשתחוו ועליו תקטירו:
(יג) הלא תדעו מה עשיתי אני
ואבותי לכל עמי הארצות היכול
יכלו אלהי גויי הארצות להציל
את-ארצם מידי: (יד) מי בכל-
אלהי הגוים האלה אשר החרימו
אבותי אשר יכול להציל את-

עמו

תרגום אשכנזי רכג

ווארטען: (י) אלזא שפריכט
סנחריב דער קעניג פאן אשור:
ווארויף פערטרויעט איהר,
דאס איהר בלייבעט אין דער
פעסטונג אין ירושלים?
(יא) פירוואהר! יחזקיהו פער-
פיהרט אייך, אום אייך פריין
צוגעבען דעם טאדע דורך הונג
גער אונד דורשט, אינדעם ער
שפריכט: דער עוויגע אונזער
גאטט ווירד אונד רעטטען אויס
דער האנד דעם קעניגס פאן
אשור. (יב) איזט עס ניכט
יחזקיהו דער וויינע העהען אונד
זיינע אלטארע אכגעשאפפט,
דער יהודה אונד ירושלים בע-
פאהלען האטט וויא פאלגעט:
נור פאר איינעם אלטארע
זאלט איהר אנבעטען, אונד
אויף דיעזעם זאללט איהר ריי-
כערן! (יג) וויסט איהר ניכט
וואס איך אונד מיינע פאטער
געטהאן אן אללען פעלקערן
דער לענדער? פערמאכטען
עס דיא געטטער דער פעל-
קער אין דיעזען לענדערן, איהר
לאנד צו רעטטען אויס מיינער
האנד? (יד) וועלכער אונטער
אללען געטטערן דיעזער פעלקער, דיא מיינע פאטער פערטילגעט, פערמאכטע וויין פאלק

ר ש "

(ה) : (י) על מה אתם בוטחים. לפי שכתוב (במלכים ב' י"א) כה' אלהי ישראל בטח וגם
כתוב לשם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדתם בי: ויושבים במצור
בירושלים. בדכתיב (כאן) למות ברעב ובצמא: (יב) הלא הוא יחזקיהו. הבוטח באלהיו
הלא הוא פגע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא היו עוזרו כי טעם לו שהסיר את צמותיו
ואת מזבחתיו ויאמר ליכודה ולירושלים לפני מזבח אחד תשתחוו ולא מוטב שתשתחוה יהודה
לפני מזבח א' וירושלים לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורי'
שכל אותן צמות שהסיר כדלעיל (ל"א) ויגדע את האזנה וגו' שהיו צנוים לשם אלהי ישראל:
(יד) החרימו אבותי. פול מלך אשור ותגלת פלאסר:

ב א ו ר

ו"ל שרי ממלכתו או גבורי ממלכתו, ועב"פ בל המקרה בהוראת המואר. (יא) משיח, הראוי
משיח כמשפט נבי העי"ן בנינוני ההפעיל ונא בדגש לתשלוס נח וכן תל'ינו (שמות ט"ז ו').
לתח, לתת את נפאכם למשפס אל הרעב והנמא. (יד) אשר, מנערק על הגוים.

תרגום אשכנזי

צו רעטטען אויס מיינער האַנד
דאס איינער גאָטט עס
פֿערמענען זאָללעט אייך צו
רעטטען אויס מיינער האַנד?
(טו) זאָ לאַססעט אייך נון נישט
טיישען פֿאַן יחזקיהו, לאַססעט
אייך נישט פֿערפֿיהרען אויף
זאָלע ווייזע, אונד גלויבעט
איהם יאָ נישט! דען קיין גאָטט
זאָללע פֿעלקער אונד קעניג-
רייכע פֿערמאָכטע זיין פֿאַלק
צו רעטטען אויס מיינער האַנד
אונד אויס דער האַנד מיינער
פֿאַטער, עכען זאָ וועניג ווירד
איינער גאָטט אייך רעטטען
אויס מיינער האַנד. (טז) אונד
נאָך מעהרערעס שפּראַכען
זיינע קנעכטע ווידער גאָטט
דען עוויגען, אונד ווידער
יחזקיהו זיינען קנעכט. (יז) אויך
שריעב ער בריעפֿע וואָרן ער
דען עוויגען דען גאָטט ישראל'ס
האַהנטע, אונד ווידער איהן
רעדעטע אינדעם ער שפּראַך:
וויא דיא געטטער דער פֿעל-
קער אין דען לענדערן וועלכע
איהר פֿאַלק נישט רעטטעטען
אויס מיינער האַנד, אַלואַ ווירד
אויך דער גאָטט יחזקיהו'ס זיין

פֿאַלק נישט רעטטען אויס מיינער האַנד. (יח) אונד זיא ריעפֿען מיט לויטער שטיממע
אויף יירישדעם פֿאַלקע פֿאַן ירושלים צו, דאָן אויף דער מויער וואַר, אום זיא צו שרעק-
קען אונד בעשטירצט צו סאַכען, דאָמיט זיא דיא שטאַדט איינגעהמען קענטען. (יט) אונד

ר ש י

דברי הימים ב לב

עמו מידי כי יוכל אלהיכם
להציל אתכם מידי: (טו) ועתה
אל-ישא אתכם חזקיהו ואל-
יסית אתכם כזאת ואר-תאמינו
כו כי לא יוכל כל-אלוהי כל-גוי
וממלכה להציל עמו מידי ומיד
אבותי אף כי אלהיכם לא-יצילו
אתכם מידי: (טז) ועוד דברו
עבדיו על-יהוה האלהים ועל
יחזקיהו עבדו: (יז) וספרים כתב
לחרף ליהוה אלהי ישראל
וקאמר עליו לאמר כאלהי גויי
הארצות אשר לא-הצילו עמם
מידי בן לא-יציל אלהי יחזקיהו
עמו מידי: (יח) ויקראו בקול-
גדול יהודית על-עם ירושלם
אשר על-החומה ליראם
ולבהלם למען ילכדו את-העיר:

וידברו

קאס
אויף
מי
ש
ש
במל
היו
בת
ונא
תה

(יז) וספרים כתב לחרף לה' אלהי. (ובמלכים ב' י"ט) (ובישעיה ל"ז) כתיב ויקח חזקיהו את הספרים
מיד המלכים ויקראם ויעל בית ה' ויפרשכו חזקיהו לפני ה': (יח) בקול גדול יסודית. ליראם
ולבהלם. כאן סתם הענין ובמלכים מפורש היטב מה אמר להם וגם בישעיה וידברו אל אלהי ירושלים

ב א ו ר

(טו) וישא הגור' את הכנשאו' האד' ממלכ מחשנותיו עד עתה יקרא משיא אותה כלום' שהוא מסבב
את התרוממותו. (יח) ליראם, הו"ד כמתג ונקמץ גדול, כי מבנין פיעל הוא, והק"ג לתשלום
דגש הראוי ברי"ש, והוראת ירא בפיעל על הגורם יראת אחרים. ולבהלם, מבואר כבר למעלה

היות

דברי הימים ב לב

(יט) וידברו אל-אלהי ירושלם
כער אלהי עמי הארץ מעשה
ידי האדם: (כ) ויתפלל יחזקיהו
המלך וישעיהו בן-אמוץ הנביא
על-זאת ויועקו השמים:
(כא) וישלח יהוה מלאך ויכתד
כל-גבור חיל ונגיד ושר במחנה
מלך אשור וישב בבשת פנים
לארצו ויבא בית אלהיו ומיצואו
מעיו שם הפילהו בחרב:
(כב) ויושע יהוה את יחזקיהו ואתו
ישבי ירושלם מיד סנחריב מלך-
אשור ומיד-כל וינהלם מסביב:
(כג) ורבים מביאים מנחה ליהוה
לירושלם ומגדנות ליהזקיהו
מלך יהודה וינשא לעיני כל-
הגוים מאחרי-כן: (כד) בימים
ההם חלה יחזקיהו עד-למות

ויתפלל

ומיצאי קרי

חרגום אשכנזי רכד

וירעדעטען פאן דעם גאטטע
ירושלים וויא פאן דען געט-
טערן דער ערדען פאלקער,
וועלכע דאז ווערק פאן מענ-
שענה ענדען ווארען. (כ) אבער
יחזקיהו דער קעניג, אונד
ישעיהו דער זאָהן דעם אמוץ
דער פראָפֿעט, כעטעטען דאָ-
ראָב אונד שריען צום הימ-
מעל. (כא) דאָ זאָנדטע דער
עוויגע איינען ענגעל, וועל-
כער אללע קריענסהעלדען
אונד פֿירסטען אונד אָבער-
סטען אים העערע דעם קע-
ניגס פֿאָן אשור פֿערטיליגטע,
דיעזער זאָג פֿאלל שאַנדע אין
זיין לאַנד צוריק, אונד קאָם אין
דאָז הויז זיינעם גאטטען, וואָ
איהן דיא שפראַכסען זיינער
לענדען (זיינע קינדער) דורכֿם
שוועררט אומבראַכטן. (כב) אל-
זאָרעטעטעטע דער עוויגע דען
יחזקיהו אונד דיא בעוואָהנער
ירושלים אויס דער האַנד
סנחריב'ס דעם קעניגס פֿאָן
אשור אונד אויס דער האַנד
אללער, אונד שיטצטע זיא
ריגנסאום. (כג) אונד פֿיעלע
בראַכטען דעם עוויגען געשענ-
קע דאָר נאָך ירושלים, אונד

קאָסטבאַרקייטען דעם יחזקיהו קעניגע פֿאָן יהודה, זייטדעם וואָרד ער ערהאַבען אין דען
אויגן אללער פֿעלקער. (כד) אין דיזער צייט וואָרד יחזקיהו קראַנק צום שטערבען, דאָ
ר ש"י

מי שכתב ספר זה הוא קובל על נבל זה סנחריב שחירף אלהים חיים: (יט) כעל אלהי עמי הארץ
שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרו יוצר הנבל ואלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו
שאמר לעיל מי בבל אלהי וגו' כי לא יוכל אלהים להכיל אתכם מידי: (כ) ויתפלל יחזקיהו-
במלכים ובישעיה מפורשת החפלה: (כא) ומוליאי מעיו. כדכתיב (שם) ובניו הכוהו בחרב:

ב א ו ר

היות ענין זהל על בישול המזג השוה בתנועת האדם הפנימית ומה יתהוה גם מסרון הסדר
בתנועותיו החיצוניות. (יט) אל, כמו על. (כא) ומיצאי מעיו, הם בניו היונאים ממעיו,
ונאמר יליאי כמו ילידי בית. (כב) ויגחלם, הנהיגם בנחת ושונה ומענינו על מי מנוחות ויהלני
(תהלים כ"ג ד'), גם יתכן שיעורו שנתן להם מחיה ע"י המקשר מסביב, ונמו וינהלם בלחם

תרגום אשכנזי

בעטעטע ער צו דעם עוויגען,
דער עוויגע פֿערהיעם איהם
(הילפע) אונד נאכ איהם איין
וואנדערצייכען - (כז) אבער
יחזקיהו ענטשפראך ניכט דער
איהם ערצייגטן וואהלטהאט,
פֿיעלמעהר וואר זיין הערץ איי
בערמיטהיג, דארום ערהאב
זיך דער צאָרן (גקטטעט) איבער
איהן איבער יהודה אונד איי
בער ירושלים. (כז) דא דעמי
טהיגטע זיך יחזקיהו וועגן דעם
איכערמוטהעם זיינעם הער
צענס, וואָואָהל ער אלס דיא
בעוואָהנער ירושלים'ס, אונד
דער צאָרן דעם עוויגען קאם
ניכט איבער זיא ביים לעכען
יחזקיהו'ס. (כז) דעם יחזקיהו
וואָרד זעהר גראָסער רייכ
טהום אונד העררליכקייט צו
טהייל, אונד ער שאַפֿטע זיך

דברי הימים ב לב
ויתפלל אל-יהוה ויאמר לו
ומופת נתן לו: (כז) ולא כגמול
עליו השיב יחזקיהו כי גבה לבו
ויהי עליו קצף ועל-יהודה
וירושלם: (כז) ויכנע יחזקיהו
בגבה לבו הוא ויושבי ירושלם
ולא-בא עליהם קצף יהוה בימי
יחזקיהו: (כז) ויהי ליחזקיהו עשר
וכבוד הרבה מאד ואוצרות
עשה-לו לכסף ולזהב ולאבן
יקרה ולבשמים ולמגנים ולכל
כלי חמדה: (כח) ומסכנות
תבואת דגן ותירוש ויצהר

ווארום
שאַטצקאָטמערן אָן, פֿיר וילבער אונד פֿיר גאָלד, פֿיר קאָסטליכע שטיינע, שפּעצע
רייען אונד שילדע, אונד פֿיר פֿערשיערענע קאָסטבארע גערעטהע: (כח) אויך פֿאַרראַטהע'ס
היווער פֿיר דיא ערצייגניססע אָן געטריידע, מאָסט אונד אָהל, זאָ וויא אויך שטאַללע
פֿיר
ר ש י

(כד) ויתפלל אל ה'. כדמפורש במלכים: ויאמר לו. מה האות: ומופת נתן לו. חס לך
האות הכל מפורש לשם: (כח) ולא כגמול עליו השיב. לא כמו שגמל הנ"ס על יחזקיהו
שרפאהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו (כז) שהראש את כל בית נכותו וגו' עד ונכל ממעלתו:
ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלים. על זאת והכותב הספר הזה קלרו כאן לפי שכתוב במלכי'
(ל"ח) ובישעיה (ל"ט): (כז) ויכנע יחזקיה בנגלה לבו. כדכתוב לשם ויאמר חזקיה אל ישעיה טוב
וגומר וכשנכנע לא נא עליהם הקצף בימיו: (כז) ולכל כלי חמדה. עשה מיני אולרות:
(כח) ומסכנות לתבואה. על אינרות. התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו (שמות א')
ערי מסכנות לפרעה וכן (לעיל ב' ס') ויגן תדמר במדבר זאת כל ערי מסכנות אשר בנה

באור

(בראשית מ"ז י"ז). (כד) ויאמר לו, להושיעני, או הכוונה ויאמר לו וישינוהו דבר, כי כן
השינוהו ע"י הנביא, אך נשמע מה שאמר לו מפני האריכות. ומופת, כמאמר בארונה במלכים
והם נקרא אות ובספרנו מופת והענין אחד, רק שיאמר אות על הדבר הנפלא מלך עזמו,
ומופת ממה שיתאמת על ידו שום ענין לכל רואיו ושמעיו, ונענין זה הוא קרוב לשרש פחה
כמו שהעיר הרשב"ם בנאור החורה (שמות ז' ט'). (כח) כגמול, נטובתה' ולדקת חסדו עליו,
כי גמול הוא שם הטובה הנעשית בלי תנאי השבר והפסד, וכאילו נאמר שהמעשה בעלמו הוא
גמולו, ואין גמול אחר מקווה מחוזה לו. בגבה לבו, במגזה מראדך בלאדן. (כז) ולאבן
יקרה, יחיד לסימן קבוע הכלתי מסוים, וכן ויהי לי שור ומאור. (כח) ומסכנות, אסמאות
לפני

דברי הימים ב לב

וארות לכל־בהמה ובהמה
ועדרים לאורות: (כט) וערים עשה
לו ומקנה צאן ובקר לרב כי
נתן לו אלהים רכוש רב מאד:
(ל) והוא יחזקיהו סתם את־מוצא
מימי גיחון העליון ויִישַׁרם
למטה־מערבה לעיר דוד
ויצלת יחזקיהו בכר־מעשהו:
(לא) וכן במליצי ושרי בבל

השליחים

השי"ן דגוש

תרגום אשכנזי רכה

פיר אללערלייא פיעה, ער
האטטע אויך מאסטעיעה אונד
העערדען אין דען שטאללען.
(כט) אויך שט דטע בויעטע ער
זיך, אונד האטטע שאאף =
אונד רינדפיעה (וויידעפיעה)
אין מענגע: דען גאטט גאב
איהם ועהר גראסן רייכטום.
(ל) אונד ער יחזקיהו פער =
שטאפפטע אויך דען אבערן
אויסלום דער געוועסער
דעם גיחון, אונד לייטעטע
איהן אבווערטס געגען דיא
אבענדווייט דער שטאדט
דורס, זא וואר יחזקיהו גליק =

ליך אין אללען זיינען ווערקען. (לא) בייא דען באט שאפטערן דער פירסטען פאן בבל אבער
דיא

כי

ר ש י

נחמתי וגל כרחק לזרע חבואה שנמכר לא היה לו לאור זהב וכסף: וארות לכל בהמה
ונבהמה. חסכתלזוז גדולות: (ל) ויִישַׁרם למטה מערבה. הוהיגס דרך ישר למטה מערבה
לעיר דוד: (לא) וכן במליצי. שלוחי דוגמא (בראשית מ"ג) כי המליץ בנותם על שם שהשליח
מליץ בין השולח למשתלם ונופל על פסוק שאמר ויללז יחזקיהו ככל מעשיו ואמר כל הטוב
הזה

ב א ו ר

לפני חבואה. וארות, מבוחר כנר (ד"ה ב' ט' כ"ה). ועדרים, פי' הרד"ק מערכות כמו עודרי
מערכה (ד"ה א' י"ב ל"ח), ואורות הסוך ארות, ואחרים פירשוהו כמו אורות לעדרים, וכמו שפי'
רש"י גם למעלה את אלהיהם ואת המעונים (ד"ה א' ד' מ"א) כאלו כתוב את המעונים ואת אלהיהם,
ולדעתי הכוונה בפשוטו, שהיה לו עדרי לאן לארות המכרים, ויודיענו בזה כי מלבד עדרי
הלאן אשר לו למרעה בהר (ועליהם ימון בכתוב הבא) עוד היו לו עדרים בתוך מרזק אשר
היו מכריחים ומשאנים אותם על אכוס בעליהם בבית, וכל זה מעושר מלכותו. (כט) ומקנה,
הוא לאן ובקר הרועים בשדה. (ל) סתם, נזכר ענין זה בראש הפרשה (פסוק ד') ויודיענו
פה, שלא היה מעשהו תקלה לאויב בלבד, כי"א גם תקנה ליושבי ירושלים כי בסתמו את מולא
המים עשה ברכה ותעלה ממרומי ההר בתוך חגוי הכורים להשיר את מרולת המעיין למטה,
והוא למערב עיר דוד (כי הניחון במערב ירושלים) למען השקות ממנו את יושבי ירושלים והוא
עין החגין (נחמ"י ב' י"ג), אולי נקרא בשם זה מפני דרך עקלתון אשר לארצות, וזה שנאמר
(מ"ג: כ' ב') כי עשה חזקים את התעלה ואת הנכרה ויבא את המים העירה. העליון, נראה
כי שני פלגים הן לנחל גיחון, והעליון סתם (רד"ק), וחזקים לא היה לו בסתימה זאת (פסחים
נ"ו ע"ב) עיין רש"י שם שכתב מפני שהיה לו לנטות בהקב"ה, ובפשוט הטעם יען מנע מן
עם הארץ את המים האלה, כי הנחל היה שיטף בתוך הארץ, וע"י הסתימה נקל היו יכולים
לנוח במכור ובנמא. (לא) במליצי, המדבר במקום א"ז אור ומלחו על לאונו (יען חין לאיש
ההוא הרזון או היכולת לדבר בעצמו) נקרא מליץ; ומה נקראו פה שלוחי ככל מליכים כי
דברו מטעם המלך ובמקומו אל חזקים, וחזקי וקראו ביחוד מליכים, מפני שדברו בשם קדש
והעתיקו דברי מלכם ללשון השלך שם נאמרים חזקי, כמו המליץ בנותם (בראשית מ"ג כ"ג).
שרי בבל, הם השליחים את האלונים אל חזקי, אי יסורם זלזל המלך מליכים שהיו משרי

כל

כ"ג

DIVRE HAJAMIM II.

הרום אשכנזי

דיא צו איהם געזאגט וואס
רען, אום איבער דאן וואונט
דער צו פראגען וועלכעם אים
לאנדע געשאה, פערליעם איהן
גאטט אום איהן צו פערזען,
אונד דיא געזינגונג ווינעם
הערצנס צו ערקענגען. (לג) דיא
ווייטערע געשיכטע יחזקיהו'ס
אונד וינע פראטסט טהאטען,
זינד פערציילנט אין דער ווייז.
זאגונג ישעיהו'ס, דעם זאג
נעם אמוץ דעם פראפעטען,
אים בולע דער קעניגע פאן
יהודה אונד ישראל. (לג) יחזקיהו
לענטע זיך צו ווינען פאטערן,
מאן בעגרייב איהן אין דען
פארנעהמסטען בעגרעכניס
סע דער זאגנע דור'ס, אונד
עס ערווייז איהם עהרענבע.

צייגונגען ביא ווינעם טאדע, גאנץ יהודה אונד דיא בעוואהנער פאן ירושלים, אונד

מנשה זיין זאגן ווארד קעניג אנשטאטט ווינער.

בו

צוועלף

ר ש י

הזה שהלחימו הקנ"ה עזנו האלהים לנשותו לדעת כל בלכנו ביד מליכי שרי בבל המלכים עליו
לדנו המופת אשר היה בארץ. לא עמד בנוסיון והראה להם את כל בית נכוחו ומסיפיה
לרישיה נדרוש: (לג) במעלה. במיטב נדמסור נסוף פרק קמא דנבא קמא:
בירושלים

ב א ו ר

בבל, ונשחק מליכי אל שרי כענין בלי נגלים (דה"א ט"ז ה'), שזיעורו בליס שהם נגלים,
והמשלחים הוא תואר למשולחים אף שמונתו פועל, דוגמת קחאב (ישעי' מ"ט ז') שהורחתו
מתועב, וכן לדעת הרד"ק במלא על כל גדולתו (דה"א י"ב ט'). עובד, כלומר עזנו לעצמו
והניחו לעשות עתה נבחרתו כל מה שירצה (כי לב מלך ביד ה' והשגת ה' חתן מתג ווסן
לנחירתו כל הימים, למען כל יעבור חק ויפרון גבולות עולם) למען נסוחו ולהוליא את מחשבותיו
לאר עולם, ובענין פעל נסה ראה מ"ש בשמי נסמעמר תהלים (כ"ו ב'). לדעה, לדעת
בני האדם כמו שכתב הרד"ק. (לג) במעלה, סופרי קדם יספרו לנו כי קברי מלכי יהודה
(הנשארים עוד כיום הזה) היו חלונים בהררי סלע ובתגוי לורים רמים ונשאים, ומבין מזה
הח מעלה הקברות האלה שקברו שם את יחזקיה, והם השכיבוהו במקום גבוה ונשא להראות
גוה את חשיבותו, וחז"ל פירשו מעלה על חשיבות ממש כענין האדם המעלה (דה"א י"ז י"ז)
ותארו שקברוהו אלל המעולים שנמשפה ומאן ינהו דוד ושלמה, ובעיקר הדבר הענין אשר
ובב ד, רומינו ספרו לנו (ספ"ק דב"ק) מרוב הנגוד הזה ע"ש.

אשרות

דברי הימים ב לג

לג (א) בן־שתיים עשרה שנה
מנשה במלכו וחמשים
וחמש שנה מרדכי בירושלם:
(ב) ויעש הרע בעיני יהוה
כתועבות הגוים אשר הוריש
יהוה מפני בני ישראל: (ג) וישב
ויבן את־הבמות אשר נתן
יחזקיהו אביו ויקם מזבחות
לבעלים ויעש אשרות וישתחו
לכל־צבא השמים ויעבד אתם:
(ד) ובנה מזבחות בבית יהוה
אשר אמר יהוה בירושלם יהיה־
שמי לעולם: (ה) ויבן מזבחות
לכל־צבא השמים בשתי חצרות
בית־יהוה: (ו) והוא העביר את־
בניו באש בגי בן־הנם ועונן ונחש

וכשף

חרגום אשכנזי רכו

לג (א) צוואלף יצחק וואר
מנשה אלט אלס ער
קאניג וואורדע, אונד פֿינף
אונד פֿינפציג יאהרע רעגירע
טע ער צו ירושלים. (ב) ער
טהאט, וואס באזע וואר אין
דען אויגען דעם עוויגען,
נאך דען גרויעלן דער פֿעלע
קער, וועלכע דער עוויגע
פֿערטריעכען פֿאר דען קינג
דערן ישראל'ס. (ג) ער ער
בויעטע נייערדיגס דיא הא
הען, וועלכע יחזקיהו, זיין
פֿאטער, ניערערגעריסען
האטטע, ערריכטעטע אל
טארע פֿיר דיא בעלים, אונד
בערייטעטע אסטארטען; ער
בעטעטע דאן גאנצע הימ
מעלסהעער אן, אונד דיענע
טע איהנען. (ד) ער ערבו
עטע אלטארע אים הויזעדעם
עוויגען פֿיר וועלכעם דער
עוויגע פֿערהייטען: צו
ירושלים זאלל עוויג
מיון נאמע זיין. (ה) אויך
ערבויעטע ער אלטארע פֿיר
דאן גאנצע היממעלסהעער,

אין דען ביידען פֿארהאנען דעם גאטטעסהויזעס. (ו) עיהרטע ווינע זאהנע דורך דאן
פֿייער אים טהאלע בן הנם'ס, טריעב וואלקענדייטערייא, שלאנגענבעשווארונג,

ר ש י

לג (ד) צירושלים יהיה שמי לעולם. הפסוק קובל זה מנשה שנה מזבחות לע"א בנית
שאר הקב"ה אני רוצה ששכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קיבלה

ב א ו ר

לג (ג) נחץ, במלכים א'ד, וסופרו מנאך בלכנו את ענין האינווד סוס. אשרות,
האלילים האלה ושאר ענינים הנזכרים בעבודת נכר בפרשה זאת מבוארים כלם
למעלה, ושפת יתר תהיה להכפיל הדברים או לרמוז על מקומם, ובמלכים ויעש אשרות בטיח,
לסימן המספר הכללי מסוים כדרך ויהי לי שור וסמור. (ד) אשר אמר, כלומר חש בעבורו חמר,
או יסורש חסר כמו באשר, ויתורגם: (ה) ויהוה דער עוויגע געזעגט: חן ירושלים וקוץ חין
נחשע זיין חן עוויגקייט. (ה) בשתי חצרות, חצר הכהנים והעזרה הגדולה לשנה זקאל.
(ו) בגי בן הנם, מקום שהיה מעבירים את הנבים נאש לכבוד האליל מולך, ובפסוק לא

תרגום אשכנזי

אונד צויבערייא, ער בע-
שטעללטע טאדטענבעשווא-
רער אונד צוקונסטדייטער
אונד טהאט אלזא פֿיעל בא-
זעס אין דען אויגען דעס
עוויגען, וואָמיט ער איהן ער-
צירנטע. (ז) אויך זעטצטע
ער דאָ געטצענבילד דאָ
ער געמאכט, אין דאָ גאט-
טעס היין, פֿאַן וועלכעס גאט
דעם דוד אינד זיינעם זאָהנע
שלמה, פֿערהייסען האָטטע:
אין דיעזעס היין אונד
אין ירושלים, דאָ איך ערוועהלעט אויס אללען שטעט מ'ען
ישראל'ס

דברי הימים ב לג

וְכָשָׁף וְעֹשֶׂה אוֹב וַיִּדְעֵנִי הָרֶבֶה
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִימוֹ: (ז) וַיֵּשֶׁם אֶת-פֶּסֶל
הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֶל-דָּוִיד וְאֶל-
שְׁלֹמֹה בְנֹו בְּבֵית הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַם
אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל

אשים

אין ירושלים, דאָ איך ערוועהלעט אויס אללען שטעט מ'ען
ישראל'ס

ר ש י

הוא וישם את פסל הסמל אשר עשה בנית האלהים וגומר. וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר
את רגל: (ו) ועשה אוב וידעוני. מלא בוי' לפי שהרגה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל
אשר

ב א ו ר

היה המלך מבעיר וזורק בניו בדעת חכמים שנאמר מעצירים בחילוף כנש וכנש תחת
מבעירים (כמו למעלה ב"ח ג'), רק העבירים בין שני שלהבות אש לאות ברית האלילי (הוא).
ועונן, כל הנזכרים בזה מינים מיוחדים הם מסוג הבישוק הכללי, ומבוארים לזכר כפרק ד'
מיתות בסנהדרין ס"ה ע"א, ועיין דעת הראש"י בזה בסדר קדושים, ועיין מה שהביא החכם
געוועניש בשמות האלה. ועשה, כלומר העמיד בארץ, וכן אשר עשה את משה ואת אהרן
(ש"א י"ב ו') ומה כי אותו עשו לבית הכלל (ירמיה ל"ז ט"ו) ר"ל נתנוהו והעמידוהו שם.
(ו) פסל הסמל, במלכים פסל האשרה, והנה כל המפרשים נדחקו לבאר שם סמל על כלס
ולורה ונהפגטו לבאר חילוף סמל באשרה בשני הספרים, וכן מה שנאמר פסל תמונת כל סמל
(דברים ד' ט"ז) וסמל הקנאה (יחזקאל ד' ג' ו'), ולדעתי אין סמל שם לכלס וללורה,
ג"א הוא חומר לאליל הנעבד, וכמו שנקרא עצב על שמעליב את עובדיו, ואליל על היותו
ר"ל ופין, כן נקרא סמל מענין להימין וק"ה ש"מ (ש"ב י"ד י"ט) וידוע הוא שיכונה הטוב בשם
ימין (כי יד הימין היא היקרה והנלרבת ביותר) כמו לב חכם לימינו, כי ימינו כל אמוט,
ולפסל הנרוע והמזיק בשם שמאל כמו לב כסיל משמליו, ומה יקרא המשפין בל' המקובלים
במאל, ורוח זלעפות הממית סמיאל עד היום הזה, ועל כן נקרא האליל סמל כלומר מסיר
את מכנריו מדרך הישר רק לנרוע ולהשחית בהם, ומעתה יהיה תמונת כל סמל כמו תמונת
אליל, וכן סמל הקנאה כמו אליל הקנאה, ובכתוב שלכינוי פסל הסמל כלומר פסל האליל
הידוע, והיא האשרה המכובדת בימים ההם יותר מכל שאר האלילים, כמו שנאמר תחת זה
במלכים פסל האשרה, כן נ"ל לבאר הענין בפשוט, ולהסיר כל לחץ המפרשים. בבית
האלהים, אין ברור בזה חס בית האלהים הוא פה צמון הכללי כלומר באחד המקומות הנחשבי
לבית ה' כמו חרותיו ועלויותיו וכדומה, או אס הוא צמון הפרטי ור"ל בהיכל או בקדש
הקדשים, ורמז לזה האחרון כמה שנאמר להלן בימי יאשיהו (ל"ה ג') חנו את ארון הקודש
בבית אשר בנה שלמה, מכלל כי הוסר עד עתה ממקומו בקדש הקדשים, וזה נעשה בנרחה
ע"י מלכים הקודמים שהעמידו האשרה במקום הארון. וקבלת ח"ל (סנהדרין ק"ג ע"ב) היא
האמתית שאמרו אחז העמיד את הפסל בעלייה וכו' מנשה הצמידו בהיכל וכו' אשון הכניסו
לבית

דברי הימים ב לג

אֲשִׁים אֶת־שְׁמִי לְעִלּוֹם: (ח) וְלֹא
אֹסִיף לְהַסִּיר אֶת־רֶגֶל יִשְׂרָאֵל
מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הָעֲמַדְתִּי
לְאֲבוֹתֵיכֶם בְּקָו אֲבִי־שִׁמְרוֹ
לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִים
לְכָל־הַתּוֹרָה וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים
בְּיַד־מֹשֶׁה: (ט) וַיָּתַע מִנְּשָׂה אֶת־
יְהוּדָה וַיֵּשְׁבִי יְרוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת
רָע מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד יְהוָה
מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: (י) וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מִנְּשָׂה וְאֶל־עַמּוֹ וְלֹא
הִקְשִׁיבוּ: (יא) וַיָּבֹא יְהוָה עֲלֵיהֶם
אֶת־שָׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר בְּמֶלֶךְ

הרגום אשכנזי רכו

ישראל'ס, ווילל איך
זעצען מיינען נאמען
פִּיר אִימֵמֵרֵדֵרֵר.
(ח) איך ווילל פִּירֵדֵרֵר, נִיבֵט
טעדר ענטפֿערנען דען פֿוֹס
ישראל'ס אויס דעם לאַנדע,
וועלכעס איך בעשטימט
איהרען פֿאַטערן, ווען זיא
נור דארויף אַכטען אַללעס
צו טהון וואס איך איהנען
געבאָטן, נאך דער נאנצן לעה
רע, אונד דען געזעטצען אונד
נאך דען רעכטען, דורך משה.
(ט) אויך פֿערלייטעטע מנשה
יהודה אינד דיא בעוואַרנער
פֿאַן ירושלים כעחר איבלעס
אויסצואיבען אַלס דיא פֿאַל־
קער, וועלכע דער עוויגע
פֿערטיליגט האַטטע פֿאַר דען
קינדערן ישראל'ס. (י) דער
עוויגע ערמאָהנטע מנשה
אונד זיין פֿאַלק, אבער זיא

הערטען נִיבֵט דאָרויף. (יא) דאָ בראַכטע דער עוויגע איבער זיא, דיא הערפֿיהרער דעם
קאָ

ר ש י

אשר עשה: לעילום. לעולם: (ח) ולא אסיף להסיר את רגל ישראל. מוסב על פסוק של
מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הקב"ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בנית הזה
אשים שמי שם לעולם וגם הנטחתי לא אסיף להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם
ישמורו וגו' ועתה ויתע מנשה וגו' נמלא שעל ידו נסתלקה שכונה וגם אלו עדיין לגלית על
ידו

ב א ו ר

לכית קודש הקדשים. לעילום, נפלים אפוד, ציירם, והוראתו כמו לעולם וכן נחוב במלכים.
(ח) להסיר, במלכים להניד, ומפני קושי המובן קצת, יבארו נספרנו בפעל להסיר. העמדת
לאבותיכם, מענין ויעמידה ליעקב לחק (דה"א ט"ו י"ז), כלומר העמדתה וכוונתה אותה
לאחוזת אבותיכם, ונאמר אבותיכם בנכחים מול דוד ושלמה אשר ידובר להם, ובמלכים אשר
נחתי לאבותם. (ט) ויתע, הפעיל משרש תעה. ונפל הלמ"ד בדרך העתידים נגזרה זאת עם
וי"ו הסיפוך (ועל המעט גם בלי וי"ו) כמו ויגל את ישראל (מ"ב י"ז ו'), רק כי תי"ו ויתע
נפת"ח מפני עי"ן גרונית שאחריו. מן הגוים, כלומר יותר מן הגוים. (י) וידבר, ולא פירש
מה דבר, אבל במלכים משמיענו הדיבור הזה מפסוק י"א עד ט"ז, וטעם ההשמטה הזאת
היא במנהג הסיפור להסיר כל דברי איש לרעהו באריות ובמליכה, וכל נבואות ותפלות רבו
הנמות, כי רק סיפור המעשים לבד הוא תכלית ספרו. (יא) ויבא, לכל הסיפור מכתוב זה
עד סוף ימי מנשה אין זכרון בס' מלכים והטעם כמ"ס, מפני שלא היה המעשה הזה רשום
נכתב אחת בספרי הזכרונות, כ"א מקובל נפי העם, ובזמן תיבור ד"ה העלוהו עלי ספר
בתיך

חרגום אשכנזי

קאניגס פאן אשור, דיעזע
לענטען מנשה אין פעסטעלן
באנדען איהן מיט קעטטען
אונד פיהרטען איהן נאך בבל.
(יב) דא ער נון בערענגט
וואר, פלעהעטע ער צו דעם
עוויגען, ווינעם גאטטע, אונד
דעמיטהיגטע זיך זעהר פאר
דעם גאטט ווינער פאטער,
(יג) ער פלעהעטע צו איהם,
דער עוויגען ליעם זיך פאן
איהם ערביטטען, ער הערטע
זיין פלעהען, אונד ליעם איהן
נאך ירושלים ווידערקעהרען
אין זיין קאניגרייך, דא ער
קאנטע מנשה, דאס דער
עוויגע דער וואהרע גאטט
אויס. (יד) הירויף בויטע
ער דיא אייסערע מויער דער
שטאט דור'ס צור אבענד
זייטע דעם גיחון אים טהא
לע, ביז אן דא פישטהאר,
צאג זיא אום דען או פל
(אין בענקערע פסטעטע גע)

י דברי הימים ב לג
אשור וילכדו את מנשה בחושים
ויאסרוהו בנחשתים ויוליכיהו
בבלה: (יב) וכהצר לו חלה את
פני יהוה אלהיו ויכנע מאד
מלפני אלהי אבתיו: (יג) ויתפלל
אליו ויעתר לו וישמע תחנונו
וישיבהו ירושלם למלכותו וידע
מנשה כי יהוה הוא האלהים:
(יד) ואחר־כך בנה חומה חיצוניה
לעיר־דויד מערבה לגיחון
בנחל ולבוא בשער הדגים וסבב
לעפל ויגביהה מאד וישם שרי
חיל בכל־הערים הבצורות
ביהודה: (טו) ויסר את־אלהי

הנכר

בידענאכט דעם בערגע ציון) אונד מאכטע זיא זעהר האך אויך לענטע ער קריענסא
בערסטען אין אללע פעסטען שטאטע ירודה'ס. (טו) ער שאפטע הינוועג דיא
פרעמדען

ר ש י

ידו: (יד) לגיחון נחל. אלל נחל גיחון שם מקום: וסבב לעופל. וסבב משם חזק המגדלים
ויזכר

ב א ו ר

בתוך שאל הספורים. בחושים, הם זקיס ונכלי ברזל והימיד מזה חוץ על יתד ברזל נאיוב
(מ' כ"ו) ונס"הק זולת זה, הוא נקרא חמיד חח והרנוי חחים. (יב) ובהצר לו, מקור
עם כ"ף היחס להורות על שווי הזמן עם הסעולה שאחריו. (יג) ויתפלל אליו, גם פה נראה
שנשטע דברי התפלה מתוך האמלע לטעם שנחמתי בפסוק י'. והתפלה הזאת יקרה היא מאד
ונכבדה בתכניתה, הלא היא כחונה, בספרי תפארת ונעמקה לל"הק בפ"ע בנ"הע לשנת
חקפ"ה, וכן נעמקו כל הספרים האלה גם יחד זה זמן מעט משני חנמים ונכדים.
הוא האלהים, כלומר רק העלם הנלתי בעל הנלתי ית"ש הוא אלהים ושופט על הצדק,
ואין כח ביד מושלי אדמה, לרעת או לשנות עולמו ע"י נאפים ונאשים, ולא יועיל קסם על
שכחי

דברי הימים ב לג

הַנֶּכֶד וְאֶת־הַסֶּמֶל מִבֵּית יְהוָה
וְכָל־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּהֵר
בֵּית־יְהוָה וּבִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁלַךְ
חֹצֶה לַעִיר: (טו) וַיִּכֶן אֶת־מִזְבֵּחַ
יְהוָה וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים
וְתוֹדָה וַיֹּאמֶר לַיהוָה לַעֲבֹד
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (יז) אֲבָל
עוֹד הָעָם וּזְבָחִים בְּבָמֹת רַק
לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם: (יח) וַיֹּתֶר דְּבָרֵי
מִנְשֵׁה וּתְפִלָּתוֹ אֶל־אֱלֹהָיו וּדְבָרֵי
הַחַיִּים הַמְדַּבְּרִים אֵלָיו בְּשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּם עַל־
דְּבָרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (יט) וּתְפִלָּתוֹ
וְהֶעֱתֵר־לוֹ וְכָל־חַטָּאתוֹ וּמַעֲרֹ
וְהַמִּקְמוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָּהֶם בְּמֹת
וְהַעֲמִיד הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסָלִים לִפְנֵי
הַכְּנָעוֹ הֵנָּם כְּתוּבִים עַל דְּבָרֵי

חוי

ויבן קרי

חרגום אשכנזי רכח

פֶּרַעֲמֹדֶן נֶאֱמָטֶר אִינֵד דָּא
נֶאֱמָטֶעֱנִבִילֵר אִוִּים דַּעַם הוּ
זַע דַּעַם עֻוִּיגֶען אִינֵד אַלֶּל
אַלְטָאָרֶע, דִּיא עֵר גַּעבֻיֶעט
אִוִּף דַּעַם בַּעֲרָגֶע דַּעַס־גָּאָט.
טַעס־הוִיזַעס אִינֵד צוֹ יִירוּשָׁלַם,
אִינֵד וּוְאַרְף זֵא הַיָּנִים פֶּאָר
דִּיא שְׁמָאָדִט. (טו) עֵר שְׁמַעֲלֵל
טַע דַּעַן אַלְטָאָר דַּעַם עֻוִּי.
גַּעַן הָעֵר, אִינֵד אַפֶּפֶּרְטַע
אִוִּף דַּעֲמוֹעֲלִכֶען, פֶּרִידֶעֱנֵי.
אִינֵד דֶּאָנְקֶאפֶּפֶּר, אִינֵד בַּעֲ
פֶּאָהֵל יְהוָה צוֹ דִּיעֲנֶען דַּעַם
עֻוִּיגֶען, דַּעַם גָּאָטֶטֶע יִשְׂרָאֵל,
(יז) אֲבָעֵר דָּא פֶּאָלְקֶאפֶּפֶּר־
טַע נֶאָד אִוִּף דַּעַן הָאָהֶען,
יַעֲרָךְ נֹר דַּעַם עֻוִּיגֶען, אִוִּה־
רַעַם גָּאָטֶטֶע. (יח) דִּיא וּוִיִּי
טַעֲרַע גַּעֲשִׁיטֶטֶע דַּעַם מִנְשֵׁה
אִינֵד זִיין גַּעבֻעַט צוֹ זִינַעַם
גָּאָטֶטֶע אִינֵד דִּיא רַעֲדֶען דַּעַר
זַעֲהָעֵר, דִּיא צוֹ אִוִּהֶם גַּעֲ
רַעֲרַעַט הָאָכֶען אִיִּם גָּאָמֶען
דַּעַם עֻוִּיגֶען, דַּעַם גָּאָטֶטֶעס
יִשְׂרָאֵל, זִינֵד אִיין דַּעַר גַּעֲ
שִׁיטֶטֶע דַּעַר קֶאָנִיגֶע פֶּאָן יִשְׂרָאֵל;
(יט) זִיין גַּעבֻעַט, אִינֵד וּוִיִּא
עֵר עֲרַחֲעֵרֶט וּוְאֹרֶדֶע, אִינֵד
אַלֶּל זִינַעַ וַיִּנְדֶּען אִינֵד זִיין

פֶּעֲרָגֶעֱהֶען, אִינֵד דִּיא אֲרַטֶעֲר אִין וּוְעֲלֶכֶען עֵר הָאָהֶען גַּעבֻיֶעט אִינֵד דִּיא אַסְטָאָרְטֶען
אִינֵד גָּאָט צַעֵן עֲרַיִטֶטֶעט, כַּעֲפֶאָר עֵר זִיךְ דַּעֲהַמִּיטֶהוִיגֶטֶע: זִינֵד בַּעֲשִׁרֵיעֲכֶען אִיין דַּעַר
גַּעֲשִׁיטֶטֶע

ר ש י

הַכְּנָעִי בַּעֲלָאֵכ' עוֹפ': (טו) וַיִּשְׁלַךְ חֹמֶה. וְלֹא שָׁנִים וְלֹא גִזָּם מִן הָעֵין לְמִיכָךְ וְנִשְׁלַח נָהֵם
בְּזוֹ כְּדִכְתִּיב וְכָל־הַפְּסָלִים אֲשֶׁר עָשָׂה מִנְשֵׁה אֲבִיו וְגו' שֶׁלֶקֶז אֹתָם מִמְּקוֹם שֶׁהִשְׁלִיךְ אֹתָם:
(טז) וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים וְתוֹדָה. שֶׁנִּיחַ קֶרֶבֶן חוֹדֶה וְהַתּוֹדָה לְהַקְנִי"ה שֶׁהִשְׁבִּי לִירוּשָׁלַם
וּלְמַלְכוּתוֹ: (יח) וּתְפִלָּתוֹ הֵאָךְ נִחְפָּלֵל: וְהַעֲתֵר לוֹ. וְהִשְׁבִּי עַל מַלְכוּתוֹ:

ב א ו ר

שְׁפָתֵי מֶלֶךְ לְדַרוֹשׁ הַאֲוִתִּיּוֹת לְאַחֵר. (יח) דְּבָרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, סְפֹרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ דְּבָרֵי
מִנְשֵׁה, דְּבָרֵי הַיָּמִים. (יט) וְחַפְּלָחוּ, מַלְכֵד שֶׁנִּכְתְּבָה תְּפִלָּתוֹ בְּדִבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, עוֹד הָיָה
נֶאֱמָר בְּדִבְרֵי חֹוִי, דְּבָרֵי חֹוִי, אִין פִּירוֹשׁ חֹוִי כְּמוֹ חֹוִים ע"ד וְשִׁרֵי בִישָׁכֵר מ' שִׁרִים, כִּי
מַלְכֵד הַדּוּחַק כֹּה־בְשֹׁרֵי הַפְּשׁוּט, הֵנָּה מְדַבְּרִי הַחַיִּים כְּנֵר דְּנֵר בַּפֶּסֶק הַקּוֹדֶם, אֲשֶׁר בְּלִי
סִפְּק

הרגום אשכנו

געשיקטע דעם חווי. (כ) מנשה
לענטע זיך צו ווינען פֿעטערן,
טאן בעגרוכ איהן אין ווינעם
הווע, אונד אמין, זיין זאָהן
וואַרד קאָניג אַנשטאַטט זיין
נער. (כא) צווייטא אונד צוואַנ-
ציג יאהר וואַרד אַמון אַלט
אַלס ער קאָניג וואַרד, אונד
צווייטא יאהרע רעגירטע ער
צו ירושלים. (כב) ער טהאַט
וואַס באַזע וואַר אין דען איין
גען דעם עוויגען, זא וואַ
מנשה, זיין פֿאָטער, געטהאַט;
אונד אַללען יענען גאטצען,
וועלכע מנשה, זיין פֿאָטער,
געמאַכט, אַפּפֿערטע אַמין,
אינד דיענטע איהנען. (כג) ער
דעהמיטהיגטע זיך נישט פֿאַר
דעם עוויגען, וואַ זיך מנשה,
זיין פֿאָטער, געדעהמיטהיגעט;
זאָנדערן דיעזער אַמין, הייבֿ-
טע נאָך דען פֿרעפֿעל. (כד) דא
פֿערשוואַרען זיך ווינע קנעכֿ-
טע ווידער איהן, אינד טאָד-
טעטען איהן אין ווינעם הוי-
זע. (כה) דאז פֿאַלץ דעם
לאַנדעס אַבער ערשליג אַללע
דיא פֿערשוואַרענען ווידער
דען קאָניג אַמין, אונד מאַכֿ-
טע יאשיהו, ווינען זאָהן,
צײַם קאָניגע אַנשטאַטט ווינע.
לד (ה) אַכט יאהרע וואַר

רברי הימים ב לג לד

חווי: (כ) וישב מנשה עם אבתיו
ויקברוהו ביתו וימלך אִמּוֹן בְּנוֹ
תַּחְתָּיו: (כא) בן־עשרים ושתים
שנה אִמּוֹן בְּמֶלְכוֹ ושתים שנים
מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם: (כב) ויעש הרע
בעיני יהוה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה מִנְּשָׁה
אָבִיו וְלִכְל־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר עָשָׂה
מִנְּשָׁה אָבִיו וְבַח אִמּוֹן ויעבדם:
(כג) וְלֹא־נִכְנַע מִלְּפָנֵי יְהוָה כְּהַכְנַע
מִנְּשָׁה אָבִיו כִּי הוּא אִמּוֹן הַרְבֵּה
אֲשָׁמָה: (כד) ויקשרו עליו עבדיו
וימיתוהו בביתו: (כה) ויכו עם־
הָאָרֶץ אֶת כָּל־הַקְּשָׁרִים עַל־
הַמֶּלֶךְ אִמּוֹן וימליכו עַם־הָאָרֶץ
אֶת־יָאֲשִׁיהוּ בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

לד (ה) בן־שמנה שנים יאשיהו
במלכו ושרשים ואחרת
שנה מלך בירושלם: (ז) ויעש
הישר בעיני יהוה וילך בְּדַרְכֵי

דוד

יאשיהו אַלט אַלס ער קעניג וואַרדע אונד איין אונד דרייסיג יאהרע רעגירטע ער
צו ירושלים. (ז) דיעזער טהאַט וואַס רעכט וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען, וואַנדעלטע

ר ש י

(כ) ויקברוהו ביתו. כמו בביתו (ובמלכים ב' כ"א) כתוב בנן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו:

ב א ו ר

ספק חווי שם סרטי הוא כמו אחלי. יערי הנמצאים למעלה, והיה נביא מפורסם בזמן ההוא,
אשר ספריו נחל הזמן גרפס ולא נשארו לדור אחרון. (כ) ביתו, כמו בביתו.
לד (א) ששנה שנים, אם במלך מנשה בן שמים עשרה שנה היה ראוי לאמור אי לך
חרן שאלך נער, שמה במלך יאשיה ראוי לאמור אשרי הדור שהגדולים נשמעין

דברי הימים ב לד

דָּוִיד אָבִיו וּלְאַסָּר יָמִין וּשְׂמָאוֹל:
(ג) וּבִשְׂמוֹנֶה שָׁנִים לְמֶלְכוֹ וְהוּא
עוֹדְנוּ נָעַר הֵחָל לְדָרוֹשׁ לַאלֹהִי
דָּוִיד אָבִיו וּבִשְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה
הֵחָל לְטַהֵר אֶת־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
מִן־הַבְּמוֹת וְהָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִילִים
וְהַמַּסְכּוֹת: (ד) וַיִּנְהָצוּ לְפָנָיו אֶת
מוֹבְחֹת הַבַּעֲלִים וְהַחֲמָנִים
אֲשֶׁר־לְמַעַלְהָ מֵעֲלֵיהֶם גִּדְעָה
וְהָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִילִים וְהַמַּסְכּוֹת
שֶׁבַר וְהִדֵּק וַיִּזְרַק עַל־פָּנָיו
הַקְּבָרִים הַזֹּבְחִים לָהֶם:
(ה) וַעֲצֻמוֹת כְּהָנִים שָׂרָף עַל־

מ ברותים

תרגום אשכנזי רכט

אין דען וועגען דויד'ס, ווינעם
אנהערן, אונד וויך ניכט
אב, וועדער צור רעכטען נאך
צור לינקען. (ג) אים אכטען
יאהרע ווינער רעניערונג, דא
ער נאך איין קנאכע וואר, בעי
נאנץ ער, דען נאכט דויד'ס,
ווינעם אנהערן צו זינען;
אונד אים צוואלפטען יאהרע
בענאנן ער, יהודה אונד
ירושלים צו רייניגען פאן דען
האזען דען אסטארטען
אינד פאן דען געשניטעטען
אונד גענאסעטען געטצען -
בילדערן. (ד) ער ליעס פאר
ווינען אויגען דיא אלטארע
דער בעלים ניערערייטען,
אויך דיא זאנגענילען איבער
דענעלכען היעב ער אב,
דיא אסטארטען אונד דיא
געשניטעטען אונד גענאסעטען -
נען געטצען - בילדער צער -

בראך אונד צערמאלטע ער, אונד שטרייעטע זיא אויף דיא גרעכער דערער, דיא דענץ
זעלבען געאפערט האטטען. (ה) אונד דיא געביינע דער פריעסטער פערבראנטע ער
אויף

ר ש י

לד (ג) והוא עודנו נער החל לדרוש. פתרון אע"פ שהיה נער החל לדרש לאלהי דוד
אביו דוגמת (בראשית ל"ו) והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה
ואין תימה בדבר אבל אם היה בן שלשים שנה לא היה עושה זה תימה שהיה נער ואע"פ
כן החל לדרוש וגו': החל לטהר את יהודה וירושלים מן הבמות והאשרים, שעשה מנשה ומדבס
אמון בנו כדלמעלה (ב' ל"ג) וישב ויבן את הבמות אשר נתן יחזקיהו אביו וגומר: (ד) והחמנים
זורות חמה: אשר למעלה. שהוציאו למעלה מהם גבוה כנגד החמה ומשחזוים לו כל זה עשה
מנשה בדכתיב לעיל (שס) וישחזוה לכל לבא השמים ויעבד אותם: ויזרוק על פני הקברים.
באן נתקיים מה שאמר לירבעם (מלכים א' י"ג) כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו
שמו

ב א ו ר

לקטנים. (ג) והפסלים, חמונים בעץ ואנן. והמסכות, נסוכים ומותנים כנור האש.
(ד) לפניו, לעיניו ולא ע"י שליח. והחמנים, זורות החמה והכו"ן לסי' המשקל. והדק, הפעיל
מפעלי הכפל ובפלטם הקד (ישעיה ח' כ"ג) ומורה על כתיבת דבר קשה ושחיתות עד אשר
דק. הקברים הזבחים, פירש הרד"ק וז"ל חסר הנסמך, הקברים קברי הזבחים להם כמו
הארון הנריח, העם המלחמה והדומים להם, עכ"ל, גם יש לפרש: ויזרוק על פני הקברים
אותם (האלילים) אשר להם היו זבחים עד עתה. (ה) ועצמות כהנים, לא את הכהנים
בתיים

חרגום אשכנזי

דברי הימים ב לד

אויף איהרען אלטארען, אונד
רייניגטע זאך יהודה אונד
ירושלים. (ו) אונד עבענוא אין
דען שטערטען פאן מנשה אונד
אפרים אונד שמעון ביו נאך
נפתלי, אין איהרען טרימ-
מען רינגס אומהער: (ז) ער
ריס ניעדער דיא אלטערע
אונד דיא אססארטען, דיא
גאטצען צערשלוג אונד צער-
מאלטע ער, אונד אללע
זאגנענווילען היעב ער אים,
אים גאנצען לאנדע ישראל,
אונד קעהרטע דאן צוריק נאך
ירושלים: (ח) אים אכטצהני-
טען יאהרעזיינער רעניערונג,
נאך דער רייניגונג דעם לאנד-
דעם אונד דעם הויזעס, זאגנ-
טע ער שפן, דען זאָהן אצליהו'ס
אונד מעשיהו, דען אָבער-
סטען דער שטארט, אונד יואח
זאָהרעס יואחו, דען קאנצלער,
צור הערשטעללונג דעם הויזעס דעם עוויגען, זיינעם גאטטעס. (ט) זיא קאמען צו הלִקְיָהוּ,
דעם

מִזְבְּחוֹתַיִם וַיִּטְהַר אֶת־יְהוּדָה
וְאֶת־יְרוּשָׁלַם: (ו) וּבְעָרֵי מְנַשֶּׁה
וְאֶפְרַיִם וְשִׁמְעוֹן וְעַד־נַפְתָּלִי
בָּחַר בְּתֵיהֶם סָבִיב: (ז) וַיִּנְתֹּץ
אֶת־הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת־הָאֲשֵׁרִים
וְהַפְּסִילִים כִּתַּת לַהֲדֹק וְכָל־
הַחֲמָנִים גִּדַּע בְּכָל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
וַיָּשָׁב לִירוּשָׁלַם: (ח) וּבִשְׁנַת
שְׁמֹנֶה־עֶשְׂרֵה לְמַלְכוֹ לְטָהַר אֶת־
הָאֶרֶץ וְהַבַּיִת שָׁלַח אֶת־שָׁפָן בֶּן־
אֲצִלְיָהוּ וְאֶת־מַעֲשִׂיָהוּ שֶׁר־
הָעִיר וְאֶת יוֹאָח בֶּן־יֹאחָז
הַמִּזְכִּיר לְחֹזֶק אֶת־בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ: (ט) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַלִּיקְיָהוּ

ימיר יי • בחרבתייהם קרי •

הכהן
זיא קאמען צו הלִקְיָהוּ,
דעם

ר ש י

שמו זינח עליך עצמות אדם את כהני הנמות המקטרים: (ו) ובערי מנשה ואפרים וגו'.
מחותן עוללות שנשמיו מחרב ומשני סמריב: בחרבותיהם. בחר בתייהם כתיב לפי שלא
היו כי אם עוללות מעט נתייראו ליטב בשכלה כי אם לקבוע בחר בתייהם: (ח) המזכיר -
בכל מקום סמריב סופר כתיב בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות
בין טוב ובין רע ויהי לו מזכיר יושב אלל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על

ב א ו ר

בתיים שרף כי מעשה כזה חוענה ואכזריות הוא, אמנם את העצמות מן הקברים לקח ושרפם
על המזבח למען טהרהו ושקנהו בעיני העם (מ"ב כ"ג ט"ז). (ו) ובערי מנשה, בשלבים
מפורש כי נתן יאשיה את מזבחי ירבעם ואת הנמה בנית אל (כ"ג ט"ז) וכן את כל בתי הנמות
בשימרון אשר עשו מלכי ישראל (ס"ט) כי אחרי גלות ישראל ע"י מלך אשור, הניף מלך
יהודה את שבע מלכותו על ארצות השנעיים הסמוכים לו (וכן ספרו לנו חז"ל במגלה י"ד ע"ב)
ובני ישראל הנפולים שנו אחת אחת שמה. בחרבותיהם, בענין הקרי והנחיצ במלה זאת עיין
רש"י ורד"ק. (ז) להדק, העבר מזה בחר בתייהם הנקודה בפסוק ד', והמקור היה ראוי
להדק לו בפסח להדק, ובא על הה"א קמץ קטן (ליה) תחת קמץ גדול כמ"ש הרד"ק.
(ח) שמנה עשרה, הכוונה בשנת י"ח למלכותו והיא כ"ו לימי חייו. את ששן, הוא הסופר
במקור במ"ב (כ"ג ג') שפן בן אצליהו בן מאלס השופר. לחזק, לזרום ולהחיש את חזק בית
ה'. (ט) ויבאו, אודות השינויים אשר בין ס' מלכים לספרנו. כנר הראיתך למעלה נכמה
מקומות

דברי הימים ב לה

תרגום אשכנזי רל

הִכְהֵן הַגְדּוֹל וַיִּהְיוּ אֶת־הַכֶּסֶף
הַמּוֹבָא בֵּית־אֱלֹהִים אֲשֶׁר אֶסְפוּ
הַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי הַסֵּף מִיַּד מְנַשֶּׁה
וְאַפְרַיִם וּמְכַר שְׂאֲרִית יִשְׂרָאֵל
וּמְכַר־יְהוּדָה וּבְנֵימָן וַיָּשְׁבוּ
יְרוּשָׁלַם: (י) וַיִּהְיוּ עַל־יַד עֲשֵׂה
הַמֶּלֶכָה הַמִּסְקָדִים בְּבֵית יְהוָה
וַיִּהְיוּ אֹתוֹ עוֹשֵׂי הַמֶּלֶכָה אֲשֶׁר
עֹשִׂים בְּבֵית יְהוָה לְבָדוֹק וּלְחִזְק
הַבַּיִת: (יא) וַיִּהְיוּ לְחַרְשֵׁים וּלְבָנִים
לְקִנּוֹת אֲבֵנֵי מַחְצֵב וְעֲצִים

ב דעם האהענפריעסטער, אונד
נאכען דאן געלר, דאן איינ-
געבראכט ווארדע, פֿיר דאן
הויז דעם עוויגען, וועלכעם
דיא לויס, דיא טהורהטער,
געזאממעלט האטטען, פֿאן
מנשה אונד אפרים אונד
פֿאם גאנצען איבריגען ישראל
אונד פֿאן גאנץ יהודה אונד
בנימין אונד וואמיט זיא צו-
ריק קעהרטען נאך ירושלים:
(י) זיא איבערגאבען עס געהמ-
ליך יענען דיא בעשעפטיגעט,
אונד אנגעשטעללט ווארען
אים הויזע דעם עוויגען, אונד
דיעזענאבן עס דען ארבייטערן
וועלכע ארבייטעטען אים הוי-
זע דעם עוויגען, אום דאן

ווישיבו קרי למחברות
היו צו אונטערוועגן אונד עם הערצושטעללען, (יא) פֿערנער גאבען זיא עם, דען צימ-
מערלייטען אונד בויאלייטען צום איינקויף געהויענער שטיינע, אונד האָלץ צו כינדע-
באל.

ר ש י

פיו: (ט) אשר אספו הלויס שומרי הסף וגו'. נחבנותיהם סניב: (י) לבדוק ולחק. לראות
את ערות הארץ (נראשית מ"ב) מחרגמין ולמיחזי ית בדקא דארעא: (יא) ועלים למחברות

ב א ו ר

מקומות כי לא יאהב סופרנו להזכיר את דברי המדברים באריכות לשונם, כ"א יודיענו המעשה
בעלמותרו מפורש ושום שכל. ויהנו, מוסב על עושי המלאכה בראש הכתוב הנא, רק מפני
ההפסק בציחור אסיפת הכסף חוזר ואומר בראש הכתוב הנא ויתני, והרבה דוגמתי, ד"מ יושא
עיניו וירא וגו' וירא ויכן לקראתם (בראשית י"ח ג') שנכלל בעל וירא מפני ההפסק. וישבו,
מעתיקי קדם יתרגמוהו עפ"י הכתיב וישבו ירושלים, ושיעור הכתוב אשר אספו הלויס מיד
מנשה ואפרים וגו' ויושבי ירושלים, ועפ"י הקרי הוא מוסב על הלויס שומרי הכסף, אשר
מלבד מעמדם בסף המקדש היתה גם משמרתם ללכת ולקנן על יד בבל שניי ישראל הקרובים
כמו שאמר להם יושא למעלה (כ"ד ה') לחו לערי יהודה וקננו מכל ישראל כסף וכו', והכוונה
אשר אספו הלויס שומרי הסף (הוא תואר מיוחד למשפחת הקרתיים, אשר עליהם היתה
החוונה לגרור תמיד מקרבם מספר אנשים לשמור הכסף כמבואר דה"א ט' י"ט ולא נאמר שומרי
הסף על אחת השומרים בסף לבד) מיד מנשה ואפרים וכו' וישבו (עם הכסף הכוח)
ירושלים, ועל הכסף הזה הוא אומר ככתוב הנא ויהנו על יד עושי המלאכה. וכל המפרשים
והמחברגמים נדחקו במאמר וישבו ירושלים, ועפ"מ"ש הענין מבואר מעכמו: (י) עשה,
ה"א תמור יו"ד ושיעורו עושי המלאכה, והמפקדים יעיד על זה. המפקדים, כלומר עושי
המלאכה אשר היתה מלאכתם להיות פקידים בבית ה' ומשגיחים על עיני העבודה ונבדלם
מהם עושי המלאכה שאחריהם, שהם פועלים ועונדים לחזק את דק הבית. עושי, חסר
למ"ד נטעם ושני שרי גדודים היו בן שאול והרבה נספרו. (יא) לחרשים, חומס במלכות
עץ ואין וברזל כמבואר למעלה (דה"ב כ"ד י"ג). ולבונים, הם המתעסקים בהעלות היובת
וירן

דברי הימים ב לד

לְמַחְבְּרוֹת וּלְקָרוֹת אֶת־הַבָּתִּים
אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ מִלְּבִי יְהוּדָה׃
(יב) וְהָאֲנָשִׁים עָשִׂים בְּאִמּוֹנָה
בְּמִלְאכָה וְעָלִיהֶם מִפְּקָדִים יַחַת
וְעַבְדֵיהֶם הַלְוִיִּם מִן־בְּנֵי מְרָרִי
וְזִכְרִיהֶם וּמִשְׁלָם מִן־בְּנֵי הַקָּהָתִים
קִנְצָה וְהַלְוִיִּם כָּל־מִבִּין בְּכָל־
שִׁיר׃ (יג) וְעַל הַסַּבְלִים וּמִנְצָחִים
לְכָל עֲשֵׂה מְדַאכָה לַעֲבוֹדָה
וְעַבְדָּה וּמַהֲלֹוִים סוֹפְרִים
וְשֹׁטְרִים וְשׁוֹעָרִים׃ (יד) וּבְהוֹצִיאָם
אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית יְהוָה
מִצָּא חֲקִיקָהּ הִכְהִין אֶת־סֵפֶר

בער אונד פאָרשטעקער אונד
טהאָרוערטער. (י) אַלס זיאַן דאָ געלד, וועלכעס איינגעבראַכט וואָרדען פֿיר דאָ
הייַז דעם עוויגען הערויסנאַהמען, פֿאַנד חלקיהו, דער פֿריעסטער, דאָ ביז דער גאָטטליכען
לעהרע

רש"י

שפאנג"ן בל"א: ולקרוח. טרבי"ר בלע"ז: (יב) לנח. רומי"ש טרי"ר בלע"ז וכן (עזרא ג') לנח על המ' אבה וכן ושש מאות מנצחים (לעיל ב' ב'): והלוים כל מבין. בכל מקום אמו' לענין שירה הבנה וכן למעלה (א' כ"ה) כשהסילו גורלות בתיב בקטון נגדיל מבין עם חלמוד כן (שם) כל המבין בכלי שיר ובתיב ובגניהו (לעיל א' ט"ו) שר הלוים וגימר כי מבין היא והיה ממונה עליהם ליוסד המסח היאך ישאו כי מבין הוא: (יג) ומהלוים סופרים. לבחוב את הכסף הקונא בית ה' והיאך גבו אותו: ושוטרים. במלככה: (יד) את ספר חורת ה' ביד משה. משנה תורה: (כו) ויתן

באר

לנד - למחברו, הם קורות הפנומיים לקיסור הנציון ולחיבירו. ולקדח, להניח קורות הנתיים, והוא המקור מניין החוק בנתי הלמ"ד, והקמ"ץ בפ"ה הפ' לתשלים דגש הראוי אחריו, ונטעם שם קורות בחד החכם געועניום שוקר בן על כי ת קר י נה ותפגשה אשה את אחותה כאשר הן משולבות יחד, ומה גם הפעל לקרות - את הבהים, אשר היו לעומת המקדש לאוירותיו או לתועלת אחר בעבודת הקדש - (יב) באמונה, ולכן נאמר בס"ח (כ"ב ז') לא יחשב אתם הכסף הנחון על ידם כי נאמונה הם עושים - לנצח, לפקוד ולהשגיח, ומלה זאת מלווה בספריו. והלויים, ר"ל נמו בן היו הלויים מופקדים - כל מבין, כנר העירוותי בכמה מקומות על אהבת סופרו אל בת המסוררים ביחד ויתר מזה תמלא בהקדמה - (יג) ועל הסבלים, וכמו בן היו מופקדים האנשים הנזכרים על כל נושא סבל, ועתה הוא אמר על הכלל, ומנחמים לכל עושי מלאכה בכל מיני העבודה - (יד) ובהוציאם, כלומר באותו הזמן שהולילו את הכסף, מלא גם חלקיהם הכהן וכו' כי דומק הוא לפי כד"ק שמכא את התורה נחתית המקום אשר הוליו משם את הכסף עד חומו. כפר הורה ה'

חזק
חל
ספ
ויה
שכ
^י_ד
אז
דב
עב
הכ
ויה
יד
חס
רי
לפ
המ
אה

חלקי
את
למען
ומת
של
(דברי

לדעת
צימי
החור
על א
ור"ל

דברי הימים ב לר

תורת יהוה ביד משה: (טו) ויען
חלקיהו ויאמר אל שפן הסופר
ספר התורה מצאתי בבית יהוה
ויתן חלקיהו את הספר אל
שפן: (טז) ויבא שפן את הספר
אל המלך וישב עוד את המלך
דבר לאמר כל אשר נתן ביד
עבדיה הם עשים: (יז) ויהיכו את
הכסף הנמצא בבית יהוה
ויתנוהו על יד המספרים ועל
יד עושי המלאכה: (יח) ויגד שפן
הסופר למלך לאמר ספר נתן
לי חלקיהו הכהן ויקראבו שפן
לפני המלך: (יט) ויהי כשמע
המלך את דברי התורה ויקרע
את בגדיו: (כ) ויצו המלך את

חלקיהו

ר ש י

תרגום אשכנזי רלא

לעזרע דורך משה. (טו) דא
בענאן חלקיהו אונר שפראך
צו שפן דעם שרייבער: איך
האבע דאן געזעטצבוק געפונע
דעו אים הויזע דעם עוויגען,
אונד חלקיהו נאכ דאן בוך דעם
שפן. (טז) אונד שפן בראכטע
דאן בוך דעם קאניגע, אונד
גאב נאך דעם קאניגע נאכ
ריכט, אונד שפראך: אללעס
ויאס רייגען דיענערן אויפגע-
טראגען איזט, פאללפיהרען
דיא: (יז) ויא האבען דאן געלר,
דאס ויך פאנר אים הויזע דעם
עוויגען, אויסגעשיטטעט, הא-
בען עס דען אויפזעהערן איי-
בערגעכען אונד דענען, דיא
דיא ארכייט פערריכטען.
(יח) אויך בעריכטעטע שפן,
דער שרייבער, דעם קאניגע
אונד שפראך: חלקיהו, דער
פריעסטער, גאב מיר איין
בוך. אונד שפן לאז דארין
פאר דעם קעניגע. (יט) אלס
נון דער קעניג דיא ווארטע
דעם געזעטצעס הארטע, צער-
רים ער ווינע קליידער. (כ) דער
קאניג געבאטע דעם חלקיהו

חלקיהו את הספר אל שפן. שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך: (טו) ויש עוד
את המלך דבר. שמתלה הציב למלך שליחותו שלחו המלך לחזק בית ה' אלהיו כמו שכתוב
למעלה שלח את שפן בן אלהיו וגו': (יז) ויתנו. וילקו כמו (בראשית כ"א) וילקו שפן
ומתרגמין ואתיך: (יח) ויגד שפן הסופר. אחר שהציב המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות
של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו: (יט) ויקרע את בגדיו. כשמע שהיו קורין
(דברים כ"ח) יולך ה' אומך ואת מלנך וגומר ודרש בעלמו אשר תקים עליך העם המליכו
ולא

ב א ו ר

לדעת הרלב"ג (מ"ב כ"ג ח') נשתכחה תורה מישראל באורך ימי מנשה עונד האלילים, וכן
זימו אומן בנו האומן דרדני אביו, ויאשיהו היה קטן ולא למד עוד תורה, על כן היה ספר
התורה חדש אללס עיי"ש. (כז) וישב עוד, כלומר נטרס נחן לו את הספר השיבו עוד דבר
על אודות דק הבית ואז הוסיף לספר לו ממניחת הספר. (יז) ויתנו, גם הוא מענין הסיפוק
ור"ל כי התיכו את הכסף בדרך הכור וחלקוהו לחלקים קטנים או עשאוהו למטבעות למען
חמו על עושי השללכה. על יד המשקדים, והם נמנהו על יד עושי המלאכה. ויגד שפן
הסופר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקראבו שפן לפני המלך: (יט) ויהי כשמע
המלך את דברי התורה ויקרע את בגדיו: (כ) ויצו המלך את חלקיהו

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב לד

אונר אחיקם, דעם זאָהנע
שפּן'ס, אונר עכרון, דעם
זאָהנע מיכא'ס, אונר שפּן,
דעם שרייבער, אונר עשיה,
דעם קעניגל כען ריענער, וויא
פּאָלגט: (כא) געהעט היין,
אונר בעפראַגעט דען עוויגען
פיר מך אונר פיר דיא איז
בייג געבליעבענען אין ישראל
אינר יהודה, וועגען דער וואַר
טע דעם בוכעס, דאָגעפּונ
דען וואַרדען איזט: דען גראַם
איזט דער צאָרן דעם עוויגען,
דער זיך ערגיעסט איבער
אונר, ווייל אונזערע פּאָטער
דאָ וואַרט דעם עוויגען נישט
בעאַבאַכטעט האַבען, אויס
צואיבען וואָס פּאָרגעשריע
בן איזט אין דיעזעם כּע.
(כב) דאָ גינג חלקיהו, אונר
דיא געזאָגט דעם קאָ
ניגס צו חלדה, דער פּראָפּע

חלקיהו ואת אחיקם בן שפן
ואת עבדון בן מיכה ואת שפן
הסופר ואת עשיה עבד המלך
לאמר: (כא) לכו דרשו את יהוה
בעדי ובעד הנשאר בישראל
וביהודה על דברי הספר אשר
נמצא כי גדולה חמת יהוה אשר
נחכה בנו על אשר לא שמרו
אבותינו את דבר יהוה לעשות
ככל הכתוב על הספר הזה:
(כב) וילך חלקיהו ואשר המלך
אל חלדה הנביאה אשתו שקם
בן חוקיהת בן חסרה שומר

הנגדים

יחיר

טין, דעם ווייבע שלם'ס, דעם זאָהנעס פאָן תקהת דעם זאָהנעס פאָן חסרה, דעם קליי
דער

ר ש י

ולא נבוא על פי הדבור: (כא) אשר נחכה בנו. לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נחור
ודוגמתו למטה ותחך חמתי במקום הזה ולא תנכה: (כב) חל חלדה הנביאה. רבותינו דרשו
לפי כי חלדה רחמנית יותר מן האש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא: שומר הנגדים. אס

ב א ו ר

(ב) עבדון, כמ"ב (כ"ב י"ב) עבדון, והמילוף ינאך קלת עפ"י שווי החמונה והמואל. עבד המלך,
כלום עבדו הקרוב אליהם ואת גוף המלך תמיד והיה שררות גדולה בימים ההם. (כא) נחכה,
כבר פירשתי לשעלה (דכ"ב י"ב ז') כי הושאל פעל נתך על שטף חרון ה' ונכרות אש חמתי,
כמו חפי חמתי נחכת אל המקום הזה ונכרה ולא תנכה (ירמיה ז' כ') והרבה דוגמתו ע"ש.
(כב) אשר המלך, כמ"ב (כ"ב י"ד) נאמר תמור זה ואחיקם ועבדון ושפן ועשיה, ומה
נראה כי אשר המלך הכוונה אשר שלח המלך ומלאו דוגמת זה (כמ"א י"א כ"ה) ואת
הרעה אשר הדר, הכוונה אשר עשה הדר, ונחכה הפעל בין הטרפות אשר ונין נושא
המשפט. ועפ"י העתקת השבועים נראה שהיה כתוב לפניו אשר אמר המלך. ועוד יש דרך
אחר לנאך מלת אשר המלך, אס נאמר כי הוראת אשר כמו נאחמית על האמת שום
ענין (בעגלויביגונג) ע"ד שחמרו מית אשר איתעשר לא האשר (רעך מת חלמין, העשיר
לא חלמין) וכן אשרתא דדייני (קיום השטר בדיונים) ועד"י יהיה חסר לומר כי אשר הוא
שם ע"מ שקם, ואשר המלך הוא שם הקיבוץ) לנאחמית המלך ומשולמו (דיו געוונדטשפט דעם קאָ
ניגס). חוקהת, הקרי חוקהת נקמן ודוגמת זה סיגנייהו (לעיל כ"א י"ב) הובנים (יחזקאל כ"ז ט')
חסרה

דברי הימים ב' לד'

הבגדים והיא יושבת בירושלם
במשנה וידברו אליה כזאת:
(נג) ותאמר להם כהאמר יהוה
אלהי ישראל אמרו לאיש אשר
שלח אתכם אלי: (נד) כה אמר
יהוה הנני מביא רעה על המקום
הזה ועל יושביו את כל האלות
הכתובות על הספר אשר קראו
לפני מלך יהודה: (נה) תחת
אשר עזבוני ויקטירו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל
מעשי ידיהם ותתן חמתי במקום
הזה וקא תכבה: (נו) ואל מלך
יהודה השלח אתכם לדרוש

יתיר י

ביהוה

חרגום אשכנזי רלב

דערהיטערס [דיעוע וואהנמע
צו ירושלים אים אנדערן טהיי
לע], אונד בעשפאצען דיע
זען (געגענטטמנד) מיט איהר.
(נג) אונד זיא שפראך צו איהר:
נען, אלוף שפריכט דער עוויג
גע דער גאטט ישראל: זיא
געט דעם מאננע דער אייך צו
סיר געשיקט האט. (נד) זיא
שפריכט דער עוויגע: זיעהע!
איך ברינגע אינגליק איבער די
זען ארט אונד איבער זיינע בע
וואהנער, נאך אללען פליצען
דיא געשריעבן שטעהען אין
דעם ביצע, וועלכעס מאננע
לעזען פאר דעם קאניגע פאן
יהודה. (נה) ווייל זיא מיך פער
לאססען אונד אנדערן געט
טערן גערייכערט האבען, אונד
מיד ערצירנטען דורך אללע
ווערקע איהרער הענדע: זיא
וויירד ויך סין גליהענדער צארן
ערגיעסען איבער דיעזען ארט

אונד וויירד ניכט פערלעשען. (נו) אבער צודעם קאניגע פאן יהודה דער אייך געזאגט דען
עוויג

ר ש י

חרגום לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות: יושבת בירושלים במשנה. שני חימות היה לעיר
והיא יושבת בין שני החומות וחגומא בית חולמא פירש במקום תורה כי לזכה אחת היתה
לה לחלדה סמוכה ללשנת הגזית לשנת חלדה היתה פתוחה לחן וסתומה כלפי הסנהדרין
שכלשנת הגזית כך בתוב במשנת מדות מפני לניעות: (נג) אמרו לאיש. לפי שרצה להפסיק
חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכשיסלם אותו חזון אז מבאר היטב ואל מלך יהודה
השלח אתכם ומקלר נבואת המקום ויושבו ומסלקו ומפשו נבואת המלך שהיא מרובה:
ונאספת

ב א ו ר

חסרה, ובמלכים חרחם נסירוס, ונחילוף ה"א לחי"ת, ואולי שרש חרם (ובא בספרנו חסרה
ע"ד כנש וכנש) ונכפל שספה"ס חזרי העי"ן ע"ד חרחר שרשו חרר, ומזה יובן דרש חז"ל
שרשו חרם כאילו כתוב חרם (מגלה י"ד ע"ב). במשנה, שתי חומות היו לעיר והיא יושבת
בין שתי החומות (פירש"י) ולפי זה יהיה משנה שם לאותו המקום בין שתי החומות. ועיין
דעת החכם ר"ש לעווזקהן ג"ע במחקרי ארן. (כד) אשר קראו, נמ"ב (כ"ב ט"ז) אשר קרא
מלך יהודה, ונאמת לא קרא המלך בעלמו כ"א שכן קרא לפניו כמפורש למעלה, ולזה חקן
סופרנו וכתב: אשר קראו לפני מלך יהודה, וקראו נרבים ע"ד גוף סתמי (משן החט געווע
זען), וקו"ל הלדיקי נוסח ס' מלכים ואשרו כל השומע כאיל. קורא הוא. (כה) והתך וגו' ולא
תכבה

תרגום אשכנזי

עווינען צו בעפראנען, צו איהם
שפרעכעט אלזא: זא שפריכט
דער עווינע דער גאט מיט ישראל'ס
וועגען דער ווארטע דא דא
געהארעט. (כז) אויך וויל דיין
הערץ געריהרט ווארדע,
אונד זיך געדעמיטהיגעט האט
פאר גאט, אינרעם דא הער.
טעסט וואס ער אויסגעשפראך
זען איבער דיעזען ארט אונד
איבער זיינע בעוואהנער,
אונד וויל דא דא דעמיטהיג.
טעסט פאר מיר, אונד דיינע
קליידער צעררויסעסט, אונד
פאר מיר וויינטעסט, דעם
האלב האבע איך (דיך) אויך
ערהארט, אלזא שפריכט דער
עווינע. (כח) זעהע! איך וויל
דיך פער אייניגען מיט דיינען
פאטערן, דאס דא פריערליך
איך דיין גראכעבראכט ווער.
דעסט אונד דאס דיינע אויגען
אלל דא אונגליקניכט זעהען
זאללען, וועלכעס איך ברינגע
איבער דיעזען ארט אונד איך
בער זיינע בעוואהנער. אונד
זא בראכטען דעם קעניגע דא
אנטווארט. (כט) דא אונד דע

ה

דברי הימים ב לד

בִּיהוֹה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו כֹּה--
אָמַר יְהוֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ: (כז) יֵעַן רָדָה--
לִבָּבָהּ וַתִּכְנַע, מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים
בְּשִׁמְעָה אֶת־דְּבָרָיו עַל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו וַתִּכְנַע לִפְנֵי
וַתִּקְרַע אֶת־בְּגָדֶיהָ וַתִּבָּךְ לִפְנֵי
וְגַם־אֲנִי שָׁמַעְתִּי גֹאֲם יְהוֹה:
(כח) הִנְנִי אֶסְפָּה אֶל־אֲבֹתֶיהָ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרוֹתֶיהָ בְּשָׁלוֹם
וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיהָ בְּכָל הָרָעָה
אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וְעַל־יֹשְׁבָיו וַיֵּשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
דָּבָר: (כט) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיֹּאסֶף
אֶת־כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם:
(ל) וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־יְהוֹה וְכָל־
אִישׁ יְהוּדָה וַיֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם

והכהנים

דער קאניג היין אונד פערואממעלטע אללע עלטעסטען פאן יהודה אונד ירושלים. (ל) דער
קאניג גינג הינויף אין דאס הויז דעם עווינען, אונד אללע מענגער פאן יהודה אונד דא בע-
וואה:

ר ש י

(כח) ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג אלל בשלום מזה שלא תראה עיניך בכל
הרעה

ב א ו ר

הכבה, עיין פסוק כ"א. (כו) הדברים, כלומר על אודות הדברים, ואולי יש לפרש כה
אמר ה' וגו' חמת וכו' הוא כי אמר ה' את הדברים אשר שמעת להניח רעה על המקום הזה,
אך יגן רך לבנך וגו'. (כח) אסיף, אסוף חותך עיד על חבותיך לבוא אל קניך בשלום,
ועש"ו שרש יסף, ויתכן גם היותו הפעיל מסוגל אסף כפשוטו, וע"ד אבידה עיר (ירמיה
מ"ח). (כט) וישלח, כהתחיל פרשה ג"ג כמ"ב. (ל) בית ה', שיעורו לבית ה'.
על

דברי הימים ב ד

והכהנים והלויים וכל העם
מגדול ועד קטן ויקרא באזניהם
את כל דברי ספר הכרית
הנמצא בית יהוה: (לא) ויעמד
המלך על עמוד ויכרת את
הכרית לפני יהוה ללכת אחרי
יהוה ולשמור את מצותיו
ועדותיו והיו בכל לבבו ובכל
נפשו לעשות את דברי הכרית
הכתובים על הספר הזה:
(לב) ויעמד את כל הנמצא
בירושלם ובנימן ויעשו יושבי
ירושלם ככרית אלהים אלהי
אבותיהם: (לג) ויסר יאשיהו
את כל התעבות מכל הארצות
אשר לבני ישראל ויעבד את
כל הנמצא בישראל לעבד את

יהוה

תרגום אשכנזי רלג

וואהנער פאן ירושלים מיט
איהם: אונד דיא פריעסטער
אונד דיא לויס אונד אללעס
פאלק פאן קליין ביז גראס,
אונד פערלאז אין איהרער גע-
גענווארט אללע ווארטע אים
בויע דעס בונדעס, וועלכעס
געפונדען וואורדע אים הויזע
דעס עוויגען. (לא) דער קע-
ניג שטאנד אויף זינעם גע-
ריסטע אונד שלאס דען בונד
פאר דעם עוויגען איהם גאט-
צו וואונדערלן, אונד זיינע גע-
באטהע אונד זיינע פערארד-
גונגען אונד זיינע געוועטע
צו האלטען מיט גאנצעם הער-
צען אונד מיט גאנצער זעלע,
אונד דיא ווארטע דעס בונדעס
צו בעאבאכטען דיא פארגע-
שריעבען ווארען אין דיעזעס
בויע. (לב) ער ליעס (אין דעם
זעלבטן) טרעטען אללע דיא זיך
פארפאנדען אין ירושלים אונד
בנימן, אונד עס טהאטען דיא
בעוואהנער ירושלים נאך דעם
גאטטליכען בונדע דעם גאט-
מעס איהרער פאטער.
(לג) יאשיהו שאפטע אללע
גרייעל וועג אויס אללען לעג-
דערן, וועלכע צו ישראל געהארטען אונד מאכטען דאס אללע, דיא זיך אין ישראל

ר ש י

הרעה אר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית: (ל) ספר הכרית. הכי כל
החרדה שחרד המלך על שנמאס כתוב (סס) יולך ה' אותך וראם שקראה התורה אותה ברית (סס)
אלה דברי הכרית ולכך אף הוא כרת ברית וראם כתיב בסמוך אחריו (סס ל"ט) ושמרתם את דברי
וגו' ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתוב בסמוך אתם נכבדים היום בולכם וגומלן עד טפכם נשיב'
עד לעברך ככרית עד כרת עמך היום אמר אף באותו דוגמא אכרות אף אני ברית לשם כתוב אתם
נכבדים וגומר אף אני ויעמד כל העם הנמלא בירושלם מקטן ועד גדול: נכל לבנו ונכל נפשו וגו'.
אשר מלא סס כתיב (סס ל') ושנת עד ה' אלהיך נכל לבבך ונכל נפשך: (לא) ויעמוד המלך על עמודו.
ל' נכבדים: (לב) ככרית אלהים אלהי אבותיכם. ככל אותן שכתוב לשם אלהי אבותם לפיכך כתוב
נאן אלהי אבותיהם שכתוב לאבותם במדבר וכל ברית של שם על ע"א דכתיב (סס כ"ט) ומלאו
את שקוביה' וגומר עד סוגה היום מעם ה' לפיכך ויסר יאשיהו את כל המועבות וגו':

ב א ו ר

(לא) על עמודו, על מקומו שהוא רגיל לעמוד בו, והוא העמוד כמפורש (מ"ב כ"ג ג'):

ויעש

חרגום אשכנזי

פאנדען דעם עוויגען איהרעם
גאטטע דיענטען; זא לאנגע
ער לעכטע, וויצען זיא ניכט
אכפאן דעם עוויגען דעם גאט
טע איהרער פֿעטער:
לה (א) יאשיהו פֿויערטע
דעם עוויגען צו
עהרען אין ירושלים דאז איז
בערשרייטונגסעסט, אינד
מאן שלאכטעטע ראזאיבער
שרייטונגסאפער אס פֿיער
צעהנטען דעם ערשטען מאָ
נאָטס. (ב) ער בעשטעללטע
דיא פֿרזעסטער צו איהרען
פֿערריכטונגען, אינד אויפֿער
טע זיא אן, צום דיענסטע
אם הייזע דעם עוויגען.
(ג) אינד בעפֿאהל דען לויים
וועלכע גאנץ ישראל בעלעהר
טען, אונד דעם עוויגען גע
הייליגעט וואָרען: כרינגעט
דיא הייליגע לאָדע אין דאז

דברי הימים ב לר לה
יהוה אלהיהם כל־ימיו לא סרו
מאחרי יהוה אלהי אבותיהם:
לה (א) ויעש יאשיהו בירושלם
פסח ליהוה וישחטו
הפסח בארבעה עשר לחדש
הראשון: (ב) ויעמד הכהנים על־
משמרותם ויחזקם לעבודת בית
יהוה: (ג) ויאמר ללויים המבונים
לכל־ישראל הקדושים ליהוה
הנו את־ארון־הקדש בבית
אשר בנה שלמה בן־דוד מלך
ישראל אין־דכם משא בכסף
עתה עבדו את־יהוה אלהיכם

המבינים קרי וואח
היז, וועלכעם שלמה, דער וואָהן דור'ס, קאָניג פֿאָן ישראל געבויעט האָט; איהר וואָללט
זיא ניכט מעהר טראָגען אויף דען שולטערן; דיענעט נון דעם עוויגען, אייערעם גאָט
טע

ר ש י

לה (א) ויעש יאשיהו פסח לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו: (ג) חנו
את ארון הקדש. לפי פשיטו שהענינו מנזה ואמון את הארון וישמו תחתיו
פסיליהם כדמוכח (לעיל כ' ל"ג) כמנזה וישם פסל הסמל וגו' לפיכך לזה יאשיהו להושינו
וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללויים לננוזו אס: אין לכם משא
בכסף. זו טענה אחרת היא ותחילת מלה היא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכסף
מכל כלי בית ה' שחובלו לומר משום טורח משא בכסף אין לנו יכולין לעבוד את ה' ונעמו
לפיכך מעתה עבדו את ה' אלהיכם כשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפזיז פסחיהן כדמוכח

ב א ו ר

לה (א) ויעש, כמ"ב כ"ג כ"א נאמר בתחלה כווי המלך אל העם, עשו פסח לה' וגו'
אלקיהם וגו' אך עלם השיפור חסר אחריו, אמנם פה נא השיפור בסדר נכון,
רק שהשמיט כווי יאשיהו כמנהגו להשמיט על הרוכ את שמות המדברים ולהחמיל מיד בספור
הענין. לחדש הראשון, כהי"ז כלם טהורים כי בנל י"ח שני מלכות יאשיהו היה להם שהות
להטהר, ולא כן בימי חזקיה אשר נראשית ימי מלכותו עשה הפסח (בפשיטת הכתובים) ומרוב
הטומאה לא יכלו לעשות הפסח כראשון. (ב) ויחזקם, וזרם כחוקה לעבודתם. (ג) המבינים,
מלמדים את העם, והוא יוכלא הקדושים לה', תואר ללויים. חנו, עיין רש"י ורד"ק,
ול"כ כי הכהנים והלויים הסתירוהו והסתירוהו מפחד פן יתללוהו מנזה ואמון, או כי הוסר מאת
חלקיה כה"ג בעת חזקיה את צדקי הכית בכל מקומותיו, ועתה הושב למקומו. אין לכם,
נאמר כפ"ע כמ"ג רש"י ושיעורו הלא אין לכם משא בכסף כמו בימי משה ואין העבודה רבה

דברי הימים לה

תרגום אשכנזי דלד

וַיָּאֵת עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל: (ד) וְהָכֹנֹן
 לְבֵית-אֲבֹתֵיכֶם כְּמַחֲלָקוֹתֵיכֶם
 בְּכַתְב־דְּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבְמִכְתָּב
 שְׁלֹמֹה בְּנוֹ: (ה) וְעַמְּדוֹ בִּקְדֹשׁ
 לַפְּלִגּוֹת בֵּית הָאָבוֹת לְאֲחֵיכֶם
 בְּנֵי הָעָם וְחִלְקַת בֵּית-אֲבֹלָדָיו:
 (ו) וְשִׁחְטוּ הַפֶּסַח וְהַתְּקֵדְשׁוּ
 וְהָכִינוּ לְאֲחֵיכֶם לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵי-
 יְהוָה בְּיַד-מֹשֶׁה: (ז) וַיֵּרָם יְאֹשִׁיָּהוּ
 לְבְנֵי הָעָם צֹאן כִּבְשִׁים וּבְנֵי-עֲזִים
 הַכֹּל לַפֶּסַחִים לְכָל-הַנִּמְצָא
 לְמִסְפַּר שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּבָקָר
 שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אֶלֶף מֵרְכֹשׁ
 הַמֶּלֶךְ: (ח) וּשְׂרָיו לְגִדְבָה לָעָם
 לִכְהֻנִּים וּלְלוֹיִם הָרִימוּ חִלְקָהּ
 וּזְכָרֶיהָ וַיְחִיֵּא נְגִידֵי בֵית

טע, אונד ווינעם פֿאַלקע
 ישראל. (ד) אונד ריכטעט
 אייך איין, נאך אייערן
 שטאַממהייזערן אונד נאך
 אייערן אַבטהיילונגען, וויא
 עס פֿאַרגעשריעבען איזט פֿאַן
 דוד, דעם קאניגע פֿאַן ישראל,
 אונד פֿאַן שלמה, ווינעם
 זאָהנע. (ה) אונד שטעללעט
 אייך אין דאָז הייליגטוּם.
 געגען יעדע אַבטהיילונג איי-
 ערער ברודער דער פֿאַלקס-
 קינדער, אימער איינע אַב-
 טהיילונג פֿאַן דעם שטאַמם-
 הויזע דער לויס, (ו) אונד
 שלאכטעט דאָז איבערשריי-
 טונגס-אָפּפֿער, הייליגט אייך,
 אונד בערייטעט עס אייערן
 ברודערן, דאָמיט איהר האָט-
 דעלט נאך דער פֿאַרשריפט
 דעם עוויגען דורך משה.
 (ז) אונד יאָשיהו שפענדעטע
 דעם פֿאַלקע קליינעס פֿיעה,
 נעהמליך לעממער אונד יונגע
 ציעגען, [אללעס צו איבער-
 שרייטונגסאָפּפֿערן, פֿיר אל-

האלהים

והכינו קרי

לע, דיא זיך דא פֿאַנדען, אין איינער אַנצאהל פֿאַן דרייסיג טויזענד, אונד אַן רינג-
 דערן דרייאַטויזענד, אללעס פֿאַן דעם פֿערמאָגען דעם קאניגס. (ח) אונד ווינע
 אַבערסטען וועלכע פֿרייאַווייליגע גאבען, דעם פֿאַלקע, דען פֿריעסטערן אונד
 דען לויס שפענדעטען נעהמליך חלקיהו, זכריהו אונד יעיא, דיא אַבערפֿאַרשטעהער

ר ש י

למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו': (ה) לפלגות. למחלקות לעשות הפסח נהלכחו כדנר'ה'
 ביד משה: (ז) וירם יאשיהו לבני העם. דוגמא (כמדנר י"ח) כן תרימו גם אחס ל' המרשה:
 לכל הנמצא. לכל ישראל הנמצאים הפרים כאן לפסחים: למספר שלשים אלף. בין כאן בין

ב א ו ר

עליכם, וקרוצ בלשון זה דבר אליהם גם דוד (דה"א כ"ג כ"ו). (ד) והכינו, את עלמכם.
 (ה) לפלגית, מלה ארמית והיא כמו מחלקה בעברית. (ו) לאחיכם, המביאים את הפסח.
 (ז) וירם, הרים והפרים מלאו ונתנו לעם, לכל יעזרם העווי מקחת להם פסח, וכן עשה
 יחזקיה (ל' כ"ד). צאן, שם כולל לכל בהמה דקה ונבשים ובני עזים המם הפרטים כאשר תורה
 על זה הנגינה. ובקר, לא לפסח שאינו בא מן הנקר כ"א לשלמי חגיגה וכן מירושו בכתובים
 הנאים. (ח) ושריו, השיעור וגם שריו הרימו מספר ידוע ממקניהם לעם ולכהנים וללויים, ואז יפוטע

שמות

תרגום אשכנזי

דעם גאטטעס הויזעס, נאכען
דען פריעסטערן צו איבער-
שרייט נגסאפפערן, צווייט טויט
זענד אונד זעכס הונדערט (זעט)
(זעט) אונד דרייט הונדערט
רינדער. (ט) אונד כינניהו
שמעיהו אונד נחנאל, זיינע
ברידער, אונד חשביהו,
יעיאל אונד יוזבד, דיא אבער-
סטען דער לויס, שפענדע-
טען דען לויס צו איבערשריי-
טונגסאפפערן פֿינף טויזענד
(זעט זעט) אונד פֿינף הונדערט
רינדער. (י) אלזא ווארד דער
דיענסט בערייטעט, אונד דיא
פריעסטער שטאנדען אין איה-
רער שטעללונג, זא וויא דיא
לויס נאך איהרען אבטהיי-
לונגען, נאך דעם געבאטען
דעם קאניגס. (יא) דיא לויס
שלאכטעטען דאז איבערשריי-
טונגסאפפער, דיא פריעסטער
שפרענגטען (רמז בלוט) אזויס
דערען הענדען, אונד דיא
לויס צאגען דיא הויט אב.
(יב) זיא זאגט דערטען אב דיא
נאנצאפפער, אום זיא צו פֿער-
טהיילען נאך דען אבטהיילונגן

דער שטאממפאטער דעם פֿאלקעס, אונד דעם עוויגען צו אפפֿערן, וויא עס פֿארגעשריעכען
איזט אים בוכע משה'ס; אונד עכען זא פֿערפֿוהרען זיא אויך מיט דען רינדערן. (יג) זיא
מאכטען דאז איבערשרייטונגסאפפער נאך דורך דאז פֿייער, נאך דער פֿארגשריפט; דיא גע-
הייליגטען אפפֿער אבער, מאכטען זיא נאך אין טאפפֿען אונד קעססעלן אונד אין

ר ש י

דברי הימים ב לה

האלהים לכהנים נתנו לפסחים
אלפים ושיש מאות ובקר שלש
מאות: (ט) וכוניהו ושמעיהו
ונחנאל אחיו וחשביהו ויעיאל
ויזבד שרי הלויס הרימו קלויס
לפסחים חמשת אלפים ובקר
חמש מאות: (י) ותכון העבודה
ויעמדו הכהנים על עמדם
והלויס על מחלקותם כמצות
המלך: (יא) וישחטו הפסח ויזרקו
הכהנים מידם והלויס מפשיטם:
(יב) ויסירו העלה לתתם
למפלגות לבית אבות לבני
העם להקריב ליהוה ככתוב
בספר משה וכן לבקר:
(יג) ויבשלו הפסח באש במשפט
והקדשים בשלו בסירות ובדודים

ובצלחות

ימיר ו'

דער שטאממפאטער דעם פֿאלקעס, אונד דעם עוויגען צו אפפֿערן, וויא עס פֿארגעשריעכען
איזט אים בוכע משה'ס; אונד עכען זא פֿערפֿוהרען זיא אויך מיט דען רינדערן. (יג) זיא
מאכטען דאז איבערשרייטונגסאפפער נאך דורך דאז פֿייער, נאך דער פֿארגשריפט; דיא גע-
הייליגטען אפפֿער אבער, מאכטען זיא נאך אין טאפפֿען אונד קעססעלן אונד אין

כנשים צין עזים: ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה: (יג) ויבשלו הפסח. כמשפטו עלי אש

ב א ו ר

שמות השירים ומתנותיהם חלקיהו חכמים וכו'. חלקיהו, כנראה הוא הכה"ג והיה גם נגיד ב"המק.
(יא) מידם, קבלו עליהם הדם מידם לזריקה. מפשיטים, את העור אשר השמיטה. (יב) העולה,
חלקי גבוה העולים ע"ג המזבח הסיוו מן הקרבן לתתם על שם המפלגות של כל בית אב מבני
העם להקריב לה', והנשאר בשלו באש לתתו אל העם. (יג) ויבשלו וגו' באש, לא
מלאנו במקום אשר לשון גישול וכלי (יד"ק) ר"ל לשון גישול מורכב עם לשון ללי, כי ויבשלו
מורה על גישול כמים כמנהג אך באש מורה על ללי, וא"כ הוא הרכבת שני ענינים נבדלים
בלשון. והקדשים, הנקדים לשלמי חגיגה. בשלו בסירות, הפך גישול. האש הנזכר מקודם

דברי הימים לה

וּבְצִלְחֹת וַיְרִיצוּ לְכָל־בְּנֵי־הָעָם:
(יד) וְאַחֲרֵי הִכְיִנוּ לָהֶם וּלְכַהֲנֵיהֶם כִּי
הַכַּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן בְּהַעֲלֹת
הָעֹלָה וְהַחֲלָבִים עַד־לֵילָה
וְהַלֵּוִים הִכְיִנוּ לָהֶם וּלְכַהֲנֵיהֶם בְּנֵי
אֶהֱרֹן: (טו) וְהַמְשֻׁרְרִים בְּנֵי־אֶסָף
עַל־מַעֲמָדָם כַּמְצֹת דָּוִיד וְאֶסָף
וְהַיִּמִּן וַיִּדְתּוּן חֹזֶה הַמֶּלֶךְ
וְהַשְּׁעָרִים לְשַׁעַר וְשַׁעַר אֵין לָהֶם
לְסֹר מֵעַל עֲבֹדָתָם כִּי־אֲחִיהֶם
הַלֵּוִים הִכְיִנוּ לָהֶם: (טז) וַתִּכּוֹן כָּל־
עֲבֹדַת יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא לַעֲשׂוֹת
הַפֶּסַח וְהַעֲלֹת עֹלֹת עַל מִזְבֵּחַ
יְהוָה כַּמְצֹת הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ:
(יז) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצָאִים
אֶת־הַפֶּסַח בַּעֲת הַהִיא וְאֶת־תֵּג

המצות

הרגום אשכנזי רלה

פֶּאֶנְעֵן, אִינְד בְּרֹאֲטֵעֵן וְיֹא
אִילֵעֵנְדִּם דַּעַם גִּאֲנֵעֵן פֶּאֶל
קַע. (יד) הִירוֹף בַּעֲרִיטֵעֵ=
טַעֵן וְיֹא (דַּעַן דִּיעֵנְטִט) פִּיר
וִיךְ אִינְד פִּיר דִּיא פִּרִיעֵסְטֵעֵר,
דַּעַן דִּיא פִּרִיעֵסְטֵעֵר, דִּיא
זֶאֶהֱנֵע אֶהֱרֹן'ס, (וּוֹמֵרֵעֵן) בַּעֲ=
טַחֲפִיגֵעֵט) מִיט דַּעַר דֶּאֶר=
בְּרִינְגֵנְג דַּעַר גִּאֲנֵעֵפֶעֶר
אִינְד דַּעַר פֶּעֲטִשְׁטִיקֵעֵ בִּז
אֵין דִּיא נֶאֱכַט, דֶּאֶרוֹם בַּעֲ=
רִיטֵעֵטֵעֵן דִּיא לִוִּים פִּיר וִיךְ
אִינְד אִוִּיךְ פִּיר דִּיא פִּרִיעֵ=
סְטֵעֵר דִּיא זֶאֶהֱנֵע אֶהֱרֹן'ס.
(טו) עֵכֶעֶן זֶא פִּיר דִּיא זַעֲנֵ=
גֵּעֵר, דִּיא זֶאֶהֱנֵע אֶסָף'ס,
דִּיא אֵין אִיֶּהֱרֵעֵר שְׁטַעֲלִלִּונְג
וּוֹמֵרֵעֵן נֶאֶךְ דַּעַם גַּעֲבֹאֲטֵעֵ
דֹּד'ס אִינְד אֶסָף'ס, הִימֹן'ס
אִינְד דַּעַם יִדְתּוֹן, דַּעַם זַעֲ=
הֶעֱרִם דַּעַם קֶאֶנִּינְג, אִינְד
פִּיר דִּיא טַחֲרֹוֹעֵרְטֵעֵר אֵין
יַעֲדֵעַם טַחֲרֹ; וְיֹא הֶאֱטֵעֵן
נִיכַט נֶאֱטַהִיג צו ווִיכֵעֵן פֶּאֶן
אִיֶּהֱרֵעַם דִּיעֵנְטֵעֵט, ווִייל אִיֶּה=
רַע בְּרִידֵעֵר דִּיא לִוִּים פִּיר וְיֹא
בַּעֲרִיטֵעֵטֵן. (טז) זֶאֶוֹוֹאֲרֵד דַּעַר

גִּאֲנֵעֵר דִּיעֵנְטִט דַּעַם עֻוִּיגֵעֵן בַּעֲרִיטֵעֵט, אֵן דַּעֲמֹזֵעֲלֵכֵעֵן טַחֲנֵע, אֶלֶם מֶאֶן דֶּאֶן אִיבַּעֲרִשְׁרִיִּי
טִוּנְגֶאֶפֶּעֶר שְׁלֶאֱכֵטֵעֵט, אִינְד גִּאֲנֵעֵפֶעֶר דֶּאֶרְבֹּאֲכֵטֵעֵ אִוִּיךְ דַּעַם אֶלְטֶאֶרֶע דַּעַם עֻוִּי.
גַּעַן, נֶאֶךְ דַּעַם גַּעֲבֹאֲטֵעֵ דַּעַם קֶאֶנִּינְג יֹאשִׁיָּהוּ. (יז) עַם פִּיעֵרְטֵעֵן דִּיא זֶאֶהֱנֵע יִשְׂרָאֵל'ס,
דִּיא וִיךְ אִינְגֵעֶפֹּנְדֵעֵן הֶאֱטֵעֵן, דֶּאֶן אִיבַּעֲרִשְׁרִיטִוּנְגֶאֶפֶּעֶסֶט צו דַּעֲרֹזֵעֲלֵכֵעֵן צִיט

ר ש י

(שמות י"ב): וַיִּרְאוּ לְכָל־בְּנֵי־הָעָם. הַלֵּוִים וְכַהֲנֵיהֶם לְכָל־יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי כֵן הִכְיִנוּ לָהֶם הַלֵּוִים
לַעֲמָם וְלַכַּהֲנִים אֵלֶּה הֵם פְּנֵאִי לַהֲכִין: (טו) חֹזֶה הַמֶּלֶךְ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד הֵם חֹזֶה:

ב א ו ר

אֶלֶם הַפֶּסַח, וְסִיר הוּא הַכִּלִּי הַיְדוּעַ שְׁנוֹנוֹתִים בּוֹ מִיֵּם לְנִישׁוֹל וְנִקְרָא גַם פִּזּוֹר. וּבְדֹדִים,
הַנִּסְפָּד דֹּד וְנִפְלֵם שׁוֹק שְׁקִים, וְהוּא מִמֵּין אֶחָד עַם הַסִּיר רַק גָּדוֹל וְרַחֵב מִמֶּנּוּ וְעַל שֵׁם
הַכִּלִּיטָה כִּמֵּין דָּדִים נִקְרָא דֹד. וּבְצִלְחֹת, הַנִּסְפָּד צִלְחָה וְהַרְבֵּוֹ בְּלִירָה לְמַשְׁלוֹם דִּגָּה,
וְכַחֲצוֹ הַמִּפְרָשִׁים הַיּוֹתָה מִיֵּן קַעֲרָה. (יד) וְאַחֲרַיִם, פִּי אֶחָדִים הִכְיִנוּ מֵאֶחָד גַּם לַעֲמָם וְלַכַּהֲנִים
אֲחִיהֶם כִּי אֵלֶּה לֹא שְׁקִטוֹ מִמִּלְאֲכָתָם עַד הָעֶרֶב. וְהַלֵּוִים, וְיִזְוֹ לְטַעַם כְּמוֹ עַל כֵּן. (טו) וְהַמְשֻׁרְרִים,
גַּם הַמְשֻׁרְרִים וְהַשְּׁעָרִים לֹא סָרוּ מֵעַל עֲבֹדָתָם כְּמוֹ הַכַּהֲנִים בַּיּוֹם הַהוּא, וְעַל כֵּן הִכְיִנוּ
הַלֵּוִים גַּם לָהֶם. דֹּד וְאֶסָף, כִּי הֵם יִסְדּוּ זְמִירוֹת נְכַנְדִּים וְשִׁיר נְכוֹן וּמְסֻדָּר. חֹזֶה הַמֶּלֶךְ,
חֹזֶה לִידְוֹתָן (דֶּה"א כ"ה ה'). (טו) וְהַעֲלֹת, מִקּוֹרְתַחַת שֵׁם הַמִּקְרָה כְּמִנְהַג הַסִּפֵּר, וְשִׁיעֻזּוֹ

תרגום אשכנזי

זא וויא דאן פֿעסט דער אונג.
געווייערטען קיבען דורך זיע.
בען טאגע. (יח) עס וואר
קין איבערשרייטונגספֿעסט
זא געפֿייערט ווארדען אין
ישראל, וויא דיעזעס, זייט
דער צייט שמואל, דעם פֿרא-
פֿעטען; אינר אללע קאניגע
פֿאן ישראל האטטען קין
זאלטעס איבערשרייטונגס-
פֿעסט געפֿייערט, וויא עס
יאשיהו פֿייערטע, מיט דען
פֿריעסטערן אונד דען לויים
אונד מיט גאנץ יהודה אונד
ישראל, דאן ויך איינגעפֿונ-
דען האטטע, אונד מיט דען
בעוואָהנערן פֿאן ירושלים.
(יט) אים אלטצעהנטען יארער
דער רעגירונג דעם יאשיהו

דברי הימים ב לה

המצות שבעת ימים: (יח) ולא-
נעשה פסח כמחוי בִּישְׂרָאֵל מִיָּמֵי
שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא וְכָל־מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא־עָשׂוּ כַּפֶּסַח אֲשֶׁר־
עָשָׂה יְאֹשִׁיָּהוּ וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
וְכָל־יְהוּדָה וִישְׂרָאֵל הַנִּמְצָא
וַיּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: (יט) בַּשְּׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמַלְכוּת יְאֹשִׁיָּהוּ
נַעֲשֶׂה הַפֶּסַח הַזֶּה: (כ) אַחֲרֵי כָל־
זֹאת אֲשֶׁר הָכִין יְאֹשִׁיָּהוּ אֶת־
הַבַּיִת עָלָה נָכוֹ מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
לְהַלָּח

ווארד דיעזעס איבערשרייטונגס-פֿעסט געפֿייערט. (כ) נאך אללעס דיעזעס, אלס
יאשיהו דאן גאטטעס הויז הערגעשטעללט האטטע, צאגנכו, דער קאניג פֿאן מצרים,

ר ש י

(יח) ולא נעשה פסח כמוהו. (ונמלכים ב' כ"ג) כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים
מיים שנחלקו ישראל לשתי ממלכות ספרו עשרת שנים מעל אלבי יהודה ויזליטו עליהם
מלך לבדם שני הימים שהיו לפני גיוס היו שבע יהודה וננימן עושים פסח לשם ה' בירושלם
ואלו לשם ע"א בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות
ולא היה להם לכל דור ודור רק שופט א' ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך ה' במסורם
בשופטים והיה ה' עם השופטים והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י' השנים היו
הולכים לשילה ועושים פסח לשם ה' וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד
עושים פסח אבל בימי יאשיהו שנבר פסק מלכות י' השנים ומשהחזיר ירמיה י' השנים לא
המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמים בירושלים
וזהו לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי נהי נמי
דהחזיר ירמיה לי' שנים ויאשיהו מלך עליהם בירושלם היאך יכול להיות שלא עשו כפסח
הזה כל ימי השופטים וכימי שמיאל הרוחב ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרוין על אדמתם
שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו ונך פתר לי
רבי אלעזר בר משלם זל"ל ולא נעשה פסח כשהו מעולם שיתן מלך והשירים בהמות לפסחים
די ספוקם והנקר לשלמי חגיגה וכוה ללוים להכין להם ולשלות לכל איש ואיש לפי חבלי:
(כ) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים. הפסוק קובל ומחוקק
על יאשיהו שלא נעשה לו גם כמולחזקיהו שנחב בו אחרי הדברים והאמת בא סומכ על חזקיהו
ונעשה לו גם: להלחם בכרמיש על פרת. על מלך אשור כדכתיב (נמלכים ב' כ"ג) ורכה לעבד
דרך ח"י עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבא עליו דרך נהר פרת ואם לא יעבור דרך ח"י

ב א ו ר

עבודות קרבן העולות על מזבח ה'. (כ) נכו, כמ"כ (כ"ג כ"ט) נקרא פרעה נכו, אך פרעה
הוא תואר לכל מלכי מצרים (כמו) אבימלך למלכי גר וקיסר ואנוסטוס לרומי) ונכו הוא

דברי הימים לה

להלחם בכרכמיש על-פרת
ויצאלקראתו ואשיהו: (כא) וישלח
אליו מלאכים ואמר מה-לי
ולך מלך יהודה לא-עליך אתה
היום כי אל-בית מלחמתי
ואלהים אמר לבהלני הדל-לך
מאלהים אשר-עמי ואל-
ישחיתך: (כב) ולא-הסב ואשיהו
כניו ממנו כי להלחם בזה התחפש
ולא שמע אל-דברי נכו מפי
אלהים ויבא להלחם בבקעת
מגדו: (כג) וירו היריב למלך
ואשיהו ויאמר המלך לעבדיו
העבירוני כי החקיתי מאד:

ויעבירוהו

תרגום אשכנזי דלו

הערצן, צום שטרייטע ווידער
כרכמיש אס פרת, אונד
יאשיהו צאג איהם ענטגעגן.
(כא) יענער זאנדטע באטען
צו איהם, איהם צו זאגען:
וואס איזט צווישען מיר אונד
דיר, קאניג פאן יהודה? ניכט
געגען דיר קאממע איך היי-
טע, זאנדערן געגען דאזווייז
(דען געגענטטונד) מיינעם
שטרייטעס, אונד גאטט האט
מיר בעפאלען צו איילען,
ציעהע דיר אלזא צוריק פאר
גאטט דער מיט מיר איזט,
דאס ער דיר ניכט פערדער.
בע! (כב) אכער יאשיהו
וואנדטע זיך ניכט אב
פאן איהם, זאנדערן פער-
קליידעטע זיך, אים מיט איהם
צו שטרייטען; אונד הארטע
ניכט אויף דיא רעדע נכ'ס
[דיא איין בעשלים גאטטעס
וואר], אונד קאם צום שטריי-

טע אינס טהאל מגדו. (כג) דא שאסען דיא שיטצען אויף דען קאניג יאשיהו, אונד דער
קעניג שפראך צו ווינען קנעכטען! כרינגעט מיר הינוועג, דען איך בין זעהר פערוואונדעט.

ר ש י

שהרי מזרים מדרומה של א"י. ונהר פרת כלפנו של א"י: וילא לקראתו. שדש ומרז לא
חעבור בארצכם (ויקרא כ"ו) אפילו חרב של שלום לא חעבור בארצכם ולא ידע חטא ליכני
הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שפירש במסכת תענית: (כב) ולא שמע אל דברי
נכו מפי אלהים. שאמר לו מפי אלהים כי כן אמר ישעיה וסנסתי מזרים נמזרים וזהו שסד
הקליר כלה המוניו ללכת ארס נהרים למען לא חעבור חרב כל שהוא באפרים לא שמע לאחוס

ב א ו ר

חואר פרטי, ולדעת יונתן נכה רגלים היה ולכן חרגם חגרא. בכרכמיש, עיר מפוארה ומהוללה
על נהר פרת והיא בית' חחת ממזלת אשור לכן נאמר במלכים כי עלה נכה על מלך אשור,
והענין אחד, כי בכרכמיש ארץ נכבשת לאשור ביתה ולכן נאמר מלכו נגאון לכו, הלא בכרכמיש
כלנו וגו' (ישעיה י' ט'). (כא) לא עליך, שיעורו לא עליך אחה המלך! אני בא היום
כ"א אל בית מלחמתי, והוא מאמר סתמי בדרך הקריאה ולזה נחמר פעל הנייה. בית
מלחמתי, השונא נקרא לשונאכו איש מלחמתי (דה"א י"ח י') ולזה יקרא פה מלחמתי המלך
השונא ומלכותו נשם בית מלחמתי כלומר הבית אשר נגדו הוא נלחם שהוא נשא מלחמתי (דער
געגענטטונד זיינעם קריעגעס). ואלהים, אמר לי ע"י נביאו (אלי ירמיה) ילזה נאמר בפסוק
הנא ולא שמע וגו' דברי נכה מפי אלהים. לבהלני, למחרני ולזרזני (רד"ק) ומנאר למעלה.
(כב) כי, שיעורו כי אס. התחפש, בנגדיו נאחאז כלכותו למלחמה (דה"ג י"ח כ"ט). מפי
אלקים, אס ע"י נביאי קדש כמו שכתבתי, או שיעורו דברי נכה אשר היו גם הסכמת השי"ת.
(כג) היריב, הם המורים נקשת (דה"א י' ג') ונמ"כ (כ"ג כ"ט) נאמר וילך המלך יאשיה

(כד) ויעבירהו עבדיו מן המרכבה
 וירכיבהו על רכבה משנה אשר
 לו ויוליכהו ירושלם וימתו ויקבר
 בקברות אבותיו וכל יהודה
 וירושלם מתאבלים על יאשיהו:
 (כה) ויקונן ירמיהו על יאשיהו
 ויאמרו כל השרים והשרות
 בקינותיהם על יאשיהו עד
 היום ויהנום להק על ישראל
 והנם כתובים על הקינות:
 (כו) ויתר דברי יאשיהו וחסדיו
 בכתוב בתורת יהוה: (כז) ודבריו

הראשונים

פראממען טהאטען, נאך דער פארשריפט אים געזעטצע דעם עוויגען, (כז) אונד זיינע

ר ש י

וישוב אחוריים כי נגזרה גזירה לסכסך במלכים: (כד) על רכב המשנה. לפי שדרך המלך לרכוב
 על שני מרכבות הראשונ' עיקר ואם ילטרך ישב בשניה בראשונה יאל לפניהם וכשלה הרכיביו
 על הרכב המשנה: (כה) ויאמרו כל השרים. ל' שירה משוררים כי גם שירה וקניה בקול
 אח' נאמרים עליו ניבא עמוס והנבאמי את השמש בלהרים והמשנתי לארץ ביום אור זה יומו
 של יאשיהו שמת בן ל"ט שנים בחי' ימיו דכתיב (תהלים ל') ימי שנתינו בהם שבעים שנה
 ונחייב (עמוס ח') והפכתי חגיכם לאכל וכל שיריכם לקינה ושמתי כאל יחיד ואחריתם כיום
 מר והו שאמר ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וכל יהודה וירושלם מתאבלים עליו:
 ויתנום לחוק. כשמודמן להם שום זעזע ונביה שהם מתקונים ונזכרים על המאורע הם מזכירי
 זה הנער עמו דוגמא נט' נאב שמזכירים קינות על ההרגים בנזירות שאירעו בימיו כן יבניין
 על יום מות יאשיהו דוגמא (שופטים י"א) ויהי חק בישראל וגו' דוגמא (שם) לתנות לבת
 יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה: והנם כתובים על הקינות. על ספר הקינות: (כו) וחסדיו
 בכתוב בתורת ה'. (ובמלכים ב' כ"ג) כתיב וכמה לא היה לפניו מלך והו שאמר באן הנם
 כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:

ב א ו ר

לקראתו וימיתו כראותו אותו, אולי הכוונה וימיתו ע"י עבדיו, או הוא סתמי ושיעורו
 וימיתו הממית כראותו אותו. קה'תי, הפעל מנחי הלמ"ד והה"א בק"ח (ולא בקנז)
 משני טעמים מפני אות הגרון שאחריו וממנה נחי הלמ"ד הנלתי מרכבים לבוא בהפעל
 בקמן חטף. (כה) ויאסרו, השיעור לדעתי, כל המשוררים והמשוררות אמרו בחוך קנותיהם
 על יאשיהו גם את קינת ירמיה תמיד (וזהו ענין עד היום, לדעתי בכל המקומות) ויתנום
 לחק בישראל לאמרם שנה בשנה. הקינות, ספר הכולל כל קינותיהם יחד ואיו ספר אינה
 שלפניו כד"ק כי שם לא נזכר רק דמיו קטן, וגם כל הלשון בו מורה שנכתב אחרי גלות בבל
 ולא נמות יאשיהו. (כו) וחסדיו, לדקת דרכו עפ"י הכתיב בתורה. (כז) ודבריו, וי' לסמן הכלל.

דברי הימים ב לה לו

הראשנים והאחרנים הנם
כתובים על-ספר מלכי-ישראל
ויהודה:

לו (א) ויקחו עם-הארץ את-
יהואחז בן-יאשיהו
וימליכוהו תחת-אביו בירושלם:
(ב) בן-שלש ועשרים שנה יואחז
במלכו ושלשה חדשים מלך
בירושלם: (ג) ויסירהו מלך-
מצרים בירושלם ויענש את-
הארץ מאה ככר-כסף וככר זהב:
(ד) וימלך מלך-מצרים את-
אליקים אחיו על-יהודה
וירושלם ויסב את-שמו יהויקים
ואת-יואחז אחיו לקח נכו

ויביאהו

ר ש י

חרגום אשכנזי רלו

געשיכטע, פֿאם אנפֿאנגע ביו
צו ענדע, איזט כשריעבען אים
בוכע דער קאניגע פֿאן ישראל
אונד יהודה.

לו (א) דאן וועהלטע דאן
פֿאלק דעם לאנדעס. דען
יהואחז זאחן דעם יאשיהו,
אונד מאכטע איהן צום קעניג-
גע אנשטאטט ווינעם פֿאטערס
צו ירושלים. (ב) דרייא אונד
צוואנציג יאהרע וואר יהואחז
אלט אלס ער קעניג וואורדע,
אונד דרייא מאנאטע נור רע-
גערטע ער צו ירושלים. (ג) דען
דער קעניג פֿאן מצרים זעמטע
איהן אב צו ירושלים. אונד בע-
שטראפטע דאן לאנד מיט הונג-
דערט טאלענטן וילבערס אונד
איינעם טאלענטע גאלדעס.
(ד) דער קעניג פֿאן מצרים
מאכטע אליקים ווינען ברודער
צום קעניג איבער יהודה אונד
ירושלים, אונד פֿערוואנדעל-
טע דעססען נאמען אין
יהויקים, וואחו ווינען ברודער
אבער, נאחם נכו אונד פֿיהר-

לו (א) וימליכוהו תחת אביו. אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"א חדשים: (ג) ויסירהו
מלך מצרים בירושלים. מבואר (במלכים שם) היטב ויאסרוהו פרעה וכה ברבלה
בארץ חמת: בירושלים ממלך בירושלים: ויענש את הארץ. ליתן מס' דוגמא וענשו אותו
מאה כסף (דברים כ"ב): (ד) ויסב את שמו יהויקים. כך דרך המלכים והספרים שמננים
למשרתיהם שם שהם רוכים דוגמא (בראשית מ"א) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר י"ג)
ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א') וישם שר הסריסים שמות וגומר והכל כדי
להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם ברצונו: ויסב את שמו יהויקים. למה קרא שמו
יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרעה יאשיהו המליך מלך והענישם למס עובד:
עליו

ב א ו ר

לו (א) ויקחו, ספור הפרשה האחרונה הזאת הוא נמ"כ כ"ג ל' עד סוף הספר, אך סופרנו
יקר בו מאד, ויודיענו רק את הכלל ולא את הפרט, כי תכלית ספרו הוא להרים
ולחזק את לב העם באהבתו למלכו ולאלהיו, ופרטי הסיפורים האלה אינם דרך נכון להשגת
תכלית הזאת כאשר יצין כל משכיל. (ג) ויסירהו, הסירו ממלך בירושלים.
(ד) ויסב, שינה את שמו בדב' מועט (כי אליקים' ה' הוא נהוראה העיקרית עם יהויקים רק שנשמה אל
אל יהו והם תוארי הקב"ה גם שניהם) להראות את ממשלתו. בו נהקרא עליו שם חדש אשר
פיו יקבנו, ולדעת אחרים היה מנהג זה נימים קדמונים לתת שם חדש לאיש אשר יוקדד ויוסר

אנר איהם זכרם וזכרם (י). אהב הברך ופליחה צום ופליחה בזהים ים רחוקן שוויים

תרגום אשכנזי

דברי הימים ב לו

טע איהן נאך מצרים. (ה) פִּינָה
אונד צוואנציג יאהרע וואר
יהויקים אלט, אלס ער קעניג
וואורדע, אונד איילף יאהרע
רעניערטע ער צו ירושלים, ער
טהאט וואס בעזע וואר אין דען
אויגען דעם עוינען זיינעם נאט-
טעם. (ו) געגען דיעזען ער-
האכזיך נבוכדנצר, דער קע-
ניג פֿאן בבל, אונד פֿעססעל-
טע איהן מיט קעטטען אום
איהן נאך בבל צו פֿיהרען.
(ז) אויך ופֿאן דען גערעטהען
דעם נאטטעס הויזעס בראַכטע
נבוכדנצר נאך בבל, אונד
לענטע זיא אין זיינען טעמפל
צו בבל. (ח) דיא ווייטערע גע-
שיכטע דעם יהויקים אינד זיי-
נע גרייטטהאטען דיא ער בע-

וּבִיָּאָהוּ מִצְרִימָה: (ה) בֶּן-עֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ
וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו:
(ו) עָלְיוּ עָלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ
בָּבֶל וַיֹּאסְרֵהוּ בַּנְּחֻשְׁתִּים לְהַלִּיכּוֹ
בְּבָלָה: (ז) וּמִכְּלֵי בֵית יְהוָה הֵבִיא
נְבוּכַדְנֶאצַּר לְבָבֶל וַיְחַנְּם
בְּהִיכְלוֹ בְּבָבֶל: (ח) וַיֹּתֵר דְּבָרֵי
יְהוֹיָקִים וַחֲעֻבוֹתָיו אֲשֶׁר-עָשָׂה
וְהַנְּמָצָא עָלָיו הֵנָּה כְּתוּבִים עַל-

ספר

גיג אונד וועססען ער (טוורג) בעפונדען ווארד, איזט פֿערציינעט אים בולע דער קעניג

גע-

ר ש י

(ו) עליו עלה נבוכדנצר. כי לא יכול פרעה ללכת מארצו כמו שכתוב (נמלכים ב' כ"ד)
ולא הוסיף עוד מלך מצרים ללכת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת
כל אשר לאלק מצרים שנחש בשנה הרביעית נכרנמיש על נהר פרת נמפורש (יזמיה מ"ה):
להוליכו בבלה. ולא הוליכו ממז אלף בדרך מת והשליך גלגלו וכן ניבא (יזמיה כ"ב) קבורת
חמור יקבר סחב והשליך מהללח לשערי ירושלים והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח
(נמלכים ב' כ"ד) ושכנ יהויקים עם אחיתיו ולא כתב ויקברהו: (ז) ומכלי בית ה'. ומקלת
בלי בית ה' ועל זה נחנבא (יזמיה כ"ו) כי כה אמר ה' נבואות אלהי ישראל על הכלים
הנוחרים וגומר ומקשה כסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויחן ה' בידו
ונאן מוכיח שהיה ב"א למלכו ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר (נמלכים ב' כ"ד) ויהי לו
יהויקים עבד ג' שנים וישב וימרוד בו ג' שנים ובשנת ג' למרדו עלה עליו והיא שנת שמונה
לנבוכדנצר דאמר מר שנה ראשונה כנש ניגוה שניה כנש יהויקים וג' שנים עבדו וג' שנים
מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנת ד' להויקים שנאמר (יזמיהו כ"ה) בשנת הרביעית
ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר: (ח) וחעבותיו. שכל

ב א ו ר

מטעם המלך אל שרה וגדולה ידועה, כמו שקרא פרעה את יוסף בשנת פענח. (ו) להוליכו,
כתב הרד"ק ח"ל: ולא הוליכו כי בדרך מת, ועליו נאמר (יזמיה כ"ב י"ט) קבורת חמור
יקבר סחוב והשליך יגו' והנה כתוב בנבואה (א' ב') ויחן אדני בידו את יהויקים וזקקת כלי
בית האלהים ויביאם ארץ שוער, א"כ הוליכו לנבל עם הכלים ואח"כ שב לירושלים כי י"א שנה
מלך, ואח"כ חזר ומרד בסוף ימיו וחפסוהו הנדודים ומת בדרך צידם כמו שאמר סחוב
והשליך ומי' להוליכו והוליכו כמו להרני בערמה עכ"ל. והנה כל עין יראה כי הרד"ק
סותר את דברי עצמו, כראשונה יאמר להוליכו ולא הוליכו, ולנסוף להוליכו והוליכו, על
כן נראה ברור כי בתחלה העתיק הרד"ק את פירש"י עד והנה כתוב, ובמלין האלה יחל להשיג
ע' פירושו ויוכיח כי פירוש להוליכו הוא שהוליכו באמת שמה. (ז) בהיכלו, כלומר בהיכל אשר

דברי הימים ב לו

ספר מלכי ישראל ויהודה וימלך
יהויכין בן יחזקיהו: (ט) בן שמונה
שנים יהויכין במלכו ושלשה
חדשים ועשרת ימים מלך
בירושלם ויעשה הרע בעיני יהוה:
(י) ולתשובת השנה שלח המלך
נבוכדנאצר ויבאהו בבבלה עם
כלי חמדת בית יהוה וימלך
את צדקיהו אחיו על יהודה
וירושלם: (יא) בן עשרים ואחת
שנה צדקיהו במלכו ואחת
עשרה שנה מלך בירושלם:

חרגום אשכנז רלח

גע פאן ישראל אונד יהודה:
יהויכין ויין זאָהן וואָרדע קעניג
אַנשטאַטט זיינער. (ט) אַכט
יאָהרע וואָר יהויכין אַלס אַלס
ער קעניג וואָרדע. אונד דרייַא
מאַנאַטע אונד צעהן טאָגע
רעניערטע ער צו ירושלים,
אונד אויך ער טהאַט וואָס בע-
זע וואָר אין דען אויגען דעם
עוויגען. (י) נאָך דעם פֿערלוי-
פֿע דעם יאָהרעס זאַנדטע דער
קעניג נבוכדנצר, אונד ליעם
איהן נאָך בכל ברינגען זאַממט
דען קאַסטבאַרען גערעטהען
דעם נאַטטעס הויזעס, אונד
מאַכטע צדקיהו זיינען ברודער
צום קעניגע איבער יהודה
אונד ירושלים. (יא) איין אונד
צוואַנציג יאָהרע וואָר צדקיהו
אַלס אַלס ער קעניג וואָרדע, אונד איילף יאָהרע רעניערטע ער צו ירושלים. (יב) אונד
אויך

ר ש י

על אמו: והנמלא עליו. כחובת קעקע: (י) ולתשובת השנה. שהגלה יהויקים: עם כלי
חמדת בית ה'. דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו אז לקח הכל עמו
ונמלכים (נ' כ"ד) מסורש שילא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': וימלך צדקיהו אחיו:
אחיו של יהויקים וכן (נמלכים סס) וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו
צדקיהו

ב א ו ר

לו לעבודת אלהיו, וכן הוא בדניאל (א' ב'). (ח) והנמצא, כלל אחר הפרט, ושעורו וכל
אשר נמלא בעניניו ומעשיו ראש עליו בספרים ובמכתבים נפרדים, נתיב הוא יקרו בספר מלכי
וגו'. (י) שלח, כלומר שלח את עבדיו ללזר על ירושלים, ואחר זמן מה בא הוא בעגמו
שמה (סס כ"ד י' וי"א). ויביאהו, נבוכדנצר הניאחיו אחר בבלה, ואף כי נאמר פה שלח
נבוכדנצר, בכל זאת ידענו מס' מלכים (סס י"א וי"ב) כי בעת המלזר בא נבוכדנצר בעלמו
אל חילו ויקח את יהויכין ואת ביתו עמו, גם יס לפרש ויביאהו כפעל סתמי (חזון ברחשטע חיהו)
ע"ד ויאמר ליוסף הנה אניך חולה. כלי חמדה, מלת חמדה מקרה הוא ונסמך אל הסס
כלי לחזק, כמנהג הלשון לאחר את הסס ע"י מקרה הסומך לו ד"מ ילד שעשועים שיעורו
ילד משעשע, איש חנונה שיעורו איש מבין, וכן כלי חמדה (ירמיה ג' י"ט) כלי נחמד. והנה
בשני שמות המחזורים עד"ו (ר"ל סס עלם עם מקרה) אם יבוא הכורך לסמכס אל סס אחר
למען הנביל על ידו את העלם בשום אופן, אז יוסמך המקרה אל הסס שאחריו, אף שאין
למקרה ההוא יחס כלל עמו, ורק העלם שלפני המקרה הוא המוגבל ע"י הסס ההוא ד"מ הר
קדש אלהי (דניאל ט' כ') נסמך הר אל קודש, וקודש אל אלהי, אף שאין אלהי מואר למקרה
הקודש כ"א אל הר, והנוונה הר אלהי הקדוש, ועד"ו כלי חמדת בית ה' הנוונה כלי בית
ה' הנממדים. אחיו, ונמ"כ כ"ד י"ז נאמר מתניה דדו, עיין דה"א ג' ט"ז מש"ס.

(יג) ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו
לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא
מפי יהוה: (יד) וגם במלך
נבוכדנאצר מלך אשר השביעו
באלהים ויקש את ערפו ויאמן
את לבבו משוב אל יהוה אלהי
ישראל: (טו) גם כל שרי הכהנים
והעם הרבו למעול מעל בכל
העבות הגוים ויטמאו את בית
יהוה אשר הקדיש בירושלם:
(טז) וישלח יהוה אלהי אבותיהם
עליהם ביד מלאכיו השכם
ושלוח כיהמל על עמו ועל

אויך ער טהאט וואס בעזע וואר
אין דען אויגען דעם עוויגען,
זיינעם גאטטעס; ער דעמט
טהאטע זיך ניכט פאר ירמיהו,
דעם פראפעטען, דער אים
אויפטראגע דעם עוויגען איהם
פראפעצייהעטע. (יג) אויך
ווארד ער אכטרייניג פאם קע-
ניגע נבוכדנאצר, דער איהן
האטטע שווארן לאססען ביא
גאטט, וואר האלזשטאר-
ריג אונד פעהראטעטע
זיין הערץ, דאס ער ניכט
צוריקקעהרטע צו דעם עווי-
גען דעם גאטטע ישראל'ס.
(יד) אויך אללע אבערסטען
דער פריעסטער אונד דעם
פאלקעם הייפטען פעהרגעהונג.
גען אויף פעהרגעהונגען, נאך
אללען גרייעלטהאטען דער
פאלקער, אונד פעהראונרייניג-
טען דאז הויז דעם עוויגען,
דער גאטט איהרער פאטער,
אונד ווידעהאלט זאנדטע ער אן זיא,
דען עס דויערטע איהן זיין פאלק אונד זיינע
וואהרע

קמץ כז"ק. יחזר וי

מענו

טען דאז הויז דעם עוויגען, דאס ער געהייליגט צו ירושלים. (טו) דער עוויגע
דער גאטט איהרער פאטער, זאנדטע אן זיא דורך זיינע באטהען, פריהצייטיג
אונד ווידעהאלט זאנדטע ער אן זיא, דען עס דויערטע איהן זיין פאלק אונד זיינע
וואהרע

ר ש י

לדקיהו דודו של יהויכין: (יב) ויעש הרע. מהו הרע. שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי
ה' כמפורש (בירמיה ל"ח) ויאמר ירמיה אל לדקיהו כה אמר ה' אלהי הכנאות אלהי ישראל
אם ילך חלל וגומר עד דואג אני את היהודים וגומר חזן מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא
שמע לדברי נביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנחל עליו על יהויקים
לא הרע לעשות. מפי ר' אליעזר בר משלם ז"ל: (יג) אשר השביעו באלהים. כמפורש ביחזקאל
אמר לא לבי' המרי וגו' וכל הפרשה נאמרה על יהויכין ולדקיהו שם ויקח מלכ' ושירה ויבא
חמס אליו בנלה זה יהויכין וסיעתו (שם) ויקח מזרע המלוכה ויכרות אחר ברית זה לדקיהו:
(יד) גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל בדכתיב (דברים כ"ד) ככל אשר יורו אהכם הכהני'
והלויים ולא כהנים הקיוטות למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו: ויטמאו
את בית ה' בשיקוליהם אשר הקדיש בירושלים. לשון שמו שם לעולם: (טו) וישלח ה'. כל זה
כדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשון מדרכיהם הרעה אלא לאתח ויטרוף לעד אפו לנך
נאמר וישלח אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשון מרעחם ולא פעם אחת בשנה
או בחודש אלא בכל יום ויום השכם ושלוח: כי חמל על עמו ולא חפץ במיתתו: ועל מעונו.
על דירת בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו מלהקריבם:

ב א ו ר

(יב) מפי ה', אשר נבא אליו מפי ה' והוכיחו בלי חשך כנראה בספרו. (יג) השביעו, הניאו באלה
ונשבועת אלהים לכל ימרוד בו ויסקר באמונתו. ויקש, הפעיל מנחי הלמד' בחסרון הה"א,
במנהג ושעורו הקשה את ערמו. (טו) השכם ושלוח, תואר לפעל שלח ומורה על השליחה

דברי הימים ב לו

מעֹנֵנוּ: (טו) וַיְהִי מַלְעֵבִים
בְּמִלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבִזְוִים דְּבָרָיו
וּמִתַּעֲתָעִים בְּנִבְיָאֵיו עַד עֲלֹת
חֲמַת־יְהוָה בְּעַמּוֹ עַד־לֵאיוֹן
מִרְפָּא: (יז) וַיַּעַל עֲלֵיהֶם אֶת־
מֶלֶךְ כַּשְׂדִּיִּים וַיַּהַרֵּג בַּחֲוָרֵיהֶם
בַּחֶרֶב בְּבֵית מִקְדָּשָׁם וְלֹא חָמַל
עַל־בַּחֹר וּבַתּוֹלָה זָקֵן וַיִּשְׁשׁ הַכֹּל
נָתַן בִּידּוֹ: (יח) וְכָל כְּלֵי בֵּית
הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטָנִים
וְאֲצִרוֹת בֵּית יְהוָה וְאֲצִרוֹת
הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַכֹּל הֵבִיא בָּבֶל:

יתיר י'

וישרו

תרגום אשכנזי רלט

וואָהנונג. (טו) זיא אבער פֿער־
האָהנטען דיא אַבנעזאנדטען
נאָטטעס, פֿעראַכטטען זיי־
נע וואָרטע, אונד פֿערלאַכט־
טען זיינע פֿראַפֿעטען, ביז דער
צאָרן דעם עוונגען זיך ערהאַב
איבער זיין פֿאַלק, דאָס קיינע
הילפֿע מעהר וואָר. (יז) ער
פֿיהרטע דען קעניג דער
כשרים געגען זיא הערבייא,
דעזער טאָרטעטע איהרע יונג־
לינגע מיט דעם שוועררטע,
אין איהרעם הייליגטוהם,
אונד שאַנטע וועדער דעם יונג־
לינגס נאָך דער יונגפֿרויא, ווע־
דער דעם אלטען נאָך דעם
גרויזעם: אַללעס נאָב (גחטס)
אין זיינע האַנד. (יח) אונד
אַללע געראַטהע דעם גאָט־
טעס הויזעס, זאָוואָהל דיא
גראַסען אַלס דיא קליינען,
אונד דיא שעטצע דעם גאָט־
טעס הויזעס, אונד דיא שעט־

צע דעם קעניגס אונד זיינער אַבערסטען, אַללעס פֿיהרטע ער נאָך בבל. (יט) זיא פֿער־

בראָננ

ר ש י

(טו) ויהיו מלעבים במלאכי אלהים. בשלומי הקנ"ה וכו' דבריו של הקנ"ה שדאי הדין עמו
שאסילו שלומי בשר ודם אין מבזין אותן ויראים לעבור על זווי בן לרע בין לטוב ועמו בזו
דבריו והלעבי ותעתבו בנביאיו כל כך וגו': (יז) ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה
שפלה שנאמר (ישעיה כ"ג) הן כשדים עם לא היה ובאן נתקיים (דברים ל"ג) הם קנאוני בלא
אל וגו' עד גנוי וכל אכעיס: ויהרג בחוריהם במרד בבית מקדש. והשג להם גמולם
שנחבו ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר (יחזקאל ט') והבו אל תחום עיניכם וגו' עד
לאז ויכאז והכו בעיר: ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש. מה שאין בן מנהג אנשי חילים
כשולמים במלחמה והורגים אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלים ומתמלאים
רחמים וגם נביאות משה רבינו נתקיימה (דברים ל"ג) מחוץ תשכל מרד ומחדרים אימה גם
בחור גם בתולה וגומר: (יח) וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים. שנותרו מגלות

ב א ו ר

יום יום מנוקר עד ערב. (טו) מלעבים, הפעיל מפעל לעב המורה בארמית על המלצר
והמבזה את אחרים ומלחק עליהם, כי תרגום קלס הוא לעב, ובחילוף כנש וכש נאמר מזה
בלשון חז"ל לעולם יהא אדם מן הנעלבים ואל יהא מן העולבים. במלאכי, שלומים. ומתעַתָּעִים.
שרש תעתע נרדף עם עלב הקודם לו, כי תרגום מתעתע מתעלב, ושעורו מהתל באחרים
ומחעה את מחשבותם, ושרש תעתע הוא חעה כמו שעשע מן שעה, ומלת מתעחעים שלפניו
היא ההתפעל בנסילת תי"ו הנבין להקל המצטא ע"ד יטמא ת' יחטמא, ושעורו עושים לענמם
שחוק והתול בנביאי ה' (יך חיינ געטפאָטטע וזכען). לאין מרפא, כמו מרפא יניח חטאים
גדולים (קהלת י' ד') שהוראתו רפון (כי נמי ל"א ול"ה יתחלפו לרוב), והכוונה שעלתה חמתו
מבלי יכולת להרפא מה ולהציעטה, כי הכעיסוהו בתועבותיהם עד שנמר עליהם א"ז הדין.
(יז) כשדים, שם ליושגי בבל, אולי ע"ש תולדותם מן כשד בן אמי אברהם (נחשית כ"ב כ"ג)

(יט) וַיִּשְׂרְפוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים
וַיִּנְתְּצוּ אֶת חֹמַת יְרוּשָׁלַם וְכָל־
אֲרָמְנוֹתֶיהָ שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־כְּלִי
מַחְמָדֶיהָ לְהַשְׁחִית׃ (כ) וַיִּגְל
הַשְׂאֲרִית מִן־הַחֶרֶב אֶל־בָּבֶל
וַיְהִי־לֹו וּלְבָנָיו לַעֲבָדִים עַד־
מֶלֶךְ מַלְכוּת פָּרַס׃ (כא) לְמַלְאוֹת
דְּבַר־יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד־
רִצְתָהּ הָאָרֶץ אֶת־שִׁבְתֹותֶיהָ כָּל־
יְמֵי הַשָּׁמָרָה שְׁבָתָהּ לְמַלְאוֹת

שבעים

פִּי־עֲרֵי־יֶאֱהָרָע׃ אַבְנֵי־טַרְאָנֶעֶן הָאֲטָטֶע׃ דַּעֲן רִיאָנֶאֱנֶע צִיִּים דַּעֲר פֶּעֲרוֹיִס־טוֹנֶג פִּי־עֲרֵטֶע

ר ש י

יהויקים ויבני׃ (כ) ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס. ולמה עד מלכות פרס
(עד מלכות פרס) עד אותו הזמן לא נתפסה הארץ את שבתותיה והוא שנתו (ויקרא כ"ו) כל ימי
השמה שנתו׃ עד רכזה הארץ את שבתותיה. כי קודם לכן לא רכזה הארץ שבתותיה׃ (כא) כל
ימי השמה שנתו למלכות שבעים שנה של שמיטה ויוכל שנתו ישראל בארץ ונגדן גלו שבעים
שנה אותן שבעים שנתו ארץ ישראל שנים שבעים ישראל בארץ ארבע מאות ושלושים שנה
מהם ג' מאות וחמשים משננסו לארץ עד שגלו ממנה עשרת השננים ואחת מונח אותם
מפורשים מאתם וארבעים ושלושה משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה ויבני שפוט
השופטים שהבניסו קי"ח שנים והשאר סתומים הוא שנה' (ביחזקאל ד') ואחת שנה על כדך
השמלך ושמם את עון ישראל וגו' שלש מאות וחמשים יום וגו' וכלית את אלה ושנתה על
לדך הימני שנית וגשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה
משגלו עשרת השננים עד שחרבה ירושלים ארבעים שנה ביגד עשרים ושנים של מנשה בדכתיב
(מלכים ב' כ"א) ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה חשונה הרי נ"ה מלך
ושנים דאמון וי"ח דיהויקים הרי ל"ה שנים וגשונה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לנדיקיהו
הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלושים שנה הרי לארבע מאות שנה ס"ד
שמיטין ויוכלות ל"ה שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היוכל האחרונה נחשבה להם לעון
שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנים מקודשים של שמטה שלא שמיט ישראל לפיכך גלו
שבעים שנה לקיים מה שאמר (ויקרא כ"ו) אז חרבה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר
עולם ובאן מסיים בזה דברי הימים לפי שאמר למלכות שבעים שנה הוכרך לומר באן פסוקים

ב א ו ר

וַיֵּשֶׁב כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל בְּחִירָק (נד"ק) והורחמו על איש זקן מאד. (יט) להשחית, השיעור היו
להשחית. (כ) וַיִּגְל, קל משרש גלה ונפילת הלמ"ד כמשפט גל"ה בוי"ו הספד, רק יס ליוהר
שלא להחליף הקל וההפעיל בזה, כי נקודתם שזה כמו שחרבה בפסוק י"ג. השא"ית, הנוחר
מן החרב ולא הומת. פרס, תחת שנת כורש המולך על פרס ובבל יחד. (כא) ירמיהו, ככתוב
והיתה כל הארץ הזאת למרבה ולשמה ועבדו הגוים האלה את מלך בבל שבעים שנה (ירמ' כ"ה
י"ג). עד רצחה, אין זה מאמר ירמיהו, כ"א הוא טעם לשמה שגזרו שבעים שנה לגלות בבל.
שבחוחיה, הנפרד שפח ע"מ פִּי־עַל והרבו ע"ד נקבה (ואין לורך ללחן באדקדקים היותו מן

בראננטען דאן גאטטעס הויז, אונד ריססען דיא מויער פֿאן ירושלים גיערער; אויך דעם סען פֿאללעסטע אללע, פֿער־בראננטען זיא אין פֿייער, אונד אללע קאסטבארען געראטען צערשטערטען זיא. (כ) ער פֿיהרטע וואו איכריג בליעב פֿאם שוועררטע, געפֿאנען נאך בבל, אונד זיא ווארען קנעכטע בייא איהם אונד זיינן זאהנן, ביז דאן קאניגרייך פרס צור רעגיערונג קאם. (כא) דא מיט ערפֿיללט ווערדע דאן ווארט דעם עוויגען, [פֿערקין־דעט דורך דען מונד ירמיהו] געהמליך ביז דאן לאנד זיינע פֿייער־יאהרע; אַבגעטראָגען האַטטע; דען ריאָנאַנצע צייט דער פֿערוויס־טונג פֿייערטע

דברי הימים ב לו

תרגום אשכנזי רמ

עם, ביוזעבענציג יאהרע צו
ענדע ווארען. (כג) אונד אים
ערשטען יאהרע דעם כורש,
דעם קעניגס פֿאן פרס, אלס
צו ענדע וואר דיא דורך ירמיהו
געווארדענע פֿערהייסונג דעם
עוויגען, ערוועקטע דער עוויג
געדען גייסט דעם כורש, דעם
קעניגס פֿאן פרס, דאס ער
דער רוף ערגעהען ליעם דורך
זיין גאנצעם קעניגרייך, אונד
אויך שרייטליך פֿערקנדיג
טע: (כג) ווא שפרייט כורש, דער
קעניג פֿאן פרס: אללע ריי
כע דער ערדע גאב מיר דער
עוויגע, דער גאטט דעם הימ
מעלס. אונד האט מיר בעפֿאה
לען, איהם איין הויז צו בויען צו

שבעים שנה: (כג) ובשנת אחת
כורש מלך פרס לכלות דבר
יהוה בפי ירמיהו העיר יהוה
את רוח כורש מלך פרס
ויעבר קול בכל מלכותו וגם
במכתב לאמר: (כג) כה אמר
כורש מלך פרס כל ממלכות
הארץ נתן לי יהוה אלהי השמים
והואפקד עלי לבנות לו בית
בירושלם אשר ביהודה מיבכם
מכל עמו יהוה אלהיו עמו ויעל:

ירושלים אין יהודה. ווער עם נון אויך זיין אונטער אייך פֿאן זיינעם גאנצען פֿאלקע, דער
עוויגע זיין גאטט איזט מיט איהם, ער ציעהע הינויף.

ר ש י

אלו של עזרא (תחלתו) להודיעו כשכלו אותן שנים שנה היאך חזר הגלגל שחזרו לארצם לכך
הולך לומר כאן ובשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי נכס מכל עמו ויעל ולכך נוספת וי' זו
של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתיים שהרי ספר עזרא משך וסדור אחר ספר דניאל
וכך ד' ומוסב מזה לזה: (כב) את רוח כורש. רזונו: ויעבר קול. כרו הכריז לכל בני מלכותו:
וגם במכתב שלה לכל בני מלכותו לאמר: (כג) כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ.
שחזי מושל מלך על כל ממלכות: והואפקד עלי. והוא לזה עלי על ידי ישעיה לבנות לו
בית בירושלם שחז' (ישעיה מ"ד) האמור לכם וגו' (שם מ"ה) כה אמר ה' למשיחו לכורש וכבר
נאמרה לו נבואה זו של ישעיה: אשר ביהודה. בירושלם במדינות יהודה: מי נכס מכל עמו
ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי נכל עמו של הקב"ה ינאל לבנות ביתו
אשר בירושלם ויעל ויהי הקב"ה בעזרו ובעזרינו:

ב א ו ר

שפחת, ונאמר פה שנתחיה על שנות השמטה מעין ושנתה הארץ שבח לה'. (כב) לכלוח
באשר כלה הקץ לנזרת הקב"ה על עמו, העיר את רוח כורש וגו', כי לכ מלך ביד ה' ולכל
אשר יחסן יענו אם לחסד ואם לשנט. ויעבר קול, ע"י מכריזים בחולות הערים, כמנהג
הימים ההם. וגם במכתב, במשלות ספרים אל אנשי יהודה הנפונים בארץ בבל ופרס. (כג) נחן
לי וגו', כלומר רק אלהי השמים החקיף על כל, הוא נחן לי נכח ידו, עזו וממשלה על כל
ממלכות הארץ, וע"י עזרתו זאת נגלתה לי מכותו להביר כל מלכותו ולבנות לו בית, גם יחסן
כי נודע לו רכון הקב"ה ע"י דניאל. אלהיו עמו, אשר אלהיו עמו ונתן לו יכולת, או כי חסר
פעל המליחות ושיעורו יהי אלהיו עמו, כמ"ש בעזרא (ח' ג'). ויעל, לירושלים אשר ביהודה
ויכן את בית ה' אלהיו במפורש בספר עזרא (שם שם). וגם אדון הרחמים יכן במהרה את
ביתו וימלא בבודו את כל הארץ אמן. וזהו כלו דגרי ביאורי לספר הקשה הזה, אשר השלמתי
בחסדי עליון ולדקתו ביום זכור צדק, באחרית השנה כלה ביאור דברי הימים.

מלות לועזיות*

בפירוש המיוחס לרש"י ז"ל על ספר דברי הימים.

ספר ראשון

פרשה מסוק

כה ט חבורה אחת קורא חכים ברוך"ר ש"ק;
(ברידערשאט) וכו' ז' ס' כולל לחבורת החכים יחד.
כט ז ואדרכונים. קניי"ש: וכן לועז רש"י ז"ל
דרכונים במ"ב (קס"ה ב') קינו"ש; ופירש שם
הרב החכם בעל מרש"ל לזון. נ"י שהוא, quines
quins (ענין), וקרא כך לפי שערבו חמיות
המנה ע"ש, והוא ע"ש חשכון היווני שהמנה בת ק'
דרכמ"ה דני חתונת (אטטישע דראכמען), ומשמע
דרכון (ראריקאס) כולל עזרים דרכמ"ה כאלה; חכן
לחשכון חז"ל המנה בן כ"ה סלעים (ובכללם למנה של
קורא) והדרכון בן שני סלעים כמבואר ברמב"ם פירוש
המנה רפ"ב דשקלים.
— יט חכיותו, חרייט"י; appretois חו
apreitois (אך בעריטעטע).

ב נב הרואה, סורמדיס"ו בלע"ז; four
premier du pays או maire du pays (לאנדעס-
אוישפיקטאר, אפערשטער רעס לאנדעס).
ו מר רוגמת חמר בל"ג ברוך"ר; (געברודער).
יא יח ויבקעו, בל"ג דור"ך בראש"ן ד"י שר"ח;
(דונלברעכען דיא שאארען).
יב יח ורוח, בלנ"ש בלע"ז; talent (גויס)
טעספאליגקייט).
יג ה פוק"ן בל"ג; כממעו.
טז כ ויחלכיו, פולזיט"ר; voleter (פלאט-
טערן, פליכטיג ויין) ומזה נקרא נע ונד (volatil).
יז ז יילטי, בויכר"ס; bouchiers (שילדע).
יח ג למסמרים, נעג"ל; ובקלת סמרים קלוא"ש
והוא ג"כ elous (גענעל).

ספר שני

(ח' כ"ג) קולור"ה תי coudre (האיעלנוס-שטרויק).
— יז בעובי האדמה, בחרדיל"ל בלע"ז; הכי"ת הוא
לשימוש ועיקר המלה חרדיל"ה argile (טראן).
— כא מכלת, מזוקק ונרף פו"ן בלע"ז; fil (פין).
ט בא וקופים, מע"ר קני"ן בל"ה; (סעעקראצען).
והס מין קופים ידועים.
י יא בעקרכים, רימ"ן; הכי"ת לשימוש כמו
למעלה (ד' י"ז) ור"ל (מיט ריעמען).
טז י בית המחשכת, גוולז"ט; (געוואלכט).
כ וכת, חרדיל"ל בלע"ז; hardiesse (דרייבטיגקייט).
כד יד והעלות, שטוי"ל בל"ה (שטאפעל),
ובקלת סמרים כתוב פילון pilon (ההורחה סוף).
כו י חרשור"י בלע"ז; aratori (פאלדבויער)
בלאון חטילי.

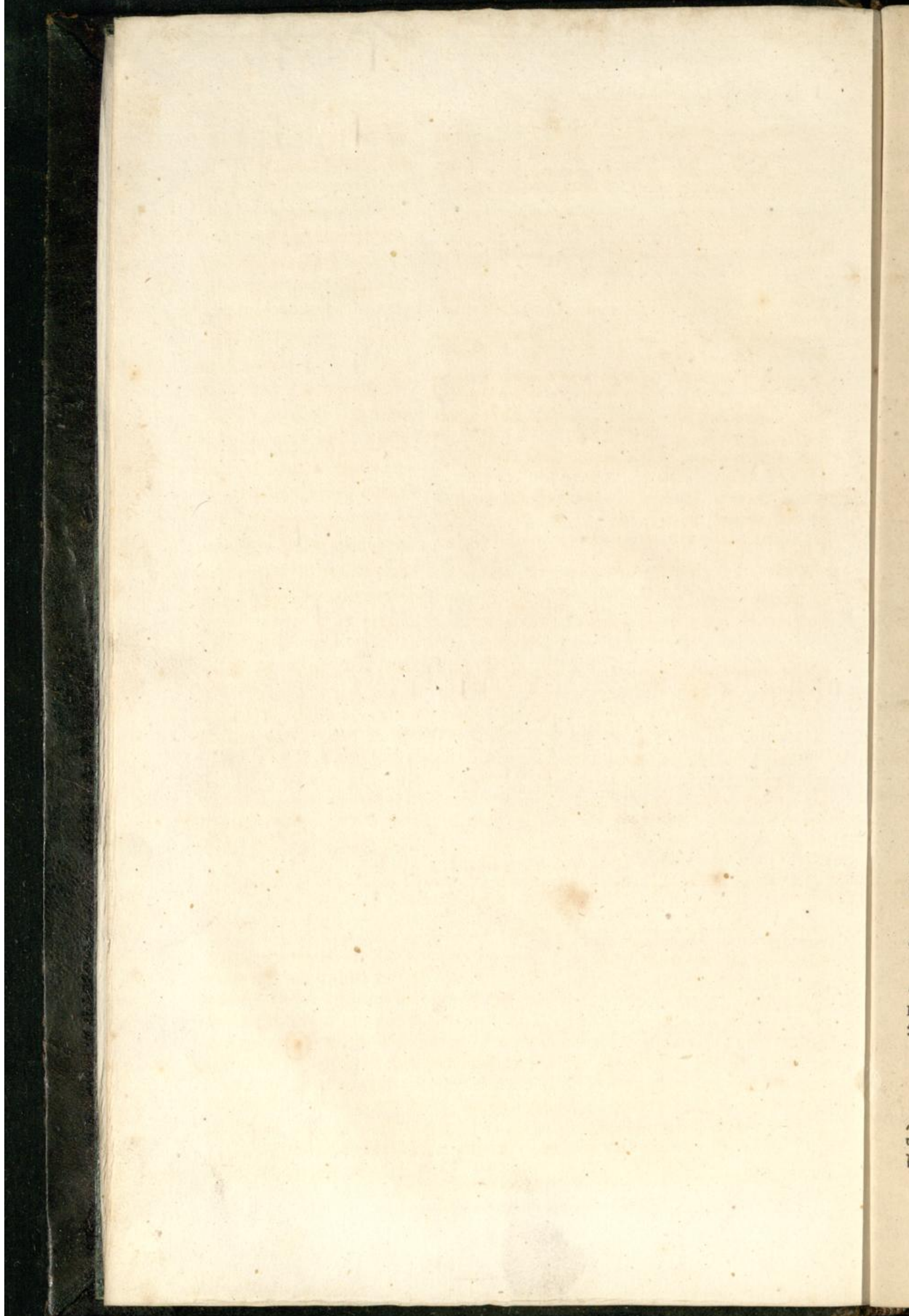
א י יאמן, פראכטיש, נראה שהי"ת נוסף
והוא הפעל החזקליוני provarsi (ויד בעוועהרען).
— טז וקורין לו בל"ה שטוי"ל; (שטייטשערייא).
ב ו לפתח פתחים, גריינ"ר בל"ה (גראבער)
והוא שם נוסף למפתח פתוחי חכן, עיין בס' המלים
להחכם אדעלונג, ולולי נאמר חללו בל"ה היינו
יכולים לפרש משעל graver הנרשתי שורחתי על
פתח חכן.
— ט בל"ה ווא"ל חוי"ק; (פאללאויף), ונקלת
סמרים חסר ז' ועש"ז חן מוכן חל וי"ח שחריו.
— טז רפסידות, ולווי"ן בל"ה; (פלאצען).
וכן לועז רש"י בנרכות (כ"ה ע"ב) עיין במרש"ל לזון
שם, ובקלת סמרים לועז רי"ן והוא raiz בל' נרפת,
וההורחה סוף.
ג ד ופטורי, כמו פטר חס חת חתו חטורש"ן
בל"ה (ענטווערפען) ואין המלה כמנהג לשוננו כיו"ה.
ד ג כמו שטוי"ן לסוסות פומילי"ש עגולים מזוס
נוי; pommeaux (ואטטעלקנאפע), וכבר הודיעך
הרב בעל מרש"ל לזון נ"י בכמה מקומות ש"ש על המנהג
הקדום בל"ג להוסיף למ"ד בסוף ולזה לועז רש"י ד"מ
מנ"ל תמור manteau וכן שם פומיל"ה חת pom-
meau והזי"ן בסוף לסימן הכרובי.
— במצקתי, שולדור"ה; soudure (לאטהונג)
והלמ"ד נוסף בל"ג הקדום בל"ל, ודוגמתו כרש"י שושי

לא ו ערמות, הוי"ן בל"ה; כממעו.
לר יא למחברות שנגיין (שפאנגען) בל"ה.
— ולקרות, טרכי"ר בלע"ז; traber שעל נוסף
והורחתי על הנחת הקורות בתוך החומה.
— יב ולנצה, רומישטרי"ר בלע"ז; maestrare
(אונטערריכטען), והכרת ר"ו לפני מיטטרי"ר נראה
שהורחתי על התמידות והחזרה remaestrare (ווי-
דערהאלט אונטערווייען). גם יתכן היותו של
mostrare (פאציגען, אונטערווייען).

הסעמקה למלות לועזיות החלה יצאה מיד החכם המתרגם והמבאר ספר ד"ה, והיתה
מגמתו להקל מעלי מעט משהי וטרחי הנוגשים בי בעסקים זונים ותשואות חן חן לו. ועל דבר בלע"ז
הרחשון חסוד דעתי שהוא for maire du pays (וויקליכער אויפזעהער [פרעפיקט] דעס לאנדעס),
ועיין מה שהעירותי על מלת for חללים ל"ד ג' ומלחתי ח' ח', ויתכן ג"כ שז"ל פרייטדיס"ו prévôt du
pays והוא תואר לרואה על עסקי העיר חו המדינה ומושל עליה ומסכים עם [לזון עברי, כי השם בל"ג
נגזר משעל prévoir (פארוועהען, פארויכט איבען).

השמה

בניאור דה"ה פרשה כ"ה פסוק כ"ג ד"ה והמוריגים נשמתו חתרי המלות: בלנ"ש ח"ל כ"ה מ' מקומות,
הוכרים החלה: ובזנחים (קט"ז ע"ב) ד"ה עיוז כתב רש"י שהוא כמין עז של עץ ויש בו יתרות חרוס חריזים
מרינים ומונינו ומכיליו על הקשים של רישא לחחר שגירש ומתחבין ונעצין חכן (ר"ל חתיכות חכן
הנקרלות בלשוננו דאקערינג) ע"כ.

23. Mjna 1925
K. 4593.

